DRUŠTVO KATOLIŠKIH PEDAGOGOV SLOVENIJE DKPS

VZGOJA za ljubezen do domovine in države

7. mednarodna konferenca
7th International conference

Vzgoja za ljubezen do domovine in države: KORENINE NARODOVEGA DREVESA

Zbornik

Education for Love of Homeland and Country THE ROOTS OF THE NATION'S TREE

Proceedings

Društvo katoliških pedagogov Slovenije
The Association of Slovenian Catholic Teachers

Kamnik, 22. 11. 2025

7. mednarodna konferenca:
Vzgoja za ljubezen do domovine in države: KORENINE NARODOVEGA DREVESA
Kamnik, v živo / splet, 22. 11. 2025
Zbornik

7th International Conference:
Education for Love of Homeland and Country
The Roots of Nation's tree
Kamnik / Online, 22. 11. 2025

Proceedings
Organizator, izdajatelj in založnik / Organiser and Publisher:
Društvo katoliških pedagogov Slovenije
Ljubljana, 2025

Urednica / Editor:
Anja Grmovšek Drab
Sourednica / Co-editor:
Marija Pisk

Programski in organizacijski odbor / Programme and Organising Committee:
Marija Pisk (koordinatorka), mag. Albin Vrabič, Dragica Motik, Helena Kregar, mag. Ivo Branimir Piry, Katarina Lenarčič, Kilijana Tomelj, Klemen Jevnikar, p. dr. Silvo Šinkovec, Marija Žabjek, Tanja Pogorevc Novak

Recenzenti / Peer Reviewers:
Dragica Motik, Erika Ašič, Helena Kregar, Janko Jarc, Ksenija Fänrich Vuga, Leon Kernel, Marija Pisk, Marija Žabjek, Marjana Korošec, dr. Marjeta Humar, Mirjam Jereb Batagelj, mag. Ivo Branimir Piry, Silvester Gaberšček

Jezikovni pregled – slovensko besedilo / Proofreading – Slovenian text:
Ivanka Šircelj Žnidaršič, Nežka Černe Gec, Valentina Kobal

Jezikovni pregled – angleško in hrvaško besedilo / Proofreading – English and Croatian text:
Bernarda Kejžar, Dragica Motik, Klara Levstek, Sandra Kozorog Košuta

Tehnična podpora / Technical team:
Janko Korošec, Klemen Jevnikar, Špela Jevnikar

Moderatorji / Moderators:
Katarina Lenarčič (povezovalka programa), Alenka Mavrič Čefarin, Brane Božič, Ivo Piry, Karmen Koprivec, Klara Levstek, Ksenija Fänrich Vuga, Leon Kernel, Marija Žabjek, Monika Šuligoj, Primož Hvala Kamenšček, Rok Kastelic, Sandra Kozorog Košuta, p.dr. Silvo Šinkovec, Valentina Kobal, Urška Hrast (delo po skupinah)

Za prevod povzetkov in jezikovni pregled prispevkov so poskrbeli avtorji sami in za njih odgovarjajo. Avtorji prispevkov so odgovorni za vse trditve in podatke, ki jih navajajo v prispevkih.

Likovna zasnova / Design: Tanja Pogorevc Novak
Prelom strani / Layout: Anja Grmovšek Drab in Darjan Bunta, Nooshu, d.o.o.

Spletna izdaja

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani
COBISS.SI-ID **265427459**
ISBN 978-961-96380-3-3 (PDF)

Za sodelovanje se zahvaljujemo vsem avtorjem prispevkov in udeležencem, Uradu RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, podjetju Domovina d. o. o., dr. Alešu Štrancarju, Združenju za vrednote slovenske osamosvojitve, Socialni akademiji, Občini Kamnik in še posebej gostiteljici, Osnovni šoli Frana Albrehta Kamnik.

KAZALO ZBORNIKA

Vzgoja za ljubezen do domovine in države - KORENINE NARODOVEGA DREVESA

UVODNI DEL ZBORNIKA

Marija Pisk: **UVODNIK - POVABILO K BRANJU** 7

Helena Kregar: **UVODNI POZDRAV PREDSEDNICE DKPS NA KONFERENCI** 10

Dragica Motik in Marjana Korošec: **NARODOVE KORENINE POVEDO, KDO SEM, OD KOD PRIHAJAM IN KAM NAJ GREM** 11

doc. dr. Ignacija Fridl Jarc: **POMEN IZOBRAŽEVANJA V MATERNEM JEZIKU ZA INTELEKTUALNI RAZVOJ POSAMEZNIKA** 13

dr. Borut Holcman: **KRŠČANSKE VREDNOTE IN DEDIŠČINA EVROPE V IZOBRAŽEVANJU** 19

drr. Igor Grdina: **DOMOVINA IN DRŽAVA MED IZHODIŠČEM IN ORIENTACIJO** 30

1. GLOBOKE KORENINE: ZGODOVINA IN JEZIK

mag. Andrej Šmid: **DOMOVINA SLOVENIJA OD NOB DO SLOVENSKE VOJSKE** / HOMELAND SLOVENIA FROM THE NATIONAL LIBERATION WAR TO THE SLOVENIAN ARMED FORCES 34

Veronika Kotnik: **LIBELIČE – SIMBOL NARODNE ZAVESTI, UPORA IN ZMAGE** / LIBELIČE – A SYMBOL OF NATIONAL CONSCIOUSNESS, REBELLION AND VICTORY 43

Rok Kastelic: **SAMOVA PLEMENSKA ZVEZA PRI POUKU ZGODOVINE V GIMNAZIJI** / SAMO'S TRIBAL UNION IN THE GRAMMAR SCHOOL HISTORY CURRICULUM 53

Katarina Jerele: **VALENTIN VODNIK – GOREČ BOJEVNIK ZA SLOVENSKI JEZIK** / VALENTIN VODNIK – A PASSIONATE ADVOCATE FOR THE SLOVENIAN LANGUAGE 60

dr. Matija Nared: **POGLED NA PEDAGOŠKO DELO PRIMOŽA TRUBARJA ALI KAKO SKRB ZA PRAVI LEBEN USTVARJA KULTURO IN OSREDIŠČA NAROD** / VIEW ON THE PEDAGOGICAL WORK OF PRIMOZ TRUBAR – OR HOW THE CARE FOR REAL LIFE BUILDS UP BOTH THE CULTURE AND THE NATION 69

Alma Novak: **PISANJE KOT IZRAZ KULTURNE IN OSEBNE IDENTITETE V ZGODNJEM OPISMENJEVANJU** / WRITING AS AN EXPRESSION OF CULTURAL AND PERSONAL IDENTITY IN EARLY LITERACY 77

Andrejka Debelak Arzenšek: **SLOVENSKI ZNANSTVENIKI** / SLOVENIEN SCIENTISTS 84

Mihaela Tikvica: **KULTUROCID V ČASU VELIKOSRBSKE AGRESIJE NA HRVAŠKO: PREDSTAVITEV TEME Z IZBRANIMI PRIMERI IN PRIKAZ OBDELAVE VSEBINE PRI POUKU ZGODOVINE** / CULTUROCIDE DURING THE GREATER SERBIAN AGGRESSION AGAINST CROATIA: AN OVERVIEW OF THE TOPIC THROUGHT SELECTED EXAMPLES AND ITS TREATMENT IN HISTORY CLASSES 96

Camelia Luncan: **POZNAVANJE SVOJE LASTNE ZGODOVINE POMENI POZNAVANJE SAMEGA SEBE** / KNOWING OUR HISTORY IS KNOWING OURSELVES 110

2. DUHOVNE KORENINE: VERA IN VREDNOTE

Marko Kobal: **BOŽJA ZNAMENJA OB POTI NAS NAGOVARJAJO** / DIVINE SIGNS ALONG THE WAY SPEAK TO US 115

Danijela Belovič: **DANIJEL HALAS – ZGLED ZVESTOBE IN OHRANJANJA VERSKIH, KULTURNIH IN NARODOVIH KORENIN** / DANIJEL HALAS – AN EXAMPLE OF FAITHFULNESS AND PRESERVATION OF RELIGIOUS, CULTURAL AND NATIONAL ROOTS 122

Matija Grgat: **DUHOVNOST – NAJPOMEMBNEJŠE KORENINE HRVAŠKEGA NARODNEGA DREVESA, OVREDNOTENO SKOZI ZGODOVINO KNJIŽEVNOSTI** / SPIRITUALITY – THE MOST IMPORTANT ROOT OF THE CROATIAN NATIONAL TREE VIEWED THROUGH THE HISTORY OF LITERATURE 132

Oleksii Ternovoi in Oleksandr Krasian: **NACIONALNI PONOS MLADIH V OD VOJNE RAZDEJANI UKRAJINI: VERSKI KONTEKST** / NATIONAL YOUTH PRIDE IN WAR-TORN UKRAINE: A RELIGIOUS CONTEXT 147

Janja Hostnik: **RAZREDNE URE KOT VZGOJA ZA TEMELJNA ŽIVLJENJSKA VODILA SLOVENCEV** / CLASS PERIODS AS EDUCATION FOR THE BASIC LIFE GUIDELINES OF SLOVENES 151

3. DEBLO VZGOJE: ŠOLA KOT OSREDNJI NOSILEC

Anka Longo: **MEDPREDMETNA OBRAVNAVA DOMOVINSKIH TEM** / CROSS-CURRICULAR TREATMENT OF PATRIOTIC THEMES 160

Sonja Pavlinjek: **PREDŠOLSKO OBDOBJE IN KORENINE NARODOVEGA DREVESA** / PRESCHOOL PERIOD AND THE ROOTS OF THE NATIONAL TREE 177

Klara Levstek: **DRŽAVNI PRAZNIKI – PRILOŽNOST ZA OBRAVNAVO DOMOVINSKIH TEM TUDI PRI ANGLEŠČINI** / NATIONAL DAYS – OPPORTUNITY TO DISCUSS PATRIOTIC TOPICS ALSO IN ENGLISH CLASS 186

Mihael Drašler: **KO DIJAK NAJDE SVOJO VREDNOST SKOZI ROKE IN ODNOS** / WHEN A STUDENT FINDS THEIR WORTH THROUGH WORK AND ATTITUDE 207

Brane Božič: **GRADIMO OSEBNO IN NARODNO IDENTITETO SKOZI VSAKDANJE TRENUTKE V PODALJŠANEM BIVANJU** / BUILDING PERSONAL AND NATIONAL IDENTITY IN EVERYDAY MOMENTS IN AFTER-SCHOOL PROGRAMMES 217

Helena Mai Osojnik: **ČUSTVENA PISMENOST IN KORENINE NARODNE IDENTITETE** / EMOTIONAL LITERACY AND THE ROOTS OF NATIONAL IDENTITY 226

Philip Jacobs: **IZKUŠNJE NEMCA, UČITELJA IN UČENCA V NEMČIJI, SLOVENIJI IN DRUGJE** / FROM STUDENT TO TEACHER: A GERMAN'S LIFE EXPERIENCES ACROSS DIFFERENT COUNTRIES 237

4. PODPORNE VEJE: PEDAGOŠKE METODE IN PRISTOPI

Andreja Nagode Burger, Barbara Orešnik: G**LAVARJEVA BRALNA ZNAČKA KOT MOST DO KORENIN** / GLAVAR READING BADGE: A BRIDGE TO OUR ROOTS 241

Magda Krt Daddoura: **GLEDALIŠKA PEDAGOGIKA PRI POUKU KNJIŽEVNOSTI** / THEATRE PEDAGOGY IN LITERATURE CLASSES 249

David Jensterle: **ANIMIRANI FILM O JAKOBU ALJAŽU** / ANIMATED FILM ABOUT JAKOB ALJAŽ 256

Ana Vrenko: **KUL-TURA PO SLOVENIJI** / CULTURE ACROSS SLOVENIA 263

Barbara Sivec Urbanč: **KORENINE NARODNEGA DREVESA SKOZI PROJEKTNO DELO PRI FIZIKI** / ROOTS OF THE NATIONAL TREE THROUGH PROJECT-BASED WORK IN PHYSICS 272

Valentina Kobal: **DOMOVINSKA TEMA IN IKT – Z ROKO V ROKI** / HOMELAND TOPIC AND ICT – WORKING HAND IN HAND 281

Tanja Slanšek Marinšek: **PREKO DIGITALNIH VSEBIN DO KULTURNIH KORENIN** / TRACING CULTURAL ROOTS THROUGH DIGITAL CREATIVITY 293

Marija Kresnik: **MEDPREDMETNA POVEZAVA PRI PREDMETU BIOLOGIJA V OKVIRU ŠPORTNEGA DNE** / CROSS-CURRICULUM APPROACH TO BIOLOGY IN THE CONTEXT OF A SPORTS DAY 299

doc. dr. Octavian-Mihai Machidon: **NACIONALNA IDENTITETA IN DIGITALNA DOBA: OHRANJANJE NAŠIH KORENIN V GLOBALIZIRANEM SVETU, KI GA POGANJA UMETNA INTELIGENCA** / NATIONAL IDENTITY AND THE DIGITAL AGE: PRESERVING OUR ROOTS IN A GLOBALISED, AI-DRIVEN WORLD 307

5.RODOVITNE VEJE: KULTURNA IN LOKALNA DEDIŠČINA

Neža Zakrajšek: **LJUDSKA PRAVLJICA, DRAGOCEN VIR IZROČILA IN NAVDIH ZA USTVARJANJE** / FOLK TALES, A PRECIOUS SOURCE OF TRADITION AND INSPIRATION FOR CREATION 318

Tina Kosi: **FOTOLOV NA KULTURNO DEDIŠČINO** / CULTURAL HERITAGE PHOTO HUNT 330

Irena Senčar: **OHRANJANJE LOKALNE IDENTITETE NA PRIMERU ŠOLSKE PROSLAVE OB VISOKEM JUBILEJU ŠOLE** / PRESERVING LOCAL IDENTITY: THE CASE OF A CULTURAL SCHOOL PERFORMANCE MARKING A SIGNIFICANT SCHOOL ANNIVERSARY 337

Jerca Bogataj: **KO KRAJ POSTANE UČILNICA: DOMOLJUBJE SKOZI DEDIŠČINO DOVJA IN MOJSTRANE** / WHEN A COMMUNITY BECOMES A CLASSROOM: PROMOTING PATRIOTISM THROUGH THE LEGACY OF DOVJE AND MOJSTRANA 351

Petra Berčič Oman: **IZ KORENIN DOMAČIH KRAJEV RASTE NARODOVO DREVO** / FROM THE ROOTS OF OUR HOMELANDS GROWS THE TREE OF ITS NATION 357

Helena Brezar: **OBELEŽEVANJE 140-LETNICE ROJSTVA MARIJE VERE NA OŠ MARIJE VERE** / COMMEMORATING THE 140TH ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF MARIJA VERA AT MARIJA VERA PRIMARY SCHOOL 366

Katja Lavrin: **SLOVENSKA LJUDSKA PESEM MALO DRUGAČE** / SLOVENIAN FOLK SONG REIMAGINED 373

Nika Kuzma: **FOLKLORNA DEJAVNOST V ŽIVLJENJU OTROK** / FOLKLORE ACTIVITY IN THE LIVES OF CHILDREN 383

6. OSEBNE PODKORENINE: DRUŽINA IN MEDGENERACIJSKI PRENOS

mag. Tine Golež: **OD RODBINSKIH DO NARODNIH KORENIN** / FROM FAMILY ROOTS TO THE NATIONAL ONES 390

Anja Dobnikar: **VEZI BOGATIJO GENERACIJSKE KORENINE** / BONDS ENRICH GENERATION ROOTS 397

Darja Klopčič Lisičić: **BABIČINI SPOMINI – PREPLET SLOVENSKIH KORENIN SKOZI KULTURNI PROJEKT** / GRANDMA'S MEMORIES – A TAPESTRY OF SLOVENIAN ROOTS THROUGH A CULTURAL PROJECT 40,

Mihaela Kastelec: **PISANJE KOT KREPITEV LASTNIH IN NARODNIH KORENIN** / WRITING AS A WAY TO STRENGTHEN PERSONAL AND NATIONAL ROOTS 414

Petra Prosen: **OTROKOVO ODKRIVANJE SLOVENSKEGA PROSTORA IN LASTNE IDENTITETE** / CHILDREN DISCOVERING SLOVENIAN AND PERSONAL IDENTITY 425

7. CVETOVI IN LISTI: USTVARJALNI IZRAZ NARODOVEGA DUHA

Mojca Šmit: **SLIKAJMO, KIPARIMO IN OBLIKUJMO SVOJO DOMOVINO** / LET'S PAINT, SCULPT AND SHAPE OUR HOMELAND 435

Vanja Hočevar: **ČAROBNI DAN S SLOVENSKIMI KNJIŽNIMI JUNAKI** / A MAGIC DAY WITH SLOVENIAN LITERARY HEROES 446

Rosana Kleindienst: **PRAVLJICE KOT VIR SPODBUJANJA LJUBEZNI DO DOMOVINE** / FAIRY TALES AS A SOURCE OF ENCOURAGING LOVE FOR THE HOMELAND 454

dddr. Mira Delavec Touhami: **POSAMEZNIK KOT NOSILEC NARODOVIH KORENIH NA PRIMERU ROMANA IZTRGANE KORENINE** / AN INDIVIDUAL AS THE BEARER OF NATIONAL ROOTS: THE CASE OF THE NOVEL UPROOTED ROOTS (IZTRGANE KORENINE) 463

Marjetka Žebovec: **FILMA IN STRIP O JAKOBU ALJAŽU, DUHOVNIKU, DOMOLJUBU, GORNIKU IN GLASBENIKU** / TWO FILMS AND A COMIC STRIP ABOUT JAKOB ALJAŽ, A PRIEST, PATRIOT, MOUNTAINEER AND MUSICIAN 469

8. DREVO V SVETU: MEDKULTURNI ODNOSI IN GLOBALIZACIJA

Alenka Domanjko Rožanc: **LJUBEZEN DO SLOVENSKEGA NARODA ŽIVI MED SLOVENCI V NEMČIJI** / LOVE FOR THE SLOVENIAN NATION LIVES AMONG THE SLOVENIANS IN GERMANY 480

Ana Vidmar: **MOJA-TVOJA-NAŠA ŠOLA: KREPITEV NARODNE IDENTITETE IN PONOSA PREKO MEDNARODNE IZMENJAVE** / MY-YOUR-OUR SCHOOL: STRENGTHENING NATIONAL IDENTITY AND PRIDE THROUGH INTERNATIONAL EXCHANGE 489

Kristina Lepen: **ADIJO, PAMET! – IZSELJEVANJE MLADIH SLOVENCEV** / GOODBYE, BRAINS! – EMIGRATION OF YOUNG SLOVENIANS 498

Cecilija Erika Grbec: **SLOVENKA, ROJENA V JUŽNI AMERIKI – PRIČEVALKA DVEH IDENTITET** / SLOVENIAN WOMAN, BORN IN SOUTH AMERICA – WITNESS TO TWO IDENTITIES 507

Danica Malovrh: **V SEBI NOSIM DVA SVETOVA – DVE IDENTITETI** / IN MYSELF, I CARRY TWO WORLDS – TWO IDENTITIES 513

Emma Urbančič: **SLOVENSKA SKUPNOST V ARGENTINI: AKTIVNOST, VREDNOTE IN DUŠEVNO ZDRAVJE** / THE SLOVENIAN COMMUNITY IN ARGENTINA: ACTIVITIES, VALUES, AND MENTAL HEALTH 522

Mariana Paula Rezelj: **KIRKINČO TINČO – MOTIVACIJA ZA UČENJE SLOVENŠČINE IN OHRANJANJE SLOVENSKIH KORENIN** / KIRKINČO TINČO - SEARCHING FOR IDENTITY BETWEEN TWO HOMELANDS; MOTIVATION FOR LEARNING SLOVENIAN AND PRSERVING SLOVENIAN ROOTS 531

Jadranka Mittendorfer: **RAZISKOVANJE ZGODOVINE KRAJA IN SPOZNAVANJE NAŠIH PREDNIKOV** / EXPLORING HISTORY OF A PLACE AND LEARNING ABOUT ANCESTORS 538

Natalija Hormuth: **MED KORENINAMI IN KRILI – O IDENTITETI, SAMOSPOZNANJU IN ŽIVLJENJU V SKLADU Z NARAVO MED SLOVENIJO IN NEMČIJO** / BETWEEN ROOTS AND WINGS: IDENTITY, SELF-AWARENESS, AND LIVING IN HARMONY WITH NATURE BETWEEN SLOVENIA AND GERMANY 552

Oskar Müller: **MAČEK V ŽAKLJU – ŠOLSKA MEŠANICA S PRIDIHOM SLOVENŠČINE** / CAT IN A BAG – A SCHOOL MIX WITH A SLOVENIAN TOUCH 559

Osvaldo Errath: **MOJA GLASBA, MOJE KORENINE** / MY MUSIC, MY ROOTS 569

Alenka Mavrič Čefarin: **NARAVNE IN NARODNE VREDNOTE SLOVENIJE PRI POUKU NARAVOVARSTVA** / NATURAL AND NATIONAL VALUES OF SLOVENIA IN NATURE CONSERVATION TEACHING 577

Matjaž Perenič: **OD KORENIN SLOVENSKE POMLADI DO ZDRAVIH SADOV V KROŠNJI NARODOVEGA DREVESA** / FROM THE ROOTS IN THE SLOVENIAN SPRING TO THE HEALTHY FRUITS OF THE NATIONAL TREE 584

9. ZA KONEC

Program 7. mednarodne konference 590

Program predstavitev prispevkov po skupinah 591

O Društvu katoliških pedagogov Slovenije (DKPS) 593

UVODNIK - POVABILO K BRANJU

Spoštovani bralci in vsi, ki ste prispevali vsebine za ta Zbornik.

Pred vami je E-Zbornik 7. mednarodne konference ***Vzgoja za ljubezen do domovine in države*****,** tokrat s podnaslovom ***Korenine narodovega drevesa***. Poln je bogatih in nagovarjujočih vsebin na temo domoljubja in je vreden branja. V njem boste našli tri vabljena predavanja pomembnih slovenskih izobražencev, ki so predavali na konferenci. Tu so tudi prispevki z opisi primerov uspešne pedagoške prakse, ki so jih pripravili in na konferenci predstavili pedagoški delavci iz Slovenije in tujine.

Predavatelji

V prvem delu zbornika, po Uvodniku, Razmišljanju o koreninah narodovega drevesa in nagovoru predsednice društva, lahko preberete vsebino predavanj vseh treh predavateljev. Hvaležni smo jim, da so sprejeli naše povabilo za sodelovanje in poskrbeli za prav posebej navdihujoče razpoloženje.

Dr. Ignacija Fridl, z naslovom *Pomen izobraževanja v maternem jeziku,* je poudarila pomen zgodovinskih okoliščin, v katerih se je razvijal slovenski jezik. Izrazila je skrb nad vstopanjem tujk in se zavzela za aktivno vlogo ohranjanja maternega jezika v globaliziranem svetu.

Dr. Borut Holcman, z naslovom *Krščanske vrednote in dediščina Evrope v izobraževanju,* je izpostavil in močno poudaril vrednoto izobraževanja in vpliv zgleda vsakega pedagoškega delavca na odraščajoči mladi rod. Opomnil nas je, da smo vsi poklicani, da brišemo meje, ki jih drugi postavljajo med nas in s tem potrdil tudi pomembnost take konference.

Ddr. Igor Grdina, z naslovom *Domovina in država med izhodiščem in orientacijo,* je svoje izvajanje spretno navezoval in povezoval s predhodnima predavateljema. Prepričljivo nam je dal vedeti, kako pomembno je, da človek svoje prve predstave o svetu dobi v konkretnem prostoru, ki mu je domače, da mu to postane izhodišče za dojemanje sveta in se glede na to orientira. Močno sporočilno moč in pomen je imelo izrečeno, da so besede več kot le besede, v njih je duh naroda.

Prispevki

Velik del konference je bil namenjen udeležencem s prispevki in njihovim predstavitvam. Potekal je v osmih vzporednih skupinah, v dveh preko spleta in v šestih v živo. Sodelovalo je 63 avtorjev prispevkov, od tega 4 (2+2) v soavtorstvu. Zastopanih je bilo osem držav: Argentina (4), Hrvaška (2), Romunija (2), Ukrajina (2), Nemčija (2), Avstrija (1), Italija (1) in Slovenija (49).

V E-Zborniku so zbrani vsi prispevki, ki na ta ničin omogočajo, da se pedagoški delavci k tem zapisom vračajo kadarkoli. V njih iščejo potrditev za svoje delo, nove vsebine in pristope, ki so jih lahko videli in slišali na predstavitvah. Prepričljivi in uporabni primeri so jim lahko navdih in spodbuda za delo z mladimi.

Živimo v času, ko globalistične silnice po vsej Evropi odrivajo domoljubje, ljubezen do naroda in države na obrobje. Tudi to je razlog, zakaj se nam zdi pomembno spoznavati in primerjati domače razmere na vzgojno-izobraževalnem področju z razmerami v tujini. Zato smo bili še prav posebej veseli prispevkov iz tujine. Preko spleta so se nam pridružile rojakinje iz Argentine: Danica Malovrh z referatom *V sebi nosim dva svetova*, Mariana Paula Rezelj, s *Kirkinčo Tinčo - iskanje identitete med dvema domovinama; motivacija za učenje slovenščine in ohranjanje slovenskih korenin,* Emma Urbančič z referatom *Slovenska skupnost v Argentini: aktivnosti, vrednote in duševno zdravje,* v živo pa Cecilija Erika Grbec s prispevkom *Slovenka rojena v Južni Ameriki - pričevalka treh identitet.* V posebno čast si štejemo tudi lep odziv s Hrvaške, Matije Grgat s prispevkom *Duhovnost - najpomembnejše korenine hrvaškega narodnega drevesa, ovrednoteno skozi zgodovino književnosti* in Mihaele Tikvica s prispevkom *Kulturocid v času velikosrbske agresije na Hrvaško: Predstavitev teme z izbranimi primeri iz prakse in prikazi obdelave vsebin pri pouku.* Prispevek nas opozarja na to, kako pomembno je biti pozoren na kulturne prvine. Če so te napadene, se briše zgodovina in korenine naroda.

Vsebinska zasnova Zbornika

Urednica E-Zbornika, ga. Anja Grmovšek Drab, je prispevke razporedila v osem sklopov in si za shemo vzela prispodobo drevesa.

V prvi sklop, *Globoke korenine: zgodovina in jezik,* je umestila prispevke, ki raziskujejo zgodovinske dogodke in osebnosti ter boj za slovenski jezik kot temeljno oporo narodnega bitja.

V drugem sklopu, *Duhovne korenine: vera in vrednote,* so prispevki, ki osvetljujejo vlogo krščanstva, duhovnih vrednot in moralnih načel pri oblikovanju narodnega značaja in poudarjajo, da so duhovnost in etična načela korenine, ki drevesu oziroma narodu dajejo moč in smer.

Tretji sklop je poimenovala *Deblo vzgoja - šola kot osrednji nosilec.* Vanj so umeščeni prispevki, ki s svojo vsebino simbolično predstavljajo deblo, del drevesa, ki omogoča prenos snovi iz korenin v vse druge dele. Govorijo o vzgojni nalogi šole, pedagoških konceptih in aktivni vlogi učitelja.

Četrti sklop nosi ime *Podporne veje: pedagoške metode in pristopi*. V njem prispevki predstavljajo inovativne učne metode, medpredmetne povezave in projekte, ki ponujajo primere in načine, kako vzgojo za domoljubje gojiti in poglabljati.

V petem sklopu, z naslovom *Rodovitne veje: kulturna in lokalna dediščina,* so zbrani prispevki, ki opisujejo sodelovanje šol z okoljem, ohranjanje lokalne dediščine in poudarjajo pomembnost take povezave. Osredotočeni so na konkretno lokalno kulturno dediščino, literarno in umetniško bogastvo ter na pomen lokalne zgodovine.

Šesti sklop, naslovljeno z *Osebne podkorenine: družina in medgeneracijski prenos,* vsebuje prispevke, ki poudarjajo najpristnejše, najbolj osebne in najbolj temeljne gradnike domoljubja. Obravnavajo vlogo družine, pomen in vpliv osebnih zgodb, navad in posnemanje zgledov.

V sedmem sklopu, z naslovom *Cvetovi in listi: ustvarjalni izraz narodovega duha*, so prispevki, ki jih lahko primerjamo s cvetovi in listi na rastlinah. So kot pokazatelj vitalnosti drevesa. Opisujejo umetniško ustvarjanje, književnost in simbole, ki narodovo identiteto izražajo in jo tudi oblikujejo.

Osmi sklop, z naslovom *Drevo v svetu: medkulturni odnosi in globalni izzivi*, zaključuje zbornik z vsebinami, ki obravnavajo slovenske korenine soočene s svetom.

Priloge v E-Zborniku so tudi *Program konference*, *Razpored prispevkov po skupinah* na dan konference in *Predstavitev DKPS*.

Lokacija 7 MK in program

Konferenco je letos gostila Osnovna šola Frana Albrehta v Kamniku. V uvodnem delu so kulturni program s slovensko himno, govorno-plesno točko in s plesom v narodnih nošah obogatili učenci te šole, pod mentorstvom ge. Marije Zupan in ge. Marjete Kregar. S svojo navzočnostjo in nagovori so konferenco pospremili tudi eminentni gostje. Pozdravili so nas: g. Marko Lotrič - predsednik Državnega sveta, g. Lojze Peterle - predsednik Združenja za vrednote slovenske osamosvojitve, ga. Monika Glücks Donko - ravnateljica OŠ Frana Albrehta Kamnik, g. Marko Slapar - župan Občine Kamnik, ga. Breda Pobrežnik Vukmir - direktorica Knjižnice Franca Balantiča Kamnik in ga. Helena Kregar - predsednica DKPS. V zaključnem delu sta program glasbeno obarvala ga. Ana Plahutnik in g. Tomaž Plahutnik. Konferenco smo zaključili z zahvalno sveto mašo v župnijski cerkvi Marijinega Brezmadežnega spočetja v Kamniku.

Napoved 8 MK

Čas hitro teče in leto je kar naenkrat naokoli, zato pripravljalni odbor že načrtuje naslednjo konferenco. Njen naslov bo: ***Domoljubje skozi znanje in dejanja***. Vabljeni, da se nam pridružite, s prispevkom ali kot poslušalci.

Zahvale

Iskrena hvala vsem članom organizacijskega odbora, ki so v pripravo 7. mednarodne konference *Vzgoja za ljubezen do domovine in države* vložili veliko prostovoljnega dela, znanja in srca.

Hvala tudi vsem drugim sodelavcem, recenzentom, prevajalkam, lektoricam in moderatorjem, brez katerih konferenca ne bi bila takšna, kot je bila.

Hvala izjemni in tenkočutni povezovalki programa, Katarini Lenarčič.

Posebna zahvala gre gostiteljici, Osnovni šoli Frana Albrehta Kamnik in njeni ravnateljici, ge. Moniki Glücks Donko. Sprejeli so nas z odprtimi rokami, nam ponudili svoje prostore in nam ves čas stali ob strani.

Hvala vsem, ki so nas materialno in moralno podprli pri organizaciji: Urad RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, dr. Aleš Štrancar, Združenje za vrednote slovenske osamosvojitve, Občina Kamnik, Eta Kamnik in Socialna akademija. Hvala, ker podpirate skrb za ljubeč odnos do domovine in države Slovenije.

Zahvala tudi vsej medijski podpori, predvsem Domovini, Novi 24 TV, Radiu Ognjišče, Gorenjskemu glasu in Družini, Hrvaškemu katoliškemu društvu prosvjetnih djelatnika, Informativni katoliški agenciji, portalu MISAO.HR, Laudato TV/T.M. Navajamo le nekatere, ki so do izida E-Zbornika poročali o dogodku,

Hvala vsem predavateljem, častnim gostom in avtorjem prispevkov.

Ne oklevajte. Odprite E-Zbornik. Preberite ga. V njem boste zagotovo našli vsebine, ki vas bodo nagovorile in navdušile.

Marija Pisk,
koordinatorica pripravljalnega odbora za 7. MK

UVODNI POZDRAV PREDSEDNICE DKPS NA KONFERENCI

Spoštovani,

v veliko čast mi je, da vas kot predsednica organizatorja, Društva katoliških pedagogov Slovenije, lahko pozdravim na konferenci s pomenljivim naslovom **»Vzgoja za ljubezen do domovine in države«**.

Prisrčno pozdravljam vse cenjene goste in tudi kolege iz HDKPD iz Zagreba ter vse druge udeležence, ki ste z nami v živo in tiste, ki nas spremljate od daleč – iz sedmih držav po svetu. Pozdravljeni vsi, še posebej učitelji, kajti brez vas te konference ne bi bilo.

Današnji dan bomo posvetili **koreninam narodovega drevesa** – ne le slovenskega, temveč tudi drevesom drugih narodov. Zato mi dovolite, da na kratko predstavim korenine današnje konference.

V našem društvu je več let zorelo spoznanje, da je v slovenski šoli premalo poudarjenih domoljubnih vsebin. To nas je sredi prejšnjega desetletja pripeljalo do sklepa – in tudi do poguma – da se lotimo organizacije prve konference. Kljub društveni majhnosti je bila naša volja trdna. Takole je pripomnil eden od kolegov iz sorodnega, a precej večjega in bolj uveljavljenega učiteljskega društva: *»Tudi mi že dolgo vemo, kako potrebno je takšno srečanje, a kritična masa prepričanih je pri nas premajhna.«*

Pri nas pa je bilo to kritično število prepričanih dovolj veliko. Tako smo na prvo konferenco, v Radljah ob Dravi, leta 2019, že povabili več eminentnih predavateljev ter mnogo Slovencev iz zamejstva, zdomstva in izseljenstva. Predvsem pa se je na povabilo odzvalo veliko učiteljev, ki v svoj pouk vključujejo domoljubne vsebine in želijo svoje delo predstaviti kolegom in širši javnosti.

Po letu 2019 je konferenca dobivala vse trdnejše korenine. Iz njih danes raste drevo, ki pod svojo krošnjo vedno znova zbere tako lepo skupnost, kot smo danes mi, tukaj v Kamniku. Kot organizatorji smo počaščeni zaradi tako izjemno lepega odziva na povabilo k sodelovanju.

Današnji dan bo poskušal odgovoriti na vprašanje ali **so korenine dreves evropskih narodov ogrožene.** V njihove krošnje se namreč zaganjajo viharji globalizacije, samouničenja in različnih norosti, ki ogrožajo človeka in njegovo identiteto. Ti viharji so tako močni, da se upravičeno bojimo tudi za lastne korenine. Prav zato jim moramo posvečati veliko pozornosti in veliko ljubezni. V tem duhu bo zvenela tudi današnja konferenca.

Naj nam današnji dan prinese radostno bližino, pozorno poslušanje in toplino, ki sije iz ljubezni do narodovih korenin, domovine in države.

Predsednica DKPS
Helena Kregar, prof.

NARODOVE KORENINE POVEDO, KDO SEM, OD KOD PRIHAJAM IN KAM NAJ GREM

Če želim učinkovito sodelovati pri vzgoji mladih in jih spodbujati k ljubezni do domovine in države, moram sam vedeti, kdo sem jaz, od kod prihajam, kam grem. In še misel, da ni nič velikega nastalo, če se prej ni rodilo in vgnezdilo v srcu.

Kdo sem?

Biti Slovenec je občutek, identiteta, zgodovina, jezik, vera in vsakdan, ki ga živimo. Jezik je srce naše identitete. Maloštevilen narod smo, imamo pa veliko narečno pestrost, ki je pogojena z zemljepisno raznolikostjo. V narečjih se kažejo posebnosti slovenskih zemljepisnih pokrajin, v njih je ujeta naša kultura, v njih so posebnosti etnografske dediščine. V jeziku nosimo zgodbe, humor, tradicije in spomine.. Jezik nas povezuje z ljudmi, zgodovino in predniki. Vera daje smisel, usmeritev, mir in odgovornost, do sebe, drugih in sveta. Velika vrednota je družina in pomoč bližnjemu. Močna kultura pa je kot korenine drevesa: brez njih rast ni mogoča, z njimi pa stojiš trdno, tudi ko zapiha. In pripadnost je občutek, da nisi sam, da si del nečesa večjega od posameznika. Povezanost z naravo je del nas. Vsaka regija ima svoje okuse, svoje pesmi, svoja pravila. Slovenija je majhna, a Slovenci imamo močan občutek skupnosti. Smo tudi narod, ki diha s športom.

Od kod prihajam?

Iz zdravega, pogumnega kmečkega ljudstva, njegovega vztrajanja na tem ozemlju, ki ga Cankar poimenuje “Raj pod Triglavom”, preko plemenski zvez, Karantanije in pozneje vključenosti v veliko srednjeveško državo - Rimsko cesarstvo nemške narodnosti, v Habsburško monarhijo, in vse do časa, ko se močneje okrepila slovenska narodna zavest, ki je uspešno pripeljala do plebiscitne odločitve naroda in ustanovitve samostojne države Republike Slovenije. Oblikovalo nas je veliko izkušenj in doživeli smo veliko prelomnic. Svoboda in samostojnost sta za Slovence močna vrednota. Biti Slovenec je pogosto tudi tiho zadovoljstvo, ne pretirano glasno, a globoko občuteno.

Kam gremo?

Beseda domoljub je vedno bolj moteča v javnem pogovoru, v glavnih medijih in v besednjaku vladajočih evropskih ter nekaterih domačih politikov. Le zakaj? Oseba, ki v sebi goji domoljubne občutke, pozna svojo družbeno vlogo, pozorno zaznava socialna, etična in verska sporočila, ima oblikovano filozofsko prepričanje, pozna svoje korenine, zna se osrediniti na bistveno. To je oseba, na katero se lahko zanesemo, ki zna narediti to, kar se od nje pričakuje. Človek brez korenin je izgubljen, ne ve, kdo je in kam naj gre.

Globalna tiha vojna na kulturnem področju

Že desetletja smo priče kulturni vojni v zahodnem svetu, ki se bije okoli tistega, kar nas označuje. Globalistične silnice ustvarjajo kaos, ne priznavajo avtoritete, ne družinske, ne crkvene, ne državne ne... Državne institucije so že skoraj povsod premrežene s tem kaosom. Država ni vedno naš zaščitnik in državljani si moramo sami prizadevati za ohranitev prvin, ki nas opredeljujejo kot posameznike in narod.

V kulturno-civilizacijskem krogu, ki mu pripadamo, je globoko ukoreninjeno krščansko izročilo, krščanska vera, ki nas usmerja h konkretnemu delovanju na socialnem, družbenem, moralnem in etičnem področju. V krščanstvu smo oblikovali sistem vrednot, po kateri smo stoletja živeli. Teh vrednot v kaosu ne najdemo.

V Evropi smo priča razkristjanjevanju, opuščanju in celo prepovedovanju praznovanja najpomembnejših krščanskih praznikov, ki so naša dediščina. Ta nas je ohranila kot narod, kako bi sicer obstali toliko stoletij, saj v preteklosti nismo imeli nacionalne države kot zaščitnice kulture in ne ministrstva za kulturo …. Pomagala nam je kultura in zavest naroda. Evropa, kot naša širša domovina se bo morala vrniti h krščanskim temeljem, k sebi, sicer je ne bo. Brisanje etnografskih prvin vodi v razkroj naroda.

Ljudje ob vsakdanjih dejavnosti in boju za lastno preživetje in preživetje družine ne opazijo prikrite oblike brisanja identitetnih prvini posameznika, naroda in države. V sodobnem času se redkeje uporablja neposreden politični pritisk na narod, se pa namesto tega poskuša narodno skupnost deliti na manjše nepovezane skupine. In prav ti globalni pritiski delujejo prek etnografskih prvin. Večina ljudi tega ne zaznava, ne opazi dejanskega namena takšnega delovanja. To je tudi čutiti v izobraževalnem sistemu. Vrednost kulturne dediščine je mnogokrat še večja kot se je zavedamo. Če pa se ta dediščina namerno uničuje, se s tem potvarja zgodovina naroda in piše nova zgodovina, ki je po volji nekoga drugega.

V tem globalnem okolju je vedno manj prostora za narode kot subjekte, njihovo tradicijo in kulturo, in tako posameznik izgublja globinske korenine.

Krščanska tradicija krepi duha naroda

Krščanska tradicija, družina, domovina, so sistemsko ponižani. Kulturno-marksistična ideologija, ki že močno obvladuje šolske sisteme, medije in politiko, ni naklonjena podpori močnih posameznikov, ki se zavedajo svojih korenin, ampak proizvaja zmedene posameznike, ki ne vedo niti kaj so, ali moški ali ženska, ki so identitetno zmedeni, zato z lahkoto vodeni, z njimi se lahko manipulira.

Zgovorno je razmišljanje učiteljice Matije Grgat, ki ga predstavlja v prispevku "*Duhovnost skozi zgodovino književnosti na Hrvaškem*: "Tako kot je duhovnost naroda vplivala na pisatelje in njihovo ustvarjanje, je ta proces potekal tudi v obratni smeri: književnost je oblikovala duh naroda. Kljub nenaklonjenosti, upiranju in zavračanju teh vrednot s strani sodobnih družbeno dominantnih ideoloških tokov, so te še vedno zagotovilo narodove prihodnosti. Ker te vrednote nudijo smisel življenja, omogočajo napredek in stabilnost posameznika in družbe, jih je potrebno prepoznavati, pravilno vrednotiti, krepiti in varovati. Prepoznavanje pomembnosti duhovnih vrednot je predpogoj za vrnitev vzgojne vloge književnosti, ki je danes že skoraj popolnoma zapostavljena… O pedagoških in psiholoških kriterijih v literaturi se ne razpravlja. Vsiljujejo se nihilistične vsebine, in v njih odsotnost smisla, z naturalističnimi prikazi življenja, zmanjšanega na živalske nagone, pa tudi navdihujoče knjige, ki želijo prebujati duh, vest, vero".

"Domovina ni le kos ozemlja. Je vse, iz česar smo potekli, ljubezen, ki nas povezuje z ljudmi in človeštvom, pa tudi z Najvišjim. Kdor ne ljubi sebe in svojih, ne more ljubiti drugih. V globaliziranem in tehniziranem svetu je ključnega pomena ohraniti identiteto za varnost posameznika in družbe. Krščanska identiteta povzdiguje posameznika (dušo) na najvišjo raven in hkrati preprečuje kakršnokoli malikovanje (ega, naroda, države, razreda, rase itd.)." *Celoten prispevek najdemo v tem Zborniku na strani 132.*

Biti učitelj - od poklica k poklicanosti

Zato je izredno pomembno, da smo učitelji ozaveščeni o sodobnih metodah raznarodovanja ali denacionalizaciji Evrope in posameznih narodov. Pozorni moramo biti na opuščanje temeljev, ki so oblikovali narodov in širši evropski duh. Družba, ki smo jo poznali, razpada, postaja objekt kolonizacije tujih kultur in vrednot. Pospešeno se spreminja demografska in identitetna značilnost našega družbenega okolja.

Pred nami učitelji je težka naloga. Če bomo svojo vlogo doživljali ne le kot poklic, ampak tudi kot poslanstvo, bomo kos tej nalogi. Mladim moramo znati posredovati znanja in informacije na način, da se bodo ti zmogli in znali do tega opredeljevati, vse to kritično preverjati in oblikovati svoja stališča. Brez preverjanja posredovanega jim znanja, se ne bodo mogli oblikovati v kritične državljane in se v odrasli dobi ne bodo znali postaviti zase, za svojo družino, svoj rod in toliko manj za narod in državo.

Pedagoški delavci imamo v prizadevanju za krepitev in ohranitev identitetnih lastnosti oz. narodovih korenin zelo pomembno vlogo. Zato jim moramo na primeren način predstaviti dejstvo, kaj pomeni imeti svojo državo. Poiskati moramo poti in preverjati uspešne pedagoške prakse na strokovnih druženji pedagoških delavcev. Takšne konference so zelo lepa priložnost, da učitelji predstavijo svoje primere uspešne prakse, s katerimi netijo iskrice, ki se širijo med pedagoškimi delavci.

Dragica Motik in Marjana Korošec

Doc. dr. Ignacija Fridl Jarc

Nova univerza, Fakulteta za slovenske in mednarodne študije – (FSMŠ), Ljubljana, Slovenija
in Slovenska matica

Doc. dr. Ignacija Fridl Jarc je diplomirana komparativistka in doktorica filozofskih znanosti. Uveljavila se je kot literarna in gledališka kritičarka in za svoje kritiško delo leta 2000 prejela Stritarjevo nagrado. Doktorirala je leta 2006 na temo *Platonov nauk o resnici z vidika lepega in umetnosti*. Bila je asistentka na Oddelku za filozofijo Filozofske fakultete v Ljubljani in docentka Fakulteta za slovenske in mednarodne študije Nove univerze, kjer tudi predava. Objavila je monografijo *Jezik v filozofiji starih Grkov* (2001) in vrsto člankov o Platonovi filozofiji. Sodelovala je pri prevodu *Fragmentov predsokratikov* (2012) iz starogrščine. Bila je državna sekretarka na Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije, zdaj pa deluje kot vodja programa na Slovenski matici.

POMEN IZOBRAŽEVANJA V MATERNEM JEZIKU ZA INTELEKTUALNI RAZVOJ POSAMEZNIKA

Povzetek

Samoumevno se nam zdi, da bodo zakoni in državni organi skrbeli za ohranjanje naše kulturne in narodne identitete, našega jezika, tudi naše usode in države. Materni jezik tako izginja iz src in zavesti ljudi, z njegovo šibkostjo pa, kot se je zavedal že škof Anton Martin Slomšek, se krepi izginjanje slovenskega naroda. To ni nič drugače v 21. kot je bilo v 19. stoletju, ko smo s Slovenci ravno prek jezika, po trnovi poti, vzpostavljali temelje svoje narodne zavesti. Če zanemarimo svoj jezik, bomo izgubili dom svoje narodne biti in tudi svojo državno suverenost. Temu stališču pritrjujejo tudi novejše znanstvene raziskave. Zato se mora vsak med nami vprašati, kako lahko sam skrbi za slovenski jezik.

Živimo v času, ko se zdi, da je slovenski jezik pravno zaščiten kot še nikoli doslej. *Ustava Republike Slovenije* v 11. členu jasno določa, da je slovenščina uradni jezik Republike Slovenije.[1] Slovenščina je tudi eden od uradnih jezikov Evropske zveze. Imamo vrsto pravnih aktov, ki govorijo o rabi slovenščine, na primer obstaja *Zakon o javni rabi slovenščine*, kjer je v 1. členu zapisano:

> *(1) Slovenski jezik (v nadaljnjem besedilu: slovenščina) je uradni jezik Republike Slovenije. V njem poteka govorno in pisno sporazumevanje na vseh področjih javnega življenja v Republiki Sloveniji, razen kadar je v skladu z Ustavo Republike Slovenije poleg slovenščine uradni jezik tudi italijanščina in madžarščina in kadar določbe mednarodnih pogodb, ki zavezujejo Republiko Slovenijo, posebej dopuščajo tudi rabo drugih jezikov.*
>
> *(2) S slovenščino, ki je eden od uradnih jezikov Evropske unije, se Republika Slovenija predstavlja v mednarodnih stikih.*[2]

Ministrstvo za kulturo za štiriletno obdobje redno sprejema *Resolucijo o nacionalnem programu za jezikovno politiko*, ki jo uskladi z vsemi drugimi ministrstvi in jo potrdi tudi Državni zbor.

Skratka, slovenski jezik še nikoli doslej ni bil tako pravno zaščiten kot od tistega trenutka dalje, ko imamo svojo samostojno državo. A če le za trenutek stopimo iz pravnih aktov v naše vsakdanje življenje in se ozremo okrog sebe, je situacija povsem drugačna.

Tako nekako, na primer, izgleda zgolj hoja po lokalih v strogem središču Ljubljane:

> *Popiješ kavo v Caffee Trieste na Štefanovi ulici, greš mimo Čewapa na Beethovnovi ter se srečaš s prijateljico na kosilu v Stazione Parenzana, ki je na Rimski ...*

[1] https://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=USTA1
[2] https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO3924

Kaj iz tega izjemnega razkoraka med jasno zakonsko podlago o zaščiti slovenščine in njeno dejansko rabo (na samo nekaj korakih po prestolnici) sledi? Naj imamo še toliko zakonskih podlag, slovenščina v zavesti ljudi ni več vrednota. Zgodil se je paradoks, da je tisti trenutek, ko je slovenščina postala pravno zaščitena, očitno v ljudeh obveljalo prepričanje, da bo že država poskrbela za zaščito, krepitev in ohranjanje slovenskega jezika, medtem ko so se Slovenke in Slovenci otresli tega bremena, da ga morajo čuvati, spoštovati in javno uporabljati.

Premaknimo se nekaj več kot stoletje in pol v preteklost. Samo okrog 160 let nazaj Slovenci nismo imeli rednega srednješolskega (gimnazijskega) pouka v slovenskem jeziku. Ko je znameniti domoljub, tudi poslanec v dunajskem državnem zboru Lovro Toman interpeliral takratnega avstrijskega ministra Antona von Schmerlinga, zakaj izobraževanje na slovenskih tleh še vedno poteka v nemščini, mu je ta odgovoril, da se lahko narodni jezik uvede v srednje šole »le pri takih jezikih, ki so že znanstveno omikani« oziroma ob ponovni interpelaciji jeseni pristavil, da »je celo nemogoče učiti v slovenskem jeziku kaki drug predmet ko keršanski nauk, ker slovstveni učilni pomočki čisto manjkajo«.[3] Ivan Prijatelj je v svojem prispevku *Predzgodovina ustanovitve Slovenske matice* zapisal, da narod »postane 'narod' šele ob posesti literature višjih kvalitet«, ko se »opremi z višjo, posebno znanstveno literaturo«.[4]

Škof Anton Martin Slomšek se je pomena izobraževanja v slovenskem jeziku zavedal že v mladostnih letih. Kot je bilo izpričano na razstavi *Pedagoški pogledi na Antona Martina Slomška*, je Slomšek s poučevanjem slovenskega jezika pričel že v prvem letniku svojega bivanja na celovškem semenišču in kolege bogoslovce poučeval vse do konca šolanja (1821–1825).[5] To poslanstvo je nadaljeval tudi leta 1829, ko ga je škof imenoval za duhovnega vodjo v celovški bogoslovnici in nato v Št. Andražu v Labotski dolini kot predavatelj homiletike, kjer je v slovenskem jeziku poučeval cerkveno govorništvo. Na osnovi zapiskov takratnih bogoslovcev so že po njegovi smrti izšla njegova predavanja pod naslovom *Vaje cerkvene zgovornosti*. To je bil prvi visokošolski učbenik v slovenščini za cerkveno govorništvo. Svoje poslanstvo o pomenu izobraževanja v slovenskem jeziku je izpolnjeval vse svoje dejavno življenje. Zavedal se je, da je torej treba slovenski jezik razvijati na vseh nivojih, verskem, leposlovnem in strokovnem, saj je vzpodbudil tako nastanek Družbe sv. Mohorja kot prve slovenske založbe, ki je izdajala preproste književne in verske spise za širjenje bralne pismenosti, in si obenem prizadeval tudi za ustanovitev Slovenske matice kot prve slovenske znanstvene založbe, ki je začela sistematično izdajati gimnazijske učbenike v slovenskem jeziku.

Od kod in zakaj v Slomšku tako močna zavest o pomenu širjenja maternega jezika? Je bila to res zgolj posledica takrat intenzivnega vrvenja narodne zavesti različnih skupnosti, ki so prebivale znotraj Avstrijskega cesarstva? Nasprotno, že bežen pregled zgodovine slovenskega naroda pričuje o tem, da so se s Slovenci vsaj od Trubarja dalje, od njegovega znamenitega nagovora »Lubi Slovenci« naprej, identificirali kot tisti, ki so občevali v slovenščini, ki jih je torej povezoval enotni, skupni jezik. Ne glede na različne upravne delitve in življenja v državni tvorbi, kjer je bil uradni jezik nemški, so torej stoletja gradili in čutili povezanost prav prek jezikovne pripadnosti. Zavest, da slovenstvo stoji in obstane z jezikom, če parafraziram Trubarjev stavek »stati inu obstati«, je bila v slovenskem ljudstvu, ki se je v 19. stoletju vzpostavil kot narod in v 20. tudi kot državotvorna nacija, tako močna, da so razumeli, kot je rekel sam Slomšek, da materni jezik pomeni »ključ do zveličavne narodove omike«.

Kako izjemno smo se morali Slovenci vse 19. stoletje pravzaprav boriti za rabo slovenskega jezika, pričuje tudi dejavnost Josipa Jurčiča kot urednika *Slovenskega naroda*. V časniku je uvedel celo posebno rubriko »Uradniška spovednica«, v kateri je z imeni in priimki poročal o znanju slovenščine javnih uslužbencev. Tako je, na primer, izgledalo njegovo poročilo iz Litije:

> »Okrajno glavarstvo: Grof Auersperg govori in piše slovenski, Sertič, okrajni komisar, govori kranjsko špraho, piše nemški, slovenski ne zna. Breznik, okr. komisar, piše in govori slovenski. Pfeifer, tajnik, piše in govori prav dobro slovenski, pa noče. Ravnikar, vodja zemljiščinih knjig, govori samo kranjsko špraho,

[3] Žigon, *Veliko pismo slovenske duhovne združitve*,1935, str. 13.
[4] Prijatelj, *Predzgodovina ustanovitve Slovenske matice*, 1923, str. 1.
[5] Šuštar (ur.), *Pedagoški pogledi na Antona Martina Slomška* (zbornik ob razstavi). Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1999, str. 55.

pisati niti črke ne zna, je zagrizen nemčur, in pravi, da bi še slovenskega kruha ne jedel … Jeglič, pomočnik govori dobro slovenski, tudi pisal bi, pa ne sme.«[6]

Z enako vnemo se je lotil tudi učiteljev, ki so poučevali na gimnazijah, na primer v Ljubljani ali Gorici. Tako je zapisal, da: »Profesor Suplent dr. August Böhm ne zna slovenski …«[7] In očitno je profesorje vendarle postalo sram, da so se znašli na zatožni klopi slovenskega dnevnika, saj je Jurčič že čez nekaj dni objavil demanti s pripisom: »Piše se nam, da dr. August Böhm govori in piše slovenski, kar nam je jako drago, zlasti ako on to z veseljem stori.«[8]

Naj to izjemno bitko in poslanstvo slovenskih intelektualcev 19. stoletja za javno rabo slovenščine ponazorim samo še z enim, bolj duhovitim primerom. Ko so po Ljubljani razsajale koze, je mestno glavarstvo v nemščini pozivalo meščane k cepljenju. In Jurčič je kakopak duhovito pripomnil: »(Koze) se v Ljubljani prijemljejo, po mnenji mestnega magistrata ljubljanskega, samo takih ljudi, ki so Nemci ali vsaj samo nemško znajo.«[9] In s svojim protestom je nemudoma uspel. Že naslednji dan je slovesno naznanil: »(Ljubljanski magistrat) je včeraj omenjeni razglas zarad kóz zdaj že tudi v slovenskem jeziku razglasil.«[10]

Ovedenje in razvijanje vseh izraznih oblik našega jezika, od pogovornega do znanstvenega, je Slomšek, kot sem že navedla, razumel kot »ključ« do narodove kulture. Kaj je hotel s tem povedati? Jezik je razumel kot temelj naše narodne identitete, naše kulture, tudi narodove suverenosti. Iz enkratnosti in posebnosti našega jezika smo se oblikovali kot narod, na tej osnovi smo zgradili državo. In zametovanje slovenskega jezika je kot rušenje doma naše narodne biti. Slovenci bomo ohranjali in negovali svoj slovenski jezik ali pa nas ne bo. Zaradi naše posebne zgodovinske situacije, ko smo košček ozemlja, ki se tako in tako nenehno krči, zadržali zaradi svojega jezika, je to neovrgljivo dejstvo. Če se izrazim še s podobo drevesa, naslovno metaforo naše konference: ali ste že videli drevo, ki bi rastlo, ko mu posekaš njegove korenine? Slovenski jezik so take korenine našega naroda in naše državne suverenosti.

Tako stališče ni zgolj posledica poudarjenih nacionalističnih teženj 19. stoletja, kot poskušajo prikazati nekateri sodobni slovenski zgodovinarji in nas prepričati, da se moramo teh nacionalnih idej v 21. stoletju, v katerem je moderen le še globalizem, otresti. Takemu stališču pritrjujejo namreč tako filozofi 20. stoletja kot sodobne raziskave.

Nemški filozof Ludwig Wittgenstein je zapisal: »Meje jezika so meje mojega sveta.«[11] Kaj je hotel s tem povedati? Tako bogato, kot je moje izražanje, tako široke bodo moje misli, tako poglobljeno, kot bom poznal materni jezik, tako globoke bodo moje ideje, in tako visoko bo seglo moje mišljenje, kolikor bo izbrano besedišče, s katerim ga bom znal izraziti. Zgradba jezika oblikuje naše mišljenje in prek naših misli usmerja naše delovanje. To, da slovenščina premore dvojino, omogoča našemu narodu drugačno govorico ljubezni in pesnjenju odpira načine izrekanja, kot jih ne moremo najti v drugih jezikih, ki je ne premorejo. Ali povedano drugače: posredovanje znanja v angleščini, za katerega si prizadevajo nekateri akademski, univerzitetni krogi, ni zgolj sramotno izdajstvo slovenskega jezika, ampak ima za posledico tudi zavestno poplitvenje strokovnosti in zmanjševanje znanstveni ravni ter sposobnosti slovenskih raziskovalcev. Pred nekaj meseci si je namreč Univerza v Ljubljani dovolila med študente razposlati ponižujočo anketo do slovenskega jezika z izrazito zavajajočimi možnimi odgovori v slogu: »Dobro bi bilo, če bi se visokošolski pedagoški proces v Sloveniji v prihodnosti izvajal v angleškem jeziku.« Ali: »Domačim študentom, ki na slovenskih univerzah študirajo v angleščini, je bolj odprta pot v tujino.« Tisti, ki je pripravljal omenjeno anketo, se namreč prav dobro zaveda, da študenti ne morejo razumeti, kaj je dobro za Slovenijo, in zaradi obstoja države, ki ščiti njihove pravice, dolgoročno tudi zanje, ampak samo to, kar je tisti trenutek najbolj privlačno zanje osebno. Drugič, taka anketna vprašanja so protiustavna, ker na prvo mesto postavljajo angleščino, kratijo pravice slovenskih študentov in zanikujejo dolžnosti slovenske univerze, zaradi katerih jih slovenska država sploh finančno podpira. Tretjič, če nameravajo slovenske fakultete predavati slovenskim študentom v poplitveni angleščini, to je v angleščini kot tujem jeziku, potem slovenskih univerz sploh ne potrebujemo, ker je ceneje, če vse študente pošljemo na

[6] »Uradniška spovednica«, *Slovenski narod*, 20. 6. 1871, str. 3.
[7] »Iz Ljubljane«, *Slovenski narod*, 8. 8. 1871, str. 1–2.
[8] »Popravek k učiteljski spomenici«, *Slovenski narod*, 12. 8. 1871, str. 4.
[9] »Koze«, *Slovenski narod*, 20. 12. 1873, str. 3.
[10] »Ljubljanski magistrat«, *Slovenski narod*, 21. 12. 1873, str. 3.
[11] Wittgenstein, *Logično filozofski traktat*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1976, str. 133.

angleške in ameriške univerze, kjer bo kakovost angleščine zagotovo boljša, država bo prihranila ogromna finančna sredstva za vzdrževanje univerzitetnega študija, kognitivni razvoj v tujino izgnanih slovenskih študentov pa bo še temeljitejši. (Ena od anketnih tez se je namreč glasila: »Preklapljanje med jeziki zahteva kognitivno fleksibilnost, ki okrepi možganske povezave in izboljša splošne kognitivne sposobnosti.« Beri: če boste brali nasvete blogerjev v različnih tujih jezikih, boste intelektualno bolje napredovali, kot če boste brali strokovno in znanstveno literaturo zgolj v slovenščini.)

Samorušilni nihilizem pronica torej v vse, tudi izobraževalne pore našega življenja. Načel ni zgolj družinskega jedra in prve besede mama, ko si o materinski ljubezni in ljubezni do matere komaj še upamo javno govoriti, ampak tudi narodno skupnost in prek tega tudi prve mamine besede, ki jih strokovno imenujemo materinščina. O tem, kako pomemben je materni jezik, govori tudi izvrstna knjiga doc. dr. Tine Bregant *Vznemirljivo potovanje po razvijajočih se možganih*, ki je konec leta 2024 izšla pri Slovenski matici, v kateri avtorica nedvoumno poudari, da smo v materni jezik vrojeni. »Z malčkovega vidika je namreč materni jezik podedovan in nosi značilnosti biološko vrojenih lastnosti. Zato petletnik razume jezik kot vrojeno lastnost, podobno kot barvo kože,« zapiše.[12] Navaja primer raziskave, ko so otrokom različnih starosti pokazali sliko belopoltega Francoza, ki je govoril v francoščini, in temnopoltega Afroameričana, ki je govoril angleško. Otroci, stari med pet in šest let, so odgovarjali, da bodo kljub lastni zunanji podobnosti s francosko govorečim Evropejcem kot odrasli bolj podobni temnopoltemu, angleško govorečemu Afroameričanu. Iz tega se da sklepati, da je »za majhne otroke bolj kot pripadnost rasi pomembna vloga jezika, ki pomembno opredeljuje njihovo osebnost.«[13]

Zato se seveda moramo vprašati: Kaj storimo sami za krepitev zavesti o pomenu javne rabe slovenščine? Kako dobro znamo in kako globoko razumemo svoj jezik? Kako poudarjamo njegovo lepoto in pomen v izobraževalnem procesu? Kako vzgajamo mlade k ljubezni do svojega maternega jezika? In nikakor nazadnje, ali v sebi še čutimo iskrico, da se upremo takšni diskreditaciji slovenščine v javnosti ali pa smo tiho in ponižno sklonimo glavo, češ, tako je pač danes, časi so se spremenili, vsepovsod vdira angleščina, mi ne moremo narediti ničesar.

Razumem, dejali boste, saj v nekaterih slovenskih šolah skoraj ni več slovensko govorečih otrok. Toda potem je naša naloga le še pomembnejša. Treba je privzgojiti občutek, da je z vstopom v drugo državo in izobraževalni proces samoumevno, da sprejmeš pouk v drugem jeziku, kot to sprejmejo samoumevno vsi Slovenci, ki se šolajo na tujih izobraževalnih ustanovah po svetu. Nikomur ne pride na pamet, da bi zahteval, da se v tujejezičnem okolju pouk izvaja v slovenščini in nihče jih ne vpraša, ali znajo njihov jezik in kako se ga bodo naučili. Postavimo se še enkrat 160 let nazaj. Tudi takrat so otroci vstopali v izobraževalni sistem iz zelo različnih okolij, pa vendar njihovi profesorji niso obupali. Ko je Fran Levec kot Cankarjev profesor na realki odkril njegov talent, ga je spodbujal k pisanju, mu v imenu Slovenske matice vnaprej plačeval honorarje, da je pisal in pisal, in samo v osmih letih je Ivan Cankar izdal pri naši drugi najstarejši založbi kar deset svojih del, med njimi romana *Na klancu* in *Martin Kačur*. Treba je torej poskušati, dramiti, spodbujati, ne obupovati. Predvsem pa ne moremo ves čas rahljati lastnih narodovih korenin in v imenu demokracije poniževati lastne kulture in jezika.

Naj nam v takih trenutkih stopi pred oči pisatelj Boris Pahor. Najprej so mu fašistične oblasti želele prepovedati materni jezik, v ognju sovraštva s požigom tržaškega Narodnega doma uničiti prostore slovenske misli in mu nazadnje v koncentracijskem taborišču tudi fizično odvzeti pravico živeti. A tudi v najhujših, razčlovečenih razmerah ni obupal. Do zadnjega dne življenja je zagovarjal pravico, da misli, govori in živi slovensko. Ob tem pa je tudi modro uvidel, kje se skriva nevarnost slovenskega samoponiževanja. V svoji esejistični knjigi *Ta ocean, strašno odprt* je opozoril na Kardeljevo tezo, da se bomo počasi brez revolucije in prelivanja krvi stapljali z drugimi narodi in tudi v tem primeru odločno in jasno odgovoril:

> »Moralno silo mi daje prepričanje, da je slovenstvo spet v nevarnosti, čeprav drugače kot v preteklosti. To novo, silno nevarnost vidim v tezi, da je narod nastal s kapitalizmom in da bo z njim odmrl (Kardelj). Pa v tezi, da bodo 'socialistični družbeni odnosi' ustvarili proces, ki bo 'postopoma vnašal v nacionalne forme občečloveško vsebino in s tem opravljal veliko delo pri zbliževanju in spajanju narodov', ne da bi uporabljal 'nasilje nad stvarmi' (Kardelj) … Dovolil pa boš, da se takemu absurdu upre celo moja 'nespametna'

[12] Bregant, *Vznemirljivo potovanje po razvijajočih se možganih*, Ljubljana: Slovenska matica, 2024.
[13] Isto.

mediteranska pamet, saj se vendar nismo dokopali do svoje narodne identitete zato, da bi se zdaj brez 'nasilja' spojili z drugimi narodi!«[14]

Pahor je razumel globalizem kot novo obliko družbenega hegemonizma, ki so se ga polastili mehanizmi političnega odločanja. V svoji (pre)izkušani modrosti se je zavedal, da reči ne narodnostnemu opredeljevanju ne pomeni, da se, kot je to poskušal ceneno prodajati ideolog samoupravljanja, osvobodimo vseh ideoloških spon in želje po nadvladi drugemu, ampak pomeni pasti v žrelo novih ideoloških nevarnosti, v nove poskuse kulturne in znanstvene nadvlade, ki so tokrat skriti za lažnimi imeni demokracija, vladavina prava in politična korektnost. Opredelitev za slovenstvo je pisatelj Pahor razumel kot najvišjo obliko uresničevanja človekove (samo)biti, v kateri smo zmožni ohraniti svojo osebnostno samoniklost in se hkrati ozirati k drugemu, tvoriti torej vključujočo (ne kakor z mnogimi sodobnimi gibanji izključujočo) skupnost.

Če se nekdo opredeli za Slovenca, namreč s tem nikakor še ne zanika pravice do sobivanja drugim narodom, ampak zgolj in samo opredeljuje svoje lastne jezikovne, kulturne, miselne posebnosti, torej danes tako opevano in spoštovano »drugačnost«. Prav v tem, ko nas skušajo prepričati, da je vsako narodnostno opredeljevanje izključevalno do drugih, se kažejo ideološki in manipulativni interesi prenekaterih sodobnih družbenih teorij.

Ko je pisatelj Jože Snoj leta 2003 sodeloval na pogovoru o prihodnosti Slovenije pri takratnem predsedniku naše države dr. Janezu Drnovšku, je izjavil, da smo Slovenci ujetniki nenehnega spopada med klerikalnim in liberalnim, in se spraševal, kaj je posledica te, kot pravi »anahronistične delitve duhov«:

»… zmeraj bolj prazne šole domovinsko zmeraj bolj indiferentnih otrok. A kaj bo Slovenija v EU brez slovenskih otrok? Čemú ves trud brez njih?
Rast človekove osebnosti se začne v družini in nadaljuje v šoli. Sedanji učenci bodo jutrišnji starši in krog se bo z vsemi vzgojnimi napakami in zlorabami vred spet zasukal. Šola, ki daje samó znanje in zanemarja temeljne življenjske vrednote, iz generacije v generacijo pomlajuje stare primanjkljaje. Šola je zato tudi edini člen, kjer lahko zavestna družbena volja pretrga ta pogubni *circulus vitiosus*.
A kakšna šola? Nikakor ne tako imenovana nevtralna, ki je ali utvara ali prevara, pač pa taka, ki bi mladim ljudem z enako zavzetostjo posredovala tako konzervativno privrženost žlahtni tradiciji kot liberalno drznost v iskanju novega, saj je interakcija med tema poloma edino ustvarjalen in prvi pogoj vsakega dosežka. Tak vzgojno-izobraževalni sistem, ki bi porajal ideološko neobremenjene, življenju odprte, samostojno misleče in ustvarjalne nove rodove Slovencev je tudi prvi pogoj za ohranjanje in razvijanje naše človeške in narodnostne identitete.
Investicija v tako šolo je za kronično obolelost slovenskega duha, ki maliči naše bistvene eksistencialne in eksistenčne vrednote, nas slabi in hromi za nov zgodovinski izziv, zato edino urgentno zdravilo in poživilo. Če se nam ta ne posreči, so in bodo tudi vse druge zaman.«[15]

Pisatelj se je na prelomu našega tisočletja enako kot pred dva tisoč petsto leti starogrški filozof Sokrat zavedal dejstva, da moraš, če hočeš oslabiti narod oziroma državo, »kvariti njegovo mladino«. Sofistično prepričanje, da je človeku kot posamezniku dovoljeno vse – prodajati laž za resnico, biti sam mera vseh stvari ... –, je uničilo atensko demokracijo. In Snojevi stavki nas s preroško natančnostjo in ne samo s pedagoškim, ampak z eksistencialnim kazalcem za slovenski narod svarijo, da se bo, če ne bomo zagovarjali temeljne humanistične napotenosti k lepemu, dobremu, resnici, našemu človeškemu in narodnemu bistvu, enako zgodilo z našo državo Slovenijo.

Pisni viri:

»Iz Ljubljane«, *Slovenski narod*, 8. 8. 1871, str. 1–2.

»Koze«, *Slovenski narod*, 20. 12. 1873, str. 3.

[14] Pahor, *Ta ocean, strašnó odprt*, Ljubljana: Slovenska matica, 1989, str. 358–359.
[15] http://www.prihodnost-slovenije.si/uprs/ps.nsf/krz/ACE0A193D8EC08CBC1256E940046C57D?OpenDocument

»Ljubljanski magistrat«, *Slovenski narod*, 21. 12. 1873, str. 3.

»Popravek k učiteljski spomenici«, *Slovenski narod*, 12. 8. 1871, str. 4.

»Uradniška spovednica«, *Slovenski narod*, 20. 6. 1871, str. 3.

E-viri:

Ustava Republike Slovenije
https://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=USTA1

Zakon o javni rabi slovenščine
https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO3924

Pogovor o prihodnosti Slovenije pri predsedniku države dr. Janezu Drnovšku
http://www.prihodnost-slovenije.si/uprs/ps.nsf/krz/ACE0A193D8EC08CBC1256E940046C57D?OpenDocument

Literatura:

Bregant, Tina: *Vznemirljivo potovanje po razvijajočih se možganih*, Ljubljana: Slovenska matica, 2024.

Pahor, Boris: *Ta ocean, strašnó odprt*, Ljubljana: Slovenska matica, 1989.

Prijatelj, Ivan: *Predzgodovina ustanovitve Slovenske matice*, Ljubljana: Znanstveno društvo za humanistične vede, 1923, separat.

Šuštar, Branko (ur.): *Pedagoški pogledi na Antona Martina Slomška* (zbornik ob razstavi). Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1999.

Wittgenstein, Ludwig: *Logično filozofski traktat*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1976.

Žigon, Joka: *Veliko pismo slovenske duhovne združitve*, Ljubljana: Slovenska matica,1935.

dr. Borut Holcman

Univerza v Mariboru, Pravna fakulteta, izredni profesor, visokošolski učitelj

Dr. Borut Holcman je profesor pravne zgodovine na Pravni fakulteti Univerze v Mariboru. Je diplomirani teolog, nekdanji katoliški duhovnik, magister kanonskega prava in doktor zgodovinskih znanosti. Je tudi član nacionalne komisije za etiko in integriteto v znanosti, predstojnik inštituta za filozofijo, zgodovino in ikonografijo prava ter član sveta razreda za pravno zgodovino avstrijske akademije znanosti. Študentje ga cenijo zaradi njegovega človeškega pristopa in humanistične širine, s čimer skuša v na videz suhoparna pravna razmerja vtkati okus po človeku in človečnosti, po dobroti in pravičnosti. Sam pravi: *"Resničen pravnik s pametjo in srcem vnaša v sicer kdaj toga pravna razmerja vsakdanjega življenja okus po človečnosti in sočutju."* Je iskreno verujoč kristjan, vsestranski razumnik in humanist. Pravi, da je *"odnos do sočloveka v vsakodnevni praksi resničen lakmusov papir, kako troedini Bog dejansko biva v notrini našega srca."*

KRŠČANSKE VREDNOTE IN DEDIŠČINA EVROPE V IZOBRAŽEVANJU

Uvod

Pred nami so trije pojmi, ki jim naslov namenja posebno pozornost oziroma iz njega izhajajo: **vrednote**, **dediščina** in **izobraževanje** in vse to v luči **krščanstva** – kot osrednjega pojma. (1) **Vrednote,** množinska oblika od **vrednota**. V človeškem življenju ni samo ene vrednote, jih je veliko, vsem je skupna značilnost dojemanja in teženja k ali kakor jo definira Stres v Filozofskem leksikonu, vrednota je tisto, ki zaradi svojega objektivnega dobra in subjektivne vrednosti ustreza teženju kakega subjekta in jo dojemamo z občudovanjem, si jo želimo in po njej hrepenimo. Vrednota preprosto obstaja, se sama hvali, ne glede ali jo gledamo kot korist, nagrado ali dobiček.[1] (2) **Dediščina** je, (vsaj v našem primeru in za potrebe tega predavanja) del civilizacijskega razvoja in dojemanja, nekaj, kar je značilno samo za človeka, nekaj, tako pravi Hamilton, kar je skupno vsem ljudem in je nekaj, kar je del dostojanstva človeka in ga loči od preostalega živalskega sveta in ustvarjenega sploh.[2] Dediščina je nekaj, čemur se splača slediti. (3) **Izobraževanje** je proces, je počasno usvajanja veselja nad samim seboj preko potrditev, za katero so v prvi vrsti, po Galimbertiju, zadolženi starši in učitelji. In nadaljuje, da "je veselje predvsem veselje v samem sebi, torej priznana, potrjena identiteta, sprejeta resničnost, presežena frustracija, minimalna potlačitev. Kaj naredi šola vsemu temu v prid? Izvaja programe ministrstva za šolstvo, ker trdi, da njena naloga v resnici ni vzgajati, temveč samo izobraževati, saj je vzgoja v zmotni profesorski zavesti neizogiben derivat izobraževanja. Toda stvar je malo drugačna. Če že, se izobraževanje lahko zgodi šele skozi vzgojo." [3] Izobraževanje je skrb za prihodnost, srečno prihodnost, kakor je to ugotovila razsvetljena vladarica cesarica Marija Terezija.[4] Slabih tisoč let pred cesarico je nekaj podobnega zapisal cesar Karel Veliki v pismu Baugalfu iz Fulde (med leti 780 in 800) z besedami: "... ne zanemarjate študija črk, ... želimo namreč, ... da boste preko črk učeni v govorjenju, čedni v obnašanju in zgovorni v govoru, ..., da (bi) bil (posameznik) poučen tudi z vašo modrostjo, ki se je je naučil ob vašem branju ..." Od Baugalfa je pričakoval, da bo to pismo poslal vsem svojim sufraganom in sobratom škofom. Iz tega moremo zaključiti, da je bil Baugalf, ki mu je bilo namenjeno pismo/kapitularij *De Litteris Calendis*, škof. Kot

[1] Anton Stres, Leksikon filozofije, Celjska Mohorjeva Družba, Celje 2018, str. 952.
[2] Bernice Hamilton, Political Thought in Sixteenth-Century Spain: A study of the political ideas of Vitoria, De Soto, Suarez, and Molina, Oxford 1963, str. 21.
[3] Umberto Galimberti, Grozljivi gost, nihilizem in mladi.Modrijan založba (prevod Veronika Simoniti), Ljubljana 2009, str. 27 sl.
[4] Prim. patent cesarice Marije Terezije iz leta 1774, kjer vladarica dobesedno zahteva, da učitelji skrbijo za mladostnike in v njih odkrivajo nadarjenost, saj je to sreča in napredek narodov ("... so haben Wir wahrgenommen, daß die erziehung der Jugend, beyderley Geschlechts, als die wichtigste Grundlage der wahren Glückseligkeit der Nationen ein genaueres Einsehen allerdings erforder." Podnaslov – razlogi za uzakonitev obče šolske obveze, Patent z dne 6. 12. 1774, ponatis, ki ga je izdelala privilegirana tiskarna dedičev družine Widmanstät.

rečeno, je izobraževanje proces, in kakor pravi še en sodoben avtor, Spencer, je to proces, ko pomagamo mlademu človeku, da najde svojo lastno pot, da najde svojo podobo, ne tiste, ki smo mu jo mi določili.[5] In slovenska beseda za ta proces je izobraževanje – je oblikovanje "obraza" – iz**obraz**ba. Obraz ne nastane z enim zamahom, je posledica procesa, podobnega kiparju, ki iz gline oblikuje kip in pri tem uporabi nešteto potez, pritiskov, dodaja in odvzema, da na koncu nastane želena podoba, tako tudi učitelj s svojimi ravnanji oblikuje izobraženega človeka prihodnosti in s tem generira željo po znanju izobraževanega. Znanje mora graditi na vrednoti in dediščini in zaradi tega je nujno, da se zavedamo korenin, korenin narodovega telesa, ki ima, kakor je zapisal Woods v sklepni misli monografije z naslovom, Kako je Katoliška Cerkev oblikovala zahodno civilizacijo (How the Catholic Church built Western civilization), korenine v grški misli, se je čez stoletja plemenitila v ideji krščanstva in oblikovala evropsko, znotraj nje slovensko civilizacijo, jo inkulturirala in kljub temu ohranila žlahtne poteze, značilne za narod, čemur se ne moremo odreči, ne da bi bili ponižani.[6]

Vsem zgoraj izpostavljenim trem vzornikom (pojmom) je vodilo krščanstvo – krščanska vrednota, krščanska dediščina, krščansko izobraževanje. Mnogim se ob pridevniku krščanski zamegli pred očmi, ker v krščanstvu vidijo nekaj, kar je mogoče povezati z nevednostjo, zatiranjem in stagnacijo, koruptivnostjo in zlorabami. Da zahodna civilizacija dolguje krščanstvu univerzitetni sistem, dobrodelnost, mednarodno pravo, znanost, pravna načela, praktično vse, kar imenujemo evropsko civilizacijsko okolje, dolguje veliko več, kot se večina kristjanov v Evropi zaveda – rečemo lahko, da je krščanstvo zgradilo zahodno civilizacijo. Skladno s tem je treba odgovoriti na vrsto vprašanj – kje so korenine narodovega telesa, kaj so korenine narodovega telesa – ali korenine še sploh služijo svojemu namenu – kje jih sploh iskati? Ob tem pa je treba izpostaviti temeljno vprašanje, ki ga nismo postavili, kaj sploh krščanstvo je?

Krščanstvo, temelj narodovega telesa

Biti kristjan danes? Biti danes kristjan učitelj? Je lahko vprašanje, trditev, izpoved, lahko je izziv ali razlog za zaničevanje. Biti vernik/kristjan je enako biti nekdo, ki verjame v "pravljice"? Pred časom smo pri predavanjih govorili o fenomenu pravljic pri študiju človekovih pravic, ki prepovedujejo diskriminacijo in razlikovanje glede na verovanje, versko prepričanje in tudi naša ustava je tako naravnana. Ob dejstvu, da je verovati vrednota, ki jo varuje pravica, mnogi ne ločijo med verovati in biti cerkev, kaj da bi še poznali namen verovanja. In ob dejstvu, da je danes vse "znanstveno", pomeni biti veren nekaj negativnega. In imeti opravka z vero, običajno posežejo po 7. členu ustave in še tega ne znajo pravilno interpretirati.

Znanstveno – tudi v znanost je treba verovati, kajti gola dejstva se morejo v naravoslovju tudi spremeniti in potem? Ni rešitev vera, rešitev je v kritičnem razumevanju stvari, ki so pred nas postavljene z možnjostjo izločevanja.

In verovati v pravljice ali je to mogoče vzporediti z pravljicami in pripovedkami izpod Gorjancev Janeza Trdine ali je branje Svetega pisma posebna vrsta "pravljic". Sogovorniki študentje so obstali. Kaj pomeni verovati in biti kristjan danes?

To dejstvo izredno lepo interpretira v svoji karikaturi David Hayward, ko riše ljudi s svinčnikom v roki. Svinčnik, na eni strani ošiljen, na drugi je radirka. S svinčnikom moremo risati, "razmejiti", moremo pa to "razmejenost" tudi izbrisati. In samo eden je na karikaturi, ki je svinčnik obrnil na stran radirke – zelo zgovoren je, bolje rečeno, njegovo pokrivalo je zgovorno – trnova krona. In v tem je bistvo krščanstva.

[5] John Spencer, Empower: What happens when Students own their learning. Library of Congress, Washington DC, 217, str. 7.
[6] Thomas E. Woods, How the Catholic Church built Western civilization, Washington 2001, str. 167.

Slika 1: Jezusov brisalec je opomnik, da ni vse zapisano v kamen. Zgodbo lahko spremenite. Izbrišite črte in ustvarite nekaj novega!

Ustvariti nekaj novega. In po mnenju mnogih, tega krščanstvo ne zmore. Je res tako? Zgodovina srednjeveške Evrope, katere dediči smo in jo je zapisal Woods v že omenjeni knjigi, govori drugače. Ta zgodovina z dejstvi priča o moči krščanstva, ki so mu ljudje zaupali, ki je bilo gonilna sila vsega razvoja in uveljavljanja vrednot. Biti kristjan, pomeni biti dedič evropske kulture, tiste kulture, ki so je ustvarjali kot nekaj povsem edinstvenega prav kristjani. Biti kristjan pomeni dvoje – biti del globalnega dogajanja in hkrati živeti z vsem inkulturiranim v lokalnem svetu.

Kaj torej pomeni biti kristjan? Pomeni zaupati, zaupati v tisto, kar je že, po besedah Goffa, v četrtem stoletju oblikovalo jedro krščanskega nauka temelječega na Svetem pismu Nove zaveze in možeh, npr. sv. Hieronimu in sv. Avguštinu. Ne moremo mimo krščanskega humanizma t. i. Cur Deus Homo (zakaj je prišlo do učlovečenja) ob novi interpretaciji prve Mojzesove knjige, ki postavi za temelj krščanskega humanizma v človekovi bogupodobnosti. In prav sv. Anzelm je na začetku 12. stoletja pozval k opredelitvi razuma. Predlagal je "fides quaerens intellectum" (vera v iskanju razuma). V začetku dvanajstega stoletja je veliki teolog Hugo Svetoviktorski razdelil razum na višji razum, usmerjen v transcendentalno resničnost, in nižji razum, usmerjen v materialni, zemeljski svet.[7]

Biti kristjan pomeni zavedati se povezanosti verovanj in kulture, zapletene mreže odnosov, ki zružujejo družbeni način življenja z duhovnimi prepričanji in vrednotami, ki jih družba sprejema kot najvišje zakone življenja in najvišja merila posameznikovega in družbenega vedenja. Z razliko do ostalih religij, kjer ne poznamo izvora, v krščanstvu vemo, kdo je začetnik, in kakor dopolnjuje Dawson, imamo pisma ustanoviteljev Cerkev prvim krščanskim skupnostim v Evropi in lahko podrobno sledimo zaporednim stopnjam, po katerih je novo verovanje prodrlo na Zahod. In na konkretnem primeru zahodne kulture ugotavlja, da so verovanja ključ do zgodovine Evrope.[8]

Kaj je krščanstvo doprineslo v Evropo – samo primer lateranskega koncila leta 1215, ki je prepovedal "božjo sodbo" in s pričevanji (ustnim in pisnim) nadomestil sojenje z orožjem ali fizično preizkušnjo – krščanstvo je tako srednjeveškega človeka oddaljilo od magičnih verovanj in praks, in z "revolucijo v vodenju sodnega procesa" izključilo kršenje naravnega zakona. Bog bi po teh magičnih verovanjih mogel v določenih okoliščinah sam manipulirati red, lasten red, ki ga je ustvaril, tega krščanstvo ni moglo dopustiti. A tega ni in kakor beremo

[7] Jacques Le Goff, The Birth of Europe, Blacwell Publisching 2005, str. 1, 15,
[8] Christopher Dawson, Religion and the Rise of Western Culture, New York: Image Books, 1991, str. 12.

v Svetem pismu, pravi, da je vse urejeno in vse se vrača na svoje izhodišče, v povezovanju razumnosti Stvarnika in stalnosti narave je utemeljeno, da je narava avtonomna in deluje po zakonistostih.[9]

Pomen krščanstva za Evropo predstavlja civilizacijski potencial in samo v takšni matrici je lahko nastala in bila zgrajena. Gotovo je veliko izposojenega iz antičnega sveta, vendar je z inkulturacijo klasično tradicijo preoblikovalo na bolje. V zgodnjem srednjem veku skorajda ni bilo človeške dejavnosti, h kateri ne bi prispevali samostani. Znanstvena revolucija se je ukoreninila v zahodni Evropi, katere teološki in filozofski temelji, ki so bili v samem jedru katoliški, so bili plodna tla za razvoj znanstvene dejavnosti. Zrela zamisel o mednarodnem pravu je nastala v pozni sholastiki, prav tako pa tudi koncepti, ki so bili ključni za nastanek ekonomije kot samostojne discipline. **Gospodarska misel, mednarodno pravo, znanost, univerzitetno življenje, dobrodelnost, verske ideje, umetnost, morala - to so temelji civilizacije, na Zahodu pa je vsako od njih izšlo iz srca Katoliške cerkve, krščanstva.**[10]

Korenine narodovega telesa

Kje so korenine narodovega telesa, kaj so korenine narodovega telesa in kako naj služijo narodovemu telesu?

Ideja, za predstavitev le-te, se je spontano zgodila ob ilustraciji iz Saškega ogledala, ki ilustrira primer odnosa med koreninami, zahtevo in sodbo. Saško ogledalo je zapis prava Sasov iz 13. stoletja (1224 in 1235). Eike von Repgow je za svoje sodobnike zapisal in ilustriral ustno izročilo običajnega prava, ki je veljalo v regiji in preko njenih meja, na katerega so se mogli pri iskanju pravice sklicevati. Je spomenik srednjeveške pravne literature, ki je svojo veljavo in aktualnost ohranjal več stoletij, tudi zunaj regije (nedvoumno v besedilu ptujskega statuta iz leta 1376). Znano je, da so ga še 1932. leta uporabili v sodbi nemškega državnega sodišča.[11] Vsebuje interpretacijo besedila, ki je služila razumevanju in pravilni rabi prava.

Odgovor na na začetku postavljena vprašanja ponazarja ilustracija, ki govori o zavrnitvi poziva k dvoboju zunaj lastne dežele. V kraljevi pristojnosti je, da odloči o lastništvu zemljišča v skladu z zakoni dežele (Ldr III 33 § 3-5 Pravo dežele, tretja knjiga). Pozvani na dvoboj stoji in z gesto telesa kaže na korenine in svojo zemljo ter zavrača izzivalca, opremljenega z mečem in ščitom, ker ta ne stoji na njegovi zemlji. Legitimnost zavrnitve zagotavlja kralj sodnik.

Ilustracija nedvoumno loči med "ukoreninjenim", ki se zaveda svojih izhodišč in legitimiteto, ki jo zagotavlja vladarjeva oblast, na katero se sklicuje pozvani na dvoboj. Z druge strani pa korenine, še tako močne, usidrane v humus, nimajo nobene veljave, če nimajo podpore v odločevalcih.

Tri osebe, vsaka s sebi lastnim izhodiščem: zemlja in korenine predstavljajo izhodišče zavedanja lastnega prav, lastne identitete, sedeči predstavlja zavedanje avtoritete, na katero se je mogoče sklicevati in se ubraniti pred izzivalcem, ki nima podlage, četudi se z levo nogo dotika prestola in kaže na pričakovanje podpore.

Pravna dediščina, upodobljena v ilustraciji, je uporabna tudi za razlago korenin narodovega telesa: kultura, kdor se je seveda zaveda, sestavljena iz morale, umetnosti, vere, dobrodelnosti, izobraževanja, znanosti, prava in gospodarstva, je tisto, kar uvršča v zahodno civilizacijo, potrjuje izvirnost, ki se kaže v temeljnih predpostavkah, da se nekaj lahko imenuje narod in pravica, za presojanje zrelosti in vitalnosti. Korenine so izhodišče, rodovitnejša je "zemlja", boljše so korenine, bolj žlahtno je drevo.

---

[9] Jasques Le Goff, The Medieval World, Introduction: Medieval Man, London 1990, str. 30. Stanley L. Jaki, Science and Creation: From Eternal Cycles to an Oscillating Universe, Edinburgh: Scottish Academic Press, 1986, str.150. Prim: Jer 5, 24: "Ne pravijo, v svojem srcu: 'Bojimo se Gospoda, svojega Boga, ki daje jesenski dež in pomladanski dež ob svojem času, ki nam ohranja tedne, določene za žetev.'" Bog je vse stvari uredil po meri, številu in teži.
[10] Thomas E. Woods, How the Catholic Church built Western civilization, Washington 2001, str. 163-164.
[11] Ruth Schmidt-Wiegand, Einführung in die Ausgabe, v: Eike von Repgow, Sachsenspiegel, Textband, die Wolfenbütler Bilderhandschrift, Berlin 1993, str. 1.

Slika 2: Saško ogledalo, Ldr III 33 § 3-5. Heidelberški rokopis, str. 17r.

Kje so korenine – so tam, kjer je humus in nekdo, ki se tega humusa zaveda, se nanj sklicuje in ima pri tem sklicevanju oporo. Iz tega sledi odgovor na drugo vprašanje, kaj so korenine, to je intelektualna tradicija, ki omogoča identiteto. Že Grki so ločili med patriotom in idiotom – patriot je bil tisti, ki se je zavedal svojih korenin, kulture, vere, umetnosti, morale, skratka temeljev civilizacije, idiot je bil zanje nasprotje vsega tega, nekdo, ki ni imel ničesar, s čimer bi se mogel identificirati.

Narodovo telo bo uspevalo, če bo imelo izhodišče v zavedanju vrednot, če bodo te vrednote prepoznane kot vrednote in bo oblast, ki bi ji moralo biti narodovo telo najvišja vrednota, kakor so v zgodovini to umevali resni vladarji, za primer Karel Veliki, ki se je trdno držal načela, da sta znanje in izobrazba manifestacija oziroma instrument nujne moči oblasti, to podprla. Med glavne naloge je sodilo spodbujanje in varovanje znanja in na njem temelji celoten potencial narodovega telesa.

Korenine slovenske (naše) identitete so zgodovinsko izpričane

Humus identitete naroda je v tradiciji, ki je brez podpore izobraževalnega sistema ne bomo nikoli poznali. Naloga izobraževalnega sistema je, da ponudi izhodišča, ki so pripeljala do sedanjega stanja misli in še bolj spoznanj. Kljub temu da dejstva kažejo na določeno stopnjo negotovosti, depresije, avtorji, kot so Woods, Febvre in Goff, da omenim samo nekatere, na izhodiščih globalnih spoznanj, hrabrijo. Woods, v že navajani monografiji, ponuja zgled v redu svetega Benedikta in ob primeru trdoživosti matične hiše budi upanje, ko pravi, da so matično hišo, ki so jo 589. izropali barbarski Langobardi, leta 884 uničili Saraceni, 1349 porušil potres, 1799. izropale francoske čete, 1944. so jo razdejale bombe druge svetovne vojne, le-ta ni izginila, saj so se menihi vsakič znova vrnili in jo obnovili. In kakor pravi Dawson v svojem delu Religija in vzpon zahodne kulture, je prav meništvo bilo tisto, ki je trdovratno skrbelo za zahodno kulturo. Lahko bi devetindevetdeset samostanov od stotih požgali, menihe pobili ali pregnali, pa bi celotno izročilo obnovili iz enega preostalega samostana in preživelega meniha, ponovno prevzeli in oživili prekinjeno izročilo, bi sledili istim pravilom, peli isto liturgijo, brali iste knjige in razmišljali enako kot njihovi predhodniki. Vrnili bi kulturo samostanov in samostani bi ponovno bili vodilni v zahodni kulturi. Če želimo razumeti zgodovino in izvor Evrope, potem je ključ v religiji in tistih, ki so jo potrebovali kot izhodišče vsega svojega početja.[12]

[12] Christopher Dawson, Religion and the Rise of Western Culture, Dubleday 1991, str. 62-63.

Izobraževanje in znanost

Znanje in kakor beremo pri Dalyju in Haskinsu, je univerza, evropska univerza unikum, ki je nastal v srednjem veku in pri tem je bila Cerkev "edina ustanova v Evropi, ki si je dosledno prizadevala za znanje."[13] Kakor je Cerkev poskrbela za izobraževanje, je poskrbela tudi za znanost in kakor pravi jezuit Stanley Jaki, so krščanske ideje omogočile znanost in ne ovirale. Pravi namreč, da krščansko izročilo od starozavezne predzgodovine do visokega srednjega veka in še naprej, pojmuje Boga in s tem tudi njegovo stvarstvo kot racionalno in urejeno. Woods navaja Jakija, ki pravi, da ni naključje, da se je znanost kot samoniklo področje intelektualnega prizadevanja rodila v katoliškem okolju. Nekrščanske kulture niso imele enakih filozofskih orodij in so bile dejansko obremenjene s pojmovnimi okviri, ki so ovirali razvoj znanosti. V knjigi Znanost in stvarstvo Jaki to tezo razširi na sedem velikih kultur: arabsko, babilonsko, kitajsko, egipčansko, grško, hindujsko in majevsko in pojasnjuje, da je v teh kulturah znanost doživela „mrtvo rojstvo“. To "mrtvorojenost" razlaga s pojmovanjem vesolja v vsaki od teh kultur in pomanjkanjem vere v transcendentnega Stvarnika, ki je svoje stvarstvo obdaril z doslednimi fizikalnimi zakonitostmi. Te kulture so vesolje pojmovale kot velikanski organizem, ki ga obvladuje panteon božanstev in ki mu je usojeno, da gre skozi neskončne cikle rojstva, smrti in ponovnega rojstva. To je onemogočalo razvoj znanosti. Animizem, značilen za starodavne kulture, ki so božansko dojemale kot imanentno v ustvarjenih stvareh, je oviral razvoj znanosti, saj je bila ideja o stalnih naravnih zakonitostih tuja. Ustvarjene stvari so imele lasten um in voljo - zamisel, ki je skoraj izključevala možnost, da bi o njih razmišljali kot o stvareh, ki se obnašajo v skladu z rednimi, ustaljenimi vzorci. Jaki loči med preprostim znanjem, za katerega pravi, da zgodnejše tehnične inovacije grško-rimskega obdobja, islama, cesarske Kitajske, kaj šele tiste, dosežene v prazgodovini, ne predstavljajo znanosti in jih je bolje opisati kot izročilo, veščine, modrost, tehnike, obrti, tehnologije, inženirstvo, učenje.[14]

Univerza je k znanosti prispevala svojo organiziranost, matrico in z ius ubique docendi postala "pravni prepoznavni znak univerze" in izobraževanja. Zemljevid srednjeveških univerz (ilustracija 3) nedvoumno priča o mreži univerz v Evropi in iz podatkov, ki so dosotopni je do reformacije bilo v Evropi ustavnovljenih enainosemdeset Univerz. Woods navaja Katoliško enciklopedijo in skladno s podatki so se le-te ločile po tem ali so nastala spontano Ex consuetudine (teh je bilo trinajst), jih je ustanovil papež in so imele papeško bulo (teh je bilo triintrideset), jih je ustanovil kralj ali cesar (teh je bilo petnajst), v dvajsetih primerih je univerza imela obe listini – papeško in cesarsko. Listina je univerzi omogočala spoštovanje, smela je podeljevati diplome in možnost, da so diplomanti – magistri smeli poučevati kjerkoli na svetu.

V začetni fazi, ko je bil unvierzitetni sistem še v povojih, so bili poleg posameznih vladarjev, že omenjeni Karel Veliki, tudi Friderik Rdečebradec, znan po listini Authentica habita ali Privilegium Scholasticum iz leta 1155 s katerimi je določil pravila, pravice in privilegije študentov, še posebej veliki meceni univerze papeži in bili so avtoriteta, h kateri so se redno zatekali tako študenti kakor profesorji. Woods navaja Dalyja in Enciklopedijo, ki na osnovi virov, poročata, da je papež bil avtoriteta, pri kateri so se učitelji in študenti pritoževali, predvsem, ko univerzitetne oblasti niso izplačevale plač ali kako drugače nagajale študentom. Takšne ukrepe so npr. sprejeli papeži Bonifacij VIII, Klemen V, Klemen VI in Gregor IX.[15]

Cerkev je podeljevala listine, ščitila pravice univerze, podpirala znanstvenike proti neprijetnemu vmešavanju oblastnikov, s privilegijem ius ubique docendi gradila mednarodno akademsko skupnost ter dovoljevala in spodbujala močne in večinoma neovirane znanstvene razprave in diskusije, ki jih povezujemo z univerzo. Na univerzah in drugod ni nobena druga institucija bolj spodbujala širjenja znanja kot Katoliška cerkev.

Papeška bula Parens Scientiarum je lep primer listine, s katero je papež Gregor IX., 12. aprila 1231 podelil Univerzi v Parizu avtonomijo, univerzo podredil svetemu sedežu, podelil univerzi avtonomijo in kakor pravi

[13] Lowrie J. Daly, The Medieval University, 1200–1400. New York: Sheed and Ward, 1961, str. 213–14. In nič podobnega ni obstajalo niti v antični Grčiji, niti v Rimu.
[14] Stanley L. Jaki, Science and Creation: From Eternal Cycles to an Oscillating Universe. Edinburgh: Scottish Academic Press, 1986, str. 150. Thomas E. Woods, How the Catholic Church built Western civilization, Washington 2001, str. 64. Stanley L. Jaki, “Medieval Creativity in Science and Technology,” in Patterns or Principles and Other Essays (Bryn Mawr, Pa.: Intercollegiate Studies Institute, 1995), str. 80. Navaja Woods, n. d., str. 65.
[15] Woods, n. d., str. 45.

Daly "je univerza postala polnoletna in se v pravni zgodovini pojavila kot popolnoma oblikovana intelektualna korporacija za napredovanje in izobraževanje učiteljev in znanstvenikov."[16]

Slika 3: Zemljevid evropskih univerz v srednjem veku[17]

Ob vsem tem se upravičeno postavlja vprašanje **"Je bilo zgolj naključje, da se je sodobna znanost razvila v pretežno katoliškem okolju, ali pa je bilo v katolištvu nekaj, kar je omogočilo uspeh znanosti?"** Domnevna sovražnost Katoliške cerkve do znanosti, je po mnenju zgodovinarjev znanosti, največji dolg v ljudskem umu. Galilejeva afera je v veliki meri kriva, za razširjeno prepričanje, da je Cerkev ovirala napredek znanstvenega raziskovanja. Pričujoča razprava ni namenjena podajanju razlogov za oziroma proti primeru Galileo, za vse tiste, ki pa jih ta stvar zanima nekaj avtorjev, ki so to stvar raziskovali in jo argumentirano osvetlili. Eden od njih je že večkrat citirani Woods, Langford, ki je posebej izpostavil Galilejev primer,[18] MacDonnel[19] in Grant, ki razpravlja o znanosti v srednjem veku.[20]

Znanost, kakor jo je razumelo krščanstvo, v Babilonu, kjer so veljali za astronome ali vsaj zbiratelje podatkov astronomije in razvijalce algebre, dveh naravoslovnih znanosti, se je vse ustavilo pri razvoju, saj so Babilonci naravni red dojemali kot temeljno negotov, na drugi strani pa krščanstvo iz opisa stvarjenja v prvi Mojzesovi knjigi Stvarnika vidi kot urejevalca – kaos je v celoti podrejen suverenosti.[21]

Podobno je bilo na Kitajskem, v antični Grčiji, pri muslimanih in kakor ugotavlja Jaki, da so muslimanski znanstveniki običajno prispevali znanstveni misli navkljub islamu in ne zaradi njega. Ortodoksni islamski učenjaki so absolutno zavračali vsakršno pojmovanje vesolja, ki je vključevalo dosledne fizikalne zakone, saj naravne zakonitosti niso mogle omejevati popolne avtonomije Alaha.[22]

---

[16] Woods, n. d., str. 44.
[17] William R. Shepherd, Historical Atlas, New York 1911, str. 100.
[18] Jerome J. Langford, O.P., Galileo, Science and the Church. New York: Desclee, 1966.
[19] Joseph MacDonnell, S.J., Jesuit Geometers. St. Louis: Institute of Jesuit Sources, 1989.
[20] Edward Grant, "Science and Theology in the Middle Ages," in God and Nature: Historical Essays on the Encounter Between Christianity and Science, David C. Lindberg and Ronald L. Numbers, eds. Berkeley: University of California Press, 1986.
[21] Paul Haffner, Creation and Scientific Creativity. Front Royal, Va.: Christendom Press, 1991, str. 35.
[22] Stanley L. Jaki, The Savior of Science. Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 2000, str. 77–78.

Razlika do zgoraj omenjenega je, da krščanstvo sicer dopušča možnost nadnaravnega posega, vendar nakazuje, da je zadevni dogodek nenavaden in prepoznaven kot tak le na ozadju urejenega naravnega sveta. Poleg tega glavni tok krščanske misli Boga nikoli ni prikazoval kot v osnovi samovoljnega; veljalo je, da narava deluje v skladu z ustaljenimi in razumljivimi vzorci. To je imel v mislih sveti Anzelm, ko je govoril o razliki med Božjo urejevalno močjo (potentia ordinata) in njegovo absolutno močjo (potentia absoluta). Ker se je Bog odločil, da nam razkrije nekaj o svoji naravi, moralnem redu in načrtu odrešenja, se je po mnenju svetega Anzelma s tem zavezal, da bo ravnal na določen način, in lahko mu zaupamo, da bo izpolnil svojo obljubo.[23]

Omeniti še moramo svetega Tomaža Akvinskega, učitelja in znanstvenika in kakor ga je doživel Jaki, je sveti Tomaž Akvinski našel pomembno ravnovesje med Božjo svobodo in Božjo doslednostjo – prvo je vezano na svobodo stvarjenja, drugo na upravljanje ustvarjenega stvarstva. Pomembno je bilo, da se izognejo abstrakciji in skušajo ugotoviti dejanskost. Iz tega je sledila znanstvena metoda, ki pravi, da če se je Bog odločil naravo vesolja ustvariti, to spoznavamo s pomočjo izkustva, spoznano je razumno, predvidljivo in razumljivo.[24]

Zagotovo je pri tem nujno omeniti pristop skozi kvadrivij in trivij, eden je služil naravoslovju, drugi omogočal, da so ljudje prepričljivo in razumljivo izrazili spoznanja, ki so jih pridobili iz kvadrivija.

Slika 4: Naslovnica z Dalyjeve monografije Srednjeveška univerza.

Vse povedano ima svoje korenine v srednjem veku, v času Karla Velikega in papežev. Krščanstvo je omogočalo povsem drugačno vrednotenje stvarnosti. Cesar Karel Veliki je znan kot srednjeveški vladar. Manj je takih, ki ga poznajo po njegovi zakonodaji (kapitularijih), morda tisti, ki se združujejo v prijatelje hortikulture, tiste, ki skladno s sedemdesetim členom združuje seznam rastlin vsakega vrta in sadovnjaka, najmanj je takih, ki bi poznali njegova prizadevanja za razgledanost oziroma spodbujanje tistih, ki so imeli sposobnost in voljo za učenje in izhajajo iz njegovih kapitularijev – kapitularija de villis in kapitularija De litteris colendis. Kakor pravi Goff, moremo brez pretiravanja reči, da je dejavnost Karolingov ustvarila lastno plast evropske kulture. Sam Karel Veliki je v svojem kapitulariju z naslovom De litteris colendis izpostavil in poudaril pomen učenosti za upravljanje in ugled države.[25] Kakor navaja Goff, se je Karel Veliki trdno držal načela, da sta znanje in

[23] Richard C. Dales, The Intellectual Life of Western Europe in the Middle Ages. Washington, D.C.: University Press of America, 1980, str. 264.
[24] Woods, n. d., str. 66.
[25] Jacques Le Goff, The Birth of Europe, Blackwell Publishing, Oxford 2005, str. 37 sl.

izobraževanje manifestacija oziroma instrument nujne moči vladarja. V besedilu Karel Veliki sporoča škofu Bugaulfu iz Fulde, kapitularij datirajo v čas med leti 780 in 800, da je "pravilno ravnanje morda boljše od znanja, je znanje vendarle pred ravnanjem, zato naj vsakdo preudari, kaj želi doseči, kako želi priti do stanja, ... da bi postali služabniki resnice (Quamvis enim melius sit bene facere quam nosse, prius tamen est nosse quam facere. Debet ergo quisque discere quod optat implere … ut servire specialiter debeant veritati.)

Omenjeno delo je omogočilo pridobivanje znanja, razvijanje znanja in popularizacijo znanja. K vsemu je pripomogla kultura in umetnost in seveda temeljna načela, kakor pravi Panofsky, je gotska katedrala utelešala intelektualno in kulturno okolje in s tem izobrazila posameznika, ki je bil sposoben povezati svojo notranjo skladnost z zunanjim svetom.[26]

Kakšna bi lahko bila šola danes, če bi bila zgrajena na krščanski temeljih in po meri mladega človeka, da najde svojo lastno pot, da najde svojo podobo, ne tiste, ki smo mu jo mi določili, vse v okvirih krščanske tradicije?

Najlaže bi bilo in sodobnost bi to celo sprejela, če bi izobraževani imeli možnost sebkov, takšnih o katerih riše David Hayward.

Slika 5: Sebki

Biti kristjan v šoli danes? Na začetku smo si predstavili tistega, ki riše in tistega, ki briše meje. Več jih je bilo, ki so meje risali, brisal jih je samo eden, podobno je sedaj na koncu, eden je ki provocira in običajno je tako, da si z dobrim provokatorjem želimo sebek. Je to mogoče prenesti v didaktično pedagoški prosec naše šole? In, kako bi ravnali, če bi dobili nalogo načrtovati šolo po naši meri? John Spencer je v svoji knjigi opisal Opolnomočenje.[27] Po starem, tako pravi, je bilo tako: obiskuj šolo, sledi pravilom, diplomiraj in bodi oportun delavec, ki se ravna skladno s predpisi. Naš svet pa ne želi več takšnih ljudi, želi izzivalce, odločevalce, oblikovalce, ustvarjalce in sanjače, ki so sposobni pokazati svoje znanje in njihovih delodajalcev ne zanima, kako ste si pridobili kvalifikacijo. Ni treba spreminjati celotnega sistema, treba bi bilo ponuditi našim izobraževancem drugačno izkušnjo. Preusmeriti moramo miselnost od skladnosti (učenci morajo upoštevati

[26] Erwin Panofsky, Gothic Architecture and Scholasticism. New York: Meridian, 1985 [1951]), str. 69–70.
[27] John Spencer, Empower: What happens when Students own their learning. Library of Congress, Washington DC, 2017, str. 19

naša pravila) in zavzetosti (navdušiti otroke nad izbrano vsebino, učnim načrtom in dejavnostmi) k opolnomočenju.

In kakor pravi Bill Ferriter, opolnomočiti izobraževance pomeni dati jim znanje in spretnosti, da bodo lahko uresničevali svoje strasti, interese in prihodnost.

Kaj lahko pri tem pomaga zgodovina in kaj lahko pri tem naredi krščanstvo?

Iz zgodovine od cesarja Karla Velikega, Cesarice Marije Terezije, do danes, je vsem skupno izobraževanje, z razliko, da sta omenjena vladarja in še če omenim Antona Martin Slomška, gradili na pripravljenosti – Karel Veliki je zapisal v pismu oziroma kapitulariju – kaj želi doseči, na kak način spoznati resnico ali, kakor je o tem pisal v Cerkovni ordningi Primož Trubar, da nobeno podeželje, mesto in dežela ne moreta brez šole, ki bodo pomagale ljudem "cerkov, gosposke inu purgarske riči znali inu umeli rovnati, vižati inu pelati." Na nas je, da z zgledom vzpostavimo krščanski vrednostni sistem, da obudimo krščanski humanizem enaindvajsetega stoletja, da ne delamo samo sebkov temveč sprejmemo izziv in sami postanemo provokacija krščanskega vrednostnega sistema – kakor v časih svetega Anzelma – se zavemo, da smo po Božji podobi ustvarjeni, odražamo krščansko intelektualno in kulturno okolje in damo vedeti, da s Trubarjem ponovimo, da se "spet ta stara, prava vera gori perpravi inu po vsem sveitu raztegne, prave, bogudopadeče Božye službe inu molitve, bruma, poštene, lubeza/n/ pruti Bogu inu vmei ludmi narede, malikovane doli zatare. Inu s teim hočmo tudi te naše dežele pred Turki, pred našimi sovražniki ubraniti inu pred dragino, hudim vremeno/m/, pred moryo obarovati inu ohraniti inu na koncu tiga našiga lebna dobiti tu nebesku veselie skuzi Jezusa Cristusa. H timu inu k vsakimu dobrimu dai Bug tei naši gosposčini suio milost, S. Duha, dobro missal inu napreivzetie inu dokončane. Amen."[28]

In Slomšek iz lastnih izkušenj kot šolski nadzornik ugotavlja, da šolniki niso mogli umeti, " da se slovenski vinograd po nemško ne obdeluje prav, ker se Slovenci ponemčiti ne morejo, in da se ljudstvo tako izobrazilo ne bo, ne dobilo pravega, Bogu in ljudem prijetnega obraza"[29] (Slomšek, Zbrani spisi IV, str. 37; uredil Mihael Lendovšek).

Humus imamo – krščanstvo, korenine so v vrednotah, vprašanje je samo ali smo dovolj pogumni "vrtnarji", ki bi zavrnili dekadenco "sodobnosti" in oživiti dediščino krščanskega humanizma in Evropi in domovini v maniri Benediktincev "ora et labora et lege", vrniti Trubarjevo in Slomškovo dediščino?

Reference

Dales Richard C., The Intellectual Life of Western Europe in the Middle Ages. Washington, D.C.: University Press of America, 1980.

Daly Lowrie J., The Medieval University, 1200–1400. New York: Sheed and Ward, 1961.

Dawson Christopher, Religion and the Rise of Western Culture, New York: Image Books, 1991.

Donnell Joseph Mac, S.J., Jesuit Geometers. St. Louis: Institute of Jesuit Sources, 1989.

Galimberti Umberto, Grozljivi gost, nihilizem in mladi.Modrijan založba (prevod Veronika Simoniti), Ljubljana 2009.

Goff Jacques Le, The Birth of Europe, Blackwell Publishing, Oxford 2005.

Goff Jasques Le, The Medieval World, Introduction: Medieval Man, London 1990.

[28] Primož Trubar, Cerkovna Ordninga, 1564.
[29] Slomšek Anton Martin, Zbrani spisi IV, str. 37; uredil Mihael Lendovšek.

Grant Edward, “Science and Theology in the Middle Ages,” in God and Nature: Historical Essays on the Encounter Between Christianity and Science, David C. Lindberg and Ronald L. Numbers, eds. Berkeley: University of California Press, 1986.

Haffner Paul, Creation and Scientific Creativity. Front Royal, Va.: Christendom Press, 1991.

Hamilton Bernice, Political Thought in Sixteenth-Century Spain: A study of the political ideas of Vitoria, De Soto, Suarez, and Molina, Oxford 1963.

Jaki Stanley L., The Savior of Science. Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 2000.

Langford Jerome J., O.P., Galileo, Science and the Church. New York: Desclee, 1966.

Panofsky Erwin, Gothic Architecture and Scholasticism. New York: Meridian, 1985 [1951]).

Schmidt-Wiegand Ruth, Einführung in die Ausgabe, v: Eike von Repgow, Sachsenspiegel, Textband, die Wolfenbütler Bilderhandschrift, Berlin 1993.

Shepherd William R., Historical Atlas, New York 1911.

Slomšek Anton Martin, Zbrani spisi IV, str. 37; uredil Mihael Lendovšek.

Spencer John, Empower: What happens when Students own their learning. Library of Congress, Washington DC, 2017.

Stres Anton, Leksikon filozofije, Celjska Mohorjeva Družba, Celje 2018.

Trubar Primož, Cerkovna Ordninga, 1564.

Woods Thomas E., How the Catholic Church built Western civilization, Washington 2001.

Ddr. Igor Grdina - Nova Univerza, Fakulteta za slovenske in mednarodne študije

ZRC SAZU - Inštitut za kulturno zgodovino

Drr. Igor Grdina,

Dr. Grdina je znanstveni svetnik na Inštitutu za kulturno zgodovino ZRC SAZU. Sodeluje z Inštitutom za civilizacijo in kulturo in kot redni profesor predava na Univerzi v Novi Gorici.Doktoriral je iz slovenistike in zgodovine. Raziskovalno pa se ukvarja z zgodovino starejše slovenske književnosti, s kulturno zgodovino in politično zgodovino 19. stoletja. Za monografijo *Ipavci: zgodovina slovenske meščanske dinastije* je leta 2002 prejel nagrado Klio, ki velja za eno najuglednejših priznanj na področju zgodovinopisja. Leta 2009 je prejel zlati znak ZRC SAZU za izjemno raziskovalno delo na področju slovenske zgodovine, kulturne zgodovine in slovenske književnosti. Napisal, prevedel in na novo spesnil je nekaj libretov za opere in operete. Ddr. Grdina je tudi sodelavec Alma Mater Europaea. Bil je gostujoči profesor na dunajski univerzi, predaval je na univerzah v Regensburgu, Tübingenu, Gradcu in Celovcu ter na Humboldtovi univerzi v Berlinu. Dejaven pa je tudi kot publicist.

DOMOVINA IN DRŽAVA MED IZHODIŠČEM IN ORIENTACIJO

(predavanje na 7. mednarodni konferenci DKPS: Vzgoja za ljubezen do domovine in države - Korenine narodovega drevesa, 22. 11. 2025 v Kamniku na OŠ Frana Albrehta)

Ddr. Igor Grdina je v svojem predavanju izhajal iz trojnega izhodišča: pomena jezika, pomena zgodovine in pomena izkušenj prejšnjih generacij za oblikovanje kolektivne in osebne identitete. V svojem razmišljanju o tem, da je jezik eden od najobčutljivejših in najvplivnejših nosilcev kulture in mišljenja, je dejal: Raznolikosti jezikov je zelo pomembna: v vsakem je vsebovan določen pogled na svet oziroma razumevanje. Jezik ni samo besednjak – je tudi način, od kod in kako kaj dojemamo. S tem je utemeljil stališče, da jeziki ne nosijo le pomenov, temveč tudi vrednostne in logične vzorce, ki se prenašajo iz generacije v generacijo. Slikovito je prikazal, kako različni jeziki opisujejo tudi na videz preproste pojave. O slovenskem *plevelu* in nemškem *Unkrautu* je povedal: Unkraut pomeni 'ne-rastlina', pravzaprav nekoristna rastlina. Plevel pa je tisto, kar je treba puliti. V samem korenu besede je dejanje. Ideja. To ni isto. To ni malenkost – to je pogled na svet, vtkan v besedo.« Po tej ponazoritvi je sklenil: »Jezik bolj oblikuje ljudi, kakor ljudje oblikujejo jezik. To je Fichtejeva misel. Dejansko gre pri medsebojnem vplivanju človeka na jezik in jezika na človeka za svojevrsten osmotični proces, ki ga človek ne more povsem nadzorovati.«

Predavatelj se je dotaknil tudi kulturnega okolja. O predavateljski izkušnji je duhovito pripomnil: »Malce sem bil šegav in pogledal, koliko časa sta govorila predavatelja pred mano – po 45 minut. To je naša naravna ritmična enota, ker smo pedagogi, tako smo tempirani.« Ta je bila pa le prispodoba za širšo misel: tako kot ima pedagog svoj »naravni ritem«, ima vsaka skupnost svoj jezikovni in kulturni ritem – svoje izhodišče, iz katerega raste identiteta, ki pa je tudi že orientacija, se pravi razumevanje preteklosti, refleksija o sedanjosti in vizija prihodnosti. Podobno je izpostavil prostorsko izkušnjo: »Če živite v Panoniji, vam bo pojem 'visoko' pomenil nekaj drugega kot če živite na Gorenjskem. Mi vse izhajamo iz prvotnih izkušenj, ki so del jezika.« To misel je povzel: »Jezik ni nekaj nepomembnega. Pravijo, da se da vse prevesti in da bi slovenščina preživela tudi brez živih govorcev, denimo kot jezik umetne inteligence. A to ne bi bilo isto. Zakaj je to pomembno? Ker se morajo generacije razumeti med seboj. Razumeti moramo izkušnje prejšnjih, njihova bremena in preizkušnje.«

O tem, da je okolje pogosto nenaklonjeno drugačnemu razmišljanju, ponazori: Včasih je bilo težko biti »bela vrana«. V demokraciji pa je težko biti manjšina. Ko poveste, kdo ste, se morate – tako se pričakuje – pogosto opravičevati za najnaravnejše stvari. Npr. za pripadnost. Narodna pripadnost je sedaj pogosto enačena z nacionalizem, kar pa ni prav. Ker ni res. Kje je ideja razsvetljenske tolerance pri tistih, ki vsaki identitetni samooznaki pripenjajo negativnost, ko pa gre za iskrenost? Žarko Petan je zapisal velik aforizem: 'Znanje je moč, neznanje premoč.' In res: neznanje vedno sloni na moči in je vedno treba plačevati njegovo ceno. In za njegovo ceno. V zgodovini je veliko primerov ljudi, ki so vztrajali pri tem, da povedo, kar je prav, četudi jih je to veliko stalo. Od neronskih časov dalje. To ni samo krščanska izkušnja – to je svetovna izkušnja.« Misel je navezal na vlogo pedagoga in moč besede: Mi, pedagogi, moramo biti voditelji, vendar taki, da avtoriteta ne omejuje, temveč ureja. Kajti kaos ni svoboda. Ko je nekaj močnejše, vedno lahko preimenuje svojo voljo v »svobodo«.

Kot zgodovinar je jasno ločil med pojmoma preteklost in zgodovina: Zgodovina je zapomnjena ali rekonstruirana preteklost, tista, ki jo lahko oživimo, čeprav o njej pričajo le ostaline – duhovne ali materialne. Le tako imamo nekaj v »mentalnih rokah«, nekaj, na kar se lahko opremo. Če tega ne bi imeli, bi morali vedno znova začeti od začetka, od Adama in Eve. Poudaril je, da zgodovine ni mogoče razumeti brez zavesti o tem, da je vedno interpretacija, vendar interpretacija, ki se mora opirati na dejstva. Zato pravi, da je zgodovina zakladnica izkušenj. Vemo, kako so ljudje ravnali v taki ali podobni situaciji. Posledice nam povedo, kaj se je zgodilo. To je tisto, kar lahko zgodovinar pove. Zgodovinar lahko osvetli le del zgodovine – kot baterija temen prostor. Pomembno pa je, da znamo reči: 'To je prav.' in 'To ni prav'. Gre za orientacijo. V sedanjosti, ko so poti odprte na vse strani, je to velika stvar.

Na primeru znanstveno neutemeljenih trditev o »pozni iznajdbi« Slovencev – v 19. stoletju – je opozoril na nevarnost poenostavljanja zgodovine, saj lahko takšne teorije postanejo del šolske politike: »Pripravljajo se dokumenti šolske politike, ki uvajajo takšna poenostavljanja. To so konstrukti, ki živijo samo tako dolgo, dokler so financirani. To ni modrost – to je intelektualna Ponzijeva shema.« Nato je nanizal številne primere starejših zapisov, ki dokazujejo starost slovenskega etničnega in jezikovnega imena in zaključil: Če imamo v 15. stoletju zapisano ‘Slovenko’ – v Dekanih –, potem ne moremo kar tako reči, da Slovence izumimo 400 let pozneje.

O nevarnosti novoreka in manipulaciji pomenov nam ddr. Grdina pove, da se s spreminjanjem pomenov besed spreminja tudi družbena realnost. »To je tisto, čemur je Orwell rekel novorek. Če se besedam spreminja pomen, se spreminja razumevanja sveta. Včasih se je vladi reklo izvršni svet, direktor ni bil direktor, ampak IPO – individualni poslovodni organ.« Opozoril je, da to spreminjanje ni nedolžno: V Evropi je res veliko modrosti, a tudi veliko takšnih »pohodov skozi institucije«, kjer se vnaprej določi cilj, potem pa se ljudi prepriča, da so svobodni. To je dialektika v praksi. Besede dobijo nove pomene – to je namen orwellovskega novoreka.

Posebej je izpostavil odgovornost izobraženega človeka, da se ne sprijazni z napačnimi razlagami zgodovine. Izrekel je jasen poziv: Ko peljete otroke v muzej in vam razlagajo tako in tako izmišljotino, morate biti aktivni državljani in reči: Ne, to pa ni tako. In morate povedati. Na primeru iz 19. stoletja je opozoril na vlogo posameznika in njegovo državljansko odgovornost: Ko so se Čehi pritoževali ministru za pravosodje, je Alois Pražák, moravski Čeh, ki je zasedal ta položaj, dejal: 'Ko je med Slovenci kaj narobe, dobim naslednji dan sto pritožb in lahko ukrepam. Če pa je vse zapisano le v lokalnem časopisju, ne morem storiti nič.'«

V filozofskem delu predavanja se je ukvarjal z vprašanjem avtoritete in svobode. Med njima je vedno napeto razmerje, in ljudje z močjo, zlasti tisto formalno, svobodo velikokrat olastninijo. Navedel je Antona Novačana, ki je v 20. letih zapisal, da oblasti vedno najdejo način, da zakone razlagajo tako, kot same hočejo. Kakor da nad njimi ni nič. Pa je. Na zemlji red, višje pa moč. To pa je pomembno tudi na osebni ravni. Taras Kermauner je ljubega Boga razumel kot drugega, ki človeka nikoli ne zapusti. Tudi v slovenščini je to izrazito: biti sam z nekom ima drug pomen kakor biti samo »sam«. To je zopet poseben pogled na svet – in tako se vračamo k našemu izhodišču.

O pomenu izhodišča za orientacijo je ddr. Igor Grdina zaključil z mislijo, da je razumevanje jezika in zgodovine nujno za pravo orientacijo v sedanjosti: »Izhodišče oz. odnos do njega ni sentimentalnost. Izhodišče omogoča orientacijo. Samo tako se lahko znajdemo v času in prostoru.« Zgodovina in jezik sta zato neločljivo povezana: »Noben trenutek se ne ponovi. Nobena receptura ne pomaga sama od sebe. Zgodovina pa je zakladnica izkušenj. Ne breme.

In ta zakladnica nas uči, kako ravnati, ko se pojavljajo nove oblike nevednosti, manipulacije in pozabljanja: To, kar ni res, ne more živeti samo iz svoje moči. Kar je res, pa bo vedno našlo svoje zagovornike in oznanjevalce.

Po zvočnem zapisu povzela in zapisala Ksenija Fänrich V.

GLOBOKE KORENINE:
ZGODOVINA IN JEZIK

Temeljni korenini vsakega naroda sta njegova zgodovina in jezik. Prispevki v tem poglavju raziskujejo zgodovinske dogodke in osebnosti ter boj za slovenski jezik kot temeljni opori narodnega bitja.

DOMOVINA SLOVENIJA OD NOB DO SLOVENSKE VOJSKE

HOMELAND SLOVENIA FROM THE NATIONAL LIBERATION WAR TO THE SLOVENIAN ARMED FORCES

mag. Andrej Šmid (andrej.smid@centerjanezalevca.si), mag. znanosti informacijsko upravljalskih ved,
Center Janeza Levca Ljubljana, Slovenija

Povzetek

V svojem prispevku obdelujem tri ključne zgodbe. To sta dve usodi malih stricev, ki sta odšla v partizane, kot globoko verna in vzgojena v trdnih krščanskih koreninah. Oba sta bila borca proti okupatorju, borca za svobodo in borca za našo domovino Slovenijo. Vsekakor nista bila borca za komunistično partijo in ne borca za revolucijo. V tretjem delu se le nekoliko dotaknem osamosvojitvene vojne in bratove udeležbe v njej. Podrobneje pa v nadaljevanju predstavim moje služenje v Teritorialni obrambi, ki se med služenjem preimenuje v Slovensko vojsko. V njej se dotaknem predvsem lastnih občutkov, ponosa, odnosov s kolegi, posebno mesto pa posvetim tudi pogovorom z enim izmed junakov osamosvojitve, ki je bil moj inštruktor in poveljujoči. Pisanje dopolnim še z nekajmesečnimi izkušnjami v prostovoljni rezervi Slovenske vojske, 10 let po zaključku služenja vojaškega roka. S tem tudi zaključim svoje delo in tako prikažem ljubezen do domovine kot prizmo generacijskega drevesa od mojih stricev, do mojega časa, brez kakršne koli ideologije.

Abstract

This paper presents three key stories. The first two recount the destinies of my two cousins who joined the Partisans – both deeply religious and raised in strong Christian roots. They fought against the occupier, for freedom, and for our homeland, Slovenia. They were certainly not fighters for the Communist Party nor for the revolution. The third part briefly touches on the War of Independence and my brother's participation in it. It then offers a more detailed account of my own service in the Territorial Defence, which during that time was renamed the Slovenian Armed Forces. The focus is on my personal feelings, pride, and relationships with fellow soldiers, while a special place is devoted to conversations with one of the heroes of independence, who was both my instructor and commanding officer. I conclude the paper with reflections on several months of voluntary reserve service in the Slovenian Armed Forces, ten years after completing compulsory military service. In this way, the paper portrays love for one's homeland through the prism of a generational tree – from my uncles to my own time – free of any ideological bias.

Ključne besede: partizani, domovina, okupator, slovenska vojska, osamosvojitev

Keywords: partisans, homeland, occupier, Slovenian army, independence

1 UVOD

Ljubezen do domovine je nekaj, kar je vsakemu človeku prirojeno in običajno podarjeno. Domovina je samo ena, kot pravijo, in ta je edina naša lepa Slovenija. Ni pomembno, v katerem času živimo, v času vojne ali v času miru, naši občutki so vedno enaki, naša pripadnost je vedno enako močna. V času vojn so žal tudi žrtve in materialne izgube, ob takšnih situacijah brez tega praktično ne gre. A so tudi vojne, ki so lahko kratke, izgube in škoda pa minimalna. Taka je bila slovenska osamosvojitvena vojna in na to smo lahko ponosni. V času miru vedno gojimo pravi odnos do domovine, imamo spoštovanje, ljubezen do nje in zavedanje, da je le ena in edina.

2 GENERACIJSKE ZGODBE LJUBEZNI DO DOMOVINE

2.1 JANEZ, KRŠČANSKI PRVOBOREC, ČLAN OF IN NJEGOVA LJUBEZEN DO DOMOVINE

»Zdi se mi včasih, da bi bilo zelo lepo umreti za kako resnično vrednoto.«

Janez Tominc, dnevnik, 18. 7. 1940

Janez Tominc – Tomaž Slivnik se je rodil 24. maja 1921 v Kamniku. Njegova mati Jožefa in moj stari oče Franc sta bila brat in sestra. Svoj del otroštva je preživel v Kamniku. Starša sta si s prizadevnostjo in trdim delom zgradila hišo v Mekinjah pri Kamniku, kamor so se tudi preselili. Janez je bil edinec in po besedah njegove matere so ga imeli težko in prav zaradi tega se je mati Jožefa zaobljubila, da bo sin postal duhovnik.

Svoje šolske dni je preživel v Škofovih zavodih, kjer je osem let obiskoval klasično gimnazijo. Njegovi sošolci so bili npr. Jože Brejc (Jože Javoršek – Franček), Janez Klarič in Janez Remic. Janez je v reviji Domače vaje objavljal svoje članke. V juniju 1940 je opravil maturo in zaključil šolanje v Škofovih zavodih. Od tu je odšel kot izoblikovan in katoliško usmerjen mladi intelektualec (Pibernik,1997).

Pri svojem delu in ustvarjanju se je srečaval tudi s Francetom Balantičem. Skupaj sta oz. so objavljali prispevke v zborniku Bistrica. Janez je bil vzgojen v zelo pristnem krščanskem družinskem okolju. Bil je prepričan, da se mora za neke stvari žrtvovati. Janez zapiše: »Tako dolgujem vse, kar imam, Bogu, staršem, narodu in vsem, ki so se zame trudili« (Pibernik,1997).

Septembra 1940 se vpiše na Filozofsko fakulteto, kjer vpiše občo zgodovino, hkrati pa se na zadnji vpisni dan vpiše tudi na Teološko fakulteto oz. semenišče, kjer je sprejet, tako kot tudi na Filozofski fakulteti. Obiskuje le Filozofsko fakulteto, kjer opravi štiri semestre, potem pa se sredi leta 1942 umakne iz Ljubljane pred racijami, ki so jih izvajale italijanske okupacijske sile.

Kot študent se vključi v Kocbekovo skupino. Pravijo, da je bil izredno socialno občutljiv in narodno zaveden. Še preden se je začela vojna, je nasprotoval trojnemu paktu in potem, ko je bil podpisan, imel to za hlapčevstvo do Nemcev. Po odhodu iz Ljubljane je na začetku deloval kot kurir Edvarda Kocbeka med Ljubljano in Kočevskim rogom. Povezan je bil tudi z dr. Alešem Stanovnikom, znanim intelektualcem in verjetno enim izmed najbolj karizmatičnih krščanskih socialistov. Janez Stanovnik svojo knjigo o svojem stricu Alešu Stanovniku začne z besedami Janeza Tominca: »Aleša so ubili! Vsi smo onemeli« (Stanovnik, 2003: 9). Pri tem se Stanovnik sklicuje na Kocbekovo delo Tovarišija, kjer Kocbek takole pove: »Nocoj smo Tominca – Tomaža nestrpno pričakovali iz Ljubljane. Prišel je proti večeru, ko nam je kuharica Ančka delila večerjo. Tomaž je bil utrujen, prehodil je velikansko razdaljo. Ko sem ga zagledal, sem zaslutil nesrečo. Dal mi je roko in ni mogel spregovoriti, nazadnje je izjecljal strašno novico: Aleša so ubili! Vsi smo onemeli« (Kocbek, 1976: 49–50).

Slika 1: Janez Tominc – Tomaž (vir: lastni arhiv)

Janez je operativno deloval v Suhi krajini, konkretno v Ambrusu in okolici. Njegova zgodba je široko poznana. Iz lastnih izkušenj lahko potrdim, da sta dva sodelavca iz tistih krajev oba poznala njegovo tragično zgodbo in smrt. To se mi je zdelo zelo zanimivo in vsekakor tega nisem pričakoval. Kot sem zasledil v literaturi, nikoli ni nosil uniforme, imel je torbo, v njej pa zapiske in dve ročni bombi.

Ofenzivnega orožja, kot so pištole in puške, ni nosil. Tukaj vidim predvsem neke predsodke v vzgoji v krščanski veri in zadržke oz. distanco do ubijanja. Operativno je bil zadolžen za informiranje ljudi in za pridobivanje simpatizerjev s partizani.

Janezova smrt je zavita v tančico skrivnosti.

Po koncu italijanske ofenzive so se razmere na terenu na področju, kjer je deloval, zelo spremenile. Janez ni odšel s partizanskimi enotami proti Kočevskem rogu, pač pa je na svojo željo ostal v teh krajih, kjer je deloval. Zakaj se je tako določil, ni pojasnjeno, sam ocenjujem, da je na to odločitev močno vplivala smrt njegovega prijatelja Aleša Stanovnika. Verjamem, da je tu ključno vlogo odigralo njegovo zaupanje oz. nezaupanje v samo partizansko organizacijo.

Italijanski okupator je bil obveščen o njegovem delovanju, saj je bilo na področju njegovega delovanja nastanjeno poveljstvo 105. legije črnih srajc. To obdobje je bilo na eni strani obdobje ustanavljanja vaških straž zaradi partizanskega nasilja in umorov predvsem županov in duhovnikov v teh krajih, po drugi strani pa se je začela razplamtevati revolucija in obračunavanje za prevlado partije znotraj OF. Zato so bile okoliščine delovanja zelo težke in kompleksne.

Italijanski okupator je terence, ki so bili do še pred nekaj tedni Janezovi prijatelji in zavezniki, pridobil za boj in njegovo likvidacijo. Tako v zasedi Janeza tudi umorijo z udarcem s kamenjem oz. s kamenjanjem. V tem delu tudi v literaturi obstaja več verzij dogodkov. Italijanski okupator v poročilu piše, da so ga zadavili, vendar sam to jemljem kot posplošeno naveden razlog smrti. Kocbek v svoji Tovarišiji zapiše sledeče: »Znova pretresljiva vest! Šele danes smo izvedeli za tragično smrt Janeza Tominca – Tomaža.« Kocbek naprej nadaljuje: » Ubogi fant je preveč zaupal svojim nekdanjim znancem.« In še naprej: »To je bil signal, kajti tisti hip se je vanj vsula toča kamenja, poneumljeni Suhokranjci so ga kamnali kakor prvega krščanskega mučenika Štefana.« Kocbek na koncu še zapiše: »Tako strahotno je končal eden mojih najplemenitejših in najbistrejših prijateljev« (Kocbek, 1976: 258).

Po drugi strani se mi zdi zanimiva navedba o Janezovi smrti, ki jo najdemo v Črnih bukvah, in sicer: »Bili so to najstrašnejši dnevi komunističnega divjanja, ko ni nihče vedel, ali je pri partijcih v milosti ali v nemilosti. V tej čistki je padel okrajni podnačelnik Primožič Lojze. Tedaj je Dermastja sam ustrelil pesnika Toneta Cokana, cesarski italijanski vojski so izročili pesnika Čampa Ivana in tako sta po zaslugi komunistov padla tudi filozof Tominec Janez in akademik Klarič« (Črne bukve, 1944:74). Janez je umrl 2. 9. 1942, približno tri mesece za Alešem Stanovnikom.

2.2 ALOJZ, KRŠČANSKI PARTIZAN IN NJEGOVO TRPLJENJE

Stric Alojz je bil brat mojega starega očeta Leopolda. Kljub temu da je bi tudi stari oče partizan, sicer bolj proti koncu vojne, se mi je zdela usoda njegovega brata veliko bolj zanimiva.

Naj poudarim, da vse, kar sem vedel na začetku, so bili ustni viri oz. informacije, ki mi jih je predala moja mati, in sicer, da je bil kot partizan ujet v Tržiču, odpeljan v Dachau, kjer je tudi umrl. Hkrati sem razpolagal z originalnim pismom, ki ga je napisal (v nemškem jeziku) in je bilo poslano 4. 2.1945 iz KZ Dachau. Poleg te listine razpolagam tudi s partizansko spomenico. Od tu naprej se je pričelo moje raziskovanje.

Alojz je bil po poklicu kovač, vzgojen v trdnih krščanskih vrednotah in veri. Imel je soprogo Kati, ki se je navduševala za NOB. Katino poreklo je bilo sicer madžarsko. Naj poudarim, da se je partizanstvo in NOB na Gorenjskem in Spodnje Štajerskem, kot so Nemci imenovali Štajersko in Koroško skupaj, precej razlikovalo od preostalih slovenskih pokrajin. Obe pokrajini sta bili del t. i. Alpske cone s sedežem v Salzburgu. Pokrajino je vodil gauleiter oz. guverner, bili pa smo del nemškega rajha, z razliko od ostalih pokrajin v Sloveniji, ki pa to niso bile.

Posledično temu je bilo nasilje nemškega okupatorja bistveno večje, enotnost pokrajine za boj proti okupatorju pa tudi ne tako enotna, saj so bile številne manjšine, ki so okupatorja podpirale.

Alojz je odšel v partizane septembra 1944. Dokumentacija iz nemških arhivov (Arolsen archive, 2025) prikazuje iz dokumenta poizvedbe mednarodnega Rdečega križa, da ga je ujela nemška policija dne 12. 9. 1944 in

poslala v Dachau. Dokument seveda ni dovolj natančen, saj je Alojz prispel v Dachau šele 21. januarja 1945. Zato me je zanimalo, kaj se dogajalo z njim od 12. 9. 1944 do 21. 1. 1945 in po tem.

Na spletni strani sistory.si, kjer si lahko ogledamo tudi žrtve druge svetovne vojne, sem prvič opazil, da je mesto smrti navedeno Schörzingen in datum smrti 15. oktober 1945. Zakaj tak datum smrti, pa je bil drugi del mojega raziskovanja.

V Arhivu Republike Slovenije sem pridobil dokument, kjer je razvidno, da so 12. 9. 1944 Alojza ujeli gorenjski domobranci. Gorenjski domobranci so bili del policijskih enot, zato so zasliševanja najprej opravili oni, če je bilo potrebno, so potem ujetnike naprej predali gestapu. Strica so zaslišali, pri čemer je moral podpisati izjavo, da ne bo sodeloval s partizani, sicer bo sledilo maščevanje in likvidacije njegovih sorodnikov. Po tem dogodku ga domobranci izpustijo in stric očitno odide preko kontaktnih oseb oz. točk na Štajersko, tako da ni bilo možno potem maščevanje okupatorja, saj ga na Gorenjskem ni bilo več in se je vključil v Štajerske brigade partizanov, npr. Zidanškovo ali pa 14. divizijo, ki je bila takrat na teh področjih.

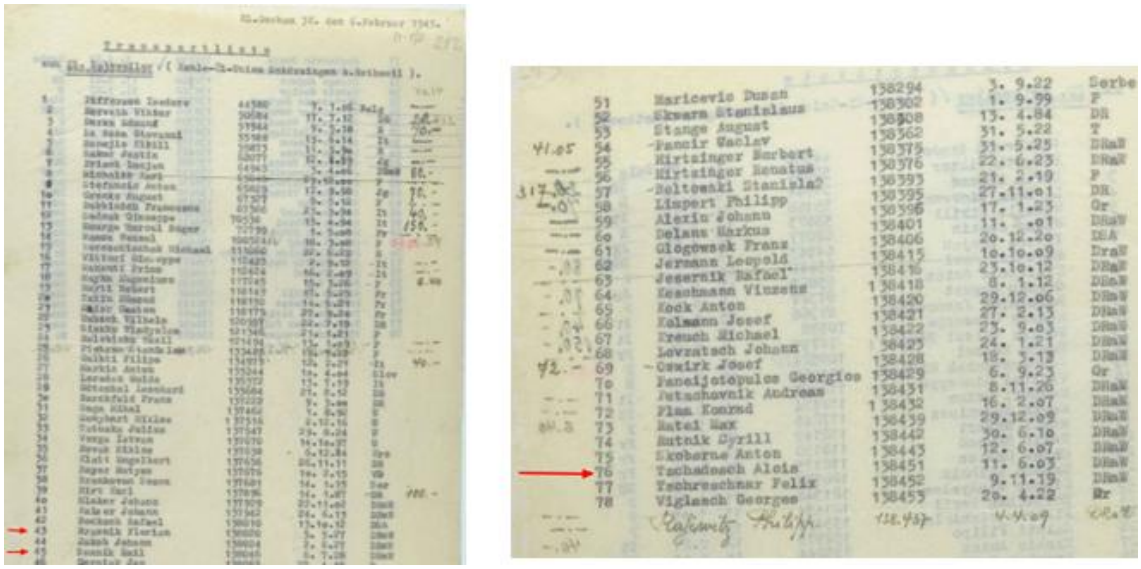

Slika 2: Transportni vlak iz Dachaua v Schörzingen, v katerem sta bila še Emilijan Cavnik (št. 45), njegov prijatelj Florijan Hrasnik (št. 43) in stric Alojz (št. 76) (vir: https://arolsen-archives.org/)

21. januarja ga tako po nemških arhivskih dokumentih pripeljejo iz Maribora v Dachau. Tam ostane le kratek čas, saj ga 6. februarja premestijo v KZ Schörzingen ali pekel na zemlji, kot ga je imenoval nedavno preminuli soborec Emilijan Cavnik. Dokaj hitro potem na uradnih nemških spletnih straneh tudi najdem vse podatke o ujetnikih in umrlih v tem taborišču. Na tem spisku je tudi Alojz.

Emilijan Cavnik s fotografskim spominom najprej opiše svojo pot, potem pa se na kratko dotakne Dachaua in podrobno opiše taborišče Schörzingen oz. njegov pekel na zemlji (Cavnik: 2022). Iz nemških arhivov pridobim tudi vso dokumentacijo, ki prikaže, da sta bila Alojz in Emilijan na istem transportnem vlaku iz Dachaua v Schörzingen. Kakšen neverjeten podatek! KZ Schörzingen je bilo manjše taborišče, mislim, da tri večje barake, vse zelo špartansko, barake so bile v slabem stanju. V tem taborišču so pridobivali olje za nemško vojaško industrijo iz lehnjaka. Vendar tako, kot pravi nek članek, ki sem ga prebral, je bilo tu več solza in krvi kot pa olja. Tudi nek belgijski general, ki je bil sprva zaprt v Buchenwaldu in potem premeščen v Schörzingen, z besedami opiše, kakšno taborišče je bilo Schörzingen, tako nekako: Buchenwald je bil »milina«. Kdor ne ve za taborišče Schörzingen: to je bilo skupaj s še 50 taborišči, ki so tvorili konglomerat glavnega taborišča z imenom Netzweiler Struthof.

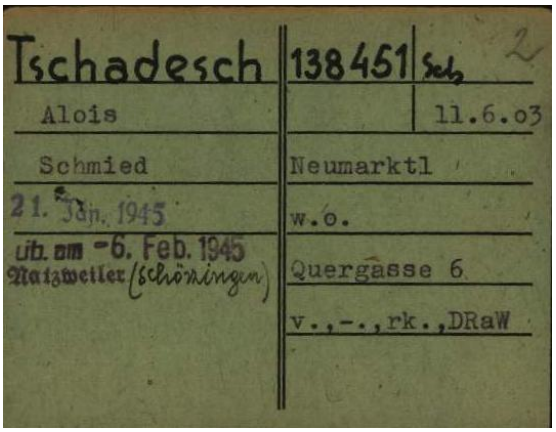

Slika 3: Kartonček, ki prikazuje prihod v Dachau in odhod v Schörzingen (vir: https://arolsen-archives.org/)

Cavnik res lepo v svojem delu opiše izredno krute razmere za delo v kamnolomih, izšolanih nemških ovčarjih, ki so takoj zaznali, če se je kdo pomikal prepočasi in marsikoga zgrizli do smrti, o pomanjkanju hrane in žeji, nečloveških naporih in pomanjkanju oblek, kljub hudi zimi in suženjskem delu zunaj. V tem taborišču je bilo največ do 1000 ujetnikov, vendar je bila življenjska doba zelo kratka (Cavnik: 2022). Alojz tako umre 15. 2. 1945 zaradi pljučnice. Tudi zima v letu 1945 je bila na tem področju res huda, ujetniki s tenkimi oblekami in neprimerno obutvijo pa so tako lahko hitro zboleli in umrli. Po osvoboditvi taborišča so začeli francoski zavezniki z izkopavanjem žrtev in prepoznavanjem. Na podlagi vseh teh procesov so potem določili uradni datum smrti 15. oktober 1945 ob 14. uri. Vse je podprto z dokumentacijo nemških arhivov.

Slika 4: Spominska plošča več kot 500 umrlim ujetnikom (vir: https://www.eckerwald.de/kz-friedhof-schoerzingen.html)

Usoda poveljnika taborišča Herberta Oehlerja

Naj poudarim, da so taborišče osvobodile francoske oborožene sile. Poveljnik taborišča H. Oehler in poveljnik SS straže Telschow (znana kot tiranski duo iz Schörzingena) sta bila na rastattskem procesu 1946 obsojena na smrt. Telschowa so obeslili, Oehler, kot eden najbolj prepoznavno krutih poveljnikov, je bil nekaj let zaprt (do 1957. leta), potem pa ga je nemško sodišče vsem žrtvam v posmeh, osvobodilo in živel je življenje skupaj s svojo ženo in dvema hčerkama do 19. 11. 1972.

Slika 5: Poveljnik Schörzingena H. Oehler in vodja SS stražarjev W. Telschow (imenovan tiranski dvojec) – rastattski procesi 1946 (Foto: Bundesarchiv Berlin)

2.3 OSAMOSVOJITVENA VOJNA IN BRAT JANEZ

Če se v nekaj besedah dotaknem še osamosvojitvene vojne in bratove udeležbe v njej, lahko rečem, da je bil to čas negotovosti, brutalnih napadov agresorske JLA in velikih pričakovanj. Že na predvečer, ko smo razglasili samostojnost in so pred parlamentom dvignili veliko slovensko zastavo, smo bili polni občutkov ponosa. Bila je postrojena četa teritorialne obrambe in poveljnik, ki je izročil poročilo. Himna naše Slovenije, spust zastave z rdečo zvezdo in dvig nove zastave.

Naslednji dan se je začelo. Cilji agresorske armade so bili zavzetje vseh mejnih prehodov. Začeli so se napadi, tudi na letališče Brnik iz zraka. Kar zastrašujoče je bilo videti, ko je letalo Jugoslovanske vojske napadlo civilno letališče in ubilo avstrijskega novinarja. Takrat se po mojih spominih spomnim, da so vpoklicali tudi brata. Lokacija, kjer je bil, pa ravno letališče Brnik. Spomnim se, da je imel, preden je šel, avtomatsko puško doma v omari. Brnik je imel strateški položaj, prvič, ker je bilo to mednarodno letališče, in drugič, zopet območje mejnega prehoda in carine. Spomnim se izpada tankovske brigade iz vojašnice na Vrhniki in ti tanki so potem uničevali vozila in avtobuse po Ljubljani. Njihova smer in cilj: letališče Brnik. Zelo pozorno sem spremljal dogodke, tudi desante specialnih enot iz Niša, ki pa so jih naše specialne enote policije odlično obvladale in zajele. Brnik je bilo pestro področje delovanja različnih enot JLA od letalstva, tankovskih enot do pehote. Spomnim se, da je tam padel tudi teritorialec Peter Petrič, po katerem se danes imenuje kranjska vojašnica. Ko je bil brat odsoten, smo bili vsi malo napeti, a na koncu se je vrnil živ in zdrav, seveda za pol metra višji v maskirni uniformi, od samega ponosa. Moji občutki so bili lepi. Zavedal sem se, da smo premagali mistično armado, polno same sebe. Če narod stoji za svojo vojsko, potem taka vojska vedno zmaga in preprosto ne more izgubiti vojne.

2.4 TERITORIALNA OBRAMBA IN MOJI OBČUTKI DO DOMOVINE

2.4.1 SLUŽENJE VOJAŠKEGA ROKA

Leta 1993 sem odšel na služenje vojaškega roka. Moje privzgojene vrednote mi velevajo, da fant postane moški, ko odsluži vojaški rok. In res je bilo nepozabno. V meni so bili prelepi občutki, saj mi ni bilo potrebno iti služiti na Kosovo, kot sta morala moj oče in brat. Meni je bilo podarjeno, da sem služil prve mesece v Ljubljani, v Šentvidu, poleg Škofovih zavodov, potem pa na Vrhniki. Prvi dnevi sicer niso bili preveč prijetni, vse novo, veliko novih pravil, stroga disciplina, veliko nalog, a tako je tudi prav. Vsak začetek je težak, pravi pregovor. Potem je kmalu prišla zaprisega, za vsakega vojaka poseben trenutek, ko zaprisežeš svoji domovini Sloveniji. Občutki ponosa in veselja, tudi za starše in obiskovalce. Po zaključenem temeljnem usposabljanju v Ljubljani sem odšel v vojašnico na Raskovcu pri Vrhniki. Najlepša vojašnica zame – Ivan Cankar.

Tu smo bili sami znanci, prijatelji, soborci, kot smo rekli. Za nas je bilo vedno lepo poskrbljeno, hrana res odlična, imeli smo lepe nove uniforme. Tu sem dobil tudi popolnoma novo avtomatsko puško, kaj češ lepšega! V teritorialni obrambi je bilo usposabljanje zelo resno, učenje, praktično usposabljanje in izpiti. Bilo je, mislim, da pet predmetov, najbolj pomemben, raketna oborožitev, ker smo bili pač pripadniki zračne obrambe. Obvladati pa smo morali tudi vsa sredstva veze in pehotno oborožitev. Bili smo prijateljsko povezani. Kar se tiče poveljujočega kadra, so bili tako imenovani prišleki oz. prestopniki iz JLA in slovenski častniki. Lahko rečem, da so se čutila trenja med njimi, običajno pokroviteljska drža prišlekov iz JLA, a naši slovenski častniki se niso pustili kar tako. Vojaki smo vedno podpirali naše slovenske častnike, ker so bili pristni in domoljubni. Ko smo bili na brigadnih vajah okoli Ptuja in smo bili več dni na terenu, so tudi preprosti ljudje dihali z nami. Spomnim se, da smo kdaj skrivaj takole šli iskat kako vino, pa so nam potem vino kar podarili, češ za Slovensko vojsko naredimo vse. Počutil si se kot doma, lepa krajina naše domovine, prijateljski odnosi med kolegi pa so v nas zbujali lepe občutke. Zame osebno občutke ponosa, predanosti in tudi dobrega prikaza vojaškega znanja, ki smo si ga pridobili.

Slika 6: Moji spomini na Slovensko vojsko (vir: lastni arhiv)

2.4.2 POGOVORI Z JUNAKOM OSAMOSVOJITVE ZORANOM

Imel sem srečo, ker je bil moj poveljujoči častnik tudi junak vojne za Slovenije, podporočnik Zoran. Z njim sva se veliko pogovarjala o tem, kako je bilo med vojno in kako je sedaj. Že takrat so bila evidentna trenja med oficirji JLA in slovenskimi častniki. Med samo osamosvojitveno vojno je Zoran sestrelil vojaški helikopter nad Igom, ki je bil oborožen z raketami. Kot potem srečujemo zapise in današnje ugotovitve, je ta sestrelitev pomenila tudi, da si Jugoslovanska vojska ni upala več izvajati zračnih napadov in desantov s helikopterji. Ko sem ga spraševal, kako je bilo, preden se je pripravil na strel, je povedal, da ga je bilo strah. A strah je nekaj normalnega in pravi junak premaga strah.

Veliko je bilo pogovora, kako je bilo med vojno s samim orožjem, in bil sem presenečen, ko sem izvedel, da so bile mnoge sabotaže orožja. V teritorialno obrambo pa so se vračali tudi ljudje, ki so z ladjo iz Kopra skupaj z Jugoslovansko vojsko že zapustili Slovenijo.

Slika 7: Zoran (desno) na bojnem položaju med vojno 1991 (vir: https://reporter.si/clanek/slovenija/junak-osamosvojitve-s-sestrelitvijo-helikopterja-sem-opravil-svojo-dolznost-474645)

2.4.3 ZA KRATEK ČAS TUDI PROSTOVOLJNI REZERVIST

Po desetih letih od zaključka služenja vojaškega roka sem se odločil, da se pridružim prostovoljni rezervi. Bil sem nastanjen v vojaški bazi Cerklje ob Krki, kamor sem odhajal en vikend mesečno oz. na vsake dva meseca. Moji občutki po desetih letih niso bili najboljši. Opazil sem, da enota ni skoraj nič napredovala v oborožitvenem smislu. Da je bil častniški kader slabše usposobljen kot za časa služenja vojaškega roka. Odnosi med vojaki so bili prijetni in prijateljski, a moji občutki o stanju te vojske so bili drugačni. V bistvu sem bil kar razočaran, pričakoval sem novitete, nove tehnologije, nova orožja itd. Zato v taki vojski nisem našel več nekih motivov in sem po nekaj mesecih zapustil prostovoljno rezervo.

3 ZAKLJUČEK

Ljubezen do domovine je vrednota, ki bi jo moral v srcu in duši nositi vsak državljan Republike Slovenije. Slovenija je naša mati domovina in ta domovina je edina in edinstvena. Obema stricema, tako Janezu, ki je v svojih verzih opisal svojo ljubezen do domovine, Boga, staršev, kot tudi Alojzu, ki je s svojim nepopisnim trpljenjem v KZ Schörzingen trpel in dotrpel za svojo domovino, je bila Slovenija mati domovina in oba sta jo ljubila in zanjo dala vse, kar sta lahko, in to je življenje. Ljubezen pa živi še naprej v naših srcih tudi generacije za njimi, do nas in naprej. Biti vojak Slovenske vojske, služiti domovini, je bila zame obveza in čast. Veliko lepih občutkov ponosa, dvig in spust zastave ob himni itd. Vse naloge v vojski niso težke, če se jih lotiš s predanostjo in resnostjo. To so mesta, kjer se spletejo prijateljstva, ki nikoli ne minejo, to vam lahko zagotovim iz lastnih izkušenj. Vojaške veščine, ki se jih naučiš, red in disciplina, ponos, da nosiš uniformo in puško svoje domovine, je nekaj, kar mora poskusiti vsak fant, ki bi rad postal moški. Vojska je organizacija, ki ljudi povezuje in v nas krepi domoljubje in narodno zavest. Je simbol države in državnosti.

4 VIRI IN LITERATURA

Kocbek, Edvard (1976): *Tovarišija*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Stanovnik, Janez (2003): *Aleš Stanovnik in njegov čas*. Ljubljana: Zveza združenj borcev in udeležencev NOB Ljubljana.

Pibernik, France (1991): *Jutro pozabljenih*. Celje: Mohorjeva družba.

Pibernik France (1997): *Janez Tominc in njegova tragična zgodba*. Pridobljeno: 25. 7. 2025: https://www.zaveza.si/zaveza/janez-tominc-in-njegova-tragicna-zgodba/

Črne bukve (1944). Ljubljana. Pridobljeno: 26. 7. 2025: https://dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-VOAIHWGW/657f6253-6db8-4da8-9123-903aeee62bf9/PDF

Cavnik, Damir (2022): *Emilijan Cavnik: Moja Dachauska pot*. Pridobljeno: 25. 7. 2025: https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://pkp.knjiznica-velenje.si/knjiznica/article/download/444/912/1756&ved=2ahUKEwil47K13NeOAxXrm_0HHd5CCBwQFnoECBgQAQ&usg=AOvVaw2raWMSoODtLY6HX5wn-2bZ

Grunert, Hanne; Hentsch, Uta; Lempp, Gerhard idr. (2012): *Unternehmen „Wüste" – das südwürttembergische Ölschieferprojekt und seine sieben Konzentrationslager*. Pridobljeno: 25. 7. 2025: https://www.lpb-bw.de/fileadmin/lpb_hauptportal/pdf/bausteine_materialien/materialien_unternehmen_wueste.pdf

Horb, N. (2012): 549 Häftlinge fallen Lagerterror zum Opfer: Schwarzwälder-Bote 9. 5. 2012–20: 31 Uhr. Pridobljeno: 25. 5. 2025: https://www.schwarzwaelder-bote.de/inhalt.horb-a-n-549-haeftlinge-fallen-lagerterror-zum-opfer.8e6904a5-d180-4704-a2a8-a8170a26f347.html

9. Dezember 1946: Im Residenzschloss beginnt der Prozess gegen 50 NS-Täter (2020). Staatliche Schlösser und Gärten Baden-Württemberg bei der Staatsanzeiger-Agentur. Pridobljeno: https://www.schloesser-und-gaerten.de/fileadmin/Presse/pressemeldungen/33_rastatt_rsl/ssg_schloss-rastatt_pm_beginn-kriegsverbrecherprozesse_201205.pdf.

Aroldsen archive (2025). Pridobljeno: 25. 7. 2025: https://collections.arolsen-archives.org/de/search?s=tschadesch%20alois.

Sistory zgodovina Slovenije (2025). Pridobljeno: 25. 7. 2025: https://www.sistory.si/ww2?t=desc.

KZ Schörzingen (2025). Pridobljeno: 25. 7. 2025: https://www.alemannia-judaica.de/schoerzingen_kz_friedhof.htm.

LIBELIČE – SIMBOL NARODNE ZAVESTI, UPORA IN ZMAGE

LIBELIČE – A SYMBOL OF NATIONAL CONSCIOUSNESS, REBELLION AND VICTORY

Veronika Kotnik (kotver@gmail.com), prof. slovenščine in sociologije Šolski center Ravne na Koroškem, Srednja šola Ravne, Slovenija

Povzetek

V prispevku predstavljam pomembno kulturno in zgodovinsko dediščino kraja Libeliče, ki je zaznamovala tako zgodovino kot njene prebivalce. Navajam dejstva in podatke, ki sem jih pridobila iz literature, trenutno dogajanje v kraju podajam iz lastnih izkušenj. Poudarjam pomen ohranjanja dediščine, predvsem za zanamce. Predstavljam delovanje društev v kraju, ki pomembno prispevajo k ohranjanju in prenašanju izročila, pomembnost vključevanja mladih v delovanje društev in krepitev njihove dejavnosti v kraju. Znanje in vedenje prenašam na svoje dijake pri predmetu sociologija in državljanska vzgoja, s svojim delovanjem v kulturnem društvu pa krepim narodno zavest, spodbujam k sodelovanju in poudarjam pomen kulturne dediščine za ohranjanje narodne samobitnosti. Vodilno vlogo pri tem ima ravno kulturno prosvetno društvo, ki povezuje in ustvarja pozitiven odnos krajanov do kulture. Vsaka vas ima na področju kulture svoje posebnosti in ljudje, ki živimo tod, se trudimo z bogastvom preteklosti obogatiti sedanjost zase in za vse, ki prihajajo v ta poseben kraj na robu Slovenije.

Abstract

In this article, I present the important cultural and historical heritage of a town called Libeliče, which has shaped its history and its inhabitants profoundly. I cite facts and data that I have obtained from literature, and I describe current events in the village based on my own experiences. I emphasise the importance of preserving this heritage for future generations, highlight the activities of local associations that contribute significantly to the preservation and transmission of tradition, stress the importance of involving young people in the work of those associations and the strengthening of their activities within the community.

I pass on my knowledge to my students through sociology and civic education classes, while my involvement in the cultural association strengthens national awareness, encourages collaboration, and underlines the importance of cultural heritage for preserving national identity. The cultural and educational association plays a key role in promoting a positive attitude among residents towards culture. Every village has its unique cultural characteristics, and we who live here strive to use the richness of the past to enrich the present for ourselves and for everyone visiting this remarkable place on Slovenia's border.

Ključne besede: Libeliče, plebiscit, dediščina, kultura

Keywords: Libeliče, plebiscite, heritage, culture

1 UVOD

Libeliče ležijo neposredno ob slovensko-avstrijski meji. In prav ta meja je Libeličane trajno zaznamovala. Daleč naokrog po slovenskem in avstrijskem ozemlju je znana po svojem boju za priključitev k matični domovini. Libeličani so znani po svoji tradicionalnosti, zgovornosti in prijaznosti. Vsakega obiskovalca, ki ga pot zanese v to koroško vas, ujeto med reko Dravo, državno mejo in Strojno, že po nekaj besedah sprejmejo za svojega. In ko ljudje po krajšem ali daljšem postanku zapuščajo kraj, odhajajo z občutkom, da so se poslovili od prijateljev, ki jih že dolgo poznajo in h katerim se bodo še vrnili. V zadnjih tridesetih letih se vas odpira turističnim tokovom. Bogata kulturna in naravna dediščina Libelič prikazuje podobo kraja z zakladnico zgodovinske preteklosti. Krajani Libelič ohranjamo identiteto področja, osveščamo mlade o bogastvu in

pomenu lastne naravne in kulturne dediščine ter navezujemo kulturne in gospodarske stike z obmejnimi avstrijskimi kraji.

2 LIBELIČE

Libeliče, nemško Leifling, so gručasto naselje na desnem bregu Drave v občini Dravograd. Vas leži ob robu Libeliškega polja, ob neposredni bližini slovensko-avstrijske meje. V pisnih virih se prvič omenja leta 1201, v 16. stoletju pa je bilo ob vasi pomembno pristanišče za splave na Dravi. V središču vasi so stare kmečke hiše, katerih stavbna zasnova sega celo v srednji vek, obrobje pa se širi v nova naselja.

Krajevna skupnost Libeliče šteje 600 prebivalcev in obsega zaselke Libeliče, Gorče, Tribej, Libeliško Goro in del Črneške Gore ter zaselke samotnih kmetij, kjer prevladuje gozdnata pokrajina.

Libeliče so z regionalno cesto povezane z Dravogradom, z nekdanjim mednarodnim mejnim prehodom na slovensko-avstrijski meji pa so bile Libeliče eden pomembnih vhodov v Slovenijo. Pod Libeličami je obsežno Libeliško polje, ki je naplavina Drave. Do leta 1933 so bile Libeliče samostojna občina, sedaj pa spadajo pod Občino Dravograd.

Za najstarejše obdobje poznavanja kraja je ohranjenih zelo malo podatkov. V zadnjih treh stoletjih pred našim štetjem je območje Libelič pripadalo Noriškemu keltskemu cesarstvu, ki je v začetku našega štetja prišlo v sestav Rimske države, ki je konec 4. stoletja propadla. V 6. stoletju so to območje postopoma poselila slovanska plemena. Nekateri viri navajajo, da so prvi nastanki kraja povezani z 9. stoletjem in Karlom Velikim. Domnevajo, da so že zelo zgodaj ustanovili župnijo Libeliče. Cerkev sv. Martina se prvič omenja v začetku 12. stoletja. Poleg cerkve stoji lepo ohranjena okrogla kostnica, ki je bila namenjena shranjevanju kosti, izkopanih pri ponovnem pokopu na istem prostoru, posvečena je nadangelu Mihaelu.

V začetku 19. stoletja so bile Libeliče še popolnoma slovenska vas, podrejena nemškemu plemstvu. Po marčni revoluciji 1848 so se Slovenci rešili fevdalnega bremena in leta 1849 so Libeliče postale občina s širšim zaledjem. Libeliče so se kot sedež večje občine gospodarsko krepile (velik splavarski pristan pod vasjo, gostilne, splavarji, kmetje, trgovina, obrtniki). Razvoj je prinesel večje število nemško govorečega prebivalstva, večina je ostajala slovenska.

Po 1. svetovni vojni so se Libeličani s svojimi izrednimi dejanji zapisali v slovensko zgodovino kot svetel zgled narodne zavednosti, poguma in neukrotljive vztrajnosti. Prebivalci so se jasno opredelili za priključitev k matični domovini, kar je edinstven primer v novejši evropski zgodovini.

Tudi 2. svetovna vojna Libeličanom ni prizanesla in po vojni je prišlo do sprememb, vas se je ponovno začela razvijati in postopoma so se ljudje prenehali izseljevati ter ponovno gradili. Osamosvojitev Slovenije, vstop v EU in svobodno prehajanje meja so dokaz, da so se prebivalci Libelič v boju za priključitev matičnemu narodu odločili prav.

3 PLEBISCIT 1920–1922

»Do ganljivosti in zanosa neponovljiv primer trmastega, upornega, požganiškega samorastništva, ki ga sam hudič ne ugonobi, so ob plebiscitu bile Libeliče, danes komajda znana, po krivici odmaknjena, v žep med državno mejo in Dravo stisnjena vasica zgoraj nad Dravogradom. Leta 1920 so namreč Libeličani pokazali zgodovini tako zelo in tako enkratno zobe, da jih sploh ne bi smeli pozabiti, kakor ne pozabljamo svojih kmečkih uporov in kakor ne bomo pozabili svojega narodnoosvobodilnega boja.« Te misli je zapisal dr. Matjaž Kmecl v Zakladih Slovenije.

Če je slovenski plebiscitni spomin prežet z občutki bolečega poraza, izgube kar dveh tretjin koroškega ozemlja, pa je libeliška zgodba povsem nekaj drugega. Kar dve leti so se libeliški kmetje upirali odločitvi, da njihova vas pripada Avstriji. Vsak dan so rezali bodečo državno žico, ruvali mejnike, se upirali orožnikom, prirejali zborovanja, se povezovali s slovenskim zaledjem. Krajani, ki so najbolj pripomogli k ugodni rešitvi libeliškega

problema, so bili župnik Anton Vogrinec, šolski upravitelj Janko Gačnik in šolski nadzornik Rudolf Mencin kot član razmejitvene komisije. Dosegli so, da je prišlo do zamenjave ozemelj tako, da so Libeliče pripadle Jugoslaviji, ki pa je Avstriji odstopila pretežno nemški kraj Sv. Lovrenc (St. Lorenzen) nad Dravogradom. Avstrijska oblast je morala zapustiti Libeliče 30. septembra 1922, 1. oktobra 1922 pa je vas slavila priključitev k Jugoslaviji.

To je bil praznik Libelič, praznik cele Slovenije. Libeličani so dokazali svetu, da jeklene narodne zavesti ni mogoče streti z nobeno silo in da lahko tudi navidezno majhni in šibki premagajo velike.

3.1 PLEBISCITNI MUZEJ

V prostorih župnišča v Libeličah je na ogled stalna muzejska zbirka, ki je bila odprta leta 1997 v počastitev petinsedemdesetletnice priključitve Libelič k matičnemu narodu.

Razdeljena je v tri sklope. V prvem delu je razstavljeno predvsem fotodokumentarno gradivo, ki s svojo vsebino časovno sega v sredino 19. stoletja, ko se je pričel sistematično izvajati proces ponemčevanja koroških Slovencev, takrat še večinskega prebivalstva Celovške kotline. Pritisk s strani vladajoče nemške manjšine se je stopnjeval vse do konca 1. svetovne vojne in razpada Avstro-Ogrske. V nadaljevanju so predstavljeni boji za severno mejo in mednarodna pogajanja o usodi Koroške na mirovni konferenci v Parizu, kjer so sklenili, da se bodo prebivalci tega območja s tajnim glasovanjem ali plebiscitom sami odločili, v kateri državi želijo živeti.

V drugem delu je predstavljen propagandni material, s pomočjo katerega sta ena in druga stran nagovarjali ljudi in poskušali vplivati na njihovo dokončno odločitev.

V tretjem delu zbirke je predstavljen dvoletni boj Libeličanov za izločitev iz avstrijske države in priključitev k matičnemu narodu.

4 KULTURNA DEDIŠČINA

4.1 CERKEV SV. MARTINA IN ŽUPNIŠČE

Župnija Libeliče je nastala med leti 1132 in 1154 na ozemlju še starejših prafar: Šmihela pri Pliberku in Šmartnega pri Slovenj Gradcu. Leta 1154 je bila izročena samostanu korarjev, leta 1606 pa so jo prevzeli jezuiti. Po letu 1809 je samostan prevzel benediktinski red, po 1. svetovni vojni je za kratek čas bila pridružena h krški škofiji, leta 1922 pa je spet prišla pod okrilje lavantinske škofije.

Cerkev je potisnjena v breg nad vasjo in nudi lep razgled. Na zahodu jo krasi mogočen zvonik, celotna zidava in oltarji pa so v baročnem slogu. Napis ali kronogram v latinščini iz leta 1792 in spominska marmornata plošča pričata o trikratni prezidavi cerkve in o škofu grofu Kuneburškemu, ki je cerkev posvetil. V glavnem oltarju je kip sv. Martina, ki kot vojaški častnik ob mestnih vratih Amensa klečečemu revežu odreže del svojega plašča. Tu se nahaja tudi podoba sv. Filipa, krušnega zavetnika, in Jakoba ml., na desni strani oltarja je kip sv. Luka evangelista z volom, na levi pa sv. Valentina, mučenca z božjastnim bolnikom. Stranska oltarja sta posvečena Mariji Brezmadežni in sveti Marjeti z zmajem. Pri Marijinem oltarju stojita ob strani kipa sv. apostolov Simona in Juda Tadeja, pri Marjetinem oltarju pa sv. Anton puščavnik ter sv. Anton Padovanski. Orgle z 11 registri so iz leta 1835, napravil pa jih je Ignatz Suppan iz Krope na Kranjskem. Stolpna ura je delo švicarskega mojstra, nabavljena je bila leta 1884, leta 1889 pa je bil kupljen nov zvon. V letu 2002 je bila notranjost cerkve temeljito obnovljena, uredili so talno ogrevanje, prebelili stene in strop ter obnovili križev pot.

Od leta 1704 do 1712 so gradili novo župnišče, ki stoji še danes pod cerkvijo in je lažje dostopno. V župnijskih arhivih so shranjene najstarejše listine iz leta 1563 ter seznam podložnikov iz leta 1772. Na podlagi tega gradiva je mogoče podati natančnejšo sliko kmečke proizvodnje in načina kmetovanja in zato spadajo med prvovrstne gospodarskozgodovinske zapise tega področja. Župnišče je obnovljeno, v njem pa se nahajajo plebiscitni muzej, črna kuhinja, stara učilnica (v veroučni učilnici še poteka pouk), prostori Karitasa in prostori g. župnika.

Slika 1: Cerkev sv. Martina s kostnico (Foto: Tomo Jeseničnik)

4.2 KOSTNICA

Pred stoletji so bila pokopališča mnogo manjša od današnjih, bila so vedno ob cerkvah, vendar vsaka cerkev ni imela pogrebne pravice. Bila so na tesnem s prostorom in grobove so prekopavali. Kosti iz prekopanih grobov so iz zemlje skrbno pobrali, ker še niso dovolj strohnele, in jih s spoštovanjem shranjevali v posebnih prostorih. V ta namen so ob cerkvi s pogrebno pravico zgradili majhno okroglo stavbo, razdeljeno v spodnji in zgornji prostor. V zgornjem je bila kapela, posvečena navadno sv. Mihaelu, v spodnjem pa so shranjevali kosti. Da bi bil ta edini prostor vsaj deloma pod zemljo, so jih postavljali v breg. Zaradi svojega posebnega namena so te pokopališke kapele imenovali karner, kar pomeni kostnica. Najbolj priljubljene so bile v romanski dobi, to je pred 700 ali 800 leti. Toliko je stara tudi libeliška kostnica. Vsi romanski karnerji so okrogli in pokriti s strmo skodlasto streho. V Sloveniji so ohranjeni samo še trije karnerji, le v Libeličah pa kostnica vsebuje identično vsebino – kosti.

4.3 KMEČKA ZBIRKA

V župnijskih prostorih je pod vodstvom Koroškega pokrajinskega muzeja Slovenj Gradec v začetku 90. let prejšnjega stoletja začela nastajati kmečka zbirka. S pomočjo domačinov je bilo zbranih več kot 600 predmetov iz vsakdanjega kmečkega življenja. V pripovedi je poudarjena Pot žita: žitu sledimo preko setve, pletve, žetve, mlačve. Pot se nadaljuje preko mlina do kruha. Rženi kruh predstavlja prebivalcem tega področja še danes pomembno vrednoto v prehranjevanju.

4.4 ČRNA KUHINJA

Prostor, kjer se je pripravljala hrana, je bil v zgodovini človeštva najpomembnejši del bivališč. Najstarejši obliki kuhinj, ki ju starejši ljudje z območja Libelič še poznajo, sta dimnica in t. i. črna kuhinja, ki se je ponekod obdržala tudi po drugi svetovni vojni. Stara kuhinja v župnišču, ki ji ljudsko pravimo »črna«, je med starimi kuhinjami posebnost. Skoraj kvadratni prostor kuhinje se nahaja med širokimi kamnitimi zidovi starega župnišča. Zgrajena med 17. in 18. stoletjem spominja na kletni prostor, zlasti ob pogledu na dva kamnita stebra, ki podpirata dvoje obokov. Bistvena dela kuhinje sta visoko odprto ognjišče ter samostojna krušna peč. V prostor so umeščeni različni predmeti, značilni za pripravo jedi, lončeno in leseno posodje, pinje, koduje.

Slika 2: Črna kuhinja (Foto: Tomo Jeseničnik)

4.5 ŠOLA V LIBELIČAH

Zgodovina šolstva v Libeličah sega že v leto 1811, ko je skušal župnik Jožef Špek v mežnariji organizirati pouk za otroke iz Libelič in okolice, vendar se to ni uresničilo zaradi neprimernih prostorov. Leta 1818 je posestnica Libeliškega gradu dala v ta namen sobo. Zaradi drage šolnine, ki je večina ni mogla plačevati, je šola propadla. Leta 1835 so dogradili prizidek k mežnariji, kjer se je kasneje odvijal pouk. 1877. leta so odkupili staro kmečko hišo in jo preuredili v šolske namene, 1879 so dobili tudi prvega šolanega učitelja. Jeseni 1908 je bila odprta nova šola, sedanje šolsko poslopje. Pred pričetkom 2. svetovne vojne je šolo obiskovalo 109 otrok, knjižnica je štela 1055 knjig. Šolski upravitelj Ivan Močnik je bil leta 1941 izgnan v Srbijo, vrnil se je po osvoboditvi. Med vojno je pouk potekal v nemščini, obisk otrok je bil nizek, vrtec je bil v libeliški karavli. Leta 1945 so prišle v Libeliče tri mlade učiteljice. Šola s 124 otroki je bila 4-razredna. Leta 1954 je šolo obiskovalo 135 učencev. Od leta 1954 je šola imela 8 razredov, ob združitvi s centralno šolo občine Dravograd so višje razrede prešolali tja. Nato je začelo število učencev drastično padati, čeprav je bila v prostorih šole leta 1969 organizirana tudi mala šola in pet let kasneje še vrtec.

Danes v prostorih obnovljene šolske zgradbe poteka pouk podružnične OŠ do petega razreda, v spodnjih prostorih je tudi vrtčevski oddelek.

Slika 3: Šolska stavba (Foto: Adrijan Zalesnik)

4.5.1 STARA UČILNICA

V prostorih župnišča v Libeličah so leta 2010 odprli stalno muzejsko zbirko o zgodovini šolstva in šole v Libeličah. V nekdanji škofovski sobi je predstavljena učilnica iz prve polovice dvajsetega stoletja. Šolske klopi so preproste, v posebnih odprtinah imajo nameščene črnilnike, v klopi je bilo prostora za 4 oz. 5 učencev. Na ogled so postavljeni učbeniki, zvezki, pisala, pripomočki. V učilnici je stara glinasta peč, kateder za učitelja, zemljevid in globus ter računalo. V vitrinah so predstavljeni učni pripomočki in izdelki učencev. S staro učilnico

je predstavljena podoba nekdanjega šolskega razreda, z razstavljenimi učnimi pripomočki pa proces posodabljanja učnega programa.

Slika 4: Stara učilnica (Foto: Adrijan Zalesnik)

5 OHRANJANJE KULTURNE DEDIŠČINE V KRAJU IN OZAVEŠČANJE ZANAMCEV

Libeliče se v zadnjih letih širijo v nova naselja, število prebivalcev narašča, na žalost pa se vedno bolj opušča osnovna dejavnost, t. j. kmetijstvo. Ljudje odhajajo na delo izven kraja, veliko posameznikov tudi čez mejo v Avstrijo. Vendar so to dnevni migranti, ki se vsakodnevno vračajo v domači kraj. Majhna skupnost je močno povezana. V podružnično osnovno šolo, do vključno 5. razreda, je vpisanih 27 učencev, v tri oddelke, v vrtcu pa je oddelek za 14 otrok, čeprav so potrebe večje, tako nekatere otroke vozijo v bližnje vrtce.

Za Libeličane velja, da so trmasti ljudje. To se kaže skozi celotno zgodovino, ko ljudem tik ob meji življenje ni prizanašalo. Gospodarji so se menjali, ljudje pa so skušali preživeti. In so preživeli in na svojo dediščino so ponosni. Globoko v vsakem Libeličanu je zavest, da je potrebno to prenašati na naslednje rodove. V kraju delujejo številna društva in sekcije, ki se trudijo delovati povezovalno. To so: Prostovoljno gasilsko društvo Libeliče, Kulturno prosvetno društvo, Športno društvo, Karitas, Rdeči križ, Društvo kmečkih žena, Lovska družina. Krajevna skupnost je vedno bila najmočnejši člen. Društva se medsebojno povezujejo in dopolnjujejo, tako pri organizaciji kot izvedbi prireditev. Večina prebivalcev je tako včlanjena v več društev. Večina dejavnosti je prostovoljnih.

5.1 KULTURNO PROSVETNO DRUŠTVO LIBELIČE

Organizirano kulturno življenje domačinov izvira iz raznih prosvetnih prireditev in cerkvenega petja. Proti koncu 19. stoletja so v Libeličah ustanovili podružnico Ciril-Metodovega društva s centralo v Ljubljani, h kateremu je pristopilo kar 70 ljudi. Pomemben namen društva je bilo zbiranje denarnih sredstev za gradnjo novih šol. Leta 1902 so ustanovili Slovensko bralno društvo Libeliče, ki naj bi mladini nudilo možnost izobraževanja, kmetom bi priskrbeli knjige in pomagali zaustaviti izseljevanje mladine.

Kulturna dejavnost je bila zelo živahna tudi v letih 1918–1922, ko so Libeličani svojo pripadnost slovenstvu izrazili poleg protestih shodov tudi z igranjem iger in delovanjem v pevskem zboru pod okriljem krščansko-izobraževalnega društva Skala. Leta 1931 so v Libeličah ustanovili tudi Sokolsko četo, ki se je ukvarjala z mladino. Organizirali so nekatere tečaje – opismenjevanja, kuharski, šiviljski in kmetijski tečaj.

Leta 1949 je bilo ustanovljeno Prosvetno društvo Saberčnik, ki deluje še danes pod imenom Kulturno prosvetno društvo Libeliče. Pobudnica je bila učiteljica Viktorija Kos, ki je bila v društvu tajnica in režiserka. Na odru v osnovni šoli je društvo vsako leto pripravilo uprizoritev dramskega dela, s katerim je gostovalo tudi v bližnjih krajih. V okviru društva je deloval tudi Moški pevski zbor pod vodstvom domačina Zvonka Ridla. Ob prenovi statuta društva, pred nekaj leti, se je v imenu društva obdržala beseda "*prosvetno",* čeprav se to zdi

starinski izraz. Obdržal se je, ker zajema vse, od vzgoje do izobraževanja, kar je tudi naloga prebivalcev Libelič in društva.

Z dogajanjem v kraju sta močno povezana tako vrtec kot podružnična osnovna šola. Otrokom, ki obiskujejo libeliško šolo, skušamo vseskozi približevati zgodovinske dogodke, vsako leto obiščejo muzejske zbirke v kraju, katerih del je tudi šolska učilnica, kakršna je bila nekoč. V njej so pred časom šolarji s pomočjo mentorjev posneli kratek film, v katerem so govorili z narečnimi izrazi. Osnovnošolci in vrtčevski otroci redno sodelujejo na krajevnih prireditvah in se učijo o običajih domačega kraja.

Več kot 800 narečnih besed je zapisanih tudi v knjigi o Libeličah z naslovom *Vsaka vas ima svoj glas* Berteja Logarja iz leta 1994, v kateri domačini pripovedujejo o preteklosti, na katero so zelo ponosni. V pesem, povezano s plebiscitom v Libeličah, je narečne besede vključil tudi koroški kantavtor Milan Kamnik.

V društvu se zavedamo, da se je pomembno vsako leto znova spominjati ter otrokom in mladim pripovedovati o zgodovini, pogumu, trdnosti, narodni zavednosti in ponosu na slovenski jezik, da bodo to prenesli tudi svojim otrokom. Društvo letos šteje 145 odraslih članov ter 25 osnovnošolskih otrok. Znotraj društva delujejo različne sekcije: odrasla in mladinska gledališka skupina, mešani pevski zbor, turistična sekcija, recitacijska skupina, otroška vokalno-instrumentalna skupina.

Trudimo se, da v društvu aktivno sodelujejo srednješolci in študentje. Namenjamo jim pomembne naloge, s katerimi pripomorejo k delovanju društva: vodenje prireditev, organizacijo in vodenje delavnic, ohranjanje šeg in običajev, vodenje po zbirkah, urejanje okolice.

Osnovnošolski in vrtčevski otroci aktivno sodelujejo na vseh kulturnih prireditvah v kraju, obeležujejo pomembne dogodke in so poučeni o zgodovini in dediščini kraja. Zavedamo se, da ko otroci zaradi šolanja zapustijo osnovno šolo, niso več aktivno vključeni v kulturno dogajanje na vasi. V Kulturno prosvetnem društvu si zato posebej prizadevamo, da srednješolce in študente vključujemo in jih spodbujamo k sodelovanju. Tako prispevajo k družbenemu in kulturnemu dogajanju na vasi.

5.1.1 RECITAL PREŠERNOVIH PESMI

Med mnogimi dejavnostmi, ki smo jih tako izvedli, bi izpostavila prireditev ob slovenskem kulturnem prazniku v preteklem letu. Pripravili smo recital Prešernovih pesmi.

Recitacijska skupina je pripravila predlog, kako bi izvedli prireditev. Nato so sledile priprave, na katerih smo pripravili podlago, besedilo o življenju Franceta Prešerna. V besedilu so citirani odlomki iz pesnikovih Poezij, nastopajoči pa so besedilo dopolnjevali z recitacijami, ki so jih izbrali sami. Prireditev smo popestrili z nastopom harmonikarja, prav tako srednješolca, ki je igral ljudske pesmi.

Kulisa je predstavljala pesnika in njegovo obdobje: ob starinski mizici je sedel statist, ki je spominjal na pesnika, s peresom v roki in cilindrom. Na mizici so bile pole papirja s pesnikovim rokopisom.

Sam program je potekal po načrtu, težave imamo s prostorom, ki je omejen na približno sto sedežev, nimamo prostora za oder, zato je potrebno improvizirati. Če bi imeli večji prostor, bi vsekakor popestrili dogodek s plesom in bolj dodelano kuliso. Prireditev je trajala dobro uro, dvorana je bila polno zasedena.

Kot mentorica in organizatorka dogodka sem bila zadovoljna s prireditvijo kot tudi z delom, ki so ga vložili nastopajoči. Ni bilo težav z udeležbo na vajah, znali so si razporediti naloge in jih tudi opraviti. Ne samo nastop, tudi priprava scene in prostora je bila njihovo delo, poskrbeli so za ozvočenje in osvetlitev. Prireditev smo dokumentirali in kasneje objavili daljši prispevek v občinskem in krajevnem glasilu.

Odzivi občinstva so bili pohvalni, zato so bili tudi nastopajoči ponosni na svoj dosežek. Koliko jim pomeni sodelovanje v domačem kraju, so prikazali s tem, da se vedno znova udeležujejo in sodelujejo pri dogodkih. Veliko nam pomeni, da so tudi sami pobudniki in organizatorji dogodkov. V društvu smo pozorni tudi na to, da jih vključujemo kot povabljene v organizirane dogodke, kot so izleti in gledališke predstave izven kraja.

Slika 5: Nastopajoči (Foto: Veronika Kotnik)

Slika 6: Statist (Foto: Veronika Kotnik)

5.1.2 DOGODKI IN PRIREDITVE POD ORGANIZACIJO KPD

- pripovedovalski večeri,
- proslava ob slovenskem kulturnem prazniku: recital Prešernovih pesmi v izvedbi srednješolcev,
- prireditev ob prazniku žensk, KPD izvede kulturni program,
- gledališka igra Priložnostni zdravnik v izvedbi Gledališke skupine Libeliče,
- Za iskreno sožitje – pogovor s patrom Karlom Gržanom,
- Srečanje pri lipi – prireditev ob 25. juniju,
- srečanje starostnikov, KPD kulturni program,
- Dan odprtih vrat – prireditev ob krajevnem prazniku,
- predstavitev zbornika Libeliški glasnik,
- predstavitev knjige Franca Juterška: Zgodbe mojega življenja,

- božič kot nekoč – božično-novoletni koncert,
- nastopi pevskega zbora na reviji pevskih zborov Od Pliberka do Traberka, na prireditvi Srečanje pri lipi, ob krajevnem prazniku, na srečanju starejših, na skupnem nastopu dravograjskih zborov,
- delavnice za otroke ob gregorjevem in ob dnevu varčevanja,
- sodelovanje na Kmečkih igrah v Čezsoči,
- izlet v Jarenino,
- ogled predstave Avdicija v Radljah, balet Grk Zorba v Mariboru,
- lutkovni abonma za otroke,
- gostovanja sosednjih gledaliških skupin,
- obdarovanje otrok – Miklavž in dedek Mraz,
- ohranjanje običajev,
- Libeliški glasnik 2024,
- vodenje po zbirkah, objave v medijih, urejevanje okolice.

5.1.2 GRADIVO O LIBELIČAH

V turistične namene imamo na turistični točki in v muzeju gradivo o plebiscitu, vodič po Libeličah, turistične table, spominke, razglednice. Ob pomembnih jubilejih vsako društvo oz. sekcija pripravi zbornik o delovanju. Ob 100-letnici plebiscita je izšel zbornik *Libeliče 100 let pozneje.* Prehrambena kultura Libelič in okolice je zbrana v knjigi *Libeliška kuharica*, s podnaslovom *Da ne boš vočn od mize šou.* Že več kot trideset let izhaja lokalno glasilo *Libeliški glasnik*, ki poroča o dogajanju v kraju. V preteklem letu smo 30-letno zbrano gradivo natisnili v treh zvezkih. Deluje tudi uradna spletna stran www.libeliče.si, vsako društvo ima tudi svojo facebook stran. O dogodkih v kraju objavljamo tudi v občinskem glasilu Utrip Dravograda, naše prireditve so posnete in predvajane na regionalni televiziji KORTV in lokalni TV Dravograd. Posnetih je več filmov o kraju, ob 100-letnici plebiscita smo pridobili iz arhiva TV Slovenije dokumentarce o Libeličah.

V sodelovanju s Koroškim pokrajinskim muzejem in Koroško osrednjo knjižnico dr. Franca Sušnika na Ravnah nastaja v prostorih Prehoda Libeliče »živa knjiga« pripovedovalcev z naslovom *Ko spregovorijo meje.* Enkrat mesečno organiziramo Pripovedovalske večere, prireditve, na kateri predvsem domačini pripovedujejo o svojem življenju ob meji. Pripovedi se snemajo in tako sproti nastaja arhiv pripovedi o življenju in ljudeh ob meji. Besedila so govorjena v narečju, kar daje gradivu še poseben pomen. Tako ohranjamo jezik, govorico, tradicijo in nenazadnje podobe ljudi, ki jih nekoč več ne bo. Njihova beseda in podoba pa bo ostala zapisana za vedno.

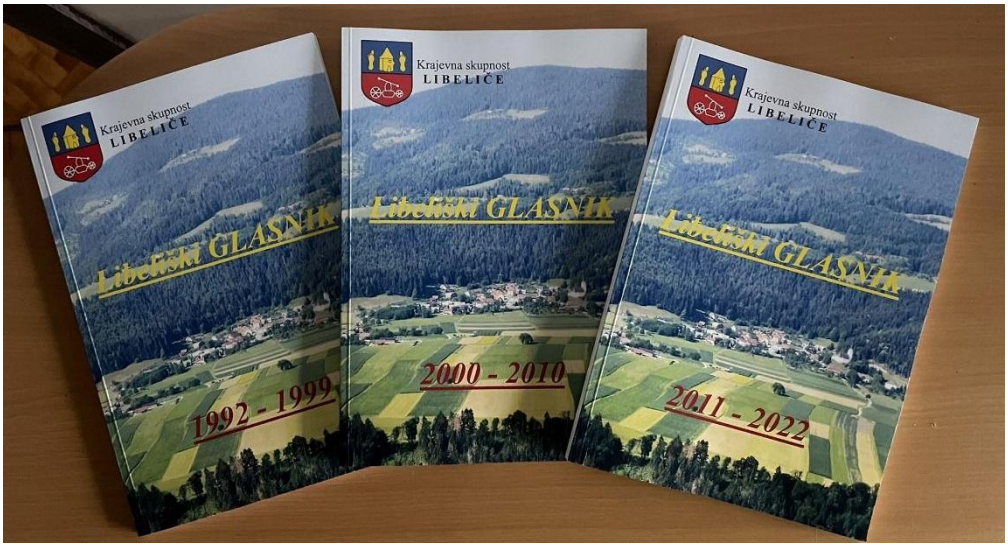

Slika 7: Libeliški glasnik kot zbornik (Foto: Adrijan Zalesnik)

6 ZAKLJUČEK

V vrednotah Kulturno prosvetnega društva Libeliče je jasno zapisano, zakaj moramo ohranjati kulturno dediščino kraja.

Kulturna dediščina predstavlja spomin in identiteto skupnosti. Skozi običaje, jezik, pesmi, arhitekturo in umetnost spoznavamo življenje naših prednikov in gradimo zavest o tem, kdo smo. Ohranjanje dediščine je pomembno, ker povezuje generacije, varuje kulturno raznolikost, krepi pripadnost in ponos, ohranja znanje preteklosti, prinaša gospodarske koristi.

Ohranjanje dediščine torej pomeni, da spoštujemo preteklost, živimo bogatejšo sedanjost in ustvarjamo temelje za prihodnost. Domovina je pojem, ki označuje kraj, pokrajino ali državo, kjer se je nekdo rodil, odraščal ali s katero se močno čustveno povezuje. Gre za več kot le geografsko lokacijo – domovina pomeni tudi občutek pripadnosti, kulturno identiteto, jezik, zgodovino in skupne vrednote.

Naj zaključim z besedami patra Karla Gržana ob obisku Libelič: »Dragi Libeličani, ali se sploh zavedate, kakšno bogastvo imate in v kakšnem čudovitem kraju živite?!«

7 VIRI IN LITERATURA

Kmecl, Matjaž1(993): *Zakladi Slovenije*. 5., prenovljena izdaja. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Linasi, Marjan in Kos, Marjan (2020): *Koroški plebiscit*: jugovzhodna Koroška v prevratnem času 1918–1920. Slovenj Gradec: Koroški pokrajinski muzej.

Libeliče 100 let pozneje: 1922–2022: zbornik prispevkov ob 100-letnici priključitve Libelič k matični domovini. Libeliče, 2022.

Libeliški glasnik. Zbirka izdanih številk krajevnega glasila. Libeliče, 2024.

Logar, Bertej (1994): *Vsaka vas ima svoj glas 7*: Libeliče. Ljubljana: Mohorjeva družba.

Repe, Božo (2005): *Sodobna zgodovina*: zgodovina za 4. letnik gimnazij. Prenovljena in dopolnjena izdaja. Ljubljana: Modrijan.

Koroški plebiscit. Pridobljeno 27. 7. 2025: http://www.kpm.si/razstave/koroški-plebiscit/.

Libeliče – Vas ob meji. Pridobljeno 14. 8. 2025: www.libeliče.si.

SAMOVA PLEMENSKA ZVEZA PRI POUKU ZGODOVINE V GIMNAZIJI

SAMO'S TRIBAL UNION IN THE GRAMMAR SCHOOL HISTORY CURRICULUM

Rok Kastelic (rok.kastelic@gjp.si), magister profesor geografije in zgodovine, Gimnazija Jožeta Plečnika Ljubljana, Slovenija

Povzetek

Mnogo učnih načrtov omenja Sama, ustanovitelja Samove plemenske zveze – prve slovanske »države«. V prispevku si ogledamo, zakaj je ta tako pomembna z vidika srednjeevropskega zgodovinopisja, kolektivne identitete, geopolitike in tudi z vidika splošne zgodovine Evrope. Gre za povezanost politične zgodovine z ekonomsko zgodovino, pri kateri pokažemo, da je ta plemenska zveza koristna tudi za razumevanje odnosov med tedanjim »Zahodom« in »Vzhodom«. Kot frankovski trgovec, morda celo odposlanec, gotovo pa nekakšen pustolovec, je na območju Slovanov verjetno trgoval s sužnji, kar je bilo zelo donosno početje. Svoj položaj je izkoristil, ko so Avari napadali Slovane, ti pa so ga razglasili za voditelja plemenske zveze, ki se je nato uprla Avarom in jih v vojni premagala. Osvetlimo tudi pomen te zveze v širšem makroregionalnem pogledu, orišemo, kako je bila zveza obravnavana v minulem stoletju in pokažemo, kako bo predstavljena z novim učnim načrtom iz leta 2025. Podamo še predlog in argumentacijo za didaktično izvedbo teh vsebin ter doseganje njenih učnih ciljev in standardov, s katerimi skušamo okrepiti državljansko držo, pri čemer je smiselno in pravzaprav celo najpomembneje krepiti zavest o tem, da zgodovina ves čas nastaja in da smo tudi mi v njej soudeleženi. Ne glede na majhnost države, na njeno obrobnost ali katere koli navidezne okoliščine že.

Abstract

Many curricula mention Samo, the founder of Samo`s tribal union – considered the first Slavic “state”. This paper explores the significance of this union from the perspective of Central European historiography, collective identity, geopolitics and the broader history of Europe. It outlines the interconnectedness of political history and economic history by explaining how this tribal confederation also helps us understand the relations between the “West” and “East” at that time. Samo, a Frankish merchant – perhaps even an envoy, and certainly a kind of adventurer – most likely traded enslaved people in the area of the Slavs, which was a highly profitable enterprise. He took advantage of his position when the Avars attacked the Slavs; the Slavs appointed him leader of the tribal union, which later rose up against the Avars and defeated them in war.

The paper also highlights the importance of this union in a wider macro-regional context, provides an overview how it was interpreted in the 20th century, and discusses how it will be presented in the new 2025 curriculum. Finally, it proposes a didactic approach to teaching this historical topic with the aim of achieving curricular objectives and learning standards – particularly by fostering civic responsibility and strengthening the awareness that history is constantly being made, and that every nation, regardless of its size or seeming peripherality, plays a part in it.

Ključne besede: Samova plemenska zveza, učni načrt za zgodovino, zgodnji srednji vek, naselitev Slovanov, odnos Slovanov do Frankov in Avarov

Keywords: Samo’s tribal union, history curriculum, early Middle Ages, Slavic settlement, the Slavs’ relations with Franks and Avars

1 UVOD

Samova plemenska zveza je pomembna zgodovinska epizoda zgodnjega srednjega veka, ki jo je nadvse koristno poznati zaradi razumevanja kompleksnosti prostora nekoč – in danes. Prav tako kot stvari niso bile črno-bele v 7. stoletju, tudi danes, v 21. stoletju, niso. Zato je zgodovina mati modrosti, če jo seveda skušamo razumeti in iz nje razbrati neke koristne uvide. Nekateri so na Samovo plemensko zvezo projicirali prvo državo Slovencev, to je seveda zgodovinopisna napaka. A kljub temu da ta državna tvorba ne predstavlja neposrednih korenin Slovenskega naroda, jo je treba razumeti kot nekakšen humus, iz katerega so izrasle vse nadaljnje slovanske (Karantanija, Karniola), potem pa tudi Slovenska država. Ljudstva se prepletajo, mešajo, vseeno pa ohranjajo določene kontinuitete. Narodi se rojevajo iz tovrstnih procesov, iz humusa zgodovinske geopolitike in iz vsakdanjega življenja ljudi, njihovega jezika, religije, njihovih navad. Težava so naivne preslikave sedanjosti v preteklost, sploh če bi radi Sama okronali kar za prvega Slovenca, kot so to nekoč počeli tudi zgodovinarji (npr. v knjigi Zgodovina Slovencev Cankarjeve založbe iz leta 1979 (str. 101–102); na drugi strani pa lahko težave povzroča tudi pretiran internacionalizem, strah pred vsem, kar bi lahko ustvarilo kolektivno identiteto »nas« nasproti drugim. To je želja, da bi se narodi stopili v enoličnost, da bi jih zanikali v vseh obdobjih razen v 19. in 20. stoletju. Ti stoletji sta višek nacionalizma, ki ga želimo upravičeno preprečiti. Tako se nekaterim zdi sumljivo že samo preiskovanje preteklosti, obdobij, ko so se narodi formirali, pa tudi že teh odmaknjenih obdobij, ko se je ustvarjala podlaga za vsa nadaljnja zgodovinska vrenja. Kako škodljive posledice ukvarjanja s temi obdobji bi imel lahko šele pouk, ki bi ga učni načrt usmerjal prav v obravnavo teh zgodovinskih procesov in teh oddaljenih obdobij. To je seveda prav tako zmota. Ta obdobja je potrebno spoznavati, prav da preprečimo nacionalizem in da namesto njega gojimo pristno domoljubje. Gotovo je treba dati prav predgovoru Jacquesa le Goffa k zbirki Delajmo Evropo!, ki pravi: »Evropa nastaja. Upanje je veliko. Uresničilo se bo, če bomo upoštevali zgodovino: Evropa brez zgodovine bi bila sirotna in nesrečna. Danes namreč izvira iz včeraj, jutri izhaja iz preteklosti. Iz preteklosti, ki ne sme omrtviti sedanjosti, ampak ji mora pomagati, da bo drugačna, čeprav zvesta, in nova v svojem razvoju« (Le Goff, 2006, str. 5). Kako primerne besede, tudi če misel o Evropi preslikamo na Slovenijo ob koncu leta 2025!

2 SAMOVA PLEMENSKA ZVEZA – (POSODOBLJENI) TRADICIONALNI OKVIR

Samova plemenska zveza predstavlja najstarejšo dokumentirano slovansko državno tvorbo, pri čemer moramo državnost seveda vzeti v zelo pogojnem smislu, brez kakšnih modernih predstav o državi 19. ali 20. stoletja. Nastala je na območju Češke in Moravske, med zgornjo Labo in Donavo, po uporih Slovanov proti Avarom, ki so imeli v začetku 7. stoletja pod seboj podrejena obširna območja vzhodnega dela Srednje Evrope in Balkanskega polotoka. Upori so se verjetno začeli že pred letom 623, tega leta se jim je verjetno pridružil tudi Samo, po porazu avarskega kaganata pred Carigradom leta 626 pa so nasprotniki Avarov dobili dodaten polet. Tako so Slovani na območju precej severno od Alp – skrajno severozahodno območje avarskega podonavskega kaganata – razglasili Sama za vladarja (Samo rex Sclavorum). To so pogosto interpretirali, kot da je bil Samo njihov kralj (beseda rex v latinščini se pozneje prevaja v kralj), vendar pa se beseda kralj v slovanskih jezikih začne pojavljati šele po Karlu Velikem, saj beseda kralj izvira iz njegovega imena – če zamenjamo črki a in r (karl v kral). Morebiti je Samo prišel med Slovane v imenu Frankovskega vladarja Dagoberta, saj je ta gojil ambicije na vzhodu svojega kraljestva, prvenstveno kot trgovec z orožjem in sužnji. Trgovina z barbari je bila vsekakor politična zadeva, saj je prinašala vpliv in tudi politične povezave, zato je nikakor ne gre jemati kot zgolj ekonomsko vprašanje in na Sama gledati kot na nekakšnega samostojnega podjetnika, ki se je podal na avanturo, kjer je spotoma postal vladar. Je pa mogoče, po spletu zanj primernih okoliščin, da je bilo tudi tako. V vsakem primeru se je prijela oznaka regnum Samonis, Samovo vladarstvo. Tam je potem Samova plemenska zveza začela postopno ločevanje od vpliva Frankov – če je bila na začetku pod njim, česar točno ne vemo. Okoli leta 630 je odposlanec frankovskega kralja Dagoberta Sama opozoril na njegovo podrejenost temu vladarju – in Samo je ni zanikal, je pa skušal vseeno pridobiti čim bolj enakovreden položaj. Očitno so nastale težave in Samo se je odločil za poboj nekih frankovskih trgovcev (morda so bili njegovi ekonomski konkurenti, morda politični nasprotniki, verjetno pa se to dvoje tako ali tako medsebojno neločljivo povezuje) in tako se je leta 631 začela vojna med Franki in Samovo plemensko zvezo. Na strani Frankov so nastopile tri ločene vojske: alemanska pod vojvodom Hrodobertom, langobardska iz Čedada, ki je

bil samostojna vojvodina, in direktno Dagobertova. Prvi dve sta bili uspešni in sta tako povečali vpliv svojih vojvodstev, Dagobertova vojska pa je bila poražena, kar je popolnoma oslabilo frankovski vpliv na vzhodnem obrobju njihovega kraljestva. Tako so bila območja, poseljena s Slovani, prosta vazalstva Frankom, odprla pa so se jim območja (npr. v smeri Turingije), ki so jih vabila k plenjenju. Npr. dotedanji frankovski vazal Dervan, ki je bil knez slovanskih Sorabov, se je po tem pridružil Samovi plemenski zvezi. Tako je ta zveza postala pomemben geopolitični igralec, državna tvorba, ki se je izvila iz dušečega objema tako Avarom kot Frankom. V kontekstu tega dogajanja lahko razumemo tudi kneza Valuka, ki je vladal slovanskim plemenom severno od Karavank in se je skupaj s Samom upiral Avarom, nato pa verjetno v vojni s Franki stal na njegovi strani (Cvirn, 1999). Verjetno so bile njegove sile v spopadu z langobardsko vojsko tam poražene, a vendar ne usodno, saj čedadski vojvoda ni mogel sam nadzirati teh območij brez svojih nadrejenih frankovskih zaveznikov. Kljub temu pa so Langobardi na splošno okrepili svoj položaj in se do leta 740 uveljavili v Kanalski dolini, kjer so jim morali Slovani vse do tedaj plačevati davek. Zanimiva je tudi zgodba o skupini »Bolgarov«, ki so se leta 631 zatekli h knezu Valuku. Ti so po neuspešnem poskusu, da bi se vzpostavili v geopolitičnem vakuumu po katastrofalnem avarskem poskusu osvojitve Carigrada, pribežali najprej k Bavarcem pod Franki, nato pa po njihovi izdaji nazaj na vzhod k Slovanom. Tam so bili do leta 662, ko so se odselili v furlansko nižino pod okrilje Langobardov. Morda zato, ker je Samova plemenska zveza z njegovo smrtjo 658 na hitro propadla – očitno se ni dovolj institucionalizirala (Štih, 2010, str. 30; Ivanič, 2006, str. 13). Tako je Samova plemenska zveza vsrkala mnoge Slovane, pa tudi druge etnične elemente severno in vzhodno od Alp in jim nudila možnost razvijanja kolektivne identitete, ki je pripeljala do Karantanije. Ta se je uspela organizirati na novo in se zoperstavljati avarskemu vnovičnemu napredovanju, ki je sledilo propadu Samove plemenske zveze (Cvirn, 1999). Zanimivo je, da mnoge podrobne zgodovine (Slovencev, slovenskega prostora in širše) o Samovi plemenski zvezi ne govorijo kaj dosti. Jo zgolj omenijo v povezavi z upiranjem Avarom (Granda, 2008, str. 56; Štih, 2022; Štih, 2025). Vsekakor jim ne gre očitati izpuščanja, če se želijo striktno zamejevati na ozemlje današnje Slovenije, je pa vseeno koristno poznati tudi nekoliko širši makroregionalni okvir. Tradicionalno je to zgoraj opisani srednjeevropski okvir.

3 SAMOVA PLEMENSKA ZVEZA V UČNIH NAČRTIH

Mnogo učnih načrtov za zgodovino omenja Sama, ustanovitelja Samove plemenske zveze – prve slovanske »države« v Srednji Evropi. Tako je bilo recimo že v letih po drugi svetovni vojni (Vestnik …, 1947, str. 3; Spremembe …, 1946, str. 20) pa potem tudi pozneje, vse do zadnjih dveh učnih načrtov za zgodovino v gimnaziji iz leta 2008 in 2025.

Učni načrt za gimnazijo iz leta 2008 ima v zvezi s tem cilj, ki Samove zveze ne poimenuje, a vsekakor govori tudi o njej:
»Dijaki/-nje:

- opredelijo obseg naselitve alpskih Slovanov v Vzhodne Alpe ter primerjajo prvi in drugi val naselitve;
- analizirajo gospodarske, družbene in politične značilnosti prvih državnih tvorb alpskih Slovanov« (Kunaver, 2008, str. 49).

Učni načrt 2025 pa kot eno od vsebin navaja tudi Samovo plemensko zvezo:
»Naselitev Slovanov med Alpami, Jadranom, Panonsko in Furlansko nižino ter Samova plemenska zveza« (Brodnik, 2025, str. 100).

Kot učne cilje pa navaja med drugim tudi:
»Dijak:

- ključne zgodovinske dogodke, pojave in procese iz zgodovine Slovanov med Alpami, Jadranom, Panonsko in Furlansko nižino v zgodnjem srednjem veku prostorsko in časovno umesti;
- razvije in izkaže veščine kritičnega mišljenja pri delu z zgodovinskimi viri, ki se nanašajo na Slovane v Karantaniji, Karnioli in Spodnji Panoniji;

- spozna prve slovanske politične tvorbe (Samova plemenska zveza, Karantanija, Karniola) ter analizira njihove politične, družbene in gospodarske značilnosti (Karantanija, Karniola).
- uporabi znanje zgodovine Slovanov med Alpami, Jadranom, Panonsko in Furlansko nižino za krepitev državljanske drže« (Brodnik, 2025, str. 104–105).

Opredeli pa tudi standarde znanja, ki jih deli na temeljne, ki so nujni za dosego pozitivne ocene, in tiste, ki so standardi za dosego višjih ocen. Med standardi znanja sta tudi standarda o Samovi plemenski zvezi. Oba sta označena kot temeljna.

»S pomočjo zgodovinskega zemljevida prikaže prve državne tvorbe Slovanov (Samova plemenska zveza, Karantanija, Karniola); /…/.

Na temelju primarnih in sekundarnih zgodovinskih virov dijak: opredeli obseg prvih slovanskih državnih tvorb (Samova plemenska zveza, Karantanija, Karniola)« (Brodnik, 2025, str. 104).

Med obveznimi strokovnimi termini pa tudi izpostavi: »zgodnjesrednjeveške kneževine Slovanov (Samova plemenska zveza, Karantanija, Karniola)« (Brodnik, 2025, str. 105).

4 SAMOVA PLEMENSKA ZVEZA – ŠIRŠE REGIONALNI OKVIR

V 2. poglavju smo predstavili nekakšno tradicionalno, srednjeevropsko predstavo o Samovi plemenski zvezi. Tej ustreza tematizacija te zgodovinske vsebine tudi v učnih načrtih, kar smo orisali v 3. poglavju. V tem poglavju pa skušamo pokazati, da je pomen Samove plemenske zveze v

občezgodovinskem smislu večji, kakor bi lahko sklepali zgolj na podlagi zgoraj zapisanega. Predstavlja namreč skupno točko z Vzhodnim Sredozemljem, ki je bilo v tistem času mnogo pomembnejši geopolitični igralec, kakor je to prepoznano v učnih načrtih, ali pa tudi v nekakšni splošni zgodovinski predstavi, predvsem pa je koristen za razumevanje odnosov med tedanjim »Zahodom« in »Vzhodom«. Kot frankovski trgovec in nekakšen pustolovec je na območju Slovanov zelo verjetno trgoval s sužnji, kar je bilo zelo donosno početje (Pirenne, 1939; Pirenne, 1956; McCormick, 2010). Svoj položaj je izkoristil, ko so Avari napadali Slovane, ti pa so ga razglasili za voditelja plemenske zveze, ki se je nato uprla Avarom in jih v vojni premagala.

4.1 POSLEDICE VOJN

Tako se je število sužnjev še povečalo, vendar pa je to privabilo še druge frankovske trgovce s sužnji in Samo, tedaj voditelj plemenske zveze Slovanov, jih je dal pobiti. Zaradi tega mu je frankovski kralj Dagobert napovedal vojno, ki je spet prinesla množice sužnjev, kar je bilo seveda za tisti čas nekaj povsem samoumevnega (Pirenne, 1939). Obe strani sta sužnje prodajali tujcem; pri tem so zlasti blesteli Benečani. Ko so Franki zmagali v vojni, so nekatere sužnje uporabili za delo v frankovski državi, mnogo pa so jih prodali tudi Bizantincem in Arabcem (McCormick, 2010, str. 739). Pogosto so se pojavljale razne prepovedi prodaje krščanskih sužnjev poganom, vendar to trgovcev s sužnji večinoma ni ustavilo niti kaj resno prestrašilo (McCormick, 2010, str. 746–748). Kljub cerkvenim pozivom proti tovrstnemu početju in cesarskemu embargu so Benečani sloveli tudi po izvozu mladih Slovank v Egipt in Sirijo. Prav trgovina s sužnji je omogočala »Zahodu«, da je lahko kupoval eksotične izdelke, ki so prihajali z »Vzhoda«. In prav trgovina s sužnji je potisnila Benetke v ospredje trgovine na dolge razdalje in v prvaka »Zahoda« pri trgovanju z »Vzhodom« (McCormick, 2010, str. 527).

Zakaj te stvari v učnih načrtih niso omenjene? Verjetno predvsem zato, ker to ni v skladu z romantično predstavo o prvi slovanski ali celo »slovenski« državi. Pirennovo delo, v katerem piše o Samu in sužnjih, je izšlo v slovenščini leta 1956, vendar ni v učnih načrtih opaziti nobenega odziva na izpostavljeni vidik trgovanja s sužnji, čeprav je Zwitter v spremni besedi k temu delu zapisal: »Njegove teze niso brez pomena za nas. Tudi na Jadranu so nekaj časa pustošili islamski pirati, značilnosti, ki jih Pirenne navaja za Benetke, veljajo deloma tudi za mesta vzhodne obale Jadrana, med njimi za mesta slovenske obale od Trsta do Pirana. /.../ Široka

evropska problematika, ki jo razgrinja pred nami, nam pomaga tudi pri razumevanju naše zgodovine. Tudi iz tega razloga, in ne le zaradi pomembnosti za razumevanje evropske zgodovine sploh, bi bilo želeti, da bi našel slovenski prevod obeh njegovih del mnogo vnetih bralcev« (Zwitter, 1956, str. 364). Če bi bila ta vsebina korektno obdelana, bi učenci izgubili predstavo o ločenosti »Zahoda« in »Vzhoda« ter bi dojeli, da je Sredozemlje igralo povezovalni element med tema kulturnima krogoma in da je bilo samo po sebi nekakšen gospodarski svet. Kljub vsem kulturnim in političnim razdelitvam je treba to območje razumeti kot nekaj gospodarsko bolj ali manj enotnega (Braudel, 1991, str. 17).

4.2 MATERIALNI ZGODOVINSKI VIRI IN DOKAZI

Tako lahko zaradi vnovič oživljene jantarne poti, potem ko so Franki uničili avarsko državo, po letu 800 na slovenskem območju najdemo tudi najdbe arabskih kovancev v Celju in na Ptuju, pa tudi v Zagorju in Rečici ob Savinji, seveda pa jih je bilo največ najdenih na obali, v Gradežu in Trstu (McCormick, 2010, str. 370–373). Po nekaterih dokumentih sodeč so v Rižani okoli leta 800 računali v arabskih srebrnih dinarjih ter jih tudi zbirali. Torej so jih imeli za enakovredno denarno valuto frankovski valuti, ki južno od Alp ni uspela dobro nadzirati finančnega trga (McCormick, 2010, str. 340–341).

Tako smo s prisotnostjo arabskih kovancev še potrdili povezanost današnjega slovenskega ozemlja s širšim svetom oz. s Sredozemljem, ki so si ga ob koncu 8. stoletja delili Arabci, Bizantinci, njim (včasih bolj, včasih manj lojalni) podrejeni Benečani, pa tudi Franki in druge države. V tej luči obravnava Samove plemenske zveze, ki je časovno precej pred tem obdobjem, še dodatno pridobi pomen. Obravnava le-te z vidika trgovanja s sužnji omogoča uvid v povezanost gospodarskega sveta, ki mu ni treba nameniti mnogo časa, temveč je treba zgolj omeniti to pomembno povezanost lokalne zgodovine s »svetovno« oz. v tem primeru makroregionalno zgodovino ter navesti te zgovorne primere. Omenimo še, da je trgovina z ljudmi na Jadranu cvetela še dolgo po tistem ter da trgovci s sužnji niso delali posebnih razlik med kristjani in muslimani, temveč jim je bil pomembnejši finančni vidik tega ravnanja (Pust, 2010, str. 327).

5 SAMOVA PLEMENSKA ZVEZA PRI PRAKTIČNEM POUKU

Zaradi splošnega pomanjkanja časa pri pouku zgodovine je vsebini Samove plemenske zveze najbolj smiselno nameniti le del učne ure. Dijakov se najbolj dotakne in si največ zapomnijo, če jim učna snov ni podana le z razlago, temveč nekoliko bolj interaktivno. To je v tem primeru morda najlažje kar s pomočjo Kahoot! kviza. Ta namreč dijakom omogoča individualno tekmovanje, njihovo pozornost pa zgosti ob konkretnih vprašanjih, ki so jim postavljena. Glede na zgodovinska dejstva, ki smo jih predstavili v 2. in 4. poglavju, je v kvizu smiselno postaviti naslednja vprašanja (s pripadajočimi možnostmi odgovorov, od katerih je podčrtani odgovor pravilen):

- Proti kateri nadoblasti so se najbolj goreče bojevali Slovani v začetku 7. stoletja?
  Frankom / Bavarcem / Avarom / Madžarom
- Najkasneje katerega leta so izbruhnili mnogi upori Slovanov proti Avarom?
  leta 601 / leta 610 / leta 623 / leta 630
- Trgovce katere »države« je dal Samo pobiti, kar ga je pahnilo v vojno?
  Frankov / Avarov / Hunov / Karantance
- Katera »država« je uničila Samovo plemensko zvezo?
  Bizanc / Franki / Benetke / Avari
- S katero dobrino je Samova plemenska zveza ustvarjala največje dobičke?
  jantarjem / sužnji / zlatom / železnimi izdelki

- Ime kralja Frankov, ki je napadel Samovo plemensko zvezo?
  Karel Martel / Karel Veliki / Klodvik / Dagobert

- Katero ljudstvo NI sodelovalo pri Dagobertovem napadu na Slovane?
  Alemani / Goti / Franki / Langobardi

- Po katerem dogodku je propadla Samova plemenska zveza?
  napadu Frankov / napadu Avarov / napadu Langobardov / Samovi smrti

- Kaj pa je bil vzrok, da je propadla Samova plemenska zveza?
  premajhna institucionaliziranost / vojaški poraz proti Frankom / podreditev Frankom zaradi trgovine / spreobrnitev v krščanstvo

- Katera državna tvorba je v stoletju po propadu Samove zveze začela povezovati Slovane severno od Karavank?
  Karniola / Karantanija / Koroška / Avstrija

Vprašanja se lahko zdijo nekoliko nekoristna, tudi nepravična, saj kako naj bi dijaki vedeli odgovore nanje, če pa smo kviz uporabili kot metodo za usvajanje učne snovi? Vendar možni napačni odgovori ponujajo priložnost profesorju, da dijakom nudi kratke in zanimive razlage, ki jih uvajajo v kompleksnost, po drugi strani pa preverja temeljne standarde in opazi morebitne večje nepravilnosti v njihovih predstavah. Tako Madžari, Huni, Karel Veliki itd. pri teh vprašanjih seveda ne smejo biti v mislih dijakov oz. jim jih je potrebno pregnati iz njihovih glav. (Dijaki namreč pogosto delajo velike napake in postavljajo zgodovinske osebe po več stoletij v napačna obdobja.) Tudi ni bistven zgolj nek merljiv rezultat, bistveno je pritegniti njihovo pozornost (mnogo reči se vanjo preprosto usede), tako da dijaki potem te vsebine poznajo in jih na neki ravni tudi razumejo. Vsekakor več kakor zgolj ob razlagi, kjer bi – hipotetično – že po nekaj minutah izgubili pozornost.

Čeprav zadnje besede izzvenijo nekoliko pretirano k aktivnostim naravnano, kot da je bistvo pouka, da dijake zabavamo, da se gremo nekakšne igrice, da je vsa razlaga le suhoparno dolgočasenje, to seveda ni naše stališče. Bistvo pouka zgodovine je razlaga profesorja, ki dijake uvaja v minule čase in prostore ter jih aktualizira. Težava je le v tem, da je časa za to zelo malo, učne snovi pa zelo veliko. Večina le-te je med seboj tako prepletene, pa tudi z učnimi cilji in standardi tako obremenjene, da profesor ne more poseči po bolj aktivnih metodah, zato je toliko pomembneje, da se najde prostor tudi za takšne metode, kot je kviz. Tematika Samove plemenske zveze z vidika standarda znanja ni zahtevna, je pa koristna za boljšo predstavo o zgodovini, Evropi, Slovanih, pa tudi o Evropski uniji in Slovencih v njej. Seveda nimata zadnja dva pojma nobene direktne zgodovinopisne povezave s Samom in njegovo državno tvorbo, a vendar, v luči zadnjega izmed navedenih ciljev v 4. poglavju, ki skuša okrepiti državljansko držo, je smiselno in pravzaprav celo najpomembneje krepiti zavest o tem, da zgodovina ves čas nastaja in da smo tudi mi v njej soudeleženi. Ne glede na majhnost države, na njeno obrobnost ali katere koli navidezne okoliščine že. Državljanska in domoljubna drža sta blagodejni za družbo – v demokratični družbi smo k tej zavesti še toliko bolj zavezani.

6 ZAKLJUČEK

Samova plemenska zveza predstavlja pomemben zgodovinski pojav, ki presega zgolj lokalni pomen in se umešča v širši srednjeevropski in evropski kontekst. Njena vloga pri oblikovanju zgodnjega političnega organiziranja Slovanov, odpornost proti zunanjim grožnjam ter povezava z ekonomskimi tokovi tistega časa – zlasti trgovino s sužnji – kažejo na kompleksnost in pomembnost tega obdobja. Zgodba o Samu ni le pripoved o posamezniku, temveč tudi o začetkih kolektivne identitete, geopolitičnih premikih in kulturnih stikih med Vzhodom in Zahodom. S sodobnim učnim načrtom iz leta 2025 se odpira priložnost, da se ta vsebina predstavi na način, ki spodbuja kritično razmišljanje, razumevanje zgodovinskih procesov in povezovanje preteklosti s sedanjostjo. Predlagani didaktični pristopi omogočajo učencem, da se poglobljeno seznanijo z zgodovinsko snovjo ter razvijajo ključne veščine za razumevanje sveta okoli sebe. Vsekakor gre v tem smislu pozdraviti spremembe, ki jih prinaša učni načrt iz leta 2025.

7 VIRI IN LITERATURA

Braudel, Fernand (1991): *Čas sveta*: Materialna civilizacija, ekonomija in kapitalizem, XV.–XVIII. stoletje I. Ljubljana: ŠKUC, Filozofska fakulteta.

Brodnik, Vilma idr. (2025): *Učni načrt z didaktičnimi priporočili.* Ime predmeta: *Zgodovina*. Izobraževalni program gimnazije, izobraževalni program gimnazije s slovenskim učnim jezikom na narodno mešanem območju v slovenski Istri. Ljubljana: Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje, Zavod RS za šolstvo.

Cvirn, Janez idr. (1999): *Ilustrirana zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Granda, Stane (2008): *Mala zgodovina Slovenije*. Celje: Društvo Mohorjeva družba.

Ivanič, Martin (2006): *Slovenska zgodovina v zgodbah*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Kunaver, Vojko idr. (2008): *Učni načrt Zgodovina*: gimnazija: splošna gimnazija: obvezni predmet (280 ur). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo.

Le Goff, Jacques (2006): *Predgovor k zbirki »Delajmo Evropo«.*
Predgovor pa je v knjigi, ki bi jo sicer navedli z naslednjim navedkom:

Brown, Peter (2006): *Vzpon zahodnega krščanstva*: zmagoslavje in raznoličnost, 200–1000 n. št. Ljubljana: Založba *cf, Modra zbirka.

McCormick, Michael (2010): *Origins of the European economy*: communications and commerce, A.D. 300–900. Cambridge: Cambridge University Press.

Pirenne, Henri (1939): *Mohammed and Charlemagne*. London: George Allen&Unwin Ltd.

Pirenne, Henri (1956): *Srednjeveška mesta*: Gospodarska in socialna zgodovina srednjeveške Evrope. Ljubljana: DZS.

Pust, Klemen (2006): »*Za odkup ubogih sužnjev, naših podanikov*«. Reševanje Benečanov iz osmanskega in Osmanov iz beneškega suženjstva na območju vzhodnega Jadrana v 16. stoletju. Ljubljana: Zgodovinski časopis, 64/2010 (142), št. 3–4.

Vestnik ministrstva za prosveto Ljudske republike Slovenije (1947). Letnik II, priloga 1 k številki z dne 2. oktobra 1947, številka 13.

Spremembe k učnemu načrtu za gimnazijo za šolsko leto 1946/47 (1946). Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Štih, Peter; Simoniti, Vasko (2010): *Na stičišču svetov*: slovenska zgodovina od prazgodovinskih kultur do konca 18. stoletja. Ljubljana: Modrijan.

Štih, Peter idr. (2025*): Na obeh straneh Alp*: slovensko-avstrijska zgodovina. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Štih, Peter idr. (2022): *Temelji slovenstva*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Zwitter, Fran (1956): *Spremna beseda*.v: Pirenne, Henri (1956): Srednjeveška mesta: Gospodarska in socialna zgodovina srednjeveške Evrope. Ljubljana: DZS. Str. 364.

VALENTIN VODNIK – GOREČ BOJEVNIK ZA SLOVENSKI JEZIK

VALENTIN VODNIK – A PASSIONATE ADVOCATE FOR THE SLOVENIAN LANGUAGE

Katarina Jerele (katarina.jerele@os-montessori.si), prof. razrednega pouka in pedagoginja montessori za 6 do 12 let, učiteljica, Inštitut montessori, Zavod za pomoč staršem pri razvoju otroka) v Ljubljani, Slovenija

Povzetek

V prispevku predstavljam, kako sem s pomočjo spoznavanja življenja in dela Valentina Vodnika razvijala narodno zavest pri učencih druge triade. Valentin Vodnik je bil eden izmed začetnikov dosledne rabe slovenskega jezika v vsakdanjem življenju. Učenci II. triade so izdelali časovni trak njegovega življenja, se naučili brati bohoričico in se na pamet naučili njegovo pesem Dramilo. V digitalni knjižnici Slovenije so prebirali prispevke iz *Velike pratike*. Spoznali so slovenska imena mesecev, svetnikov, ozvezdij in prebirali različne uganke in pregovore ter nauke za opravljanje vsakdanjih opravil. Podrobneje so analizirali tudi *Kuharske bukve*, ki je prva slovenska kuharska knjiga. Vodnik jo je leta 1799 prevedel iz več nemških virov. Ugotovili so npr., da so takrat za kuhanje na ognjišču uporabljali trinožnik in kotlič. Otrokom so bile dejavnosti zelo všeč. Spoznali so, da si je Valentin Vodnik resnično prizadeval za slovenski jezik v vsakdanjem življenju, zato so ga imenovali goreč bojevnik za slovenski jezik.

Abstract

This paper shows how primary school students aged 9 to 12 deepen national identity through the works of Valentin Vodnik, one of the pioneers of promoting the consistent use of the Slovenian language in everyday life. The students created a timeline of Vodnik's life, learned to read the Bohorič alphabet, and memorized his poem *Dramilo*. They read articles from the *Velika pratika* (The Great Almanac) in the Digital Library of Slovenia and learned the Slovenian names of months, saints and constellations, as well as various riddles, proverbs, and practical instructions for carrying out daily chores. The students also analysed closely the *Kuharske bukve*, the first Slovenian cookbook, which Vodnik translated from several German sources in 1799. They discovered that at the time, cooking often involved a tripod and a cauldron. The children really enjoyed the activities. They realized that Valentin Vodnik had truly worked hard to promote the Slovenian language in everyday life, and they therefore recognized him as a passionate advocate for the Slovenian language.

Ključne besede: bohoričica, Valentin Vodnik, razvoj slovenske pisave

Keywords: Bohorič alphabet, Valentin Vodnik, development of the Slovenian script

1 UVOD

Valentin Vodnik (3. 2. 1758 – 8. 1. 1819) je bil duhovnik, pesnik, prevajalec, časnikar, slovničar in pisec šolskih knjig, predvsem pa narodni preroditelj v duhu zmernega, praktično usmerjenega razsvetljenstva. S pisanjem šolskih učbenikov je postal začetnik in utemeljitelj slovenskega učbeništva. Zavzemal se je za slovenske izraze in za slovanske ustreznice, ki jih je uvajal namesto nemških prevzetih besed ne le v praktičnosporazumevalnih besedilih, ampak tudi v strokovnih besedilih. Bil je tudi prvi slovenski ustvarjalec, ki je zaradi svojega narodnoprebudnega prizadevanja postal žrtev oblastnih ukrepov (Enciklopedija Slovenije, št. 14., 286).

2 KAKO V ŠOLI MONTESSORI RAZVIJAMO LJUBEZEN DO JEZIKA

Maria Montessori je v knjigi *Srkajoči um* o domovini zapisala: »Iz otroštva izvira ljubezen do domovine, ki jo ima kot odrasli. Zato čuti, da sodi tja, da jo mora ljubiti, zato mu je domovina čudovita in nikjer drugje ne bo našel enakega miru in sreče« (Montessori, 2018: 96).

O jeziku pa trdi, da »Ne samo, da jezik povezuje ljudi v skupine in narode, je tudi ena osnovnih razlik med človeško vrsto in ostalimi vrstami« (Montessori, 2018: 137). V nadaljevanju zapiše, da je jezik nekaj več od narave: »Jezik je stvaritev, postavljena nad naravo, inteligenten proizvod razuma množic, ki se širi v vse smeri kot neomejena mreža, s katero lahko izrazimo vse. Jezika, kot sta sanskrt in latinščina, lahko študiramo leta in leta, pa ju še ne bomo popolnoma obvladali. Jezik je skrivnost, ki je ne moremo v celoti razumeti. Če hoče človek karkoli narediti, se mora sporazumevati in zato potrebuje skupni jezik« (prav tam: 139). V nadaljevanju pa še posebej poudari: »Jezik se prenaša iz roda v rod. Vsi jeziki se lahko vsrkavajo z enako lahkoto in ne glede na to, kako zapleteni so« (prav tam: 140).

V prvih dveh mesecih se otroci v šolah montessori srečajo z različnimi dejavnostmi, s katerimi dobijo predstavo o pomenu komunikacije, abecede in pisave. Povzela sem jih iz svojih lastnih zapiskov iz izobraževanja za montessori pedagoge 2012–2015.

2.1 DEJAVNOSTI

V prvih dveh mesecih izvedemo z otroki tri dejavnosti:

- iskanje hrane v gozdu brez besed,
- zgodba o babilonskem stolpu,
- igra telefon.

Z dejavnostmi ugotovimo, da so ljudje najprej začeli uporabljati govorjeni jezik, šele nato pisnega. Jezik je velika stvar in je sad človekovih čustev ter ljudi iz naše zgodovine. Potrebno ga je spoštovati, se o njem učiti in ga proučevati. Prav tako je nepoznavanje jezika drugega vir sporov. Pri igri telefon pošljemo sporočilo dvakrat: najprej ga zašepetamo drugemu v uho, drugič pa ga napišemo na listek. Ugotovimo, da se sporočilo, ki ga zapišemo na papir, ohrani tako, kot smo si ga zamislili.

2.2 ZGODBE

Krepitev zavesti do jezika razvijamo tudi s pomočjo pripovedovanja zgodb. Prvo zgodbo je oblikoval Mario, sin Marie Montessori, in jo pripovedujejo učitelji montessori v vseh delih sveta. Zadnji dve zgodbi pa oblikujemo učitelji po lastni presoji, glede na to, kje živimo. Te zgodbe so:

- 4. velika zgodba – zgodba o komunikaciji,
- Zgodba o volu in hiši,
- Zgodba o nastanku jezika,
- Zgodovina tiskane besede za slovenski narod.

Prvo zgodbo imenujemo tudi 4. velika zgodba. Govori o pisavi, ki je ena od najpomembnejših iznajdb človeštva. Ob pripovedovanju uporabljamo naslednje plakate: risbo, ki jo je narisal jamski človek, plakat, ki prikazuje zapis Indijancev s porečja Amazonke, plakat hieroglifov, feničansko abecedo, grško in rimsko abecedo ter plakat povezav med posameznimi abecedami. Po vsaj enem tednu predstavimo Zgodbo o volu in hiši. V njej razložim, da sta nastali črki A in B iz dveh feničanskih znakov. Znak za črko A predstavlja vola s svojimi rogovi, znak za črko B predstavlja hišo. Čez nekaj časa predstavim zgodbo o nastanku jezika.

V to zgodbo vključim pomembne mejnike: od kod so prišli naši predniki in kako so po dolgih letih prišli do našega slovenskega področja in začeli uporabljati nov jezik. Pri tem pokažem plakate, ki prikazujejo, da se

indoevropski prajezik deli na dve veliki jezikovni skupini: kentumsko in satemsko, ter plakat posamezne jezikovne skupine. V zadnjo zgodbo pa vključimo pomembne mejnike slovenske tiskane pisave: Brižinski spomeniki, Primož Trubar, Adam Bohorič, Valentin Vodnik, Peter Dajnko, Fran Metelko ter zapis v gajici.

2.3 BOHORIČICA

Primož Trubar je pri pisanju prve slovenske knjige uporabil nemško gotico, vendar jo je kasneje opustil in začel pisati v humanistični pisavi. Zaradi pomanjkanja ustreznih črk za nekatere slovenske glasove sta pisavo izboljšala Sebastijan Krelj in Adam Bohorič. Bohorič je leta 1584 napisal prvo slovnico slovenskega jezika Zimske urice in določil pravopisna pravila za zapisovanje bohoričice. Ta je podobna današnji slovenski pisavi, drugačne znake uporablja le za sičnike (*s – ſ, z – s , c – z*) in šumevce, ki so bili sestavljeni iz dvočrkij (*š – ſh, ž – sh, č – zh).* Polglasnik se je v bohoričici dosledno zapisoval s črko *e* (vir: i-učbenik).

2.4 VALENTIN VODNIK

Valentin Vodnik se je rodil 3. 2. 1758 v Šiški v Ljubljani. Od 1768 se je šolal v Novem mestu. Gimnazijo je obiskoval v Ljubljani od 1769 do 1775. Nato je stopil v frančiškanski red pod imenom *Marcelijan*. Od 1778 je v Ljubljani študiral bogoslovje. Leta 1782 je bil posvečen v duhovnika na otoku Krku. V letih 1784–1792 je opravljal duhovniško službo v Sori, na Bledu in v Ribnici. Leta 1793 je postal župnik v Koprivniku v Bohinju. 1796 je bil premeščen v Ljubljano. Bil je privrženec Ilirskih provinc in zagovornik Napoleonove politike. Postal je profesor na gimnaziji, 1810 pa še ravnatelj gimnazije in ljudske (osnovne) in umetnoobrtne ali rokodelske šole.

Valentin Vodnik je bil predvsem narodni preroditelj. S pisanjem šolskih učbenikov je postal začetnik in utemeljitelj slovenskega učbeništva. Zavzemal se je za slovenske izraze in za slovanske ustreznice, ki jih je uvajal namesto nemških prevzetih besed ne le v praktičnosporazumevalnih besedilih, ampak tudi v strokovnih besedilih (Enciklopedija Slovenije, št. 14: 286).

Slika 1: Valentin Vodnik (vir: https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:IMG-TFGREG6U/660eb1d5-ca29-452d-bfbf-c97b94f53fcc/IMAGE)

2.4.1 VELIKA IN MALA PRATIKA

Valentin Vodnik je pod Zoisovim vodstvom dve leti (1795–1797) pisal in urejal V*eliko pratiko*, 1798–1806 pa *Malo pratiko*. V obeh je objavljal pesmi in kratke poučne in zabavne prozne sestavke. Med pesmimi je bila najpomembnejša *Pesma na moje rojake* (1795, poznejši naslov *Dramilo*). Posebnega pomena je bila prva od njegovih basni *Kos ino brezen* (1798), ki ji je pozneje dodal še druge basni. Z njimi je utemeljil slovensko basen kot posebno pesniško zvrst. Še drobnejši so bili verzni napisi za mesece, voščila in uganke, ki sodijo med prve posrečene primere takšne verzifikacije. Od proznih sestavkov imajo literarni pomen Vodnikove anekdote in šaljivke, prirejene po tujih predlogah. Za razvoj slovenskega pripovedništva so pomembne v tem, da se oddaljujejo od versko-nabožne vsebine, ki je oklepala kratke pripovedne vstavke v cerkvenem slovstvu 17. in 18. stoletja (prav tam: 286).

2.4.2 *KUHARSKE BUKVE*

Valentin Vodnik je napisal knjigo Kuharske bukve, ki je izšla leta 1799. Knjiga ima sloves prve kuharske knjige v slovenščini. Vsebino je prevedel iz več nemških kuharskih knjig. Janez Bogataj je v faksimilu posodobljene izdaje zapisal: »Receptov, razen sestavin iz živil, ki nam niso bila dostopna, ni prilagajal, saj je bilo širjenje obzorja preprostega človeka na vseh področjih del njegovega razsvetljenskega poslanstva. Tako je k nam prinesel jedi in načine priprave, ki so bile za Kranjce v tistem času nekaj novega, zato *Kuharske bukve* niso slovenska kuharica, ampak kuharica za Slovence« (Bogataj, 2011: 28–30).

V Predgovoru je napisal, da se »Kranjice kuhanja težko uče, ker ne razumejo pomena francoskih, angleških, italijanskih in nemških besed«, kar pomeni, da ne razumejo kuharskih knjig in receptov v teh jezikih. Še posebna nadloga je »po deželi zunaj mesta«, kjer ni nikogar, ki bi razložil posamezne besede »nevajenim Slovenkam« (Vodnik, 1799: 9). Vodnik zagovarja stališče, da je slovenščina dovolj bogata, da pri iskanju besed s kuharskega področja ni treba uporabljati tujih besed (prav tam: 10).

Pri pisanju ga je spremljalo vodilo, da je splošno razumljiva vsem Slovencem in je pri tem izbiral »narbol znane med Slovenci najdene besede, da bi vsem zastopen biti mogel« (prav tam, 2011: 18).

3 SPOZNAVANJE VALENTINA VODNIKA

V nadaljevanju predstavljam dejavnosti, ki sem jih sama oblikovala za otroke 2. triade. Z njimi sem želela, da učenci spoznajo Vodnikov življenjepis in njegov pomen v slovenski zgodovini, se naučijo brati in pisati v bohoričici, preberejo in analizirajo eno Vodnikovo delo, ki ga najdejo na spletu dlib: *Kuharske bukve, Mala in Velika pratika* in se naučijo njegovo pesem *Dramilo*.

3.1 ŽIVLJENJE IN DELO VALENTINA VODNIKA

Za učence druge triade sem pripravila kratek življenjepis in seznam njegovih najpomembnejših del. Življenjepis sem skrajšala in ga preoblikovala. Prilagam seznam njegovih del.

Njegova pesniška dela:

- pesem *Mila pesm* – njegova prva pesem, ki je bila objavljena v 1. zvezku *Pisanic od lepih umetnosti* (1779) F. A. Deva,
- izdal je pesniško zbirko *Pesme za pokušino* (1806), ki velja za prvo pomembnejšo samostojno slovensko pesniško zbirko,
- *Pesma na moje rojake* (1795), kasneje Dramilo, ki je Vodnikova najizrazitejša narodna budnica, spesnjena v poskočnem ritmu in kleno šegavih reklih,
- pesmi: *Ilirija oživlena* (1811), *Moj spominik*, *Ilirija zveličana* (1816).

Njegova časnikarska dela:

- pisal in urejal je *Veliko pratiko* (1795–1797) in *Malo pratiko* (1798–1806). V njih je objavil: narodno budnico *Pesma na moje rojake* (1795), pozneje dobi naslov *Dramilo*, prvo slovensko basen *Kos inu brezen* (1798) in verzne napise za mesec, voščila in uganke, po tujih predlogih prirejene šaljivke in anekdote,
- urejal je *Lublanske novice*, ki so od 1797 do 1800 izhajale kot prvi slovenski časopis dvakrat oz. enkrat tedensko.

Knjige, ki jih je prevedel:

- *Kuharske bukve* (1799) in jim dodal svoj izvirni uvod,
- *Babištvo ali porodničarski vuk za babice* (1818).

Njegova slovničarska dela:

- pripravljal je nemško-slovenski slovar (od 1803 naprej), to gradivo je uredil M. Cigale (1860),
- napisal je prvi prerodni spis v slovenščini *Povedanje od slovenskiga jezika* (1797–1798). V njem je orisal slovenske dežele, zgodovino in jezik.

Pisec učbenikov:

- pod avstrijsko oblastjo je izdal zgodovinski učbenik, ki je bil v rabi več desetletij,
- v času Ilirskih provinc je pisal slovenske učbenike:
    - *Abeceda za perve šole* (1811),
    - *Kerščanski navuk za ilirske dežele* (1811),
    - *Pismenost ali gramatika za perve šole* (1811) – prva slovenska slovnica, napisana v slovenskem jeziku,
    - *Početki gramatike, to je pismenosti franzoske gospoda Lhomonda* (1811),
    - *Abeceda ali azbuka* (1812).

Učence sem razdelila v pare. V paru so nato prebrali njegov življenjepis in izdelali časovni trak. Vzeli so tri liste A4-velikosti in jih postavili ležeče. Na sredino so narisali dolgo črto. Čisto na levi strani je bila letnica njegovega rojstva, nato pa smo vsako nadaljnje leto označili s centimetrskim razmikom vse do leta njegove smrti. Nato so napisali naslednje letnice: 1760, 1770, 1780, 1790, 1800, 1810). Učenci so se odločili, ali bodo njegova dela napisali na puščice ali to na časovni trak.

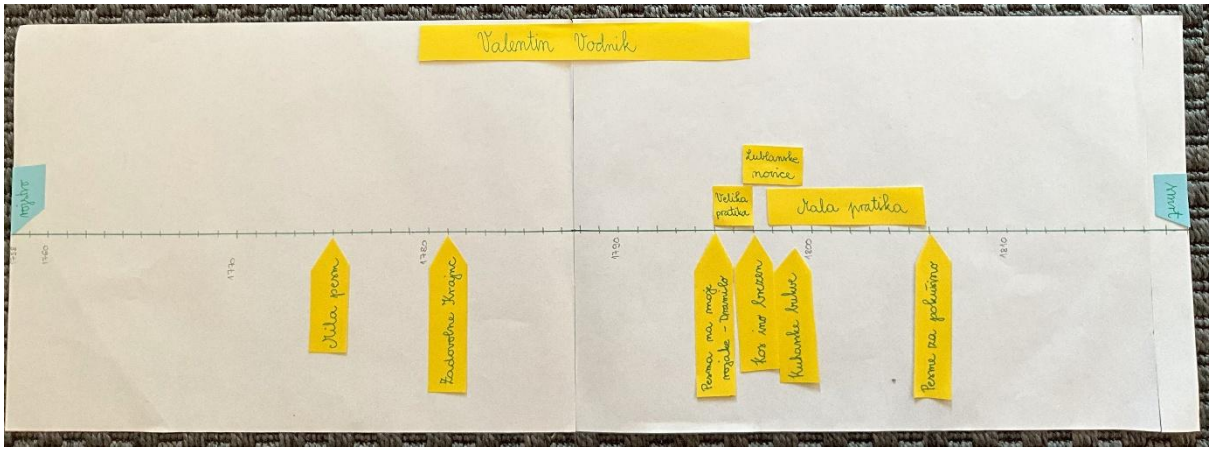

Slika 2: Časovni trak Valentina Vodnika (Foto: osebni arhiv)

3.2 PLAKAT ABECEDE V BOHORIČICI

Učencem sem predstavila plakat, na katerega sem v levi stolpec napisala abecedo v bohoričici, v desni stolpec pa abecedo v današnji gajici. Ugotovili smo, da so črke c, č, s, š, z in ž zapisovali drugače kot mi. Učenci so si lahko tudi izdelali kartice, na katere so napisali z isto barvo po eno črko abecede v bohoričici, na druge kartice pa z drugo barvo današnjo gajico. Nato so iskali pare.

3.3 PISANJE SVOJEGA IMENA V BOHORIČICI

Ko smo se naučili prepoznavati črke, smo pisali v bohoričici. Najprej smo napisali svoje ime: npr. *Primosh* (Primož), *Anshe* (Anže), *Tomash* (Tomaž), *Janes* (Janez), *Blash* (Blaž) …

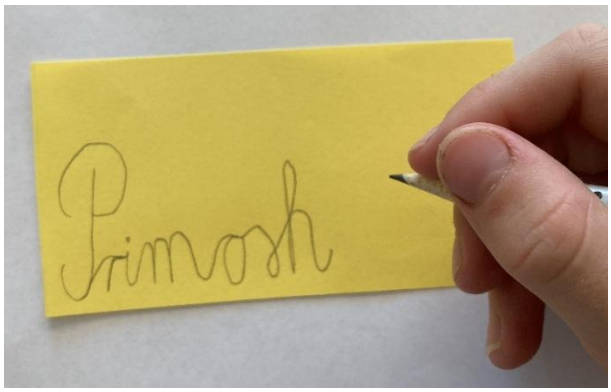

Slika 3: Zapis imena Primož (Foto: osebni arhiv)

3.4 BRANJE BESED V BOHORIČICI

Naslednja dejavnost je bila branje besed v bohoričici. Na posamezni listek sem v isti barvi napisala po eno besedo v bohoričici. Na druge listke pa sem z drugačno barvo zapisala besedo, kot jo pišemo sedaj. Besede sem vzela iz knjige *Kuharske bukve*. Nato sem otrokom pripravila listke z besedami, ki vsebujejo isti znak:

- c: *zedilo* (cedilo), *zmok* (cmok), *jajze* (jajce), *kuhalniza* (kuhalnica), *lonez* (lonec), *poloviza* (polovica) …
- č: *artizhoka* (artičoka), *buzha* (buča), *zhebula* (čebula), *zhokolada* (čokolada), *kolazh* (kolač), *pezh* (peč), *pezhenka* (pečenka), *plezhe* (pleče) …
- s: *breſkev* (breskev), *klobaſa* (klobasa), *koſt* (kost), *maſlo* (maslo), *maſt* (mast), *meſo* (meso), *peſa* (pesa), *poſoda* (posoda), *ſito* (sito), *ſir* (sir), *ſkleda* (skleda), *ſmetana* (smetana), *ſod* (sod), *ſol* (sol), *ſom* (som), *teſto* (testo) …
- š: *diſhava* (dišava), *hruſhka* (hruška), *kaſha* (kaša), *kokoſh* (kokoš), kreſha (kreša), *moſht* (mošt)
- z: *basilika* (bazilika), *misa* (miza), *resina* (rezina), *selena* (zelena) …
- ž: *janesh* (janež), *mresha* (mreža), *moshnar* (možnar), *nosh* (nož), *shaba* (žaba) …

Otrok postavi besede, ki so napisane v bohoričici, v levi stolpec. V desnega razporedi besede, kot jih pišemo sedaj. Nato prebere besedo v levem stolpcu in poišče ustrezno besedo v desnem stolpcu ter jo položi zraven.

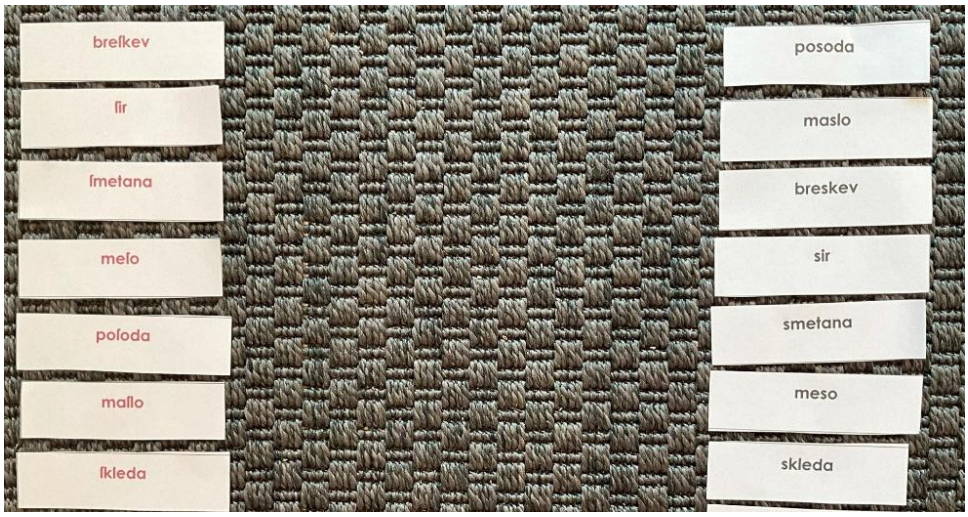

Slika 4: Začetna postavitev kartic (Foto: osebni arhiv)

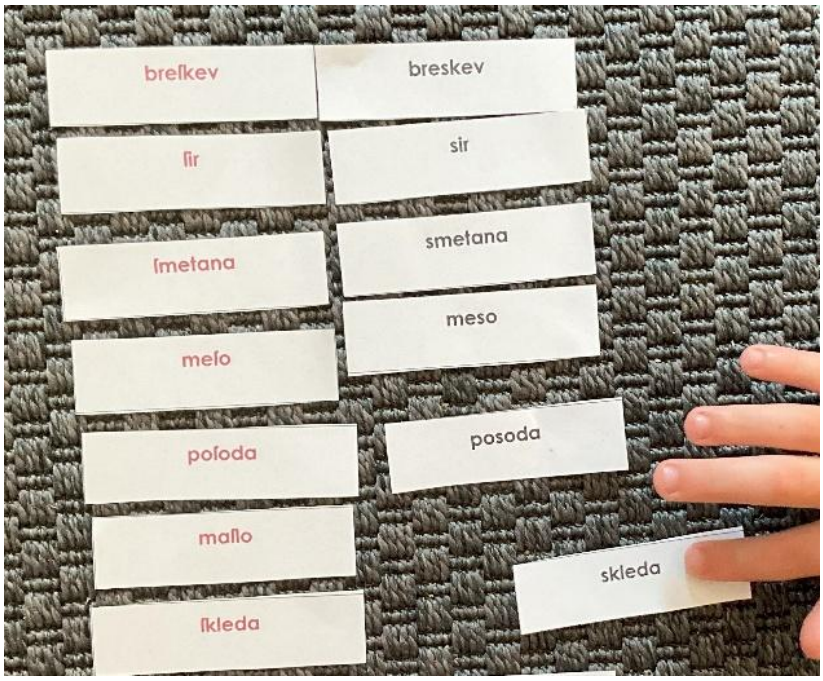

Slika 5: Branje in postavljanje ustreznih kartic (Foto: osebni arhiv)

Ko so se naučili brati besede z enim znakom, sem dodala besede, ki so vsebovale dva različna znaka: *zhaſ* (čas), *klobaſize* (klobasice), *kosiza* (kozica), *ſrediza* (sredica), *ſhtruza* (štruca), *shliza* (žlica), sama*ſhek (zamašek), ſitze (sitce)* …

Kasneje smo brali še naslednje besede in pri tem ugotavljali razlike s sedanjo slovenščino: *zheſn* (česen), *jeſhpren* (ješprenj), *kosarz* (kozarec), *marelza* (marelica), *peterſhil* (peteršilj), *piſtazie* (pistacije), *ſtaklenica* (steklenica), *ſhtrukli* (štruklji), *ſhpargeln (špargelj), vilze (vilice), viſhna* (višnja), *shemla* (žemlja), *sherjavza* (žerjavica). Pri branju naslednjih besed smo ugotovili, da te besede poznamo tudi mi: *farba* (barva), *flaſha* (steklenica), *glash* (kozarec), *jesih* (kis), pi*ſker (lonec), rajz* (riž), salata (solata), *shupa* (župa), *zukr* (sladkor). Spoznali smo novo besedo *okroshnik* (krožnik).

3.5 ANALIZA VELIKE PRATIKE

Dejavnosti smo nadaljevali z branjem *Velike pratike*. Otrokom sem razdelila nekaj izvodov *Velike pratike* in so jo prelistali. Izpisali so si nekaj besed, ki jih še lahko uporabimo:

- imena ozvezdij: *Ovn/Oven, Junz/Junez, Dvojzhizhi, Rak, Lev, Diviza, Vaga, Skorpion/ Shkorpian, Strelz/Strelez, Divji kosl/Divji kosel, Povodnik, Ribe*,
- imena letnih časov: *Pomlad, Polejtje/Po lejtu, Jeſen, Sima*,
- *imena svetnikov, ki godujejo na določen dan: Alojs, Jakob, Matevsh, Katarina, Barbara, Shtefan, Tomash, Silveſter*,
- imena praznikov: *Svezhnica, Zvetna Nedela, Velka Nedela, Velki Ponedelk, S. Trojiza, Peter i. Pavl. Ap., V' nebo-vsetje D. M., Angeli Varhi, Rojstvo D. Marie, Vſi Svetniki, Svet d. Rojstva J. Kr.,*
- vreme: *Sonze, mras, veter, megla, desh, grom, bliſk.*

Pri imenih mesecev sem naredila tako, da sem besede napisala na listke. Vsak stolpec sem zapisala s svojo barvo. Nato so besede najprej razporedili v stolpce po barvah. Kartončke ene barve so razporedili od prvega do zadnjega meseca. Nato so dodali kartonček druge barve.

Slovenska imena mesecev v bohoričici	Mednarodna imena mesecev v bohoričici	Slovenska imena mesecev	Mednarodna imena mesecev
Proſenez	Januar	prosinec	januar
Svizhan	Februar	svečan	februar
Suſhez	Marz	sušec	marec
Mali traven	April	mali traven	april
Velki travn	May	veliki traven	maj
Roshnizvet	Juni	rožnik	junij
Mali ſerpan	Juli	mali srpan	julij
Velki ſerpan	Auguſt	veliki srpan	avgust
Kimoviz	September	kimavec	september
Kosaperſk	October	vinotok	oktober
Listagnoj	November	listopad	november
Gruden	December	gruden	december

Ugotovili so, da je Vodnik za mesec maj uporabil tudi *majnik*, za junij *kresnik* in za december *boshizhnik*.

Na listke sem prepisala spodnje uganke in jih razdelila otrokom, da so jih prebrali drugim in ugotavljali rešitev.

Velika pratika 1796	
Bres vuſt govorím. Nesaſtopnim molzhím.	Bukve
Kaj je hitrejſi kakor bliſk.	Miſli
Imam zhlovęka za ozheta, inu mater, pak vònder niſsim sin.	Hzhi
Pomlad' diſhim, Po lejt' hladim, jeſsęn redim, po sim gorim.	Sadno drevo
K'tęr hozhejo moje jabuka jęſt, ni treba nikol jim mene otręſt; le deblu poberi, pod mano pobéri.	Krompir

Velika pratika 1797	
Kaj je per jędi narból potrębno?	Vusta
Kdo je povsod domá?	Polsh

Nato sem pripravila še pregovore.

Velika pratika 1795
Lępu vreme ali vęjtar, katęri ſe ponozhi sazhnejo, neterpę dolgu.
Aku ſe sgodaj na jeſen ptizhi ſęljo, pride sgodaj mersla sima.

Velika pratika 1797
Star pregovor: vſaka nozh; ima ſvojo laſtno mozh.

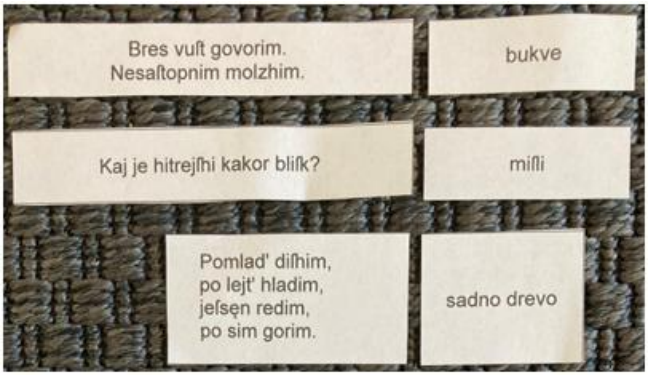

Slika 6: Primeri kartic z besedili, osebni arhiv (Foto: osebni arhiv)

3.6 ANALIZA RECEPTOV IZ KUHARSKIH BUKEV

V knjižnici sem si izposodila *Kuharske bukve*.

Dostopne so tudi na: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-QJ8R127Q.

Z učenci smo delali v skupinah. V eni skupini so prebrali uvod in si izpisali nekaj ključnih misli.

Nato pa sem pripravila nekaj besedil z recepti. Izpisali so si hrano, začimbe, merske enote, posodo. Zatem so predstavljali svoje ideje. Ugotovili smo, da so za začimbe uporabljali *kardemon*, mu*ſkatzvet, nagelshebiz;* merske enote*: frakel, bokal, lot, zegel, žlica, unča, libra, reč.* Uporabljali so okro*ſnik, trinožnik* in *kotlič.*

3.7 DEKLAMACIJA PESMI DRAMILO

Učenci so se naučili pesem na pamet in jo deklamirali pred celotnim razredom.

4 ZAKLJUČEK

Način dela v šoli montessori je tak, da učitelj učencem najprej predstavi določeno tematiko. Nato se dogovorijo za nalogo. Določeno nalogo naredijo vsi učenci, določeno pa samo otroci, ki jih to zanima. Dejavnosti lahko izvedem tako, da vsako leto predstavim nekaj drugega. Težav z branjem bohoričice niso imeli. Prav tako jim je bilo v izziv izpisovanje besed iz *Velike pratike*. Najbolj jih je pritegnilo branje imen za ljudi in imena praznikov. Pri prebiranju receptov iz *Kuharskih bukev* so spoznali, da so takrat kuhali zelo drugače kot mi danes.

Z oblikovanimi dejavnostmi so učenci pridobili boljši vpogled v delo Valentina Vodnika. Spoznali so, da si je Valentin Vodnik resnično prizadeval za dosledno uporabo slovenskega jezika v vsakdanjem življenju, zato so ga imenovali goreč bojevnik za slovenski jezik. Prav tako so se naučili brati bohoričico. Če jo kje opazijo, jo znajo prebrati.

5 VIRI IN LITERATURA

Bogataj, Janez (2011): *Kuharske bukve*: faksimile s prevodom v sodobno slovenščino in barvno prilogo. *Vodnik, Valentin.* Celje: Celjska Mohorjeva družba.

Enciklopedija Slovenije št. 14 (2000). Ljubljana: Mladinska knjiga.

Montessori, Maria (2018): *Srkajoči um*. Ljubljana: Uršulinski zavod za vzgojo, izobraževanje, versko dejavnost in kulturo.

Vodnik, Valentin (1999): *Kuharske bukve*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.

Kuharske bukve. Pridobljeno 1. 8. 2025: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-QJ8R127Q

Velika pratika, 1795. Pridobljeno 1. 8. 2025: https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-EUW8JRS8

Bohoričica v i-učbeniku. Pridobljeno 1. 8. 2025: https://eucbeniki.sio.si/slo1/2178/index3.html

POGLED NA PEDAGOŠKO DELO PRIMOŽA TRUBARJA ALI KAKO SKRB ZA PRAVI *LEBEN* USTVARJA KULTURO IN OSREDIŠČA NAROD

VIEW ON THE PEDAGOGICAL WORK OF PRIMOZ TRUBAR – OR HOW THE CARE FOR REAL LIFE BUILDS UP BOTH THE CULTURE AND THE NATION

dr. Matija Nared (matija.nared@guest.arnes.si), teolog, vzgojitelj v dijaškem domu, Gimnazija Šiška, Slovenija

Povzetek

Čeprav je mogoče Trubarja vrednotiti z različnih vidikov in mu prisojati različne zasluge, moramo priznati, da je bilo njegovo delo prvenstveno duhovniško. Najprej je deloval kot katoliški duhovnik, kasneje kot protestantski pridigar. Iz te naloge je izviralo prav vse, zaradi česar ga imamo dandanašnji za velikana. Kar seveda tudi je. Namen tega prispevka pa je, da Trubarja prikaže kot izjemnega človeka tudi na pedagoškem področju – tako glede podajanja snovi kot glede skrbi za vzpostavitev šole v slovenskem jeziku. Njegovi pristopi so, čeprav je živel pred mnogo leti, še vedno aktualni. Skrbeti za svoj jezik moramo tudi danes. Kako si sam prizadevam za to, bom ponazoril s primeri iz svojega vsakdanjega vzgojiteljskega dela.

Abstract

Although Trubar can be evaluated through various lenses and he can be attributed various merits, we have to admit that his work was primarily that of a clergyman. He first served as a Catholic priest and later as a Protestant preacher; it was through these roles that he achieved the accomplishments for which he is still regarded as a great man today. This paper also presents Trubar as an extraordinary figure in pedagogy: both in terms of presenting educational content and in promoting the establishment of schools and teaching in the Slovenian language. His approaches remain relevant even though he lived several centuries ago, and the care for one's own language continues to be important today. Drawing on examples from my daily work at a student dormitory, I illustrate how I promote the Slovenian language in my educational practice.

Ključne besede: Primož Trubar, reformacija, pedagoško delo, reformacijsko šolstvo, slovenski jezik

Keywords: Primož Trubar, Reformation, pedagogical work, Reformation education, Slovenian language

1 UVOD

Le eno je potrebno (Lk 10,42).

Primož Trubar (1508–1586) je najpomembnejši slovenski reformacijski ideolog, ustvarjalec, zagovornik in delavec. Zaradi pomembnosti slovstva in izdajanja knjig ter nastanka slovenskega knjižnega jezika ga skoraj več ne uvrščamo strogo glede na reformacijsko gibanje, temveč se njegovo delo v današnjem času vrednoti predvsem z vidika splošnega kulturnega pomena. To ga ohranja mnogo bolj živega kakor samo delo za reformacijske ideje, ki jim je zagotovo goreče pripadal. Pogosto se poudarja tudi njegovo edinstveno delo za ustvarjanje slovenske narodne zavesti. Bil je namreč prvi, ki je slovenska govorna področja (takrat kranjsko, spodnještajersko, koroško, kraševsko, istrsko, dolenjsko) osrediščil s knjižnim jezikom in zapisal ime Slovenci. Zato tudi mnogi poudarjajo njegovo vlogo pri prebujanju narodne zavesti in ga poimenujejo »oče naroda«.

Gotovo je dejstvo, da je Trubar v svojem času in tudi kasneje pomembno vplival na potek razvoja kulture v slovenskem narodu, vse prevečkrat pa se pozablja tisto, kar je Trubar resnično bil, bil pa je, in to z vso dušo in z vsem srcem: duhovnik. Trubarjevo osnovno delo in poslanstvo že od vsega začetka je bilo, da je širil in zastopal »pravo« krščanstvo, kakor ga je bilo mogoče prepoznati v Svetem pismu in razumeti po njem in v katero je sam popolnoma verjel in zaradi katerega je bil tudi preganjan. Ker v času izgnanstva vsega tega dela za svoje ljube Slovence ni mogel več opravljati s prižnice, je to začel opravljati s knjigo.

Namen in cilj našega vpogleda v delo Primoža Trubarja je poudariti, kako je Trubar sam sledil svojim verskim in humanističnim idejam, ki jih lahko konec koncev v malo širšem kontekstu imenujemo vrednote, in kako je z udejanjanjem teh idejnih vrednot – z dviganjem izobrazbene ravni, z zahtevami po branju in s samim pisanjem in izdajanjem knjig – ustvarjal obenem tudi narodno zavest. Ne smemo namreč pozabiti, da so meje našega jezika, kot bi rekel Wittgenstein, meje našega sveta in, dodajmo, tudi meje našega naroda. To pa je Trubar prav gotovo vedel iz lastne izkušnje, kajti proučevanje njegovega življenja nam razkrije, da je bil, čeprav prepričan Slovenec, tudi svetovljan, humanist in Evropejec, katerega pogled na slovensko enotnost je segal visoko nad vse meje. To moramo gotovo vzeti v zakup, če hočemo dobro, celovito vrednotiti njegovo zavzeto in plodno delo.

Trubar je bil za slovensko reformacijo nedvomno prvi vogelni kamen. Njegovo življenje in delo ter njegove življenjske postaje so ga naredile učenca, pevca, služabnika, dvorjana, razumnika, duhovnika, ljubitelja knjig, reformatorja, pridigarja, gospodarstvenika, ubežnika, izgnanca, poznavalca Turkov, podjetnika, književnega ustvarjalca, pisca, prevajalca, pogajalca, zavednega Slovenca, nadvse prizadevnega kateheta, predvsem pa gorečega kristjana.

2 PRVA SLOVENSKA KNJIGA IN TO, KAR JE SLEDILO

Življenjepis[1] Primoža Trubarja nam je načeloma znan, zato se pri njem ne bomo zadrževali. Tu bomo nanizali le tiste pomembne reči, ki spadajo pod okrilje ustvarjanja jezikovne, kulturne in narodne biti.

Trubarja je za duhovnika posvetil tržaški škof Bonomo in ta ga je tudi podpiral ter ščitil na njegovi nadaljnji duhovniški poti v okrilju Katoliške cerkve. V slovenskih krajih ali blizu njih je Trubar ostal vse do 1548. leta, ko se, že popolnoma prežet z novim, luteranskim naukom, umakne v Nemčijo, kjer v Nürnbergu prestopi v protestantizem in dobi službo pridigarja v Rothenburgu nad Taubero. To pa je tudi čas, ko začne razmišljati o prvi knjigi za Slovence. Da bi pridobil več slovenskih ljudi za nove ideje, je izdal katekizem (Catechismus in der windischen sprach – »Anu kratku podvučene s katerim vsaki človek more v nebo priti«) in abecednik (Abecedarium). Piše se leto 1550. Katekizem dejansko obsega pomembne resnice nove vere (stvarjenje, zapovedi, molitve, zakramenti), šest pesmi z notami, litanije, dve molitvi in pridigo o veri. Katekizmu je po razmisleku dodal še kratko navodilo za branje ali abecednjak, ki vsebuje abecedo, zloge, besede, vaje v branju.

Za podlago pisanega jezika je izbral svoje osrednjeslovensko narečje, ki naj bi ga razumeli vsi Slovenci. Knjigi sta bili pisani v gotski pisavi in sta izšli v 1000 izvodih.

Iz Rothenburga se 1553 seli v Kempten, kjer dobi svojo župnijo. Trubar v tem času (1555) ponatisne katekizem in abecednik, tokrat v latinici. Doda pa novi knjigi: Ta Evangeli Svetiga Matevža in prevod Vergerijevega dela Ena molitev tih kerščenikov. 1557 izda novo knjigo: Ta pervi deil tiga Noviga testamenta. Knjiga ima dolg uvod z razlago Lutrovega nauka. V tem letu izda tudi koledar in Tiga noviga testamenta ena dolga predguvor. V letu 1558 sledi delo En regišter. V tem času začne Trubar sodelovati z bivšim štajerskim glavarjem Ivanom Ungnadom, ki je pribežal v Urach blizu Tübingena. Ta pomaga pri izdaji nove knjige: Ta drugi deil Tiga noviga testamenta (1560) in kasneje še Svetiga Pavla ta dva listi h tim Korintarjem inu ta h tim Galatarjem (1561). Trubar začne sodelovati s Štefanom Konzulom, v istem času pa ga deželni stanovi vabijo za superintendenta

[1] Povzeto po: Wikipedija: Primož Trubar.

v Ljubljano, kjer se loti urejanja protestantske Cerkve na Slovenskem (pridiga tudi po Goriškem). Po večjih krajih nastavijo pridigarje. Vrne se v Urach in nadaljuje začeto delo. Izide Artikuli oli dejli te prave stare vere krščanske (1562). 1564 napiše Cerkovno ordningo – uredbe za red v protestantski Cerkvi, s čimer razhudi deželnega kneza, ker je izdajanje zakonov pridržano njemu. Knjigo zaplenijo, Trubarja pa ponovno izženejo. Z njim odide v tujino, na Nemško; tudi Jurij Dalmatin. Po vrnitvi v Nemčijo se Trubar kmalu za stalno naseli v Derendingenu in tam služi kot župnik. Tu 1566 izda Ta celi psalter Davidov, nov Abecedarij in nemško-slovenski Ta celi katehismus in druga dela.

Naslednje leto (1567) izda Ta celi katehismus s kratko zastopno izlago, Svetiga Pavla listuve, Eno duhovsko pejsen zuper Turke inu vse sovražnike te cerkve božje, Ene psalme, ta celi katehismus inu tih vekših godi stare inu nove krščanske pejsni ... (druguč popravlene inu pobulšane). Leta 1574 izidejo Ta celi katehismus, eni psalmi inu tih vekših godi stare inu nove krščanske pejsni. Sledijo Tri duhovske pejsni … in Katehismus z dvejma izlagama (1575), 1577 pa konča prevod Nove zaveze (Noviga testamenta puslednji dejl). Trudi se za podpis listine za poenotenje reformirane vere (Formula concordiae). Izide Ta celi novi testament (1582). Pred smrtjo dočaka Dalmatinov prevod Biblije. Umre 29. junija 1586. Zadnje Trubarjevo delo (prevod Lutrove Hišne postile) izda njegov sin, ko je Trubar že devet let v grobu.

3 TRUBARJEVO PEDAGOŠKO DELO IN REFORMACIJSKO ŠOLSTVO[2]

Trubar je bil pedagog »po svojem srcu«. Pedagoško je deloval na eni strani s svojim reformnim delom, še posebej kasneje, ko je bil celo najvišji reformatorski cerkveni delavec v Ljubljani (gre za ustanavljanje šole in za njeno uveljavitev), drugi del zgodbe pa je bilo njegovo osebno delo, njegov pristop do vernikov, do njegovih »ljubih Slovencev«, ki se je kazal na mnogoterih ravneh tako v njegovem osebnem delu, pridiganju kot kasneje v pisanju knjig. Glede njegovega pedagoškega dela lahko izostrimo dejstvo, da se je sam srečeval s pedagoškim delom najprej v obliki duhovniškega dela. Svoj duhovniški poklic je namreč opravljal z vso vnemo. Zato se je sam izobraževal, veliko premoženja pa je vedno vlagal tudi v nakup knjig. Trubar je bil, brez kančka dvoma, najvplivnejši in najpomembnejši pedagog slovenske reformacije, čeprav je konkretno delo pogosto nalagal drugim.

Trubarjevo pedagogiko lahko tako proučujemo z več vidikov. V pričujočem prispevku bomo skušali prepoznati njegov osebni pedagoški pristop na podlagi njegovega osebnega pedagoškega dela. To delo se je med drugim kazalo predvsem v gorečem prizadevanju za vsestransko kultiviranje njegovih »ljubih Slovencev«, in to na mnogoterih ravneh – tako v njegovem osebnem delu in pridiganju kot kasneje v pisanju knjig (Gerjolj, 2009: 263). Nadaljevali pa bomo s proučevanjem njegove vloge na področju strukturnega uvajanja šolstva v slovenskem jeziku, katerega začetnik je tudi bil Trubar.

3.1 NAMENI IN OBLIKE PEDAGOŠKEGA DELA

Glede na to, da je bil reformacijski cilj individualni, osebni stik posameznika z Bogom in posledično osebno branje Svetega pisma in proučevanje prave vere, je bilo treba glede na slovenske razmere najprej dvigniti splošno izobrazbeno raven. Predvideva se, da je bila nepismenost v deželah, ki so jih takrat poseljevali Slovenci, 96-odstotna (Ahačič, 2008: 107). Če je Trubar hotel ljudi voditi k zveličanju, jih je moral najprej izobraziti, naučiti brati in kultivirati. V tem duhu se je prvenstveno trudil za opismenjevanje slovenskih rojakov. Javoršek je videl kal te Trubarjeve skrbi pri škofu Bonomu, »ki se je s Trubarjem ukvarjal ter ga intelektualno in moralno oblikoval predvsem zato, da bi v slovenskih deželah dvignil neuko ljudstvo na dostojno raven kulture in počasi spremenil slovenske dežele v dostojno politično in gospodarsko zaledje Trsta« (Javoršek, 2008: 64). Ni pa bil to edini niti najpomembnejši motiv. Trubar namreč pravi, da ga je k prevajanju gnala njegova vest

[2] Tu se naslanjamo na: Nared, 2024: Pedagoški vidiki Trubarjevega dela in Nared, 2024: Reformacija in njen vpliv na šolstvo.

(Glavan, 2008: 79). »Ne smemo pa pozabiti, da je bilo vedno v ozadju vsega truda s pisanjem, prevajanjem in tiskanjem to, da bi do ljudi prišlo vse, 'kar rabi in koristi božjemu spoznanju in časti, širjenju prave krščanske Cerkve in najvišji tolažbi ustrahovanega, žalostnega, ubogega slovenskega in hrvatskega ljudstva'« (Gerjolj, 2009: 264–265, v: Glavan, 2008). Kakor smo že omenili, je imel Trubar pred očmi predvsem svojo pomembno nalogo: posredovati Slovencem veselo oznanilo. Ker pa je živel v Nemčiji, stran od Slovencev, jim je začel pisati knjige, pri čemer je moral najprej postaviti temelje tako jeziku kot pisavi, obliki … Če pa je hotel doseči, da bi knjige ljudem koristile, jih je moral spodbuditi k branju in tako jim je – kot vemo – skupaj s katekizmom napisal in izdal tudi abecednik.

Protestanti so dobro vedeli, da šola vzgaja človeka. Če pa te ni, je treba najti druge poti za učenje in vzgajanje. V tem smislu se je Trubar zagotovo zavedal, kako zelo so pri vzgoji pomembni najprej starši, poleg njih pa tudi vsi drugi odrasli in nadrejeni, ki so jim v skrb in vzgojo in pouk zaupani mladi vseh stanov, poklicev. Nanje se je tudi neposredno obračal in zavedanje o pomembnosti starševstva, ožje in širše družine ter vsega okolja, soseske v tem vzgojno-izobraževalnem procesu močno razširil. Takole je zapisal: »Ti stariši v tim Svetim pismu ne bodo le samuč oča inu mati, temuč tudi pridigari, gospoščina, očimi, mačohe, gerohi, šulmojštri, gospodari, gospodine, mojstri, antverhari, kmetiči inu vsi, kir te mlade otroke, posle, hlapce, dekle, mlajše inu delovce pod sebo per suim kruhu imajo inu derže, bodo stariši imenovani« (navedeno po: Naglič, 2008). Da pa je Trubar z navedenimi načeli mogel vstopiti v družine, jih je moral naučiti brati. S knjigami in njihovo razširitvijo med množice pa se je spremenilo tudi težišče izobraževanja. Slovenskim družinam je polagal na srce, da bi morali v njihovih domovih knjige brati skupaj. To pa je hkrati pomenilo, da se je posredovanje kulture (predvsem verouka) preneslo iz dotlej zgolj cerkvenih klopi v domače hiše. To pa pomeni tudi, da izobraževanje ni bilo več vezano samo na določena 'učna leta', ko učenec sedi v šolski klopi ali v zakristiji, ampak na vse življenje. Ob prebiranju knjig v hiši za mizo se bo namreč vsak navzoči lahko česa naučil. Danes bi ta pristop imenovali vseživljenjsko učenje.

Trubar je bil praktičen človek. V vnemi, ki ga je gnala k delovanju, je znal najti pravšnje načine za doseganje želenih ciljev. Svojo misel je hotel posredovati jasno in razumljivo čim širšemu krogu ljudi in temu cilju je jezik zavestno skrbno prilagajal. Takole piše: »Pri tem prevajanju sem se potrudil glede besed in sloga, da bi ga utegnil razumeti vsak Slovenec, bodisi Kranjec, Spodnještajerec, Korošec, Kraševec, Istran, Dolenjec ali Bezjak. Zaradi tega sem ostal kar pri kmetiškem slovenskem jeziku, kakor se govori na Rašici, kjer sem se rodil. Navadnih in hrvaških besed nisem hotel premešavati, niti si novih izmišljati« (Javoršek, 2008: 11). Zapiše pa tudi, da bo iskal preproste besede, ki jih razumejo preprosti ljudje (Javoršek, 2008: 232). Iz praktičnih razlogov je spremenil tudi pisavo: namesto gotice je uporabil latinico. Ljudem pa se ni približal samo z uporabo vsem razumljivih besed, temveč je to skušal doseči tudi z jasno in preprosto mislijo. Tudi zapletenejša vprašanja je reševal na preprost način. Javoršek skupaj z Rajhmanom ugotavlja, da se Trubar v zvezi s tem obrača na vse, ki znajo brati, in ne le na učitelje ali duhovnike (Javoršek 2008: 113, 114). Tudi v katekizmih izstopa metoda poučevanja verskega nauka, ki temelji na upoštevanju poslušalca.

Izvrstni pedagoški prijemi se kažejo tudi v uporabi pestre izrazne moči jezika. Razlaganje, pojasnjevanje in utemeljevanje podajane snovi mu ni tuje. Med njegove pedagoške prijeme spada tudi usmerjeno pisanje, prilagojeno naslovniku: v delu *Abecedarium oli tablica* je snov predstavljena iz perspektive Trubarjevega sina, torej tako, kakor da Trubarjev sin piše svojemu sovrstniku, ker je bilo delo namenjeno mladim, in to v obliki vprašanj in odgovorov. V delu *Svetiga Pavla listuvi* pa je posebno pozornost namenil ženskam. Koristno je skušal uporabiti tudi navzočnost nemščine in je snov podajal dvojezično, da bi se ljudje ob tem lahko učili tudi tujega jezika. Pravzaprav se v ozadju vsega Trubarjevega dela čuti želja po praktičnosti. Na vse to je pazil tudi, ko je tiskal knjige. V navedku, povzetem po Glavanu (2008: 150), na primer poroča, da je delo dal »vdrugič natisniti v majhni obliki zato, da bi se tekst mogel skupaj v ene bukvice zvezati ter se zlahka v roki dal nositi v cerkev in drugam. Vendar se ni dalo urediti, postal bi neroden, predebel, pa sem ga moral v dva dela razdeliti«.

Za sklep tega dela predstavitve pa poudarimo še eno prvino, ki jo je Trubar uvrstil na seznam pedagoških metod: vzgojo s petjem. Bil je namreč »prvi slovenski pedagog, ki je svoj nauk podajal v obliki pesmi. Pri njem najdemo prvi 'slovenski notni zapis' in prve slovenske umetne pesmi. Očitno je dobro vedel, kakšen učinek imajo pesmi na učenje in vzgojo« (Gerjolj, 2009: 268).

3.2 TRUBAR IN NJEGOVA SKRB ZA ŠOLE

Trubar se je bil že kot navaden protestantski pridigar in zanesenjak dolžan zavzemati za šole, jih priporočati, kajti Luter je učil, da »Bog ohranja Cerkev skozi šole« (Vidmar, 2005: 46)[3]. Ko je Trubar posredoval ponudbo vojvode Krištofa za dodelitev štipendiji dvema kranjskima študentoma deželnim stanovom v Ljubljani, ti niso našli primernih kandidatov. Zato je Trubar predlagal, da bi morali v Ljubljani ustanoviti šolo, ki bi vzgajala za vstop na univerzo. S tem predlogom je bil Trubar pravzaprav pobudnik stanovske šole v Ljubljani in ta je bila z njegovim prizadevanjem leta 1563 tudi ustanovljena. Začela se je kot enorazrednica, vendar je kmalu napredovala, predvsem pod Bohoričevim vodstvom, in postala prava sekundarna šola.

Sicer je Trubarjevo delovanje na področju šolstva dobilo svojo posebno obliko v času, ko je postal ljubljanski superintendent – najvišji predstojnik protestantske cerkvene pokrajine. Svoje videnje ureditve je pojasnil v Cerkveni ordningi leta 1564. Latinske in nemške šole naj bi bile v vsakem mestu in trgu, v župnijah pa šole, kjer bi se učili v slovenščini. Uvedli naj bi tudi začetne osnovne šole. Vedeti moramo namreč, da »slovenščine v šoli pred protestanti ni bilo; tudi osnovne šole kot elementarne šole, dostopne vsem dečkom, na Slovenskem do reformacije ni bilo, bile pa so ponekod župnijske, samostanske in mestne elementarne šole, kjer so učence pripravljali na določen poklic ali določeno zaposlitev, kot učni jezik v njih pa so uporabljali latinščino in od začetka 16. stoletja vse bolj tudi nemščino« (Ahačič, 2008: 103). Ta določba pa je bila za splošno slovensko kulturo bistvena in prelomna, kajti Trubar je s tem na formalni, programski ravni uvajal slovenščino kot učni jezik (Ahačič, 2008: 104). Za ustanovitev šole so bili po Trubarjevem mnenju zadolženi oblastniki. Na podlagi takih Trubarjevih zahtev Vidmar (2007: 127) ugotavlja, »/…/ da je bila Trubarjeva zamisel ljudske šole med najbolj demokratičnimi pedagoškimi idejami v 16. stoletju«.

Seveda je bilo vse skupaj samo programska podlaga. Dejansko se šole niso ustanovile povsod in tako, kakor si je zamišljal superintendent. Svojevrsten pokazatelj tega je bilo že to, da se knjiga ni smela tiskati v Sloveniji. Za zakone je bil namreč še vedno zadolžen deželni knez, ne pa Trubar. Trubar je s svojo knjigo pravzaprav uvajal za Kranjsko *parazakone* in zaradi tega ga je deželni knez tudi izgnal, knjigo pa zaplenil (Gerjolj, 2009: 263). Šolski red je urejal imenovanje in vzdrževanje učiteljev ter nadzorništvo, kar je tudi sodilo v pristojnost deželnega kneza. Trubar je bil ves čas pomemben zagovornik šol, tudi ko je živel v izgnanstvu, saj je s šolsko dejavnostjo kljub temu ostal še vedno v najtesnejšem stiku. Tudi Cerkvena ordninga, čeprav zaplenjena in uničena, je ostala v zavesti ljudi (in verjetno tudi materialno), kajti sam Trubar je še leta 1575 nanjo opozarjal kranjske duhovnike (Vidmar, 2005: 122).

Koliko šol se je dejansko ustanovilo po Trubarjevih zamislih, se niti ne ve. Problem je bilo vzdrževanje šol in učiteljev. Drugi večji problem je bil, kje učitelje sploh dobiti. Prijatelj (1997: 11) navaja: »Po vsej Kranjski, kakor tudi po drugih pokrajinah, ni dobiti učitelja, ki bi znal učence kaj drugega naučiti kot brati in peti.« Vidmar (2007: 127) navaja, da so obstajale ljudske šole v naslednjih krajih: v Mariboru, Krškem, Kranju, Brežicah, Kamniku, Žužemberku, Črnomlju, Metliki, Idriji, Šentvidu na Koroškem, v Beli pri Železni Kapli, v Brežah, Starem Dvoru, Velikovcu in Lendavi. Pri tem pa je videl problem še v tem, da so bili sloji, ki jim je bila ta šola namenjena, predvsem katoliški. Šole po Trubarjevi zamisli bi morali ustanavljati predvsem protestantski deželni stanovi in plemiči, privrženi novemu gibanju. Kakor koli pa je bil glavni problem, ki se je pojavljal, predvsem finančne narave.

Protestantska stanovska šola v Ljubljani je bila ustanovljena, kot smo že omenili, leta 1563, sprva kot enorazrednica. To ni bila začetna osnovna šola, saj se je za vstop predvidevalo že nekaj znanja latinskega jezika. Na prošnjo deželnih stanov jo je kot rektor in edini učitelj vodil magister Lenart Budina. Tako je bilo vse do 1566, ko so (Trubar in stanovi) določili za rektorja Adama Bohoriča. Bohorič je napisal Šolski red, ki je bil prvič sprejet 1575. Po tem redu je imela Bohoričeva šola štiri razrede. Pravzaprav je šlo za večstopenjsko šolo, v kateri so se učenci izpopolnjevali v znanju slovenščine, nemščine in kasneje latinščine. V četrtem, zadnjem razredu so se učenci učili aritmetiko, glasbo, grščino in latinščino (Vidmar, 2005: 122). Obstajal pa je tudi razširjeni program. Če so ljubljanske učne uredbe temeljile na nemških, lahko domnevamo, da so se

[3] V tem delu proučevanja, še posebej pa pri obravnavanju šol, se prvenstveno opiram na Vidmarja, in sicer: Vidmar, 2007 in Vidmar, 2005.

učenci šolsko snov učili na pamet, kot je bilo to v navadi v nemških protestantskih šolah (Vidmar, 2005: 89). Za Bohoričem je prevzel rektorstvo Nikodem Frischlin, za njim Jakob Prăntelius. Kasneje je mesto rektorja začasno spet prevzel Bohorič in nazadnje Engelbert Engel. Šola je delovala do 30. oktobra 1598. Na ta dan so namreč protestantski pridigarji in učitelji morali na ukaz deželnega vladarja nadvojvode Ferdinanda zapustiti Ljubljano.

Trubar sam je vse vneto spodbujal, da bi se šolali, a ni šlo brez težav. Glede tega je imel izkušnje z Dalmatinom in s svojima sinovoma, ki s svojim znanjem niso mogli prestopiti praga univerze v Nemčiji.[4] Sam je vedno tudi pomagal študentom po svojih močeh, mnogim med temi je bil »v resnici pravi oče, ki jim je delil pamet in kruh« (Javoršek, 2008: 224).

4 PRIMER IZ PRAKSE

4.1 NAČRT ZA IZVEDBO

Glede na prikazano snov nam je jasno, da so mnoge Trubarjeve kvalitete in njegova dela takšna, da jih lahko vrednotimo z različnih strani. Trubar prvenstveno ni bil jezikoslovec, ni bil tiskar, ni bil prevajalec … To, zaradi česar ga dandanes pravzaprav tako cenimo, je bilo »stranski produkt« njegovega zavzetega duhovniškega dela.

V tem duhu, v duhu takega »stranskega produkta« doživljam, razumem, vrednotim tudi vse tisto svoje delo z mladimi, ki se zgodi nenačrtovano, slučajno, spontano, priložnostno – torej kot najmanj enako ali ravno tako pomembno kot tisto, ki sodi »uradno« v opis del in nalog delovnega mesta vzgojitelja v dijaškem domu. Vedno znova moramo mlade navajati na mnogo stvari, predvsem na kulturno vedenje, ob tem pa še posebno tudi na lep jezik. Za ljubezen do jezika moramo stalno skrbeti. Nenehno moramo z vso potrpežljivostjo in iznajdljivostjo krepiti v mladih ljudeh zavedanje, kako pomembno se je tudi poglabljati v svoj jezik.

Vloga vzgojitelja v dijaškem domu je poudarjena predvsem pri »popoldanski« vzgoji mladih. Pri tem delu se lahko vzpostavijo dokaj pristni odnosi in v takem ozračju se da z malo iznajdljivosti in dobre volje in »mimogrede« (kot »stranski produkt«) privzgajati mladim ljubezen do jezika in vzbujati v njih zanimanje zanj. Prav bi bilo, da bi v tem duhu opravljal svoje delo prav vsak vzgojitelj, pa seveda tudi vsak učitelj, ne samo slovenisti.

Skratka: privzgajanje pravega odnosa do jezika je del mojih zavestnih in po mojem zelo pomembnih »postranskih produktov« mojega dela z mladimi. Zato sem za ponazoritev te strani svojega dela izbral primere iz svojega sodelovanja z dijaki v popoldanskem času, ki je sestavni del moje vzgojiteljske vsakdanjosti. Pogosto gre za čista naključja, včasih pa temo pogovora in razpravljanja izberem vnaprej. Vse to pa je vedno usmerjeno v spoštovanje pestrosti izraznih zmožnosti slovenskega jezika in v spoštovanje narečnih izrazov ter ohranjanje narečij.

4.2 IZVEDBA

Ko mi mladi pišejo telefonska sporočila (SMS-e), in teh ni malo, jih redno opozarjam na pomanjkljivosti in spodbujam k temu, da so čitljiva, da imajo »rep in glavo«. Prav tako jim tudi sam odgovarjam s polnimi povedmi. V sobah dijakov pogosto spodbujam debato o besedah, ki so še posebno pokrajinsko obarvane (na oddelku so mladi iz vseh koncev Slovenije), in razvijajo se zelo zanimivi pogovori. Primeri:

[4] Dalmatina so začasno poslali v pripravljalno samostansko šolo in na koncu je bil leta 1566 le sprejet na univerzo.

- Vprašam jih, kateri izraz se pri njih doma uporablja za opis, da nekdo nosi otroka na hrbtu. Nekateri rečejo temu »ciku-baku« (ciko-bako), drugi »štuporamo« (štuparamo), »cucoramo« (cucaramo). Velikokrat se iz takega začetka razvije čudovit pogovor s številnimi novimi primeri za nadaljnje primerjanje. Veliko je tudi smeha.

- Pogosto jim povem kašen pregovor, ki je v povezavi s temo, o kateri govorimo, da ga razvozlajo (Po toči zvoniti je prepozno.).

- Vprašam jih tudi, ali poznajo kakšne starejše besede (žrd, klenkanje …).

- Rad jih izzovem, da me oni »ujamejo« s kakšno besedo, ki je ne poznam. Ob tem jih vedno spodbujam, naj ohranjajo besede, ki so značilne za njihov kraj. To dela jezik bogat in živ.

- Razložim jim, da s pomočjo besed tudi mislimo. Da so besede in miselni pojmi zelo povezani in da nam pestrost besed množi miselne gradnike in omogoča podrobnejši vpogled v naš miselni in izrazni svet. V tem kontekstu jim skušam približati tudi etimološko razlago besed in pregovorov.

4.3 REFLEKSIJA

Mislim, da je skrb za privzgajanje lepega jezika delo vseh, ki delujejo v šolskem in vzgojnem sistemu. Ne samo slovenistov. Mislim, da bi morali vsi učitelji nameniti posebno pozornost jezikovnemu vzgajanju. Tako bi, na primer, pri vseh preizkusih znanja morali popravljati tudi slovnične in jezikovne napake, in to pri vseh predmetih. Ni nujno, da bi jih zaradi tega slabše ocenjevali, vsekakor pa bi morali otroke na to opozarjati. Tudi v tem se še vedno lahko zgledujemo po Trubarju.

Moja izkušnja s temi pogovori o jeziku in izražanju je vedno pozitivna, čeprav me velikokrat preseneti, da mnogo malo starejših besed mladi sploh ne poznajo več. Zelo se razživijo, ko skušajo najti besede, ki naj bi jih drugi v sobi ne poznali. Vedno znova jim tudi razlagam, da je njihovo jezikovno izražanje prav tako pomembno in izraz njihove osebnosti kot njihov zunanji, fizični videz. Ker so to večinoma dekleta, jim ta primerjava ni vedno pri srcu. Lažje se je naličiti kot skrbeti za lepo govorico.

Podobno jim razlagam v zvezi s pisanjem SMS-ov: da tudi s tem razkrivamo svojo srčno kulturo, spoštovanje do naslovnika itd. Rezultati mojega truda se pri nekaterih poznajo, pri drugih ne. Sicer pa vemo, da je malo sadov pedagoškega dela vidnih takoj. To je dolgoročna naložba in verjetno se bo mnogo teh mladih na to spomnilo šele takrat, ko bodo sami vzgajali svojo mladino.

5 ZAKLJUČEK

Razširjanje šolstva na Krajnskem se takrat kljub zavzetosti slovenskih protestantov ni prav močno razmahnilo. Nemške šole so dobile materialno osnovo predvsem z razlastninjenim cerkvenim premoženjem, na Slovenskem pa tega ni bilo. Reformacijsko gibanje ni imelo težav samo na finančnem področju. Vidmar upravičeno nakazuje jezikovne težave: prebivalstvo je govorilo pretežno slovensko, jezik izobraženstva in šol pa je bila še vedno latinščina, višji sloj pa se je praviloma pogovarjal v nemškem jeziku (Vidmar, 2007: 124). In ravno tukaj je bila glavna Trubarjeva zasluga (čeprav je moral Trubar sam pisati svoje zagovore v nemščini in Nemcem!): slovensko ljudstvo je naučil uporabljati svoj jezik v pisni obliki, ki si jo je sam zamislil in jo je sam tudi ustvaril in ji postavil temelje. Slovence je učil brati in pisati v slovenskem jeziku, česar do takrat ni naredil še nihče drug. Povedano drugače: Trubar je dal slovenskemu človeku ne samo ribo – knjigo, temveč – po starem nepisanem zakonu o vzgoji – tudi trnek: abecednik in šolo! In svoje delo je opravil goreče in pogumno.

In temu zgledu sledimo tudi sami pri svojem pedagoškem delu!

6 VIRI IN LITERATURA

6.1 VIRI

Gerjolj, Stanko (2009): Pedagoška razsežnost Trubarjevih katekizmov, v: *Primož Trubar, Trubarjev simpozij* (2008, Rim), Celje (Mohorjeva družba), Rim (Slovenska teološka akademija), Ljubljana (Inštitut za zgodovino Cerkve pri TF), 261–270.

Nared, Matija (2024): Pedagoški vidiki Trubarjevega dela, str. 26–27, *Vzgoja*, letnik 26, številka 103 oz. 2024/3.

Nared, Matija (2024): Reformacija in njen vpliv na šolstvo, str. 25–27, *Vzgoja*, letnik 26, številka 102 oz. 2024/2.

6.2 LITERATURA

Ahačič, Kozma (2008): *Verske in kulturne dimenzije delovanja protestantskih piscev ni mogoče kar tako ločevati*. Intervju – spraševal je Brane Senegačnik, v: *Nova revija*, 312–314, str. 101–115.

Vidmar, Tadej (2005): *Nastajanje novoveške stopenjske šolske strukture.* Razprave Filozofske fakultete. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Vidmar, Tadej (2007): Šola in komponente vseživljenjskega učenja pri Primožu Trubarju. *Stati inu obstati*, št. 5–6, str. 118–133.

Glavan, Mihael (2008): *Album; romanje s Trubarjem*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Javoršek, Jože (2008): *Primož Trubar*. Ljubljana: Slovensko protestantsko društvo Primož Trubar.

Naglič, Miha (2008): S Trubarjem v šolo. *Gorenjski glas*, 5. 9. 2008. Pridobljeno 10. 12. 2008 s spletne strani: Url: http://www.gorenjskiglas.si/novice/razgledi_snovanja/index.php?action =clanek&id=24705

Prijatelj, Ivan (1997): *O kulturnem pomenu slovenske reformacije*. Celovec: Wieser.

Wikipedija: *Primož Trubar*, pridobljeno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Primo%C5%BE_Trubar

Lektoriranje: Ivanka Zobec

PISANJE KOT IZRAZ KULTURNE IN OSEBNE IDENTITETE V ZGODNJEM OPISMENJEVANJU

WRITING AS AN EXPRESSION OF CULTURAL AND PERSONAL IDENTITY IN EARLY LITERACY

Alma Novak (alma.novak@guest.arnes.si), učiteljica razrednega pouka, Osnovna šola Franceta Prešerna Črenšovci, Slovenija

Povzetek

V prispevku je predstavljen pomen razvijanja pisnih zmožnosti v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju, in sicer z vidika jezikovnega razvoja, osebnostne rasti ter oblikovanja kulturne in jezikovne identitete učencev. S premišljenim didaktičnim načrtovanjem, ki vsebuje opismenjevanje, medpredmetno povezovanje ter ustvarjanje spodbudnega in varnega učnega okolja, se učencem omogoča celostni razvoj. Vključevanje večjezičnosti in raznolikosti dodatno bogati učni proces in spodbuja strpnost, spoštovanje ter povezanost. V teoretičnem delu so opisani osnovni pojmi pisanja in pisave, predstavitev učnega načrta, ciljev, standardov in možnosti medpredmetnega sodelovanje. Predstavljeni so praktični primeri izvedbe aktivnosti na razredni stopnji. Vsebine, prilagojene učencem, so omogočale povezavo grafomotorike in pisne zmožnosti z drugimi predmeti tako pri spoznavanju maternega jezika, kot pri učenju drugih spretnosti. Na podlagi izvedenih aktivnosti je možno trditi, da so učenci razmišljali o pomenu maternega jezika, razvijali občutek pripadnosti in jezikovne identitete.

Abstract

The paper presents the importance of developing writing skills in the first stage of education from the perspective of language development, personal growth, and the formation of cultural and linguistic identity in pupils. Careful didactic planning, which includes literacy development, interdisciplinary learning, and the creation of a stimulating and safe learning environment, enables pupils to develop holistically. The inclusion of multilingualism and diversity further enriches the learning process and promotes tolerance, respect, and connectedness. The theoretical part describes the basic concepts of writing and handwriting, presents the curriculum, objectives, standards, and opportunities for interdisciplinary learning. Practical examples of activities carried out at the first stage of primary school (1st – 5th class) are presented. The content, adapted to the students, enabled the connection of graphomotor skills and writing abilities with other subjects, both in learning the mother language and in learning other skills. Based on the activities carried out, we can say that pupils reflected on the importance of their mother tongue and developed a sense of belonging and linguistic identity.

Ključne besede: pisanje, opismenjevanje, medpredmetno povezovanje, jezikovna in kulturna identiteta

Keywords: writing, literacy development, interdisciplinary learning, linguistic and cultural identity

1 UVOD

Pisanje je temeljna zmožnost osnovnošolskega izobraževanja, ki učencem omogoča izražanje misli, občutkov in idej v pisni obliki. V prvem triletju osnovne šole učenci postopoma usvajajo pisne veščine – od spoznavanja velikih tiskanih črk v 1. razredu do malih tiskanih in pisanih črk v 2. razredu, pri čemer prek pisanja preživijo približno 30–60 % šolskega časa. To obdobje je odločilno za razvoj fine motorike, jezikovnih zmožnosti in bralnega razumevanja.

Pouk slovenščine v osnovni šoli ne prispeva le k sporazumevanju, temveč ima tudi ključni vpliv na oblikovanje osebne, narodne in državljanske identitete učencev. Skozi učenje maternega jezika se razvija narodna zavest, zavest o slovenščini kot državnem in uradnem jeziku ter zavedanje njenega položaja v Evropi.

Glavni cilji slovenščine v prvem triletju vključujejo oblikovanje pozitivnega razmerja do jezika, spoštovanje do jezika in drugih kultur ter razvijanje jezikovne, narodne in državljanske zavednosti (UN za slovenščino, 2018).

Pri svojem dosedanjem delu v vzgoji in izobraževanju opažam, da učenci v prvem triletju lažje in hitreje usvojijo znanje zapisa črk s konkretnimi dejavnostmi, ki jim omogočajo lastno aktivnost in sodelovanje. Skozi pisanje izražajo svoja občutja, misli ter pustijo viden pečat pisnega sporazumevanja. Učenci tako uporabljajo slovenščino kot orodje za utrjevanje narodne zavesti.

2 UČNI NAČRT

Učni načrti, ki jih pripravlja Strokovni svet Republike Slovenije za izobraževanje, vsebujejo napotke in navodila za izvajanje pouka pri posameznih predmetih. Pri predmetu slovenščina v prvem izobraževalnem obdobju učenci razvijajo zmožnost branja in pisanja glede na svoje predznanje branja in pisanja. Glede na razvite spretnosti, zmožnosti in veščine individualizirano, postopoma in sistematično prehajajo na vedno višjo raven obvladovanja teh veščin. Upoštevati je potrebno tako razvoj predopismenjevalnih zmožnosti kot tudi razvoj tehnike branja in pisanja besed ter enostavčnih povedi z velikimi, malimi tiskanimi in pisanimi črkami. Standard znanja glede pisanja zajema zapis kratkih besedil s tiskanimi in pisanimi črkami ob zaključku 2. razreda. Ob zaključku prvega izobraževalnega obdobja naj bi učenec usvojil pisanje s pisanimi črkami besedila tistih vrst, ki so predpisane v učnem načrtu (UN za slovenščino, 2018).

2.1 PISAVA

Različni narodi uporabljajo različne pisave. Trstenjak (2006) pravi, da je pisava sestavljena iz posameznih potez, same poteze pa so kretnje naših rok oziroma izraz našega telesa (telesne moči, razpoloženja, misli in čustev). Avtorica R. N. Brakus (2003) pisavo opredeli kot posebno vrsto grafomotoričnega izražanja, katerega osnovna naloga je pretvorba sporočanja iz slišane oblike v vidno.

Vsaka pisava ima določene kriterije in zahteve. Ne smemo pozabiti tudi na estetski vidik pisave. Sestavine oblikovane pisave, ki upoštevajo tudi pravopisna pravila, so (Ivačič, 2016):

- pravilnost zapisa: jezikovno pravilna izraženost pisave, ki upošteva logična, slovnična in pravopisna pravila;
- hitrost pisanja: zaradi hitrega tempa današnjega časa izhajata dve načeli: načelo enopoteznosti in načelo tekočnosti pisave;
- enopoteznost zapisa besed: pomeni zapis z eno potezo, brez prekinitve linije med črkami v zapisani besedi; vsako zatikanje in dvigovanje pisala pomeni zaostanek pri pisanju;
- tekočnost pisave: nanaša se na obliko črk, ki jih vežemo med seboj po najkrajši poti;
- estetskost pisave: pomeni, da so črke urejene in ustrezno oblikovane, enake velikosti ter potekajo v ravni liniji;
- čitljivost pisave: odvisna je od osnovnih oblik črk, ki so sestavljene iz preprostih potez.

2.2 UČENJE PISANJA IN BRANJA

Učenje branja in pisanja poteka sočasno. Tako kot pri učenju branja tudi pri učenju pisanja upoštevamo individualizacijo in postopnost. Pri učenju zapisa posamezne črke se naučimo najprej poteznosti zapisa določene črke. Sledijo konkretne vaje z materiali, kot so peščene črke, pisanje črk v mivko/zdrob, oblikovanje črk s pomočjo vrvi, kosmate žice, zapisa črk s plastelinom, pisanje črke po hrbtu, v zraku ipd.

Pisanje je poleg branja temeljna sestavina pismenosti. Razvita zmožnost pisanja omogoča posamezniku učinkovito in polno delovanje v osebnem, poklicnem in družbenem življenju (Novak in Mršnik, 2022).

Pisanje omogoča, da otrok izraža svoje želje, misli in vzpostavi stike z drugimi ljudmi. Pisanje je pretvarjanje glasov, besed, povedi iz slušne/zvočne v vidno/svetlobno obliko.

2.3 MEDPREDMETNO POVEZOVANJE

Medpredmetno povezovanje temelji na povezovanju med posameznimi predmeti tako, da stremimo k uresničevanju skupnega, integriranega cilja. Fogarty (2009) predstavlja dva modela povezovanja. Prvi temelji na povezovanju pojmov znotraj vsebin predmeta, drugi pa na samem povezovanju med predmeti.

Zlasti v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju se vsebine slovenščine naravno povezujejo z drugimi učnimi področji, kot so spoznavanje okolja, matematika, glasbena in likovna umetnost. Takšno medpredmetno prepletanje krepi razumevanje jezika v različnih kontekstih in spodbuja celosten kognitivni razvoj učencev.

Nekateri cilji pouka slovenščine vključujejo tudi uporabo knjižnice in razvijanje informacijske pismenosti in tudi to je medpredmetnost. Poleg tega pouk omogoča uresničevanje medpredmetnosti tudi preko širših vzgojnih ciljev, kot so okoljska, prometna in poklicna vzgoja ter spodbujanje telesnega in duševnega zdravja.

Posebno mesto ima medpredmetno povezovanje tudi pri razvijanju kulturne zavesti, ki je tesno povezano z jezikom kot nosilcem narodne identitete. Ta proces se nadgrajuje skozi vsa leta osnovnošolskega izobraževanja in pomeni pomemben temelj za oblikovanje osebne, državljanske in narodne identitete učencev.

V učnem načrtu za slovenščino je vključeno poglavje o medpredmetnih povezavah, kjer je navedeno, da se slovenščina povezuje z vsemi predmetnimi področji, saj predstavlja tako učni predmet kot učni jezik (UN za slovenščino, 2018).

Takšno medpredmetno povezovanje se uresničuje tako pri rednem pouku kot v okviru naravoslovnih, tehniških, kulturnih in projektnih dni ter drugih šolskih dejavnosti. Dejavnosti in cilje prilagajamo glede na starost in zmožnosti učencev, pri čemer ostajajo načela medpredmetnosti enaka: sodelovanje, povezovanje in smiselno učenje.

2.4 KLJUČNI ELEMENTI VARNEGA IN SPODBUDNEGA UČNEGA OKOLJA

Vzpostavitev varnega in spodbudnega učnega okolja je ključen predpogoj za uspešno učenje in razvoj učencev, zlasti v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju. Takšno okolje učencem omogoča, da se počutijo sprejete, slišane in vredne, kar spodbuja njihovo motivacijo, samostojnost in pripravljenost na učenje.

- Dobro počutje in spodbudna klima: aktivna participacija učencev v smiselne dejavnosti, kjer se počutijo sprejete in del razreda. Takšno počutje in pozitivna učna klima močno vplivata na njihovo učno motivacijo in uspešnost.
- Povezanost učitelja z učenci: predstavlja najpomembnejši preventivni dejavnik pri vodenju razreda. Dober stik je najboljša preventiva pred »nedisciplino«.
- Jasna struktura, pravila in predvidljivost: učenci se počutijo varne, kadar poznajo pravila, pričakovanja in posledice. Za večjo učinkovitost upoštevanja pravil je dobro, da jih v razredu oblikujejo učenci sami.
- Aktivna vloga učencev: pripomore k večji motivaciji, samostojnosti pri učnem procesu. Učenci imajo občutek pripadnosti (Zavod RS za šolstvo, 2019).

2.5 POVEZAVA Z NARODNO ZAVESTJO IN IDENTITETO

- Dejavnosti, ki vključujejo učenje pisane pisave, spoznavanje velike začetnice in rabo imen, imajo pomembno vlogo tudi pri oblikovanju narodne zavesti in jezikovne identitete učencev. Učenje pravilnega zapisa osebnega imena kot enega najosnovnejših nosilcev identitete predstavlja otrokov prvi stik z zavestjo o sebi kot posamezniku, ki pripada določenemu jezikovnemu in kulturnemu prostoru.
- Zapis lastnega imena s pisanimi črkami v povezavi s slovenskim jezikom krepi zavedanje o pomenu materinščine kot temeljnega elementa kulturne dediščine in narodne pripadnosti. Učenci se skozi tovrstne naloge ne učijo le jezika, temveč tudi njegovega simbolnega pomena – kot orodja sporazumevanja, izražanja in pripadnosti.
- Večjezični pristopi, vključeni v izvedbo dejavnosti, dodatno poudarjajo vključujoči vidik nacionalne identitete, ki temelji na spoštovanju lastne kulture in jezika, hkrati pa spodbuja odprtost do drugih. Tako načrtovane in izvedene aktivnosti omogočajo učencem, da razvijajo občutek pripadnosti slovenski kulturi, obenem pa gojijo spoštovanje do jezikovne in kulturne raznolikosti.

3 PRAKTIČNI DEL

Dejavnosti sem izvedla v 2. razredu osnovne šole pri različnih predmetih. Vseskozi so se vsebine medpredmetno povezovale in tako učencem omogočile lažje ter celostno razumevanje učne snovi. Znotraj pouka sem vključila večjezične pristope in dejavnosti varnega ter spodbudnega učnega okolja.

3.1 DEJAVNOST: MOJE IME

3.1.1 NAČRTOVANJE DEJAVNOSTI

Skozi celotno šolsko leto smo postopoma obravnavali različne načine zapisa črk abecede: od velikih tiskanih smo prešli na male tiskane, nato pa nadaljevali z malimi in velikimi pisanimi črkami. Ob tem smo spoznali, kdaj pravilno uporabljamo veliko začetnico. Vseskozi smo utrjevali rabo velike začetnice – na začetku povedi, v lastnih imenih bitij in v svojilnih pridevnikih, izpeljanih iz njih, v zemljepisnih lastnih imenih – ter rabo končnih ločil (pike, vprašaja, klicaja). Pri obravnavi črk sem upoštevala individualizacijo in diferenciacijo. Učencem, ki so črke hitro usvojili, sem ponujala zahtevnejše naloge, npr. sestavljanje krajših besed ali povedi ter iskanje primerov v besedilih. Učencem, ki so potrebovali več podpore in usmerjanja, sem omogočila dodatne vaje za prepoznavanje in zapis posameznih črk ter uporabo velike začetnice. Uporabljala sem različne pristope – delo v parih, skupinsko delo in individualne naloge, da so vsi učenci lahko napredovali glede na svoje sposobnosti in tempo učenja. Učenci s težavami pri pisanju so imeli možnost utrjevanja zapisa črk preko čutil, zapis črke v mivko, oblikovanje črke z volno, zapis na velik format ipd.

Obravnavo črke sem začela z iskanjem besed, ki se začenjajo na to črko, kar je učencem omogočilo aktivacijo predznanja in vzpostavitev pomenskih povezav. Sledila je ponovitev zapisa velike in male tiskane črke. Nato je bil predstavljen potek zapisa pisane črke, najprej z gibanjem v zraku, nato z različnimi veččutnimi dejavnostmi in na koncu z zapisom v zvezek. Opismenjevanje učencev je potekalo po postopnem prehodu od konkretnega k abstraktnemu. Učenci so s pomočjo otipa dobili peščeno malo pisano črko, ki so jo večkrat prevlekli s prstom v smeri pravilnega zapisa. Na velikem risalnem listu, formata A3, so prevlekli pisano črko S. Oblikovali so jo z volno, sošolcu so jo pisali na hrbet. Na koncu so v zvezek zapisali velike in male pisane črke in usmerili pozornost na pravilno zaporedje potez za zapis. Zapis obravnavane črke so večkrat ponovili in pri tem upoštevali vse elemente pravilnega zapisa. Po obravnavanju več črk so s preslikavo prepisali besede in nato tudi povedi. Učenci, ki so potrebovali več ponovitev, so imeli možnost ponavljanja vaj pri dopolnilnem pouku ter v dejavnostih razširjenega programa.

3.1.2 IZVEDBA

Za učence sem pripravila dejavnost, ki je temeljila na medpredmetnem povezovanju slovenščine, matematike in likovne umetnosti. Ob koncu obravnave vseh črk abecede, torej velikih, malih tiskanih in pisanih, so učenci dobili likovno nalogo, ki smo jo poimenovali *Moje ime*.

Pri tem smo sledili ciljem:

Tabela 1: Cilji, ki omogočajo medpredmetno povezanost

splošni (informacijske pismenosti, vzgojni)		
• pove svoje mnenje o tem, čemu nam imena • pove, kaj ve o svojem imenu • spoznava namen in pomen imen v preteklosti		
Slovenščina	Matematika	Likovna umetnost
• s pisanimi črkami napišejo svoje ime • uporabijo veliko začetnico • pišejo enopotezno in vsako črko v dogovorjenem zaporedju potez, povezano • pazijo na estetskost in čitljivost zapisa	• učenci spoznavajo in poiščejo simetrijo pri predmetih iz vsakdanjega življenja • učenci prepoznajo in opišejo simetrične oblike • uporabijo poznavanje simetrije pri izdelavi likovnega izdelka z določeno likovno nalogo, usmerjeno na simetrijo	• narišejo oblike (svoje ime) z ene vrste risarskim materialom – flomastri • opazujejo in primerjajo zglede črt (linij) v naravi, okolju in v likovnih delih • razporejajo oblike v risbi in oblikujejo motiv po celi ploskvi • rišejo – pišejo – prostoročno
Pojmi:	Pojmi:	Pojmi:
• glas • črka • beseda, ime • tiskana črka – velika in mala • pisana črka – mala in velika • velika začetnica	• simetrija • simetrična oblika • somernica	• oblika in velikost oblik • vrste črt (linij) (ravna, ukrivljena, lomljena, kratka, dolga, vodoravna, navpična, poševna) • velikost risarskih podlag

Uvodni del dejavnosti

V uvodnem pogovoru sem učence spodbudila, da vsak pove nekaj o svojem imenu, ali mu je ime všeč in zakaj, kdo mu ga je izbral ter ali pozna razlog za tako izbiro. Učenci so razmišljali tudi o tem, ali poznajo še koga s podobnim imenom.

V nadaljevanju je bil pogovor usmerjen širše, k razmišljanju o tem, zakaj ljudje sploh imamo imena, ali se imena pojavljajo tudi pri drugih pojavih v okolju, kako in zakaj se ponavljajo ter spreminjajo. Ob skupnem razmišljanju so učenci prišli do spoznanja, da so se imena v preteklosti pogosto prenašala iz roda v rod (z očeta na sina, z matere na hčer).

Na tej točki je bil pogovor kar sam od sebe razširjen še na temo hišnih imen. Učenci so navedli hišna imena, ki jih poznajo, ter iskali razloge za njihov nastanek.

Glavni del dejavnosti

Učencem je bila predstavljena likovna naloga, pri kateri so se prepletali cilji likovne umetnosti, matematike in slovenščine. Napovedana sta bila likovna tehnika (risanje s flomastri) in motiv (moje ime in simetrija). Pogovor je bil usmerjen v razumevanje nastajanja motiva pri risanju, poimenovanje različnih vrst črt ter v spoznavanje

likovnega pojma črta, kar je bilo podprto z ogledom izbranih umetniških del (prinesenih v razred ali projiciranih na tablo). Skupaj z učenci so bili oblikovani kriteriji uspešnosti, ki so jim služili kot vodilo pri ustvarjanju.

Na začetku so učenci risalni list formata A3 prepognili, da so na pregibu dobili simetralo (učni cilj matematike). Na zgornjo polovico prepognjenega lista so nato s flomastrom in s pisanimi črkami zapisali svoje ime (učni cilj slovenščine). Naloga je bila, da zapisano ime preslikajo preko simetrale, s čimer so dobili simetrični zapis svojega imena. Pri natančnem oblikovanju simetrije so si pomagali z okni učilnice, ki so omogočila vizualno oporo. Risalni list so nato postavili pokončno in z različnimi barvnimi flomastri svojemu imenu dodajali različne točke, vrste črt, oblike, pri čemer so upoštevali načelo simetrije na drugi strani.

Slika 1: Likovni izdelek za ime Mila (Foto: Alma Novak)

Učenci so pri delu pokazali izredno motiviranost, koncentracijo in natančnost.

Zaključni del dejavnosti

Ob zaključku ure so bili likovni izdelki razstavljeni na tabli oz. na panoju in skupaj z učenci ovrednoteni glede na vnaprej oblikovane kriterije uspešnosti. Izdelki so izkazovali, da so učenci upoštevali vse kriterije likovne naloge:

- izražali so se z linijo – črto,
- upodobili so simetričen motiv,
- likovni motiv so gradili po celotni ploskvi,
- uporabili so domišljijo.

4 ZAKLJUČEK

Pisanje v prvem triletju predstavlja temeljni način oblikovanja otrokove osebne in kulturne identitete. Z izbranimi didaktičnimi pristopi, ki vključujejo ustvarjalno rabo jezika in medpredmetno povezovanje, učenci že v zgodnjem obdobju razvijajo sposobnost samorefleksije, simbolnega mišljenja in kulturne umeščenosti. Učitelj je pri tem ključni dejavnik, ki skozi spodbudno učno okolje omogoča posamezniku, da skozi pisanje spoznava sebe, druge in širše okolje. Tako se jezik v šolskem prostoru ne oblikuje le kot orodje sporazumevanja, temveč tudi pripadnosti, vrednotenja in sooblikovanja kulturne skupnosti.

5 VIRI IN LITERATURA

Brakus, N. Rosana (2003): *Razvojne disleksije i disgrafije*. Beograd: Zadužbina Andrejević.

Fogarty, Robin (2009): *How to integrate the curricula. Third edition*. Thousands Oaks: Corwin A SAGE Company.

Ivačič, Andrea (2016): *Težave pri pisanju in razvojna disgrafija v osnovni šoli: razlike med dečki in deklicami.* [Magistrsko delo]. Ljubljana. Pridobljeno 27. 8. 2025: http://pefprints.pef.uni-lj.si/4297/1/Magistrsko_delo-_kon%C4%8Dna.pdf

Novak, Nina (ur.); Mršnik, Sandra (ur.) (2022). *Postopno, sistematično in individualizirano opismenjevanje in razvijanje bralne pismenosti (spletna izdaja).* Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 27. 8. 2025: https://www.zrss.si/pdf/Postopno_sistematicno_in_individualizirano_opismenjevanje_in_razvijanje_bralne_pismenosti.pdf

Trstenjak, Anton (2006). *Človek in njegova pisava*. Ljubljana. Zavod za alternativno izobraževanje – GESD.

Učni načrt. Program osnovna šola. Likovna vzgoja (2011). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 27. 8. 2025: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_likovna_vzgoja.pdf

Učni načrt. Program osnovna šola. Matematika (2011). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 27. 8. 2025: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_matematika.pdf

Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina (2018). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 27. 8. 2025: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_slovenscina.pdf

Zavod RS za šolstvo. (2019). *Kako do spodbudnega in varnega učnega okolja* (spletna izdaja). Pridobljeno 27. 8. 2025: https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2021/03/2019-05-10-kako-do-spodbudnega-in-varnega-ucnega-okolja.pdf

SLOVENSKI ZNANSTVENIKI

SLOVENIEN SCIENTISTS

Andrejka Debelak Arzenšek (andrejka.arzensek@sc-celje.si), učiteljica kemije, Šolski center Celje, Gimnazija Lava, Slovenija

Povzetek

Pri pouku naravoslovnih predmetov v slovenskih gimnazijah in srednjih tehniških šolah dijaki poslušajo predavanja o učni snovi in ob tem učitelji zagotovo omenijo tudi dosežke ter imena znanstvenikov. Po nekaterih slovenskih znanstvenikih se imenujejo tudi priznanja na osnovnošolskih in srednješolskih tekmovanjih iz naravoslovnih predmetov, npr. Vegovo priznanje, Preglova plaketa, Stefanovo priznanje. Omenjena priznanja pozna skoraj vsak slovenski šolar. Ali poznajo tudi dosežke teh znanstvenikov? V strokovnem prispevku želim predstaviti nekaj o slovenskih znanstvenikih in predstaviti rezultate ankete med mladimi o tem, po katerem dosežku so ti slovenski velikani poznani. Kaj se skriva za temi velikimi imeni slovenskega naravoslovja? Pomembno je, da dijaki poznajo povezavo med učno snovjo, eksperimentalnim delom v šoli in dosežki teh Slovencev. Prav tako je pomembno poznati dosežke, ker so rezultat dela Slovencev, ki so pustili velik pečat v znanosti in bogatijo slovensko zgodovino.

Abstract

In science classes at Slovenian grammar schools and technical secondary schools, when students listen to lectures on the subject matter, teachers also talk about achievements and names of scientists. Some Slovenian scientists have even given their names to awards in primary and secondary school competitions in science subjects, for example the Vega Award, the Pregl Plaque, and the Stefan Award, which almost every Slovenian student is familiar with. But are they also familiar with the achievements of those scientists?

I would like to present in this article some information about Slovenian scientists and share the results of a survey conducted among young people on the achievement of those Slovenian giants. What lies behind those big names of Slovenian science?

It is important for the students to understand the connection between the subject matter, experimental work at school, and the achievements of those Slovenians. Moreover, it is important to know their accomplishments because they are the result of the work of Slovenians who have left a significant mark on science and enriched the Slovenian history.

Ključne besede: dosežki, naravoslovje, slovenski znanstveniki, tekmovanje, zgodovina

Keywords: achievements, natural science, Slovenian scientists, competition, history

1 UVOD

Pri pouku naravoslovnih predmetov v slovenskih osnovnih šolah, gimnazijah in srednjih tehniških šolah dijaki poslušajo predavanja o učni snovi in ob tem učitelji zagotovo omenijo tudi dosežke in imena znanstvenikov. Po nekaterih slovenskih znanstvenikih se imenujejo tudi priznanja na osnovnošolskih in srednješolskih tekmovanjih iz naravoslovnih predmetov, npr. Vegovo priznanje, Preglova plaketa, Stefanovo priznanje. Omenjena priznanja pozna skoraj vsak slovenski šolar. Zanimalo me je, ali poznajo dijaki gimnazije tudi dosežke teh znanstvenikov. V strokovnem prispevku želim predstaviti nekaj o slovenskih znanstvenikih in predstaviti rezultate ankete med mladimi o tem, koliko poznajo videz, obdobje delovanja in dosežke Jurija Vege, Jožefa Stefana in Friderika Pregla.

2 TEORETIČNI UVOD

2.1 TEKMOVANJA V ZNANJU NARAVOSLOVJA V SLOVENSKIH ŠOLAH

2.1.1 TEKMOVANJE ZA VEGOVO PRIZNANJE

Državno tekmovanje osnovnošolcev v znanju matematike je eno najstarejših tekmovanj slovenskih osnovnošolcev v znanju katerega izmed šolskih predmetov, saj je bilo prvo, tedaj še republiško, tekmovanje organizirano že v šol. letu 1964/65.

Na državnem tekmovanju so tekmovali le učenci zadnjega razreda OŠ, od leta 1980/81 so na državnem tekmovanju sodelovali učenci zadnjih dveh razredov OŠ, od šol. l. 2007/2008 pa so sodelovali učenci zadnjih treh razredov OŠ.

Do šol. l. 2014/15 so učenci teh razredov tekmovali na šolskem, področnem in državnem tekmovanju. V letu 2015/2016 je bilo ukinjeno področno tekmovanje.

V šolskem letu 2020/21 se je tekmovanje razdelilo, in sicer na tekmovanje osnovnošolcev v znanju matematike za Vegova priznanja ter tekmovanje osnovnošolcev v znanju matematike za kenguru Vegova priznanja. Prvo je namenjeno učencem 8. in 9. razreda, drugo pa še učencem od 1. do 7. razreda.

V letu 1970/1971 je tekmovanje dobilo ime po Juriju Vegi in od takrat lahko učenci prejmejo za dosežek na šolskem tekmovanju bronasto Vegovo priznanje, za dosežek na področnem tekmovanju srebrno Vegovo priznanje, za dosežek na državnem tekmovanju pa zlato Vegovo priznanje.

Danes najuspešnejši tekmovalci na šolskem tekmovanju lahko prejmejo priznanje Kenguru, na regijskem tekmovanju bronasto Vegovo priznanje, na državnem tekmovanju pa srebrno Vegovo_priznanje ali zlato Vegovo priznanje.

V Sloveniji je bilo prvo tekmovanje srednješolcev v znanju matematike organizirano leta 1950. Od leta 1958 pa to tekmovanje vodi DMFA. Od leta 1975 so tekmovali dijaki na šolskem tekmovanju in glede na rezultate le-tega so potem najboljši dijaki tekmovali na izbirnem tekmovanju. Najboljši tekmovalci so se udeležili državnega tekmovanja. Še vedno je tekmovanje dvostopenjsko, pri čemer je za udeležbo na državnem tekmovanju treba uspešno opraviti odbirni del. Dijaki torej lahko dosežejo bronasto Vegovo priznanje, srebrno Vegovo priznanje ali zlato Vegovo priznanje.

2.1.2 TEKMOVANJE ZA PREGLOVO PRIZNANJE

Tekmovanje iz znanja kemije za Preglova priznanja in plakete vsako leto organizira Zveza za tehnično kulturo Slovenije. Prvo tekmovanje je bilo v Sloveniji izvedeno leta 1967. Za Preglova priznanja se lahko potegujejo učenci 8. in 9. razreda osnovne šole, za plakete pa dijaki srednjih šol.

Za uspeh na tekmovanju lahko tekmovalci prejmejo bronasto Preglovo priznanje na šolskem tekmovanju za osnovne šole ter srebrno in zlato Preglovo priznanje na državnem tekmovanju za osnovne šole. Srednješolski tekmovalci pa lahko prejmejo bronasto Preglovo plaketo na šolskem tekmovanju iz znanja kemije ter srebrno Preglovo plaketo in zlato Preglovo plaketo na državnem tekmovanju iz znanja kemije.

2.1.3 TEKMOVANJE ZA STEFANOVO PRIZNANJE

Leta 1981 so fiziki v Mariboru skupaj z DMFA Slovenije organizirali republiško tekmovanje, ki je potem potekalo vsako leto do leta 1991. Podobno kot se je dogajalo s Slovenijo, so se tekmovanja iz republiških leta 1992 prelevila v državna tekmovanja, od leta 1994 pa osnovnošolci tekmujejo za zlata, srebrna in bronasta Stefanova priznanja.

Fizikalna tekmovanja so se včasih nekoliko razlikovala od ostalih osnovnošolskih tekmovanj. Glavni razliki sta bili v tem, da niso tekmovali posamezniki, ampak dvočlanske šolske ekipe, in v tem, da so na državnem tekmovanju učenci poleg teoretičnih nalog reševali tudi eksperimentalne naloge. Od šolskega leta 2005/2006 dalje pa učenci na vseh ravneh tekmujejo posamično. Samostojno rešujejo tudi eksperimentalne naloge.

Najuspešnejši tekmovalci na šolskem tekmovanju prejmejo priznanje Čmrlj, na področnem tekmovanju bronasto in srebrno Stefanovo priznanje, na državnem tekmovanju pa zlato Stefanovo priznanje, nekateri pa tudi praktične nagrade.

Prvo tekmovanje srednješolcev je bilo izvedeno leta 1951 med dijaki zadnjih dveh letnikov višjih gimnazij. Naslednje tekmovanje je bilo potem izvedeno šele leta 1964 in od takrat naprej vsako leto.

Razen prvega je vsa dosedanja tekmovanja organiziralo Društvo matematikov, fizikov in astronomov Slovenije, seveda velikokrat ob pomoči Oddelka za fiziko na Fakulteti za matematiko in fiziko in vsaj na začetku Inštituta Jožef Stefan. Tekmovanje se je seveda vseskozi spreminjalo zaradi sprememb pri organizaciji in zaradi šolskih reform.

S koncem usmerjenega izobraževanja in ponovne ustanovitve gimnazij tekmujejo v skupini A dijaki prvih letnikov. Gre za poglavje mehanike, ki je v tej skupini glede matematike prirejena zahtevnosti prvega letnika gimnazije. V skupini D pa je celotna srednješolska snov fizike in dijaki v tej skupini rešujejo tudi eksperimentalno nalogo. Iz te skupine se zbira olimpijska ekipa za udeležbo Slovenije na mednarodni fizikalni olimpijadi.

Glede organizacije tekmovanja je Slovenija razdeljena na osem regij in v vsaki regiji sodeluje iz posamezne šole poljubno število tekmovalcev na predtekmovanju. Vsaka regija ima glede na število šol v regiji in glede na uspešnost tekmovalcev na državnih tekmovanjih določeno kvoto tekmovalcev za državno tekmovanje. Deset najuspešnejših tekmovalcev iz skupine D državnega tekmovanja pa se ima pravico udeležiti izbirnega tekmovanja za olimpijsko ekipo. Pet tekmovalcev z največjo vsoto točk z državnega in izbirnega tekmovanja sestavlja slovensko olimpijsko ekipo.

2.2 SLOVENSKI ZNANSTVENIKI V NARAVOSLOVJU

2.2.1 JURIJ VEGA

Baron Jurij Bartolomej Vega se je rodil leta 1754 v revni kmečki družini polgruntarja, vzhodno od Ljubljane – v Zagorici pri Dolskem. Oče je umrl, ko je bilo Juriju 6 let. Osnovno znanje si je pridobil pri domačem duhovniku v Moravčah, verjetno v slovenskem jeziku. Ko je dopolnil 13 let, je leta 1767 začel obiskovati jezuitske nižje študije (»nižjo gimnazijo«) v Ljubljani. Jezuiti so prav v njegovem času začeli v zadnjih dveh letnikih dajati večji pomen matematično-naravoslovnim predmetom. Po končani gimnaziji je študiral filozofijo na liceju v Ljubljani. Pri tem študiju so bili takrat tudi predmeti logika, algebra, metafizika, geometrija, trigonometrija, geodezija, fizika.

Po koncu študija se je zaposlil kot inženir za rečno plovbo pri regulacijskih delih na Savi in Ljubljanici. Leta 1780 se je vpisal med topničarje cesarske armade na Dunaju, kmalu postal podporočnik in poročnik ter učitelj matematike na topničarski šoli. Napisal je štiri učbenike za matematiko. V enem izmed njih so izrazi v zaprti obliki za sinuse mnogokratnikov 3. stopnje zapisani v preprostih oblikah, s katerimi je lahko računati. Zavzemal se je za vpeljavo metrskega sistema v habsburški monarhiji, vendar je bilo to uvedeno šele 90 let kasneje. Veliko časa, predvsem zadnje desetletje življenja, je preživel na bojiščih po Evropi. Sodeloval je tudi v bojih proti Osmanom pri Beogradu.

Njegovo najpomembnejše delo je izšlo v Leipzigu leta 1794, logaritmovnik Zakladnica vseh logaritmov oz. Vegove logaritemske tablice, ki je bila dve stoletji temeljna matematična knjiga, vse do prihoda računalnikov. Življenje aktivnega vojaka je znanstveniku Vegi pogosto onemogočalo uporabo potrebnih virov. Kljub temu je napisal šest znanstvenih člankov, 17 matematičnih, fizikalnih in astronomskih del v več ponatisih, kar mu je prineslo sloves tudi zunaj avstrijskih meja. Leta 1800 je postal član Kraljeve družbe znanosti v Pragi in

akademije v Berlinu. Po najvišjem odlikovanju za zasluge je istega leta dobil dedni baronski naslov, pravico do lastnega grba in čin podpolkovnika. Slovenski matematik, fizik, geodet, meteorolog, plemič, topniški časnik je svoja zadnja leta preživel na Dunaju. Septembra 1802 so ga začeli pogrešati in po iskanju so njegovo truplo našli v Donavi pri Dunaju (Kunaver, 2004).

Poleg Vegovega priznanja za mlade matematike se po njem imenuje Vegova ulica v Ljubljani, Osnovna šola v Moravčah, Elektro-računalniška strokovna šola in gimnazija Ljubljana ter Gimnazija Jurija Vege v Idriji (Sitar,1997).

Slika 1: Jurij Vega (vir: https://sl.wikipedia.org/wiki/Friderik_Pregl)

2.2.2 JOŽEF STEFAN

Jožef Stefan, fizik in matematik, elektrotehnik, profesor, pesnik, se je rodil leta 1835 v Celovcu v Avstriji. Jožef je obiskoval benediktinsko gimnazijo v Celovcu, kjer se je pokazalo, da je zelo uspešen pri učenju matematike in fizike. Skupaj s prijatelji so na gimnaziji ustanovili literarni krožek in izdajali dijaško glasilo v slovenskem jeziku. Študij je nadaljeval na Univerzi na Dunaju, kjer je diplomiral iz matematike in fizike. V letu 1858 pa je na dunajski univerzi doktoriral z disertacijo Opažanja o absorpciji plinov. Leta 1863 je postal redni profesor matematike in fizike na Univerzi na Dunaju ter tako postal najmlajši redni profesor v tedanji državi in bil kmalu izvoljen za rednega člana avstrijske Cesarske akademije znanosti. V letih 1876 in 1877 je bil rektor Univerze na Dunaju.

Ker se je rodil na ozemlju današnje Avstrije in ker je večina življenja preživel in deloval na Dunaju, ga nekateri viri navajajo kot avstrijskega fizika, čeprav se je rodil v slovenski družini. Zavzemal se je za slovenščino in pisal ter objavil več pesmi, potopisov in poljudnoznanstvena besedila v slovenskem jeziku, zato ga imajo mnogi viri za Slovenca. Jožef Stefan je eden najuspešnejših slovenskih raziskovalcev vseh časov. Za njegove dosežke ga je odlikoval cesar, kar mu je prineslo pravico do plemiškega naslova, ki pa je ni izkoristil. Umrl je leta 1893 na Dunaju.

Stefan je raziskoval na vseh tedanjih področjih fizike. Najbolj je znan po določitvi fizikalnega zakona, ki ga je eksperimentalno odkril leta 1879 in povezuje izsevano energijo črnega telesa z njegovo absolutno temperaturo. To je temeljni zakon fizike in astrofizike, saj omogoča izračun površinskih temperatur zvezd in drugih teles. Zakon je teoretično izpeljal Boltzmann in je zato znan kot Stefan-Boltzmannov zakon. To je edini fizikalni zakon, ki se imenuje po Slovencu. Konstanta, ki se pojavi v tem zakonu, se imenuje Stefanova konstanta. Z uporabo svojega zakona je Stefan ocenil temperaturo Sončeve površine, kar je presenetljivo natančno glede na sodobne meritve.

Poleg tekmovanja učencev in dijakov v znanju fizike za Stefanova priznanja se po njem imenuje tudi največja slovenska znanstvenoraziskovalna ustanova Institut Jožef Stefan v Ljubljani (Sitar,1997).

Slika 2: Jožef Stefan (vir: https://sl.wikipedia.org/wiki/Jožef_Stefan)

2.2.3 FRIDERIK PREGL

Friderik Pregl se je rodil leta 1869 v Ljubljani očetu Slovencu in materi Nemki. Šolal se je na ljubljanski klasični gimnaziji. Ocene v maturitetnem spričevalu niso bile blesteče, iz slovenščine je dobil zadostno šele po popravnem izpitu, imel pa je zelo dobre ocene pri fiziki.

Po maturi je študiral medicino v Gradcu in leta 1894 je bil promoviran za doktorja vsega zdravilstva (medicum universum). Leta 1899 je dosegel habilitacijo iz fiziologije na Fiziološkem inštitutu v Gradcu. Bil je imenovan za izrednega profesorja, vendar se je dal razrešiti te dolžnosti in zaradi zanimanja za kemijo odšel na podoktorsko izobraževanje kemije na Karlovo univerzo v Prago in nato še v Nemčijo. Velik vpliv na Preglov znanstveni razvoj sta imela fizikalni kemik Wilhelm Ostwald (utemeljitelj moderne fizikalne kemije) in nemški fizik Emil Fischer (nobelovec, profesor organske kemije). Leta 1905 se je Pregl vrnil v Gradec, kjer je žarišče njegovega raziskovalnega dela, ki ga je opravljal kot izredni profesor, postalo področje elementne analize kemijskih spojin, še posebej žolčnih kislin. Pri raziskavah se je pritoževal nad preveliko porabo raziskovane snovi, npr. 200 mg za odmerek pri vsaki elementni analizi in zato je svoje delo usmeril v zmanjševanje količine snovi, namenjene analizi.

Bil je slovensko-avstrijski zdravnik in kemik, raziskovalec in predavatelj na univerzah v Gradcu in Innsbrucku. Razvil je izredno natančno metodo za kvantitativno in kvalitativno organsko mikroanalizo. Takratno raziskovalno delo so onemogočale nenatančne tehtnice, zato je v sodelovanju s podjetjem Kuhlman razvil na milijoninko grama natančno tehtnico. Za ta dosežek, ki je omogočil hiter napredek organske kemije v 20. stoletju, je leta 1923 prejel Nobelovo nagrado za kemijo. Je edini imenovani nobelovec slovenskega rodu doslej. Umrl je leta 1930 v Gradcu v Avstriji.

Čeprav je edini nobelovec slovenskega rodu, se po njem v Sloveniji imenuje samo tekmovanje iz znanja v kemiji (Wikipedija).

Slika 3: Friderik Pregl (vir: https://sl.wikipedia.org/wiki/Friderik_Pregl)

3 REZULTATI ANKETE MED MLADIMI

3.1 CILJI IN HIPOTEZE

Želela sem izvedeti, ali dijaki tri znanstvenike: Jurija Vego, Jožefa Stefana in Friderika Pregla, po katerih se imenujejo tekmovanja v osnovnih in srednjih šolah, prepoznajo na sliki, ali vedo, kdaj so živeli in delovali ter kaj so njihovi največji dosežki.

Moja prva hipoteza je bila, da dijaki prepoznajo znanstvenike na slikah. Velikokrat imamo njihove slike v učilnicah.

Predvidevala sem tudi, da dijaki slabo poznajo, v katerem obdobju so znanstveniki živeli in zelo slabo poznajo, kaj so njihovi prispevki znanosti. To sta bili moja druga in tretja hipoteza.

3.2 METODA

Anketo je izpolnjevalo 83 dijakov, ki obiskujejo gimnazijo. Reševali so jo dijaki tretjega in četrtega letnika. Anketirala sem 62 dijakinj in 21 dijakov.

Uporabila sem anketni vprašalnik s tremi vprašanji za vsakega od treh znanstvenikov. V anketnem vprašalniku sem spraševala o prepoznavanju na sliki, o obdobju, v katerem so živeli in o dosežkih v znanosti za vsakega znanstvenika. Vprašanja so sestavljena tako, da ni možnih odgovorov, med katerimi bi lahko izbirali ali ugibali rešitev, ampak morajo dijaki sami napisati rešitev. Vprašalnik so reševali s pisanjem odgovorov na list in ne po mobitelu, ker mislim, da s tem izključimo možnost, da bi za rešitev kam pogledali. Podatke sem zbrala tako, da so dijaki različnih razredov anketo reševali v šoli. Dijak je na vprašanja pisno odgovarjal sam. Povprečno so anketo reševali pet minut.

3.3 PREDSTAVITEV REZULTATOV ANKETE

Grafikon 1: Prepoznavanje Jurija Vege na sliki

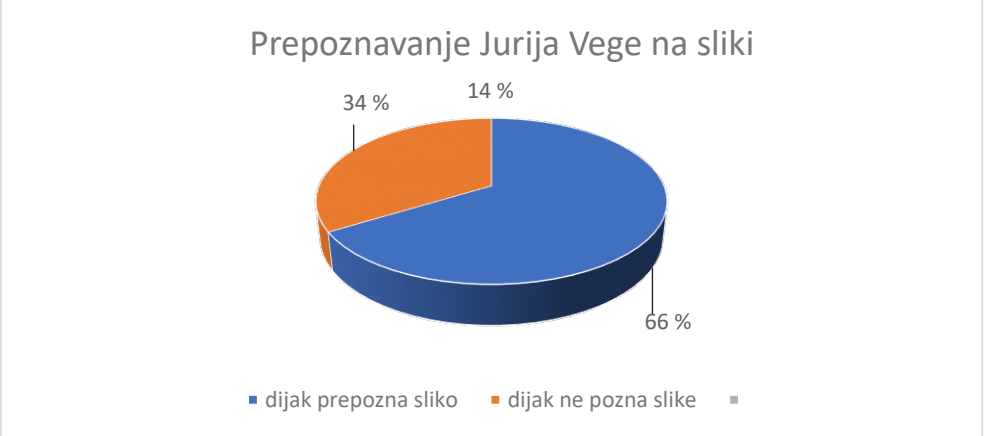

Vir: podatki iz ankete

Grafikon 2: Prepoznavanje Jožefa Stefana na sliki

Vir: podatki iz ankete

Grafikon 3: Prepoznavanje Friderika Pregla na sliki

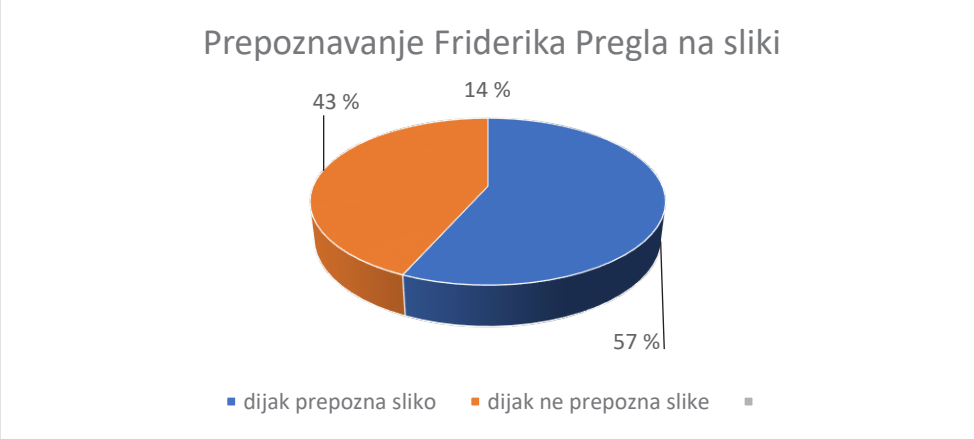

Vir: podatki iz ankete

66 % dijakov prepozna sliko Jurija Vege, kar pomeni, da od vseh treh omenjenih znanstvenikov dijaki najbolj prepoznajo Jurija Vego. 57 % dijakov prepozna sliko Jožefa Stefana in ravno toliko dijakov prepozna sliko Friderika Pregla. Čeprav je Stefan eden največjih slovenskih znanstvenikov (Stefanov zakon) in čeprav je Pregl edini slovenski Nobelov nagrajenec, ju dijaki vizualno nekoliko slabše povezujejo z imenom kot Jurija Vego.

Grafikon 4: Poznavanje časovnega obdobja življenja in dela Jurija Vege

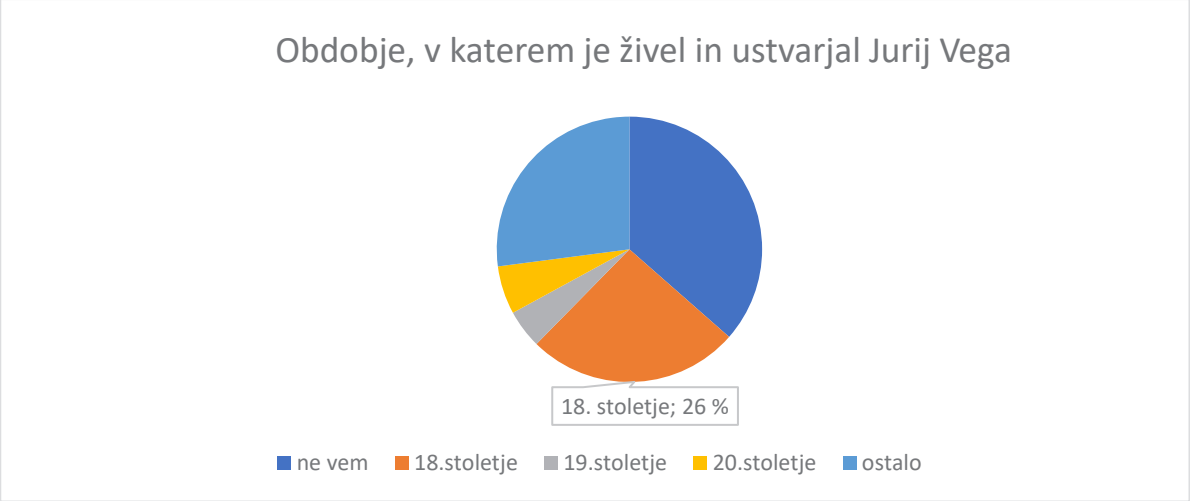

Vir: podatki iz ankete

Grafikon 5: Poznavanje časovnega obdobja življenja in dela znanstvenika Jožefa Stefana

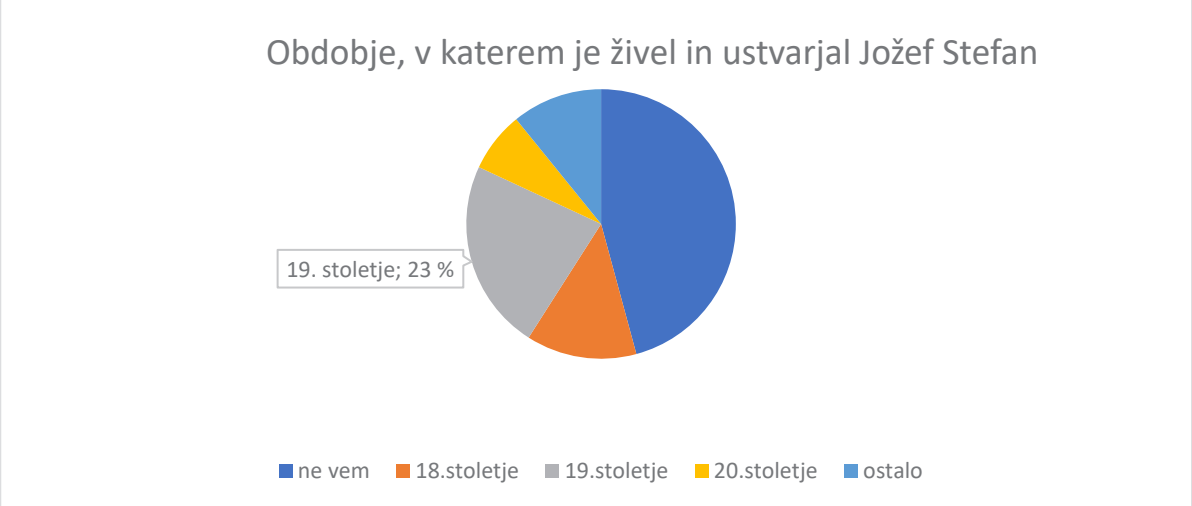

Vir: podatki iz ankete

Grafikon 6: Poznavanje časovnega obdobja življenja in dela znanstvenika Friderika Pregla

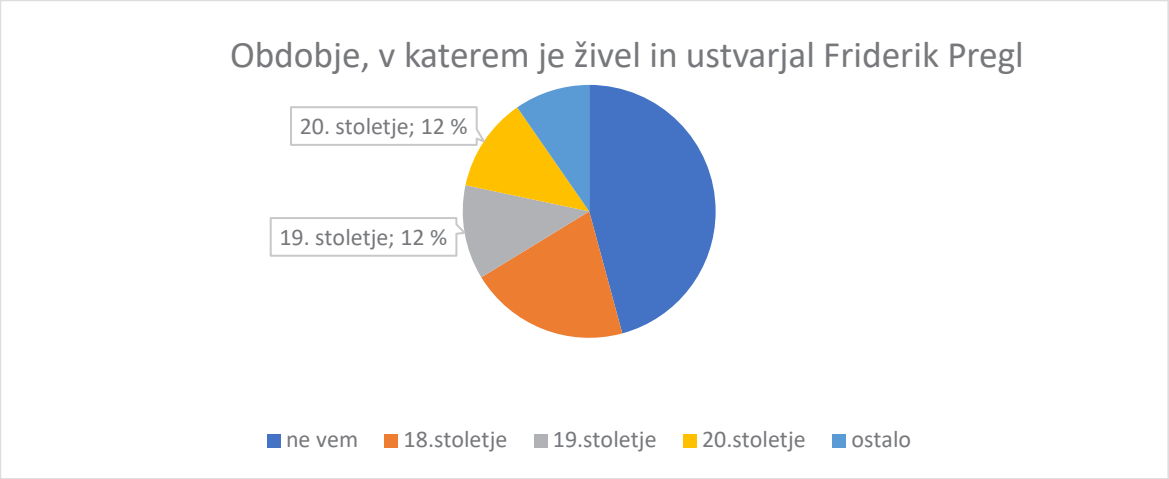

Vir: podatki iz ankete

Na grafikonu 4, 5 in 6 lahko prepoznamo, da je zelo velik delež dijakov, skoraj polovica, odgovorilo »ne vem«, kar pomeni precejšnjo negotovost med vprašanimi dijaki o tem, v katerem obdobju so živeli oziroma delovali Jurij Vega, Jožef Stefan in Friderik Pregl. Samo 26 % dijakov je napisalo pravilno, da je Jurij Vega živel v 18. stoletju. 23 % dijakov je vedelo, da je Jožef Stefan živel v 19. stoletju. 24 % dijakov pa je pravilno napisalo, da je Friderik Pregl živel konec 19. oziroma v začetku 20. stoletja.

Grafikon 7: Poznavanje dosežkov Jurija Vege

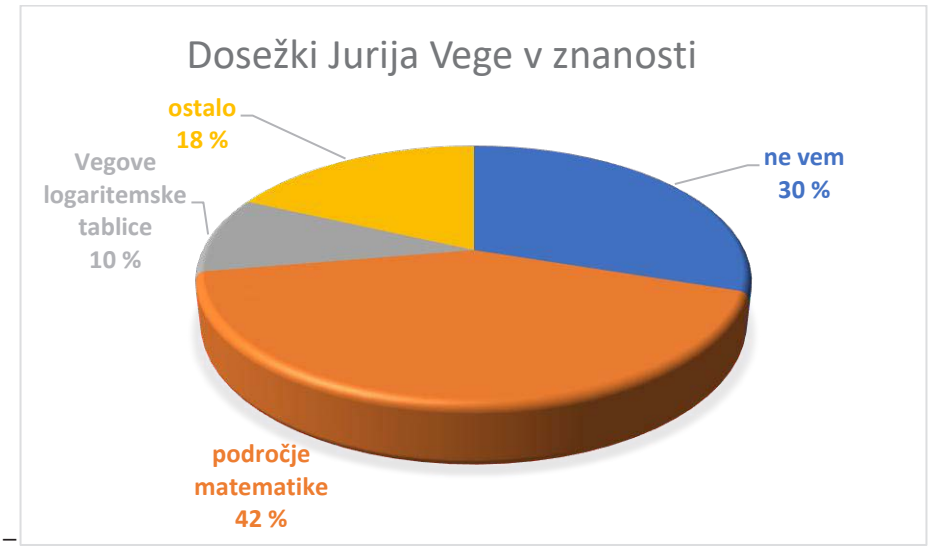

Vir: podatki iz ankete

Grafikon 7 prikazuje, da 42 % anketiranih dijakov ve, da je bil Jurij Vega matematik. Samo 10 % dijakov pa je vedelo za samo enega od njegovih dosežkov, to so Vegove logaritemske tablice. Ostalih dosežkov Vege dijaki sploh ne poznajo.

Grafikon 8: Poznavanje dosežkov znanstvenika Jožefa Stefana

Vir: podatki iz ankete

Grafikon 9: Poznavanje dosežkov znanstvenika Friderika Pregla

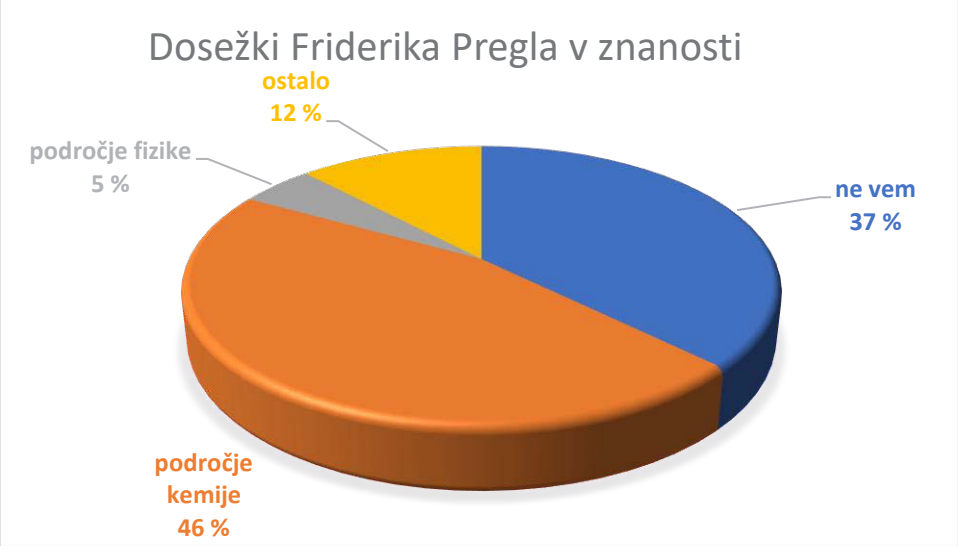

Vir: podatki iz ankete

38 % anketiranih dijakov ve, da je bil Jožef Stefan fizik, da je raziskoval na področju fizike, in 46 % dijakov je napisalo, da je Friderik Pregl raziskoval na področju kemije. Nihče od dijakov pa ne pozna nobenega dosežka od teh znanstvenikov.

3.4 PREVERJANJE HIPOTEZ

Prvo vprašanje se je nanašalo na prepoznavanje znanstvenika na sliki. Mojo prvo hipotezo lahko potrdim le delno, saj dijaki znanstvenike v precejšnji meri prepoznajo. Največ dijakov na sliki prepozna Jurija Vego (66 %), nekoliko manj pa Jožefa Stefana (57 %) in Friderika Pregla 57 %), čeprav sta slednja zaradi svojih prispevkov v svetovni znanosti enako pomembna, če ne celo pomembnejša.

Drugo vprašanje se nanaša na poznavanje časovnega obdobja, v katerih so živeli znanstveniki. Z njim preverjam drugo hipotezo. To hipotezo lahko delno potrdim, ker dijaki zelo slabo vedo, v katerem obdobju so Jurij Vega, Jožef Stefan in Friderik Pregl živeli. Samo četrtina anketiranih dijakov pravilno umešča znanstvenike v ustrezno časovno obdobje (26 %), kar kaže na pomanjkljivo poznavanje teh podatkov.

Še bolj izrazito je pomanjkanje znanja o njihovih dosežkih. To sem preverjala s tretjim vprašanjem. Nanaša se na tretjo hipotezo, kjer sem predpostavila, da dijaki to zelo slabo poznajo. To hipotezo lahko delno potrdim, ker velika večina dijakov ne zna našteti nobenega konkretnega znanstvenega dosežka. Izjema je le manjši delež dijakov (10 %), ki pozna Vegove logaritemske tablice, medtem ko dosežkov Stefana in Pregla ne poznajo.

4 ZAKLJUČEK

Na podlagi teh rezultatov lahko zaključimo, da dijaki poznajo slovenske znanstvenike, po katerih se imenujejo šolska tekmovanja. Poznajo jih po imenu in priimku ter kar precej poznajo njihove slike. Poznajo tudi predmetna področja njihovih raziskav. Nikakor pa tega znanja ne povezujejo s poznavanjem njihovega znanstvenega dela. To nakazuje potrebo po večji vključenosti predstavitve njihovega življenja in dosežkov v učni proces pri poučevanju naravoslovja, da bi mladi bolje razumeli pomen njihovih dosežkov.

5 VIRI IN LITERATURA

Čermelj, Lavo (1976): *Jožef Stefan*: življenje in delo velikega fizika. Mladinska knjiga.

Kunaver, Dušica (2004*): Matematik Jurij Vega, od pastirja do barona*. Občina Moravče.

Sitar, Sandi; Čad, Gorazd (1997): *Jurij Vega, Vegovo Zasavje*. ZKO Ljubljana Moste - Polje.

Tekmovanje osnovnošolcev v znanju matematike za Vegova priznanja: opis tekmovanja. dMFA Slovenije. Pridobljeno 16. 8. 2025: https://www.dmfa.si/tekmovanja/MaOS/OpisTekmovanj.aspx

Tekmovanje srednješolcev v znanju matematike za Vegova priznanja: opis tekmovanja. dMFA Slovenije. Pridobljeno 16. 8. 2025: https://www.dmfa.si/tekmovanja/MaSS/OpisTekmovanj.aspx

Tekmovanje osnovnošolcev v znanju fizike za Stefanova priznanja: opis tekmovanja. dMFA Slovenije. Pridobljeno 16. 8. 2025: https://www.dmfa.si/tekmovanja/FiOS/OpisTekmovanj.aspx

Tekmovanje srednješolcev v znanju fizike za Stefanova priznanja: opis tekmovanja. dMFA Slovenije. Pridobljeno 16. 8. 2025: https://www.dmfa.si/tekmovanja/fiss/OpisTekmovanj.aspx

Tekmovanje iz znanja kemije za Preglova priznanja in plakete: opis tekmovanja. Zveza za tehnično kulturo Slovenije. Pridobljeno 22. 8. 2025: https://sl.wikipedia.org/wiki/Tekmovanje_iz_znanja_kemije_za_Preglova_priznanja_in_plakete

Jožef Stefan: Wikipedija. Pridobljeno 22. 8. 2025: https://sl.wikipedia.org/wiki/Jožef_Stefan

Friderik Pregl: Wikipedija. Pridobljeno 28. 8. 2025: https://sl.wikipedia.org/wiki/Friderik_Pregl

Jurij Vega: Wikipedija. Pridobljeno 28. 8. 2025: https://sl.wikipedia.org/wiki/Jurij_Vega

8 PRILOGE

Priloga 1

ANKETA o slovenskih znanstvenikih v naravoslovju

Na slikah so Friderik Pregl, Jožef Stefan in Jurij Vega. Po njih se imenujejo tekmovanja v znanju matematike, fizike in kemije, ki potekajo med slovenskimi učenci in dijaki.

Napišite pri vsaki sliki, kdo od navedenih je na sliki, v katerem času je živel in kateri so njegovi najbolj znani prispevki znanosti.

	Ime in priimek znanstvenika:	
	Obdobje:	
	Prispevek k znanosti:	

	Ime in priimek znanstvenika:	
	Obdobje:	
	Prispevek k znanosti:	

	Ime in priimek znanstvenika:	
	Obdobje:	
	Prispevek k znanosti:	

KULTUROCID V ČASU VELIKOSRBSKE AGRESIJE NA HRVAŠKO: PREDSTAVITEV TEME Z IZBRANIMI PRIMERI IN PRIKAZ OBDELAVE VSEBINE PRI POUKU ZGODOVINE

CULTUROCIDE DURING THE GREATER SERBIAN AGGRESSION AGAINST CROATIA: AN OVERVIEW OF THE TOPIC THROUGHT SELECTED EXAMPLES AND ITS TREATMENT IN HISTORY CLASSES

Mihaela Tikvica (mihaela.tikvica@gmail.com), mag. zgodovine, V. gimnazija, Zagreb, Hrvaška

Povzetek

Domovinska vojna (1991–1995) oziroma velikosrbska agresija na Hrvaško je bila zaznamovana z močnimi napadi na hrvaško identiteto – na simbole, ki so skozi zgodovino pričali o hrvaški tradiciji in kulturi. Skozi primere ciljanega uničevanja kulturnih spomenikov ter zgodovinske, umetniške in sakralne dediščine med napadom na Hrvaško predstavila bom nekaj ugotovitev o obsegu uničevanja dediščine. Predstavila bom ugotovitve o pomenu kulturne in zgodovinske dediščine za posamezen narod in za družbo kot celoto ter o tem, koliko njeno uničenje govori o pomanjkanju temeljnih civilizacijskih norm med storilci. Obravnavala bom tudi, kako lahko s to temo pri pouku zgodovine spodbudim učence k razmisleku o pomenu domoljubja, ohranjanju zgodovinske dediščine in tradicije ter odzivu na poskuse njenega uničevanja, razvrednotenja in uničenja. Za pripravo tega prispevka sem vsebino raziskovala v literaturi, z obiski na terenu, s pregledovanjem arhivskih virov, z intervjuji z živimi pričami in z učenci pri pouku.

Abstract

The Homeland War (1991–1995), i.e., the Greater Serbian aggression against Croatia, was marked by ruthless attacks on Croatian identity – on symbols that bore witness to Croatian tradition and culture throughout history. Through examples of the targeted destruction of cultural monuments and historical, artistic, and sacral heritage during the attacks, this paper presents findings on the extent of the devastation. Conclusions are drawn regarding the significance of cultural and historical heritage for a nation and society as a whole, as well as what its destruction reveals about the perpetrators' disregard for fundamental civilizational norms. Moreover, this paper discusses how, in history lessons, teachers can use this topic to encourage students to reflect on the importance of patriotism, the preservation of historical heritage and tradition, and the need to respond to attempts at their destruction, devaluation, or suppression. In preparing this paper, the research was conducted through scholarly literature, field visits, archival sources, interviews with living witnesses, and work with students.

Key words: Croatian War of Independence, cultural heritage, culturocide, Greater Serbian aggression against Croatia, Homeland War, ravages of war

Ključne besede: domovinska vojna, kulturna dediščina, kulturocid, velikosrbska agresija na Hrvaško, vojaško pustošenje

1 UVOD

Domovinska vojna (1991–1995), s katero si je Hrvaška po napadu srbskih, črnogorskih in jugoslovanskih sil uspela izboriti neodvisnost in ozemeljsko celovitost države, je prinesla izjemno veliko človeškega in materialnega trpljenja. Agresija na Hrvaško je bila vodena z veliko-srbsko ideologijo, za katero je značilno, da je močno usmerjena na hrvaško identiteto. Posledično so bili vojaški napadi usmerjeni tudi na uničevanje vsega, kar je pričalo o hrvaški kulturi in identiteti ter o zgodovinski prisotnosti Hrvatov na določenem območju.

Redna tarča napadov je bilo civilno prebivalstvo, med materialnimi tarčami pa so to bili praviloma civilni objekti – še zlasti zgodovinska, kulturna in sakralna (katoliška) dediščina.

V dobrih štirih letih vojne, med katero je bila okupirana približno tretjina ozemlja Republike Hrvaške, je bilo po podatkih Državne komisije Republike Hrvaške za popis in oceno vojne škode poškodovanih ali uničenih skupno 2323 zgodovinskih stavb, ki so bile klasificirane kot spomeniki kulturne dediščine (Holjevac Tuković in Nazor, 2020: 373–374). Omenimo še krajo in uničevanje različnih umetnin (slik, kipov, predmetov), uničenje arhivskega in knjižničnega gradiva ter oskrunjenje narodnih in verskih simbolov. Izginotje in uničenje tolikšnega kulturnega zaklada ter zgodovinskih, umetniških, intelektualnih in civilizacijskih dosežkov in pričevalcev v tako kratkem času in na tako krut način spodbuja v nas zavedanje o pomenu vse te dediščine za narod in njegovo nacionalno identiteto, pa tudi širše. Sili nas, da se vprašamo, kaj je narod brez zgodovine in brez svoje kulture in tradicije in kaj je človeška civilizacija brez kulture in tradicije. Raziskovanje te teme ni le sledenje okoliščinam, ki so pripeljale do napada na dediščino, temveč tudi odkrivanja globljega pomena dediščine same za narod in njegovo integriteto kakor tudi pomena tega za celotno družbeno skupnost in civilizacijo.

V prispevku bom ob izbranih primerih analizirala uničevanje kulturne dediščine med srbsko-črnogorsko agresijo na Hrvaško in pokazala načine, kako je bil določen spomenik uničen, kakšen pomen je ta imel za hrvaško in svetovno dediščino ter kakšne so še danes posledice tega uničenja. Primeri so naslednji: Vukovar: Palača Eltz – Mestni muzej Vukovarja (Muzej grada Vukovarja), Osijek – Hrvaško narodno gledališče in konkatedrala sv. Petra in Pavla, Petrinja – župnijska cerkev sv. Lovrenca, Šibenik – katedrala sv. Jakoba, Otavice pri Drnišu: mavzolej družine Meštrović (cerkev Svetega Odrešenika), območje Dubrovnika – staro mestno jedro Dubrovnika in vas Čilipi. Nato bom predstavila primere iz šolske prakse, kako to vsebino ohraniti v spominu. Primeri kažejo kako spodbujati kulturo spomina pri učencih, obsoditi storjene zločine in jih poučevati o pomenu zgodovinske tradicije in dediščine ter o bogastvu njihove lastne kulture.

2 IZBRANI PRIMERI KULTUROCIDA MED VELIKOSRBSKO AGRESIJO NA HRVAŠKO

2.1 VUKOVAR – PALAČA ELTZ: MUZEJ MESTA VUKOVARJA

Vukovar, hrvaško »mesto-heroj«, je največji simbol trpljenja in žrtev v domovinski vojni. Med trimesečnim obleganjem je bilo mesto s stalnim obstreljevanjem povsem uničeno, po okupaciji pa je prišlo do ropanja, mučenja in množičnega pokola ujetnikov, vojakov-braniteljev in civilistov, zaradi česar se Vukovarja spominjamo kot enega najstrašnejših primerov vojaškega uničenja in trpljenja prebivalstva v Evropski uniji po drugi svetovni vojni. Uničeni so bili civilni in kulturni objekti ter pomembna zgodovinska dediščina, posebna tarča uničevanja in ropanja pa je bila sakralna dediščina. Za primer naj vzamem zgodnje klasicistično-neobaročno palačo Eltz, v prostorih katere se je nahajal Mestni muzej Vukovarja.

Ta monumentalna palača je zgrajena sredi 18. stoletja kot klasicistična palača, medtem ko je veličastno neobaročno pročelje dobila v času poznega historicizma, na prehodu iz 19. v 20. stoletje. Palača je nahaja ob ulični liniji, na posestvu ob obali Donave. Na njem je bil tudi park, urejen v romantičnem stilu. Na posestvu je stal tudi cel niz gospodarskih objektov (Register kulturne dediščine RH – na spletu).

V prostorih palače se je do domovinske vojne nahajal Mestni muzej Vukovar, ki je v mestu hranil nekatere izbrane izjemne muzejsko-galerijske zbirke: Spominski muzej vukovarskega nobelovca Lavoslava Ružička – postavljen v njegovi rojstni hiši, zbirko »Bauer« in galerijo ter Muzej novejše zgodovine (Sajler, 2005, 92).

Stalna zbirka Mestnega muzeja je obsegala več kot 30.000 predmetov, s katerimi je bila ponazorjena preteklost vukovarskega področja od prazgodovine do novejše zgodovine, muzejska knjižnica pa je imela okoli 12.000 knjig. Posebej bogata in pomembna je izbrana zbirka umetnin, ki je vsebovala 1357 umetniških del in je bila uvrščena med najbolj celovito zbirko hrvaške likovne umetnosti 19. in prve polovice 20. st. (Sajler, 2005, 92–94).

Usoda palače in muzeja zaradi vojaškega napada je bila izjemno težka. Palača je bila popolnoma uničena (Priloga 1). Po okupaciji so bile vse njene umetnine in izbrane zbirke, ki jih niso uničili, ob prisotnosti srbskih

uradnikov in strokovnjakov za zaščito kulturnih spomenikov pokradene in prenesene v muzeje in kulturne ustanove v Srbiji. (Sajler, 2005, 92–93). Za mnoge umetnine ni znano, kje so končale. Velik obseg teh umetnin do danes ni vrnjen.

Od začetka mirne reintegracije tega področja pod hrvaško oblast (1998) poteka mukotrpno in dolgotrajno prizadevanje hrvaških institucij za vrnitev izgubljenih umetnin, naše kulturne dediščine. Palača Eltz je obnovljena v okviru projekta Vlade Republike Hrvaške in Sveta Evrope.

Po podatkih Muzejskega dokumentacijskega centra je bilo iz Mestnega muzeja Vukovar oz. od vseh njegovih izbranih zbirk uničenih 804 predmetov, poškodovanih 1440, izgubljenih ali pokradenih 29.758 predmetov. Do danes je od vsega tega vrnjenih manj od polovice predmetov – 14.777, še vedno jih manjka 14.981 (Ratna šteta na muzejima i muzejskoj građi, MDC).

2.2 OSIJEK – HRVAŠKO NARODNO GLEDALIŠČE (HRVATSKO NARODNO KAZALIŠTE) IN KONKATEDRALA SV. PETRA IN PAVLA

Mesto Osijek danes s ponosom imenujemo »neosvojeno mesto«, saj se je v domovinski vojni uspelo obvarovati in izogniti popolni okupaciji, toda cena je bila izjemno visoka.

V času vojne je bil Osijek na prvi obrambni črti in na pol okupiran. Mesto je bilo neprekinjeno obstreljevano, civilno prebivalstvo je zelo trpelo, ljudje so veliko časa preživeli v zakloniščih, v kleteh, bila pa je uničevana kulturna dediščina. To je bil osiješki vsakdan. Mesto je postalo znano po prvi civilni in obenem tudi prvi otroški žrtvi v domovinski vojni (dvanajstletna Ivana Vujić je bila ubita leta 1991), primer brutalnosti jugoslovanske vojske nad Osijekom nazorno prepoznamo na znameniti fotografiji, na kateri je tank Jugoslovanske ljudske armade (JLA), ki je z drugimi zapuščal vojašnico v Osijeku in se pridružil agresorskim silam iz Srbije, teptal in drobil mali rdeči avtomobil, ki mu je bil na poti.

V celotni seriji poškodovanih kulturnih in zgodovinskih znamenitosti Osijeka, vključno s Trdnjavo (Tvrđa), urbanim jedrom mesta, zgrajenim in utrjenim po osvoboditvi Osijeka izpod osmanske oblasti v 18. stoletju, se bom omejila na dve drugi pomembni osiješki kulturni dobrini: Hrvaško narodno gledališče (Hrvatsko narodno kazalište) in konkatedralo sv. Petra in Pavla.

Stavba Hrvaškega narodnega gledališča v Osijeku je primer historicistične arhitekture 19. in 20. stoletja. Raketirana je večkrat v času vojne, začenši s septembrom leta 1991. Najtežji napad se je zgodil 16. novembra 1991, ko je bila stavba natančno zadeta s »štirimi vnetljivimi izstrelki velike moči. V požaru je zgorelo gledališče, na katerega se je zrušila streha in 'svečani foaje'. Sekundarne poškodbe so povzročene z vodo pri gašenju požara.« (Holjevac Tuković in Nazor, 2020, 386.).

Velika župnijska cerkev sv. Petra in Pavla, današnja konkatedrala Đakovaško-osiješke nadškofije, je eden najbolj prepoznavnih simbolov Osijeka. Zgraditi jo je dal v 19. st. škof Josip Jurjaj Strossmayer, kot tudi katedralo v bližnjem Đakovu. Osješka konkatedrala je zgrajena iz rdeče opeke v historicističnem, neogotskem slogu. Pri njeni gradnji ter opremi so sodelovali nekateri najboljši hrvaški in evropski umetniki. Po velikosti je tretja največja cerkev na Hrvaškem. Za njeno gradnjo je porabljenih tri milijone in pol rdečih opek. (Konkatedrala. Župa sv. Petra in Pavla, Osijek).

Čeprav je bil spomenik ustrezno označen s simbolom Haške konvencije kot kulturna dediščina, je bil leta 1991 med glavnimi tarčami topniških napadov na Osijek. Neposredno jo je zadelo več kot 100 izstrelkov s projektili. (Konkatedrala. Župa sv. Petra in Pavla, Osijek; Holjevac Tuković i Nazor, 2020, 385). Napadi in obstreljevanje je trajalo od konca avgusta do konca leta 1991. Poleg fasade, zvonika in vitražev na oknih, so poškodovani in uničeni tudi deli notranjosti (Priloga 2). Ena granata je priletela v samo cerkev, medtem ko je notranjost, po poškodbi oken, utrpela še sekundarne poškodbe. Sledi uničenja so še danes vidne, na freski Kristusovega vnebohoda so na primer vidne številne poškodbe in luknje od topovskih izstrelkov (Priloga 2 – spodaj levo). Od konca vojne do danes je konkatedrala v nenehni zunanji in notranji prenovi (Konkatedrala. Župa sv. Petra i Pavla).

2.3 PETRINJA – ŽUPNIJSKA CERKEV SV. LOVRENCA

Petrinja je mesto na obali reke Kolpe, v hrvaški geografsko-zgodovinski pokrajini Banovini, ki je bila med domovinsko vojno skoraj v celoti okupirana. V tem okolju imamo številne primere baročne arhitekturne umetnosti, zgrajene v 18. stoletju, po osvoboditvi izpod osmanske oblasti.

Iz tega obdobja prevladujejo tudi zgradbe v urbanem središču Petrinje z znamenitim parkom in sprehajalnimi potmi ter baročno cerkvijo sv. Lovrenca. Cerkev je bila zgrajena leta 1780 kot enoladijska obokana zgradba z zvonikom nad glavnim vhodom ter dograjenimi kapelo in zakristijo, z obeh strani svetišča. Cerkev je opremljena z dragocenim poznobaročno-klasicističnim inventarjem, ki so ga izdelali mojstri iz Gradca (Register kulturnih dobrin RH – na spletu).

Jeseni 1991 je bila cerkev sv. Lovrenca najprej močno poškodovana s topniškimi projektili, po okupaciji mesta pa je bila še minirana in do temeljev uničena, teren pa je bil "počiščen" (da se ne vidi, da je tu kdaj bila cerkev) (HR-MKM – Popis in ocena vojne škode). Cerkev sv. Lovrenca so porušili 18. marca 1992, nekaj mesecev po tem, ko so agresorji zasedli Petrinjo in ni bilo več nobenih bojev ali vojaškega delovanja (Kožul, 1998, 122). To nam pove, da je bilo rušenje cerkve načrtno (glej Prilogo 3). Čeprav je cerkev zdaj obnovljena v prvotni obliki, se njena notranjost precej razlikuje od nekdanje, saj je vsa razkošna baročna oprema, ki je bila v cerkvi pred vojno, bodisi pokradena bodisi nepovratno uničena. To je primer cerkve, ki so ji agresorji popolnoma odstranili vsako sled. Pa to ni osamljen primer. Podobna usoda je doletela tudi številne druge cerkve v okolici: na primer župnijske cerkve v Glini, Hrastovici, Hrvaški Dubici, Lasinji in Gori.

2.4 ŠIBENIK – KATEDRALA SV. JAKOVA

Obmorsko mesto Šibenik je bilo leta 1991 eno izmed hrvaških mest, ki je bilo neusmiljeno napadano s kopnega in z morja. Cilj velikosrbskega agresorja je bil zagotoviti si izhod na morje in presekati hrvaško ozemlje na dva dela. Čeprav je slabo oboroženim hrvaškim borcem uspelo ta cilj agresorju preprečiti in jih prisiliti v umik, je Šibenik, njegovo civilno prebivalstvo, civilni objekti in kulturne dediščina med brutalnim napadom preživljalo svoje najtežje dni.

Mesto, ki je zgrajeno v času srednjeveške hrvaške države in je močan razcvet doživelo v času renesanse, ko je bilo povzdignjeno v središče škofije, se lahko pohvali z bogato kulturno in zgodovinsko dediščino. Najdragocenejši kulturni spomenik je ogromna gotsko-renesančna katedrala sv. Jakova, skupno delo dveh mojstrov Jurija Dalmatinca in Nikole Firentinca. Danes je na seznamu Unescove zaščitene kulturne dediščine.

Ta arhitekturni spomenik je v mnogočem edinstven. Zgrajen je v časovnem obdobju 100 let (v 15. in 16. stoletju) in to izključno iz kamna, z metodo predhodno izklesanih montažnih elementov, ki so medsebojno trdno povezani (Register kulturnih dobrin RH - na spletu). Katedrala je tudi edinstveni primer renesančne cerkve, pri kateri oblika strehe sledi obliki trilistnega pročelja (običajno se za trilistnim pročeljem nahaja dvodelna streha). Velikosrbski agresorji so katedralo zadeli z granato 18. septembra 1991 ter prebili njeno kamnito kupolo (Priloga 4), mesto je bilo obstreljevano s kopnega, morja in iz zraka, kupola katedrale pa ni bila edini kulturni spomenik, ki je bil obstreljevan (Klisović Kalauz, 2011, 25–27). Temeljita obnova, ki je morala slediti takoj po neposredni vojni nevarnosti, je pokazala številne kvalitete tega arhitekturnega spomenika, tako da je tudi ta bil leta 2000 vpisan na Unescov seznam svetovnih kulturnih spomenikov. Nekatere poškodbe na objektu pa so še danes vidne, na primer tiste na vratnicah (Priloga 4).

2.5 OTAVICE (PRI DRNIŠU) – MAVZOLEJ DRUŽINE MEŠTROVIĆ

Mala vas Otavice v dalmatinskem zaledju, v bližini mesta Drniš, je kraj, od koder prihaja svetovno znani hrvaški kipar in umetnik Ivan Meštrović. Tudi ta hrvaški kraj je bil tudi okupiran v času domovinske vojne – od 1991. do 1995. leta.

Kipar Meštrović je prav tukaj zgradil mavzolej zase in za svojo družino. Cerkev je posvečena, zgrajena je iz lokalnega kamna v slogu, ki združuje zgodnjekrščansko in mediteransko tradicijo z Meštrovićevo enkratno

umetniško vizijo. Notranjost je povezana z Meštrovićevimi reliefi in skulpturami, v spodnjem, podzemnem delu notranjosti se nahaja grobnica, kjer je pokopan tudi sam kipar. Vhod v cerkev so krasile kasetirane bronaste vratnice, na katerih je umetnik portretiral člane svoje družine. Nad oltarjem v cerkvi je skulptura »Večno Razpetega« z nekoliko nenavadnim načinom razpetja, na stranskih stenah so reliefi s prizori iz Evangelija ter štirje evangelisti. Notranjost kupole bi morala biti poslikana s freskami, vendar je ta del ostal nedokončan (Cerkev Presvetega Odrešenika).

Cerkev je bila v času velikosrbske okupacije močno poškodovana in oskrunjena na najhujše načine (glej Prilogo 5). Po osvoboditvi in proti koncu vojne v zapisu očividca beremo o zatečenem stanju objekta:

»Poškodovan je most, ki pelje od vasi do cerkve. Prostor okoli cerkve je miniran, drevesa požgana, vzpetina, na kateri se nahaja cerkev, je prekopano zaradi kopanja bunkerjev in rovov. Bronaste vratnice s portreti družine Meštrović so razmontirane, reliefi ukradeni, prav tako tudi zvon nad vhodom. Notranjost cerkev je onesnažena z živalskimi in človeškimi iztrebki. Poškodovana so tla cerkve in uničene električne inštalacije. Alabastrne plošče na oknih so na več mestih uničene. Reliefi na stenah so precej poškodovani. Nožni prsti serafina v prikazu *Večno razpetega* so odtujeni. Poškodovani in odtujeni so tudi nožni prsti evangelista Mateja, Ivana in Luke. Reliefi s prikazom 'Rojstva' in 'Objokovanja' so precej onesnaženi, leva roka otroka in žene, ki ga drži v prikazovanju 'Rojstva', sta poškodovani. Notranji zid je na več mestih poškodovan … No, vandali se niso zadrževali samo v cerkvenem prostoru. Premaknili so se tudi v grobnico. Dvignili so in poškodovali tri kamnite plošče, ki vodijo do družinske grobnice. Za spuščanje navzdol so si pomagali z enim lesenim delom vratnic, iz katerih so odtujili prej omenjene portrete družinskih članov. Kdo ve, kaj so iskali, da so prekopali dva groba, v katerih so bili pokopani posmrtni ostanki Ivanovih bratov, Petra in Marka« (Jurić Šabić, 2020, 189–190)?

Po vojni je bilo potrebno najprej razminirati prostor, na katerem se nahaja cerkev in nato pristopiti k obnovi uničenega. Čeprav je notranjost obnovljena, dragocene vratnice s portreti Meštrovićeve družine do danes niso vrnjene in ni znano, kje se nahajajo.

2.6 DUBROVNIŠKO PODROČJE – STARO MESTO DUBROVNIK IN ŽUPNIJSKA CERKEV V ČILIPIH

Skrajni jug Hrvaške je bilo eno od najbolj prizadetih področij v velikosrbski agresiji. V letu 1991 je okupirano dubrovniško področje (Dubrovačko primorje, Rijeka dubrovačka, Župa dubrovačka i Konavle) z izjemo samega mesta Dubrovnik, ki se znašel v popolni okupaciji vse do leta 1992. Napadi na mesto so prihajali s kopnega, morja in iz zraka, prebivalci so bili brez elektrike, tekoče vode in telefonskih povezav ter v stalni nevarnosti bombardiranja. Posebno surovo je bila uničevana kulturno-zgodovinska dediščina. Izbrala sem nekaj primerov o načinu uničenja starega mesta Dubrovnik (pod zaštito UNESCO-a) ter vasi Čilipi v Konavlih, ki je bilo okupirano.

Staro mesto Dubrovnik je enkratni primer ohranjenega srednjeveškega mesta, obdanega z obzidjem ter načrtovanega urbanističnega razvoja od 13. stoletja. Do danes je ohranilo svojo celovitost, obseg ter materialno in duhovno integriteto.

Mesto je načrtno obstreljevano v času blokade, toda najtežji napad se je zgodil 6. decembra 1991. Samo v tem dnevu je na staro mestno jedro padlo več kot 600 projektilov. Med obstreljevanimi objekti so bili: Frančiškanski samostan (Franjevački samostan) in cerkev (37 neposrednih zadetkov), Dominikanski samostan in cerkev (23 zadetkov), jezuitska cerkev sv. Ignacija in Dubrovniški kolegij, bivši samostan sv. Klare, cerkev sv. Vlaha, katedrala – stolnica Marijinega vmnebovzetja, cerkev sv. Josipa, sinagoga, pravoslavna cerkev, velika Onofrijeva fontana, palača Sponza, Stradun – glavna mestna ulica, Umetniška šola Luke Sorkočevića (Umjetnička škola Luke Sorkočevića), skulptura sv. Vlaha na mestnih vratih na Pila … Devet objektov je popolnoma zgorelo, med njimi je bilo nekaj palač velike umetniške in spomeniške vrednosti. Tak primer je palača Dubrovniških poletnih iger, ki je zgorela skupaj z arhivsko dokumentacijo, ki so jo zbirali 43 let. Zgorela je tudi palača v Široki ulici, ki je bila dom in atelje dubrovniškega akademskega slikarja Iva Grbića – skupaj z njegovo knjižnico in z vsemi umetniškimi deli. Vseh skupaj je med vojno v Starem mestu Dubrovnik od obstoječih 824 objektov poškodovanih 461, kar je 56 % objektov (Jurica Turk, 2009, 13-14). Sledi poškodb

na nekaterih objektih so še danes vidni, toda predmeti in vsebina, ki je zgorela, kot so arhivi, ateljeji, knjižnice, notranjost muzejev in palač – je nepovratno izgubljeno.

Vas Čilipi, v bližini dubrovniškega letališča, se nahaja v Konavlih, v njenem središču je župnijska cerkev sv. Nikole, v bližini katere je tudi domovinska muzejska zbirka. Vas je, tako kot preostanek dubrovniškega področja, okupirana v oktobru 1991, prebivalstvo je zbežalo, hiše in materialne dobrine pa so postale tarča ropanja in uničevanja. Več mesecev po okupaciji, 13. januarja 1992, na dan, ko je Vatikan priznal neodvisnost Republike Hrvaške, so srbsko-črnogorske sile opustošile župnijsko cerkev. Požgana sta zakristija in župnišče, požgane so oltarne slike v cerkvi, kipi svetnikov so oskrunjeni z odsekanimi glavami in izkopanimi očmi (Priloga 6 – spodaj levo). Skulpture Svete družine so v takšni obliki in v takšnem stanju ter s primernim pisnim pojasnilom danes razstavljene v cerkvi. S tem želimo storjeni zločin odtegniti pozabi.

Domovinski muzej Konavle se nahaja v neposredni bližini cerkve in je bil do vojne urejen kot tipična konaveljska hiša z razstavljenimi predmeti, kot so ženska in moška oblačila s tradicionalnimi vzorci čipke. V času velikosrbske okupacije je poslopje do temeljev požgano. Del fundusa muzeja je bodisi izropan bodisi popolnoma uničen, del pa se je k sreči ohranil, zahvaljujoč hrambi teh eksponatov v muzejski cisterni. Po podatkih Muzejskega dokumentacijskega centra je od 58 eksponatov v muzeju izginilo ali bilo odtujenih 28. Niti en predmet do danes ni vrnjen (Vojna škoda v muzejih. MDC).

2.7 KAJ NAM POKAŽEJO TI PRIMERI?

Iz teh nekaj primerov je jasno razvidno, da je bila srbsko-črnogorska agresija na Hrvaško izvedena sistematično in namensko. Natančni zadetki v šibeniško katedralo, osješko konkatedralo in Hrvaško narodno gledališče ali v dubrovniško mestno jedro - niso bili naključni, slučajni. Primeri nam kažejo, da je uničevanje kulturne in zgodovinske dediščine za agresorja predstavljal glavni vojaški cilj. Ni bil cilj le osvojiti ozemlje, ampak poskusiti »uničiti zgodovino« in izbrisati pričevalce hrvaške nacionalne identitete in kulture.

Posebno presenečajo poskusi uničevanja kulturnih spomenikov, potem ko je agresor že zasedel določeno področje. Glede na to, da po zasedbi ni bilo več vojaškega delovanja, je uničevanje kulturnih spomenikov na teh območjih, kjer ni več nasprotujočih si sil ali bojev, mogoče razložiti le kot poskus ponižanja in opozorilo prebivalstvu. Agresorjevi ideologiji je bilo prav uničevanje duhovnih in kulturnih simbolov tudi glavni namen.

Vidno ni bilo le to, da so se napadalci zavedali, katere in kakšne kulturne spomenike uničujejo in ropajo, temveč je to bilo načrtovano, domišljeno in udejanjeno ob navodilih srbskih kulturnih in intelektualnih krogov. Dejstvo je, da so v teh krogih vedeli, kaj želijo uničiti in pokrasti, izropati. To nam jasno pokaže primer, kako so v popolnoma porušen in okupiran Vukovar prihajali srbski strokovnjaki za zaščito spomenikov z namenom, da bi muzejsko, galerijsko, knjižnično in arhivsko gradivo, ki ni bilo uničeno, iz mesta prenesli v svoje, srbske institucije. Ob vsem je pomembno spomniti, da je ideološko oporo in spodbudo za vojno agresijo na Hrvaško podpirala Srbska akademija znanosti in umetnosti (Srpska akademija nauka i umetnosti) z Memorandumom iz leta 1986.

3 NAČIN OBRAVNAVE TE VSEBINE PRI POUKU ZGODOVINE V GIMNAZIJI

Nujno je, da se s to vsebino ukvarjamo pri pouku. To ima večplastno korist in namen. Prvič, učenci ob tej vsebini spoznavajo mnoge spomenike in kulturno dediščino, ki jo morda prej niso poznali in so bili v domovinski vojni uničeni ali poškodovani. Ob tem spodbujamo zavest o lastni kulturni dediščini in identiteti ter o potrebi, da jo ohranjajo in varujejo. Drugič, vsebina je zelo pomembna, da bi se kulturocid, ki se je zgodil, ne bil pozabljen, da bi obsodili takšna dela in poslali sporočila za prihodnost. Dosega teh dveh ciljev pri učencih pomeni tudi krepitev spoštovanja do lastne kulture in naroda, pripravljenost na premišljevanje o lastni identiteti in spoštovanju tujega ter spodbujanje njihovega pozitivnega delovanja v družbi.

Iz svoje prakse bom izbrala tri primere. Prvi je bil obisk Muzeja domovinske vojne na Srđu v Dubrovniku med tridnevno ekskurzijo z dijaki 3. letnika XI. gimnazije v Zagrebu. Z dijaki sem pred odhodom na to ekskurzijo v

Dubrovnik naredila pripravo ob zemljevidu in fotografijah, vsega kar bomo obiskali in videli na potovanju. V Dubrovniku je bilo organizirano strokovno vodenje skozi mesto. Učenci so imeli možnost videti hišo slikarja Iva Grbića, na kateri so danes razstavljene fotografije in opisi vojaškega uničevanja v letu 1991. Po tem je za skupino zainteresiranih dijakov sledil obisk Muzeja domovinske vojne, ki se nahaja na trdnjavi Srđ in je bila leta 1991zadnja točka obrambe Mesta. Ob obisku Muzeja sem dijake opozorila na najpomembnejše detajle in informacije o Dubrovniku in domovinski vojni. Tudi vsebina o uničevanju kulturno-zgodovinske dediščine je prikazana v enem izmed prostorov Muzeja. Obisk je dijakom pomagal spoznavati lastno dediščino in njeno usodo v domovinski vojni, istočasno pa jih to usposablja in pripravlja na vsebine, ki jih bodo pri predmetu zgodovina obravnavali naslednje šolsko leto.

Druga dva primera sta povezana s poukom zgodovine, ki sem jo poučevala kot izbirni predmet skupini dijakov XI. gimnazije v Zagrebu. Za to skupino dijakov sem med drugim organizirala skupni obisk Spominskega centra raketiranja Zagreba (Memorijalni centar raketiranja Zagreba) v domovinski vojni. Zagreb je v Domovinski vojni dvakrat napaden (leta 1991 in leta 1995) in obakrat so bili tarče napadov kulturni spomeniki. Po strokovnem vodenju po razstavi so dijaki dobili nalogo, da zapišejo svoje vtise v obliki eseja. Iz njihovih zapisov je razvidno, da so učenci razstavo doživeli in jih vsebina zelo zanima.

Tretji primer je nekaj samostojnih nalog, ki so jih dijaki pripravili na temo domovinska vojna, prav tako v sklopu zgodovine kot izbirnega predmeta. Dva dijaka iz skupine sta se celo odločila raziskovati domovinsko vojno. Neka dijakinja je pripravila predstavitev domovinske vojne na področju Drniša, ki je obsegala tudi razdejanje Meštrovićevega mavzoleja v Otavicah kot primer kulturocida. Drugi dijak je izdelal plakat s splošnimi informacijami o domovinski vojni. Tudi on je del vsebine posvetil uničenju kulturnih spomenikov v različnih delih Hrvaške. Učinki takšnega dela z dijaki so bili pozitivni, dijaki so pridobili novo znanje ter raziskovalne kompetence.

4 ZAKLJUČEK

Nekaj obdelanih primerov uničevanja kulturne dediščine v času velikosrbske agresije na Hrvaškem nam pričajo, da je kulturocid izveden načrtno in z namenom.

Pričajo pa tudi, da izvajalci kulturocida ne poznajo temeljnih civilizacijskih norm in človeškega dostojanstva, ti primeri uničevanja kulturne dediščine nam nakažejo, kolikšna je pravzaprav njena vrednost in pomen glede na to, da jo je agresor uničeval namerno, natančno in sistematično. Vrednost kulturne dediščine je mnogokrat še večja kot se je zavedamo. Kulturocid je bil ciljani poskus brisanja, in s tem tudi potvarjanja zgodovine, bil je, kot lahko zaključimo, vojni plen, ki je utemeljen na ideologiji, ki ji takšna kultura in zgodovina ni bila po volji.

Zato iskanje sledov uničene kulturne dediščine v času velikosrbske agresije nam na določen način daje tudi možnost ozaveščanja dediščine, ki jo imamo in njene še globlje valorizacije, dediščino moramo spoštovati in postaviti jo na pomembno mesto v izobraževanju in javnem življenju. Iz nekaj primerov obdelave te vsebine z dijaki v gimnaziji lahko zaključimo, da med mladimi srednješolske starosti obstaja velik interes za raziskovanje o vojnem kulturocidu, za varovanje spomina na vojne tragedije ter za negovanje in varovanje nacionalne identitete in kulturnih vrednot. Tem vsebinam in vrednotam bi se v izobraževalnem procesu lahko in tudi moralo dati večji poudarek.

5 VIRI IN LITERATURA

Castle Eltz 1, Vukovar. Wikimedia Commons. Pridobljeno 6. 9. 2025. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Castle_Eltz1,_Vukovar.JPG

Castle Eltz, Vukovar 3. Wikimedia Commons. Pridobljeno 6. 9. 2025. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Castle_Eltz,_Vukovar3.JPG

Castle Eltz, Vukovar. Wikimedia Commons. Pridobljeno 6. 9. 2025. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Castle_Eltz,_Vukovar.JPG

Crkva Presvetog Otkupitelja – tiho svetište umjetnosti i duhovnosti. Muzeji Ivana Meštrovića. Pristupljeno 6. 9. 2025: https://mestrovic.hr/crkva-presvetog-otkupitelja/

Dvorac Eltz Vukovar. Wikimedia Commons. Pridobljeno 6. 9. 2025. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Vukovar_Dvorac_Eltz_SK.jpg

Holjavac Tuković, Ana; Nazor, Ante (2020): *Ratne štete na kulturnim dobrima na području Osječko-baranjske županije.* Scrinia slavonica 20, str. 373-422.

Jurica Turk, Varina (2009): *Stradanje stanovništva, civilnih objekata i spomenika kulture na dubrovačkom području u Domovinskom ratu 1991.-1995.* (Katalog izložbe: Tvrđava Revelin, 2009.). Dubrovnik: Dubrovački muzeji.

Jurić Šabić, Zorana (2020): *Crkva Presvetog Otkupitelja: Ivan Meštrović u zavičajnom kontekstu.* Split: Muzeji Ivana Meštrovića, 2020.

Katedrala sv. Jakova u Šibeniku. Wikimedia Commons. Pridobljeno 6. 9. 2025. https://hr.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Sibenik_katedrala.jpg

Klisović Kalauz, Marijana (2011): *Herojski dani Šibenika 1991.* (Katalog izložbe) Šibenik: Muzej Grada Šibenika.

Konkatedrala sv. Petra i Pavla Osijek 1. Wikimedia Commons. Pridobljeno 6. 9. 2025. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Konkatedrala_sv._Petra_i_Pavla_Osijek_1.jpg

Konkatedrala. *Župa sv. Petra i Pavla*, Osijek. Pridobljeno 1. 9. 2025. https://svpetaripavao.hr/konkatedrala/

Kožul, Stjepan (1994.): *Terra Combusta. Ratna izvješća župnika Zagrebačke nadbiskupije 1991/1992.* Zagreb: AGM.

Križni put Sisačke crkve. *Sisačka biskupija.* Pridobljeno 6. 9. 2025: https://biskupija-sisak.hr/biskupija-2/krizni-put-sisacke-crkve/

Nikčević, Sanja (2000). Hrvatsko kazalište u ratu 1991.-1994. *Skica za povijest. Ratni repertoari kazališta u Dubrovniku, Osijeku i Zadru (1991.-1994.*). Kazalište: Časopis za kazališnu umjetnost 3 (3/4), str. 100-109.

Nikčević, Sanja (2015). *Odjeci Domovinskog rata u hrvatskom kazalištu i drami*. Hrvatska revija 3. Pridobljeno 1. 9. 2025. https://www.matica.hr/hr/461/odjeci-domovinskog-rata-u-hrvatskom-kazalistu-i-drami-24971/

Ratne štete na muzejima i muzejskoj građi u Hrvatskoj. Muzejski dokumentacijski centar. Pridobljeno 1. 9. 2025. http://ratne-stete.mdc.hr/hr/ratne-stete/

Republika Hrvatska, Državni arhiv u Osijeku - 1716 – *Zbirka ratnih razaranja Osijeka 1991. godine.* Pridobljeno 1. 9. 2025. https://www.dao.hr/index.php/hr-daos-1716-zbirka-ratnih-razaranja-osijeka-1991-godin

Republika Hrvatska, Ministarstvo kulture i medija – Odjel za registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, Zagreb. *Popis i procjena ratne štete na nepokretnim spomenicima kulture*: *Županija Sisačko-moslavačka* (neobjavljena arhivska dokumentacija).

Republika Hrvatska, Ministarstvo kulture i medija, *Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske* (online). Pridobljeno 1. 9. 2025. https://registar.kulturnadobra.hr/#/

Sajler, Maja (2005.): *Kulturocid na pragu 21. stoljeća.* Dokument vremena – Vukovar: Posebno izdanje Vjesnika. 11.2005. str. 92-95.

Šulc, Branka (1991): Ratna razaranja spomeničke baštine zadarske i šibenske regije. Informatica museologica 22 (1-4). str. 89-94.

Župa sv. Nikole – Čilipi. *Dubrovačka biskupija.* Pridobljeno 6. 9. 2025: https://db.hr/zupa-sv-nikole-cilipi/

Župa svetog Lovre, Petrinja. *Sisačka biskupija.* Pridobljeno 6. 9. 2025: https://biskupija-sisak.hr/zupa-svetog-lovre-petrinja/

6 PRILOGE – FOTOGRAFIJE

Priloga 1: Vukovar – Dvorec Eltz

Zgoraj: Palača Eltz danes (po obnovi), vir: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/45/Vukovar_Dvorac_Eltz_SK.jpg/1920px-Vukovar_Dvorac_Eltz_SK.jpg (1. 9.2025.). Foto: Stjepko Krehula

Spodaj: Plača Eltz po devastaciji v Domovinski vojni, viri: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b7/Castle_Eltz1%2C_Vukovar.JPG; https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c8/Castle_Eltz%2C_Vukovar3.JPG; https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c8/Castle_Eltz%2C_Vukovar3.JPG

Priloga 2: Osijek

Zgoraj levo: Notranjost Hrvaškega narodnega gledališča (Hrvatskog narodnog kazališta) v Osijeku danes (po obnovi), vir: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/40/Interijer_HNK_Osijek.jpg (1. 9. 2025.), Foto: Roko Poljak

Zgoraj desno: Notranjost Hrvaškega narodnega gledališča (Hrvatskog narodnog kazališta) v Osijeku po granatiranju 16. 11. 1991, vir: Matica hrvatska – https://www.matica.hr/media/uploads/hr/2015-3/2015-3-HR-kb%20(tisak)_Page_29_Image_0001.jpg (1. 9. 2025.), Foto: Mario Topić

Spodaj levo: Konkatedrala sv. Petra i Pavla v Osijeku, vir: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a5/Konkatedrala_sv._Petra_i_Pavla_Osijek_1.jpg (1. 9. 2025.), Foto: Roko Poljak

Spodaj v sredini: Pročelje konkatedrale v Osijeku po granatiranju 1991, vir: Državni arhiv v Osijeku – Zbirka vojnega pustošenja Osijeka 1991. https://www.dao.hr/index.php/hr-daos-1716-zbirka-ratnih-razaranja-osijeka-1991-godine (1. 9. 2025.), Foto: Marin Topić

Spodaj desno: Freska iz konkatedrale v Osijeku poškodovana v granatiranju 1991, Foto: Mihaela Tikvica

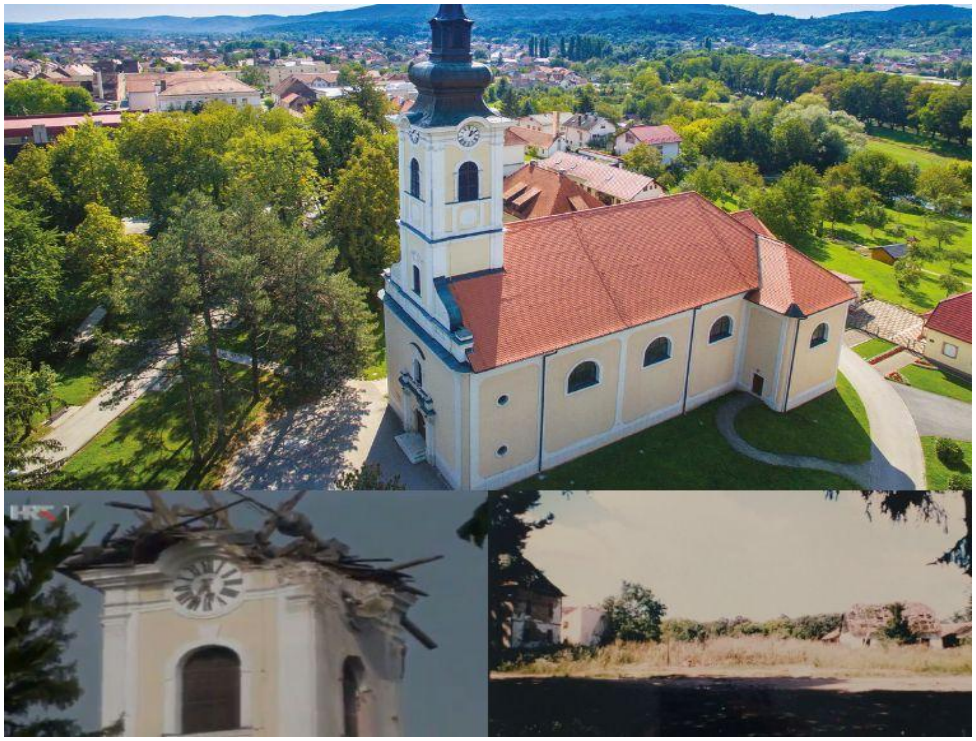

Priloga 3: Župnijska cerkev sv. Lovrenca v Petrinji

Zgoraj: Župnijska cerkev v Petrinji danes (po rekonstrukciji), vir: Sisačka škofija. https://biskupija-sisak.hr/zupa-svetog-lovre-petrinja/ (1. 9. 2025)

Spodaj levo: Stolp župnijske cerkve v Petrinji po prvih granatiranjih 1991, vir: posnetek z zaslona priloge Hrvaške radiotelevizije

Spodaj desno: Prostor v Petrinji, kjer se nahaja župnijska cerkev – potem ko je do temeljev razrušena v času velikosrbske okupacije, vir: Republika Hrvatska, Ministarstvo kulture i medija – Popis i procjena ratne štete na nepokretnim spomenicima kulture: Županija Sisačko-moslavačka (neobjavljena arhivska dokumentacija).

Priloga 4: Katedrala sv. Jakova v Šibeniku

Zgoraj: Katedrala v Šibeniku danes (po obnovi), vir: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/hr/d/d2/Sibenik_katedrala.jpg (1. 9. 2025.), Foto: INekic

Spodaj levo: Kupola katedrale v Šibeniku prebita v granatiranju 1991, vir: Muzej grada Šibenika, pridobljeno iz: Klisović Kalauz, 2011. (Katalog izložbe), str. 4.

Spodaj desno: Vratnice katedrale v Šibeniku poškodovane 1991, vir: posnetek z zaslona oddaje Hrvaške radiotelevizije

Priloga 5: Mavzolej družine Meštrović v Otavicah

Zgoraj levo: Mavzolej družine Meštrović (Crkva Presvetog Otkupitelja) v Otavicah odzunaj, vir: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/97/Crkva_presvetog_Otkupitelja_grobnica_obitelji_Ivana_Mestrovica_05082011_4_roberta_f.jpg (1. 9. 2025). Foto: Roberta F.

Zgoraj v sredini: Notranjost mavzoleja družine Meštrović (po obnovi), vir: Muzeji Ivana Meštrovića. https://mestrovic.hr/crkva-presvetog-otkupitelja/#planirajte-posjet (1.9. 2025). Foto: Z. Alajbeg.

Zgoraj desno: Del reliefa sv. Ivana Evangelista v mauzoleju poškodovan med okupacijo, vir: Jurić Šabić (2020), str. 190. Foto: Siniša Sunara.

Spodaj levo: Okolica mavzoleja devastirana in prekopana med okupacijo, vir: Jurić Šabić (2020), str. 188.

Spodaj v sredini: Relief »Rojstvo« in okno v mavzoleju – onesnaženi in poškodovani med okupacijo, vir: Jurić Šabić (2020), str. 191. Foto: Siniša Sunara.

Spodaj desno: Odprt vhod v kripto, kjer so med okupacijo oskrunjeni grobovi družine Meštrović, vir: Jurić Šabić (2020), str. 191. Foto: Siniša Sunara.

Priloga 6: Primeri z dubrovniškega področja

Levo: Palače in stavbe v starem mestnem jedru Dubrovnika med bombardiranjem 6. decembra 1991, vir: Muzejski dokumentacijski centar. https://mdc.hr/files/g/1-98838/HPM_du1.JPG (1. 9. 2025)

Desno zgoraj: Staro mestno jedro Dubrovnika med bombardiranjem 6. decembra 1991, vir: Muzej Domovinskog rata Dubrovnik. https://mdrd.hr/photograph-monument-in-haze-of-smoke-mdrd-f-3079/ (1. 9. 2025.). Foto: Milo Kovač.

Levo spodaj: Skulpture Svete družine iz cerkve sv. Nikole v Čilipih oskrunjene med okupacijo, Foto: Mihaela Tikvica

POZNAVANJE SVOJE LASTNE ZGODOVINE POMENI POZNAVANJE SAMEGA SEBE

KNOWING OUR HISTORY IS KNOWING OURSELVES

Camelia Luncan (insidercam@yahoo.com), učiteljica verouka in angleščine, srednja šola, Oradea, Romunija

Povzetek

Zavedanje pomena lastne zgodovine, tradicije, kulture in običajev nas, učitelje v izobraževalnem sistemu, spodbuja, da vse to ohranjamo v zavesti svojih učencev. To dosegamo z uvajanjem raznolikih in privlačnih dejavnosti, ki učence navdušujejo ter spodbujajo temu, da bodo v prihodnje tudi sami prenašali to dediščino na kasnejše rodove. Takšne vsebine je mogoče vključiti v pouk z medpredmetnim povezovanjem, ne glede na to, ali gre za jezik, zgodovino ali umetnost. Če hočemo ceniti tisto, kar je bilo dobro, ter se izogniti napakam, ki so se dogajale skozi zgodovino, je poznavanje zgodovine nujno potrebno.

Abstract

The importance of knowing our own history, traditions, culture, and customs compels us, as teachers in the education system, to preserve them in the memory of our students. We can do this by introducing diverse and engaging activities that help students remember and value these aspects, so they, in turn, will preserve them for future generations. Such activities can be integrated into various classes through transdisciplinary approaches—whether in Language, History, or Art lessons. History must be studied and understood in order to preserve what is good and avoid repeating the mistakes of the past.

Ključne besede: dobrodelnost, identiteta romunščina, sejmi, tradicija, zgodovina

Key words: charity work, fairs, history, identity, national, Romanian language, tradition

1 UVOD

V romunskem izobraževalnem sistemu učitelji pogosto organizirajo dogodke, ki spodbujajo nacionalne, mednarodne in evropske vrednote. Za naše učence je pomembno, da svojo zgodovino in tradicijo dobro poznajo, da vedo, kdo smo bili in kdo smo postali, da ohranjajo vezi s preteklostjo, ne pozabijo napak iz preteklosti in se jim v prihodnosti skušajo izogniti. Prav tako je pomembno, da vemo kje, med katerimi državami se nahajamo, da poznamo svoje sosede, da živimo v harmoniji z drugimi narodi in da vemo, na kakšen način lahko tudi naša država v gospodarstvu mednarodnih odnosov predstavlja nekaj pomembnega, dobrega, koristnega in lepega.

V predstavitvi navajam primere iz svoje šole, kar je najlažji in najbolj praktičen način. Gre za dejavnosti, ki spodbujajo nacionalno identiteto, povezujejo preteklost s sedanjostjo in kažejo na pomen zgodovine v naših šolskih dejavnostih. Dejavnosti so bodisi vključene v pouk bodisi so del neodvisnih projektov, ki se izvajajo v okviru šolskega ali zunajšolskega kurikuluma ali pa zaradi njih včasih celo začasno prekinemo običajen pouk in jim s tem damo večjo težo. Te dejavnosti bom razdelila na splošne projekte (ki običajno vključujejo celoten razred ali šolo) in samostojne ter neobvezne projekte (ne glede na to, ali potekajo v šoli ali zunaj nje).

2 PROJEKTI

2.1 SPLOŠNI PROJEKTI

Pri pouku romunščine se 24. junija vsako leto praznuje tradicionalni dan narodne noše, imenovan Ziua Ie (dan narodne noše, imenovane 'Ie', ki je vrsta bluze ali srajce z značilnim nabranim ovratnikom in obstaja že od davnih časov. Znana je tudi kot »karpatska srajca« in je podobna drugim slovanskim srajcam bolgarskih, srbskih, ukrajinskih in drugih narodov). 'Le' je naša tradicionalna narodna noša. Je bele barve, nanjo pa so prišiti razni vzorci iz različnih barvnih niti. Študenti se vanjo oblečejo, plešejo ljudske plese (najbolj priljubljen je hora, vrsta krožnega plesa, značilnega za jugovzhodno Evropo) in recitirajo tradicionalne pesmi o državi.

24. januarja praznujemo združitev romunskih kneževin (1859). Gre za zelo pomemben nacionalni praznik, saj označuje združitev dveh (od skupno treh) velikih regij, ki sta kasneje oblikovali Romunijo (Moldavija in Vlaška). Ob tej priložnosti se v okviru pouka zgodovine ali na šolskem dvorišču pripravijo predstavitve v PowerPointu ali Canvi, na prostem pa se uprizorijo skeči. V preteklem šolskem letu je razredna učiteljica s svojim 8. razredom na to temo organizirala tudi skeč.

1. decembra, na romunski nacionalni dan, so v preteklem šolskem letu na dvorišču šole plesali ljudske plese, peli pesmi, ki jih je izbral in dirigiral učitelj glasbe skupaj z učenci, ter plesali tradicionalne plese. 1. december je datum, ko je leta 1918 Velika narodna skupščina v Alba Iulii sklenila združiti Transilvanijo, Banat, Crișano in Maramureș z Romunskim kraljestvom, s čimer je nastalo ozemlje današnje Romunije.

Več člankov, ki so jih moji kolegi v preteklih letih objavili ob dejavnostih, izvedenih 1. decembra, najdete na: https://www.ovidan.ro/?p=articles.details.24118 in na: https://www.ovidan.ro/?p=articles.details.22119, iz leta 2018 pa je še članek: https://www.ovidan.ro/?p=articles.details.1726

V okviru projektov Erasmus, ki vključujejo izmenjave med skupinami učiteljev in učencev iz šol v Romuniji in drugih državah, so tako koordinatorji kot sodelujoči otroci drugim državam članicam, vključenim v projekt, predstavili elemente kulturne identitete, zgodovine, tradicije in običajev.

Med božičnimi prazniki, ki jih v šoli organizira učitelj glasbe, se vsako leto promovirajo tradicionalne romunske božične pesmi in narodne noše.

V četrtek, 24. novembra 2016, so eko-šole v Oradei na dogodku »Jejte po romunsko!« namenile velik poudarek kulturnemu prehranjevanju. »V kuhinji eko-odbora so pripravili zelje ter jabolčno, sirovo in krompirjevo pito, nato pa so te jedi ponudili še gostom. Uporabljene so bile samo sestavine lokalni proizvajalcev (jabolka, sir, krompir, špinača, koprc). Drugi del dogodka je bil namenjen promociji projekta »Jejte odgovorno!«, povabljene eko-šole pa so svoje dejavnosti predstavile v okviru programa Eko-šola.«

(izvleček iz članka, ki so ga napisali moji kolegi: https://www.ovidan.ro/?p=articles.details.14304).

2.2 NEODVISNI, IZBIRNI PROJEKTI

1. marec je praznik, ki je značilen za Romunijo in nekaj drugih držav v naši regiji. Fantje dekletom podarijo majhne simbolne predmete, imenovane mărțișor (mărțișoare, množina; izraz izhaja iz meseca marca, imenovanega Martie v romunščini), ki jih dekleta nosijo na svojih bluzah. V enem šolskem letu so šolarji v šoli pripravili razstavo imenovano mărțișoare. Mărțișor je edinstven element, ki nas loči od drugih narodov in prispeva k naši kulturni identiteti.

Šola ima bralni klub, kjer se učenci redno srečujejo. Skupaj z učitelji romunskega jezika ga organizira šolska knjižničarka, z namenom gojiti ljubezen do branja. Učenci berejo zanimive, aktualne knjige, nato pa na temo obravnavanih knjig ustvarjajo različne risbe ali med seboj tekmujejo. Ena od tem branja je bila ob rojstnem dnevu našega narodnega pesnika Mihaia Eminescuja: »V okviru okrajnega izobraževalnega projekta ‚Branje in STEAM' so se člani bralnega kluba Srednje šole št. 11 v Oradei, ki potujejo po Galaksiji branja, ustavili, da bi počastili Mihaia Eminescuja, ki je simbol naše nacionalne kulture. Projekt spodbuja branje za užitek prek

interdisciplinarnosti in vključevanja v šolo ter si prizadeva za nadaljnje usposabljanje bralcev za vse življenje. Moto je »Berem, torej sem«.« (izvleček iz članka: https://www.ovidan.ro/?p=articles.details.22275)

Leta 2018 je isti bralni klub praznoval svojo 10. obletnico. Izvleček iz članka, ki ob tej priložnosti predstavi izvedene dejavnosti:

»S pomočjo fotografij, zbranih v preteklih letih, smo se spominjali generacij učencev, ki so se podali na potovanje po svetu knjig skupaj s koordinatorji kluba: prof. Alino Şaitoş, trenutno ravnateljico naše šole, prof. Sando Checicheiş in knjižničarko Marianno Lup. Desetine dogodkov, pripravljenih v skladu s kulturnim koledarjem, ki ga knjižničarka vsak mesec da na voljo učencem, branje revij, vtisi po posameznih branjih, predstavitve knjig v skladu z novimi izdajami, predvsem iz založbe Art Publishing House in drugih, izvirna dela, natečaji literarnega ustvarjanja, vadba bralnih in pisnih spretnosti, igre vlog in dramatizacije so le nekateri primeri raznolikih tem teh delavnic pisanja in branja.

Po tem nostalgičnem trenutku smo v skladu z običajem kluba obeležili kulturni dogodek meseca februarja 2018, 110. obletnico rojstva pisatelja Gea Bogze, za kar je poskrbela knjižničarka. Iz kulturnega koledarja meseca vedno izberemo dogodek, ki je primeren za starostno stopnjo članov kluba. Geo Bogza je avtor, ki je vključen v učni načrt srednje šole, zato so dodatne informacije o njegovi biografiji dobrodošle.«

Na istem srečanju smo razpravljali tudi o dnevu maternega jezika, ki ga praznujemo 21. februarja. Ob tej priložnosti so Romuni in Madžari skupaj počastili pisatelje obeh jezikov. Vsak je počastil svoj jezik, svojo identiteto in svoje tradicije: »Ker branje in pisanje pogojuje jezik, se nam je zdelo prav, da proslavimo naš lep jezik, saj je 21. februar dan maternega jezika; povabili smo študente madžarskega oddelka, da se nam pridružijo in predstavijo nekaj informacij o nastanku in razvoju madžarskega jezika, odlomke iz del pisateljev Petofi Sandorja in Arany Janosa, katerih portrete so tudi narisali na plakat.« (odlomki iz članka: https://www.ovidan.ro/?p=articles.details.16203)

Obstaja tudi slikarski krožek, ki ga vodi učiteljica likovne umetnosti in je hkrati tudi namestnica ravnateljice. Otroci obenem izdelujejo ikone na steklu in z njimi sodelujejo na različnih tekmovanjih. To je nekaj, kar je značilno za našo tradicijo.

Pred nekaj leti je bil na naši šoli velikonočni sejem, otroci slikarskega krožka pa so iz mavca naredili poslikana jajca. Poslikava jajc je značilna za našo tradicijo, imamo pa tudi posebne vzorce in barve. Nato je bil organiziran dobrodelni sejem, zbrani denar pa je bil porabljen za pripravo paketov za otroke v stiski.

Romunske vrednote se promovirajo na letnem božičnem sejmu, ki ga šola organizira vsako leto. Tam prodajamo voščilnice in okraske z elementi romunske kulture, ki jih izdelajo učenci sami, ter tradicionalne božične sladkarije, kot so medenjaki in cozonac (sladek kruh). Tradicionalni izdelki, ki jih izdelajo šolarji, se tudi prodajajo v dobrodelne namene.

No. 11 Secondary School, Oradea, Romania

Pred nekaj leti je bila organizirana tekma talentov. Med tem tekmovanjem so nekateri otroci poleg drugih nastopov v tradicionalnih kostumih izvajali romunsko ljudsko glasbo ali tradicionalno glasbo na violini, pa tudi ljudske plese v parih. Projekt so organizirale namestnica ravnateljice (učiteljica likovne umetnosti), učiteljica glasbe in učiteljica nemščine.

3 ZAKLJUČEK

Vse te dejavnosti v naši šoli izvajamo že dlje časa, saj poudarjajo romunsko tradicijo in vrednote. Takšne in podobne dejavnosti, ki poudarjajo nacionalno identiteto, izvajajo vse šole v državi z željo ohranjati našo lastno zgodovino s starodavnimi lepotami in stvaritvami, obenem pa tudi spodbujati sodobnost in njene prednosti ter praznovanje mednarodnih dogodkov, ki države povezujejo. Zgodovino je treba proučevati in jo poznati, da bi vedeli, kako ohraniti tisto, kar je dobro, in se izogniti tistemu, kar je bilo v preteklih letih narobe.

4 VIRI IN LITERATURA

În căutarea sufletului românesc, la Școala Gimnazială Nr. 11, Oradea. Pridobljeno 15. 9. 2025: https://www.ovidan.ro/?p=articles.details.24118

Ziua Națională: O mică filă de istorie scrisă la Școala Gimnazială Nr. 11**.** Pridobljeno 15. 9. 2025: https://www.ovidan.ro/?p=articles.details.22119

»*Prin cartea aceasta voiesc să te redau pe tine însuți ție*. Cu înseși cuvintele tale.« Pridobljeno 15. 9. 2025: https://www.ovidan.ro/?p=articles.details.1726

Eco-școlile din Oradea au mâncat responsabil la Activitatea eveniment »Mănâncă românește!« Pridobljeno 15. 9. 2025: https://www.ovidan.ro/?p=articles.details.14304)

Călători de cincisprezece ani prin »Galaxia lecturii«. Cerchiștii Școlii Gimnaziale Nr. 11 Oradea. Pridobljeno 15. 9. 2025: https://www.ovidan.ro/?p=articles.details.22275)

Un deceniu de călătorii prin galaxia lecturii. La Şcoala Gimnazială Nr. 11. Pridobljeno 15. 9. 2025: https://www.ovidan.ro/?p=articles.details.16203)

DUHOVNE KORENINE:
VERA IN VREDNOTE

Duhovnost in etična načela so korenine, ki drevesu oziroma narodu dajejo moč in smer. Prispevki osvetljujejo vlogo krščanstva, duhovnih vrednot in moralnih načel pri oblikovanju narodnega značaja.

BOŽJA ZNAMENJA OB POTI NAS NAGOVARJAJO

DIVINE SIGNS ALONG THE WAY SPEAK TO US

Marko Kobal (kobal.marko@siol.net, germont963@gmail.com), prvak ljubljanske opere, baritonist, ljubitelj narave, mizar po poklicu, ustvarjalni oblikovalec lesa, Slovenija

Povzetek

V prispevku bodo predstavljena božja znamenja ob poti, simboli, ki sporočajo številne zgodbe posameznikov in skupin, ki so jim v življenju veliko pomenili. Simboli v naravi so podobni našim osebnim imenom, ki prav tako imajo za seboj celo zgodbo. Vsako znamenje ima za seboj globlji spomin. Božja znamenja odražajo našo ukoreninjenost v zahodno krščansko civilizacijo in so naša kulturna dediščina. Brez teh krščanskih korenin in različnih simbolov krščanstva, Evrope oz. zahodne evropske civilizacije ne bo.

Abstract

The article presents divine signs along the way, symbols that convey numerous stories of individuals and groups and have meant a lot to them in their lives. Symbols in nature are similar to our personal names, which also carry a whole story behind. Every sign has a deeper memory behind. Divine signs reflect our roots in Western Christian civilization and are part of our cultural heritage. Without these, Christian roots and various symbols of Christianity, Europe or Western European civilization, they would not exist.

Ključne besede: božja znamenja, spomini, zgodbe, odnos do prednikov, zahvale

Keywords: divine signs, memories, stories, relationship with ancestores, acknowledgements

1 UVOD

Moj prvotni poklic je bil mizar. V tem poklicu sem deloval najprej kot vajenec, od leta 1978 do odhoda v operni zbor leta 1989. Poklic mizarja me je vedno veselil. Predvsem zaradi tega, ker je les živa in zelo topla materija, s katero se da ustvarjati in oblikovati veliko stvari. Že kot otroka me je les zaznamoval. Živel in odraščal sem namreč na kmetiji, kjer je bilo potrebno prijeti za vsako delo. Oče nas je spodbujal, da smo kot otroci bili zraven njega, ko je s svojimi ročnimi spretnostmi z veliko ljubeznijo v zimskem času izdeloval lesena orodja, potrebna za delo na kmetiji. To je bila za nas otroke prava ustvarjalna delavnica.

Moja vedoželjnost do ustvarjanja se ni ustavila. Rad sem tudi pel, pa ne le jaz, tudi moj brat. Tako je bilo moje ustvarjanje posebno intenzivno na ročnem oblikovanju iz lesa, negovanju izraznosti z glasom in ustvarjanju glasbenih vlog na slovenskem opernem odru. To me je zaznamovalo do danes, rad sem to počel in tudi danes se še nisem ustavil.

2 PEVSKA KARIERA SE JE ZAČELA NENAVADNO

Kot izučen mizar sem si želel postaviti lastno mizarsko delavnico. V Kanadi sem imel sorodnike in jih prosil, če bi lahko prišel do njih in pri njih ostal kakšno leto, da bi si lahko z zasluženim denarjem postavil svojo obrt. Žal so mojo prošnjo za pridobitev vize zavrnili. V tistem času, leta 1984, pa se je na nižji glasbeni šoli v Ajdovščini odprl oddelek solopetja. Takrat je Glasbena šola Ajdovščina poslala zborom, ki so delovali na Primorskem, dopis, da se ustanavlja oddelek za solopetje ter da vabijo bodoče solopevce na avdicijo. Seveda se sam nisem prijavil, ker sem menil, da nikakor ni moj glas primeren za kaj takega. Na to avdicijo je šel moj

brat in bil sprejet. Po dveh mesecih obiskovanja solopetja pri dolgoletnem solistu ljubljanske opere, tenoristu in domačinu iz Vipavske doline, Rajku Koritniku, je moral moj brat oditi na teren in se ni mogel udeležiti ur solopetja. Prosil me je, če grem lahko namesto njega. Šel sem z velikim strahom in spoštovanjem.

To je bil uvod v mojo pevsko kariero. Začelo pa se je z republiškim tekmovanjem solo pevcev v Novem mestu. Leta 1989 sem opravil avdicijo v Opernem zboru SNG Opera in balet Ljubljana ter sprejemne izpite na takratni Srednji glasbeni šoli v Ljubljani. Debitiral sem leta 1994 v vlogi G. Germonta v Verdijevi operi La Traviata. Leta 2005 sem postal prvak ljubljanske opere. Leta 2014 sem prejel Smerkoljevo nagrado.

V vseh teh letih se je nabralo preko 60 naslovnih in glavnih opernih vlog. Moj repertoar obsega predvsem opere italijanskih skladateljev (Verdija, Puccinija, Mascagnija …). Pel sem v operah Nabucco, Tosca, Rigoletto, Macbeht, Othello, Trubadur in še mnogih drugih. Vloge v teh operah so mi pustile določen pečat, saj gre za vloge, pri katerih ne moreš biti ravnodušen. So mogočne, čustveno zahtevne in terjajo izreden glasovni angažma. Takšne vloge lahko odpoješ in odigraš šele v tistih pevskih letih, ko se lahko razvije tista vrsta sposobnosti, da si v petju in igri suveren na način, ki te navdaja z občutkom, da ti je vloga dobesedno pisana na kožo. Če vlogi in liku daš vse ter se to začuti v občinstvu, potem veš, da tvoj trud in delo nista bila zaman. Vsaka od teh vlog ti nekaj da in nekaj vzame. Stati na odru velikokrat ni samoumevno, saj velja, kot je že moj stanovski kolega zapisal, da smo pevci samo ljudje.

Slika 1: Naslovna vloga v predstavi Nabucco (Foto: arhiv avtorja)

Prvo predstavo sem odpel leta 2000, kot zadnjo pa v mogočni puljski areni. V teh petindvajsetih letih sem odpel okoli sto predstav Nabucca.

Slika 2: Verdijev Rigoletto, naslovna vloga (Foto: arhiv avtorja)

To je bila ena izmed mojih najljubših in hkrati najtežjih vlog.

Slika 3: Mogočna predstava Otella v Cankarjevem domu v vlogi Jaga (Foto: arhiv avtorja)

3 NENAVADNA POT IZDELOVANJA BOŽJIH ZNAMENJ

Življenje je nepredvidljivo, nikoli ne moremo z gotovostjo vsega načrtovati. Tako je bilo tudi na moji ustvarjalni poti. Božja znamenja sem začel izdelovati po naključju. To naključje lahko primerjam tudi z mojim začetkom pevske kariere. Leta 2010 me je prijatelj prosil, da bi za njegovega tragično preminulega starega očeta napravil novo znamenje, saj je bilo staro že v zelo slabem stanju. Takrat še slutil nisem, da me bo izdelovanje teh znamenj tako zelo prevzelo in mi dalo nov pogled na nekaj, kar se mi je prej zdelo zgolj nekaj lepega in samoumevnega. Ko sem to prvo znamenje postavil, sem tudi sam imel življenjsko preizkušnjo.

3.1 BOŽJA ZNAMENJA SO VREDNOTA, SO NAŠA KULTURNA DEDIŠČINA

Z znamenji ohranjamo spomine. Z njimi ustvarjamo nevidno verigo ljudi, ki nas z obiskovanjem in negovanjem znamenj povezuje s predniki. Z negovanjem teh prvin ostajamo ljudje, ki čutimo in se zavedamo minljivosti. Ob znamenju začne človek na določene stvari gledati nekoliko drugače. Vsako znamenje, ki sem ga videl, me je navdalo z vprašanjem, zakaj je to znamenje prav tukaj, kdo ga je postavil, s kakšnim namenom … Na ta vprašanja sem dobil le delne odgovore.

Veliko takih znamenj so postavili naši predniki. Nekaj ustnega izročila je ostalo. V največ primerih so to znamenja, ki so bila postavljena zaradi tragičnih zgodb. So pa tudi izjeme, ko je znamenje postavljeno zaradi zaobljub s srečnim koncem.

V današnjem času so znamenja še zmeraj zelo živa in hkrati občutljiva. Ljudje so zelo navezani nanje in je potrebna velika tankočutnost in spoštovanje do tistih, ki ta znamenja obiskujejo in vzdržujejo. Lahko bi naštel nekaj primerov, ko lastniki znamenj niso bili za to, da se le-to obnovi, ker so preveč navezani na prvotno izdelavo, ki jih spominja na nek dogodek in osebo, ki je to znamenje postavila.

Če se ozremo po naši prelepi deželi, lahko najdemo znamenja povsod po Sloveniji. Res, da se arhitekturno razlikujejo, kar je povsem logično. Vsako znamenje nam daje neko izročilo, povezano z našimi predniki, nas povezuje z našimi koreninami, nas opominja in hkrati bodri, da je življenje lepo, minljivo in enkratno. Vsako od teh nam nekaj sporoča. Ob njem se ustavimo za kratek postanek, kratko molitev, se čemu zaobljubimo, bodisi spomnimo na nekoga …

Znamenja služijo tudi kot kažipoti, saj so postavljena na razpotjih, križiščih in stranskih poteh. Odražajo lahko tudi veliko več. Lahko so odraz verske zavesti posameznika, družine, lahko tudi vseh prebivalcev nekega kraja. Znamenja so del naše kulturne dediščine, nas opominjajo, da smo del zahodne civilizacije, temelječe na krščanstvu, pa če smo verni ali ne, to smo. To so naše korenine.

Dr. Janez Bogataj je (Kobal, 2023) zapisal: »Pri svojem strokovnem delu na terenu pogosto naletim na različna znamenja. Ko vprašamo njihove lastnike, običajno začnejo pripovedovati zgodbo, ki pojasni postavitev znamenja. A skoraj vedno pripoved zaključijo: ‘V spomin smo postavili znamenje.’ Vendar zadeve niso tako enostavne in ne pomenijo le postavitev znamenja, kar se je v večjem obsegu začelo razvijati od 2. polovice 19. stoletja dalje. Poznamo še starejše primere, a jih je nekoliko manj. Njihovi naročniki, tudi donatorji, so bili predvsem predstavniki privilegiranih družbenih skupin. Na kmečkih posestvih so jih začeli množično postavljati šele navedenega stoletja. /…/

Med najstarejšimi ohranjenimi znamenji so tista, ki so postavljena ob romarskih poteh. To so bili tudi ‘smerokazi’, ki so romarjem kazali pot do romarskih cerkva.«

Mesta, na katerih so ljudje postavljali znamenja, so različna. Na robu posesti označujejo lastništvo, potem križanje poti, pred mostom so nakazovala varno pot čez, po 1. svetovni vojni so, zlasti v severovzhodni Sloveniji, pomenila srečno vrnitev fantov iz vojne in podobno. Torej, znamenja posredujejo mnogo tega, kar se je dogajalo posameznikom in širši skupnosti, usmerjajo na dogodke različnih vsebin in so naši pomniki.

Oblikovanje in podoba znamenj je tudi odraz krajinske arhitekture. Vedno sem se pri izdelovanju delno zgledoval po okolici, kakšna oblika in način postavitve so prevladovali v tistem kraju, kjer sem znamenje

obnovil. Največ teh znamenj, ki sem jih obnovil, sem naključno odkril, ko sem peš ali s kolesom potoval po Sloveniji.

3.2 VSAKO BOŽJE ZNAMENJE IMA NAMEN IN RAZLOG ZA POSTAVITEV

Tako kot smo Slovenci razpršeni po Evropi in svetu, segajo tudi nekateri moji izdelki – znamenja – čez mejo domovine, do Berlina. Obstaja tudi zgodba o znamenju, ki je tam postavljeno. Nekaj mojih prijateljev je bilo na potovanju po Argentini. V tej družbi je bil tudi med Slovenci dobro znani slovenski župnik, ki je takrat služboval v Berlinu, Izidor Pečovnik. Ta župnik je v Berlinu maševal v slovenskem jeziku in bil povezan s slovensko skupnostjo, ki tam živi. Beseda je dala besedo in sva se tudi midva spoznala. Župnik me je prosil, da bi izdelal eno znamenje za njih. Odzval sem se z veseljem in tako smo leta 2023 postavili znamenje tudi v 1200 kilometrov oddaljenem Berlinu. Znamenja nas tudi povezujejo. To znamenje je simbol prijateljstva ter zahvala za dolgoletno delovanje slovenskega duhovnika v tem mestu.

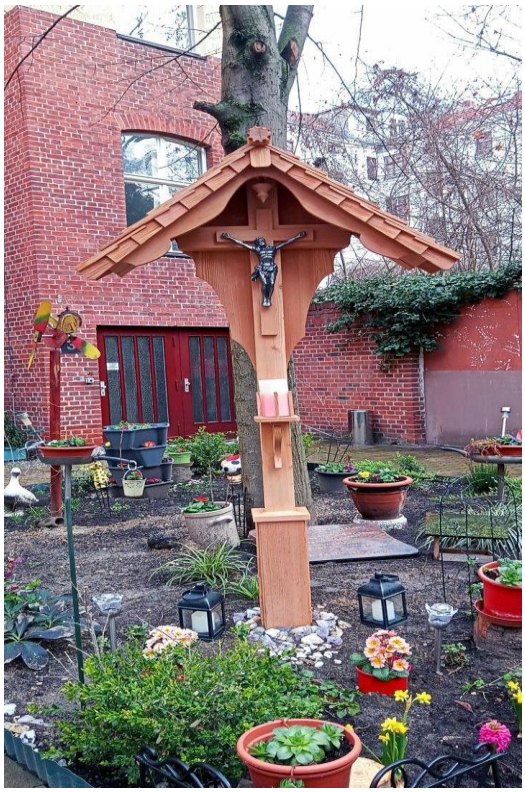

Slika 4: Znamenje na Kolonnstrasse v Berlinu iz leta 2023 (Foto: Marko Kobal)

4 ZAKLJUČEK

Vsak človek nosi v svojem umu in duhu mnogo idej, ki jih včasih ubesedi ali oblikovno predstavi ljudem okoli sebe. To je dobro za posameznika in skupnost. Mnoge ideje pa ostanejo skrite in nikoli ne izvemo zanje. To pa je škoda za posameznika in skupnost. Starši, zlasti pa učitelji in vzgojitelji, imajo izredno priložnost, da subtilno spremljajo mlade ljudi, da si upajo in zmorejo pokazati darove, ki jih nosijo v sebi. Ustvarjalna moč družbe je v ustvarjalni moči posameznika. To sem spoznal tudi sam pri sebi. Če pogledam nazaj na svojo življenjsko pot, pa se tega tudi močno zavedam.

Naj zaključim z nekajminutnim filmom iz oddaje Obzorja duha, ki je bila predstavljena v prispevku na RTVSLO https://www.rtvslo.si/rtv365/arhiv/175039177?s=tv *(4 minute)*.

4 VIRI IN LITERATURA

Kobal, Marko (2023). *Božja znamenja naj služijo svojemu namenu in spominu*. Samozaložba. Col.

Film: *Božja znamenja*, iz oddaje Obzorja duha z dne 21. 4. 2024, https://www.rtvslo.si/rtv365/arhiv/I

5 PRILOGE

IZBOR ZNAMENJ IZ KNJIŽICE (Kobal, 2023)

Slika 5: Prvo znamenje, ki sem ga napravil za pokojnega starega očeta mojega prijatelja (Foto: Marko Kobal)

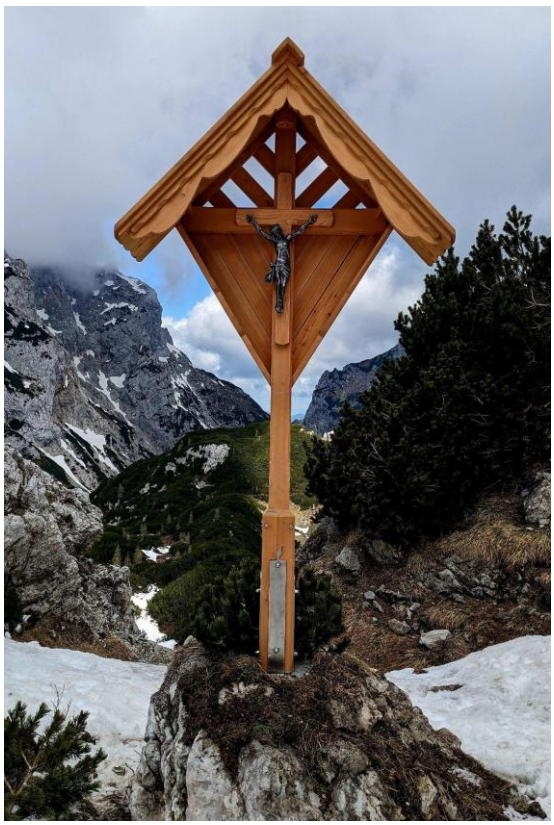

Slika 6: Petdeseto in hkrati najvišje postavljeno znamenje ob planinski poti na Moličko peč (Foto: Marko Kobal)

Slika 7: Najbližje postavljeno! Za zdravo pamet! (Foto: Marko Kobal)

Slika 8: V belino odeto na Javorniku nad Črnim Vrhom nad Idrijo (Foto: Marko Kobal)

DANIJEL HALAS – ZGLED ZVESTOBE IN OHRANJANJA VERSKIH, KULTURNIH IN NARODOVIH KORENIN

DANIJEL HALAS – AN EXAMPLE OF FAITHFULNESS AND PRESERVATION OF RELIGIOUS, CULTURAL AND NATIONAL ROOTS

Danijela Belovič (danijela.horvat@gmail.com), učiteljica razrednega pouka, Osnovna šola Kobilje, Slovenija

Povzetek

Prispevek predstavlja življenje, delo in mučeništvo Božjega služabnika Danijela Halasa ter njegov vpliv na ohranjanje verske, kulturne in narodne identitete v župniji Velika Polana. Na podlagi pregleda zgodovinskih virov, Halasovih misli in citatov, opisa Halasove romarske poti ter podatkov o mesečnih romarskih shodih je prikazana vloga Halasove zapuščine pri krepitvi skupne zavesti in povezanosti skupnosti. V prispevku so predstavljeni tudi podatki ankete, izvedene med verniki, ki razkrivajo njihov odnos do postopka beatifikacije in pomen romarskih shodov za župnijo in širšo regijo. Rezultati ankete kažejo, da Halasov zgled, romarska pot in mesečni shodi pomembno prispevajo k ohranjanju vere, tradicije in identitete prebivalcev ter povezujejo generacije v skupnih vrednotah.

Abstract

The paper presents the life, work, and martyrdom of the Servant of God Danijel Halas and his influence on preserving religious, cultural, and national identity in the parish of Velika Polana. Based on a review of historical sources, Halas's thoughts and quotations, a description of the Halas Pilgrimage Route, and data on monthly pilgrimages, the paper highlights the role of his legacy in strengthening community awareness and unity. The article also includes findings from a survey conducted among parishioners, revealing their attitudes toward the beatification process and the significance of pilgrimages for the parish and the wider region. The results show that Halas's example, the pilgrimage route, and monthly devotions significantly contribute to preserving faith, traditions, and the identity of the local people while connecting generations through shared values.

Ključne besede: Danijel Halas, beatifikacija, mučeništvo, verska identiteta, kulturna dediščina, romarska pot, župnija Velika Polana, mesečni romarski shodi

Keywords: Danijel Halas, beatification, martyrdom, religious identity, cultural heritage, pilgrimage route, parish Velika Polana, monthly pilgrimages

1 UVOD

Božji služabnik Danijel Halas je s svojim življenjem, delom in mučeništvom zapustil močan pečat v verski, kulturni in narodni identiteti Prekmurja. Njegova zgodba presega čas in prostor, saj nas nagovarja k razmišljanju o zvestobi veri**,** ljubezni do domovine in ohranjanju vrednot, ki povezujejo skupnost. V času, ko globalizacija in družbene spremembe vplivajo na tradicijo, Halasov zgled postaja pomemben most med preteklostjo in prihodnostjo.

Prispevek prikazuje, kako je Halasovo življenje še danes vir navdiha in povezanosti**.** Njegova zapuščina se ohranja skozi postopek beatifikacije**,** mesečne romarske shode in Halasovo romarsko pot, ki povezuje kraje

njegovega življenja in mučeništva. Ti dogodki krepijo skupnostno zavest, spodbujajo ohranjanje verskih in kulturnih korenin ter dajejo župniji Velika Polana posebno vlogo duhovnega središča v regiji.

V prispevku so predstavljeni tudi izzivi sodobnega časa, zlasti prenos Halasovih vrednot na mlajše generacije. Mladi so ključni za ohranjanje identitete, zato so vključeni v različne dejavnosti – sodelovanju pri bogoslužjih in molitvah. Prispevek na podlagi zbranih virov in ankete med verniki pokaže, kako Halasov zgled krepi pripadnost, medgeneracijsko povezanost in zavest o skupnih vrednotah.

Prispevek s tem pokaže, da Halasov zgled presega okvire župnije in časa, v katerem je živel. Njegovo življenje in poslanstvo sta močan opomnik, da je ohranjanje vere, kulture in narodne identitete mogoče le s sodelovanjem celotne skupnosti ter z načrtnim vključevanjem mladih, ki bodo te vrednote prenašali naprej.

2 DANIJEL HALAS – ŽIVLJENJE IN POSLANSTVO

Slika 1: Mučenčev portret (vir: https://skofija-sobota.si/ima-az-isten-_1473)

Božji služabnik Danijel Halas se je rodil 24. junija 1908 v Črenšovcih v globoko verni družini. Osnovno šolo je obiskoval v domačem kraju, šolanje nadaljeval na gimnaziji v Murski Soboti in Ljubljani, leta 1929 pa vstopil v mariborsko bogoslovje. Za duhovnika je bil posvečen 9. junija 1933 v mariborski stolnici, novo mašo pa je daroval 16. julija 1933 v župnijski cerkvi svetega Križa v Črenšovcih.

Svojo prvo kaplansko službo je pol leta opravljal v Ljutomeru, nato pa pet let v Lendavi, kjer je zaradi predanosti vernikom in ljubezni do ljudi hitro pridobil spoštovanje Slovencev in Madžarov. 1. januarja 1939 je postal prvi župnik župnije Velika Polana, kjer je s svojim pastoralnim delom in skrbjo za vernike zaznamoval življenje lokalne skupnosti.

V času druge svetovne vojne, ko so Madžari zasedli Prekmurje, je bil Halas zaradi svojega zavzemanja za narod in vero konec oktobra 1941 aretiran pod obtožbo sodelovanja s slovenskimi komunisti. V zloglasnih budimpeštanskih zaporih je preživel več mesecev in bil 19. julija 1942 pogojno izpuščen.

V začetku leta 1945 so partizanski aktivisti v gomiliški šoli (v kraju Gomilice, župnija Turnišče) na sestanku razpravljali o njem, eden od znanih aktivistov pa je celo zahteval njegovo likvidacijo. 16. marca 1945 so Halasa, ko se je s kolesom vračal iz Lendave, kjer je bil redni spovednik tamkajšnjih redovnic, v bližini Hotize zajeli uniformirani možje. Med surovim pretepanjem so ga odvlekli do reke Mure, ga na bregu s štirimi streli ustrelili v glavo in njegovo truplo vrgli v reko skupaj s kolesom. Marijino svetinjico, ki jo je imel okrog vratu, so mu nasilno zabili v prsi.

Njegovo telo je 19. marca 1945 opazil mlinar v vasi Kot, kjer ga je prepoznala njegova žena Marija. 21. marca 1945 je bil v Veliki Polani ob sodelovanju 30 duhovnikov slovesno pokopan, pogreb pa je vodil dekan Ivan Jerič. Slovesnosti se je udeležilo več tisoč vernikov od blizu in daleč.

Danijel Halas je s svojo skrbjo za vernike, pastoralnim delom, ljubeznijo do ljudi in neomajno vero zaznamoval življenje lokalne skupnosti. V težkih časih je ostal zvest Bogu, Cerkvi in svojemu poslanstvu, čeprav je imel možnost umika. Njegova odločitev, da ostane med svojimi ljudmi, priča o njegovi predanosti, pogumu in duhovni trdnosti. Njegovo mučeništvo je pustilo globok pečat ne le v župniji Velika Polana, temveč tudi širše.

2.1 MUČENIŠTVO KOT SIMBOL IDENTITETE IN VREDNOT

Smrt Danijela Halasa ni pomenila konca njegovega vpliva, temveč začetek oblikovanja skupnega spomina, ki še danes povezuje generacije. Njegovo življenje in mučeništvo sta postala simbol zvestobe, ljubezni do domovine in pripadnosti skupnosti. Halasov zgled presega lokalne okvire, saj nas nagovarja k ohranjanju verskih, kulturnih in narodnih korenin.

Pogreb Božjega služabnika je potekal 21. marca 1945 v Veliki Polani in je prerasel v izreden dogodek za celotno regijo. Slovesnosti se je udeležilo več tisoč vernikov iz vse okolice ob sodelovanju 30 duhovnikov, pogreb pa je vodil dekan Ivan Jerič. Na njegov grob so položili številne vence, med njimi tudi tistega, ki ga je spletla družina Žerdin iz Žižkov. Na traku venca so zapisali pomenljive besede: »Slava mučeniku«. Ta napis je izražal prepričanje vernikov in duhovnikov, da je župnik Danijel Halas umrl mučeniške smrti.

Halasova osebna zgodba kaže, da korenine narodove identitete ne rastejo le iz zgodovine, temveč tudi iz zvestobe veri, družini in lastnim vrednotam. Njegovo trpljenje in darovana žrtev za vero sta postala navdih za številne generacije. Spomin nanj še danes povezuje vernike, krepi zavest o skupnih vrednotah ter pomaga graditi kulturno in versko identiteto regije.

Halas je s svojim življenjem dokazal, da je mogoče ostati zvest resnici in svojemu poslanstvu tudi v najtežjih časih. Njegovo mučeništvo je postalo korenina narodovega drevesa, saj je njegova daritev za vero in narod postala trajen simbol vztrajnosti, poguma in duhovne moči.

2.2 POSTOPEK BEATIFIKACIJE IN POMEN ZA ŽUPNIJO VELIKA POLANA

Postopek beatifikacije Božjega služabnika Danijela Halasa se je uradno začel leta 2003 in je pomembno vplival na versko življenje župnije Velika Polana ter celotne murskosoboške škofije. Po več kot desetletnem prizadevanju in vztrajnih molitvah je bila 19. februarja 2014 v stolnici v Murski Soboti slovesnost ob sklepu škofijskega postopka za razglasitev Danijela Halasa za blaženega. Dogodka so se iskreno veselili duhovniki, redovniki, redovnice in številni verniki. Ob 17. uri je potekala molitvena ura, ob 18. uri pa je sledila slovesna sveta maša, ki jo je daroval škof dr. Peter Štumpf, somaševal pa je mariborski upokojeni škof dr. Jožef Smej skupaj z mnogimi duhovniki. Na koncu svete maše je sledil obred pečatenja dokumentov. Škof dr. Peter Štumpf je zapečatil obe skrinji zbranih dokumentov, ki so bili nato predani Kongregaciji za zadeve svetnikov v Rim. Ob sklepu slovesnosti je spregovoril tudi škof dr. Jožef Smej, ki je Danijela Halasa osebno poznal. Poudaril je njegovo krepost vere in neomajno pripravljenost darovati življenje za Kristusa in za ljudi.

Na Kongregaciji za zadeve svetnikov v Vatikanu je bilo nato 29. septembra 2014 uradno odprto gradivo škofijskega postopka. Kancler kongregacije msgr. Giacomo Pappalardo je skupaj s postulatorko Andrejo Červek preveril popolnost, pravilnost in zapečatenost dokumentov ter potrdil, da je bila dokumentacija ustrezno pripravljena za nadaljnjo obravnavo v Rimu. Po tem pregledu je Kongregacija 21. julija 2015 izdala dekret o pravni veljavnosti škofijskega postopka, ki je potrdil, da je bil postopek izveden v skladu s cerkvenimi normami.

Dekret sicer še ne pomeni razglasitve svetosti, temveč odpira pot za pripravo t. i. pozicije – obsežnega dokumenta, ki vključuje zgodovinsko, teološko, biografsko in duhovno analizo Halasovega življenja in smrti. Ključno vprašanje v tej fazi je, ali je bil Danijel Halas ubit iz sovraštva do vere. Na podlagi pozicije bodo o tem odločali strokovnjaki kongregacije – zgodovinarji, teologi, kardinali – in s tem pripravili podlago za morebitno razglasitev mučeništva.

28. aprila 2022 je Kongregacija odredila prekop Halasovega groba v Veliki Polani. Ekshumacijo je izvedla posebna komisija pod vodstvom škofa dr. Petra Štumpfa. Ugotovljeno je bilo, da so v grobu res posmrtni ostanki Božjega služabnika. Po strokovni obdelavi so jih shranili v novo krsto in položili nazaj v grob. Ko bo postopek beatifikacije zaključen, bodo Halasove relikvije shranjene v župnijski cerkvi Srca Jezusovega v Veliki Polani, kjer bodo na voljo za češčenje vernikov.

Postopek beatifikacije je župnijo Velika Polana tesno povezal z drugimi župnijami murskosoboške škofije in ustvaril močan občutek skupne pripadnosti. Molitve, priprava slovesnosti in skupna prizadevanja za širjenje Halasovega zgleda so okrepila zavest o pomenu ohranjanja verskih in kulturnih korenin. Župnija je s tem postopkom pridobila posebno vlogo duhovnega središča regije, saj se v Veliki Polani srečujejo verniki od blizu in daleč.

3 POMNIKI HALASOVEGA MUČENIŠTVA V VELIKI POLANI

Spomin na Božjega služabnika Danijela Halasa je v župniji Velika Polana živ predvsem zaradi Halasove romarske poti in mesečnih romarskih shodov, ki so postali pomembna stebra ohranjanja verske in kulturne identitete. Romarska pot romarje vabi, da ob obisku postaj razmišljajo o Halasovem življenju, veri, mučeništvu in vrednotah, za katere je daroval svoje življenje. Povezuje preteklost, sedanjost in prihodnost ter nas opominja, da so verske in kulturne korenine temelj, na katerem raste identiteta skupnosti.

3.1 HALASOVA ROMARSKA POT

Halasova romarska pot povezuje kraje njegovega življenja, duhovnega delovanja in mučeništva. Zasnovana je bila leta 2001, ko je izšla romarska knjižica z opisi poti in spominskimi žigi. Leta 2007 so na vseh točkah postavili informativne table in smerokaze. Knjižico je pripravil Lojze Kozar, risbe za žige pa je prispevala Karmen Smodiš.

Pot je sestavljena iz desetih postaj, ki romarja vodijo po najpomembnejših krajih Halasovega življenja:

- Črenšovci – župnijska cerkev – kraj Halasovega krsta, prejema zakramentov in nove maše leta 1933.
- Črenšovci – župnijski dom Sv. družine – prostor, kjer je Halas spoznaval domače duhovnike in se oblikoval v poklic.
- Črenšovci – Halasova kapelica – postavljena leta 1972 v spomin nanj, kjer je nekoč stala hiša njegove družine.
- Hotiza – kraj aretacije – mesto, kjer so Halasa 16. marca 1945 zajeli.
- Hotiza – reka Mura – kraj njegove mučeniške smrti; tu stoji spominski križ iz leta 2003.

Slika 2: Zadnja postaja križevega pota na Hotizi, kjer se je končalo življenje Danijela Halasa (Foto: Danijela Belovič)

- Kot – reka Mura – kraj, kjer je bilo njegovo telo tri dni po smrti najdeno; danes je tam spominski park.
- Lendava – župnijska cerkev sv. Katarine – kjer je služboval kot kaplan od 1934 do 1938.
- Velika Polana – župnijska cerkev Srca Jezusovega – kjer je bil prvi župnik in vodil številne pastoralne dejavnosti.
- Velika Polana – grob Danijela Halasa – danes osrednje romarsko središče murskosoboške škofije.

Slika 3: Grob Božjega služabnika (Foto: Danijela Belovič)

- Ljutomer – župnijska cerkev sv. Janeza Krstnika – prva Halasova kaplanska služba.

3.2 MESEČNI ROMARSKI SHODI

Od junija 2003 dalje v Veliki Polani potekajo mesečna molitvena srečanja. Pomemben mejnik je bil 21. julija 2003, ko je bil v župniji prvi Halasov romarski shod. Od takrat se verniki vsak mesec, na 21. dan v mesecu, zbirajo k molitveni uri, sveti maši in molitvi ob Halasovem grobu. Datum ni izbran naključno, saj je povezan s spominom na dan njegovega pogreba.

Shodi potekajo po ustaljenem duhovnem programu, ki vključujejo molitveno uro pred Najsvetejšim, sveto mašo, molitev za Halasovo beatifikacijo in skupno molitev na grobu Božjega služabnika.

Posebno bogastvo teh shodov je medžupnijsko povezovanje: vsakič eno župnijsko občestvo murskosoboške škofije pripravi in vodi celoten shod. Sodelovanje številnih župnij in vernikov ustvarja občutek pripadnosti, skupne vere in močne povezanosti, kar utrjuje kulturno in versko identiteto regije.

4 HALASOV PRISPEVEK K OBLIKOVANJU NARODNE IDENTITETE

Besede in misli Božjega služabnika Danijela Halasa so izredno dragocen del naše verske in kulturne dediščine. V njih je razvidno, kako globoko je razumel pomen vere, družine, mladine in vrednot za ohranjanje identitete naroda. Njegovi nagovori in zapisi odražajo povezanost človeka z Bogom, skupnostjo in domovino, kar se neposredno navezuje na letošnjo temo konference »Korenine narodovega drevesa«.

4.1 VERA KOT TEMELJ NARODOVE MOČI

Halas je verjel, da je živa vera ena najglobljih korenin, iz katerih raste moč posameznika in skupnosti:

»V domači cerkvi se oznanja Božja beseda in kdor Božjo besedo redno posluša, v njem ostane vera živa, močna in vera v njem raste. Kakor pa več Božje besede ne posluša, začne vera pešati. Če na ogenj ne mečeš drv, začne ugašati.«

Ta misel nas uči, da vera ni le osebna odločitev, temveč moč, ki oblikuje skupnost in ohranja kulturno ter duhovno identiteto. Ko skupnost izgubi stik s svojimi koreninami, začne postopoma izgubljati svojo enotnost in lastno zavest.

4.2 DRUŽINA KOT VARUHINJA TRADICIJE

Velik pomen je Halas namenil družini kot nosilki vrednot in kulture:

»Poleg duhovništva je družina druga velika posrednica Božje milosti. Krščanske družine so granitni kamni, ki sestavljajo Cerkev.«

Zanj je bila družina temeljna celica, v kateri se prenašajo vera, jezik, navade in kultura iz roda v rod. Družina je varuhinja korenin narodove zavesti, saj oblikuje identiteto otrok in ustvarja občutek pripadnosti skupnosti.

4.3 MLADINA – PRIHODNOST NARODOVEGA DREVESA

Halas je posebno pozornost posvečal mladini in njenemu oblikovanju, saj je verjel, da je prav ona najdragocenejša veja narodovega drevesa:

»Mladina, ki je telesno in duhovno zdrava, dozori v poštene in dobre ljudi, v korist in veselje svoji družini, prijateljem, skupnosti, vsemu ljudstvu.«

Ta misel nas nagovarja tudi danes, ko se soočamo z izzivi vzgoje mladih v času hitro spreminjajočih se družbenih vrednot. Halas je vedel, da brez vzgojene in odgovorne mladine ni mogoče ohraniti kulturne in duhovne identitete naroda.

4.4 VLOGA STARŠEV IN VZGOJE

Njegove misli o starših in vzgoji so zelo aktualne tudi v sodobnem času:

»Poleg Stvarnika so starši po naravi prvi lastniki in zaradi tega prvi vzgojitelji svojih otrok. To svojo sveto starševsko pravico so imeli starši že prej, preden je nastala prva država in prva šola na svetu.«

Halas je poudarjal, da je primarna odgovornost za oblikovanje vrednot v družini. Starši imajo ključno vlogo pri ohranjanju jezika, kulture, vere in narodnega ponosa, saj prav oni pomagajo oblikovati prihodnje generacije.

4.5 TRPLJENJE IN MUČENIŠTVO KOT TEMELJ IDENTITETE

Halasova misel o mučeništvu razkriva njegovo neomajno vero in predanost Bogu ter narodu:

»V teh težkih časih bomo mogoče morali celo z največjimi žrtvami in z mučeništvom dokazati svoje katoliško prepričanje.«

Njegova mučeniška smrt je postala simbol vztrajnosti, zvestobe in ohranjanja identitete v času preizkušenj. Halas nas uči, da so koreni naroda globoko povezani z vrednotami, za katere so posamezniki pripravljeni žrtvovati tudi svoje življenje.

Halasove misli nas nagovarjajo še danes, saj nam sporočajo, da narod živi iz svojih korenin – iz vere, družine, jezika, kulture in vrednot. Njegov zgled in besede so temelj, na katerem lahko gradimo močnejšo narodno zavest in oblikujemo odporno skupnost prihodnosti.

5 DOGAJANJE V ŽUPNIJI VELIKA POLANA PO ZAČETKU POSTOPKA BEATIFIKACIJE BOŽJEGA SLUŽABNIKA DANIJELA HALASA

Za pridobitev celovitega vpogleda v učinke in pomen postopka za beatifikacijo Božjega služabnika Danijela Halasa v župniji Velika Polana sem se odločila izvesti anketo med verniki. Namen ankete je bil zbrati različna mnenja in izkušnje, da bi lahko lažje ocenila, kako verniki doživljajo ta postopek in z njim povezane pobude.

Anketa je bila sestavljena iz osmih vsebinskih vprašanj, ki so bila oblikovana kot kombinacija zaprtih, odprtih in polzaprtih tipov. Zaprta vprašanja so omogočala kvantitativno obdelavo podatkov, medtem ko so odprta vprašanja dala prostor za osebne poglede, izkušnje in predloge. V nekaterih primerih so bila zastavljena vprašanja, kjer so anketiranci lahko izbirali med vnaprej pripravljenimi trditvami, hkrati pa so imeli možnost

dodati tudi lastne odgovore. Na ta način je anketa omogočila tako strukturirano kot tudi vsebinsko bogato zbiranje podatkov, ki tvorijo osnovo za nadaljnjo analizo in oceno stanja.

V anketi je sodelovalo 38 anketirancev.

5.1 VPRAŠANJA V ANKETI

- Se udeležujete mesečnih Halasovih molitvenih shodov 21. v mesecu v Veliki Polani? (zaprto)
- Katere pozitivne plati bi izpostavili pri Halasovih molitvenih shodih? Kaj po vašem mnenju Halasovi molitveni shodi prinašajo naši skupnosti? (polzaprto)
- Kaj se vam je pri Halasovih molitvenih shodih zdelo manj ustrezno ali pomanjkljivo? Kaj bi po vašem mnenju lahko izboljšali? (polzaprto)
- Si želite beatifikacije Božjega služabnika Danijela Halasa? (zaprto)
- Kaj bi beatifikacija Danijela Halasa pomenila za župnijo Velika Polana? (polzaprto)
- Katere duhovne in pastoralne sadove opažate kot posledico postopka za beatifikacijo Božjega služabnika Danijela Halasa? (odprto)
- Kje pa so neizkoriščene možnosti za verski napredek? (odprto)
- Kaj bi v prihodnosti še lahko storili za uspešen sklep postopka? (odprto)

5.2 POROČILO O ANKETI GLEDE HALASOVIH MOLITVENIH SHODOV IN POSTOPKA ZA BEATIFIKACIJO

Rezultati ankete kažejo, da se mesečnih Halasovih molitvenih shodov 21. v mesecu v Veliki Polani večina anketiranih udeležuje vsaj občasno (62 %), 16 % redno in 22 % nikoli. Najpogosteje izpostavljene pozitivne plati shodov so: skupna molitev za Halasovo beatifikacijo (64 %), zgled vere in poguma, ki ga Halas predstavlja (61 %), ter ohranjanje zgodovinskega spomina (58 %). V odprtih odgovorih so bili kot prispevki shodov navedeni prihod romarjev, pomoč pri vsakdanjih preizkušnjah, več molitve, več dogajanja po nekaterih župnijah ter večja zavest o Halasovi priprošnji.

Podpora beatifikaciji Božjega služabnika Danijela Halasa je zelo visoka – 92 % vprašanih si jo želi, le 6 % ni prepričanih in 3 % so proti. Kot pomen beatifikacije za župnijo so anketiranci najpogosteje navedli, da bi Cerkev Srca Jezusovega postala uradna postaja romarjev (61 %), da Halasov zgled opominja na zvestobo in odpuščanje v času preizkušenj (56 %), da bi bila beatifikacija moč pričevalstva (50 %) in vir upanja in tolažbe (44 %).

Na vprašanje o sadovih postopka za beatifikacijo so anketiranci izpostavili: duhovno rast lokalne skupnosti, povezanost ob molitvi, večjo prepoznavnost župnije v širši okolici, čedalje večjo zavest o Halasovi priprošnji, zgled Halasovega življenja ter prihod romarjev. Nekateri so zapisali, da osebno sprememb ne opažajo ali menijo, da se sadovi še niso pokazali.

Med neizkoriščenimi možnostmi za verski napredek so anketiranci največkrat omenili več aktivnosti za mlade (kateheze, pohodi, igre, likovni natečaj), večje vključevanje družin, več dogajanja po župnijah ter poglabljanje

v veri in zakramentih. Za uspešen sklep postopka so predlagali nadaljevanje molitve, spodbujanje večje udeležbe na shodih, zbiranje gradiva in širjenje poznavanja Halasovega življenja.

Anketa tako kaže, da so Halasovi molitveni shodi prepoznani kot pomemben duhovni dogodek, ki povezuje vernike, krepi molitveno življenje in ohranja spomin na Danijela Halasa ob visoki podpori njegovi beatifikaciji.

Mesečni shodi imajo večplastno vrednost: pomenijo krepitev osebne vere, poglabljanje molitve ter pričevanje o Halasovi svetosti. Župnija Velika Polana je s tem postaja romarsko središče, kraj molitve in pričevanja. Hkrati pa so shodi tudi opomin, da svetost ni oddaljena ideja, temveč konkretna pot v vsakdanjem življenju, ki jo je Halas uresničeval z zgledom duhovne zvestobe, potrpežljivosti in ljubezni do ljudi.

Kljub redni prisotnosti vernikov pa so izzivi še vedno prisotni. Župnije se odzovejo različno in različno sprejemajo molitvene shode, udeležba je nižja, mladi so redkeje prisotni, struktura shoda pa bi po mnenju nekaterih lahko včasih ponudila več raznolikosti in svežine. Vseeno pa je njihova glavna vrednost prav v vztrajnosti, stalnosti molitve in pričevanju vere, ki raste počasi, a zvesto – podobno kot Halasovo življenje.

Za župnijo Velika Polana so ti shodi izrednega pomena. Ne le da ohranjajo živ spomin na Božjega služabnika, ampak župnijsko skupnost povezujejo z verniki iz vse škofije ter ji dajejo vlogo duhovnega srca regije, kjer Bog še vedno tiho, a močno nagovarja ljudi. Shodi tako ostajajo prostor milosti, spodbude in upanja – za sedanjost in prihodnost Cerkve na Slovenskem.

6 ZAKLJUČEK

Božji služabnik Danijel Halas je s svojim življenjem, delom in mučeništvom postal močan simbol zvestobe, vere in ljubezni do domovine, ljudi ter kulturne dediščine. Njegov zgled presega čas in prostor, saj nas uči, da narod ohranja svojo identiteto takrat, ko ostaja povezan s svojimi koreninami – z vero, družino, jezikom in vrednotami. Postopek beatifikacije, Halasova romarska pot, mesečni romarski shodi in številne pastoralne dejavnosti v župniji Velika Polana so ustvarili prostor za poglabljanje osebne vere, medžupnijsko sodelovanje in krepitev občutka pripadnosti skupnosti. V teh srečanjih, molitvah in romanju se preteklost povezuje s sedanjostjo, vrednote, za katere je Halas daroval življenje, pa dobivajo nov pomen in svež zagon.

Halasove misli in citati, ki govorijo o pomenu družine, vzgoje, mladine in duhovnega življenja, tudi danes nagovarjajo posameznike in skupnosti, da ohranjajo in prenašajo svoje vrednote na prihodnje rodove. Njegova trdna vera, predanost župniji in pripravljenost darovati življenje za resnico in Boga so postali trajen navdih za generacije, ki se soočajo z izzivi sodobnega časa. Prav zato Halas ne ostaja le del zgodovinskega spomina, temveč živa korenina, iz katere skupnost črpa moč, ponos in upanje.

Župnija Velika Polana je s Halasovo zapuščino dobila posebno vlogo duhovnega središča regije. Postala je kraj, kjer se verniki srečujejo, da molijo, ohranjajo tradicijo in utrjujejo skupne temelje. S tem župnija ne ohranja le spomina na svojega prvega župnika, temveč utrjuje zavest, da se narodne, kulturne in verske korenine ohranjajo skozi skupno vero in medsebojno povezanost. Tako Halasov zgled postaja neprecenljiv vir navdiha za prihodnost – za mlade, družine, skupnosti in narod kot celoto.

Božji služabnik Danijel Halas je s svojim mučeništvom in predanostjo zapustil neizbrisno sled, ki je danes še kako aktualna. Njegovo življenje nas opominja, da je narodovo drevo trdno in močno takrat, ko so njegove korenine globoko zasidrane v vrednote, vero in kulturo. Tema letošnje konference »Korenine narodovega drevesa« nas vabi k razmisleku, kako pomembno je ohranjati to povezanost. Halas nas uči, da identiteta naroda raste iz zgodovine, se utrjuje v sedanjosti in usmerja v prihodnost. Njegov zgled nas spodbuja, da ohranimo svojo dediščino, gradimo medsebojno povezanost in pogumno prenašamo vrednote na prihodnje rodove, saj prav iz teh korenin črpamo svojo moč in enotnost.

7 VIRI IN LITERATURA

Dominko, Klavdija; Kozar, Lojze: *Slava mučencu*: kronika dogajanja v postopku za beatifikacijo: božji služabnik duhovnik Danijel Halas 1908–1945.

Kozar, Lojze ml. (2001): *Halasova romarska pot*. Romarska knjižica. Murska Sobota: Založba Stopinje.

Stopinje (izbrani letniki 2003–2024). Prispevki o življenju in delu Danijela Halasa ter dogajanju v župniji Velika Polana.

Poti k Bogu (izbrani letniki 2003–2024). Članki o Halasovih romarskih shodih in postopku beatifikacije.

Poti k Bogu (1998). Glasilo Škofije Murska Sobota, št. 21. Murska Sobota: Škofija Murska Sobota.

DUHOVNOST – NAJPOMEMBNEJŠE KORENINE HRVAŠKEGA NARODNEGA DREVESA, OVREDNOTENO SKOZI ZGODOVINO KNJIŽEVNOSTI

SPIRITUALITY – THE MOST IMPORTANT ROOT OF THE CROATIAN NATIONAL TREE VIEWED THROUGH THE HISTORY OF LITERATURE

Matija Grgat (matija.grgat@gmail.com), prof. hrvaškega jezika in literature, zaposlena na XI. gimnaziji v Zagrebu, Hrvaška

Povzetek

V prispevku bomo govorili o pomenu duhovnosti kot najpomembnejši prvini ukoreninjeni v hrvaški kulturi in hrvaškem narodnem drevesu. Predstavili bomo prisotnost skozi zgodovino književnosti na izbranih primerih. Pristop k temi je eksistencialno-duhovni, s čimer se nakaže njena velika vzgojna vrednost. To utemeljujemo na osnovi znanstvene in strokovne literature, kakor tudi na raziskovanju literature za domače branje in na življenjskih izkušnjah avtorja na tem področju. Osredotočili se bomo na praktične izkušnje iz pouka, pri delu z učenci v dramskem krožku, iz pogovorov s srednješolci v šolski knjižnici in na znanje, pridobljeno s sodelovanjem v Znanstvenem svetu za izobraževanje in šolstvo Hrvaške akademije znanosti in umetnosti (Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (HAZU-a), kjer smo kritično preučili uvajanje novega kurikuluma v šole v letu 2016.

Tako kot je duhovnost naroda vplivala na pisatelje in njihovo ustvarjanje, je ta proces potekal tudi v obratni smeri: književnost je oblikovala duh naroda. Glavna obeležja duhovnosti Hrvatov so: krščanska (katoliška) vera in domoljubje. Iz teh dveh prvin so se oblikovale vrednote, ki so stoletja ohranjale narodno identiteto. Vidne so še danes, kljub relativizaciji, zanemarjanju, teptanju in zavračanju le-teh celo z najvišjih ravni oblasti skozi 20. stoletje. Kljub nenaklonjenosti, upiranju in zavračanju teh vrednot s strani sodobnih družbeno dominantnih ideoloških tokov, so te še vedno zagotovilo narodove prihodnosti. Ker te vrednote nudijo smisel življenja, omogočajo napredek in stabilnost posameznika in družbe, jih je potrebno prepoznavati, pravilno vrednotiti, krepiti in varovati. Prepoznavanje pomembnosti duhovnih vrednot je predpogoj za vrnitev vzgojne vloge književnosti, ki je danes že skoraj popolnoma zapostavljena.

Abstract

This paper examines the significance of spirituality as a fundamental element deeply rooted in Croatian culture and symbolically represented as a root of the Croatian national tree. Its presence and influence are explored through the history of literature, illustrated by selected examples. The approach is both existential and spiritual, emphasizing the preciousness and educational value of spirituality. The analysis draws on scholarly and professional literature, as well as on the study of school reading lists and the lives of authors from this perspective. It also incorporates practical experience in teaching, drama activities, and conversations with high school students in the school library, together with insights gained through participation in the Scientific Council for Education and Schooling of the Croatian Academy of Sciences and Arts, which has critically evaluated the introduction of the new curriculum since 2016. Just as the spirituality of the nation has influenced writers and their creative work, so too has the reverse process taken place: literature has shaped the national spirit. The key features of Croatian spirituality are Christian (Catholic) faith and patriotism. From these arise the values that have safeguarded national identity for centuries – values that remain visible today despite the relativization, suppression, and rejection they faced at the highest levels of government during the twentieth century. Despite the reluctance and even opposition of dominant ideological currents in contemporary society, these values continue to serve as a pledge for the nation's future. Because they provide a meaningful framework for life and foster the progress and stability of both individuals and society, it is essential to

recognize, properly evaluate, cultivate, and defend them. Acknowledging the importance of spiritual values is a precondition for restoring the educational role of literature, which today is almost entirely neglected.

Ključne besede: domoljubje, krščanstvo, literatura, vera, vrednote

Keywords: Christianity, faith, literature, patriotism, values

1 UVOD

V predstavitvi želimo pokazati zrcaljenje krščanskih korenin v duhovnosti hrvaškega naroda in njeno pomembnost pri identitetnem prepoznavanju in preživetju. Pod besedo duhovnost soj zajeti odgovori na vprašanje smisla življenja in smrti, odnos do transcendentnosti, svobodne volje, človeške odgovornosti in iz nje izhajajočega sistema vrednot. Duhovnost je pomembna, ker je srž miselnega, čustvenega in delujočega, tako pri posamezniku kot pri narodu.

Ko je leta 2012 kanadski krščanski pisatelj Michael O'Brien obiskal Hrvaško, je izrekel tudi te besede: »Mnogokrat ste v vaši zgodovini bili križani narod, križana nacija, a predvsem križana Cerkev. Prenašali ste trpljenje in preizkušnje, ki jih mi v zahodni Cerkvi nismo izkusili. Iz vsega tega ste izšli kot živa Cerkev. Resnično ste živa Cerkev. Tukaj med vami je obstala vera, ki je svetu vredna.«

Njegove besede zelo dobro opredeljujejo zgodovinsko pozicijo hrvaškega naroda na razmejitvi svetov, vzhoda in zahoda, severa in juga. Tu so vedno najmočnejše silnice in največje napetosti, trki in odpori. Zato ni presenetljivo, da je v takšnih okoliščinah hrvaški narod prestajal velike preizkušnje in izzive v vojni in miru, pogosto soočen z grožnjo za svoj obstoj. V takšnih trenutkih je bila krščanska vera edina luč. Ohranila se je do današnjih dni, ker je vedno znova potrjevala svojo zmožnost in moč. Sledi vsega tega so ostale v literarnem ustvarjanju: v življenju pisateljev in v njihovih delih. Ta dela so bila stoletja prenašalci tradicije, vrednot in navdih številnim bralcem na življenjski poti. V današnjih družbenih okoliščinah in v šolskem sistemu to danes ni prepoznano kot pomemben dejavnik vzgoje in ohranjanja narodne identiteta. A prav v tem so temelji naše kulture.

2 MARKO MARULIĆ – »OČE HRVAŠKE KNJIŽEVNOSTI« IN ČLOVEK MOČNE KRŠČANSKE VERE

'Oče hrvaške književnosti', Marko Marulić, nam bo služil kot primer za to trditev. Po pričevanju Marulićevega sodobnika, krajana in biografa Frana Božićevića Natalisa je Marulića močno prizadela smrt brata Šimuna: »[…] mislim, da ga je misel o človeški krhkosti napeljala, da je od takrat svoj duh povsem povzdignil proti božanskim stvaritvam […] Okoli štirideset let, zaprt z Muzami, dan in noč se je predano ukvarjal z branjem svetih spisov in pisanjem lastnih del […]« (Lučin, 2018:71.).

Plod takšnega življenja je bila globoka vera, svetniška potopitev v kontemplacijo, briljantna intelektualna jasnost, nevsakdanji vpogled v življenjske resnice, prepričljivost in prepričanost v moralne ter duhovne zakone. Vse to je vpletel v svojo književno ustvarjalnost kot darilo ljudem svojega časa, nam pa kot zapuščino neprecenljive vrednosti.

2.1 EKSISTENCIALNO-DUHOVNE TEME V DELIH MARKA MARULIĆA

Marulić bi imel kaj povedati današnjim Evropejcem!

Njegovo delo *Judita* (1521), epska pesnitev z biblijsko tematiko je napisana hrvaško, v verzih (*u versih harvacki složena*). Označuje rojstvo hrvaške književnosti z avtorskim podpisom samozavestnega ustvarjalca, ki pozna

moč lepo oblikovane zgodbe. Alegorija o sveti vdovi, ki je rešila izraelski narod pred osvajalci, ima praktičen namen: spodbuditi vero v Božjo moč in dvigniti moralo Splitčanov pred turško nevarnostjo. Po porazu na Krbavi je namreč okolica Trogirja bila opustošena in Turki so poskušali osvojiti Klis v bližini Splita.

V delu zaznamo dve stalni temi Marulićeve in na splošno hrvaške književnosti: to sta vera in domoljubje (ljubezen do svobode). Pri Maruliću je stalnica biblijska misel, da človek, ki se oddaljuje od vere, od Boga in njegovih zapovedi izgublja blagoslov, mir in svobodo ter pade v oblast zla. Vera je po njegovem prepričanju ključ, s katerim se doseže vse. Judita, ki je edina v Izraelu ohranila vero, je z njo rešila celoten narod. Zato Marulić nenehno poziva h kesanju in spreobrnjenju. Nagovarja tako bralce *Judite* kot tudi evropske vladarje v *Poslanici papežu Hadrijanu.* V tej poslanici prosi papeža za pomoč, izpostavlja zločine in trpljenje, ki jih hrvaškemu narodu povzročajo barbarski Turki. Opozarja na nevarnost za celo Evropo in krščanski svet, če se njihovi voditelji, ki se med seboj vojskujejo, ne prebudijo in ne spreobrnejo.

Marulić hvali in slavi Judito. Ko Judito primerja z mitološkimi liki antičnega sveta, ki se ponašajo s slavo, Juditino neprimerljivo velikost in dostojanstvo prikaže prav v duhovni lepoti in moči vere.

Marulić je domoljub, pripadnik skupnosti, ni individualist, je Hrvat, a tudi Evropejec. Evropske kristjane, ki se medsebojno uničujejo in vojskujejo, opominja in graja v *Poslanici papežu Hadrijanu* VI.:

»Če ste po vsem bratje, zakaj se med seboj vojskujete neenotnih src in pozabljate na bratstvo in na človečnost? Se zaradi tega Bog ne jezi na vas, naklonjen je nevernikom in jim pomaga, da bi vas kaznoval za ta greh?« (Marulić, 2001.:337).

Marulić bi imel kaj povedati tudi današnjim Evropejcem!

2.2 ZORENJE DUŠE – SMISEL ŽIVLJENJA IN VSTOPNICA V BLAŽENOST KAKOR PRI DANTEJU

Judita je posvečena Marulićevemu botru don Dujmu Balistriliću. V posvetilu pa med drugim piše: »Tukaj prihaja k Vam Judita, moja velecenjena gospa, morda ne z manjšim okrasjem kot takrat, ko se je prikazala Holofernu, pa ne da bi prevarala tudi Vas, kot je njega, temveč prej zato, da Vas okrepi in utrdi v ohranjanju svete čistosti, pred Vaše oči je prinesla in postavila vse svoje krasote, vrline, lepote, kreposti, čast in slavo. […]« (Marulić, 2001.:12). Čistost, lepota, krasota, krepost duše – poudarja Marulić – sta resnična slava in ponos. Okoli tega se trudita oba. Tako on kot Balistrilić sta živela več let v Nečujmu na Šolti neke vrste puščavniško življenje. Don Dujam se je zavzemal za duhovno povzdigovanje splitskega duhovništva in je pri Maruliću naročil prevod priljubljene knjižice srednjeveškega svetnika in mistika Toma Kempisa (Kempenca) *De imitatione Christi (Hoja za Kristusom),* enega najbolj znanih priročnikov katoliške pobožnosti, kar pa je ta storil in priročnik naslovil *Od naslidovanja Isukrstova (Hoja za Kristusom).* Tudi on sam je sledil tej poti.

2.3 MARULIĆEVA *PSIHOLOGIJA ČLOVEŠKE DUŠE* – VRNITEV DUŠE V POUK KNJIŽEVNOSTI

Malo je znano, da je Marko Marulić prvi uporabil pojem *psihologija*. V seznamu njegovih del, ki ga je sestavil že omenjeni Marulićev sodobnik Božićević, se nahaja tudi delo z naslovom *Psihologija človeške duše (Psichiologia de ratione animae humanae)*. Glede na Marulićevo navdušenostjo z dušo in z njenim povzdigovanjem skozi kontemplacijo in z lastno duhovno izkušnjo sledenja Kristusovemu nauku si prizadeva z lepo knjigo za moralni nauk in življenje navdušiti tudi druge. To je bila naravna sled, z izkušnjo želi pomagati drugim. Njegova dela razkrivajo vrhunskega psihologa.

Marulićeva ustvarjalnost lahko prispeva k ozaveščanju sopomenskih pojmov *duša* (slovansko) in *psiha* (grško) kot oznaka človeške notranjosti, tistega, kar človek je. Učenci te sopomenskosti ne prepoznavajo več, pa tudi večina odraslih ne. Uporaba leksike vpliva tudi na zavest in jo spreminja. Nikoli ne bomo rekli: »Psiha me boli. Kam bo šla vaša psiha? Tu je živelo ducat psih.« Toda rekli bomo: »Duša me boli. Kam bo šla tvoja duša?

Tam je živelo ducat duš.« Duša – to smo mi, naša notranjost. *»Duša ima barvo človekovih misli.«* (Mark Avrelij). Koliko se sploh zavedamo 'barve' svojih misli? Te nas peljejo k dejanjem. Danes zanemarjamo notranjost, ne govorimo o njeni moralni in duhovni razsežnosti. Ne opazimo pomena verovanja in zaupanja, čeprav smo kot ljudje bitja odnosov. Ob vsem znanju psihologije in psihiatrije ne znamo odpraviti vse intenzivnejših duševnih motenj, problemov nasilja, depresije in tesnobe, ker smo na Zahodu zanemarili dušo, duhovnost, v kateri sta ljubezen in hvaležnost ključ do sreče. Duša, duhovnost je glavna tema književnosti. Ni literarnega dela, v katerem tega ni. In vsako delo kaže, kam peljejo določene poti duše. Književnost namreč umetniško oblikujejo notranje izkušnje in zunanje posledice delovanja misli, občutkov, narave in značaja. V razlagah in analizah zanemarjamo duhovnost kot celovito stvarnost, tako kot v življenju. Če znamo v prebranem književnem delu zaznati moralno in duhovno razsežnost književnih junakov in posledice, ki jih ima na življenje – je to korak k samospoznanju. Na osnovi takšnega raziskovanja učenci lahko spoznavajo, kako sta duhovnost in morala pomembni za duševno (psihično) zdravje, duševno (psihično) stabilnost in občutek resnične sreče in miru.

2.4 MARULIĆEVO VZTRAJANJE NA KRŠČANSKI RESNICI KOT NAJVEČJI VREDNOTI IN ZAVEDANJE O MOČI LITERATURE

Svetovno slavo je Marulić v svojem času pridobil z delom *Pouke za čestit i blažen život po primjerima svetaca (De insitutione bene vivendi per exempla sanctorum)* i *Evanđelistarom (Evangelistarium)*. *(Nauk za krepostno in srečno življenje na primerih svetnikov i Evangelistarum*). *Institucija* (tako so se skrajšano imenovale *Pouke … (Nauki…*) je bila prava uspešnica v Evropi. v 16. in 17. stoletju je bila prevajana v različne jezike in natisnjena v 50 izdajah. Ta Marulićeva dela so brali mnogi ugledni ljudje takratne Evrope: sv. Frančišek Ksaverski, sv. Frančišek Saleški, Thomas More, Henrik VIII. in drugi. Delo prikazuje krščanske vrline, kreposti preko primerov in s sklicevanjem na Evangelij. V tem delu se Marulić razkriva kot vrhunski pedagog. Zaveda se, da primeri in zgodbe spodbujajo bolj kot nauki in da izpostavljanje dobrega privlači bolj kot kazanje na zlo. Prizadeva si v bralcih prebuditi željo, da bi sledili svetim ljudem. Zato piše epe, pesmi, pridige, pripovedi, zgodbe, dialoge, zavedajoč se, da 'kreposti in nauki običajno učinkoviteje vstopajo v dušo preprostih ljudi preko kakšnih podob in primerjav'. Svojo junakinjo Judito 'okrašuje' tako, da se poslužuje 'postopkov starih pesnikov, ki so s tem ugajali bralcem'. Pozna moč besede in človekovega vživljanja v zgodbo, česar se danes mnogi ne zavedajo, otroci in mladostniki pa bi jih o tem z lahkoto prepričali.

Zaveda se, kako sta klasična antična književnost in mitologija s svojo domišljijo in močjo umetniškega jezika pritegnili in očarali mnoge, še posebej pesnike, ter jih tako oddaljevale od Kristusa in življenja. Prepričan o pomembnosti krščanskih resnic, zato v *Dijalogu o Herkulu (Dialogu o Herkulu),* spretno postavlja resničnega kristjana nasproti antičnemu junaku Herkulu in njegovemu prizadevanju za nesmrtnost ter podvige, ki jih je ta počel. Tako Bogoslovec uspe dokazati Pesniku, da so krščanska dejanja za spodbujanje kreposti močnejša. Nesporno nakaže, da presega najmočnejšo človeško domišljijo in jalovost slave največjega med antičnimi junaki. Prepričan v veri zaključi: »Ampak želel bi, da bi bil prepričan, da boš, ko boš zapuščal ta svet, mnogo lepše prenesen v nebeško kraljestvo ob svojem krepostnem obnašanju, kakor pa oni z vso slavo svojih junaških dejanj, vedno je bolj priporočljivo premagati samega sebe, kot pa podjarmiti tuja kraljestva, in obvladovati zloben pohlep s krepostjo, z zmernostjo, kakor pa premagovati velike zveri in strašne pošasti z močjo svojih mišic. Poštenim, pravičnim, pobožnim in nedolžnim je obljubljena nebeška blaženost, ne pa močnim, ne strašnim, ne tistim, ki so dosegli svetovno slavo [...]. To sem želel, da veš, da bi pri razpoznavanju resnice o tem, o čemer govorim, raje sledil našim bogoslovcem kot svojim pesnikom in da bi, trdno držeč se pravil in za sedaj svete Cerkve, preziral praznino takšnih zgodb.«(Marulić, 2001: 381)

2.5 POMEMBNOST MARULIĆEVEGA PRIMERA V KONTEKSTU EVROPSKE RENESANČNE KNJIŽEVNOSTI IN KULTURE

Kolikšna je pomembnost takega pričevanja vere v delih pesnika humanizma in renesanse, govori dejstvo, da so na Zahodu v tistem času razmere takšne, da so na primer v Firencah Medičejci še v 15. stoletju na svojem dvoru obnavljali mitologijo in življenje iz antike. Verovali so v usodo, alkimijo, magijo, astrologijo in okultizem.

Tako se je ustvarilo hermetično-kabalistično jedro renesančnega neoplatonizma in slika človeka kot čarovnika znotraj Platonove akademije. Blaženi katoliške cerkve, Giovanni Domici iz Firenc, je leta 1419 napisal v delu *Luculla noctis: »*... Sveti pisci so zanemarjeni, krščanske knjige zapuščene, medtem ko se poganske berejo, oblagajo v svilo, zlato in srebro, in v vseh krščanskih šolah, ki so to le po imenu, od jutra do večera odzvanjajo besede poganov. O Kristusu se pridiga le ob praznikih, in to nepismenim ženskam in skrajšano …« (Savonarola, 2003:67)

V renesansi je ustvarjena tragična podoba čarovnika Fausta, ki dušo proda hudiču, da bi si pridobil spoznanje in moč. Za čarovništvo so dovzetni tudi nekateri vladarji. Na Elizabetinem dvoru deluje matematik in čarovnik John Dee, ki postane navdih za Shakespearovega Prospera iz Nevihte. Podrobneje lahko o tej temi beremo v knjigi O*kultna filozofija v času kraljice Elizabete*, avtorice in angleške zgodovinarke Frances Amelie Yates. Situacija na Zahodu je tudi danes podobna. Človeški duh stremi za brezmejnim in večnim, toda pogosto to išče na napačni strani. Danes je v *new ageu* nova gnoza, le v drugačen celofan je zavita. Imamo novo magijo, ki se ponuja, kakor so se skozi zgodovino mnoge ponujale namesto krščanstva. Zanimivo bi bilo raziskati, s čim vse se ukvarjajo in v kaj so vpleteni današnji 'vladarji'.

Medtem ko so se v Evropi ukvarjali s tovrstnimi vsebinami, razpravljali in se spopadali okoli krščanske veroizpovedi, se delili in vodili medsebojne bitke, je Maruliću in njegovemu narodu preostalo le boriti se z nevarnostjo pred izginotjem pred Turki. V molitvi Marulić povzdiguje krščansko vero kot edino svetlobo. Tako akrostih, ki ga preberemo iz njegove pesmi *Molitva suprotiva Turkom* (1493-1500) *(Molitev v kontekstu proti Turškemu odporu)* sporoča: Solus Deus potest nos liberare de tribulatione inimicorum nostrorum Turcorum sua potentia infinita – Samo Bog nam lahko pomaga s svojo brezmejno močjo iz teh težav zaradi nam sovražnih Turkov.

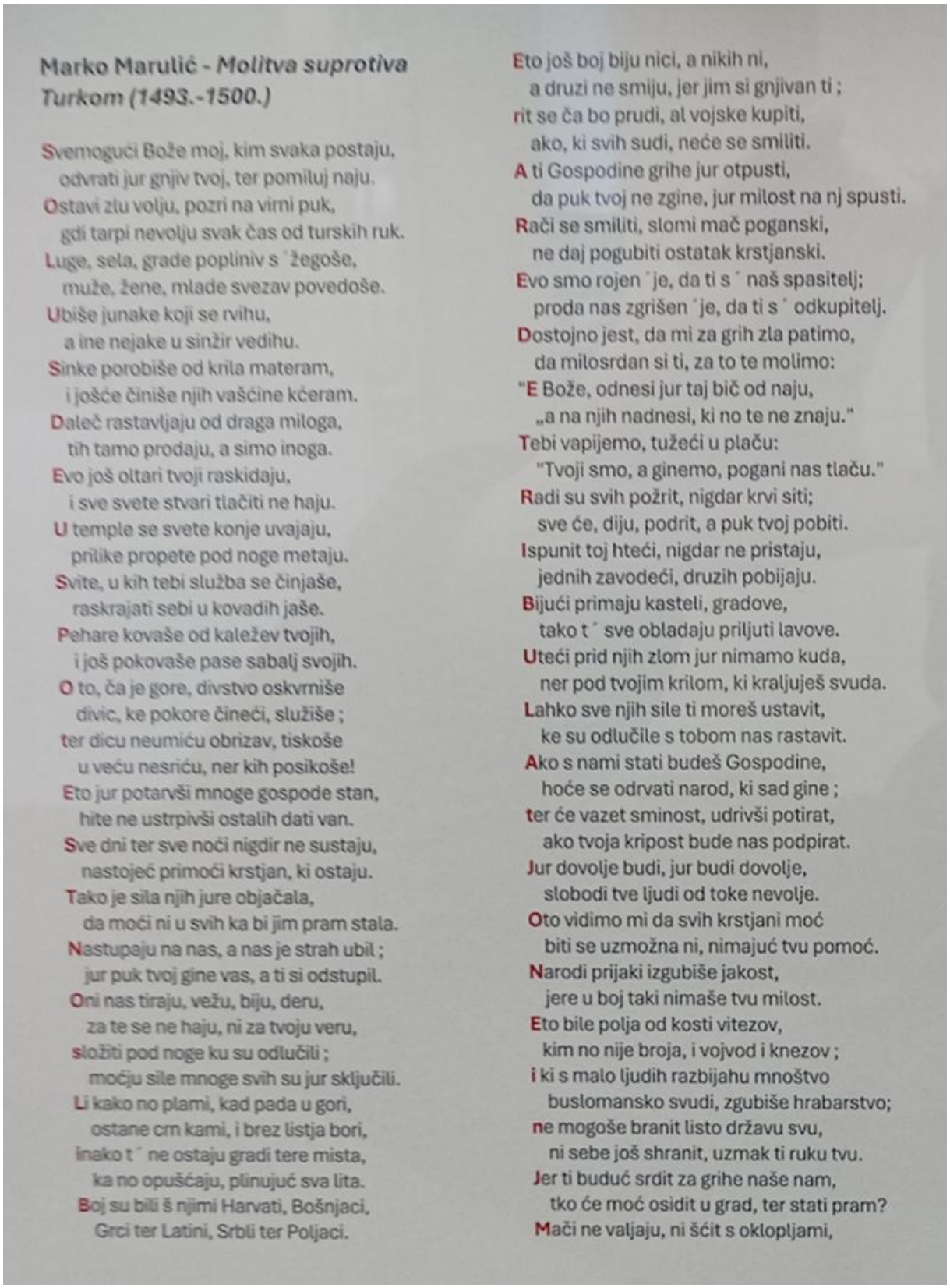

Marko Marulić - *Molitva suprotiva Turkom (1493.-1500.)*

Svemogući Bože moj, kim svaka postaju,
odvrati jur gnjiv tvoj, ter pomiluj naju.
Ostavi zlu volju, pozri na virni puk,
gdi tarpi nevolju svak čas od turskih ruk.
Luge, sela, grade popliniv s ´žegoše,
muže, žene, mlade svezav povedoše.
Ubiše junake koji se rvihu,
a ine nejake u sinžir vedihu.
Sinke porobiše od krila materam,
i još̆će činiše njih vaščine kćeram.
Daleč rastavljaju od draga miloga,
tih tamo prodaju, a simo inoga.
Evo još oltari tvoji raskidaju,
i sve svete stvari tlačiti ne haju.
U temple se svete konje uvajaju,
prilike propete pod noge metaju.
Svite, u kih tebi služba se činjaše,
raskrajati sebi u kovadih jaše.
Pehare kovaše od kaležev tvojih,
i još pokovaše pase sabalj svojih.
O to, ča je gore, divstvo oskvrniše
divic, ke pokore čineći, služiše ;
ter dicu neumiću obrizav, tiskoše
u veću nesriću, ner kih posikoše!
Eto jur potarvši mnoge gospode stan,
hite ne ustrpivši ostalih dati van.
Sve dni ter sve noći nigdir ne sustaju,
nastojeć primoći krstjan, ki ostaju.
Tako je sila njih jure objačala,
da moći ni u svih ka bi jim pram stala.
Nastupaju na nas, a nas je strah ubil ;
jur puk tvoj gine vas, a ti si odstupil.
Oni nas tiraju, vežu, biju, deru,
za te se ne haju, ni za tvoju veru,
složiti pod noge ku su odlučili ;
moćju sile mnoge svih su jur skljućili.
Li kako no plami, kad pada u gori,
ostane crn kami, i brez listja bori,
inako t´ ne ostaju gradi tere mista,
ka no opušćaju, plinujuć sva lita.
Boj su bili š njimi Harvati, Bošnjaci,
Grci ter Latini, Srbli ter Poljaci.

Eto još boj biju nici, a nikih ni,
a druzi ne smiju, jer jim si gnjivan ti ;
rit se ča bo prudi, al vojske kupiti,
ako, ki svih sudi, neće se smiliti.
A ti Gospodine grihe jur otpusti,
da puk tvoj ne zgine, jur milost na nj spusti.
Rači se smiliti, slomi mač poganski,
ne daj pogubiti ostatak krstjanski.
Evo smo rojen´je, da ti s´ naš spasitelj;
proda nas zgrišen´je, da ti s´ odkupitelj.
Dostojno jest, da mi za grih zla patimo,
da milosrdan si ti, za to te molimo:
"E Bože, odnesi jur taj bič od naju,
„a na njih nadnesi, ki no te ne znaju."
Tebi vapijemo, tužeći u plaču:
"Tvoji smo, a ginemo, pogani nas tlaču."
Radi su svih požrit, nigdar krvi siti;
sve će, diju, podrit, a puk tvoj pobiti.
Ispunit toj hteći, nigdar ne pristaju,
jednih zavodeći, druzih pobijaju.
Bijući primaju kasteli, gradove,
tako t´ sve obladaju priljuti lavove.
Uteći prid njih zlom jur nimamo kuda,
ner pod tvojim krilom, ki kraljuješ svuda.
Lahko sve njih sile ti moreš ustavit,
ke su odlučile s tobom nas rastavit.
Ako s nami stati budeš Gospodine,
hoće se odrvati narod, ki sad gine ;
ter će vazet sminost, udrivši potirat,
ako tvoja kripost bude nas podpirat.
Jur dovolje budi, jur budi dovolje,
slobodi tve ljudi od toke nevolje.
Oto vidimo mi da svih krstjani moć
biti se uzmožna ni, nimajuć tvu pomoć.
Narodi prijaki izgubiše jakost,
jere u boj taki nimaše tvu milost.
Eto bile polja od kosti vitezov,
kim no nije broja, i vojvod i knezov ;
i ki s malo ljudih razbijahu mnoštvo
buslomansko svudi, zgubiše hrabarstvo;
ne mogoše branit listo državu svu,
ni sebe još shranit, uzmak ti ruku tvu.
Jer ti buduć srdit za grihe naše nam,
tko će moć osidit u grad, ter stati pram?
Mači ne valjaju, ni šćit s oklopljami,

Slika 1: Molitva suprotiva Turkom (Foto: Matija Grgat)

Molitev je odmevala v prvem hrvaškem romanu Planine, avtorja Petra Zoranića. V njem omenja pastirja Marula, ki poje, parafrazira to Marulićevo molitev.

V Sloveniji najdemo podobno molitev pri Primožu Trubarju v pesmarici *Ena duhovska pejsen zoper Turke* iz leta 1563.

2.6 MARULIĆEVO NAČELO PRI PISANJU IN IZBIRI KNJIG, UPORABLJIH PRI POUKU

Marulić svetuje, da smo pozorni, da ne bo branje izgubljanje časa, treba je imeti v mislih, kaj je koristno. Če v knjigi ni resnice, je branje izgubljanje časa. Resnica, dobrota in lepota so merila prave umetnosti, človeka vredno življenje, učenje in duhovno napredovanje pa sta cilja.

Maturantom sem postavila nekaj vprašanj o pomenu Marulića za hrvaško književnost: »Kaj menite o tem, če bi Marulića izbrisali s seznama obveznega branja, ker je učencem zaradi jezika 'težak za branje in jim ni zanimiv'? Kaj pa, če bi namesto njega na seznam dodali sodobnega avtorja, ki v svojih delih prikazuje nesmiselnost, izkrivljeno spolnost, pornografske in pedofilske scene?«

V odgovorih so se odzvali z zmedenostjo, začudenjem in posmehom. Čudili so se, da jih sploh kaj takšnega vprašam. Odgovorili so, da je šola vzgojna ustanova, v kateri morajo obstajati pedagoški kriteriji in tisto, kar ima dovoljenje za vstop v šolo. Za pornografijo tam ni prostora. Strinjali so se z mano, da bi se potem morali po kriteriju 'težavnosti in nezanimivosti' pri vseh predmetih odreči nekaterim poglavljem, morda pa celo ukiniti šolo. Povedala sem jim, da je Marulić resnično izločen, odstranjan v predlogu novega kurikula leta 2016 s seznama lektire (obveznega domačega branja) z obrazložitvijo, da je težak in 'nerazumljiv'. Pa ne samo on. Tudi nekateri drugi hrvaški literarni velikani so odstranjeni, tudi Sveto pismo. Ampak kako bomo potem sploh razumeli umetnost Zahoda brez poznavanja Svetega pisma? Strinjali so se, da mora šola ponuditi osnove za samostojno vrednotenje nekega knjižnega dela. Vprašali so me: »Kaj bo potem merilo, če umaknejo klasike? In zakaj prav temeljne?«

2.6.1 PRIMER RAZISKOVANJA Z UČENCI

Takšen odnos do našega velikana Marka Marulića nas je spodbudil k raziskavi, kako se Marulić "vrednoti denarno" na bankovcih in na priložnostnih poštnih znamk. Našli smo poštno znamko iz obdobja, ko je bila Hrvaška del Federativne Narodne Republike Jugoslavije, in tisto, ki je izdana 2021, ko je članica EU. Našli smo tudi bankovec iz 90. let, ko je Hrvaška postala samostojna država in kovanec v aktualnem času, ko je Republika Hrvaška del Evropske unije. Komentirali smo izgled poštnih znamk ter vrednost in izgled bankovca in kovanca glede na navzočnost identitetnih obeležij. Poglejmo rezultate:

- Hrvaška – del Federativne Narodne Republike Jugoslavije, poštna znamka iz leta 1951

Poštna znamka je priložnostna, izdana ob 500-letnici rojstva Marka Marulića, kar je na znamki označeno z letnicama. Na znamki je podoba Marka Marulića, narejena po zgledu kipa, ki ga je naredil kipar Ivan Meštrović. Poleg Marulićeve podobe je na znamki v ozadju risba, ki nakazuje boj med Turki in kristjani, prevzeta z naslovnice njegova dela *Judita* (2. izdaja iz leta 1522). Državni sistem v FNR Jugoslaviji je vedno promoviral vsebine, ki so prikazovale bitke s sovražniki.

- Republika Hrvaška – članica EU, poštna znamka iz leta 2021

Poštna znamka je priložnostno izdana (ob 500-letnici izdaje *Judite*), kar je na njej tudi označeno. Vsebuje podobo Marka Marulića, narejena je fotografija Meštovićeva kipa. Na njej je poudarek na knjigi in pisanju. Ob straneh znamke je vertikalno napisan pomemben del naslova knjige: Libar Marka Marula Splićanina; Judit u versih harvatskih složena. Črke so latinične, grafično oblikovane kakor v originalu.

Slika 2: Znamki s podobo Marulića. Vir: https://www.alamy.com/stock-photo-marko-maruli-1951-yugoslavia-stamp-171714501.html in https://bjelovar.live/prigodna-postanska-marka-500-obljetnica-objave-judite-marka-marulica/.

- Republika Hrvaška – od leta 1991 samostojna država, bankovec je iz leta 1994

Velika plačilna vrednost bankovca.

Na eni strani bankovca je Marulićeva podoba s hrvaškim grbom na vrhu. Znotraj pravokotne mreže v središču se v devetih različnih geometrijskih oblikah ponavljajo besede Republika Hrvatska, Marko Marulić, Splićanin. Na drugi strani je Marulićev rojstni Split, predstavljena je Dioklecijanova palača iz 4. st., Hrvaško pa simbolizira podoba kralja Tomislava, hrvaškega vladarja iz 11. st. Močno so poudarjene identitetne prvine.

To je podoba dragocenega moža naše kulturne dediščine, naših korenin.

Slika 3: Bankovec s podobo Marulića. Vir: http://www.kunalipa.com/katalog/novcanice/500-kuna.php.

Slika 4: Bankovec s podobo Splita, rojstnega kraja Marulića. Vir: http://www.kunalipa.com/katalog/novcanice/500-kuna.php

- Republika Hrvaška – kovanec iz leta 2024

Nizka plačilna vrednost kovanca.

Kovanec je iz priložnostne izdaje (ob 500-letnici smrti).

Na kovancu je Marulićeva podoba, njegovo ime in priimek, oznaka HR, leto izdaje, 12 zvezd v krogu ob robu kovanca in oznaka EU. Na hrbtni strani je zapis vrednosti kovanca in slika Evrope. Identitetne prvine so slabše poudarjene. Opažamo redukcijo hrvaških kulturnih korenin.

Slika 5: Euro kovanec s podobo Marulića – obe strani. Vir: https://www.hnb.hr/-/hnb-izdaje-novu-prigodnu-optjecajnu-kovanicu-od-2-eur.

3 IVAN GUNDULIĆ – NAJPOMEMBNEJŠI HRVAŠKI BAROČNI PISATELJ IN NJEGOVE VSEBINE

Barok je popolnoma v znamenju krščanskega pogleda na svet in s sporočili o minljivosti življenja ter pomenu skrbi za dušo. Najpomembnejši literarni predstavnik hrvaškega baroka je Ivan Gundulić. Svoja literarna dela, ki jih je napisal po vzoru antičnih besedil, pred spremembo življenja in spreobrnjenjem poimenuje 'porod iz teme'. Njegova najpomembnejša dela so:

- *Osman*, ep o zmagi kristjanov nad Turki, kazen za ošabnost, prevzetnost, minljivost in praznost človeške slave in moči.
- *Suze sina razmetnoga* (Solze potratnega sina) – biblijsko navdihujoča pesnitev o izgubljenem sinu, v katero vgrajuje tudi svoje lastne izkušnje. Napisana je skladno z baročnim stilom in vsebino. Pokaže, kako je oddaljevanje od Boga – dobrega Očeta, vstop v suženjstvo in padec na živalsko raven, ne pa svoboda, Bog pa je darovalec svobode in vseh drugih darov.
- *Dubravka* je mitološko-pastoralna drama. V njej je predstavljena korupcija in nadutost, nemorala, zlo bogatih, ki želijo moč, kar ima posledice na vso družbo. Z božansko intervencijo so kaznovani in tako se ponovno vzpostavi pravica. Drama je napisana kot alegorija, ki se nanaša na Dubrovnik, ki je ideal svobodne in neodvisne države, s poudarjenimi vrednotami kot je pravičnost, resnična ljubezen, svoboda, lepota. Lepoto svobode kot Božjega daru, je Dubrovčan Gundulić opeval s himno svobodi. Svoboda vključuje tudi vse druge darove, ki jih ni mogoče z ničimer kupiti.

3.1 IVAN GUNDULIĆ – ZGLEDNI PRIMER POMEMBNOSTI IDENTITETNE VZGOJE PRI POUKU

Koliko je identitetna vzgoja pri pouku pomembna, lahko vidimo na primeru Gundulića. Ko je to obdobje na učnem programu, bi lahko učenci raziskovali primer identitetnega odtujevanja hrvaške kulturne dediščine oz. kraje identitetne vsebine.

Barok je, kar je splošno znano, značilen za katoliške države kot odgovor na reformacijo. Prvo, kar nam po teh besedah pride na misel, so bogato okrašene cerkve z veliko pozlatitve, razkošja, skulptur in specifične valovite arhitekture. Kljub temu da je Ivan Gundulić tipičen predstavnik takšne kulture, so si ga leta 2014 prilastili Srbi in ga vključili v korpus srbske književnosti. V Projektu *Deset stoletij srbske književnosti,* pripravila in izdala ga je Matica srpska, sta objavljeni dve Gundulićevi deli; *Osman* in *Suze sina razmetnoga.* Projekt je podprlo srbsko Ministrstvo za kulturo. Znotraj projekta je najprej objavljena *Poezija Dubrovnika in Boke Kotorske.* Izdajatelji se niso ozirali na protestne reakcije Hrvatske akademije znanosti in umetnosti, Matice hrvatske ter Društva hrvatskih književnika (Hrvaške akademije znanosti in umetnosti, Matice hrvaške, Društva hrvaških književnikov) zaradi prisvajanja del in avtorjev hrvaške književnosti. Nasprotno, v okviru tega projekta so dodatno objavili še dela Marina Držića (leta 2020) in Ive Vojnovića (leta 2024). Prav na tem področju se učencem ponuja široko področje za raziskovanje. Lahko ugotavljajo, kako so srbske institucije s svojimi dokumenti razglasile hrvaški knjižni jezik za srbski, hrvaško književnost za srbsko, hrvaški narod pa za pokatoličene Srbe.

Srbija je leta 2021 sprejela Zakon o kulturni dediščini, ki vključuje 'izdaje dubrovniške književnosti, ki pripadajo srbski in hrvaški kulturi vključno z letom 1867'. V Srbiji je leta 2023 stekla kampanja 'Ponosni na svoje srpsko', v Črni gori pa so postavili jumbo plakate, na katerih so se znašli hrvaški velikani. Med njimi je tudi Ruđer Bošković, znanstvenik in duhovnik – jezuit, za katerega trdijo, da je bil Srb katoliške vere. Takšno prisvajanje poteka že od 19. st. Pri raziskovanju te vsebine pa nam je lahko v pomoč knjiga Vladimirja Lončarevića *Hrvatska baština - srpsko nasleđe (Hrvaška dediščina – srbsko nasledstvo,* Zagreb, Alfa d.o.o., 2024).

3.2 PRIMER ZA DELO Z UČENCI

Učenci bi lahko raziskovali to problematiko tudi na internetu, informacije so danes najdragocenejša valuta. To bi lahko bilo pravo detektivsko raziskovanje.

Za začetek si lahko pomagamo z umetno inteligenco (AI). Na vprašanje, kdo je Ivan Gundulić, ta odgovarja:

»Ivan Gundulić ni bil srbski pisatelj; bil je hrvaški baročni pesnik, je eden najpomembnejših v hrvaški književnosti, rojen v Dubrovniku. Rojen in umrl je v Dubrovniku, bil je epik, lirik, dramatik in politik v Dubrovniški republiki.«

Umetna inteligenca (AI) podobno odgovarja tudi na druga vprašanja o hrvaški pisateljih, pesnikih in drugih ustvarjalcih, ki si jih Srbija prisvaja in jih ima za srbske.

4 OD RAZSVETLJENSTVA DO ZAČETKA 20. STOLETJA

Vsa ta stilna obdobja in njihovi predstavniki v svojih delih odražajo duh časa v formi in temah, prav tako tudi podobo Hrvaške, njenih družbenih, razrednih, jezikovnih in regionalnih razlik ter skupne krščanske duhovnosti. Vera, krščanska (katoliška) morala in domoljubje imajo pomembno vlogo na lestvici vrednot. Medtem ko se na Zahodu kaže antikrščanski duh, bodisi preko materialističnega in racionalističnega opažanja resničnosti v času razsvetljenstva bodisi s slavljenjem strasti, odpiranjem vrat panteizmu, okultizmu, 'pokopališki liriki' in kultu melanholije ter prometejskemu demonizmu v času romantike, se na Hrvaškem še vedno s pesmijo moli h krščanskemu Bogu in dvigajo krščanske vrednote v literarnih delih, med katere sodi tudi domoljubje (Petar Preradović, August Šenoa in drugi). Res je, da se vera in dvom izmenjujeta pri mnogih. Eden takih pesnikov je Kranjčević, ki prevzame vlogo preroka in tistega, ki ima dolžnost 'vzeti *križ svojega naroda na svoja ramena'*. Kritiziral je duhovščino tistega časa in Cerkev v imenu krščanskih vrednot, vendar je imel izrazit pesimističen ton, nezdružljiv s krščanstvom. Anton Gustav Matoš – simbol sodobnih trendov v hrvaški literaturi in duh nove evropske estetike in poetike, je poosebljen domoljub. Kristusovo rojstvo šteje za največji zgodovinski dogodek. Svojo domovino (del svojega življenja je preživel zunaj Hrvaške) čuti kot mater in oboje je njegova povezava z Bogom: »Domovino, lijepa naša domovino, dogmo skepse, čežnjo našeg ropstva, simbole naše duše, vezo naša sa Bogom i čovječanstvom, jedina dužnosti i najviši naš zakone, zipko i grobe, kruše naš svagdašnji, slatko mlijeko jezika majčinoga, drevna kraljevino o koju se na skrletnoj krpi kockaju vjerolomci kao za roba afrikanskoga, draga, sveta, gažena, mučenička zemljo Hrvatska!« (Matoš, 2004: 183). (»Domovina, lepa naša domovina, dogma skepse, hrepenenje našega suženjstva, simbol naše duše, naša povezava z Bogom in človeštvom, edina dolžnost in najvišji naš zakon, zibelka in grob, kruh naš vsakdanji, sladko mleko materinščine, starodavna kraljevina, v kateri na škrlatni krpi kockajo izdajalci kot afriški suženj, draga, sveta, teptana, mučeniška dežela Hrvaška!«)

4.1 PRIMER ZA DELO Z UČENCI

Tudi tukaj se lahko učencem odpre tema za raziskovanje, spoznavajo lahko, kako so vsi naši književniki, ker Hrvaška ni (bila) samostojna temveč na nek način zasužnjena, sanjali o svobodi, hrepeneli po samostojni Hrvaški, ji peli kot idealu, ljubezni.

Učencem bi to pomagalo, da bi tudi osebno začutili pomen odnosa do domovine. Tako bi začeli ozaveščati pomembnost odnosa do domovine tudi za njih same. Zavestno bi spoznavali pomen varovanja svoje identitete na vseh področjih in na vseh nivojih.

5 MODERNA GIBANJA IN UNIČEVANJE KRŠČANSKE DUHOVNOSTI NA ZAČETKU 20. STOLETJA

V umetnost se je v modernem času na Zahodu preko simbolizma vsilila Lepota kot edini cilj in merilo. Prav tako je od simbolizma naprej zaznati močnejši prodor raznih drugih duhovnih gibanj – panteizma, vzhodnih religij in filozofije, alkimije, kasneje teozofije preko ekspresionizma, interes za spiritualno in spiritizem, komunizem, anarhizem, nadrealizem ... Od parole 'umetnost zaradi umetnosti' smo prišli do razvrednotenja umetnosti, bodisi da je ta postala sužnja ideologij (socrealizem, futurizem, satanizem) ali pa je banalizirana zaradi prizadevanja po izvirnosti, četudi je brez smisla (nadrealizem, dadaizem). Vzporedno s tem procesom (kasneje tudi z razvojem filma in televizije) in zavoljo skoka znanosti in njene napačne medijske prezentacije v 19. st., prihaja v tem obdobju do globljega uničevanja krščanske duhovnosti in morale. Najbolje je to mogoče opaziti pri literatih, ki izhajajo iz katoliških okolij. To opazimo v njihovih delih, napisanih pred in po tem, ko so

prešli duhovno preobrazbo (Šimić, Ujević, Krleža, Andrić ...), pa tudi v njihovem življenju, pokaže se nam, kako ima svetovni nazor močan vpliv na človekovo življenje.

Tin Ujević na podlagi lastnih izkušenj piše: »Toda vprašanje svetovnega nazora je lahko samo po sebi odločilno za človekovo prihodnost ali usodo, svetovni nazor se lahko mehanično preoblikuje v njegovo reševanje ali propad.« (Ujević, 1965: 96).

Anton Gustav Matoš postavlja vprašanje odnosa med svetovnim nazorom in umetnostjo, Lepoto in Ljubeznijo kot dvema v tem času nasprotnima idealoma. Za umetnost Matoš trdi: »Umetnost plemeniti, ne pa poživali.«

Stanje duha na začetku 20. st. takole opisuje: »Znanost, že s samo svojo jedrno naravo, je stvar elite, predmet izbrancev, pride v množico, na trge, kot biser pred svinje, tako odvzema nižjemu, običajnemu, neizobraženemu človeku vse njegove prvobitne vrednote, ki jih ne zmore zaradi njegove nesposobnosti zamenjati s čim boljšim, ustvarjajoč tako kulturno barbarstvo, neurejenost, zmedenost, bolezen in grozljivo plehkost sredi največje civilizacije in kulture. Porušila je žrtvenike, pogasnila luč, pustila ljudstvo v globoki temi s cilji, ki jih lahko vidijo le oči izbrancev. Prispelo se je do navadnega egoizma in materializma. Iz zoologije se je konstruirala etika. Vsa ta kritika se je zaključila s cinizmom, z živalsko moralo. Boj idealov in idej se je končal v boju interesov, v ekonomskem boju. Namesto Boga so na oltar postavili staro zlato tele. Trebuh, materialni interes, kot v zgodbi o rimskem senatorju in v 'znanstveni' pravljici Karla Marxa, se je razglasil za nadomestek za dušo in bistvo človeškega življenja.« (Matoš, 1955: 405).

6 UMETNOST KOT MERILO ZA VREDNOTENJE SVETA

Tako se umetnost, rojena v prazgodovini iz duhovnosti in iz vprašanja o smislu vsega, od preroške in vizionarske vloge, kakršno so ji dajali romantiki, razbila v vrsto fragmentarnih pristopov in pogledov, ko gre za njen smisel in cilj. Miroslav Krleža je v svojem *Uvodu k Podravskim motivom Krste Hegedušića* napisal zanimivo poved:

»V večnem razkrajanju in razvoju svetov je umetnost edina epruveta za realnost situacije. Z umetnostjo človek meri vrednost svojih pogledov na svet in dogajanje [...]« (Krleža, 19).

V tem j veliko resnice, če pomislimo, da je književnost odraz duha, duše in duhovnih zakonitosti, ki jih prenaša prostorsko in časovno. To opažamo tudi v Krležinem delu, ateistične, materialistične svetovnonazorske orientacije, v kateri nenehno obstaja boj med animalnim in duhovnim v človekom. Toda tu ni svetlobe niti radosti, ker ni Boga, ni čiščenja in ni rasti duše, ni smisla v življenju. Morala in smisel se ne moreta razviti iz biologije niti teorije o spopadu razredov. Ne Krleža ne njegovi liki ne umetnika Filip in Leone ne najdejo odgovora na to življenjsko pomembno vprašanje. To ju muči do konca in ne zmorejo, če citiram Vladana Desnicu: »… svoje težnje po neskončnem utopiti v tem jezeru absolutnega.« (Desnica, 1988: 186).

Tega ne zmore noben pravi umetnik. Toda tisti, ki najde pot proti Absolutnemu, svet gleda pod drugačno svetlobo, vidi čudovite lepote, pa tudi povezanost vsega, njegova umetnost pušča sled proti Absolutnemu, Bogu in ima moč preobraziti bralca.

Zato se je krščanska umetnost po drugi svetovni vojni izločala iz kanona. Obstajajo silnice, ki ne želijo, da bi narod *vrednost svojih nazorov o svetu in dogajanju meril z umetnostjo ...* Zanimivo o tem piše Huxley v *Čudovitem novem svetu* preko glavnega junaka Divjaka.

Pri nas so v času komunizma zamolčani in na različne načine odstranjeni iz javnosti krščanski in nacionalno osveščeni književniki. Niso se vrnili v širšo javnost niti po devetdesetih, v času samostojne države Republike Hrvaške. Med temi zamolčanimi ustvarjalci so Sida Košutić, Ante Jakšić, Rajmund Kupareo. Vse to so izjemne pesniške in duhovne osebnosti.

Sida Košutić, učiteljica po poklicu, tako razume vlogo umetnosti: »Umetnost pobira z zemlje le najboljše, samo tisto, kar je sorodno večnosti […]« Zato nas njena poezija prevzema, dviga v nebeške sfere in potrjuje še eno njeno misel: »Umetnost je sestra Religije, Lepota pa je poljub Ljubezni.« Njen primer priča resnico o

tem, kako lahko človek doseže notranjo radost, tudi ko mu vse vzamejo, če ima vero in odnos z Bogom. Tudi ko je postala popolnoma 'revna' – praznih rok, je našla bogastvo – Boga (ni naključje, da imata ti besedi isti koren: Bog, bogastvo!)

Rajmund Kupareo, duhovnik in estet v svoji poeziji pokaže, da lahko le tisti, ki se prepozna v Jerihonskem slepcu in zagleda življenje v novi božanski svetlobi, lahko vidi veličino in skrivnost Jezusovega imena (*Ime Jezusovo*). V njegovem imenu je vse ustvarjeno in v njem vse nastaja, od njega živimo in po njem se rešujemo. Zato smo vsi nerodni plagiatorji neizčrpne vsebine/ Njegovega imena in kradljivci, ker nam je/ Njegovo ime brez zasluge v dušah zapisano.

Kupareove pesmi navdušujejo s toplino in svetlobo, s katero osvetljujejo našo notranjost, s slutnjo, ki jo v nas prižigajo, s skrivnostjo, ki jo asociirajo, in nas postavljajo pred vrata večnosti in neskončnosti. Grožnja je seveda le opozorilo, kaj čaka svet, če se ne vrne k morali in resnici.

7 SODOBNA LITERATURA – STANJE

Z odhodom iz komunizma je Hrvaška vstopila v liberalno demokracijo, kjer je umetnost zmanjšana na proizvod v sistem trženja, sredstvo širjenja lobijev in ideologij, zato se pojem umetnosti prilagaja tem razmeram, podreja tistemu, kar se lahko plača z denarjem in služi interesom. To se postavi na police knjigarn, na fakultete in v šole. O pedagoških in psiholoških kriterijih se ne razpravlja. V obsežni raznolikosti, pisanosti ponudbe, tem, stilov, oblik in duhovnih profilov se težko znajdejo tudi ljubitelj knjig. Obstajajo skrajnosti in te tukaj poudarjam. Nihilistične vsebine, odsotnost smisla z naturalističnimi prikazi življenja, zmanjšanega na živalske nagone, pa tudi navdihujoče knjige, ki želijo prebujati duh, vest, vero. Kot primer naj povem, da imamo knjige, podobne kritično naklonjene opisu proze avtorja Zorana Ferića, srednješolskega profesorja hrvaščine. Tu je prepis s platnic knjig iz zbirke zgodb *Mišolovka Walta Disneya* (Zagreb, V.B.Z. d.o.o., 2012): *»Ferićeva proza je zahrbtna, nevarna in lepa kot kača. Pravi užitek* (Frankfurter Allgemeine Zeitung). Ferić svoje zgodbe oblikuje skoraj po glasbenih načelih, postanejo rondo hudobije, pri čemer avtor, kljub temu da bralcem ponuja človeške tragedije, z lakoničnim sarkazmom odpira prostor za osvobajajoči nasmeh (Der Standard).« Imamo tudi knjige, kakršnih verjetno danes ne bomo našli nikjer drugje v Evropi, kot je pesem *Obramba Jeruzalema* Mire Gavrana, najbolj prevajanega živečega hrvaškega pisatelja. To je obramba duše v človeku s krščansko vizijo o svetu, v kateri sta vera v Kristusa in Ljubezen edini oviri zlu, ki se širi in razjeda Zahod. V njej lahko preberemo preroški glas nekega krščanskega književnika, ki se po pomenu svojih del za naš čas približuje pomenu Marulića ali Danteja v njunem času. Bistvo tega dela je zapisal in objavil Marinko Krmpotić v časopisu Novi list: »Obramba Jeruzalema je pravzaprav pridiga, ki jo brat Bogoljub, vernik in častilec Kristusovega nauka, skozi deset pesnitev pošilja celemu svetu, pri čemer v svojih verzih prikazuje sliko sveta, kakršnega vidi in po katerem hrepeni ter energično zahteva spremembe. Zato njegova pridiga ni nobena prošnja ali molitev, temveč zahteva in opozorilo, celo grožnja tistim, ki ne bodo poslušali izrečenega in bodo še naprej živeli na način, ki je povsem nasproten vsemu, kar nas uči vera.« (Krmpotić, 2022)

7.1 LITERATURA, POLNA TEME V NASPROTJU S POTREBO MLADIH PO SVETLOBI

Neka maturantka me je pri učni uri, ko smo obravnavali Krleževa dela, vprašala: »Zakaj je vsa literatura, ki jo beremo, tako pesimistična in temna?« V 4. letniku namreč obravnavamo avtorje 20. st. Na vrsti je bil pisatelj Krleža s svojimi deli: P*ovratak Filipa Latinoviča, Gospoda Glembajevi, Hrvatski Bog Mars.* Pred tem so že obravnavali podobne 'temne vsebine' doživljanja sveta (Kafka, Beckett, Camus, Brecht). V razredu smo se skupaj poskušali spomniti na srednješolsko branje, ki diši po optimizmu, svetlobi, rešitvah, upanju in literarnih junakih, ki imajo te lastnosti. In odgovor? Cervantesov Don Kihot – idealist, borec za večne ideale (pravica, dobrota, usmiljenje, globoka modrost, poštenje). Povezali smo jih z duhovnostjo, s katero je Don Kihot povezan, s krščanstvom. Ugotovili smo, da ta duhovnost ponuja okvir smisla življenja. Uresničuje se z etičnim delovanjem, z izbiranjem med Dobrim in Zlim, etičnost pa izhaja iz podobe Boga – dobrega Očeta in ljubezni, s katero ljubi. Ljubezen ima podobo Kristusa, ki je smisel človekovega življenja in se bistvo Boga prikazuje kot

Ljubezen. Prepoznali smo duhovno povezavo med 'pesimističnimi' deli in brezsmiselnostjo, pomanjkanjem ljubezni med ljudmi in odsotnostjo Boga. V svetu, kjer obstaja Bog, obstaja smisel, vidi se svetloba, izhod, rešitev celo takrat, ko narediš kaj narobe. V svetu, kjer ni Boga, ni smisla, ni svetlobe, oblast imajo nagoni. Ozavestili smo, kakšna čustva in misli sproža ene vrste in kakšne druge vrste literatura. Učenci so sami prišli do zaključka. Knjige je treba izbirati kot prijatelje, ki ti bodo opora v življenju, te krepili, osvežili radost in smisel, tolažili in kazali svetlobo, ko se nadte zgrni tema.

8 ZAKLJUČEK

Krščanske korenine v drevesu hrvaškega naroda so najmočnejša in najbolj vitalna in prepoznavna še danes. Svet je to lahko videl po izrazih naših nogometašev v času njihovih zmag – ljubezen, enotnost, vera, domoljubje. Zato je boj z uvedbo novih kurikulov v šole trajal več let. Marulić se je vrnil, čeprav le kot berilo za domače branje po izbiri. Skozi zadnja vrata (z elektronsko anketo, ki je bila izvedena med učitelji hrvaškega jezika in knjižničarji) je bil vključen v učni načrt na seznam izbirnega branja. Na seznam je poleg dragocenih literarnih del vključeno še ducat naslovov, ki so popolnoma neprimerni za šolo in izobraževanje. Učiteljem je dana možnost, da sami izbirajo literarna dela zunaj tega seznama. Izobraževalna dimenzija se je izgubila. Izbiranje knjig s prizori najbrutalnejše spolnosti, vseh vrst perverzij v šole, knjig brez katarze, brez luči, brez moralnih smernic, ciničnega tona in plehkih in praznih vsebin, je napad na duha mladih. Ampak, to je globalni pojav. Zato moramo okrepiti naša prizadevanja, da bi mladim pomagali pri izbiri med zlim in dobrim. Za njihovo dobrobit smo jim dolžni prenesti tisto, kar smo podedovali od svojih prednikov: ljubezen do lastnih duhovnih in kulturnih korenin, do človeka, naroda in države. Domovina ni le kos ozemlja. Je vse, iz česar izhajamo, ljubezen, ki nas povezuje z ljudmi in človeštvom, pa tudi z Najvišjim. Kdor ne ljubi sebe in svojih, ne more ljubiti drugih. V globaliziranem in tehniziranem svetu je ključnega pomena ohraniti identiteto za varnost posameznika in družbe. Krščanska identiteta povzdiguje posameznika (dušo) na najvišjo raven in hkrati preprečuje kakršno koli malikovanje (ega, naroda, države, razreda, rase itd.). Ne dopušča ničesar nad resnico. Zato si Hrvaško katoliško društvo pedagoških delavcev (HKDPD) s svojimi dejavnostmi prizadeva za njegovo promocijo, z Društvom katoliških pedagogov Slovenije (DKPS) pa imamo skupni cilj: pomagati mladim, da se znajdejo v globalnem svetu. Tako se odpirajo prijateljstvu in iskreni ljubezni do vsakega človeka, hkrati pa ohranjajo svoje korenine in ostanejo zvesti sebi.

9 VIRI IN LITERATURA

Marulić, Marko (2001): *Judita: suvremeni prepjev*. Zagreb: Golden marketing.

Marulić, Marko (2001): *Duhom do zvijezda*; izbor i uvod Bratislav Lučin. Zagreb: Mozaik knjiga.

Kristali duha. Misli i pogledi Antuna Gustava Matoša (2004.)/ uredili Mate Ujević i Dubravko Jelčić, Zagreb: Školska knjiga.

Ujević, Tin (1965): *Kod g. André Bretona: Razmišljanje o nadrealizmu kao životopisnom fragmentu*. SD V, Zagreb: Znanje.

Desnica, Vladan (1988): *Proljeća Ivana Galeba*. Sarajevo: »Veselin Masleša«.

Hrvatska baština 'srpsko nasleđe': Šest starih hrvatskih rasprava o hrvatstvu i srpstvu/ priredio Vladimir Lončarević (2024). Zagreb: Alfa.d.d

Šimundža, Drago (2004/2005): *Bog u djelima hrvatskih pisaca / Vjera i nevjera u hrvatskoj književnosti 20. stoljeća, I–II*. Zagreb: Matica hrvatska.

Grgat, Matija (2012): *Književnost i duhovnost*. Split: Naklada Bošković.

Grgat, Matija (2012): *Pesnici i mistično: duhovni temelji pjesničkog opusa A. B. Šimića i T. Ujevića*, Sinj: Matica hrvatska Sinj.

Frangeš, Ivo (2017): *Čitanja*. Zagreb: Matica hrvatska

Savonarola (2003): *O jednostavnosti kršćanskoga života*. Split.

Krleža: *Predgovor Podravskim motivima Krste Hegedušića.* https://www.scribd.com/

Prilozi za raspravu o obrazovnoj i kurikulnoj reformi: kritike i vizije – Recenzije članova Znanstvenoga vijeća za obrazovanje i školstvo Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (2018). Zagreb, Hrvatski pedagoško-književni zbor. Pridobljeno 25. 8. 2025: http://hpkz-napredak.hr/novi-kurikul/

Petrač, Božidar: *Duhovne odrednice hrvatske književnosti*. Zagreb: Pridobljeno 20. 8. 2025:

https://hrcak.srce.hr/file/115379

Žigo Španić, Lada (2017): Bog u hrvatskoj književnosti od rezignacije do empatije; objavljeno u časopisu Vijenac 621-622. Zagreb: Matica hrvatska. Pridobljeno 25. 8. 2025:

https://www.matica.hr/vijenac/621%20-%20622

Lučin, Bratislav (2018.): Ljetopis Marka Marulića, u *Hrvatski stihovi i proza*. Priredio Bratislav Lučin. Zagreb: Matica hrvatska, 2018. (Biblioteka Stoljeća hrvatske književnosti, 137). Pridobljeno 15. 7. 2025: https://www.matica.hr/media/uploads/knjige/2024/ljetopis_marka_marulica.pdf

Krmpotić, Marinko (2022.): Miro Gavran *»Obrana Jeruzalema«: Moćna poema o propasti*. Novi list: 2.travnja 2022. Pridobljeno 20. 7. 2025: *https://www.novilist.hr/ostalo/kultura/miro-gavran-obrana-jeruzalema-moc/*

NACIONALNI PONOS MLADIH V OD VOJNE RAZDEJANI UKRAJINI: VERSKI KONTEKST

NATIONAL YOUTH PRIDE IN WAR-TORN UKRAINE: A RELIGIOUS CONTEXT

Oleksii Ternovoi (oternovoy@gmail.com), ravnatelj, Vinnytsia Lyceum #27, Ukrajina
in
Oleksandr Krasian (sashakrasyan518@gmail.com), učitelj, Vinnytsia Lyceum #27, Ukrajina

Povzetek

Članek raziskuje, kako cerkev in verske organizacije oblikujejo nacionalno identiteto in moralne vrednote mladih v Ukrajini ter poudarja prepletanje verskih pripovedi s temami žrtvovanja, heroizma in kulturne dediščine, kar pri mladih spodbuja močan občutek ponosa in enotnosti.

Abstract

The article explores how churches and faith-based organizations shape the national identity and moral values of young people in Ukraine, and highlights how religious narratives intertwine with themes of sacrifice, heroism, and cultural heritage, fostering a strong sense of pride and unity.

Ključne besede: herojstvo, kulturna dediščina, nacionalna identiteta, moralne vrednote, pripovedi z versko vsebino, žrtvovanje

Keywords: cultural heritage, heroism, national identity, moral values, religious narratives, sacrifice

1 UVOD

Vojna v Ukrajini, ki se je začela februarja 2022, je za vse generacije mladih Ukrajincev izjemno težka preizkušnja. Mladi, ki so do nedavnega živeli v globaliziranem svetu, v katerem je bilo zelo lahko priti do izobrazbe, so zdaj prisiljeni oblikovati svojo identiteto v težkih razmerah strahu, izgub in nenehnega boja za svojo državo.

Vojna je mladim postavila številne družbeno-psihološke izzive: potrebo po hitri prilagoditvi novim razmeram, izkušnjo osebnih in kolektivnih izgub ter oblikovanje domoljubnih vrednot v izredno nestabilnem okolju. V teh razmerah je vera postala ne le vir duhovne podpore, temveč tudi dejavnik pri oblikovanju nacionalne zavesti, moralnih smernic in aktivnega državljanskega delovanja.

2 PODPORA MLADIM LJUDEM

Mladi danes doživljajo proces oblikovanja lastne identitete, ki združuje kulturne, duhovne in socialne razsežnosti. Vera, ki je sestavni del ukrajinske kulturne tradicije, igra v tem procesu ključno vlogo. S sodelovanjem v verskih obredih in prostovoljskih pobudah mladi najdejo načine za premagovanje psiholoških težav, razvijajo občutek pripadnosti narodu in oblikujejo lastno razumevanje državljanske odgovornosti.

2.1 POMOČ VERSKIH INSTITUCIJ

Verske institucije so v vojnem času postale posebna sestavina oblikovanja identitete mladih. Imajo dvojno vlogo: na eni strani delujejo kot kraji duhovne podpore in notranje stabilnosti, na drugi pa kot centri družbene aktivnosti in nacionalne solidarnosti.

Glede na sociološke raziskave Razumkovega centra[1] in Kijevskega mednarodnega inštituta za sociologijo[2] se tudi mladi, ki niso globoko verni, identificirajo s krščansko tradicijo in povezujejo vero s kulturno dediščino, zgodovino in nacionalno identiteto. Leta 2023 je več kot 65 % anketirancev, starih od 18 do 24 let, izjavilo, da pripadajo pravoslavni ali grško-katoliški cerkvi in poudarilo, da jim vera pomaga, da se počutijo povezani z narodom in lastno zgodovinsko dediščino.

Ti podatki potrjujejo, da vera ne opravlja le tradicionalnih duhovnih funkcij, ampak postaja tudi orodje za oblikovanje državljanske zavesti in socialno integracijo mlajše generacije.

2.2 NOV POGLED NA CERKEV

Vojna je mlade prisilila, da so na cerkev kot družbeno institucijo začeli gledati z novimi očmi. Za mnoge študente in šolarje so cerkve postale ne le kraj molitve, ampak tudi centri humanitarne pomoči.

V Lvovu in Ternopilu (velikih ukrajinskih mestih v zahodnem delu Ukrajine) so mladi v grško-katoliških župnijah organizirali skladišča humanitarne pomoči, med seboj sodelujejo pri pakiranju hrane, razvrščanju zdravil in pripravi toplih oblačil za vojaško osebje in razseljene ljudi. Podobne pobude so bile izvedene v osrednjih regijah, zlasti v Vinnytsii in Poltavi (velika ukrajinska mesta v osrednjem delu Ukrajine), kjer mladi prostovoljci pomagajo koordinirati dostavo humanitarne pomoči na območja frontne črte. V vzhodnih regijah, v krajih kot sta Harkov in Donetsk, so mladi sodelovali pri dostavi humanitarne pomoči neposredno na območja spopadov, pri čemer so močno tvegali svoje življenje.

Takšne prakse ustvarjajo ne samo občutek pripadnosti in ponosa, da lahko tudi oni sami prispevajo k skupnemu cilju, pač pa tudi prispevajo k razvoju socialne odgovornosti, empatije in občutka solidarnosti med mladimi.

Verske pripovedi o žrtvovanju in junaštvu so postale sestavni del komunikacije z mladimi. V svojih pridigah duhovniki pogosto uporabljajo podobe mučencev in branilcev, ki so dali svoje življenje za Ukrajino.

Med pogrebi mladih vojakov v skupnostih duhovniki poudarjajo pomen njihovega žrtvovanja kot primer resničnega domoljubja. Za mlade, ki se udeležujejo takšnih dogodkov, je to simbol enotnosti in moči, ki jih navdihuje, da nadaljujejo boj na svojih lastnih frontnih linijah – v izobraževanju, prostovoljnem delu ali poklicnem izpolnjevanju.

Verski diskurz narekuje tudi moralna vodila, ki mladim pomagajo razumeti vojne izgube in poudarjajo pomen vere pri obnovi države. Pridige poudarjajo vrednost žrtvovanja, medsebojne pomoči in zaščite šibkih, kar prispeva k oblikovanju visokih moralnih standardov med mladimi.

2.4 PODPORA VOJAŠKIH KAPLANOV

Vojaški kaplani imajo pomembno vlogo pri podpiranju psihološkega stanja mladih vojakov. V bojnih razmerah se mladi vojaki pogosto soočajo z globoko psihološko travmo, strahom in stresom.

Po raziskavi Jana Grimella[3] kaplanstvo v Ukrajini združuje duhovno oskrbo s psihološko podporo, kar pomaga ohranjati bojni duh in moralno stabilnost vojakov. Skupne molitve, duhovni pogovori in sodelovanje v verskih obredih postanejo pomembna orodja za mlade vojake, da ohranijo vero v lastno moč in prihodnost države.

Kaplani mladim tudi pomagajo prilagoditi se nenehnim spremembam in stresnim razmeram na fronti, jih podpirajo pri sprejemanju odločitev in razvijanju notranje odpornosti.

Mladi posvečajo posebno pozornost vprašanjem kulturne dediščine. Uničenje svetih krajev med obstreljevanjem ruske vojske je postalo simbol poseganja ne le v ozemlje, ampak tudi v duhovnost ljudi. UNESCO poroča o stotinah uničenih cerkva in samostanov, med katerimi ima veliko krajev izjemno pomembno vlogo pri ohranjanju zgodovine. V odgovor na to mladi Ukrajinci organizirajo dogodke za zbiranje sredstev za obnovo svetišč in sodelujejo v prostovoljnih projektih za obnovo cerkva, kar krepi njihovo identiteto in ponos, da lahko sodelujejo pri oživitvi države.[4]

2.5 PODPORA VERSKIH MEDIJEV

V času vojne so postali pomembni tudi verski mediji. Študija N. Kostrube (2023) kaže, da je gledanje spletnih verskih oddaj, branje duhovne literature in sodelovanje v virtualnih molitvah postalo način za spopadanje s stresom in ohranjanje občutka skupnosti, tudi ko so ločeni od družine in prijateljev.

Verska vsebina v medijih prispeva k oblikovanju nove kolektivne identitete, v kateri se mladi počutijo del širše nacionalne skupnosti, tudi ko so v tujini. To pomaga ohranjati domoljubne vrednote, kulturno pripadnost in duhovno odpornost.

Aktivna uporaba verskih vsebin pa lahko s seboj prinese tudi določena tveganja, na katera ne gre pozabiti. Politizacija vere in sakralizacija vojne lahko prispevata k radikalizaciji čustev med mladimi.

Vendar pa večina verskih voditeljev v Ukrajini še vedno poudarja enotnost, usmiljenje in solidarnost. Številna srečanja in tabori mladih v cerkvah so namenjeni gojenju sočutja, pomoči drugim, zaščiti šibkih in ohranjanju miru. Takšen pristop zmanjšuje tveganje za radikalizacijo in oblikuje vrednote humanizma in odgovornosti pri mladih.

Mladi sodelujejo tudi pri obnovi kulturne dediščine in razvijanju državljanskih pobud. S prostovoljstvom, sodelovanjem v obnovitvenih projektih in verskih obredih se mladi vključujejo v širši nacionalni kontekst.

Takšne prakse prispevajo k razvoju državljanske odgovornosti, oblikujejo občutek pripadnosti skupnosti in krepijo nacionalno identiteto. Mladi se začenjajo zavedati svoje vloge pri obnovi države in razvoju skupnosti, kar je pomemben dejavnik pri oblikovanju domoljubne zavesti.

3 ZAKLJUČEK

Vera lahko torej deluje kot kompleksen dejavnik pri oblikovanju nacionalne identitete, domoljubne zavesti in moralne stabilnosti mlade generacije Ukrajincev med vojno. Združuje duhovne, socialne in kulturne razsežnosti ter mladim nudi ne le duhovno podporo, temveč tudi praktična orodja za sodelovanje pri obnovi države, prostovoljskih dejavnostih in razvoju državljanskih pobud. Izkušnje ukrajinske mladine na splošno kažejo, da v kriznih razmerah verske institucije postanejo središča za oblikovanje družbene enotnosti, domoljubne zavesti in nacionalnega ponosa. Zagotavljajo ravnovesje med duhovnim razvojem in praktičnimi dejavnostmi ter mladim pomagajo, da svoje življenje vidijo v kontekstu širšega nacionalnega in zgodovinskega procesa. Ta izkušnja je edinstven primer, kako lahko vera deluje kot pomemben dejavnik ne le v duhovnem, ampak tudi v socialnem kontekstu, v smislu krepitve družbe v izredno težkih razmerah.

4 VIRI IN LITERATURA

Grimell, J. (2025). Ukrainian Military Chaplaincy in War: An Introduction. *Health and Social Care Chaplaincy*, *12*(2), 106-132. https://doi.org/10.1558/hscc.31916

KIIS. *Religious self-identification of the population of Ukraine* (2022–2024).

Kostruba, N., & Fishchuk, O. (2023). *Media religiosity and war coping strategies of young Razumkov Centre.* Religiosity and trust in the Church (2023).

UNESCO. Damaged cultural sites in Ukraine (2023). People in Ukraine. *Journal of Religion and Health*, 62, 465-478. doi: 10.1007/s10943-022-01663-w

RAZREDNE URE KOT VZGOJA ZA TEMELJNA ŽIVLJENJSKA VODILA SLOVENCEV

CLASS PERIODS AS EDUCATION FOR THE BASIC LIFE GUIDELINES OF SLOVENES

Janja Hostnik (janja.hostnik@osgradec.si), učiteljica slovenščine, učiteljica dsp, učiteljica za poučevanje slovenščine kot jezik okolja, Osnovna šola Gradec, Litija, Slovenija

Povzetek

Strokovni delavci v vzgojno-izobraževalnem sistemu v ospredje postavljamo življenjska vodila, ki so osnovana na vrednotah naše družbe, torej, na vrednotah Slovencev in izhajajo iz narodovih korenin. V osnovnih šolah imamo pri tem pomembno vlogo razredniki, ki učence spremljamo skozi celotno šolsko leto ali celo več let. Največ možnosti imamo v sklopu razrednih ur, ko lahko načrtujemo in se z učenci lotimo raznih aktivnosti ter si prizadevamo za razvijanje temeljnih usmeritev in uresničitev zastavljenih ciljev izobraževanja. Vrline, kot smo jih na naši šoli poimenovali temeljne usmeritve šole, morajo poznati vsi zaposleni na šoli in z zgledom ter načrtnim vpeljevanjem v pouk (in druge dejavnosti na šoli) učence voditi, da jih spoznajo in ponotranjijo. Tako bodo učenci tudi temeljne usmeritve družbe, ne le šole, ki ji pripadajo, dobro poznali in imeli možnost izbire in odločitve, da živijo v skladu z njimi.

Abstract

Pedagogical workers in the educational system focus on life guidelines based on the values of our society, therefore, the values of Slovenians, which stem from the roots of our nation. In primary schools, class teachers play an important role in that, as we accompany pupils throughout the school year or even for several years. Class periods provide the best opportunities for that, since we are free to engage in various activities with pupils and strive to develop the fundamental guidelines and achieve the goals we have set. The virtues, which we have named the fundamental directions of the school, must be known to all school employees, and they must lead pupils to know and internalize those virtues by example and systematic introduction into lessons (and other school activities). In this way, pupils will also be well acquainted with the fundamental principles of the society (not just school) they belong to, and will have the opportunity to choose and to decide to live in accordance with them.

Ključne besede: identiteta, usmeritve družbe, zastavljeni cilji, življenjska vodila

Keywords: identity, directions of the society, goals set, life guidelines

1 UVOD

Življenjska vodila so tisto, »kar neka kultura ceni, kar jo normativno usmerja in motivira. Vrednote so torej nekak povzetek notranjih norm in ciljev neke družbe in kulture. Poleg tega pa so vrednote v primerjavi z drugimi psihosocialnimi prvinami neke kulture relativno stabilne in dolgotrajne. Kulturo opredeljuje trajnostno in stabilno, kar ponovno pomeni, da so lahko njen najboljši identifikacijski znak. Če se pomembno spremenijo vrednotne usmeritve, se pomembno spremeni kultura in obratno« (Musek, 2003: 1).

Obstoj in zdrav razvoj neke družbe je odvisen od temeljnih usmeritev, ki jih ta družba ima. Ljudje se s cilji, ki usmerjajo naše življenje, prvič srečujemo v družini, kasneje pa tudi v vzgojno-izobraževalnih institucijah. Te so tiste, ki postavljajo v ospredje življenjska vodila, ki so osnovana na vrednotah naše družbe, torej tudi vrednotah nas, Slovencev, ki imajo svoje korenine v zgodovini naroda. Šola vzgaja za vrednote z različnimi dejavnostmi.

Vsaka družba in/ali kultura mora imeti svoj sistem vrednot, prek katerega se ohranja, vedno znova obnavlja in napreduje. Ta sistem prek ustanov (šole …) in drugih dejavnikov (starši …) pri posamezniku spodbudi oblikovanje vrednot v individualni vrednotni sistem. Posamezniki imajo na podlagi vrednotnega sistema take medsebojne odnose in ravnanja, da ustrezajo temeljnim vrednotam. Tako se lahko družba/kultura reproducira iz generacije v generacijo (Musek, 2003: 2).

Družba in posameznik sta torej pri oblikovanju vrednotnega sistema soodvisna, pri čemer ima pomemben del vzgojno-izobraževalni proces. Posameznik se socializira, izobražuje in je vzgojen na podlagi vrednot, hkrati pa ta posameznik s svojimi vrednotami pripomore k temu, da se družba/kultura, ki ji pripada, ohranja, znova obnavlja in napreduje. Če nima oblikovanega svojega lastnega vrednotnega sistema, ki ga oblikuje v skladu z vzgojo in izobrazbo, ne more prispevati k družbi (Musek, 2003: 2).

Torej, vrednote so ključna sestavina vzgojno-izobraževalnega sistema, oblikovanje vrednot pa je najpomembnejši cilj vzgoje in izobraževanja. V izobraževalni proces jih je potrebno vključevati načrtno in premišljeno.

V nadaljevanju je v teoretičnem delu prispevka opisano, katere so temeljne vrednote, ki jih imamo Slovenci in so neposredno povezane z našo identiteto. V praktičnem delu je opisano, kako smo v osnovni šoli, na razrednih urah, razvijali nekatere izmed teh vrednot pri učencih – vsak mesec je bila tema razredne ure nova vrlina, kot smo poimenovali vrednote, ki so zapisane v vzgojnem načrtu naše šole. Posamezno vrlino smo poskušali z učenci sprva dobro spoznati, se o njej pogovoriti, nato pa so sledile različne dejavnosti, s katerimi smo te vrline razvijali, krepili, ter uresničevali.

2 ŽIVLJENJSKA VODILA SLOVENCEV

Klasifikacij vrednot je več vrst, saj je vrednot veliko. Pri posamezniku so organizirane v (vrednotni) sistem, in sicer od pomembnejših do manj pomembnih (vrednotna hierarhija ali prioritetna lestvica) (Musek, 2000).

Dve najobsežnejši in najsplošnejši skupini vrednot sta dionizične in apolonske vrednote. V grobem se dionizične delijo še na hedonske (npr. varnost, zdravje, zabava, udobje …) in potenčne vrednote (npr. moč, ugled, slava, ljubezen do domovine …), apolonske pa se delijo na moralne (npr. ljubezen, družinska sreča, mir, enakost, poštenost, delavnost …) in izpolnitvene vrednote (npr. resnica, modrost, lepota, narava, umetnost, samoizpolnjevanje, vera …) (Musek, 2000).

Vrednotne usmeritve neke skupnosti so stabilen pojav in se spreminjajo le, ko pride do večjih družbenih premikov. V tranzicijskem obdobju je bil pri nas opazen porast dionizičnih vrednot. Razlike v vrednotnih usmeritvah se sicer pojavljajo med kulturami in znotraj kultur med nacionalnimi skupinami. Nezanemarljive so tudi razlike v nekaterih vrednotah med regionalnimi enotami znotraj nacionalne skupnosti (Musek, 2003: 80–81).

Po izsledkih nekaterih raziskav naj bi Slovenci najvišje cenili prijateljstvo, zdravje in uživanje. Musek (2003: 3) navaja, da so v našem prostoru v ospredju apolonske vrednote (zlasti moralni vrednotni tip, tj. socialne, varnostne, demokratične in tradicionalne vrednote), med katere uvrščamo zdravje, ljubezen, svobodo, mir, družinske vrednote, poštenost, prijateljstvo in pravico.

Vrednotne usmeritve se razlikujejo tudi glede na spol, starost, smer šolanja in poklic, izobrazbo, do neke mere tudi socialnoekonomski status, zakonski stan, število otrok in drugo. Razlike se pojavljajo tudi med starostnimi skupinami in v posameznem življenjskem obdobju posameznika. Za mladostniško obdobje so najznačilnejše hedonske vrednote (veselje, zabava, uživanje, udobje, vznemirljivo življenje), kasneje so pomembne potenčne (moč, ugled, slava, denar, ljubezen do domovine), za njimi pa moralne in izpolnitvene (resnica, modrost, narava, kultura). Starejši kot smo, bolj so nam pomembne verske in patriotske vrednote, manj pa čutne vrednote. Ženske naj bi bile bolj usmerjene k apolonskim (moralnim in izpolnitvenim) vrednotam, moški pa k dionizičnim (Musek, 2003: 3–4).

Vrednotne orientacije so pomemben dejavnik pri pomembnih življenjskih odločitvah, kot so šolanje, poklic, partnerstvo, poroka, število otrok, zakonska zvestoba, pa tudi pri stališčih in prepričanjih, kot so verska, politična usmeritev, odnos do drugega spola, manjšin, priseljencev, družbenih norm (Musek, 2003: 94).

Mlajše generacije torej ne cenijo več tako visoko dela, zaposlitve, kariere in zaslužka, ampak jim je pomembnejša kvaliteta življenja, izobrazba, ustvarjalnost, prijateljstvo, prosti čas.

2.1 PROJEKT 5 TEMELJNIH VREDNOT SLOVENIJE

Vsaka zdrava družba stremi k določenim vrednotnim usmeritvam. Snovalci projekta 5 temeljnih vrednot Slovenije, ki je nastal z namenom zmanjšati napetosti v skupnosti in sodelovanju ter ustvarjanju skupnih ciljev, so izpostavili vrednote, ki so značilne za Slovence. Cilj projekta je poznavanje teh vrednot pri prebivalcih in poistovetenje z njimi. »To so temeljna pravila ravnanja v Sloveniji. So smerokaz, kako živeti, kako ločevati med prav in narobe. So steber pripadnosti in kazalnik, kaj opredeljuje prebivalce Republike Slovenije« (5 temeljnih …, 2025).

Gre za pobudo posameznikov različnih poklicev in starosti, ki na svojih področjih dosegajo uspehe in delajo v dobrobit skupnosti ter te temeljne vrednote aktivno vnašajo v skupnost (npr. Matjaž Čadež, Petra Škarja, Dan Podjed, Kristijan Lešnik Musek idr.). »Vsaka vrednota podpira posameznika, da raste, in družbo, da napreduje, kar je ključ do trajnega uspeha« (5 temeljnih …, 2025).

Vrednote Slovencev, opredeljene v projektu 5 temeljnih vrednot Slovenije, ki ga podpira tudi predsednica Slovenije Nataša Pirc Musar, so bile sprejete kot temeljne na 23. seji (11. decembra 2024) Državnega sveta Republike Slovenije. »Projekt, ki si prizadeva ozaveščati o teh vrednotah in jih *vključiti v izobraževalne ter družbene institucije*, je korak k močnejši, povezani in spoštljivi Sloveniji« (5 temeljnih …, 2025).

Za ustvarjanje družbe, v kateri prideta do izraza osebna sreča in zadovoljstvo, je najprej potrebno »ugotoviti, katere so tiste osebne vrednote, ki človeku dajo temelje za osebno stabilnost in samozavest, hkrati pa so gradniki stabilne in samozavestne družbe« (Škarja, 2024).

Temeljne vrednote, ki jih opredeljuje slovenska družba, so na osebni ravni *spoštovanje in zaupanje, poštenost, medsebojna pomoč, pripadnost in zmernost.* Na državni ravni so to osebna svoboda, samostojnost, učinkovitost, vzgoja in izobraževanje, preglednost in vključenost. Slednje P. Škarja (2024) poimenuje kot temeljne usmeritve za razvoj zdrave družbe:

- *samostojnost* pomeni, da sodelujemo z drugimi narodi, negujemo pa nezadolženo, samostojno in suvereno državo,
- *učinkovitost* pomeni, da z znanjem in tehnologijo dosegamo visoko dodano vrednost, spodbujamo avtomatizacijo in digitalizacijo, spoštujemo in nagrajujemo delo, cenimo in vzgajamo podjetnost ter odgovoren in potrpežljiv domači kapital, ki dela v dobro družbe,
- *vzgoja in izobraževanje* morata biti visoko spoštovana v celotni družbi ne glede na politično pripadnost,
- *preglednost* opredeljuje s tem, da je največji sovražnik vsake države korupcija,
- *vključenost* pa je vzrok za uspešne družbe – najuspešnejše družbe so tiste, ki so sposobne spodbuditi celotno prebivalstvo k ustvarjanju in se ne zanašati samo na odločitve centra.

Ljudje s trdnimi vrednotami lažje krmarijo skozi življenje, ker jim le-te predstavljajo kompas za prave smeri in jim omogočajo, da se lažje odločajo v pomembnih situacijah.

»Za uspešen in zdrav razvoj družbe in posameznikov pa obstaja še cela vrsta vrednot, ki so nadgradnja temeljnih vrednot, na primer: samozavest, ambicioznost, odgovornost … Vrstni red pomena posameznih vrednot je pomemben. Če so temeljne vrednote sprejete in upoštevane, je mogoče učinkovito razvijati ostale vrednote iz nadgradnje. Ob pomanjkanju temeljnih vrednot pa lahko veliko energije vložimo v razvijanje vrednot iz nadgradnje, uspeha pa ne more biti. Samozavest se hitro obrne v aroganco, ambicioznost v korupcijo, odgovornost pa v iskanje krivca izven sebe« (Škarja, 2024).

V nadaljevanju je povzeto, zakaj je teh pet vrednot pomembnih za Slovenijo in kaj posamezna vrednota pomeni.

2.1.1 ZAUPANJE IN SPOŠTOVANJE

Vrednoti zaupanja in spoštovanja sta v paru ter sta osnova za odnose, ki omogočajo sodelovanje. Slovenija je zgodovinsko doživela razdore od druge svetovne vojne do tranzicije, kar je načelo zaupanje ljudi. Medsebojno zaupanje in spoštovanje sta temelj za dialog, ki presega delitve in je temelj za sodelovanje v skupnostih, od vasi do države. Gre za to, da spoštujemo ljudi, ne glede na medsebojne razlike, prisluhnemo drugačnemu mnenju, strpno iščemo skupne rešitve ter cenimo delovne, strokovne in pogumne ljudi, ki se ne bojijo sprememb. Zaupanje posamezniku daje pogum, da tvega, se uči in raste. Ko zaupamo sočloveku, odpremo vrata sodelovanju, ki je v prid obema. Za družbo je zaupanje lepilo, ki povezuje, gradi harmonijo, spodbuja pomoč in ustvarja skupnosti, kjer vsi napredujejo in se počutijo vredne. V Sloveniji, ki je majhna in kjer je enotnost ključna za uspeh majhnega naroda, zaupanje in spoštovanje omogočata, da razlike postanejo moč in ne ovira (5 temeljnih …, 2025).

2.1.2 POŠTENOST

Poštenost zagotavlja, da so sodelovalni odnosi pravični in zanesljivi; je protistrup korupciji in nezaupanju, ki sta v posttranzicijskem obdobju ovirali napredek. Družba, v kateri prevladuje resnica, privlači naložbe. Poštenost je v Sloveniji ključna za obnovo zaupanja glede na zgodovinske rane in za gradnjo pravične družbe, ki jo cenimo doma in v svetu. Biti pošten pomeni biti iskren do sebe in do drugih; poštena oseba ne laže, ne krade, ne zavaja, ne škodi drugim, se drži dogovorov, sprejema odgovornost za svoja dejanja ter ima pogum, da se bori za resnico in pravičnost. Ko ljudje ravnajo pošteno, se v družbi povečuje medsebojno zaupanje, ustvarja se občutek varnosti in predvidljivosti, povečuje pa se tudi stremljenje k resnici in pravičnosti, kar krepi skupnost in zmanjšuje konflikte (5 temeljnih …, 2025).

2.1.3 MEDSEBOJNA POMOČ

Medsebojna pomoč je temelj človeške solidarnosti in lahko bistveno prispeva k bolj pravični in sočutni skupnosti. Gre za skrb, da nihče ni izključen, kar krepi enotnost. Slovenska tradicija medsebojne pomoči, od povojne obnove do odziva na naravne nesreče, kot so poplave, je dokaz njene moči. V Sloveniji, kjer je skupnost ključna za preživetje, medsebojna pomoč zagotavlja, da nihče ni zapuščen. Poudarja se pripravljenost posameznikov, da si nudijo podporo, pomoč ali sredstva za izboljšanje dobrega počutja ali napredek drugega človeka in cele skupnosti. Gre za dejanje solidarnosti, ki temelji na empatiji, sodelovanju in prepričanju, da smo skupaj močnejši kot posamezno (5 temeljnih …, 2025).

2.1.4 PRIPADNOST

Gre za občutek povezanosti (posameznik se počuti sprejetega, razumljenega ali cenjenega znotraj skupine), identifikacije (pomaga definirati, kdo smo) in zvestobe (vključuje pripravljenost podpirati ali braniti tisto, čemur pripadamo), ki posameznika veže na nekaj večjega od njega samega. Pripadnost temelji na skupnih prepričanjih, tradicijah ali interesih ter daje čustveno povezanost z namenom motiviranja posameznikov za skupno delo. V Sloveniji, ki je stoletja živela brez državnosti, je gorivo za enotnost in odpornost. Krepi narodno zavest, hkrati pa spodbuja odprtost. To je še posebej pomembno v času globalizacije, ko se Slovenci učimo od drugih, a ohranjamo svojo identiteto (smo ponosni na Slovenijo, negujemo svoj jezik in dediščino). Pripadnost povezuje Slovence v močno skupnost, ki dokazano lahko, kljub majhnosti, doseže velike stvari, kot so znanstveni, športni, podjetniški in umetniški dosežki. Samozavestna Slovenija lahko veliko prispeva tudi k reševanju svetovnih izzivov, saj je nevtralna in lažje išče skupne rešitve (5 temeljnih …, 2025).

2.1.5 ZMERNOST

Zmernost je vrednota, ki nas vodi k ravnovesju med nasprotji (med pripadnostjo in svobodo, tradicijo in novostmi, dajanjem in prejemanjem itd.) ter nas uči živeti premišljeno, spoštljivo in trajnostno. Zmernost pomeni, da na vseh področjih iščemo ravnotežje, da varujemo sebe, družbo in okolje za prihodnje rodove, kar odraža slovensko zavezanost trajnosti. Ohranja ravnovesje, da družba ne zdrsne v skrajnosti ali razdor; preprečuje razsipnost virov in ideološke skrajnosti, ki so v zgodovini povzročale razdor. V majhni državi, kjer so viri omejeni, zmernost zagotavlja trajnostni razvoj in družbeni mir, ki sta za Slovenijo ključna (5 temeljnih …, 2025).

2.2 TEMELJNE VREDNOTNE USMERITVE OZIROMA ŽIVLJENJSKA VODILA V ŠOLAH

Temeljne vrednotne usmeritve neke vzgojno-izobraževalne ustanove so zapisane v vzgojnem načrtu. V skladu z njimi naj bi na šoli potekalo življenje (ustvarjanje kulture v šoli, podlaga različnim dejavnostim, pravilom in načinom reševanja težav in sporov) tako za zaposlene kot učence in starše. Pri tem je pomembno, da na šoli vlada pozitivna socialna klima ter zaupanje med učenci in učitelji. »Šola vzgaja za vrednote z vsakodnevnimi praksami, z različnimi dejavnostmi, ki spodbujajo prevzemanje odgovornosti za svoje življenje, v okviru projektov, ur oddelčnih skupnosti, dni dejavnosti in ob drugih priložnostih« (Vizija in vrednote šole, 2023).

Vrednote, ki so zapisane v vzgojnem načrtu in jim šola namerava posvečati posebno pozornost, ne smejo biti v nasprotju z univerzalnim skupnim vrednotnim okvirom. Opredeljene so v Priporočilih o načinih oblikovanja in uresničevanja vzgojnega načrta osnovne šole (MIZŠ, 2008).

Strokovni delavci lahko posredujemo in z zgledom učencem prikažemo temeljna življenjska vodila na različne načine. Morda se temu še največ časa nameni pri predmetu domovinska in državljanska kultura in etika. Poleg tega lahko vrednotno lestvico mladostnikov v šoli nadgrajujemo tudi z delavnicami o vrednotah, raznimi kulturnimi dnevi in dejavnostmi, pa tudi v okviru razrednih ur.

Pomembno je, da pedagoški delavci tudi sami stremimo k vrednotnim usmeritvam, ki jih predajamo na učence. Smiselno je, da si vsak strokovni delavec pripravi načrt, v katerem opredeli, katere so tiste vrednote, ki jih želi prenesti na učence, in na kakšen način jih bo prenašal. Načrtuje naj si časovni okvir obravnave posamezne vrednote ter dejavnosti za učence. Nekateri učitelji za to potrebujejo manj vnaprejšnje priprave in so bolj suvereni na tem področju, drugi pa so manj suvereni in potrebujejo več podpore oziroma pomoči. Razredniki bi morda pogosteje načrtno krepili določene vrednote pri učencih, če ne bi bili v časovni stiski zaradi obravnave drugih tematik. Ob natančnejši vnaprejšnji pripravi na razredne ure in povezavi s šolskimi pravili bi uspešno lahko obravnavali tudi tematiko vrednot.

Zaradi izpostavljene težave so šolske svetovalne delavke na naši šoli želele olajšati delo razrednikom ter nam prihraniti nekaj časa, zato so ponudile nekaj dejavnosti, ki jih lahko izvedemo z učenci, ko bomo z njimi krepili posamezne vrednote.

Ker pedagoški delavci opažamo, da nekatere vrednotne usmeritve izgubljajo na pomenu (predvsem pri mlajših generacijah), smo se na šoli odločili, da vsak mesec izpostavimo eno od vrednot, ki jo vsi učitelji (še najbolj pa razredniki) poskušamo krepiti pri vseh učencih šole, od prvega do devetega razreda. Tako smo načrtovali dejavnosti, s katerimi bomo z učenci, primerno njihovi starosti, v enem šolskem letu obravnavali deset vrednot. Poimenovali smo jih vrline – gre za krepost, moč oziroma sposobnost posameznika, da deluje v skladu z nekimi normami. Od septembra do junija smo obravnavali naslednje vrline: *spoštovanje, odgovornost, zdravje, hvaležnost, sodelovanje, prijateljstvo, solidarnost, ljubezen, humor in pogum*.

Razredniki smo prejeli gradivo za izvajanje različnih delavnic, na skupnih sestankih pa tudi usmeritve s poudarkom na tem, kaj je pri posamezni vrlini smiselno poglobljeno obravnavati. Prejeli smo plakate, ki smo jih izobesili v učilnice, da je bila aktualna vrlina učencem (in tudi učiteljem) ves čas na ogled in jih je spremljala kot opomnik. Med seboj smo si učitelji delili izkušnje in ideje, kako določeno temo predstaviti učencem, kako jih motivirati in navdušiti za sodelovanje.

Izbrane vrline naše šole se prepletajo z zgoraj opisanimi petimi temeljnimi vrednotami Slovenije. Še posebej se prepletata temeljna vrednota zaupanja in spoštovanja z vrlino spoštovanja, pa tudi vrlini sodelovanja ter solidarnosti z vrednotama medsebojne pomoči in pripadnosti. Vse temeljne vrednote (vrline) pa so povezane z odgovorom na vprašanja 'kdo sem in od kod prihajam', torej z občutjem in izražanjem pripadnosti svojemu narodu, tj. z narodno identiteto.

2.3 PRIMER KREPITVE VRLIN PRI RAZREDNIH URAH

V nadaljevanju sta opisana primera obravnave zgolj dveh vrlin, tj. spoštovanje in sodelovanje.

2.3.1 VRLINA SPOŠTOVANJE

V uvodnem delu učitelj razloži pomen pojma spoštovanje ter kako ga izražamo z besedami in dejanji. Pri tem izhaja iz učencev in jih aktivno vključi v pogovor. Učitelj je usmerjevalec pogovora in skrbi za to, da pogovor teče v pravo smer. Poudarek je na odgovornem ravnanju, tj., da spoštujemo pravila in dogovore ter se zavedamo posledic svojih dejanj. Pogovorimo se o tem, da je potrebno pravila in dogovore upoštevati tako v razredu kot v družini, v drugih ustanovah, v celotni državi in po vsem svetu. Le tako sooblikujemo neko skupnost, ki je pozitivno naravnana, ki pripada bodisi šoli, državi ali družbi nasploh. Pogovor usmerjamo tako, da učenci spoznajo, kako je pomembno, da cenimo raznolikost in se zavedamo, da bogati naše življenje. Omenimo jim, da je spoštovanje različnosti ena od usmeritev tudi znotraj temeljnih vrednot na državni ravni.

Nato sledi prva aktivnost, izziv, pri katerem se spomnijo petih ljudi, ki jih iz nekega razloga ne spoštujemo. Zatem poiščejo vsaj eno lastnost, ki jo pri teh ljudeh cenijo in zaradi katerih bi bili vredni spoštovanja. Učenci lahko, če želijo, delijo svoje razmišljanje z ostalimi, v nasprotnem primeru pa ga obdržijo zase.

Naslednja dejavnost se nanaša na spoštljive besede. Na tablo pritrdimo nekaj pregovorov o besedah. Učenci si jih v tišini pozorno preberejo in razmislijo o njihovem pomenu. Razdelimo jih v skupine po štiri ali pet članov. Sledi delo po skupinah. Vsaka skupina izžreba eno od zapisanih misli. V skupinah se pogovorijo o sporočilu pregovora, ki ga podkrepijo s svojim primerom ali izkušnjo. Sledi poročanje skupin. Ob koncu ostali učenci komentirajo, dopolnjujejo ali nadgrajujejo misli sošolcev, ki so poročali. Z učenci oblikujemo zaključek in poudarimo, da imajo izrečene besede zelo veliko moč in da moramo biti zaradi tega še posebej pozorni, da vedno govorimo z dobrim namenom.

Učencem so bile opisane dejavnosti zelo všeč. Iz vsake opisane dejavnosti se je razvila diskusija in vsak je želel z ostalimi deliti svoje mnenje, izkušnjo, idejo ipd.

2.3.2 VRLINA SODELOVANJE

V uvodnem delu se učitelj z učenci pogovori o pojmu sodelovanje in poudari, da resnično sodelovanje zahteva spoštovanje, odprtost za različna mnenja, potrpežljivost in odgovornost. Da pogovor teče v pravo smer, mora učitelj usmerjati pogovor, vanj aktivno vključiti učence in izhajati iz njih. Poudariti mora, da se med sodelovanjem učimo drug od drugega, razvijamo empatijo in krepimo vezi, ki omogočajo boljše odnose.

Predstavi jim nekaj primerov sodelovanja in pri tem poudari, da je potrebno sodelovati na vseh ravneh življenja. Kot mladostniki sodelujemo v družini in šoli, kasneje, v odraslosti, pa v službi in tudi znotraj države oziroma družbe/kulture, ki ji pripadamo.

Sledijo različne aktivnosti, s katerimi krepimo vrlino sodelovanja. Učencem je bila najbolj všeč dejavnost en svinčnik – dva risarja. Učence razdelimo v dvojice. V našem primeru so bili razdeljeni tako, da sta par sestavljala deček in deklica. Vsakemu paru damo en list in en flomaster. Učenca imata nalogo, da v dvojicah, z enim flomastrom, ki ga držita skupaj, narišeta skupno sliko v popolni tišini, brez pogovarjanja. Da nalogo par opravi, je na razpolago ena minuta.

Drugi del naloge zahteva, da na zadnjo stran lista narišeta vsak svojo sliko, spet brez dogovarjanja, v eni minuti, v popolni tišini, tako da skupaj držita flomaster. Ko vsi pari končajo, jih prosimo, da pokažejo obe risbi. Vsako dvojico vprašamo, kako sta se počutila, ko sta risala prvo in drugo risbo. Sprašujemo jih, ali je prišlo do kakšnega konflikta, ali se jima je uspelo dogovoriti in na kakšen način jima je to uspelo. Želimo izvedeti, ali je kdo v paru izsilil, da se je risalo prav to, kar si je on/ona zamislil/a ipd.

Odzivi učencev pri tej dejavnosti so bili zelo pozitivni. Skupaj smo ugotavljali, da je dobro sodelovanje zelo pomembno. Nekateri učenci so se že s pogledom dogovorili, kdo bo kaj risal pri prvem delu naloge. Nekateri so poročali o tem, da so se morali povsem prilagoditi (in podrediti) svojemu paru, drugi pa so se soočali z nemotiviranostjo svojega para.

Druga dejavnost, zelo všečna učencem, je bila sodelovalna zgodba. Poteka tako, da učenci sedijo v krogu, ko začne učitelj pripovedovati zgodbo, npr.: 'Nekega dne so se trije prijatelji izgubili v gozdu. Morali so najti pot domov …' Učenci zgodbo dopolnjujejo, in sicer, vsak učenec ustno tvori eno poved.

V našem primeru so se učenci ob zgodbi zabavali, nekateri pa tudi jezili, ker se ni razvijala po njihovih željah oziroma načrtih. Z učenci smo se pogovorili, da je to bistvo sodelovanja, da včasih moramo najti kompromis in da morata obe strani malo popustiti in se prilagoditi. Prav to krepi našo povezanost ter sodelovanje in tudi zaradi tega še vedno čutimo pripadnost skupini.

Učenci so prek opisanih dejavnosti spoznali pomen posameznih vrlin. Imeli so vpogled v to, kako v določenih situacijah ravna in razmišlja večina sošolcev. Vsak učenec je spoznal, kaj ima skupnega z ostalimi učenci, kako je sprejet v skupnost ter kako s svojimi vrlinami sooblikuje temeljne vrednote skupine, v kateri biva, pa naj bo to družina, oddelek, šola, nenazadnje pa tudi narod, ki mu pripada. Ugotavljali so, da lahko le s skupnimi vrednotami uspešno sobivamo v šoli in družbi nasploh.

3 ZAKLJUČEK

Vrednote, ki so povezane z narodovimi koreninami in iz njih tudi izhajajo, so zapisane v vzgojnem načrtu posamezne šole. Poznati jih morajo vsi zaposleni na šoli, tako strokovni delavci kot tudi tehnično in drugo osebje. Gre za to, da nam te vrednote predstavljajo tudi oporo pri reševanju vzgojne problematike. Vsi zaposleni na šoli jim morajo namenjati posebno pozornost in jih udejanjati pri pouku, zunaj njega in pri svojem delu.

Vrednote v vzgojnem načrtu morajo biti univerzalne narave, tudi takšne, da so glavne sestavine narodne zavesti. Ker učitelj težko sledi vsem vrednotnim usmeritvam in jih prenaša na učence, je smiselno, da si izbere tiste, ki so mu bližje. Odločitev učiteljev, katera življenjska vodila bodo izbrali, izpostavili in gradili z učenci, je odvisna tudi od osebnega pomena vrednot in ne zgolj od vzgojnega načrta šole.

Za dobro prakso se je izkazal način, ki smo ga načrtovali in izvajali na naši šoli. Ni dovolj, da je to zgolj zapisano v vzgojnih načrtih, ker jih učenci praviloma ne berejo in se zapisano v njih tudi vse premalo udejanja. Pomembno je, da jim poskušamo predstaviti življenjska vodila, ki nas pripeljejo do spoštovanja in življenja vrednot, ki vodijo tudi h globlji narodni zavesti. Učence bi morali še pogosteje opominjati na to, kdo smo in kaj si želimo biti, da bodo znali ohranjati svoj narodni ponos in ceniti svojo domovino.

4 VIRI IN LITERATURA

Iskra, Diana (2020): *Skupne vrednote in vzgojna ravnanja učiteljev v javni osnovni šoli* [Magistrsko delo]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za pedagogiko in andragogiko. Pridobljeno 12. 8. 2025: https://repozitorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=134469&lang=slv

MIZŠ, Priporočila o načinih oblikovanja in uresničevanja vzgojnega načrta osnovne šole (2008). Pridobljeno 29. 7. 2025: https://pedagogika.si/wp-content/uploads/2019/09/JUTRO-VZGOJNI-NACRT-DODATEK.pdf

Musek, Janek (2000): *Nova psihološka teorija vrednot*. Ljubljana: Inštitut za psihologijo osebnosti. Educy.

Musek, Janek (2003): *Slovenija v vrednotnem zrcalu*. Pridobljeno 1. 8. 2025: https://www.researchgate.net/profile/Janek-Musek-2/publication/344592587_Slovenija_v_vrednotnem_zrcalu/links/5f82bc90458515b7cf770c27/Slovenija-v-vrednotnem-zrcalu.pdf

Musek, Janek (2003): *Raziskovanje vrednot v Sloveniji in vrednotni univerzum Slovencev*. Pridobljeno 1. 8. 2025: https://www.researchgate.net/publication/345013856_Raziskovanje_vrednot_v_Sloveniji_in_vrednotni_univerzum_Slovencev

5 temeljnih vrednot Slovenije (2025). Pridobljeno 30. 7. 2025: https://vrednote.si/

Rus, Veljko; Toš, Niko (2021): *Vrednote Slovencev in Evropejcev.* Analiza vrednotnih orientacij Slovencev ob koncu stoletja. Pridobljeno 3. 8. 2025: https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-BUZPOXO1/93a85609-fee6-43b9-937f-049e9482980e/PDF

Škarja, Petra (2024): *Temeljne vrednote posameznika in družbe.* Pridobljeno 30. 7. 2025: https://www.petraskarja.com/temeljne-vrednote-posameznika-in-druzbe/

Vizija in vrednote šole. Pridobljeno 10. 8. 2025: http://www.mladika.si/index.php?option=com_content&view=article&id=197&Itemid=321

DEBLO VZGOJE:
ŠOLA KOT OSREDNJI NOSILEC

Šola je deblo, ki prenaša hranilne snovi iz korenin v veje. V tem poglavju so združeni prispevki o sistematični vzgojni nalogi šole, pedagoških konceptih in vlogi učitelja.

MEDPREDMETNA OBRAVNAVA DOMOVINSKIH TEM

CROSS-CURRICULAR TREATMENT OF PATRIOTIC THEMES

Anka Lango (anka.lango@guest.arnes.si), učiteljica zgodovine in učiteljica v podaljšanem bivanju, Osnovna šola Majde Vrhovnik, Slovenija

Povzetek

Prispevek predstavlja korenine oziroma izvire narodne zavesti in identitete, od koder narod črpa ter ohranja svoje moči. Vključujem izsledke, ki obravnavajo vlogo medpredmetnega načrtovanja pouka in njegove možnosti. V drugem delu nakažem možnosti medpredmetnega obravnavanja domovinskih in državljanskih tem pri pouku na primeru ekskurzije.

Abstract

The article presents the roots or sources of national consciousness and identity, from which the nation draws and preserves its strength. I include findings that deal with the role of interdisciplinary lesson planning and its possibilities. In the second part, I indicate the possibilities of cross-curricular treatment of homeland and citizenship themes in the classroom on the example of a school trip.

Ključne besede: narod, korenine naroda, domovinska vzgoja, medpredmetni pouk

Keywords: nation, roots of the nation, homeland education, cross-curricular education

1 UVOD

V prispevku razmišljam, podprto s pogledi drugih avtorjev, o koreninah narodovega drevesa, kje koreninita narodna zavest in identiteta in kje korenine naroda črpajo svoje lastne moči ter s tem ohranjajo svojo čvrstost. Obenem izpostavljam nekaj izsledkov, ki obravnavajo uporabnost medpredmetnega načrtovanja pouka.

Cilj prispevka je na primerih ekskurzij prikazati možnosti medpredmetnega obravnavanja domovinskih in državljanskih tem pri zgodovini in domovinski ter državljanski kulturi in etiki. Ta čas, ki je sicer drugače strukturiran, vseeno ponuja veliko možnosti za krepitev narodnega ponosa in identitete.

2 KORENINE NARODOVEGA DREVESA

2.1 KORENINE NARODOVEGA DREVESA IN IZVIRI, KI JIH NAPAJAJO

Menim, da se narodovo drevo kot živ organizem napaja iz močnih korenin in na drugi strani iz množice majhnih drobnih koreninic. Vse so pomembne in prinesejo narodu notranjih moči. Narodovo drevo najbolj čvrstijo večje in globoke korenine. Katere so glavne korenine, ki so globoki izviri in močni stebri, ki dajejo trdnost narodu tudi v času močnih viharjev?

Gonilo samobitnosti slovenskega naroda je naš čudoviti jezik, njegovo stoletno zorenje, začenši z Brižinskimi spomeniki, prvimi knjigami v času Trubarja ter narodnim preporodom z Linhartom in Vodnikom v Zoisovem krogu.

Od naselitve etničnega prostora je danes poseljena s Slovenci le še tretjina nekdanjega ozemlja. Po mnenju Grande (Granda, 2022: 18–20) Karantanci niso bili narod, ampak prebivalci pokrajine, ki so z okoliškimi rojaki doživljali preoblikovanje v samostojen narod. Njihov slovenski značaj se je ob jezikovni kulturi in navadah kazal

še v volitvah lastnih knezov. Brižinski spomeniki v slovenščini, ki naj bi nastali v 9. stoletju, so ključni dokaz, da se je v tem času zaključeval proces, ko so Slovani ali Sloveni postali Slovenci. Severni del slovenskega naroda predstavlja potomstvo skupnosti kneževine Karantanije. Granda soglaša tudi z mnenjem Grdine, da je bila tradicija, okoli katere so se zbirali očetje slovenskega naroda, v prvi vrsti jezikovna. Jezikovna tradicija je bila močnejša od zgodovinske, ki jih je bolj ločevala kot združevala. Tudi Peter Kozler je s svojim zemljevidom predvsem ugotavljal takratno stanje rabe jezika (Granda, 2022: 407– 408).

Jezik je kljub razdeljenosti skozi stoletja povezoval skupnost in njeno tradicijo. Iz jezika se je rojevala naša kultura, ki jo bogatijo narečja in kulturna dediščina. Vse to danes doživljamo kot pomembne izvire moči. »Zvestoba slovenskemu jeziku in občutenje narodno–jezikovne skupnosti sta del slovenske identitete« (Granda, 2022: 410).

Močna korenina naroda je danes ob jeziku še trdna narodna zavest in identiteta. Pisatelj Boris Pahor je trdil, da brez narodne zavesti z lastnim jezikom in tradicijo, ne obstane noben narod, tudi večji narodi ne (v: Zvonar Predan, 2018: 198–199). Tudi zgodovinska preteklost naroda je pomemben gradnik narodne identitete, saj predstavlja to, kar je narod kot skupnost skozi čas doživljal.

Narod je, vse od konca antike, klesalo tudi krščanstvo in krščanska miselnost, ki je prekvasila vso celino. Pomen krščanstva za Evropo je odločno izrazil Tom Holland. »Vpliv krščanstva na razvoj zahodne civilizacije je tako globok, da je postal skrit očem. Medtem ko se spominjamo nepopolnih revolucij, imamo usodo zmagovitih revolucij za samoumevne« (Holland, 2022: 27).

Ker je bila civilizacija, v kateri živimo tisočletja, krščanska, tudi predpostavke o tem, kako naj bo urejena, niso izšle iz antike, ampak po mnenju avtorja iz njene krščanske preteklosti. Trdi, da je sicer v Evropi vera v zatonu, a to ne velja za krščanske vrednote. »Prvine krščanstva še naprej napajajo moralo in domneve ljudi tako močno, da mnogi sploh ne zaznajo njihove navzočnosti. So kakor prašni delci, ki so tako drobni, da prostim očem niso vidni, pa jih vendarle vsi enako vdihujejo« (Holland, 2022: 501). Tudi krščanska vera je oporni steber naroda, kar se kaže posebej med Slovenci v zamejstvu in po svetu.

O prebujanju naroda govorimo v času Bleiweisa, Slomška, Prešerna, posebno v t. i. pomladi narodov leta 1848, saj takrat dobimo prvi politični program združene Slovenije v okviru avstrijskega cesarstva. Po mnenju Grande slovensko nacionalno vprašanje sloni na naravnem pravu, nastalo pa je v večnacionalni skupnosti. »Problem slovenske zgodovine v smislu oblikovanja političnega naroda ni v drugi polovici 18. ali 19. stoletja, ampak v srednjem in zgodnjem novem veku. Medtem ko so se številni narodi »potujčili«, kot na primer Langobardi, ki so imeli državo in kralja, vendar so naposled sprejeli romansko kulturo, so Slovenci stali in obstali, čeprav niso nikoli oblikovali kraljevine, niso imeli enotne države, ne skupnega cerkvenega organa, ne takšnih višjih družbenih plasti, ki bi politično skrbele za »narod«. Verjetno je sreča v tem, da niso živeli v narodni državi, ampak dinastični tvorbi, državi, ki je slonela na pokornosti in služenju vladarju« (Granda, 2022: 431).

Občutenje narodne identitete se je krepilo od konca 19. stoletja s čitalnicami in taborskim gibanjem. Ob koncu 1. svetovne vojne je narodno mejo na Štajerskem ubranil general Maister, močan udarec zanjo pa pomenita rapalska meja in koroški plebiscit. Po mnenju Grande so se v času med obema vojnama, ob nezadovoljstvu z jugoslovanskim okvirom, pojavili novi izrazi narodne zavesti. Izšli sta Kosova Zgodovina Slovencev in Melikova Slovenija. V tem času so vzniknile prve ideje samoslovenstva. Zagovarjal jih je Lambert Erlich, ki je v pridigi na Svetih Višarjah leta 1933 izrazil idejo samostojne in združene Slovenije. Tudi med 2. svetovno vojno je vztrajal v tem ter odklanjal tako fašizem, nacizem kot komunizem. Ker so ga komunisti videli kot edinega, ki lahko vzporedno z njimi organizira odpor proti okupatorju, je bil v maju 1942 likvidiran.

Ideje samoslovenstva ob koncu vojne niso zamrle, gojila sta jih Filip Terčelj in Ciril Žebot, ki je preko Rima odšel v ZDA pod okrilje patra Kazimirja Zakrajška. V samoslovenskih idejah je v Trstu do smrti vztrajal Franc Jeza. Samoslovenstvo so po 2. vojni poleg izseljencev vzdrževali še študijski dnevi v Dragi, na Občinah in v Tinjah na Koroškem. Svojo vlogo pri ohranjanju narodne zavesti je imela tudi narodnozabavna glasba, ki je bila izredno sprejeta med Slovenci izven meja. Ideje samoslovenstva so postale stvarnejše v osemdesetih letih, ko so ob poglabljanju razkroja Jugoslavije dobile tudi širšo javno podporo.

Neusmiljen kritik sistema je bil Jože Pučnik, ki je postal kasneje gonilna sila osamosvajanja (Granda, 2020: 27–53). Po mnenju Grande sta kulturo po vojni, poleg Edvarda Kardelja, usmerjala še Josip Vidmar in Dušan Pirjevec. Kljub temu slovenska kultura ni izgubila ostrine, kar najbolj dokazuje uprizoritev znamenite Smoletove Antigone. K odkritosti v kulturi je močno prispeval Boris Pahor, ki je leta 1975 skupaj z Alojzom Rebulo objavil intervju z Edvardom Kocbekom o povojnih pobojih. Granda vidi kulturo kot najboljše sredstvo za obrambo slovenstva, kar ilustrira tudi s primerom fresk Toneta Kralja po primorskih cerkvah (Granda, 2022: 410–414).

Slika 1: Spomenik Jožetu Pučniku na Brdu pri Kranju (Foto: Anka Lango)

Po mnenju Fridl Jarčeve so si v prelomnem času pred osamosvojitvijo za dosego stoletnih sanj naroda prizadevali prav kulturni ustvarjalci. Znanilec nove dobe je bila 57. številka Nove revije. V njej so leta 1987 pisci zagovarjali demokratizacijo, večstrankarstvo in mednarodno pravno utemeljeno pravico naroda do samoodločbe. Šlo je za oblikovanje državne suverenosti naroda na osnovi jezika in kulturne identitete. Te procese je podprlo tudi Društvo slovenskih pisateljev, ki je leta 1988 pripravilo t. i. pisateljsko ustavo. Slovenska matica je podprla Odbor za varstvo človekovih pravic, ustanovljen ob aretaciji četverice, pa tudi ustanavljanje zvez in strank. V tem času izidejo provokativna dela Balantiča in Jančarja. Enotnost kulture, ki je kulminirala v času procesa proti četverici, ob branju Majniške deklaracije leta 1989, v času plebiscita ter pri udejanjanju slovenske osamosvojitve, pa je kasneje začela kazati razpoke. Ko je kultura opravila narodno buditeljsko in državotvorno nalogo, se je po mnenju avtorice znašla v idejni praznini (Fridl Jarc, 2020: 219–225).

V petih letih zgoščenega zgodovinskega časa je bilo v duhovnem in državotvornem pomenu oblikovano vrednostno središče naroda, ki je utemeljeno ne le na ustavnopravni način, ampak s plebiscitarno udeležbo ljudi. Vrednostno središče naroda se nahaja na presečišču svetega, narodnega in ustavnega (Jambrek idr., 2025: 803).

Slika 2: Spominska plošča na Koči Jezero na Brdu pri Kranju (Foto: Anka Lango)

Med korenine, ki so oblikovale značaj naroda, moramo šteti geografske značilnosti slovenskega ozemlja. Na prepihu v prehodnem svetu, med gorami, morjem, dinarskimi vzpetinami in panonsko nižino se je oblikoval trdoživ narodni značaj. Pahor meni, da smo prav zaradi trdoživosti preživeli stoletja in je zato vera v obstoj naša dolžnost in dediščina, ki raste iz kamna kakor hrast na kraški gmajni (Pahor, 2020: 22–23).

Številni pesniki in pisatelji poudarjajo, da živimo na prelepem koščku sveta in s tem krepijo našo identiteto. To velja za Cankarjeve misli v povesti Kurent. »O domovina, ko te je Bog ustvaril, te je blagoslovil z obema rokama in je rekel: „Tod bodo živeli veseli ljudje!“ Skopo je meril lepoto, ko jo je trosil po zemlji od vzhoda do zahoda; šel je mimo silnih pokrajin, pa se ni ozrl nanje — puste leže tam, strmé proti nebu s slepimi očmi in prosijo milosti. Nazadnje mu je ostalo polno prgišče lepote; razsul jo je na vse štiri strani, od štajerskih goric do strme tržaške obale ter od Triglava do Gorjancev, in je rekel: „Veseli ljudje bodo živeli tod; pesem bo njih jezik in njih pesem bo vriskanje!“ (Cankar, 1995: 16). Med domoljubnimi avtorji velja izpostaviti Toneta Kuntnerja, ki v pesmi Je hiša, domovino simbolno označi kot hišo. »Je hiša zgrajena. S kletjo temeljena, v živo skalo klesano kletjo. Je zidana hiša z žgano opeko. Je malta zamešana z znojem, s krvjo. Je s srcem grajena. Je ozemljena zoper sovražne strele in grom. Je streha človeku, je sanjam zavetje. Bo trdna in trajna, če nam bo dom« (Kuntner, 1985: 50).

2.1.1 KAJ HROMI ČLOVEKA IN OGROŽA NARODOVO DREVO IN NJEGOVE KORENINE

Po mnenju Jana Zobca narod hromi polpretekla zgodovina. Vez z zahodno civilizacijo, ki se je v času med obema vojnama zrahljala, se je s komunistično revolucijo pretrgala. Povojni poboji in izseljevanje zaradi političnih in ekonomskih vzrokov so imeli velike demografske posledice (Zobec, 2020: 363). Življenje v totalitarni državi je zadalo pečat slovenski duši ter miselnosti, kar se prenaša na mlajše generacije. V matični Sloveniji prihaja do erozije vrednot slovenske osamosvojitve in do kršenja vrednot, zapisanih v osamosvojitvenih dokumentih in Ustavi, zato težko govorimo o isti nacionalni duši izseljenske, tudi zamejske Slovenije na eni strani in tiste v matični domovini (Zobec, 2020: 363–365).

Strokovnjaki že dolgo govorijo o demografski zimi, ki ogroža narod. Tudi Čepar ocenjuje, da je potrebno sprejeti ukrepe družinske politike in odpraviti kadrovske vrzeli ali primanjkljaj ljudi v delovni starosti (Čepar, 2020, 299–307). Menim, da država ne ukrepa zadostno in ne sprejema pravih odločitev. Ukinitev urada za demografijo je zaradi vsega naštetega težko razumljiva.

Po mnenju Helene Jaklitsch tudi med izseljenci in v zamejstvu vlada razočaranje, da jih Slovenci v Sloveniji še vedno slabo poznajo ter jim ne priznavajo vloge, ki so jo imeli pri mednarodnem priznanju Slovenije (Jaklitsch, 2020: 381–393).

Matija Ogrin meni, da nas hromi polpreteklost s povojnimi poboji. Pobiti še vedno niso dostojno pokopani, zato narod ne diha s polnimi pljuči. Naslednikom revolucije je težko priznati, da je bila večina teh, ki ležijo v kraških breznih in jamah po Sloveniji, nedolžna. Pobitim, krivim ali nedolžnim, pa jemljejo temeljno človekovo pravico, pravico do groba (Ogrin, 2020: 55–65).

Menim, da je bila z ukinitvijo dneva spomina na žrtve pobojev, njim in njihovim svojcem odvzeta pravica do spominjanja. Pretekli totalitarni sistem je na ravni Unije že doživel obsodbo, v slovenskem parlamentu še ne. V ukinitvi muzeja slovenske osamosvojitve lahko vidimo poskus pozabe, zastrtja in razvrednotenja osrednjih simbolov, ki so izgrajevali državotvornost naroda.

2.2 MEDPREDMETNO NAČRTOVANJE POUKA

Medpredmetne povezave so didaktični pristop, ki daje trajnejše in uporabnejše znanje, ki sledi vseživljenjskemu učenju. Gre za povezovanje vsebin različnih predmetov znotraj predmetnika ter povezave enega predmeta z različnimi predmetnimi področji (npr. okoljska vzgoja, domovinska in državljanska vzgoja ...). Vedeti moramo, katere cilje želimo doseči, npr. učno ciljne, procesno razvojne. Potrebno je dobro načrtovanje izvedbe pouka in poznavanje predznanja otrok. Uporaba je smiselna za večjo ustvarjalnost in motivacijo. Če ga uporabimo za motiviranje, moramo povezati novo znanje z že znanim. Pristop je najbolj učinkovit za utrjevanje in uporabo znanja (Štemberger, 2007: 97–100). Medpredmetni pouk se izvaja tudi spontano. Za načrtovanje medpredmetnega dela pa so primernejši dnevi dejavnosti in tudi ekskurzije (Štemberger, 2007: 106).

Po mnenju Sicherl-Kafolove so po izkušnjah zaradi takega pristopa učenci bolj motivirani, samozavestni in uspešni, imajo boljše medosebne odnose. Tudi učne sposobnosti se večajo, če uporabljamo različne vrste inteligenc, npr. jezikovno, logično matematično ... (Sicherl-Kaforl, 2007: 114).

2.2.1 MEDPREDMETNO NAČRTOVANJE OBRAVNAVE DOMOVINSKIH IN DRŽAVLJANSKIH TEM

Z etično in državljansko vzgojo v šoli se ukvarjajo zgodovina kot tudi domovinska in državljanska kultura in etika, ki je sama po sebi medpredmetnega značaja.

Devjakova (Devjak, 2007:151–153) meni, da predmet razvija interes za etična vprašanja, vrednote in identiteto. Tudi cilji osnovne šole, zapisani v 2. členu Zakona o OŠ, se prekrivajo s cilji predmeta. Učenci pridobljeno znanje povezujejo z ostalimi predmeti, dnevi dejavnosti in ekskurzijami. Avtorica navaja, da je Svet Evrope od leta 2005 dopuščal lastno nacionalno politiko, ki ima pravico do ohranjanja nacionalnih interesov v vzgoji in izobraževanju, torej gradnjo domovinske identitete. Šole in učitelji učencem lahko ponudijo dejavnosti za razvijanje zavesti o državni pripadnosti, kulturi in jezikovni dediščini ter raznolikosti (Uršič, 2007: 577).

Trenutna prenova učnih načrtov želi učence in učitelje opremiti s kompetencami za soočanje z izzivi prihodnosti. Prenovljeni načrti naj bi sledili skupnim kompetencam, to so: za trajnostni razvoj, digitalne, državljanske, kompetence podjetnosti, zdravja in dobrobiti. V okviru državljanskih kompetenc je zajeto področje jezika, državljanstva, umetnosti in kulture (ZRSŠ, 2024). Opažam, da domovinska vzgoja v okviru te prenove stopa v ozadje in bo v prihodnje bolj prepuščena izbiri učitelja. Pri doseganju ciljev učnih načrtov lahko

učitelji iščemo ideje in navdihe tudi preko spletnih povezav, ki ponujajo primere dobrih praks vključevanja domoljubja v pouk (Združenje za VSO, 2023).

2.3 LASTNI PRIMERI MEDPREDMETNEGA OBRAVNAVANJA DOMOVINSKIH IN DRŽAVLJANSKIH TEM

Predstavljam ekskurziji za 6. in 7. razred kot možnost medpredmetnega povezovanja domovinskih in državljanskih tem pri predmetih zgodovina, domovinska in državljanska kultura in etika ter geografija na primeru dveh ekskurzij.

Na ekskurziji učenci znanje utrdijo, saj se podaja primerjalno iz različnih vidikov, usvojeno znanje pa je bolj celostno. Tak medpredmetni pristop omogoča, da učenci znanje, pridobljeno pri pouku, med ekskurzijo strnejo v smiselno celoto, ga lažje razumejo, predstavijo v obliki poročil, osmislijo in konkretizirajo v svojem vsakdanjiku.

Obravnavo domovinskih tem preko ekskurzije sem načrtovala prvenstveno kot povezovanje s predmetom zgodovina, ki ga poučujem v 6. in 7. razredu. Domovinske teme spoznavajo učenci tudi pri ostalih predmetih, v 7. razredu pa v okviru samostojnega predmeta DKE.

Nekaj dni pred odhodom z učenci izvedem celourno pripravo na ekskurzijo ter poudarim varnostne vidike take oblike pouka. Učenci dobijo informacije glede prehrane, o vsebini in časovnem poteku dejavnosti in o potrebščinah, ki jih bodo potrebovali. Prejmejo ustna navodila za delo na ekskurziji in za pisanje poročila. Pisno navodilo za delo in pisanje končnega poročila dobijo ob pričetku ekskurzije.

2.3.1 EKSKURZIJA 6. RAZREDOV NA NOTRANJSKO

Ta ekskurzija zajema ogled muzeja v Parku vojaške zgodovine v Pivki in obisk Cerkniškega jezera. Tam si ogledamo Center za obiskovalce Cerkniškega jezera, poleg učnega sprehoda ob jezeru pa izvedemo terensko opazovalno delo.

Učni cilji ekskurzije posegajo na področje zgodovine in geografije.

- Učenci z opazovanjem in razlago vodičev utrjujejo geografske značilnosti dinarskokraških pokrajin, ki so jih spoznavali pri predmetu družba v 5. razredu.
- Poleg tega preko terenskega dela utrjujejo znanje orientacije in opazovanja pokrajine, ki ga usvajajo v 5. razredu pri družbi in v 6. razredu pri geografiji.
- Preko opazovanja zgodovinskih eksponatov v muzeju utrjujejo znanje o različnih vrstah zgodovinskih virov, ki jih obravnavamo pri zgodovini.
- Z ogledom razstave *Pot v samostojnost* spoznavajo vzroke za osamosvajanje Slovenije, utrdijo znanje o ključnih dogodkih osamosvojitve in s tem povezanih praznikov ter ovrednotijo pomen zgodovinskih in kulturnih spomenikov.
- Učenci se dejavno vključujejo v program dejavnosti, napišejo končno poročilo, pridobivajo in razvijajo sposobnosti za neposredno opazovanje naravnih in družbenih pojavov v pokrajini, spoznavajo učinke dejavnosti v pokrajini ter ozaveščajo trajnostnost.

Učenci so na ekskurziji aktivni. Med vožnjo sledijo vodenju učitelja, opazujejo pokrajino iz avtobusa, med vožnjo vrišejo pot ekskurzije v nemi zemljevid, izpolnjujejo itinerarij časovnega poteka ekskurzije in rešijo delovni list (priloga 1). Med ogledi poslušajo razlago vodičev, si ogledajo eksponate in pokrajino, v Centru za obiskovalce Cerkniškega jezera se urijo preko izkustvenih nalog, na terenu pa rešujejo terenske naloge (priloga 2). Določene zanimivosti iz razlage si tekom ekskurzije zapišejo. Po izvedeni ekskurziji po danih navodilih izdelajo poročilo.

2.3.2 NA EKSKURZIJI 7. RAZREDOV V CELJE

V Celju si ogledamo Pokrajinski muzej in Celjski grad, kjer izvedemo še delo na terenu.

Učni cilji ekskurzije posegajo na področje zgodovine, geografije ter DKE.

- Učenci z opazovanjem utrjujejo geografske značilnosti predalpskih pokrajin, ki so jih spoznavali pri družbi v 5. razredu.
- S terenskim delom utrdijo orientacijo in opazovanje pokrajine, kar usvajajo tako v 5. razredu kot tudi v 6. razredu pri geografiji.
- Ob razlagi in opazovanju zgodovinskih eksponatov v muzeju utrdijo znanje o prazgodovinski in antični dobi.
- Na gradu utrjujejo znanje o srednjeveški dobi in Celjskih grofih, državnih simbolih Slovenije, spoznavajo grajski način življenja in ovrednotijo pomen zgodovinskih in kulturnih spomenikov.
- Med ekskurzijo se dejavno vključujejo v program ekskurzije in znajo napisati poročilo, razvijajo sposobnosti za neposredno opazovanje naravnih in družbenih pojavov v pokrajini, spoznavajo učinke dejavnosti v pokrajini in širijo zavest o pomenu trajnostnega razvoja.

Tudi v tem primeru so učenci aktivni, med vožnjo sledijo razlagi učitelja, opazujejo pokrajino iz avtobusa, označijo pot ekskurzije, izpolnjujejo itinerarij ter rešijo delovni list. Med ogledom muzeja in gradu sledijo razlagi, si ogledujejo eksponate, na gradu rešujejo terenske liste. Posamezne zanimivosti z ekskurzije si zabeležijo in to znanje uporabijo pri pisanju poročil, ki jih tudi razstavimo.

Slika 3: Ekskurzija na Celjski grad (Foto: Anka Lango)

Slika 4: Terensko delo na Celjskem gradu (Foto: Anka Lango)

V letošnjem letu so učenci od 5. do 8. razreda predstavili ekskurzije na prireditvi ob dnevu državnosti, ki je bila zasnovana kot oddaja, v katero so se javljali novinarji iz različnih krajev Slovenije. Ena od možnosti je tudi, da pred ekskurzijo učenci pripravijo prispevke, povezane z ekskurzijo in jih potem predstavijo na ekskurziji.

Ob arheoloških ostankih, kulturni dediščini, naravnih znamenitostih in lastni aktivnosti učenci poglobijo znanje o narodovih koreninah in narodno zavest. Z ogledom razstave Pot v samostojnost v Parku vojaške zgodovine učenci pridobijo nazoren vpogled v vzroke za osamosvajanje in mejnike v procesu osamosvajanja in z njimi povezane državotvorne praznike. Učenci začutijo pomen dogodkov, ki predstavljajo vrednostno središče naroda in njegove korenine. S spoznavanjem Celja in celjskih grofov učenci širijo poznavanje preteklosti naroda in ga povežejo z državnimi simboli, kar vse čvrsti domoljubje.

Opažam, da učenci pri izdelavi poročil upoštevajo navodila in vključijo vse potrebne elemente, kot so dobro izdelana naslovnica, izpolnjen zemljevid z vrisano potjo ekskurzije in izdelano legendo zemljevida ter primeren obseg in vsebina poročila. V skladu z našim dogovorom v poročilo zapišejo spoznanja, ki so jih pridobili na ogledih in s terenskim delom. Učenci izdelajo izčrpna poročila, vanje vključijo tudi zanimivosti, ki so se jim vtisnile v spomin ter tisto, kar jim je bilo še posebej všeč. Ocenjujem, da z aktivnim delom na terenu in pisanjem zaključnega poročila učenci povežejo že znano z novimi spoznanji, sinteza pa prinaša znanju večjo trajnost in uporabnost. Poleg novih spoznanj učenci razvijajo tudi veščine in spretnosti orientiranja in opazovanja površja in poselitve, z vrednotenjem izredne stavbne in arheološke dediščine pa krepijo ponos do preteklosti naroda in naklonjen odnos do domovine.

3 ZAKLJUČEK

Vzgajanje k domoljubju ni stvar enega predmeta, saj rodi boljše sadove, če se izvaja medpredmetno in prežema celotno šolsko skupnost. Obstaja več poti h krepitvi domoljubja, a je pomembno, da smo inovativni, da izbiramo dejavnosti, kjer so učenci aktivni. Če domoljubje prežema učitelja, ga bo veliko lažje spontano posredoval učencem.

Ugotavljam, da učenci preko aktivnosti na ekskurzijah bolje ozaveščajo vrednote domoljubja in se po njih ravnajo tudi sami.

4 VIRI IN LITERATURA

Cankar, Ivan (1995): *Kurent*. Ljubljana: Mihelač.

Devjak, Tatjana (2007): *Nadgraditev ciljev predmeta državljanska vzgoja in etika v določenih orientacijah medpredmetnega in praktičnega življenja na šoli*, v: Janez Krek; Tatjana Hodnik Čadež; Janez Vogrinc; Barbara Sicherl Kafol; Tatjana Devjak, Vesna Štemberger (ur.): Učitelj v vlogi raziskovalca: akcijsko raziskovanje na področjih medpredmetnega povezovanja in vzgojne zasnove v javni šoli (str. 150–178). Ljubljana: Pedagoška fakulteta UL. Littera picta d.o.o.

Čepar, Drago (2020): *Demografsko vprašanje kot ključ za prihodnost*, v: Ivan Janez Štuhec (ur.): Z lepilom na podplatih; zbornik (str. 27–53). Celje: Ministrstvo za kulturo RS, Zbor za republiko: Celjska Mohorjeva družba.

Jaklitsch, Helena (2020): *Slovenci po svetu in njihov doprinos k osamosvojitvi ter razočaranja po njej*, v: Ivan Janez Štuhec (ur.): Z lepilom na podplatih; zbornik (str. 219–231). Celje: Ministrstvo za kulturo RS, Zbor za republiko: Celjska Mohorjeva družba.

Fridl Jarc, Ignacija (2020): *Kulturna politika in njena identiteta*, v: Ivan Janez Štuhec (ur.): Z lepilom na podplatih; zbornik (str. 219–231). Celje: Ministrstvo za kulturo RS, Zbor za republiko: Celjska Mohorjeva družba.

Granda, Stane (2020): *Pot v samoslovenstvo*, v: Ivan Janez Štuhec (ur.): Z lepilom na podplatih; zbornik (str. 27–53). Celje: Ministrstvo za kulturo RS, Zbor za republiko: Celjska Mohorjeva družba.

Granda, Stane (2022): *Rojstvo političnega slovenstva glede na jezik in teritorij*, v: Vanja Kočevar (ur.): Kolektivne identitete skozi prizmo zgodovine dolgega trajanja: slovenski pogledi (str. 405–432). Ljubljana: Založba ZRC.

Granda Stane (2022): *Pot v samoslovenstvo.* Ljubljana: Družina.

Holland, Tom (2022): *Vladavina*: kako je krščanstvo preobrazilo svet. Ljubljana: Družina.

Jambrek, Peter; Petrič, Ernest; Puhar, Alenka idr. (2025): *Srečanje misli za odločilne trenutke*, v: Peter Jambrek (ur.): Soglasje za zgodovinski trenutek; Novi prispevki za slovenski pomladni program (str. 794–803). Ljubljana: Katedrala svobode, zavod za demokratični razvoj.

Koncept za medpredmetno vsebino domoljubje (2023). Ljubljana: VSO. Pridobljeno 6. 8. 2025: https://www.domoljubje.si/files/Koncept_za_medpredmetno_vsebino_domoljubje_2013_2.pdf

Kuntner, Tone (2015): *Slovenska pomlad.* Ljubljana: Karantanija.

Ogrin, Matija (2020): *Notranja vez slovenske prenove*: spomin na žrtve revolucije, v: Ivan Janez Štuhec (ur.): Z lepilom na podplatih; zbornik (str. 219–231). Celje: Ministrstvo za kulturo RS, Zbor za republiko: Celjska Mohorjeva družba.

Pahor, Boris (2020): *Tako mislim.* Ljubljana: Mladinska knjiga.

Sicherl Kafol, Barbara (2007): *Procesni in vsebinski vidiki medpredmetnega povezovanja*, v: Janez Krek; Tatjana Hodnik Čadež; Janez Vogrinc; Barbara Sicherl Kafol; Tatjana Devjak, Vesna Štemberger (ur.): Učitelj v vlogi raziskovalca; akcijsko raziskovanje na področjih medpredmetnega povezovanja in vzgojne zasnove v javni šoli (str. 112–130). Ljubljana: Pedagoška fakulteta UL. Littera picta d.o.o.

Skupni cilji in njihovo umeščanje v učne načrte in kataloge znanj (2024). Ljubljana: ZRSŠ in MIZŠ. Pridobljeno 31.7. 2025: www.zrss.si/pdf/skupni_cilji.pdf

Štemberger, Vesna (2007): *Načrtovanje in izvajanje medpredmetnih povezav*, v: Janez Krek; Tatjana Hodnik Čadež; Janez Vogrinc; Barbara Sicherl Kafol; Tatjana Devjak; Vesna Štemberger (ur.): Učitelj v vlogi raziskovalca; akcijsko raziskovanje na področjih medpredmetnega povezovanja in vzgojne zasnove v javni šoli (str. 93–111). Ljubljana: Pedagoška fakulteta UL. Littera picta d.o.o.

Uršič, Brigita (2007): *Medpredmetno povezovanje področja državljanskega izobraževanja in etike s kurikulum 1., 2. ter 3. razreda OŠ*, v: Janez Krek; Tatjana Hodnik Čadež; Janez Vogrinc; Barbara Sicherl Kafol; Tatjana Devjak, Vesna Štemberger (ur.): Učitelj v vlogi raziskovalca; akcijsko raziskovanje na področjih medpredmetnega povezovanja in vzgojne zasnove v javni šoli (str. 573–606). Ljubljana: Pedagoška fakulteta UL. Littera picta d.o.o.

Zobec, Jan (2020): *Tri Slovenije – ena identiteta*, v: Ivan Janez Štuhec (ur.): Z lepilom na podplatih; zbornik (str. 219–231). Celje: Ministrstvo za kulturo RS, Zbor za republiko: Celjska Mohorjeva družba.

Zvonar Predan, Darka (2018): *Boris Pahor: najini pogovori.* Knjižna zbirka Frontier: Kulturni center.

5 PRILOGE

Priloga 1: Delovni list ekskurzije za 6. razred – dve strani

Priloga 2: Terenski list ekskurzije za 6. razred – dve strani

Priloga 3: Navodila za delo na ekskurziji in izdelavo poročila

Ekskurzija 6 Ime in priimek_____

1. Dopolni besedilo.

Svet med Postojno in Pivko imenujemo _____ vrata, saj so naravni prehod in pomembno prometno križišče, kjer se od ceste proti Divači odcepi cesta proti _____ _____ in pogorju Snežnika. Od železnice proti _____ se tu odcepi proga proti Ilirski Bistrici in hrvaški Reki.
Zaradi dobre lege je _____ tu med obema svetovnima vojnama zgradila več _____. Objekte je po 2. svetovni vojni zasedla _____vojska. Danes so preurejeni v _____ _____ _____ Pivka.

2. Obkroži ustrezno možnost.

Skozi Postojno in Pivko je že v preteklosti potekala pomembna tovorna pot, zato je v grbu občine Pivka upodobljen:

a.) Peter Klepec c) medved

b.) grad d) Martin Krpan

Pivška občina leži na naravni meji ali razvodju, saj delno odteka po reki Pivki v Črno morje, delno pa v reko Reko in nato v Jadransko morje.

DA NE

Reka Pivka teče počasi po Pivški kotlini in v Spodnji Pivki ponikne. V tisočletjih je ustvarila najdaljšo podzemno jamo v Sloveniji.

a.) Planinsko jamo. b.) Škocjanske jame. c.) Postojnsko jamo.

Na območju Pivke je kar 10 presihajočih jezer.

DA NE

Pivka je imela pomembno vlogo v času osamosvajanja, ker:

a.) so v času vojne za Slovenijo tu potekali odločilni boji med Teritorialno obrambo in policijo ter Jugoslovansko armado

b) so 26. junija 1991 iz te vojašnice na ceste zapeljali prvi tanki Jugoslovanske armade in s tem začeli agresijo na novo nastalo Republiko Slovenijo.

3. Pomembne mejnike v nastajanju slovenske države oštevilči po vrsti od 1. do 5.

_____ Slovenijo zapusti zadnji jugoslovanski vojak (danes Dan suverenosti)

_____ razglasitev samostojne države (danes Dan državnosti)

_____ nastanek Demos-a in 1. večstrankarske volitve

_____ plebiscit za samostojno in neodvisno državo Slovenijo (obeležujemo z Dnevom samostojnosti in enotnosti)

_____ osamosvojitvena vojna

4.

_____ Republike Slovenije je pomemben simbol naše države. Pobarvaj jo.	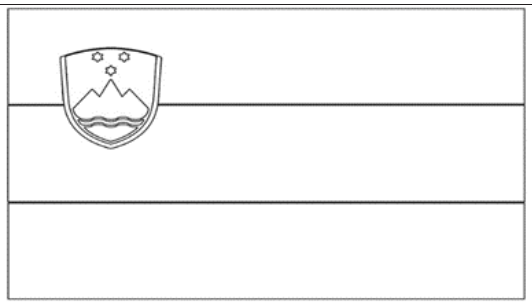

5. Dopolni besedilo.

Cerkniško jezero nastaja na jugu Cerkniškega polja, ki je drugo največje _____ polje pri nas. Jezero se napolni _____ ob obilnem deževju in spomladi, ko se tali sneg. Jezero presahne maja in junija, zato se imenuje _____ jezero.

Polje poplavi potok _____, ki izvira na jugovzhodu, pa tudi podzemne vode Križne jame, Cerkniščica ter vode z Javornikov. Vsa voda ponika v več _____ in teče podzemno v več smereh proti Rakovemu Škocjanu, Planinskemu polju in celo oddaljeni Bistri.

Jezero je pomembno zaradi gojenja _____, ki jih ob suši varujejo v delu jezera, ki ne presahne ter kot gnezdišče mnogih vrst _____. Na Cerkniškem polju so zaradi zaščite narave omejene dejavnosti, npr. _____ dejavnost.

O Cerkniškem presihajočem jezeru je pisal in ga raziskoval v delu Slava _____ _____ tudi Janez Vajkard _____ .

Vir Janez Vajkard Valvasor - Wikipedija, prosta enciklopedija (wikipedia.org) Živi svet Cerkniškega jezera - Novice z Notranjske

Ekskurzija 6. razred

Terensko delo

Ime in priimek: **Datum:**

LEGA

a) Ugotovi kje se nahajaš in **lego stojiščne točke s črko A** označi na zemljevidu na naslednji strani.

b) **Orientiraj se.** Ugotovi, v kateri smeri od stojiščne točke se nahaja Cerknica. Obkroži ustrezno stran neba v spodnjem stavku.

Cerknica se nahaja v **S J V Z SV SZ JV JZ** glede na smer stojiščne točke.

c) Izračunaj zračno razdaljo med **Dolenjim jezerom in Cerknico**.

Zračna razdalja:_____m

č) Izračunaj **relativno višino** med Veliko Slivnico in Gradiščem.

Relativna višina:_____m

OPAZOVANJE VREMENA

Izmeri temperaturo zraka ter odčitano vrednost vpišite na spodnjo črto.
"Če je pretežno jasno, nebo prekriva le ena ali dve osmini oblakov. "Če je pretežno oblačno, nebo prekriva sedem osmin oblakov."

"Delno oblačno pomeni, da približno pol neba prekrivajo oblaki. Delno do pretežno oblačno pa od polovice, torej štirih osmin, pa vse do sedem osmin prekritosti neba z oblaki."

Temperatura zraka je: _____

Določi **jasnost oz. oblačnost** ter **smer gibanja oblakov**. Ugotovitve obkrožite oz. zapišite na spodnjo črto.

a) jasno b) pretežno jasno c) poloblačno č) pretežno oblačno

d) oblačno e) dežuje f) sneži g) megla

Smer gibanja oblakov je: a) od_____proti_____. b) jih ni oz. se ne gibljejo

Določite **smer vetra**!

„Smer vetra *določamo po strani neba, od koder* veter *piha.*"

Smer vetra: _____

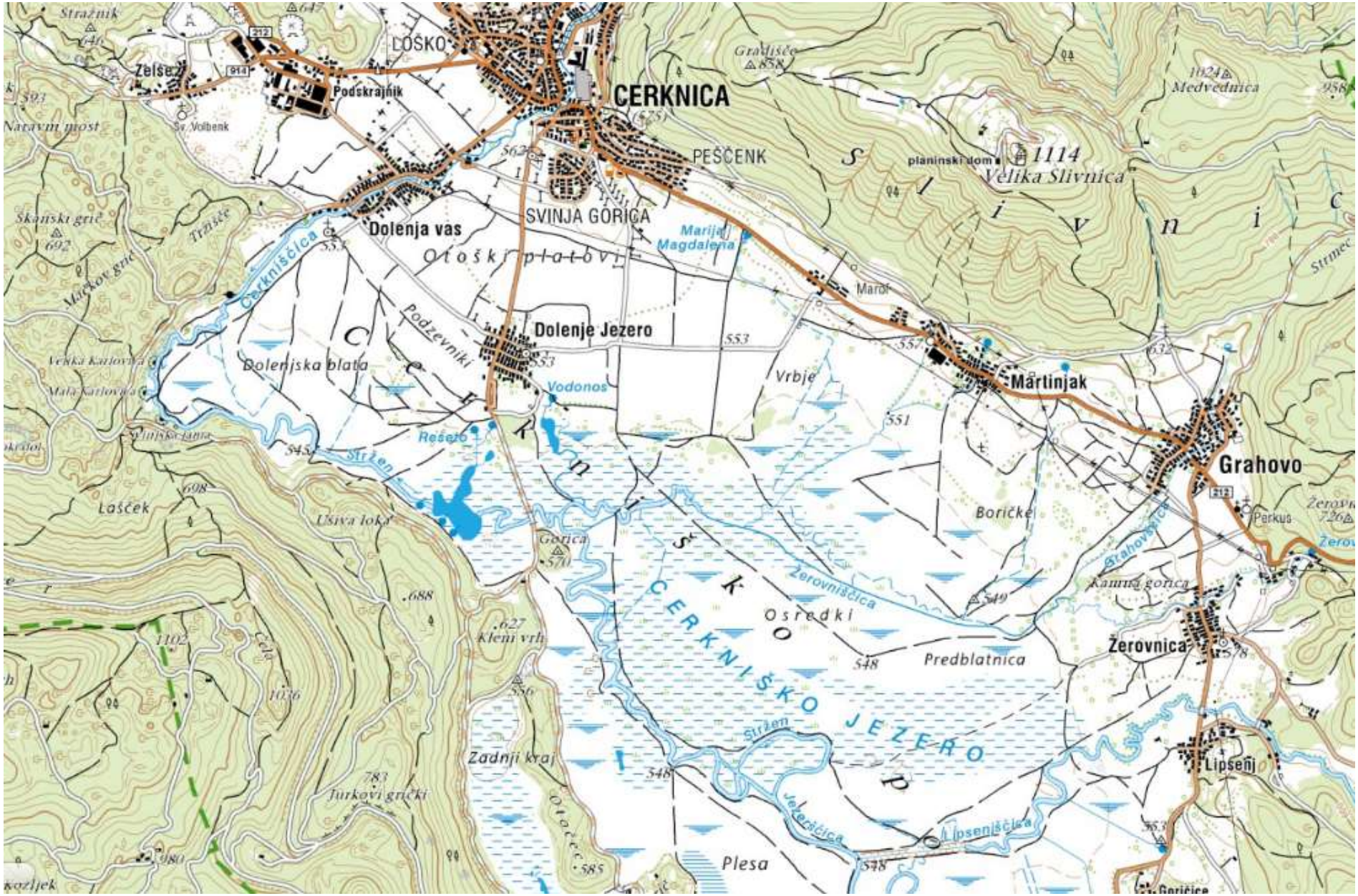

Cerkniško polje, Merilo: 1: 75000

Vir: Geopedia.si

CERKNIŠKO JEZERO

Opiši značilnosti jezera, ob katerem se nahajaš. Odgovori na vprašanje in izpolni preglednico. Obkrožiš lahko več značilnosti v enaki vrstici. Če opaziš še kaj drugega, dodaj v spodnjo vrstico.

Kakšne raba tal prevladuje v okolici? Obkroži pravilno izbiro.

a) njiva b) travnik c) pozidane površine d) kamp e) športno-rekreacijske dejavnost

vrsta vode	naravno jezero	zajezitveno jezero	ribnik	jezero v izkopu	mrtvica
dotok vode	brez	majhen potok	več majhnih potokov	večji potok	reka
iztok iz jezera	brez	majhen potok	večji potok	reka	
premer vode	do 20 m	20–50 m	50–100 m	100–500 m	več kot 500 m
dolžina obale	do 50 m	50–150 m	150–500 m	500–1000 m	več kot 1000 m
barva vode	brez barve	zelena bistra	modra bistra	rjavkasta	kalna
vonj vode	brez vonja	diši po sveži vodi	diši malo zatohlo	malo smrdi	močno smrdi
rastje ob obali	golo	trava	trstičje	grmi in nizko drevje	visoko drevje
raba tal ob obali	grmičje	gozd	travnik	njiva	pozidano
značilnosti obale	naravna	položna	zelo strma	utrjena s kamni	iz betona
gradivo na obali	blato	pesek	droban prod	debel prod	skale
čistoča na obali	zelo čisto	posamični odpadki	precej odpadkov	veliko odpadkov	zelo onesnaženo
dostop do obale	zelo težko	malo težko	pešpot do obale	kolovoz do obale	cesta do obale
raba obale	nobene rabe	stojišča za ribiče	prostor za piknik	preprosto kopališče	urejeno kopališče
drugo					

EKSKURZIJA – 6. RAZRED

Ime in priimek:_____ **Datum:**_____

Navodila za uspešno delo na ekskurziji:

1. Natančno opazuj pokrajino in kraje na poti poišči na zemljevidu Slovenije, vnesi pot ogleda v nemo karto in itinerarij, ki ju priložiš v poročilo.
2. Spremljaj razlago, zapisuj zanimivosti, a ne celotne razlage.
3. Če boš iskal podatke po literaturi in spletnih virih, jih moraš na koncu poročila tudi navesti. Tudi fotografije lahko vključiš v poročilo, moraš jih poimenovati in navesti vir fotografije.
4. Izpolnjen DL in terensko delo boš oddal učiteljici na ekskurziji. Tvoje delo in sodelovanje bosta ocenjena skupaj s poročilom o ekskurziji. Poročilo oddaš _____.
5. Obseg poročila: 3 ročno pisane strani, poleg naslovnice, itinerarija, zemljevida z legendo, fotografij;
   : tipkano poročilo (velikost pisave 12, razmak med vrsticami 1,15, 800 besed)

Kriteriji za ocenjevanje ekskurzije in poročila

Učenec je ocenjen s treh področij:

- delo na ekskurziji (0 do 2 točki): _____
- rešeni delovni listi (od 0 do 2 točke): _____
- pisno poročilo (od 0 do 6 točke): _____

Točkovnik: 1- 4 /1 5 /2 6 /3 7- 8 / 4 9-10 / 5

Navodila za izdelavo poročila z ekskurzije

NASLOVNA STRAN

Izdelaj naslovnico poročila. Naslovna stran naj vsebuje zapisano ime šole, naslov poročila- **Ekskurzija po Notranjski**, datum izdelave poročila ter ime in priimek avtorja poročila in učitelja predmeta.

VSEBINA POROČILA

a) Uvod Zapiši kratek uvod, v katerem kratko opišeš pot ekskurzije.
Izreži in v uvod prilepi še ITINERARIJ. V razpredelnico sproti vpisuj imena krajev, kjer se bomo ustavili. Za vsak kraj napiši tudi uro prihoda in odhoda.

ITINERARIJ	
KRAJ	**ČAS**
Ljubljana	**7. 20 – 7. 30**

Ime zemljevida- Pot ekskurzije po Notranjski

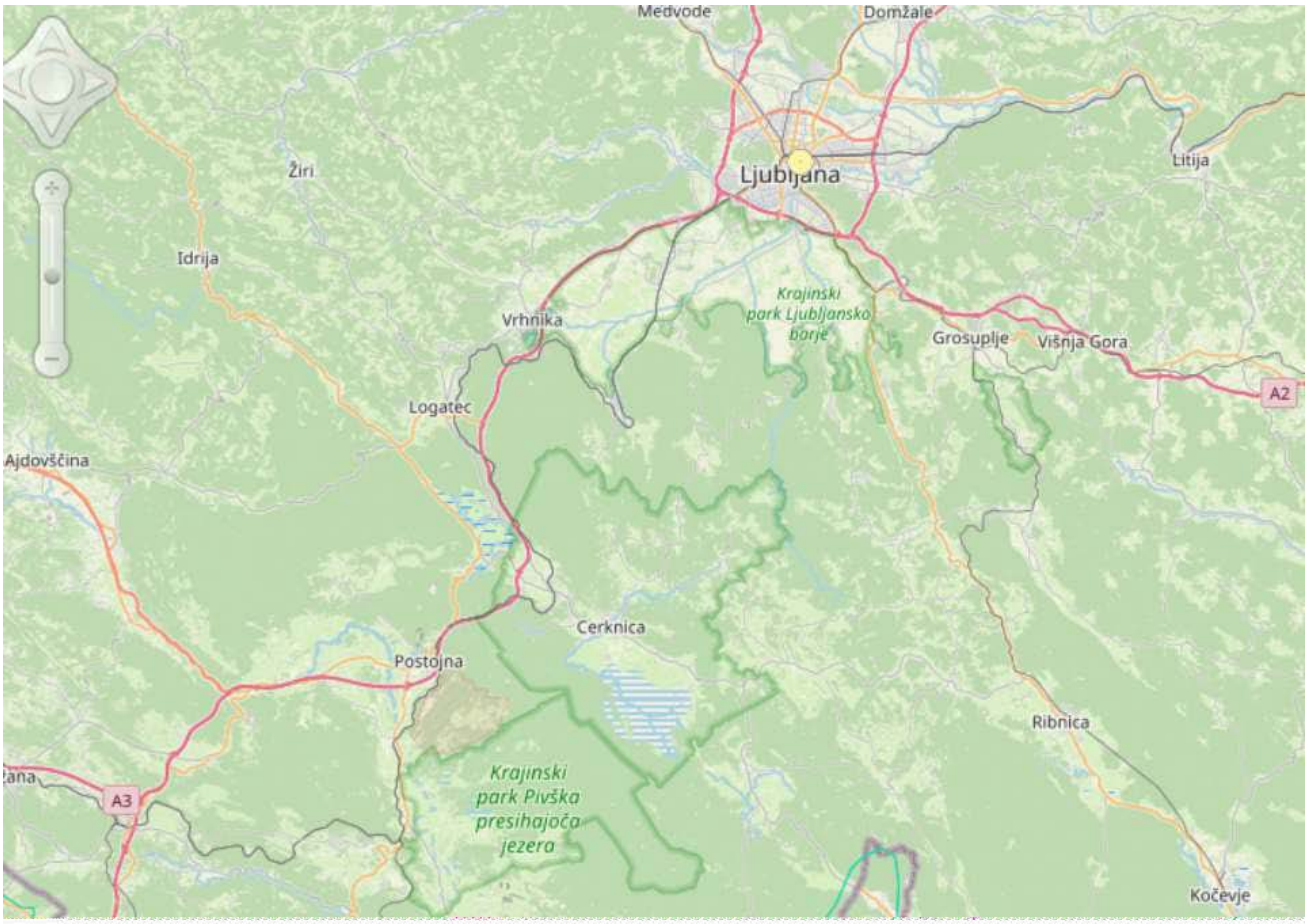

Avtor zemljevida - Geopedia
Merilo zemljevida- 1: 500 000

b)Glavni del Zapiši potek ekskurzije:
- kje na ekskurziji smo se za dlje časa ustavili in kaj smo si ogledali
- na kakšen način smo spoznavali značilnosti kraške pokrajine Cerkniškega polja
- izberi in opiši vsaj tri zanimivosti in posebnosti, ki si jih spoznal na ekskurziji.

Izreži in priloži zgornji zemljevid. Na zemljevidu na primeren način označi:

- pot ekskurzije (na in z ekskurzije)
- podčrtaj in vpiši večje kraje na poti; Ljubljana, Vrhnika, Logatec, Unec, Postojna, Pivka, Cerknica
- označi Javornike, Cerkniško jezero, reko Pivko, Stržen in Obrh
- Izdelaj in priloži tudi legendo zemljevida!

c) Zaključek Zapiši svoje vtise o ekskurziji. Utemelji, kaj se ti je zdelo še posebej zanimivo, kaj novega si spoznal, kaj bi v izvedbi celotnega dneva spremenil.

Soavtorstvo priloge: Nina Farič, Anka Lango

PREDŠOLSKO OBDOBJE IN KORENINE NARODOVEGA DREVESA

PRESCHOOL PERIOD AND THE ROOTS OF THE NATIONAL TREE

Sonja Pavlinjek (sonja.pavlinjek@oscankova.si), dipl. vzgojiteljica predšolskih otrok, Osnovna šola Cankova, Vrtec Cankova**,** Slovenija

Povzetek

V zgodnjem otroštvu se postavljajo temelji za pridobivanje vrednot ter sposobnosti za življenje v medkulturni družbi. Prispevek v prvem delu predstavlja vlogo vrtca pri posredovanju narodne kulturne dediščine, jezika in vrednot, ki skupaj tvorijo korenine narodovega drevesa. V drugem delu prispevka pa so opisane načrtovane in izvedene dejavnosti za razvijanje narodne identitete, kot so: spoznati svoj kraj, svoje narečje, pripovedovanje slovenskih ljudskih in narečnih pravljic, petje pesmi in vključevanje ljudskih iger in plesov. Izvajali smo jih v skupini otrok starih od 4 do 6 let. Otrokom smo tako že v zgodnjem otroštvu približali občutek zavedanja narodne identitete na njim prijazen, igriv in čustveno bogat način.

Abstract

In early childhood, the foundations for acquiring values and skills necessary for life in an intercultural society are established. The first part of the paper examines the role of kindergarten in transmitting national cultural heritage, language, and values, which together form the roots of the national tree. The second part describes planned and implemented activities aimed at developing national identity, including getting to know their local area, exploring their dialect, storytelling of Slovenian folk and dialect tales, singing songs, and participating in folk games and dances. These activities were carried out with a group of children aged four to six. In this way, children were introduced to the awareness of national identity in early childhood through a friendly, playful, and emotionally rich approach.

Ključne besede: igra, izkustveno učenje, narodna identiteta, otrok, vrtec

Keywords: play, experiential learning, national identity, child, kindergarten

1 UVOD

Predšolsko obdobje je čas, ko otrok začne oblikovati svojo kulturno, jezikovno in narodno identiteto. Ključno vlogo pri tem ima vrtec, kjer otrok doživlja in sprejema sebe in druge kot edinstvene in enakovredne.

V slovenskem prostoru srečujemo veliko jezikovne in kulturne raznolikosti, med katere spada tudi prekmursko narečje. Namen prispevka je prikazati, kako so otroci spoznali svoj domači kraj in življenje nekoč ter si posledično, z različnimi ponujenimi dejavnostmi, razvijali svojo identiteto in ponos.

Skrb za razvijanje zavedanja otrokove identitete lepo nakažejo naslednje besede:

»Otroku ne moremo dati vsega sveta, lahko pa mu damo MOČNE KORENINE, da bo nekoč odkrival svet z odprtim srcem« (neznani avtor).

Cilji za dejavnosti, ki so opisane v prispevku, so:

- prikazati vlogo vrtca pri ohranjanju in spoštovanju jezikovne in kulturne dediščine,
- spoznavati domači kraj,
- doživljati kulturno izročilo,

- bogatiti besedni zaklad in predstaviti pomen prekmurskega narečja kot del identitete otrok,
- predstaviti aktivnosti otrok kot možnosti za razvijanje pozitivnega odnosa do narodne in kulturne zavesti skupnosti, v kateri odraščajo.

Dejavnosti, ki smo jih premišljeno načrtovali in nato izvedli, so vključevale celostni pristop. Izhajali smo iz otrokovega vsakdana. V ospredju je bilo izkustveno učenje, saj so otroci pridobivali izkušnje z opazovanjem, igro, pogovorom in raziskovanjem.

2 NARODNA IDENTITETA

2.1 OTROK JE DRUŽBENO BITJE

Otrok kot družbeno bitje ob vključitvi v vrtec nosi biološke potrebe in potrebo po varnosti ter pripadnosti določeni skupini. Narodno identiteto pa otrok doživlja preko vrednot jezika, kulture, zgodovine in vere, kar ga vsakodnevno spremlja v družini in med bivanjem v vrtcu.

Otroci so del družbe, ki je vpeta v okolje, s katerim sodelujejo, vplivajo nanj in ga spreminjajo. Prav zato je pomembno, da postopoma spoznavajo bližnje družbeno okolje, ki jim je bolje poznano, hkrati pa dobijo vpogled v širšo družbo (Žerdin, 2021: 13).

V načelih Kurikuluma za vrtce je zajeta vzgoja za aktivno državljanstvo. Upoštevana je že znotraj izvedbenega kurikuluma, kjer se otroci učijo o vlogi in pomenu nacionalne identitete življenja v skupnosti ter o osnovnih načelih demokratične politične ureditve, človekovih pravicah in strpnosti. Za razvijanje spretnosti nudi vrtec otrokom številne priložnosti, ki so pomembne za aktivno državljanstvo. Ko govorimo o učenju za demokracijo v vrtcu, govorimo o učenju socialnih spretnosti.

2.2 VLOGA VRTCA PRI OBLIKOVANJU NARODNE IDENTITETE

Vrtec kot vzgojno-izobraževalna ustanova ima pomembno vlogo pri oblikovanju identitete otroka. Otrok najprej spoznava samega sebe, ključnega pomena pa je, da razvije pozitivno samopodobo ter empatijo za sodelovanje in sprejemanje. Največji vpliv na razvoj otrokove samopodobe imajo ljudje, s katerimi je otrok v nenehnem stiku – njegova ožja in širša družina ter vzgojitelji v vrtcu. Dejavnosti za razvoj narodne identitete zahtevajo aktivno sodelovanje posameznika z drugimi otroki in prilagajanje. Otrok se uči predvsem iz izkušenj.

»Vrtec predstavlja prvo institucionalno okolje, kjer se otrok sistematično srečuje z elementi nacionalne kulture, jezika in družbenih vrednot« (Marjanovič Umek & Zupančič, 2001).

2.2.1 UPORABA JEZIKA KOT TEMELJ NARODNE IDENTITETE

Naloga vrtca je, da otrokom nudi spodbudno in jezikovno bogato okolje. Otroci si razvijajo jezikovno zmožnost in krepijo pripadnost preko vsakdanje komunikacije, poslušanja pravljic, pesmic. Uporaba in razvijanje maternega jezika v zgodnjem otroštvu je eden ključnih dejavnikov pri oblikovanju narodne identitete« (Bežen, 2005).

V kurikulumu je zapisano, da je: »… za otroka in njegov čustveni, socialni in spoznavni razvoj bistvenega pomena, da razvije jezikovno zmožnost, torej zmožnost tvorjenja in razumevanja besedil v različnih govornih položajih in za različne potrebe. Jezikovna zmožnost pa ne pomeni le otrokove zmožnosti sporazumevati se z okoljem, namreč vsebuje še mnogo več. Stopa v interakcijo z igro, umetnostjo, mislijo. Tako se otroci v tem obdobju učijo sporočati svoje izkušnje, čustva, vedenja na različne načine, razumeti načine, kako drugi sporočajo in predstavljajo lastne izkušnje, učijo se spoštljive in vljudne komunikacije. Jezik se razvija v polnopomenskem kontekstu, ko imajo otroci razlog in možnost sporočati svoje ideje, poglede, zamisli, počutja

in ko imajo potrebo po vedenju. Temeljni cilj, ki definira globalne cilje, je *razumevanje jezika kot temelja lastne identitete.*

2.2.2 SPOŠTOVANJE DRUGIH KULTUR – TO JE MOJE NAREČJE

»Zavedanje lastne kulturne identitete je osnova za razvijanje strpnosti in odprtosti do drugih« (Peklaj, 2011).

Otrok že v zgodnjem otroštvu prihaja v stik z različnimi oblikami izražanja. Na začetku je to izražanje neverbalno, ob tem pa nenehno sliši svoje domače narečje in preko medijev ter institucij tudi knjižni jezik. V vrtcu narečja ne zatiramo in je velikokrat izhodišče za igro, pogovor ob zbornem jeziku. Otrok si gradi zavest, da s svojim narečjem pripada določenemu lokalnemu okolju.

Prekmursko narečje je najvzhodnejše slovensko narečje. »Prekmurcem predstavlja prekmurščina močan identifikacijski in pripadnostni element. Situacij, kjer bi v domačem okolju govorili v knjižni slovenščini, dejansko ni, pravzaprav bi se jim ob takem početju zdelo, da so »prodali svojo dušo« in zatajili samega sebe« (Horvat, M. 2014).

Vključevanje narečja v vrtec lahko poteka skozi vsakdanje pogovore, ob uporabi narečnih izrazov pri novih besedah, skozi pravljice v narečju ter umetniško ustvarjanje, vezano na temo.

Kadar je otrok slišan v svojem spontanem govoru, ne da bi bil obremenjen s tem, da bi moral uporabljati knjižni jezik, se lažje poveže z drugimi, razvija pozitivno samopodobo ter tudi sam sprejema druge.

2.2.3 KULTURNA DEDIŠČINA

Domači kraj predstavlja otroku prvi stik z lokalno skupnostjo, spoznavanje dediščine pa izhodišče za oblikovanje identitete in domoljubja. Otrokom mora biti v vrtcu omogočeno, da na izkustven in igriv način spoznajo preteklost, igre nekoč, običaje ter si razvijajo pripadnost okolju.

»Z različnimi vsebinami otrok spoznava in doživlja kulturne značilnosti naroda, kar prispeva k oblikovanju narodne identitete« (Musek, 1993).

»Zgodbe, pesmi in običaji, ki jih otroci poslušajo in doživijo, utrjujejo njihovo kulturno identiteto in občutek kontinuitete z zgodovino« (Marjanovič Umek & Zupančič, 2001).

Otroci v vrtcu raziskujejo in spoznavajo preko pripovedovanja praznike, povezane s tradicijo, spoznavajo ljudsko umetnost in obrt, ob vključenosti pravljic pa spoznavajo in razumevajo ljudske modrosti in simboliko.

Po Kurikulu za vrtce (1999) je eno ključnih področij vzgoje v predšolskem obdobju prav razvijanje občutka pripadnosti in spoštovanja do kulturnih vrednot. To pa lahko dosežemo tudi z igrami, ki so se jih igrali nekoč, in s spoznavanjem navad.

2.3 VLOGA VZGOJITELJA

»Vzgojitelj prevaja kulturne vsebine v otrokom razumljiv jezik – preko igre, umetnosti, glasbe in doživljanja« (Bežen, 2005).

»Vzgojitelj mora biti kulturno senzibilen in mora načrtno vključevati dejavnosti, ki spodbujajo narodno identiteto, pri tem pa upoštevati razvojne značilnosti otrok« (Kroflič, 2007).

Ob zapisanem v Kurikulumu za vrtce, ki pomeni strokovno podlago za delo v vrtcih, je za doseganje ustrezne ravni kakovosti predšolske vzgoje v vrtcih enako pomembna izpeljava v praksi oz. t. i. izvedbeni kurikulum. Praktična izpeljava zapisanih ciljev kurikuluma (izvedbeni kurikulum) lahko s svojo življenjskostjo, vpetostjo v socialni kontekst, z aktualnostjo, izbiro različnih metod in načinov dela, ki se naslanjajo na temeljna vedenja o

otrokovem razvoju in poznavanje načel uresničevanja ciljev Kurikuluma za vrtce, pomembno prispeva k širšemu razumevanju predšolske vzgoje v vrtcu, njeni povezavi z družino, ostalimi ravnmi vzgoje in izobraževanja, drugimi strokovnimi institucijami ter lokalno skupnostjo.

Kurikulum za vrtce, ki je vodilo za delo vzgojitelja, je nacionalni dokument, ki omogoča strokovno načrtovanje in kakovostno predšolsko vzgojo v vrtcu, ki se na ravni izvedbenega kurikuluma razvija in spreminja, pri tem pa upošteva neposredno odzivanje otrok v oddelku, organizacijo življenja v vrtcu in vpetost vrtca v širše okolje. Kurikulum usmerja vzgojitelja v načrtovanje dela tako, da upošteva, da morajo otroci postopoma spoznati bližnje družbeno okolje, svoj domači kraj in se seznaniti s tem, kako so ljudje tod živeli v prejšnjih časih, hkrati pa se postopoma seznanjati z zgodovinskimi spremembami v širši družbi in svetu (Kurikulum, 1999).

2.4 AKTIVNOSTI V VRTCU, KI SMO JIH UPORABILI KOT RAZLIČNE PRISTOPE ZA RAZVIJANJE OTROKOVE NARODNE IDENTITETE

2.4.1 CILJI, KI SMO JIM SLEDILI

Globalni cilji s področja družbe in jezika:

- oblikovanje osnove za dojemanje zgodovinskih sprememb; spoznavanje, da se ljudje in okolje, družba in kultura v času spreminjajo,
- spoznavanje ožjega in širšega družbenega in kulturnega okolja ter spoznavanje medkulturnih in drugih razlik,
- poslušanje, razumevanje in doživljanje jezika (Kurikulum, 1999).

Operativni cilji:

otrok:

- spozna značilnosti domačega kraja,
- spoznava, da vsi (odrasli in otroci) pripadajo družbi in so pomembni,
- dojema trajanje časa in pridobiva izkušnje o hitrosti spreminjanja in zgodovinskih spremembah,
- spozna običaje, plese in igre, ki so se jih igrali nekoč (zavedanje, kako ohraniti kulturno dediščino),
- spoznava značilnosti okolja, ki so pomembne za lokalno skupnost in pomen sodelovanja s krajem in organizacijami,
- v vsakdanji komunikaciji razvija sposobnost ločevanja (prepoznavanja) med narečjem/pogovornim jezikom in knjižnim govorjenim jezikom ter aktivno sodeluje v komunikacijskih procesih z otroki in odraslimi ter si bogati besedni zaklad z novimi izrazi (Kurikulum, 1999).

2.4.2 PRVA DEJAVNOST – ALI POZNAM SVOJ DOMAČI KRAJ

Prva dejavnost, ki smo jo izvedli, je bila ugotoviti predznanje otrok: ali znajo poimenovati svoj kraj, svojo vas, kam hodijo v vrtec, ali znajo opisati značilnosti kraja. Spodbujali smo aktivno sodelovanje vseh otrok ter skozi uvodni pogovor ugotovili, da otroci večinoma znajo povedati, kje so doma, kam hodijo v vrtec, nekateri tudi vedo, kako se imenuje naša država.

Glede značilnosti kraja, v katerem živijo, so le odgovarjali na vprašanja, prav tako poznajo narečje in nekatere znamenitosti.

Na vprašanje, kaj mislijo, kako so živeli nekoč v teh krajih, so povedali, da otroci niso imeli igrač, televizije in telefonov.

2.4.3 DRUGA DEJAVNOST – POGOVOR: TU SEM JAZ DOMA

Namen opazovalnega sprehoda je bil ugotoviti predznanje otrok o naravni in kulturni dediščini ter otroke seznaniti z vpetostjo vrtca v domače okolje. Otroci so z zanimanjem opazovali znamenitosti bližnje okolice vrtca (cerkev, občina, opazili so izobešene zastave občine Cankova, Slovenije in Evrope, obiskali smo Pavlovo hišo in spomenik dr. Avgusta Pavla, jezikoslovca in pesnika, ki se je rodil na Cankovi, pošto, gasilski dom …). Znali so poimenovati stavbe, niso pa poznali pomena ali pa le delno (npr. gasilci gasijo …).

2.3.4 TRETJA DEJAVNOST – OGLED POSNETKA OBČINA CANKOVA NA https://www.youtube.com/watch?v=6YbSezm2sBM

Otroci so z uporabo avdiovizualnih virov spoznali kraje v naši občini ter nekaj značilnosti v vsaki vasi. Ob tem so razvijali pozorno poslušanje in opazovanje, ob koncu pa smo z uporabo vprašanj spodbujali razmišljanje otrok, kaj so videli, si zapomnili (npr. znamenitost, stavba, naravni element …). Videno so otroci povezali s svojimi izkušnjami in doživetji iz prepoznanega kraja.

Izdelali smo skupni plakat z naslovom Tu sem jaz doma. Plakat je vseboval zapis vasi, od koder otrok prihaja, vsak otrok je na plakat umestil svojo hišo s hišno številko, dodali smo pomembnejše stavbe okrog vrtca (šola, občina, gasilski dom, pa tudi Ledavsko jezero v vasi Krašči, ki je največja stoječa voda na Goričkem). Plakat je bil iztočnica za vsakodnevne razgovore in nadgrajevanje znanja, kasneje pa smo ga izobesili v garderobi, kjer so otroci staršem razlagali in kazali, kaj je kje, kdo je kje doma ter ob tem utrjevali pridobljeno znanje.

Slika 1: Skupni plakat Tu sem jaz doma (Foto: arhiv avtorice)

Seznanili so se z zemljevidom Slovenije. Na velik šeleshamer papir smo naredili obris Slovenije. Otroci so ugotovili, da ima naša država obliko kokoške. Na zemljevidu smo skupaj poiskali reko Muro, ki deli Prekmurje od ostale Slovenije, kar nam pove že sam pomen besede (prek Mure). »Tu smo mi doma!« je povedal eden od otrok. Poimenovali smo glavno mesto in države, na katere meji Slovenija (zgoraj Avstrija, spodaj Hrvaška, levo Italija in desno Madžarska). Opravili smo sprehod do mejnega prehoda, saj naša občina meji z Avstrijo. V šolski knjižnici smo v različni literaturi poiskali značilnosti Prekmurja, grad Grad, mlin na Muri, lončarsko vas, prekmursko hišo in tako sledili načelu od bližnjega k daljnemu. Prav ogled panonske hiše je bil izhodišče za naslednjo temo.

2.4.5 ČETRTA DEJAVNOST – ŽIVLJENJE NEKOČ

- Pogovor: Življenje nekoč
- Ogled Bransbergerjeve domačije in galerije z etnološkim muzejem (vodeni ogled)

Otroci so si ogledali zunanjost hiše in materiale, s katerimi so naši predniki gradili svoja bivališča. Slame, lesa in ilovice je bilo v naših krajih v izobilju in zato je bil material tudi cenovno dosegljiv. Hiša je lesena in ometana z debelo plastjo ilovice, zidovi so beli, okna majhna, lesena. Notranjost hiše je bila otrokom izredno zanimiva. Spoznali so bivalne prostore, ki se bistveno razlikujejo od današnjih. Z otroki smo se pogovarjali, kako so živeli nekoč, ko ni bilo elektrike, kopalnic, torej podobno, kot če bi živeli tukaj v tej hiši. Otroci so verbalno izražali svoje predstave, mišljenja ali sami postavljali dodatna vprašanja ob opazovanju.

Slika 2: Notranjost hiše (Foto: arhiv avtorice)

Slika 3: Mlin za sadje (Foto: arhiv avtorice)

Slika 2: Ogled Bransbergerjeve domačije – galerije z etnološkim muzejem (Foto: arhiv avtorice)

Ogledali so si tudi razstavljena gospodinjska in kmečka orodja ter predmete iz 20. stoletja, jih poimenovali v prekmurščini in knjižno ter se seznanili z njihovo rabo nekoč.

2.4.6 PETA DEJAVNOST – USTVARJANJE MAKETE PREKMURSKE HIŠE

Skupaj z otroki smo velike kartonske škatle zlepili tako, da je nastala oblika pravokotne hiše, nato smo izrezali še okna in vrata. Na vrh smo prilepili dvokapno streho iz kosa kartona. Otroci so pomagali držati dele. Omet je bil iz enega dela moke in enega dela vode, dodali smo malo bele tempere in vse skupaj dobro premešali. Z rokami so nato nanašali mešanico na stene hiše. V dvojicah so izdelali snope slame, ki so jo polagali na streho, premazano z Mekol lepilom. Na vrh strehe so dodali debelejši snop kot sleme. Balo slame je v vrtec prinesel oče fanta, ki imajo doma kmetijo. Dejavnost je potekala v manjših skupinah, vsi otroci so imeli možnost aktivno sodelovati in se dogovarjati. Izhajali smo iz otrok in iz njihovih izkušenj, podoživljanja. Vsak otrok je prispeval svoj del, ob tem pa so razvijali fino motoriko in socialne veščine, kot so delitev nalog, upoštevanje drugih ter skupinsko delo. Naloga vzgojitelja je bila vodenje, pomoč pri dejavnosti in skrb za varnost.

Slika 5: Izdelava prekmurske hiše (Foto: arhiv avtorice)

2.4.7 ŠESTA DEJAVNOST – LJUDSKA PESEM STARA MATI, DOBER DEN

Stremeli smo k doživljanju veselja ob petju in glasbi ter ohranjanju narečja. Ob učenju narečnih pesmi so otroci pokazali navdušenje in se ob besedah, ki so se jim zdele smešne, neizmerno zabavali.

Otroke smo motivirali preko zgodbe, ki jo nosi vsebina pesmi. Pesem govori o starejši ženski, ki jo obišče mojster, ki krpa luknjaste posode. Sprašuje jo, če ima kaj, kar bi bilo potrebno krpati. Žena mu odgovori, da ima eno posodo, zanima pa jo, koliko bi popravilo stalo. Cena se ji zdi previsoka in mu to pove. Mojster se razjezi in ji svetuje, naj še naprej kuha v luknjasti posodi.

Pesem Stara mati, dober den je šaljiva, narečje je prekmursko. V pesmi se pojavlja dialog med ženo in mojstrom, veliko je ukrasnih pridevnikov ter refren cinguli, renguli.

Otrokom smo zastavili uganke za narečne izraze v pesmi (den – dan, edno – eno, renglica – posoda, koštalo – stalo, preskôpi – predragi …). Poskušali so uganiti, kaj pomenijo.

Petje smo izvajali vsak dan načrtno in spontano. Pri usvajanju pesmi smo bili pozorni na celostno učenje, in sicer besedila in melodije. Najraje so pesem utrjevali v obliki dialoga, kjer so deklice igrale staro mater, dečki pa mojstra, ki jim je odgovarjal.

Stara mati, dober den
(prekmurska)

Stara mati, dober den,

stara mati, cinguli renguli, dober den, dober den.

Mate kaj za krpate,
mate kaj za cinguli renguli, krpati, krpati?

Mamo eno renglico,
mamo eno cinguli renguli, renglico, renglico.

Kelko bi tou koštalo,
kelko bi tou cinguli renguli, koštalo, koštalo?

Tri dinare, eden groš,
tri dinare, cinguli renguli, eden groš, eden groš.

Vi ste majster preskoupe,
vi ste majster cinguli renguli, preskoupe, preskoupe.

Poj se mati ti solit,
poj se mati cinguli renguli, ti solit, ti solit.

Pa küjaj z rengle lüknjaste,
pa küjaj z rengle cinguli renguli, lüknjaste, lüknjaste.

Najstarejša skupina v vrtcu se na prireditvah, ki jih organizira šola ali občina, tudi predstavi. Na občinskem prazniku občine Cankova so se ob spremljavi na harmoniko predstavili s prekmursko pesmijo Stara mati, dober den.

Slika 6: Nastop otrok s prekmursko pesmijo Stara mati, dober den na proslavi (Foto: Televizija AS)

3 ZAKLJUČEK

Kot življenjski prostor ima izredno odgovorno in vplivno vlogo pri oblikovanju narodne identitete v zgodnjem obdobju tudi vrtec. Tega se vzgojitelji močno zavedamo, zato v naših premišljeno načrtovanih dejavnostih to tudi upoštevamo. Otrokom smo omogočili seznanjanje z naravnimi in kulturnimi značilnostmi našega kraja.

Ukvarjali so se s svojim narečjem in spoznavali igre, ki so se jih igrali nekoč. Ob tem so razvijali občutek pripadnosti, gradili svojo identiteto in temelje za kulturno zavest. V vseh dejavnostih so bili otroci aktivno vključeni in močno motivirani. Nudili smo jim priložnost za čustveno in kulturno rast. Z vključevanjem lokalnih znamenitosti in narečja pa smo jim sporočali, da je to del njihovega vsakdanjega okolja, del tega, kar naše kraje zaznamuje, del njihove dediščine, na katero smo in moramo biti ponosni.

4 VIRI IN LITERATURA

Bahovec, Eva et al. (1999): *Kurikulum za vrtce.* Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad za šolstvo.

Bežen, A. (2005). *Didaktika kulturne dediščine v predšolski vzgoji.* Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Horvat, Mojca (2014). Fenomen prekmurskega narečja. Razpotja. Pridobljeno 14. 8. 2025:

https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-XRKVZSOB/ccfd1690-9b4a-44e1-bd7e-cebdb63cc07a/PDF.

Kroflič, Robi (2007). *Vzgoja za vrednote v postmoderni družbi.* Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Marjanovič Umek, Ljubica; Zupančič, M. (2001) Psihologija otroka: razvoj, procesi in konteksti. Ljubljana: Znanstveni inštitut FF.

Musek, Janek (1993). *Dimenzije samopodobe in identitete*. Ljubljana: Educa.

Peklaj, Cirila (2011). *Kulturna identiteta v vzgoji in izobraževanju.* Sodobna pedagogika, 62(3).

Wolf, Marko (2015*). Predstavitveni film Občine Cankova*. Pridobljeno 4. 8. 2025:

https://www.youtube.com/watch?v=6YbSezm2sBM.

Žerdin, Jasmina (2012). *Okoljska ozaveščenost vzgojiteljev.* Diplomska naloga. Ljubljana: Pedagoška fakulteta. Pridobljeno 20. 8. 2025:

http://pefprints.pef.unilj.si/961/1/Jasmina_%C5%BDERDIN_Okoljska_ozave%C5%A1%C4%8Denost_vzgojiteljev.pdf

Televizija AS, Murska Sobota (2019): *20. občinski praznik.* Pridobljeno: 20. 8. 2025:

https://www.facebook.com/TelevizijaAS/videos/20-ob%C4%8Dinski-praznik-so-na-cankovi-proslavili-s-kulturno-slovesnostjo-na-kateri-j/2373519459639123/

DRŽAVNI PRAZNIKI – PRILOŽNOST ZA OBRAVNAVO DOMOVINSKIH TEM TUDI PRI ANGLEŠČINI

NATIONAL DAYS – OPPORTUNITY TO DISCUSS PATRIOTIC TOPICS ALSO IN ENGLISH CLASS

Klara Levstek (levstekklara@gmail.com), profesorica angleščine, Šolski center Nova Gorica, Biotehniška šola, Slovenija

Povzetek

Prispevek se ukvarja z obravnavo slovenskih državnih praznikov pri angleškem pouku. Na začetku je predstavljeno njihovo ozadje. Nato sledijo razlogi, zakaj je tudi učitelj angleščine povsem upravičen do njihove obravnave. Zatem pojasnimo, kako pomembna je verodostojnost virov, kako nam je lahko slovenski vir za izhodišče neke naloge v angleščini in kako lahko kot učitelj nek slovenski vir pretvorim v angleško besedilo. Nadalje razgrnemo cilje, ki jih lahko zasleduje učitelj angleščine pri obravnavi državnih praznikov, od poglabljanja zgodovinskih znanj in domoljubja do urjenja različnih jezikovnih spretnosti. To skuša doseči z raznoterimi metodičnimi prijemi. Na koncu je v ponazoritev danih nekaj konkretnih primerov iz prakse.

Abstract

This paper deals with a discussion of Slovenian national holidays in English lessons. It begins by presenting their background. This is followed by reasons why English teachers are also fully justified in discussing them. The next emphasis is placed upon the sources, which must be absolutely reliable. Since most of them are in the Slovenian language, they can be used as a starting point for a task in English. Besides, there are different ways how, as a teacher, I can convert an original source into an English text. Then comes an outline of the goals that English teachers pursue when discussing national holidays, from deepening historical knowledge and patriotism to training various language skills. To achieve these goals, there are several teaching methods available to use. All of that is at the end illustrated with a few teaching activities and materials.

Ključne besede: domoljubje, državni prazniki, načrtovanje, viri, zgodovina

Key words: patriotism, national days, planning, sources, history

1 UVOD

Kot profesorica angleščine na srednji strokovni šoli že več let opažam, kako se jezikovno znanje angleščine izboljšuje, izražanje v slovenščini – še posebej v pisni obliki – pa nazaduje. Bralna kultura je na splošno precej nizka. Med redkimi ljubitelji knjige pa je kar nekaj takih, ki raje posegajo po angleški moderni literaturi kot po slovenski. Poleg tega sem včasih priča medvrstniškemu pogovoru na hodnikih kar v angleščini. Po drugi strani zaskrbljeno poslušam kakšno kolegico iz osnovne ali srednje šole, kjer je šolska populacija večinsko obarvana neslovensko, kako obravnava snovi trpi zaradi jezikovnih težav učencev. Bila sem celo na maturantskem plesu, kjer se je zabavni glasbeno-plesni del spremenil v »Balkan-party«. Z žalostjo tudi ugotavljam, da naši dijaki slabo poznajo slovensko zgodovino. Zgodovinsko ozadje dveh največjih slovenskih državnih praznikov je mnogim zavito v meglo. O domovinskem ponosu skorajda ne moremo govoriti, razen v povezavi z zmagami slovenskih športnikov.

Jasno mi je, da je slovenska identiteta v talilnem loncu globalističnega sveta ogrožena. Da o demografski sliki niti ne govorimo. Priznati pa moramo, čeprav neradi, da tudi izobraževalni sistem ne naredi dovolj v smeri domovinske vzgoje. Kar nekaj časa sem se spraševala, kaj lahko storim. Kot učiteljica angleščine najprej

nisem videla nobene možnosti. Potem pa se mi je enkrat posvetilo: slovenski državni prazniki in zgodovinske obletnice so priložnost, da spregovorimo o njih tudi pri pouku angleščine.

2 SLOVENSKI DRŽAVNI PRAZNIKI

Državne praznike določa zakon o praznikih in dela prostih dnevih, ki ga je državni zbor Slovenije sprejel 21. novembra 1991, kasneje pa še dopolnjeval. Na spletni strani vlade Republike Slovenije so prazniki takole opredeljeni:

- Državni prazniki, ki so dela prosti dnevi, so: novo leto (1. in 2. januar), Prešernov dan (8. februar), dan upora proti okupatorju (27. april), praznik dela (1. in 2. maj), dan državnosti (25. junij), dan spomina na mrtve (1. november), dan samostojnosti in enotnosti (26. december).
- Državni prazniki, ki niso dela prosti dnevi, so: dan Primoža Trubarja (8. junij), združitev prekmurskih Slovencev z matičnim narodom (17. avgust), priključitev Primorske k matični domovini (15. september), dan slovenskega športa (23. september), dan suverenosti (25. oktober), dan znanosti (10. november), dan Rudolfa Maistra (23. november).
- Drugi dela prosti dnevi so: velikonočna nedelja in velikonočni ponedeljek, binkoštna nedelja, Marijino vnebovzetje (15. avgust), dan reformacije (31. oktober), božič (25. december).
- Prazniki, na katere se na poslopjih, v katerih so uradni prostori državnih organov in organov lokalnih skupnosti, obvezno izobeša zastava, so: Prešernov dan, dan upora proti okupatorju, praznik dela, dan državnosti ter dan samostojnosti in enotnosti. Seveda se zastavo lahko obeša tudi na drugih javnih stavbah, stanovanjskih hišah ter na drugih primernih krajih. Izobešanje zastave ureja zakon o grbu, zastavi in himni Republike Slovenije.

Osebno menim, da sta največja državna praznika, na katera moramo biti najbolj ponosni, dan samostojnosti in enotnost ter dan državnosti. Ta dva praznika sta najbolj povezana z zgodovinskim ozadjem naše osamosvojitve. Zelo pomembna za narodovo kulturo pa sta Prešernov dan in dan reformacije. Po mojem skromnem mnenju dan Primoža Trubarja med ljudmi in v šolah ni zaživel, saj je bil uveden šele leta 2010. Poleg tega smo pomen tega moža za slovenski jezik že pred tem povezovali z dnevom reformacije, ki ga praznujemo že vse od leta 1992.

Potem imamo tri državne praznike, ki niso dela prosti dnevi in za katere mnogi pravijo, da so večjega pomena le za del Slovenije. To so: združitev prekmurskih Slovencev z matičnim narodom, priključitev Primorske k matični domovini in dan Rudolfa Maistra. Sama se s takšno trditvijo le deloma strinjam. Menim, da bi vsi Slovenci morali dobro poznati zgodovino vseh delov naše države, saj gre za našo ozemeljsko celovitost, katere se moramo vsi veseliti. Kar se tiče naziva priključitev Primorske, menim, da je vrnitev Primorske veliko primernejši izraz. Prvič zato, ker je bilo to ozemlje z Rapalsko pogodbo dano Italiji in odvzeto Avstro-Ogrski, ki tako in tako ni več obstajala. A dejstvo je, da je Primorska bila in še vedno je večinsko poseljena s slovenskim življem, torej je bila odvzeta slovenskemu narodu. Drugič, beseda priključitev se pomensko povezuje s priključitvijo Avstrije nacistični Nemčiji, kar je Nemčija samovoljno storila na osnovi svoje osvajalne in totalitarne politike. Primer Primorske pa je drugačen.

Dan suverenosti je državni praznik, povezan z našo osamosvojitvijo, vendar ostaja med Slovenci precej neopažen. Mnogi niti ne vejo, da obstaja. Ob dnevu suverenosti se spominjamo, kako je zadnji vojak agresorske vojske JLA zapustil Slovenijo. Menim, da je spomin na ta dogodek zelo pomemben. Dokončni odhod sovražne vojske je bil zunanje znamenje, da je naša varnost od tedaj večja in da naša obramba sloni na nas samih. Občutek pa imam, da se ta plat v Sloveniji uradno ne želi poudarjati. Velik del populacije, vključno z vladajočo levo strujo, se namreč zelo rad razglaša za mirovniško naravnanega.

Ob dnevu športa in znanosti se bom prav na kratko ustavila. Praznika nista uveljavljena, saj nimata dolge tradicije. Dan športa je bil vpeljan leta 2020, dan znanosti pa leta 2025. Res je, da imamo veliko odličnih športnikov; imamo tudi kar nekaj izumiteljev in znanstvenikov, ki so s svojimi izumi dosegli mednarodno veljavo. Upam si trditi, da se uspehov naših športnikov veseli precejšnje število rojakov; uspehi znanstvenikov pa ne prodrejo daleč in ne ostanejo dolgo v naši narodni zavesti. Prav bi bilo, da bi v izobraževanju večkrat

spominjali na velike ume našega naroda. A ne glede na to se mi trenutno dozdeva, da dan športa in dan znanosti nimata velikega potenciala za uveljavitev kot državna praznika. Mislim, da je nepotrebno kopičiti praznike. Velikih športnih in znanstvenih dosežkov naroda se lahko spominjamo tudi brez praznikov, prav tako pa lahko ostajajo nepoznani kljub uradnemu prazniku.

Nazadnje naj omenim še dva problematična državna praznika. Prvi je dan upora proti okupatorju, ki ima popolnoma drugačno zgodovinsko ozadje, kot nam ga predstavljajo. 27. aprila 1941 se namreč ni zgodilo nič. Dan pred tem je bila ustanovljena Protiimperialistična fronta, ki pa je bila usmerjena proti zavezniškim silam in ki je podpirala nacistično Nemčijo. Ime Osvobodilna fronta si je nadela šele po 21. juniju, ko je Nemčija napadla Rusijo in s tem nista bili več zaveznici. Takrat šele se je komunistična partija Slovenije oziroma Jugoslavije postavila na stran proti Nemčiji. Na splošno lahko trdim, da deluje ta praznik razdvajajoče, ker se ga hočeš nočeš povezuje z OF in s KP. Sedaj je že zelo dobro znano, da so komunisti v Sloveniji v svojem boju za oblast sprožili državljansko vojno. V letih 1941 in 1942 so namreč umorili veliko svojih političnih nasprotnikov in njihovih žena ali celih družin. Zaradi vsega tega se mnogi ne moremo poistovetiti z vsebino 27. aprila, saj ni predstavljena iskreno in resnicoljubno.

Drugi problematični praznik pa je nacionalni dan spomina na žrtve komunističnega nasilja (17. maj). Praznik je uvedla Janševa vlada leta 2022 in ni bil dela prost dan. Naslednje leto ga je Golobova vlada na dopisni seji na predvečer praznika ukinila. Dan spomina je povezan z zamolčanim in zatajevanim delom zgodovine druge svetovne vojne. Povezan je s 750 množičnimi grobišči in z več kot 25.000 slovenskimi žrtvami komunističnega nasilja, ki so med vojno in po njej izgubile življenje in večina njih še zdaj ni dostojno pokopana. Najnovejše raziskave nakazujejo, da sega ta številka še precej više. Komunistično nasilje pa je povezano še z razlastitvami, političnimi zaporniki, delovnimi taborišči, z begunci, izgnanci ter vsemi svojci, ki jim je bilo posredno zadano trpljenje. Ker je velik del naroda zaradi komunističnega nasilja močno trpel, je potrebno, da se krivica prizna in da se mrtvim omogoči pietetni pokop ter svojcem spomin. Ker je prikrita resnica in poveličevana laž povzročila v narodu razkol, je nujno, da se ljudje seznanijo z dejstvi in jih sprejmejo. Le to bo prineslo narodu spravo, k čemur naj bi pripomogel tudi nacionalni dan spomina na žrtve komunističnega nasilja. Iz prve pomoči vemo, da je potrebno gnojno rano odpreti, da gnoj odteče. Ko se to zgodi, se rana prične celiti in ni več boleča. Enako je z zgodovino naroda.

Po pregledu vseh slovenskih državnih praznikov si je smiselno zastaviti vprašanje, kateri državni prazniki so lahko izhodišče za obravnavo pri angleščini. Odgovor je, da prav vsi; vključno z verskimi prazniki, ki so dela prosti dnevi. Krščanstvo je namreč – poleg starogrške in starorimske civilizacije – eden od treh glavnih temeljev evropske in z njo slovenske kulture. Osebno dajem največji poudarek dnevu samostojnosti in enotnosti ter dnevu državnosti. Najmanj pa povezujem svoje delo pri pouku z dnevom slovenskega športa in dnevom znanosti, kar pa ne pomeni, da se s svojimi dijaki nisem še nikoli pogovarjala o mednarodno priznanih Slovencih. Skratka, v štirih letih je dovolj časa, da vključimo v pouk (angleščine) več državnih praznikov.

1.1 UPRAVIČENOST OBRAVNAVE DRŽAVNIH PRAZNIKOV PRI ANGLEŠČINI

Razlogov, zakaj ponujajo državni prazniki lepo priložnost za obravnavo tudi pri angleščini, je veliko.

Prvič, državni prazniki so tesno povezani z narodovo zgodovino in narodno identiteto. So odsev slovenskih korenin. Dotikati bi se morali vsakega predstavnika naroda in vsakega državljana, zato so tudi dela prosti dnevi. In zaradi tega ima vsak učitelj – kot Slovenec oziroma državljan Slovenije – pravico, da jih pri pouku priložnostno omeni ali obravnava.

Drugič, državni prazniki in slovenska zgodovina se tematsko navezujejo na eno izmed predvidenih tem v učnem načrtu za angleščino v srednjih strokovnih šolah. Ta tema je »moja država in okolje«, v našem primeru gledano s kulturno-civilizacijskega vidika in državljanske vzgoje. Poleg tega ponuja obravnava državnih praznikov možnost medkulturnega povezovanja in primerjave z angleško govorečimi državami. Ravno tako se krasno ujema z utrjevanjem preteklih časov. Iz teh razlogov lahko to tematiko predvidimo za obravnavo že pri svoji izdelavi letnega učnega načrta oziroma finega kurikula. Sama večkrat vključujem obravnavo posamezne narodnozgodovinske teme v sledeče tematske sklope: *past events, storytime, national and local history, local*

seesights, crime. Pri tem mi je dobrodošlo, da se tematski sklop časovno ujema z datumom državnega praznika ali kakšne druge obletnice, na primer letošnje 80-letnice konca druge svetovne vojne.

Tretjič, državni prazniki, kulturne znamenitosti, zgodovinski dogodki so priložnost za medpredmetno sodelovanje. Lahko pa si predstavljamo, da za to ni nujno v vsaki šoli danih pogojev, če so prioritete za izbiro snovi ali kulturnopolitični pogledi učiteljev zelo različni. Tema je lahko namreč v naši državi zelo občutljiva. Osamosvojitev Slovenije marsikje pri zgodovini ostaja v senci; zanjo morda celo zmanjka časa, saj pride njena obravnava pri kronološki razporeditvi snovi na konec šolskega leta. Tudi dejstvo, da prihajajo nosilci osamosvojitvenega procesa iz Demosovih vrst, torej iz vrst desnice, predstavlja nekaterim (učiteljem ali dijakom) čustveno nelagodje. Še slabše pa je z dnevom upora proti okupatorju ali z ukinjenim dnevom spomina na vse žrtve komunističnega nasilja, ki sta tesno povezana z bratomorno vojno in slovenskim razkolom. Upam si trditi, da zato le maloštevilni učitelji osvetljujejo njuno ozadje v razredu. V primeru 27. aprila je veljavna zgodovinska resnica še vedno zlagana, v primeru 17. maja pa še vedno najraje zamolčana. Zaradi vplivnih postkomunističnih silnic Slovenija namreč uradno še vedno noče priznavati evropske resolucije o treh totalitarizmih. Za krvne in miselne potomce komunizma obstajata le dva totalitarizma – fašizem in nacizem, medtem ko se še vedno trudijo ohranjati mit o komunizmu.

Četrtič, državni prazniki v Sloveniji v veliki meri sovpadajo z bližino počitnic. Zato lahko predstavlja že eno- ali dvourna obravnava narodno obarvane teme odmik od obravnavane teme in tako prinaša zanimivo osvežitev. Še toliko laže si privoščimo vzeti čas za narodne teme v mesecu juniju, potem ko je predvidena snov preverjena in ko so ocene zaključene. Res pa je tudi, da lahko stojimo na stališču, da so predpočitniška obdobja nasičena z ocenjevanji in da je kaj takega nemogoče. Iz lastne izkušnje lahko potrdim, da je mogoče. Glavna skrivnost tiči v pravočasnem načrtovanju in organizaciji svojega pouka.

1.2 IZBIRA VIROV

Domovinsko-zgodovinska tematika je tako obsežna, da ji nikoli ne moremo priti do dna. Nesmiselno je razmišljati, da je zgodovinska tematika zgolj v pristojnosti zgodovinarjev. Če je medpredmetno povezovanje dobrodošlo pri drugih strokovnih vsebinah, ne vem, zakaj ne bi moglo biti tudi tukaj. Kar se ljubezni do domovine tiče, jo lahko izpoveduje vsak domoljuben učitelj. In pri tem ne mislim na noben nezdrav nacionalizem. Pa vendar, ko izbiramo zgodovinopisne vire, nas mora voditi čuteča resnicoljubnost. Izbrani viri morajo biti zanesljivi in preverjeni.

Kot vir nam lahko služijo besedila na spletu, v zgodovinskih knjigah, posamezni članki v revijah ali časopisih, izseki iz zapisanih osebnih pričevanj. Včasih nam lahko služi kot vir tudi avdiovizualni prispevek na spletu. Pri obravnavi osamosvojitve pa se splača izkoristiti tudi ustne vire. Dijaki lahko povprašajo starše ali druge sorodnike, kako so doživljali plebiscit, demokratizacijski proces, osamosvajanje, osamosvojitveno vojno.

Ker pa se tematika suka okrog slovenske zgodovine, je jasno, da je večina razpoložljivih virov napisanih v slovenščini. Le v zelo redkih primerih lahko naletimo na angleški vir ali na profesionalen prevod. Na prvi pogled se nam zdi, da smo kot učitelji angleščine naleteli na večjo težavo, ki pa ni nepremostljiva. V primeru slovenskih besedilnih virov se nam ponujajo vsaj tri možnosti, kako jih prinesti v razred. Prvič, za branje ali poslušanje lahko uporabimo slovensko besedilo, naloga oziroma obravnava, ki sledi, pa je zastavljena v angleščini. Drugič, bralno besedilo se potrudimo povzeti in prevesti sami v angleščino. Tretjič, da prihranimo čas, besedilo prevedemo s prevajalnikom, pri čemer velja trenutno za najzaneslivejšega *deepL*. Seveda moramo prevod kritično pregledati in po potrebi izboljšati.

1.3 CILJI IN METODIKA OBRAVNAVE

Glavni cilj vključevanja narodnozgodovinskih tem v pouk angleščine je vsekakor obogatiti učencem/dijakom znanja in hkrati poglabljati njihovo ljubezen do domovine in države. Vzporedno s tem pa si kot učiteljica angleščine postavljam tudi druge učne cilje: širitev angleškega besedišča, utrjevanje preteklih časov, urjenje bralnega (in le izjemoma slušnega) razumevanja, izboljševanje veščin, kot so povzemanje, iskanje ustreznega

angleškega prevoda, poročanje, govorno ali pisno izražanje, medsebojno poslušanje in izmenjava kritičnih mnenj, izdelava privlačnega in primerno sporočilnega plakata. Eden od možnih učinkov je tudi vzbuditi pri posameznem dijaku željo, da prebere knjigo, iz katere so vzeti izseki. Do te ugotovitve sem prišla na osnovi razveseljive izkušnje, ko me je po obravnavi ena dijakinja prosila za natančen naslov knjige Angele Vode.

Skratka, skladno s svojimi cilji pripravim ustrezne naloge. Če želim utrjevati bralno razumevanje, besedilo primerno prilagodim nalogi. Možna navodila naloge so: iz nabora vstavi v besedilo manjkajoče besede, besedne fraze ali povedi; kratko odgovori na vprašanja; odstavke razvrsti v smiselni vrstni red; odstavke smiselno poveži s podnaslovi; pripravi pet vprašanj, na katera bo moral sosed v besedilu poiskati odgovore.

Če želim utrjevati pretekle čase ali zgolj nepravilne glagole, oblikujem besedilo tako, da bodo določeni glagoli v nedoločniku in učenci jih bodo morali postaviti v ustrezno obliko.

Če želim vaditi veščino povzemanja, dijakom predstavim nekoliko daljše besedilo. Nato ga morajo povzeti v petih povedih. Če je osnovno besedilo v slovenščini, je po izkušnjah sodeč najbolje, da naredijo povzetek najprej v slovenščini in šele nato v angleščini. Možno je tudi, da dobijo dijaki po skupinah različna besedila. Pri oblikovanju povzetka si medsebojno pomagajo. Povzetke na koncu predstavnik skupine predstavi razredu, s čimer se vadijo še v govornem nastopanju in medsebojnem poslušanju.

Po prvi obravnavi snovi je dobro, da skupno oblikujemo strnjene zapiske. Tako učencem/dijakom pomagam pri zapomnitvi ključnih podatkov. Poudarim tudi nove besede, ki jih morajo znati. Učenci po navadi uživajo, če nato utrjujejo snov še s pomočjo kviza, kot je na primer kahoot ali quizizz.

Če imam na razpolago več ur, lahko predvidim tudi izdelavo plakatov za pano v razredu. Pri tem spodbujam skupinsko delo, ki pa mora biti dobro strukturirano in vodeno. Tako dijake/učence laže pripravim do učinkovite uporabe časa.

Če dobijo učenci/dijaki nalogo povprašati starše ali druge sorodnike, česa se spominjajo iz časa osamosvajanja Slovenije, lahko, na primer, svoje kratke zapise objavijo v aplikaciji padlet.

1.4 PRIMERI IZ PRAKSE

V šolskem letu 2024/25 sem v decembru pred dnevom samostojnosti in enotnosti prinesla v prvi letnik besedilo o življenju v komunističnem totalitarizmu – kot nasprotje demokraciji (glej prilogo 1). Besedilo se je sočasno navezovalo na takrat obravnavani tematski sklop *crime* in na slovnično obravnavo časa *Past Simple*. Poleg tega smo si v slovenščini pogledali prvega od treh osamosvojitvenih filmčkov, potem pa oblikovali angleške zapiske: poimenovanje dveh največjih slovenskih državnih praznikov ter nekaj glavnih mejnikov, ki so se zgodili v Sloveniji v letih 1989, 1990 in 1991.

V tretjem letniku sem v decembru 2024/25 v okviru teme *Feelings, empathy* posvetila nekaj ur političnim spremembam, ki so se dogajale konec 80-ih in v začetku 90-ih let v vzhodnoevropskih državah. Ogledali smo si video posnetek pesmi *Wind of Change* ter poskušali razvozlati simbolni pomen besedila. Ogledali smo si tudi kratek dokumentarec o berlinskem zidu *The Berlin Wall Explained.* Med poslušanjem je moral vsak dijak uloviti vsaj 4 podatke. Zatem smo si pogledali slovenski dokumentarni film o osamosvojitvi *Zbrali smo pogum (prvi del)* ter v angleščini skupaj v zvezek zapisali glavne mejnike na poti slovenske demokratizacije in osamosvojitve. Nato so se dijaki razdelili v skupine in na osnovi različnih nalog pripravili plakate za razredni pano. Tako smo izobesili original in prevod pesmi *Wind of Change*, oblikovali kratko predstavitev berlinskega zida v sliki in besedi, naredili časovnico mejnikov v Sloveniji ter časovnico mejnikov v vzhodni Evropi ter kratko opisali dogajanje v nekdanji Jugoslaviji po slovenski odcepitvi.

Slika 1: Razstava na panoju v razredu (Foto: Klara Levstek)

V drugem oddelku tretjega letnika je bila obravnava drugačna. Najprej smo si pogledali slovenski dokumentarni film o osamosvojitvi *Zbrali smo pogum (prvi del)*. Nato so dijaki delali v paru – izbrali so eno izmed osebnosti, ki so odigrale odločilno vlogo v slovenski osamosvojitvi, ter jo v sliki in angleški besedi kratko predstavili. Slike ter zapise smo obesili na razredni pano. Za domačo nalogo so morali v *padlet* napisati enega od spominov svojih staršev ali sorodnikov iz časa osamosvojitvene vojne. Nekateri so se res izkazali. Tudi te spomine smo obesili na steno v razredu.

Slika 2: Razstava na panoju v razredu (Foto: Klara Levstek)

Po obravnavi smo v obeh razredih snov utrdili z besedilom, v katerega so morali dijaki vnesti manjkajoče podatke (glej prilogo 2). Sledil je kviz v aplikaciji Kahoot oziroma Quizizz.

Pred 27. aprilom sem v dva razreda drugega letnika prinesla nalogo za bralno razumevanje, naslovljeno *Occupation of Europe and Uprising in Slovenia*. Dijaki so morali povezati vprašanje z odstavkom, ki ponuja ustrezen odgovor. Besedilo se je dotaknilo tako pakta o nenapadanju med Nemčijo in Rusijo kakor tudi ustanovitve Protiimperialistične fronte ter prvega oboroženega spopada med Slovenci in okupatorji. Po branju

in pregledu pravilnih odgovorov sem dijake vprašala, kaj so si zapomnili. Prvi odgovor je bil: 27. aprila 1941 se ni zgodilo nič (glej prilogo 3).

V maju smo se v dveh razredih tretjega letnika, potem ko sem zaključila ocene in predno so odšli na praktično usposabljanje pri delodajalcu, dotaknili 80. obletnice konca druge svetovne vojne. V eni šolski uri smo si ogledali kratek angleški dokumentarec o koncu vojne v Berlinu: *This was Life in Berlin after its Battle and the End of WW II*. Po ogledu je vsak dijak povedal eno misel, ki mu je ostala v spominu. Zatem smo posvetili še dve šolski uri koncu vojne v Sloveniji, pri čemer sem skušala nakazati razklanost v občutjih. Prvo uro so dijaki po skupinah prebirali izseke iz predstavitve Vurnikove razstave v Mestnem muzeju Ljubljana, ki obeležuje letošnjo obletnico. Tako so spoznali predvsem zmagovito občutje, ki je prevevalo en del prebivalstva. Dijaki so morali v skupini odstavek najprej povzeti, ga pisno ubesediti v angleščini ter nato predstaviti sošolcem. Naslednjo uro pa so z enako učno metodo povzemali odlomke iz knjige Angele Vode, *Skriti spomin* (glej prilogo 4). V teh odlomkih so lahko začutili občutje strahu ter krivice, ki jih je po zmagi komunizma doživljal drugi del prebivalstva na Slovenskem.

V juniju smo v prvem letniku namenili zadnje tri šolske ure angleščine slovenskim narodnim simbolom. Dijaki so delali po skupinah. Za pano so morali pripraviti slike in angleško razlago slovenskih narodnih simbolov: zastave, grba, himne ter rastlinskih simbolov. Ob tem smo mimogrede ponovili angleško poimenovanje *dneva državnosti*. Nazadnje je na osnovi svoje teme vsaka skupina pripravila še dve vprašanji za *kahoot*, ki smo ga odigrali v zadnji šolski uri.

Slika 3: Razstava na panoju v razredu (Foto: Klara Levstek)

Naj prav na koncu omenim še, kako sem se lotila tematike prikritih morišč, ki je sicer povezana z ukinjenim praznikom dneva spomina na žrtve komunističnega nasilja. Sama sem se problematike dotaknila leta 2022, ko je bilo razkrito množično grobišče pod Macesnovo gorico. Takrat smo o prikritih grobiščih na Slovenskem govorili v četrtem letniku – v okviru tematskega sklopa *crime*. Najprej smo prisluhnili trem izsekom intervjuja z avtorjem knjige *Slovenia 1945* (Slovenia 1945 TV Interview, 2013). John Corsellis je namreč kot kveker zavračal nošenje orožja, zato je pristal v organizaciji Friends of Ambulance. Poslali so ga v vetrinjsko taborišče, kjer se je seznanil s slovenskimi begunci, po tragediji pa je proučeval, kaj se je z njimi zgodilo po vrnitvi v Jugoslavijo. Med poslušanjem so morali dijaki najti odgovore na nekaj vprašanj. Naslednjo uro sem prinesla še en angleški zapis o množičnih grobiščih v Sloveniji, ki sem ga našla na spletu (Kolarič, 2019). Naloga dijakov je bila, da za določene angleške termine najdejo slovenske ustreznice (glej prilogi 5 in 6).

2 ZAKLJUČEK

Obravnava državnih praznikov pri angleščini je torej povsem umestna. Zahteva pa kar nekaj priprave. Vendar iz lastnih izkušenj ugotavljam, da ko me kot učitelja neka tematika pritegne, jo prinesem v razred z drugačnim žarom.

V večini primerov ugotavljam, da dijake narodna tematika zanima in da pri aktivnostih bolj ali manj zavzeto sodelujejo. Sem pa tudi že doživela, da se je kakšen posameznik določeni trditvi zoperstavil. Zato je na mestu, da obravnava vsebuje zanesljive vire, da besedila temeljijo na zgovornih osebnih zgodbah in konkretnih dogodkih. Moja želja je, da dijake miselno in čustveno aktiviram. Zato se trudim pripraviti raznolike naloge, v pouk vključujem skupinsko delo ter občasno uporabim moderno tehnologijo, ki je učencem blizu.

Dijaki so mi običajno zaupani za štiri leta. In če se v vsakem letniku dotaknemo pri pouku angleščine enega državnega praznika, srčno upam, da mi uspe vsaj pri nekaterih dijakih v štirih letih zasejati nekaj dodatnih semen domoljubja in nekoliko razširiti ali utrditi pogled na korenine našega slovenskega drevesa.

3 VIRI IN LITERATURA

Andrin, Alenka; Cvrtila Ložar, Tatjana; Horvatić, Sandra idr. (2022): *Predmetni izpitni katalog za poklicno maturo 2024 – angleščina*. Ljubljana: Državni izpitni center. Pridobljeno 21. 8. 2025: https://www.ric.si/poklicna-matura/predmeti/tretji-predmet/anglescina/

Berlin Wall. Pridobljeno 25. 8. 2025: https://en.wikipedia.org/wiki/Berlin_Wall

Državni prazniki, dela prosti dnevi in dan žalovanja (2025). Ljubljana: MDDSZ, 13. 5. 2025. Pridobljeno 22. 8. 2025: https://www.gov.si/teme/drzavni-prazniki-in-dela-prosti-dnevi/

Franz Lu, Damjan (2025): *9. Maj 1945: o veselju, radosti in žalosti na osvobojenih ulicah Ljubljane.* Nedeljski, 8. 5. 2025. Pridobljeno 10. 5. 2025: https://www.dnevnik.si/nedeljski/med-ljudmi/povabljeni-ste-na-kavo/9-maj-1945-o-veselju-radosti-in-zalosti-na-osvobojenih-ulicah-ljubljane-2726362/

History Brief: The Berlin Wall Explained (2017). *Reading through History,* 20. 5. 2027. Pridobljeno 25. 8. 2025: https://www.youtube.com/watch?v=X3Xe4AdJaFQ

Katalogi znanj in izpitni katalogi splošnoizobraževalnih predmetov. Ljubljana: SSRSSI, 7. 7. 1998. Pridobljeno 21. 8. 2025: https://eportal.mss.edus.si/msswww/programi/noviKZ/st_ANG-1tj_KZ420.htm

Kolarič, Boštjan (2019): *Communist Crimes in Slovenia: mass graves and public discussion.* Talin: Estonian Institute of Historical Memory, 14. 11. 2019. Pridobljeno 25. 8. 2025: https://communistcrimes.org/en/communist-crimes-slovenia-mass-graves-and-public-discussion

Mikola, Mirko (2013): *Rdeče nasilje.* Revija Zaveza, 88. Pridobljeno 22. 8. 2025: https://www.zaveza.si/zaveza/milko-mikola-rdece-nasilje/

Scorpions (2009): Wind of Change. Pridobljeno 25. 8. 2025: https://www.youtube.com/watch?v=n4RjJKxsamQ

Slovenia 1945 TV Interview (2013). Ljubljana: RTV Slovenija, 5. 2. 2013. Pridobljeno 22. 8. 2025: https://www.youtube.com/watch?v=9ryONG4poEo Slovenia 1945 TV Interview

Slovenia and its National Symbols (2025). *Kahoot*! Pridobljeno: 25. 8. 2025: https://kahoot.com.

Slovenian Political Spring (2024). *Kahoot*! Pridobljeno: 25. 8. 2025: https://kahoot.com

Slovenian Independence & Changes in Eastern Europe (2024). *Quizziz*. Pridobljeno 21. 8. 2025: https://wayground.com/?lng=en

Starman Alič, Alenka; Čič, Ana; Brodnik, Vilma (2020, 2021): *Zbrali smo pogum*. Ljubljana: MKGP, ZRS, Pridobljeno 25. 8. 2025: www.zbralismopogum.si

This was Life in Berlin after its Battle and the End of WW II (2023). War Acadamy, 24. 5. 2023. Pridobljeno 25. 8. 2025: https://www.youtube.com/watch?v=EKzfIT00FwY

Vode, Angela (2004): *Skriti spomin*. Ljubljana. Nova revija.

Zakon o grbu, zastavi in himni Republike Slovenije (1994). Uradni list RS, št. 67/94 (27. 10. 1994). Pridobljeno 26. 8. 2025: https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO365

Zakon o praznikih in dela prostih dnevih v Republiki Sloveniji (1991). Uradni list RS, št. 112/05 (22. 11. 1991). Pridobljeno 22. 8. 2025: https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO865

Žajdela, Ivo (2024): *Inštitut za novejšo zgodovino, žrtve vojne in revolucije*. Družina, 26. 5. 2024. Pridobljeno 22. 8. 2025: https://www.druzina.si/clanek/institut-za-novejso-zgodovino-zrtve-vojne-revolucije

4 PRILOGE

Priloga 1: Life and crime in communist countries (Učni list za 1. letnik)

Priloga 2: Changes in 1980s in East Europe and in Slovenia (Učni list za 3. letnik)

Priloga 3: The occupation of Europe and the uprising in Slovenia (Učni list za 2. letnik)

Priloga 4: Communist liberation of Slovenia (Besedila za delo po skupinah za 3. letnik)

Priloga 5: Post-war massacres in Slovenia (Učni list za 4. letnik)

Priloga 6: Mass graves in Slovenia (Učni list za 4. letnik)

Priloga 1

LIFE AND 'CRIME' IN COMMUNIST COUNTRIES

TASK: Read the text and fill in the gaps with the right verb in the Past Simple form.

smuggle	live	get	introduce	eat	carry	speak	end	beat

After World War II, there was the so called "Iron Curtain" between West and East Europe. The Soviet Union was one of the winners and it _____ control over the East European countries. It enforced or _____ communism in all of them.

People in communist countries _____ in relatively poor conditions. The choice of clothes, food, machines, cars etc. was much smaller. That was the reason why Slovenians who lived close to the border _____ things like jeans, prams, musical instruments, kitchenware etc. from Italy.

Another problem was the non-democratic regime. People couldn't criticise the policy and the political ruling. If they did so, they _____ in prison. The Soviet Union had forced labour camps in Sibiria, ex-Yugoslavia had a very tough one on the island of Goli otok, for example. People who returned from there never _____ about that experience. Just imagine, the prisoners _____ other prisoners, they _____ rocks back and forth without purpose, they _____ without a spoon and fork like dogs etc.

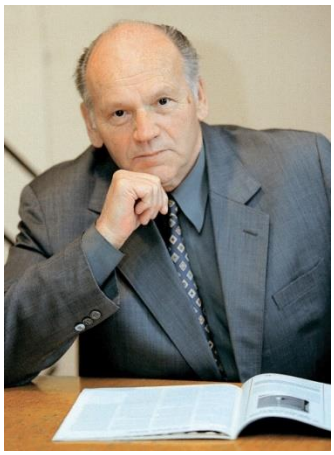

A concrete example of a person who suffered a lot because of communism is Jože Pučnik. He, for example, was not allowed to take the Matura exam for free because he was critical about the politics. And after he already graduated from philosophy and started working, he was imprisoned for 7 years for criticising agricultural policy in the state. When they released him, the authorities didn't want to give him his degree. When he emigrated to Germany, he had to complete the studies again. He did that while he was working and earning money. Surprisingly, he did not cherish hate for Slovenia. Instead, he struggled for our independence. He was one of the main figures.

Write 2 questions about Jože Pučnik.

Priloga 2

CHANGES IN THE 1980S IN EAST EUROPE AND IN SLOVENIA

TASK: Complete the gaps with the missing information.

The Berlin wall, which used to be a symbol of the communist totalitarian regime, fell after 28 years in November _____.

Why was it constructed at all? After Germany and Berlin as its capital city were divided into the eastern and western part, people started to emigrate in high numbers to the west. On 4 July 1948, British European Airways opened the first regular service for civilians between West Berlin and Hamburg. Tickets were originally very cheap. In _____, the authorities in East Germany built the Berlin Wall. It surrounded West Berlin, and it was about _____ km long and 3.6 m high. Next to it, there was the so called “death strip”, well controlled by the guards and guard dogs, and it was 150 m _____. It was hardly possible to escape across the wall and stay alive.

The next big change was the democratisation process of all East European countries, including the Soviet Union. In years 1988 and 1989, new democratic political _____ were founded so that there was not one-party political system any more. Soon afterwards, democratic elections were held.

The first democratic elections after WW II in Slovenia, were held in _____ 1990. A majority in the Parliament was won by the centre-right coalition, called DEMOS. The first president of the Parliament was _____, the prime minister was _____ _____ and the president of the state was _____.

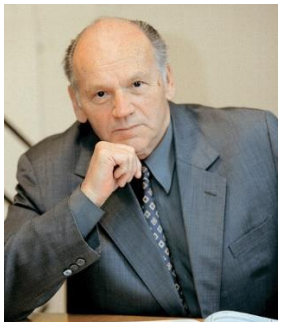

Another central figure of the Slovenian independence process was Jože Pučnik. One of the most famous sayings - **“Yugoslavia is gone. It goes for Slovenia.”** – was uttered by him on the day when the results of the plebiscite were announced. This happened on _____ that is why we celebrate our **Independence and Unity Day** on that day. The plebiscite itself was held on _____. The turnout of the plebiscite was _____, and the number of yes-votes was _____.

Slovenia declared its independence on _____ in 1991, which is now our **Statehood Day**. And it was the fourth newly established state in East Europe, soon after Lithuania, Latvia and Estonia.

Besides the fact that the circumstances in Europe were favourable, there are four other reasons that our independence process was a story of big success. These reasons *(mentioned by our former president Borut Pahor in the documentary The Plebiscite*) are: _____, _____, _____ and _____.

Priloga 3

THE OCCUPATION OF EUROPE AND THE UPRISING IN SLOVENIA

(27th April - the Resistance Day or the Day of Uprising against Occupation???)

TASK: Match the questions to the answers given in the following paragraphs.

A What was the non-aggression pact?

B When did Germany break the non-aggression pact?

C When and why did the Nazi invade Yugoslavia?

D When did the uprising against the invaders in Yugoslavia start?

E What happened on 27th April 1941?

F When was the first armed combat between the Slovenians and the invaders?

The pact was terminated on 22 June 1941, when Germany started the invasion on the Soviet Union.

Three members of the secret anti-fascist organisation called TIGR (established on Nanos in 1927) got involved in an armed conflict with an Italian patrol on a hill of Mala gora near Ribnica on 13th May 1941.

Axis military efforts in the Balkans, compared with the rest of Europe, had not gone well. Italy had invaded Greece in October 1940 but was pushed back into Albania. Germany then put pressure on Yugoslavia to join the Axis, as Romania, Hungary and Bulgaria had done earlier. Prince Regent Paul of Yugoslavia relented and signed the pact on March 25, 1941. However, nationalist forces violently opposed the idea and carried out a coup. That led Hitler to view Yugoslavia as a hostile state; he decided to bomb Belgrade in retribution. On April 6, 1941, the Axis Powers (Hungary, Italy, led by Germany) invaded Yugoslavia. The invasion ended with the unconditional surrender of the Royal Yugoslav Army on April 17.

Shortly after Germany attacked the Soviet Union on 22 June 1941, the communist-led republican Yugoslav Partisans, on orders from Moscow, launched a guerrilla liberation war fighting against the Axis forces.

It is also known as Molotov-Ribbentrop Pact. It was signed by Germany and the Soviet Union in the night of 23 August 1939. The countries agreed that they would not attack each other. However, the secret part of the pact defined how the two countries would divide the countries that lay between them. Germany claimed Western Poland and part of Lithuania. The Soviet Union was going to occupy Eastern Poland, the Baltic States and part of Finland. One week later, Germany invaded Poland and two weeks later, the Soviet Union attacked Poland in the east. They annexed the Baltic countries in June 1940.

Nothing. There was actually a meeting of the Slovenian communist leaders (Edvard Kardelj, Boris Kidrič) in a villa in Ljubljana (Rožna dolina) one day before. They discussed the political situation, the importance of the collaboration with the Soviet Union (and consequently with Germany), the combat against the imperialist forces (which implied the Great Britain and France) and against the Slovenian capitalists. Also, they established the Anti-Imperialist Front.

Priloga 4

COMMUNIST LIBERATION OF SLOVENIA

TASK: Read the text in your group. Summarize it in 5 sentences. Then prepare this summary in English so that you will present it to your class.

SKUPINA 1

9. maja je ljubljanska brigada dobila ukaz, naj po Dolenjski cesti krene proti Ljubljani, prečka Karlovški most in zasede magistrat. Nekaj časa so se borci brigade zamudili pri mostu, saj je bilo treba z njega odstraniti mine, in okoli sedmih zjutraj so vkorakali v Ljubljano. Že pred njimi so z druge strani v mesto prišli borci 29. hercegovske udarne divizije, ki so zasedli železniško postajo. Ob petih zjutraj se je na postaji oglasila sirena, ob pol sedmih so začeli zvoniti zvonovi ljubljanskih cerkva, na radijskih valovih se je zaslišala kukavica, začel je oddajati radio Svobodna Ljubljana. Na gradu je že plapolala slovenska zastava s peterokrako zvezdo, na Nebotičniku pa slovenska trobojnica. (Franz, 2025)

SKUPINA 2

Zgodbe jutra 9. maja so bile nekatere srečne, druge pa tragične,« je začel sogovornik, ki opisuje prizore pred glavno pošto, kjer so ljudje čakali na prihod partizanov, upajoč, da bodo med njimi zagledali znane obraze – može, očete, sinove. »Srečali so se stari znanci, otroci s starši, žene z možmi. Poznamo pa tudi zgodbe otrok, ki so stali ob današnji Slovenski cesti in čakali svojega očeta, čeprav je vsa družina že vedela, da ga ne bo domov. (Franz, 2025)

SKUPINA 3

Mesto se je takrat pripravljalo na ta dogodek. Vodstvo Osvobodilne fronte je že 7. maja aktivistom razposlala navodila, kam naj pridejo ob osvoboditvi in naj šivajo zastave ter trakove za redarje. Znane so zgodbe o šivanju zastav v noči na 9. maj. (Franz, 2025)

SKUPINA 4

Mesto, z bodečo žico obdano skoraj tri leta in pol, je končno lahko zadihalo. Vzniknilo je upanje in veselje, da je konec skrajnega nasilja, ki so ga izvajali okupatorji, konec vsiljevanja jezika, konec streljanja talcev, konec pomanjkanja hrane. Znani so spomini na polento, ki so jo Italijani uvedli kot osnovno živilo in zato dobili vzdevek »polentarji«. (Franz, 2025)
(Opomba: Ni pa omenjeno nasilje, ki so ga od 1941 izvajale posebne likvidacijske skupine po naročilu VOS-a nad ideološkimi nasprotniki komunizma.)

SKUPINA 5

V dneh pred 9. majem je skupaj z nemško in domobransko vojsko iz Ljubljane odšlo tudi več tisoč civilistov. Nekateri so bili obremenjeni s kolaboracijo, drugi so odšli iz strahu pred prihajajočo oblastjo, podžganega tudi z mnogo govoricami. (Franz, 2025)

(Opomba: Opis je sporen in zahteva pojasnila.)

SKUPINA 1

Zaradi izkušenj, ki sem si jih nabrala zadnjih šest let s komunisti, se je tudi mene lotevala tesnoba. Povsem jasno sem spoznala, da se je komunistična partija popolnoma predala Sovjetski zvezi, kjer je bil Stalin še vedno neomejen okruten vladar, kot jih pozna zgodovina le malo, in da je bila za naše vodilne komuniste najvišja čast, da so ga smeli posnemati. Nič dobrega mi ni obetala moja slutnja.

(Vode, 2004:110)

SKUPINA 2

Tista dva dni sem hodila po cestah in opazovala ljudi. Nekateri so bili videti potrti in zaskrbljeni – vsakemu si na obrazu bral, kam spada. Večini pa so se obrazi svetili od navdušenja: naši osvoboditelji korakajo od vseh strani proti Ljubljani! Mesto so okrasili z velikimi in majhnimi zastavami, vsa okna so bila okrašena – najbolj tista, kjer so se stanovalci najbolj bali. Zakaj ti dokazi navdušenja niso bili spontani, marveč je šlo že tisti prvi dan vse na ukaz! Seveda tudi meni niti na misel ni prišlo, da bi sabotirala ukaze, samo malo sem se zakasnila z zastavicami. Pa kmalu divje zapoje zvonec, na vratih se pojavi aktivist z zapovedujočim obrazom: zastave na okno – takoj! in mi vrže nekaj papirnatih zastavic. In da je bila mera moje nerodnosti polna, sem nalepila zastave navpično namesto počez. Takoj se pojavi ulična aktivistka: »Kako da imate na oknu francoske zastave?« – Slabo znamenje, sem si mislila. In po pravici ...

(Vode, 2004:111)

SKUPINA 3

Vkorakali so zelo slavnostno, v angleških uniformah, s peterokrakimi zvezdami na titovkah. Bilo je veliko navdušenja, vsepovsod so prepevali partizanske pesmi, vmes pa vedno znova internacionalo. Živel Tito, živel Stalin, živela partija, živela Rusija, živela Sovjetska zveza – nihče ni nič črhnil o Slovencih, o Angležih, ki so partizanom absolutno omogočili zmago. Samo Rusija ... A prva moka, ki smo jo dobili, ni bila iz Rusije, ampak iz Amerike, in paketi ameriške Unre so nas reševali lakote. Nihče ni vzkliknil »Živela Amerika« – človek bi lahko tvegal življenje.

Po vsej deželi so se vrstili mitingi, govorili so uniformirani partizani in partizanke, povsod so peli Internacionalo, vse je bilo na cesti, nihče ni hotel zaostajati v splošnem navdušenju.

(Vode, 2004:112)

SKUPINA 4

Še tiste prve noči pa so se začele aretacije, streljanje bolj na skrivnem, da ne bi motilo splošnega prazničnega razpoloženja. Navdušenje se je polegalo s prihajajočim razočaranjem – zapiranje in streljanje pa se je nadaljevalo.

Ljubljanski meščani so bili povečini trgovci in obrtniki ter srednji uradniki. Imovitejši so imeli tudi lastne hiše ali kakšne druge nepremičnine. Jasno je, da jim je šlo predvsem za vprašanje *zasebne lastnine*. Plašile so jih razmere v Sovjetski zvezi, bali so se razlastitve, kar so komunisti dobro vedeli. Zato so udarili na pravo struno: da bi pomirili ljudi, so poslali partizanski veljaki malomeščanskega porekla (in prav take miselnosti), inženir Dušan Sernec, odvetnik dr. Lado Vavpetič, bivši ban dr. Drago Marušič, »veselo oznanilo« svojim rojakom: zasebna lastnina je nedotakljiva!

Ljubljančani so morali prehitro spoznati, da so bile te obljube komunistov do skrajnosti *cinične, zavestne laži*. To so dokazali komunisti takoj, ko so za nemškimi okupatorji prevzeli oblast pri nas. Da pa bi ohranili, vsaj sprva, videz poštenosti, so se poslužili skrajno *perfidnega trika*: uvelja-vili so zakon, po katerem se *kaznujejo vsi sodelavci z okupatorjem in belogardisti z odvzemom premoženja.*

Toda tragedija je bila, *kako* se je izvajal ta zakon in *kdo* je postal njegova žrtev.

Že takoj prvi dan so začeli ljudi zapirati. Na vrsto so prišli predvsem tisti, ki so imeli kakšno imovino. V trenutku, ko so lastnika zaprli –, še preden je bil sojen –, so zasedli trgovino ali tovarno in zasegli vse njegovo premoženje: sodeloval je z okupatorjem. Vedno so našli ljudi, ki so to potrdili. Za komunista je še nekaj več kot njegova vest: to je interes partije! Morda je trgovec prodal kakemu Nemcu blago ali karkoli že, – saj to je *moral* vsak trgovec. Toda komunisti so razglasili to kot sodelovanje z okupatorjem in nobeno priseganje lojalnosti ni pomagalo. Zgodilo se je, da

Da bi pa čimprej prišli do premoženja, so javno prek radia pozivali državljane: »Ovajajte, ovajajte ...«

(Vode, 2004:113)

SKUPINA 5

Poseben preplah je vzbudil primer industrijca *Hrovata* iz Most pri Ljubljani, ki je imel tovarno olj. Bil je pošten človek, delavci so ga spoštovali in radi imeli, ker je bil do njih vedno človeški. Za vsako »akcijo naših« je prispeval znatno vsoto, marsikateri letak levičarjev je financiral, levica ga je imela za svojega. Bil je dober Slovenec in ni niti najmanj sodeloval z okupatorjem. Podržaviti mu tovarne niso mogli, ker je bila »zasebna lastnina zajamčena«. Vendar so za lase privlekli »prestopek« zoper narodno čast, zaplenili tovarno in lastnika zaprli. Zaman so se delavci potegovali zanj. Zagrozili so jim, češ da se postavljajo na stran »ljudskih pijavk«. Zaprli so tudi njegovo ženo, ker je bila vila, ki si jo je zaželel Marinko, njena last. Ta primer nas je vse pretresel in mnogim odprl oči.[87]

(Vode, 2004:114)

SKUPINA 6

Dobro poznam tudi trgovca Legata, ki je imel špecerijsko trgovino na Miklošičevi cesti, skoraj nasproti sodnije. Resda ni bil komunist, a bil je srčno dober človek. Skoraj ni bilo človeka, ki je bil med vojno v zaporu, kateremu Legat ne bi bil storil kakšne usluge. Posredoval je zapornikom pisma in pakete z najrazličnejšo vsebino. Če kdo ni mogel spraviti pošiljke svojcu ali znancu v zapor, se je obrnil na Legata. Tudi sam je ogromno prispeval za tiste, ki so bili potrebni. Kmalu po prevzemu oblasti pa je Ozna naredila pri njem v trgovini preiskavo. Obdolžili so ga, da so našli pri njem 60 kg kave – v resnici je je imel samo 6 kg. A tudi to je bilo preveč: kopičenje blaga! Moral je v zapor in vse intervencije niso nič pomagale, niti dokazi, da je nedolžen. Stanovala sta skupaj z materjo, ki jo je ta krivica tako prizadela, da je morala v bolnico. Ko se je čez tri dni vrnila, je našla na vratih svojega stanovanja listek z napisom: »Stanovanje zaplenjeno, ker ga je stranka brez prijave zapustila.« Zasegla ga je z vso opremo »oblast«, njo pa so spravili v dom onemoglih na Bokalce.

(Vode, 2004:114)

SKUPINA 7

Najbolj žalostno je bilo z zakonskim parom Hribar, ki je imel graščino Strmol pri Cerkljah na Gorenjskem. Tudi onadva sta pomagala partizanom s hrano in obleko, pa krepko sta jih ščitila pred Nemci. Nekega dne pa, ko so se Nemci umaknili od tam, so prišli do zob oboroženi partizani in zahtevali, da gresta z njimi. Služinčad, ki je slutila najhujše, saj je bilo znanih dovolj podobnih primerov, je pred partizani padla na kolena in jih rotila, naj ju izpuste. Toda oni so služabnike odpodili, češ da se njihovima gospodarjema ne bo nič hudega zgodilo, samo zavarovali ju bodo pred Nemci. Zahtevali so, naj vzameta s seboj vse dragocenosti – potem pa so ju odgnali peš proti moravškim gozdovom kjer so ju umorili. Da so se prvi polastili njunih dragocenosti![89]

(Vode, 2004:115)

Priloga 5

POST-WAR MASSACRES IN SLOVENIA

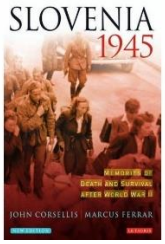

***Slovenia 1945: Memories of Death and Survival After World War II*, by John Corsellis and Marcus Ferrar (2005)**

You are going to watch an interview with the authors of the book, made in 2006.

Post-War Massacres in Slovenia (total-slovenia-news.com)

TASK: Listen and answer the questions.

17:00 How did the British government react immediately after the war with regard to the destiny of *domobranci*? _____

18:30 The two authors wrote to the British prime minister Tony Blaire. What for? _____

21:40 – 22:13 TASK: Listen and complete the text about <u>who writes the history</u>.

After the war, the people who had done things during the war and had won the war, they were the people in _____ too. And they tended to decide how history was _____, in Britain and in Slovenia. The people who'd won _____ the history. And not all of it was _____.

39:30 – 40:11 TASK: Listen and complete the gaps.

Our aim was to contribute to a _____ and _____ view of history, with all the rights and wrongs. And not just use this history as a _____ to fight against each other. We _____ reconciliation and a _____ view of what the human beings on this side and on that side tried to do under very difficult _____.

40:25 – 41:23 TASK: Answer.

Why are Slovenians still a divided nation? Why has there not been any reconciliation yet – in contrast to other ex-communist countries?

Priloga 6

MASS GRAVES IN SLOVENIA

by Dr. Boštjan Kolarič, Study Centre for National Reconciliation, Slovenia

TASK: Find Slovenian terms for the blue-coloured English terms.

Around 130,000 persons, mostly political and military opponents, were executed after the end of the Second World War in May and June 1945.

Among the 130,000 were people who had managed to escape to Austria, but were handed over to Yugoslavia by the British Army, as well as opponents of the regime who had been captured by the Communists on Slovenian territory.

15,000 of those executed were of Slovenian nationality, whereas others included mostly Croats, Serbs and Germans. They were mostly civilians but also included members of the Slovenian Home Guard and other political and military opponents of the resistance movement.

These extrajudicial executions were carried out by the members of the Yugoslav Communist Secret Police and were committed at hidden locations across Slovenia, predominantly rural areas and forests. In May 1945 thousands of soldiers and civilians from all over Yugoslavia were on the run through Slovenia, headed north to freedom.

The Commission of the Government of the Republic of Slovenia on Concealed Mass Graves in Slovenia has recorded more than 720 hidden mass graves thus far. The Commission strives for exhumation, identification, DNA analysis and decent re-burial of all Slovenian victims killed on Slovenian territory.

KO DIJAK NAJDE SVOJO VREDNOST SKOZI ROKE IN ODNOS

WHEN A STUDENT FINDS THEIR WORTH THROUGH WORK AND ATTITUDE

Mihael Drašler (drasler@gmail.com), organizator PUD-a, učitelj praktičnega pouka, Šolski center Novo mesto, Slovenija

Povzetek

V prispevku so predstavljeni teoretični vidiki inkluzivnega izobraževanja ter praktični primeri dela z dijaki z odločbo DSP v programu Pomočnik v tehnoloških procesih. Poudarek je na pomenu odnosa učitelja, empatije, motivacije in sodelovanja med učitelji praktičnega pouka. Praktični projekt (izdelava pripomočkov za čebelarjenje) je prikazan, kot primeri učenja skozi izkušnjo. Prispevek se zaključi z analizo učinkov, izzivov ter priložnostmi za prihodnost.

Abstract

The article presents theoretical aspects of inclusive education and practical examples of working with students with a DSP decision in the Technological Processes Assistant program. The emphasis is on the importance of the teacher's attitude, empathy, motivation and cooperation among practical teaching teachers. A practical project (making beekeeping tools) is presented as an example of learning through experience. The article concludes with an analysis of the effects, challenges, and opportunities for the future.

Ključne besede: dodatna strokovna pomoč, inkluzija, praktični pouk, sodelovanje, terminologija

Keywords: additional professional assistance, inclusion, practical teaching, cooperation, terminology

1 UVOD

Naslov konference Korenine narodovega drevesa na prvi pogled napeljuje k razmišljanju o preteklosti, o tem, kdo smo in od kod prihajamo. Vendar pa korenine naroda niso le zgodovina – so tudi način, kako vzgajamo in izobražujemo mlade ter kako razvijamo njihove kompetence in vrednote. Še posebej to velja za dijake, ki se izobražujejo v nižjih poklicnih programih in imajo odločbo o dodatni strokovni pomoči (DSP). Ti dijaki pogosto prihajajo iz zahtevnih življenjskih okoliščin, imajo za seboj različne socialne, jezikovne in kulturne ovire ter pogosto niso deležni enakih možnosti kot njihovi vrstniki. Kljub temu prav oni ob ustreznem pedagoškem pristopu razvijajo notranjo moč, odgovornost in sposobnost, da v prihodnosti prispevajo k skupnosti.

Kot učitelj praktičnega pouka v programu Pomočnik v tehnoloških procesih se vsakodnevno srečujem z izzivi in priložnostmi pri delu z dijaki, ki imajo različne primanjkljaje na področju učenja, pozornosti, socialnega vedenja in motivacije. Zavedam se, da formalno pedagoško in andragoško izobraževanje pogosto ni dovolj primerno/ustrezno/funkcionalno/uporabno pripravljeno za delo z dijaki s posebnimi potrebami, saj je poudarek na dijakih gimnazijskega tipa. Šele ob praktičnem pouku sem spoznal, koliko dodatnih znanj, veščin in predvsem čuta do dijaka je potrebno, da lahko pouk uspe.

Delo z dijaki z DSP zahteva ne le strokovne kompetence, ampak tudi visoko stopnjo empatije, potrpežljivosti in sposobnosti individualnega prilagajanja. Pomembno je, da učitelj vidi vsakega dijaka kot posameznika z unikatnimi potrebami, sposobnostmi in izkušnjami in da gradi odnos, ki omogoča varno, spodbudno in vključujoče učno okolje.

V tem prispevku bom v prvem delu predstavil teoretične osnove inkluzivnega izobraževanja, pomen DSP, motivacije in čuta učitelja do dijakov. V drugem delu bom prikazal primer iz prakse pri praktičnem pouku: delo s čebelami. Posebno bom poudaril pomen individualnega pristopa, strpnosti in potrpežljivosti, ki dijakom omogočajo občutek doseženega cilja in razvoj kompetenc za življenje.

Na koncu bom predstavil odzive dijakov, staršev in okolice ter analizo doseženih ciljev in izzivov, ki jih šolska praksa ponuja za prihodnje delo.

2 TEORETIČNI OKVIR

2.1 INKLUZIJA IN POMEN DSP V POKLICNEM IZOBRAŽEVANJU

Slovenski šolski sistem že vrsto let stremi k vključujočemu izobraževanju, kjer imajo vsi učenci možnost razviti svoje potenciale. Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju in Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami poudarjata, da mora biti izobraževanje prilagojeno tudi dijakom s posebnimi potrebami in tistim, ki zaradi različnih primanjkljajev potrebujejo dodatno strokovno pomoč (ZUOPP-1, 2011).

V nižjih poklicnih programih je delež dijakov z DSP velik, kar pomeni, da je še posebej pomembno, da učitelji razvijajo sposobnost prilagajanja učnih metod posamezniku, hkrati pa ohranjajo skladnost s skupinskim delom v razredu. Dijaki z DSP se pogosto soočajo z nižjo samopodobo, učnimi težavami, pomanjkanjem motivacije ter socialnimi in kulturnimi izzivi. Potrebujejo jasna, kratka in konkretna navodila, veliko ponavljanja ter občutek, da jih učitelj razume in sprejema.

Praksa je pokazala, da so dijaki z DSP pogosto bolj motivirani, če jim učitelji omogočajo realne cilje, sprotne povratne informacije in občutek, da imajo nadzor nad svojim učenjem. Takšen pristop gradi tudi socialne kompetence, saj morajo dijaki sodelovati, komunicirati in prevzemati odgovornost za skupinsko delo.

Velik izziv je tudi kulturna in jezikovna raznolikost. Na naših šolah je veliko dijakov iz sosednjih držav, od Bosne do Albanije. Ti dijaki prinašajo različne jezikovne, kulturne in socialne izkušnje, kar zahteva dodatno čustveno in pedagoško prilagajanje učitelja. Pomembno je ustvariti okolje, kjer se dijaki med seboj sprejemajo, spoštujejo in učijo sodelovanja kljub razlikam v izkušnjah in ozadju.

2.2 VLOGA ODNOSA, MOTIVACIJE IN ČUTA UČITELJA

Motivacija dijakov je pogosto povezana z njihovimi življenjskimi izkušnjami. Veliko dijakov prihaja iz zahtevnih socialnih okolij, nekateri pa iz drugih držav, kot so Bosna, Albanija in druge sosednje države. To predstavlja dodatne izzive na področju jezika, kulture in medsebojnega spoštovanja. Učitelj mora razviti čut do dijaka, biti potrpežljiv, strpen in sposoben iskrenega poslušanja.

Empatija učitelja omogoča dijakom, da izrazijo svoje potrebe in težave brez strahu pred obsodbo. Notranja motivacija se razvija, kadar dijaki občutijo kompetentnost, avtonomijo in povezanost z okolico. Pri dijakih z DSP se ta občutek krepi predvsem skozi praktične naloge, kjer vidijo konkretne rezultate svojega dela.

2.3 PRAKTIČNO UČENJE IN VSEŽIVLJENJSKO UČENJE UČITELJEV

Praktično delo omogoča učenje skozi izkušnjo in refleksijo. Teorija izkustvenega učenja poudarja, da se najgloblja znanja razvijejo, ko učenec nekaj sam izvede in preizkusi. Praktični pouk v poklicnem izobraževanju ni le prenos veščin, ampak tudi razvoj socialnih in osebnostnih kompetenc, kot so potrpežljivost, sodelovanje, spoštovanje dogovorov in občutek pripadnosti skupini.

Učitelj ob tem prav tako pridobiva izkušnje in razvija svoje kompetence. Vseživljenjsko učenje učiteljev je ključno, saj se morajo prilagajati specifičnim potrebam dijakov, uvajati nove metode in razvijati občutek za motivacijo, kulturne razlike in individualni pristop. Sam sem kot učitelj šele zdaj spoznal, koliko premalo praktičnih znanj sem prejel med pedagoško-andragoškim izpitom/izobraževanjem za delo z dijaki z DSP, kjer je poudarek bolj na dijakih gimnazijskega tipa.

Tabela 1: Primeri prilagoditev omenjenih dijakov – 1. del

Nižje poklicno izobraževanje (NPI), pomočnik v tehnoloških procesih	Otrok z lažjo motnjo v duševnem razvoju 3 ure/teden: - 1 ura svet. storitve - 2 uri učne pomoči	PRILAGODITVE IN PRIPOMOČKI: - sedi naj na prostoru, ki mu bo omogočal boljšo osredotočenost na šolsko delo, v bližini učiteljev, ki bodo lahko usmerjali njegovo pozornost in kjer bo imel možnost sprotne podpore, podajanja dodatnih navodil, dodatne razlage in sprotnega preverjanja razumevanja prebranega, - razdelitev daljših in zapletenih nalog na manjše enote (npr. razrez delovnega lista po posameznih nalogah), - delo v krajših časovnih enotah z možnostjo vmesnega odmora, - sprotno preverjanje bralnega razumevanja, - toleranca napak, ki izhajajo iz primanjkljajev, - podajanje sprotnih povratnih informacij, ki vsebujejo veliko spodbud in pohval za vloženi trud, - poudarjanje močnih področij, - razvijanje zaupanja vase in konstruktivnih načinov soočanja s problemi ter spodbujanje pozitivne samopodobe z načrtnim vključevanjem v dejavnosti, kjer bo lahko izkoristil svoje potenciale, - podaljšan čas pri pisnem in ustnem ocenjevanju znanja.

Tabela 2: Primeri prilagoditev omenjenih dijakov – 2. del

Nižje poklicno izobraževanje (NPI), pomočnik v tehnoloških procesih	Otrok z lažjo motnjo v duševnem razvoju, , dolgotrajno bolan otrok in otrok z lažjimi oblikami vedenjskih motenj 4 ure/teden: - 2 uri učne pomoči, -1 ura svetovalna storitev, -1 ura pomoči za premagovanje primanjkljajev, motenj, ovir: psiholog ali pedagog	PRILAGODITVE IN PRIPOMOČKI: - dijak naj sedi na mestu, ki učitelju omogoča boljši dostop in bližino za vzdrževanje pozornosti, - delovno okolje naj bo strukturirano na način, da bo odmaknjen od virov motečih dražljajev, - učitelj naj mu omogoči veččutno učenje (slušne informacije naj mu podkrepi z vidnimi, tipnimi, sproti naj preverja razumevanje), - po potrebi naj jih ponovi in prikaže s praktičnim primerom, - naloge naj bodo razdeljene na več krajših enot, - navodila za delo naj bodo jasna, kratka, strukturirana in členjena, - potrebna je sprotna evalvacija dela, - zahtevnejša snov naj se mu dodatno razloži ter zagotovi več časa za ponavljanje in utrjevanje, - med zahtevnejšimi nalogami in aktivnostmi naj se mu omogoči odmor, - pozornost se mu lahko usmerja z grafičnimi ponazorili (npr. barvni označevalec, barvne podloge), - preverjanje in ocenjevanja znanja naj bo napovedano in dogovorjeno z možnostjo podaljšanega časa pisanja za 50 %, - po potrebi se lahko zagotovi individualno vodenje oziroma podajanje individualnih navodil in spodbujevalca, - njegovo znanje naj se preverja in ocenjuje sproti, - pri ocenjevanju znanja naj se predhodno preveri razumevanje prebranih navodil.

Tabela 3: Primeri prilagoditev omenjenih dijakov – 3. del

Nižje poklicno izobraževanje (NPI), pomočnik v tehnoloških procesih	Otrok s primanjkljaji na posameznih področjih učenja in dolgotrajno bolan otrok 3 ure/teden: - 1 ura svet. storitev - 2 uri učna pomoč	PRILAGODITVE IN PRIPOMOČKI: - spodbuja naj se razvoj izvršilnih funkcij, organizacijskih in samoregulacijskih veščin, - seznani naj se ga z različnimi učnimi strategijami in tehnikami učenja pri posameznih predmetih ter spodbuja k rabi utečenih in njemu že znanih strategij, - kompleksne naloge, postopke in navodila naj se mu razdeli na krajše dele ter se sproti preverja, kako jih razume, - med dejavnostmi pri pouku, ki potekajo dalj časa, naj se mu omogoči krajše odmore, pripomočke za gibanje, kinestetično mizo, - glasnemu branju naj se ga ne izpostavlja pred razredom, - pozornost se mu lahko usmerja z grafičnimi ponazorili (npr. barvni označevalec, barvne predloge …). - preverjanje in ocenjevanje znanja naj bo vnaprej dogovorjeno in časovno podaljšano za 50 %, - možnost ocenjevanja v individualni situaciji, izven oddelka, - poudarek na ustnem ocenjevanju znanja, - prilagojena oblika pisnih gradiv: prilagojena, pregledna, povečan tisk pisave, večji razmik med vrsticami, bolj čitljiva pisava, - podajanje sprotnih povratnih informacij, ki vsebujejo veliko spodbud in pohval za vloženi trud, - potrebno je z dijakom vzpostaviti zaupen in sproščen odnos ter ga ob uspehu primerno pohvaliti.

2.4 KLJUČNE KOMPETENCE IN POMEN OCENJEVALNEGA PROCESA

V sodobnem poklicnem in strokovnem izobraževanju je cilj, da dijaki ne pridobijo le strokovnih znanj, temveč razvijejo tudi ključne kompetence, ki jim omogočajo uspešno vključevanje v družbo, nadaljnje učenje in prilagodljivost na trgu dela (CPI, 2020). Te kompetence vključujejo ne le tehnične in strokovne veščine, temveč tudi mehke veščine, ki so ključne za osebni in poklicni razvoj.

2.4.1 KLJUČNE KOMPETENCE DIJAKOV

- Učenje učenja – sposobnost samostojnega in vseživljenjskega učenja, refleksije lastnih napak in uspehov ter razvijanje strategij za učinkovito učenje. Dijaki se učijo ne le snovi, ampak tudi, kako učiti sami sebe in kako prenašati pridobljeno znanje v vsakdanje situacije.

- Komunikacija in sodelovanje – sposobnost učinkovitega timskega dela, medosebnih odnosov, izražanja mnenj in poslušanja drugih. Dijaki se učijo reševanja konfliktov, sprejemanja različnih mnenj ter aktivnega sodelovanja v skupinskih projektih.

- Socialne in državljanske spretnosti – odgovornost, strpnost, spoštovanje, sposobnost kritičnega razmišljanja in etičnega odločanja. Dijaki razvijajo zavedanje, da njihove odločitve vplivajo na skupnost in da je pomembno spoštovati različnost, še posebej v razredih z medkulturno raznolikostjo.

- Digitalna pismenost – uporaba sodobnih tehnologij pri učenju, ustvarjanju in komunikaciji. Vključuje kritično vrednotenje informacij ter odgovorno uporabo digitalnih virov.

- Podjetnost in ustvarjalnost – sposobnost inovativnega razmišljanja, iskanja rešitev in ustvarjanja novih izdelkov ali storitev, kot so izdelki iz odpadnih materialov ali tehnološke rešitve v okviru praktičnih projektov.

Zavedanje pomena trajnostnega razvoja – razumevanje vpliva človekovih dejavnosti na okolje, učenje o trajnostnih praksah in vključevanje principov recikliranja, varovanja narave in odgovornega ravnanja z viri.

2.4.2 OCENJEVANJE NA PODLAGI KOMPETENC

Ocenjevanje se ne osredotoča le na končni izdelek, temveč tudi na proces učenja in osebni napredek dijaka. Pomembno je, da učitelj upošteva individualne potrebe dijakov in prilagodi kriterije, da lahko vsakdo pokaže svoje sposobnosti in napredek.

- Formativno ocenjevanje daje sprotne povratne informacije, spodbuja refleksijo in razvija občutek odgovornosti za lastno učenje. Dijaki se učijo, da je napredek proces, ne le končni rezultat.
- Projektno in problemsko delo omogoča integracijo strokovnih znanj z mehkejšimi veščinami, kot so sodelovanje, ustvarjalnost in reševanje problemov. Takšno učenje povezuje teorijo in prakso ter dijakom daje smisel za njihov trud.
- Poseben poudarek je na mehkih veščinah, saj so temelj socialne vključenosti in uspešnega delovanja v poklicnem in osebnem življenju. S tem se dijaki učijo etičnega ravnanja, spoštovanja dogovorov in medsebojnega sodelovanja.

V praktičnem pouku, kjer dijaki ustvarjajo izdelke iz odpadnih materialov, sodelujejo v skupini in rešujejo praktične probleme, se naravno razvijajo te kompetence. Dijaki ob tem pridobivajo izkušnjo, da je učenje smiselno, uporabno in povezano z resničnim življenjem, kar močno spodbuja njihovo motivacijo in samoiniciativnost.

3 PRIMERI IZ PRAKSE

V praktičnem pouku sem uvedel različne projekte, ki dijakom omogočajo, da se učijo z izkušnjo, razvijajo svoje kompetence in pridobivajo občutek uspeha. Pri tem je cilj, da dijaki ne le pridobivajo tehnične veščine, ampak tudi socialne, ustvarjalne in trajnostne kompetence.

3.1 UČNA URA: ČEBELE – ODGOVORNOST, NARAVA IN KULTURNA DEDIŠČINA

V praktičnem pouku uvajamo projekte, ki dijakom omogočajo učenje skozi izkušnjo, razvoj kompetenc in občutek uspeha. V tej učni uri dijaki obnavljajo mrežice smukalnikov za cvetni prah, pri čemer povezujejo tehnične postopke z odgovornim odnosom do narave in razumevanjem pomena čebel za okolje.

3.1.1 CILJI IN KOMPETENCE

- Dijaki razložijo vlogo čebel in cvetnega prahu pri opraševanju, biotski raznovrstnosti in pridelavi hrane.
- Dijaki prepoznajo kranjsko sivko (Apis mellifera carnica) kot avtohtono pasmo in del slovenske kulturne dediščine.
- Dijaki načrtujejo in izvedejo obnovo mrežice smukalnika za cvetni prah v skladu s tehnološkimi postopki in varnostnimi pravili.
- Dijaki razvijajo tehnične, socialne, ustvarjalne in trajnostne kompetence (npr. delo v skupini, odgovorna raba materialov).
- Dijaki ovrednotijo izdelek glede na funkcionalnost, natančnost, varnost in trajnostne vidike ter podajo samorefleksijo.

3.1.2 PRIPOMOČKI IN MATERIALI

- Smukalniki za cvetni prah, nadomestne mrežice, pritrdilni material (žičke, vijaki ipd.), osnovno orodje (klešče, škarje za mrežo).
- Zaščitna oprema (rokavice, zaščitna očala) in komplet za prvo pomoč.
- Didaktični materiali: fotografije/kratek video panja, shema smukalnika, kartice z vlogami in koraki postopka.
- Rubrika za vrednotenje in kontrolni seznam varnega dela.

3.1.3 VARNOST IN INKLUZIJA (DSP)

- Pred začetkom: opozorilo na ostre robove mrežic, pravilno uporabo klešč/škarij, nošenje rokavic in očal.
- Organizacija dela v parih/majhnih skupinah; jasne vloge (načrtovalec, izvajalec, kontrola kakovosti).
- Prilagoditve za dijake z odločbo DSP: poenostavljeni listi s koraki, vizualne opore, dodatno modeliranje postopka, več krajših odmorov.

3.1.4 UVODNA MOTIVACIJA IN NAPOVED NALOGE (10 min)

- Kratek motivacijski uvod: ogled fotografij ali kratkega videa čebeljega panja; vprašanja: »Zakaj so čebele ključne za okolje?«
- Predstavitev kranjske sivke kot dela kulturne dediščine in pomena cvetnega prahu.
- Napoved naloge: obnova mrežice smukalnika za cvetni prah; predstavitev ciljev in končnih kriterijev kakovosti.
- Varnostni briefing: pravila varnega dela z mrežo in orodjem; razdelitev zaščitne opreme.

3.1.5 NAČRTOVANJE IZDELKA (15 min)

- Skupine definirajo zaporedje korakov (kontrola – demontaža – meritev – priprava nove mrežice – montaža – preizkus – končna kontrola).
- Določitev vlog v skupini in časovnice; priprava materiala in orodja.
- Postavitev kriterijev uspeha (funkcionalnost prepuščanja cvetnega prahu, stabilnost pritrditve, brez ostrih robov, estetska izvedba, minimalni odpad).
- Učitelj po potrebi demonstrira ključne postopke in preveri razumevanje (vprašanja/mini kviz).

3.1.6 IZDELAVA – POSTOPKI, KORAKI (45–60 min)

- Kontrola obstoječe mrežice (poškodbe, korozija, pritrditev); varno odstranjevanje.
- Merjenje in označevanje nove mrežice; rezanje z ustreznim orodjem; zaščita pred ostrimi robovi.
- Priprava in pritrditev mrežice na smukalnik; preverjanje stabilnosti in prepuščanja.
- Preizkus delovanja smukalnika in odprava pomanjkljivosti.
- Poraba odpadnega materiala in iskanje enostavnih izboljšav.
- Učitelj kroži, nudi povratne informacije, diferencira naloge in skrbi za varnost.

3.1.7 RAZSTAVA IZDELKOV IN VREDNOTENJE (15 min)

- Skupine pripravijo kratko predstavitev izdelka (kaj je uspelo, kaj bi izboljšali, kako izdelek prispeva k trajnosti).
- Vrednotenje po rubriki (glej spodaj): funkcionalnost, natančnost, varnost, sodelovanje, trajnost.
- Medvrstniško ocenjevanje: vsaka skupina poda dve konkretni pohvali in eno izboljšavo.

3.1.8 REFLEKSIJA/EVALVACIJA (10 min)

- Vodena razprava: »Kaj smo se naučili o vlogi čebel in o lastni odgovornosti do narave?«
- Povezava s kulturno dediščino: pomen kranjske sivke kot dela narodovih korenin.
- Samorefleksija: kaj mi je šlo dobro; kaj bom naslednjič naredil drugače; kako bom znanje uporabil doma/na PUD-u.

3.1.9 RUBRIKA ZA VREDNOTENJE

Tabela 4: Primeri vrednotenja

Kriterij	Odlično (5)	Dobro (4)	Zadostno (3)	Potrebne izboljšave (2)
Funkcionalnost	Smukalnik deluje brezhibno; optimalno prepuščanje.	Deluje z manjšimi pomanjkljivostmi.	Deluje osnovno; potrebni manjši popravki.	Ne deluje ali je neuporaben.
Natančnost izvedbe	Meritve in rezi natančni; robovi obdelani.	Manjša odstopanja.	Opazna odstopanja, a izdelek je uporaben.	Velika odstopanja; nevarni robovi.
Varnost	Dosledno upošteva vsa pravila.	Večino pravil upošteva.	Občasno krši pravila.	Pogosto krši; ogroža varnost.
Sodelovanje	Aktivno sodeluje, spoštuje vloge, pomaga.	Sodeluje večino časa.	Sodeluje občasno.	Ne sodeluje/ovira delo.
Trajnost	Premišljena raba materialov; minimalen odpad.	Upošteva trajnost, manjši odpad.	Delno upošteva trajnost.	Ne upošteva trajnosti.

3.1.10 KONTROLNI SEZNAM VARNEGA DELA

- Zaščitna očala in rokavice uporabljane ves čas.
- Orodje uporabljeno skladno z navodili.
- Ostri robovi obdelani ali zaščiteni.
- Delovno mesto urejeno; odpad pravilno ločen.

Slika 3: Panj (Foto: Mihael Drašler)

Slika 4: Smukalnik (Foto: Mihael Drašler)

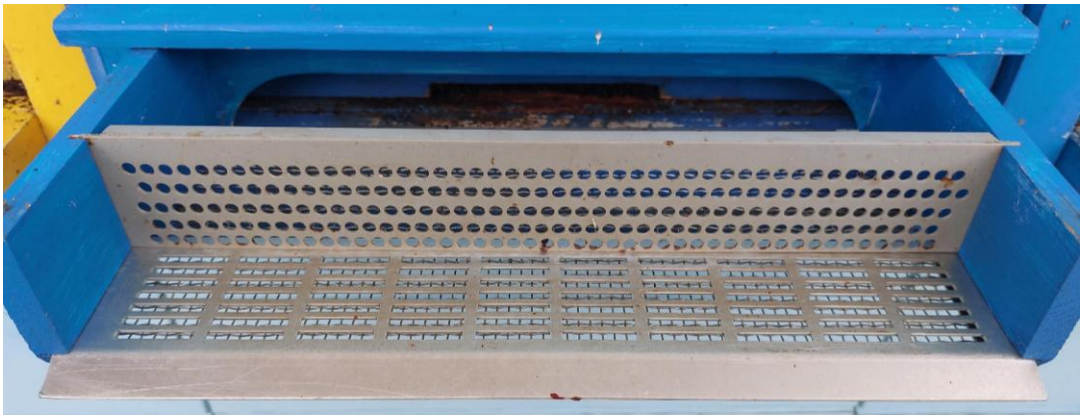

Slika 5: Mrežica smukalnika (Foto: Mihael Drašler)

Slika 6: Obisk dijakov na komunali (Foto: Mihael Drašler)

3.2 REFLEKSIJA IN STALNO STROKOVNO SPOPOLNJEVANJE UČITELJEV

Pri poučevanju dijakov z DSP sem osebno spoznal, da me je moje predhodno pedagoško znanje, pridobljeno pri izpitu za pedagoško-andragoški kader, premalo pripravilo na realne izzive nižjih poklicnih programov. Naučil sem se, da je nujno stalno vseživljenjsko učenje učitelja – tako teoretično kot praktično. Učenje in refleksija učitelja sta ključna za prilagajanje metod, pristopov in ocenjevanja glede na specifične potrebe dijakov.

S praktičnimi projekti dijaki ne le razvijajo veščine, ampak tudi spodbujajo učitelja k nenehnemu razmišljanju o svojem delu, prilagajanju metod in iskanju novih priložnosti za motivacijo dijakov. Takšno izobraževanje je dinamično, zahtevno, a hkrati zelo nagrajujoče, saj vidim neposredne učinke svojega dela na razvoj kompetenc in osebnostne rasti dijakov.

3.3 ANALIZA UČINKOV IN IZZIVOV

V učni uri, osredotočeni na delo s čebelami, so dijaki obnovili mrežico smukalnika za cvetni prah in s tem povezali tehnične postopke z razumevanjem vloge čebel pri opraševanju, biotski raznovrstnosti in prehranski verigi. Uvod je z vizualnimi spodbudami aktiviral predznanje, sledila sta jasen načrt in razdelitev vlog, nato pa iskamje primernega odpadnega materiala, demontaža, meritev, rezanje in montaža nove mrežice, preizkus delovanja ter odprava napak. Večina skupin je dosegla stabilno delovanje smukalnika; razlike so se pokazale predvsem v natančnosti rezov in obdelavi robov. Varnost je bila večinoma dosledna, pri čemer so pomagale vizualne opore in časovna razčlenitev korakov za dijake z odločbo DSP.

Izvedene dejavnosti so pokazale, da praktično delo bistveno dvigne motivacijo in izboljša redno prisotnost. Dijaki so poleg tehničnih spretnosti okrepili samozavest, ker so ustvarili uporaben izdelek, in v odprtih pogovorih delili življenjske izkušnje. Največ jim pomeni, da so slišani brez obsojanja. Pozitivne učinke so potrdili tudi starši (več zanimanja doma, več veselja do pouka) in vodstvo šole (višja motivacija, boljša udeležba, večja socialna vključenost).

Med izzivi so se pokazali pomanjkanje motivacije pri posameznikih, disciplinska nihanja, ADHD, nizka samopodoba ter medkulturne razlike, zlasti pri dijakih priseljencih. Učinkovito se je izkazal individualni pristop s kratkimi, jasnimi cilji, stalno podporo učitelja in vrstniškim sodelovanjem.

4 ZAKLJUČEK

Izkušnje iz prakse potrjujejo, da so za uspeh pri delu z dijaki v nižjem poklicnem izobraževanju ključni:

- strpnost, potrpežljivost in razumevanje posebnih potreb dijakov,
- jasna, kratka in dosegljiva navodila ter občutek, da lahko dijaki cilj dosežejo,
- učiteljev odnos, empatija in sposobnost poslušanja, ki imata enako težo kot sam učni proces.

Tak pristop dijakom omogoča, da svojo pot gradijo na temeljih kulturne dediščine in lokalnih rokodelskih tradicij, s čimer se krepijo njihove osebne in skupnostne korenine.

Različni projekti dokazujejo, da praktični pouk presega učilnico in postane življenjska izkušnja. Dijaki razvijajo kompetence, ki jim bodo pomagale v prihodnosti: sodelovanje, odgovornost, ustvarjalnost, trajnostno razmišljanje in samozavest. Skozi delo z rokami, skrb za naravo in spoštovanje tradicije se učijo, da so del večje zgodbe skupnosti – zgodbe, ki vrašča globlje korenine in daje občutek pripadnosti.

Za prihodnje delo obstajajo priložnosti za večjo povezavo s podjetji, lokalno skupnostjo in mednarodnimi projekti, kjer bi dijaki lahko še bolj spoznavali pomen svojega dela in se učili v realnih okoljih. Tak pristop bi okrepil socialno vključevanje, medkulturno razumevanje in pripravil dijake na uspešno vključevanje v sodobno

družbo in trg dela, hkrati pa bi omogočal prenos znanja in vrednot med generacijami – da bo narodovo drevo trdno, ker bodo njegove korenine žive.

5 VIRI IN LITERATURA

Bela knjiga o izobraževanju v Republiki Sloveniji (2011). Ministrstvo za šolstvo in šport. Pridobljeno 30. 8. 2025: https://pismenost.acs.si/wp-content/uploads/2017/09/Bela-knjiga-o-vzgoji-in-izobra%C5%BEevanju-v-RS-2011.pdf

Izobraževanje za dijake s posebnimi potrebami. Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Pridobljeno 5. 8. 2025: https://www.zrss.si/podrocja/srednja-sola/izobrazevanje-za-dijake-s-posebnimi-potrebami/

Usmerjanje otrok s posebnimi potrebami. Pridobljeno 5. 8. 2025: https://www.zrss.si/usmerjanje-otrok-posebne-potrebe/

Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (2019). Uradni list RS, št. 79/06, 68/17 in 46/19 (1. 9. 2019). Pridobljeno 5. 8. 2025: https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO4325

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1) (2000). Uradni list RS, št. 54/00 (16. 6. 2000). Pridobljeno 5. 8. 2025: https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO5896

GRADIMO OSEBNO IN NARODNO IDENTITETO SKOZI VSAKDANJE TRENUTKE V PODALJŠANEM BIVANJU

BUILDING PERSONAL AND NATIONAL IDENTITY IN EVERYDAY MOMENTS IN AFTER-SCHOOL PROGRAMMES

Brane Božič (brane.bozic@os-fa.si), profesor športa, učitelj v podaljšanem bivanju, Osnovna šola Frana Albrehta, Kamnik, Slovenija

Povzetek

Avtor se v prispevku posveča vlogi podaljšanega bivanja (OPB) v 1. triadi osnovne šole kot pomembnem prostoru za razvoj osebne, narodne in kulturne identitete otrok. Izpostavlja, da OPB presega vlogo varstva po pouku, saj združuje vzgojno, učno in socialno razsežnost ter otrokom omogoča oblikovanje samozavesti, pripadnosti in razumevanja lastne vloge v skupnosti. Cilj tega prispevka je, predstaviti teoretične temelje oblikovanja osebne in narodne identitete ter pokazati, kako jih je mogoče uresničevati skozi vsakodnevne dejavnosti v OPB. Prispevek združuje sodobne teoretične poglede in praktične primere dejavnosti, ki so uporabni v pedagoški praksi. Poseben poudarek je namenjen uporabi digitalnih orodij, kot sta Arnes in Canva, ki otrokom omogočata ustvarjalno izražanje, sodelovanje in krepitev digitalne pismenosti. Avtor v zaključku predstavi primer iz prakse, oblikovanje digitalnih razglednic domačega kraja v programu Canva, kot prikaz, kako se teorija lahko uresniči v konkretni pedagoški situaciji.

Abstract

The author focuses on the role of after-school programmes in the 1st triad of primary school since they offer an opportunity for the development of children's personal, national and cultural identity. He emphasizes that after-school programmes go beyond the role of after-school care, as they combine educational as well as social dimensions and enable children to form self-confidence, a sense of belonging and the understanding of their own role in the community. The aim of this paper is to present the theoretical foundations of the formation of personal and national identity and to show how they can be implemented through everyday activities in after-school programmes. The paper combines modern theoretical views and practical examples of activities that are useful in pedagogical practice. Special emphasis is placed on the use of digital tools such as Arnes and Canva, which enable children to creatively express themselves, keep them engaged and strengthen their digital literacy. In the conclusion, the author presents a practical example how pupils created digital postcards of their hometown in the Canva program. The example is supposed to illustrate how the theory can be implemented in a concrete pedagogical situation.

Ključne besede: narodna identiteta, osebna identiteta, podaljšano bivanje, vzgoja in izobraževanje

Keywords: national identity, personal identity, after-school programmes, education

1 UVOD

Podaljšano bivanje (OPB) v 1. triadi slovenskih osnovnih šol predstavlja pomemben del otrokovega vsakdana, saj združuje učno, vzgojno in socialno razsežnost. Otroci prve triade so stari med 6 in 9 let, kar je razvojno obdobje, v katerem se oblikujejo temeljne značilnosti njihove osebne in socialne identitete. OPB tako ni zgolj

prostor za počitek in dokončanje domačih nalog, temveč tudi priložnost za gradnjo vrednot, odnosov in pripadnosti.

Identiteta v zgodnjem otroštvu še ni stabilna, temveč se oblikuje skozi izkušnje, odnose z vrstniki in odraslimi ter skozi stik s kulturo, jezikom in okoljem. Prav zato ima OPB pomembno vzgojno funkcijo: otrokom ponuja varno in spodbudno okolje, v katerem se lahko prepoznajo kot posamezniki, hkrati pa se učijo razumevati svojo vlogo v družini, skupnosti in narodu.

Teorija razvoja identitete (Erikson, 1968; Marcia, 1993; Vygotsky, 1978) potrjuje, da zgodnje izkušnje in interakcije z vrstniki ter odraslimi odločilno vplivajo na oblikovanje osebne in narodne identitete, na razvoj čustvene stabilnosti in socialne kompetence.

V praksi OPB omogoča preplet ustvarjalnosti, igre, pogovorov, projektnega dela in uporabe digitalnih orodij, ki skupaj krepijo samozavest, občutek pripadnosti in ponos. Digitalna orodja, kot so Arnes in Canva, spodbujajo inovativno izražanje in sodelovanje, hkrati pa krepijo digitalno pismenost in občutek skupnosti (Selwyn, 2012).

Za prihodnost bi bilo smiselno razviti več projektov, ki povezujejo OPB s kulturnimi ustanovami, lokalno skupnostjo in mednarodnimi mrežami, saj lahko tako še bolj utrdimo identiteto otrok kot posameznikov in kot članov narodne ter globalne skupnosti. Takšne aktivnosti bi morale vključevati trajnostne prakse, medkulturni dialog, sodelovanje z lokalnimi organizacijami in izkustveno učenje, ki spodbuja kritično mišljenje, kreativnost in socialno odgovornost. Na ta način OPB ne le dopolnjuje formalno izobraževanje, temveč postaja ključna komponenta celostnega razvoja otrok, ki spodbuja njihovo socialno, čustveno, kulturno in kognitivno rast.

2 RAZVOJ OSEBNE IDENTITETE V ZGODNJEM OTROŠTVU

Razvoj osebne identitete v zgodnjem otroštvu predstavlja večdimenzionalen proces, v katerem otrok postopoma spoznava samega sebe kot posameznika, prepoznava svoje sposobnosti, čustva, interese in vrednote ter se uči umeščati v socialne in kulturne okvire. Osebna identiteta vključuje samopodobo, samozavedanje in občutek lastne vrednosti, ki so ključni za nadaljnji čustveni, socialni in kognitivni razvoj (Erikson, 1968).

V tem obdobju otroci še nimajo dokončno oblikovane trajne identitete, vendar se skozi vsakodnevne izkušnje, igro, socialne interakcije in odzive odraslih učijo osnovnih kategorij o sebi – kdo so, kaj jih veseli, v čem so dobri in kakšen je njihov odnos do drugih. Pomembno je, da okolje, v katerem otrok preživlja čas, omogoča varno eksperimentiranje, spodbujanje uspeha in priznanje truda, saj to krepi občutek kompetentnosti in samospoštovanja. Otroci se tako učijo tudi obvladovanja frustracij, soočanja z neuspehi ter razvijajo sposobnost prilagajanja in vztrajnosti (Kroger, 2007).

Identiteta se gradi skozi izkušnje v interakciji z vrstniki, odraslimi in širšo skupnostjo. Otroci, ki imajo priložnost izražati svoje misli, občutke in ideje, postopoma razvijajo samozavest in zaupanje v lastne sposobnosti. Razvijanje samoučinkovitosti – zavedanja, da lahko dosežejo cilje z lastnim trudom – je ključno za motivacijo, samostojnost in iniciativo.

Poleg osebnih izkušenj pomembno vlogo pri oblikovanju identitete igrajo družina, šola in socialno okolje. Otroci skozi pozitivne vzorce vedenja, spodbude in priznanje truda pridobivajo občutek varnosti, kar jim omogoča, da preizkušajo nove veščine, se soočajo z izzivi in razvijajo lastne interese. V podaljšanem bivanju se ustvarjajo pogoji za kombinacijo samostojnega raziskovanja in vodenega učenja, kjer otroci lahko razvijajo lastne ideje, sodelujejo z drugimi, oblikujejo medosebne odnose in prepoznavajo svoje moči ter meje (Bandura, 1997).

Skozi interaktivne dejavnosti, igro in ustvarjalne naloge otroci postopoma razvijajo občutek lastne identitete, prepoznavajo svojo vlogo v skupini in širši družbi, kar gradi temelje za samozavest, socialno odgovornost in

zavedanje svojih potencialov. Takšno sistematično podporno okolje omogoča, da se zgodnja osebna identiteta razvija na način, ki je hkrati varen, spodbuden in prilagojen posameznikovim potrebam.

3 NARODNA IDENTITETA IN KULTURNA DEDIŠČINA

Narodna identiteta je proces, v katerem posamezniki razvijajo občutek pripadnosti določeni skupnosti, povezani z jezikom, kulturo, zgodovino in skupnimi simboli. V zgodnjem otroštvu se ta proces začne s postopnim spoznavanjem okolja, tradicij in običajev, ki so značilni za njihov narod. Otroci skozi vsakodnevne izkušnje, igro in pripovedi staršev ali učiteljev gradijo osnovno predstavo o tem, kaj pomeni biti del določene skupnosti (Smith, 1991).

Spoznavanje nacionalnih simbolov, kot so zastava, grb in himna, pomaga otrokom ustvariti povezavo med osebnim in kolektivnim doživljanjem sveta. Simboli delujejo kot vidni in otipljivi opomniki na skupno zgodovino, vrednote in identiteto, otrokom pa omogočajo, da čutijo pripadnost nečemu večjemu od sebe. Podobno prispeva učenje pesmi, pravljic in zgodb, ki otrokom približajo kulturno dediščino, običaje ter značilnosti naroda. Takšne dejavnosti ne prenašajo le informacij, temveč oblikujejo čustveno in moralno razumevanje, ki gradi osnovo za razvijanje ponosa, spoštovanja in odgovornosti do domovine (Smith, 1991).

Poleg neposrednega spoznavanja simbolov in običajev se narodna identiteta razvija tudi skozi sodelovanje v skupinskih dejavnostih, kjer otroci izražajo svojo kreativnost, delijo izkušnje in reflektirajo o pomenu kulture in zgodovine. Otroci se učijo razlikovati med različnimi kulturami in vrednotami, kar prispeva k razumevanju raznolikosti in odprtosti za medkulturni dialog. Vključevanje teh vsebin v vsakdanje dejavnosti, kot so ustvarjalne delavnice, praznovanja ali projektno delo, omogoča, da se narodna identiteta razvija postopoma, v varnem in spodbudnem okolju, ter da otroci čutijo osebno povezanost s svojo domovino (Kodelj, 2020).

Na ta način se zgodnja izkušnja oblikovanja narodne identitete prepleta z razvojem osebne identitete, saj otrok pridobiva občutek lastne vrednosti, samozavesti in pripadnosti širši skupnosti. Gradnja identitete v tem obdobju temelji na praktičnih izkušnjah, čustvenih doživetjih in socialnem učenju, kar ustvarja trdne temelje za nadaljnje razumevanje narodne in kulturne identitete v kasnejšem obdobju življenja.

4 VLOGA ŠOLE PRI OBLIKOVANJU IDENTITETE

Šola je ključna vzgojno-izobraževalna institucija, ki otrokom ne nudi le akademskega znanja, temveč je aktivno vključena v oblikovanje celostne osebnosti, vrednot in socialnih kompetenc. V zgodnjem otroštvu šola predstavlja okolje, kjer otroci preizkušajo svoje sposobnosti, raziskujejo svoje interese in se učijo, kako sodelovati z drugimi. Ta proces vključuje ne le razumevanje pravil in struktur, ampak tudi učenje etičnih načel, spoštovanja do drugih ter zavedanja lastne odgovornosti do skupnosti (Bešter, 2005).

Podaljšano bivanje (OPB) predstavlja dopolnilno okolje formalnega izobraževanja, ki otrokom omogoča širjenje učnih izkušenj preko igre in ustvarjalnosti. Zaradi sproščenega in manj formalnega vzdušja otroci lažje razvijajo socialne veščine, krepijo samozavest ter pridobivajo občutek lastne vrednosti. V tem prostoru se lahko učijo tudi pomembnih družbenih norm, kot so solidarnost, sodelovanje, empatija in spoštovanje do drugačnosti, kar je osnova za odgovorno državljanstvo (Svetlin, 2017; Hlebec, 2020).

Šola – pouk in OPB skupaj omogočata povezovanje teorije in prakse. Otroci ne le pridobivajo znanje o svoji državi, zgodovini in kulturi, temveč se tudi učijo, kako to znanje uporabiti v vsakodnevnem življenju, kako sodelovati v skupini in kako prispevati k dobremu vzdušju ter blagostanju skupnosti. S sistematičnim vključevanjem vsebin, ki spodbujajo državljansko zavest in narodnostno identiteto, šola krepi občutek

pripadnosti, motivira k sodelovanju ter razvija pozitivno samopodobo in socialno odgovornost, ki bosta pomembni tudi v kasnejšem življenju.

Vloga šole torej presega zgolj podajanje informacij; gre za oblikovanje posameznika, ki zna sodelovati, sprejemati raznolikost, prevzemati odgovornost in se čustveno povezovati s svojo skupnostjo. Tak pristop zagotavlja trdne temelje za razvoj identitete, ki je tako osebna kot tudi del širše nacionalne pripadnosti (Eurydice, 2017).

5 OPB KOT PROSTOR ZA SOCIALNO IN KULTURNO UČENJE

Podaljšano bivanje (OPB) je sestavni del kurikula osnovne šole in vključuje elemente varstva, učenja in sprostitve (ZRSŠ, 2018). Otrokom omogoča, da skozi igro, ustvarjalne dejavnosti, sodelovalne naloge in socialne interakcije razvijajo osebne, socialne in kulturne kompetence. V OPB otroci pridobivajo izkušnje, ki presegajo formalno poučevanje, kar jim omogoča učenje skozi prakso, opazovanje in aktivno sodelovanje.

Teorija izkustvenega učenja (Kolb, 1984) poudarja pomen neposrednih izkušenj in refleksije za oblikovanje znanja, veščin in identitete. Otroci se učijo tako, da poskušajo, opazujejo rezultate svojih dejanj, razmišljajo o teh izkušnjah in jih nato vključujejo v prihodnje aktivnosti. Dewey (1938) dodaja, da je učenje najučinkovitejše, kadar je povezano z življenjem in izkušnjami učenca, kar pomeni, da se OPB lahko uporablja kot most med šolskim znanjem in vsakdanjimi izkušnjami otrok.

Bronfenbrenner (1994) s svojim ekološkim modelom razvoja opozarja, da otrokova identiteta nastaja v interakciji različnih sistemov – družine, šole, širše skupnosti in družbe. OPB je prostor, kjer se ti sistemi prepletajo in otroku omogočajo razvoj osebne, socialne in narodne identitete. V tem okolju otroci pridobivajo veščine sodelovanja, reševanja konfliktov, solidarnosti in spoštovanja različnosti, kar krepi občutek pripadnosti skupini in širši družbeni skupnosti.

Poleg tega OPB omogoča kulturno učenje: otroci spoznavajo različne običaje, praznike, jezikovne in umetniške izraze ter zgodovinske in lokalne tradicije. Sodelovanje pri teh dejavnostih ne razvija le kognitivnih sposobnosti, temveč tudi empatijo, kritično mišljenje in zavedanje o svojem mestu v družbi. OPB tako postane prostor, kjer se otroci učijo odgovornega državljanstva, razvijajo kulturno identiteto in oblikujejo trajne socialne veščine, ki jim koristijo skozi celotno življenje.

6 DEJAVNOSTI V OPB

Podaljšano bivanje v 1. triadi predstavlja edinstveno okolje, kjer se otroci skozi vsakodnevne dejavnosti učijo o sebi, družini, kraju in domovini. Dejavnosti v OPB so načrtovane tako, da krepijo osebno in narodno identiteto, spodbujajo socialno učenje, razvijajo ustvarjalnost in omogočajo izkustveno pridobivanje znanja. Skozi kombinacijo igre, ustvarjalnih nalog in pogovora otroci gradijo pozitivno samopodobo, razvijajo čustveno inteligenco ter krepijo občutek pripadnosti lokalni in širši skupnosti.

6.1 KDO SEM JAZ – DEJAVNOSTI, KI PODPIRAJO RAZISKOVANJE IN POZNAVANJE SAMEGA SEBE

Razumevanje sebe kot posameznika je temelj razvoja osebne identitete. V prvi triadi otroci šele začenjajo prepoznavati svoje moči, interese in čustva, kar je ključnega pomena za kasnejše socialno in čustveno delovanje.

Dejavnosti, ki spodbujajo osebno identiteto, otrokom omogočajo raziskovanje sebe in svojih čustev na način, ki je hkrati ustvarjalen in refleksiven.

- Z ustvarjanjem »Mojega srca«, kjer rišejo stvari, ki jih imajo radi, svoje hobije, želje in značilnosti, otroci izražajo notranji svet in spoznavajo, kaj je zanje pomembno.

- Branje knjige odpira pogovore o edinstvenosti in sprejemanju samega sebe, kar krepi zavedanje, da so njihove razlike dragocene in da je vsaka osebnost posebna.

- Igre, kot je »Kdo je to?«, razvijajo opazovanje, opisovanje in prepoznavanje pozitivnih lastnosti vrstnikov, s čimer otroci krepijo empatijo, socialne veščine in sposobnost sodelovanja.

Pri vseh teh dejavnostih učitelj aktivno vodi refleksijo, spodbuja izražanje občutkov in krepi samozavest, s čimer se gradi stabilna osebna identiteta, ki je temelj za nadaljnji socialni, čustveni in kognitivni razvoj otroka.

6.2 MOJA DRUŽINA IN KRAJ – DEJAVNOSTI, KI KREPIJO PRIPADNOST SKUPNOSTI

Razumevanje družinskega in lokalnega okolja pomembno prispeva k občutku varnosti in pripadnosti, kar je temelj za razvoj osebne in socialne identitete otrok.

Dejavnosti, ki krepijo to zavedanje, vključujejo:

- risanje zemljevida poti od doma do šole, kar otrokom pomaga vizualizirati njihov vsakdan in pomen kraja, kjer živijo,
- izdelava družinskega drevesa omogoča spoznavanje članstva, vlog in zgodovine svoje družine, kar krepi občutek povezanosti in samospoštovanja,
- pogovori o lokalnih značilnostih, kot so običaji, znamenitosti, prazniki in pomembni ljudje kraja, dodatno razvijajo občutek lokalne pripadnosti in ponosa,
- vključevanje staršev preko fotografij, zgodb ali sodelovanja pri dejavnostih omogoča otrokom doživeti tesno povezavo med družino, šolo in lokalno skupnostjo, hkrati pa spodbuja občutek skupnosti in aktivne participacije v okolju, v katerem živijo.

6.3 MOJA DOMOVINA – SLOVENIJA – DEJAVNOSTI, KI KREPIJO RAZVIJANJE NARODNE IDENTITETE

Razvijanje narodne identitete v zgodnjem otroštvu je proces, ki otrokom omogoča spoznavanje kulturnih simbolov, jezikovnih posebnosti, zgodovine in naravnih značilnosti njihove domovine. Dejavnosti, ki krepijo to zavedanje, vključujejo:

- spoznavanje nacionalnih simbolov, kot so zastava, grb in himna,
- učenje pesmi Slovenija, od kod lepote tvoje, kar krepi čustveno povezanost otrok z domovino,
- branje slovenskih pravljic, kot je Zlata ptica, otrokom približa kulturno dediščino, vrednote in pripovedno bogastvo slovenskega naroda,
- projektno delo, na primer razstava »Slovenija v mojih očeh«, omogoča otrokom ustvarjanje risb, pesmi ali kratkih zapisov, s čimer razvijajo izražanje lastne identitete, pripadnost domovini ter občutek ponosa in povezanosti z nacionalno kulturo.

Takšne dejavnosti spodbujajo ne le spoznavanje simbolov, temveč tudi aktivno doživljanje in čustveno dojemanje svoje države kot pomembnega dela osebne in socialne identitete.

6.4 KULTURA IN PRAZNIKI – DEJAVNOST, KI PONUJA PRILOŽNOST ZA RAZVIJANJE NARODNE ZAVESTI

Kulturni in državni prazniki predstavljajo pomembno priložnost za razvijanje narodne zavesti, razumevanja vrednot in spoštovanja do drugačnosti. Dejavnosti, ki podpirajo ta proces, vključujejo:

- izdelavo Knjige praznikov, v kateri vsak otrok nariše praznik, ki mu je blizu, in ga predstavi skupini, kar spodbuja izražanje osebnih izkušenj in občutkov,
- pogovori o pomenu praznikov, kot so 8. februar, 25. junij in 26. december, ter razprava o simboliki posameznih praznikov otrokom pomagajo razumeti zgodovinske in kulturne kontekste,
- vključevanje praznikov drugih kultur razvija medkulturno razumevanje, strpnost in odprtost do drugačnih običajev,
- razstave in prikazi ustvarjenih del krepijo občutek skupnosti, omogočajo deljenje znanja in ustvarjalnosti ter spodbujajo medsebojno spoštovanje in pripadnost širši družbeni skupnosti.

6.5 MOJA SKUPNOST IN MOJA ODGOVORNOST V NJEJ

Povezanost z lokalno skupnostjo in razumevanje družbenih vrednot pomembno prispevata k razvoju občutka pripadnosti in državljanske odgovornosti pri otrocih. Dejavnosti, ki krepijo to zavedanje, vključujejo:

- skupinsko pripravo plakata »Kaj pomeni biti prijazen Slovenec«, ki spodbuja razmišljanje o vrednotah, kot so prijaznost, solidarnost in spoštovanje, ter omogoča izražanje osebnih izkušenj v skupini,
- igre vlog, kot je »Pomagaj prijatelju«, razvijajo empatijo, sodelovanje in socialno odgovornost ter otrokom ponujajo praktične izkušnje v reševanju situacij, kjer je potrebna pomoč drugim,
- branje zgodb o vsakdanjih junaštvih, na primer o gasilcih, učiteljih ali babicah, krepi občutek ponosa, pripadnosti, identitete in aktivne vloge v skupnosti.

S tem otroci pridobivajo razumevanje, kako njihova dejanja vplivajo na okolico, ter razvijajo zavedanje lastne odgovornosti kot članov družbe.

6.6 DIGITALNA ORODJA V OPB

Sodobna digitalna orodja omogočajo nadgradnjo dejavnosti v podaljšanem bivanju in hkrati povezujejo otroke, starše ter učitelje v varnem digitalnem okolju. Dejavnosti, ki podpirajo ta proces, vključujejo:

- digitalno razstavo »Moja Slovenija« preko Arnes spletnih učilnic, kjer otroci predstavijo svoje risbe in izdelke,
- oblikovanje razglednic »Pozdrav iz mojega kraja« preko Canve, ki jih učitelj naloži na splet in deli s starši.
- Uporaba digitalnih orodij spodbuja kreativno izražanje, sodelovanje in občutek pripadnosti skupnosti, hkrati pa razvija digitalno pismenost, sposobnosti sodelovanja na daljavo in kompetence, pomembne za uspešno delovanje v 21. stoletju. Takšno vključevanje tehnologije krepi samostojnost otrok, motivacijo za ustvarjanje ter omogoča, da znanje in ustvarjalnost delijo s širšo skupnostjo.

6.7 PRIMER IZ PRAKSE – PREDSTAVITEV DEJAVNOSTI OBLIKOVANJA RAZGLEDNIC ZNAMENITOSTI DOMAČEGA KRAJA S CANVO

6.7.1 NAČRTOVANJE IN PRIPRAVA NA IZVEDBO

Dejavnost je bila zasnovana kot skupno raziskovanje pomena domačega kraja in njegove kulturne dediščine. Učitelj v podaljšanem bivanju je izhajal iz vprašanja, ki ga je zastavil otrokom: Kaj bi pokazali nekomu, ki prvič pride v naš kraj? Otroci so skupaj razmišljali o tem, katere znamenitosti, kraji ali običaji jih predstavljajo in nanje vplivajo. Po skupinski razpravi so sestavili seznam idej, med katerimi so bile: cerkev, vaški trg, spomenik, reka, lokalni park, gasilski dom, pa tudi prazniki ali dogodki (npr. gasilska veselica, pustni sprevod).

Učitelj je otrokom ponudil, da bi te vsebine izrazili skozi digitalne razglednice, ki jih bodo ustvarjali s pomočjo orodja Canva. Otroci so predlagali, da bi lahko razglednice kasneje razstavili na tabli v učilnici OPB.

Pred izvedbo so skupaj:

• poiskali fotografije kraja (nekateri so jih prinesli od doma),
• zapisali kratke opise izbranih krajev,
• spoznali osnovne funkcije Canve (ozadje, pisava, vstavljanje slik).

6.7.2 OPIS IZVEDBE

Dejavnost je potekala v dveh delih. V prvem so otroci v manjših skupinah razmišljali o tem, kako želijo svoj kraj predstaviti. Učitelj je prevzel vlogo mentorja in spodbujevalca, ne pa vodje, ki bi določal končno obliko. Otroci so sami izbirali barve, slike, besedila in razpored elementov. Pri tem so se učili dogovarjanja, kompromisov in sodelovanja.

Nastale razglednice so prikazovale različne poglede na kraj: nekateri so izpostavili kulturne spomenike, drugi naravne lepote ali celo družabne trenutke. Učitelj je na koncu pomagal, da so izdelki tehnično usklajeni in pripravljeni za objavo.

6.7.3 REFLEKSIJA

Učitelj je dejavnost zaključil s pogovorom ob vprašanjih:

- kaj smo se danes naučili o svojem kraju,
- kako se počutimo, ko vidimo svoje delo objavljeno,
- kaj nam pomeni, da smo ustvarjali skupaj?

Otroci so izrazili ponos, da so lahko pokazali svoj kraj na malo drugačen način in da so imeli možnost odločati o vsebini. Nekateri so povedali, da so pri dejavnosti ugotovili, kako lepo je pri nas, drugi pa, da bi radi naslednjič ustvarili razglednice tudi o drugih krajih, ki jih obiskujejo s starši.

Starši so na panoju pred učilnico izrazili navdušenje nad tem, kako otroci vidijo svoj kraj s svojimi očmi, kar je spodbudilo dodatne pogovore doma.

Učitelj je v refleksiji zapisal, da je dejavnost razvila samozavest, medsebojno spoštovanje, občutek pripadnosti in digitalne kompetence, hkrati pa pokazala, kako lahko OPB postane prostor za aktivno, sodelovalno in ustvarjalno učenje.

7 ZAKLJUČEK

Rezultati praktičnih dejavnosti potrjujejo teoretične ugotovitve, da je zgodnja izpostavljenost vsebinam, povezanim z identiteto, ključna za oblikovanje samozavesti, pripadnosti in državljanske odgovornosti. OPB se izkaže kot idealno okolje, saj združuje sproščeno vzdušje z možnostjo izkustvenega učenja, ki omogoča otrokom, da spoznavajo in preizkušajo svoje sposobnosti, razvijajo samostojnost ter gradijo pozitivno samopodobo.

Primerjava z mednarodnimi praksami (npr. Švedska, Finska) kaže, da države, ki v neformalni del šolskega dne vključujejo kulturne in identitetne vsebine, dosegajo višjo raven pripadnosti, socialne kohezije in zadovoljstva učencev (OECD, 2022). Takšne prakse prav tako spodbujajo razvoj socialnih kompetenc, kot so empatija, sodelovanje in reševanje konfliktov, kar je skladno s sodobnimi pristopi k vzgoji za globalno državljanstvo (Banks, 2008).

Slovenski model OPB predstavlja primeren okvir, ki omogoča hkratno učenje, socialno interakcijo in vzgojno delovanje, vendar bi ga bilo mogoče še okrepiti s sistematičnim vključevanjem vsebin osebne, narodne in globalne identitete ter državljanske vzgoje v vsakodnevne dejavnosti.

Podaljšano bivanje v 1. triadi slovenskih osnovnih šol presega zgolj organizacijo prostega časa. Gre za integrirano izobraževalno okolje, kjer se otroci skozi vsakodnevne dejavnosti učijo o sebi, svoji družini, kraju in domovini ter obenem razvijajo kritično mišljenje in občutek odgovornosti do skupnosti.

8 VIRI IN LITERATURA

Anderson, B. (2006): *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism. Verso.*

Banks, J. A. (2008): *Diversity and citizenship education:* Global perspectives. Jossey-Bass.

Bešter, R. (2005): *Vzgojno-izobraževalni cilji v osnovni šoli*. Ljubljana: ZRSŠ.

Bronfenbrenner, U. (1994): *Ecological models of human development*. In T. Husen & T. N. Postlethwaite (Eds.), *International Encyclopedia of Education* (št. 3, str. 1643–1647). Elsevier.

Eurydice. (2017): *Citizenship education at school in Europe.* Publications Office of the European Union.

Hlebec, V. (2020): *Vzgojni vidiki šole in oblikovanje identitete učencev*. Sodobna pedagogika, 71 (1), str. 34–49.

Juriševič, M. (2014): *Domoljubna vzgoja in vloga učitelja*. Didakta, 24 (3), str. 12–16.

Kodelja, Z. (2020): *Nacionalna identiteta in izobraževanje*. Sodobna pedagogika, 71 (3), str. 18–29.

Kolb, D. A. (1984): *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice-Hall.

Kroger, J. (2007): *Identity development: Adolescence through adulthood*. Sage.

Marcia, J. E. (1993): *The ego identity status approach to ego identity*. In J. E. Marcia et al. (Eds.), Ego identity: *A handbook for psychosocial research* (str. 3–21). Springer.

Musek, J. (2011): *Vrednote in nacionalna identiteta mladih*. Anthropos, 43 (3), str. 215–230.

OECD. (2022): *Education for inclusive societies*. OECD Publishing.

Selwyn, N. (2012): *Education in a digital world*. Routledge.

Smith, A. D. (1991): *National identity*. University of Nevada Press.

Svetlik, I. (2017): *Vrednote in identiteta v sodobni šoli*. Sodobna pedagogika, 68 (5), str. 65–77.

Vygotsky, L. S. (1978): *Mind in society:* The development of higher psychological processes. Harvard University Press.

ZRSŠ. (2018): *Program podaljšanega bivanja*. Zavod RS za šolstvo.

Zakon o osnovni šoli (2025): Uradni list RS, št. 81/06 s spremembami.

ČUSTVENA PISMENOST IN KORENINE NARODNE IDENTITETE

EMOTIONAL LITERACY AND THE ROOTS OF NATIONAL IDENTITY

Helena Mai Osojnik (helena.osojnik@os-marijevere.si), dipl. prof. razrednega pouka, Osnovna šola Marije Vere, Slovenija

Povzetek

Prispevek predstavlja mednarodni projekt »Raziskujemo gozd čustev« in njegov pomen pri razvoju čustvene pismenosti in empatije pri otrocih. Učenci so skozi naravne, umetniške in družbene dejavnosti raziskovali osnovna čustva, jih izražali z besedami, se jih učili uravnavati in jih povezovali z izkušnjami v skupnosti. Projekt, ki je potekal v sodelovanju z mednarodnimi partnerji v okviru programa Erasmus+, je vključeval učence, starše in učitelje ter pokazal, da čustveno opismenjevanje podpira oblikovanje nacionalne identitete. V ospredje je bila postavljena tudi simbolika korenin narodovega drevesa kot metafora za kulturno dediščino, jezik in vrednote, ki dajejo otrokom občutek pripadnosti. Projekt potrjuje, da celostno izobraževanje, ki presega zgolj prenos znanja, pomembno prispeva k razvoju vsestranske osebnosti in odgovornega državljanstva.

Abstract

The article presents the international project "Exploring the Forest of Emotions" and its importance in developing emotional literacy and empathy in children. Through natural, artistic, and social activities, students explored basic emotions, expressed them in words, learned to regulate them, and connected them to experiences in the community. The project, which was carried out in collaboration with international partners within the Erasmus+ program, involved students, parents and teachers alike, proving that emotional literacy supports the formation of national identity. The symbolism of the roots of a nation's tree was also highlighted as a metaphor for cultural heritage, language and values that give children a sense of belonging. The project confirms that holistic education, which goes beyond the mere transfer of knowledge, contributes significantly to the development of well-rounded personalities and responsible citizenship.

Ključne besede: čustvena pismenost, narodove korenine, domoljubje, narodna identiteta, vzgoja, empatija, starši, Erasmus+

Keywords: emotional literacy, national roots, patriotism, natural identity, education, empathy, parents, Erasmus+

1 UVOD

Domoljubje v slovenskem jezikovnem prostoru pomeni 'ljubezen do domovine' (SSKJ²), pri čemer sodobni pedagoški pristopi poudarjajo pozitivno, vključujočo dimenzijo spoštovanja jezika, kulture in ljudi, kot jo poudarjajo strokovni prispevki v zbornikih DKPS (2019).

Ljubezen do domovine se ne gradi zgolj skozi učenje zgodovinskih dejstev ali obeleževanje praznikov, temveč skozi doživljanje, vrednotenje in osebno identifikacijo s kulturnim in naravnim okoljem. V času globalizacije in digitalne povezanosti se stik otrok z naravo in dediščino zmanjšuje, zato je nujno načrtovati in uporabiti izkustvene metode, ki krepijo občutek pripadnosti in ponosa.

Projekt *Exploring the Forest of Emotions* (Erasmus+ KA2), ki ga izvaja OŠ Marije Vere skupaj s partnerji iz Estonije in Cipra, predstavlja prav tak pristop. V njem učenci raziskujejo osnovna čustva (veselje, žalost, jeza, strah, presenečenje, gnus) ter jih povezujejo z naravo, umetnostjo in skupnostjo. Poudarek je na razvijanju čustvene pismenosti kot temelju za empatijo, solidarnost in odgovornost, kar vodi tudi k utrjevanju narodne identitete.

Domoljubje razumemo kot pozitiven občutek pripadnosti narodu, ki temelji na spoštovanju kulturne dediščine, jezika, narave in družbenih vrednot (Korošec, 2019). Menim, da se občutek pripadnosti ne more oblikovati brez razvite čustvene pismenosti – brez sposobnosti, da posameznik prepozna, izrazi in regulira svoja čustva ter razume čustva drugih.

2 ČUSTVENA PISMENOST IN ČUSTVENA INTELIGENCA

Čustvena inteligenca pomeni sposobnost zaznavanja, razumevanja, uravnavanja in uporabe čustev pri sebi in drugih (Mayer in Salovey, 1997). Goleman (1995) je poudaril, da so te sposobnosti ključne za uspešno življenje, kakovostne medosebne odnose in odgovorno državljanstvo.

Ob tem se uveljavlja tudi pojem čustvene pismenosti, ki ga je Steiner (1997) opisal kot praktično rabo čustvene inteligence – sposobnost ubesediti in deliti čustva na način, ki spodbuja razumevanje, empatijo in povezovanje v skupnosti. Če čustveno inteligenco razumemo kot notranjo kompetenco, potem čustvena pismenost predstavlja njeno izrazno in komunikacijsko dimenzijo.

V pedagoškem kontekstu čustvena pismenost presega individualni razvoj, saj otroke uči vrednot skupnosti – sočutja, spoštovanja, odgovornosti in pripadnosti.

V slovenskem prostoru se pomen čustvene vzgoje odraža tudi v učnih načrtih, kjer se povezuje z etično in državljansko vzgojo (Kunaver idr., 2011). Kurikularno se ta tematika neposredno umešča v predmet *Državljanska in domovinska kultura in etika* (UN 2011; posodobitev 2025), ki sistematično razvija državljanske kompetence, identitetno pripadnost ter spoštovanje kulturne dediščine in različnosti. Poudarki na odgovornosti, empatiji in dialogu so skladni z razvojem čustvene pismenosti, saj slednja omogoča regulacijo in razumevanje čustev v skupnosti ter podpira notranjo motivacijo za aktivno državljanstvo.

2.1 RAZVOJNI VIDIK ČUSTVENE INTELIGENCE PRI OTROCIH

Razvojna psihologija potrjuje, da se osnovna čustva oblikujejo že zelo zgodaj, sposobnost njihovega ubesedovanja in regulacije pa se intenzivno razvija v otroštvu. Med šestim in devetim letom otroci pridobijo eno ključnih razvojnih spretnosti – sposobnost perspektivnega zaznavanja. To pomeni, da začnejo razumevati, da lahko drugi ljudje v enakih situacijah doživljajo različna čustva in da je to povsem normalno. To obdobje je

zato temeljno za krepitev empatije, razvijanje socialnih vedenj ter oblikovanje prvih elementov socialne odgovornosti, ki so neposredno povezani z občutkom pripadnosti skupnosti in z oblikovanjem narodne identitete. Raziskave potrjujejo, da učinkovito razvijanje čustvene inteligence v tem obdobju pomembno povečuje odpornost otrok, njihovo psihološko dobrobit ter prispeva k večjemu akademskemu uspehu.

Pri otrocih v starosti šest do sedem let je proces ubeseditve čustev še v zgodnji fazi razvoja. Pogosto se odzivajo z jokom, jeznimi izbruhi ali fizičnimi dejanji kot neposrednim odzivom na frustracijo, kar kaže na omejeno sposobnost regulacije. Namen čustvene vzgoje v tem obdobju je zato, da otroci spoznajo, da so čustva dovoljena, da jih znajo poimenovati ter da se naučijo, kako jih izraziti na primeren način. S tem se ne zmanjša le pogostost konfliktnih situacij, temveč se poveča tudi njihova sposobnost samostojnega reševanja sporov, kar pomembno prispeva k razvoju njihovih socialnih in državljanskih kompetenc.

2.2 ČUSTVENA PISMENOST IN KORENINE NARODNE IDENTITETE

Čustvena pismenost, ki jo Mayer in Salovey (1997) opredeljujeta kot sposobnost zaznavanja, razumevanja, izražanja in uravnavanja čustev pri sebi in drugih, ni le individualna spretnost, temveč tudi temeljni element oblikovanja kulturne in narodne identitete. Goleman (1995) poudarja, da so čustvene kompetence ključne za oblikovanje empatije, solidarnosti in odgovornega državljanstva. V tem smislu lahko govorimo o tesni povezanosti med razvojem čustvene pismenosti in koreninami narodovega drevesa – simboličnim izrazom za kulturno dediščino, zgodovinske izkušnje, jezik in vrednote, ki tvorijo identiteto naroda (Korošec, 2019).

Razumevanje in izražanje čustev sta povezana tudi z odnosom posameznika do skupnih kulturnih izkušenj. Zmožnost, da otroci in odrasli svoja čustva povežejo z narodno zgodovino, krepi ponos in občutek pripadnosti skupnosti. Raziskave potrjujejo, da se skozi čustveno refleksijo zgodovinskih in kulturnih izkušenj ohranja dediščina in spodbuja prenos vrednot na mlajše generacije (Musek, 2015). Tako čustvena pismenost deluje kot most med osebnim in kolektivnim spominom.

Pomemben vidik povezave je tudi reševanje konfliktov. Čustvena pismenost otrokom in odraslim omogoča, da razvijejo empatijo in konstruktivno komunikacijo, kar je ključno pri preseganju zgodovinskih travm in sodobnih družbenih napetosti (Denham idr., 2012). Sposobnost izražanja in razumevanja čustev gradi skupnostno povezanost, saj omogoča refleksijo o skupnih vrednotah in izkušnjah, ki predstavljajo »korenine« narodovega drevesa.

V šolskem prostoru ima to še posebej pomembno vlogo. Vsak oddelek deluje kot mikroskupnost, kjer se oblikujejo korenine otrokovega razumevanja pripadnosti. Medsebojni odnosi v razredu, ki temeljijo na čustveni inteligenci, spoštovanju in sodelovanju, so temelj za sobivanje in občutek povezanosti. Če so odnosi zdravi, se oblikuje močan »koreninski sistem« skupine, ki omogoča rast posameznika in skupnosti hkrati.

Domoljubje, razumljeno kot pozitiven občutek pripadnosti narodu, temelji prav na takšni povezavi. Ko otroci razvijajo čustveno pismenost, postajajo sposobni prepoznavati in spoštovati sebe ter druge, kar jim omogoča gradnjo ponosa na jezik, kulturo in skupne vrednote. Na ta način čustvena pismenost ni zgolj osebna spretnost, ampak tudi orodje za vzgojo domoljubja, ki temelji na empatiji, odgovornosti in zavesti o skupni dediščini (Bednjički Rošer, 2023).

Na tem mestu lahko povzamem, da je čustvena pismenost bistveni element ohranjanja in krepitve korenin narodne identitete. Posameznikom in skupnostim omogoča, da se empatično in zavestno soočajo s svojo zgodovino, tradicijami in medosebnimi odnosi ter tako gradijo trdno, odporno in povezano družbo.

2.3 VLOGA STARŠEV PRI ČUSTVENI IN DOMOLJUBNI VZGOJI

Starši imajo ključno vlogo pri oblikovanju čustvenega okolja, saj so prvi model za prepoznavanje, izražanje in regulacijo čustev (Denham idr., 2012). Raziskave kažejo, da otroci, katerih starši aktivno spodbujajo čustveno izražanje in pogovor o čustvih, razvijejo višjo stopnjo čustvene pismenosti, empatije in socialnih spretnosti (Gottman, 1997). Sposobnost odprte komunikacije v družini vpliva tudi na otrokovo samopodobo in samozaupanje (Mayer in Salovey, 1997).

Vloga staršev presega individualno raven in je tesno povezana z oblikovanjem vrednot, ki gradijo skupnost in narodno identiteto. Družina je primarni prostor, kjer se otrok uči spoštovanja jezika, kulture in tradicije, kar predstavlja osnovo za kasnejše doživljanje domoljubja (Musek, 2015). V slovenskem prostoru so raziskave pokazale, da je sodelovanje staršev pri šolskih dejavnostih pomemben dejavnik pri prenosu vrednot, kot so spoštovanje, solidarnost in ponos na nacionalno identiteto (Korošec, 2019).

Sodobni avtorji poudarjajo, da se vloga staršev v globaliziranem svetu še dodatno krepi, saj morajo otrokom pomagati uravnotežiti lokalno in narodno identiteto z odprtostjo do drugih kultur. Tako kot v zgodnjem otroštvu starši oblikujejo temelje čustvene pismenosti, kasneje prispevajo tudi k oblikovanju odnosa otroka do skupnosti in naroda, kar je bistveno za odgovorno državljanstvo (Bednjički Rošer, 2023).

2.4 NARAVA KOT PROSTOR ČUSTVENEGA IN IDENTITETNEGA UČENJA

Narava je v slovenskem kulturnem prostoru močan simbol identitete. Predstavlja varnost, odpornost in duhovno globino naroda (Pediček, 1995). Izraz *duhovna globina naroda* se nanaša na razsežnost kulturne in simbolne povezanosti skupnosti z naravnim okoljem, ki presega materialni ali utilitarni pomen narave. Gozd, gore, reke in pokrajine v slovenskem prostoru niso razumljeni zgolj kot fizični prostori, temveč kot nosilci zgodovinskih izkušenj, kolektivnega spomina ter vrednot, ki oblikujejo nacionalno identiteto (Korošec, 2019). V slovenski zgodovini je bil gozd prostor upora in svobode, v literaturi in umetnosti pa vir navdiha in simbol notranje moči (Musek, 2015).

Sodobne raziskave poudarjajo, da naravno okolje pomembno prispeva k razvoju čustvene pismenosti, saj omogoča avtentična doživetja, ki krepijo občutek pripadnosti skupnosti in narodu. Izkušnje v naravi pri otrocih spodbujajo zmožnost refleksije, regulacije čustev in doživljanje povezanosti z drugimi (Chawla, 2015). Takšna doživetja so ključna za oblikovanje občutka *skupnega prostora*, ki presega individualne meje in gradi občutek kulturne kontinuitete.

V slovenskem šolskem prostoru učni načrt (Kunaver idr., 2011) spodbuja učenje v naravi kot del širšega vzgojno-izobraževalnega procesa, saj to krepi občutek pripadnosti lokalni in nacionalni skupnosti. Otroci, ki svoja čustva izražajo in reflektirajo v naravnem okolju, ne razvijajo le osebnega ravnovesja, temveč tudi ponos na lastno kulturno in naravno dediščino. Tako narava postaja prostor, kjer se čustvena pismenost povezuje z vrednotami odgovornosti, sožitja in domoljubja.

Kot primer povezovanja čustvene pismenosti in domoljubja v naravi lahko izvedemo dejavnost *Čustvena pot*, ki jo učenci lahko doživijo v bližnjem gozdu ali parku. Učitelj na poti pripravi postaje, ki so povezane z različnimi čustvi (npr. žalost, veselje, jeza, strah). Na vsaki postaji učenci skozi igro, risbo, dramatizacijo ali pogovor izrazijo in ubesedijo svoje občutke. Ob tem se povežejo tudi z naravnimi simboli – drevo kot simbol moči in vztrajnosti, reka kot simbol življenja in prehoda, gozd kot simbol varnosti in skupnosti. Dejavnost ima več pomembnih učinkov, saj učencem omogoča avtentično doživljanje čustev v varnem okolju narave in hkrati krepi občutek pripadnosti skupini ter narodu preko skupne izkušnje. Poleg tega spodbuja refleksijo o kulturnem in zgodovinskem pomenu naravnih simbolov ter razvija empatijo in medsebojno spoštovanje, saj otroci ob dejavnosti delijo lastne izkušnje in pozorno prisluhnejo drugim. Takšne dejavnosti niso le orodje za čustveno opismenjevanje, ampak prispevajo tudi k oblikovanju identitete, ki združuje osebno doživljanje in kolektivno

zavest o pripadnosti. Takšne dejavnosti niso le orodje za čustveno opismenjevanje, ampak prispevajo tudi k oblikovanju identitete, ki združuje osebno doživljanje in kolektivno zavest o pripadnosti.

2.5 MEDNARODNA DIMENZIJA ČUSTVENE VZGOJE

Erasmus+ projekti so pokazali, da je učenje o čustvih univerzalno, vendar je način njihovega izražanja povezan s kulturo in jezikom. Otroci so skozi mednarodne dejavnosti spoznali, da imajo vsi ljudje enaka osnovna čustva, a jih izražajo na različne načine. To jim je pomagalo graditi narodno identiteto in hkrati razvijati odprtost do drugih kultur. Mednarodni pozdravi, kvizi, pesmi in plesi so otrokom omogočili ponosno predstavitev slovenske kulture ter spodbujali kulturni dialog.

3 PRIMERI IZ PRAKSE

3.1 KLJUČNE AKTIVNOSTI PROJEKTA, OSREDOTOČENE NA POSAMEZNO ČUSTVO IN KREPITEV KORENIN V SKUPINI

V nadaljevanju so predstavljene ključne aktivnosti projekta *Raziskujemo gozd čustev*. Vsaka dejavnost je bila osredotočena na posamezno čustvo ter je vključevala umetniške, gibalne, refleksivne in digitalne metode. Predstavljena je tudi vloga staršev in učiteljev, kar je omogočilo celovito vzgojno izkušnjo.

3.1.1 ŽALOST

Otroci so raziskovali občutke žalosti preko pravljic, risb in pogovorov o lastnih izkušnjah. Žalost so hitro prepoznali in jo povezali s konkretnimi izkušnjami: prepiri s prijatelji, ločitev od staršev, izguba ljubljenčka ali smrt starih staršev. Občutek žalosti so izražali skozi pripovedovanje osebnih zgodb, branje slikanic, igro vlog z lutkami in likovnim ustvarjanjem. V dejavnosti 'objemi prijatelja' so se učili, kako potolažiti drug drugega, v igri s plišastimi igračkami pa, kako tolažbo poiskati pri predmetih, ki dajejo varnost. Lutka jim je omogočila, da so skozi vlogo drugega izrazili tudi svoja skrita čustva. Nastali so risani stripi, ki so ponazarjali, kako žalost mine in kako lahko pomagamo drug drugemu. Pri tem smo uporabljali metode, kot so risanje oblakov žalosti in ustvarjanje figur žalosti iz plastelina. To je otrokom omogočilo, da so se skozi izražanje in sprejemanje žalosti začeli zavedati pomena skupnosti in podpore, kar je osnova za socialno povezanost in s tem tudi narodno identiteto.

3.1.2 JEZA

Pri jezi so se učenci poistovetili s pravljico Ko je Feri jezen (Starling, 2018). Narisali so 'zmajčka jeze', ga dramatizirali s cepetanjem, butanjem in kričanjem, nato pa spoznali pomiritvene tehnike. Oblikovali smo 'škatlo pomiritve' z antistresnimi žogicami, cevmi s tekočino, pop iti, plastelinom za gnetenje in drugimi predmeti. Naučili so se dihalnih vaj in umika na miren prostor. Posebej dragoceno je bilo, da so začeli drug drugega sami opozarjati: »Dihaj!«, kar je zmanjšalo konflikte in okrepilo obvladanje. Otroci so spoznavali, kako se jeza kaže na telesu in kako jo lahko obvladamo. Skozi igro 'Vulkan jeze' so ustvarjali likovne upodobitve jeze ter vadili tehnike dihanja in umirjanja. S tem so se naučili, da jeza ni nekaj slabega, temveč da jo je potrebno konstruktivno obvladovati. Otroci so spoznavali, kako se jeza kaže na telesu in kako jo lahko obvladamo. Obvladovanje jeze je ključno za mirno in konstruktivno reševanje konfliktov znotraj skupine, kar je temelj vsake urejene družbe in naroda.

3.1.3 STRAH

Otroci so izražali različne strahove: tema, strah pred živalmi, zaprtimi prostori, letenjem, osamljenostjo ... Deklica, ki je doživela požar v družini, je delila svojo stisko in sošolci so se učili empatije skozi pogovor. Vsak otrok je narisal svoj strah, ga predstavil in potem simbolno 'premagal' – risbo so zmečkali, raztrgali, poteptali ali jo spremenili z dodajanjem veselih elementov. Strah pred živalmi smo obravnavali med izhodi v naravo, kjer so otroci postopno od kričanja ob pogledu na pajka prešli k bolj mirni reakciji ob pogledu nanj. Lutke so jim pomagale, da so o strahu spregovorili posredno, a iskreno. Pri raziskovanju strahu smo uporabili zgodbe in dramatizacije. Otroci so ustvarili figure 'strašnih pošasti', ki so jih potem spremenili v prijazne like. Aktivnost je simbolizirala moč soočanja s strahom in bila povezana z zgodovinskim pomenom poguma v slovenskem narodu (Musek, 2015). S soočanjem s strahovi v varnem okolju narave in skupine so otroci razvijali pogum, samozavest in odpornost, kar je značilnost močne identitete.

3.1.4 VESELJE IN PRESENEČENJE

Učenci so obravnavali veselje preko glasbe, plesa in umetniškega ustvarjanja. Presenečenje so spoznavali preko improvizacijskih iger in ustvarjalnega izražanja. Obe čustvi sta bili povezani z občutkom hvaležnosti in ponosa. Ob poslušanju vesele in žalostne glasbe so razpravljali o razlikah v občutkih. Pisali so skrivna sporočilca, ki so jih kasneje presenetila, in pripravili 'dan v pižamah' z izmenjavo igračk. V decembru so ustvarili razredni adventni koledar presenečenj**:** vsak dan so odprli predalček z dejavnostjo, ki so jo predlagali sami (npr. pouk pod mizo, dan brez domače naloge, igra v telovadnici, sedenje s prijateljem, dan plesa …). To jim je omogočilo aktivno soustvarjanje šolskega življenja in povečalo njihovo motivacijo. Deljenje veselja in presenečenj je krepilo pozitivno povezanost med učenci in z učiteljico. Sodelovanje pri ustvarjanju skupnih dogodkov je utrjevalo občutek pripadnosti in skupne kulture.

3.1.5 GNUS

Čustvo gnusa je bilo otrokom težje ubesediti, dokler ga niso konkretno preizkusili. V 'skrivnih škatlah' so tipali, vonjali, gledali in okušali različne predmete (tipanje – sluz, razkuhani špageti, olupljeno grozdje; vonjanje – kis, čistilo, poper; okušanje – kisli bonbon, grenivka, grenka čokolada; gledanje – slika mozoljastega nosu, smrklja, plesnivega kruha, črvov v hrani). Spoznali so, da gnus ni vedno negativen in da se ljudje razlikujemo – kar je enemu ogabno, je drugemu prijetno. Razprava se je razširila tudi na družbene teme: komentar videza neznanca na ulici je postal izhodišče za pogovor o spoštovanju različnosti in o tem, kako čustva izraziti na primeren način (ne da bi koga prizadeli), kar je temeljna državljanska kompetenca. Otroci so ustvarjali likovne izdelke iz 'neprijetnih' materialov, kar je spodbudilo pogovor o sprejemanju različnosti in spoštovanju.

3.1.6 VELIKI ČUSTVENI FINALE

Zaključni dogodek je združeval vsa čustva. Otroci so skupaj s partnerji iz Estonije in Cipra sodelovali na spletnem srečanju, kjer so peli, plesali, reševali kviz o prepoznavanju različnih čustev in si ogledali kratke filme o čustvih, ki so jih posneli učenci skupaj z učitelji in v katerih so nastopali oni sami. Dogodek je bil mednarodno obarvan in je okrepil zavest o identiteti ter odprtosti do drugih kultur. Ta dogodek je potrdil, da čustva niso le individualna izkušnja, temveč del kolektivne identitete. Ponos ob lastnem jeziku in kulturi, ki ga okrepita mednarodna izmenjava in odprtost, je bistven za zdravo domoljubje. Zaključni dogodek je predstavljal vrhunec celoletnega raziskovanja čustev in je bil zasnovan kot mednarodno srečanje preko videokonference Zoom z učenci in učitelji iz Estonije, Cipra in Slovenije.

Pred samim srečanjem smo učiteljice skupaj z učenci pripravile kratke posnetke o posameznih čustvih. Vsaka država je posnela svoj delček za vsako čustvo, slovenski učitelji pa smo nato poskrbeli za montažo, da so bili filmčki oblikovani v celovito zgodbo. V teh filmih so otroci čustva prikazali z različnimi izraznimi sredstvi – dramatizacijo, pantomimo, risanjem prizorov in plesom. S tem so spoznali, da čustva lahko izražamo na več načinov in da so razumljiva tudi brez besed, kar je bilo pomembno za sodelovanje otrok iz različnih jezikovnih okolij.

Poleg filmov smo v Sloveniji pripravili tudi kahoot kviz o čustvih. Vprašanja smo oblikovali skupaj, na učiteljskem sestanku, pri čemer smo dodali prepoznavne ikone čustev in enostavne, a premišljene opise, da bi bil kviz razumljiv vsem otrokom.

Z učenci smo se po razredih učili tudi ples na pesem *Čustva* (Tjaša, Otroška pesmica Čustva), ki smo ga nato skupaj predstavili med srečanjem. Ples smo vadili večkrat, da so ga otroci znali samozavestno zaplesati in da so ga lahko spremljali tudi sovrstniki iz tujine.

Na dan srečanja so se učenci 1. b in 2. c razreda zbrali v učilnici in se skupaj z učitelji povezali v Zoom srečanje. V uvodu smo se vsi pozdravili v treh jezikih: »Dober dan« (slovenščina), »Tere« (estonščina) in »Yiá sou« (grščina). Ta pozdrav je takoj ustvaril občutek medsebojnega spoštovanja in povezanosti.

Sledilo je poimenovanje in prepoznavanje čustev ob slikovnih karticah, kar je otroke pripravilo na ogled kratkih filmčkov. Predvajali smo vseh šest filmov (veselje, žalost, jeza, strah, gnus in presenečenje), ki so jih ustvarili in v njih nastopali učenci iz vseh treh držav. Otroci so filme sprejeli z navdušenjem, saj so se v njih prepoznali, obenem pa spoznali, kako podobno njihovi vrstniki iz tujine doživljajo in izražajo čustva.

Po ogledu filmov je sledil ples. Slovenski učenci so zaplesali ob pesmi *Čustva*, nato pa so se jim pridružili tudi otroci iz Estonije in Cipra, ki so gibanje posnemali. Tudi učenci iz Estonije in Cipra so nas učili svoje plese o čustvnih. S tem smo dosegli, da so otroci skupaj, skozi gib in glasbo, doživeli povezanost in veselje.

V sklepnem delu je bil izveden kahoot kviz o čustvih. Učenci so se razdelili v manjše razredno mešane skupine, vsaka je dobila svojo tablico ali prenosni računalnik. Najprej so si morali izmisliti ime skupine (npr. Mucki, Zvezdice, Strele, Sončki, Delfinčki), nato pa so se pomerili v znanju. Vzdušje je bilo zelo živahno, polno veselja, vmes tudi razočaranja ob napačnih odgovorih, toda na koncu je prevladal občutek ponosa, saj so učenci ugotovili, da znajo o čustvih povedati veliko več kot na začetku projekta.

Po srečanju so učenci izrazili zadovoljstvo, da so lahko sodelovali v mednarodnem dogodku, kjer so njihovi prispevki postali del skupne zgodbe. Posebej jih je navdušil občutek, da so lahko tujim vrstnikom pokazali svojo ustvarjalnost in jih hkrati razumeli kljub različnim jezikom.

Učitelji smo opazili, da so učenci med kvizom pokazali veliko sodelovanja, saj so se morali dogovarjati, upoštevati drug drugega in skupaj iskati rešitve. Srečanje je potrdilo, da čustva niso le individualna izkušnja, temveč del kolektivne identitete. Otroci so ob tem doživeli ponos ob lastnem jeziku in kulturi, hkrati pa odprtost do drugih. Prav ta kombinacija – ponos in odprtost – predstavlja temelj zdravega domoljubja, ki ga lahko razvijamo že v prvih letih šolanja.

Slika 1: Fotografija zaključnega srečanja (Foto: Klavdija Krevs)

3.1.7 SODELOVANJE S STARŠI

V okviru mednarodnega projekta so bile aktivnosti namenjene tudi staršem, saj je bila ključna ideja, da se čustvena pismenost razvija tako v šoli kot doma skozi povezovanje družinskih članov. V okviru projekta *Exploring the Forest of Emotions* smo starše že na začetku projekta povabili k aktivnemu sodelovanju.

Sodelovanje v projektu in aktivnosti, ki jih izvajamo v njem, smo jim predstavili na roditeljskem sestanku. Na spletni platformi Facebook smo odprli javno odprto skupino Parenting in the forest of emotions. Učiteljice so skupaj s partnerji pripravile večmesečni program izzivov, delavnic in spletnih vsebin, ki so staršem omogočale aktivno vključevanje.

Decembera smo pripravili spletni adventni koledar presenečenj – starši so s svojimi otroki izvajali dnevne naloge, povezane z veseljem in pozitivnimi čustvi. Posebej je bilo poudarjeno ustvarjanje topline in povezanosti v družini.

Januarja smo se osredotočili na čustvi jeza in žalost. Starši so skupaj z otroki izdelali škatlo pomiritve (calm-down box), v kateri so bili predmeti za sproščanje (žogice, plišaste igrače, sestavljanke). Izvedli so tudi skupne dejavnosti, kot so branje knjig o jezi, risanje žalostnega medveda in iskanje načinov, kako ga razveseliti.

Februarja je bil poudarek na strahu in gnusu. Starši in otroci so se skupaj soočali s strahovi (npr. preko iger z obraznimi izrazi strahu) in raziskovali občutek gnusa skozi izkustvene igre s hrano. Aktivnosti so spodbujale odprt pogovor o čustvih.

Od marca do maja so mesečni izzivi vključevali krajše naloge, videoposnetke strokovnjakov (npr. Daniel Goleman, Brené Brown) ter spodbujanje refleksije staršev o lastnem čustvenem odzivanju. Starši so poročali o svojih izkušnjah v komentarjih, delili fotografije in refleksije.

Meseca junija 2025 smo izvedli srečanje s starši učencev 1. b in 2. c razreda. Udeležilo se ga je 25 staršev iz 1. b in 26 staršev iz 2. c razreda. Staršem smo:

- predstavili cilje projekta, mednarodno partnerstvo in aktivnosti,
- pokazali foto in video utrinke o dogajanju skozi šolsko leto (otroci, učitelji, starši, Zoom srečanja, objave v FB skupini, prispevki na spletni strani šole),
- predstavili gradiva, ki bodo nastala v okviru projekta (digitalna učna gradiva, učni načrti, časopis),
- povabili k aktivni uporabi čustvene poti v naravi, ustvarjene z aplikacijo 'Actionbound'.

Poleg predstavitve smo izvedli delavnico *Doodling ob glasbi*, namenjeno staršem in otrokom skupaj. Ta aktivnost je udeležencem omogočila neposredno izkušnjo ustvarjalnega izražanja čustev. Na koncu so otroci staršem zapeli in zaplesali ob čustveni pesmi, sledila je povratna informacija preko Mentimetra in odprte razprave. Starši so izrazili zadovoljstvo nad projektom in poudarili, da takšne dejavnosti krepijo vez med šolo in družino ter otrokom dajejo dodatno podporo pri čustvenem razvoju. Dogodek se je zaključil z možnostjo skupne zunanje aktivnosti na čustveni poti, kjer so starši in otroci skupaj hodili po poti, ki simbolizira raziskovanje notranjih občutij. Čeprav projekt sam ni potekal v gozdu, je bila uporaba pojma 'gozd' mišljena kot metafora za kompleksnost čustvenega sveta otrok in odraslih.

3.1.8 RAZLOGI ZA IZBOR, UČINKI IN TEŽAVE

Izbira primera temelji na prepričanju, da je povezovanje čustvene pismenosti in domoljubja ključno za vzgojo sodobnih državljanov. Učinki projekta so bili opazni v boljšem izražanju čustev, večji empatiji in ponosu na kulturo. Težave so bile povezane z izraznimi sposobnostmi otrok ter tehničnimi izzivi pri mednarodnih srečanjih. Rešitve so vključevale fleksibilnost, umetniške metode in tehnično podporo.

3.2 ZA KONEC

Izvedeni primer sodelovanja nam potrjuje, da čustvena pismenost deluje kot most med individualnim doživljanjem in kolektivno identiteto. Pri mlajših otrocih je to še posebej pomembno, saj je obdobje med šestim in devetim letom ključno za razvoj sposobnosti prepoznavanja in regulacije čustev ter empatije (Denham, Bassett in Zinsser, 2012). Raziskave kažejo, da so otroci, ki se zgodaj naučijo izražati čustva, sposobni vzpostavljati boljše odnose s sovrstniki in hkrati graditi temelje za občutek pripadnosti širši skupnosti (Mayer in Salovey, 1997; Goleman, 1995).

Kurikularni vidik čustvene in domovinske vzgoje dodatno osvetljuje pomen teh vsebin. Učni načrt za zgodovino in državljansko-domovinsko vzgojo jasno poudarja potrebo po razvijanju vrednot, kot so spoštovanje različnosti, solidarnost in odgovornost do skupnosti (Kunaver idr., 2011). Načrtovane posodobitve učnih načrtov (MVI, 2025) še bolj poudarjajo socialno-čustvene kompetence kot temelj uspešnega sobivanja.

Na čustveni ravni razvoj sposobnosti zaznavanja, razumevanja in regulacije čustev neposredno zmanjšuje konfliktne situacije in krepi prosocialna vedenja v razredu (Denham, Bassett in Zinsser, 2012). Slovenska raziskava med bodočimi učitelji (Gabrijelčič, Antolin in Istenič, 2021) kaže, da so socialno-emocionalne kompetence prepoznane kot ključen element profesionalnega in osebnega razvoja, kar potrjuje pomen zgodnjega uvajanja teh vsebin v šolski prostor. Prav tako je bila v mednarodni primerjavi ugotovljena povezava

med obiskovanjem vrtca in višjo stopnjo samoobvladovanja pri otrocih, kar krepi trditev, da je zgodnje razvijanje čustvene pismenosti pomemben dejavnik dolgoročne socialne vključenosti (Hočevar idr., 2024).

Skupnostni vidik je prav tako nepogrešljiv. Vključevanje staršev v projekt je pokazalo, da medgeneracijsko učenje in skupno raziskovanje čustev krepita »koreninski sistem« oddelka – to pomeni večjo kohezijo, občutek varnosti ter večje zaupanje med učenci, starši in učitelji. S tem se prenašajo vrednote, ki gradijo narodno identiteto, hkrati pa se spodbuja odgovorno državljanstvo (Bednjički Rošer, 2023).

4 ZAKLJUČEK

Projekt *Raziskujemo gozd čustev* je pokazal, da je čustvena pismenost tudi most do ljubezni do domovine. To se je pokazalo v več dimenzijah: s krepitvijo občutka pripadnosti razredu in skupnosti, z vključitvijo staršev, ki so vrednote prenesli tudi v domače okolje, ter z mednarodnim sodelovanjem, kjer so otroci spoznali, da poznajo vsi ljudje enaka čustva, a da jih lahko izražajo na različne načine. Prav sposobnost razumevanja sebe in drugih je tista, ki vodi v empatijo, spoštovanje in ponos – temeljne vrednote domoljubja (Denham idr., 2012; Korošec, 2019).

Izkušnje projekta so pokazale, da so otroci prišli do ključnega spoznanja, da so vsa čustva dovoljena in imajo pomembno vlogo v njihovem življenju. Naučili so se izražati veselje, žalost, jezo, strah, presenečenje in gnus na primeren način. To spoznanje je bilo temeljno za njihov osebni in socialni razvoj, saj so se naučili, da se negativnih čustev ne gre bati, temveč jih je potrebno razumeti, izraziti in obvladovati. S tem so pridobili zmožnost samoobvladovanja, zmanjševanja konfliktnih situacij, postali pa so tudi bolj samostojni pri svojem reševanju teh situacij, kar je krepilo tudi njihovo samozavest.

Starši so skozi projekt odkrili marsikaj novega o svojih otrocih, poglobili stik z njimi in jih videli še v drugačni luči. Mnogi so poudarili, da so preko aktivnosti bolj poglobljeno spoznali svoje otoke, njihova čustva in občutke, o katerih prej sploh niso govorili. Vključitev staršev je krepila vez med šolo in družino ter spremenila njihovo dojemanje šole: od institucije, ki zgolj prenaša znanje, k prostoru, ki celostno razvija osebnost in spodbuja vrednote.

Za učitelje je bil projekt priložnost, da z otroki delijo tudi lastna čustva. Ko so otroci videli, da učiteljica ni samo strokovna avtoriteta, ampak tudi oseba, ki čustvuje, ki izraža svoja čustva, so to doživeli kot dragoceno izkušnjo. Učiteljica je s tem pokazala, da iskrenost gradi zaupanje in krepi odnose.

V širšem smislu projekt potrjuje, da lahko šola s premišljenim vključevanjem čustvene pismenosti spodbuja razvoj domoljubja – takega, ki temelji na spoštovanju sebe, drugih in naravne ter kulturne dediščine. Otroci so se učili, da pripadnost skupnosti ne pomeni zaprtosti, temveč odprtost do drugih kultur, ob hkratnem ponosu na lastno identiteto. Takšni pristopi so temelj za vzgojo odgovornih, sočutnih in ponosnih državljanov prihodnosti. Le čustveno opismenjen človek je lahko resnično odgovoren do sebe, do bližnjih in do domovine.

5 VIRI IN LITERATURA

Bednjički Rošer, Barbara (2023): *Z vzgojiteljevo metodično kompetentnostjo do čustvene in bralne pismenosti.* Jezik in slovstvo, 68(3), 149–164. Pridobljeno 29. 8. 2025: https://doi.org/10.4312/jis.68.3.149-164

Chawla, Louise (2015): *Benefits of nature contact for children.* Journal of Planning Literature, 30(4), 433–452. Pridobljeno 30. 9. 2025: https://doi.org/10.1177/0885412215595441

Denham, S. A.; Bassett, H. H.; Zinsser, K. (2012): *Early childhood teachers as socializers of young children's emotional competence.* Early Childhood Education Journal, 40(3), 137–143. Pridobljeno 29. 8. 2025: http://dx.doi.org/10.1007/s10643-012-0504-2

Gabrijelčič, M. K.; Antolin, U.; Istenič, A. (2021): *Teacher's Social and Emotional Competences*: A Study Among Student Teachers and Students in Education Science in Slovenia. European Journal of Educational Research, 10(4), 2033–2044. Pridobljeno 17. 9. 2025: https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1318369.pdf

Goleman, Daniel (1995): *Emotional Intelligence*. New York: Bantam Books.

Gottman, John (1997): *Raising an Emotionally Intelligent Child.* New York: Simon & Schuster.

Hočevar, A., idr. (2024): *Preschool education in Slovenia and Serbia in the light of socioemotional skills and self-regulation*. Compare: A Journal of Comparative and International Education. Pridobljeno 17. 9. 2025: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03057925.2024.2393135

Korošec, Marjana (2019): *Slovenka sem, Slovenka bom ostala*, v: Erika Ašič (ur.): Vzgoja za ljubezen do domovine in države: zbornik (str. 53–64). Ljubljana: Društvo katoliških pedagogov Slovenije.

Kunaver, Vojko idr. (2011). *Učni načrt. Program osnovna šola. Zgodovina*. Ljubljana: MIZŠ, ZRSŠ.

Mayer, J. D., & Salovey, P. (1997*). What is Emotional Intelligenc*e? v: P. Salovey & D. Sluyter (ur.), Emotional Development and Emotional Intelligence (str. 3–31). New York: Basic Books.

Musek, Janek (2015): *Osebnost, vrednote in psihično blagostanje.* Ljubljana: Znanstvena založba FF.

Pediček, Franc (1995): *Pedagoška teorija in praksa*. Ljubljana: DZS.

Starling, Robert (2018): *Ko je Feri jezen.* Domžale: Epistola.

Steiner, Claude (1997): *Achieving Emotional Literacy*. London: Bloomsbury.

IZKUŠNJE NEMCA, UČITELJA IN UČENCA V NEMČIJI, SLOVENIJI IN DRUGJE

FROM STUDENT TO TEACHER: A GERMAN'S LIFE EXPERIENCES ACROSS DIFFERENT COUNTRIES

Philip Jacobs (philip.jacobs@web.de), biolog in waldorfski učitelj, Freie Waldorfschule Trier, Nemčija

Povzetek

Sem Philip Jacobs – Nemec, ki sem živel več kot deset let v Sloveniji in nekaj let tudi poučeval na slovenskih šolah. Želim govoriti o svojih izkušnjah v šolstvu in z različnimi narodnostmi v treh različnih državah, kjer sem doslej živel.

Abstract

I am Philip Jacobs – a German who has lived in Slovenia for over ten years and has taught in Slovenian schools for several years. I would like to talk about my experiences with education and different nationalities in the three countries where I have lived so far.

Ključne besede: izkušnje, izobraževanje Nemec, študent, učitelj

Keywords: education, experiences, German person, student, teacher

1 UVOD

Nemčija se v marsičem razlikuje od drugih držav v Evropi. V tridesetih letih prejšnjega stoletja je v Nemčiji nastal nacizem, ki je bil največja katastrofa v evropski zgodovini, saj je povzročil drugo svetovno vojno in holokavst. Nemčija je vojno izgubila in posledično četrtino ozemlja, država pa je bila razdeljena na socialistično Vzhodno Nemčijo in kapitalistično Zahodno Nemčijo – podobno kot je bila razdeljena tudi Evropa.

Za Nemce so bile posledice vojne občutne dolga leta, čeprav se je blaginja v Zahodni Nemčiji vrnila že v petdesetih letih. Breme temne zgodovine je Nemce težilo, zato so bila vprašanja narodne zavesti dolgo neprijetna. S padcem Berlinskega zidu in koncem socializma se je Nemčija ponovno združila. Kljub temu so Nemci danes socialno in politično še vedno razdvojeni. Nasprotja med zahodom in vzhodom so ostala in se celo povečala. Nepremostljiva politična razhajanja obstajajo na področjih, kot so vprašanja priseljevanja in integracije priseljencev ali odnos do vojne Rusije proti Ukrajini.

2 O MENI IN MOJI DRUŽINI

Rojen sem v Nemčiji, natančneje v Zahodnem Berlinu, in sem prva tri leta svojega življenja preživel blizu tedanjega Berlinskega zidu. Moja starša sta bila učitelja nemščine in angleščine, imel pa sem tudi dva starejša brata. Ko sem bil star tri leta, smo se preselili na Finsko, kjer je moj oče dobil zaposlitev kot učitelj na nemški šoli v Helsinkih. Na Finskem smo živeli šest let, tam pa sem obiskoval tudi prvi razred osnovne šole.

Po eni strani smo doživeli lepe trenutke. Do danes sem zaradi bivanja na Finskem velik ljubitelj savne. Po drugi strani pa smo bratje že takrat, v mladih letih, doživeli sovraštvo sosedovih fantov, ker smo bili Nemci. Prvič v življenju smo slišali besedi »naci« in »Heil Hitler«. Oče nam je moral razložiti, kaj pomenita.

Nemška in evropska zgodovina sta že od otroštva oblikovali moje življenje. Kasneje mi je oče povedal, da je njegov oče padel kot stotnik Wehrmachta v Stalingradu, moj drugi dedek pa je leta 1933 izgubil položaj župana v rojstni vasi, ker se je uprl nacistom. Vse to je pripomoglo k temu, da sem se – poleg biologije – vedno zelo zanimal za zgodovino, geografijo in za nemške manjšine v drugih državah ter za jezikovne manjšine na splošno.

Pomemben datum v mojem življenju je bil padec Berlinskega zidu, ki sva ga z bratom doživela v živo, 9. 11. 1989. Kmalu za tem sva se preselila v vzhodni del mesta. Študij, ki sem ga začel na Svobodni univerzi v Zahodnem Berlinu, sem končal na Humboldtovi univerzi, v vzhodnem delu mesta.

Bil sem priča ponovnemu nastanku skupne nemške države. Videl sem veselje ljudi ob padcu zidu in združitvi, a tudi nezadovoljstvo mnogih, saj je veliko ljudi, zlasti na vzhodu, izgubilo službo. Razdvojenost med zahodom in vzhodom je opazna še danes. Tudi sam dolgo nisem našel stalne službe, saj tedaj v Nemčiji še ni bilo povpraševanja po izobraženih sodelavcih, kot je danes.

V Slovenijo sem prišel zaradi žene Nadje, ki sem jo prvič srečal v gimnaziji v Zahodnem Berlinu, kamor je prišla iz takratne Jugoslavije. Ponovno sva se srečala leta 1993 pri skupnih prijateljih in takrat začela skupno pot.

Nadja prihaja iz mešane družine: mati je Nemka, oče Slovenec, France Tomšič. Nekaj let je živel v Zahodni Nemčiji in Berlinu, nato pa se je družina preselila v Kamnik. Nadja mi je šele kasneje povedala, da so jo sošolci zmerjali z »nacistko« in »švabico«. Podobne opazke so slišali tudi najini štirje otroci, čeprav manj pogosto. Spomnim se, da mi je sin nekoč povedal, da ga je v nogometni ekipi nekdo poklical »Švaba«, on pa je odgovoril: »Nisem Švaba, ampak Nemec.« Danes se sicer čuti bolj Slovenca kot Nemca.

2.1 MOJE POUČEVANJE V SLOVENIJI

V Sloveniji sem delal tri leta, kot dodatni tuji učitelj v okviru projekta *Obogateno učenje tujih jezikov*. Najprej sem poučeval eno leto v Šolskem centru Lava v Celju, nato dve leti na Gimnaziji Jožeta Plečnika v Ljubljani in potem še v Šolskem centru Domžale.

Moja nemška narodnost je bila ključna za to delo, saj sem poučeval nemščino in pouk izvajal v nemščini. Ko sem začel delati v Sloveniji, sem že dobro obvladal slovenščino, ki sem se je naučil z branjem časopisov, knjig, poslušanjem in vsakodnevnim govorom. Ker sem bil navajen učenja jezikov, se mi slovenščina ni zdela težja od drugih, čeprav je bilo učenje naporno.

Z dijaki sem običajno govoril nemško, včasih sem tudi skrival svoje znanje slovenščine, da so se morali bolj potruditi. Presenetilo me je, da so nekateri dijaki odlično znali nemško zaradi televizije in filmov. Najbolj pa me je presenetilo, da učencem v Sloveniji, med odmori, ni bilo treba biti zunaj, kar je v Nemčiji samoumevno.

2.2 TEME, KI SO ME NAJBOLJ ZANIMALE

Najbolj sem užival v temah, povezanih s skupno zgodovino Nemcev in Slovencev. Med drugim smo obravnavali zgodovino Kočevskih Nemcev in obiskali Društvo Kočevarjev staroselcev. Zanimivo je bilo poslušati starejše ljudi, ki so pripovedovali o vojnih in povojnih letih. Spomnim se Maridi Černe, ki je opisovala svoje šolske dni in dejstvo, da so jo sošolci čudno gledali, ko je govorila v kočevsko-nemškem narečju. Danes ga govori le še zelo malo ljudi.

2.3 PROJEKT SE JE ZAKLJUČIL – KAKO NAPREJ

Ko se je projekt končal, nisem dovolj hitro našel nove zaposlitve v Sloveniji, sem jo pa takoj našel v Nemčiji. Zdaj že več let poučujem geografijo in biologijo na waldorfski šoli v Trierju, blizu meje z Luksemburgom.

2.4 SLOVENSKI ELEMENTI V NEMŠKEM IZOBRAŽEVANJU

V pouk na waldorfski šoli v Trierju sem vnesel tudi nekatere slovenske običaje in navade. Med drugim sem uvedel petje latinske pesmi *Gaudeamus igitur* ob maturi. Pesem je evropska, a v Nemčiji ni tako poznana. Na moji šoli so jo maturanti sprejeli z navdušenjem in jo danes pojejo vsi, celo vse štiri kitice.

Vsakič, ko ima kdo rojstni dan, zapojemo tudi slovensko pesem *Kolikor kapljic, toliko let*. Tako dijaki spoznavajo dva jezika, ki ju sicer nimajo v rednem učnem programu: latinščino in slovenščino.

2.5 KAKO VIDIM SLOVENCE

Moje izkušnje kažejo, da imajo Slovenci veliko bolj pozitiven odnos do svojega naroda in domovine kot Nemci. Razlog za to je predvsem nemška zgodovina v prvi polovici 20. stoletja.

Moja leta v Sloveniji so mi pomagala oblikovati naklonjenost in ljubezen do Slovencev, do slovenskega naroda in hkrati tudi do Nemcev v Sloveniji, ki so bili pogosto žrtve vojne. Obenem sem okrepil ljubezen do svoje domovine – Nemčije.

Večina Nemcev ne kaže močne naklonjenosti do domovine, narodnih simbolov, zastave ali himne. Opažam, da se v šolah in tudi na splošno pri javnih prireditvah v Nemčiji – v primerjavi s Slovenijo – bolj redko zapoje narodno himno ali se obesi državno zastavo. Veliko mladih ljudi ne zna dobro peti narodne himne, tudi na moji šoli. Moje izkušnje mi kažejo, da je za zavedno in odgovorno življenje pomembno razviti pozitiven odnos do lastnega naroda in ponos nanj, hkrati pa gojiti prijateljstvo do drugih narodov.

Kot Nemci smo lahko ponosni, da smo zgradili demokratično državo in se združili na miren način. Naša himna *Einigkeit und Recht und Freiheit* (Enotnost, pravo in svoboda) govori prav o teh vrednotah. Črno-rdeče-zlata zastava je simbol demokracije, ki so jo nosili demokrati med revolucijo, leta 1848, nato pa je postala simbol nemške republike, leta 1918, in spet po drugi svetovni vojni. Je simbol nasprotovanja nacizmu in vsaki diktaturi.

3 ZAKLJUČEK

Ko pogledam nazaj na svoja leta v slovenskih in nemških šolah, sem lahko ponosen na to, kar sem dosegel, čeprav pot ni bila vedno enostavna. Brez svojih izkušenj, pridobljenih na Finskem in v Sloveniji, ne bi poznal pogledov teh narodov na šolo in življenje. Izkušnje, ki sem jih pridobil, so zame dragocene. Mislim, da bi bilo lepo, če bi bilo več možnosti za srečanja z bivšimi kolegi in sodelavci. To zelo pogrešam.

PODPORNE VEJE:
PEDAGOŠKE METODE IN PRISTOPI

Trdne veje podpirajo in krepijo deblo vzgoje. Prispevki predstavljajo inovativne učne metode, medpredmetne povezave in projekte, ki domoljubno vzgojo utrjujejo in poglabljajo v šolski praksi.

GLAVARJEVA BRALNA ZNAČKA KOT MOST DO KORENIN

GLAVAR READING BADGE: A BRIDGE TO OUR ROOTS

Andreja Nagode Burger (andreja.nburger@oskomenda-moste.si), knjižničarka,
in
Barbara Orešnik (orešnik.barbara@oskomenda-moste.si), učiteljica matematike in tehnike,
obe Osnovna šola Komenda Moste, Slovenija

Povzetek

Avtorici predstavita dejavnosti, ki so potekale na OŠ Komenda Moste ob preimenovanju slovenske bralne značke po lokalnem veljaku Petru Pavlu Glavarju. Bralna značka na šoli poteka že od sedemdesetih let dalje v sodelovanju z Društvom Bralna značka Slovenije. Leta 2021, ob 300-letnici rojstva duhovnika, prosvetitelja, čebelarja in dobrotnika Petra Pavla Glavarja je šolska knjižničarka predlagala, da se obletnica obeleži s simbolnim poimenovanjem bralne značke po njem. S tem je bila ustvarjena močna povezava med lokalno kulturno dediščino in sodobno spodbudo za branje. Projekt je zajel vrsto dejavnosti: likovni natečaj, izdelavo zlatih bralnih značk s 3D tiskalnikom, oblikovanje priznanj in nagrajevanje zlatih bralcev z nagradnimi izleti. Prispevek pokaže, kako je projekt povečal motivacijo učencev, krepitev občutka pripadnosti, razvoj narodne identitete in ponosa ter utrjevanje vrednot, povezanih z odgovornim in aktivnim državljanstvom.

Abstract

The authors present activities carried out at Komenda Moste Primary School when the Slovenian reading badge was renamed after a local figure Peter Pavel Glavar, who was a priest, an educator, a beekeeper and a benefactor. The Reading Badge has been running at our school since 1970s in cooperation with the Slovenian Reading Badge Association. In 2021, on the 300th anniversary of Peter Pavel Glavar's birth, the school librarian proposed that the anniversary be marked by symbolically naming the reading badge after him. This created a strong link between the local cultural heritage and the contemporary encouragement to read. The project included various activities: an art competition, the production of golden badges using 3D printing, the design of certificates, and rewarding golden readers with trips. The article demonstrates how the project enhanced students' motivation, strengthened their sense of belonging, fostered national identity and pride, and promoted values of responsible and active citizenship.

Ključne besede: bralna značka, narodna identiteta, kulturna dediščina, Peter Pavel Glavar, medpredmetno sodelovanje, motivacija učencev

Keywords: reading badge, national identity, cultural heritage, Peter Pavel Glavar, cross-curricular cooperation

1 UVOD

V sodobnem globaliziranem svetu se narodi spopadajo z vprašanjem, kako ohranjati svojo identiteto, jezik in kulturo. Šole imajo pri tem ključno vlogo, saj mladim lahko ponudijo izkušnje, ki jih povezujejo z zgodovino in vrednotami njihovega naroda. Eden od načinov, kako to doseči, je povezovanje vzgojno-izobraževalnega dela z lokalno kulturno dediščino.

Na Osnovni šoli Komenda Moste se je leta 2021 ob 300-letnici rojstva Petra Pavla Glavarja porodila ideja, da bi slovensko bralno značko, ki na šoli poteka že desetletja, poimenovali po tem pomembnem lokalnem veljaku. Tako je nastala Glavarjeva bralna značka (GBZ), ki je prepletla nacionalno gibanje bralne značke z lokalnim zgodovinskim in kulturnim kontekstom.

2 NARODNA IDENTITETA, DEDIŠČINA IN VZGOJA

Narodna identiteta se oblikuje skozi jezik, kulturo, zgodovinski spomin in vrednote, ki se prenašajo iz generacije v generacijo. Po priporočilih Sveta EU o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje (2018) so za oblikovanje osebne in narodne identitete pomembne državljanska osveščenost, kulturna zavest in izražanje ter pismenost.

Kulturna dediščina, še posebej lokalna, ponuja mladim otipljive in razumljive primere preteklosti, ki jih povezujejo z njihovo sedanjostjo. Šolski projekti, ki povezujejo zgodovinske osebnosti in kulturne vrednote, spodbujajo razvoj odgovornega državljanstva ter gradijo zdrav narodni ponos.

3 PETER PAVEL GLAVAR – ZGODOVINSKI IN KULTURNI POMEN

Peter Pavel Glavar (1721–1784) je bil duhovnik, prosvetitelj, čebelar in dobrotnik. Rodil se je v Ljubljani kot nezakonski sin, a se je s trudom in izobraževanjem povzpel med najvidnejše osebnosti 18. stoletja. V Komendi je zgradil beneficiatsko hišo z obsežno knjižnico, ki je hranila skoraj 1400 knjig (Obrazi slovenskih pokrajin, 2024). Leta 1760 je ustanovil zasebno šolo z internatom za nadarjene revne učence (Leksikon.si, 2023).

Bil je tudi inovativen gospodarstvenik in čebelar, ki je imel okoli 200 panjev in je pisal strokovna dela o čebelarstvu, vključno s prevodi in razlagami del Antona Janše (Odmestadovasi.si, 2023). V Tunjicah je dal postaviti cerkev sv. Ane, na Lanšprežu je posestvo moderniziral in vanj vpeljal novosti, kot je mlatilni stroj (Kamra.si, 2023).

Njegova zapuščina vključuje tudi Glavarjev špital v Komendi (1804), ustanovljen iz njegove oporoke za pomoč bolnim, siromašnim in ostarelim (Glavar.uppg.si, 2024). V lokalni skupnosti je še danes živ spomin nanj, kar potrjuje ustanovitev Ustanove Petra Pavla Glavarja (1999), ki podpira izobraževanje mladih in pomoč starejšim.

Glavar tako predstavlja osebnost, ki združuje izobraževalno, kulturno, duhovno in socialno dimenzijo, kar ga postavlja v središče lokalne in nacionalne identitete.

4 SLOVENSKA BRALNA ZNAČKA

Bralna značka je vseslovensko gibanje, ki je nastalo leta 1960 in od takrat predstavlja enega najpomembnejših projektov spodbujanja branja. Na OŠ Komenda Moste se je začela uveljavljati že v sedemdesetih letih. Najprej pri najmlajših učencih, potem pa tudi pri starejših. Učence so k branju in sodelovanju pri bralni znački spodbujale učiteljice razredničarke na razredni in učiteljice slovenščine na predmetni stopnji. V lanski bralni sezoni (2024/25) je pri GBZ sodelovalo 60 % vseh učencev (464 značkarjev), ki jih mentorira 25 mentoric in en mentor.

Mentorji so se ves čas trudili, da bi bralno značko popestrili z različnimi dejavnostmi, kot so srečanja z avtorji, nagradni dogodki in zaključne prireditve, leta 2021 pa je bralna značka dobila novo vsebino in identiteto, povezano s krajevno zgodovino ...

5 GLAVARJEVA BRALNA ZNAČKA: PROCES IN DEJAVNOSTI

Ko so 2021 v občini z različnimi dogodki obeleževali 300-letnico rojstva Petra Pavla Glavarja, se je utrnila ideja, da bi slovensko bralno značko po preteklem zgledu mnogih osnovnih šol poimenovali po njem.

Vodstvo šole in strokovni zaposleni so pobudo podprli in tako so 17. septembra 2021 imeli prvo uvodno prireditev za Glavarjevo bralno značko. Ob otvoritvi nove sezone bralne značke so njeno ime slovesno

dopolnili. Naslednji korak je bil ustvarjanje prepoznavnega znaka ali logotipa. Učiteljica likovne umetnosti je z veseljem prevzela ponujeni izziv.

5.1 INTERNI LIKOVNI NATEČAJ

V okviru izbirnega predmeta Likovno snovanje II so učenci sodelovali na internem natečaju šole, kjer so svoje ustvarjalne sposobnosti izrazili v različnih likovnih tehnikah in slogih ter upodobili Petra Pavla Glavarja v različnih življenjskih obdobjih in vlogah. Po končanem likovnem ustvarjanju so likovna dela digitalizirali ter obdelali v programu Canva. Cilj je bil, da učenci spoznajo in preizkusijo kombinacijo tradicionalnih in sodobnih tehnik ustvarjanja.

Delo je bilo razdeljeno na tri glavne faze. Vsak učenec je začel s skico na papirju. Uporabili so različne likovne tehnike, kot so risba s svinčnikom, akvareli, temperami ali flomastri. Učenci so najprej razvili svojo vizijo o lokalnem junaku in jo prenesli na papir. Pri tem so upoštevali tudi tehnične vidike, kot so kompozicija, proporci in perspektiva. Največji izziv jim je predstavljala sama upodobitev lika Glavarja, saj je njegova podoba v lokalnem okolju dobro poznana. Učenci so bolj ali manj uspešno reševali zastavljeno nalogo.

Ko so zaključili svoja dela, so jih z uporabo visokokakovostnega skenerja prenesli v digitalno obliko. Nekateri učenci, ki so imeli na voljo pametne telefone, so izdelke tudi fotografirali. V tem koraku so se učenci naučili, kako prenesti fizično umetniško delo v digitalno obliko, pri čemer so morali paziti na kakovost slike in ostrino. Skozi proces dela so ugotovili, da čeprav je fotoaparat na telefonu priročen in uporaben v številnih situacijah, visokokakovostni skener zagotavlja boljšo kakovost slike, natančnost in enakomernost pri digitalizaciji umetniških del. Za projekte, kjer je pomembna visoka kakovost, je skener boljša izbira, telefon pa je odlična alternativa za hitro in enostavno digitalizacijo z manjšimi zahtevami glede kakovosti.

Digitalizirane risbe so nato uvozili v spletno aplikacijo Canva, ki omogoča enostavno uvažanje slik iz različnih virov, kot so računalnik, pametni telefon ali oblačne storitve. Učenci so izbrali primerno ločljivost in format slike, kar je bilo pomembno za nadaljnjo obdelavo.

Nato so začeli s funkcijo rezanja (crop), ki jim je omogočila prilagoditev kompozicije slike. S tem so lahko odstranili morebitne nezaželene dele, kot so robovi papirja, ali pa izbrali določen del risbe, ki so ga želeli poudariti. Rezanje jim je omogočilo, da so natančneje definirali, kateri deli njihovega dela bodo v ospredju. Naslednji korak je bil dodajanje ozadij. Canva ponuja široko paleto le-teh, od enostavnih barvnih polj do kompleksnih vzorcev in tekstur. Učenci so se lahko odločili za ozadje, ki je dopolnjevalo njihovo risbo, bodisi z nevtralnim tonom, ki poudari samo risbo, bodisi z bolj dinamičnim ozadjem, ki doda novo dimenzijo umetniškemu delu. Filtri v Canvi so učencem omogočili, da spreminjajo videz svoje risbe z le nekaj kliki. Učenci so lahko eksperimentirali z različnimi filtri, kot so sepija, črno-beli filter, vintage učinek, ali pa prilagodili barvno nasičenost, svetlost in kontrast. S tem so lahko dosegli drugačen, bolj sodoben ali stiliziran videz svoje umetnine.

Slika 1a, 1b: Primera neizbranih priznanj (Foto: Andreja Nagode Burger)

Končni izdelki so prikazovali kreativnost in tehnične spretnosti učencev. Združitev tradicionalnih in digitalnih tehnik jim je omogočila, da razširijo svoje likovne izraze in se seznanijo z orodji, ki se vse bolj uporabljajo v sodobnem svetu. Izbrano delo je nastalo iz ene prvih skic učenca, ki na začetku ni izražala posebne likovne nadarjenosti. Ker pa je učenec izredno računalniško spreten, je s pomočjo digitalnih orodij uspel preoblikovati svojo preprosto skico v estetsko izpeljano umetniško delo. Proces mu je omogočil, da je svojo tehnično spretnost uporabil kot orodje za izražanje ustvarjalnosti, kar ga je napolnilo s ponosom in samozavestjo. Uspeh, ki ga je dosegel, je pomemben, saj dokazuje, da se umetniško izražanje lahko razvija in nadgrajuje po različnih poteh ne glede na začetne omejitve.

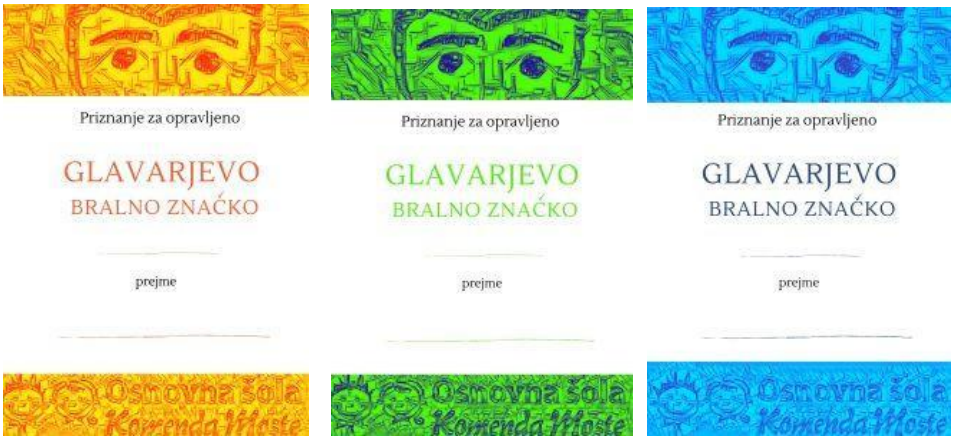

Slika 2a, 2b, 2c: Interne pohvale za opravljeno Glavarjevo bralno značko za vsako triletje (Foto: Andreja Nagode Burger)

Na izbrano likovno predlogo je učiteljica likovne umetnosti v dogovoru s koordinatorko dodala še besedilne bloke. Postavili sta jih tako, da se podatke učenca, ime, priimek, razred in šolsko leto enostavno uvozi na priznanje brez spreminjanja osnovne oblike.

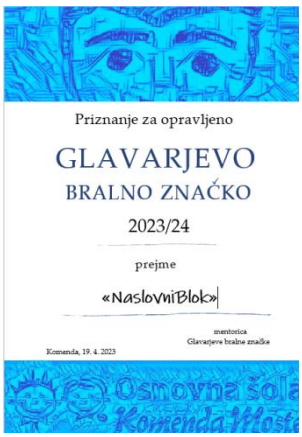

Slika 3: Priznanje z besedilnimi bloki (Foto: Andreja Nagode Burger)

Z novim priznanjem so poenostavili tudi zbiranje podatkov o sodelujočih učencih posamezne bralne sezone. Koordinatorka je ustvarila skupni dokument s seznamom vseh učencev šole, v katerem so mentorji označili učence, ki so opravili GBZ. Z navdušenjem so podprli njen predlog, da v Excelu zbrane podatke uvozi na pripravljena priznanja, jih natisne in jim požigosane preda samo še v podpis. S tem so prihranili ogromno časa, izognili pa so se tudi morebitnim napakam pri ročnem izpolnjevanju priznanj.

Uvoz podatkov se v programih Office (Word in Excel) naredi paketno za celo skupino učencev naenkrat. Dopolnjena priznanja se po kontrolnem predogledu barvno natisnejo na debelejši papir bele barve, gramature 160, da natisnjen dokument postane priznanje. Pred njihovo predajo mentorjem v podpis koordinatorka vsa priznanja opremi z žigom šole in GBZ.

Mentorji so bili nad to novostjo navdušeni, saj so vsako priznanje samo še podpisali in jih po zaključni prireditvi GBZ slavnostno razdelili vsem bralcem značkarjem.

5.2 UVODNA IN ZAKLJUČNA PRIREDITEV Z OSTALIMI NAGRADNIMI DOGODKI

Današnji otroci za prostovoljne obšolske dejavnosti, ki potekajo tudi v njihovem prostem času, kot je bralna značka, potrebujejo jasna navodila in konkretne cilje. Na OŠ Komenda Moste so se mentorji na pobudo knjižničarke kot koordinatorice strinjali z reorganizacijo načrtovanja zaključnih prireditev bralne značke. Zaradi finančnih sredstev in velikosti šole so srečanja z literarnimi ustvarjalci do preimenovanja potekala samo enkrat letno, običajno spomladi, na koncu sezone bralne značke, izjemoma septembra na začetku nove sezone. Pri prenovi so sklenili, da bodo v prihodnje organizirali dve prireditvi. Septembra ob začetku bralne značke za vse učence šole pripravijo uvodno motivacijsko srečanje z literarnim ustvarjalcem. Ker imajo na šoli 779 učencev, običajno organizirajo dva nastopa, enega za učence od 1. do 5. razreda v enoti Moste, drugega pa za učence od 6. do 9. razreda v Komendi. Po 2. aprilu, ko se bralna značka konča, organizirajo še zaključno prireditev, na katero so vabljeni samo učenci, ki so bralno značko opravili. Tudi ta je običajno v dveh ponovitvah, za mlajše in starejše učence.

Učenci, ki GBZ končajo do konca decembra tekočega leta, si prislužijo vstopnico na nagradni dogodek, ki ga izvedemo med dolgimi januarskimi večeri. Običajno je to filmski večer z zanimivimi dejavnostmi pred ogledom samega filma in po njem. Do sedaj smo si ogledali filme Hiša pravljic, Šola čarobnih živali in Bela in Sebastijan.

Na proslavi ob slovenskem kulturnem prazniku slovesno preberejo imena učencev, ki so GBZ že končali, in jih javno pohvalijo, ostale pa spomnijo, da se je šolsko leto in s tem sezona bralne značke že prevesila v drugo polovico.

5.3 NAGRADNI IZLET ZA ZLATE BRALCE

V času navedenih sprememb je v medobčinskem aktivu šolskih knjižničark občin Kamnik in Komenda ponovno oživela že stara ideja o skupnem nagradnem izletu zlatih bralcev obeh občin. Po aktivnem prepričevanju, utemeljevanju in načrtovanju so se 25. maja 2023 z dvema avtobusoma končno odpeljali na celodnevni nagradni izlet zlatih bralcev v Benetke. Kamniškim bralcem ga je financirala občina, komendskim pa šolski sklad. Izlet je postal tradicionalen in uspešno motivira oklevajoče učence.

5.4 IZDELAVA ZLATE ZNAČKE, OBESKA IN ŠTAMPILJKE

Za piko na i pa so s skupnimi močmi pripravili tudi zlato Glavarjevo bralno značko, ki so jo zlatim bralcem podelili na valeti. Idejo je knjižničarka predstavila učiteljici likovne umetnosti in učiteljici tehnike, ki se pri izbirnih predmetih ukvarja tudi s 3D tiskom. Odločili sta se, da bodo za izdelavo zlate GBZ uporabili tehnologijo 3D tiskanja. Zaradi omejenih virov in opreme (na šoli imajo osnovni model 3D tiskalnika) je bil proces izdelave zahteven, a hkrati tudi izobraževalen.

Najprej so poiskali ustrezen program, ki bi omogočil pretvorbo slike, izbrane za priznanje, v obliko, primerno za 3D tisk. Uporabili so prosto dostopno spletno aplikacijo *Lithophane Maker* (*Lithophane Maker, 2024*), ki omogoča pretvorbo slik v 3D obliko.

Pri prvem poskusu so naleteli na težavo, saj je upodobitev Glavarjevega lika vsebovala preveč drobnih podrobnosti na obrazu, kar je povzročilo nejasen in nerazločen tisk. V sodelovanju z učiteljico likovne

umetnosti so na sliki odstranili drobne poteze na obrazu, da je podoba na natisnjeni znački postala bolj berljiva in prepoznavna.

Za tiskanje značk so uporabili zlati filament, ki simbolizira prestiž in pomembnost zlate GBZ. Za najboljšo kakovost so tiskali v najvišji možni ločljivosti, zato je 3D tiskalnik potreboval dobro uro za tisk ene značke.

Po tisku so učenci izvedli še zaključna opravila. Po odstranitvi značke iz tiskalnika so z orodji in brusnim papirjem odstranili odvečne koščke in zgladili značkin rob. Za še bolj estetski in sijajni videz so značke popršili s svetlečim prozornim lakom.

Slika 4: Zlata Glavarjeva značka v darilni embalaži (Foto: Andreja Nagode Burger)

Koordinatorka je značko zapakirala v majhno, lično škatlico, kar je prispevalo k elegantnemu in slovesnemu zaključku celotnega procesa.

Kljub začetnim težavam je bil proces izdelave zlate GBZ uspešen. Pridobili so dragocene izkušnje z uporabo tehnologije 3D tiskanja in sooblikovanja, končni izdelek pa je ustrezal pričakovanjem, tako po videzu kot po kakovosti. Značke so navdušile ustvarjalce in prejemnike.

Pridobljene izkušnje so uporabili pri 3D tisku obeskov GBZ, s katerimi smo na zaključni prireditvi presenetili in nagradili vse mentorje.

Slika 5: Obeski GBZ za mentorje (Foto: Andreja Nagode Burger)

Izdelani motiv smo spremenili tudi v štampiljko GBZ, s katero koordinatorka BZ zaključi bralno sezono v bralnem zvezku vsakega značkarja.

Slika 6: Slika štampiljke GBZ (Foto: Andreja Nagode Burger)

6 SKLEP

Povezava bralne značke z lokalnim veljakom je prinesla večplastne učinke. Učencem je povečala motivacijo za branje in sodelovanje, občutek ponosa ob prejetih priznanjih in zlatih značkah ter spoznavanje lokalne zgodovine, strokovne delavce je projekt obogatil z okrepljenim medpredmetnim sodelovanjem, v lokalni skupnosti pa se je okrepila povezanost s šolo, saj je projekt utrjeval spomin na Glavarja, lokalno zgodovino in tradicijo ter okrepil kulturno identiteto.

GBZ je primer dobre prakse, kako lahko šole vključijo lokalno zgodovino v vsakdanji vzgojno-izobraževalni proces. Projekt ni le spodbuda k branju, temveč tudi učinkovito orodje za krepitev narodne identitete in ponosa.

Skozi lik Petra Pavla Glavarja učenci spoznavajo pomen izobraževanja, kulture, jezika, dobrodelnosti in ustvarjalnosti. To so vrednote, ki gradijo odgovorno državljanstvo in zdravo narodno samozavest.

7 ZAKLJUČEK

Predstavljeno dokazuje, da lahko povezovanje lokalne kulturne dediščine z nacionalnimi projekti, kot je bralna značka, pomembno vpliva na vzgojo in izobraževanje. Preimenovanje in posodobitev projekta sta strokovnim delavcem in učencem približala zgodovinske korenine, okrepila ljubezen do branja in jezika, razvila ponos na lokalno in nacionalno identiteto ter spodbudila ustvarjalnost in sodelovanje med učitelji.

Primer medpredmetnega sodelovanja, povezan z nacionalnim projektom bralne značke, združuje zgodovinsko osebnost z vrednotami bralne kulture. Lokalna zgodba se tako kaže kot pomemben gradnik narodne identitete, ki krepi odgovorno in aktivno državljanstvo ter spodbuja motivacijo učencev za sodelovanje pri Glavarjevi bralni znački.

8 LITERATURA

Društvo Bralna značka Slovenije: predstavitev Društva Bralna značka Slovenije. Pridobljeno 10. 7. 2025: https://www.bralnaznacka.si/sl/o-nas/predstavitev/

Kamra (2023). *Peter Pavel Glavar med nami*: Glavarjeva zapuščina v Komendi. Pridobljeno 10. 7. 2025: https://www.kamra.si/digitalne-zbirke/peter-pavel-glavar-med-nami-glavarjeva-zapuscina-v-komendi/

Leksikon.si (2023). Peter Pavel Glavar. Pridobljeno 10. 7. 2025: https://www.leksikon.si/Oseba/OsebaId/61

Lithophane Maker (2025). Pridobljeno 10. 7. 2025: https://lithophanemaker.com/Lithophane%20Tag.html

Od mesta do vasi (2023). Peter Pavel Glavar (1721–1784), čebelar, duhovnik, prosvetitelj. Pridobljeno 10. 7. 2025: https://odmestadovasi.si/tocka/18/komenda-peter-pavel-glavar.html

Obrazi slovenskih pokrajin (2024). Glavar, Peter Pavel. Pridobljeno 10. 7. 2025: https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/glavar-peter-pavel/

Ustanova Petra Pavla Glavarja (2024). Glavarjeva zapuščina. Pridobljeno 10. 7. 2025: https://glavar.uppg.si/

EU Council Recommendation (2018). *Key Competences for Lifelong Learning*. Official Journal of the European Union, 2018/C 189/01.

GLEDALIŠKA PEDAGOGIKA PRI POUKU KNJIŽEVNOSTI

THEATRE PEDAGOGY IN LITERATURE CLASSES

Magda Krt Kaddoura (magda.krt@os-stranje.si), profesorica razrednega pouka, OŠ Stranje, Slovenija

Povzetek

Vključevanje gledališke pedagogike v pouk slovenščine spodbuja aktivno učenje in razumevanje književnosti. Je tudi spodbuda k izgradnji ljubezni do maternega jezika in ozavešča o pomenu slovenske književnosti za naš narod, saj so prav književna dela korenine narodovega drevesa. Z igro vlog in dramatizacijo prizorov iz književnih besedil lahko učitelji spodbudijo učence k boljšemu razumevanju vsebine in razvoju jezikovnih veščin. Pomembno je zagotoviti, da so vsi otroci v razredu vključeni kar prispeva k pozitivni razredni klimi in občutku pripadnosti skupnosti. S tem pristopom lahko učitelji ustvarijo dinamično učno okolje, ki spodbuja kreativnost, samozavest in empatijo pri učencih. Ti pristopi povežejo razred. Velika prednost tovrstne pedagoške prakse je, da se izkažejo lahko tudi učno manj uspešni učenci. Učenci so nove pristope sprejeli zelo pozitivno in z velikim odobravanjem. V tem prispevku bodo predstavljeni različni primeri uporabe gledališke pedagogike v praksi.

Abstract

Incorporating theatre pedagogy into Slovene language teaching promotes active learning and understanding of literature. It also encourages the development of love for the mother tongue and raises awareness of the importance of Slovenian literature for our nation, as literary works are the roots of the nation's tree. Through role-playing and dramatization of scenes from literary texts, teachers can encourage students to better understand the content and develop their language skills. It is important to ensure that all children in the class are included, as this contributes to a positive classroom atmosphere and a sense of belonging to the community. With that approach, teachers can create a dynamic learning environment that fosters creativity, confidence, and empathy among students. These methods bring the class together. A significant advantage of that approach is that it allows even less academically successful students to excel. Students have embraced the new methods very positively and with great approval. This article will present various examples of the use of drama pedagogy in practice.

Ključne besede: gledališka pedagogika, pouk, književnost, vključenost, kreativnost

Keywords: theatre pedagogy, literature, lessons, inclusion, creativity

1 UVOD

V zadnjih desetletjih so gledališki pristopi v izobraževanju postali priljubljen način spodbujanja aktivnega učenja, kritičnega razmišljanja in boljšega razumevanja zahtevnejših vsebin. Sama sem imela priložnost poglobiti znanje na tem področju, zato sem v pouk vključila tehnike gledališke pedagogike tudi zato, da bi pri učencih krepila zavest o koreninah narodovega drevesa.

Tehnike so se izkazale kot odličen način za ustvarjanje interaktivnega in dinamičnega učnega okolja, ki presega meje tradicionalnega poučevanja. Metode so zasnovane tako, da so enostavne, igrive ter temeljijo na gibanju in sodelovanju. Njihova uporaba ne spodbuja le motivacije in kritičnega mišljenja, temveč krepi tudi socialne veščine, ustvarjalnost in timsko delo. Tak pristop podpira celostni razvoj učencev ter jih učinkoviteje pripravlja na izzive, s katerimi se srečujejo v vsakdanjem življenju. S širjenjem znanja o gledališki pedagogiki želim približati tehnike in oblike vsem, ki delajo z otroki v šoli ali vrtcu. Predstavila bom nekaj konkretnih tehnik, ki lahko obogatijo pouk književnosti.

2 TEORETIČNO OZADJE

Med cilji pouka književnosti je pomembno razvijanje bralne sposobnosti. Sem sodi doživljanje, razumevanje in vrednotenje oz. lastna interpretacija leposlovja. Dodana vrednost je tudi širjenje besednega zaklada, spodbujanje domišljije. Pouk književnosti se mora graditi po načelu soudeležbe učencev v interpretaciji, pri kateri vsi učenci sodelujejo z interesi, znanjem, izkušnjami, čustvi, mislimi in domišljijo. Če želimo slediti temu cilju, je gledališka pedagogika idealno orodje na poti do tja. Z njeno pomočjo namreč lahko zelo dobro sledimo učencem ter povezujemo in primerjamo njihova doživetja, spodbujamo izražanje njihovega lastnega mnenja in njegovo zagovarjanje ter učenčevo sprejemanje in zaznavanje besedila. V učnem načrtu pri pouku slovenskega jezika (Slovenščina, 2018) je za vsako vzgojno izobraževalno obdobje predvidena vsebina gledališče, radijska igra in film, v prvi triadi tudi risanka. Te vsebine med drugim zajemajo tudi učne cilje s področja gledališke dejavnosti. Pouk slovenskega jezika je pri nas še vedno najtesneje povezan z gledališčem, čeprav gledališke pristope lahko vnesemo v pouk tudi pri vseh ostalih predmetih ali jih s pomočjo gledališke pedagogike tudi povezujemo med seboj. Učenec s pomočjo gledališke pedagogike krepi svojo bralno sposobnost že v nižjih razredih osnovne šole. Zmožen je razumeti zaporedje dogodkov in karakterizacijo oseb ter na ta način svojo sposobnost razumevanja kasneje le še nadgraditi z uporabo literarnoteoretičnih pojmov. Leposlovje mu zato »res pomeni trajno človeško vrednoto« (Saksida, 1992).

Gledališke dejavnosti popestrijo pouk in vodijo učence k sodelovanju, povezanosti in vplivajo

na njihovo ustvarjalnost, domišljijo ter spontano izražanje. So hkrati zabava in dober način učenja (Kolarič Wolf, 2017).

Kot meni Lešnikova (2020) je gledališke pristope, tehnike in metode v izobraževanju možno uporabiti pri poučevanju različnih predmetov ter pri učencih v različnih starostnih obdobjih. Učenje z gledališkimi pristopi poteka tako, da se »ustvarjalni načini dela v gledališču v prilagojeni različici pretvorijo v interaktivne učne pristope, ki predstavljajo specifično kombinacijo metod in tehnik gledališke pedagogike« in »lahko olajšajo obravnavo, poglabljanje in utrjevanje snovi pri vseh predmetih, od umetniških, družboslovnih pa vse do naravoslovnih. Predstavljajo tudi odlično možnost za medpredmetno povezovanje« (Lešnik, 2020, str. 248).

Učenje z gledališkimi pristopi poteka globoko izkustveno in ima dolgoročni učinek. Lešnikova

v svojem prispevku Drama v izobraževanju kot celostni učni pristop (2020) poudari pomen vzpostavitve čustvenega odnosa učencev do glavne teme, ki se obravnava z gledališkimi pristopi. Čustveni odnos namreč v otroku spodbudi interes za dodatno raziskovanje ter notranjo motivacijo za nadaljnje učenje. Zato je vsekakor zelo pomembno, kot pravi Irina Lešnik, da so »učitelji seznanjeni z osnovnimi spoznanji gledališke pedagogike ter imajo jasno začrtane cilje, ki jih želijo s tovrstnim pristopom doseči« (Lešnik, 2020, str. 246). Vsak učitelj bi moral kar se da odgovorno in poglobljeno sprejeti načrtovanje učenja z gledališkimi pristopi (Lešnik, 2020).

Cilj gledališke pedagogike je, da učenci preko izkušenj lažje razumejo človeške odnose, se vživijo v življenje drugih ljudi in uvidijo različne možnosti za odzive in dogodke. Skozi dramske

dejavnosti se učenci srečujejo s problemi. Bistvo ni delo z besedilom, ampak učenci raziskujejo dogajanje v zgodbi, ustvarjajo domišljijski svet in zgodbo spreminjajo v nekaj novega (Wagner 1998).

Kot navaja Smilanskyjeva (1968), naj bi učenci preko dejavnosti gledališke pedagogike izboljšali samozavest, koncentracijo, samonadzor, samodisciplino, razvijali empatijo do drugih, razvijali kreativnost, kooperativnost in zmožnost abstraktnega razmišljanja. Seveda je to dolgotrajen proces in vseh teh ciljev ni mogoče doseči v parih šolskih urah niti ne v enem šolskem letu. Zato je pomembno, da bi se gledališka pedagogika vključevala skozi vsa leta osnovnošolskega izobraževanja.

Če želimo, da otroci poglobljeno izkusijo dramske aktivnosti, je temu treba nameniti veliko časa. Postopoma se sprostijo, ko vidijo, da ni napačnih odgovorov, da so s svojimi idejami sprejeti. Učenci skozi gledališko pedagogiko dosegajo tudi boljše učne rezultate. Okrepi se njihov občutek za medčloveške odnose in stiske, poveča se njihova pripravljenost, da medse vključijo druge. Otroci, ki sodelujejo v dramskih aktivnostih, se tudi bolje naučijo soočati s stresom, okrepi se njihova samozavest. Pri gledališču se vedno ukvarjamo s problematičnimi situacijami. Na situacijo pogledamo z različnih strani (Heggstad, 2018).

2.1 GLEDALIŠČE KOT ORODJE ZA IZBOLJŠANJE UČNIH IZKUŠENJ

Gledališki pristopi, kot so igre vlog, simulacije, omogočajo učencem, da se aktivno vključijo v učni proces in razvijejo globlje razumevanje obravnavanih tem. Kot navaja Bolton (1992), »gledališče ustvarja prostor, kjer učenci niso le pasivni prejemniki informacij, temveč aktivni udeleženci, ki razvijajo svoje sposobnosti za reševanje problemov, komunikacijo in empatijo«. To pomeni, da se učenci učijo skozi neposredno izkušnjo, ki jih spodbuja k refleksiji o svojih dejanjih in njihovemu vplivu na druge. Poleg navedenega pa gledališki pristopi pri obravnavi književnih besedil učence spodbudijo k razmišljanju o koreninah narodovega drevesa, saj se skoznje lahko vživljajo v različne vloge in raziskujejo pomembne mejnike narodove zgodovine. Na ta način gradijo ljubezen do domovine in njene književnosti.

2.2 POVEČANJE MOTIVACIJE IN ANGAŽIRANOSTI

Raziskave kažejo, da gledališki pristopi povečujejo motivacijo in angažiranost učencev. Tisti, ki sodelujejo v gledaliških dejavnostih, so bolj motivirani za učenje, ker je proces učenja bolj interaktiven in dinamičen. Po mnenju Heathcote (1984) »gledališke dejavnosti omogočajo učencem, da pridobijo občutek lastne vrednosti in zaupanja v svoje sposobnosti, kar pozitivno vpliva na njihovo motivacijo za nadaljnje učenje«. Učenci se bolj povežejo s snovjo, saj skozi igro in upodabljanje aktivno sodelujejo v procesu.

2.3 SPODBUJANJE SOCIALNIH VEŠČIN IN SODELOVANJA

Poleg kognitivnih veščin gledališka pedagogika spodbuja razvoj socialnih veščin, kot so timsko delo, komunikacija, empatija in razumevanje drugih. Gledališke dejavnosti zahtevajo sodelovanje med učenci, saj se morajo naučiti delovati kot del skupine, razpravljati o idejah, poslušati druge in se prilagajati situacijam. Kot pravi Winston (1998), »gledališče je socialna umetnost, ki zahteva sodelovanje in komunikacijo ter s tem krepi socialne veščine učencev«. Učenci se učijo, kako delati skupaj, kako sprejeti različne perspektive in kako uspešno komunicirati v različnih kontekstih.

3 OPRELITEV PROBLEMA

Uvajanje novih pristopov v pouk pogosto predstavlja izziv za učitelja, ki se sooča z vprašanji o sodelovanju učencev, doseganju ciljev, primernosti metod za različno predznanje ter o sprejetosti med sodelavci. Bolj kot je pristop inovativen, več dilem se pojavi. Zato je ključno, da učitelj verjame v izbrano metodo, si zastavi jasne cilje, se pripravi na raznolikost učencev in poskrbi, da so v proces vključeni prav vsi.

Pri književnosti se najpogosteje uporablja tradicionalen pristop: glasno ali tiho branje, obnova zgodbe, ilustracija, odgovori na vprašanja, kdaj pa kdaj spremenjen konec ali dramatizacija. Tak način pogosto vodi v nižjo motivacijo učencev in zmanjšano zanimanje za pouk.

Naloga učitelja je, da ohranja visoko stopnjo motivacije pri učencih – tako pri branju kot pri obravnavi besedil. Gledališka pedagogika mu pri tem ponuja bogat nabor metod, ki omogočajo raznolikost pouka, medpredmetno povezovanje ter spodbujajo celostni razvoj učencev.

4 PRIMERI IZVEDBE

Ure književnosti v prvi triadi zajemajo skoraj polovico vseh ur slovenščine v učnem načrtu. Zato je potrebno izkoristiti književna besedila kot priložnost, da pri otrocih skozi obravnavo le-teh razvijamo različne veščine in kompetence, ki so pomembne za vsa področja njihovega razvoja. Poleg pismenosti sta to tudi kulturna zavest in izražanje.

V prispevku bom predstavila nekaj oblik in tehnik gledališke pedagogike, ki so se v nekajletnem obdobju, odkar jih postopno uvajam, izkazale kot zelo uspešne. Učencem omogočajo aktivno in ustvarjalno učenje. Vse spodaj opisane tehnike so pri učencih naletele na dober odziv.

Navedene tehnike gledališke pedagogike ne samo obogatijo učni proces, ampak tudi krepijo različne veščine učencev, kot so komunikacija, sodelovanje, kritično mišljenje in ustvarjalnost. Vsem je skupno tudi razvijanje jezikovne zmožnosti, razvijanje neverbalnega sporazumevanja, izražanje lastnega mnenja, vzdrževanje pozornosti, razvijanje občutka pripadnosti skupini, sprostitev itd.

V nadaljevanju bom opisala obravnavo književnega dela slovenskega avtorja Josipa Vandota Kekec in Bedanec pri pouku književnosti v 3. razredu osnovne šole. Osnova za izvedbo vseh dejavnosti, s katerimi sem obravnavala besedilo, je poznavanje vsebine, zato uvodno uro književnega sklopa namenimo seznanjanju z vsebino književnega dela. Cilji tega sklopa pouka so bili:

- branje in bralno razumevanje,
- vživljanje v vloge književnih junakov in razmišljanje o problematiki, s katero se soočajo,
- spoznavanje življenjskih pogojev in družbenih razmer v času, ki ga orisuje zgodba,
- spodbujanje kritičnega presojanja o odločitvah književnih junakov,
- spodbujanje komunikacije med učenci,
- razvijanje pripovedovalnih zmožnosti z obnovo besedila,
- razvijanje jezikovnih zmožnosti,
- spodbujanje domišljije in ustvarjalnosti,
- spodbujanje ljubezni do slovenske književnosti in zavedanja pomena le-te za slovenski narod.

4.1 KROG PRIPOVEDOVANJA

Je gledališka tehnika, ki se uporablja predvsem pri delu z zgodbami, improvizaciji in kolektivni ustvarjalnosti. Gre za metodo, pri kateri udeleženci skupaj ustvarjajo ali obnavljajo zgodbo, tako da vsak član skupine prispeva svoj del. Vsak učenec pove eno poved in z njo smiselno nadaljuje obnovo glede na že povedano. Pozorni moramo biti, da pridejo na vrsto vsi učenci in da učenci, ki si težje zapomnijo zgodbo, pripoved začnejo med prvimi.

4.2 VROČI STOL

Pri tehniki »vroči stol« eden izmed učencev prevzame vlogo lika iz zgodbe in sedi na »vročem stolu«, medtem ko mu drugi učenci postavljajo vprašanja o njegovih dejanjih, mislih in motivacijah. Pomembno je, da na »vroči stol« sede učenec, ki ima dobre sposobnosti vživljanja in se zmore izražati. Najlažje je otroke pritegniti z idejo, da so oni novinarji, ki postavljajo vprašanja slavni osebi.

V primeru obravnave zgodbe Kekec in Bedanec je na »vroči stol« sedel Kekec. Učenci so mu zastavljali vprašanja o njegovem življenju in delu, ki ga je opravljal, ter o izzivih, s katerimi se je soočal. Pri tem so potrebovali tudi nekaj učiteljičinega vodenja, saj so nekateri manj spretni pri tvorjenju vprašanj, namenjenih glavnemu junaku. Na ta način so učenci dobili vpogled v življenje nekoč in spoznali, kakšno vlogo so imeli otroci na podeželju v tistem času.

4.3 ANGEL IN HUDIČ

Gledališka tehnika »angel in hudič« je tehnika v gledališki pedagogiki, kjer se na oder hkrati postavita dve nasprotujoči si sili, pogosto predstavljeni kot simbol dobrega (angel) in slabega (hudič). Ti dve figuri simbolizirata notranje moralne konflikte likov ali situacij in pomagata prikazati psihološko stanje glavnega junaka. Pri tej tehniki je v ospredju dilema, moralno vprašanje, ki je izpostavljeno v zgodbi.

Angel običajno predstavlja vest, dobroto ali pozitiven moralni glas. Je glas razuma, sočutja ali pravičnosti. Hudič simbolizira skušnjavo, zlo ali uničevalno silo. Je glas notranjega nemira, jeze ali sebičnosti.

Ta dva lika stojita na nasprotnih straneh učenca, ki se vživlja v vlogo lika iz zgodbe. S svojimi izjavami želita prepričati lik, da se odloči za dobro ali zlo. Na koncu se lik sam odloči, kaj bo izbral. Po želji lahko svojo izbiro tudi utemelji.

Dileme iz zgodbe Kekec in Bedanec, ki smo jih preko te tehnike obravnavali, so:

- Kekec ne gre na pašo, ker je utrujen in se mu ne da vstati,
- Kekec se maščuje Bedancu.

Z obravnavo teh dveh dilem sem pri učencih skušala spodbujati občutek za odgovornost in izpolnjevanje dolžnosti ter čut za pravičnost.

4.4 ŽIVA SLIKA

Učenci ustvarijo »zamrznjen« prizor določene situacije ali dogodka z uporabo telesne govorice, pri čemer »zamrznejo« v položajih, ki ponazarjajo določene ideje ali čustva. Učitelj izbere prizor iz literarnega dela, ki ga bodo učenci upodobili. Prizor je lahko ključni trenutek iz zgodbe, konflikt, pomembna situacija ali simboličen prizor, ki nosi globlji pomen. Učenci se postavijo v drže, ki ponazarjajo dogajanje, čustva ali odnose med liki v prizoru. Vsak učenec upodobi določen lik ali element prizora. Pomembno je, da se učenci osredotočijo na izražanje čustev in odnosa do drugih likov preko telesne drže, obrazne mimike in postavitve v prostoru. Ko je prizor »zamrznjen«, se ostali učenci ali učitelj lahko premikajo okoli prizora in ga analizirajo. Postavljajo lahko vprašanja o tem, kaj posamezni lik doživlja, kakšni so odnosi med njimi, kaj predstavlja prizor ipd.

Pozorni moramo biti, da ne dajemo pripomb, kaj je dobro in kaj slabo. Učenci morajo dobiti občutek, da je vse dovoljeno in pravilno. Le tako bodo brez zadržkov sproščeno aktivni.

Med obravnavo besedila Kekec in Bedanec smo izvedli naslednje žive slike: Kekec Bedancu meče na glavo storže; Bedanec ujame in zveže Kekca; Kekec pase drobnico; Kekec reši Kosobrina.

S to dejavnostjo so učenci preko izražanja s svojimi telesi razvijali domišljijo, ustvarjalnost in timsko sodelovanje. Dejavnost je omogočala pozitivno izkušnjo tudi tistim učencem, ki se sicer težje verbalno izražajo. Veččutna izkušnja vsebine je vodila do boljšega razumevanja vsebine.

4.5 O(B)RIS OSEBE

Je poglobitev razumevanja likov v zgodbi. Gre za vizualno in participativno metodo, pri kateri učenci skupaj ustvarijo portret lika na velikem kosu papirja ali na tabli, pri čemer vnašajo ključne lastnosti, občutke, misli in izkušnje lika.

Učitelj pripravi velik kos papirja ali tablo, na katero nariše obris lika. Lahko je silhueta ali preprosto narisana figura. Učenci sodelujejo tako, da v notranjost obrisa lika pišejo ali rišejo, kar misli, čuti ali doživlja ta lik (notranje lastnosti, misli, čustva). Na zunanjo stran obrisa pa zapisujejo, kaj o liku mislijo drugi, kako ga vidijo, kako se do njega obnašajo, kakšne so okoliščine okoli lika ipd. (zunanje lastnosti, vplivi okolja, reakcije drugih likov).

Učitelj nato vodi diskusijo, kjer učenci reflektirajo o liku. Pogovarjajo se o tem, kako se notranji in zunanji dejavniki prepletajo in vplivajo na vedenje lika in njegove odločitve. Učenci se poglobijo v psihološko in čustveno plat lika, kar vodi do boljšega razumevanja motivacije likov in dinamike zgodbe.

Metoda spodbuja skupinsko delo in omogoča učencem, da izmenjujejo ideje in perspektive. Učenci se skozi razmišljanje o notranjih mislih in občutkih lika naučijo postaviti v njegovo kožo, kar spodbuja empatijo. O(b)ris

osebe je torej močno orodje, ki ga lahko učitelji uporabijo za poglobitev razumevanja literarnih likov in spodbujanje kritičnega mišljenja pri učencih.

V našem primeru obravnave besedila smo na ta način bolje spoznali Kekca in Bedanca.

4.6 SADNA SOLATA

Stole postavimo v krog. Z izjemo enega učenca, ki stoji na sredini, se ostali usedejo. Vsak, tudi tisti na sredini, dobi svojo vlogo, na primer: Kekec, Bedanec, Kosobrin. Ko učenec na sredini zakliče ime/vlogo, vsi s tem imenom zamenjajo stol. V trenutku menjave učenec na sredini skuša zasesti enega od praznih stolov. Če učenec na sredini zakliče nadpomenko, npr. pravljica, morajo vsi učenci zamenjati svoj prostor. Namen te aktivnosti je utrjevanje pojmov določene zgodbe ter aktiviranje učencev za nadaljnje delo.

4.7 PISALNI STROJ

Učenec sedi ob namišljenem pisalnem stroju in pripoveduje zgodbo. Ostali učenci v skupini istočasno to odigrajo s pomočjo pantomime. Tehnika je za učenca, ki pripoveduje svoj »zapis na pisalni stroj«, težja, saj je pomembno, da se zna dobro izražati in vzdrževati rdečo nit pripovedi. Ta tehnika omogoča diferenciacijo in doseganje višjih ciljev, hkrati pa daje možnost za vključevanje učencem, ki se težje izražajo besedno in to lažje storijo z gibom.

4.8 ZIDOVI, KI GOVORIJO

Učenci se postavijo v prostor, ki se nanaša na predhodno obravnavo književnega besedila in tako tvorijo živi zid oziroma predstavljajo stene prostora, v katerem se zgodba dogaja. Ob analizi dogajanja v prostoru določeni učenci spregovorijo, kaj je oseba v prostoru doživljala, kako je čustvovala in kako odreagirala v situaciji znotraj zidov. Ta tehnika spodbuja razvijanje empatije in pozornosti pri učencih.

4.9 REFLEKSIJA OBRAVNAVE KNJIŽEVNEGA BESEDILA KEKEC IN BEDANEC

Učenci se s tehnikami, ki sem jih uporabila za obravnavo besedila Kekec in Bedanec, niso srečali prvič. Vse tehnike, razen pisalnega stroja, so jim bile znane, zato so dejavnosti izvedli brez večjih težav.

Pri izvedbi tehnike pisalni stroj so potrebovali natančna navodila in tudi prikaz. Prvi poskus je bil manj uspešen, zato smo izvedbo ponovili še dvakrat in šlo jim je vedno bolje. Pri tem smo porabili več časa, a so zaradi ponovitev učenci bolje usvojili vsebino zgodbe in podrobnosti v njej. Ob pantomimi so se tudi zelo zabavali.

S ponavljanjem in ozaveščanjem, da nepopolna izvedba ni nič napačnega, ampak priložnost za napredek, sem učence skušala privesti do spoznanja, da niti v zgodbi niti v vsakdanjem življenju niti v naši preteklosti dogodki niso potekali brez zapletov, a so se ljudje iz tega nekaj naučili za svojo dobrobit. Prav v takšnem učenju in izkušnjah prepoznavamo korenine narodovega drevesa.

5 ZAKLJUČEK

Že več let pri svojem delu opažam, da suhoparna obravnava književnih besedil za učence pogosto predstavlja dolgočasen del pouka. Vpeljevanje gledališke pedagogike prinaša v učilnico veliko svežine in občutno povečuje motivacijo učencev, hkrati pa spodbuja zavedanje, da so književna dela korenine narodovega drevesa.

Sprva se lahko pojavljajo pomisleki, da z novimi pristopi ne bo mogoče doseči vseh zastavljenih ciljev, vendar se ti običajno izkažejo za odvečne. Cilji se pri tem vedno realizirajo, učenci pa so pri delu bolj zadovoljni, sproščeni in med seboj povezani. Ključno je, da strokovni delavci dobro poznamo učne cilje, jih jasno opredelimo ter imamo pregled nad metodami in tehnikami gledališke pedagogike. Na tej osnovi je mogoče izbrati najbolj primerne pristope glede na starost, motivacijo in zanimanje učencev.

Podajanje natančnih navodil in ustrezno vodenje je posebej pomembno na začetku, ko se učenci prvič srečujejo z novo obliko dela. Dejavnosti morajo biti vedno dobro načrtovane in raznolike. Kadar so navodila jasna in nedvoumna, učenci dobro sodelujejo.

Veliko vlogo ima tudi postopnost pri uvajanju novih pristopov. Te je treba vpeljevati na nevsiljiv in otrokom prijazen način. Gledališka pedagogika to omogoča, saj njene metode in oblike temeljijo na igri in dejavnostih, ki so učencem na razredni stopnji še posebej privlačne.

6 VIRI IN LITERATURA

Bolton, Gillie (1992): *New Perspectives on Classroom Drama*. Simon & Schuster Education.

Heathcote, Dorothy (1984): *Collected Writings on Education and Drama*. Hutchinson.

Heggstad, Katrine; Mjaaland Heggstad Kari (2018): *Življenje je drama*. Oslo: Fagbokforlaget.

Kolarič Wolf, Simona (2017): *Gledališka pedagogika za boljše razumevanje učne snovi*. Mednarodna konferenca gledališke pedagogike. Ljubljana. Pridobljeno 16. 8. 2025: https://www.takatuka.net

Lešnik, Irina (2020): *Drama v izobraževanju kot celostni učni pristop*. Pridobljeno 16. 8. 2025: (PDF) Drama v izobraževanju kot celostni učni pristop / Drama in Education as a Holistic Learning Model.

Lešnik, Irina (2020): *Gledališka pedagogika na preseku gledališke umetnosti in pedagoške znanosti*. Pridobljeno 16. 8. 2025: https://www.takatuka.net/irina-lesnik

Program osnovna šola. Slovenščina. Učni načrt (2018). Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo.

Saksida, Igor (1992): *Mladinska književnost pri pouku na razredni stopnji osnovne šole*. Mladinska knjiga.

Smilansky, Sara (1968): *The Effects of Sociodramatic Play on Disadvantaged Preschool Children*. New York: Wiley.

Vandot, Josip; Rozman Roza, Andrej (2004): *Kekec in Bedanec*. Ljubljana, Mladinska knjiga.

Warner, Betty Jane (1998): *Educational drama and language drama arts*. Chicago, Illinois: Heinemmann.

Winston, Joe (1998): *Drama, Narrative and Moral Education*. Falmer Press.

ANIMIRANI FILM O JAKOBU ALJAŽU

ANIMATED FILM ABOUT JAKOB ALJAŽ

David Jensterle (zup.smlednik@gmail.com), župnik župnij Smlednik in Trboje, Slovenija

Povzetek

Jakob Aljaž se je rodil 6. julija 1845 pri Bačniku, v Zavrhu pod Šmarno goro, ki je takrat spadal v župnijo Smlednik. 180 let je letos že minilo od tedaj. Že naslednji dan je bil krščen v Smledniku in prav tam je imel tudi novo mašo. Je tudi zavetnik občine Medvode. V letu 2024 je občina praznovala 30-letnico delovanja. Da bi bilo praznovanje čim širše, je povabila društva, organizacije in župnije, da sodelujejo pri tem. Župnija Smlednik jo to obletnico počastila z dvema risanima dokumentarnima filmoma o Jakobu Aljažu, s stripom o Jakobu Aljažu in s postavitvijo doprsnega kipa temu zaslužnemu Slovencu.

V prispevku bom predstavil informacijo o tem, od kod gradivo za nastajanje filma, kdo je pri tem sodeloval in kaj je njim, ki so sodelovali, to pomenilo. Izpostavil bom tudi pomembnost ilustratorja, saj brez njega risanega filma ne bi bilo.

Abstract

Jakob Aljaž was born on July 6, 1845, in Zavrh at the foot of Šmarna gora, which at the time belonged to the parish of Smlednik. It has now been 180 years since then. The very next day, he was baptized in Smlednik, and it was also there that he celebrated his First Mass. He is also considered the patron of the municipality of Medvode. In 2024, the municipality celebrated its 30th anniversary. To mark the occasion, it invited associations, organizations, and parishes to participate in the jubilee. The Parish of Smlednik commemorated this anniversary with two animated documentary films about Jakob Aljaž, a comic strip about Jakob Aljaž, and the installation of a bust of this deserving Slovenian.

In my paper, I present information about the sources of material used for creating the film, who participated in this process, and what it meant for those involved. I also highlight the importance of the illustrator, as without him, the animated film would not exist.

Ključne besede: dokumentarni animirani film, glasbenik, gornik, Jakob Aljaž, župnik

Keywords: animated documentary, musician, mountaineer, Jakob Aljaž, parish priest

1 UVOD

Ne zgodi se ravno pogosto, da bi se župnik s skupino faranov lotil izdelave risanega dokumentarnega filma. Nekaj nevsakdanjega je to, vsekakor pa lahko tak projekt poveže farane med seboj in z župnikom, in to ne le tistih, ki sodelujejo pri tem. Ta konferenca pa bo nova priložnost, da izdelek predstavimo širši javnosti.

Zakaj govoriti o dovškem župniku in zakaj tudi na tej konferenci? Vzroki za to so v tem, da je bil poleg tega, da je bil župnik, tudi pedagog in vzgojitelj, pa tudi v tem, da se v času jubileja občine Medvode in ob 180. obletnici njegovega rojstva spomnimo nanj, ki je tudi zavetnik občine. Prav pa je tudi, da se ob tem jubileju zavedamo, kaj vse je storil, čemu se je odpovedal in kaj vse pretrpel, da je v tistih turbulentnih časih ohranil slovenstvo.

Poleg Jakoba Aljaža si je takrat za ohranjanje slovenstva prizadevalo kar nekaj pomembnih mož: dr. Lovro Toman, dr. Frančišek Lampe, dr. Janez Evangelist Krek, pa še kdo. Čeprav se zdi, da je čas Bačenkovega Jaka in omenjenih mož oddaljen, nam imajo vsi še danes veliko povedati. Ne sme se nam zdeti samoumevno,

da imamo svojo državo. Dejavno se moramo vključiti v njeno rast. Zanjo je treba neprestano moliti, zanjo se je treba odpovedovati lažem in sebičnosti, zanjo je treba sodelovati in predvsem odgovorno živeti. Bogu hvala za Bačenkovega Jaka, ki nam polaga na srce: *»Saj ne gre zame, za vse nas, Slovence, gre.«* To je največja naloga vzgojitelja, ki jo mora z besedo in predvsem z zgledom predati učencem. Na zgodovino kot učiteljico življenja ne smemo imeti pogleda nostalgika (old timer) niti ne želje, da bi radi samo ponavljali vse po starem (muzejska vas), niti ne odločitve, da se moramo samo učiti na pamet, ampak se je treba spoprijateljiti z dediščino. Torej, delovati moramo tako, da postanemo odgovoren dedič.

2 NEKAJ ZANIMIVIH IN POMEMBNIH PODATKOV O JAKOBU ALJAŽU

V duhovniku Jakobu Aljažu imamo Slovenci velik zgled. Že v svojih mladostniških letih je bil odločen: vedel je, kdo je in kaj bi rad ohranil za prihodnje rodove. Ko je bil zaslišan na sodišču, je pričeval v prid kolega Šukljeta, in ko mu je sodnik dal podpisati zapisnik, ga Jaka ni hotel podpisati, ker v njem ni bilo zapisano tako, kot je on rekel. Sodnik je bil sicer jezen, vendar je moral na koncu zapisnik popraviti.

Kot študent je med počitnicami šel na Šmarno goro in prerokoval, da bodo Karavanke, na žalost, meja med Slovenci in Nemci. Župnik Jakob Aljaž ni znal le napovedovati vreme (pri tem se je včasih tudi zmotil!), ampak je znal razbrati znamenje časa in spoznal, da če ne bo kaj naredil za slovenske gore, bodo lahko to postale »nemške« gore, zato je šel za župnika na Dovje. Ni mu bilo žal časa niti denarja, ki ju je vložil v ljudi, slovenske gore in slovenstvo.

Včasih so bili prav posebni boji. Tako se je na primer cesar odločil obiskati Bled. Aljaž je zbral šestdeset najboljših pevcev iz Gorenjske v zbor, ker je želel cesarju pokazati, da je Kranjska slovenska dežela, saj bi sicer ljubljanski filharmonični zbor pel nemške pesmi, to pa je hotel preprečiti; uspelo mu je le delno.

Jakob Aljaž ni samo govoril, ampak je predvsem dal prvi zgled. Ni bil nacionalist, ampak je deloval po načelu: Spoštujem tebe in tvoje, ti pa spoštuj mene in moje. Po tem načelu so delovali tudi mnogi Avstrijci in Nemci, saj je imel veliko prijateljev v Gradcu, Münchnu, na Dunaju. Dobil je veliko mednarodnih priznanj. V dobrih stikih je bil tudi z dr. Juliusom Kugyjem. V govoru ob odprtju Triglavske koče na Kredarici pa je povedal tudi, da je na Kredarici našel le cvetlice treh barv: modre, rdeče in bele, kar je razumel, kot da tudi narava pritrjuje temu, da je pogorje slovensko, ob tem pa je poudaril, da bodo turisti vsakega naroda prijazno sprejeti in pogoščeni, ker to zahteva slovenska gostoljubnost.

Izpeljal je tudi več projektov, pri katerih je pokazal svoj inženirski talent, med drugim je naredil načrt za cesto do doline Vrat. Ko je bila narejena, si jo je ogledal višji stavbni nadsvétnik Klinar. Očitno je bil nad njo navdušen, saj je deželni predsednik Viktor baron Hein nato pisal Aljažu: »Takih mož, kot ste vi, potrebujem. Vi delate res za ljudstvo.«

Zgodba o tem, kako je znameniti dovški župnik Jakob Aljaž težko prenašal nemško polaščanje Triglava, je večinoma znana. Tako daleč je šlo, da je za goldinar kupil vrh najvišje slovenske gore in dal na njem postaviti stolp. Kleparskemu mojstru Antonu Belcu je takole naročil: »Na vrhu Triglava sem kupil zemljo, na katero želim postavit železni stolp v obliki valja s stožčasto streho in s pravokotnimi linicami za okenca, ki naj gledajo na vse strani neba, Tebe bi pa prosil, da mi to narediš in tudi postaviš.«

Anton Belec mu je, kakor je mogoče prebrati na razstavi v Narodnem muzeju Slovenije, odgovoril:

»Pa res drži, da je od norca do genija samo korak. No, ne zameri, vendar je tako: to, da misliš na vrhu Triglava postaviti stolp, je čista norost, načrt pa je tako genialen, da stolp lahko začnem takoj delati.«

Aljaž mu je odvrnil: »Saj ne gre zame, za vse nas, Slovence, gre. Triglav moramo vrniti Slovencem.«

Nazadnje mu je Anton Belec dejal: »Vzamem besedo nazaj. Nisi norec, samo velik zanesenjak si. In velik Slovenec. Zdaj sem šele sprevidel, da le taki ljudje premikajo svet. Da bom tudi jaz nekaj prispeval k slovenski stvari, ti obljubim: stolp bom dokončal v najkrajšem možnem času in to – zastonj! Da bo Triglav res slovenski!«

3 NASTAJANJE SCENARIJA ZA FILM NI GA NITI GA NE BO JUNAKA, KOT JE BIL BAČENKOV JAKA

3.1 VZROKI ZA NASTANEK FILMA

Zakaj je v župniji Smlednik nastal še drugi film o Jakobu Aljažu – Ni ga niti ga ne bo junaka, kot je bil Bačenkov Jaka?

Z Juanom Juvančičem sodelujeva že dlje časa. V pogovoru za Demokracijo sem povedal, zakaj se mi je za predstavitev osebnosti Jakoba Aljaža zdel primeren animirani film.

»*Z Juanom sva iskala način, kako tudi mlajšim rodovom posredovati zgodovinske, duhovne in kulturne teme. Risana slika ima na otroke poseben učinek, tako da tudi dokumentarne stvari z zanimanjem gledajo. Vmes za vložek dajeva tudi kakšne smešne prigode, ki so se zgodile npr. Jakobu Aljažu, da otrok lahko zbrano gleda. Animacija je zanimiva za otroke, mlade in stare. Naloga nas, starejših, je, da mlajšemu rodu spregovorimo o duhovnih in kulturnih koreninah, iz katerih črpamo svojo narodno in duhovno istovetnost, identiteto. Ko imaš to, lahko z ljudmi druge kulture in veroizpovedi gojiš spoštljiv in enakovreden dialog.*«

Sam se bom bolj omejil na drugi film o Jakobu Aljažu *Ni ga niti ga ne bo junaka, kot je bil Bačenkov Jaka*. K sodelovanju pri nastajanju scenarija za film sem povabil še slovenistko in etnologinjo Marjeto Žebovec, njo tudi kot bralko pri drugem filmu, kot bralca pa Jana Vodopivca Suhadolca.

V drugem filmu je prikazan potek življenja Jakoba Aljaža na kratko, potem pa je po kronološki razporeditvi z anekdotami prikazana njegova osebnost.

Npr. Aljažev stolp je prikazan z anekdoto. Po postavitvi je pil z načelnikom kranjske sekcije Alpenvereina v gostilni. Ta je bil jezen in je zahteval, da se stolp podre. Župnik Jakob Aljaž se je naredil pohlevnega in ga je prosil, naj jim stolp pusti, saj je iz pločevine. Pločevina pa traja pet let in potem jo rja sne. Jakob je rekel, da mu je kar verjel, stolp pa še danes stoji.

Gradivo za scenarij so bila predvsem Aljaževa avtobiografska besedila, objavljena v takratnih publikacijah, in brošura Aljaževega prijatelja, duhovnika in pisatelja Janka Mlakarja z naslovom Jakob Aljaž, triglavski župnik (Mlakar, 1953).

V uvodu v film *Ni ga niti ga ne bo junaka, kot je bil Bačenkov Jaka* je povedano tudi, kaj je bil povod, da je film nastal ravno zdaj:

V letu 2024 je Občina Medvode praznovala tridesetletnico delovanja. K praznovanju je povabila vsa društva in župnije na svojem območju. Povabilu se je odzvala tudi župnija Smlednik, ker se je Bačenkov Jaka rodil v Zavrhu, ki je takrat spadal v župnijo Smlednik. V juliju 2024 je bil na Urhovo nedeljo premierno predvajan animirani dokumentarni film Za vse nas, Slovence, gre s podnaslovom Zgodba o Jakobu Aljažu. (Jensterle in Juvančič, 2025)

Do naslova drugega filma *Ni ga niti ga ne bo junaka* … sem prišel po pogovoru z duhovnikom Petrom Slevcem, ki mi je povedal za ta izrek o Aljažu.

Premieri obeh filmov sta bili ob prazniku župnijskega zavetnika sv. Urha, prvi na Urhovo nedeljo 2024, drugi na predvečer te nedelje 2025, pozneje sta bila pa predvajana tudi v drugih krajih in povsod sta naletela na ugoden odziv. Pod župniščem v Smledniku od leta 2025 stoji Aljažev doprsni kip, delo akademskega kiparja Ljuba Zidarja. Aljažev pogled na kipu je usmerjen proti Triglavu. V župnišču takoj desno za glavnim vhodom pa je urejen Aljažev kot, kjer so razstavljeni predmeti, ki spominjajo na to praznovanje.

3.2 GRADIVO ZA VSEBINO FILMA IN ISKANJE SODELAVCEV

Gradivo za film sem našel v Planinskem vestniku, saj je v letu 1922 v njem v nadaljevanjih izhajal Aljažev Oris mojega življenja (Aljaž, 1923), posebno dragocena pa je knjižica Aljaževega prijatelja, duhovnika in pisatelja Janka Mlakarja, ki je znan po smislu za humor, z naslovom Jakob Aljaž, triglavski župnik. (Mlakar, 1953)

Sestavil sem vsebino filma, saj je bilo treba zaradi bogatega življenja Jakoba Aljaža izbrati dejstva o njem. Osredotočil sem se na Aljaževo domoljubje, duhovništvo, planinstvo in seveda glasbo ter jih ubesedil v primerni dolžini in pravem razporedu, da je bil lahko scenarij podlaga za ilustratorjevo delo. Treba je bilo tudi razdeliti besedilo na vloge, ki so jih brali posamezni bralci, te pa povezati v krajše vsebinske sklope, ki so tako olajšali delo ilustratorju kot omogočajo gledalcem, da laže sledijo pripovedi v filmu. Tako so nastali mednaslovi.

Z Marjeto Žebovec sva slab mesec obdelovala besedilo, potem pa ga je bilo treba posneti. Besedilo smo brali: moja malenkost, Marjeta Žebovec in Jan Vodopivec Suhadolc. Pred snemanjem je bilo treba vaditi, da so bile besede pravilno naglašene in izgovorjava dovolj razločna, na dan snemanja, ki ga je seveda vodil Juan Juvančič, pa je bilo treba marsikaj posneti dvakrat, da je bilo ustrezno.

Jan ima lepe spomine na sodelovanje pri nastajanju filma: »Ko me je župnik prosil, če bi posodil glas za film, sem bil za, saj se mi zdi, da če imamo možnost pomagati pri ohranjanju kulture in ozaveščanju o dogodkih v zgodovini, je to lepo izkoristiti, sploh če večino dela opravi kdo drug :). Snemanje je bilo prijetno, malo smo se tudi nasmejali vmes, sploh ko kdaj nisem znal kakšnih besed pravilno izgovoriti/naglasiti in smo se potem lovili, kako je prav. Seveda je bil največja faca gospod animator Juan Juvančič, ki je vedno znal pripomniti kaj zabavnega ali pa zanimivega, saj je že večkrat delal take filme in tudi posojal glas za kakšne risane junake, tako da si lahko predstavljate, da je kar zabavno poslušati v živo kakšnega izmed starih likov s televizije ... Pa nasploh ko človek dela v skupini s pozitivnim ciljem, ponavadi (če ni ravno kriza) ne manjka veselja in dobre volje. Premiera je bila tudi v redu, zunaj je bila postavljena podobna pregrada kot pri kakšnem filmskem festivalu z rdečo preprogo, zato je vse izpadlo kar precej na visokem nivoju. Film se mi zdi v redu, je pa res, da se sliši razlika med odseki, ko sem govoril bliže mikrofona in je tam zato bolj razločno, in tistimi, ko sem bil žal malo bolj stran; ampak recimo temu, da vemo za naslednjič, kaj bolj paziti. Župnik se nam je seveda tudi zahvalil in podaril kakšno boniteto za naš čas. Strip sem samo preletel, ampak lahko napišem, da mi je všeč in da se mi zdi dobro, da imamo tudi še fizične medije, sploh strip, za katerega menim, da je bolj živahen in da bi ga hitreje vzel v roke kot kako monotono besedilo v knjigi, kar velja tako za mlade kot za starejše ...«

Vsem sodelovanje pri projektu veliko pomeni. Jan je na premieri filma povedal, da je ponosen, da je lahko sodeloval pri tem delu, Marjeta Žebovec pa je to napisala v svojem prispevku. Zdi se mi, da smo se kot ekipa dobro ujeli, tako na vajah kot na snemanju. S filmom sem zelo zadovoljen, saj so ilustracije čudovite in tudi tekst je zanimiv, opominja nas na našo preteklost, na ljudi, ki so ogromno naredili z mislijo na prihodnje rodove, in verjamem, da marsikoga tudi spodbudi k razmišljanju o tem.

Juan E. Juvančič je naredil zelo lepe ilustracije. Sam pravi, da je o župniku Jakobu Aljažu vedel samo to, da je postavil stolp. Vesel je, da sem ga pritegnil k temu delu in da lahko sodeluje pri ohranjanju slovenske kulturne in duhovne dediščine.

Odlomke iz filma si lahko pogledate na povezavi: https://www.youtube.com/watch?v=kzuvtiTwr_Q&t=33s

3.3 PRI RISANEM FILMU JE NAJPOMEMBNEJŠE ILUSTRATORJEVO DELO

Ilustrator filmov in stripa Juan E. Juvančič je grafični oblikovalec, slikar in kipar, poleg tega večkrat sodeluje tudi pri nastajanju igranih filmov kot scenarist, snemalec, igralec in še kaj. Rojen je bil slovenskim staršem v Argentini in je pred približno 15 leti prišel v Slovenijo, kjer je zadovoljen, saj lahko dela to, kar dela najraje. V intervjuju, objavljenem na spletni strani Socialne akademije, je povedal tudi: »*Vesel sem za to odločitev, da sem prišel v Slovenijo, in mislim, da sem svoje življenje zelo spremenil. Ko začneš pri 50 letih znova in ti vsi prijatelji rečejo, če se mi je zmešalo, da bom pustil vse: službo, hišo, prijatelje in bom kar šel … Sem rekel: ja, začel bom znova, ker mi je všeč Slovenija, dežela mojih staršev. Mislim, da za takšno odločitev potrebuješ*

pogum. Je težko. In ko ti je težko in padeš, moraš vstati, iti naprej in delati. In moraš se zabavati, ker en nasmeh naredi boljše življenje.« (Juvančič, 2025)

Pri nastajanju animiranih filmov je opravil glavni del. Ko je dobil besedilo, si je najprej ogledal nekaj slik glavnih oseb, ki so omenjene in katerih fotografije obstajajo. Ogledal si je tudi kraje, v katerih je Aljaž živel, pozanimal se je, kako so bili ljudje takrat v določenih situacijah oblečeni, predvsem pa je poiskal slike krajev iz takratnega časa. Ilustracije mora najprej ustvariti – narisati, jih animirati, potem je treba posneti zvok in posnetke popraviti, kjer je treba in je mogoče, nato pa vse skupaj zmontirati. Vse to delo traja približno tri mesece.

3.4 KRATKA VSEBINA RISANEGA FILMA

Animirani film se začne s kratko predstavitvijo njegovega celotnega življenja in delovanja ter s kratkim orisom, kako je bil duhovnik – župnik, Jakob Aljaž, predstavljen v letu 2024, v okviru praznovanja 30-letnice občine Medvode.

Slika 1: Naslovnica risanega filma
(Foto: optično prebran ekran)

Slika 2: Bo koča obstala ali jo bo veter odnesel?
(Foto: optično prebran ekran)

V uvodnem delu je razloženo, zakaj se ga župnija Smlednik spominja tudi v letu 2025: ker v tem letu obhajamo 180. obletnico njegovega rojstva.

Po uvodnem delu je zopet kronološki pregled njegovega življenja, od rojstva pa do smrti, s posameznimi dogodki, tudi anekdotami, za katere je prav, da ne gredo v pozabo. Začne se s predstavitvijo njegovega šolanja v Smledniku in Ljubljani. Tu so prigode o norčevanju, strogem učitelju in o tem, da je bil nagrajen kot odličen učenec. Iz njegovih šolskih let je smešna prigoda, kako je po prihodu z vrha Storžiča domov očetu dejal, kako se z vrha Storžiča lepo vidi njihova domačija. Oče pa mu je odvrnil, da se z domačega dvorišča vidi bolje.

Iz Tržiča, kjer je bil kaplan, je smešna prigoda o kozlih. Bil je na lovu in je edini ustrelil kozla, katerega nagačena glava je kasneje kot trofeja visela v župnišču na Dovjem. Janko Mlakar ga je vprašal, ali je še kdaj ustrelil kakšnega kozla. Jakob je odgovoril, da veliko, vendar samo takšne, ki se ne dajo nagačiti.

Sledi pripovedovanje o srečanju Jakoba Aljaža s pomembnimi možmi, ki so ohranjali slovenstvo v tistem času: z dr. Frančiškom Lampetom, dr. Janezom Evangelistom Krekom, dr. Lovrom Tomanom.

Film se nadaljuje z obiskom Trente s prijatelji, kjer jim je tamkajšnji župnik pripovedoval smešne prigode iz župnije, npr. kako se je škof podal s konjem v Trento, kjer je imel birmo.

Slika 3: Škof je v Trento na birmanje prijahal na konju (Foto: optično prebran ekran)

Slika 4: Otroci so mislili, da škof jaha kozo, ker konjev niso poznali (Foto: optično prebran ekran)

Film popestrijo šaljivi anekdotni opisi, kot je ta, da so otroci, ko so škofa zagledali na konju, mislili, da jaha na zelo veliki kozi, saj konji niso bili značilni za Trento, otroci pa so dobro poznali koze.

Film nas prestavi na Dovje s prizorom, kako je Jakob rad z daljnogledom gledal vrh Triglava, še posebno, ko ni več mogel veliko hoditi. Janko Mlakar opisuje, da ko je bil na obisku na Dovjem, ga je župnik vedno zbudil, da bi tudi on gledal. Notri so tudi prigode o Aljaževem stolpu, koči na Triglavu, Aljaževem domu v vratih.

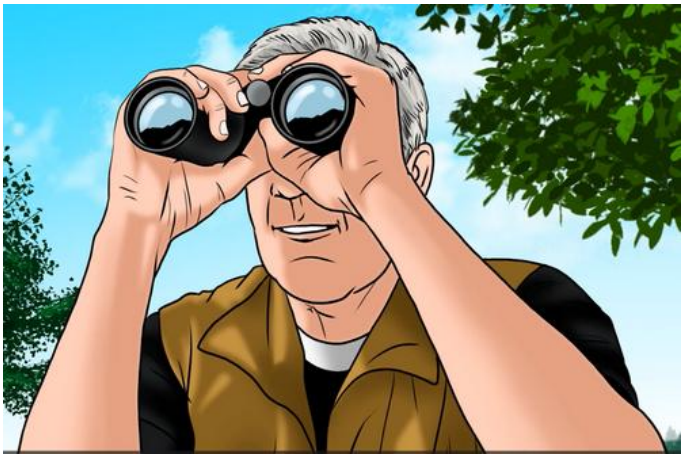

Slika 5: Aljaž je rad z daljnogledom gledal na Triglav (Foto: optično prebran ekran)

3.5 PREDVAJANJE FILMA IN ODZIVI

Film *Ni ga niti ga ne bo junaka, kot je bil Bačenkov Jaka*, je bil premierno predvajan v soboto, 5. julija, v dvorani Kulturnega doma v Smledniku. Obisk je bil dober. Filma si niso prišli ogledat le domačini, precej je bilo tudi obiskovalcev iz drugih krajev.

Čeprav je dejstvo, da se skupina župljanov pod vodstvom župnika in s pomočjo profesionalnega grafičnega oblikovalca loti animiranega dokumentarnega filma o znani osebnosti, poseben dogodek, v osrednjih slovenskih medijih ni dobil prostora. O njem so poročali le Demokracija, Družina in Radio Ognjišče. Premiero je napovedal tudi Gorenjski glas. V Demokraciji in Družini sta bila objavljena intervjuja z mano, ki sem vodja projekta. Vesel pa sem možnosti, da tako projekt kot osebnost Jakoba Aljaža predstavim na tej konferenci, saj imate pedagogi pogosto možnost kaj spregovoriti o njem in ga približati svojim učencem.

4 ZAKLJUČEK

Z risanima dokumentarnima filmoma o Jakobu Aljažu in stripom o njem prebujamo zavest, da smo tudi v preteklosti imeli osebnosti, ki so na prvo mesto postavile slovenski narod in njegovo vsestransko dobro. Upamo, da bo to prebudilo več ljudi, da ne bodo živeli prazno, da se ne bodo pustili voditi le v nakupovalne centre in zabavišča, ampak bodo vzljubili svoj narod in domovino ter prepoznali svoje talente in zanimanje in naredili nekaj več. Lahko nekaj takega, kar bo ostalo za vse rodove, ali pa le dobro sočloveku, ki bo zaradi tega živel bolje, bolj svobodno. Jakob Aljaž nam je s svojim delom tako kot duhovnik, planinec, gradbenik in glasbenik dal veliko. Žal se do pred kratkim o njem pravzaprav ni smelo govoriti, vsaj ne o njegovi celoviti osebnosti, zato ga zdaj s toliko večjim veseljem in navdušenjem predstavljamo celovito.

4 VIRI IN LITERATURA

Aljaž, Jakob: *Oris mojega življenja*. Planinski vestnik, leto 1923, letn. 23, št. 8–11.

(INTERVJU) David Jensterle: »Duhovnik Jakob Aljaž nas res spodbuja, da cenimo svoje slovenske korenine.« Demokracija, 3. avgusta 2024. Pridobljeno 20. avgusta 2025: https://demokracija.si/fokus/intervju-david-jensterle-duhovnik-jakob-aljaz-nas-res-spodbuja-da-cenimo-svoje-slovenske-korenine/

Jensterle, David; Juvančič, Juan E.: *Za vse nas, Slovence, gre*. Animirani dokumentarni film. Župnija Smlednik, 2024.

Jensterle, David; Juvančič, Juan E.: *Ni ga niti ga ne bo junaka, kot je bil Bačenkov Jaka*. Animirani dokumentarni film. Župnija Smlednik, 2025.

Juvančič, Juan: »*In moraš se zabavat, ker en nasmeh naredi boljše življenje*.« Pridobljeno 23. avgusta 2025: https://socialna-akademija.si/juan-juvancic-in-moras-se-zabavat-ker-en-nasmeh-naredi-boljse-zivljenje/

KUL-TURA PO SLOVENIJI

CULTURE ACROSS SLOVENIA

Ana Vrenko (ana.vrenko@os-fa.si), magistrica profesorica poučevanja na razredni stopnji, OŠ Frana Albrehta Kamnik, PŠ Nevlje, Slovenija

Povzetek

V prispevku predstavljam primer dobre prakse, izvedbe prireditve ob kulturnem prazniku Prešernovem dnevu, v šolskem letu 2024/25, na podružnični šoli Nevlje. V uvodu izpostavljam pomembnost ohranjanja vrednot prednikov za obstoj naroda. Dotikam se pomena poznavanja lastne kulturne dediščine, ki je skupaj z ustvarjalnostjo dobra podlaga za oblikovanje prireditev, ki krepijo domoljubje, narodni ponos in pripadnost narodu. V nadaljevanju opišem proces oblikovanja idejne zasnove prireditve *Kul-tura po Sloveniji*, potek načrtovanja le te, prikaz vključevanja elementov sodobne tehnologije v sceno prireditve, način sodelovanja učencev in učiteljev ter odziv in vpliv prireditve na vključene deležnike. Gradnja ljubezni do domovine je skupna dolžnost, ki jo lahko uspešno spodbujamo tudi preko oblikovanja in izvajanja kulturnih prireditev, v katerih so vključeni tudi elementi učnega procesa tako od pridobivanja in podajanja znanja, medpredmetnega povezovanja, zasledovanja vrednot, do skupnega sodelovanja.

Abstract

This paper presents a good practice example of organizing a cultural school performance dedicated to the celebration of the National Day of Culture in the 2024/25 school year at the Nevlje branch school. In the introduction, it is highlighted how important it is for the nation existence to preserve the values of our ancestors. Organising a cultural school performance offers an opportunity to learn about our own cultural heritage, on one hand, and stimulates students' creativity, on the other. Thus, it strengthens patriotism, national pride and the sense of belonging to the nation. The paper further describes the process of creating the conceptual idea of the cultural school performance titled *Culture across Slovenia*, the organizational process, the integration of modern technology elements into the scenery, the cooperation between students and teachers, as well as the response and impact of the event on everybody involved. Fostering love for the homeland is a collective duty. In fact, it can be effectively encouraged through creating and implementing cultural school performances, which also include elements of the educational process – from receiving and imparting knowledge, cross-curricular integration, the pursuit of values, to collaborative participation.

Ključne besede: dediščina, domoljubje, kulturni praznik, prireditev, znanje

Keywords: heritage, patriotism, National Day of Culture, cultural school performance, knowledge

1 UVOD

Gradnja ljubezni do domovine je skupna dolžnost, ki jo lahko uspešno spodbujamo z oblikovanjem in izvajanjem kulturnih prireditev, v katere vključujemo elemente učnega procesa vse od pridobivanja in podajanja znanja, medpredmetnega povezovanja, zasledovanja vrednot do skupnega sodelovanja. Organizacija prireditve in aktivna udeležba pri izvedbi kulturne prireditve krepi tudi samozavest

nastopajočih, spodbuja ohranjanje temeljnih vrednot, razvija ustvarjalnost ter oblikuje narodni ponos s pomočjo poznavanja lastne kulturne dediščine.

V prispevku je opisan primer dobre prakse organizacije in izvedbe kulturne prireditve ob Prešernovem dnevu v šolskem letu 2024/2025 na PŠ Nevlje. Naš glavni namen je bil, da z njo na zanimiv, ustvarjalen in poučen način predstavimo pestrost slovenske kulturne dediščine skozi različne pokrajine Slovenije ter s poznavanjem bogastva korenin slovenske kulture krepimo domoljubje, narodni ponos in pripadnost narodu. Od tod so izhajali tudi vsi nadaljnji cilji oblikovanja prireditve. Za rdečo nit prireditve smo si izbrali besedo kultura, ki smo jo razdelili na dva dela: 'kul' in 'tura', ter se odpravili na kul(sko) turo (potovanje) po Sloveniji. Ob glasbenih, plesnih in literarno obarvanih točkah smo povezali različne pokrajine Slovenije v celoto in odkrivali bogastvo naše kulturne dediščine, ki so nam jo zapustili predniki. Spoznavali smo, kako močne korenine ima naš narod in kako pomembno je ohranjanje le-teh za rast v mogočno drevo tudi za prihodnje rodove.

2 MOČNE KORENINE, MOČNO DREVO

Kulturna dediščina predstavlja vse tisto, kar so ustvarili ljudje in se je ohranilo iz preteklosti za sedanje rodove (Verdev in Razpotnik, 2017). Lahko bi rekli, da preteklost podaja roko sedanjosti, če jo ta želi sprejeti in ohranjati za prihodnje generacije. V sebi nosi zaklade v obliki vrednot, tradicij, znanja, predanega čez številne generacije. Najdemo jo povsod in je vtkana v naš vsakdan (Turk, 2014). »Vendar bomo brez poznavanja njene vsebine in zavestnega sprejemanja in ohranjanja dediščinskih vrednot izgubili svojo lastno identiteto. /…/ Ohranjanje teh posebnosti nam pomaga razumeti, kdo smo in kje so naše korenine, kar nam omogoča, da z večjo samozavestjo stopamo naprej« (Turk, 2024: 355).

Drevesa predstavljajo stik s preteklostjo pa tudi dotik prihodnosti. Niso le nosilci naravne dediščine, ampak tudi kulturnega izročila (Kišek Vovk, 2025). Pa se za začetek vprašajmo, kaj so korenine in kakšen pomen imajo pri samem drevesu. Le-te morajo biti močne, dobro razvejane, zdrave, saj je rast drevesa v veliki meri odvisna od njih. Opravljajo več nalog in so bistvene za razvoj in življenjsko dobo drevesa (Clark, b. d.). Korenine so tiste, ki črpajo snovi iz zemlje, jih dovajajo naprej deblu, nato vejam, listom in plodovom. Njihova razvejanost vpliva na celoten ekosistem določenega območja.

Kaj bi lahko bilo v primeru naroda tisto, kar so njegove korenine? Iz česa naj črpamo kot narod, da se ohranimo? Katere vrednote so pomembne, da narod obstane?

Vrednote so po besedah Zalokar Divjak (2000) nekaj vrednega, že sprejeti etični pojmi, neodvisni od časa in prostora. »Vrednote so vsem enako dostopne in za slehernega posameznika pomenijo enak izziv. Če se jim nočemo, ne znamo ali ne moremo približati, to še ne pomeni, da jih ni« (Zalokar Divjak, 2000: 14). Debeljak idr. kot temeljne vrednote narodne identitete izpostavljajo skupni jezik, ozemlje, običaje, zgodovinski spomin, kulturno tradicijo, občutek smisla, samorazumevanje naroda, solidarnost in kolektivno pripadnost in odprtost ter strpnost. Rus in Toš (2005) pa na podlagi raziskav med drugim poudarita tudi pomen zaupanja v demokracijo, povezanosti v družinsko skupnost, kakovost življenja, moralne vrednote in duhovnost … Vrednote, ki so jih gradili in ohranjali naši predniki.

Korenine so resda razpredene, a izhajajo iz ene celovitosti. Čeprav morda en del korenin ne ve za drugega, je z njim povezan. Tako smo tudi Slovenci in naš narod poseljeni tu in tam in razseljeni tudi po tujini. Že na samem območju Slovenije živimo po različnih pokrajinah, ki so se oblikovale zaradi različnih geografskih pregrad. Prav te, in tudi razdalje med njimi, so ponujale vsaka svoje in vsaka drugačne pogoje za življenje. Tudi zato je Slovenija kulturno bogata in hkrati po posameznih pokrajinah tudi raznolika.

Pri načrtovanju prireditve Kul-tura po Sloveniji sem izhajala ravno iz tega dela korenin narodovega drevesa – kulturne dediščine različnih območij, ki se stekajo v eno celoto.

3 KUL-TURA PO SLOVENIJI

3.1 PRIPRAVA NA KUL(SKO) TURO – NAČRTOVANJE PRIREDITVE

Izhodišča za dobro načrtovanje različnih dejavnosti so cilji, ki jih želimo doseči s samo dejavnostjo. Postavljanje ciljev namreč naše delovanje usmerja in tako prispeva k boljšemu doseganju rezultatov (Strniša, 2024). Zato sem se na samem začetku načrtovanja prireditve ob Prešernovem dnevu vprašala, kaj kot vodja prireditve želim posredovati, kaj poudariti in kaj skupaj s sodelavkami in učenci sporočiti ob kulturnem prazniku.

Osredotočila sem se na naslednje cilje:

- učencem in drugim udeležencem prireditve predstaviti pestrost slovenske kulturne dediščine skozi različne pokrajine Slovenije,
- seznaniti jih z različnimi kraji po Sloveniji, njihovimi značilnostmi in lego,
- predstaviti slovenske avtorje in njihova dela ter jih umestiti v slovensko okolje,
- navdušiti za literarna dela, glasbo in ples slovenskih avtorjev in izvajalcev,
- s poznavanjem bogastva slovenske kulture krepiti domoljubje, narodni ponos in pripadnost narodu,
- omogočiti javno nastopanje in možnost preseganja strahov pred nastopanjem,
- ponuditi priložnost za doživljanje in izražanje pozitivnih občutij.

Želeli smo, da s spoznavanjem naših korenin, v tem primeru kulturne dediščine različnih območij (običajev, ljudske glasbe, plesa itd.), ki so nam jih zapustili naši predniki, poznavanjem pomembnih pesnikov, pisateljev, skladateljev, narodnih buditeljev in njihovih del ter znanjem o različnih slovenskih krajih spodbujamo narodno zavednost, domoljubje, ponos sedanjih rodov.

V skladu z učnimi načrti predmetov v osnovni šoli učitelji v razredu zasledujemo, preverjamo in ocenjujemo številne standarde. Nemalokrat vsebine medpredmetno povezujemo, krepimo ustvarjalnost in iščemo didaktične pristope, pri katerih bo učinek pridobivanja znanja za učence najboljši. S pomočjo različnih didaktičnih iger, dejavnosti v jutranjem krogu in ustvarjanjem različnih umetniških točk za kulturne prireditve lahko vključujemo znanja s področja poznavanja naše države, spodbujamo zavest pripadnosti domovini in skrbimo za ohranjanje in razvoj prvin, ki so pomembne za prihodnost naroda.

Med splošne cilje osnovnošolskega izobraževanja, ki jih navaja Zavod Republike Slovenije za šolstvo, spada tudi razvijanje zavesti o državni pripadnosti, narodni identiteti in kulturni tradiciji ter vzgajanje za obče kulturne vrednote. V splošnih ciljih učnega načrta za slovenščino pa je med drugim navedeno, da predmet slovenščina omogoča oblikovanje osebne, narodne in državljanske identitete (Poznanovič Jezeršek idr., 2018).

V preteklih letih sem z učenci določene standarde usvajala s povezovanjem s kulturno dediščino in spoznavanjem značilnosti Slovenije in njenih krajev. Tako je moja idejna zasnova prireditve izhajala tudi iz dobre izkušnje takšnega dela v razredu. Učenci so bili namreč vsako leto, ko smo obravnavali črke in iskali kraje v Sloveniji na to črko ter spoznavali značilnosti krajev, zelo motivirani. Pogosto so s starši odšli na izlete v mesta, ki smo jih predstavili. Obenem so si snov veliko bolje zapomnili in jo povezovali. Tudi to me je spodbudilo, da bi podobno potovanje po Sloveniji izvedli v obliki kulturne prireditve.

Sama beseda kultura, ki je osrednja beseda praznika Prešernov dan, slovenskega kulturnega praznika, se je kar sama ponujala, da iz kulture nastane tudi kul-tura. Odšli bomo na nekakšno turo, pohod po

Sloveniji. Tura je po definiciji SSKJ namreč »navadno daljša, napornejša pot, potovanje z določenim ciljem«. Ker pa je pot, na kateri se počutiš dobro, spoznaš nekaj novega, vanjo vložiš napor in lahko svoja doživetja podeliš še med druge, nekaj dragocenega in finega, bi takšni poti v jeziku mladih lahko rekli kul(ska) pot, kul(ska) tura.

Slika 1: Začetna slika na interaktivni tabli (Foto: Izdelek v Canvi – arhiv avtorice)

Na podružnični šoli Nevlje je vsako leto okoli 100 učencev od 1. do 5. razreda. Še posebej radi se povežemo ob oblikovanju skupnih prireditev, ki so že vrsto let med starši in lokalnim prebivalstvom priljubljene in množično obiskane. Vsak razred pripravi eno ali več točk, povezuje pa jih rdeča nit in vodenje učencev v obliki dialogov, dramske igre ali napovedovanja. Tokrat sem si želela, da bi v prireditev poleg učencev iz oddelkov, posameznikov ali skupin učencev, vključila tudi sodelavke in druge delavce šole, saj smo odrasli močan zgled otrokom. K sodelovanju pri povezovanju prireditve sem povabila učence, ki so za to sposobni, čeprav pri pouku pogosto moteči in prav zato niso ravno pogosto izbrani za posebne naloge. Izbrani trije učenci so bili navdušeni za sodelovanje in so takoj začeli z vajami in sooblikovanjem povezovalnega besedila. Čas same priprave prireditve in vaj je bil zaradi predhodnih priprav učencev na decembrsko prireditev ter intenzivnega obdobja pridobivanja ocen v januarju res kratek.

Učence vsakega oddelka sem prosila, da pripravijo kakšno točko, ki naj bo povezana s slovensko kulturo: deklamacija, slovenska pesem, skladba, ples. Ko so me obvestili, kaj bo njihova točka, sem točke razporedila glede na kraj rojstva avtorja pesmi ali skladbe ali glede na vsebino točke. Če je bila točka s področja ljudske glasbe ali plesa, pa glede na kraje, od koder izhaja. Po tej fazi priprav in zbiranja materiala za prireditev sem videla, iz katerih pokrajin mi še manjkajo točke in tiste vključila tako, da sem naredila kakšno točko z učenci iz mojega oddelka. Zanimivo je bilo, da so po posameznih oddelkih izbrali takšne točke, da so bile iz različnih pokrajin, čeprav sodelavke niso natančno vedele za zasnovo prireditve.

Ko je bil ta del priprav na oblikovanje zasnove za prireditev za mano, sem se lotila veznega teksta, v katerem sem želela dati sporočilo o pomembnosti zavedanja svojih korenin, svojih prednikov, umetnikov ter namig, da si vsaj na kulturni praznik vzamemo več časa za kulturo. Začetek prireditve je bil tako povezan z odločitvijo dveh sošolcev, da kulturni praznik ne bo samo prost dan, posvečen igri, ampak da bosta čas posvetila kulturi, kar ves čas spodbujamo tudi v šoli.

Pri samem načrtovanju so mi bili v pomoč učenci s svojimi predlogi, učni načrt (določene pesmi in deklamacije smo vzeli iz vsebin in predlogov učnega načrta) in lastna ljubezen do domovine, poznavanje slovenskih krajev ter želja po prenašanju kulturnega izročila. Ker sem imela, ko sem sestavljala vezni tekst, pred očmi učenca, ki bosta prireditev vodila, sem vključila določene pogosto uporabljene fraze, sleng in izraze, ki jih učenec uporablja ter tudi nekaj njegovih osebnih značilnosti.

3.2 IZVEDBA TURE (POTEK PRIREDITVE)

Povezovanje preteklosti in sedanjosti sem poskušala ustvariti tudi s pomočjo tehnologije, saj sem se odločila, da bo za sceno prireditve kar zemljevid Slovenije, predstavljen in projiciran na interaktivni tabli. Na njej smo ves čas prireditve izrisovali pot, kjer sta dečka hodila, ter obkrožali lokacijo, kjer sta se ustavila.

Drug način uporabe tehnologije pa je bila povezava z zvočnimi posnetki, saj so bili deli napovedovanja tudi vnaprej posneti in na prireditvi zgolj predvajani (telefonski klic, pogovor na avtobusu, vlaku …).

Tretji način uporabe tehnologije je bila uporaba mobilnih telefonov in svetovnega spleta za njuno iskanje informacij o značilnostih krajev ali dediščini.

V vmesne povezovalne dele, ko sta dečka potovala daljšo pot z avtobusom in vlakom, pa sem vključevala skladbe slovenskih izvajalcev, tako iz preteklih obdobij kot sodobnih avtorjev. Za vožnjo v Ljubljano sem uporabila zimzeleno slovensko popevko V Ljubljano izvajalke Marjane Deržaj, za vožnjo z avtobusom v Vipavsko dolino pa skladbo Avtobus skupine Čuki in Ribiča Pepeta.

Prireditev smo izvedli dan pred kulturnim praznikom, v času pouka, v veliki učilnici 5. razreda, kjer imajo interaktivno tablo. Bili so prisotni vsi učenci in strokovne delavke podružnične šole.

Našo kul turo smo začeli v domačem Kamniku, saj sem želela upoštevati tudi didaktična načela od bližnjega k daljnemu s poudarkom na postopnosti.

Ob spoznavanju Kamnika je vodja podružnice prebrala pesem Koliko sonca Frana Albrehta, po katerem se imenuje naša šola, učiteljica v 2. razredu pa pesem Domov Rudolfa Maistra, ki se je rodil v Kamniku in katerega posebno leto, Maistrovo leto, ob 150. obletnici njegovega rojstva, smo obeleževali v lanskem letu.

Iz domačega okolja, od koder se nam ponujajo tudi lepi pogledi na okoliške gore in hribe, kamor Slovenci radi zahajamo na planinske ture, sta se dečka po instrumentalnem premoru dueta prečnih flavt (skladba Na planincah) in ljudske pesmi, izvedene na harmoniki (Pastirica), odpravila proti Ljubljani. Tam sta obeležila spomin na našega največjega pesnika in njegovo muzo. Z deklamacijo pesmi O, Vrba in njeno uglasbeno izvedbo pa so se vključili že prvi nastopajoči.

Nato sta si dečka privoščila najbolj znano slovensko sladico, potico, in tako napovedala ples Mat' potico pečejo.

Izsek iz veznega besedila v tem delu prireditve:

Učenec 1: *Veš kaj, kadar gremo s šolo na kakšen dan dejavnosti, je vedno malica in tudi danes si jo morava privoščiti. Je moj oči pripravil nekaj odličnega za naš kulturni praznik – slovensko sladico. Kaj misliš, katero?*

Učenec 2: *Štrudl.*

Učenec 1 (zavije z očmi): *Kaj se rima na sladica?*

Učenec 2: *POTICA! Mmm … (*Gleda v telefon.) *Na netu piše, da je bil recept zanjo prvič omenjen že leta 1689 v Slavi Vojvodine Kranjske, ki jo je na gradu Bogenšperk zapisal J. Vajkard Valvazor.*

Učenec 2: *Kar umetnost jo je speči. In ati vedno teži, da ne sme priti do prepiha, no, potem pa kdaj na koncu pride do prepira. Sploh, ko bi jst še vročo želel poskusit.*

Pot je nato zavila proti Dolenjski, do Mirne Peči, domovanja dveh pomembnih umetnikov. Tam je njima v spomin postavljen tudi muzej. Učenci so deklamirali pesem Toneta Pavčka Prijateljstvo, nekaj posameznikov pa je na harmonike odigralo Slakovo V dolini tihi.

Sledila je dolga vožnja z avtobusom do Sežane, kjer smo spoznali pesem Srečka Kosovela Škrat Dobrošin ter ples Špicpolka. Obe deli sta bili obravnavani in pripravljeni za prireditev v 3. in 5. razredu kot del učnih vsebin.

S primorskega konca sta odšla vse do Črne na Koroškem, kjer je okoli 700 let stara lipa z največjim obsegom debla v Sloveniji. Srčasto obliko njenih listov smo Slovenci vzeli kot simbol našega naroda. Nobena druga drevesna vrsta ni namreč pod svojimi krošnjami gostila toliko ljudi in poskrbela zanje. »Tako kot Slovenci v svoji burni zgodovini v resnici nikoli nismo obupali in smo trmasto vztrajali na svojem majhnem koščku zemlje« (Kišek Vovk, 2025: 79). Kot piše Kos (2011), lipe še danes krasijo prostore ob cerkvah, grajskih dvoriščih, na vaških in mestnih trgih in tako označujejo prostor družabnega srečevanja in druženja. Bile pa so tudi prostor odločanja o skupnih zadevah. Pod Najevsko lipo, ki raste v Črni na Koroškem, so avgusta leta 1991 imeli prvo srečanje slovenskih državnikov. »Lipa, katere široka krošnja obvladuje prizorišče teh srečanj, simbolizira nujnost, da se demokracija vrača k svojim izvorom ter da današnji državniki v družbi z običajnimi državljani sami sebe in drug drugega preizprašujejo o svoji zavezanosti njenim temeljnim vrednotam« (Kos, 2011).

Na tem mestu so nas v čase druženja pod lipo s pesmijo Lipica in skladbo Jaz imam pa goslice popeljali prvošolci. Dečka sta nadaljevala pot z vlakom proti Celju, ki je s Celjskimi grofi zaznamovalo našo deželo. Obenem smo na tem mestu v veznem tekstu poleg zvočnega posnetka pogovora na vlaku uporabili tudi slogan, ki se ga pogosto uporablja v Celju, za pestro kulturno, umetniško in družabno dogajanje v njem: »V Celje po veselje.« To je bila navezava na pesem Smehasta pesem Bine Štampe Žmavc, ki živi in ustvarja v tem delu Slovenije.

Sledil je zaključni del ture, v katerem sta dečka v vezno besedilo vključila tudi druge udeležence prireditve.

Izsek iz veznega besedila v tem delu prireditve:

Učenec 2: *Hudo, kaj vse smeh dela, še bacile odstrani, da smo bolj zdravi.*

Učenec 1: *Ampak veš, kira fora? Telo lahko prelisičiš tako, da se na smeh držiš in potem sprošča hormone sreče, tudi če se ne smejiš zares.*

Učenec 2: *Dobra!* (razmišlja in malo počaka) *Hormoni sreče … Ej, kdaj si ti najbolj srečen?*

Učenec 1: *Po moje takrat, ko nimam skrbi s šolo. Ali pa, ko gremo z družino kam na izlet.*

(Še koga iz publike se vpraša, kdaj je srečen.)

Učenec 2: *Jaz sem pa dejansko prav srečen, da si me povabil in sva šla danes na to KUL TURO po kuri. Kulska pot moram rečt.*

Učenec 1: *Ampak tik pred koncem naju čaka še obisk dela Slovenije, ki je v glavi kokoške. Na Goričkem je doma pesnik Feri Lainšček, ki je, tako kot mi, navdušen nad prostim časom.*

V Dolencih se je pot dečkov zaključila in sledila je moja deklamacija pesmi Ferija Lainščka Prosti čas. Dečka sta se vrnila domov, jaz pa sem se jima ob koncu prireditve zahvalila, da sta nas popeljala po Sloveniji in nas kulturno obogatila s pomočjo nastopajočih. Nato sem se navezala še na pesem, ki sem jo prebrala, ter vsem zaželela, da bi imeli čas, v katerem bi bili srečni, da bi si tudi oni prosti čas popestrili s kul-turo. Da bi, ne le jutri, ampak vsak dan imeli čas za sanje, ždenje, cartanje, igro, bližino in branje.

Slika 2: Tura po Sloveniji – označeni kraji in poti po Sloveniji
Vir: https://www.mapsland.com/maps/europe/slovenia/large-political-map-of-slovenia-with-roads-cities-and-airports.jpg (9. 2. 2025), spremenjen in dopolnjen z oznakami v Canvi (Foto: arhiv avtorice)

3.3 POT TE SPREMENI IN SPREMLJA – REFLEKSIJA PRIREDITVE

Že pred samo prireditvijo, ob prihodu učencev v prostor, so nekateri izrazili navdušenje, zanimanje in se spraševali, kakšna prireditev jih čaka. Nekatere učence je pritegnil interaktivni ekran, ki ga niso vajeni, druge zapis in uvodna ilustracija.

Organizacijsko, tehnično in vsebinsko sem spremljala prireditev in že med njo sem deloma lahko opazovala še druge odzive gledalcev. Zelo so bili pozorni, ni bilo motečega vedenja in pogosto prigovarjanje k tišini ni bilo potrebno.

Po prireditvi so navzoči povedali, da jim je bilo všeč, da so nastopale tudi učiteljice, da jih je pritegnila scena v obliki pametne table in da so komaj čakali, kam bomo šli naprej po zemljevidu. Voditelja prireditve sta bila zelo ponosna. Starši enega od njiju so se zahvalili in povedali, kako jima je to veliko pomenilo, da sta se zavzela in se učila ter proste popoldneve z vnemo vadila. Dobila sta potrditev, ki jima je veliko pomenila in prispevala k pozitivnemu delovanju v nadaljevanju. Nekatere učiteljice so

povedale, da je bilo zelo dobro to, da ni bilo preveč scene, druge so izpostavile pristnost dramske igre s pripomočki (nahrbtnik, malica s potico, telefon), spet druge idealno dolžino prireditve (50 minut). Hkrati pa so tudi povedale, da so pozornost ohranjali tudi raznoliki načini vodenja – od dramske igre do zvočnih posnetkov in povezovalne glasbe. Tudi učiteljice, ki so bile vključene v prireditev, so bile navdušene.

Kot možnost za izboljšave se je pokazalo, da bi bilo dobro prej začeti z vajo veznega teksta, da bi voditelja njuno vsebino posredovala občinstvu brez branja zapisa na kartončkih. V primeru ponovitve prireditve pa bi k sodelovanju pri predvajanju posnetkov povabila koga od delavcev šole, da bi bil v pomoč.

Všeč mi je bilo, ker sem tudi sama deklamirala in na koncu naredila pomenljivo popotnico v prosti dan, kot pobudo, da si večkrat vzamemo čas za kulturo, za spoznavanje naših prednikov in vsega tega, kar kot narod imamo.

4 ZAKLJUČEK

Skupno potovanje po Sloveniji s pomočjo prireditve ob kulturnem prazniku je obrodilo sadove. Ideje in želje po čim večjem približanju pomena kulturnega praznika učencem s pomočjo korenin preteklosti, z elementi kulturne dediščine, ki hranijo drevo s temeljnimi vrednotami, vse do doživljanja pozitivnih čustev ob ustvarjanju in izvajanju prireditve, so kot seme padle na plodna tla. Utrle so pot možnosti, da preteklost ponudi rast sedanjosti.

Velik pomen v vsem procesu oblikovanja prireditve smo dali skupnemu sodelovanju, ponujenim priložnostim za vse in iskanju načinov za vključevanje novih tehnologij, za dodatno ohranjanje pozornosti in boljše pomnjenje.

Zaznamovalo nas je predvsem to, da smo z ustvarjalnostjo in novimi znanji krepili domoljubje ter pustili sled ne le v gledalcih, ampak tudi v nas ustvarjalcih.

Zavedamo se, da lahko učitelji pri učencih in širši šolski okolici s svojim zgledom in oblikovanjem kvalitetnih kulturnih prireditev ustvarimo možnost za rast mogočnega drevesa narodne identitete. K temu pripomore poznavanje lastne kulture in spoštovanje ter gojenje vrednot naroda. Vse to bo ob svojem času dajalo sadove – zavedanje svojih korenin prav zato, ker brez njih tudi njih ne bi bilo.

5 VIRI IN LITERATURA

Clark, Amelia (b. d.). *Kako korenine pomagajo drevesu rasti?* Pridobljeno 1. 9. 2025: https://lotusmagus.com/how-do-roots-help-a-tree-grow/.

Debeljak, A., idr. (b. d.). *Nacionalna identiteta in kultura*. Pridobljeno 1. 9. 2025: http://www.slovenijajutri.gov.si/fileadmin/urednik/dokumenti/nacik1.pdf.

Kišek Vovk, Mateja (2025): *Drevesa Slovenije in vse tisto, česar niste še nikoli slišali o njih*. Ljubljana: Kmečki glas.

Kos, Albert (2011): *Slovenci in lipa, nekdaj in danes.* 20 let samostojnosti Republike Slovenije, junij 2011. Pridobljeno 1. 9. 2025: http://www.dvajset.si/prvih-20/pregled/prej-in-zdaj/slovenci-in-lipa/.

Large political map of Slovenia with roads, cities and airports. Pridobljeno 6. 2. 2025: https://www.mapsland.com/europe/slovenia/large-political-map-of-slovenia-with-roads-cities-and-airports.

Poznanovič Jezeršek, Mojca idr. (2018): *Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina.* Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo.

Rus, V., & Toš, N. (2005). *Vrednote Slovencev in Evropejcev: analiza vrednotnih orientacij Slovencev ob koncu stoletja*. Fakulteta za družbene vede, IDV – CJMMK. Pridobljeno 1. 9. 2025: https://www.cjm.si/ul/2014/rus_tos_knjiga.pdf.

SSKJ, Fran/iskanje/SSKJ/ [Elektronski vir] https://fran.si/iskanje?View=1&Query=tura.

Strniša, Kaja (2024): *Umetnost postavljanja ciljev.* Brst psihologija, 28. 11. 2024. Pridobljeno 27. 8. 2025: https://www.brstpsihologija.si/umetnost-postavljanja-ciljev/.

Turk, Anja (2024): *Stari zakladi ob vznožju Slivnice*. V: Erika Ašič (ur.): Vzgoja za

ljubezen do domovine in države: zbornik (str. 349–356). Ljubljana: Društvo katoliških pedagogov Slovenije. Pridobljeno 1. 9. 2025: https://www.dkps.si/fileadmin/user_upload/Zbornik_MK_2024.pdf.

Verdev, Helena; Razpotnik, Jelka Miranda (2017): *Radovednih 5*. Učbenik za družbo v 4. razredu osnovne šole. Ljubljana: Založba Rokus Klett.

Zalokar Divjak, Zdenka (2000): *Vzgajati z ljubeznijo*. Krško: Gora.

Zavod RS za šolstvo (b. d.), *Osnovna šola.* Pridobljeno 1. 9. 2025: https://www.zrss.si/podrocja/osnovna-sola/.

KORENINE NARODNEGA DREVESA SKOZI PROJEKTNO DELO PRI FIZIKI

ROOTS OF THE NATIONAL TREE THROUGH PROJECT-BASED WORK IN PHYSICS

Barbara Sivec Urbanč (barbara.sivec-urbanc@ssts.si), prof. fizike, Srednja šola tehniških strok Šiška, Ljubljana, Slovenija

Povzetek

Prispevek osvetljuje možnosti povezovanja domoljubne vzgoje, naravoslovja in trajnostnega razvoja v srednji tehniški šoli. Predstavljen je primer projektnega dela dijakov, ki so v okviru predmeta fizika in izbirnih vsebin razvijali in izvajali projekt Metuljev vrtiček – sonaravni šolski vrt, zasajen z avtohtonimi rastlinami, opremljen s senzorji in Micro:bit napravami za spremljanje okoljskih pogojev. V projektu se prepletajo skrb za naravo, razumevanje simbolike rastlin v slovenski kulturni dediščini in aktivna raba tehnologije v dobro skupnosti.

V prispevku je poudarjen pomen povezovanja strokovnih vsebin s čustvenim, vrednostnim in kulturnim doživljanjem prostora. Prispevek se navezuje na naslov konference Korenine narodovega drevesa, saj skozi simboliko vrta in dejansko sajenje rastlin dijaki razvijajo občutek pripadnosti domovini, odgovornosti za prihodnost in zavedanja preteklosti. Predstavljeni so konkretni učni učinki, osebna refleksija učiteljice, odzivi dijakov ter izzivi in uspehi v izvedbi projekta. Projekt potrjuje, da je tudi v tehniškem šolskem okolju mogoče graditi narodno identiteto na sodoben, aktiven in povezan način.

Abstract

The paper focuses on the possibilities of integrating patriotic education, science and sustainable development at a technical school. We present a project, carried out within the subjects of physics and some optional modules, in which students created a sustainable school garden called “Butterfly Garden”. They planted it with native species and equipped it with Micro:bit sensors to track environmental conditions. The project incorporates care for nature, the understanding of the symbolic meaning of plants in the Slovene cultural heritage, and active use of technology for the good of the community.

The paper stresses the importance of integrating emotions, values and cultural aspects associated with the environment into the topics of a specific school subject. The paper is related to the conference title “The Roots of a Nation’s Tree”, since the students develop their sense of patriotism, responsibility for the future and a sense of nature’s past through the garden symbolism and the activity of planting. We present the project effects on learning, the teacher’s personal reflection, the students’ responses as well as the project challenges and benefits. The project confirms that it is possible to develop national identity with a modern, active and integrated approach even at a technical school.

Ključne besede: domoljubje fizika, projektno učenje, trajnostna vzgoja, Micro:bit, šolski vrt, avtohtone rastline, kulturna dediščina, okoljska zavest

Keywords: patriotism, physics, project learning, sustainable education, Micro:bit, school garden, native plants, cultural heritage, environmental awareness

1 UVOD

Domoljubje v sodobni vzgojno-izobraževalni praksi pogosto ostaja na obrobju, še posebej v tehniških srednjih šolah, kjer so v ospredju predvsem strokovno-tehnične vsebine, digitalne kompetence in pripravljenost za trg dela. Vendar pa prav v teh okoljih, kjer se mladost oblikuje skozi ustvarjanje, reševanje problemov in sodelovanje v tehnoloških izzivih, tiči velik – in pogosto neizkoriščen – potencial za krepitev čustvene povezanosti z lastno državo, naravo, zgodovino in kulturno dediščino.

Naslov konference Korenine narodovega drevesa nas nagovarja k razmisleku o temeljih, iz katerih raste naš narodni značaj, o tem, kaj nas povezuje kot skupnost, in kako te vezi negovati v vzgojno-izobraževalnem procesu. Tako kot drevo ne more obstati brez močnih korenin, tudi narod ne more uspevati brez poznavanja in spoštovanja lastne preteklosti, jezika, prostora in vrednot, ki so nas oblikovale. Šola ima pri tem ključno vlogo ne le kot posredovalka znanja, temveč kot varuhinja kulturne dediščine in prostor vzgoje za državljanstvo, odgovornost in pripadnost.

V prispevku izhajam iz osebne in poklicne izkušnje učiteljice fizike, ki je želela domoljubne vsebine – pogosto razumljene kot domena družboslovja – prenesti v naravoslovni učni kontekst. Predstavljam primer dobre prakse, ki je nastal znotraj tehniške srednje šole in ki domoljubje uteleša skozi konkretno dejanje, skrb za skupni prostor in uporabo znanja v dobro skupnosti. Projekt »Metuljev vrtiček« je zrasel iz notranje potrebe po iskanju pedagoške poti, ki bi povezala naravoslovne vsebine z občutkom za prostor, tradicijo, narodno simboliko in skrb za prihodnost.

V vrtu, ki so ga oblikovali dijaki, niso rastline le biološki organizmi – postale so simboli. Zemlja, v katero so zasadili avtohtone vrste, ni bila le prst, postala je metafora pripadnosti. Meritev temperature in vlage ni bilo zgolj tehnično opravilo – pomenile so skrb, natančnost in odgovornost. Vsako dejanje v projektu je postalo priložnost za razmislek o tem, kdo smo, od kod prihajamo in kam gremo kot skupnost.

V času, ko mladi pogosto izgubljajo stik z naravnimi ritmi in globljo kulturno pripadnostjo, je nujno, da jim v šolskem prostoru ponudimo možnosti, da te korenine znova začutijo. Ne z velikimi besedami ali ideološkimi parolami, temveč z majhnimi, premišljenimi dejanji, ki jih povezujejo z domačo zemljo, jezikom, zgodovinskimi simboli in življenjskimi zgodbami preteklih generacij.

S projektom Metuljev vrtiček smo to poskušali uresničiti – ne kot vzgojni cilj, temveč kot naravni rezultat skupnega dela, v katerem so dijaki skozi znanje in prakso odkrivali pomen tistega, kar nas povezuje kot narod. Korenine narodovega drevesa so tako postale nevidni, a živi del vsakega opravila, vsake misli in vsakega pogovora, ki je v vrtu vzniknil.

2 KORENINE NARODOVEGA DREVESA SKOZI ŠOLSKI VRT

Metafora »korenine narodovega drevesa«, izbrana za naslov konference, v sebi nosi bogato simbolno in vzgojno moč. V našem projektu ni ostala le v domeni prenesenega pomena – postala je dobesedna, otipljiva in živa. Dijaki tehniške šole, vajeni dela z orodji, merilnimi instrumenti in shemami, so tokrat prijeli za lopato, motiko in sadiko ter dobesedno segli v zemljo. Njihove roke so kopale jamice, sadile korenine, zalivale in skrbele – ne le za rastline, temveč za prostor skupnosti, za prihodnost in za zgodbo, ki raste iz naše identitete.

Vrt, ki smo ga oblikovali, ni bil naključen skupek rastlin. Zavestno smo izbirali avtohtone rastline, tiste, ki so del slovenske naravne in kulturne dediščine: materina dušica, meta, rman, plavica in druge, ki niso le biološke vrste, ampak nosilke pomenov. Materina dušica kot simbol domačnosti in ženskosti, rman kot zdravilna rastlina ljudske medicine, plavica kot cvet iz Prešernove poezije. Te rastline imajo globoke kulturne korenine in povezujejo naravo z jezikom, zgodovino in umetnostjo. Ko jih dijaki sadijo, se ne učijo le botanike – učijo se o sebi, o prostoru, v katerem živijo, in o narodu, ki jim je to dediščino zapustil.

Korenine teh rastlin so tako postale živa metafora za narodne korenine – za tisto, kar nas tiho, a vztrajno drži pokonci skozi zgodovinske preizkušnje. Z dijaki smo se pogosto pogovarjali o tem, kaj pomeni "biti doma", kaj pomeni "nekaj zasaditi" in "nekaj pustiti zanamcem". V teh razmislekih se je pokazalo, da mladi – čeprav v

vsakdanji šolski dinamiki pogosto zadržani in pragmatični – nosijo v sebi močan potencial za čustveno povezanost z domovino. Potrebno je le najti prave poti, da se ta potencial prebudi.

V vsakodnevni skrbi za vrt so dijaki oblikovali nevidne niti pripadnosti: drug drugemu, šoli, kraju in širši skupnosti. Vrt je postal prostor tihega sodelovanja, opazovanja naravnih ritmov, razumevanja ciklov in spoštovanja do vsega živega. Hkrati pa je postal prostor gojenja vrednot, ki pogosto ostajajo abstraktne: potrpežljivost, odgovornost, skrbnost, vztrajnost.

Ob vsakem sajenju in zalivanju smo se spraševali:

- Kaj pomeni biti povezan z neko zemljo?
- Kaj pomeni, da iz te zemlje črpaš moč, in kaj, da vanjo vračaš?
- Kakšno je naše odgovorno ravnanje z naravo, ki nas hrani – in kaj o tem govorijo naše narodne pripovedi, pesmi, izročilo?

V tem smislu je projekt postal mnogo več kot le šolski ekološki vrt. Postal je pedagoški prostor iskanja korenin – tistih človeških in tistih narodnih. Drevo, ki ga v simbolnem pomenu negujemo v sebi in pri dijakih, ima lahko le takrat zdravo krošnjo, če ima močne in globoke korenine. Te korenine pa so v razumevanju svoje zgodovine, jezika, prostora, narave in vrednot, ki nas kot skupnost oblikujejo.

Zato ni pretirano reči, da smo z Metuljevim vrtičkom posadili tudi delček narodovega drevesa – ne le v zemlji za šolo, temveč v srca dijakov, ki so v tem projektu odkrivali več kot le rast rastlin: odkrivali so sebe v prostoru naravne in kulturne dediščine.

2.1 FIZIKALNO OZADJE IN UPORABA MICRO:BITOV – TEHNOLOGIJA V SLUŽBI NARODNE ZAVESTI

V projektu Metuljev vrtiček je fizika dobila svoje mesto v naravi – dobesedno in simbolno. Dijaki so v okviru rednega pouka fizike, izbirnega modula naravoslovja ter vsebin fizikalnega računalništva uporabljali Micro:bit naprave, opremljene s senzorji za temperaturo, vlažnost tal in svetlobno intenziteto. S temi napravami so spremljali rastne pogoje na posameznih točkah vrta, beležili podatke, izdelovali grafe in analizirali mikroklimatske spremembe, povezane z lego, senco in vlažnostjo.

Toda ta vidik je bil le del celostne izkušnje. Najbolje jo opiše konkreten primer dijaka Aljaža, tihega, a izredno sposobnega dijaka 3. letnika smeri elektrotehnika, ki se pri splošnih predmetih ni pogosto izpostavljal. Ko pa je slišal, da bomo merili temperaturne spremembe v prsti in senzor povezali z Micro:bitom, je zasijal. Sam je predlagal uporabo zunanjega senzorja vlage, ki ga je prinesel od doma, in predlagal, da podatke beležimo več dni zapored, da pridobimo dinamiko sprememb.

Skupaj z vrstniki je pripravil merilno postajo, ki je delovala na baterijsko napajanje, v škatlici iz recikliranega materiala, in vsak dan preverjal njeno delovanje. V učilnici je samostojno napisal osnovni program, ki je beležil podatke vsakih 10 minut in jih prikazoval v obliki svetlobnih simbolov na Micro:bit zaslonu.

Ko smo kasneje te meritve analizirali, jih je Aljaž predstavil pred razredom. Ni govoril zgolj o spremembi vlažnosti, temveč je dejal nekaj, kar je močno zaznamovalo celoten projekt:
»Vidimo, da je tukaj tla sušilo sonce, ampak rastlina plavica je zdržala. Mogoče tudi mi včasih lažje preživimo, če imamo dovolj močne korenine.«

Ta preprosta poved dijaka, izrečena spontano, je bila dragoceno sporočilo domoljubne vzgoje v praksi. Bila je most med fizikalnim pojmom (merjenje suhosti tal) in čustveno razlago lastne izkušnje, ki je segla na področje simbolike, identitete, pripadnosti.

Tako je bila tehnologija – pogosto razumljena kot hladna, tehnična domena – uporabljena za krepitev narodne zavesti:

- kot orodje za razumevanje naravnega okolja,

- kot sredstvo za razvijanje odgovornosti do zemlje,
- in kot priložnost za osebno rast, kjer se tehnika povezuje z zgodbo, pripadnostjo in vrednoto.

Skozi takšne naloge dijaki niso pridobivali le digitalnih kompetenc. Učili so se opazovanja narave, razumevanja odvisnosti rastlin od svetlobe in vlage, hkrati pa se ob tem vključevali v razmislek o narodni identiteti – preko simbolov, kot so avtohtone rastline, in preko konkretnega, osebnega angažmaja.

2.2 UČNI IN ČUSTVENI UČINKI PROJEKTA – UČILNICA KOT DOMOVINSKA VZGOJA

2.2.1 UČNI VIDIKI

- Povezava med teorijo in prakso: dijaki so spoznali fizikalne pojave (npr. energijska bilanca rastline, mikroklima, absorpcija svetlobe) ne le v učilnici, temveč na prostem, z rokami v zemlji.
- Razvoj digitalnih kompetenc: ob programiranju Micro:bitov, beleženju podatkov, grafičnih prikazih in interpretaciji rezultatov.
- Interdisciplinarnost: fizikalne meritve so se povezale z biologijo (rast in razvoj rastlin), ekologijo (biotska raznovrstnost), slovenščino (poimenovanje rastlin, pisanje refleksij), etiko (odgovornost do narave in skupnosti).

2.2.2 ČUSTVENI IN VREDNOSTNI VIDIKI

- Občutek pripadnosti: vrt je postal skupni prostor, za katerega so dijaki čutili odgovornost – to je bila njihova zemlja, njihova zasaditev, njihova naloga.
- Domoljubje v praksi: prek spoštovanja do avtohtonih rastlin, razumevanja naravne in kulturne dediščine, skrbi za skupnost se je domoljubje razvijalo tiho, naravno, skozi dejanja.
- Ponos in identiteta: dijaki so na koncu predstavili projekt drugim dijakom, učiteljem in staršem, z velikim ponosom pokazali, kaj so ustvarili. To je bil trenutek, ko se je znanje preoblikovalo v izkušnjo in izkušnja v gradnik narodne identitete.

2.3 IZVEDBA PROJEKTA IN REFLEKSIJA: UČITELJ KOT VRTNAR NARODNE ZAVESTI

2.3.1 ZAKAJ SEM SE ODLOČILA ZA PROJEKT

Kot učiteljica fizike na tehniški šoli sem že večkrat začutila razkorak med abstraktno teorijo in vsakdanjim doživljanjem dijakov. Poleg tega sem čutila, da mladi kljub tehnični odličnosti pogosto nimajo dovolj stika z naravo, zlasti pa ne z vrednotami, ki jih povezujejo z domovino, pripadnostjo in tradicijo. Želela sem ustvariti učni prostor, kjer bi se znanje povezalo z življenjem – kjer bi fizika postala orodje za razumevanje sveta, narava pa učilnica vrednot.

Ideja o Metuljevem vrtičku je zorela dolgo, dokončno pa se je oblikovala v okviru Ekošole, kjer sem želela vsebine fizikalnega računalništva povezati z okoljsko odgovornostjo, trajnostnim razvojem in domoljubno simboliko. Vrt je ponujal vse: zemljo, meritve, odnose, estetiko, priložnost za skupnostno delo.

2.3.2 KAKO SMO PROJEKT IZVEDLI

Projekt smo zasnovali v več fazah:

- Načrtovanje: Skupaj z dijaki smo izbrali prostor, izrisali zasnovo vrta in pripravili seznam avtohtonih rastlin. Pri načrtovanju vrta smo se oprli tudi na literarne vire. Knjižničarka nam je pomagala najti dela, kjer so zelišča in cvetlice del kulturne simbolike. Tako na primer v zbirki Zlati čoln (Kosovel, 1927) omenja

materino dušico kot simbol domačnosti in notranjega miru, medtem ko v pesmi Pomlad iz zbirke Čaša opojnosti (Župančič, 1899) evocira vonj trav in cvetlic kot znamenje narodovega prebujenja. Tudi v pesmi Domovina (Samogovori, 1908) se rastline pojavijo kot metafora povezanosti z zemljo in narodom.

- Priprava tal in sajenje: dijaki so ob pomoči vzdrževalca in ekošolske ekipe sami prekopali zemljo, z naravnimi materiali oblikovali grede ter posadili rastline. Vsaka rastlina je dobila tablico z imenom – latinskim, slovenskimi narečnimi različicami ter simbolnim pomenom.
- Meritve z Micro:biti: vzpostavili smo več merilnih točk. Dijaki so sami programirali Micro:bite, dodajali senzorje, zbirali podatke in jih predstavljali v digitalni obliki. Meritve so potekale več tednov, podatke pa so sproti interpretirali.
- Refleksija in predstavitev: ob zaključku šolskega leta so dijaki pripravili razstavo, kjer so predstavili potek projekta, rastline, meritve in osebne vtise.

2.3.3 SPOZNANJA IN UČINKI

Projekt je prinesel večdimenzionalne učinke:

- Učitelji smo spoznali, da lahko tudi tehniški dijaki razvijajo empatijo do narave in čut za skupno dobro, če jih nagovorimo na način, ki jim je blizu (senzorji, konkretne naloge, simbolika).
- Dijaki so spoznali, da znanje ni zgolj zbirka formul, ampak lahko postane orodje za razumevanje življenja in prostora, v katerem živimo.
- Skupnost (učitelji, starši, drugi dijaki) je pozitivno sprejela vrt kot nov prostor šole, kjer rastejo ne le rastline, temveč tudi odnosi in pripadnost.

2.3.4 OSEBNA IZKUŠNJA IN ODZIVI DIJAKOV

Kot učiteljica sem bila ganjena, ko sem videla, kako so dijaki, ki so bili sicer tihi, zadržani ali neaktivni pri klasičnih oblikah dela, v tem projektu zasijali. Spominjam se trenutka, ko je dijak z žično zanko, ki jo je prinesel iz domače delavnice, zaščitil senzor pred močnim dežjem – spontano, brez navodila. »Če se bo senzor uničil, bo škoda. Tudi za podatke,« je rekel. Takšna dejanja kažejo odgovornost, samoiniciativnost in občutek, da je nekaj tvoje – in to je bistvo domoljubja v šoli.

Dijaki so v refleksijah pisali, da je bila to ena redkih nalog, kjer so se počutili pomembne, kjer so videli rezultat svojega dela in kjer so »delali nekaj dobrega, koristnega in slovenskega«, kot je zapisal eden izmed njih.

2.3.5 IZZIVI IN TEŽAVE

Projekt ni potekal brez težav:

- Tehnične težave z Micro:biti in senzorji so nas sprva zavirale. Vendar so dijaki te izzive vzeli kot izziv in priložnost za učenje, kar je povečalo njihovo samozavest in vztrajnost.
- Organizacijski izzivi (usklajevanje ur, logistika na prostem) so zahtevali fleksibilnost, a so nas tudi naučili sodelovanja in prilagodljivosti.
- Vremenske razmere so vplivale na rast rastlin, kar je dijake naučilo, da narava ni laboratorij, ampak živ proces, ki ga je treba spoštovati.

2.3.6 ZAKLJUČNA MISEL

Projekt Metuljev vrtiček je bil za mnoge dijake prva izkušnja, kjer so se naučili, da se lahko s sodobno tehnologijo skrbi za dediščino, da so korenine simbol, ki jih lahko negujemo tudi skozi STEM-predmete, in da se tudi prek fizike gradi ljubezen do domovine.

Slika 1: Merjenje temperature
(Foto: Barbara S. Urbanč)

Slika 2: Odčitavanje temperature z Micro:bitom
(Foto: Barbara S. Urbanč)

Slika 3: Primerjava temperature (Foto: Barbara Sivec Urbanč)

Slika 4: Urejanje gredice (Foto: Barbara S. Urbanč)

Slika 5: Poimenovanje rastlin (Foto: Barbara S. Urbanč)

Slika 6: Sajenje (Foto: Barbara S. Urbanč)

Slika 7: Bučna semena (Foto: Barbara S. Urbanč)

Slika 8: Sajenje rastlin (Foto: Barbara S. Urbanč)

3 ZAKLJUČEK

Projekt Metuljev vrtiček ni le okoljski ali tehnični projekt. Je prostor vzgoje, dialoga in spoštovanja – do narave, domovine in sebe. V času, ko številni mladi izgubljajo stik z naravo, skupnostjo in zgodovinskimi vrednotami, se je šolski vrt izkazal kot prostor, kjer lahko ponovno vzpostavimo vezi – med generacijami, med znanjem in vrednotami, med preteklostjo in prihodnostjo.

Metafora »korenine narodovega drevesa«, izbrana kot naslov te konference, se je skozi projekt izrisovala dobesedno in simbolno. Dijaki so s svojimi dejanji dobesedno polagali korenine – rastlinam in vrednotam. Ob tem so rasli tudi sami: kot opazovalci narave, kot varuhi okolja, kot pripadniki skupnosti in kot mladi ljudje, ki razumejo pomen domače zemlje, jezika, zgodovine in skupnega dobrega.

S projektom smo pokazali, da ima tudi tehniška šola prostor za domoljubje – ne kot prazno geslo, temveč kot preizkušeno prakso, kjer se znanje poveže z odgovornostjo, ustvarjalnostjo in skrbjo za svet okoli sebe. Učitelji pri tem nismo le posredovalci znanja, temveč vrtnarji narodove zavesti, ki z drobnimi dejanji sejemo semena, iz katerih lahko zrastejo močna, samozavestna drevesa prihodnosti.

Če želimo kot narod obstati in rasti, moramo ohranjati svoje korenine. In šola je – kljub izzivom časa – še vedno eno najmočnejših mest, kjer jih lahko varno zasidramo.

4 VIRI IN LITERATURA

Bešter, Marja (2017): *Domoljubna vzgoja v slovenskem šolskem prostoru*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

Bogataj, Janez (2007): *Slovenska kulturna dediščina*. Ljubljana: Rokus Klett.

Ekošola. (n. d.): *Program Ekošola v Sloveniji.* Pridobljeno s https://www.eko-sola.si/

Hanuš, J. (2018): *Project-based learning in STEM education*: Connecting knowledge with practice. Journal of Education and Training Studies, 6(12), 123–130. https://doi.org/10.11114/jets.v6i12.3890

Kosovel, Srečko (1927): *Zlati čoln*. Ljubljana: Slovenska matica.

Kosovel, Srečko (1927): *Integrali.* Ljubljana: Slovenska matica.

Micro:bit Educational Foundation. (n. d.): *Teaching resources*. Pridobljeno s https://microbit.org/

Šmitek, Zmago (2004): *Mitološko izročilo Slovencev*: svetinje preteklosti. Ljubljana: Študentska založba.

Župančič, Oton (1899): *Čaša opojnosti.* Ljubljana: Slovenska matica.

Župančič, Oton (1908): *Samogovori.* Ljubljana: Slovenska matica.

Župančič, Oton (1945): *Zimzelen pod snegom.* Ljubljana: Slovenska matica.

UNESCO. (2017): *Education for Sustainable Development Goals:* Learning objectives. Paris: UNESCO. Pridobljeno s https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247444

Zavod Republike Slovenije za šolstvo. (2025). *Meritve in projekti s fizičnim računalništvom in Micro:bitom*. Ljubljana: ZRSŠ. Pridobljeno s https://www.zrss.si

DOMOVINSKA TEMA IN IKT – Z ROKO V ROKI

HOMELAND TOPIC AND ICT – WORKING HAND IN HAND

Valentina Kobal (valentina.kobal@scng.si), profesorica slovenščine in angleščine, Šolski center Nova Gorica, o. e. Biotehniška šola Šempeter pri Gorici, Slovenija

Povzetek

V sodobnem pedagoškem procesu uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT) ni več zgolj možnost, temveč nujnost za doseganje motivacije in aktivnega vključevanja dijakov. Pri obravnavi domovinske teme, ki pogosto vključuje abstraktne pojme, zgodovinske dogodke ali vprašanja o identiteti, je uporaba IKT ključna za vzpostavljanje osebnega odnosa med dijakom in obravnavano vsebino. V prispevku so predstavljena nekatera orodja IKT, ki jih pri obravnavi domovinske teme učitelj lahko uporabi, bodisi za uvodno motivacijo ali obravnavanje nove snovi, bodisi za utrjevanje snovi ali ustvarjanje sinteze. IKT omogoča tudi personalizacijo učenja – dijaki lahko ustvarjajo lastne vsebine, npr. digitalne plakate o lokalni ali nacionalni zgodovini, interaktivne časovnice. S tem krepijo občutek pripadnosti in odgovornosti do domovine, prav tako pa tudi ozaveščajo pomen domovine kot nekaj edinstvenega v globalnem kontekstu.

Abstract

In contemporary educational process, the use of information and communication technology (ICT) is no longer optional, it is essential for motivating students and encouraging active participation. When dealing with topics, related to homeland, often involving abstract concepts, historical events, or questions of identity, ICT plays a key role in helping students form a personal connection with the content. This paper presents selected ICT tools that teachers can use for various stages of instruction: initial motivation, content delivery, reinforcement and synthesis. Moreover, ICT enables personalized learning, allowing students to create digital posters or interactive timelines on local or national history. Through this, they strengthen their sense of belonging and responsibility to their homeland, as well as raising awareness of the importance of their homeland as something unique in a global context.

Ključne besede: domovinska tema, informacijsko-komunikacijska tehnologija, orodja IKT

Keywords: homeland topic, information and communication technology, ICT tools

1 UVOD

Med ključnimi cilji pouka, ki so umeščeni v posodobljene učne načrte, poleg jezika, državljanstva, kulture in umetnosti, trajnostnega razvoja, zdravja in dobrobiti, podjetnosti najdemo tudi digitalno kompetentnost. Pred obravnavo domovinske teme pri pouku slovenščine se postavlja vprašanje: kako doseči omenjeno kompetentnost, ki pravzaprav pomeni informacijsko in podatkovno pismenost (npr. iskanje in vrednotenje informacij ter upravljanje z njimi), komunikacijo in sodelovanje (npr. deljenje vsebin), ustvarjanje digitalnih vsebin, spletno varnost in reševanje problemov.

Namen prispevka je, raziskati in predstaviti možnosti uporabe informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT) pri poučevanju domovinske teme v srednješolskem izobraževanju. Prispevek poudarja, kako lahko IKT orodja prispevajo k večji motivaciji dijakov, aktivnemu vključevanju v učni proces ter vzpostavljanju osebnega odnosa do vsebine, ki poudarja identiteto, zgodovino in pripadnost. Poleg tega prispevek prikazuje konkretna digitalna orodja, ki učiteljem omogočajo učinkovito načrtovanje in izvedbo pouka ter spodbujajo personalizirano učenje in ustvarjalnost dijakov.

Cilj prispevka je, prikazati, kako lahko učitelji s pomočjo izbranih orodij informacijsko-komunikacijske tehnologije učinkovito vključijo domovinsko temo v pouk, s čimer spodbujajo motivacijo, aktivno sodelovanje in osebno povezavo dijakov z vsebino.

Prispevek želi predstaviti konkretne možnosti uporabe IKT v različnih fazah učnega procesa, in sicer za uvodno motivacijo (npr. orodje Mentimeter), za obravnavanje nove snovi (npr. orodji Padlet in Canva), za utrjevanje snovi (npr. orodje Kahoot) ali ustvarjanje sinteze (npr. orodje Word Art). Obenem pa želi tudi poudariti pomen digitalne kompetentnosti kot sestavnega dela sodobnega izobraževanja.

2 DOMOVINSKA TEMA IN IKT

2.1 DOMOVINSKA TEMA IN GLOBALIZACIJA

Pri pouku slovenske književnosti, ki je sestavni del pouka slovenščine, je obravnava besedil z domovinsko temo v širšem smislu ena izmed državotvornih tem. Pri teh gre za vsebine, ki učence in dijake izobražujejo o pomenu države, državljanstva, demokracije, ustave, človekovih pravic ter delovanja družbenih in političnih institucij. Namen teh tem je razvijati zavest o pomenu aktivnega državljanstva, spoštovanja zakonov, kulturne identitete in skupnih vrednot (Učni načrt: Državljanska in domovinska vzgoja ter etika, 2011).

Besedila s poudarjeno domovinsko temo literarnozgodovinsko najdemo že v 16. stoletju, ko Trubar Lubim Slovencem piše knjige med svojim prisilnim bivanjem v tujini in se prvi podpiše kot domoljub – Domoljub Ilirski.

Ljubeč odnos do domovine se v nadaljevanju odraža v zapisih razsvetljencev v slovenskem narodnem preporodu, nato pa v romantiki, v prvi polovici 19. stoletja, doseže enega izmed svojih vrhov v pesniških mojstrovinah Franceta Prešerna.

Druga polovica 19. stoletja je s čitalnicami in taborskim gibanjem samo še utrjevala poti, začrtane v romantiki. Prva polovica 20. stoletja je z obema vojnama, s fašizmom na Primorskem in razkosanjem slovenskih dežel, še posebej angažirala slovenske besedne umetnike za ustvarjanje domoljubnih vsebin.

Podobno velja tudi za čas centralistično usmerjene jugoslovanske oblasti.

Prelomno leto 1991 ne prinese samo samostojne države, utrditve svoje identitete, jezika, kulture, pač pa tudi vprašanje: ali še potrebujemo domovinsko temo, ko pa imamo svojo lastno državo? Po čem naj sedaj hrepenimo, če pa so stoletne sanje uresničene? Čeprav se zdi vprašanje relevantno, je odgovor zelo preprost: svojo domovino lahko še bolj ljubimo in spoštujemo, ko je svobodna, samostojna.

21. stoletje nam je prineslo novo, prikrito past domoljubja, imenovano globalizacija. Gre za proces, ki prinaša številne prednosti, a hkrati predstavlja izziv za ohranjanje nacionalne identitete. Zaradi spodbujanja globalne kulture globalizacija lahko vodi v zmanjšanje uporabe maternega jezika, izgubo lokalnih običajev in tradicij ter prevlado globalnih vrednot nad lokalnimi. Prav tako lahko globalni mediji vplivajo na vrednote mladih, ki se bolj poistovetijo z globalnimi ikonami kot z domačimi, na zmanjšanje zanimanja za nacionalno zgodovino, jezik in kulturo (Jurić-Pahor, 2020: 561).

Trenutno veljavna učna načrta za slovenščino v srednjih poklicnih in srednjih strokovnih šolah predvidevata obravnavo tematskega sklopa V svoji deželi s svojo govorico[1] v srednjih poklicnih ter tematskega sklopa Dom, domovina, svet[2] v srednjih strokovnih šolah. V obeh primerih dijaki poslušajo, berejo in interpretirajo književna

[1] Dijaki v SPI obravnavajo obvezna besedila: Župančič, Z vlakom; Kranjec, Režonja na svojem; Bevk, Kaplan Martin Čedermac. Poleg teh lahko učitelj obravnava še izbirna besedila.

[2] Učitelj v SSI izbira med besedili: Valentin Vodnik: Dramilo; France Prešeren: Zdravljica; Simon Jenko: Naprej; Simon Gregorčič: Soči; Ivan Cankar: O, domovina, ti si kakor zdravje!; Oton Župančič: Z vlakom; Fran Saleški Finžgar: Pod svobodnim soncem; France Bevk: Kaplan Martin Čedermac; Karel Destovnik Kajuh: Slovenska pesem; Alojz Rebula: Votel je Kras; Alojz Rebula: Vinograd rimske cesarice; Boris Kobal: Afrika ali Na svoji zemlji; Marko Kravos: Zamejska žalostna; Lojze Kovačič: Prišleki; Tone Pavček: Take dežele ni; Vladimir Kos: Nova slovnica; Franjo Frančič: Pravljica o domu; Antologija: To drevo na tujem raste (poljubni izbor).

besedila oz. odlomke, ki govorijo o domu, domovini, svetu, pri čemer izražajo doživljanje, razumevanje in vrednotenje besedil; opišejo, razložijo in ocenijo okoliščine, v katerih so izbrana književna besedila nastala, besedila aktualizirajo in vrednotijo odnos posameznika in skupnosti do doma, domovine in sveta (Učni načrt za SSI).

V posodobljenih učnih načrtih za slovenščino, ki bodo začeli veljati s šolskim letom 2026/27, domovinska tema žal ni več tako poudarjena kot v trenutno veljavnih. Ni več sestavni del obvezne obravnave, pač pa jo najdemo med tako imenovanimi ključnimi cilji po področjih skupnih ciljev, ki so umeščeni v posodobljene učne načrte vseh šolskih predmetov. Med te skupne ključne cilje sodijo: jezik, državljanstvo, kultura in umetnost, trajnostni razvoj, zdravje in dobrobit, podjetnost in digitalna kompetentnost (Ključni cilji po področjih skupnih ciljev, 2025).

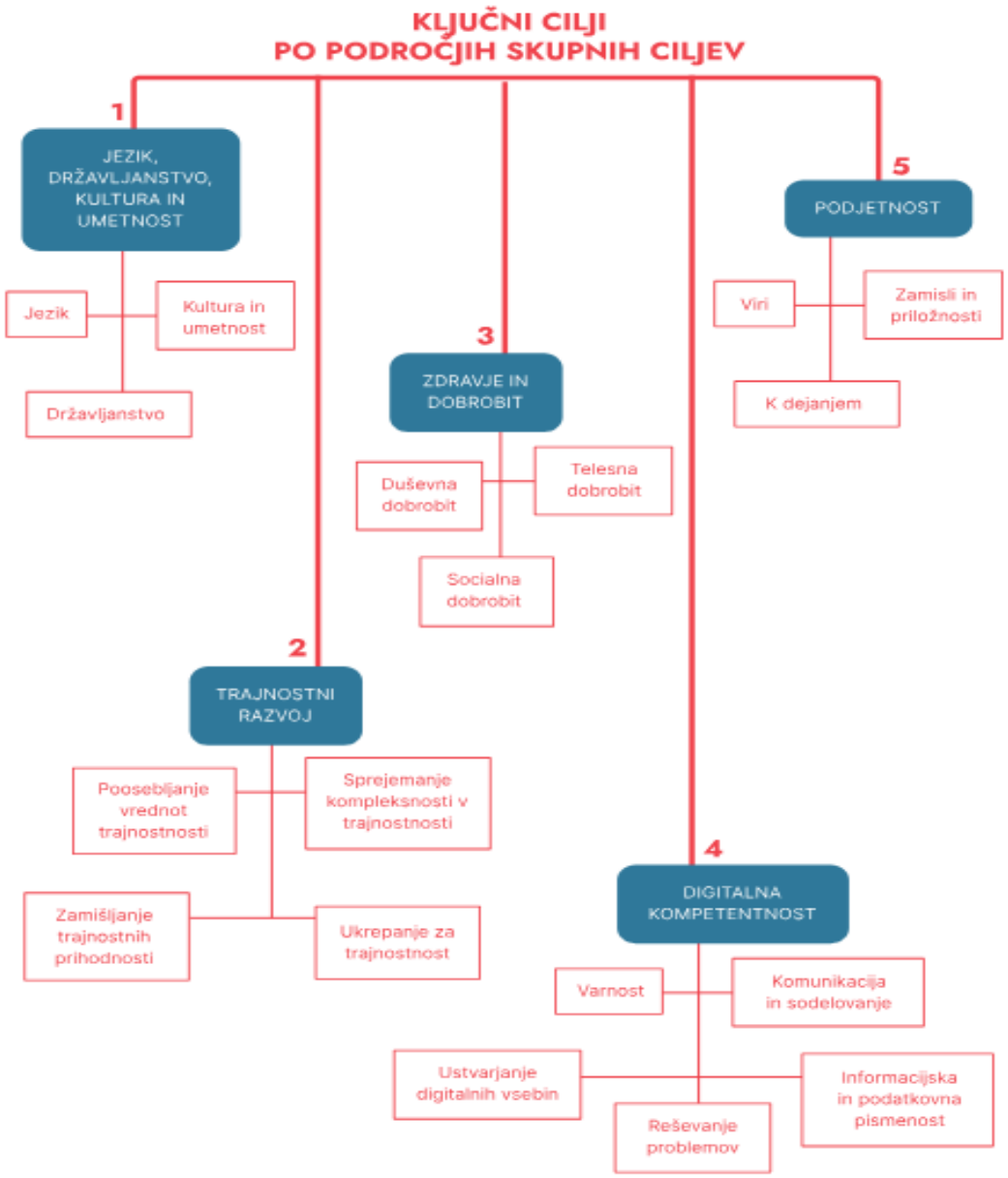

Slika 1: Skupni ključni cilji v posodobljenih učnih načrtih
Vir: https://www.zrss.si/pdf/kljucni_cilji_po_podrocjih_SC.pdf (20. 8. 2025)

Z umeščanjem skupnih ciljev v učne načrte in kataloge znanj[3] ne gre za poenostavljeno dodajanje ciljev obstoječim predmetnim ciljem, temveč za njihovo konkretizacijo z umeščanjem v predmetne cilje. Tako jih bodo učenci dosegali pri različnih predmetih (matematika, tuj jezik, naravoslovje itd.) v različnih obdobjih, po vzgojno-izobraževalni vertikali osnovnega in srednješolskega izobraževanja (Skupni cilji in njihovo umeščanje v učne načrte in kataloge znanj, 2025).

2.2 UPORABA IKT PRI OBRAVNAVI DOMOVINSKE TEME

2.2.1 KAJ JE IKT

IKT (informacijsko-komunikacijska tehnologija) zajema kombinacijo informacijskih tehnologij (IT) in komunikacijskih orodij, ki omogočajo zbiranje, obdelavo, shranjevanje, prenos in izmenjavo podatkov. V praksi to pomeni uporabo računalnikov, tablic, pametnih telefonov, interneta, programske opreme in digitalnih platform za učinkovitejše delo, učenje in sodelovanje.

V izobraževanju ima IKT dvojno vlogo: lahko je orodje za poučevanje (sem sodijo interaktivne predstavitve, e-učbeniki, videokonference, digitalne simulacije) ali pa je lahko orodje za učenje (sem spada dostop do spletnih virov, sodelovalne naloge, samostojno raziskovanje in razvijanje digitalnih kompetenc). Raziskave (OECD, 2021) kažejo, da ustrezna uporaba IKT v razredu lahko poveča učinkovitost učenja za 15–20 %, hkrati pa spodbuja motivacijo in aktivno vključenost učencev.

Pomen IKT v šolstvu je večplasten in ima neposreden vpliv na kakovost učenja, dostopnost znanja ter učinkovitost poučevanja. Uporaba e-učilnic, spletnih knjižnic in digitalnih učbenikov omogoča učencem neomejen dostop do gradiv. Digitalna orodja omogočajo prilagajanje vsebine posameznikovim sposobnostim in tempu učenja. Evropske smernice kažejo, da bo 90 % delovnih mest do leta 2030 zahtevalo vsaj osnovne digitalne veščine in šolstvo ima ključno vlogo pri pripravi mladih na ta trg dela. Interaktivne table, simulacije in virtualna resničnost omogočajo učenje skozi praktične in vizualne izkušnje. Digitalna orodja za ocenjevanje in analiziranje učnih podatkov zmanjšujejo administrativno delo in omogočajo sprotno spremljanje napredka učencev (OpenAI, 2025).

V nadaljevanju bodo predstavljena nekatera konkretna orodja IKT, ki jih lahko uporabimo v različnih fazah učnega procesa.

2.2.2 ORODJA ZA UVODNO MOTIVACIJO (Mentimeter)

Uvodna motivacija je eden najpomembnejših delov učnega procesa, čeprav zajema le slabih 10 % ure. Njen namen je zbuditi pozornost in aktivirati predznanje, obenem pa tudi ustvariti notranjo motivacijo. Od njene učinkovitosti je odvisno, v kolikšni meri bo učitelj pridobil učence k pozornemu spremljanju nadaljevanja učne ure. Lahko se poslužuje problemskega vprašanja, primera iz prakse, aktualnega dogodka ali pa miselne sheme.

Eden izmed aktivnih načinov motivacije je Mentimeter (https://www.mentimeter.com/). Gre za interaktivno spletno platformo za predstavitve in ankete v živo, ki omogoča zbiranje in prikaz odzivov učencev v realnem času.

Učenci se Mentimetru pridružijo preko mobilnega telefona, tablice ali računalnika. Vtipkajo unikatno 6-mestno kodo ali uporabijo QR kodo (ni potrebna registracija – vstop je anonimen). Nato oddajajo odgovore, ki se takoj

[3] Učni načrti in katalogi znanj so javno dostopni na spletni strani Ministrstva za vzgojo in izobraževanje, za slovenščino so na povezavah KZ za nižje poklicno izobraževanje, KZ za srednje poklicno izobraževanje, KZ za srednje strokovno izobraževanje, KZ za poklicno-tehnično izobraževanje.

vizualno prikažejo na zaslonu. Rezultati so predstavljeni kot grafi, stolpci, besedni oblaki, lestvice ipd. in se shranjujejo v oblak ter so dostopni za nadaljnjo analizo (npr. Excel izvoz).

Prednosti Mentimetra so: anonimnost, ki povečuje iskrenost odgovorov zlasti v občutljivih temah, vizualizacija v realnem času, ki omogoča hitro analizo, dostopnost in povečanje angažiranosti dijaka (OpenAI, 2025).

Primer uporabe v razredu:

Pred začetkom obravnave novega poglavja pri književnosti (npr. ljubezenska tema) dijakom zastavimo vprašanje za motivacijo: Kaj vam pride najprej na misel, ko slišite besedo »ljubezen«? Namesto pisanja na listek ali tablo dijaki odgovore napišejo na telefon v aplikacijo Mentimeter in spremljajo zapise na projekciji. Večje črke pomenijo večkratno ponovitev iste besede, najmanjše pomenijo en sam zapis besede. Zapisi so lahko izhodišče za kratek pogovor.

Slika 2: Primer izpisa rezultatov z orodjem Mentimeter (vir: lasten)

2.2.3 ORODJA ZA OBRAVNAVO NOVE SNOVI

Jedro učne ure, ki predstavlja njeno dobro polovico, je najpogosteje obravnava nove snovi, lahko pa tudi utrjevanje in ponavljanje. Prav je, da je razlaga jasna in logična (da gre postopno od enostavnega k zahtevnemu), da nagovarja različne vrste zaznavanja, npr. vizualno (slike, grafi, PowerPoint), slušne (posnetki) in gibalne (poskusi, praktične naloge). Učitelj postopoma prehaja od frontalne razlage k vprašanjem in vključevanju učencev.

2.2.3.1 PADLET

Vključevanje učencev lahko učitelj doseže z uporabo spletnega orodja Padlet (https://padlet.com/), ki spodbuja sodelovalno učenje (zbiranje, organiziranje in deljenje vsebin) in deluje kot digitalna oglasna deska. Učenci lahko na skupno površino (t. i. wall ali board) dodajajo besedilo, slike, povezave, videoposnetke, dokumente in druge datoteke v realnem času (sinhrono in asinhrono). Uporabniki se lahko prijavijo prek Microsoft ali Google računa, dostopajo preko računalnika, tablice ali mobilne aplikacije. Glavna prednost Padleta je enostavna uporaba, poleg tega pa je učencem všeč vizualizacija podatkov in možnost anonimnosti. Žal je brezplačna različica omejena na tri aktivne table hkrati (OpenAI, 2025).

Prvi primer uporabe v razredu:

Dijaki teden dni pred obravnavo slovenskih narečij dobijo nalogo, da s pomočjo mobilnega telefona zvočno posnamejo osebo, ki v vsakdanjem govoru uporablja narečje. Dolžina posnetka naj ne presega 30 sekund. Do predvidenega časa posnetek objavijo in opremijo z imenom ter naslovom na predvidenem Padletu. Med obravnavo snovi poslušamo različna (najpogosteje primorska in rovtarska) narečja, ki so jih prispevali dijaki. Po poslušanju se pogovorimo o posebnostih narečij ter o razlikah med njimi. Poudarimo pomen ohranjanja narečij.

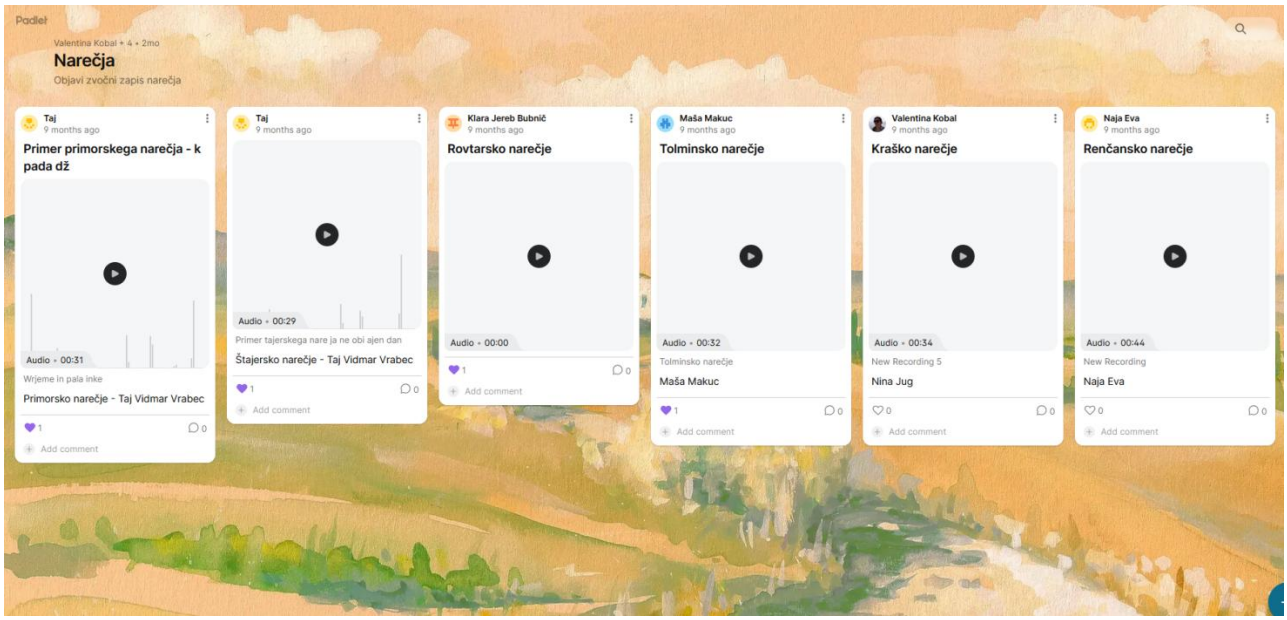

Slika 3: Primer objave v Padletu[4] (vir: lasten)

Drugi primer uporabe v razredu:

Evalvacija in samoevalvacija zagotovita povratno informacijo o kakovosti učenja in poučevanja, pri čemer evalvacija pomeni zunanjo presojo, samoevalvacija pa notranjo, refleksivno presojo učenca samega. Orodje Padlet samodejno generira tri temeljna vprašanja samoevalvacije: Kaj že vem, Kaj želim izvedeti in Kaj sem se naučil. Po obravnavi Cankarjevega romana so dijaki ob vprašanjih samoevalvirali svoje znanje. Ob tem so razmišljali o svojem znanju in učenju, krepili so odgovornost za lastno učenje in odstrli morebitno slepilo, da znajo več, kot se potem izkaže.

[4] Posnetki na Padletu so dostopni na: https://padlet.com/valentinakobal50a/nare-ja-9ytz8kx761l61gkf.

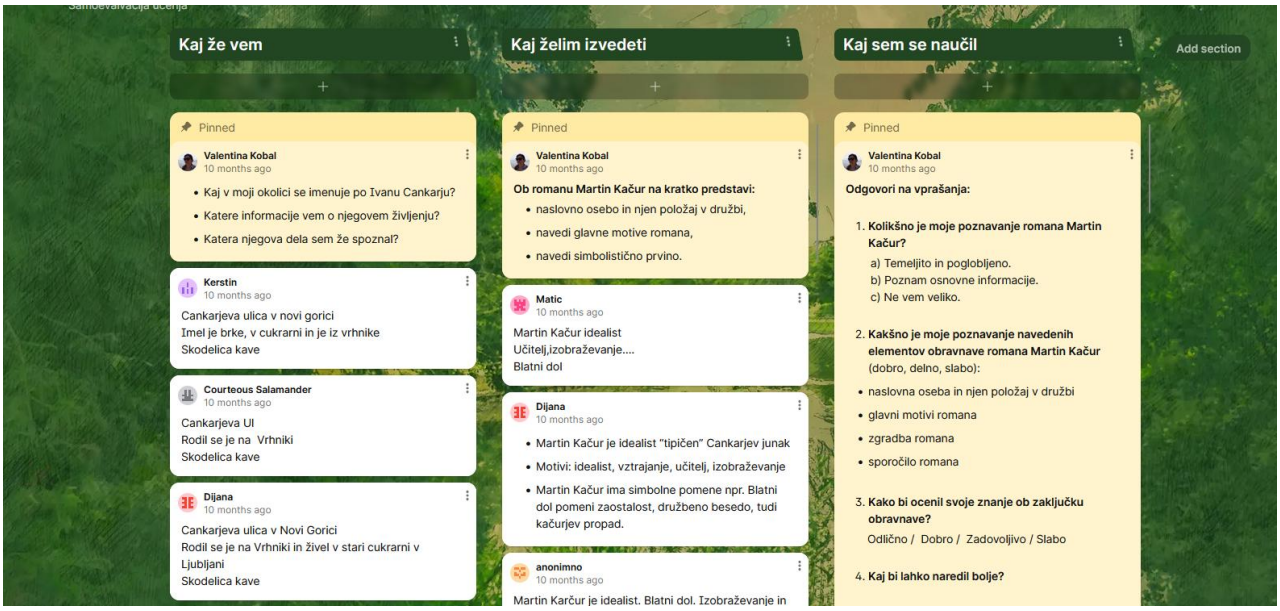

Slika 4: Uporaba Padleta pri samoevalvaciji učenja[5] (vir: lasten)

Tretji primer uporabe v razredu:

Dijaki, ki niso opravili obveznih izbirnih vsebin (OIV), so imeli možnost nadomestne dejavnosti: obisk kulturno-zgodovinske znamenitosti v svoji okolici. Pri tem naj bi prehodili vsaj 5 kilometrov, znamenitost fotografirali in jo objavili na predvideni Padlet. Zbirko fotografij in videoposnetek smo si pri naslednji razredni uri skupaj ogledali in presodili, če opravljena naloga izpolnjuje predvidene kriterije.

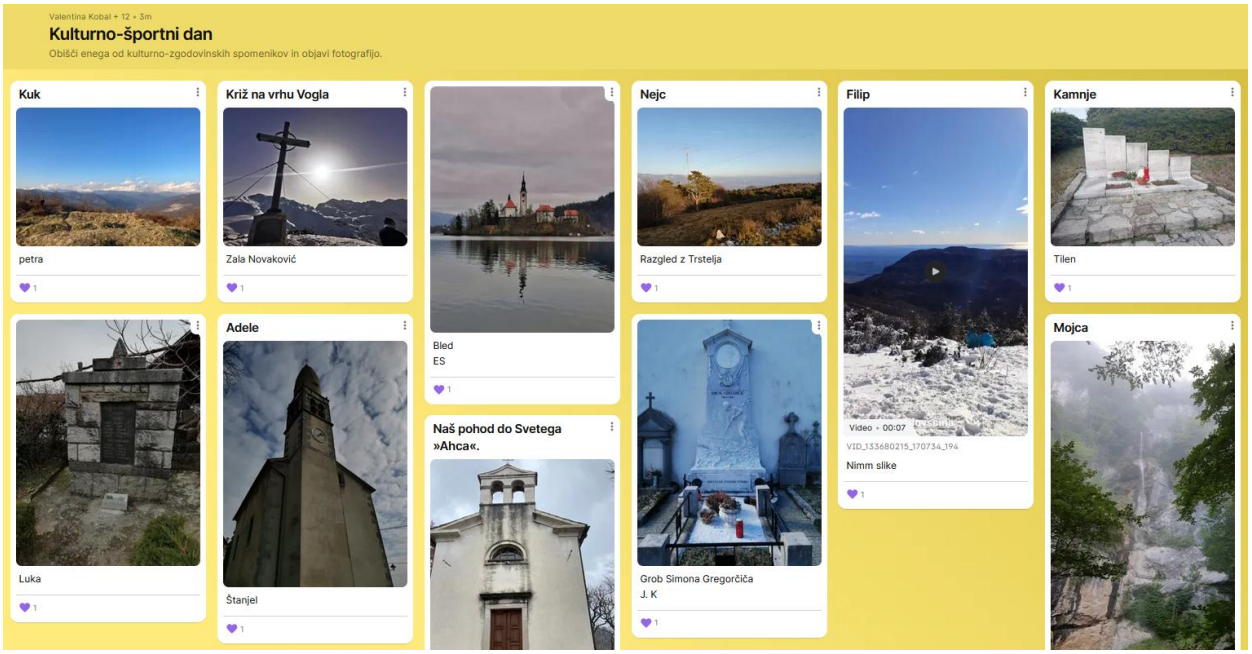

Slika 5: Primer objave fotografij in videoposnetka v Padletu[6] (vir: lasten)

[5] Zapisi na Padletu so dostopni na: https://padlet.com/valentinakobal50a/ivan-cankar-y8wlpcwfa9mkm590.

[6] Zapisi na Padletu so dostopni na: https://padlet.com/valentinakobal50a/kulturno-portni-dan-jzy1vx9e2vza7qlj.

2.2.3.2 CANVA

Canva (https://www.canva.com/) je spletna in mobilna platforma za grafično oblikovanje, namenjena hitri in enostavni izdelavi vizualnih vsebin, in to brez naprednega znanja grafičnega oblikovanja. Njena prednost je v tem, da vsebuje več kot 600.000 predlog za plakate, letake, predstavitve in objave na družbenih omrežjih. Za uporabo je enostavna, primerna tudi za začetnike. Krepi sodelovalno učenje, saj lahko več dijakov hkrati ureja isti projekt.

Prvi primer uporabe v razredu:

V četrtem letniku je v učnem načrtu obravnava sodobne slovenske poezije. Učitelj lahko predstavitve pesnikov in interpretacije pesmi pripravi v okolju Canva, če pa predstavitve pripravita po dva dijaka v paru, lahko v Canvi predstavitev sinhrono urejata oba. Kot sourednika lahko dodata tudi učitelja, ki s konstruktivnimi pripombami poskrbi, da je predstavitev vsebinsko in jezikovno korektna.

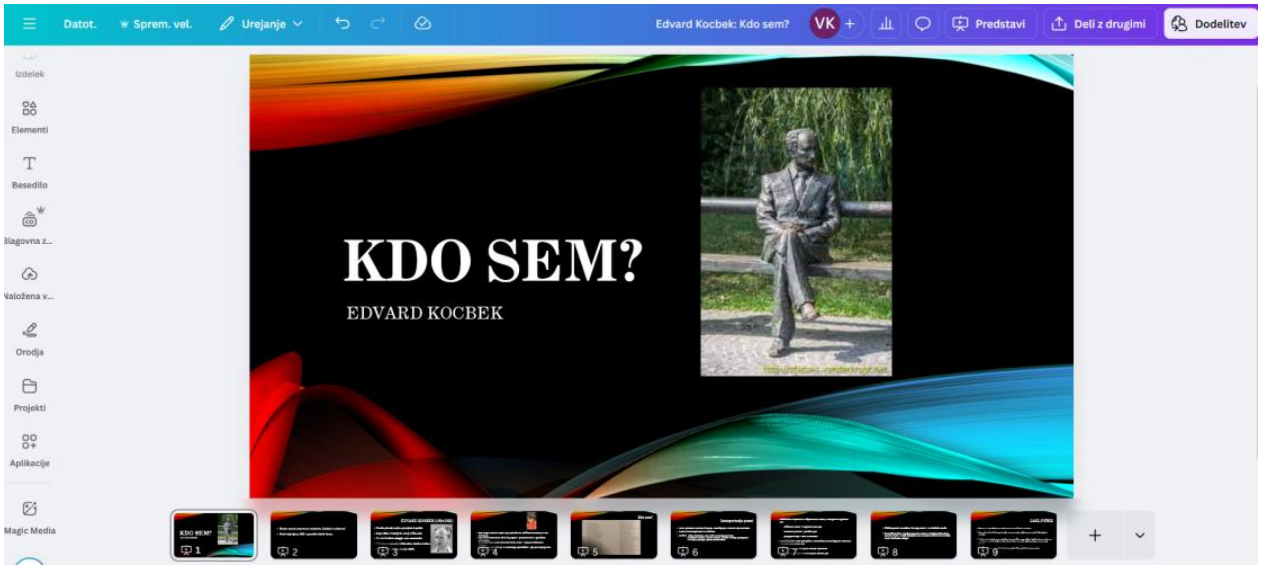

Slika 6: Posnetek zaslona predstavitve v Canvi[7] (vir: lasten)

Drugi primer uporabe v razredu:

Ustvarjanje šolskega glasila ima za šolo velik pomen. Z njim dijaki razvijajo pisno izražanje in uredniške sposobnosti, zbirajo informacije in preverjajo vire. S pisanjem glasila oblikujejo občutek timskega dela in pripadnosti šoli ter širši skupnosti. Gre za tipičen primer medpredmetnega projektnega dela, pri katerem si lahko zelo pomagajo z orodji za oblikovanje, in tako orodje je npr. Canva.

[7] Predstavitev v Canvi je dostopna na: https://www.canva.com/design/DAGxjlyLuqw/64DXp5TBS4z3J0PEgi01BA/edit?utm_content=DAGxjlyLuqw&utm_campaign=designshare&utm_medium=link2&utm_source=sharebutton.

Slika 7: Naslovnica šolskega glasila, oblikovana v Canvi[8] (vir: lasten)

2.2.4 ORODJE ZA UTRJEVANJE SNOVI

Utrjevanje snovi na koncu ure ali doma je ključno za prenos znanja iz kratkoročnega v dolgoročni spomin in za doseganje trajnejšega razumevanja obravnavane snovi. Pri tem učitelj uporablja reševanje nalog, povzemanje snovi, izdelave miselnih vzorcev ipd. Utrjevanje snovi zajema približno zadnjih 15 % ure, lahko pa se nadgradi v domače utrjevanje, s katerim dijak razvija disciplino in lastne učne strategije. Pri učenju je nujna sinteza znanja, kar omogoča, da učenec novo znanje poveže, preoblikuje in vključi v širšo mrežo spoznanj, namesto da ostane pri razdrobljenih informacijah.

2.2.4.1 KAHOOT

Kahoot (https://create.kahoot.it) je spletna platforma, namenjena ustvarjanju in izvajanju interaktivnih kvizov, anket in učnih iger v realnem času. Učenci se povežejo prek mobilnih naprav ali računalnika in tekmujejo pri odgovarjanju na vprašanja, ki so prikazana na skupnem zaslonu.

Kahoot bistveno poveča angažiranost učencev za aktivno vključevanje v učenje. Z igrifikacijo, ki jo ustvarja pridobivanje točk in lestvica najboljših, sta motivacija in tekmovalnost samo še večja. Rezultati so prikazani v realnem času, kar omogoča takojšnjo analizo razumevanja snovi. Kvize lahko pripravimo sami, lahko pa jih vzamemo iz že pripravljene velike baze kvizov (OpenAI, 2025).

Prvi primer uporabe v razredu:

Ob zaključku obravnave pesmi Dramilo Valentina Vodnika dijaki ponovijo svoje znanje z reševanjem kviza. Učitelj jim predhodno pripravi vprašanja z orodjem Kahoot, na katera sinhrono odgovorijo tako, da izbirajo med štirimi odgovori. Orodje samodejno beleži rezultate in sproti oblikuje oz. spreminja vrstni red najboljših tekmovalcev.

[8] Glasilo je dostopno na: https://bts.scng.si/domov/solski-spletni-casopis/.

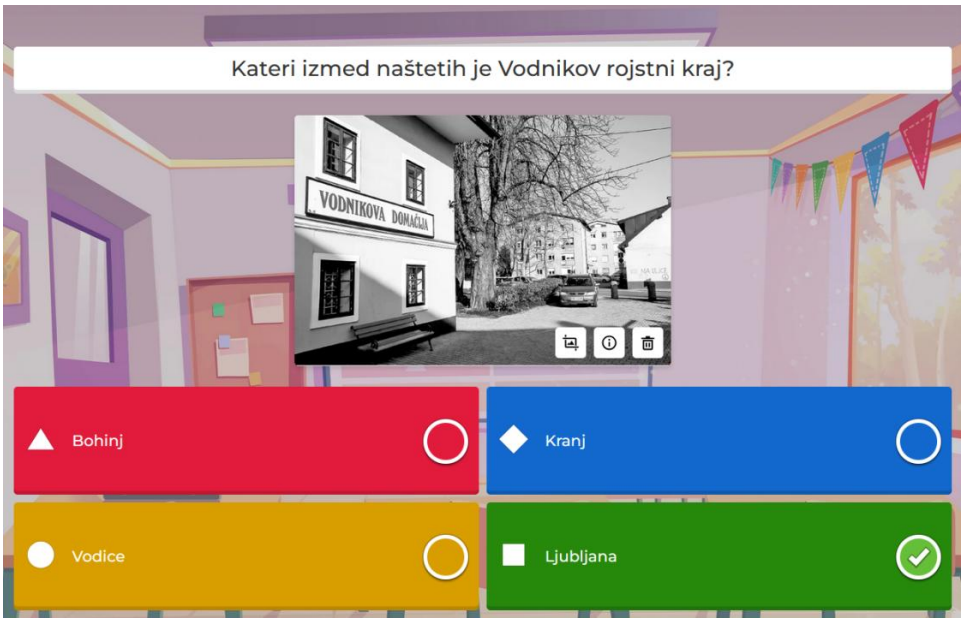

Slika 8a: Kviz o Valentinu Vodniku v Kahootu[9] (vir: lasten)

Drugi primer rabe v razredu:

Reševanje kvizov v Kahootu lahko dijaki opravijo asinhrono, za domačo nalogo. Določimo jim datum in uro, do katere morajo nalogo opraviti. Prednost Kahoota je v tem, da lahko isti kviz rešijo večkrat (s tem utrjujejo znanje) in izboljšajo svoj rezultat.

Po opravljenem kulturnem dnevu (pohod po Gradnikovi poti v Goriških brdih) so dijaki preko QR kode ali povezave vstopili v kviz in odgovarjali na vprašanja v svojem tempu in ob svojem izbranem času.

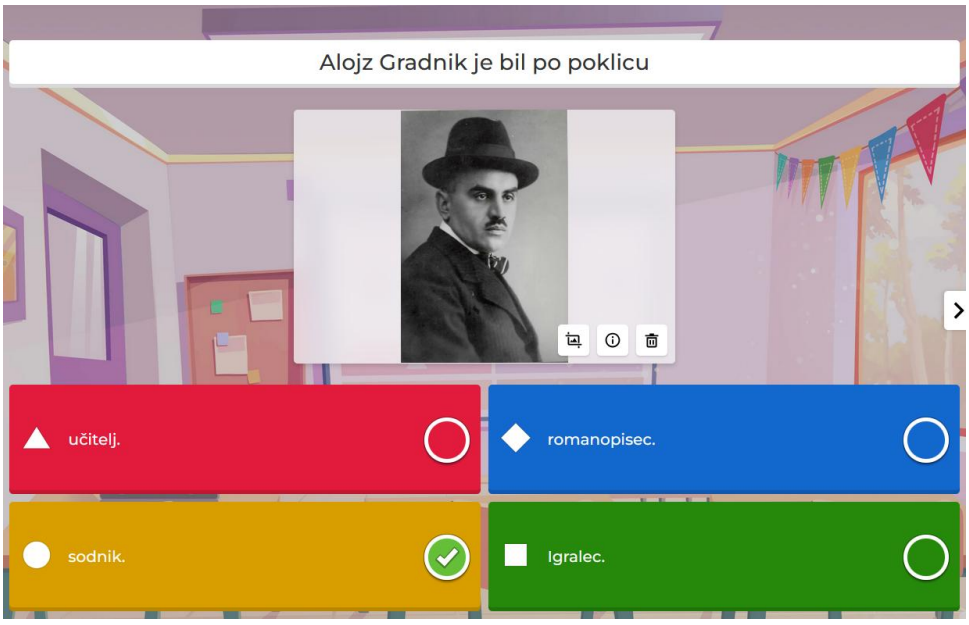

Slika 9: Kviz o kulturnem dnevu v Kahootu[10] (vir: lasten)

[9] Kviz je dostopen na: https://kahoot.it/challenge/0263127?challenge-id=1b666a6c-4337-485e-9301-e391b176bb6b_1756573438678.

[10] Kviz je dostopen na: https://kahoot.it/challenge/08771079?challenge-id=1b666a6c-4337-485e-9301-e391b176bb6b_1756574669040.

2.2.4.2 WORD ART

Word Art (https://wordart.com) je spletno orodje za ustvarjanje besednih oblakov (word clouds), ki omogoča enostavno in hitro generiranje vizualno privlačnih besednih nizov v različnih oblikah, velikostih in barvah. Njegova uporaba je zelo učinkovita pri sintezi znanja, ker podpira miselno organizacijo in povezovanje informacij**.** Besede lahko vnesemo ročno ali pa jih prilepimo iz besedilnega dokumenta. Velikost besed se prilagaja pogostosti pojavljanja.

Slika 10: Besedni oblak po obravnavi domovinske teme: Kaj mi pomeni dom? (vir: lasten)

Slika 11: Besedni oblak po obravnavi domovinske teme: Kaj mi pomeni domovina? (vir: lasten)

3 ZAKLJUČEK

Uvajanje informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT) v obravnavo domovinske teme se je izkazalo kot eden ključnih pristopov za dvig motivacije, aktivnega vključevanja in personaliziranega učenja dijakov. Analizirani primeri rabe orodij, kot so Mentimeter, Padlet, Canva, Kahoot in Word Art, potrjujejo, da lahko učitelj z digitalno podporo bistveno okrepi didaktično učinkovitost posamezne faze učne ure, od motivacije, obravnave nove snovi, utrjevanja do sinteze in refleksije. Raziskave potrjujejo, da ustrezna uporaba IKT lahko poveča učne dosežke za 15–20 %, pri čemer se izboljšata tudi učenje učenja in dolgoročna zapomnitev snovi.

Poleg didaktične vrednosti ima uporaba IKT tudi širši družbeni pomen: dijakom omogoča razvoj digitalnih kompetenc, ki jih bo v prihodnjem desetletju zahtevala večina delovnih mest. Istočasno obravnava domovinskih vsebin v digitalnem okolju krepi občutek kulturne identitete in pripadnosti, kar je v dobi globalizacije še posebej pomembno zaradi nevarnosti razkroja jezika, lokalnih tradicij in narodne zavesti.

Potrdimo lahko, da se domovinska tema in IKT ne izključujeta, temveč gresta z roko v roki. Sodobna tehnologija učencem približa abstraktne in zgodovinske vsebine na način, ki omogoča osebno povezavo, kritično refleksijo ter ustvarjalno izražanje. Domovinska tema ni le obveznost učnega načrta, ampak priložnost za razvoj digitalno pismenih in kulturno ukoreninjenih državljanov.

4 VIRI IN LITERATURA

Digitalni učni načrti (2018). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 20. 8. 2025: https://dun.zrss.augmentech.si/#/.

Jurić-Pahor, Marija (2020): *Nacionalna identiteta v luči globalizacije, glokalizacije in transkulturacije.* V: Teorija in praksa, 57(2), 561–580. Pridobljeno 18. 8. 2025: https://www.fdv.uni-lj.si/docs/default-source/tip/nacionalna-identiteta-v-lu%C4%8Di-globalizacije-glokalizacije-in-transkulturacije.pdf?sfvrsn=0.

Karba, Pavla idr. (2011): *Učni načrt*. Program osnovna šola. Državljanska in domovinska vzgoja ter etika. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 18. 8. 2025: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_DDE_OS.pdf.

Ključni cilji pouka po področjih skupnih ciljev (2025). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 20. 8. 2025: https://www.zrss.si/pdf/kljucni_cilji_po_podrocjih_SC.pdf.

OECD Digital Education Outlook (2021): Pushing the Frontiers with Artificial Intelligence, Blockchain and Robots. Pridobljeno 29. 8. 2025: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-digital-education-outlook-2021_589b283f-en.html?utm_source=chatgpt.com.

OpenAI. (2025). *ChatGPT [Large language model]*. https://chatgpt.com/share/68b1e71c-47b0-8000-9b35-032c9eac018c.

OpenAI. (2025). *ChatGPT [Large language model]*. https://chatgpt.com/share/68b2fb6c-661c-8000-bd6e-bd59ed6055c2.

OpenAI. (2025). *ChatGPT [Large language model]*. https://chatgpt.com/share/68b2f35e-8038-8000-b535-d6ae46ce897b.

OpenAI. (2025). *ChatGPT [Large language model]*. https://chatgpt.com/share/68b31191-5d4c-8000-8eda-3364f5d79ac7.

Skupni cilji in njihovo umeščanje v učne načrte in kataloge znanj (2025). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 20. 8. 2025: https://www.zrss.si/pdf/skupni_cilji.pdf.

PREKO DIGITALNIH VSEBIN DO KULTURNIH KORENIN

TRACING CULTURAL ROOTS THROUGH DIGITAL CREATIVITY

Tanja Slanšek Marinšek (tanja.slansek@os-marijevere.si), prof. angleščine, Osnovna šola Marije Vere, Slovenija

Povzetek

Prispevek predstavlja projekt Iskanje zakladov v Kamniku, ki je bil izveden z učenci sedmih razredov pri dodatnem pouku angleščine. Projekt je bil zasnovan z namenom povezovanja učenja jezika z raziskovanjem lokalne kulturne dediščine ter razvojem državljanskih vrednot. Učenci so v angleščini izvajali naloge, kot so priprava in snemanje video predstavitev znamenitosti in običajev Kamnika. Pri tem so uporabljali digitalna orodja za snemanje, montažo in raziskovanje informacij, kar je prispevalo k razvoju njihove digitalne pismenosti in ustvarjalnosti. Rezultati projekta kažejo, da lahko projektno delo uspešno poveže jezikovne kompetence s kulturno zavestjo, ponosom na domovino ter aktivnim državljanstvom. Njihova motivacija za učenje se je povečala, pridobljeno znanje pa je trajnejše. Na ta način je projekt učencem ponudil drugačne učne izkušnje, ki so presegle učenje v učilnici.

Abstract

The article presents the project Treasure Hunt in Kamnik, which was carried out with seventh-grade students in extra English lessons. The project was designed to connect language learning with the exploration of local cultural heritage and the development of civic values. Students completed tasks in English, such as preparing and recording video presentations about the sights and traditions of Kamnik. They used digital tools for recording, editing, and researching information, which helped them develop digital literacy and creativity. The results of the project show that project-based learning can successfully combine language skills with cultural awareness, pride of one's homeland, and active citizenship. Students' motivation for learning increased, and the knowledge they gained proved to be more lasting. In this way, the project offered students different learning experiences that went beyond the traditional classroom.

Ključne besede: aktivno državljanstvo, avtentične situacije učenja, digitalna pismenost, domoljubje, jezikovne kompetence, kulturna dediščina

Keywords: active citizenship, authentic learning situations, cultural heritage, digital literacy, language competences, patriotism

1 UVOD

Ljubezen do jezika, kulture in domačega okolja predstavlja enega izmed temeljnih gradnikov narodne pripadnosti. To vez lahko okrepimo tudi pri pouku tujih jezikov, kjer učence ne učimo le jezika, ampak jih spodbujamo, da razmišljajo o svoji kulturni identiteti. Ob spoznavanju tujih kultur so tako usmerjeni tudi k primerjalnemu razmisleku o svojem okolju, kar krepi njihovo zmožnost, da znajo svoje mesto, regijo in kulturno dediščino predstaviti drugim ter pri tem razvijajo ponos in občutek pripadnosti. Na ta način pouk tujih jezikov presega golo komunikacijsko funkcijo in se povezuje z vzgojo za aktivno državljanstvo.

Na Osnovni šoli Marije Vere smo pri dodatnem pouku angleščine pripravili projekt Iskanje zakladov Kamnika, s katerim smo združili učenje jezika in spoznavanje kulture. Učenci sicer že pri družboslovnih predmetih spoznavajo Kamnik in njegovo bogato dediščino, projekt pa jim je omogočil, da so to znanje nadgradili tako,

da so Kamnik predstavili v angleščini. Nastal je videoposnetek, ki so ga učenci samostojno oblikovali in izvedli, s tem pa so domačo kulturno dediščino pokazali tudi v širšem, mednarodnem okolju. Videoposnetek uporabljamo pri pouku kot učno gradivo, hkrati pa kot predstavitev v okviru Erasmus+ izmenjav. S tem projektom smo učencem približali tudi pomen ljubezni do domovine: pokazali smo jim, da domoljubje ni le abstraktna vrednota, ampak nekaj, kar lahko izražajo z jezikom, ustvarjalnostjo in spoštovanjem do lastne dediščine.

2 TEORETIČNA OPREDELITEV

Osnovna šola je veliko več kot le izobraževalna ustanova. V marsičem deluje kot podaljšana roka družine – prostor, kjer učenci rastejo, se učijo sodelovanja in počasi oblikujejo vrednote, ki jih spremljajo v odraslost. Učitelji imamo pri tem posebno nalogo. Z lastnim zgledom učence ne pripravljamo le na šolske izzive, ampak jim pomagamo razumeti pomen odgovornega državljanstva, spoštovanja in ohranjanja kulturnih vrednot. Narodna identiteta namreč ni nekaj samoumevnega –oblikuje se skozi vzgojo in izkušnje, šola pa ima pri tem eno najpomembnejših vlog (Šenica Pavletič idr., 2014).

V sodobni vzgojno-izobraževalni praksi se vloga šole širi še na področja, ki presegajo tradicionalne učne cilje. Vedno večji poudarek je na povezovanju jezikovnega izobraževanja in uporabe digitalnih orodij, kar odpira prostor za inovativne pristope. Takšen medpredmetni način dela omogoča, da učenci tujega jezika ne usvajajo izolirano, temveč ga povezujejo s svojim okoljem, izkušnjami in lastno identiteto. Tako lahko pouk angleščine preseže klasične okvire učilnice ter postane prostor, kjer učenci hkrati raziskujejo kulturno dediščino in razvijajo digitalne spretnosti. Poleg tega pa bi morali večjo vlogo nameniti tudi državljanski vzgoji; aktivnosti, ki poudarjajo ljubezen do domovine, bi morali po mnenju (Berle Lakota in Rustja, 2006) bolj vključevati v ostale predmete kurikuluma. Takšno celostno povezovanje omogoča razvoj tako jezikovnih in digitalnih kot tudi državljanskih kompetenc, ki so nujne za odgovorno delovanje posameznika v sodobni družbi.

2.1 LJUBEZEN DO DOMOVINE KOT TEMELJ DRŽAVLJANSKIH KOMPETENC

Raziskovanje kulturne dediščine in krepitev domoljubja sta pomembna elementa vzgoje za odgovorno državljanstvo. »Domoljubje je mogoče povezati tudi s poznavanjem doma oziroma domovine« (Prebilič in Barle Lakota, 2011).

Ljubezen do domovine predstavlja eno izmed temeljnih vrednot, ki oblikujejo državljanske kompetence, saj učence uči spoštovanja, odgovornosti in aktivnega vključevanja v družbo. V sodobni šoli ta vidik ni omejen le na državljansko vzgojo, temveč ga je smiselno razvijati tudi pri ostalih predmetih. Ko učenci v angleščini opisujejo svoj kraj, znamenitosti Kamnika ali slovenske običaje, se ne učijo le tujega jezika, temveč hkrati krepijo občutek pripadnosti domovini. Takšne izkušnje jim pomagajo razumeti, da domoljubje pomeni več kot zgolj spoštovanje tradicije – vključuje tudi dejavno skrb za okolje, skupnost in prihodnost. Šola ima zato ključno vlogo pri oblikovanju mladih, ki se ne zavedajo le svojih korenin, temveč tudi svoje odgovornosti v širši družbi.

Domoljubje je torej temeljna državljanska kompetenca, saj spodbuja spoštovanje do vrednot naroda in pripravljenost, da vsak posameznik prispeva k skupnemu dobremu (Primc, 2011).

2.2 JEZIKOVNE KOMPETENCE SO MOST MED DOMOVINO IN TUJINO

Razvoj jezikovnih kompetenc pri pouku angleščine je v tesni povezavi s spodbujanjem kulturne zavesti. Učni načrt za angleščino (Andrin idr. 2016) posebej poudarja pomen medkulturne zavesti, saj usvajanje jezika ni le tehnično obvladovanje slovnice in besedišča, temveč tudi razumevanje kulturnih kontekstov. To se

neposredno navezuje na idejo, da učenci ob usvajanju tujega jezika in poznavanju tujih kultur lažje razumejo lastno identiteto, saj jo morajo znati predstaviti drugim.

Usvajanje tujega jezika je najučinkovitejše v naravnih, avtentičnih situacijah, kjer se učenci srečujejo z jezikom v smiselnem kontekstu (Krashen, 1988). Projekt Iskanje zakladov Kamnika je to odlično ponazoril, saj so učenci angleščino uporabljali pri pisanju scenarijev, ustvarjanju dialogov ter razumevanju in interpretaciji slišanega. S tem so hkrati razvijali pisno, govorno in slušno sporočanje ter se učili uporabljati jezik kot orodje za prenos pomena. Tak pristop jim je omogočil, da jezik dojemajo kot sredstvo resnične komunikacije, ki je povezano z vsakdanjim življenjem in praktičnimi situacijami, hkrati pa utrjuje tudi samozavest in motivacijo za aktivno sodelovanje pri učenju.

2.3 DVIG DIGITALNIH KOMPETENC V ŠOLSKIH KLOPEH

Posebno vlogo pri projektu Iskanje zakladov Kamnika je imelo razvijanje digitalnih kompetenc, saj so učenci uporabljali pametne telefone za snemanje, aplikacije za montažo ter spletne vire za raziskovanje zgodovinskih dejstev. Digitalna orodja so jim omogočila, da so kulturno dediščino predstavili na sodoben, privlačen in avtentičen način. S tem so krepili ne le sposobnost ustvarjalnega izražanja in kritičnega vrednotenja informacij, temveč tudi zavest, da tehnologija lahko podpira aktivno državljanstvo in domoljubje. Digitalna pismenost se tako izkazuje kot ključna kompetenca, ki povezuje učne vsebine z globalnimi kompetencami, potrebnimi v 21. stoletju. Digitalna pismenost je pomembna za aktivno državljanstvo, saj omogoča dostop do informacij, sodelovanje v družbenih procesih in odgovorno rabo tehnologije (ZRSŠ, 2023). Takšen pristop učencem omogoča, da se povežejo s svojo kulturno dediščino, hkrati pa razvijajo veščine, potrebne za aktivno in odgovorno sodelovanje v sodobni družbi.

3 SPOZNAVANJE NAŠE DOMOVINE PRI POUKU ANGLEŠČINE V SEDMEM RAZREDU

Pri pouku angleščine v sedmem razredu uporabljamo serijo učbenikov Messages 2 (Rokus Klett), ki so zasnovani tako, da učencem poleg spoznavanja angleško govorečih dežel in medkulturnih razlik omogočajo tudi raziskovanje lastne dežele in poglabljanje zavedanja o lastni identiteti. V sklopih, kjer se učenci učijo opisovati okolje, prepoznavati mestne znamenitosti in izražati pripadnost svojemu kraju, se lepo prepletajo jezikovne spretnosti in občutek domačnosti. Učenci se učijo poiskati kraje na zemljevidu in jih opisati v angleščini, kar omogoča neposredno povezavo med jezikom in realnim svetom okoli njih.

Tema »My Town, My Country« je učencem poznana že iz zgodnejših izobraževalnih obdobij, ko spoznavajo osnovno besedišče in preproste vzorce sporazumevanja, kot so opis kraja, prepoznavanje mestnih znamenitosti in izražanje pripadnosti lokalnemu okolju.

3.1 VIDEO PROJEKT »TREASURE HUNT IN KAMNIK«

Projekt Iskanje zakladov Kamnika je bil zasnovan z namenom povezovanja jezikovnega učenja, raziskovanja lokalnega okolja in uporabe digitalnih tehnologij. Učencem je omogočil nadgradnjo osnovnih veščin, hkrati pa jih je potegnil izven učilnice v praktične in ustvarjalne dejavnosti, kjer so lahko ustvarili pripadnost lokalnemu okolju izrazili skozi avtentične izdelke. Tak pristop povezuje jezikovno učenje s kulturo in občutkom domoljubja, hkrati pa razvija odgovornost in aktivno državljanstvo.

Pri projektu so sodelovali učenci dodatnega pouka angleščine sedmih razredov, ki imajo že dobro razvite jezikovne spretnosti. Projekt jim je ponudil priložnost, da svoje znanje nadgradijo in ga uporabijo v vsakdanji

situaciji. Pouk je potekal skozi celotno šolsko leto, zaključilo pa se je s predstavitvijo rezultatov v mesecu aprilu. Najprej so svoj projekt predstavili na šoli, nato pa tudi vsem skupinam, ki so našo šolo obiskale v okviru Erasmus+ izmenjav. Na ta način so učenci ne le pokazali, kako so obogatili svoje jezikovno znanje, ampak so hkrati predstavili bogate zaklade Kamnika ter jih približali vrstnikom iz Slovenije in tujine.

3.2 PROCES OBLIKOVANJA VIDEO IZDELKA

Učenci so se razdelili v skupine po svojih interesih in prijateljstvih. Sami so si določili vloge in tudi vodjo, ki je zadolžen za konkretno področje izvedbe projekta: oblikovalca scenarija, pisca scenarija, režiserja in tehničnega vodjo. Na vseh področjih pa je sodelovala in odločitve sprejemala celotna skupina, kar je krepilo medsebojne vezi in timskega duha.

Prvi korak je bil raziskovanje lokalnih znamenitosti Kamnika. Kamnik je slikovito srednjeveško mesto, ki ga krasijo arhitekturne znamenitosti, kulturna dediščina in neokrnjena narava. Vsem so dobro poznane znamenitosti Kamnika – Stari grad, Mali grad, frančiškanski samostan, rojstna hiša Rudolfa Maistra, samostan Mekinje, Mamutov most v Nevljah ter naravne lepote, kot so Velika planina, Kamniško-Savinjske Alpe in izvir Kamniške Bistrice. Učencem, ki v Kamniku živijo, so te lepote pogosto tako domače, da jih jemljejo za nekaj samoumevnega. Posebnosti Kamnika niso le znamenitosti, temveč odsev naše skupne identitete, ki jo je treba ceniti in varovati. S projektom Iskanje zaklada v Kamniku smo želeli učence spodbuditi k ponosu na domače okolje, jih usmeriti k spoštovanju dediščine in okrepiti njihov občutek pripadnosti kraju.

Učenci so poiskali informacije o zgodovinskih, kulturnih in naravnih lokacijah, ki so zanimive tako z zgodovinskega kot etnografskega vidika in so splošno prepoznavne v slovenskem prostoru. Vsaka skupina se je odločila, katere lokacije bo vključila v svojo predstavitev, kar je zahtevalo kritično razmišljanje, selekcijo informacij in timsko usklajevanje. Da bi bolje razumeli posebnosti posameznih krajev, so učenci obiskali izbrane znamenitosti. Takšen neposreden stik z okoljem ni le poglobil njihovega znanja, temveč je bil tudi pomemben za razvoj orientacije v prostoru, zaznavanja zgodovinskih in naravnih elementov ter za čustveno povezavo z lokalno skupnostjo. Učenci so si izdelali učne postaje pri znamenitostih, ki so služile kot namigi za iskanje zaklada.

Naslednji korak je bilo pisanje scenarija. Vsaka skupina je zapisala dialoge za posamezne prizore, pri čemer so se morali dotakniti zakladov in znamenitosti Kamnika. Scenarij je bil podlaga za snemanje, zato so učenci morali uporabiti vse svoje jezikovne veščine, prilagoditi besedilo sporazumevalni ravni skupine in poskrbeti, da je bila zgodba razumljiva in zanimiva. Svetovala sem jim, naj bodo ustvarjalni in si za svoje vloge izberejo angleška imena, kar je povečalo njihovo motivacijo in omogočilo igriv pristop. Pri snemanju so se učenci vživeli v priljubljene like iz angleško govorečih filmov in knjig, kot so Harry Potter ali Ace Ventura, kar jim je omogočilo, da so angleščino uporabili v kreativnem in avtentičnem kontekstu. S tem so dodatno krepili samozavest pri govorni rabi jezika, timsko sodelovanje in sposobnost reševanja praktičnih izzivov.

Ker je sodobni pouk vedno bolj povezan z uporabo digitalnih orodij, se ponuja odlična priložnost: tujega jezika se ne učimo več samo z vajami v učbeniku, ampak ga lahko povežemo z izkušnjami iz lokalnega okolja, raziskovanjem in ustvarjalnostjo. Učenci so v šolo prinesli pametne telefone, da so posneli in oblikovali video vsebine.

Po prvih posnetkih so sledile faze analize, dodatnega snemanja in urejanja video posnetkov v aplikacijah. Nekatere skupine so spoznale, da imajo predolge dialoge, druge pa, da scenarij ni dovolj tekoč. Skupaj smo pregledali gradivo, učencem sem svetovala pri jezikovnih in tehničnih popravkih ter jih spodbudila k nadaljnjemu delu. V tem delu se je pokazalo, kako pomembna je stalna refleksija in prilagajanje: učenci so morali uskladiti jezikovne, tehnične in ustvarjalne zahteve, kar je od njih zahtevalo fleksibilnost in odgovornost.

Projekt je bil zaključen s pripravo dveh kakovostnih videoposnetkov, ki sta bila izglasovana v razredni skupnosti sedmih razredov. Dosežek je bil potrditev kakovosti pristopa in uporabnosti metode – učenci so pokazali, da z združevanjem jezikovnih, kulturnih in digitalnih kompetenc lahko ustvarijo zanimive izdelke.

3.3 UČINKI PROJEKTA, IZZIVI IN DOSEŽENI CILJI

Odzivi učencev in okolice na projekt so bili izredno pozitivni. Video so najprej predstavili sošolcem in nato šestošolcem, ki so se naslednje leto vključili v dodatni pouk angleščine. Ti so izrazili navdušenje nad načinom dela in pokazali veliko zanimanja, da bi tudi sami sodelovali v podobnih dejavnostih. Projekt smo predstavili tudi učencem in učiteljem v okviru Erasmus+ izmenjave, kjer je bil sprejet z velikim zanimanjem in občudovanjem, saj je pokazal, kako lahko kulturna dediščina in moderna tehnologija postaneta orodje za mednarodno povezovanje.

Seveda se je pri izvedbi pojavilo tudi nekaj izzivov. Največ težav je predstavljala organizacija snemanja, saj je bilo treba uskladiti čas, razdeliti vloge in zagotoviti tehnično opremo. Učenci so te izzive rešili s sodelovanjem in delitvijo nalog, kar je še dodatno prispevalo k razvoju njihovih socialnih in organizacijskih veščin. Cilji projekta so bili v celoti doseženi: učenci so razvili jezikovne, kulturne in digitalne kompetence, hkrati pa so se okrepili v samozavesti, ustvarjalnosti ter v razumevanju pomena domoljubja in aktivnega državljanstva.

Pomen novih pristopov na področju državljanskih kompetenc je v tem, da smo kulturno dediščino kraja uspeli predstaviti na drugačen, inovativen način ter jo povezati s sodobnimi učnimi metodami. Učenci so spoznali, da je kulturna dediščina lahko zanimiva, aktualna in pomembna tudi v današnjem času. Tak pristop jih je spodbudil, da jo cenijo, ohranjajo in negujejo ter ob tem razvijajo zavest, da je kulturna identiteta neločljiv del njihove prihodnosti v globalni družbi.

4 ZAKLJUČEK

Iskanje zakladov Kamnika ni bil le naslov projekta, ampak izkušnja, ki je učencem pokazala, kako trdne temelje lahko nudi domača kultura in kako daleč jih lahko ponese ustvarjalnost, ko se sreča z digitalnimi orodji. Ob raziskovanju Kamnika so spoznali, da je ponos na lastno dediščino nekaj, kar lahko nosijo s seboj, ko stopajo v svet. S projektom so zgodbe lokalne kulturne dediščine ponesli iz učilnice, jim dali sodoben izraz in jih delili z drugimi.

Največja moč projekta je bila v tem, da je učence preko digitalnih vsebin povezal z njihovimi kulturnimi koreninami ter jim dal občutek lastne vrednosti, hkrati pa samozavest in krila novih spoznanj, s katerimi bodo lažje poleteli v prihodnost.

5 VIRI IN LITERATURA

Andrin, A.; Eržen, V.; Kogoj, B.; Lesničar, B. (2016): *Učni načrt za angleščino*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Barle Lakota, Andreja; Rustja, E. (2006): *Državljanska in domovinska vzgoja.* Zbornik. Slovenska Bistrica.

Goodey, D.; Goodey, N. (2017): *Messages 2 New Edition.* Ljubljana: Založba Rokus Klett.

Krashen, S. D. (1988): *Second Language Acquisition and Second Language Learning*. Prentice-Hall International. Pridobljeno 31. 8. 2025, URL: http://www.sdkrashen.com/content/books/.

Kreuh, N.; Pesek, I.; Košutnik, R.; Čuk, A.; Možina Podbrščček, Ingrid (2023): *Projekt Dvig digitalne kompetentnosti se predstavi.* Pridobljeno 1. 9. 2025. URL: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/Drugi-konceptualni-dokumenti/kurikulum_za_razsirjeni_program_osnovne_sole-1.pdf

Prebilič, Vladimir; Barle Lakota, Andreja (2011): *Domoljubje v slovenskem šolskem sistemu.* Šolsko polje, letnik 22, št. 1/2, str. 175–185, 268–269.

Šenica Pavletič, Vera; Pevec, M.; Čekada Zorn, Špela; Dobnikar, A. (2014): *Aktivno državljanstvo in domovina. Zakaj in kako praznovati v šoli?* Pridobljeno 28. 8. 2025, URL: http://www.zrss.si/pdf/ADD-zakaj-in-kakopraznovati-v-soli.pdf

MEDPREDMETNA POVEZAVA PRI PREDMETU BIOLOGIJA V OKVIRU ŠPORTNEGA DNE

CROSS-CURRICULUM APPROACH TO BIOLOGY IN THE CONTEXT OF A SPORTS DAY

Marija Kresnik (marija.kresnik@sc-celje.si), profesorica biologije na Gimnaziji Lava, Šolski center Celje
Gimnazija Lava, Slovenija

Povzetek

Medpredmetne povezave omogočajo izkustveno učenje, kjer dijaki poleg formalnega pridobivajo znanje tudi na sodobnejše načine. V drugem letniku splošne gimnazije smo v okviru športnega dne povezali tri predmete: biologijo, geografijo in kemijo. Biološki del je obsegal tematsko učno pot okoli Šmartinskega jezera, kjer so dijaki spoznavali različne ekosisteme. Jezero je umetni vodni ekosistem, ki ščiti mesto Celje pred poplavami. Obiskovalci na 26 informativnih tablah spoznavajo živalske in rastlinske vrste. Dijaki so prejeli navodila, kako priti do jezera in opraviti naloge iz vseh treh predmetov. V skupinah po 7–8 dijakov so odgovarjali na vprašanja in določali travniške ter drevesne vrste z uporabo slikovnih ključev in aplikacije PlantNet. Namen je bil podati čim bolj točne odgovore in se čim hitreje vrniti na cilj. Pohod je trajal 4–5 ur. Dijaki so bili motivirani pri izpolnjevanju nalog, medsebojno so se dopolnjevali in si pomagali pri delu. Uspešno so uporabljali aplikacijo PlantNet.

Abstract

Cross-curriculum approaches enhance experiential learning, where students gain knowledge in more modern ways in addition to formal education. In the second year of secondary school, we combined three subjects as part of a sports day: biology, geography and chemistry. The biology part included a thematic trail around the Šmartin Lake, an artificial ecosystem protecting Celje from floods. Along the route, 26 information boards present plant and animal species. Students were guided to the lake and completed tasks from all three subjects. In groups of 7–8 classmates, they answered questions and identified meadow and tree species, using visual keys and the PlantNet app. The goal was to provide correct answers and reach the finish line quickly. The 4–5 hour hike encouraged motivation, cooperation and mutual support. Students successfully used PlantNet while actively engaging with natural ecosystems.

Ključne besede: biologija, PlantNet, rastlinske vrste, sodelovalno učenje, učna pot

Keywords: biology, PlantNet, plant species, collaborative learning, learning trail

1 UVOD

Sodelovanje v medpredmetni povezavi na primeru športnega dne se je v preteklih letih izkazalo kot izredno dragoceno. Dijaki so skozi konkretne izkušnje spoznavali okolico mesta Celja, naravne značilnosti in kulturno dediščino, ki se prepleta z zgodovino boja proti poplavam. Šmartinsko jezero, nastalo kot tehnični objekt, danes predstavlja simbol povezanosti človeka z naravo – umetni, a povsem domači element slovenske pokrajine, ki združuje varnost, rekreacijo in izobraževanje.

Pri izvedbi športnega dne smo povezali štiri predmete – poleg športne vzgoje še družboslovni predmet geografijo in dva predmeta s področja naravoslovja – biologijo in kemijo. Takšna zasnova je pokazala, da lahko interdisciplinarni pristop ustvari bogato učno izkušnjo, kjer se teorija naravno prepleta s prakso

V članku predstavljam biološki del medpredmetne povezave, ki jo izvajamo z dijaki drugega letnika. Ob tem velja poudariti, da tovrstni dnevi niso zgolj športna dejavnost, temveč pedagoški model, ki spodbuja raziskovalno radovednost, sodelovanje in kritično razmišljanje. Kot je zapisala ena izmed dijakinj: *»Pot ni zahtevna in je primerna tako za mlajše kot tudi starejše posameznike. Izkušnja je bila zelo zanimiva in poučna.«* Torej narava ni le učni prostor, temveč tudi prostor povezovanja in osebne rasti in pomemben del narodne indentitete.

2 REKREATIVNA UČNA POT

Rekreativna učna pot omogoča izkustveno in sodelovalno učenje po modelu, ki temelji na konkretni izkušnji, opazovanju, analizi ter povratni informaciji.

Na razmeroma kratki razdalji se obiskovalci lahko seznanijo z različnimi ekosistemi in spoznajo značilne predvsem rastlinske in živalske vrste. V času našega obiska smo srečevali številne meščane in okoličane, ki so se podali na pot predvsem z namenom rekreacije. To dokazuje, da učna pot ni le pedagoško sredstvo, temveč tudi prostor srečevanja in oblikovanja skupnostnih vezi.

Takšne učne poti imajo dvojno vlogo – po eni strani so priložnost za izobraževanje in raziskovanje, po drugi strani pa spodbujajo čustveno povezanost z naravnim prostorom. Ko dijaki ob opazovanju narave razvijejo občutek spoštovanja in odgovornosti do okolja, hkrati krepijo tudi občutek pripadnosti svojemu kraju in državi.

2.1 ZGODOVINSKI POMEN JEZERA IN DANAŠNJA VLOGA

2.1.1 ZGODOVINSKI PRIKAZ NASTANKA ŠMARTINSKEGA JEZERA

Šmartinsko jezero je nastalo z zajezitvijo potoka Koprivnica pri naselju Loče. Pregrada Loče je bila zgrajena leta 1970. Primarni namen je bil protipoplavna zaščita Celja (zmanjšanje nevarnosti visokih vod), dodatno pa rezervni/tehnološki vodni vir ter kasneje pomembno rekreacijsko in turistično območje. Arhivski zapis in občinske/posredne strokovne objave navajajo, da je po dokončanju zadrževalnika decembra 1970 »lahko stekla gradnja novejšega dela mesta Celje na Lavi in Ostrožnem«, kar izpostavlja urbanistični pomen zadrževalnika.

Vloga jezera se je v naslednjih desetletjih razširila. Čeprav je bil prvotno ustvarjen predvsem kot varovalni objekt pred poplavami, je hitro postal del vsakdanjega življenja prebivalcev Celja in širše regije. Jezero danes predstavlja eno najbolj prepoznavnih rekreacijskih središč v okolici, saj obiskovalcem ponuja številne možnosti za šport in sprostitev: od sprehodov in teka do kolesarjenja, ribolova in čolnarjenja. Z urejeno učilnico v naravi se je razvilo tudi v prostor za izobraževanje mladih generacij, ki tu spoznavajo pomen trajnostnega ravnanja z vodnimi viri in ohranjanja biotske raznovrstnosti.

Hkrati jezero odraža tudi razvojno dinamiko mesta Celja. Njegova ureditev je omogočila širitev urbanega prostora, hkrati pa je deloval kot simbol varnosti in napredka, saj je prebivalcem zagotavljal zaščito pred naravno ujmo, ki je desetletja krojila življenje ob Savinji. Danes je Šmartinsko jezero tudi pomembna turistična točka, ki privablja domače in tuje obiskovalce ter prispeva h gospodarskemu razvoju občine.

Zgodba jezera presega zgolj tehnično ureditev prostora; ponazarja, kako lahko človeški poseg v naravo, če je premišljen in načrtovan, ustvari novo vrednost – tako za varnost prebivalcev kot za ohranjanje naravne krajine in družbeno povezanost. Ob tem pa se poraja tudi odgovornost, da z jezerom ravnamo spoštljivo in preudarno, saj je postal del identitete mesta in širše skupnosti. Lahko bi rekli, da je Šmartinsko jezero eden izmed tistih prostorov, kjer se prepletata naravna in kulturna dediščina ter kjer se krepijo korenine narodovega drevesa: povezanost ljudi z zemljo, vodo in okoljem, ki jih oblikuje in povezuje v skupnost.

Slika 1: Šmartinsko jezero z označeno rekreativno učno potjo (Foto: Marija Kresnik)

2.1.2 UREDITEV EKOSISTEMSKE UČNE POTI

Ekosistemska učna pot ob Šmartinskem jezeru je bila zasnovana kot terenska učilnica za primerjalno spoznavanje naravnih in človeku prilagojenih ekosistemov v kulturni krajini jezera (gozd, vrbina, potok, močvirje, gozdni rob, umetno jezero, travniki, senožetni sadovnjak, njiva, drstišče ipd.), z izrecnim ciljem okrepiti ekološko znanje in ozaveščenost obiskovalcev. Pot je didaktično opremljena in vodi skozi različne življenjske prostore na kratki razdalji.

Po uradnih gozdnogospodarskih dokumentih je bila »v preteklem ureditvenem obdobju zgrajena ekosistemska učna pot ob južnem delu Šmartinskega jezera«; to pomeni, da je bila pot vzpostavljena pred letom 2019. Neodvisni lokalni viri potrjujejo, da je bila najpozneje do leta 2015 že v uporabi (omenjena pri priznanjih za urejanje športnih površin in pri urejanju pešpoti/tematskih poti okoli jezera).

Šmartinsko jezero, čeprav umetno, danes predstavlja povsem domači element slovenske pokrajine. Njegova zgodba je simbolna: nastalo je kot odgovor na naravno grožnjo, a se je razvilo v prostor srečevanja, učenja in sprostitve. Združuje naravno in kulturno dediščino ter ponazarja, kako lahko premišljen poseg v okolje ustvari novo vrednost – za skupnost, za naravo in za prihodnost.

2.2 SODELOVALNO IN IZKUSTVENO UČENJE

»Tradicionalne učne metode, kot so predavanje, demonstracija, delo s tekstom, zajamejo le del kroga izkustvenega učenja. Običajno poudarjajo pridobivanje sistematičnega abstraktnega znanja kot najvišji cilj, medtem ko so celovito doživljanje in osebne izkušnje učencev le sredstvo za dosego tega cilja. Metode izkustvenega učenja pa izzivajo, upoštevajo in utrjujejo posameznikove izkušnje, tako čutne kot čustvene, kot bistveno sestavino učenja« (Marentič Požarnik, 2000: 125).

»Po Lewinu je učenje integriran proces rasti, spreminjanja človeka, ki se odvija v štirih povezanih fazah. Začne se s konkretno izkušnjo (»tu in sedaj«), ki ji sledi zbiranje podatkov in razmišljujočih opažanj o tej izkušnji. Ti podatki se analizirajo, povežejo v abstraktne pojme in posplošitve ter se v obliki povratne informacije vrnejo nosilcem izkušnje. Konkretna izkušnja predstavlja preizkus veljavnosti abstraktnih pojmov, daje jim tudi življenjskost, oprijemljivost, osebni smisel« (Marentič Požarnik idr., 2019: 15).

»O sodelovalnem učenju govorimo, kadar učenci delajo v manjših skupinah z namenom, da bi dosegli skupni cilj. Delo je organizirano tako, da vsak član doseže maksimalen učni učinek in hkrati pomaga drugim, da tudi oni dosežejo kar največ. Osrednje mesto pri tem ima interakcija v skupini.

Osnovna načela, ki jih je treba upoštevati pri organizaciji sodelovalnega učenja, so:

- pozitivna povezanost (soodvisnost) med člani skupine; gre za skupne cilje, učence zanima napredek in uspeh drugih, zato si pomagajo, dokler vsi člani ne dosežejo ciljev (določenega znanja, spretnosti),
- neposredna interakcija pri skupnem načrtovanju, dogovarjanju, ovrednotenju rezultatov,
- jasno razvidna je odgovornost vsakega posameznika in njegov prispevek k delu skupine; ocenjuje se rezultat skupine kot povprečje individualnih rezultatov vsakega posameznika,
- skupine so heterogeno sestavljene glede na sposobnosti in druge značilnosti,
- vodenje je porazdeljeno.

Pomembni so spoznavni in čustveno-motivacijski in socialni cilji. Učenci ob tem pridobijo tudi socialne spretnosti komunikacije in sodelovanja (poslušati se, dajati in sprejemati pomoč, reševati konflikte, usklajevati besedno in nebesedno sporočanje), pa tudi druge spretnosti, povezane z učno nalogo: iskanje potrebnih informacij, njihovo posredovanje drugim, povezovanje, vrednotenje uspešnosti rešitev« (Marentič Požarnik, 2000: 240).

Iz prakse lahko povzamemo, da dijaki na tak način pridobijo veliko več kot zgolj teoretično znanje. Naučijo se prisluhniti drug drugemu, spoštovati različna mnenja ter razvijati empatijo. To so veščine, ki presegajo šolski prostor in so nepogrešljive v sodobni družbi. Sodelovalno delo tudi krepi občutek pripadnosti skupini, kar je še posebej pomembno v času adolescence, ko se oblikuje posameznikova identiteta.

Ob tem se dijaki učijo tudi odgovornosti – ne le do lastnega uspeha, temveč tudi do uspeha skupine. Ko spoznajo, da je napredek posameznika neločljivo povezan z napredkom celote, se razvija zavest o skupnem dobrem, kar predstavlja eno od temeljnih vrednot vsake skupnosti in države.

2.3 POTEK ŠPORTNEGA DNE

Vsak razred je bil razdeljen v 4 skupine po abecednem vrstnem redu. Polovica razreda, to sta bili dve skupini, sta bili določeni, da prehodita pot do Šmartinskega jezera in okrog, drugi dve skupini sta bili določeni za pohod na Celjsko kočo. Na pohodu okrog jezera se je zvrstilo 10 skupin, ki so hodile vsaka v nasprotni smeri, tako da so se na poti srečevale. Na začetku je vsaka skupina dobila delovni list z nalogami, ki so jih morali rešiti. Naloge so se nanašale na poznavanje geografskih značilnosti, poznavanja vsebin ekologije in botanike in metod določevanja anorganskih ionov ter določevanja kisika v jezerski vodi.

Na pohodu je bila pomembna organiziranost skupine in čas prehojene poti. S tem je skupina prispevala k čim boljši uvrstitvi posameznega razreda.

Na vsaki točki je bil najmanj en učitelj, ki je preveril prisotnost dijakov in jim pomagal pri reševanju nalog. Neupoštevanje navodil je vodilo v izločitev skupine in s tem k slabši uvrstitvi razreda.

Dijaki in dijakinje so se na koncu pohoda vrnili v šolo, kjer so oddali rešen delovni list učitelju. Ta jih je seznanil s časom, v katerem so opravili pohod. Po končanem pohodu smo učitelji delovne liste pregledali in točkovali odgovore.

2.4 DELOVNE NALOGE PRI PREDMETU BIOLOGIJA

Pri predmetu biologija so morali dijaki na učni poti prebrati tekst na spremljevalnih tablah, si ogledati posamezne ekosisteme in odgovoriti na zastavljena vprašanja. Na točki, kjer je bil učitelj biologije, so morali dijaki določiti vsaj pet rastlinskih vrst s pomočjo slikovnih rastlinskih ključev. Lahko so si pomagali z brezplačno aplikacijo PlantNet. Ta dejavnost je spodbudila natančno opazovanje in sodelovanje v skupini.

Ob tem je izredno dragoceno, da dijaki spoznajo pomen natančnega opazovanja in zanesljivega določanja vrst. Takšne naloge jih učijo znanstvenega pristopa, saj morajo svoja opažanja podkrepiti z dokazi in jih predstaviti skupini. S tem razvijajo tudi odgovornost do narave, hkrati pa pridobivajo raziskovalne spretnosti, ki so ključne za prihodnji študij in poklicno pot. Prav tako spoznavajo, da so rastlinske in živalske vrste sestavni del naravne dediščine, ki jo je treba varovati – tako kot varujemo jezik, kulturo in druge temelje narodove identitete.

Slika 2: Primeri spremljevalnih tabel na rekreativni učni poti (Foto: Marija Kresnik)

Slika 3: Primeri rastlin, ki so jih dijaki določali (Foto: Marija Kresnik)

Slika 4: Primeri gliv, ki so jih dijaki določali (Foto: Marija Kresnik)

3 ZAKLJUČEK

Medpredmetna povezava v okviru športnega dne je obogatila pouk in dijakom omogočila drugačno učno izkušnjo. Poudarila je pomen sodelovanja, izkustvenega učenja in povezovanja teorije s prakso. Izvedba je pokazala, da so dijaki zelo motivirani, pripravljeni sodelovati in da z veseljem uporabljajo sodobna orodja, kot je aplikacija PlantNet.

Dijaki so dogodek doživeli kot nekaj več kot le šolsko obveznost. Ena izmed dijakinj je zapisala: *»Izkušnja je bila zelo zanimiva in poučna, hkrati pa nas je popeljala še v druge, nam malo manj poznane predele Celja. S skupino smo se na pohodu še bolj povezali in verjamem, da nam bo spomin na tisti športni dan vsem ostal v lepem spominu.«* Druga pa je dodala: *»Morda si več zapomniš s praktičnim delom v naravi kot pa v razredu pri uri.«* Takšne izjave potrjujejo, da izkustveno učenje ne gradi le znanja, temveč tudi odnose, pripadnost in osebno rast.

Poleg pridobivanja naravoslovnih znanj ima tovrstna izkušnja tudi pomembno vzgojno razsežnost. Učna pot ob Šmartinskem jezeru dijakom omogoča, da spoznavajo naravne lepote in bogastvo svoje domovine, hkrati pa razvijajo zavest o pomenu varovanja okolja. Skrb za naravo ni zgolj okoljska odgovornost – je dejanje ljubezni do domovine. Ko varujemo gozdove, vode in živalske vrste, varujemo tudi svojo identiteto, prihodnost in vrednote, ki nas kot skupnost povezujejo.

Če si narod predstavljamo kot mogočno drevo, so korenine tega drevesa prav naši naravni viri, kulturna krajina in skupne vrednote. Močne korenine omogočajo stabilnost in rast, zato je naloga šole in širše skupnosti, da pri mladih vzgajamo spoštovanje do domovine in države ter odgovornost za ohranjanje naravnih in kulturnih danosti. Na ta način športni dan presega okvir rekreacije in postane del celostne vzgoje, ki dijake usmerja k zavestnemu državljanstvu, spoštovanju tradicije in trajnostnemu razvoju.

4 LITERATURA

Zgodovinski arhiv Celje (2016): *Šmartinsko jezero in kolaž spominov*. Pridobljeno s spletne strani 27. 8. 2025: https://zac.si/2016/09/08/smartinsko-jezero-in-kolaz-spominov/

Spletna stran Šmartinskega jezera: Pridobljeno s spletne strani 27. 8. 2025: https://smartinskojezero.si/

Pridobljeno s spletne strani 27. 8. 2025: Portal GOV.SICelje.infozac.si

Požarnik Marentič, Barica (2020): *Moje življenje, moje učenje*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Požarnik Marentič, Barica; Šarić, Marjeta; Šteh, Barbara (2019): *Izkustveno učenje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Požarnik Marentič, Barica (2000*): Psihologija učenja in pouka*. Ljubljana: DZS.

5 PRILOGE

Priloga 1: Učni list: Šmartinsko jezero – ekosistemska učna pot

Učni list Šmartinsko jezero - ekosistemska učna pot

Na poti opazuj naravo. Ustavi se in preberi tekst na spremljevalnih tablah, predvsem na treh: Plankton in rastline, Potok, Senožetni sadovnjak

Odgovori na naslednja vprašanja:

1. Katere naravne ekosisteme boš opazoval na 2 km dolgi poti? Navedi 3 primere! (3t)

2. Navedi 3 umetne ekosisteme!(3t)

3. Razloži pomen fitoplanktona v jezeru! Zakaj se prekomerno razmnožuje?(2t)

4. Kateri potok se izliva v Šmartinsko jezero in kakšen je pomen tega potoka? Katera žival živi potoku?(3t)

5. Na skici označi mesto, kjer si s pomočjo aplikacije PlantNet določil 3 rastline. Napiši slovenska imena rastlin!(4t)

6. Zakaj je za senožetni sadovnjak značilna velika vrstna pestrost?(3t)

NACIONALNA IDENTITETA IN DIGITALNA DOBA: OHRANJANJE NAŠIH KORENIN V GLOBALIZIRANEM SVETU, KI GA POGANJA UMETNA INTELIGENCA

NATIONAL IDENTITY AND THE DIGITAL AGE: PRESERVING OUR ROOTS IN A GLOBALISED, AI-DRIVEN WORLD

Doc. dr. Octavian-Mihai Machidon (octavian.machidon@fri.uni-lj.si), Fakulteta za računalništvo in informatiko, Univerza v Ljubljani, Romunija

Povzetek

Z naglim širjenjem digitalne tehnologije in umetne inteligence (UI) se spreminja način, kako posamezniki oblikujejo identiteto in se navezujejo na svojo kulturno dediščino. Tako kot ta orodja ustvarjajo priložnosti za inovacije in globalno povezovanje, prinašajo s seboj tudi tveganje za čustveno neravnovesje, socialno izključenost in kognitivno razbremenitev, kar slabi korenine nacionalne identitete. Ta prispevek preučuje vse te izzive skozi prizmo digitalne globalizacije, psihosocialnih vplivov, ki jih ima UI, in tradicionalne vloge izobraževanja pri oblikovanju narodne identitete. Izhajamo iz trditve, da lahko mlajše generacije brez premišljenih strategij sprejmejo homogenizirane, globalizirane identitete, ločene od podedovanih tradicij, in izgubijo izpred oči boje in delo, s katerim so naši predniki ustvarili kulturne in državljanske institucije. V izogib temu prispevek predlaga štiri praktične strategije: vključitev digitalne pismenosti in pismenosti na področju UI v učne načrte; ohranjanje bistvenih človeških veščin, kot so reševanje problemov in razmišljanje; krepitev kulturne kontinuitete prek pobud znotraj lokalnih skupnosti; in zmanjšanje vpliva osebnega pristopa UI s poenoteno naracijo v državljanski vzgoji. Vsi ti ukrepi skupaj zagotavljajo, da tehnološki napredek bogati kolektivni spomin, namesto da ga nadomešča, ter spodbuja odpornost in ukoreninjenost v globaliziranem svetu, ki ga poganja umetna inteligenca.

Abstract

The rapid expansion of digital technologies and artificial intelligence (AI) is reshaping how individuals form their identities and relate to their cultural heritage. While these tools create opportunities for innovation and global connection, they also introduce risks of emotional dysregulation, social displacement, and cognitive offloading, which can weaken the roots of national identity. This paper examines these challenges through the lenses of digital globalisation, the psychosocial impacts of AI, and the traditional role of education in nation-building. It argues that without deliberate strategies, younger generations may adopt homogenised, globalised identities detached from inherited traditions, losing sight of the struggles and labour that built the cultural and civic institutions they now inherit. To address this, the paper proposes four practical strategies: embedding digital and AI literacy into curricula; preserving essential human skills such as problem-solving and reflection; strengthening cultural continuity through community-based initiatives; and balancing AI personalisation with shared narratives in civic education. Taken together, these measures aim to ensure that technological progress enriches rather than replaces collective memory, fostering resilience and rootedness in a globalised, AI-driven world.

Ključne besede: digitalna globalizacija, državljanska vzgoja, kritično mišljenje, nacionalna identiteta, umetna inteligenca

Keyworsd: artificial intelligence, digital globalisation, civic education, critical thinking, national identity

1 UVOD

Digitalna doba je globoko spremenila temelje človeških odnosov, znanja in pripadnosti. Globalizirane spletne platforme, družbena omrežja in vse bolj sofisticirani sistemi umetne inteligence (UI) spreminjajo način, kako posamezniki vzpostavljajo stike, komunicirajo in oblikujejo svoje identitete. Čeprav te spremembe prinašajo priložnosti za inovacije in dialog, hkrati ogrožajo kontinuiteto kulturne dediščine in nacionalne identitete. Enotna naracija in skupne vrednote, ki so se nekoč prenašale prek družine, šole in skupnosti, so zdaj ogrožene zaradi algoritmov. Ti dajejo prednost takojšnosti, zabavi in globalni homogenosti, medtem ko zgodovinsko kontinuiteto in lokalno zakoreninjenost zapostavljajo.

Nacionalna identiteta, ki je zgodovinsko zakoreninjena v jeziku, tradicijah in skupnem spominu, se zdaj sooča s pritiski, ki presegajo geografske in kulturne meje. Zlasti mladi razvijajo digitalne identitete, ki uspevajo v virtualnih, brezmejnih prostorih; to lahko oslabi vezi z dediščino in kolektivnim spominom (Kim et al., 2025; Singh et al., 2025). Znanstveniki opozarjajo, da lahko čustvena odvisnost od umetne inteligence in zamenjava človeške interakcije z odzivanjem na stroje vodi do odtujenosti, zmanjšane empatije in izgube identitete (Parsakia, 2023; Dubey et al., 2024). Ta dinamika ne vpliva le na duševno stanje posameznika, ampak spodkopava tudi socialno povezanost in kulturno kontinuiteto, na katerih temelji nacionalna identiteta.

Ta prispevek je razdeljen na štiri dele. Najprej predstavi teoretične vidike nacionalne identitete, digitalne globalizacije in psihosocialnih tveganj umetne inteligence. Drugič, preuči, kako lahko tehnologija, ki temelji na umetni inteligenci, spodkoplje skupno narodovo kulturno ozadje in nadomesti socialno interakcijo, zlasti med mladimi. Tretjič, posveti se praktičnim izobraževalnim in kulturnim strategijam, ki lahko preprečijo ta tveganja in ohranijo ukoreninjenost tudi v digitalni dobi. Nazadnje zaključuje z razmišljanjem o tem, kako lahko družba zagotovi, da tehnološki napredek obogati kolektivno kulturno dediščino, namesto da jo nadomesti.

2 TEORETIČNO OZADJE

2.1 NACIONALNA IDENTITETA V GLOBALIZIRANEM KONTEKSTU

Nacionalna identiteta se je osnovala na osnovi kontinuitete skozi skupno zgodovino, jezik in kulturni spomin. Ob tem daje kolektivni občutek pripadnosti, ki presega osebno izkušnjo in ljudi povezuje v domovino in skupnost. Tradicionalno sta se lojalnost in kulturna zakoreninjenost krepili skozi družinsko življenje, lokalne institucije in državno izobraževanje.

V dobi digitalne globalizacije pa so ta sidrišča podvržena izrednim pritiskom. Spletna omrežja in digitalne skupnosti posameznikom omogočajo oblikovanje identitet, ki so ločene od geografije in podedovanih tradicij (Al Toobi, 2025). To ustvarja paradoks: po eni strani digitalni prostori omogočajo nadvse enostavno povezovanje in komunikacijo; po drugi strani spodkopavajo nacionalno povezanost, saj lokalne stike nadomeščajo z brezmejnimi pripadnostmi.

2.2 ČUSTVENO NERAVNOVESJE IN DRUŽBENO IZKLJUČEVANJE V DOBI UMETNE INTELIGENCE

Širjenje sistemov umetne inteligence v vsakdanjem življenju ima globoke psihosocialne posledice. Močno odvisnost od interakcije z umetno inteligenco znanstveniki povezujejo s čustvenim neravnovesjem in oslabljenimi družbenimi vezmi. Tako lahko, na primer, odvisnost od klepetalnih robotov, katerih namen je nadomestiti človeško družbo, vodi v odtujenost, izgubo identitete in zmanjšano samozavest (Kim et al., 2025; Parsakia, 2023). Pojavljajo se tudi opozorila, da je sposobnost umetne inteligence, kako izraziti empatijo, omejena, kar spodbuja površinske interakcije in umanjkanje pristne socialne podpore (Samala et al., 2025; Dubey et al., 2024).

Ta dinamika je še posebej izrazita med mladimi, ki vse bolj nadomeščajo osebna srečanja z digitalnimi odnosi. Študije poudarjajo tveganja, kot so povečana tesnoba, nihanje razpoloženja in socialna izolacija (Ali et al.,

2024; Yankouskaya et al., 2025). Zaradi oslabljenih skupnostnih vezi je ogroženo posameznikovo dobro počutje. Ravno tako pa je spodkopana možnost medgeneracijskega prenosa vrednot in tradicij, ki so bistveni za ohranjanje nacionalne identitete.

2.3 OBLIKOVANJE NARODA IN VLOGA IZOBRAŽEVANJA

Izobraževanje že dolgo služi kot osrednji instrument oblikovanja narodne identitete. Države so vedno z učnimi načrti, jezikovno politiko in državljanskim izobraževanjem gojile občutek pripadnosti in lojalnosti (Fouka in Reich, 2025). Obvezno šolanje je v preteklosti ustvarilo skupne izkušnje, ki so homogenizirale prebivalstvo in spodbujale povezanost, bodisi z učenjem nacionalne zgodovine, standardizacijo jezika ali z vzpostavljanjem stikov med različnimi skupinami.

Uvedba umetne inteligence v izobraževanje pa sproža zapletena vprašanja. Po mnenju (Fouka in Reich, 2025) lahko umetna inteligenca okrepi prizadevanja za gradnjo nacionalnosti, če v učne načrte učinkovito vključujemo pripovedi resničnih zgodb, če državljansko učenje personaliziramo in če zagotavljamo izkustvenost. Hkrati pa se ravno zaradi dejstva, da zmore umetna inteligenca sporočila osebno prilagajati, zmanjšuje homogenizacijski učinek množičnega izobraževanja. Če namreč vsak učenec prejme drugačno državljansko ali kulturno sporočilo, se lahko skupna podlaga nacionalne identitete razdrobi.

2.4 GLOBALNA TVEGANJA DIGITALNE LOJALNOSTI

Dodatno tveganje za nacionalno povezanost v digitalni dobi je pojav t. i. digitalne lojalnosti. Namesto lojalnosti do domovine in podedovane kulture lahko posamezniki, zlasti mladi, razvijejo zvestobo do spletnih vplivnežev, algoritmičnih skupnosti ali globalnih potrošniških blagovnih znamk. Ta premik lahko oslabi združevalno moč nacionalne identitete, saj posameznike vključuje v virtualne povezave, ki presegajo geografijo in tradicijo (Al Toobi, 2025).

Digitalno zvestobo krepi prepričevalna moč velikih tehnoloških korporacij in zasvojenost, ki jo povzročajo družbene platforme. Sčasoma lahko takšne navezanosti preoblikujejo naše vrednote in norme ter nadomestijo vezi, ki so temeljile na dediščini, z abstraktnimi digitalnimi identitetami. V skrajnih primerih se državljani lahko počutijo bolj povezani z globalnimi spletnimi subkulturami kot s svojo lastno državo, kar oslabi tako državljansko zavest kot medgeneracijski prenos kulture.

Ta pojav ni značilen le za eno državo, ampak predstavlja globalni izziv: obstaja tveganje, da bodo skupne kulturne zgodbe izginile v korist algoritmično izbranih izkušenj. Za prihodnost državljanstva in izobraževanja je ključno vprašanje, ali se bodo digitalna orodja izkoristila za krepitev kulturne kontinuitete ali pa bo digitalna lojalnost še dodatno razdrobila kolektivno identiteto.

2.5 KOGNITIVNO RAZBREMENJEVANJE IN POMANJKANJE KRITIČNEGA MIŠLJENJA

Našo digitalno dobo poganja umetna inteligenca, oboje pa je tesno povezano s kognitivnim razbremenjevanjem. Dejstvo, da slednje negativno vpliva na naše razmišljanje in kritično mišljenje, vzbuja skrb. Kognitivno razbremenjevanje se nanaša na prenašanje nalog, povezanih s spominom, analizo in reševanjem problemov, na zunanje sisteme, kot so pametni telefoni, iskalniki ali klepetalni roboti. Čeprav razbremenjevanje lahko poveča učinkovitost pri nekaterih nalogah, lahko prevelika odvisnost od UI oslabi mentalni napor, potreben za poglobljeno učenje, razmišljanje in neodvisno presojanje (Sarabadani in Ghatar, 2025; Gong in Yang, 2024).

Raziskave kažejo, da lahko študenti in strokovnjaki, ki se pogosto poslužujejo umetne inteligence, zaobidejo tisti koristni miselni napor, ki spodbuja kritično mišljenje. Tako ostaja njihovo intelektualno udejstvovanje na površini, namesto da bi prodrlo do aktivnega razmišljanja (Burns, 2025; Wiederhold, 2025). Lepo zveneči in samozavestni zapisi umetne inteligence pogosto odvračajo od skepticizma in razumne presoje, kar spodbuja

nekritično sprejemanje odgovorov, ki jih ustvari stroj (Singh et al., 2025; Wiederhold, 2025). Sčasoma lahko to vodi do t. i. »kognitivne lenobe« (Gerlich, 2024) ali celo »digitalne demence« (Wiederhold, 2025), pri kateri posamezniki izgubijo vzdržljivost za trajno analitično mišljenje.

Povezave z nacionalno identiteto so očitne. Kritično mišljenje je temelj državljanske vzgoje. Le na ta način zmorejo učenci, dijaki in študentje kritično presojati zgodovinske dogodke, kritično ovrednotiti različne interpretacije istega dogodka ter sodelovati v demokratičnem diskurzu. Ko UI nadomesti te procese, lahko učenci postanejo pasivni prejemniki vnaprej pripravljenih pripovedi (Kim et al., 2025; Jose et al., 2025). To jih naredi bolj ranljive za algoritmično izbrane informacije, za globalizirano digitalno kulturo ali celo subtilno propagando (Larson et al., 2024; Fasoli et al., 2025). Na ta način kognitivno razbremenjevanje ne vpliva le na osebno mišljenje, ampak tudi spodkopava skupno intelektualno podlago, na kateri temeljita nacionalna identiteta in državljanska odgovornost.

3 PRAKTIČNE STRATEGIJE ZA KREPITEV NACIONALNE IDENTITETE V DIGITALNI DOBI

Tveganja, ki jih digitalizacija in umetna inteligenca predstavlja za nacionalno identiteto, so resnična, vendar niso neizogibna. Izobraževalni proces in kulturna politika lahko oblikujeta načine, kako naj mladi uporabljajo te tehnologije, da bo ta uporaba vodila k okrepitvi kulturnih korenin in ne k njihovi slabitvi. Iskati moramo torej načine, kako mlade potegniti iz pasivnosti, kako jih spodbujati, da niso takoj zadovoljni z izidom, ter kako preprečiti razgradnjo identitet. Gojiti moramo digitalno razsodnost, ohranjati človeške spretnosti, jih seznaniti s še živimi kulturnimi praksami in ohranjati ravnovesje med osebnimi zgodbami in družbeno sprejetimi pripovedmi. Ti pristopi skupaj nakazujejo pot za spodbujanje odpornosti in ukoreninjenosti v globaliziranem svetu, ki ga poganja umetna inteligenca.

3.1 DIGITALNA PISMENOST IN OPISMENJEVANJE NA PODROČJU UMETNE INTELIGENCE

Eno od najvidnejših priporočil novejših študij je, da ne sme izobraževalni sistem učence zgolj učiti, kako različna orodja umetne inteligence uporabljati. Namesto tega jih mora usposobiti, da bodo znali v ta orodja podvomiti in njihove zapise pravilno interpretirati. Za to pa je potrebno, da v šolske kurikulume vključimo module, kot so umetna inteligenca, digitalno državljanstvo in kritično mišljenje (Kim et al., 2025; Gong in Yang, 2024; Yan et al., 2024). Učenci potrebujejo usmeritve, da se naučijo prepoznavati, kdaj so rezultati umetne inteligence koristni in kdaj so zavajajoči, nepopolni ali pristranski. Da bi to dosegli, lahko učitelji oblikujejo pouk tako, da namensko izberejo izhodišča za refleksijo, da nudijo učencem izkušnjo učenja z in brez UI in da skupaj z učenci primerjajo odgovore, ki so rezultat človeškega razmišljanja, z odgovori, ki jih ustvari stroj (Jose et al., 2025; Qu et al., 2025). Takšne prakse spreminjajo UI iz priročnega orodja v sredstvo, ki vodi do globljega razmišljanja.

Razvijanje teh veščin ima neposreden vpliv na kulturno in nacionalno identiteto. Brez usposabljanja mladi tvegajo, da postanejo pasivni potrošniki algoritmično generiranih informacij; z lahkoto potem sprejemajo homogenizirane poglede, ki zabrisujejo lokalne nianse. Z usposabljanjem pa se lahko kritično vključijo in z razsodnostjo ocenjujejo predstavitve zgodovine, državljanske razprave in kulturne vsebine. Zaradi tega je manj verjetno, da bodo nekritično sprejeli globalizirano, standardizirano identiteto, in bolj verjetno, da bodo prepoznali bogastvo in edinstvenost lastne dediščine. V tem smislu je pismenost na področju UI ne le tehnična spretnost, ampak tudi zaščita kulturne kontinuitete.

Slednjo trditev lahko ponazorimo z nekaj praktičnimi dejavnostmi v razredu. Na primer, učenci lahko primerjajo povzetek nacionalnega zgodovinskega dogodka, ki ga je ustvarila umetna inteligenca, s primarnimi viri ali ustnimi zgodbami iz lokalne skupnosti. Ob tem so pozorni na izpuščanja, pristranskosti ali izkrivljanja v različici, ustvarjeni z UI. Takšne vaje ne poučujejo le digitalnih veščin, ampak oblikujejo zavest o pomenu avtentičnih

zgodb, ostrijo kritične sposobnosti in poglabljajo spoštovanje do življenjskih izkušenj, ki oblikujejo kolektivni spomin naroda.

3.2 OHRANJANJE IN UPORABA ČLOVEŠKIH SPOSOBNOSTI

Poleg digitalne pismenosti je enako nujna tudi ohranitev ključnih človeških sposobnosti, ki so v času vseprisotne avtomatizacije ogrožene. Sposobnosti, kot so reševanje problemov, ustvarjalnost, spomin, kritično mišljenje in razmišljanje, niso le akademski dosežki, temveč so orodja, ki prinašajo v družbo novosti, prenašajo dediščino in ohranjajo kolektivno identiteto. Znanstveniki opozarjajo, da prekomerno zanašanje na umetno inteligenco oslabi te sposobnosti in spodbuja navade takojšnjega zadovoljevanja potreb in pasivne potrošnje (Wiederhold, 2025; Samala et al., 2025; Shukla et al., 2025). Ko se zdi, da je znanje, umetnost in celo sprejemanje odločitev dosegljivo brez truda - s klikom na gumb, lahko mladi izgubijo izpred oči zgodovinske boje in delo, ki so ustvarili kulturne zaklade in državljanske institucije, dedovane iz generacije v generacijo(Dubey et al., 2024; Paić in Serkin, 2025).

Ohranjanje teh veščin je zato več kot le vprašanje kognitivnega zdravja; je dejanje ohranjanja kulture. Z vztrajnim prizadevanjem, izvirnim reševanjem problemov in spodbujanjem reflektiranja lahko učencem pomagamo razviti zavedanje, da spomeniki, literatura in javne institucije niso nastale čez noč, ampak so rezultat vztrajnosti in žrtvovanja več generacij. S takšnim zavedanjem gojimo hvaležnost do prednikov in krepimo ukoreninjenost nacionalne identitete v narodovi zgodovini.

Izobraževalna praksa bo takšno usmeritev spodbujala, če bomo namensko oblikovali takšno učno okolje, ki daje prednost globljemu dojemanju, ne glede na čas, ki ga za to porabimo. Pri ocenjevanju bomo na primer dali prednost izvirnosti, poglobljeni razlagi in samostojni analizi, narejeni brez pomoči umetne inteligence (Premkumar et al., 2024; Mei in Weber, 2025). Če se bomo odločili za projektno učenje, lahko vanj vključimo nalogo, kot je obnova lokalne kulturne znamenitosti, pri čemer morajo učenci najprej ročno zapisati svoja razmišljanja in šele pozneje uporabiti orodja umetne inteligence – npr. za arhiviranje ali predstavitev svojega dela. Na ta način tehnologija dopolnjuje, vendar ne nadomešča človekovega dela; ostaja orodje in ne postaja naš gospodar. S takšnim pedagoškim pristopom bomo zagotovili, da ostanejo bistvene kognitivne sposobnosti aktivne, hkrati pa bomo povezali učence s kulturno dediščino, ki je zaznamovala njihovo skupnost.

3.3 SKUPNOST IN KULTURNA SIDRIŠČA

Ohranjanje nacionalne identitete zahteva več kot le poučevanje v učilnici; odvisno je od ukoreninjenosti izobraževanja v lokalno okolje. Čeprav so digitalna orodja postala osrednji način komuniciranja mladih s svetom, se oblikovanje avtentične identitete še vedno opira na izkustvena doživetja, ki posameznike povezujejo z njihovo dediščino. Zato so zelo dobrodošle pobude, ki vključujejo tako digitalno tehnologijo kakor tudi medosebno interakcijo, saj pomagajo preprečevati erozijo socialnih vezi v kulturi, ki jo poganja umetna inteligenca. Primeri takšnih učnih projektov so: medgeneracijski intervjuji, lokalni festivali dediščine ali lokalni projekti obnove kulturne dediščine (Wiederhold, 2025; Clemente-Suárez et al., 2024).

UI lahko pri tem zagotovo igra podporno vlogo. Orodja, ki omogočajo transkripcijo, podnaslavljanje ali prevajanje, lahko kulturne dogodke in ustno izročilo naredijo dostopnejše, zlasti za raznolike ali večjezične skupnosti. Vendar pa mora bistvo teh projektov ostati človeška interakcija, refleksija in skupna izkušnja. Če tehnologija postane glavno sredstvo, obstaja nevarnost, da se kulturni spomin zreducira na abstrakten digitalni arhiv namesto na živo tradicijo.

Praktične pobude kažejo, kako je mogoče doseči to ravnovesje. Učenci lahko ustno opravijo intervjuje o zgodovinskih dogodkih s starejšimi v svoji skupnosti; pogovore prepišejo ročno, da okrepijo pozorno poslušanje in refleksivno prakso. Šele po tej začetni fazi vpeljemo orodja umetne inteligence, ki nam pomagajo arhivirati, prevajati ali predstaviti izbrane zgodbe. Takšen pristop zagotavlja, da tehnologija okrepi, namesto da nadomesti medosebna srečanja, prek katerih se prenaša kulturna identiteta. Na ta način mladi doživljajo

dediščino kot nekaj oprijemljivega, kar jih spominja, da nacionalna identiteta ni statična informacija, shranjena v podatkovnih bazah, ampak živa praksa, ki zahteva njihovo aktivno sodelovanje.

3.4 URAVNOTEŽENJE PERSONALIZACIJE IN SKUPNIH ZGODB

Ena najbolj cenjenih lastnosti umetne inteligence v izobraževanju je njena sposobnost personalizacije: prilagodljive platforme lahko vsebino prilagodijo individualnim učnim stilom, hitrosti razumevanja in interesom. Čeprav ta prilagodljivost lahko močno izboljša vključenost in razumevanje, pa prinaša tudi tveganja, če se uporablja brez omejitev. Če personalizacija preveč razdrobi izkušnje učencev, to spodkopava skupne temelje, ki so v preteklosti omogočali izobraževanju, da gradi kolektivno identiteto (Fouka in Reich, 2025).

Nacionalne zgodbe, ki se prenašajo skozi zgodovino, literaturo in državljansko vzgojo, niso naključne v šolanju; so hrbtenica pripadnosti, ki učencem zagotavlja skupne referenčne točke in občutek kontinuitete med generacijami. Če je vsak učenec voden po popolnoma individualizirani poti, se te skupne zgodbe lahko razredčijo ali celo izgubijo, zaradi česar ostanejo učenci brez skupnega kulturnega besednjaka, ki bi jih vezal na njihove vrstnike in širšo skupnost.

Umetna inteligenca se zato ne sme uporabljati kot nadomestilo za te skupne narodove zgodbe, ampak kot orodje za poglobitev njihovega razumevanja in pomena. Na primer, medtem ko se pouk nacionalne zgodovine lahko podpira z zemljevidi, časovnicami ali simulacijami, ki jih ustvari umetna inteligenca, mora osrednja zgodba o razvoju naroda ostati enaka za vse učence. Izobraževalne oblasti lahko to zagotovijo tako, da zahtevajo, da pouk, podprt z umetno inteligenco, vključuje osnovne državljanske in zgodovinske vsebine, s čimer se zagotovi, da se vsak učenec, ne glede na personalizacijo, sreča z istimi temeljnimi kulturnimi referenčnimi točkami.

Na ta način personalizacija postane instrument obogatitve in ne delitve: učenci imajo koristi od prilagojene podpore, hkrati pa še vedno sodelujejo v kolektivnem projektu prenašanja kulture. Z doseganjem tega ravnovesja lahko izobraževalni sistem izkoristi prednosti umetne inteligence, ne da bi žrtvoval skupne zgodbe, ki omogočajo skupno identiteto.

4 ZAKLJUČEK

Umetna inteligenca in digitalna omrežja prinašajo veliko možnosti za razvoj kulturne identitete, hkrati pa ji predstavljajo tudi grožnjo. Po eni strani algoritmične platforme in stroji spodbujajo pasivnost, takojšnje zadovoljevanje potreb in razdrobljeno lojalnost, kar lahko spodkopava občutek nacionalne povezanosti. Po drugi strani pa lahko iste tehnologije, če se jih pametno uporablja, postanejo orodja za oživitev državljanskega znanja, prenašanje kulturne dediščine in krepitev socialnih vezi.

V prispevku je poudarjeno, da tveganja niso le tehnična, ampak tudi kulturna: čustvena odvisnost od umetne inteligence lahko oslabi empatijo, kognitivno razbremenjevanje lahko zmanjša kritično mišljenje, digitalna lojalnost pa lahko izpodrine podedovane tradicije. Vendar se vsem tem nevarnostim lahko ognemo. Če bomo učence opismenjevali na področju umetne inteligence, če bomo v šolah razvijali kritično razmišljanje, če bomo ohranjali osnovne človeške spretnosti, če bomo kot šola sodelovali pri posameznih dogodkih lokalne skupnosti in če si bomo prizadevali, da določene narodove zgodbe ostajajo skupni del državljanskega izobraževanja za vse učence, potem nam bodo tehnološke novosti prinesle kulturno obogatitev in ne kulturnega razkroja.

Tehnologijo, zlasti umetno inteligenco, lahko upravičeno obravnavamo kot enega vrhuncev človeške ustvarjalnosti: kot produkt stoletij nabranega znanja, domišljije in vztrajnosti. Vendar nas zgodovina opominja, da človeška ustvarjalnost najbolj cveti, ko vidimo v svojih prizadevanjih globok pomen in skupno dobro. Narodi se niso izoblikovali le iz stremljenja po večji učinkovitosti ali koristnosti. Zrasli so iz želje po velikih ciljih, svobodi, pravičnosti, dostojanstvu in pripadnosti. Da bi to dosegli, so ljudje vložili veliko svojega truda in žrtvovanja. Enaka velja tudi danes. Če bomo v umetni inteligenci iskali le hitrost, produktivnost ali udobje, tvegamo, da bomo izvotlili prav tiste vrednote in kulturno globino, ki nas ohranjajo. Namesto tega moramo tako

kot posamezniki in tudi kot družba uporabo umetne inteligence utemeljiti na globljih ciljih: ohranjanju dediščine, gojenju identitete in prizadevanju za človeški razcvet. Vodilo, kako tehnologijo vključujemo v svoje življenje, nam mora biti ohranjanje globljega razumevanja in ne hlepenje po hitri koristi. Samo tako nam lahko umetna inteligenca služi kot orodje, ki bogati nacionalno identiteto ali nek osebni cilj ter ju ne ogroža.

5 VIRI IN LITERATURA

Al Toobi, Muamar bin Ali (2025): *National identity in the face of digital globalisation.* Oman Daily Observer, 22. 1. 2025. Pridobljeno 8. 9. 2025: https://www.omanobserver.om

Ali, Zeeshan; Janarthanan, Jayaprakash; Mohan, Prasanna (2024): *Understanding digital dementia and cognitive impact in the current era of the internet*: a review. Cureus, 16(9).

Burns, Lawrence R. (2025): Beyond Problem-Solving: The *Future of Learning in an AI-Driven World. Creative Education,* 16(4), str. 520–534.

Clemente-Suárez, Vicente Javier; Beltrán-Velasco, Ana Isabel; Herrero-Roldán, Silvia; Rodriguez-Besteiro, Stephanie; Martínez-Guardado, Ismael; Martín-Rodríguez, Alexandra; Tornero-Aguilera, Jose Francisco (2024): *Digital device usage and childhood cognitive development: Exploring effects on cognitive abilities.* Children, 11(11), str. 1299.

Dubey, Souvik; Ghosh, Ritwik; Dubey, Mahua Jana; Chatterjee, Subhankar; Das, Shambaditya; Benito-León, Julián (2024): *Redefining cognitive domains in the era of ChatGPT: A comprehensive analysis of artificial intelligence's influence and future implications*. Medical Research Archives, 12(6), str. 5383.

Fasoli, Marco; Cassinadri, Guido; Ienca, Marcello (2025): *The Dark Side of Cognitive Enhancement:* A Framework for the Technologically Induced Cognitive Diminishment. Journal of Cognitive Enhancement, 1–14.

Fouka, Vasiliki; Reich, Bryony (2025): *Nation Building and AI. V The Political Economy of Artificial Intelligence. Chicago:* University of Chicago Press. Pridobljeno 8. 9. 2025: http://www.nber.org/chapters/c15129.

Gerlich, Michael (2024): *Balancing Excitement and Cognitive Costs:* Trust in AI and the Erosion of Critical Thinking Through Cognitive Offloading. SSRN preprint, št. 4994204.

Gong, Chen; Yang, Yang (2024*): Google effects on memory: a meta-analytical review of the media effects of intensive Internet search behavior*. Frontiers in Public Health, 12, str. 1332030.

Jose, Binny; Cherian, Jaya; Verghis, Alie Molly; Varghise, Sony Mary; S, Mumthas; Joseph, Sibichan (2025): *The cognitive paradox of AI in education*: between enhancement and erosion. Frontiers in Psychology, 16, str. 1550621.

Kim, Jeff JH; Soh, Junyoung; Kadkol, Shrinidhi; Solomon, Itay; Yeh, Hyelin; Srivatsa, Adith V.; Nahass, George R. idr. (2025): *AI anxiety*: A comprehensive analysis of psychological factors and interventions. AI and Ethics, 1–17.

Larson, Barbara Z.; Moser, Christine; Caza, Arran; Muehlfeld, Katrin; Colombo, Laura A. (2024): *Critical thinking in the age of generative AI.* Academy of Management Learning & Education, 23(3), str. 373–378.

Mei, Katelyn Xiaoying; Weber, Nic (2025): *Designing AI Systems that Augment Human Performed vs.* Demonstrated Critical Thinking. arXiv preprint, arXiv:2504.14689.

Paić, Guy; Serkin, Leonid (2025): *The impact of artificial intelligence: from cognitive costs to global inequality.* The European Physical Journal Special Topics, 1–6.

Parsakia, Kamdin (2023): *The effect of chatbots and AI on the self-efficacy, self-esteem, problem-solving and critical thinking of students*. Health Nexus, 1(1), str. 71–76.

Premkumar, P. P.; Yatigammana, M. R. K. N.; Kannangara, Sampath (2024): *Impact of generative AI on critical thinking skills in undergraduates:* A systematic review. Journal of Desk Research Review and Analysis, 2(1).

Qu, Xiaodong; Sherwood, Joshua; Liu, Peiyan; Aleisa, Nawwaf (2025): *Generative AI Tools in Higher Education*: A Meta-Analysis of Cognitive Impact. V Proceedings of the Extended Abstracts of the CHI Conference on Human Factors in Computing Systems, str. 1–9.

Samala, Agariadne Dwinggo; Rawas, Soha; Wang, Tianchong; Reed, Janet Marie; Kim, Jinhee; Howard, Natalie-Jane; Ertz, Myriam (2025): *Unveiling the landscape of generative artificial intelligence in education:* a comprehensive taxonomy of applications, challenges, and future prospects. Education and Information Technologies, 30(3), str. 3239–3278.

Sarabadani, Jalal; Ghatar, Pouria Akbari (2025): *Unpacking Students' Irresponsible Use of Generative AI in Higher Education:* A Review of Antecedents and Consequences. [Preprint].

Shukla, Prakash; Bui, Phuong; Levy, Sean S.; Kowalski, Max; Baigelenov, Ali; Parsons, Paul (2025): *De-skilling, cognitive offloading, and misplaced responsibilities: potential ironies of AI-assisted design*. V Proceedings of the Extended Abstracts of the CHI Conference on Human Factors in Computing Systems, str. 1–7.

Singh, Anjali; Taneja, Karan; Guan, Zhitong; Ghosh, Avijit (2025): *Protecting human cognition in the age of AI*. arXiv preprint, arXiv:2502.12447.

Wiederhold, Brenda K. (2025): *The Cost of Convenience*: Does AI Undermine Critical Thinking? Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking.

Yan, Lixiang; Greiff, Samuel; Teuber, Ziwen; Gašević, Dragan (2024): *Promises and challenges of generative artificial intelligence for human learning.* Nature Human Behaviour, 8(10), str. 1839–1850.

Yankouskaya, Ala; Liebherr, Magnus; Ali, Raian (2025): *Can ChatGPT be addictive?* A call to examine the shift from support to dependence in AI conversational large language models. Human-Centric Intelligent Systems, 1–13.

Al Toobi, Muamar bin Ali (2025): *Nacionalna identiteta v času digitalne globalizacije*. Oman Daily Observer, 22. 1. 2025. Pridobljeno 8. 9. 2025: https://www.omanobserver.om

Ali, Zeeshan; Janarthanan, Jayaprakash; Mohan, Prasanna (2024): *Razumevanje digitalne demence in kognitivnega vpliva v sedanji dobi interneta:* pregled. Cureus, 16(9).

Burns, Lawrence R. (2025): *Onkraj reševanja problemov: prihodnost učenja v svetu, ki ga poganja umetna inteligenca.* Creative Education, 16(4), str. 520–534.

Clemente-Suárez, Vicente Javier; Beltrán-Velasco, Ana Isabel; Herrero-Roldán, Silvia; Rodriguez-Besteiro, Stephanie; Martínez-Guardado, Ismael; Martín-Rodríguez, Alexandra; Tornero-Aguilera, Jose Francisco (2024): *Uporaba digitalnih naprav in kognitivni razvoj otrok: raziskovanje vplivov na kognitivne sposobnosti.* Otroci, 11(11), str. 1299.

Dubey, Souvik; Ghosh, Ritwik; Dubey, Mahua Jana; Chatterjee, Subhankar; Das, Shambaditya; Benito-León, Julián (2024): *Redefiniranje kognitivnih področij v dobi ChatGPT-ja: Celovita analiza vpliva umetne inteligence in prihodnjih posledic*. Medical Research Archives, 12(6), str. 5383.

Fasoli, Marco; Cassinadri, Guido; Ienca, Marcello (2025): *Temna stran kognitivnega izboljšanja: okvir za tehnološko povzročeno kognitivno oslabitev.* Journal of Cognitive Enhancement, 1–14.

Fouka, Vasiliki; Reich, Bryony (2025): *Gradnja naroda in umetna inteligenca.* V Politična ekonomija umetne inteligence. Chicago: University of Chicago Press. Pridobljeno 8. 9. 2025: http://www.nber.org/chapters/c15129.

Gerlich, Michael (2024): *Uravnoteženje navdušenja in kognitivnih posledic: zaupanje v umetno inteligenco in erozija kritičnega mišljenja skozi kognitivno razbremenitev.* SSRN predtisk, št. 4994204.

Gong, Chen; Yang, Yang (2024): *Vplivi Googla na spomin: meta-analitični pregled medijskih vplivov intenzivnega iskanja po internetu.* Frontiers in Public Health, 12, str. 1332030.

Jose, Binny; Cherian, Jaya; Verghis, Alie Molly; Varghise, Sony Mary; S, Mumthas; Joseph, Sibichan (2025): *Kognitivni paradoks umetne inteligence v izobraževanju: med napredovanjem in nazadovanjem.* Frontiers in Psychology, 16, str. 1550621.

Kim, Jeff JH; Soh, Junyoung; Kadkol, Shrinidhi; Solomon, Itay; Yeh, Hyelin; Srivatsa, Adith V.; Nahass, George R. idr. (2025): *Tesnoba zaradi umetne inteligence: celovita analiza psiholoških dejavnikov in ukrepanj.* AI and Ethics, 1–17.

Larson, Barbara Z.; Moser, Christine; Caza, Arran; Muehlfeld, Katrin; Colombo, Laura A. (2024): *Kritično mišljenje v dobi generativne umetne inteligence.* Academy of Management Learning & Education, 23(3), str. 373–378.

Mei, Katelyn Xiaoying; Weber, Nic (2025): *Oblikovanje sistemov umetne inteligence, ki spodbujajo človekovo kritično mišljenje.* Predtisk arXiv, arXiv:2504.14689.

Paić, Guy; Serkin, Leonid (2025): V*pliv umetne inteligence: od kognitivnega upada do globalne neenakosti.* The European Physical Journal Special Topics, 1–6.

Parsakia, Kamdin (2023): *Vpliv klepetalnih robotov in umetne inteligence na samoučinkovitost, samozavest, reševanje problemov in kritično mišljenje študentov.* Health Nexus, 1(1), str. 71–76.

Premkumar, P. P.; Yatigammana, M. R. K. N.; Kannangara, Sampath (2024): *Vpliv generativne umetne inteligence na sposobnosti kritičnega mišljenja študentov: Sistematični pregled.* Journal of Desk Research Review and Analysis, 2(1).

Qu, Xiaodong; Sherwood, Joshua; Liu, Peiyan; Aleisa, Nawwaf (2025): *Generativna orodja umetne inteligence v visokem šolstvu: metaanaliza kognitivnega vpliva.* V: Zbornik razširjenih povzetkov konference CHI o človeških dejavnikih v računalniških sistemih, str. 1–9.

Samala, Agariadne Dwinggo; Rawas, Soha; Wang, Tianchong; Reed, Janet Marie; Kim, Jinhee; Howard, Natalie-Jane; Ertz, Myriam (2025): *Razkrivanje pokrajine generativne umetne inteligence v izobraževanju: celovita taksonomija aplikacij, izzivov in prihodnjih perspektiv.* Izobraževanje in informacijske tehnologije, 30(3), str. 3239–3278.

Sarabadani, Jalal; Ghatar, Pouria Akbari (2025): *Razkrivanje neodgovorne rabe generativne umetne inteligence v visokem šolstvu: pregled predhodnih dogodkov in posledic.* [Predtisk].

Shukla, Prakash; Bui, Phuong; Levy, Sean S.; Kowalski, Max; Baigelenov, Ali; Parsons, Paul (2025): *Izguba znanja, kognitivno razbremenjevanje in napačno razporejene odgovornosti: potencialna ironija oblikovanja s pomočjo umetne inteligence.* V: Zbornik razširjenih povzetkov konference CHI o človeških dejavnikih v računalniških sistemih, str. 1–7.

Singh, Anjali; Taneja, Karan; Guan, Zhitong; Ghosh, Avijit (2025): *Zaščita človeškega spoznavanja v dobi umetne inteligence.* Predtisk arXiv, arXiv:2502.12447.

Wiederhold, Brenda K. (2025): *Cena udobja: ali umetna inteligenca spodkopava kritično mišljenje?* Kibernetska psihologija, obnašanje in družbeno mreženje.

Yan, Lixiang; Greiff, Samuel; Teuber, Ziwen; Gašević, Dragan (2024): *Obljube in izzivi generativne umetne inteligence za človeško učenje*. Nature Human Behaviour, 8(10), str. 1839–1850.

Yankouskaya, Ala; Liebherr, Magnus; Ali, Raian (2025): *Ali lahko ChatGPT vodi v zasvojenost? Poziv k preučitvi prehoda od podpore k odvisnosti v velikih jezikovnih modelih umetne inteligence za pogovore.* Human-Centric Intelligent Systems, 1–13.

RODOVITNE VEJE:
KULTURA IN LOKALNA DEDIŠČINA

Kulturne dejavnosti in lokalna dediščina so veje, na katerih drevo rodi. Prispevki se osredotočajo na konkretno kulturno, literarno in umetniško bogastvo ter na pomen lokalne zgodovine.

LJUDSKA PRAVLJICA, DRAGOCEN VIR IZROČILA IN NAVDIH ZA USTVARJANJE

FOLK TALES, A PRECIOUS SOURCE OF TRADITION AND INSPIRATION FOR CREATION

Neža Zakrajšek (neza.zakrajsek@osrakek.si), mag. prof. poučevanja na razredni stopnji z angleščino, Osnovna šola »Jožeta Krajca« Rakek, Podružnična šola Rudolfa Maistra Unec, Slovenija

Povzetek

Članek obravnava ljudsko pravljico kot vir ljudskega izročila in pomemben literarni žanr in didaktično orodje v osnovnošolskem izobraževanju. V teoretičnem delu so predstavljene temeljne značilnosti ljudske pravljice – prepoznavna zgradba, pravljični liki, simbolika prostora in časa, čudežni elementi, pravljična števila ter nasprotja. Poudarjena je tudi psihološka in vzgojna vrednost pravljice za otroka.

V praktičnem delu je prikazan učni sklop Moja pravljica, izveden z učenci tretjega razreda. Učenci so najprej spoznavali značilnosti ljudske pravljice, nato pa izbrane pravljice analizirali in jih ustvarjalno preoblikovali v tako imenovane 'narobe pravljice'. Preko tega procesa so razvijali bralno razumevanje, izražanje domišljije ter občutek za pravljično zgradbo in vrednote.

Članek dokazuje, da pravljica tudi danes ostaja učinkovito sredstvo za spodbujanje otrokovega ustvarjalnega in osebnostnega razvoja.

Abstract

The article discusses folktales as a source of folk tradition and an important literary genre and didactic tool in primary school education. The theoretical part presents the basic characteristics of a folktale: recognizable structure, folktale characters, symbolism of space and time, miraculous elements, folktale numbers and opposites. The psychological and educational value of folktales for children is also emphasized.

The practical part presents the learning set My Folk Tale, carried out with third grade students. The students first learned about the characteristics of a folktale, then analysed the selected folktales and creatively transformed them into so-called ‘wrong folktales’. Through this process, they developed reading comprehension, expression of imagination and a sense of folktale structure and values.

The article demonstrates that even today, folktales remain an effective means of promoting a child's creative and personal development.

Ključne besede: elementi ljudske pravljice, kulturna dediščina, ljudska pravljica, tvorjenje nove pravljice

Keywords: elements of a folktale, cultural heritage, folktale, creation of a new folk tale

1 UVOD

Ljudska pravljica je eden najbolj bogatih in vsestranskih žanrov ustnega izročila, ki že stoletja nagovarja poslušalce različnih starosti. V sebi združuje elemente čudežnega, moralnega nauka, značilnih likov ter prepoznavno zgradbo, zaradi česar je zelo primerna za pedagoško delo v šoli. Pravljica ni le literarno besedilo za branje ali pripovedovanje – je tudi izhodišče za pogovor o vrednotah, simbolih, kulturnih prvinah in celo za ustvarjalno izražanje učencev.

Pravljica pa je obenem tudi dragocen vir ljudskega izročila in del kulturne dediščine, ki ohranja korenine narodove identitete. V njej se prepletajo zgodovinski spomini, izkušnje in modrosti prednikov, ki so se prenašale iz roda v rod. S tem pravljica ne ohranja le bogastva jezika in ustvarjalnosti, temveč potrjuje in utrjuje občutek pripadnosti ter povezanosti s preteklostjo.

V sodobni šoli pravljico pogosto beremo, interpretiramo in analiziramo na več ravneh. Učenci ne prepoznavajo le osnovnih značilnosti pravljice, temveč tudi razmišljajo o vlogi posameznih pravljičnih oseb, pomenu dogajalnega prostora in časa, simboliki čudežnih predmetov ter funkciji značilnih začetkov in koncev. S pomočjo takšnih dejavnosti se postopno učijo tudi razlikovanja med literarnimi žanri, razumevanja pripovednih postopkov in krepijo svojo bralno pismenost.

Še posebej dragoceno je, kadar učenci po branju in razumevanju ljudske pravljice sami postanejo ustvarjalci. S spreminjanjem izvirne zgodbe – z zamenjavo likov, prostora, predmetov, motiva ali zaključka – stopajo v vlogo sodobnega pripovedovalca, ki se naslanja na tradicionalne prvine, a hkrati v zgodbo vnaša osebne izkušnje, domišljijo in ustvarjalni izraz. Takšna naloga ne spodbuja le ustvarjalnega pisanja, temveč tudi razvija občutek za strukturo, smisel za logično zaporedje dogodkov in razumevanje pomena posameznih pravljičnih elementov.

Pomembno je tudi, da učenci spoznajo, od kod posamezna pravljica izvira, saj tako odkrivajo, da imajo različni narodi sveta bogato zakladnico ljudskih pripovedi. Te pravljice so dokaz in potrditev korenin vsakega naroda, hkrati pa so most med različnimi kulturami, saj kažejo univerzalne teme in vrednote, ki povezujejo človeštvo.

V nadaljevanju prispevka bo predstavljen primer učnega procesa, v katerem so učenci najprej spoznavali značilnosti ljudske pravljice, nato pa skozi branje, pogovor in analizo izbrane pravljice prešli k ustvarjanju lastne pravljične zgodbe. Poseben poudarek bo na tem, kako so učenci pri tem prepoznavali in uporabljali tipične pravljične elemente ter kako so jih zavestno spreminjali, da bi oblikovali sodobno, a še vedno pravljično pripoved.

Tak pristop ne krepi le bralnega razumevanja in ustvarjalnosti, temveč učencem tudi omogoča, da začutijo moč pripovedovanja kot univerzalne človekove izkušnje – izmenjave, v kateri se tradicija in osebna domišljija prepletata v nekaj povsem novega.

2 PRAVLJICA

Pravljica kot književna umetnina ima veliko literarno vrednost, saj nas navdušuje, kadar se prepustimo njenemu čaru. Na otroka ima velik psihološki vpliv, saj je edina vrsta umetnosti, ki je otroku povsem razumljiva. Najgloblji pomen pa je za vsakogar različen, saj jo različno dojemamo v različnih življenjskih obdobjih. Tako otrok kot odrasel iz pravljice izlušči različen pomen glede na svoj interes in potrebo v določenem obdobju. Ponovno vračanje k isti pravljici lahko izkoristimo kot možnost, da nadgradimo, razširimo ali nadomestimo stare pomene z novimi. Psihološki pomen in vpliv pravljice na otroka pa ni edini, kajti s pravljico prenašamo tudi našo kulturno dediščino in s tem vplivamo na moralno vzgojo.

2.1 LJUDSKA PRAVLJICA

Ljudska pravljica sodi med najstarejše in najbolj razširjene literarne žanre. Zgodbe so krožile po ustnem izročilu od ust do ust in se v podrobnostih ves čas spreminjale in prilagajale. Poslušalci in pripovedovalci teh zgodb so bili večinoma odrasli (Bettelheim, 1999).

Otroke učimo moralne vzgoje z vsebino, ki se zdi otroku otipljivo pravilna in tako smiselna. To vrsto smisla pa najde otrok tudi v pravljici. Nemški pesnik Schiller je zapisal: »Pravljice, ki so mi jih pripovedovali v otroštvu, imajo globlji pomen kakor resnice, katerih me je naučilo življenje« (Bettelheim, 1999).

Pravljice torej na nas puščajo močan pečat, preko njih spoznavamo situacije, ki jih v realnem še nismo doživeli. Ko se nam taka situacija pripeti, morda prav zaradi pravljice to situacijo lažje rešimo na primeren način. Pravljice otroka zabavajo, obenem pa mu govorijo o njem samem in pospešujejo razvoj njegove osebnosti (Bettelheim, 1999).

Pravljica je za otroka tudi življenjskega pomena, saj se ob poslušanju zaljubi v življenje. Otrok to življenje živi z radovednostjo in čudenjem, posledično pa ne čuti, da so npr. kamni neživi. Pravljica je tako zanj prepričljiva in posledično v skladu z njegovim razmišljanjem in doživljanjem sveta (Zalokar Divjak, 2002).

2.2 ELEMENTI LJUDSKE PRAVLJICE

Ljudske pravljice so pomemben del ustnega izročila vsake kulture. Nastajale so skozi stoletja, prenašale so se iz roda v rod in odsevale vrednote, verovanja in življenjske modrosti preteklih časov. Čeprav so zgodbe pogosto preproste in kratke, so polne simbolike, značilnih likov in ponavljajočih se motivov, ki bralcem omogočajo globlje razumevanje tako posameznika kot tudi družbe, v kateri je zgodba nastala.

Ena od ključnih značilnosti ljudskih pravljic je njihova ustaljena struktura in ponavljajoči se elementi, kot so čudežni dogodki, pravljična števila, boj med dobrim in zlim ter jasno izražena sporočila. Prav ti elementi omogočajo, da pravljice nagovarjajo poslušalce vseh starosti – tako otroke kot odrasle – in jih hkrati učijo, zabavajo ter jim spodbujajo domišljijo.

Marjana Kobe opisuje ljudsko pravljico kot krajše prozno delo, v katerem vse dogajanje poteka na eni ravni in sta resničnost in čudežnost prepleteni. Literarni liki se prav nič ne čudijo nadnaravnim pojavom in čudežem, saj samoumevno doživljajo svet na en sam magičen način. Torej gre za enodimenzionalnost dogajanja. Kraj in čas dogajanja v ljudski pravljici nista določena, osebe, kot so kralj, kraljica, babica, dedek, trije bratje, čarovnica idr., pa so brez individualnih značajskih lastnosti in brez osebnega doživljajskega sveta (Kobe, 1987).

2.3 PRAVLJIČNE OSEBE

Pravljične osebe oziroma liki so eden najbolj prepoznavnih in najbolj značilnih elementov ljudske pravljice. Pogosto so zasnovani preprosto, brez zapletenih notranjih konfliktov ali psihološke globine, saj so njihova dejanja in lastnosti jasno opredeljene – liki so bodisi dobri bodisi zli. Ta črno-bela delitev bralcem olajša razumevanje sporočila pravljice in krepi moralni nauk, ki ga zgodba želi posredovati.

Najpogosteje se v pravljicah pojavljajo junaki, kot so najmlajši sin, sirota ali pastirček, ki je sprva šibek ali nepomemben, a s pomočjo svoje dobrote, poguma ali prebrisanosti premaga ovire in na koncu doseže srečen konec. Takšni liki predstavljajo upanje, da lahko tudi najšibkejši s pravimi vrednotami premagajo krivice in uspejo v življenju.

Poleg junaka so v pravljicah pogoste tudi čarobne ali nadnaravne osebe, kot so vile, čarovnice, zmaji, škrati in različna čudežna bitja. Ti liki pogosto pomagajo ali nasprotujejo glavnemu junaku in v zgodbo vnašajo elemente čudežnega. Vila lahko denimo pomaga junakinji s čarobnimi predmeti, medtem ko čarovnica postavlja ovire, ki jih mora junak premagati.

Poseben pomen imajo tudi stereotipni družinski liki, kot so hudobna mačeha, nerazumevajoči oče ali tekmovalni bratje in sestre. Ti liki ponazarjajo vsakdanje odnose in konflikte, s katerimi se poslušalci lahko poistovetijo, a so hkrati predstavljeni poenostavljeno, tako da njihova vloga v zgodbi ostane jasna.

Pravljične osebe tako niso zgolj nosilci dogajanja, temveč tudi simboli vrednot, ki jih pravljica poudarja – poštenosti, zvestobe, poguma in iznajdljivosti. Zaradi svoje prepoznavnosti in jasne vloge ostajajo eden najbolj pomembnih in trajnih elementov ljudske pravljice (Bettelheim, 1999).

2.4 DOGAJALNI ČAS IN PROSTOR

Dogajalni čas in prostor v ljudskih pravljicah sta pogosto nedoločena, saj pravljice ne stremijo k realističnemu opisu sveta, temveč k ustvarjanju pravljičnega, univerzalnega okolja, ki presega konkretne kraje in zgodovinska obdobja. Ta neopredeljenost daje pravljici brezčasnost in ji omogoča, da nagovarja poslušalce ali bralce ne glede na njihovo kulturno ali časovno ozadje.

Čas v pravljici je pogosto označen z značilnimi uvodnimi formulami, kot so »Nekoč, pred davnimi časi«, »Nekoč je živel …« ali »Za devetimi gorami in devetimi vodami«. Takšne uvodne povedi takoj ustvarijo občutek oddaljenosti in skrivnostnosti ter poslušalca popeljejo v domišljijski svet, kjer so mogoči čudeži in kjer veljajo drugačna pravila kot v resničnem življenju. Prav tako se pogosto pojavljajo pravljična števila, kot so tri, sedem ali dvanajst, ki označujejo časovna obdobja (npr. »tri dni in tri noči«) in poudarjajo ritmično strukturo zgodbe.

Tudi prostor v pravljici ni natančno opredeljen, temveč simboličen. Dogajanje se pogosto začne v domačem okolju (vas, koča, kraljestvo), nato pa junak odide na pot v neznani, čarobni svet – v gozd, grad, na goro, v drugo kraljestvo ali celo v podzemlje. Ti prostori imajo pogosto simbolni pomen: gozd kot prostor preizkušenj in nevarnosti, grad kot cilj poti in nagrada, čudežni svet pa kot prostor, kjer se razrešijo zapleti.

Dogajalni čas in prostor v ljudskih pravljicah torej nista natančno določena, temveč služita vzpostavitvi pravljičnega vzdušja, ki omogoča čudežno dogajanje in poudarja sporočilno plat zgodbe. S tem se poslušalec ali bralec lažje osredotoči na univerzalne teme, kot so boj med dobrim in zlim, odraščanje, iskanje sreče in pravičnosti (Bettelheim, 1999).

2.5 PRAVLJIČNA ŠTEVILA

Pravljična števila so eden najznačilnejših in najbolj prepoznavnih elementov ljudske pravljice. Gre za števila, ki se pogosto ponavljajo in imajo simbolni pomen. Njihova uporaba ni naključna – pomagajo ustvarjati ritem zgodbe, poudarjajo pomembne dogodke in imajo pogosto tudi magično ali versko ozadje. Najpogosteje se pojavljajo števila tri, sedem in dvanajst, redkeje tudi števili devet in sto.

Število tri je v pravljicah najbolj razširjeno. Z njim se pogosto ponovijo poskusi junaka, ki mora trikrat premagati ovire, prejeti tri naloge ali trikrat poiskati rešitev. Prav tako se pogosto pojavljajo trije bratje ali tri sestre, pri čemer je najmlajši navadno tisti, ki uspe. Takšna trojna ponovitev bralcu omogoča prepoznavanje vzorca in hkrati stopnjuje napetost. Primer takega vzorca je zgodba »Trije prašički« ali »Trije bratje«, kjer najmlajši doseže uspeh zaradi svoje pameti ali poguma.

Tudi število sedem se pogosto pojavlja kot simbol popolnosti, skrivnosti ali čudežnega. V pravljicah se lahko pojavijo sedem glav zmaja, sedem zaklenjenih sob, sedem sinov ali sedem let trajajoča kazen ali preizkušnja. To število ima korenine v različnih verskih in mitoloških sistemih, kjer pogosto označuje sveto ali mistično.

Število dvanajst je pogosto povezano s kraljestvom in pravljičnim svetom: dvanajst princesk, dvanajst bratov, dvanajst mesecev. Včasih ima vlogo prehoda – označuje cikličnost letnih časov ali zaključeno obdobje.

Ta števila torej nimajo le dekorativne funkcije, temveč so pomemben del pravljične strukture. Ustvarjajo predvidljivost, kar poslušalcem omogoča, da aktivno sodelujejo pri razumevanju zgodbe, hkrati pa dodajajo občutek čudežnosti in poudarjajo ponavljajoče se vzorce, ki vodijo k srečnemu razpletu (Bettelheim, 1999).

2.6 ČUDEŽ IN ČUDEŽNI PREDMETI

Čudežni predmeti in nadnaravni dogodki so nepogrešljiv del ljudskih pravljic. Prispevajo k ustvarjanju pravljičnega vzdušja, razširjajo možnosti dogajanja onkraj resničnega sveta in junaku pogosto pomagajo na poti do cilja. Z njihovo pomočjo lahko premaga nemogoče ovire, uresniči skrite želje ali doseže zasluženo nagrado.

Med najpogostejšimi čudežnimi predmeti so čarobna palica, leteča preproga, nevidni plašč, govoreče živali, čudežno ogledalo ali miza, ki se sama pogrne. Ti predmeti običajno pridejo v junakove roke po naključju, kot nagrada za dobro delo ali kot pomoč, ki jo dobi od pravljičnega bitja. Njihova moč pogosto deluje samo, če jih junak uporabi z dobrim namenom, kar še dodatno poudarja moralno sporočilo pravljice.

Poleg predmetov se v pravljicah pojavljajo tudi čudežni dogodki, ki presežejo meje vsakdanjega sveta. Vile, zmaji, čarovnice, uročeni gradovi, preobrazbe ljudi v živali ali obrnjeni tok naravnih zakonitosti (npr. oživljanje mrtvih, govorjenje z drevesi) ustvarjajo svet, v katerem je vse mogoče. Ti čudeži pogosto nastopajo v trenutkih preizkušenj ali prelomnic – ko se junak znajde v stiski ali ko mora dokazati svojo vrednost.

Pomembno je, da čudeži in čudežni predmeti niso le okras, temveč imajo pomembno funkcionalno vlogo v zapletu zgodbe. Omogočajo razvoj dogajanja, pomagajo razkriti junakove lastnosti in pogosto odločilno prispevajo k rešitvi zapleta. Z njihovo uporabo se potrdi pravilo pravljičnega sveta: tisti, ki deluje pošteno, nesebično in zvesto, bo nagrajen – tudi s pomočjo nadnaravnega.

Čudežni elementi tako poudarjajo simbolno razsežnost pravljic, kjer zmaga dobro nad zlim, in hkrati ohranjajo magično privlačnost, zaradi katere pravljice ostajajo priljubljene skozi stoletja (Bettelheim, 1999).

2.7 NASPROTJA

Ena izmed temeljnih značilnosti ljudskih pravljic je jasna in poudarjena prisotnost nasprotij, ki oblikujejo tako vsebino kot sporočilo zgodbe. Nasprotja služijo kot orodje za gradnjo napetosti, poudarjanje vrednot in usmerjanje bralca ali poslušalca k razumevanju razlike med pravim in napačnim, dobrim in zlim.

Najpogosteje se v pravljicah pojavlja nasprotje med dobrim in zlim. Dobri junaki so pošteni, pogumni, skromni in sočutni, medtem ko so njihovi nasprotniki pogosto kruti, pohlepni, lažnivi ali nasilni. Takšna delitev likov na dobre in slabe omogoča enostavno moralno orientacijo, saj ni dvoma, komu naj bralec sledi in za koga navija. Dober lik je na koncu običajno nagrajen, slab pa kaznovan, kar krepi sporočilo, da se dobrota vedno povrne.

Poleg moralnih nasprotij so v pravljicah prisotna tudi družbena in fizična nasprotja: revščina – bogastvo, šibkost – moč, mladost – starost, lepota – grdota. Pogosto se zgodi, da na začetku zgodbe prevladuje ena stran (npr. revščina in nemoč), a se med odvijanjem zgodbe razmerja obrnejo. Tako revni junak postane kralj, najmlajši brat preseže močnejša brata in uboga sirota dobi kraljeviča. Ta preobrat poudarja pomen notranjih lastnosti nad zunanjim videzom ali položajem.

V pravljičnih prostorih in situacijah najdemo tudi simbolna nasprotja, kot so dan in noč, svetloba in tema, domače in tuje, naravno in čudežno. Takšna nasprotja ustvarjajo kontrast med varnim in znanim svetom ter nevarnim, skrivnostnim prostorom, v katerega mora junak stopiti, da bi se razvijal in dozorel.

Nasprotja so torej bistveni del strukture ljudske pravljice. Z njimi se poudarjajo vrednote, izostrijo značaji in usmerja pripoved proti jasnemu sporočilu. Prav zaradi teh jasnih kontrastov so pravljice tako učinkovite pri prenosu življenjskih modrosti in moralnih naukov že od otroštva dalje (Bettelheim, 1999).

2.8 PRAVLJIČNI ZAČETEK

Ljudske pravljice se pogosto začnejo in končajo s prepoznavnimi, ustaljenimi besednimi formulami, ki bralcu ali poslušalcu takoj sporočijo, da vstopa – ali zapušča – pravljični svet. Tak začetek in konec nimata le slogovne vloge, temveč tudi simbolno in funkcionalno: pomagata ustvariti posebno vzdušje, ločiti pravljico od vsakdanjega sveta in hkrati okvirjata zgodbo.

Najpogostejše začetne fraze so:

- »Nekoč pred davnimi časi …«
- »Za devetimi gorami in devetimi vodami …«

- »Nekoč je živel kralj, ki je imel tri sinove …«
- »Tam daleč, kjer se lisice z repom pod nosom češejo …«

Takšni začetki ne dajejo natančnega časovnega ali prostorskega okvira, kar je značilno za pravljični svet – ta je brezčasen, univerzalen in oddaljen od realnosti. Namen uvoda je predvsem vzpostavitev domišljijskega sveta, kjer je mogoče vse: čudeži, magija, govorjenje z živalmi, preobrazbe in druge nadnaravne stvari. Prav zaradi te odprtosti se poslušalec ali bralec lahko popolnoma prepusti zgodbi (Bettelheim, 1999).

2.9 PRAVLJIČNI KONEC

Pravljični konec je enako značilen in pomemben kot njen začetek. Po vseh zapletih, preizkušnjah in bojih, ki jih prestane junak, se pravljica običajno zaključi s srečnim razpletom, ki prinaša zadovoljstvo in občutek pravičnosti. Prav skozi tak konec se izraža temeljno sporočilo ljudske pravljice – da dobro vedno premaga zlo in da so poštenost, pogum in vztrajnost na koncu poplačani.

Značilni zaključki pravljic vključujejo ustaljene besedne zveze, kot so:

- »In živela sta srečno do konca svojih dni.«
- »In če nista umrla, še danes živita.«
- »Tudi jaz sem bil tam, med njimi sedel in med prste pred seboj gledal.«
- »Pa so se veselili in rajali tri dni in tri noči.«

Takšne fraze zaključijo zgodbo na jasen, zadovoljiv in simbolen način. Pogosto konec vključuje poroko, kronanje ali vrnitev domov, kar predstavlja nagrado za prestane preizkušnje in ponovno vzpostavitev ravnovesja v svetu. Pravljični konec ima torej tudi funkcijo moralnega zadoščenja – tisti, ki je bil pravičen, skromen in pogumen, dobi, kar si zasluži; zlobneži pa so kaznovani ali poraženi.

Pomembno je, da so ti konci preprosti in brez dvoumnosti. V nasprotju z modernimi pripovedmi, ki pogosto puščajo odprt konec ali spodbujajo razmislek, pravljice jasno zaključijo zgodbo. Poslušalec ali bralec tako ostane z občutkom izpolnitve in jasnega nauka.

Prav zaradi svojega predvidljivega, a močnega zaključka pravljice že stoletja ohranjajo svojo moč: pomagajo otrokom razumeti osnovne vrednote, odraslim pa ponujajo tolažbo in upanje, da bo na koncu vse dobro – čeprav pot do tja ni vedno lahka (Bettelheim, 1999).

3 PRAKTIČNI DEL

3.1 UVODNI DEL

Po uvodnem teoretičnem pregledu značilnosti ljudske pravljice in njene didaktične vrednosti se v nadaljevanju posvečamo konkretni izvedbi učnega procesa, ki je potekal z učenci tretjega razreda osnovne šole. Učenci so skozi vodeno branje in skupinsko analizo izbrane ljudske pravljice prepoznavali osnovne sestavine pravljične zgradbe, značilne like, vlogo čudežnih predmetov ter pomen pravljičnega časa in prostora. Ob tem so razmišljali o pomenu nasprotij in vlogi pravljičnega zaključka.

3.2 VSTOPANJE V PREOBLIKOVANJE PRVOTNE PRAVLJICE

V drugi fazi so učenci ob podpori učitelja stopili v vlogo pripovedovalcev: izhodiščno pravljico so po svoje preoblikovali – spreminjali so like, kraj dogajanja, zaplet, dodajali nove elemente ali ustvarjali čisto nove konce. S tem so ne le utrjevali razumevanje pravljice kot literarne oblike, temveč tudi razvijali svojo ustvarjalnost, domišljijo in pisno izražanje.

V nadaljevanju bomo podrobneje predstavili potek dejavnosti, izbrano pravljico, način dela z učenci ter primere njihovih prirejenih in lastnih pravljic.

Nameni učenja v sklopu Moja pravljica so, da:

- učenec pozna značilnosti slovenske ljudske pravljice (pravljična števila, pravljična bitja, čarobni predmeti, nedoločen čas/kraj dogajanja);
- učenec odgovarja na vprašanja o prebranem besedilu;
- učenec zna obnoviti dogodke iz pravljice s svojimi besedami;
- učenec izraža svoje mnenje in ga utemeljuje;
- učenec tvori poustvarjalno besedilo (narobe pravljico) (Učni načrt, 2018).

3.3 SPREMINJANJE LJUDSKE PRAVLJICE V SVOJO NAROBE PRAVLJICO

Učni sklop Moja pravljica poteka v več medsebojno povezanih korakih, s poudarkom na postopnem uvajanju učencev v razumevanje značilnosti ljudske pravljice in ustvarjalnem preoblikovanju izhodiščnega besedila. Učenci pri delu uporabljajo osebni načrt dela (priloga 1), ki jim služi kot časovni okvir, orientacija in kontrolni seznam opravil. Vsaka naloga v načrtu je jasno označena, opremljena z navodilom in prostorom za vpis datuma opravljenega dela.

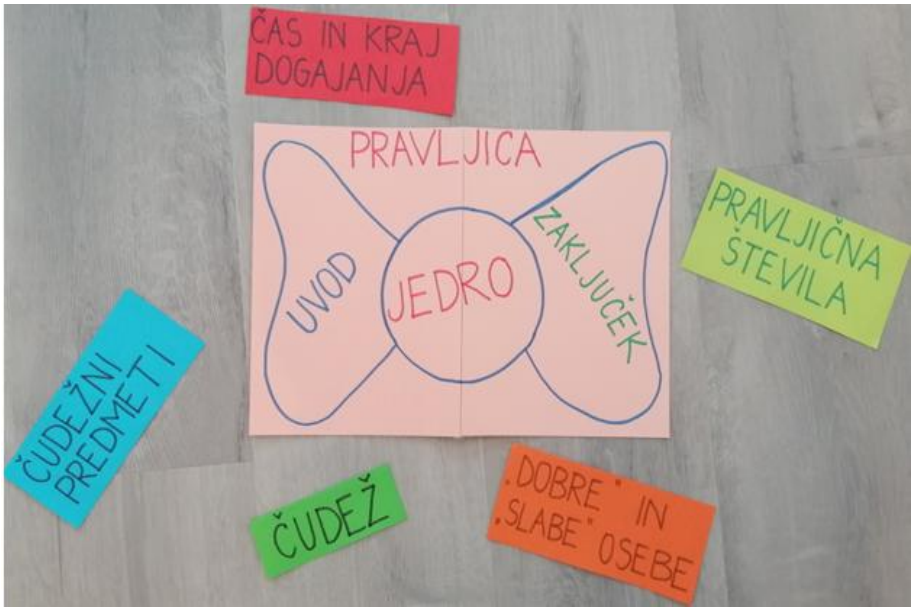

Slika 1: Elementi ljudske pravljice (Foto: Neža Zakrajšek)

V prvih urah učenci preko motivacijskih dejavnosti vstopijo v domišljijski svet pravljic. Osredotočili smo se in izbirali smo med slovenskimi pravljicami. Po branju pravljic Hvaležni medved, Bela kača s kronico, Bogata in uboga sestra sledi pogovor o vsebini, razlaga neznanih besed s pomočjo SSKJ Franček ter podrobna analiza pravljičnih elementov: pravljičnih oseb, časa in prostora dogajanja, pravljičnih števil, čudežev in čudežnih predmetov. Učenci svoje razumevanje pokažejo s pomočjo ilustracije in zabeležke v obliki pravljičnega bonbona.

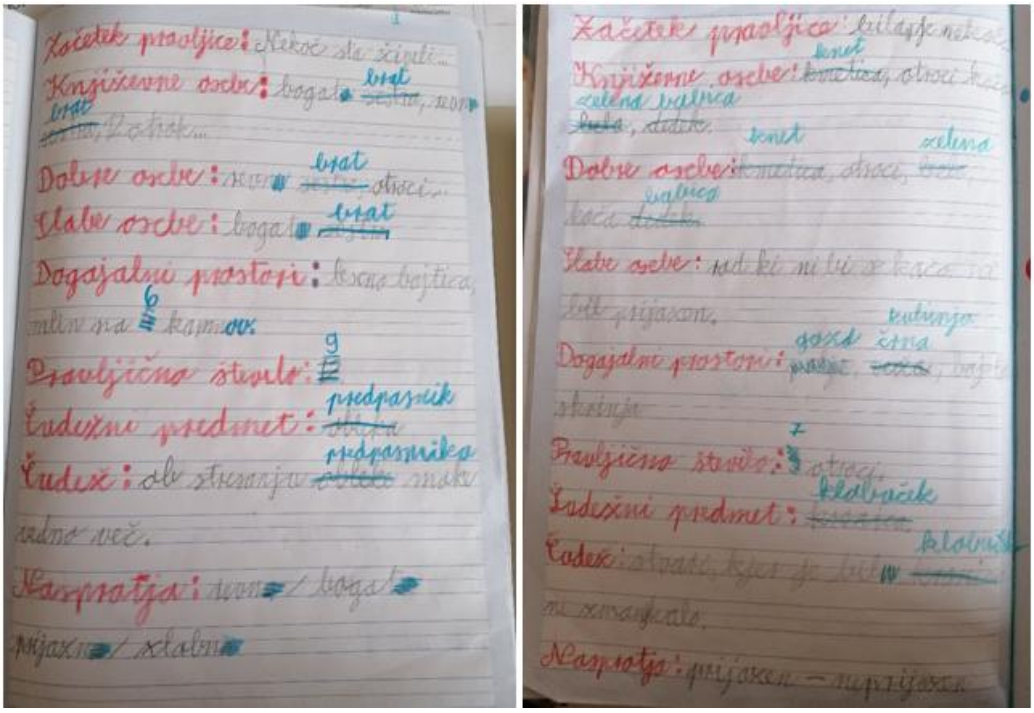

Slika 2: Analiza pravljic Bela kača s kronico in Bogata in uboga sestra (Foto: Neža Zakrajšek)

V osrednjem delu sklopa se učenci skupaj z učiteljico naučijo, kako preoblikovati pravljico v t. i. narobe pravljico. Sprva to počnejo vodeno in skupinsko – z zamenjavo nekaj elementov v izhodiščni pravljici (npr. zamenjajo like, kraje, predmete). Tako pridobijo orodja in izkušnje za samostojno preoblikovanje pravljice.

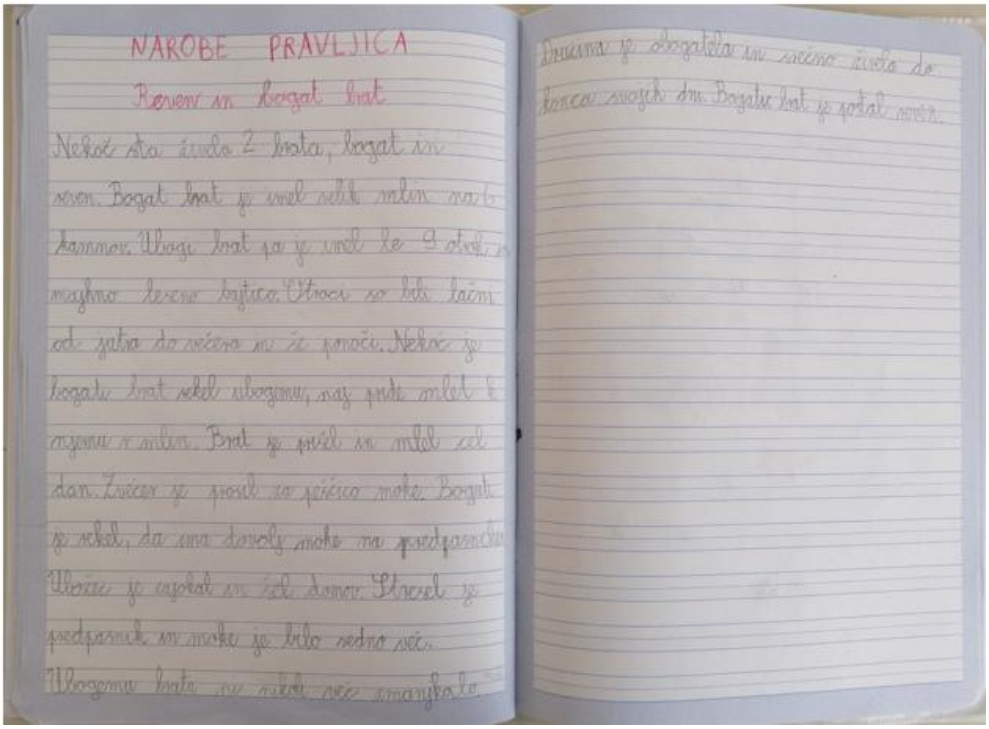

Slika 3: Spremenjena ljudska pravljica Reven in bogat kmet (Foto: Neža Zakrajšek)

3.4 PRIPRAVA NA SAMOSTOJNO DELO

Sledi individualno delo, v katerem učenci izmed treh ponujenih pravljic O pastirčku in volku, O zajčku in ježu ter Peter Klepec izberejo eno, jo samostojno preberejo, analizirajo in preoblikujejo. Pomemben korak v tem procesu je priprava kriterijev uspešnosti, ki jih učenci sooblikujejo skupaj z učiteljico. Ti kriteriji jim služijo kot opora pri delu in omogočajo samovrednotenje.

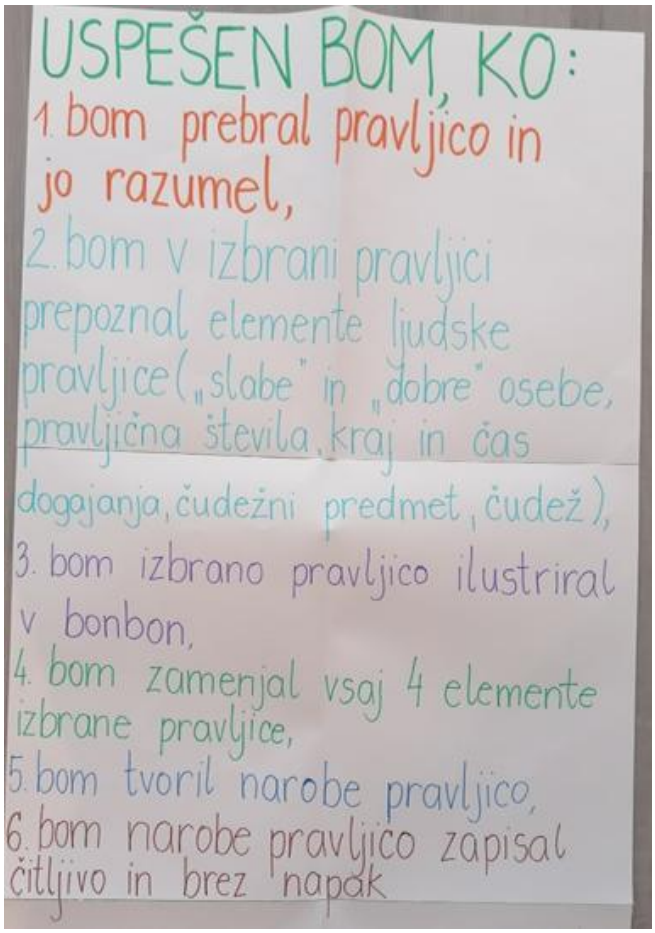

Slika 4: Kriteriji uspešnosti (Foto: Neža Zakrajšek)

Kriteriji so v učnem procesu izredno pomembni, saj učencem jasno pokažejo, kaj se od njih pričakuje, in jim olajšajo delo. So kot zemljevid, ki usmerja učence pri branju, razumevanju in ustvarjalnem preoblikovanju pravljic. Obenem zagotavljajo enake pogoje za vse in omogočajo pravično ocenjevanje.

Z njihovo pomočjo se učenci lažje osredotočijo na bistvene elemente slovenske ljudske pravljice – prepoznajo značilne like, pravljična števila, kraj in čas dogajanja, čudežne predmete ter čudež. Hkrati kriteriji spodbujajo ustvarjalnost, saj učenci ne le ponovijo prebrano, temveč tudi domišljijsko posežejo v zgodbo, jo preoblikujejo in ustvarijo »narobe pravljico«. Tako se med seboj prepletata literarno in likovno izražanje, kar prispeva k celostnemu razvoju.

Učenci kriterije večinoma dobro sprejemajo, saj jim omogočajo jasen pregled nad nalogo in potrditev, da njihovo delo poteka v pravo smer. Razumejo jih kot pomoč, ki jih vodi od branja do ustvarjanja, doživljajo pa jih pozitivno, ker vedo, da bodo ocenjeni na podlagi vnaprej znanih meril.

3.5 ZAPIS SPREMENJENE PRAVLJICE PO ZAMISLI IN NAČRTU POSAMEZNIKA

Ob ilustriranem bonbonu in načrtovanih spremembah nato učenci tvorijo svojo narobe pravljico. V tem delu se posebej upošteva individualna podpora – učiteljica učence sproti opazuje, jim po potrebi pomaga in daje povratne informacije. Končno besedilo učenci večkrat preberejo, popravijo in ustrezno predstavijo.

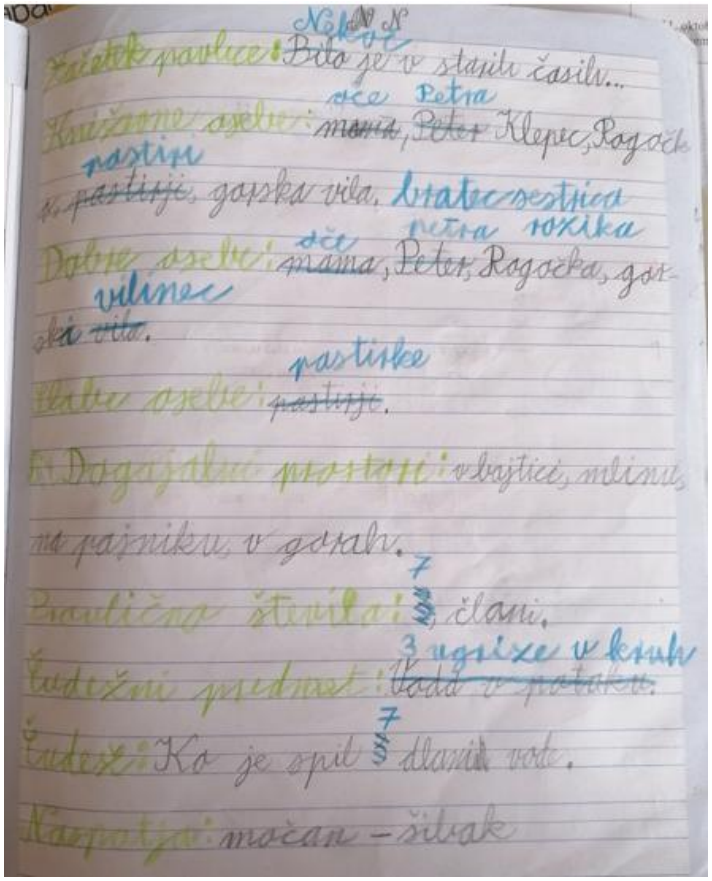

Slika 5: Analiza pravljice Peter Klepec (Foto: Neža Zakrajšek)

Slika 6: Bonbon pravljice Reven in bogat brat (Foto: Neža Zakrajšek)

3.6 PREDSTAVITEV IZDELKOV

Zaključek sklopa je namenjen predstavitvi izdelkov, medsebojni delitvi in pogovoru o procesu ustvarjanja. S tem se poudari pomen ustvarjalnosti, domišljije, hkrati pa utrdi razumevanje osnovnih značilnosti ljudske pravljice in razvija zmožnost literarnega izražanja.

Slika 7: Moja pravljica – Petra Klepec (Foto: Neža Zakrajšek)

4 ZAKLJUČEK

Ljudska pravljica kot del bogate kulturne dediščine vsakega naroda ostaja živ, privlačen in pedagoško izredno učinkovit žanr tudi v sodobni šoli. S svojo jasno zgradbo, ponavljajočimi se elementi, simbolnim pomenom in močnim moralnim sporočilom nagovarja tako otrokovo domišljijo kot njegovo potrebo po razumevanju sveta. Skozi analizo in ustvarjalno preoblikovanje pravljic učenci ne razvijajo le bralne pismenosti, literarnega razumevanja in pisnega izražanja, temveč krepijo tudi empatijo, moralno presojo ter zmožnost refleksije in simbolnega mišljenja.

Praktični del učnega sklopa Moja pravljica je pokazal, da se z ustreznim didaktičnim pristopom tudi najmlajši učenci lahko poglobljeno ukvarjajo z literarnimi besedili. S tem, ko iz pasivnih poslušalcev postanejo aktivni soustvarjalci pravljičnega sveta, se v njih krepi občutek lastne izraznosti, samozavesti in sposobnosti ustvarjalnega mišljenja. Pravljica tako presega zgolj besedilno in domišljijsko raven in postane prostor osebne rasti, domišljijske svobode ter povezovanja tradicije s sodobnostjo.

V današnjem času, ko je otrokov svet pogosto nasičen z vizualnimi in digitalnimi dražljaji, pravljica ohranja svojo edinstveno moč – moč pripovedi, ki spodbuja poslušanje, razumevanje, doživljanje in soustvarjanje. In prav v tem se skriva njen največji pedagoški potencial: da otroku omogoča, da postane junak svoje zgodbe.

5 VIRI IN LITERATURA

Bettelheim, Bruno (1999): *Rabe čudežnega*: o pomenu pravljic. Ljubljana: Studia humanitatis.

Kobe, Marjana (1987): *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Poznanovič Jezeršek, Mojca idr. (2018): *Učni načrt. Program osnovna šola. Slovenščina.* Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo.

Zalokar Divjak, Zdenka (2002): *Brez pravljice ni otroštva*. Krško: Gora.

6 PRILOGA

Priloga 1: Navodila za pripravo moje pravljice

Načrt dela **MOJA NAROBE PRAVLJICA**		
Koraki:		✓
1.	Pravljico **večkrat preberi**.	
2.	**Pravljico analiziraj** (v pravljici poišči značilnosti pravljice). **Analizo zapiši v zvezek**.	
3.	Pravljico **nariši v bonbon**.	
4.	Po analizi originalne pravljice **zamenjaj značilnosti**. Te boš uporabil/-a za sestavo narobe pravljice. **Zamenjaj vsaj 5 značilnosti.**	
5.	Svojo **narobe pravljico zapiši v zvezek.** ● Pravljica mora biti tudi z zamenjavo elementov vsebinsko smiselna in tekoča. ● Pri pisanju ne uporabljaj dobesednega govora in ne prepisuj povedi iz besedila.	
6.	**Pravljico večkrat preberi in naredi popravke** (vsebina, struktura povedi).	
7.	**Novo** pravljico **nariši** v bonbon.	
8.	Pravljico **oddaj učiteljici**, da jo bo pregledala in ti predlagala popravke.	
9.	Če je potrebno, pravljico popravi. **POZOR: Pravljica ne sme imeti pravopisnih in slovničnih napak.**	
10.	Ob zapisani pravljici in ilustracijah v bonbonu **vadi pripovedovanje pravljice (pravljični ton)**.	
11.	**KULTURNI DAN: MOJA PRAVLJICA** ● Narobe pravljico boš zapisal/-a in ilustriral/-a v knjižico. ● Tako boš postal/-a pisatelj/-ica in ilustrator/-ka svoje narobe pravljice.	
12.	**Pravljico se nauči pripovedovati na pamet kot pravi/-a pravljičar/-ka** (pravljični ton).	
13.	Kriteriji ocenjevanja: ● **zapisana analiza** pravljice v zvezku**, narisan bonbon**, ● **zamenjava elementov** v analizi**, narisan bonbon** za narobe pravljico, ● **zapisana narobe pravljica** v zvezku, ● **izdelana knjižica** z narobe pravljico (besedilo + ilustracije), ● **govorni nastop** (**pripovedovanje pravljice**).	

FOTOLOV NA KULTURNO DEDIŠČINO

CULTURAL HERITAGE PHOTO HUNT

Tina Kosi (kosi.tina@oskomenda-moste.si), učiteljica likovne umetnosti**,** Osnovna Šola Komenda Moste, Slovenija

Povzetek

Prispevek opisuje sodelovanje Osnovne šole Komenda Moste v mednarodnem projektu Branje ne pozna meja v šolskem letu 2024/25. Osrednja aktivnost je bil fotolov kulturnih in naravnih znamenitosti Komende, pripravljen s strani učenk Likovnega snovanja II, s ciljem spodbujanja opazovanja, timskega dela in ozaveščanja o kulturni dediščini. Učenci iz obeh držav so v skupinah raziskovali lokalne znamenitosti in spoznavali zgodovinske ter družbene vidike kraja. Aktivnost je prispevala k razvoju kulturne zavesti, medkulturnega dialoga in prijateljskih vezi. Prispevek temelji na opisu praktičnih izkušenj in refleksiji izvedbe.

Abstract

The article describes the participation of Osnovna šola Komenda Moste in the international project *Reading Knows No Borders* during the 2024/25 school year. The main activity was a photo hunt of cultural and natural landmarks in Komenda, organized by students from the Art Design II class, aimed at promoting observation, teamwork, and raising awareness of cultural heritage. Students from both countries worked in groups to explore local landmarks and learn about the historical and social aspects of the area. The activity contributed to the development of cultural awareness, intercultural dialogue, and friendships. The article is based on a description of practical experiences and reflections on the implementation.

Ključne besede: kulturna dediščina, fotolov, medkulturni dialog, timsko delo

Keywords: cultural heritage, photo hunt, intercultural dialogue, teamwork

1 UVOD

V šolskem letu 2024/25 je Osnovna šola Komenda Moste že četrtič sodelovala v mednarodnem projektu *Branje ne pozna meja – Čitanje ne poznaje granica*, katerega namen je spodbujanje bralne pismenosti, medkulturnega dialoga in osebne rasti mladih.

Glavni cilj prispevka je predstaviti, kako je sodelovanje v projektu povezalo učence iz obeh držav ter kako so se aktivnosti branja in likovnega ustvarjanja povezale z raziskovanjem kulturne dediščine domačega kraja. Posebna pozornost bo namenjena praktični aktivnosti fotolova, ki so ga pripravile učenke Likovnega snovanja II, ter njenemu vplivu na razvoj državljanskih kompetenc, medkulturnega razumevanja in ustvarjalnosti v šolskem okolju. Prispevek bo tako predstavil teorijo, praktično izvedbo in refleksijo o uporabnosti projekta v izobraževalnem procesu.

2 RAZISKUJMO DOMAČI KRAJ

2. 1 FOTOLOV

»Fotografija ima moč, da zamrzne trenutek v času in ovekoveči kulturno dediščino za prihodnje generacije. Z zajemanjem slik zgodovinskih krajev, artefaktov in ritualov nam fotografi ponujajo vizualne zgodbe, ki presegajo čas. Te fotografije delujejo kot okno v preteklost, ki nam omogoča, da se globoko povežemo in cenimo našo kulturno dediščino« (Celcumplit, 2023). Fotografija je močno orodje za pripovedovanje zgodb, saj združuje dokumentarno vrednost z umetniškim izrazom. En sam posnetek ujame neponovljiv trenutek, ki

ga besede ne bi zmogle v celoti opisati. Vsaka fotografija nosi v sebi plast pomenov – od arhitekturnih detajlov in materialov do simbolike, ki se skriva v prostoru ali predmetu.

V likovni umetnosti lahko z uporabo različnih tehnik, kot je fotografija, učenci razvijajo opazovanje, ustvarjalno izražanje in refleksijo na več ravneh. Fotografija jih spodbuja k natančnemu opazovanju detajlov v okolju, kot so svetloba, barve, oblike, teksture in kompozicija, kar jim pomaga graditi likovno občutljivost. Hkrati ponuja priložnost za izražanje lastnega pogleda na svet – vsak posnetek odraža osebno interpretacijo in čustveno doživljanje motiva. Proces fotografiranja in kasnejše analize posnetkov razvija tudi kritično mišljenje, saj učenci razmišljajo o tem, kaj želijo sporočiti in kako bodo to najbolje predstavili. Ko k fotografiji pristopijo reflektivno, se učijo vrednotiti svoj ustvarjalni proces, prepoznavati svoje napake in jih pretvarjati v priložnosti za izboljšave. Takšen pristop ne le bogati njihovo likovno znanje, ampak tudi krepi veščine, ki so uporabne na drugih področjih učenja in življenja (Tomanić in Skočir, 2022).

Fotografija je pomemben del dokumentacije kulturne dediščine, saj omogoča vizualno ohranjanje podobe dediščine, kar je tudi eden od ključnih ciljev dejavnosti, kot je fotolov. Fotolov je interaktivna metoda, kjer udeleženci iščejo in fotografirajo določene kulturne ali naravne znamenitosti, s čimer aktivno sodelujejo pri raziskovanju in dokumentiranju dediščine svojega okolja. S tem pristopom se poveča zanimanje za lokalno zgodovino in kulturo, saj fotografiranje spodbudi natančnejše opazovanje in razumevanje kulturnih vrednot. Prav tako spodbuja mladostnike, da preko lastne izkušnje in ustvarjalnosti sodelujejo pri varstvu dediščine, kar povečuje njihovo zavest o pomenu ohranjanja kulturnega bogastva. Takšna praksa združuje učenje, ustvarjanje in dokumentiranje, kar omogoča, da se dediščina ohranja ne le kot statičen arhiv, ampak kot živa izkušnja. Hkrati fotografije, nastale pri fotolovu, postanejo dragocen dokumentarni vir. Tako fotolov deluje kot sodoben in dostopen način vključevanja mladih v varstvo kulturne dediščine, saj jih spodbuja k aktivnemu raziskovanju in ustvarjanju vizualne dokumentacije (Informacijsko-dokumentacijski center za dediščino, 2024).

Kulturna dediščina predstavlja temelj identitete posameznih krajev in narodov. Njeno spoznavanje in ohranjanje prispevata k razvoju državljanskih veščin, kot so zavedanje o lastni kulturni pripadnosti, spoštovanje drugačnosti in sodelovanje v skupnosti. Medkulturni dialog, ki nastaja ob povezovanju učencev iz različnih držav in okolij, bogati njihove socialne in komunikacijske veščine ter spodbuja medsebojno razumevanje in sprejemanje.

Timsko delo je še posebej pomembno za razvoj socialnih veščin, saj spodbuja sodelovanje, odgovornost in skupno reševanje problemov. Ko učenci delajo v skupinah, se naučijo jasne in spoštljive komunikacije, poslušajo različna mnenja in se učijo reševanja nesoglasij na konstruktiven način – vse to so ključne družbene veščine, ki jih potrebujejo v vsakdanjem življenju. Tovrstna skupinska dinamika gradi tudi empatijo, zaupanje in medsebojno odgovornost – elementi, ki so bistveni za skladno delovanje skupin in uspešno reševanje skupnih izzivov (Center for teaching excellence, 2025).

2. 2 KOMENDA SKOZI FOTOGRAFSKI OBJEKTIV

Učenke pri predmetu Likovno snovanje II so pri učni uri odkrivale kulturne znamenitosti domačega kraja. Tiste, mimo katerih pogosto hodimo, pa se njihove vrednosti in lepote velikokrat niti ne zavedamo, in jih prepoznale kot simbole identitete Komende. Nato so se podale na fotolov in spomenike naravne in kulturne dediščine ujele v zanimive fotografske kompozicije. Dejavnost je spodbujala timsko delo, opazovanje in ustvarjalno izražanje.

Slika 1: Iskanje motiva (Foto: Ema Hrast, vir: arhiv avtorice)

Dekleta so nato v razredu fotografije uredile v smiselno sosledje in za naše mlade obiskovalce pripravile fotolov po kulturnih in naravnih znamenitosti, ki jih vsakodnevno srečujejo. Udeleženci fotolova so morali slediti prizorom na fotografijah, jih prepoznati in ozavestiti pomembnost snovne in nesnovne kulturne dediščine na življenje krajanov in obiskovalcev Komende in okoliških vasi. Učenke domače osnovne šole so jim ob posameznih slikah razložile, kateri motiv si ogledujejo in kako vpliva na današnje življenje v vasi. Tako so sledili pripravljeni poti od spomenika do spomenika in spotoma spoznavali zgodovino, vrednote in življenje na Komenskem.

Pri izvedbi dejavnosti so se pokazali tudi izzivi. Učenke so bile na začetku pri delu manj samostojne, saj so potrebovale več usmerjanja pri iskanju motivov in oblikovanju končnega fotolova. Prav tako je bilo potrebno dodatno spodbujanje zanimanja, da so v nalogi prepoznale osebni izziv in priložnost za ustvarjalno raziskovanje. Kljub začetnim težavam je bila izkušnja dragocena, saj je pokazala, kako lahko ustrezno vodenje in postopno osamosvajanje pripeljeta do kakovostnih rezultatov in večje motivacije ter razvoja zavedanja o pomembnosti ohranjanja naše dediščine.

Na začetku so se pojavile določene težave pri delu v skupinah izven formalnega učnega okolja, kjer so učenci sicer vajeni predvsem usmerjenih dejavnosti. Pri pripravi fotolova so tokrat od učitelja prejeli le osnovne usmeritve in namige, vso organizacijo pa so morali izpeljati sami. Sami so si razdelili vloge in naloge, prepoznali močne ter šibke strani posameznikov in se naučili, kako se med seboj podpreti tam, kjer je bilo to potrebno.

Učenke so po zaključenem fotolovu izbrane fotografije dodatno poustvarile v različnih slikarskih tehnikah. Pri tem so raziskovale možnosti likovnega izražanja, eksperimentirale z barvami, teksturami in kompozicijami ter iskale načine, kako ujeti vzdušje in značaj posamezne znamenitosti. Nastala so izredna likovna dela, ki odražajo tako tehnično spretnost kot osebno interpretacijo vsake ustvarjalke. Dela bodo javnosti predstavljena na septembrski razstavi v šoli, hkrati pa bodo izbrana dela vključena v šolski koledar za naslednje koledarsko leto, s čimer bo projekt dobil tudi trajno uporabno vrednost in ostal v spominu tako učencem kot širši skupnosti.

2. 3 SREČANJE S KULTURNO DEDIŠČINO KRAJA

V maju 2025 smo učenke in učenci petih razredov, Likovnega snovanja II, krožka Likovne podobe, knjižničarki in učitelji naše šole gostili vrhunec projekta Branje brez meja – zaključno prireditev. Povabili smo učence in učitelje iz OŠ Milana Langa iz Bregane, s katerimi smo se med šolskim letom družili ob branju prevedene mladinske literature, napisane v sosednji državi. V dopoldanskem času obiska smo pripravili zaključno prireditev projekta, ki so jo soustvarjali tako domači učenci kot tudi gostje. Predstavili smo likovne izdelke, dramske prizore ter recitacije prebranih književnih del. Družili smo se ob različnih povezovalnih in športnih dejavnostih.

V popoldanskem času pa smo učence obeh šol, ki so sodelovali v projektu, razdelili v manjše skupine: učenke domače šole kot pomoč in oporo pri poteku dejavnosti in hrvaške goste kot udeležence našega fotolova. Najprej so se srečali z dediščino kartografa Ivana Selana, ki je svoje delo opravljal v Komendi. Prejeli so zemljevid, s pomočjo katerega so morali poiskati začetno točko pripravljenega fotolova. S pomočjo domačih učenk in nekaj usmerjanja učiteljev so prav vse skupine uspešno poiskale izhodišče naše pustolovščine in tudi vse nadaljnje točke na njihovi poti.

Slika 2: Beleženje najdenih fotografij (Foto: Andreja Nagode Burger, vir: arhiv avtorice)

Pri fotolovu smo najprej opazovali reko Pšato, ki s svojimi naravnimi značilnostmi vpliva na življenje in razvoj kraja, nato pa se ob njej podali proti Konjeniškemu klubu. Ta predstavlja temelj konjeništva na Komenskem in je še danes pomemben del lokalne tradicije. Ob sprehodu po hipodromu smo se pogovarjali o pomembnosti tradicije konjereje za kraj, o spomladanskih in jesenskih kmetijsko-obrtni sejmih, katere organizirajo že od leta 1995 in so postali pomembni za vso Slovenijo (Žalar, 2025).

Eden izmed vrhuncev našega fotolova je bil obisk tako imenovanega zgodovinskega območja Komende. »Tam najdemo Šmidovo graščino z baročnim vodnjakom in hlevi, župnijsko cerkev sv. Petra z antičnimi in poznoantičnimi in staroslovanskimi najdbami, pokopališče, kaplanijo, župnišče, turško in Glavarjevo lipo, kapelico sv. Petra, gotski svetilnik, Glavarjevo beneficijsko hišo s knjižnico in spominsko sobo ter Šmidov sadovnjak, Glavarjevo bolnišnico in Tičnico …, skratka vso 'Štiftengo' in polico nad njo od pokopališča oziroma graščine v smeri proti Klancu, pa spodaj do 'Aplence', tako imenovanega dela nekdanje Komende, ki ga danes krasita 'Dom' in preurejena nekdanja Kramarjeva domačija« (Ciraj idr., 2006).

Slika 3: V 'Špitalu' (Foto: Andreja Nagode Burger; vir: arhiv avtorice)

Najprej smo si ogledali 'Špital', kjer danes gostuje stalna razstava kartografa Ivana Selana. Spoznali smo bogato zbirko predmetov iz preteklosti in izvedeli več o življenju nekdanjih prebivalcev Komende. Učiteljice so nam razložile o čebelnjaku in knjižnici Petra Pavla Glavarja, nato pa smo si ogledali kompleks župnišča, župnijskega dvorišča in cerkve, kateremu je pečat pustil priznani slovenski arhitekt Jože Plečnik. Ob Glavarjevi lipi smo se ustavili in prisluhnili zgodbi o Petru Pavlu Glavarju, po katerem se drevo imenuje. Razmislili smo o pogumnih dejanjih pomembnih mož, ki so vplivali na domačo lokalno zgodovino in kraju omogočili razvoj in bistvo obstoja še v sedanjosti.

Nismo se mogli izogniti niti omembi Tadeja Pogačarja, ki danes piše zgodovino s svojimi sposobnostmi na kolesu in mu je zato posvečeno krožišče pred občinsko stavbo. Spoznali smo, kako se v kraju prepletata tradicija in sodobni življenjski utrip. Srečali smo se z občinsko stavbo, tako imenovanim 'Domom', kot središčem odločanja in upravljanja skupnosti. Tam najdemo tudi kulturno dvorano. Na koncu smo svojo pot zaključili pri Osnovni šoli Komenda Moste, enota Komenda.

Skozi raziskovanje teh točk so učenci spoznavali, da kulturna dediščina Komende ni le skupek spomenikov in stavb, temveč živa pripoved o ljudeh, naravi in dogodkih, ki so oblikovali identiteto kraja. Zgodovinski pomen kraja so učenci spoznavali skozi razlage o njegovi preteklosti in pomembnih osebnostih, družbeni vidik pa skozi sodelovanje in medsebojno dogovarjanje v skupinah, kjer so morali premagati jezikovne razlike in najti skupni jezik. V ospredju je bil tudi močan čustveni naboj – veselje ob odkrivanju podobnosti med kulturama, ponos ob predstavitvi svojega kraja in toplina v novih prijateljstvih, ki so se spletla.

Seveda je projekt prinesel tudi izzive. Največja omejitev je bil čas – za poglobljeno raziskovanje kraja, kjer je pomembno paziti, da vsebine ne zapadejo v turistični kliše, temveč ostanejo avtentične in izvirne. Vzeti si je potrebno dovolj časa, da sodelujoči lahko razvijejo spontanost in samostojnost pri raziskovanju. Avtoričino glavno spoznanje je, da povezovanje učencev s sošolci iz drugih krajev in držav spodbuja h globljemu razumevanju svoje identitete, zavedanju svojih kulturnih korenin, ki jih na ustvarjalen način delijo z drugimi.

3 ZAKLJUČEK

Dejavnost fotolov v okviru projekta *Branje ne pozna meja – Čitanje ne poznaje granica* na OŠ Komenda Moste potrjuje, da je umetnost, tako likovna kot literarna, lahko izhodišče za ustvarjalno, kulturno in osebnostno rast. S fotografiranjem naravnih in kulturnih znamenitosti Komende so učenci poglobljeno spoznavali svoj kraj in ga kot zanimivega predstavili vrstnikom iz Hrvaške. Njihovo zavedanje o pomembnosti ohranjanja kulturnega utripa kraja pripomore k raziskovanju svoje identitete in identitete krajana Komende. Hkrati so razvijali svoje sposobnosti opazovanja, prilagajanja in ustvarjalno izražanje.

Slika 4: Čas slovesa (Foto: Marjeta Kuhar, vir: arhiv avtorice)

Ta metoda je spodbujala timsko delo, s katerim so učenci ob iskanju motivov in razmišljanju o le-teh pripovedovali zgodbo o svojem kraju. Fotografije so postale del učne poti, ki so jo mladi raziskovalci doživeli v živo in s tem začutili utrip življenja v kraju. Ob tem se je poglobilo njihovo razumevanje in spoštovanje kulturnih vrednot. Učenci so pokazali odgovornost do skupnosti, spoštovanje drugačnosti in sodelovanje v skupini. Krepili so medkulturni dialog in ustvarili prijateljstva, ki presegajo meje.

Kljub določenim izzivom, kot je npr. potreba po večji samostojnosti ali pomanjkanje motivacije, smo se z njimi uspešno spopadli. Izvedba fotolova je učence navdušila, saj se je praktično, kreativno in interaktivno učenje izkazalo kot zelo učinkovito. Skozi to aktivnost so se učenci naučili, da dediščina ni le nekaj, kar je zapisano v knjigah ali prikazano v muzejih, ampak živa zgodba, ki jo lahko vsak posameznik s svojo radovednostjo in ustvarjalnostjo ohranja in deli.

Fotolov kot sodobna metoda raziskovanja in dokumentiranja kulturne dediščine tako ne le bogati učni proces, temveč tudi krepi občutek pripadnosti in odgovornosti mladih za ohranjanje lokalnega bogastva. Projekt je tako omogočil, da so učenci po fotografijah doživeli svojo skupnost na nov, ustvarjalen in pomenljiv način, kar je dragocena izkušnja za njihov osebnostni in socialni razvoj.

4 VIRI IN LITERATURA

Celcumplit (2023): *The Lens of time*: Exploring cultural heritage through photography. Image Gallery, 29. 9. 2023. Pridobljeno: 13. 8. 2025: https://imagegallery.nyc/the-lens-of-time-exploring-cultural-heritage-through-photography/.

Center for Teaching Excellence (2025): *Teamwork Skills*: Being an Effective Group Member. Ontario: Center for teaching Excellence, University of Waterloo. Pridobljeno 13. 8. 2025: https://uwaterloo.ca/centre-for-teaching-excellence/catalogs/tip-sheets/teamwork-skills-being-effective-group-member.

Ciraj, Marta; Tercelj Otorepec, Mojca; Pavlič, Jože; Bremšak, Miran; Vinkovič, Dušan (2006): *Po poteh kulturne dediščine v občini Komenda. Komenda*. Občina Komenda.

Hrast, Ema (2025): *Iskanje motiva*. Komenda, Informacijsko-dokumentacijski center za dediščino (2024): Dokumentacija o kulturni dediščini. Ljubljana: Informacijsko-dokumentacijski center za dediščino, 28. 8. 2024. Pridobljeno 13. 8. 2025: https://www.gov.si/teme/dokumentacija-o-kulturni-dediscini/.

Kuhar, Marjeta (2025). *Čas slovesa*. Komenda.

Nagode Burger, Andreja (2025): *Beleženje najdenih fotografij.* Komenda.

Nagode Burger, Andreja (2025): *V 'Špitalu'.* Komenda.

Tomanić Trivundža, Ilija; Skočir, Marija (2022): *Fotografske zvrsti in reportažne vrste*. Fotografija, knjiga in založništvo. Membrana, 22. 11. 2022. Pridobljeno 13. 8. 2025: https://www.membrana.si/clanek/fotografske-zvrsti-in-reportazne-vrste/.

Žalar, Andrej (2025): *O nas*. Komenda: Konjeniški klub Komenda. Pridobljeno 13. 8. 2025: https://kk-komenda.si/o-nas/.

OHRANJANJE LOKALNE IDENTITETE NA PRIMERU ŠOLSKE PROSLAVE OB VISOKEM JUBILEJU ŠOLE

PRESERVING LOCAL IDENTITY: THE CASE OF A CULTURAL SCHOOL PERFORMANCE MARKING A SIGNIFICANT SCHOOL ANNIVERSARY

Irena Senčar (irena.sencar@gmail.com), profesorica slovenščine, OŠ narodnega heroja Rajka Hrastnik, Slovenija

Povzetek

V prispevku bom opisala primer dobre prakse organizacije in izvedbe prireditve ob 160-letnici šolstva v Hrastniku. Šolstvo ima ključno vlogo pri oblikovanju zgodovine, kulture, dediščine in identitete vsakega naroda ter lokalnega okolja. Omogoča prenos zgodovinskega znanja iz generacije v generacijo – mladi se učijo o svojih koreninah, razumejo preteklost in bolj cenijo svobodo, vrednote ter dosežke, ki jih je družba dosegla skozi čas. S takšno podlago odraščajo v odgovorne in samozavestne državljane, ki bodo znali oblikovati prihodnost. Osnovna šola narodnega heroja Rajka Hrastnik je leta 2023 obeležila 160-letnico šolstva v Hrastniku. Ob pomembnem jubileju smo organizirali javno prireditev, v okviru katere smo na inovativen način povezali preteklost s prihodnostjo in poudarili pomen spoštovanja tradicije in identitete. Proslava je zaobjela vseh 160 let od nastanka prve šole do danes. Osrednji lik povezovalnega programa, postavljen v sedanjost, je predstavljal mladega novinarja, ki se je v svojem delovnem okolju pripravljal na pisanje članka ob obeleženju praznika šole. Na nagajiv in šaljiv način je iskal informacije o začetkih in nadaljnjem razvoju šolstva v lokalnem okolju, v ta okvir pa povezal nastopajoče (učence šole, učitelje in goste iz lokalnega okolja), ki so ponazorili ključne trenutke na tej poti. Prireditev se je sklenila s simbolično gesto novinarja, ki se je z učenko iz preteklosti, z roko v roki, odpravil prihodnosti naproti. S to prireditvijo nismo želeli zgolj opomniti na pomemben jubilej, ampak predvsem poudariti, da se moramo vedno zavedati svojih korenin, temeljev, kajti le tako bomo lahko uspešno gradili tudi naprej.

Abstract

In this paper, I present an example of good practice in organizing and delivering a celebration event which marked the 160th anniversary of education in Hrastnik. Education plays a key role in shaping the history, culture, heritage, and identity of every nation and local community. It enables the transmission of historical knowledge from one generation to the next – young people learn about their roots, understand the past, and gain a deeper appreciation for the freedom, values, and achievements that society has attained over time. With such a foundation, they grow into responsible and confident citizens capable of shaping the future.

In 2023, the Narodni heroj Rajko Primary School in Hrastnik marked 160 years of education in the town. To commemorate this important milestone, we organized a public event that creatively connected the past with the future and emphasized the importance of honouring tradition and identity.

The celebration encompassed the entire 160-year span from the founding of the first school to the present day. The central character of the event's narrative, set in the present, was a young journalist preparing an article to mark the school's anniversary. In a playful and humorous way, he searched for information about the beginnings and development of education in the local area. Through this frame, he introduced various performers – students, teachers, and guests from the community – who brought to life key moments from this journey.

The event concluded with a symbolic gesture: the journalist, hand in hand with a schoolgirl from the past, walking toward the future. With this celebration, our goal was not only to mark an important anniversary but above all to highlight the importance of remembering our roots and foundations – for only by doing so can we successfully build our future.

Ključne besede: Hrastnik, lokalna kultura, lokalna zgodovina, narečje, proslava

Keywords: Hrastnik, local culture, local history, dialect, celebration event

1 UVOD

Razvoju Hrastnika sta, tako kot v Zagorju in Trbovljah, botrovala premog in industrija. Težka industrija je zaznamovala tako naravo kot prebivalce in Zasavje je še pred nekaj leti veljalo za črno in umazano regijo. A za razvoj šolstva, zdravstva, kulturnega in družabnega življenja v Zasavju je bila industrija ključna. Rudnik je zaslužen za začetek šolstva v Hrastniku, podjetja so podpirala tudi športno in kulturno udejstvovanje prebivalcev – posledično je bilo to vselej zelo bogato. Druženje, kultura in ustvarjalnost so bili za Hrastničane od nekdaj ljub in dobrodošel umik od težkega vsakdana. V Hrastniku delujeta dve godbi na pihala (steklarska in rudarska), imamo močno tradicijo zborovskega petja ter kulturna društva, ki se ukvarjajo z dramsko umetnostjo, fotografijo in lutkarstvom. Dejstvo pa je, da je bilo življenje v industrijskem okolju zahtevno, zaznamovano s težkim delom, revščino, alkoholizmom, onesnaženjem … Vse to je vplivalo na našo uporniško identiteto in se kaže na vsakem koraku. Nekdanji Črni in Rdeči revirji so veliko pripomogli tudi k zmagi partizanov, po vojni pa so predstavljali srce slovenskega in jugoslovanskega socialističnega gospodarstva. Rudarji so v preteklosti predstavljali tovariše in gospodarje na svoji zemlji. Že v očeh krajevnih »mejašev« (steklarjev) so bili znani po svoj pridnosti, trdem in garaškem delu, poštenju, kletvicah, skoposti, po skrbi za sočloveka (Stoklasa Drečnik, 2021).

Kraj, kjer smo pognali korenine, nas globoko zaznamuje in oblikuje. Če se tega zavedamo in smo na to ponosni, so naši temelji za prihodnost trdni. Ključno vlogo pri oblikovanju zgodovine, kulture, dediščine in identitete vsakega naroda ter lokalnega okolja pa ima šolstvo.

Osnovna šola narodnega heroja Rajka Hrastnik je leta 2023 obeležila 160-letnico šolstva v Hrastniku. Ob tem pomembnem jubileju smo organizirali javno prireditev, s katero smo na inovativen način povezali preteklost s prihodnostjo in poudarili pomen spoštovanja tradicije in identitete. Osrednji cilj pri pripravi proslave je bil vplesti zgodovinske vidike in jih predstaviti v kontekstu šolstva v Hrastniku.

2 PROSLAVA OB 160-LETNICI ŠOLSTVA V HRASTNIKU

2.1 ČRNI IN RDEČI REVIRJI

Evropo je v 19. stoletju zajela industrializacija in premog v zasavskih krajih je dobil pravo veljavo. Do takrat je bila osrednjeslovenska pokrajina redko poseljena in težko dostopna. Z odkritjem »črnega zlata« in izgradnjo južne železnice sredi 19. stoletja sta se hkrati s premogovništvom začeli intenzivno razvijati še kemična in steklarska industrija. Tovrstna gospodarska dejavnost je vplivala na oblikovanje sosesk in širitev mesta. Zelena pokrajina se je spremenila v Črne revirje.

Od sredine 19. stoletja se je število delavcev v rudarskih in industrijskih krajih nenehno večalo. Zaradi potreb tovarn po delavcih so se le-ti intenzivno priseljevali. Skupne so jim bile nizke mezde, dolg delovni čas, slabe in nevarne delovne razmere, nedoseganje eksistenčnega minimuma in neurejeno socialno zavarovanje. Proletariat se je upiral obstoječemu sistemu in se boril tako za spoštovanje kolektivne pogodbe, za krajši delovni čas, za boljše ekonomske, socialne in delovne razmere kot tudi za volilno pravico. Za človeške in politične pravice se je borila večina prebivalstva v času vojn. Nezadovoljstvo je rodilo odpor, rudarski kraji so postali znani tudi kot Rdeči revirji (Jerman in Mlakar Adamič, 2021).

Po osamosvojitvi Slovenije je težka industrija v Hrastniku začela propadati, rudarstvo in tudi druge gospodarske panoge so se v Zasavju poslovile. Gospodarske (in politične razmere) so privedle do tega, da se sistematično in vztrajno zapira praktično vse, kar je bilo povezano s preteklostjo (Stoklasa Drečnik, 2021). Danes je zasavska regija na poti gospodarskega prestrukturiranja in čistejšega življenjskega okolja. Materialna

dediščina preteklosti dobiva nove vsebine, največjo duhovno zapuščino naših prednikov – tovarištvo in solidarnost – pa moramo s ponosom varovati njihovi potomci.

2.2 DRUŠTVENO DELOVANJE V HRASTNIKU

Hrastnik je mlado mesto, saj je bilo za slednje proglašeno šele leta 1953. Z rudarstvom kot generatorjem industrijskega razvoja v hrastniški dolini so v kraj prišla tudi razna društva (delavsko-izobraževalna), ki so gojila socialne, družbene in kulturne vrednote. Dokler si niso dobro organizirana in bolj množična društva postavila lastnih domov, se je vsa amaterska kulturna dejavnost odvijala v gostilniških prostorih, saj so bili samo ti dovolj veliki, gostilničarji pa so bili staroste in pokrovitelji marsikatere športne in kulturne dejavnosti oziroma društev. V gostilnah se je tudi kartalo, balinalo, kegljalo, šahiralo, bralo časopise, nastopali so zbori, prirejali so se plesi in veselice v organizaciji društev. V Zasavju je bilo npr. zelo živahno za 1. maj, ko so se politični govori in povorka delavcev končali z zabavo in plesom. Ožina doline je narekovala, da se je ob novogradnjah staro večkrat podrlo. Tako so največje kulturne dobrine občine Hrastnik dandanes njena kulturna društva z dolgo tradicijo – od Rudarske godbe Hrastnik, Steklarske godbe kot tudi pevskih zborov Svoboda Hrastnik, Steklar, Fotokluba Hrastnik ter marionetnega gledališča Jurček, ki ima svoje začetke v letu 1947 in v svoji dejavnosti predstavlja nekaj svojstvenega celo v širšem slovenskem prostoru (Frajle, 2013).

2.3 GOVOR V POVEZAVI Z LOKALNO IDENTITETO

Na oblikovanje lokalne identitete vplivajo številni dejavniki, eden najbolj izstopajočih pa je govor. Zasavščina je, enako kot druga slovenska narečja, del kulturne dediščine ter odraz življenja in identitete ljudi, živečih na tem območju. Ta govorica je trda, robata in glasna, zasoljena s črnim humorjem, sočnimi kletvicami in knapovskimi izrazi. Marsikomu se zdi celo prostaška in primitivna.

Zasavje leži na območju, kjer se stikajo kar tri narečne skupine: štajerska, dolenjska in gorenjska. Od Logar-Riglerjeve klasifikacije leta 1983 dalje ti govori spadajo v zagorsko-trboveljsko podnarečje posavskega narečja. V osnovnem (starejšem) razvoju so dolenjski, po slušnem vtisu, ki je odločilen za uvrščanje narečij v narečne skupine, pa bolj podobni štajerskim, zato spadajo v štajersko narečno skupino. V vseh pogledih pa so to prehodni govori, kjer je zaradi lege in priselitev prihajalo do mednarečnih, zaradi kasnejšega razvoja rudarstva in industrije ter njihovega lastništva pa tudi številnih medjezikovnih stikov. Ti se najbolj izražajo v leksiki. Lastnica rudnika Trboveljska premogokopna družba in družbe, ki so se ukvarjale z vzporednimi dejavnostmi, so namreč zaposlovale domačine iz bližnjih ali daljnih vasi oziroma naselij, strokovnjaki in delavci pa so prihajali tudi iz Avstrije, Nemčije, Belgije, Češke, Hrvaške in morda še od kod. Ti so poleg maternega jezika in različnih narečij s seboj prinesli tudi svoje navade, noše, šege, predmete, jedi in s tem povezane izraze, ki so se bolj ali manj usidrali v govorico lokalnega okolja in so živi še danes (Medved, 2003). Hrastničanka dr. Martina Orožen je podala tudi konkretne primere zamenjave domače kmečke in obrtniške leksike s tujo: »Izrinjalo je domače besedje, ustvarjalo sopomenske pare s stilno zaznamovanostjo, oblikovalo novo frazeologijo itd.« (Orožen, 2009). Poudarila je pomen zbiranja, zapisovanja in s tem ohranjanja tega besedja, tiste, ki se s tem ukvarjajo, pa poimenovala »reševalci te terminologije«. Veliko prvotnih besed, povezanih z rudarstvom, je prodrlo v splošno rabo. »Iz teh procesov je razvidno, kako delovno okolje določa izbor, uporabo in tvorbo besedja« (Orožen, 2009).

2.4 ORGANIZACIJA PRIREDITVE

Načrtovanje proslave ob 160-letnici šolstva v Hrastniku se je začelo z oblikovanjem delovne skupine. Kot vodja le-te sem si za osnovni cilj zastavila predstavitev zgodovinskih vidikov države, naroda in predvsem lokalnega okolja ter njihovo umestitev v kontekst razvoja šolstva v Hrastniku. Ta rdeča nit je pravzaprav klasična za obeleževanje jubilejev, zato sem morala pošteno razmisliti o načinu izvedbe. Želela sem inovativno proslavo, ki bi omogočila poistovetenje in participacijo tako nastopajočih kot občinstva, hkrati pa proslavo, ki bo v

gledalcih, nastopajočih in zunanjih sodelavcih vzbudila ponos, zavedanje in občutek pripadnosti lokalni skupnosti. Želela sem, da starejši s proslavo obudijo spomine na lastno in širšo družbeno preteklost, mlajši pa se naučijo česa novega in spoznajo, da lahko s hvaležnostjo in ponosom zremo v zgodovino in gradimo uspešno prihodnost.

Proslava je predstavljala dogodek, na katerem se je zbralo veliko število Hrastničanov in drugih gostov ter je bila tako pomembna tudi z vidika druženja in povezovanja lokalne skupnosti, kar je bilo v času po epidemiji velikega pomena.

Delovna skupina je po uvodnem študiju gradiva v sodelovanju z učenci najprej izluščila posamezne vidike zgodovine šolstva v bistvo. Ti pomembnejši mejniki so bili naša osnova za pripravo točk. Vzporedno smo morali razmišljati tudi o tem, na kakšen način bo mogoče uprizoriti/predstaviti določen zgodovinski trenutek, dogodek. Želeli smo ustvariti čim bolj pristno vzdušje, pri gledalcih vzbuditi osebne spomine, čustveni odziv, zato smo bili pri načrtovanju pozorni tudi na potrebno sceno, kostume, glasbo, masko ipd., da smo zaokrožili celostni vtis. Tako smo že pri sami pripravi proslave, točk in na vajah, veliko pridobili (in se naučili), saj smo se poglobili v določeno temo, si prebrali dostopne informacije, se o tem pogovorili s starši, starimi starši, lokalnimi prebivalci, strokovnjaki …

Šolstvo ni le sistem in šola ne le stavba, gre za preplet časa, ljudi, izkušenj, odnosov … Želela sem, da je tudi naša proslava takšna – prepletli smo besedo, gib, zvok, občinstvo in nastopajoče, zaposlene in učence, zgodovino in prihodnost. Nabor nastopajočih je bil tako zelo pester: učenci različnih starostnih obdobij, učenci s posebnimi potrebami, učitelji in zaposleni na šoli, nekdanji učenci in zunanji izvajalci.

Ko smo pripravili nabor točk, jih je bilo potrebno medsebojno povezati v okvir. Ker nisem želela klasičnega veznega teksta, sem se odločila, da bom vključila lik novinarja, ki pripravlja članek o 160-letnici šolstva v Hrastniku za lokalni časopis. To mi je omogočilo, da poleg točk v sam scenarij vključim tudi nagovore gostov in ravnateljice, in sicer v obliki intervjujev z novinarjem. S tem sem se izognila večkrat razvlečenim uvodom na javnih prireditvah in publiko takoj pritegnila v dogajanje.

Slika 1: Novinar (Foto: Maja Rozman)

Oder je predstavljal novinarjevo delovno sobo, kjer se akter sooča s težavami pri pripravi članka, razmišlja o vsebini, prebira gradivo in o tem na glas razmišlja – v svojem narečju in z uporabo slenga. Lik zmedenega, a hudomušnega in simpatičnega lokalnega posebneža je publiki omogočal identifikacijo, saj se je slednji v svojih monologih in pri komunikaciji z gosti skliceval tudi na posebnosti lokalnega okolja, prepoznavne obraze iz domačega mesta, vsem znane šale … Seveda je pri tem uporabil tudi kakšno sočno knapovsko kletvico.

Tovrsten scenarij je omogočal tudi preplet različnih zvrsti jezika: novinar je uporabljal narečje in sleng, ravnateljica knjižni pogovorni jezik, v točkah so učenci uporabljali sleng različnih časovnih obdobij …

V povezovalni okvir je bilo zajetih vseh 160 let od nastanka prve šole do danes, posamezne točke pa so ponazorile ključne trenutke na tej poti. Prireditev se je sklenila s simbolično gesto novinarja, ki se je z učenko iz preteklosti, z roko v roki, odpravil prihodnosti naproti.

Že na samem začetku proslave sem želela pri gledalcih vzbuditi čustveni odziv, zato sem izbrala točko, na katero me vežejo otroški spomini. Pesem Stoji učilna zidana sem včasih prepevala s pokojno omo in, ko jo je ob spremljavi citer zapela bosonoga učenka, se je poleg mojega orosilo še marsikatero oko v dvorani.

Organizacija tovrstne proslave je bila zahtevna, saj je v celoten proces od načrtovanja do izvedbe vpetih ogromno ljudi. Upoštevati je potrebno še zunanje dejavnike, povezane s časom, materialnimi sredstvi in kakšnimi nepredvidenimi zapleti. Nedvomno pa končna uspešna izvedba, navdušenje publike in uspešno dosežen cilj tako načrtovalcem kot izvajalcem dogodka nudi izredno notranje zadovoljstvo.

2.5 160 LET ŠOLSTVA V HRASTNIKU

V zatemnjeni dvorani se je snop svetlobe usmeril na bosonogo učenko v halji, s tablico pod roko. Ob spremljavi citer je zapela pesem Stoji učilna zidana. Po njenem nastopu se je pozornost usmerila na novinarja:

Slika 2: Stoji učilna zidana (Foto: Maja Rozman)

Uuuuf, obletnice, smrt za novinarsko ustvarjalnost. Kaj naj človek novega pove, napiše, če je pa takoj deset let naokrog in ponovi vajo … Potem pa še ti roki za oddajo … Hja, angleški deadline res v nulo opiše situacijo … Kar poskusite z inovativnim, sproščenim, novim drugačnim bla bla bla pristopom, z zanko okrog vratu!

Pa ja … Baje jamranje ne pomaga … Paše pa! Okej, kaj me tokrat čaka? 160 let šolstva v Hrastniku. Gremo, akcija! Najprej statistične podatke na kup, pa malo poguglat, prebrskat, kakšen intervju, pa ni hudič, da nekaj ne rata …

Pa dajmo, začetki šolstva v Hrastniku …

1863: Odprta je bila zasebna industrijska šola v rudniški restavraciji, okrog 50 otrok je štirikrat na teden obiskovalo šolo.

Lačen sem … Prazen žakelj ne stoji pokonc. Grem po sendvič, bo šlo potem lažje …

Sledila je točka Naša četica koraka in Kdor računati ne zna. Besedilo pesmi sem priredila oz. primerno aktualizirala glede na temo proslave. Nastopala je skupina prvošolcev. Točka je orisala začetke šolstva v Hrastniku. Mali knapi so med prepevanjem pesmi Naša četica koraka prikazali pomembno industrijsko plat Hrastnika in prelom, ko je začela delovati zasebna industrijska šola v rudniški restavraciji. Otroci so bosi, umazani, oblečeni v delovna oblačila, potiskali voziček s premogom in simulirali kopanje, nalaganje. Z mimiko so prikazovali težavnost dela ipd.

Naša četica koraka
strumno in veselo,
drug za drugim v ravni vrsti
zdaj gremo na delo.

Premog s kupa na vozičke
bomo preložili,
da čez dolgo mrzlo zimo
peč bomo kurili.

Je voziček včasih težek,
roke nas bolijo,
a kaj morem, kaj naj rečem,
delam kar velijo.

Slika 3: Mali knapi (Foto: Maja Rozman)

Na oder je prikorakal glasnik in oznanil, »da so gospoda sklenili otroke v uk vpeljati« … Na oder so prinesli škaf/lavor, otroci so umili svoje črne obraze, se počesali in uredili. Prišel je učitelj in preveril čistočo rok, razporedil otroke ter začel dirigirati ob melodiji pesmi Kdor računati ne zna.

Novinar:

> *Mmmmmm, bi še enga?! Ma ne, poletje se bliža in sodobni časi so zahtevni – facebook, instagram, snapchat, človek mora bit v formi …*
>
> *Okej, gremo dalje … statistika …*
>
> *Število otrok narašča, na Dolu je zgrajena nova stavba za pouk.*

Šola v Hrastniku postane javna, prostore pa ima še vedno v rudniški restavraciji.

Jooooj, pouk v restavraciji, tam bi bil jst šele ves čas lačen …

1880: Pouk v Hrastniku se prične izvajati v novi stavbi.

Pouk se izvaja v Turju, število otrok na Dolu narašča, prične se pouk na Kalu.

Glej glej … 1906/07 se je mešana šola v Hrastniku razdelila na dekliško in deško … Hja, štrajta je blo najbrž manj … Ampak punco je blo pa težje najdit, se je blo treba mal potrudit. Pa brez tinderja … Če je bil frajer res car, je šel po njo čez most. Čez Riklov most …

Točka Riklov most je simbolizirala legendarni »aufbiks« med glažarji in knapi. Priredbo pesmi Šuštarski most je zapel hrastniški ženski pevski zbor, spremljal učitelj klavirja, dramski krožek pa dramatiziral dogajanje. Uprizorili so »aufbiks« šolarjev, kakršnega je v svoji mladosti okusil marsikdo v dvorani.

V dolini tam med stenami, kjer reka Sava žubori,
kjer kuople se kuolm in piha se glaž.
Če prideš semkaj šiht iskat, muorš mal ahtat, kaj bi rad,
če's preveč korajžen, te stresejo iz gat!

Tu Riklov je most, tu Riklov je most,
uspodi so glažarji, uzgori smo knapi vsi,
tam krumpantoč, tu funšterc, vmes Riklov (je) most.

V dolini tu med stenami, kjer reka Sava žubori,
kjer poje se pesem in godba igra.
Si navihan in si mlad, deklico bi videl rad,
pa ne upaš si je čez most it iskat.

Tu Riklov je most, tu Riklov je most,
uspodi so glažarji, uzgori smo knapi vsi,
tam krumpantoč, tu funšterc, vmes Riklov (je) most.

V dolini tam med stenami, kjer reka Sava žubori,
kjer včasih težko je, velikrat tut fajn.
Kdaj tut skromen je obrok, vse polno umazanih otrok,
a če iščeš, našel boš stisk toplih rok.

Slika 4: Aufbiks (Foto: Maja Rozman)

Novinar:

Kje smo ostali?! Uf, še krepko čez sto let podatkov za obdelavo … Dolgo obdobje, polno težkih preizkušenj, ki bi nas moralo marsikaj naučiti, pa vendar … Eh, ne bom moraliziral, konec koncev sem novinar, ogledalo družbe, ne pa politik. Teh se pa tako nič ne prime …

Obdobje prve svetovne vojne: Vlada splošno pomanjkanje. Šola je morala zbirati potrebščine za vojake na fronti, večkrat je bila zaprta. V hrastniško in dolsko šolo so med vojno naseljevali vojaške oddelke.

Zadnjič sem malce razmišljal … Vojna je res težka reč … Kakorkoli obrneš. Vsi vidimo trpljenje vojakov na fronti, včasih pa pozabimo na tiste doma, »v zakulisju« …

Med prvo svetovno vojno, ko so moške vpoklicali v vojsko, so ženske ostajale doma in nemalokrat prevzele vlogo moških. Tako so delale v tovarnah, na kmetijah, vzgajale otroke in upale … Žal večkrat, prevečkrat, zaman.

V točki Kaj ti je deklica smo orisali obdobje prve svetovne vojne. Učenka z downovim sindromom je zaplesala ob spremljavi omenjene pesmi.

Slika 5: Kaj ti je deklica (Foto: Maja Rozman)

Novinar:

Joj, ko brskam po takšnih podatkih, si res želim, da bi se tisti, ki pridejo za nami, o tem učili vsaj iz učbenikov …

Ampak človek je trdoživo bitje. Hrastniška »podvrsta« pa še posebej!

Hitro so se postavili na noge in zagrizli v delo, tudi na področju šolstva. Aha, tole bom skopiral v članek:

V prvem povojnem letu je bilo v šolo vpisanih 677 otrok. (Ti pa ne bi šli več v jedilnico, kaj?!)

1927. so začeli graditi novo šolo na Kalu, 1930. je bila nova odprta tudi na Dolu.

Hja, potem pa spet. Korak nazaj. Velik. Druga svetovna vojna je naše kraje močno zaznamovala.

Leta 1941 je v Hrastnik prišel nemški okrajni šolski nadzornik in prevzel šolo. Najzavednejše učitelje so Nemci izselili.

V točki Lili Marleen/Jutri gremo v napad smo prikazali obdobje druge svetovne vojne v Hrastniku. Skupina učencev je sedela v šolskih klopeh, ko je vstopil učitelj in zaukazal, da lahko sedaj govorijo le še nemško. Začel je z odločnim dirigiranjem Lili Marleen, ko se je iz ozadja zaslišal zvok trobente, ki je oznanil napad. Na oder je prikorakal šolski pevski zbor in ob spremljavi harmonike zapel priredbo pesmi Jutri gremo v napad. Učenci so v rokah držali svinčnike, ki so tudi v besedilu pesmi zamenjali puške in tako poudarili pomen izobrazbe za prihodnost.

Slika 6: S svinčnikom v dlani (Foto: Maja Rozman)

Novinar:

Joj, takšni članki res lahko izpadejo suhoparno, težko je pritegniti bralca, besedam vdahniti malce življenja … Nujno moram posneti še kakšen vlog na to temo, pa objaviti na FB strani, razmisliti o »heštegih« … Človek bi mislil, da je delo novinarja v sodobnih časih res simpl, v resnici je pa ravno obratno, človek lahko z lučjo pri belem dnevu išče tiste, ki dandanes še berejo …

Po drugi svetovni vojni je bila v šolah prepovedana telesna kazen kot vzgojno sredstvo. (Moja učiteljica v OŠ je ves čas govorila, kakšna napaka je to bila.)

1948/1949 je v šoli začela obratovati mlečna kuhinja, v kateri so vsi učenci celo leto dobivali brezplačno toplo malico.

Učenci z učnimi težavami so bili vključeni v posebno šolo, izvedena je bila ločitev Cerkve od države in verouk je postal neobvezen predmet.

1964: združitev osnovnih šol v Osnovno šolo narodnega heroja Rajka Hrastnik, leta 1969 se ji pridruži OŠ Dol. Združena šola je tako postala ena največjih v Sloveniji.

Odločil sem se, da v besedilo vključim tudi intervju, da bo zadeva res aktualna. Da ne bomo samo razglabljali, kako je bilo včasih, ljudi bolj zanima, kakšna je stvar danes in kaj nas čaka jutri. Kje smo in kam gremo. Uf, to bi bil pa dober naslov … Hja, če znaš, znaš, čak', da si zapišem …

Na vratih pozvoni/potrka …

Intervju z ravnateljico.

Intervjuju z ravnateljico je sledila točka Računajte na nas, ki se je navezovala na čas SFRJ, obeležili smo dan mladosti. Učenci so ob glasbeni spremljavi (Računajte na nas) prikazali bogato dramsko dogajanje na odru. Uprizorili so plesno-telovadni nastop, sprejem med pionirje, predajo štafete mladosti, kurirčkovo pošto, izlet z avtobusom po Jugoslaviji ipd. Nato se pozornost ponovno usmeri na novinarja.

Slika 7: Računajte na nas (Foto: Maja Rozman)

Novinar:

Pingo in plazma piškoti, ni boljše kombinacije … Pa objava ni sponzorirana, da ne bo kdo mislil … No, če pa slučajno kdo koga pozna, ki bi bil pripravljen za kakšno sodelovanje – veste, kje me najdete …

Odloži prigrizek. Tako, za prvo silo bo … Kje smo ostali? Tale intervju prilepim, pa selfija (mrmra), fajn sva, fajn, mogoče kak filtrček, pa bo … Ženske so le občutljive.

Takole …

Sledi pestro obdobje, ki prinese številne spremembe tako na področju življenja posameznika kot družbe kot celote. S tem seveda tudi šolstva …

Takole bom zastavil …

A nekatere stvari se ne spreminjajo. Osnovna šola je čas, ko se otrok začenja oblikovati v odraslo, odgovorno osebo. Kar pa ni vedno preprosto, ravno obratno. Najstništvo in zmedeni občutki, ki jih nerodna leta prinesejo s seboj, ostajajo stalnica. Tako v času bojev pri Riklovem mostu kot danes na spletnih platformah. Dekle, ki je danes »kura«, se ti jutri zdi najbolj ljubko bitje pod soncem. Fant, ki kar nekaj naklada, je v bistvu pravi frajer. Mama non stop teži, ata nima pojma. Učitelji pa sploh. Kr neki. Ah, nihče te ne razume.

S pomočjo točke Plesne vaje smo prikazali nedavno zgodovino, in sicer je osem plesnih parov preko oblačil, maske in rekvizitov uprizorilo različna obdobja le-te. Plesne vaje so bile na hrastniški osnovni šoli dolgoletna tradicija in točko smo posvetili gospodu Albinu Šešku, pokojnemu plesnemu učitelju, ki je predano poučeval številne generacije hrastniških šolarjev.

Med posameznimi plesi in primerno glasbo novinar atraktivno opisuje obdobja:

Novinar:

90-a so leta raztrganih kavbojk in all stark. Prave bejbe nase navlečejo oprijeto streč krilo, fantje kakšno preveliko majico z motivom gansov. Pričeska je urejena, če je strešica utrjena. Presnemavajo se kasete, gleda MTV, na walkmanu zaljubljeno grulita Kylie in Jason. Bere se Bravo in pije Cockta. Če si priden, popoldne igraš igrice na comodorju.

Smo v letu 2000, milenij ne prinese konca sveta, ta se začne vrteti še hitreje … Dekle v kavbojkah na zvon po mobičuku piše sms fantu z reglo. Ta ne sliši – posluša discmana in skejta. Mama se dere z balkona, njej, naj potegne majico dol, ker si bo prehladila ledvice, njemu, naj si končno že potegne hlače gor, ker kaže cele gate. Ah, pojma nimajo, popoldne natipkaš frendu na ircu.

Leto 2010 prinese tehnološki napredek, nove kroje in bleščeče uhane – tokrat tudi za fante. Seveda tudi Justina Bieberja. Musko snameš z neta, ustvariš profil na FB-ju.

V letu 2020 še bolj kot ekrani žarijo bele nogavice. Natikači in trenirka pač spadajo zraven. Hešteg: sodobnost. Čas limk in gaserjev.

Slika 8: Plesne vaje (Foto: Maja Rozman)

Novinar:

Hm hm hm … Ja, res je … Šola niso zidovi, šola so ljudje v njej. Pa vseeno, hrastniška šola ima na tem področju dodaten bonus.

V šolskem letu 2015/16 se je zaključila energetska sanacija matične šole, leto kasneje pa začela obnovitvena dela na podružnični šoli.

29. junija 2018 je potekala slavnostna otvoritev Podružnične šole Dol pri Hrastniku.

Pa imamo spet novo točko na seznamu, kdo je boljši, Dolani in Hrastničani, čigava šola je lepša. Saj poznate to večno rivalstvo in špikanje. Ni konca, ampak ko gre zares, znamo pa še kako potegniti skupaj! (Ne verjamete? Je tu kdo iz Trbovelj?!)

In to je bistveno, vsi smo ljudje, z dobrimi in slabimi lastnostmi. Pomembno pa je, da se tega zavedamo, sprejemamo drug drugega in znamo sodelovati v prizadevanju za isti cilj. Tako bom zašpilil tole svojo zadevo: Vsi za enega, eden za vse!

V točki Kako sva si različna smo izpostavili, da smo si med seboj res različni, a vsi delamo za isti cilj. Besedilo pesmi Kako sva si različna smo priredili, nastopali so učitelji, vodstvo, kuhar, hišnik ipd. Vsak je prikazal svoje delo, mogoče kakšno osebnostno značilnost, se tako izpostavil, približal publiki na drugačen način kot sicer …

Slika 9: Različni, a s skupnim ciljem (Foto: Maja Rozman)

Po tej točki je na oder spet prišla bosonoga učenka. Do nje se je z e-skirojem pripeljal novinar, sledil je njun dialog in »pot v prihodnost«.

Novinar:

Zdravo, kam šibaš? Rabiš prevoz? Kateri model tablice imaš? Pridi no, greva, glej, jaz imam tudi tablico, ti pokažem, kako in kaj, ti pa meni poveš kaj o sebi, prav? Zanimivo izgleda tole … Greva. Skupaj naprej!

Slika 10: Skupaj naprej (Foto: Maja Rozman)

3 ZAKLJUČEK

Z aktivnim sodelovanjem na prireditvi ob 160-letnici šolstva v Hrastniku smo vsi udeleženci obudili spomine na pomembne mejnike lokalne in narodne zgodovine ter ponovno utrdili zavest, kako pomembno je poznati in spoštovati svoje korenine.

Izkazali smo domoljubje in lokalno pripadnost ter izrazili spoštovanje tako do dosežkov svojih prednikov kot tudi svojih vrstnikov.

Proslava je »trkala« na osebna čustva in spomine posameznikov, s pomočjo katerih smo ponovno začutili medsebojno pripadnost in se povezali kot skupnost. In na ta način, kot skupnost, bomo lahko na trdnih temeljih uspešno gradili prihodnost.

4 VIRI IN LITERATURA

Frajle, Primož (2013): *Zgodbe knapovske godbe – 160 let Rudarske godbe Hrastnik*. Hrastnik: Rudarska godba Hrastnik, zanjo Občina Hrastnik.

Ivančič Lebar, Irena (2000): *Hrastnik.* Hrastnik: Občina Hrastnik.

Medved Aleksandra (2003): *Kuharska leksika v Trbovljah* [Diplomsko delo]. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Jerman, Gregor; Mlakar Adamič, Jana (2021): *Struna je počila.* Uporništvo v Zasavju. Trbovlje: Zasavski muzej.

Mlakar Adamič, Jana (2004): *Teknilo nam je.* Trbovlje: Zasavski muzej.

Orožen, Janko (1958): *Zgodovina Trbovelj, Hrastnika in Dola*. Trbovlje: Občinski ljudski odbor v Trbovljah.

Orožen, Martina (2009): Govori hrastniške okolice med sistemom in sporočanjem, v: Vera Smole (ur.): *Slovenska narečja med sistemom in rabo*: zbornik (str. 393–411). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. Pridobljeno 27. 8. 2025: https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-26/

Stoklasa Drečnik, Maruša (2021): *Kuoln, glažuna in še kaj*. Ljubljana: Založba ZRC.

KO KRAJ POSTANE UČILNICA: DOMOLJUBJE SKOZI DEDIŠČINO DOVJA IN MOJSTRANE

WHEN A COMMUNITY BECOMES A CLASSROOM: PROMOTING PATRIOTISM THROUGH THE LEGACY OF DOVJE AND MOJSTRANA

Jerca Bogataj (jerca.bogataj@gmail.com), učiteljica geografije, zgodovine in domovinske in državljanske kulture ter etike, Osnovna šola 16. decembra Mojstrana, Slovenija

Povzetek

Prispevek prikazuje primer vzgoje za narodno in krajevno identiteto skozi projekt, v katerem učenci predmetne stopnje osnovne šole kot turistični vodiči popeljejo mlajše učence po učni poti skozi Mojstrano in Dovje. Učenci s tem oživljajo zgodbe kraja z bogato planinsko, športno, gospodarsko in duhovno dediščino.

Na dvanajstih postajah učne poti Moja stran Mojstrane učenci predstavijo pomembne osebnosti in dogodke iz krajevne zgodovine, povedo eno izmed Triglavskih pripovedk, spregovorijo o razvoju turizma, prvih romarjih, o železniški progi Jesenice–Trbiž, o čebelarstvu in bogati športni tradiciji. Zaključek poti vključuje tudi obisk stalne razstave v Slovenskem planinskem muzeju in ogled filma o življenju v Triglavskem narodnem parku.

Posebna vrednost projekta je v tem, da učenci postanejo aktivni prenašalci kulturnega spomina, s čimer pri mlajših vrstnikih krepijo spoštovanje do kraja, preteklosti, ljudi in naravnega okolja. Tako se kraj spremeni v učilnico, pripovedi pa v most med generacijami. Projekt gradi občutek pripadnosti, razvija ljubezen do domačega okolja in spodbuja spoštovanje kulturnih korenin naroda.

Abstract

The paper presents an example of how to promote national and local identity through a project in which students in the upper grades of elementary school (ages 12–15) act as tourist guides and lead younger pupils along an educational trail through Mojstrana and Dovje. By doing so, the students bring to life the stories of the community with its rich mountaineering, sporting, economic, and spiritual heritage.

At the twelve stops along the educational trail My Side of Mojstrana, the students introduce some significant figures and events from local history, share one of the Triglav legends and talk about the development of tourism, early pilgrims, the Jesenice–Tarvisio railway, beekeeping, and the strong area's sporting tradition. The trail ends with a visit to the permanent exhibition at the Slovenian Alpine Museum and a film about life in the Triglav National Park.

The special value of the project lies in empowering students to become active bearers of cultural memory, thereby fostering respect among younger peers for the community, its past, its people, and its natural environment. In this way, the community itself becomes a classroom, and the stories become a bridge between the generations. The project strengthens the sense of belonging, nurtures love for the local environment, and encourages appreciation for the cultural roots of the nation.

Ključne besede: učna pot, kulturna dediščina, lokalna identiteta, Mojstrana, Dovje

Keywords: educational trail, cultural heritage, local identity, Mojstrana, Dovje

1 UVOD

Namen prispevka je predstaviti učno pot *Moja stran Mojstrane*, kjer učenci kot turistični vodiči vsako leto mlajšim učencem in ostalim obiskovalcem predstavijo svoj domači kraj. S tem razvijajo sposobnosti nastopanja in komuniciranja, hkrati pa krepijo krajevno pripadnost, ponos in odgovoren odnos do domačega okolja.

Učna pot je oblikovana v skladu z učnimi cilji geografije, kjer se učenci seznanjajo z značilnostmi domače pokrajine, naravno in kulturno dediščino, gospodarskimi dejavnostmi ter vplivi človeka na okolje. Ob tem se uresničujejo tudi cilji predmeta državljanska in domovinska vzgoja ter etika, ki poudarja oblikovanje nacionalne identitete, domoljubja, spoštovanje tradicije, jezika in kulture ter odgovoren odnos do skupnosti in države.

Za glavni cilj učne poti smo si zadali seznanjanje udeležencev s kulturno dediščino Mojstrane in Dovja kot kraja na vstopu v Triglavski narodni park, kjer so bili doma številni odlični športniki, gorniki in občudovalci gora. Udeleženci spoznajo tudi vzroke za razvoj različnih gospodarskih dejavnosti skozi zgodovino kraja in njihov vpliv na okolje, hkrati pa razmišljajo o izzivih sodobnega turizma, ki ga želimo usmerjati v trajnostno obliko.

S posebnim poudarkom na gorniški kulturi in ohranjanju neokrnjene narave učna pot pri učencih razvija zavest o pomenu varovanja okolja in trajnostnega razvoja. Ljubezen do domačega kraja, njegove kulture, jezika in zgodovine se pri tem kaže kot oblika domoljubja, ki ga želimo učencem približati na izkustven in aktiven način. Več kot učenci slišijo, vidijo in doživijo o svojem kraju in domovini, močnejši je njihov občutek pripadnosti ter večja pripravljenost, da ta prostor cenijo, spoštujejo in so zanj tudi odgovorni.

2 GEOGRAFIJA IN ZGODOVINA – PREDMETA, KI PRIVZGAJATA DOMOLJUBJE

Geografija in zgodovina v osnovni šoli nista zgolj predmeta, ki prenašata znanje, temveč imata pomembno vzgojno funkcijo: oblikujeta občutek pripadnosti, narodne identitete in domoljubja. Učna načrta obeh predmetov jasno poudarjata pomen povezovanja znanja z vrednotami, saj »učenci razvijajo pozitivna čustva do domovine, občutek pripadnosti svojemu narodu in državi ter ljubezen do naravne in kulturne dediščine. Tako pripravljamo in usposabljamo mladega človeka za aktivno in odgovorno državljanstvo na lokalni, nacionalni in planetarni ravni« (Učni načrt za geo).

Učni načrt za geografijo izpostavlja spoznavanje domače pokrajine, naravne in kulturne dediščine ter gospodarskih dejavnosti kot temeljnega izhodišča za razumevanje sveta. Geografska vzgoja pri učencih razvija zavest, da je domovina del širše Evrope in sveta, hkrati pa spodbuja skrb za trajnostni razvoj in varovanje okolja (UN za geografijo). Kot pišeta Kunaver in Bratec Mrvar (2023), je za uresničevanje teh ciljev ključno, da učence vodimo v naravo, kjer lahko ob lastnem doživljanju prostora razvijajo spoštovanje do krajine in naravne dediščine. Avtorja opozarjata, da je prav stik z lokalnim okoljem najmočnejša podlaga za razumevanje pomena domovine v globaliziranem svetu.

Predmet zgodovina pri učencih razvija sposobnost razumevanja preteklosti lastnega naroda in države, hkrati pa jih uči spoštovanja drugih narodov in kultur. Poseben poudarek je na osamosvojitvi Slovenije, pomenu slovenskega jezika, kulture in tradicije ter oblikovanju zavesti, da je domovina rezultat prizadevanj številnih generacij (UN za zgodovino). Učbenik za državljansko in domovinsko kulturo (Klemenčič, 2018) jasno povezuje pojem domoljubja z odgovornostjo do skupnosti in naroda ter z ohranjanjem kulturne dediščine.

3 UČNA POT MOJA STRAN MOJSTRANE

Na pobudo članov turističnega društva o večji povezanosti učencev z društvom in krajem se je porodila ideja o oblikovanju učne poti. Z učenci smo se najprej lotili branja literature o kraju, ki je dostopna v šolski knjižnici. Na pomembnost dogodkov, oseb ali hiš so nas opozorili tudi domačini. Zavedali smo se, da mora biti pot zasnovana jasno in jedrnato ter hkrati zanimivo, saj je namenjena tudi najmlajšim učencem osnovne šole.

3.1 TRASA UČNE POTI S POSTANKI

Za glavne poudarke na poti smo si izbrali naslednje zanimivosti:

- *Slovenski planinski muzej*, kjer je predstavljena zgodovina gorništva in varstvo narave Triglavskega narodnega parka (Medmrežje 1),
- *Trg olimpijcev*, kjer so predstavljeni vsi olimpijci iz Mojstrane, ki je hkrati tudi edina vas v Sloveniji s tolikšnim številom olimpijcev (Voga, 2007),
- *Mruščeva hiša*, v kateri se je rodil eden prvih promotorjev kranjske čebele Mihael Ambrožič, izumitelj lovilca rojev in slušnega aparata, s katerim se je dalo ugotoviti, kateri panj bo rojil (Medmrežje 2),
- *Šmercova hiša* s fresko svetega Jurija in Višarske Marije, katera kaže na začetke turizma, saj so v hiši nudili prenočišče vsem romarjem na poti na Svete Višarje. V Šmercovi gostilni je bilo mogoče že pred več kot 100 leti najeti gorskega vodnika. Tu se je ustavil tudi dr. Julius Kugy, ki je bil s svojimi deli med prvimi promotorji turizma v Julijskih Alpah. Najverjetneje je prav v Šmercovi hiši Rudolf Baumbach upesnil pripovedko o Zlatorogu, z dvorišča pa imamo lep pogled na cerkev svetega Klemena. Legenda o cerkvi pravi, da sta na tem mestu leta 868 prenočila sveta Ciril in Metod, ki sta bila namenjena v Rim. S seboj sta nesla posmrtne ostanke sv. Klemena (Voga, 2007).
- *Požgančev most* prečka reko Savo Dolinko in povezuje naselji Mojstrana in Dovje. Most so zgradili leta 1910, danes pa je poznan tudi po črnih mačkah, železnih upodobitvah, ki izhajajo iz ljudskega izročila triglavskih pravljic (Medmrežje 2).
- *Spomenik Jakobu Aljažu,** znanemu slovenskemu duhovniku, planincu, pesniku in naravovarstveniku. Na Dovju je ostal kar 38 let in se v tem času neizbrisno zapisal v zgodovino in zavest Slovencev. Najbolj znan je po tem, da je leta 1895 postavil stolp na Triglavu, ki je postal največji simbol slovenske narodne identitete (Voga, 2007).
- *Stara šola na Dovjem** je bila zgrajena leta 1884. Prej je pouk potekal po hišah, predvsem v zimskem obdobju. Ker je bilo otrok vedno več, je šola postala pretesna. Leta 1964 so zgradili novo šolo v Mojstrani (Voga, 2007).
- *Jencnov stog/kozolec** velja za enega najstarejših v Zgornjesavski dolini in je lep primer sodelovanja človeka in narave. S pravokotno lego na potek doline so kmetje izkoristili vetrove, ki pihajo skozi dolino in s tem hitreje sušijo krmo v kozolcih. Posebnost dovških kozolcev so tudi betonski stebri, ki so posledica bližnje cementarne (Zupančič, 2015).
- *Triglavski gaj* predstavlja spomin na začetke modernega turizma, saj je skozenj nekoč vodila železnica, ki je v Mojstrano pripeljala leta 1870, ko je bila dokončana gradnja Južne železnice. To je bila prva železniška povezava med Ljubljano in Trbižem, ki je omogočila prevoz ljudi in blaga med obema krajema ter hkrati zelo pospešila turizem v dolini reke Save (Voga, 2007).
- *Bor* je območje, kjer je nekoč stala smučarska skakalnica. Prva prava tekma na tej skakalnici je bila organizirana leta 1927. To je 7 let prej kot v Planici, kjer so pozneje rušili mejnike in že v letu 1936 skakali preko 100 metrov (Sepp Bradl, 101,5 m). Ob koncu druge svetovne vojne je ta skakalnica žal propadla. V tem delu pa so danes lepo urejene sprehajalne poti, namenjene domačinom in obiskovalcem (Smolej, 1995).
- *Plezalna pot ali ferata* odpira poglede na moderne pristope v gorništvu. Nad vasjo sta v ostenju Grančišča dve zavarovani plezalni poti. Lažja smer, ki je primerna za tiste z manj izkušnjami, se imenuje Aljaževa pot (po Jakobu Aljažu). Težja pot mojstranških vever'c je namenjena bolj izkušenim plezalcem. Mojstranške vever'ce so bili vrhunski alpinisti iz Mojstrane, ki so plezali doma in v tujih gorstvih, tudi v

Himalaji, in dosegli višine tudi čez 8000 m. Obe ferati vodita na vrh Grančišča, kjer vas pričaka čudovit razgled na Julijske Alpe in Karavanke (Medmrežje 1).

Slika 1: Vodenje pred Slovenskim planinskim muzejem (vir: Jerca Bogataj)

Izdelali smo zgibanko z zemljevidom in glavnimi poudarki na poti. Dodali smo še nalepke s simboli posameznih postankov in na ta način spodbudili spremljanje poti ob zemljevidu, saj po vsaki predstavitvi obiskovalci nalepijo ustrezno nalepko na številko postanka.
Vodenje po novonastali poti smo najprej ponudili učencem naše šole, pozneje tudi ostalim šolam, ki so vključene v mrežo UNESCO pridruženih šol. Vsako leto imamo predvidene termine za obisk.

Slika 2: Pot s postanki (vir: Jerca Bogataj)

Slika 3: Zgibanka učne poti z nalepkami (vir: Jerca Bogataj)

3.2 NAČRT ZA NADGRADITEV POTI

V novem šolskem letu želimo učno pot dodatno nadgraditi z razširitvijo na območje vasi Dovje, kjer smo vključili tri nove postaje: spomenik Jakobu Aljažu, staro šolo in Jencnov stog (v prejšnjem poglavju označene z zvezdico). V okviru posodobitve pripravljamo tudi novo zgibanko, ki bo obiskovalcem omogočila samostojno izvedbo poti. Na posameznih označenih točkah bodo lahko s pomočjo QR kode dostopali do vsebinskih opisov izbranih znamenitosti ter obenem odgovarjali na zastavljena vprašanja. Rešitve bodo oblikovale geslo, s katerim bodo obiskovalci v Slovenskem planinskem muzeju upravičeni do simbolične nagrade – magneta v obliki planinske markacije. S prevodom v angleški in nemški jezik bi pot bila dosegljiva tudi za tuje obiskovalce, ki bi želeli spoznati kulturno dediščino Dovja in Mojstrane.

4 ZAKLJUČEK

Projekt *Moja stran Mojstrane* je dokaz, da je lokalno okolje lahko zelo učinkovita učilnica, kjer se naravna in kulturna dediščina prepletata z vzgojnimi cilji šole. Učenci s prevzemanjem vloge turističnih vodnikov ne pridobivajo le znanja, temveč tudi dragocene izkušnje nastopanja, odgovornega ravnanja in sodelovanja. Tak pristop krepi občutek pripadnosti in domoljubja, hkrati pa razvija spoštovanje do okolja, zgodovine ter ljudi, ki so oblikovali prostor, v katerem živimo.

Posebna vrednost projekta je v tem, da združuje cilje več predmetnih področij – geografije, zgodovine ter državljanske in domovinske vzgoje ter etike – in jih povezuje z izkustvenim učenjem. Tako učenci spoznavajo pomen varovanja narave, trajnostnega turizma in ohranjanja kulturne dediščine, kar jih pripravlja na aktivno in odgovorno državljanstvo.

Nadgradnja poti z dodatnimi postajami in vključevanjem digitalnih orodij, kot so QR kode, kaže na odprtost projekta za inovativne pristope in sodobne potrebe učencev ter obiskovalcev. S prevodom vsebin v tuje jezike se dediščina Mojstrane in Dovja odpira tudi širši javnosti. Projekt ne krepi le lokalne in narodne identitete, temveč ima tudi širši vzgojni in družbeni pomen. S tem, ko se kraj spremeni v učilnico, učenci postanejo soustvarjalci skupnega spomina in ambasadorji domoljubja, ki ga živijo in prenašajo naprej.

5 VIRI IN LITERATURA

Kunaver, Jurij; Bratec Mrvar, Rožle (2023): *Geografija in narava kot vzgoja za ljubezen do domovine*. ZRSŠ. URL: https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2023/05/04_JurijKunaver-RozleBratecMrvar.pdf (Pridobljeno 24. 8. 2025.)

Klemenčič, Eva (ur.) (2018): *Domovinska in državljanska kultura in etika 7.* Ljubljana: MIZŠ. URL: https://www.i2-lj.si/wp-content/uploads/2020/03/domovinska-ucbenik-7r-WEB.pdf

Učni načrt za zgodovino in geografijo v osnovni šoli (MIZŠ). URL: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_zgodovina.pdf

https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_geografija.pdf

Voga, France (2007): *Mojstrana – njen nastanek, razvoj in turizem*. TD Dovje – Mojstrana.

Medmrežje 1: https://www.planinskimuzej.si/ (Pridobljeno 24. 8. 2025.)

Medmrežje 2: http://www.mojstrana.com/sl/?subpageid=239&contid=253 (Pridobljeno 24. 8. 2025.)

Zupančič, Domen (2015): *Kozolci v Zgornjesavski dolini*. Jesenice: Gornjesavski muzej Jesenice. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo.

IZ KORENIN DOMAČIH KRAJEV RASTE NARODOVO DREVO

FROM THE ROOTS OF OUR HOMELANDS GROWS THE TREE OF ITS NATION

Petra Berčič Oman (petrabercic@yahoo.com), prof. geografije in zgodovine, OŠ Josipa Vandota Kranjska Gora, Slovenija

Povzetek

Za razumevanje narodne identitete je ključno poznavanje lastnih korenin. Teh pa ne tvorijo le veliki zgodovinski dogodki, temveč predvsem dediščina domačega kraja. Narodna zavest se začne oblikovati v domačem okolju, preko stika z lokalno dediščino, saj prav tam, kjer se prepletajo ljudske pripovedi, ohranjeni običaji in življenje skupnosti, raste zavest o pripadnosti.

V prispevku je izpostavljen pomen kulturne dediščine domačih krajev kot eden od temeljev narodovega izročila. Na primeru Vaškega dne v Ratečah je predstavljeno, kako z vključevanjem otrok in lokalne skupnosti krepimo spoštovanje do tradicije, obenem pa mlajšim generacijam pomagamo odkrivati njihovo vlogo v ohranjanju kulturne dediščine. Prispevek poudarja, da se narodove korenine ne krepijo le v učilnicah in knjigah, temveč najprej med domačimi stenami, na vaških prireditvah in ob pripovedih, ki se širijo iz roda v rod.

Abstract

Knowing your roots is key to understanding national identity. These are not shaped only by major historical events, but above all by the heritage of your homeland. National consciousness begins to form in the home environment, through contacts with local heritage, because it is there, where folk tales intertwine with preserved customs and community life, that a sense of belonging grows.

This article highlights the importance of the cultural heritage of local communities as one of the foundations of national tradition. The example of the Village Day in Rateče demonstrates how involving children and the local community strengthens respect for tradition, while helping younger generations discover their role in preserving cultural heritage. The article emphasizes that the roots of a nation are not nurtured only in classrooms and books, but first and foremost within the home, at village events, and through the stories passed down from generation to generation.

Ključne besede: kulturna dediščina, lokalna skupnost, narodna identiteta, tradicija, Vaški dan v Ratečah

Keywords: cultural heritage, local community, national identity, tradition, Village Day in Rateče

1 UVOD

Tako kot drevo ne more rasti brez močnih korenin, tudi narod ne more obstajati brez zavesti o svoji preteklosti, običajih in vrednotah. Te korenine se oblikujejo že v otroštvu, najprej v družini, nato v šoli in lokalni skupnosti. Poznavanje kulturne dediščine domačega kraja je zato prva stopnica k razumevanju širše narodne identitete.

Ljubezen do svoje države se ne rodi naenkrat in ne nastane iz velikih besed, rodi se v vsakdanjih trenutkih, ko se kot otrok sprehajaš po domačih poteh, ko ti zadiši domači kruh iz peči, ko poslušaš zgodbe starih staršev in ko spoznaš ljudi, ki skupaj s tabo ustvarjajo skupnost tvojega kraja.

Če človek ne zna ceniti svojega kraja, kjer pozna skoraj vsak kamen in drevo, težko razvije pristno navezanost na širši prostor, ki mu pravimo domovina. Ljubezen do domovine se zato začne doma, pri ljubezni do svojega kraja. Šele ko znamo imeti radi tisto, kar nam je blizu, lahko z enako toplino pogledamo širše in občutimo ponos, da pripadamo svojemu narodu in državi.

Ko spoštujemo domače običaje, negujemo kulturno dediščino, ohranjamo naravo in se zavedamo vrednosti domačih ljudi, krepimo tudi zavest, da je prav ljubezen do doma in svojega domačega kraja prvi korak k spoštovanju in ljubezni do celotne države.

Eden izmed načinov, kako to zavest krepiti, je vključevanje otrok v raziskovanje in soustvarjanje lokalnih kulturnih dogodkov. V Ratečah, ob slovensko-italijansko-avstrijski tromeji, je tak dogodek Vaški dan. Na letošnji praznik Marijinega vnebovzetja je potekal že 30. po vrsti.

V prispevku je predstavljen pomen ohranjanja kulturne dediščine s sodelovanjem med osnovno šolo in lokalno skupnostjo. Otroci že od zgodnjega otroštva aktivno sodelujejo na Vaškem dnevu, nekateri s folklorno skupino, drugi z glasbenim nastopom ali pa v sprevodu s starši. Na tak način že zelo zgodaj spoznajo način in pomen ohranjanja kulturne dediščine ter skupnega ustvarjanja v lokalni skupnosti. Večletno uspešno sodelovanje med vrtcem, osnovno šolo in turističnim društvom je vplivalo tudi na to, da bo turistično društvo omogočilo izdajo zbornika o Vaškem dnevu, ki ga pripravljajo učenci pri interesni dejavnosti kulturna dediščina. Pri tem odkrivajo pomen te prireditve, učijo se raziskovati, dokumentirati in spoštovati kulturno dediščino.

Slika 1: Sprevod v rateški noši (Foto: Petra Berčič Oman)

2 OHRANJANJE KULTURNE DEDIŠČINE S SODELOVANJEM MED OSNOVNO ŠOLO IN LOKALNO SKUPNOSTJO

2.1 POMEN OHRANJANJA KULTURNE DEDIŠČINE

Kulturna dediščina je temelj kolektivnega spomina in identitete. Ne zajema le materialnih spomenikov in predmetov, temveč tudi nesnovne oblike, kot so običaji, obredi, pripovedi, glasba in prireditve. Ohranjanje dediščine ni le varovanje preteklosti, temveč aktivno oblikovanje prihodnosti, saj mlajše generacije s tem pridobijo občutek kontinuitete in pripadnosti. Kot poudarja UNESCO v Konvenciji o varovanju nesnovne kulturne dediščine ima dediščina moč povezovati skupnosti in krepiti občutek identitete in kontinuitete (Uradni list RS, 2008).

2.2 SODELOVANJE MED OSNOVNO ŠOLO IN LOKALNO SKUPNOSTJO

Sodelovanje med osnovno šolo in lokalno skupnostjo predstavlja zelo pomembno povezavo v procesu vzgoje in izobraževanja. Otroci ne odraščajo za štirimi stenami svojih domov, temveč v živem okolju svojega kraja, ki s svojo kulturo, vrednotami, tradicijo in socialnimi odnosi bistveno vpliva na njihovo oblikovanje. Zato je povezava med šolo in okoljem bistvenega pomena za razvoj odgovornega, aktivnega in zavestnega posameznika.

Osnovna šola ni le izobraževalna ustanova, temveč tudi vzgojno središče kraja oziroma občine, ki ima moč povezovati ljudi, ideje in pobude. Ko se šola začne povezovati z lokalno skupnostjo, z raznimi društvi, knjižnico, domovom starejših občanov, muzeji …, omogoči učencem avtentične izkušnje, ki presegajo šolske klopi. Omogoča pravo učenje za življenje. Takšno sodelovanje prinaša številne koristi. Učencem omogoča, da dobijo praktično znanje, razvijajo socialne veščine, pridobijo občutek pripadnosti in soustvarjajo dogajanje v svojem kraju. Šoli vpetost v lokalno okolje daje večjo družbeno vlogo, lokalni skupnosti pa sodelovanje nudi priložnost, da ohranja kulturno dediščino, krepi povezanost med generacijami in sodeluje pri vzgoji mladih za skupno prihodnost. Pomembno je, da sodelovanje ni le enkratno, temveč stalno, obojestransko in smiselno načrtovano. Vključevanje učencev v projekte lokalne skupnosti gradi temelje za družbo, v kateri prevladujejo spoštovanje, solidarnost in povezanost. Šola in lokalna skupnost lahko skupaj soustvarjata okolje, v katerem otrok ne raste le kot učenec, temveč kot človek.

OŠ Josipa Vandota Kranjska Gora v sodelovanju s Turističnim društvom Rateče – Planica že vrsto let dokazuje, da lahko povezava med šolo in lokalnim okoljem pomeni veliko več kot le občasno srečanje. S skupnimi projekti, dogodki in pobudami se preteklost kraja, tradicija in naravne danosti na ustvarjalen način vključujejo v vzgojno-izobraževalno delo.

Sodelovanje se kaže v različnih oblikah:

- učenci spoznavajo kulturno dediščino Rateč skozi terensko delo, oglede in pogovore z domačini;
- sodelujejo pri vaških prireditvah in etnoloških projektih;
- s svojim znanjem, ustvarjalnostjo in mladostno energijo bogatijo turistično ponudbo kraja, naj bo to skozi raziskovalne naloge, lokalne vodene oglede, promocijske izdelke ali sodelovanje na festivalu Turizmu pomaga lastna glava.

Takšno sodelovanje učencem omogoča neposreden stik z okoljem, krepi njihovo pripadnost kraju in razvija veščine, kot so javno nastopanje, sodelovalno delo in podjetnost. Hkrati pa daje tudi krajevni skupnosti priložnost, da s pomočjo mladih ohranja dediščino živo in jo prenaša na prihodnje generacije.

Kot ugotavljajo Benichou, Boulahnane in Benichou (2022), lahko poučevanje o kulturni dediščini pomembno prispeva k oblikovanju identitete mladih. Šola ne prenaša le znanja, temveč mora biti tudi prostor, kjer se učenci naučijo aktivno vključevati v kulturne prakse. S tem ne le razvijajo svojo osebnost, temveč se naučijo tudi, kako pomembno je spoštovanje lastne kulture in kulture drugih. Poučevanje o kulturni dediščini ni zgolj pouk o preteklosti, temveč učinkovito orodje, ki krepi kulturno enakopravnost in demokracijo.

Družina in lokalna skupnost imata pogosto večji vpliv na razumevanje kulturne dediščine kot šola. Kulturna dediščina, tako snovna kot nesnovna, je tesno povezana s poznavanjem zgodovine in z oblikovanjem identitete. Preko nje posamezniki ne le razumejo preteklost, temveč gradijo tudi občutek pripadnosti in kolektivne zavesti. Pri izbiri kulturnih elementov, ki jih posamezniki razumejo kot del svoje identitete, se je še močnejši kot vpliv šole pokazal vpliv družbenega okolja in družine. Družinske zgodbe, izročila in izkušnje kraja predstavljajo temeljne stebre, na katerih mladi gradijo svojo osebno in narodno identiteto. Zato je pomembno, da se šole povezujejo z lokalnimi skupnostmi (Miguel-Revilla idr., 2024).

Študije potrjujejo, da projekti, ki učence aktivno vključujejo v raziskovanje, interpretacijo in predstavitev lokalne kulturne dediščine, krepijo znanje učencev in hkrati vključujejo njihove družine v proces učenja. Starši pomagajo pri zbiranju gradiva, stari starši pa delijo izkušnje in znanje. S tem se ne širi le znanje med učenci,

temveč tudi v njihovih družinah, saj se ustvarja prostor povezovanja, katerega središče je kulturna dediščina. Vse skupaj deluje kot most med generacijami, z otrok se znanje in zavest prenašata na starše in stare starše. Tako dediščina postane skupna vrednota, ki povezuje celotno skupnost (Castro-Calviño et al., 2020).

3 VAŠKI DAN V RATEČAH

3.1 VAŠKI DAN

Vaški dan je prireditev, ki tradicionalno poteka na veliki šmaren. Takrat zaživijo cele Rateče. Prireditev je razdeljena na dva dela, in sicer na etnološki del v popoldanskem času in zabavni del, ki se nadaljuje s splošnim rajanjem do poznih ur. Domačini oblečejo narodne noše, ki jih z veseljem pokažejo obiskovalcem. Ob spremljavi pihalne godbe se sprehodijo od gostilne Šurc do osrednjega vaškega trga na Gorici. Tam nastopijo pevski zbori, folklorne skupine, citrarji in harmonikarji. Sledi predstavitev starih kmečkih opravil, od žganjekuhe, striženja ovac in predelave volne, do izdelave končnih izdelkov, kot so rateški žoki – izvirno rateško obuvalo. Ljubitelji peke sladkih dobrot pripravijo krhke flancate, potice, piškote in razne zavitke, rateške gostilne pa tipične rateške jedi, kot so rateški krapi.

Člani Turističnega društva Rateče – Planica se trudijo, da k sodelovanju na vaškem dnevu pritegnejo čim več mladih, da bi tako prenesli tradicijo naprej na mlajše rodove. Tako jih razumejo tudi vzgojiteljice v vrtcu in to so zagotovo poskušali tudi davnega leta 1959, ko so v lični brošurici za Pastirski rej med drugim zapisali: »Kdor prirodnih lepot in znamenitosti doma ne vidi, jih bo tudi po širnem svetu zaman iskal« (Brudar, 2010).

3.2 ZGODOVINA VAŠKEGA DNE

Več kot sto nastopajočih v narodnih nošah, citrarji, harmonikarji, pevci, folklorne skupine, pihalna godba, voditelji, priznani ansambli in marljivi ter prizadevni delavci za točilnimi pulti se že od leta 1989 trudijo z organizacijo te prireditve. S tem skrbijo za ohranjanje etnološke dediščine kraja (Brudar, 2010). V teh letih jo je nekajkrat zagodlo vreme, dve leti pa tudi covid-19. Vaški dan je sicer nadaljevanje Pastirskega reja v Planici. To je prireditev, ki je potekala od leta 1959 do konca 60. let 20. stoletja. Pastirski rej je prikazoval spomladanski pregon živine na planine v Planici in Tamarju in njihovo jesensko vračanje v dolino. Tudi ta prireditev se je začela s sprevodom vaščank in vaščanov, oblečenih v rateške noše, iz vasi do planiških skakalnic. Tam so prikazali molžo, merjenje mleka – mero, predelavo volne od striženja do pletenja, trenje lanu, prikaz ljudskih plesov ter petje ljudskih pesmi (Gradnik idr., 2008).

Slika 2: Proti Planici na Pastirski rej (vir: Turistično društvo Rateče – Planica)

3.3 VAŠKI DAN IN OTROCI

Vaški dan v Ratečah je živ dokaz, kako se dediščina lahko ohranja in hkrati razvija, če v njej sodelujejo vse generacije. Že najmlajši otroci iz vrtca imajo pomembno vlogo, saj v narodnih nošah nastopajo z ljudskimi plesi. Prav v ta namen je Turistično društvo Rateče – Planica poskrbelo za otroške narodne noše, kar je močna simbolna gesta, saj kaže na to, da je kulturna dediščina naložba za prihodnost. Vzgojiteljica Metka Šušterčič že vrsto let vodi folklorno skupino. Srečujejo se enkrat tedensko in spoznavajo otroške igre (rihtarja bit, osliček, kdo te jaha, slepa miš, gnilo jajce, rinčice talat, Abraham 'ma sedem sinov ipd.) in plese (požugana polka, krajcpolka, mlinček ipd.), ki bi drugače tonili v pozabo.

Slika 3: Vzgojiteljica Metka Šušterčič s folklorno skupino (Foto: Petra Berčič Oman)

Otroci so tudi del povorke skozi vas, v kateri se krajani predstavijo obiskovalcem v več kot sto let starih rateških in narodnih nošah. Otroci spoznajo dele rateške noše, ki je izredno lepa, bogata in raznolika. Ker je bilo volne v Ratečah vedno dovolj, se je tako za žensko kot moško obleko iz lanu in domače volne tkala raševina. Razumljivo je, da so uporabljali toplejše blago, saj je v Ratečah podnebje dosti ostrejše in neprimerno za lahkotnejše tkanine.

Za rateške ženske noše je značilno nagubano krilo iz črne ali vijoličaste raševine. Na spodnjem robu je zelen ali vijoličast trak, okrašen spodaj in zgoraj z vijugasto našito vrvico zelene ali vijoličaste barve. Pod ras je treba obleči čim več poškrobljenih spodnjih kril, obujejo pa se v nogavice z bunkicami, ki so spletene iz belega bombaža. Zgoraj se pod ras obleče belo srajco, ušpetelj, iz tanjšega domačega platna ali bombažnega blaga. Ušpetelj je okrašen z vezeninami in v rokavih bogato nabran. Ogrne se tudi naprsno ruto, svileno, s cvetličnimi vzorci in z resicami, ki se spredaj spne z okrasno zaponko. V zimskem času, pa tudi poleti, starejše ženske oblečejo namesto ušpetlja šlabanko. To je tesno prilegajoča se jopa. Čez krilo se obleče še predpasnik – burtah in zavežejo vzorčasti svileni trakovi – žnure, ki se zadaj oblikujejo v pentljo. Povrhu se opaše še kovinski pas – kositr. Na glavi so ženske večinoma nosile rute, ki so bile glede na praznike različne barve in blaga. Druge so imele tjehl, zavijačko, ki je bila spočetka s čelnikom iz črnega žameta brez svetlečih se našitkov (Gradnik idr., 2008).

Moška noša je sestavljena iz klobuka, bele srajce, žametnega telovnika, ki so mu rekli prušteh, srebrne verižice na telovniku, do kolen segajočih hlač iz irhovine – irhice, dolgih spodnjih hlač – gate ter do kolen segajočih pletenih nogavic – štumfi (Gradnik idr., 2008).

Vaščani zelo spoštujejo nošo in nanjo zelo skrbno pazijo. Hranijo jo večinoma v skrinjah, krila so zvita v podolgovate zvitke. V vsaki večji kmečki hiši v vasi je vsaj en komplet ženske noše, nekatere zelo stare so še iz druge polovice 19. stoletja.

Otroci se seznanijo s tem, kako rateško nošo pravilno obleči. Tako mladi kot starejši skupaj ustvarijo živo učilnico na prostem, kjer obiskovalci vidijo, kako dediščina povezuje skupnost. Otroci nastopajo tudi v glasbenem delu, nekateri s harmoniko, drugi s citrami. Dediščina ni le nekaj, kar se pokaže, ampak tudi nekaj, kar otrok sam odigra, odpoje ali zapleše.

Dejstvo, da se v organizacijo in izvedbo Vaškega dne vključuje tudi mlajše generacije, ima posebno vrednost, saj to daje prireditvi dolgoročno varnost. Tako se odgovornost in pripadnost naravno prenašata. Dediščina ni le ohranitev preteklosti, temveč postane način življenja skupnosti. Vaški dan je tako čas, ko lokalna dediščina živi, se uči in prenaša naprej. Za otroke je to prva in najmočnejša izkušnja, da so del nečesa, najprej Rateč, nato Gornjesavske doline in tudi Slovenije.

Ko otroci sodelujejo pri pripravi in izvedbi prireditve, kot je Vaški dan, pridobijo občutek odgovornosti, sprejetosti in pomembnosti. Otroci so ponosni, ko oblečejo rateško nošo. Počutijo se zelo veličastno, ker noša ni vsakdanje oblačilo, niti ni nekaj, kar bi lahko kupili v trgovini. Aktivna udeležba jim daje priložnost, da niso zgolj gledalci, temveč soustvarjalci te dediščine. Počutijo se pripadni kraju in enakovredni odraslim. To vpliva na njihov osebnostni razvoj (samozavest, ustvarjalnost, socialne veščine), medgeneracijsko povezovanje (učenje od starejših) in povečano zavedanje o tem, da tradicija ni nekaj oddaljenega, ampak del njihovega življenja.

3.4 VAŠKI DAN IN ŠOLSKO RAZISKOVALNO DELO

V šolskem letu 2024/25 smo začeli izvajati interesno dejavnost kulturna dediščina. Lotili smo se kar nekaj projektov. Tri učenke 8. razreda so izrazile željo, da bi delale raziskovalno nalogo s področja Rateč. Dogovorile smo se, da si za nalogo vzamemo nekaj več časa in jo zaključimo šele v šolskem letu 2025/26, saj so raziskovale tudi med poletnimi počitnicami, ko je potekal 30. Vaški dan.

Delo je potekalo v več fazah. Najprej so se lotile raziskovanja preteklosti, zbiranja starih fotografij, novic v raznih časopisih in spominov vaščanov o prvih prireditvah.

Slika 4: Učenke med delom z viri (Foto: Petra Berčič Oman)

Skupaj smo pripravile vprašalnik, s katerim so si pomagale pri številnih pogovorih z vaščani različnih generacij. Opravile so tudi pogovor z bivšim in trenutnim predsednikom Turističnega društva Rateče – Planica, dolgoletno tajnico društva ter vodjo otroške folklorne skupine. Vesele so bile, da so vsi radi sodelovali. Na ta način so se učile iskanja, zbiranja in analiziranja virov. Spoznale so pomen kritičnega vrednotenja informacij, kako iz množice podatkov izbrati bistvene in jih povezati v smiselno celoto. Kot udeleženke prireditve, oblečene v rateško nošo, so dobile izkušnjo dveh perspektiv, na eni strani so bile nastopajoče in na drugi strani raziskovalke.

Slika 5: Učenka ob pomoči babice oblači rateško nošo (Foto: Petra Berčič Oman)

Da so njihovi vrstniki dobili vpogled v pomen Vaškega dne in ohranjanja kulturne dediščine, so učenke pripravile manjšo tematsko razstavo, ki je na ogled v šoli. Z njo predstavljajo zgodovino Vaškega dne in pomen te etnološke prireditve. Poseben poudarek je namenjen predstavitvi rateške noše.

Slika 6: Del razstave v šoli (Foto: Petra Berčič Oman)

Ves čas je poudarek na aktivnem učenju in izkustvenem doživljanju kulturne dediščine, kar se je izkazalo kot učinkovita pot k trajnejšemu razumevanju njene vrednosti. Učenke bolje poznajo zgodovino kraja, razvijajo raziskovalne in komunikacijske veščine, krepijo občutek pripadnosti in ponosa. Raziskovalno delo krepi

samoiniciativnost, vztrajnost in odgovornost. Sodelovanje v skupini spodbuja timski duh, usklajevanje in spoštovanje različnih mnenj.

Čeprav delo poteka v okviru interesne dejavnosti kulturna dediščina, sega raziskovalno delo na različna predmetna področja. Razumevanje tradicije in razvoja prireditve skozi čas je del zgodovine, povezava prostora, kraja in načina življenja ljudi in je del geografije ter raziskovalnega pisanja. Sestavljeno je tudi iz intervjujev, kar je del slovenščine. Razstava v šoli in oblikovanje zbornika sodita na področje likovne umetnosti, razprava o vlogi posameznika v skupnosti pa spada na področje DKE.

Vaščani so izrazili veselje ob tem, da mladi ohranjajo kulturno dediščino. Mnogi so se z navdušenjem vključili v pogovore in pokazali svoje gradivo. Z vsemi zbranimi viri bomo skupaj s Turističnim društvom Rateče – Planica izdali zbornik, ki bo služil tudi kot arhiv za naslednje generacije.

Narodna identiteta se ne začne v državnih simbolih, ampak v občutku domačnosti in pripadnosti, ki ga otrok razvije v svojem kraju. Ko se nauči ceniti pesem, običaj ali prireditev svojega kraja, razvija temelje za spoštovanje celotne narodne kulturne dediščine. Pri tem sledimo nenapisanim načelom:

- od male skupnosti k veliki: razumevanje, da so lokalni običaji del širše kulturne krajine Slovenije;
- od osebnega k skupnemu: lastna izkušnja na vasi ga poveže z narodom, saj spozna, da podobne prireditve in običaje negujejo tudi drugod;
- identiteta skozi kontinuiteto: zavest, da je biti Slovenec več kot govoriti jezik – je tudi ohranjati in živeti kulturno izročilo.

4 ZAKLJUČEK

Kulturna dediščina je most med preteklostjo, sedanjostjo in prihodnostjo. Ko šola in lokalna skupnost združita moči, postane dediščina živa učilnica, v kateri otroci ne le spoznavajo zgodbe svojih prednikov, temveč jih soustvarjajo. Vaški dan v Ratečah dokazuje, da lahko majhna vas postane prostor velikih zgodb. Od prvih korakov v narodnih nošah, nastopov s harmoniko in citrami do raziskovalne naloge, razstave in zbornika, ki bo ohranjal spomin za prihodnje rodove.

Tako se iz korenin domačega kraja prepleta zavest o narodni pripadnosti. Otrok, ki je ponosen na svoj kraj, lažje razume bogastvo in raznolikost celotne Slovenije. Dediščina je zato več kot obred ali spomin, saj je temelj narodne identitete in zagotovilo, da bo drevo našega naroda raslo trdno in pokončno tudi v prihodnje. Ljubezen do domačega kraja je prva korenina, iz katere raste ljubezen do države in ponos, da ji pripadamo.

Naša izkušnja nas je naučila, da otroci dediščine ne dojemajo kot nekaj oddaljenega ali starinskega, temveč jo znajo prenesti v sodobnost. S tem dediščina postane njihov lastni svet, v katerem lahko poiščejo vzporednice z današnjim življenjem. Prav ta proces ustvarjanja in prenašanja dediščine v sodobnost, predstavlja dragoceno pedagoško izkušnjo, saj učenci pridobijo občutek odgovornosti do skupnosti, razvijajo veščine sodelovanja in raziskovanja ter oblikujejo osebno in kolektivno identiteto.

Izziv za prihodnost je, kako ta proces še nadgraditi. Kako lahko vsebine kulturne dediščine še bolj vključimo v pouk? Kako dediščino povezati z globalnimi vprašanji trajnosti, migracij, sobivanja različnih kultur, da bo otroke spodbujala k širšemu razumevanju sveta, ne da bi izgubila stik z lokalnimi koreninami? Pa tudi, kako motivirati mlade, da bodo dediščino doživljali kot prostor ustvarjalnosti, ne kot breme preteklosti?

Odgovori na ta vprašanja bodo oblikovali prihodnje delo v šolah in lokalnih skupnostih. Gotovo pa ostaja dejstvo, da je kulturna dediščina eden najmočnejših temeljev, na katerem gradimo povezanost med generacijami, občutek identitete in zavest o pripadnosti. Dediščina je odprta knjiga, v kateri ima vsaka generacija priložnost zapisati novo stran.

5 VIRI IN LITERATURA

Benichou, Anass; Boulahnane, Saad; Benichou, Hiba (2022): *The role of heritage education and cultural mediation in students' identity assertion*. European Journal of Theology, 11(2), 89–103. Pridobljeno 17. 8. 2025: https://www.ej-theology.org/index.php/theology/article/download/89/49

Brudar, Jože (2010): *A letoviščarji niso odnehali*. Rateče: Turistično društvo Rateče – Planica.

Castro-Calviño, Leticia; Costa-Rico, F.; Arias-Fernández, M. J. in López-Facal, R. (2020): *Heritage education under evaluation*: *The usefulness, efficiency and effectiveness of heritage education programmes*. Humanities and Social Sciences Communications, 7, 59. Pridobljeno 17. 8. 2025: https://doi.org/10.1057/s41599-020-00639-z

Gradnik, Elizabeta; Kavalar, Erika idr. (2008): *Etnološka dediščina Rateč*. Jesenice: Gornjesavski muzej.

Miguel-Revilla, Diego; Armas-Castro, L.; Martínez-Medina, R. in Blanco-Anaya, P. (2024): *Cultural heritage and iconic elements for history education.* Humanities and Social Sciences Communications, 11, 89. Pridobljeno 17. 8. 2025: https://doi.org/10.1057/s41599-024-04123-w

Uradni list RS, št. 2/2008 (8. 1. 2008). Pridobljeno 24. 8. 2025: https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlmpid=20082

OBELEŽEVANJE 140-LETNICE ROJSTVA MARIJE VERE NA OŠ MARIJE VERE

COMMEMORATING THE 140TH ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF MARIJA VERA AT MARIJA VERA PRIMARY SCHOOL

Helena Brezar (helena.brezar@os-marijevere.si), profesorica slovenščine, učiteljica izbirnih predmetov filmska vzgoja in filozofija za otroke, Osnovna šola Marije Vere Kamnik, Slovenija

Povzetek

Prispevek predstavlja projekt Osnovne šole Marije Vere v Kamniku, izveden ob 140. obletnici rojstva prve slovenske akademsko izobražene igralke Marije Vere (1881–1954). V teoretičnem okviru izpostavlja pomen kulture spominjanja ter vlogo šole pri prenosu kulturne dediščine in oblikovanju narodne identitete. Opisuje življenjsko pot igralke, ki je s svojim talentom in predanostjo postavila temelje slovenskemu profesionalnemu gledališču ter vplivala na razvoj kulturne samozavesti. Osrednji del članka je namenjen predstavitvi jubilejnih dejavnosti v okviru projekta *Šola je kul*, ki so vključevale kulturni dan, gledališke in literarne dejavnosti, likovne natečaje, delavnice, zasaditev tulipanov ter osrednjo prireditev v Arboretumu Volčji Potok. Analiza izvedenih aktivnosti kaže, da so učenci ob aktivnem sodelovanju poglobili zavedanje o kulturni dediščini in razvili osebno povezavo z njo. Avtorica poudarja pomen prilagajanja vsebin ciljni publiki, saj le tako obeleževanje preseže formalno raven in postane pristno izobraževalno doživetje.

Abstract

The paper presents a project carried out by Marija Vera Primary School in Kamnik on the occasion of the 140th anniversary of the birth of Marija Vera (1881–1954), the first formally educated Slovenian actress. The theoretical framework highlights the importance of a culture of remembrance and the role of school in transmitting cultural heritage and shaping national identity. It outlines the actress's life and career, emphasizing her pioneering contribution to the professionalization of Slovenian theatre and to the development of cultural self-awareness. The central part of the paper describes the anniversary project *School is Cool*, which included a cultural day, theatre and literary activities, art competitions, creative workshops, the planting of tulips, and the main celebration held in the Arboretum Volčji Potok. The analysis shows that through active participation, pupils strengthened their awareness of cultural heritage and developed a personal connection to it. The author underlines the importance of adapting content to the target audience so that commemoration transcends mere formality and becomes a genuine educational experience.

Ključne besede: kultura spominjanja, Marija Vera, obeleževanje obletnice

Keywords: culture of remembrance, Marija Vera, anniversary commemoration

1 UVOD

Obeleževanje pomembnih zgodovinskih obletnic je ključno za krepitev nacionalne zavesti in spodbujanje spoštovanja kulturne dediščine. Še posebej pomembno pa je, da te obletnice ne ostanejo le suhoparni zgodovinski datumi, ampak postanejo priložnost za interaktivni in osebni stik z dediščino, ki se prenaša na mlade generacije. Vse pogosteje se zdi, da sodobni svet s svojim pospešenim tempom in digitalnimi distrakcijami pozablja na pomen preteklosti. Vendar je prav preteklost tista, ki nam pomaga razumeti, kdo smo in kam gremo. Kot učiteljica na Osnovni šoli Marije Vere v Kamniku sem imela privilegij sodelovati pri obsežnem projektu, ki smo ga izvedli ob 140. obletnici rojstva naše zavetnice, prve slovenske akademsko

izobražene igralke, Marije Vere. Projekt ni bil le formalna obeležitev, temveč priložnost, da oživimo spomin nanjo in ga približamo učencem, ki sicer ne bi imeli stika z njeno izredno zgodbo.

Slika 1: OŠ Marije Vere (Foto: Helena Brezar)

2 ZAKAJ OHRANJATI SPOMIN NA POMEMBNE OSEBNOSTI?

Vsako šolsko leto obeležujemo različne obletnice, ki se navezujejo na posamezne zgodovinske dogodke in pojave ali pomembne osebnosti, kar je zapisano tudi v 6. členu Pravilnika o šolskem koledarju za osnovne šole. »Zadnji dan pouka pred dnevom samostojnosti in enotnosti, dnevom državnosti in pred slovenskim kulturnim praznikom šola organizira proslavo. Šola lahko organizira tudi druge proslave v skladu z letnim delovnim načrtom.«

V letu 2021 so bile v Sloveniji v ospredju 30-letnica slovenske samostojnosti, 200. obletnica ljubljanskega kongresa, 140. obletnica smrti Josipa Jurčiča, 100. obletnica smrti Josipa Ipavca. Naša šola pa se je spomnila na 140-letnico rojstva Marije Vere.

»Okrogle obletnice rojstev in smrti so priložnost, da se literarni zgodovinarji in širša javnost ozremo v preteklost in vnovič premislimo in preverimo pomen pisateljevega dela tako za slovensko književnost kot slovensko kulturo in narod« (Hladnik, 2021: 33). To ne velja le za pisatelje, marveč za kulturnike nasploh.

Ohranjanje spomina na pomembne zgodovinske in kulturne osebnosti je ključno za razvoj zdrave narodne zavesti in identitete. Takšne osebnosti so namreč tiste, ki so z inovativnostjo, vztrajnostjo in pogumom presegale meje svojega časa in tako vplivale na družbo, umetnost, znanost in kulturo.

Kultura ni le skupek umetniških del, ampak tudi način življenja, ki se prenaša iz generacije v generacijo. Z ohranjanjem spomina na posameznike, kot je bila Marija Vera, ohranjamo ta prenos in gradimo most med preteklostjo in prihodnostjo.

»Obeleževanje in ohranjanje spomina na lokalne, regionalne in nacionalne dogodke, pojave in procese pa bo prispevalo k razvijanju narodne identitete in državne pripadnosti tudi s tem, ko učencem in dijakom omogočimo aktivno vključevanje v proces spominjanja in obeleževanja teh dogodkov« (Gaber, 2021: 39). Posamezniki, ki živijo v skupnosti, so odvisni od socialnih interakcij. S širjenjem spomina na pomembne osebnosti krepimo občutek pripadnosti in spoštovanja do lastne dediščine.

Vzgojno-izobraževalne ustanove, kot je naša šola, igrajo ključno vlogo pri negovanju te »kulture spominjanja«. Ne gre zgolj za suhoparno posredovanje biografskih podatkov, ampak za proces, ki vključuje in aktivira učence.

»Spominjanje in obeleževanje tako na ravni države kot tudi v okviru šolstva lahko poteka na tradicionalni ali sodobnejši način. Namen tradicionalnih oblik spominjanja in obeleževanja je krepitev domoljubja, sodobnejše oblike spominjanja in obeleževanja pa priporočajo inkluzivne, odprte in raznolike pristope, ki naj čim bolj

pritegnejo pluralne, demokratične ter etnično in kulturno raznolike družbe« (Wutti, Danglmaier in Hartmann, 2020: 36–37).

Pomen ohranjanja spomina na kulturne osebnosti je večplasten. Osebnosti, kot je Marija Vera, služijo kot vzorniki, ki s svojim življenjem in delom dokazujejo moč predanosti, poguma in inovativnosti. To je še posebej pomembno za mlade, ki so v procesu iskanja lastne identitete.

Obeleževanje spomina na pomembne osebnosti ustvarja vez med preteklostjo in sedanjostjo, kar učencem omogoča razumevanje, kako so pretekli dogodki oblikovali današnjo družbo in kulturo. S poudarkom na dosežkih domačih kulturnikov, kot je Marija Vera, šola krepi ponos učencev na lastno kulturno dediščino in spodbuja zavedanje o pomembnosti lastnega prispevka.

V teoriji kulture spominjanja, kot jo pojasnjuje Vilma Brodnik, gre za prenos kolektivnega spomina, ki ga institucionalno oblikujejo obeležja, prazniki, muzeji in šole. Prav šola je pri tem ključna, saj ima moč, da mlajšim generacijam posreduje kulturno dediščino in jo prenese v njihovo identiteto. V tem okviru ima poseben pomen tudi kompetenca kulturna zavest in izražanje, ki jo slovenski učni načrti opredeljujejo kot sposobnost zavedanja in izražanja lastne kulturne identitete, razumevanja kulturne raznolikosti in ustvarjalnega izražanja.

3 MARIJA VERA: ŽIVLJENJEPIS IN PRISPEVEK SLOVENSKI KULTURI

Marija Vera, rojena kot Frančiška Ksavera Marija Eppich 22. novembra 1881 v Kamniku, je bila prva slovenska akademsko izobražena gledališka igralka in režiserka. Njena zgodba je zgodba o pogumu in talentu, ki je presegal meje takratne slovenske družbe. Že zgodaj je ostala brez staršev, preselila se je k stricu v Lipico, šolo pa obiskovala v Gorici. Nekaj let je bila učiteljica, vendar je to ni izpolnjevalo, želela je več. Imela je visoke ambicije, želela je postati slavna igralka. Svojo pot je začela z izobraževanjem na Dunajskem konservatoriju med letoma 1905 in 1907, ki ga je zaključila z odličnim uspehom. Po uspešnem študiju je delovala v enajstih gledališčih v osmih državah, vključno z uglednima gledališčema v Zürichu in Berlinu, kjer je sodelovala z vodilnimi gledališčniki, kot sta Max Reinhardt in Elisabeth Bergner.

Poročila se je z latvijskim baronom Ottom von Osten-Sacknom, s katerim je imela hčerko. V gledališču poročene ženske takrat niso bile zaželene, odpovedali so ji pogodbo v Burgtheatru. Ni obupala, kariero je nadaljevala v Berlinu. Družino je ločila 1. svetovna vojna, po vojni je bil njen mož pogrešan, skrbništvo za hčerko pa je prevzela njegova družina. Po 1. svetovni vojni se je ustalila v Ljubljani, kjer je leta 1923 postala članica Narodnega gledališča. Leta 1945 je postala tudi profesorica za dramsko igro in umetniško besedo na novoustanovljeni Akademiji za igralsko umetnost.

Marija Vera je bila izredna interpretka klasičnih vlog in vrhunska govornica. V svoji karieri je oblikovala več kot 280 vlog, pri čemer se je posebej posvečala tragičnim likom. S svojim znanjem in pogumom je postala pionirka in vzor za mlajše generacije. Za svoje delo je prejela dve Prešernovi nagradi (v letih 1950 in 1951).

Njen prispevek je bil izreden in daljnosežen. Z uveljavitvijo profesionalnega pristopa k igralstvu je Marija Vera omogočila, da se je slovensko gledališče razvilo v enakovredno evropsko umetniško zvrst. Ohranjanje spomina nanjo je zato pomembno ne le zaradi njene osebne zgodbe, temveč tudi zato, ker predstavlja ključni del razvoja slovenske kulturne dediščine. Prav zato se po njej imenuje nagrada za življenjsko delo Združenja dramskih umetnikov Slovenije.

Slika 2: Marija Vera (vir: https://belafilm.si/seznam-filmi/hocem-osvojiti-svet/ (22. 8. 2025))

4 OBELEŽEVANJE 140-LETNICE ROJSTVA

Naša šola, ki nosi njeno ime, je ob 140-letnici rojstva vstopila v praznično leto s ciljem, da bi Marijo Vero približali učencem in širši skupnosti. Osredotočili smo se na interdisciplinarnost in vključevanje različnih področij – od zgodovine in slovenskega jezika do likovne in glasbene umetnosti.

Moj osebni prispevek je bil ključen pri načrtovanju in izvedbi teh dejavnosti, pri čemer sem poskušala premostiti vrzel med preteklostjo in sedanjostjo, da bi življenje Marije Vere približala sodobnim osnovnošolcem. Kot članica ožje delovne skupine za načrtovanje dogodkov sem sodelovala pri oblikovanju celostne strategije praznovanja. Odločili smo se, da bomo namesto enega osrednjega dogodka izvedli več manjših, ki bodo potekali skozi celotno šolsko leto in na ta način zagotovili širšo vključenost učencev. Projekt smo poimenovali Šola je kul. Ker pa je bil to čas pandemije, so nam omejitve zelo otežile in zožale možnosti ustvarjanja.

V projekt Šola je kul so bile vključene naslednje dejavnosti:

- kulturni dan, posvečen Mariji Veri,
- premiera prilagojene gledališke predstave Drejčica na Marsu,
- ustvarjanje šolske himne,
- likovni natečaj Pokrajina,
- literarno-likovni natečaj Kultura je kul,
- predstavitev Marije Vere, namenjena najmlajšim – kamišibaj,
- šolska razstava likovnih del na temo Marija Vera,
- delavnice z Ivanom Mitrevskim,
- zasaditev tulipanov v Arboretumu Volčji Potok,
- osrednja prireditev v Arboretumu Volčji Potok,
- turistične naloge na temo Kamnik,
- spominki za učence – obeski za ključe.

4.1 KULTURNI DAN

Projekt Šola je kul se je pričel 19. 11. 2021 s kulturnim dnevom za celotno šolo. Učenci so ga pričeli s tradicionalnim slovenskim zajtrkom, nato pa so si ogledali posebno oddajo Vse najboljše, Marija Vera. Sledila je videopredstava Drejčica na Marsu, ki jo je ustvarila Gledališka skupina Verine zvezdice, nato pa jo je morala

zaradi epidemioloških razmer prilagoditi. Učenci so delali pod mentorstvom šolskih mentoric Mojce Fuchs Lukežič, Alenke Markus in Vanje Hočevar, nikakor pa ne bi uspeli brez zunanjih mentorjev – Anje Bezlove in Gorana Završnika (MC Kotlovnica in KD Priden možic).

Po ogledu predstave so si učenci ogledali še oddajo Novice s knjižne police, v kateri so bili povzeti dogodki, povezani z branjem, in dogajanje v naši šolski knjižnici, nato pa so se lotili še ustvarjanja za literarni natečaj Kultura je kul, kjer so o kulturi razmišljali v obliki stripa.

Ena od mojih glavnih nalog je bila priprava oddaje Vse najboljše, Marija Vera. Izvedeli smo, da je leta 2006 po literarni predlogi Barbare Sušec Michieli nastal dokumentarni film o Mariji Veri režiserke Maje Weiss z naslovom Hočem osvojiti svet – Portret Marije Vere. Pridobili smo pravice zanj in ga želeli vključiti v kulturni dan.

Film sem si večkrat natančno ogledala in spoznala sem, da je celovečerni dokumentarni film o Mariji Veri za osnovnošolce, še posebej mlajše, predolg in vsebinsko preveč kompleksen. Odločila sem se, da bo oddaja sestavljena iz krajših, dinamičnih segmentov. Z dovoljenjem avtorice filma sem izbrala ključne odlomke, ki na zanimiv in vizualno privlačen način prikažejo življenje in dosežke igralke. Odlomke sta s pogovorom o igralki povezovali učenki 6. razreda. K odlomkom sem dodala posnetke intervjujev z učenci, ravnateljico, bivšim ravnateljem in občani, da je bila oddaja čim bolj dinamična in zanimiva. Na koncu je bilo življenje umetnice prikazano še v obliki kamišibaja, ki ga je izdelala in predstavila knjižničarka Vanja Hočevar.

Oddaja je bila posneta s telefonom v improviziranem šolskem TV studiu v knjižnici in zmontirana z osnovnim znanjem v brezplačnem programu na osebnem računalniku.

Med procesom sem se srečala z nekaj težavami. Največji izziv je bil izbrati prave odlomke iz filma, ki so dovolj informativni, a hkrati ne preveč zahtevni za razumevanje. Želela sem ohraniti avtentičnost, a jo prirediti na način, ki bo pritegnil osnovnošolce. Ključno spoznanje je bilo, da je za uspeh takšnega projekta nujna prilagoditev vsebine ciljni skupini. Zgolj ponudba dolgega in težkega materiala ne doseže želenega učinka. Pregled in izbira odlomkov mi je vzela res ogromno časa. Odziv učencev in tudi učiteljev pa je bil izredno pozitiven. Oddaja jim je bila zanimiva in so jo spremljali z zanimanjem, saj je bila dinamična in primerne dolžine. Po ogledu so se učenci na nekaterih urah pogovarjali o tem, kar so videli in slišali. Opazila sem, da je na tak način spomin na Marijo Vero oživel in postal del njihovega šolskega vsakdana.

22. 11. 2021, na rojstni dan igralke, je predsednica Šolskega kulturno-umetniškega društva (ŠKUD) Verine zvezdice Vanja Hočevar v imenu društva in šole položila venec na spominsko ploščo na njeni rojstni hiši v Kamniku, učenci 3. b pa so v Arboretumu Volčji Potok v gredico, posvečeno Mariji Veri, posadili 140 tulipanov.

Slika 3: Prireditev v Volčjem Potoku (Foto: Helena Brezar)

4.2 OSREDNJA PRIREDITEV

14. 4. 2022 je v Arboretumu Volčji Potok potekala osrednja slovesnost v jubilejnem letu. Učenci so imeli najprej naravoslovni dan oziroma pouk v naravi, nato pa smo se zbrali ob gredici s 140 vijoličnimi tulipani, ki so jih v čast naše prve akademsko izobražene igralke na njen rojstni dan posadili tretješolci. Da je gredica zasajena v čast Mariji Veri, sta že pred cvetenjem tulipanov opozarjala dva lesena tulipana z napisom Marija Vera in letnicama njenega rojstva in smrti, na ta dan praznovanja pa je vsak razred prejel še svoj leseni tulipan in ga zasadil v gredico k pravim tulipanom in tako počastil znano Kamničanko, po kateri nosi ime naša šola. Vsak učenec je v spomin na ta dan prejel tudi drobno darilce – trak za ključe z motivom vijoličnih tulipanov in napisom »Šola je kul – 140. obletnica rojstva Marije Vere«.

Prireditve so se udeležili tudi predstavniki občine, krajevne skupnosti, starši in tudi naključni obiskovalci arboretuma. Šolski pevski zbor je premierno zapel novo šolsko himno, ki so jo napisali učenci, uglasbila in aranžirala pa sta jo brata Lah, nadarjena glasbenika, prav tako učenca naše šole.

Prav zaradi spomina na svetovljanskost Marije Vere je šola razpisala tudi dva mednarodna natečaja – likovni in literarno-likovni, priznanja pa so bila podeljena na prireditvi.

Vsi učenci in obiskovalci Arboretuma so si lahko ta dan ogledali tudi stojnico s turistično nalogo Na slap Orglice po bisere, ki so jo pripravili učenci pod mentorstvom učiteljice kemije Polone Mežnar.

Dogodek je združeval nastope učencev, slavnostne nagovore in umetniške prispevke, hkrati pa je bil zasnovan kot slovesno dejanje, s katerim se je skupnost zahvalila Mariji Veri za njen doprinos. Kot fotografinja sem poskrbela tudi za vizualno dokumentacijo, kar se mi zdi pomemben vidik ohranjanja spomina, saj fotografije ostajajo kot materialni zapis prazničnega leta in hkrati omogočajo njegovo vključitev v prihodnje pedagoške in raziskovalne projekte.

Precej velik izziv je bila koordinacija med številnimi sodelujočimi, saj so pričakovanja učiteljev, staršev, učencev in zunanjih partnerjev pogosto različna. Vendar se je prav pri tem pokazalo, da ima učitelj kot povezovalni člen ključno vlogo: s premišljenim načrtovanjem, jasnim komuniciranjem in pripravljenostjo na prilagoditve je mogoče uskladiti raznolike interese.

V maju so se v okviru projekta v šolski knjižnici odvijali še pogovor in delavnice s striparjem Ivanom Mitrevskim. S svojimi idejami so mu učenci pomagali ustvariti nov strip Rdeča raketa.

5 ZAKLJUČEK

S praznovanjem 140. obletnice rojstva Marije Vere je Osnovna šola Marije Vere pokazala, kako pomembno je ohranjanje spomina na pomembne osebnosti in kako lahko to postane živa in aktivna pedagoška praksa. S kombinacijo teoretičnega znanja in praktičnih izkušenj je šola uspela ustvariti okolje, v katerem se učenci ne le učijo o preteklosti, ampak se z njo tudi aktivno povezujejo. Moje izkušnje so potrdile, da je osebna predanost ključnega pomena za uspeh tovrstnih projektov. S svojim delom na področju načrtovanja dogodkov in priprave izobraževalne oddaje sem spoznala, da je prilagajanje vsebine ciljni publiki ključno za doseganje želenega učinka. Učenci so v projektih našli prostor za aktivno sodelovanje, od raziskovanja do nastopanja, kar je povečalo njihovo motivacijo in poglobilo njihovo razumevanje pomena kulturnih osebnosti. Prav ta vidik – aktivno sodelovanje – je po mojem mnenju ključ do uspešnega ohranjanja kulturnega spomina.

6 VIRI IN LITERATURA

Brodnik, Vilma (2021): *Zgodovinske obletnice v kulturi spominjanja – 1. del.* Zgodovina v šoli, letnik 29, številka 2, str. 2–31.

Gaber, Bernarda (2021): *Leto Josipa Ipavca in šolske razstave.* Zgodovina v šoli, letnik 29, številka 2, str. 38–50.

Hladnik, Miran; Perenič Urška (2021): *Zgodovinski romanopisec Josip Jurčič*. Ob 140. obletnici njegove smrti. Zgodovina v šoli, letnik 29, številka 2, str. 32–37.

Kulturni dan: Vse najboljše, Marija Vera, OŠMV (2021). Pridobljeno 20. 8. 2025: https://www.youtube.com/watch?v=Gsbc4H8JiLg

Pravilnika o šolskem koledarju (2012): Uradni list RS, št. 50/12, 56/12. Pridobljeno 20. 8. 2025: https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=PRAV11347

Rebolj, Vanda: PPT Marija Vera (1881–1954), igralka, ki je premaknila svet.

Švabič, Lejla (2009): *Marija Vera – prva akademska igralka pri nas.* Pridobljeno 20. 8. 2025: https://www.rtvslo.si/kultura/razglednice-preteklosti/marija-vera-prva-akademska-igralka-pri-nas/205995

Wutti, Daniel; Danglmaier, Nadja; Hartmann, Eva (2020): *Učiti se iz naracij zgodovine na primeru plebiscita 1920.* Zgodovina v šoli, letnik 28, št. 2, str. 32–41.

Weiss, Maja (2006): *Hočem osvojiti svet*, dokumentarni film. Belafilm.

SLOVENSKA LJUDSKA PESEM MALO DRUGAČE

SLOVENIAN FOLK SONG REIMAGINED

Katja Lavrin (katja.lavrin@gmail.com), prof. specialne in rehabilitacijske pedagogike, OŠ dr. Slavka Gruma Zagorje ob Savi, Slovenija

Povzetek

V prispevku so najprej predstavljena nekatera osnovna dejstva o ljudskem izročilu pri pouku, o osebah s posebnimi potrebami ter vlogi glasbe pri njih in o pomenu komunikacije. Ljudska glasba je pomembno povezava s koreninami vsakega naroda in je zato njena vključenost v učne načrte nujna. Temu sledi praktični del, ki temelji na izkušnjah poučevanja v razredu. Prispevek prikazuje enega izmed možnih pristopov k obravnavi slovenske ljudske pesmi v posebnem programu vzgoje in izobraževanja. Posebna pozornost je namenjena učencem, ki imajo poleg drugih težav tudi primanjkljaje na področju komunikacije. Obravnava pesmi je tako zasnovana na podporni in nadomestni komunikaciji ter njeni uporabi pri učencih z motnjami v duševnem razvoju in avtističnimi motnjami. Poleg same obravnave se prispevek osredotoča tudi na načine utrjevanja in poustvarjanja glasbenih vsebin s prilagojenim igranjem na ukulele. Na podlagi opisanega primera iz prakse lahko ugotovimo, da je mogoče slovensko ljudsko pesem učencem predstaviti na zanimiv in dostopen način, ne glede na njihove sposobnosti.

Abstract

The paper first presents some basic facts about folk tradition, with a special focus on folk music, and its role in education. It also discusses people with special needs, the role of music in their wellbeing, and the importance of communication. The theoretical part is followed by a practical section, based on year-long classroom teaching experience. The paper illustrates one possible approach to interpreting Slovenian folk songs within an education programme for children with special needs. Special attention is given to students who, in addition to other challenges, also have deficits in the field of communication. Accordingly, the approach is based on the use of augmentative and alternative communication with students with intellectual disabilities and autism spectrum disorders. In addition to the interpretation of the songs themselves, the paper focuses on ways of reinforcing and recreating musical content through adapted ukulele playing. Based on the described practical example, we can conclude that Slovenian folk songs can be presented to students in an engaging and accessible way, regardless of their abilities.

Ključne besede: avtistične motnje, motnje v duševnem razvoju, podporna in nadomestna komunikacija, posebni program vzgoje in izobraževanja, slovenska ljudska pesem.

Keywords: autism spectrum disorders, intellectual disabilities, augmentative and alternative communication, special needs education programme, Slovenian folk song.

1 UVOD

Raziskovanje in spoznavanje korenin slovenskega naroda je zelo pomemben proces v vzgoji in izobraževanju. Ukvarjanje z ljudskim izročilom kot delom kulturne dediščine ima svojo podlago že v zakonu o osnovni šoli. Ta konkretno v drugem členu navaja, da je eden od ciljev osnovnošolskega izobraževanja »razvijanje zavesti o državni pripadnosti in narodni identiteti, vedenja o zgodovini Slovencev, njihovi kulturi in naravni dediščini ter spodbujanje državljanske odgovornosti« (Zakon o osnovni šoli, 1996).

Eden od načinov spoznavanja zgodovine slovenskega naroda in njenih korenin je poznavanje ljudskih pesmi. Včasih so jih prepevali med opravljanjem različnih opravil. Petje otrok je bilo pogosto združeno z rajalnimi igrami. Pesmi so bile preproste, kratke, melodije pri najmlajših otrocih enoglasne, pri starejših pa tudi večglasne. Ena melodija je imela lahko več različnih besedil in eno besedilo je lahko imelo več različnih melodij. Po poročanju sogovornikov v terenskih raziskavah so pesmi prepevali brez instrumentalne spremljave in dajanja intonacije na začetku petja (Novak idr., 2021: 14).

Dandanes opažam, da se mnogi učenci srečujejo s slovensko ljudsko pesmijo zgolj v šoli. Zato je pomembno, da jo vključujemo v pouk in s tem krepimo zavest o narodni pripadnosti in poznavanju kulturne preteklosti naših krajev. Obravnava te tematike pa je svojevrsten izziv pri učencih s posebnimi potrebami, še posebej v oddelkih posebnega programa vzgoje in izobraževanja. Glavni namen prispevka je tako prikazati, kako lahko slovensko ljudsko pesem približamo učencem osnovnih šol s prilagojenim programom. V nadaljevanju se bom osredotočila na možne načine obravnave in utrjevanja slovenske ljudske pesmi pri učencih z motnjami v duševnem razvoju in avtističnimi motnjami, pri katerih je opaziti tudi težave na področju govornega izražanja.

2 LJUDSKO IZROČILO V ŠOLI

Cilji, ki se nanašajo na ljudsko izročilo pri predmetu glasbena umetnost, so sledeči:

učenci:

- znajo razlikovati preteklost in sedanjost v svojem življenju;
- poznajo pomen dediščine in opisujejo ljudske šege;
- poznajo nekatere posebne dneve v letu in praznike;
- sproščeno in doživeto pojejo in spremljajo otroške ljudske pesmi;
- poznajo in plešejo ljudske plese;
- zaplešejo izbrane otroške in ljudske plese;
- pojejo eno- in dvoglasne ljudske pesmi;
- prepoznavajo in uporabljajo poimenovanja za glasbila;
- zaznavajo ritem ljudske pesmi;
- berejo slovenske ljudske pravljice;
- razvijajo občutljivost do likovne kulturne dediščine;
- poznajo temeljna zgodovinska obdobja (Novak idr., 2021: 9, 10).

3 OTROCI S POSEBNIMI POTREBAMI V ŠOLI

2. člen zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami navaja, kdo so otroci s posebnimi potrebami. Gre za otroke … »z motnjami v duševnem razvoju, slepe in slabovidne otroke, dolgotrajno bolne otroke, otroke s primanjkljaji na posameznih področjih učenja, otroke z avtističnimi motnjami ter otroke s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, ki potrebujejo prilagojeno izvajanje programov vzgoje in izobraževanja z dodatno strokovno pomočjo ali prilagojene programe vzgoje in izobraževanja oziroma posebne programe vzgoje in izobraževanja« (Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami, 2011).

3.1 OTROCI Z MOTNJAMI V DUŠEVNEM RAZVOJU

»Motnja v duševnem razvoju je nevrološko pogojena razvojna motnja, ki nastopi pred dopolnjenim osemnajstim letom starosti in se kaže v pomembno nižjih intelektualnih sposobnostih ter pomembnih odstopanjih prilagoditvenih spretnosti« (Vovk-Ornik, 2015: 6).

Pri teh otrocih gre za pomembno znižano splošno intelektualno raven, vključno z znižanimi sposobnostmi učenja, sklepanja in reševanja problemskih okoliščin ter znižanimi sposobnostmi abstraktnega mišljenja. Znižane so tudi otrokove prilagoditvene funkcije. Ti primanjkljaji se pomembno odražajo na področjih govora, komunikacije, skrbi zase, samostojnosti, učnih in delovnih zmožnostih, socialnih spretnostih, funkcionalnih učnih sposobnostih, skrbi za lastno varnost in sposobnostih praktičnih znanj (Vovk-Ornik, 2015).

Glede na stopnjo motnje v duševnem razvoju ločimo:

- Lažjo motnjo v duševnem razvoju: gre za znižane sposobnosti za učenje in usvajanje znanj. Znižani so senzomotorično in miselno skladno delovanje, težave pri načrtovanju, organizaciji, odločanju in izvedbi dejavnosti. Miselni procesi potekajo predvsem na konkretni ravni. Uporabljajo preprostejši jezik. Odzivanje v socialnih okoliščinah je manj zrelo. Dosežejo lahko temeljna šolska znanja in se usposobijo za manj zahtevno poklicno delo ter samostojno socialno življenje.
- Zmerno motnjo v duševnem razvoju: osebe lahko usvojijo osnove branja, pisanja in računanja. Na umetniških področjih so lahko uspešnejši. Potrebne so različne prilagoditve v procesu učenja in poučevanja. Potrebe in želje lahko sporočajo s podporno ali nadomestno komunikacijo. Posebno pomoč potrebujejo pri vključevanju v socialno okolje. Zmorejo nezahtevna opravila, sicer pa potrebujejo podporo in pomoč.
- Težjo motnjo v duševnem razvoju: zmorejo najenostavnejša opravila. Razumejo enostavna sporočila. Zmorejo sporočati potrebe in želje. Lahko uporabljajo podporno ali nadomestno komunikacijo. Pri orientaciji v ožjem okolju potrebujejo varstvo in vodenje. Naučene spretnosti so avtomatizirane. Potrebujejo pomoč pri skrbi zase. Pogosto so prisotne tudi gibalne težave in druge razvojne motnje.
- Težko motnjo v duševnem razvoju: sodelujejo le pri posameznih aktivnostih. Omejeno je razumevanje, upoštevanje navodil in odzivanje nanje. Govor in sporazumevanje se redko razvijeta. Omejeni so zaznavanje in odzivanje na zunanje dražljaje ter gibanje. Potrebna je stalna nega, varstvo, vodenje in pomoč (Vovk-Ornik, 2015).

3.2 OTROCI Z AVTISTIČNIMI MOTNJAMI

Otroci z avtističnimi motnjami izkazujejo primanjkljaje, ovire oz. motnje na področju socialne komunikacije ter socialne interakcije (težave v verbalni in neverbalni komunikaciji ter težave pri vzpostavljanju, razumevanju in vzdrževanju socialnih odnosov) in na področju vedenja, interesov ter aktivnosti (ponavljajoča se gibanja in govor, rigidnost v mišljenju in vedenju, potreba po rutini, neobičajni odzivi na senzorne dražljaje, preokupiranost z interesnim področjem). Primanjkljaji se kažejo že v zgodnjem otroštvu. Primanjkljaji v socialni komunikaciji so večji, kot bi jih pričakovali pri otroku glede na razvojno raven. Ne glede na kognitivni potencial imajo različno znižane zmožnosti za prilagajanje zahtevam okolja. Gre za pomembno oviro pri socialnem vključevanju in razvoju samostojnosti. Glede na stopnjo izraženosti primanjkljajev, ovir oz. motenj ločimo otroke z lažjimi, zmernimi ali težjimi primanjkljaji v socialni komunikaciji in socialni interakciji ter lažjimi, zmernimi in težjimi primanjkljaji na področju vedenja, interesov in aktivnosti (Vovk-Ornik, 2015).

4 GLASBA IN UČENCI S POSEBNIMI POTREBAMI

V posebnem programu vzgoje in izobraževanja imajo učenci učni predmet glasbena vzgoja od 1. do vključno 5. stopnje.

»Najpomembnejši cilji glasbene vzgoje pri delu z učenci z zmernimi, težjimi in težkimi motnjami v razvoju so:

- da imajo glasbo radi, da jim postane pomembna sopotnica v življenju in ji znajo prisluhniti;
- da doživljajo glasbene vsebine na svoj način, da se v skladu s svojimi možnostmi vživijo vanjo in jih čustveno sprejemajo ter začutijo v glasbi njene estetske komponente;
- da optimalno razvijejo svoje glasbene sposobnosti; predvsem ritmični in melodični posluh.

Kakšen bo nivo doseganja teh ciljev, bo seveda odvisno od mnogih dejavnikov, predvsem pa od učenčevih sposobnosti« (Roblek idr., 2004: 3).

Učenci z motnjami v duševnem razvoju lahko pri pouku doživljajo glasbo na poseben način. To večinoma ni glasba v notnem črtovju niti ne glasba s teoretičnimi vsebinami. Gre za to, da se učenci s pomočjo glasbe urijo v različnih socialnih veščinah. Za mnoge je glasba področje, na katerem so lahko prav tako uspešni kot ostali učenci. Izkušnje, ki jih učenci s posebnimi potrebami dobijo z glasbenim izražanjem, so pomembne tudi za čustveni in socialni razvoj otrok, saj z njo izražajo svoja čustva, pri čemer besede niso potrebne (Medved idr., 2023).

Prva izkušnja z glasbo je pogosto petje in poslušanje petja. Pri učencih z motnjo v duševnem razvoju se učenje petja izvaja po korakih. Najprej pesem poslušajo, nato pripevajo zraven po en zlog, kasneje pa celo besedo (Stergar, 2002). Pri igranju na glasbila pa otroci s posebnimi potrebami razvijajo ustvarjalnost, koncentracijo in pozornost ter vzpostavijo komunikacijo in sodelovanje pri igranju v skupini (Pepelnak Arnelić, 1997). Igranje na glasbila od otrok zahteva večjo zbranost in dobre motorične spretnosti. V primeru omejitev na motoričnem področju je potrebno otrokom z motnjo v duševnem razvoju izbrati primerna glasbila (Pogorevc Jakop, 2000).

Glasbene dejavnosti se pri učencih z motnjami v duševnem razvoju običajno izvajajo v manjših skupinah. Pomembno je, da otroci pri glasbenih dejavnostih uživajo in se počutijo varne. Za začetek izvajamo lažje glasbene dejavnosti. Le-te nadgrajujemo s težjimi dejavnostmi glede na posameznikove interese, prilagoditve in potrebe. Pri otrocih s težjo in težko motnjo v duševnem razvoju je ustrezno izražanje čustev ključnega pomena za vzpostavljanje in vzdrževanje uspešnih socialnih odnosov z vrstniki. S pomočjo glasbe lahko otrok razvija socialne veščine za vzpostavljanje socialnih interakcij (Medved idr., 2023).

Otroci z avtističnimi motnjami so na glasbenem področju pogosto nadarjeni. Učenčev glasbeni razvoj tako na nekaterih področjih presega okvire učnega načrta (Bratuš Albreht idr., 2024).

Doc. dr. Marta Macedoni Lukšič v knjigi Glasba in avtizem omenja, da lahko glasbo razumemo kot posebno okno v svet avtizma. Leo Kanner, ki je leta 1943 prvi opisal klinične značilnosti otrok z avtističnimi motnjami, je kar pri šestih od enajstih otrok opazil posebne glasbene sposobnosti. Kljub temu da se področji procesiranja jezika in glasbe v možganih delno prekrivata, so glasbene sposobnosti večinoma ohranjene ob tem, ko otrok ne govori ali govor in jezik slabše uporablja. Otroci z avtističnimi motnjami imajo radi ponavljajoče se vzorce in kode, kar glasba omogoča s pomočjo not, ki so hierarhično strukturirane in pričakovane. Glasba nam pomaga razumeti razvojno motnjo in se uporablja v namen terapevtske obravnave ter podpore. Ob glasbi otroci z avtističnimi motnjami razvijajo komunikacijske sposobnosti in socialne spretnosti. Otroci z avtističnimi motnjami imajo težave tudi pri prepoznavanju čustvenih stanj, pri čemer jim lahko pomaga glasba, saj z njeno pomočjo čustva lažje prepoznajo. Gre za umetniško področje, kjer je otrok z avtistično motnjo lahko enako sposoben (ali celo bolj) kot vrstniki. V glasbi se dobro počuti in se čuti varnega ter sprejetega. To pozitivno vpliva na njegovo samozavest in samopodobo (Habe in Sicherl Kafol, 2020).

Za učence s posebnimi potrebami je torej pomembno, da novo snov usvajajo čim bolj kinestetično – z uporabo čim več različnih čutil. Izkustveno in dejavno učenje je tisto, ki prinaša boljše rezultate. Hkrati pa stremimo k temu, da v glasbi predvsem uživajo in se sprostijo.

5 PODPORNA IN NADOMESTNA KOMUNIKACIJA

Podporna in nadomestna komunikacija je namenjena vsem, ki zaradi določenih vzrokov niso razvili govorno-jezikovne komunikacije ali njihov govor ni dovolj razumljiv za okolico. Z njo lahko podpremo in/ali nadomestimo govorno-jezikovno komunikacijo, kadar je le-ta motena. Gre za postopen in dolgotrajen proces, ki poteka v vseh življenjskih okoljih. Podporno in nadomestno komunikacijo delimo na sisteme brez pripomočkov (sem spadajo geste, mimika obraza, kretnje, znakovni jezik itd.) in s pripomočki (to so enostavni komunikatorji, računalniški komunikatorji s sintetičnim govorom ter grafični komunikacijski pripomočki). Uporaba podporne in nadomestne komunikacije v prvi vrsti spodbuja razvoj govorno-jezikovne komunikacije. Posameznik je tako bolj samostojen, vključen in ima boljšo kvaliteto življenja. Zmotno je prepričanje, da podporna in nadomestna komunikacija zavirata razvoj govora. Praksa je namreč dokazala ravno nasprotno. Uporaba podporne in nadomestne komunikacije omogoča razvijanje predverbalnih komunikacijskih spretnosti in veščin, izražanje potreb, misli, čustev in želja, krepitev samozavesti, vplivanje na dogajanje v vsakdanjem življenju, izboljšanje razumevanje govora, širjenje socialnega kroga, lažje reševanje konfliktov, učenje izbire … (Bajc idr., 2019).

Podporno in nadomestno komunikacijo lahko uporabljamo v šoli, saj je učencu v veliko pomoč pri komunikaciji z drugimi in razumevanju učne snovi. Na tovrsten način lahko obravnavamo tudi pesmi, kar vam bom prikazala v nadaljevanju.

6 OBRAVNAVA SLOVENSKE LJUDSKE PESMI V POSEBNEM PROGRAMU VZGOJE IN IZOBRAŽEVANJA

V posebnem programu vzgoje in izobraževanja pouk glasbene vzgoje prilagajamo glede na potrebe in sposobnosti učencev. Obravnava slovenskih ljudskih pesmi je ena izmed pomembnih tem. Ob različnih dejavnostih naredimo uvod v obravnavano pesem. Lahko jim predvajamo tudi kakšen posnetek izvedene pesmi. Pri obravnavi pesmi se, glede na učenčeve zmožnosti, pogovorimo tudi o vsebini in razložimo neznane besede. Pri petju pesmi učenci najbolj uživajo ob spremljavi učitelja na različne inštrumente. Glede na zmožnosti pesem občasno spremljajo tudi sami, pri čemer največkrat uporabljajo preprosta glasbila (palčke, ropotulje, bobne …). Ob pesmi nekateri radi tudi zaplešejo. Pri učencih, kjer je komunikacija manj razvita, se lahko lotimo obravnave pesmi s pomočjo podporne in nadomestne komunikacije.

Pri mlajših učencih začnemo z enostavnimi ljudskimi pesmimi (npr. Marko skače, Majhna sem bila, Ringa raja, Mi se imamo radi, Na planin'cah sončece sije, Zima zima bela, Barčica po morju plava, Čuk se je oženil …). V predstavitev pesmi lahko vključimo slikovni material in tako pesem izgleda kot nekakšen slikopis. Če je le možno, uporabljamo slikovni material, ki ga otroci poznajo. Mnogo ustreznih piktogramov lahko dobimo na spletni strani Arasaac (https://arasaac.org/). Tu najdemo tudi piktograme, ki so del osnovnega temeljnega besednjaka podporne in nadomestne komunikacije. Na šoli, kjer poučujem, nekateri učenci za komuniciranje uporabljajo komunikator ali sistem komunikacije z izmenjavo slik (PECS). Slikovni material, ki ga uporabljajo pri teh dveh načinih sporazumevanja, čim večkrat uporabljamo tudi pri samem pouku. Pri obravnavi pesmi tako spoznavajo novo besedišče, ki ga lahko podkrepimo s slikami, ali le utrjujejo že poznano besedišče. Lahko pa je slikovna podlaga zgolj pomoč za hitrejše pomnjenje besedila pesmi.

Učenci v posebnem programu vzgoje in izobraževanja pri petju pesmi sodelujejo zelo različno. Nekateri zmorejo zgolj poslušati in v glasbi uživati. Drugi zraven pripevajo melodijo. Tretji v ritmu pripevajo in zraven povedo kakšno besedo besedila, četrti pa se zmorejo pesem naučiti v tolikšni meri, da jo zapojejo v celoti, ob hkratnem petju učitelja ali samostojno.

6.1 OBRAVNAVA SLOVENSKE LJUDSKE PESMI S PODPORNO IN NADOMESTNO KOMUNIKACIJO

6.2

Slika 1: Prva kitica ljudske pesmi Na planin'cah luštno biti
(vir piktogramov: https://arasaac.org/pictograms/search (15. 8. 2025); foto: Katja Lavrin)

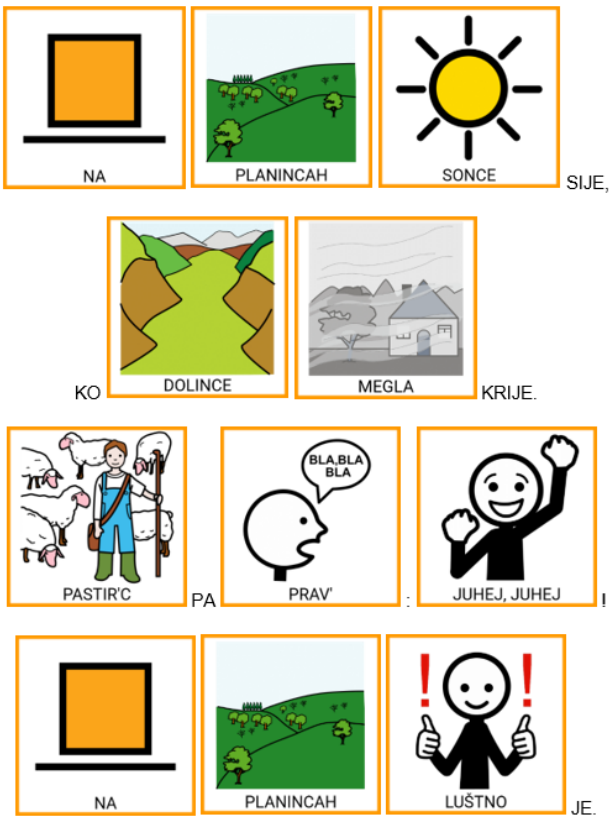

Slika 2: Druga kitica ljudske pesmi Na planin'cah luštno biti
(vir piktogramov: https://arasaac.org/pictograms/search (15. 8. 2025); foto: Katja Lavrin)

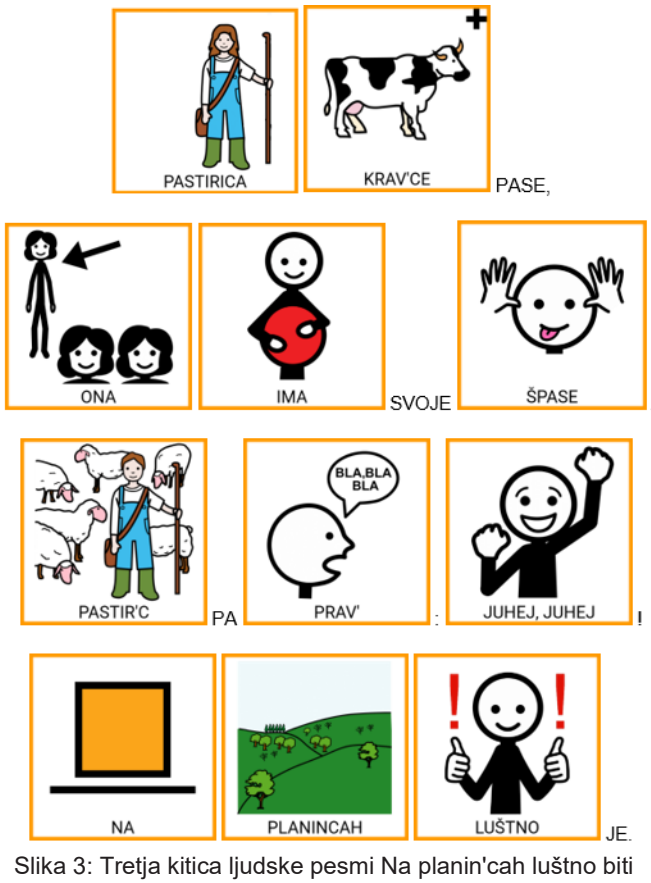

Slika 3: Tretja kitica ljudske pesmi Na planin'cah luštno biti
(vir piktogramov: https://arasaac.org/pictograms/search (15. 8. 2025); foto: Katja Lavrin)

Slika 4: Četrta kitica ljudske pesmi Na planin'cah luštno biti
(vir piktogramov: https://arasaac.org/pictograms/search (15. 8. 2025); foto: Katja Lavrin)

Primeri za utrjevanje (glej prilogo 1):

- Poglej in preberi.
- Postavi isto na isto.
- Izreži slike in jih nalepi.
- Razvrsti slike in jih nalepi.
- Poveži enake slike.
- Poveži sliko z besedo.
- Obkroži sliko.
- Obkroži, kateri sliki pripada senca.
- Preberi. Pobarvaj ustrezno sliko.
- Napiši besede, ki manjkajo.
- Obkroži, ali drži ali ne drži.

6.3 POUSTVARJANJE S SPREMLJAVO NA UKULELE

Z učenci občasno poustvarjamo glasbo na različne inštrumente. Zelo radi imajo igranje na ukulele, ki sicer zahteva določene motorične spretnosti. Sprva se z inštrumentom spoznajo. Predstavim jim sam inštrument in način igranja. Igranje na sopranski ukulele jim prilagodim tako, da posamezen učenec igra le določen akord, ki ga predhodno natančno označim na inštrumentu z okroglimi nalepkami (glej sliko 5).

Slika 5: Označevanje akordov na ukulele (foto: Katja Lavin)

Vrstni red učenja igranja na inštrument pri učencih poteka v tem vrstnem redu:

- Učenec se nauči držati inštrument v rokah.
- Učenec se nauči z levo roko držati ustrezen akord na inštrumentu.
- Učenec ob hkratnem držanju akorda z desno roko v enakomernem ritmu brenka tako, da akord zazveni.
- Učenec vadi ritmične vaje igranja na enak akord.
- Učenec vadi in razume znak vodje (npr. dirigenta), kdaj v določeni pesmi zaigra svoj akord.
- Učenec ob pesmi v ritmu in ob pravem času igra svoj akord.

Na planin'cah luštno biti
(slovenska ljudska pesem z akordi na ukulele)

F (6x) C (3x) F (3x)
Na planin'cah luštno biti,
C (3x) F (10x)
tam je dosti mleka piti.

Pastir'c pa prav': juhej, juhej!
C (3x) F (3x)
Na planin'cah luštno je.

C (3x) F (3x)
Na planin'cah sonce sije,
C (3x) F (10x)
ko dolin'ce megla krije.

Pastir'c pa prav': juhej, juhej!
C (3x) F (3x)
Na planin'cah luštno je.

C (3x) F (3x)
Pastirica krav'ce pase,
C (3x) F (10x)
ona ima svoje špase.

Pastir'c pa prav': juhej, juhej!
C (3x) F (3x)
Na planin'cah luštno je.

C (3x) F (3x)
Pastirica žgance kuha,
C (3x) F (10x)
notri pade ena muha.

Pastir'c pa prav': juhej, juhej!
C (3x) F (1x)
Take žgance sama jej!

7 ZAKLJUČEK

Obravnava snovi pri učencih z motnjami v duševnem razvoju in avtističnimi motnjami je pri vsaki skupini drugačna in hkrati individualna za vsakega učenca posebej. Upoštevati je potrebno sposobnosti posameznika, ki so lahko zelo drugačne od sošolčevih. Kljub temu da je določena učna ura v osnovi enaka, stremimo k različnim ciljem. Tukaj izpostavljene pesmi, slikovni material, načini utrjevanja in poustvarjanja so tako zgolj možni primeri in nikakor ne edine možnosti za delo z učenci. Vedno znova se je potrebno prilagajati posameznikom in skupini. Ker sem želela prikazati čim večji nabor različnih aktivnosti in slikovnega materiala, sem izbrala nekoliko zahtevnejšo pesem, ki za mlajše učence, pri katerih se besedišče še intenzivno razvija, ni primerna. Obravnavamo jo s starejšimi učenci, ki že imajo bolj razvito besedišče, četudi nekateri pri komunikaciji ne potrebujejo več slikovnega gradiva. Prav tako se posamezniku prilagodimo pri igranju na inštrument. Bistvo vsega je, da učenci ob ciljih individualiziranega načrta čim bolj celostno spoznavajo slovensko ljudsko glasbo in v njej uživajo.

8 VIRI IN LITERATURA

Bajc, Ana idr. (2019): *Podporna in nadomestna komunikacija PINK* (zgibanka). Društvo logopedov Slovenije. Sekcija za PINK. Pridobljeno 15. 8. 2025: https://cirius.splet.arnes.si/zdravstvo/medicinska-rehabilitacija/logopedija/nadomestna-komunikacija/

Bratuš Albreht, Ksenija; Kompare Volasko, Nina; Korošec Zavšek, Sabina; Kristovič, Jasmina; Marinič, Irena; Perić, Erika; Piber, Nuša; Ponikvar, Jana; Rodošek Kretič, Vanja; Tomac Calligaris, Mateja; Valentinčič, Lara; Zupančič, Barbara; Žnidarko, Barbara (2024): *Priročnik za delo z osebami z avtizmom:* od predšolske vzgoje do zaposlitve. Žalec: Zveza nevladnih organizacij za avtizem Slovenije.

Habe, Katarina; Sicherl Kafol, Barbara (ur.) (2020): *Glasba in avtizem*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.

Medved, Ana; Žgur, Erna; Jež Brezavšček, Brina (2023): *Vpliv glasbe na otroke s težjo in težko motnjo v duševnem razvoju*. Glasba v šoli in vrtcu, 1/2023, letnik 26, str. 23–31.

Novak, Nina; Kmetec, Mojca; Lubej, Nežka (2021): *Priročnik za otroško ljudsko izročilo v šoli*: Sija, bija, kam pa gre? Maribor: Zveza kulturnih društev.

Palao, Sergio: avtor piktogramov: ARASAAC. Licenca: CC BY-NC-SA). Lastnišvo: Gobierno de Aragón (España). Pridobljeno 15. 8. 2025: http://www.arasaac.org

Pepelnak Arnelić, Marija (1997): *Glasbena terapija pri otrocih in mladostnikih z motnjami vedenja in osebnosti.* Psihološka obzorja, letnik 6, št. 3, str. 97–104.

Pogorevc Jakop, Valerija (2000): *Glasbena pravljica in glasbene didaktične igre pri otrocih z zmerno in težjo motnjo v duševnem razvoju* [Diplomsko delo]. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Roblek, Irena; Sajovic, Loredana; Stergar, Irena; Pirc, Darinka (2004): *Posebni program vzgoje in izobraževanje*: Učni načrt za področje glasbena vzgoja. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Stergar, Irena (2002): *Terapija s pomočjo glasbenih dejavnosti pri otrocih z motnjo v duševnem razvoju* [Diplomsko delo]. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Vovk-Ornik, Natalija (ur.) (2015): *Kriteriji za opredelitev vrste in stopnje primanjkljajev, ovir oz. motenj otrok s posebnimi potrebami*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Zakon o osnovni šoli (1996). Uradni list RS, št. 81/06 (15. 3. 1996).

Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2011). Uradni list RS, št. 58/11, 40/12 (6. 8. 2011).

FOLKLORNA DEJAVNOST V ŽIVLJENJU OTROK

FOLKLORE ACTIVITY IN THE LIVES OF CHILDREN

Nika Kuzma (nika.kuzma1@gmail.com), študentka 4. letnika razrednega pouka na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani, vodja Mladinske folklorne skupine Dragatuš, Slovenija

Povzetek

V prispevku sem opisala pomen slovenske kulturne dediščine in njeno vlogo pri oblikovanju narodne identitete. Poseben poudarek sem namenila folklorni dejavnosti, saj predstavlja pomemben del mojega življenja in je hkrati tudi pomemben način ohranjanja ter poustvarjanja tradicije. S primeri iz prakse sem pokazala, kako lahko folklorna dejavnost spodbuja ljubezen do domovine, dviga narodni ponos ter občutek pripadnosti. Prispevek sem obogatila tudi z mislimi otrok Mladinske folklorne skupine Dragatuš, ki so iskreno opisali, kaj jim folklorno ustvarjanje pomeni v vsakdanjem življenju.

Abstract

I have described in this article the importance of Slovenian cultural heritage and its role in shaping national identity. I placed special emphasis on folklore activities, as they represent an important part of my life and are, at the same time, an important way of preserving and recreating tradition. Through practical examples, I demonstrated how folklore practice can encourage love for the homeland, raise national pride and a sense of belonging. I also enriched the article with the thoughts of children from the Dragatuš Youth Folklore Group, who sincerely described what folklore means to them in their everyday lives.

Ključne besede: folklorna dejavnost, slovenska kulturna dediščina, tradicija, dejavnosti za otroke

Keywords: folklore activity, Slovenian cultural heritage, tradition, activities for children

1 UVOD

Kulturna dediščina je temelj vsakega naroda, saj ohranja spomin na preteklost in hkrati usmerja prihodnost. Slovensko kulturno dediščino bogatijo številne materialne in nematerialne oblike. Ena od njih je tudi folklorna dejavnost. Ta ni prepletena zgolj s plesom, pesmimi in kostumi, ampak je živa vez med generacijami, ki otroke že od malih nog uvaja v svet tradicije, skupnosti in identitete. S tem razvijajo občutek pripadnosti in ponosa na svoje korenine. Ravno zato lahko rečemo, da folklorna dejavnost predstavlja pomemben most med kulturno dediščino in narodnim ponosom.

V nadaljevanju članka bom predstavila pomen te dejavnosti v življenju otrok ter pokazala, kako lahko preko igre, ustvarjanja in nastopanja otroci aktivno prispevajo k njenemu ohranjanju.

2 SLOVENSKA KULTURNA DEDIŠČINA

Slovenska kulturna dediščina je pomemben del slovenskega naroda in vsakega Slovenca, četudi se morda tega ne zaveda. Vsepovsod lahko opazujemo kulturno in naravno dediščino, ki ima velik pomen za oblikovanje naše kulturne in s tem nacionalne identitete. Naravna dediščina predstavlja posebne pojave v naravi, ki jih lahko najdemo v svojem naravnem okolju (npr. Škocjanske jame). Med kulturno dediščino pa sodijo pričevanja ljudi o njihovih kulturah in zgodovini. Kulturno dediščino delimo na materialno in nematerialno. Med materialno (snovno) kulturno dediščino uvrščamo stavbe, predmete in zbirke predmetov, kot so npr. gradovi, naselja,

kozolci, cerkve, kmečke hiše. Med nematerialno (nesnovno) kulturno dediščino pa uvrščamo znanje, spretnosti, šege in navade ter različne vrste verovanj. To so npr. tradicionalno pridelovanje morske soli, belokranjska pogača, oglarstvo, pletarstvo, brodarstvo. Ohranjanje in varovanje kulturne dediščine je naloga vseh državljanov. Strokovno ravnanje pa izvajajo posamezne vede in njihovi strokovnjaki (Založba Rokus Klett, 2021).

K ohranjanju kulturne dediščine zelo pomembno prispeva tudi folklorna dejavnost. Na spletni strani Javnega sklada Republike Slovenije za kulturno dejavnost (n. d.) je navedeno, da folklorne skupine na Slovenskem poustvarjajo plesno, pevsko, glasbeno in drugo duhovno dediščino, s kostumi in glasbili pa posegajo tudi na področje materialne kulture.

3 KAJ SPLOH JE FOLKLORNA DEJAVNOST?

Šrimpf Vendramin v Simetinger idr. (2017) navaja, da je folklorna dejavnost odrska umetnost, ki je večplastna, saj vključuje ples, vokalno in instrumentalno glasbo ter kostume. Navdihuje se v preteklosti, jo interpretira, poustvarja, rekonstruira in tudi stilizira. Na spletni strani Javnega sklada Republike Slovenije za kulturno dejavnost (b. d.) je folklorna dejavnost opisana kot področje ljubiteljskega udejstvovanja, ki je povezano z interpretacijo in poustvarjanjem plesnega, glasbenega idr. izročila.

Leta 2016 je v Sloveniji delovalo več kot 500 folklornih skupin (Knific, 2016). Danes zaradi pandemije Covid-19 deluje manj skupin kot pred devetimi leti. Otroške folklorne skupine delujejo v osnovnih šolah kot interesne dejavnosti ali pa v folklornih društvih. Otroci, ki se ukvarjajo s folklorno dejavnostjo, spoznavajo tradicijo svojega kraja in tudi celotne domovine. Otroške folklorne skupine se navadno ukvarjajo s poustvarjanjem plesnega in glasbenega izročila, ki je zanje prilagojeno. Z njimi razvijajo lokalno identiteto ter hkrati skrbijo za državljansko vzgojo in ljubezen do domovine (Knific, 2016).

3.1 FOLKLORNA DEJAVNOST IN SPODBUJANJE RAZVOJA POMENA LJUBEZNI DO DOMOVINE, GRADNJE NARODNE IDENTITETE IN OBLIKOVANJA NARODNEGA PONOSA

Novak (2023) navaja, da se lahko vsaka enota kulturne dediščine smiselno vključi v vsakodnevno življenje v zgodnjem otroštvu. Otroci s spoznavanjem ljudskih plesov, pesmi in iger, razvijajo svoje gibalne, glasbene in ustvarjalne sposobnosti. Poleg učenja sposobnosti reševanja problemov se preko folklorne dejavnosti neposredno srečujejo z življenjem njihovih prednikov. Pridobljene spretnosti in znanja uporabljajo tudi kot motivacijski in socializacijski dejavnik učenja v šoli in družbi.

Pri Folklorni skupini Dragatuš se zaradi interdisciplinarnosti folklorne dejavnosti, tako pri otroški, kot mladinski folklorni skupini, z otroki trudimo, da se razvijajo plesno, pevsko, instrumentalno in igralsko. Poleg tega se učijo veščin nastopanja, kostumiranja in obvladovanja zakonitosti odra.

S tem v otrocih spodbujamo pomen in ljubezen ohranjanja slovenske kulturne dediščine tudi javno. Otroci tako oblikujejo narodni ponos in ga z nastopanjem ponosno predstavljajo svojim vrstnikom.

Narodno identiteto in občutek pripadnosti vztrajno gradimo na tedenskih vajah, na katerih se učimo ljudskih plesov in pesmi. Z mladinsko folklorno skupino, ki jo skupaj z Nežo Barič vodim že četrto leto, imamo enkrat letno tudi tridnevni intenzivni vikend, na katerem poleg plesa in petja kulturno dediščino otroci spoznajo z različnimi igrami in dejavnostmi, ki jih pripraviva. V nadaljevanju bom predstavila nekaj primerov.

3.2 PRIMERI S PRAKSE

3.2.1 KVIZ: KOLIKO POZNAŠ FOLKLORNO DEJAVNOST NA SLOVENSKEM?

Igra je kviz, ki otroke na zabaven in poučen način popelje skozi slovensko kulturno dediščino in ljudsko izročilo. Razdeljena je na štiri področja, in sicer: ples, glasbo, tradicijo, folklorizem in oblačilno dediščino. Iz vsakega področja je pripravljenih več vprašanj, na katere otroci odgovarjajo v skupini. Cilj igre je spodbujati radovednost, utrjevati znanje in pridobivati novo znanje o ljudskih plesih, običajih, oblačilih ter pokazati, kako bogata in raznolika je slovenska kulturna dediščina. S tem spodbujamo ljubezen in pozitiven odnos do domovine in njene preteklosti.

Slika 1: Koliko poznaš folklorno dejavnost (1)? (Foto: arhiv avtorice

Slika 2: Koliko poznaš folklorno dejavnost (2). (Foto: arhiv avtorice)

Slika 3: Koliko poznaš folklorno dejavnost (3)? (Foto: arhiv avtorice)

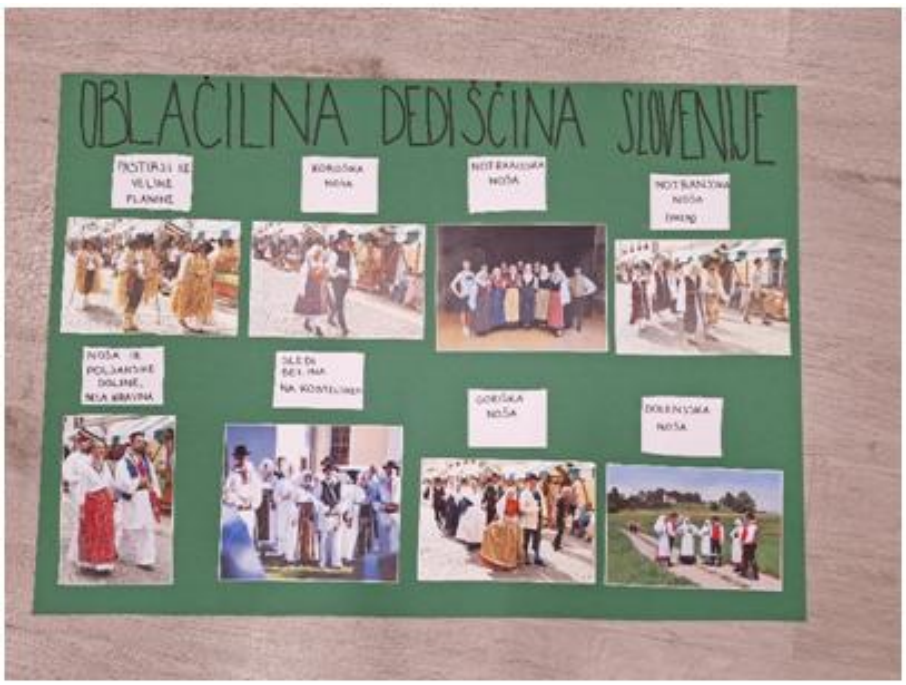

Slika 4: Del oblačilne dediščine Slovenije (Foto: arhiv avtorice)

3.2.2 IGRA: SLOVENSKA NAREČJA

Igra *Slovenska narečja* je sestavljena iz kartic s knjižnimi in narečnimi besedami, sličic in obrisa zemljevida Slovenije, ki je razdeljen na narečna območja. Naloga otrok je, da knjižne besede povežejo z narečnimi ustreznicami in s slikami, nato pa jih namestijo v narečno polje, ki mu pripadajo. Cilj igre je, otroke na zabaven način seznaniti z raznolikostjo slovenskih narečij, jih spodbuditi k spoznavanju novih besed ter hkrati ponoviti in utrditi že znano znanje o narečjih. Ob tem otroci razvijajo tudi občutek za jezikovno bogastvo in kulturno dediščino Slovenije.

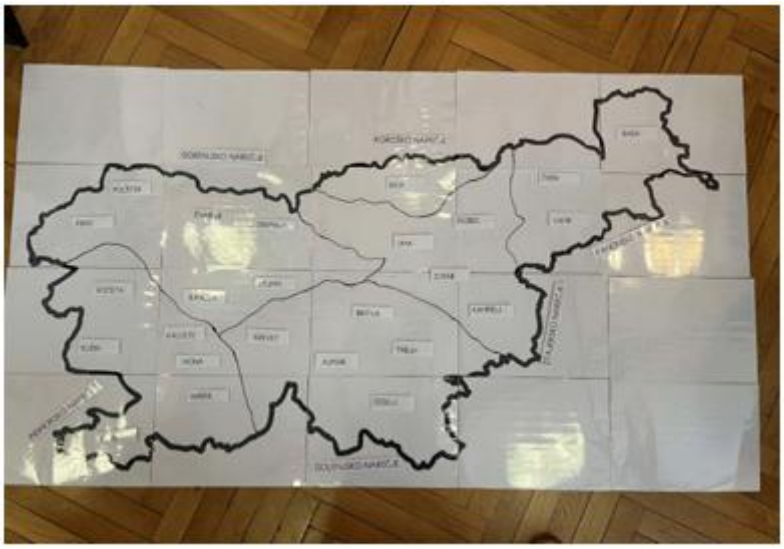

Slika 1: Obris Slovenije in narečna območja (Foto: arhiv avtorice)

Slika 6: Igra slovenska narečja (1)
(Foto: arhiv avtorice)

Slika 7: Igra slovenska narečja (2)
(Foto: arhiv avtorice)

3.2.3 JAZ IN MOJ FOLKLORNI KOSTUM

Jaz in moj folklorni kostum je dejavnost, v kateri otroci spoznajo svoj folklorni kostum zelo podrobno in praktično. Pripravljene delavnice otroka spodbujajo k samostojni pripravi na nastop v svojem folklornem kostumu. Tako smo dekleta in dečke spodbudile, da so se naučili zavezati lepe pentlje in splesti kitke.

Slika 8: Učenje zavezovanja pentlje (Foto: arhiv avtorice)

3.2.4 POGLED OTROK NA FOLKLORNO DEJAVNOST

Folklorna dejavnost ni le ples in pesem, je tudi doživetje s prijatelji, ki ga vsak otrok doživlja po svoje. Njihove misli so iskrene, preproste in hkrati razkrivajo, zakaj je obiskovanje folklorne dejavnosti zanje nekaj posebnega. Predstavila vam bom nekaj razmišljanj članov skupine.

Deklica A. pove: *»Folklorna dejavnost je zame način življenja, je ena velika družina. Učimo se plesov in petja ter ostale stvari, povezane s kulturno dediščino, hkrati pa se zabavamo in zbližujemo. S tem zagotavljamo, da se bo kulturna dediščina še naprej ohranila in širila.«*

Deklica N. pravi: *»Mladinsko folklorno skupino Dragatuš obiskujem že od leta 2017. Je del mojega življenja, saj me vsakodnevno spremlja z različnimi pesmimi in plesi. Ob sobotnih jutrih se rada zbiram s prijatelji na folklornih vajah, ki so polne smeha, zabave in plesa. Zelo sem vesela in ponosna, da sem lahko del tega čudovitega društva.«*

Deček T. pove: *»Folklorna dejavnost zame pomeni ohranjanje in stik kulture naših prednikov. V njej se veliko naučim in jo z veseljem obiskujem.«*

Deček J. pravi*: »Zame folklorna dejavnost pomeni zabavo, druženje, ohranjanje kulture in možnost biti na odru ter nastopati, in s tem predstavljati slovensko kulturno dediščino drugim.«*

4 ZAKLJUČEK

Folklorna dejavnost ni le odrski nastop ali prostočasna dejavnost. Za otroke, mlade in tudi odrasle folklornike je način življenja, spoznavanja korenin svojega naroda, povezovanja in grajenje občutka pripadnosti. Otroci, ki danes plešejo, pojejo in igrajo, bodo jutri skrbeli, da slovenska kulturna dediščina ne bo pozabljena. Njihove besede jasno kažejo, da folklorna dejavnost zanje pomeni več kot učenje plesnih korakov. Je prijateljstvo, veselje in ponos na svojo domovino. Prav v tem se skriva največja vrednost, da dediščino ne le ohranjamo, temveč jo živimo in s tem predajamo prihodnjim generacijam.

5 VIRI IN LITERATURA

Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti. (n.d.). *Uvod: Folklorna dejavnost*.

Pridobljeno s spletne strani 19. septembra 2025: https://www.jskd.si/folklorna-dejavnost/uvod_folklora.htm

Knific, Bojan (2016): *Otroške folklorne skupine – sooblikovalke etničnih identitet*. Glasba v šoli in vrtcu, 2019(1–2/2016), 52–67.

Novak, Nina (2023): *Učenje ljudskega plesa na razredni stopnji*. *Razredni pouk.* Chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2024/11/RazredniPouk_st1_2023_NR.pdf

Simetinger, Tomaž; Šivic, Urša; Knific, Bojan in Šrimpf-Vendramin, Katarina (2017): *Priročnik za folklorno dejavnost* (str. 203). Študijski center JSKD, Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti.

Založba Rokus Klett, d. o. o. (2021). *Kulturna in naravna dediščina*. Pridobljeno s spletne strani 19. septembra 2025: https://si.izzi.digital/DOS/37090/50741.html

OSEBNE PODKORENINE:
DRUŽINA IN MEDGENERACIJSKI PRENOS

Družina so najtanjše, a najbolj številne podkorenine, ki sesajo hranila iz osebnega izkustva. Prispevki obravnavajo vlogo družine, prednikov in osebnih zgodb pri oblikovanju identitete.

OD RODBINSKIH DO NARODNIH KORENIN

FROM FAMILY ROOTS TO THE NATIONAL ONES

Mag. Tine Golež (tine.golez@guest.arnes.si), profesor fizike na Škofijski klasični gimnaziji v Ljubljani, Slovenija

Povzetek

Po rodoslovnih raziskavah prednikov in zbiranju rodbinskih pripovedi me je pot vodila k zapisovanju. Sprva sorodnikom namenjene knjige so me vse bolj spodbujale, da bi zgodbe prelil v literarizirano kroniko, ki bi obsegala več kot stoletje in pol. Zaradi vpletenosti v splošno dogajanje moja knjiga odstira preteklost širši javnosti. Kot gimnazijski učitelj vselej govorim o širini (razgledanosti). Besede potrjujem z zgledom, saj poleg fizike pogosto nagovorim dijake tudi o drugih temah. Ena izmed njih je narod, druga rast v zavedanju pripadnosti in naši samobitnosti, ki stoji in pade – z jezikom. Omenjeno odstiranje je osvetlilo večkrat pozabljeno in nelahko pot, po kateri so naši predniki od stopnje deželana, ki je govoril neupoštevani jezik, počasi prehajali v narodno-zavednega posameznika. Šele tedaj so začeli tvoriti narod, ki je jasno izpostavil zahteve po enakopravnosti Slovencev in predvsem našega jezika. O nastajanju knjige in njeni uporabi govorim v tem prispevku.

Abstract

After researching my ancestors' genealogy and collecting family stories, I was led to write them down. Initially intended for my relatives, the books increasingly encouraged me to turn the stories into a literary chronicle, spanning more than a century and a half. Because these individual lives were closely intertwined with broader historical developments, the resulting work reveals the past to a wider audience. As a high school teacher, I emphasize the value of breadth of knowledge and cultural awareness. I seek to embody this principle by addressing not only physics but also themes such as nationhood, the growth of awareness of belonging, and the distinctiveness of our identity, which stands or falls with our language. This revelation shed light on the often forgotten and difficult path our ancestors took from being provincials who spoke an ignored language to slowly becoming nationally conscious individuals. Only then could they begin to shape a nation that clearly emphasized the demands for equality of Slovenians and, above all, for the recognition of their language. I discuss the creation of the book and its use in this article.

Ključne besede: rodoslovje, narodna zavest, obšolsko branje, šolsko tekmovanje

Keywords: genealogy, national consciousness, extracurricular reading, school competition

1 UVOD

Čeprav bi človek pomislil, da bo v obdobju samostojne države narodna in jezikovna zavest močnejša kot kadarkoli, temu ni tako. Mlajšim generacijam je (preveč) samoumevno, da je slovenščina eden od uradnih jezikov širše skupnosti, da se sliši tudi v OZN in na drugih svetovnih srečanjih. Če k temu dodamo še lahkotnost, s katero mladina vključuje besede in fraze iz svetovno prevladujoče angleščine, je več kot na mestu razmislek o zavedanju svojih korenin. Razmislek o tem, kako bi utrjevali narodno, jezikovno in splošno kulturo, kako bi vse troje posredovali mladim.

Z današnjim prispevkom nagovarjam tako ustvarjalce kot uporabnike. S prvimi imam v mislih tiste, ki so morda že raziskali (ali še bodo) svoje prednike. Če so med predniki tudi posamezniki, ki so zaznamovali širši družbeni prostor zaradi svojega dela (krčmar, župan, poslanec, zdravnik, babica …), bi se dalo rodbinsko pripoved

povezati s splošno narodno zgodovino. Ko iz tega nastane knjiga, lahko s tako razširjeno zgodbo krepimo pri bralcih narodno zavest.

S tem smo že prišli do uporabnikov, ki lahko vzamejo v roke eno izmed takih stvaritev. Danes predlagam kar moj izdelek, literarizirano rodbinsko kroniko od leta 1753 do 1921. Knjiga ima naslov *Več kot stoletje in pol* (Golež, 2024). Dejstvo je, da zgodba pritegne. Prav skozi zgodbo posameznikov se bralec približa dolgotrajni, a zelo pomembni poti, ki je naše prednike pripeljala od pripadnika dežele do narodno osveščenega posameznika – do Slovenca. In točno po tej poti smo šli kot narod. Le pomislimo, kako bi lahko zašli na pot skupnega ilirizma. Koliko je manjkalo, da bi bili danes le Severna Hrvaška?

Slika 1: Večernice za leto 2025, Mohorjeva Celovec (Foto: T. Golež)

Z vabilom k branju bomo nekaj dijakov ali devetarčkov gotovo prepričali, da bodo segli po moji ali podobni knjigi, katere junaki so na lastni koži občutili težko pot zvestobe jeziku svojih staršev v okolju prevladujočega – ne nujno številsko večinskega – tujega jezika. Z literaturo spodbujeno domoljubje pa lahko da zaradi zasnove romana tudi namig, da bo bralec pozneje še sam raziskal svoje korenine. In takšno delo zlahka preraste v raziskovalno nalogo, kar približa mladega človeka idealu: učenje ob raziskovalnem delu. Da o medgeneracijski povezanosti, ki jo tovrstno delo zahteva, niti ne govorimo. Gre torej za večplastno koristno dopolnitev šolskega dela.

Če ima šola v predmetniku tudi 'Projektno nalogo', je vabilo k ustvarjanju še bolj vabljivo. Škofijska klasična gimnazija ima tak predmet tako v drugem letniku (individualne naloge) kot tudi v tretjem, kjer pa se skupina dijakov loti izvenšolske naloge, ki jo potem zagovarja. Ocena je v spričevalu enakovredna vsem ostalim predmetom.

2 RODBINSKE KORENINE

2.1 VIRI

Med pogovori opažam, da se ljudje premalo zavedajo, kaj vse nam je na voljo, ko želimo spoznati svoje korenine. Še pred nedavnim je bil vpogled v cerkvene matice mogoč le ob dopoldanskih urah v Nadškofijskem arhivu pa tudi na nekaterih župnijah so imeli nekaj koristnih virov. Seveda je obiskovalec lahko dobil le tri knjige, ki jih je šele čez dve uri zamenjal za naslednje tri … Skratka, delo je potekalo počasi, zaradi dopoldanskega dostopa arhiva pa je bilo tam videti v glavnem upokojence. Nepolnoletne osebe so morale imeti spremstvo, saj je prevzem arhivskega gradiva dovoljen le polno odgovornim posameznikom.

Spletni dostop (https://data.matricula-online.eu) omogoča 24/7 dostop, število knjig, po katerih brskamo, pa ni omejeno. Če k temu dodamo še spletne strani, kjer so že drugi rodoslovci objavili svoja rodbinska drevesa, je skoraj nemogoče, da ne bi našli prednikov vsaj do leta 1800. Toda s tem smo dobili le – skelet.

Za obogatitev tega skeleta, za »dodajanje mesa«, je več virov. Po eni strani je to družinsko izročilo, a najbrž ne sega kaj bolj nazaj kot do leta 1900. Potem je tu še digitalna knjižnica (https://www.dlib.si/), pri kateri smo daleč na boljšem kot pri pravi hranilki tiskanega gradiva; vsaj glede iskanja določenega besedila to velja. V množici starih časopisov in knjig lahko namreč uporabimo iskanje kar po priimku ali dodamo še ime, tako da v trenutku dobimo vire, kjer je omenjen naš prednik. Poleg slovenske digitalne knjižnice je za nas zelo uporabna tudi avstrijska (https://anno.onb.ac.at/), ki ima še boljši iskalni program v ozadju. V času pisanja teh vrstic pa to delo nekoliko opravi tudi umetna inteligenca; kmalu ga bo še v večji meri.

Če imamo srečo, da je za župnijo naših prednikov ohranjen prvi popis prebivalstva (1754), je delo posebej prijetno, saj je mag. Krampač transkribiral vse zapise, tako da mukotrpno branje izvirnikov odpade (Krampač, 2016). Ob tem ne smemo pozabiti na kataster iz leta 1826, ki je prvič porisal in popisal naše kraje. Tudi ta vir je na voljo kar od doma, saj so digitalizirali tako stare načrte, na katerih je narisana vsaka hiša, hlev, njiva … kot tudi elaborate. V njih so poleg opisa davčne občine tudi seznami lastnikov parcel in stavb.

Državni arhivi skrivajo še drugo gradivo, ki pri taki raziskavi obogati izdelek. Pri moji se je izkazalo, da hrani trgovsko sodišče v Celovcu prošnjo za ustanovitev posojilnice iz leta 1897. Prošnjo, na kateri je kot načelnik podpisan – moj praded.

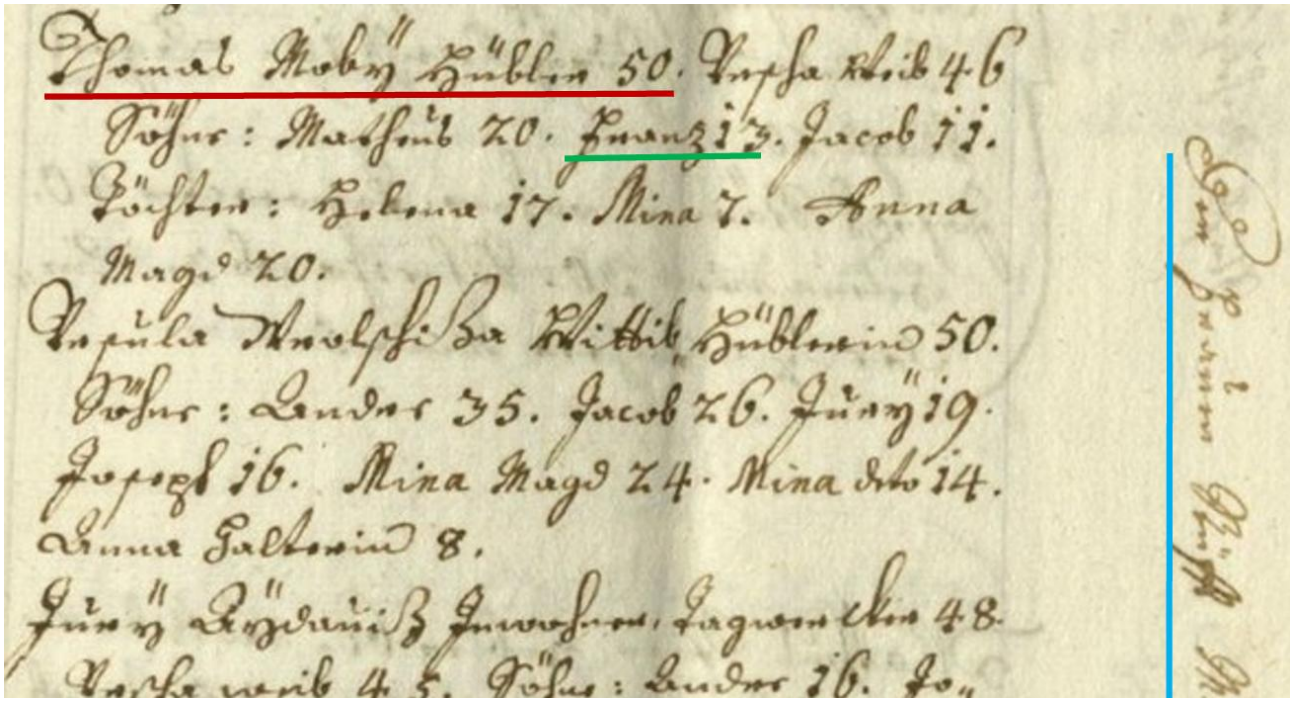

Slika 2: Popisni list za del vasi Tupaliče, 1754 (vir: hrani Nadškofijski arhiv v Ljubljani)

2.2 IZDELEK

Rodovnikov je torej precej, a takih, ki jih spremlja napisana zgodba, bistveno manj. Zelo malo pa je zgodb, ki bi prerasle v knjigo za širši krog bralcev. Izmed teh pa je le nekaj takih, ki imajo v sebi močno sporočilo prehoda od deželanske do narodne miselnosti, kar je nadvse pomembno pri utrjevanju zavesti o razvoju samozavedanja Slovencev kot naroda, ki zmore stopati z ramo ob rami z vsemi velikimi narodi.

Literarnoteoretsko gre pri tovrstnih delih za zgodovinski roman, pri katerem se mora zgodba končati pred avtorjevim rojstvom. Znotraj širše oznake *zgodovinski roman* pa bi v našem primeru govorili o rodbinski kroniki, ki zaradi vpetosti v širši krog družbe postane kar splošna kronika … če le se pisec dosledno opira na zgodovinska dejstva, tako da domišljija riše zelo verjetne, a vendar manjkajoče povezovalne dogodke.

V mojem primeru (roman *Več kot stoletje in pol*) je tako nastala knjiga, ki bralca popelje od leta 1753 – ko je bil napovedan prvi popis prebivalstva – prav do leta 1921, ko je minilo leto dni od usodno začrtane severne meje. Večletni študij virov, ki mu je sledila knjiga za ožji rodbinski krog, je nekako porodil zamisel, da bi narodno zavedanje, ki veje iz zgodbe, lahko obogatilo širši krog bralcev.

Obdobje skoraj dveh stoletij, ki je redkost tudi v svetovni literaturi, predstavlja velik in težaven izziv. Vsak izziv pa je priložnost, ki poraja nove in novo podizzive. Tako sem nekako vpletel razvoj jezika, da sem vsaj malo poudaril dolgo časovno obdobje. Hkrati pa se v knjigi pojavijo dejanska literarna ali učna dela, ki so razvoj podpirala in jezik utrjevala (Slomšek, 1848).

Slika 3: Več o knjigi, pogovor s pisateljem

Zgodba bralcu predstavi življenje navadnega človeka, torej življenje, ki ga v učbeniku za zgodovino opiše le vrstica ali dve. Hkrati tudi riše družbeno sliko, razvoj denarja, spremembe mer, uvajanje železnice, razvoj zdraviliškega turizma … največ pa težavni boj za priznavanje naše materinščine v javnosti.

Tako so se rodbinske korenine nadgradile v narodne korenine.

3 ŠOLSKI ODMEV NA RODBINSKO-NARODNE KORENINE

3.1 ZGLEDI VLEČEJO

Besedi *zgled* in *širina* sta kar precej ključni za delo s srednješolsko mladino. Kako naj profesor poudarja pomen ustvarjalnosti, če sam tega ne kaže? Kako naj govori o širini gimnazijske izobrazbe, če ozko tiči v svojem predmetu? Kako naj govori o pomembnosti in bogastvu branja, če sam ne vzame knjige v roke?

Škofijska klasična gimnazija je daleč nadpovprečna glede širine, ustvarjalnosti in branja. Jaz torej nisem nikakršna izjema med profesorji – prav zato moje bralne spodbude ne naletijo na gluha ušesa med dijaki. Da ne bo pomote: seveda ne bo polovica razreda segla po priporočeni knjigi. Medtem ko en profesor prepriča tri dijake, tudi drugemu uspe navdušiti dva za kakšno delo, tako da se glede na zanimanje dijakov bere več, kot to pač zahtevajo domača branja.

Tako tudi med profesorji najdemo precej rednih bralcev. Medtem ko eni prisegajo na leposlovje, se drugi bolj zanimajo za strokovna ali poljudno-strokovna dela, ki nikakor niso nujno vezana na predmet, ki ga profesor poučuje.

3.2 TEKMOVANJE

Antika je gojila več oblik tekmovanj v znanju. Kaj bi bilo bolj na mestu, kot da tovrstno javno tekmovanje zaživi tudi na Škofijski klasični gimnaziji? Točno tega smo se lotili na naši gimnaziji.

Tudi na tem področju se trudimo, da učimo z zgledom. Ena ekipa so zato profesorji, poleg njih sta še dve dijaški. Ker gre za moštva, se krepi občutek za skupinsko delo, kar je večplastno koristno v družbi, ki postaja vse bolj individualistična. Po drugi strani pa se za sodelovanje odločijo tudi tisti, ki se kot posamezniki nikakor ne bi udeležili česa podobnega.

Seveda je najprimernejši prostor za tekmovanje šolska knjižnica, v kateri je dovolj prostora za občinstvo. Pri poznavanju knjige *Več kot stoletje in pol* je šlo za »spopad« mladih – ekipa tretjih letnikov in ekipa maturantov – in »starih možganov« (profesorji). Ni dvoma, da imajo prvi boljši spomin, tako da bi človek pričakoval zanesljivo zmago. Izkazalo pa se je, da gre pri starejših ljudeh za širino in še za drugačne zmožnosti celovitega pogleda, ki zato zlahka »zalepijo« kak spominski spodrsljaj.

Vprašanja niso bila lahka, saj so bila vendarle namenjena moštvu in ne posamezniku. Več glav pač več ve, to je le treba upoštevati. In morda so prav tista vprašanja, ki so bila pretrd oreh za vse tri ekipe, po razkritju pravega odgovora pristala v še bolj trdnem spominu … za vse prihodnje dni. Da postanejo torej izobrazba – ostanek po tem, ko že glavnino pozabimo.

Slika 4: Avtor vodi tekmovanje o knjigi *Več kot stoletje in pol* v gimnazijski knjižnici (Foto: K. Mrak).

Dijaki nestrpno pričakujejo naslednje knjižno tekmovanje. Ne glede na to, da je tekmovalcev razmeroma malo, se nekaj gledalcev le odloči, da preverijo, kako zanimiva je knjiga, ki je vredna kar šolskega tekmovanja. In to takega, da na njem sodelujejo tudi profesorji.

3.2 ODMEVI IN NAMIG

Maturant je zapisal:

Roman tako ne deluje zgolj kot zgodovinski prikaz, temveč tudi kot opomnik, da je ohranjanje slovenskega jezika naša skupna odgovornost. Spominja nas, da je bil jezik za naše prednike neprecenljiv zaklad in da je v njem zapisano vse, kar smo kot narod doživeli in prestali.

Spet drugi bralec je ugotavljal:

Knjiga tako po mojem mnenju potrjuje misel, da zgodovino pogosto bolje in globlje spoznamo oz. začutimo v kakovostnih leposlovnih delih kot pa v znanstvenih zgodovinskih monografijah.

In podobna ugotovitev bralca:

Poleg zgodovinskih dogodkov nam pisec omogoča, da zgodovino občutimo tudi na čustveni ravni, s čimer spodbudi sočutje in še poglobi občutek pripadnosti.

Slovenski šolarji se premalo zavedajo (in najbrž z njimi tudi učitelji), da bi k pouku spadalo tudi dodatno branje. Ena stvar je učbenik za zgodovino, ampak poleg tega bi bilo zelo smiselno prebrati kako knjigo, ki opisuje čas in prostor z očmi navadnega človeka. Vsekakor raje neobvezno, a z učiteljevim pogledom, polnim osebnega navdušenja, bodo besede najbrž padle na plodna tla. Nekdo v razredu čaka prav na tak namig. Dokler tako mislim, mi pot v razred ni težka.

Škoda, da Slovenija nima posebnega tekmovanja za najbolj domoljubno knjigo. Tudi projekt *Rastem s knjigo* se prej ko ne boji domovinske in narodnozavedne tematike. Je pač tako, da se vsako tovrstno delo gleda skozi očala domačijskosti in s tem cenenosti … v primerjavi s silno modernimi in poglobljenimi tematikami, ki pljuskajo k nam z vseh vetrov. Ampak med njimi ni malo takih, ki bi jih lahko pospremili s Husovimi besedami (Sancta simplicitas!). Moja knjiga je seveda daleč od kake domačijskosti, ki bi pomenila cenenost ali plehkost.

4 ZAKLJUČEK

Če je kdo prebral vse do sem in doživel razočaranje, saj je zaman iskal *opredeljene teoretične podlage* za moje praktično delo, bo morda le pritrdil naslednjim trditvam, s katerimi želim povedati, da človek in delo (prispevek za konferenco) ne živi le od citatov. Prepričan sem namreč, da mora tako pri ustvarjanju kot pri delu v razredu učitelj zaupati tudi svojim občutkom, tistim skoraj nevidnim znakom, ki jih še po desetletjih dela posameznik sicer ne more točno opredeliti, a preprosto ve, da so. Da torej dela nekaj precej na novo, brez posebnega naslanjanja na druge stvaritve.

Bralec knjige se brez dvoma v večji meri kot z državljanskimi sreča s starejšimi, narodnozavednimi kompetencami, ki so bile pogoj za vznik drugih. Ene in druge skozi roman z zgledom nevsiljivo sporočajo, kako naj rastejo naše znanje, spretnosti in naravnanost, da bomo kot posamezniki vredni dote slovenstva, ki so nam ga z velikim odrekanjem skozi težke čase ohranjali naši predniki.

Kako do bralca? Morda je zanos ključna beseda, hkrati pa ji dodam še ljubezen do domovine. Ker to sam imam in čutim, je še tako naporna in duhomorna pot (branje v očeh mladih), ki jo predlagam, le sprejeta … in v resnici taka, da popotniku ni žal za prehojene korake po belih straneh črnih črk.

Svoj pouk fizike razumem kot poučevalno-vzgojni, svoje literarno-zgodovinsko ustvarjanje pa kot vzgojno-poučevalno, ki krepi ljubezen do naroda in domovine in ki nas spomni na može in žene, ki so za narod ter skupnost storili več, kot jim je veleval stan.

To pa je še ena stvar, ki jo želim sporočiti mladim, pa naj gre za domoljubno ali drugo delo. Vprašanje »Kdo, če ne jaz, kdaj, če ne zdaj?« kliče prav vsakega izmed nas, da bi šel po stopinjah tistih prednikov, ki so se še posebej izkazali z ustvarjalnostjo in marljivostjo.

5 VIRI IN LITERATURA

Monografije

Golež, Tine (2024): *Več kot stoletje in pol*. Celovec: Mohorjeva družba Celovec.

Krampač, Tone idr. (2016): *Gorenjske družine v 18. stoletju*. Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba, Institut Karantanija in Slovenska matica.

Slomšek, Anton Martin (1848): *Blaže ino Nežica v nedelski šoli*, drugi natis. Ljubljana: Blaznik.

Radijska oddaja

Detela, Lev; Tine Golež: *Več kot stoletje in pol*, ocena. Pridobljeno 7. 7. 2025: https://ars.rtvslo.si/podkast/ocene/173250873/175124485.

Spletni viri:

Matricula Online. (2025). Pridobljeno 7. 7. 2025: https://data.matricula-online.eu

VEZI BOGATIJO GENERACIJSKE KORENINE

BONDS ENRICH GENERATION ROOTS

Anja Dobnikar (anja.dobnikar@ospolje.si), mag. prof. poučevanja matematike in tehnike, Osnovna šola Polje, Slovenija

Povzetek

Raziskati odnos med starimi starši in vnuki pomeni odkriti eno najlepših življenjskih vezi. Ta odnos ni enosmeren; medtem ko vnuki od starih staršev prejemajo brezpogojno ljubezen, modrost in občutek korenin, stari starši v tej vezi najdejo smisel in priložnost za predajanje svojih življenjskih izkušenj.

V prispevku je poudarjeno, kako ta vez bogati obe generaciji. V nadaljevanju so opisane tri osebne izkušnje. Odraščanje ob stari mami, ki je s svojim zgledom delavnosti, vere in gostoljubnosti odločilno vplivala na sistem vrednot pri vnukinji in ostalih sorodnikih. Opisan je vidik staršev, ki opazujejo, kako delujejo stari starši in vnuki, kjer so poudarki na prenosu družinskih in kulturnih tradicij ter medsebojno veselje. Nazadnje je opisana izkušnja učiteljice, ki poučuje učenca, ki živi v težkih družinskih razmerah in kjer sta stara starša prevzela vlogo varnega zavetja in mu kljub vsemu privzgojila temeljne vrednote.

Abstract

Exploring the relationship between grandparents and grandchildren means discovering one of the most beautiful bonds in life. This relationship is not one-sided; while grandchildren receive from their grandparents' unconditional love, wisdom and a sense of roots, grandparents find meaning and an opportunity to pass on their life experiences.

The article emphasizes how this bond enriches both generations. Three personal experiences are described below. Growing up with a grandmother who, through her example of hard work, faith and hospitality, had a decisive influence on the value system of her granddaughter and other relatives. It describes the perspective of parents who observe how grandparents and grandchildren interact, with an emphasis on the transmission of family and cultural traditions and mutual joy. Finally, the experience of a teacher who teaches a student living in difficult family conditions, where grandparents have taken on the role of a safe haven and, despite everything, have instilled fundamental values in him is described.

Ključne besede: stari starši, vnuki, medgeneracijski odnosi, družina, vrednote

Key words: grandparents, grandchildren, intergenerational relationships, family, values

1 UVOD

Živimo v času, ko se zdi, da stvari postajajo temačnejše. Ena izmed tem, ki nas skrbi, je tudi staranje prebivalstva. Pomembno je, da imajo ljudje dostop do zdravstva in osebne nege ter da niso lačni in žejni. Toda ljudje smo nekaj več. In na nas je, da iščemo smisel. Mnogo starejših ljudi zelo osreči, ko dobijo vnuke. Vendar je pomembno, da se razvije simbiotičen odnos med starimi starši, starši in vnuki.

Ko je februarja 2024 umrla stara mama, sem bila ravno štirinajst dni po rojstvu sina. Moji hormoni in čustva so me zaščitili pred globokim žalovanjem, zato sem hvaležna, da sem s tem prispevkom lahko pisala o osebi, ki mi je v prvih dveh desetletjih življenja ogromno pomenila in tudi dala. Ker imam tudi svoje otroke in mi je pomembno, kako se ujamemo s starimi starši, sem najprej raziskala teoretična izhodišča, nato pa opisala svojo izkušnjo.

2 TEORETIČNI DEL

2.1 O TEORIJI ČLOVEŠKIH POTREB

Abraham Maslow, ameriški psiholog, je leta 1954 predstavil teorijo hierarhije človekovih potreb, ki jih je razvrstil v pet stopenj, od osnovnih (bioloških) do višjih (varnost, pripadnost, spoštovanje, samoizpolnitev). Postavil je tezo, da mora imeti človek najprej zagotovljene osnovne človeške potrebe (rast, zdravje, hrana, tekočina, toplota, gibanje, počitek, razmnoževanje, skrb za otroke), šele nato razvije višje potrebe po varnosti, ljubezni, pripadnosti, ugledu, samospoštovanju ter samoizpolnitvi. Vsak posameznik individualno, v drugačnem vrstnem redu dosega posamezne potrebe iz višjih potreb. In ni nujno, da vsak posameznik doseže najvišjo raven (Ramovš, 2004). Isti avtor kasneje navaja, da so v starosti še posebej pomembne višje potrebe, kot so potreba po osebnem odnosu, potreba po predajanju izkušenj ter potreba po smislu. Dandanes je v razvitih družbah pogosto zagotovljen materialni vidik, zanemarjene pa so višje potrebe, kar vodi v občutke osamljenosti, nesmisla in nezadovoljstva. Zato je za kakovostno staranje ključno celostno upoštevanje vseh šestih razsežnosti človekovih potreb (Ramovš, 2011).

2.2 VLOGA STARIH STARŠEV DO VNUKOV

Podobno kot Ramovš, vendar bolj konkretno, razmišlja Helga Gürtler v knjigi Otroci imajo radi stare starše, kjer zapiše, da otroci potrebujejo stare starše in obratno. Otroci, ki živijo ob starih starših, imajo polnejše in bogatejše življenje. Zapiše tudi, da ni nič narobe, če so otroci razvajeni, če prejmejo veliko brezpogojne ljubezni in dovoljenj, ob tem je pomembno, da poznajo tudi meje. Ko otrok stopi v stik z več različnimi osebami, ki jim zaupa, spoznava različne situacije in odzive ter na tak način krepi svojo socialno komponento. Otroci se naučijo, da se ljudje lahko različno odzovejo in se temu prilagodijo (Gürtler, 2013).

V prvih letih otroka stari starši vnukom predvsem pripovedujejo pravljice, jim govorijo zgodbe iz svojega otroštva ter odgovarjajo na njihova vprašanja. Vnuki s svojo vedoželjnostjo vzbudijo v starih starših občutek pomembnosti, stari starši pa vnukom dajejo brezpogojno ljubezen in modrost. Pozorni stari starši imajo včasih tudi pomembno vlogo pri odkrivanju vnukovih talentov. Predvsem tistih, ki jim starši in šolski sistem ne dajejo toliko pomembnosti (Sulcer, 2014).

Stari starši imajo pomembno vlogo tudi v času pubertete, ko imajo njihovi vnuki občutek, da jih nihče ne jemlje resno, poslušajo, kaj vse bi morali, ter večkrat niso zadovoljni sami s seboj. Pogosto se prepirajo s starši. Stari starši so v takšnih situacijah osebe, pri katerih se vnuki sprostijo in so lahko takšni, kakršni so. Stari starši so manj čustveno vpleteni in lahko ohranjajo večjo čustveno razdaljo, hkrati pa se še vedno spominjajo izkušenj, ki so jih imeli s svojimi otroki (Gürtler, 2013).

Stari starši pogosto predstavljajo povezavo med preteklostjo in prihodnostjo, zato so pomemben del družinskega življenja. Stari starši v svojem obdobju pogosto niso več obremenjeni z usklajevanjem kariere, službe ter vzgoje svojih otrok, zato se lažje sprostijo in so z vnuki bolj potrpežljivi (Sulcer, 2014).

Ker smo si med seboj različni, poznamo tudi več stilov starega starševstva. Prvi je formalno staro starševstvo, za katerega je značilno, da se stari starši zanimajo za vnuke, so pripravljeni na občasno nekajurno varstvo, vendar se ne bi radi vmešavali v njihovo vzgojo. Drugi je starševstvo kot zabava, kjer se dve generaciji skupaj zabavata, spletata igrive in neformalne odnose. Tretji stil so nadomestni starši, kjer stari starši prevzamejo nalogo rednega varstva vnukov. Četrti stil se imenuje stari starši kot posoda modrosti. Tukaj prevzamejo avtoritativno vlogo, v kateri so starši in otroci podrejeni. Peti stil so poimenovali oddaljeno staro starševstvo, kjer stari starši pridejo na večja praznovanja in se vidijo ob praznikih, sicer pa imajo malo stika z vnuki (Sulcer, 2014).

Žorž v knjigi Stari starši in njihovo vzgojno poslanstvo opozarja na razlike v vzgoji nekoč in danes. Včasih so bile družine velike, v isti hiši so živeli otroci, starši, stari starši in še kdo, zato so bile v takšni družini vzgojne napake manj hude, ker so jih lahko blažili drugi družinski člani. V majhnih sodobnih, na primer enostarševskih družinah, pa ni tega blaženja. S tem, ko družbena usmerjenost izloča stare starše, se ne zaveda, da srednja

generacija izgublja pomembnega vzgojnega zaveznika. Hkrati pa se ne zavedajo, da se družba na splošno stara, da so stari starši vse bolj vitalni in da so pogosto prisotni tudi prastari starši. Družine morajo zato najti ravnotežje med vključenostjo starih staršev v njihovo življenje in potrebo po samostojnosti vsake družine (Žorž, 2006).

Žorž v svoji knjigi navede tudi nekaj primerov iz svoje terapevtske prakse, kjer stari starši igrajo neprimerno vlogo s tem, da so posesivni, kritični, popravljavci svojih napak, so le v servisni vlogi ali pa so nadomestni starši. V nadaljevanju pove, da večina starih staršev opravlja svojo vlogo primerno. Stari starši dobro odigrajo vlogo, če imajo sami dobro izkušnjo iz otroštva, če si prizadevajo za dobre odnose z drugimi generacijami ali če so dovolj zreli v odnosu do svojih otrok in vnukov. Ob tem navede še dva ključna pogoja, in sicer: da stari starši zaupajo otrokom in vnukom ter da so pripravljeni na preizkušnje (Žorž, 2006).

3 KORENINE GENERACIJ IN PRENOS IZKUŠENJ

3.1 MOJA IZKUŠNJA S STARIMI STARŠI

Moje rojstvo so dočakali trije stari starši. Stari ata je novico, da prihajam, sicer izvedel, vendar je na žalost umrl v času mamine nosečnosti. S starimi starši po očetovi strani smo se v redu razumeli ter se občasno obiskovali. Ker sta živela v centru manjšega mesta, sta mi dala vpogled v mestno življenje. Kljub temu da sta mi pokazala, kako se človek uredi, gre na tržnico po zelenjavo ter se pelje naokoli z vlakom. Tudi onadva sta prihajala iz kmečkih družin in sta bila vajena dela. Stari ata je umrl pred mojim vstopom v šolo, stara mama pa tri leta kasneje. V tem času nismo razvili poglobljenega odnosa. Sem pa zelo hvaležna za izkušnjo umiranja stare mame na domu. Pokazali so mi, da je tudi to nekaj naravnega. Čeprav je žalostno, je tudi lepo, ko se ožja družina zbere in je ob umirajočem ter kako se kasneje zbere širša družina in ob umrlem moli ter se spominja njegovega življenja.

Najboljši del mojega otroštva je bil, da nisem hodila v vrtec, ampak me je pazila stara mama na gradu in na kmetiji, vse na istem dvorišču, z velikimi okoliškimi travniki in polji. Bilo je zelo bogato. Bogastvo teh let ni izviralo iz grajskega okolja, ki je bilo takrat precej zapuščeno, temveč iz osebnosti moje izredne stare mame, mame Ančke. Njene vrednote in življenjska načela, ki mi jih je predajala s svojo nenehno prisotnostjo in delom, bodo najlažje razumljivi skozi povzetek njenega življenja.

Ana Pirnat, rojena Klopčič, se je rodila doma, v kmečki družini, 16. avgusta 1931, očetu Francu in mami Mariji. Bila je najmlajši, deveti otrok. Oče je bil organist in je Ančko naučil igrati harmonij. Ljubezen do glasbe ji je položil v zibko. Ančka je talent negovala, dokler so ji glasilke dopuščale, in je do pozne starosti pela na koru. Doma so imeli veliko, urejeno kmetijo. Lepo življenje je prekinila druga svetovna vojna. Ančki je vzela možnost izobraževanja, saj je naredila le tri razrede osnovne šole, potem pa so šolo požgali. Na veliki kmetiji sta ostala le starša in tri hčerke. Po koncu vojne sta se domov vrnila le dva brata, eden je ostal v Avstriji, kjer si je ustvaril družino. Dveh pa domači niso več videli, saj sta umrla v zadnjem letu vojne, ko sta se že vrnila v Slovenijo. Domače je najbolj bolelo, da je življenje izgubil Ivan, ki je zaključil šolanje v »Škofovih zavodih« in se je pripravljal za duhovnika. Mama Ančka se je večkrat spomnila, da je bil sošolec Alojza Grozdeta.

Po koncu vojne je Ana še nekaj časa ostala doma, kjer je skrbela za bolno mamo, pomagala pa je tudi sestri pri vzgoji otrok. Nato jo je teta Katarina spodbudila, da naj se poroči ali pa se preseli kam drugam za gospodinjo. Odločila se je za fanta iz sosednje vasi, Dominika. Poročila sta se 24. februarja 1962. V zakonu so se jima rodili štirje otroci: Marjanca, Janez, Peter in Anica. Vse štiri otroke je rodila v ljubljanski porodnišnici. Ko je rodila najstarejšo (1962), jo je v porodnišnico peljal lokalni učitelj, gospod Albin Penič, ki je imel v tistem okolju edini avtomobil. Vsakič, ko je rodila, je za en mesec k njej prišla teta Katarina, da ji je pomagala pri gospodinjskih opravilih. Tudi kasneje, ko sta rodili njeni hčerki in snahi, je lepo skrbela za njih in jim pomagala. Mlade porodnice je vedno opozarjala z rekom: Šest tednov je truga pod posteljo porodnice.

Kmetija, na katero se je poročila, je bila tudi velika; domovali so v graščini, kar je pomenilo, da so imeli veliko zgradbo za vzdrževanje. Ker družina ni zmogla sama, so jim na pomoč prihajali manjši kmetje. V zahvalo sta jima Ana in Dominik dala v najem del zemljišča, da so si lahko pridelali svojo ozimnico. Vsak teden je v krušni

peči spekla veliko hlebcev kruha in vsaki družini, ki jim je pomagala, je dala enega. Ko so bili večji prazniki, jim je spekla tudi štruklje. V kuhinji je imela rada red in čistočo. Tudi do ostalih sorodnikov in vseh, ki so prihajali, je bila zelo gostoljubna in povezovalna. Ljudje so ob nedeljah radi prihajali k njim na obisk. Njeni otroci se spominjajo, da je, če je prišla nenapovedano na obisk večja družba, hitro šla po kokoš ali zajca in ga pripravila za goste. Z možem sta se držala načela, da če šest dni v tednu garata od jutra do večera, je zdravo za telo in duha, da en dan počivata. Novitet se ni ustrašila, zato je leta 1974 naredila izpit za traktor in naslednje leto so kupili prvega. Dve leti kasneje je naredila še izpit za avto. Z možem sta si počasi olajšala delo tudi z nakupom ostalega orodja in kmetijske mehanizacije.

Kljub temu da sistem, v katerem sta živela, ni bil naklonjen lastništvu gradu, sta z možem obnavljala grad toliko, da ni propadel in da so lahko živeli v njem. Leta 1990 je zaradi srčnega zastoja izgubila moža Dominika. Kljub tej bolečini je ostala vedra, delovna in ponižna še naprej. Domači smo ji večkrat rekli, da je »mašina«. Veselila se je porok svojih otrok ter prihoda štirinajstih vnukov. Po moževi smrti je skupaj s sinom Petrom postala lastnica gradu in začela sta z obnovo. Začela je hoditi na daljša romanja. Udeležila se je romanja v Rim, ko je Alojzij Uran bil imenovan za škofa. Leta 1993 je škof Uran na grajskem dvorišču daroval mašo ob 500-letnici gradu. Kasneje je šla tudi na romanje v Lurd in večkrat v Medžugorje. Leta 2003 je skupaj s sorodniki zbrala denar, da so naročili in izdelali dva zvonova, ki ju je posvetil dr. Franc Rode in sta bila ponovno nameščena v grajski zvonik (med prvo svetovno vojno so ju pretopili za orožje).

Dneve je začela z molitvijo, nato je skuhala čaj za vse domače, šla v hlev, pripravila zajtrk, šla na polje, pripravila kosilo, pospravila, pomagala pri kmečkih opravilih, šla v hlev. Zvečer se je družila z domačimi ob peči, šla na pevske vaje ali brala knjigo. Zvečer je zmolila z družino, nato pa še sama pred spanjem. Čez dan je imela vedno prižgan radijski sprejemnik, saj je rada spremljala aktualne novice, poslušala glasbo ter tudi pogovorne oddaje. Ko je ostarela in ni zmogla več v hlev, delovnih rok pa je bilo dovolj, je delo na kmetiji zamenjala za branje, obiskovanje svete maše, molitve in pogovore. Junija 2019 je bila neizmerno vesela in hvaležna, da je bil njen vnuk Vito posvečen v duhovnika. Zadnja leta ji je pešalo srce. Vse do 6. februarja 2024 je ostala bistrih misli, odprtega srca, skromna in ponižna.

Jaz sem bila njena prva vnukinja. Rodila sem se v letu, ko ji je umrl mož. Ker me je pred vstopom v osnovno šolo pazila ona, je imela name velik vpliv. Od njene notranje drže mi je najbolj ostalo spoznanje, da če smo iskreni, delovni in odprti ter ob tem ne pozabimo na Boga, se da lepo živeti. Najbolj sem ji hvaležna, da me ni v nič silila, ampak je delovala z zgledom. Uspelo ji je, da me je navdušila za okusno kuhanje, petje, dnevno molitev. Tudi ves čas se je zanimala zame in vse ostale domače. Zanimalo jo je, kako je v šoli, na faksu, v službi, z gradnjo hiše, z vnuki. In vsi smo čutili, da res misli na nas in moli za nas.

3.2 IZKUŠNJA MOJIH OTROK S STARIMI STARŠI

Ko sva se pred štirimi leti z možem razveselila hčerke, so prvič postali stari starši tudi moji in moževi starši. Lepo jih je bilo videti, kako so bili veseli, srečni, navdušeni, hvaležni in razneženi. Uslišana je bila prošnja, ki so jo slišali, ko so sklenili sveti zakon: »da bi dočakali otroke svojih otrok«.

Sedaj, ko sta otroka že malo večja in se odnosi s starimi starši razvijajo, je zanimivo opazovati, kako se razveselijo drug drugega. Lepo jih je videti, ko se skupaj igrajo. Včasih so skupaj zavezniki proti staršem (sladkarije, zasloni), kar naju je včasih razjezilo, a ko sva doumela, da je to del njihovega odnosa in so zadeve v najinih sprejemljivih mejah, se veliko manj jeziva. Včasih so stari starši tudi katalizatorji čustev. Stari starši k vzgoji za domoljubje veliko pripomorejo. Z njimi sta se otroka že udeležila proslave ob dnevu samostojnosti, bila sta na koncertu pihalne godbe ter na veselici. Skupaj so ob progi navijali za kolesarje, ki so se udeležili Dirke po Sloveniji. Najbolj pa jima je zanimivo, ko jima stari mami pripovedujeta, kako je bilo, ko sta bili onidve mladi. Otroci spoznavajo, kako so včasih živeli, kaj so delali, kaj je bilo pomembno ter tudi česa ni bilo. Velikokrat sta morali že opisati, kako sta v potoku lovili ribe, pasli krave, hodili peš v šolo, skrbeli za živali.

Zagotovo pa imata zelo lepo izkušnjo z glasbo. Kot sem že pri svoji izkušnji omenila, kako se glasba prenaša iz roda v rod po veji moje stare mame, se tudi po moževi strani prenaša ljubezen do narodne glasbe. Otroka skupaj s starima mamama zapojeta ljudske pesmi. Imata pa tudi možnost, da večkrat obiščeta pradedkovo

delavnico, kjer izdeluje harmonike. Opazujeta natančno ročno delo ter orodje, ki ga pradedek ob tem uporablja. Z navdušenjem jima potem tudi kakšno pesem zaigra. Večkrat pa naglas izrazi željo, da bi tudi onadva igrala kakšen inštrument.

Tako stari starši kot starši jima dajemo zgled, da spoštujemo svojo vero, navade in običaje. Naj bo to z obiskom svete maše, voščilom za god, obiskom koncerta, obešanjem zastave ali kosilom ob kakšnem prazniku. Pri mojih starih starših mi je bilo všeč, da se je na takšen način spontano živelo. Na takšen način se tudi stari starši trudijo za naslednjo generacijo. Z enim korakom napredka: da se o zadevah tudi pogovarjamo. Včasih je bilo manj časa in tudi potrpljenja, da bi se odgovarjalo na otrokove »zakajčke«. Veseli me, da imajo moji otroci takšne stare starše, ki vsa ta vprašanja slišijo in nanje tudi odgovarjajo.

3.3 IZKUŠNJA UČENCA S STARIMI STARŠI

V šolskem okolju se v vlogi razredničarke ter učiteljice učne pomoči srečujem z nekaterimi družinami, kjer so stari starši zelo pomembni. Največkrat gre za težke primere, ko so starši zapustili otroka zaradi težav z odvisnostjo ali pa so otroci izgubili enega od staršev, drug pa je otroka zapustil in si ustvaril novo družino. Imamo tudi primere, ko gredo starši delat v tujino in večino časa potem zanje skrbijo stari starši. Preteklo šolsko leto sem imela učno pomoč z učencem, ki ima takšno situacijo. Oče je pokojni, mama pa je na zdravljenju v tujini. Za učenca skrbita stara starša, veliko pa jima pomaga tudi sin, učenčev stric, ki v odnosih odigra glavno moško vlogo.

Delo s tem učencem je v razredu velikokrat težko, saj učenec pogosto moti pouk. Drugače povedano, na neprimeren način išče pozornost. Učenca spremljam že od šestega razreda in letos je zaključil osmi razred, zato sva imela priložnost razviti zaupljiv odnos. Ko sva imela ure učne pomoči, je bil zelo motiviran, da hitro predelava snov, da nama ostane čim več časa za pogovor. Iz pogovora sem slišala, da ima težave z avtoritetami, predvsem z gospo ravnateljico. Čeprav na prvi pogled deluje kot fant brez kompasa in manir, me je pogovor z njim pomiril. Odkrila sem, da v svojem bistvu nosi prave vrednote: željo po družini, delu in ima celo jasno zastavljen cilj za prihodnost. In tukaj sem videla, kako veliko vlogo imajo njegovi stari starši. Res niso pri močeh, da bi z njim igrali košarko ali računalniške igrice, vendar tako lepo poskrbijo za njegove osnovne potrebe. Med te osnove predvsem štejem topel odnos. Fant je na svoj način starima staršema hvaležen. Razume, da sta že starejša in ne zmoreta. Ko v šoli kakšne stvari naredi narobe, mu večkrat ni žal, ampak točno ve, da je naredil narobe.

4 ZAKLJUČEK

Stari starši so pomembni za prenos tradicije in vzpodbujanje ljubezni do domovine, jezika in ljudskih običajev. Srednjim generacijam je veliko lažje, če imamo stare starše, ki se aktivno vključujejo v vzgojo vnukov. Veseli smo, če odnos steče sam. V mnogih primerih se trud tudi poplača, če stare starše spodbudimo in usmerimo k vzgoji vnukov, saj tako pridobijo vse tri generacije. Ob tem pa se moramo zavedati, da smo še vedno starši tisti, ki v normalnih okoliščinah skrbimo za vzgojo naših otrok, zato je prav, da starim staršem postavljamo tudi meje. Prispevek bi zaključila z mislijo, ki sem jo zapisala tudi v diplomsko delo, o vlogi starih staršev: »Če drevo spodbujamo k rasti, ga ne vlečemo za veje, pač pa negujemo njegove korenine« Sulcer, 2014, str. 20).

5 VIRI IN LITERATURA

Gürtler, Helga (2013): *Otroci imajo radi stare starše*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.

Ramovš, Jože (2004): *Specifika potreb in oskrbe starih ljudi s stališča socialnega dela*. Zdravniški vestnik, 2004; št. 73, str. 721–730. Pridobljeno 29. 8. 2025: file:///C:/Users/Anja/Downloads/administrator,+%7B$userGroup%7D,+721-730.pdf

Ramovš, Jože (2011): *Potrebe v starosti. Kakovostna starost*, letnik 14, št. 2. Pridobljeno 29. 8. 2025: https://www.inst-antonatrstenjaka.si/tisk/kakovostna-starost/clanek.html?ID=983

Sulcer, Anita (2014): *Stari starši v sodobni slovenski družbi*. Maribor: Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta [Diplomsko delo]. Pridobljeno 29. 8. 2025: https://dk.um.si/Dokument.php?id=65039&lang=eng

Žorž, Bogdan (2006): *Stari starši in njihovo vzgojno poslanstvo*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.

BABIČINI SPOMINI – PREPLET SLOVENSKIH KORENIN SKOZI KULTURNI PROJEKT

GRANDMA'S MEMORIES – A TAPESTRY OF SLOVENIAN ROOTS THROUGH A CULTURAL PROJECT

Darja Klopčič Lisičić (darja.klopcic-lisicic@os-fa.si), profesorica razrednega pouka na OŠ Frana Albrehta Kamnik, Slovenija

Povzetek

Prispevek opisuje celosten kulturni projekt, v katerem so učenci skozi ljudsko pesem in dramsko igro raziskovali kulturno dediščino, razvijali ustvarjalno izražanje in krepili medgeneracijsko povezanost. Osrednji del projekta je bila igra *Babičini spomini*, pri kateri so učenci sodelovali kot pisci, igralci, pevci, plesalci in scenaristi, kar jim je omogočilo poglobljeno izkustveno učenje. Ustvarjalni proces, od idej in asociacij do uprizoritve in prepevanja ljudskih pesmi, se je smiselno povezal tudi z dogodkom Vseslovensko petje s srci. Projekt je povezoval več učnih področij (slovenščina, glasba, družba, likovna umetnost, šport) in spodbujal avtentično otroško izražanje. Med ugotovitvami izstopajo večja učna in socialna motivacija, boljša povezanost z vrstniki, sodelovalno učenje, tesnejše sodelovanje z družinami ter prijetnejše in vključujoče šolsko in medgeneracijsko okolje. Prispevek pokaže, da lahko šola z enostavnimi sredstvi – skupnim petjem, igrami dedkov in babic, pripovedovanjem zgodb ter soustvarjanjem igre – učinkovito uresničuje vzgojno-izobraževalne cilje in bogati kulturno življenje skupnosti.

Abstract

The paper presents a comprehensive cultural project in which students explored cultural heritage through folk songs and drama, developed creative expression, and strengthened intergenerational connections. The central part of the project was the play *Grandma's Memories*, in which students participated as writers, actors, singers, dancers, and scenographers, allowing for deep experiential learning. The entire creative process – from generating ideas and associations to performing and singing folk songs – was meaningfully connected to the nationwide event *Slovenia Sings from the Heart*. The project integrated various school subjects (Slovenian language, music, social studies, visual arts, physical education) and encouraged authentic children's expression. Key findings include increased academic and social motivation, stronger peer and school connections, more collaborative learning, improved cooperation with families, and a more pleasant and inclusive school and intergenerational environment. The article demonstrates that schools can effectively achieve educational goals and enrich the cultural life of the school and local community with simple tools – such as group singing, traditional grandparent games, storytelling, and co-creating a play.

Ključne besede: dramska igra, izkustveno učenje, kulturna dediščina, medgeneracijska povezanost, šolska kultura

Keywords: drama, experiential learning, cultural heritage, intergenerational connectedness, school culture

1 UVOD

Ljudska pesem me spremlja že od otroštva, njene melodije in besedila pa so mi blizu še danes. Kot učiteljica razrednega pouka in mentorica dramsko-recitacijskega krožka sem z leti ugotovila, da so ljudske pesmi blizu tudi otrokom. Radi jih pojejo, ob njih zaplešejo in jih hitro ponotranjijo. Prav tako z veseljem poslušajo zgodbe iz preteklosti. Ob tem postanejo radovedni in raziskovalni, saj nekatere drobce preteklosti že poznajo, druge

pa slišijo prvič. Ker jih močno pritegne tudi gledališko ustvarjanje, se je na eni izmed ur krožka porodila ideja, da povežemo zgodbe iz preteklosti in ljudsko pesem ter tako ustvarimo glasbeno dramsko igro. Učenci so se prelevili v pripovedovalce, igralce, pevce, plesalce, muzikante, režiserje in scenariste. Še posebej pa jih je navdušila misel, da bi igro uprizorili prav za dedke in babice.

Namen prispevka je prikazati, kako lahko z ljudsko pesmijo in dramsko igro učinkovito povezujemo različna vzgojno-izobraževalna področja: jezikovno, glasbeno, družboslovno, likovno in gibalno ter hkrati razvijamo zavest o kulturni dediščini, pripadnosti in spoštovanju preteklosti.

Prispevek sledi naslednjim ciljem: predstaviti proces nastajanja dramske igre, osvetliti vlogo otrok pri umetniškem ustvarjanju, pokazati pomen vključevanja ljudske pesmi v vsakdanje šolsko okolje ter izpostaviti potencial kulturne dediščine kot povezovalnega elementa med generacijami.

V nadaljevanju opisujem ustvarjalni proces, vlogo otrok in njihovo doživljanje vsebin skozi umetniško izkušnjo, ki je nastajala v sodelovanju z učitelji, starši in širšo skupnostjo. Posebno mesto namenjam tudi projektu Vseslovensko petje s srci, ki se je kot nadaljevanje kulturnega projekta razširilo po vsej šoli in prispevalo k poglobljenemu doživljanju ter vrednotenju slovenske ljudske pesmi v vsakdanjem šolskem življenju.

2 DRAMSKA PRIPOVED V OBJEMU LJUDSKE PESMI

2.1 LJUDSKA PESEM IN DRAMSKA PRIPOVED KOT NOSILCA KULTURNE DEDIŠČINE V VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNEM PROSTORU

»Ljudska pesem je najstarejši del kulturne dediščine slovenskega naroda in hkrati sestavni del njegove današnje kulture, ker pomeni njene korenine. Narod je kakor drevo. Če mu porežeš veje, bo spet ozelenelo in še živelo. Če pa mu izpodrežeš korenine, usahne« (Kumer, 2002, 7).

»Njeni začetki segajo globoko v preteklost, toda njeno življenje se kljub spremembam, ki jih prinaša razvoj gospodarskih in zgodovinskih okoliščin, nadaljuje v sedanjost ter se bo mogla ohraniti v prihodnost, če se ji sami ne bomo odrekli« (Kumer, 2002, 7).

Ljudska pesem in dramska pripoved sta obliki izražanja z močno sporočilno vrednostjo in preprosto, a globoko nagovorita tako otroke kot odrasle. V šolskem okolju odpirata prostor za ustvarjalnost, povezovanje z dediščino in občutek skupnosti. Zaradi te odprtosti, topline in dostopnosti sta nagovorili tudi mene in postali temelj našega projekta. Otroci so skozi pesem in igro začutili preteklost, jo povezali s svojim doživljanjem ter jo soustvarjali na sebi lasten, iskren način.

2.2 NAVDIH ZA DRAMSKO IGRO TER VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNI CILJI

Zamisel za predstavo *Babičini spomini* ni nastala kot vnaprej pripravljeno besedilo, temveč se je razvijala postopoma, v sodelovanju z učenci, skozi igro, pogovor in skupno raziskovanje preteklosti. Ključna je bila tudi misel ene izmed babic, ko je rekla, da bi si rada ogledala kakšno našo predstavo o preteklosti. Učenci so bili nad idejo navdušeni in glede na njihovo zagnanost, voljo in energijo smo se takoj lotili dela. Moja naloga ~~pa~~ je bila, da združim njihovo zanimanje za preteklost, veselje ob prepevanju ljudskih pesmi in potrebo po izražanju v eno celoto.

Ugotovila sem, da je kombinacija pripovedi, ljudske pesmi in igre idealen način, kako otrokom približati kulturno dediščino, obenem pa razvijati njihove govorne, socialne, pevske, plesne in ustvarjalne zmožnosti. Otroci naj bi preko dramske igre doživeli dediščino ne kot nekaj oddaljenega, ampak kot nekaj, kar lahko soustvarjajo.

Učenci so aktivno sooblikovali vsebino prizorov. Skupaj smo izbirali, katere osebe in dogodke vključiti, kako jih predstaviti, katere pesmi izbrati in katera čustva naj ob tem pridejo v ospredje. Pripovedovali so, kaj vedo o

življenju nekoč, katere predmete imajo njihovi stari starši doma, katere ljudske pesmi poznajo. Nekateri so v šolo prinesli stare fotografije, predmete, drugi pripovedi, ki so jih slišali doma. Tako so nastajali različno dolgi dramski prizori, kjer je vsak zase pripovedoval zgodbo, a so skupaj tvorili smiselno celoto. Poudarek ni bil na perfekciji, temveč na avtentičnosti, razumevanju in doživljanju vsebine.

Ustvarjalni proces je potekal v več fazah:

- najprej idejni osnutek in zbiranje predlogov otrok,
- nato oblikovanje besedila in izbira pesmi,
- ter nato postopno uprizarjanje in oblikovanje scenografije, kostumov in glasbene podlage.

Vključevanje staršev in starih staršev je projektu dodalo prav posebno vrednost.

Z uporabo dramske igre kot pedagoškega orodja sem želela spodbuditi predvsem:

- jezikovno izražanje in pripovedovanje (slovenščina),
- razumevanje življenja nekoč (družba),
- petje, poslušanje in doživljanje ljudske glasbe (glasbena umetnost),
- ustvarjanje z rekviziti, kostumi in sceno (likovna umetnost),
- gibanje na različne načine, ples (šport),
- spoštovanje kulturne dediščine kot pomembnega elementa naše preteklosti.

2.3 ZGRADBA IGRE *BABIČINI SPOMINI*

Dramska igra *Babičini spomini* je zasnovana kot medgeneracijska zgodba, v kateri se skozi pripoved, igro in glasbo prepletajo zgodbe iz preteklosti, doživete in uprizorjene skozi otroške oči. V središču dogajanja je babica. Z možem ob gledanju fotografij v družinskem albumu obujata spomine. Nekega dne ju obiščeta vnukinji in takrat se šele začne pravo raziskovanje in doživljanje preteklosti. Njena pripoved deluje kot rdeča nit, ki povezuje prizore iz življenja nekoč; delo na kmetiji, praznike, šolske dni, igre, petje, ples in družinska srečanja.

Prizorov je osem in vsak nosi svoj naslov:

1. prizor: *Spomini*
2. prizor: *V šoli*
3. prizor: *Družina doma*
4. prizor: *Pri babici in dedku doma*
5. prizor: *Sprehod po vasi in obujanje spominov*
6. prizor: *Bila sva mlada oba*
7. prizor: *Najlepše je doma*
8. prizor: *Nocoj je ena luštna noč*

Primer dela besedila 5. prizora: *Sprehod po vasi in obujanje spominov*

BABICA (pripoveduje vnukinjama): »No, danes smo lahko srečni, da imamo pralne stroje, ki nam operejo umazano perilo. Ampak v mojih mlajših časih … Vama povem, da ni bilo enostavno.«

Perici se pogovarjata, ko pereta umazano perilo.

PERICA 1: » Si ti že kaj utrujena?«

PERICA 2: »Kaj ne bi bila… Toliko umazanega perila sem prinesla, pa še oprati ga moram … Studenček je pa tako mrzel …«

PERICA 1: »Tudi mene zebe v roke, bom še ozebline dobila.«

PERICA 1: »Kaj bi dala, da ne bi več na roke prala,

da dobila bi tak stroj, ki s perilom šel bi v boj …«

PERICA 2: »Res težko je to delo, to se mi je od nekdaj zdelo,

je hrapava moja koža, ko zvečer še otroke pobož …«

V zgodbi se prepletata sedanjost in preteklost, zato se zgodba odvija v različnih prostorih oziroma na različnih prizoriščih (dnevna soba babice in dedka, podstrešje pri babici in dedku, dvorišče pred hišo, vas danes in nekoč, dom vnukinj, šola).

Vsak prizor vsebuje element ljudske pesmi, igre ali plesa, kar omogoča, da se vsebina razvija celostno – z besedo, gibanjem, glasbo in slikovno podobo. Nekateri prizori so smešni in zabavni, drugi pa zelo čustveni.

Pri pripravi dramske igre smo skupaj z učenci izbirali predvsem preproste slovenske ljudske pesmi, ki so melodično in besedilno primerne otrokom od 2. do 5. razreda, ter take, ki so bile povezane s konkretnimi prizori (Kje so tiste stezice, Lisička je prav zvita zver, Petelinček je na goro šel, Na planin'cah, Majhna sem bila, Jaz pa grem na zeleno trav'co, Sijaj, sijaj sončece, Matʾ potico pečejo, Tinka Tonka, Ko bi jaz vedela ter Nocoj je ena luštna noč). V igri je bilo slišati tudi nekaj vsem znanih pesmi, ki pa niso bile ljudske (Kam le čas beži, Čebelar, Tu smo doma). Pesmi so bile večinoma zapete ob spremljavi harmonike, prehod med prizori pa je pospremil zvok citer.

Rekviziti so bili izbrani s poudarkom na avtentičnosti in simboliki: stare fotografije, stara skrinja, predpasnik, lesena kuhalnica, igrače iz blaga, star zvezek in peresnik, knjige, ročni mlinček za kavo, skodelice, fotoaparat, škaf, perilnik, ročna dela (vezenine), stara oblačila (tudi narodna noša). Zbrali smo jih s pomočjo družin in za otroke so imeli močan čustveni naboj in pomen.

Zaključek igre ponovno poveže preteklost in sedanjost. Vsi liki, tako iz babičinih spominov kot današnjega časa, se srečajo v skupni pesmi in simbolno zaključijo zgodbo z mislijo, da spomini živijo naprej, če jih pripovedujemo, pojemo in delimo.

2.4 VLOGA OTROK PRI USTVARJANJU IGRE

Kot že povedano, so bili učenci ves čas enakovredni soustvarjalci igre, saj je bil eden ključnih ciljev projekta spodbujati otrokovo aktivno soustvarjanje vsebine.

Na začetku smo z učenci iskali asociacije na temo "babica" in "spomini", na kaj ob tem najprej pomislijo, kaj občutijo, kakšne slike se jim ob tem porajajo v glavi. Ta ustvarjalni uvod nam je služil kot izhodišče za oblikovanje zgodbe. Asociacije so bile sledeče: piškoti, predpasnik, pravljica, objem, kuhinja, vrt, smeh, rože, škatla, toplina, fotografija, album, igrača, glasba, ples, dedek, pesem, čaj, knjiga, odeja, otroštvo, hiša, petje, sonce, praznik, šola, stari predmeti. Nato so učenci razmišljali, katere zgodbe bi lahko vključili v dramsko igro, kaj jim babice in dedki pripovedujejo, katere ljudske pesmi poznajo in kaj bi želeli prikazati na odru. Pisali so svoje pesmi o babicah in dedkih ter se izkazali kot odlični pisci in poznavalci rim.

»Otrok nikdar ne silimo, da odigrajo vloge, za katere smo jih predvideli. Dajemo jim možnost svobodne izbire, saj bodo le tako lahko v celoti najprej ponotranjili, nato pa izrazili tisto, kar bodo ustvarjali« (Tušek, 2018, 5).

Tudi naši igralci so si sami izbrali vlogo v igri. Nekaterim sem svetovala, v kateri vlogi bi se najbolje odrezali, nekaterim so svetovali sošolci. Težav z uskladitvijo in izborom vlog nismo imeli, saj so mi zaupali. Dramsko besedilo je bilo torej napisano za triintrideset učencev in vsak je bil s svojo vlogo zadovoljen. Ker je bila to skupina zelo motiviranih učencev, se je pojavilo tudi vprašanje: »Učiteljica, ali imam jaz lahko še več besedila?« Pri nekaterih vlogah se je to dalo v celoti upoštevati, pri drugih malo manj.

Učenci so prispevali tudi ideje za scenografijo, rekvizite in kostume, ki so jih prinesli iz domačega okolja. Ker učilnica ni ponujala veliko prostora za postavitev scene, smo morali biti ustvarjalni in iznajdljivi. Šolska tabla je tako postala kulisa vasice iz preteklosti, s čimer smo pridobili dragocen prostor za nastopanje.

Slika 1: Vasica nekoč – del scene v dramski igri (Foto: Marija Katarina Plahuta)

S tem so otroci ne le razvijali svojo domišljijo in ustvarjalnost, temveč so se tudi učili sodelovanja, dogovarjanja in spoštovanja različnosti. Bili so ponosni, ker so v igri prepoznali delček sebe: svoje zgodbe, svojo družino, svoje spomine. Preko igre so spoznali, da je tudi njihovo življenje del nadaljevanja dediščine.

Ljudske pesmi so spoznavali še pri rednem pouku, saj smo jih večkrat uporabljali za motivacijo, sprostitev, učenje ritma, razumevanje vsebine in izražanje čustev.

Nekateri učenci so v igri igrali na harmoniko in flavto. Tudi te pesmi smo izbrali skupaj; take, ki so jih že znali zaigrati, saj smo želeli ohraniti čim več časa za skupne vaje. Igranje na harmoniko in flavto so učenci vadili doma, kar je omogočilo učinkovitejše delo v šoli.

»Igralec potrebuje povratne informacije. Toda pomembno je, kako mu jih podamo. Če nanj kričimo, če ga na odru neprestano zaustavljamo, mu celo kažemo, kako naj igra, ga ponižujemo in neprestano nekaj momljamo iz dvorane, smo ga že v samem začetku izgubili. Zaprl se bo. Igralec mora čutiti, da ima na drugi strani režiserja, ki ga podpira; osebo, ki je dobronamerna in ve, kaj hoče ter igralcu zaupa. Ni treba posebej poudarjati, da je treba prostor vzajemnega spoštovanja gojiti od samega začetka« (Gal Štromar, 2022, 159).

Otroci so se učili drug od drugega, zato je bilo pomembno, da so znali dobro opazovati in poslušati. Skupaj smo oblikovali kriterije uspešnega nastopanja, na katere so bili ves čas pozorni. Pri izboljševanju svojih nastopov so upoštevali povratne informacije sošolcev in učiteljice ter se osredotočili na izboljšanje verbalnega izražanja, telesne mimike, jakosti govora in vzpostavljanja stika z občinstvom. Ker je bila vloga napisana ravno za njih, so se vanjo lažje vživeli in jo bolj zavzeto odigrali.

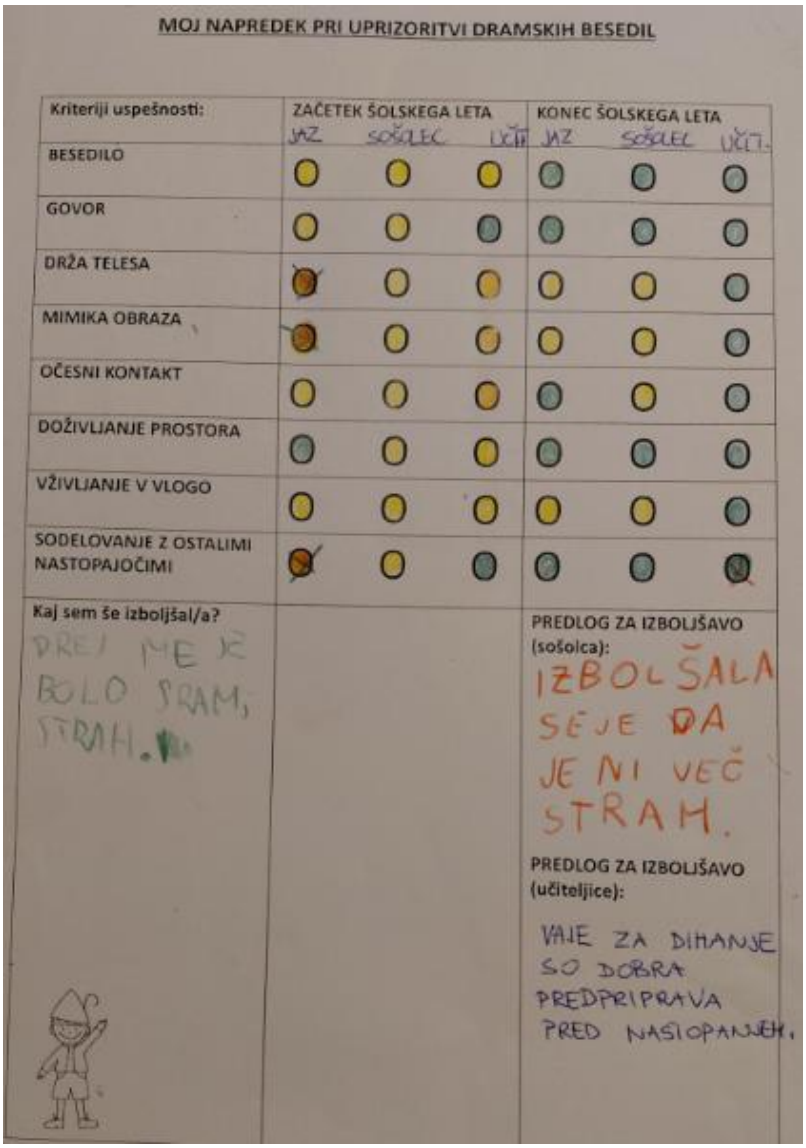

Slika 2: Kriteriji uspešnosti pri uprizoritvi dramskega besedila (Foto: arhiv avtorice)

Izjave otrok med ustvarjanjem igre in po njej:

- *»Všeč mi je, ker sem lahko povedal svojo idejo in smo jo potem dali v igro.«*
- *»Zelo sem vesel, da lahko igram na harmoniko.«*
- *»Mami nam je sešila veliko predpasnikov. Zelo sem ponosna.«*
- *»Najbolj se veselim, ker sem si lahko sam izbral vlogo.«*
- *»Pomagala sem pri slikanju panjskih končnic za čebelnjak. Vesela sem, ker so me pohvalili tudi sošolci.«*
- *»Učili smo se drug od drugega. Pomagali smo si, ko kdo kaj ni znal.«*
- *»Sošolka mi je rekla, naj govorim bolj na glas in sem se potem bolj trudil.«*
- *»Na začetku mi je bilo malo nerodno nastopati, ampak potem sem se navadila in mi je bilo zabavno.«*
- *»Vesela sem bila, da sem lahko prinesla veliko starih predmetov za razstavo.«*
- *»Imeli smo veliko idej. Učiteljica je rekla, da smo pravi ustvarjalci.«*

Bolj ko se je bližala premierna prireditev, pogostejše so bile vaje. Otroci so kljub utrujenosti k njim pristopili vestno in odgovorno.

Gal Štromarjeva pravi, da vsaka predstava potrebuje svoj čas, da se uteče, zato vaj ne prekinjamo (Gal Štromar, 2022,160). Tudi sama sem bila pozorna na to, da so tiste zadnje vaje, skupaj z generalko, potekale brez večjih prekinitev.

Učenci so dejavno sodelovali pri pripravi razstave starih predmetov, ki je bila del celotnega projekta. Doma so skupaj z družino poiskali predmete iz preteklosti ter jih prinesli v šolo. Nekateri pa so stare predmete slikali v šoli v okviru likovne umetnosti. Vestno in odgovorno so sodelovali pri razporejanju predmetov in oblikovanju razstavnega prostora. Njihov čut za ohranjanje družinske in kulturne dediščine je polno zaživel.

Posebno vzdušje in tudi nekaj otroške skrivnostnosti je dodala *stara čajna skodelica*, ena izmed razstavljenih stvari, napolnjena s sladkornimi kockami. Učenci so več dni zapored opažali, da sladkorne kocke izginjajo; vsak odmor jih je bilo manj. Nekateri so to redno prihajali sporočat učiteljici, a skodelica je bila kljub temu vedno znova polna.
Ta drobna izkušnja ni bila le zabavna, ampak je pokazala, kako pozorno so učenci spremljali dogajanje ter kako močno jih je pritegnilo skupno ustvarjanje in skrb za razstavni prostor.

Slika 3: Spomini preteklosti (Foto: arhiv avtorice)

Slika 4: Dedkov čebelnjak – del scene v dramski igri (Foto: arhiv avtorice)

2.5 MEDGENERACIJSKO SODELOVANJE TER POVEZAVA S PROJEKTOM *VSESLOVENSKO PETJE S SRCI*

Medgeneracijsko sodelovanje je učencem omogočilo spoznavanje različnih vidikov:

- zgodovinskega, saj so ob pogovorih z babicami in dedki spoznavali, kako so nekoč potekali šolski dnevi, kmečka opravila, prazniki in družinsko življenje,
- družbenega, ker so skupaj s starejšimi iskali stare predmete za razstavo in peli ljudske pesmi,
- čustvenega, saj so se ob osebnih pripovedih starejših učili empatije, razvijali spoštovanje do življenjskih izkušenj drugih, in
- povezovalnega, saj so krepili občutek pripadnosti in povezanosti preteklosti s sedanjostjo.

Stari starši so se pri projektu zelo potrudili. Aktivno so sodelovali pri iskanju predmetov, delili zgodbe iz svojega otroštva in s svojo prisotnostjo na prireditvi dodatno obogatili vzdušje. Tudi starši so pokazali ustvarjalnost. Pomagali so pri šivanju kostumov, organizaciji otrok na vajah ter izkazali podporo celotnemu projektu.

Vrh projekta je bila prireditev *Babičini spomini*, kjer smo moči združili v skupnem petju. Ta skupna točka nas je čustveno obogatila in povezala.

V projekt je bil vključen tudi dogodek Vseslovensko petje s srci, ki smo mu na šoli namenili posebno pozornost. Po razredih smo prepevali različne ljudske pesmi, eno pa zapeli vsi skupaj. Učiteljice smo nastopile s svojo samostojno točko in tako učencem želele dati zgled ter jih spodbuditi k spoštovanju in negovanju slovenske glasbene dediščine.
Poseben pečat pa je pustila izkušnja izpred dveh let, ko so na šolski prireditvi z nastopom sodelovale tudi babice. To je bila ena tistih dragocenih povezovalnih izkušenj, ki ostanejo v spominu.

Projekt je naletel na izredno pozitiven odziv staršev in starih staršev, ki so izrazili zadovoljstvo, da se kulturna dediščina širi naprej ter da zaživi v takšni obliki – skozi ustvarjalnost, sodelovanje in otroško doživljanje.

Za konec naj poudarim, da je v veliki meri prav učitelj tisti, ki s svojo zavzetostjo, načinom dela in občutkom za vrednote odloča o tem, koliko bodo otroci nagovorjeni, kako bo dediščina vstopila v razred in kako močno jo bodo učenci začutili skozi pesem, igro in pripoved.

2.6 PRIREDITEV *BABIČINI SPOMINI*, PEDAGOŠKI UČINKI IN MOŽNOSTI NADGRADNJE

Dramska igra *Babičini spomini*, ki je bila osrednji del prireditve, je zaradi velikega zanimanja doživela kar štiri ponovitve. Uprizorjena je bila v učilnici, kjer smo z otroki postavili sceno in pripravili vse potrebne rekvizite. Premierno so si jo ogledali stari starši, saj je bila predstava v prvi vrsti namenjena prav njim. Naslednji dan smo v goste povabili starše, nato pa še učence celotne šole. Prav ti so se izkazali kot najzahtevnejše občinstvo. Nekateri nastopajoči so celo priznali, da jih je bilo pred sošolci nekoliko sram nastopati. Zadnja ponovitev je bila izvedena v Domu starejših občanov, kjer je predstava močno ganila tamkajšnje stanovalce in presegla vsa pričakovanja. Iskreni odzivi in vidna čustva oskrbovancev tudi nas niso pustili ravnodušnih.

Ljudska pesem je tudi tokrat ponovno oživela. Kot pravi Kunaverjeva, v domovih za starejše občane še danes živijo ljudje, ki poznajo pesmi, ki jih samo oni znajo zapeti. Če bomo stare pesmi prepevali tudi v šoli, bo marsikatera ušla pozabi (Kunaver, 2014, 39).

Slika 5: Nastopajoči učenci v igri Babičini spomini (Foto: arhiv avtorice)

Slika 6: Nastop učencev v DSO Kamnik (Foto: Facebook DSO Kamnik)

Za učence je bila to dragocena izkušnja. Poleg večkrat omenjenega sodelovanja in skupinske odgovornosti so se učili premagovati tremo in razvijati spoštljiv odnos do različnih občinstev. Ob tem so doživeli, da lahko s svojo igro, pesmijo in pripovedjo resnično nagovorijo druge in pustijo močan vtis.

Izjave starih staršev po prireditvi so bile zelo ganljive ter čustveno obarvane:

- *»Ob poslušanju pesmi so mi prišle solze v oči.«*
- *»Kako lepo ste prepevali!«*
- *»Spomnila sem se svojega otroštva, pa tudi ljubezni.«*
- *»Tako lepo so otroci prikazali, kako smo živeli nekoč.«*
- *»Ponosna sem na vnuka – čudovit nastop.«*
- *»Lepo je videti, da mladi spoštujejo tradicijo.«*
- *»Zelo ganljivo. Vse me je spomnilo na mladost.«*
- *»Kdaj ste se vsega tega naučili?«*
- *»To je bil dan, ki ga ne bom pozabila.«*
- *»Zelo sem bila ganjena, ko sem slišala našo staro pesem.«*
- *»Najlepše mi je bilo, ker smo peli vsi skupaj.«*
- *»Vrnil sem se v čas svoje mladosti.«*
- *»Kakšen lep sprejem! Česa takega še nisem doživela. Otroka, oblečena v narodno nošo, in harmonika! Čudovito!«*
- *»Ali lahko slikam tale prt? Besedilo me res nasmeji.«*

Dramska pripoved, oplemenitena z ljudsko pesmijo, je dokazala, da kulturna dediščina ni zgolj vsebina učnega načrta, temveč močno pedagoško orodje, ki omogoča učenje preko izkušnje. Učenci so pri tem razvijali svoje govorno in glasbeno izražanje, krepili samozavest, spoznavali pomen pripadnosti in razvijali spoštovanje do drugačnih zgodb in načinov življenja.

Projekt je spodbudil tudi nadaljnje ideje – sodelovanje s krajevno skupnostjo, Domom starejših občanov ter idejo o novi igri z naslovom *Dedkovi spomini* ter vključitev folklornega krožka v šolsko dejavnost.

3 ZAKLJUČEK

Ta projekt mi je znova potrdil, da je vredno, da otrokom ponudimo priložnost, da nekaj doživijo in ne spoznajo le iz pogovarjanja in pripovedovanja. Ko sem opazovala, kako zavzeto so sodelovali, kako resno so vzeli svoje vloge in kako ganjeni so bili ob koncu nastopov, sem vedela, da smo skupaj ustvarili nekaj posebnega. Morda ni bilo vse popolno – urnik je bil tesen, včasih je zmanjkalo energije ali časa, a občutek pripadnosti, ki se je oblikoval med učenci, starši, starimi starši in nami učitelji, je vse to presegel.

Zame osebno je bila to ena tistih izkušenj, ki te opomnijo, da je največja vrednost poučevanja prav v pristnih odnosih, iskrenih čustvih in skupnih doživetjih. Takšni trenutki učencem ostanejo v nepozabnem spominu.

Verjamem, da bomo tudi v prihodnje našli čas in ideje za podobne projekte – tako v okviru pouka in interesne dejavnosti kot tudi v sodelovanju z lokalno skupnostjo, raziskovalnim delom ali načrtovanjem kulturnih dogodkov.

Takšni projekti neposredno uresničujejo širše pedagoške cilje – razvijajo vrednote, krepijo identiteto, povezujejo skupnost in dajejo učenju smisel onkraj učbenikov. Zato verjamem, da morajo imeti v sodobni šoli svoje stalno mesto.

Kulturna dediščina predstavlja naše korenine, nekaj, na kar smo lahko ponosni in česar ne smemo nikoli pozabiti. Če jo bomo kot učitelji in starši skrbno negovali ter spoštovali, bodo te vrednote zagotovo prevzeli tudi naši otroci.

4 VIRI IN LITERATURA

Gal Štromar, Maja (2022): *Od besedila do uprizoritve*. Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti. Ljubljana.

Kumer, Zmaga (2002): *Slovenska ljudska pesem*. Ljubljana: Slovenska matica.

Kunaver, Dušica (2014): *Slovensko ljudsko izročilo v šolskih klopeh*. Ljubljana.

Kunaver, Dušica; Kumer, Zmaga; Ložar-Podlogar, Helena (1987): *Pesmi in šege moje dežele.* Državna založba Slovenije. Ljubljana.

Tušek, Mateja (2018): *Žirafe ne znajo plesati.* Grafenauer založba, d. o. o.

PISANJE KOT KREPITEV LASTNIH IN NARODNIH KORENIN

WRITING AS A WAY TO STRENGTHEN PERSONAL AND NATIONAL ROOTS

Mihaela Kastelec (mihaela.kastelec@montessori-os.si), magistrica znanosti, prof. slovenščine in nemščine, pedagoginja montessori za 3 do 6 let in 6 do 12 let, učiteljica, Inštitut montessori (Zavod za pomoč staršem pri razvoju otroka) v Ljubljani, Slovenija

Povzetek

Pisanje je ključna dejavnost osnovnošolcev, ki jim pomaga pridobiti spoznanja o lastni identiteti, pripadnosti določeni skupnosti, kar posledično vpliva tudi na njihovo narodno identiteto. Na naši šoli osmošolci vsako leto v okviru projekta Mladi pisatelj napišejo svojo prvo knjigo. S pomočjo mentorice naredijo zahteven proces od iznajdbe, urejanja do ubesediljenja in oblikovanja knjige. Najstniki lahko knjigo tudi ilustrirajo. Oblikovane knjige nato izidejo v samozaložbi. Letos knjige piše osma generacija osmošolcev. Dolžina, oblikovna kvaliteta in tudi vsebinska kakovost knjig se izboljšujejo z vsako novo generacijo. Pisanje knjige je miselno in čustveno zahteven projekt, vendar opažamo, da najstniki pridobijo veliko uporabnih veščin za življenje in zelo razvijejo svojo ustvarjalnost.

Abstract

Writing is a key activity for elementary school students, helping them explore their own identity and sense of belonging to a community, which in turn also influences their national identity. At our school, eighth graders write their first book every year as part of the Young Writer project. With the guidance of a mentor, they undergo a demanding process: from idea generation, through editing and wording, to book design. Students can also illustrate their books, which are then published through self-publishing. This year, the eighth cohort of students is participating in the project. The length, design and content quality of the books improve with each new generation. Writing a book is a mentally and emotionally demanding project, but students acquire valuable life skills and significantly develop their creativity.

Ključne besede: projekt Mladi pisatelj, ustvarjalno pisanje, prva knjiga, ustvarjalnost

Keywords: The Young Writer project, creative writing, first book, creativity

1 UVOD

Slovenci smo kot narod utemeljeni na kulturi in kulturnih dosežkih. Če ne bi bilo Primoža Trubarja, Valentina Vodnika, Franceta Prešerna, Ivana Cankarja in številnih velikih ustvarjalcev, ki so pisali v slovenščini in ljubili svoj narod, se ne bi mogli utrditi kot odporen narod, ki je leta 1991 dobil svojo državo. Smo mojstri besede. Pisanje je pomembna veščina, ki nam pomaga osrediniti naše razmišljanje, da razberemo, kaj je potrebno storiti v določenem času. Velik zagovornik pisanja v slovenščini je bil A. M. Slomšek, ki je svoje prizadevanje za uporabo slovenskega jezika združil v znani misli: »Sveta vera bodi vam luč, materin jezik pa ključ do zveličavne narodove omike!«

Na Zasebni osnovni šoli montessori pisanju v maternem jeziku posvečamo veliko pozornost, saj najstniki že v osmem razredu napišejo svojo prvo knjigo. Pisanje knjig je sicer praksa, ki jo izvajajo na nekaterih ameriških šolah. Osmošolci začnejo s pisanjem knjige septembra. V šoli jo pišejo v času pisanja spisa, lahko pa tudi v prostem času ali doma. Ko napišejo vsebino, jo pretipkajo. Nato sledi oblikovanje, izdelava naslovnice, kolofona, vstavljanja ilustracij, fotografij. Pisanje knjige je za učence zahteven projekt, ki vključuje različne veščine: dobro poznavanje pravopisa, razvito domišljijo, ustvarjalnost, vztrajnost pri pisanju, izbiro glavnega junaka, ključnega zapleta v zgodbi, logično gradnjo zgodbe z rdečo nitjo, izbiro različnih pesniških sredstev …

Projekt na šoli sedaj poteka že deveto leto zapored. Doslej je svojo prvo knjigo napisalo že 85 osmošolcev. Nekateri izmed njih knjigo pišejo še v devetem razredu. Ena učenka, ki je sedaj v četrtem letniku srednje šole, piše že svojo tretjo knjigo.

2 POMEN PISANJA ZA OSNOVNOŠOLCE

Ameriški učitelj Rafe Esquith je v svoji knjigi z naslovom *Teach Like Your Hair's on Fire* (2007) v poglavju o branju in pisanju predstavil svojo izkušnjo s pisanjem knjige v obliki celoletnega projekta *Mladi avtor*.

Po njegovih besedah sta učenje branja in razvijanje ljubezni do branja prva prioriteta učiteljev (Esquith, 2007: 30). Avtor si želi, da njegovi učenci radi berejo, »saj je branje temelj življenja, dejavnost, ki jo ljudje, ki se ukvarjajo s svetom, počnejo ves čas« (prav tam: 33). »Branje otroku pomaga, da zraste v resnično posebnega odraslega – v nekoga, ki razmišlja, upošteva drugačna stališča, ima odprt um in je sposoben razpravljati o odličnih idejah z drugimi ljudmi. Ljubezen do branja je pri tem bistvena« (prav tam: 33).

Esquith še pravi, da se mladi, ki radi berejo, lažje povežejo s svetom okoli sebe. Ustvarjajo asociacije med liki in situacijami, ki lahko vplivajo na njihove odločitve (prav tam: 42). Hkrati pa tudi verjame, da če mladi razvijejo ljubezen do branja, bodo imeli boljše življenje.

Avtorjeva želja je, da se njegovi učenci natančno izražajo: »Želim, da dobro pišejo, ne zaradi bližajočega se testa, ampak zato, ker jim bo dobro pisanje pomagalo do konca življenja, ne glede na to, ali se prijavljajo na fakulteto ali v službo« (prav tam: 49). Po njegovem mnenju je potrebno najti dobre strategije in aktivnosti, ki bi lahko otrokom pomagale, da bi boljše pisali. S svojimi učenci počne naslednje štiri stvari:

- vsakodnevne slovnične vaje,
- tedenski spisi,
- mesečno poročilo o knjigi (neke vrste domače branje),
- projekt *Mladi avtorji*.

2.1 PROJEKT MLADI AVTORJI

To je projekt, v katerem ima vsak učenec eno leto časa, da napiše svojo knjigo. Poti, kako to doseči, je več. Avtor se zaveda, da je ta projekt težko izvesti, saj zahteva veliko časa in potrpljenja. Pisanje v njegovem razredu poteka po naslednjih korakih:

- Najstniki večino svojih knjig pišejo med poukom dvakrat do trikrat na teden od trideset do petinštirideset minut.
- Po vsakem pisanju se s petimi ali šestimi učenci pogovori, o čem pišejo. Povedo mu, kaj so napisali in tako lahko pomaga pri slovničnih in pravopisnih napakah. Predstavijo mu svoje like, saj meni, da se najboljše zgodbe vrtijo okoli likov, ki jih imamo radi.
- Večkrat na leto razdeli razred v majhne skupine treh ali štirih otrok, ki delijo svoje zgodbe in pomagajo drug drugemu pri nastajanju vsebine. V skupini se učijo pisanja tako, da pomagajo drugim in dobijo koristne nasvete. S tem učitelj prihrani čas, ker na ta način mladi popravijo številne površne napake, preden oddajo končne zgodbe.
- Med pisanjem učence spodbuja k uporabi pesniških sredstev, k primeram, poosebitvam, metaforam …
- Ko učenci zgodbe v celoti napišejo na roke in jih uredijo, jih pretipkajo v računalnik, pri tem pustijo prostor za ilustracije. Risbe naredijo posebej in jih prilepijo v knjigo.
- Ko pripravijo knjigo za vezavo, jih zveže skupaj z njimi. Pri tem uporabijo debel karton za platnice in ustvarjajo vezave s kontaktnim papirjem, lepilom in maskirnim trakom (prav tam: 59).

Mladi so veseli, da projekt pripeljejo do konca. Učiteljem predlaga, naj ne obupajo, »saj je lahko pisanje ključ, ki odklene otrokovo srce. Želimo vzpostaviti stik z našimi otroki. Včasih gradimo mostove z igro, branjem ali reševanjem problemov. Vendar je moč pisane besede tista, ki lahko spremeni življenje« (prav tam: 61).

Omenil je, da je neka deklica, potem ko je postala odvetnica, svojo knjigo iz projekta *Mladi avtor* postavila v svojo pisarno skupaj z drugimi pravnimi knjigami.

Ta projekt je zahteven tudi za učitelje, zato se ne čudi, »da je toliko dobrih učiteljev vrglo puško v koruzo in sploh ne učijo pisanja«. Pri tem poda tudi nekaj napotkov za učitelje. Opazil je, da večina učiteljev določi osnovna pravila glede vsebine teh zgodb, ki jih mladi pisatelj ne sme prestopiti. Nekateri svojim učencem ne dovolijo pisati krvavih zgodb. Drugi poskrbijo, da noben učenec ne konča svoje zgodbe z »in potem so se zbudili in vse so bile sanje« (prav tam: 60). Pomembno je, da so učitelji prilagodljivi. Mladi naj se zavedajo, da se ta projekt razlikuje od testnih vprašanj, esejev, saj je takšno pisanje edina stvar, ki jo lahko najstniki počnejo

s popolnim nadzorom – od likov do različnih zapletov. Učiteljem priporoča tudi, da spomnijo najstnike, da so bili tudi znani pisatelji, npr. Shakespeare, Twain, nekoč mladi avtorji. Učitelje spodbuja z besedami: »Vaši učenci bi lahko zrasli in napisali knjige, v katere se bodo zaljubili bralci po vsem svetu« (prav tam: 60).

2.2 USTVARJALNO PISANJE (KREATIVNO PISANJE)

Projekt enoletnega pisanja knjige je zahteven projekt, ki od najstnika poleg jezikovnega znanja, vztrajnosti, jasne zgradbe zahteva tudi obilo ustvarjalnosti.

O ustvarjalnosti in pisanju piše Milena Mileva Blažič v svojem priročniku *Kreativno pisanje* (2003). Ustvarjalnost je miselni proces ustvarjanja novih idej ali poustvarjanje nove celote iz idej, ki že obstajajo. Ustvarjalno pisanje je miselni pisni proces pisnega izražanja zamisli v (novih) besedilih ali iz sestavin, ki že obstajajo, poustvarjanje vsebinsko smiselnega, povezanega in zaokroženega besedila (Kreativno pisanje: vaje za razvijanje sposobnosti kreativnega pisanja, 2003: 6).

Osebnostne lastnosti, ki jih lahko spodbujamo in razvijamo pri ustvarjalnosti, se nanašajo predvsem na naslednja področja:

Tabela 1: Področja, ki jih razvijamo s kreativnim pisanjem (prav tam: 8)

Področje	**Razvijamo**
miselno-spoznavno	divergentno mišljenje (fluentnost, fleksibilnost, originalnost in elaboracija), logično mišljenje (analiza, abstrahiranje, posploševanje, sklepanje), domišljijo, opazovanje, spomin in smisel za humor
učno-storilnostno ali izobraževalno	splošno razgledanost, besedišče, branje z razumevanjem, izražanje v različnih književnih zvrsteh in vrstah
motivacija	prizadevanje in uresničevanje, radovednost, raznolikost interesov, vztrajnost pri nalogah, zadovoljstvo ob ustvarjanju
socialno-čustveno	nekonformizem, občutek za pravičnost in sposobnost vživljanja

Vlogo in pomen ustvarjalnega pisanja lahko razumemo tudi kot razvijanje sedmih tipov inteligentnosti.

Tabela 2: Razvijanje sposobnosti s kreativnim pisanjem (prav tam: 8–9)

Sposobnost	**Natančnejši opis razvijanja sposobnosti**
interpersonalne sposobnosti (medosebno sodelovanje)	sposobnost besednega in nebesednega sporočanja, sodelovanje, sposobnost razumevanja in prevzemanja zornega kota drugih, medsebojno delo, razvijanje sposobnosti za identifikacijo, delo v skupinah
intrapersonalne sposobnosti (samoopazovanje in samoizražanje)	osredotočenje na spomin in razmišljanje, pozornost, metakognicijo (tj. razmišljanje o mišljenju), izražanje sebe, zavedanje sebe, drugačno razumevanje sebe, višji miselni procesi in sklepanje
verbalne jezikovne sposobnosti (sposobnosti upovedovanja)	razvijanje štirih sporazumevalnih dejavnosti, predvsem sporočanja oziroma pisanja kot dvosmernega sporazumevanja, tvorjenje poustvarjalnih in ustvarjalnih besedil, razvijanje možnosti izražanja besedilne stvarnosti
vizualne sposobnosti (sposobnosti predstavljanja)	dejavna domišljija, izmišljanje miselnih slik, risanje čutnodomišljijskih predstav književnega prostora, pisno izražanje videnja književnih oseb

glasbeno-ritmične-zvočne sposobnosti	(občutljivost in občutek za zvočnost besednega in nebesednega jezika), prepoznavanje in ustvarjanje zvočnih prvin jezika: rime, aliteracije, asonance …
logično-matematične sposobnosti	analiza, abstrahiranje, posploševanje, sposobnost sklepanja
gibalne ali kinestetične sposobnosti	sposobnosti nebesednega izražanja, razvijanje dramatizacije in improvizacije

Dejavnika, ki spodbudno vplivata na ustvarjalnost, sta sproščeno ozračje in spodbudno delovno okolje, saj dopuščata raziskovanje, domišljijsko igro in vključevanje lastnih zamisli v delo (prav tam: 22).

2.3 ISKANJE TALENTIRANIH MLADIH AVTORJEV

V slovenskem prostoru že nekaj let deluje *Založba 5KA*, ki vsako leto razpiše natečaj za mlade avtorje med desetim in sedemnajstim letom starosti. Vsako leto preko natečaja komisija v založbi poišče najboljšega mladega pisatelja. Za nagrado mu založba omogoči izid njegove prve knjige. Tudi nekatere učenke naše šole so že sodelovale na njihovem natečaju.

2.4 KAKO LAHKO POSTANEMO PISATELJI?

V okviru našega projekta *Mladi pisatelj* na šolo vabimo različne ustvarjalce, da nam predstavijo svoje ustvarjanje in način pisanja. Znanega mladinskega pisatelja Petra Svetino smo povprašali, katere lastnosti mora imeti pisatelj, da napiše dobro knjigo. Odgovoril je, da »mora biti dobra knjiga napisana tako, da so jezik, zgodba in literarni liki v dobrem ravnovesju in prepričljivi. Če želimo, da bo zbudila bralcu pozornost, mora s čim presenetiti. Malo humorja ne škodi« (zasebni zapis intervjuja).

Mladim priporoča, naj veliko pišejo, ampak naj se jim ne mudi z objavami. Prav tako naj veliko berejo in opazujejo, kako kdo od pisateljev ali pisateljic kaj pove, na kakšen način s pripovedovanjem doseže določen učinek na tistega, ki bere. Nato naj tekst, ko ga napišejo, pustijo nekaj tednov čisto pri miru in ga potem ponovno preberejo in pomečejo ven čisto vse, kar se jim v tekstu ne zdi več bistveno. Pomaga tudi, če ustvarjeno pesem ali zgodbo prebere nekdo drug na glas.

Svetina meni, da lahko čisto vsakdo napiše knjigo. Pri tem se je potrebno naučiti nekaterih tehnik pisanja (kako se zgradi zgodbo, kako morajo biti zgrajeni literarni liki). Pri tem je dobro, da ima tisti, ki piše, še kakšen drug dar, npr. opazovanje ali vživljanje v druge, sposobnost igranja z jezikom. Meni namreč: »Če se je kdo pripravljen učiti, veliko brati, premišljevati in raziskovati z jezikom, kako se lahko kaj pove, in če je obenem vztrajen in ima še nekaj daru za pisanje, ta najbrž lahko postane dober pisatelj/pisateljica« (zasebni zapiski intervjuja).

Peter Svetina nas je obiskal 28. 2. 2024 in najstnike spodbudil k pisanju knjige. Podelil je tudi nekaj svojih pisateljskih izkušenj. Pravi, da pisanje zgodbe na dveh straneh nikakor ni enako pisanju zgodbe na petdesetih straneh. Tu je treba veliko več načrta in vztrajanja.

2.5 PROJEKT MLADI PISATELJ NA NAŠI ŠOLI

Naša šola izvaja ta projekt že od prve generacije osmošolcev (od šolskega leta 2017/2018). Letos bo začela pisati knjigo v osmem razredu že osma generacija.

V začetku septembra se najstniki pripravijo tako, da določijo glavno osebo, njene značilnosti, določijo kraj in čas dogajanja ter zgodbo. S pisanjem začnejo običajno v tretjem tednu septembra. Nadaljujejo tedensko po petinštirideset minut v zvezek za spise. Najstniki lahko svojo sproti ilustrirajo. Kot mentorica njihove zapise v zvezku sproti popravljam. Mladi se z menoj dobijo tedensko v dveh skupinah in se pogovorijo o knjigah ter o pravopisnih in slovničnih izzivih pri pisanju. Svoje zapise sproti popravljajo. Nato začnejo s prepisovanjem svojih rokopisov na računalnik. Ko učenci pretipkajo svoje rokopise, jih kot mentorica pregledam in jih

pravopisno, slovnično ter slogovno izboljšam. To naredim tako, da so popravki v njihovih knjigah vidni. V tabeli so zapisane še druge dejavnosti, ki jih izvedemo. Dejavnosti v časovnici so okvirne, saj nekateri najstniki knjigo napišejo pred dogovorjenim rokom, nekateri pa knjigo pišejo z zamudo, včasih celo zadnjo minuto.

Tabela 3: Časovnica projekta Mladi pisatelj na naši šoli

September	Priprava: določitev glavne osebe, kraj dogajanja ... Začetek pisanja v tretjem tednu v septembru
Oktober	Tedensko pisanje in pogovor
November	Tedensko pisanje in pogovor
December	Branje odlomkov knjig in pogovor o slogu Tipkanje rokopisov na računalnik
Januar	Branje odlomkov knjig in pogovor o slogu Tipkanje rokopisov na računalnik
Februar	Branje odlomkov knjig in pogovor o slogu Tipkanje rokopisov na računalnik
Marec	Branje odlomkov knjig in pogovor o slogu Tipkanje rokopisov na računalnik
April	Knjige so napisane in pretipkane
Maj	Pisanje kolofona, izdelovanje naslovnice Vstavljanje ilustracij, risb ali fotografij
Junij	Oddaja knjig v tisk Slavnostna podelitev knjig na GALA večeru

V teh letih je bilo v projekt vključenih 85 osmošolcev. V tem času samo dva učenca zaradi zdravstvenih razlogov nista uspela napisati svoje knjige. Ena učenka je v okviru projekta napisala dve knjigi in dosegla rekordno število strani.

Slika 1: Podelitev knjig na Gala večeru 2021 (Foto: osebni arhiv)

Slika 2: Ilustracija iz knjige *Ko poletje zažari* (A. Ličen)

Slika 3: Ilustracija iz knjige *Ko poletje zažari* (A. Ličen)

2.5.1 ANALIZA PRIMEROV KNJIG IZ PRVE IN PETE GENERACIJE

Po nekaj letih pisanja knjig nas je zanimalo, če se in kako se knjige prve generacije razlikujejo od knjig naslednjih generacij. V raziskovalni nalogi smo primerjali knjige prve generacije s knjigami pete generacije mladih avtorjev.

Prvo generacijo osmošolcev je sestavljalo deset pisateljev, med njimi so bila tri dekleta in sedem fantov. V peti generaciji je bilo trinajst pisateljev, med njimi šest deklet in sedem fantov. Vsak od njih je napisal svojo knjigo, skupno torej triindvajset knjig. Vse knjige so bile izdane v samozaložbi. Knjige prve generacije so bile izdane v juniju 2018, knjige pete generacije v juniju 2022.

Prilagam primer analize knjige iz prve generacije. Za vsako knjigo smo pripravili t. i. »osebno izkaznico«, ki zajema število strani, imena glavnih oseb, čas in kraj dogajanja, temo, motive, kratek povzetek, sporočilo in izstopajoče slogovne značilnosti. Vsako knjigo smo skušali uvrstiti v določen žanr. Za ponazoritev sloga smo izbrali še kratek odlomek.

Tabela 4: Osebna izkaznica knjige (Za)upanje

AP: (Za)upanje	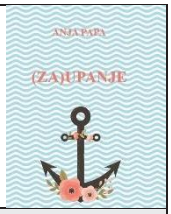		
Št. strani	**Ilustrator**	**Spremna beseda**	**Kazalo**
27	da	/	/
Glavne osebe	Klara		
Čas dogajanja	med šolskim letom, poletne počitnice (sodobnost)		
Kraj dogajanja	Slovenija: srednja šola, dom, cerkev, bolnišnica, Hrvaška: kamp		
Tema	socialna, problemska, ljubezenska		
Motivi	mamin tumor, nesramni sošolci, zaupanje v Jezusa, Klarina poroka, rojstvo Klarine hčerke		
Kratek povzetek	Klara ima težave v šoli, ker se ne razume s svojimi sošolci in sošolkami. Ko to pove mami, ji mama pove, da ima tumor. Klara ne obupa, ampak zaupa v Boga. Na koncu mama ozdravi, Klara se poroči in dobi hčerko Nežo.		
Sporočilo	Ne obupaj, ampak zaupaj. Moramo biti zvesti samim sebi, saj smo unikati.		

Slog	Tretjeosebni pripovedovalec. Knjiga dobro opisuje različne občutke nesprejetosti in strahu, odnose med ljudmi, razmišljanje glavne osebe in njene notranje boje.
Žanr	socialna zgodba
Odlomek	*Klara je počasi stopala po pločniku. Razmišljala je, kako bo v šoli. Medtem se je že približala šoli in videla, kako se je Špela pogovarjala z drugimi dekleti in fanti. Ko so jo zagledali, so si začeli šepetati in potem je Špela rekla: »O, Klara, a smo žalostni?« Ob tem se je škodoželjno nasmehnila. Klara jo je samo pogledala in odhitela v razred. Najraje ne bi bila več v tej šoli in bi bila brezskrbna. Ne bi rada, da bi se vsi norčevali iz nje. Najraje ne bi več videla Špele in njenega nesramnega obraza* (str. 3).

4.5.2 ŠTEVILO STRANI V POSAMEZNIH KNJIGAH

Zanimalo nas je, koliko strani so vsebovale knjige osmošolcev obeh generacij, saj smo predvidevali, da so knjige pete generacije daljše glede na izkušnje pisanja. Oblikovali smo pet razredov števila strani. Število strani od 1 do 250 smo razdelili na pet enako velikih razredov. Graf 1 prikazuje število najstnikov, ki so napisali svoje knjige z obsegom v določenem razredu.

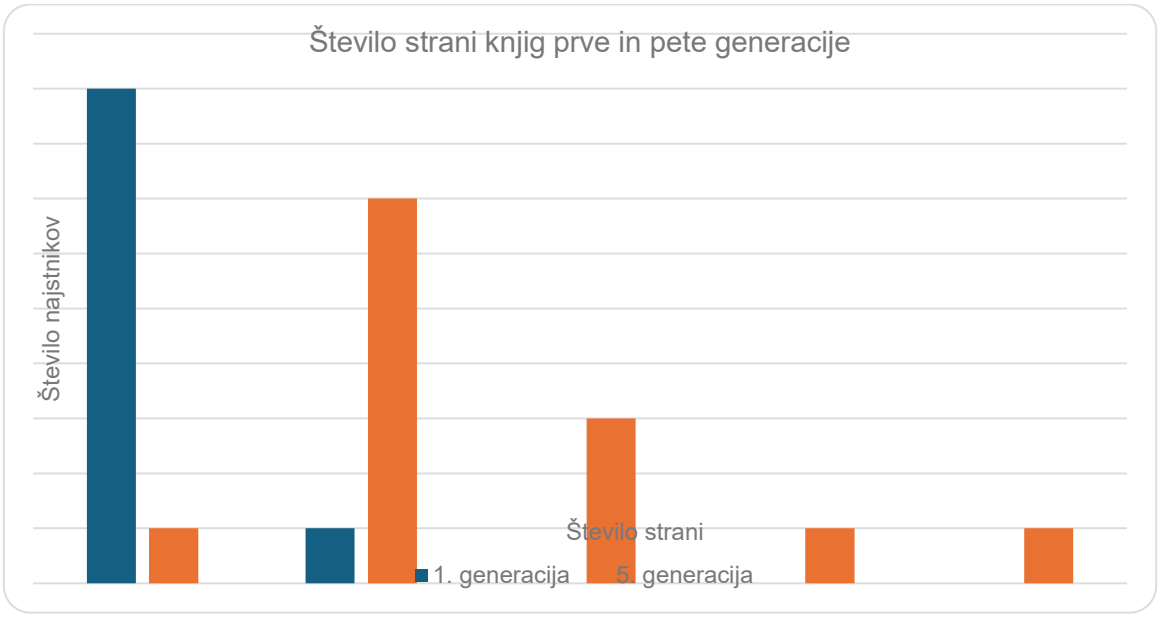

Graf 1: Število strani v knjigah prve in pete generacije

Iz grafa 1 je razvidno, da je devet (90 %) najstnikov prve generacije napisalo knjige, ki so vsebovale do petdeset strani. Samo en najstnik iz drugega razreda je napisal knjigo, dolgo med petdeset in devetindevetdeset stranmi. V peti generaciji so učenci napisali daljše knjige. Sedem osmošolcev (53 %) je napisalo knjige, dolge med petdeset do devetindevetdeset strani. Pet učencev pa je napisalo knjige, dolge od sto do dvesto petdeset strani.

Kriterij dolžine knjige je pokazal, da so osmošolci pete generacije napredovali v dolžini svojih knjig, saj so imeli več izkušenj s pisanjem in tudi več veščin kot prva, pionirska generacija.

4.5.3 PODOBNOSTI IN RAZLIKE KNJIŽNIH DEL MED GENERACIJAMA

Spodnja tabela prikazuje očitne podobnosti in razlike med prvo in peto generacijo osmošolcev glede pisanja knjige.

Tabela 6: Podobnosti in razlike knjižnih del med generacijama

	Podobnost	Razlika
Dolžina	/	Večina najstnikov prve generacije je napisala knjige, dolge od 0 do 49 strani. Najstniki pete generacije imajo knjige dolge od 50 naprej.
Ilustrator	po dve zgodbi na generacijo	različne tehnike ilustracij in različni ilustratorji
Spremna beseda	/	samo dve zgodbi pete generacije.
Kazalo	/	Pri prvi generaciji ga ima šest zgodb, pri peti vse.
Ime glavne osebe	neslovensko ime za glavno osebo	
Kraj dogajanja	tujina	
Čas dogajanja	sodobnost	
Motivi	umor, prijateljstvo, smrt, reševanje, iskanje, beg	prva generacija: spreminjanje, peta generacija: služba, napad, potovanje, ugrabitev
Slog: pripovedovalec	/	prva generacija: prvoosebni, peta generacija: tretjeosebni
Sporočilo	Dobro vedno zmaga! Ne obupaj!	veliko raznolikih sporočil
Tema	kriminalna, socialna, pustolovska, domišljijska, ljubezenska, detektivska	prva generacija: problemska, življenjska, peta generacija: zgodovinska, vojaška, politična
Žanr	mladinska zgodba ali mladinski roman: domišljijski, detektivski, kriminalni, pustolovski	prva generacija: socialni, problemski, peta generacija: zgodovinski, vojaški in politični

Po opravljeni analizi smo opazili, da je peta generacija pisala že daljše pripovedi ter v večini uporabila tretjeosebnega pripovedovalca. Ugotovili smo, da s pisanjem knjig najstniki pridobijo veliko veščin. Zavedamo se, da so bili mladi prve generacije pri tem projektu »poskusni zajčki« in so omogočili naslednjim generacijam, da lahko napredujejo pri pisanju.

2.6 INTERVJUJI S TREMI NEKDANJIMI OSMOŠOLKAMI

2.6.1 INTERVJU S POLONO LEŠNJAK

Polona je že od mladih nog rada pisala stripe in zgodbe, kar se ji je zdela odlična priložnost, da napiše svojo prvo v osmem razredu. Ta izkušnja ji je bila tako všeč, da je v naslednjem letu namesto »dolgočasenja med

spisi« napisala še eno knjigo. Domači so bili navdušeni in so jo spodbujali ter hvalili, zaradi česar je po koncu devetega razreda dobila idejo za novo knjigo. Zaradi pomanjkanja časa je knjiga še v nastanku, pravi pa, da ji je pisanje knjig zelo izboljšalo znanje in domišljijo.

Slika 4: Polona Lešnjak s svojimi knjigami (Foto: osebni arhiv)

2.6.2 INTERVJU Z ZALO TROŠT

Zali se zdi projekt pisanja knjige (glej slike 6, 7, in 8) v osmem razredu dober izziv. Vedela je, da mora izbrati takšno temo, ki se je po dvajsetih straneh še ne bo naveličala. Knjiga ji je dobro uspela in njeni bližnji so bili navdušeni. Projekt pisanja knjige ji pomaga pri pisanju esejev, spisov in podobnih literarnih odlomkov, ki jih profesorji pogosto ocenjujejo. Razvila je tudi čut za slovnico, saj ugotavlja, da se s tem, ko pišeš, naučiš paziti na vse podrobnosti, ki so lahko za glavnega junaka knjige usodne. Naučiš se razmišljati, si vzeti čas, vztrajati in biti potrpežljiv. Zala je napisala novo knjigo za projektno nalogo v srednji šoli. Sedaj piše že tretjo knjigo.

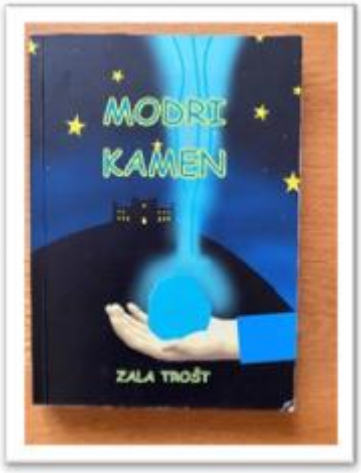

Slika 5: Naslovnica Zaline knjige (Foto: osebni arhiv)

Slika 6: Zalina ilustracija iz knjige (Foto: osebni arhiv)

Slika 7: Zalina ilustracija iz knjige Modri kamen (Foto: osebni arhiv)

2.6.3 INTERVJU Z LINO STRAJNAR

Lina je glede na to, da rada piše, vzela pisanje kot velik izziv in začela pisati že poleti. Pravi, da je pri pisanju spisov končni rezultat odvisen od teme spisa, medtem ko je bila knjiga popolnoma njena zgodba, ki jo je lahko spreminjala kakor koli in kolikor je hotela. V devetem razredu je pisala veliko bolj čustvene spise in je pisanje vzela bolj kot sprostitev. Ker pa je pisala tudi pesmi, je v devetem razredu imela tudi bolj nominalen slog. Družina je bila ponosna na njeno knjigo, saj so vedeli, kako zahteven je bil ta projekt. Zdaj ima Lina v mislih že idejo za naslednjo knjigo, problem pa je le v času, ki ji ga zdaj ostane zelo malo. V devetem razredu ji je uspelo v samozaložbi izdati pesniško zbirko *Drobne ptice misli* (glej sliki 9 in 10).

Slika 8: Lina s svojo pesniško zbirko (Foto: osebni arhiv)

Slika 9: Pesem Tujka z modro pentljo (Foto: osebni arhiv)

3 ZAKLJUČEK

Projekt *Mladi pisatelj* je zelo obogatil ustvarjanje najstnikov na naši šoli. Prinaša številne veščine in pokriva veliko standardov znanja s področja besediloslovja, skladnje, pravopisa, književnosti. Predstavlja celovit pristop do spoznavanja slovenščine kot našega maternega jezika, saj je to jezik, v katerem sta naše čustvovanje in razmišljanje izredno povezana z našo identiteto, pripadnostjo primarni družini in pripadnostjo narodu.

4 VIRI IN LITERATURA

Esquith, Rafe (2007): *Like Your Hair's on Fire*. Penguin Books.

Blažić, Mileva Milena (2003): *Kreativno pisanje*: vaje za razvijanje sposobnosti kreativnega pisanja. Pridobljeno: 16. 2. 2024: https://www.dlib.si/results/?query=%27keywords=Bla%C5%BEi%C4%8D,%20Milena:%20Kreativno%20pisanje%27&pageSize=25

OTROKOVO ODKRIVANJE SLOVENSKEGA PROSTORA IN LASTNE IDENTITETE

CHILDREN DISCOVERING SLOVENIAN AND PERSONAL IDENTITY

Petra Prosen (petra.prosen3@gmail.com), prof. razrednega pouka, pedagog montessori 6–12, Inštitut montessori, zavod za pomoč staršem pri razvoju otrok, Slovenija

Povzetek

Članek obravnava pomen celostnega razvoja otroka pri oblikovanju njegove narodne identitete, s poudarkom na starostnem obdobju 6–9 let in pedagoškem pristopu montessori. Vzgoja mora temeljiti na razumevanju otrokovih razvojnih značilnosti – še posebej domišljije, radovednosti, sposobnosti abstraktnega mišljenja in logičnega sklepanja. S pomočjo kozmične vzgoje in »velikih zgodb«, ki otroku predstavijo celotno vesolje, otrok gradi razumevanje svoje vloge v svetu, medsebojne povezanosti vsega in pomena kulturne dediščine. Izbrane didaktične dejavnosti otroku omogočajo, da postopno razvija zavest o tem, kdo je, od kod prihaja in kakšna je njegova vloga v družbi. Ključnega pomena pri tem pa je učitelj, ki s spoštovanjem otrokovih potreb in z lastnim zgledom uteleša vrednote, ki jih želi prenesti naprej.

Abstract

The paper examines the importance of holistic child development in shaping his or her national identity, with a focus on ages 6–9 and the Montessori pedagogical approach. Education should be grounded in an understanding of children's developmental characteristics – particularly imagination, curiosity, and the emerging abilities in abstract thinking and logical reasoning. Through cosmic education and the use of "Great stories," which present the universe as an interconnected whole, children develop an understanding of their role in the world, the interdependence of all things and the value of cultural heritage. Carefully selected learning activities enable children to gradually develop an awareness of who they are, where they come from, and what their role in society is. The teacher plays a key role in this process, embodying the values they seek to transmit while responding respectfully to children's needs.

Ključne besede: identiteta, kozmična vzgoja, pedagogika montessori, slovenske pokrajine

Keywords: identity, cosmic education, Montessori pedagogy, Slovenian regions

1 UVOD

V zadnjih letih se vse pogosteje govori o celostnem razvoju otroka. Da bi mu omogočili razvoj v vsej polnosti, je ključnega pomena, da po eni strani razumemo njegovo naravo in razvojne značilnosti, po drugi strani pa nismo osredotočeni le na njegov kognitivni razvoj, ampak enakovredno upoštevamo telesni, čustveni, socialni in duševni razvoj. Če smo v tem procesu uspešni, bo otrok odrasel v zdravega, aktivnega, odgovornega, spoštljivega, ustvarjalnega in ponosnega državljana. Državljana, ki bo vedel, kdo je in od kod prihajajo njegove korenine.

Kako torej z otroki graditi narodno identiteto, kako mu pomagati, da bo vzljubil svojo domovino? Verena Perko pravi: »Izkazalo se je, da ohranjanje kulturne dediščine ni mogoče, če ne prežame našega načina razmišljanja in življenja … Bistvo torej ni kamen (ali materija), temveč spomin, ki ga kamen ohranja in mu omogoča, da postane nosilec dragocenih vsebin, pričevanj in opominjanja« (Perko, 2019).

Torej je naša naloga, ne le da ohranjamo in predajamo spomin, ampak je pomembno, da odrasli to, kar predajamo, tudi živimo. Ali kot večkrat slišimo – zgledi vlečejo. Po drugi strani pa moramo vedeti, kdo je otrok. Kaj v tem trenutku potrebuje? Na kakšen način ga lahko kot učitelj najgloblje nagovorim?

Imam 10 let izkušenj dela z otroki v okolju montessori, ki pokriva starostno obdobje 6–9 let. V nadaljevanju bi vam želela osvetliti malce drugačen vidik, kako otroku pomagati pri izgradnji ljubezni do domovine, narodnega ponosa in narodne identitete. Zavedanje, da je Maria Montessori živela in delovala ravno v času obeh svetovnih vojn, nam lahko pomaga razumeti, kako zelo si je prizadevala za vzgojo za mir. Močno se je zavedala, kako pomembna je identiteta otroka, da bo lahko izgradil samostojno, odgovorno, srečno in predvsem svobodno osebo. V času življenja je veliko potovala in se srečala z različnimi kulturami. Zapustila nam je bogate izkušnje opazovanja, podprta z znanostjo, in predstavila otroka na način, kot ga takrat še niso poznali.

2 OTROK V OBDOBJU 6–9

Učitelji in vzgojitelji se dobro zavedamo, kako pomembno je poznati otroke, s katerimi se v razredu srečujemo. M. Montessori je skozi opazovanja prišla do nekaterih glavnih značilnost »šolskega« otroka.

V tem času so otroci deležni telesnih sprememb. Nimajo več tako otroške podobe, ampak so že bolj podobni odraslim ljudem. Telesne spremembe otrokom omogočajo drugačno vzdržljivost in energijo. Postanejo bolj pustolovski, občutek pa je, da so 'grobi in trpežni'. Uživajo v premagovanju ovir in imajo nov pogum pri soočanju z izzivi (Pollk Lilard, 1996: 44–53).

Sposobni so velikega mentalnega napora in koncentracije. Njihova radovednost je neomejena, pri čemer njen cilj ni zgolj iskanje novih informacij, ampak se z njeno pomočjo oblikuje otrokov razum. Otroci želijo zajeti celotno znanje. V tem času se razvijejo višje možganske funkcije, ki so potrebne za sklepanje. Zato se njihova vprašanja namesto s »Kaj je to?« začnejo s »Kako?« in »Zakaj?«. Sklepanje jim omogoča medsebojno povezovanje dejstev in idej. Otroci počasi prehajajo od konkretnega k abstraktnemu svetu. Začenjajo se zavedati vzrokov in posledic. Ves čas opazujejo delovanje okolja in odnose v njem. V tem času se otrok razvija tudi na moralnem področju. Preko opazovanja okolja se sprašuje, kaj je dobro in kaj ne (prav tam).

Ena od največjih sposobnosti, ki se razvije v tem obdobju, je domišljija. Oblikovanje domišljije temelji na čutnih, realnih izkušnjah. Gre za sposobnost predstavljati si materialne predmete ali resnične izkušnje v njihovi odsotnosti. To pomeni, da v mislih vidimo tisto, česar ne vidimo več, in slišimo tisto, česar ne slišimo več. Te podobe vzamemo in iz njih ustvarimo nove miselne stvaritve. M. Montessori je bila prepričana, da smo pri študiju zgodovine in geografije brez domišljije nemočni. Brez nje otrokom enostavno ne moremo predstaviti vesolja (prav tam).

Da otroku pomagamo razumeti, kdo je, od kod prihaja, moramo upoštevati njegove značilnost. Ker je sposoben abstraktnega mišljenja, sklepanja, ima rad intelektualne izzive, je vztrajen in je potrebno nagovoriti razvijajočo se domišljijo, je M. Montessori otrokom najprej predstavila celotno vesolje z zgodbami (prav tam).

2.1 KOZMIČNA VZGOJA IN VELIKE ZGODBE

M. Montessori je rekla: »Otroku podarimo vizijo celotnega vesolja. Vesolje je impozantna resničnost in odgovor na vsa vprašanja. Skupaj moramo hoditi po tej poti življenja z zavedanjem, da je vse del vesolja in medsebojno povezano. Vsi in vse je povezano v eno samo celoto« (Lilard Pollak, 1996: 54).

Kozmos pomeni prostor kot urejena celota. Otroku želimo podati širši okvir, znotraj katerega lahko potem raziskuje in spoznava posamezna dejstva. Nikakor pa ga ne pustimo samega v kaosu, vendar mu počasi pomagamo razumeti, da ima vsak element narave smisel v ravnotežju vesolja ter sledi zakonom narave.

S pomočjo kozmične vzgoje otrok razvija globalen pogled. Spoznava, da je vsaka stvar po eni strani del vesolja, po drugi strani pa ima tudi kozmično nalogo. Zelo slikovit primer je čebela. Na cvet prileti, ker jo žene nagon za ohranjanje obstoja. Medičino bo odnesla v panj, da nahrani sebe in druge. Po drugi strani pa vzporedno opravlja kozmično nalogo, saj bo rastlino tudi oprašila in se bo na njej razvil plod. Prva naloga je njena potreba, ki jo čuti, oprašitve same pa se pravzaprav niti ne zaveda. Kljub vsemu mala čebela prispeva k popolni harmoniji vesolja (zapiski z izobraževanja montessori v letih 2013–2015).

Kako torej otrokom predstaviti celoten kozmos? Z zgodbami. Zgodbe so v tej starosti ključno orodje, saj jih otroci naravnost obožujejo. V okolju montessori se otrokom v začetku šolskega leta predstavi pet »Velikih zgodb«. To so: Bog brez rok (zgodba o nastanku sveta), Zgodba o prihodu življenja, Človekovi darovi, Zgodba o pisavi in Zgodba o številih.

Prva velika zgodba predstavi stvarjenje Zemlje, druga začetek življenja, tretja osvetli darove, ki jih ljudje prinesejo na Zemljo, četrta in peta zgodba pa predstavita orodja človeške komunikacije – jezika in matematike. Zgodbe podkrepimo z risbami in konkretnimi poskusi, s čimer vnamemo otrokovo domišljijo in mu pomagajo videti nevidno. Njihova radovednost jih spontano vodi v raziskovanje, sposobnost sklepanja pa jim omogoča povezavo posameznih delov v celoto in njihovo razumevanje. Te zgodbe prikazujejo znano resnico o vesolju in napredku človeške civilizacije. Skozi vsako zaporedno veliko zgodbo otroci spoznavajo zakon in red v vesolju. Zgodbe razkrivajo medsebojne odnose, ki veljajo znotraj vesolja. In ravno ta medsebojna povezanost otroke neizmerno privlači. Vesolje ni razdeljeno na predmete ali posamezna področja, ampak deluje kot celota. Prav tako tudi otroški um ni razdeljen na kategorije, ampak deluje kot celotni sistem (Lilard Pollak, 1996: 58, 59).

Globalni pogled na kozmične dogodke otroke preprosto navdušuje. Njih zanima enostavno vse. Zato se moramo odrasli obvarovati tega, da bi otrokom določali, kaj naj jih zanima. Čeprav je njihovo zanimanje sprva usmerjeno le v en sam del, ta del predstavlja pomembno izhodišče intenzivnega raziskovanja, ki pa jih neizbežno vodi do ostalih delov, saj so vsi medsebojno prepleteni. In prepletenost posameznih delov jih ponovno privede do kozmične celote. Otroci se tako na čudovit način učijo enotnosti vesolja. Počasi se začenjajo zavedati, da vesolje, ki se je razvijalo milijone let, temelji na zakonih in redu. Ti zakoni in red ohranjajo vse stvari in bitja v medsebojni povezanosti.

Spoznanje, da so tudi sami del tega, v njih krepi občutek hvaležnosti. Ko uvidijo kozmično delovanje v vesolju, se zavedajo svojega dela odgovornosti v njem. Vse skupaj jim pomaga razumeti, da ima vsak človek svojo kozmično nalogo. Raziskovanje in razumevanje celotnega vesolja ureja njihovo inteligenco, jim daje boljši vpogled v njihovo lastno mesto in nalogo v svetu in spodbuja razvoj njihove ustvarjalne energije (Lillard Pollak, 1996: 75, 76).

3 DEJAVNOSTI

3.1 VELIKE ZGODBE

V začetku šolskega leta otrokom predstavimo velike zgodbe.

Prva zgodba nas popelje v vesolje in nastanek planeta Zemlja. V njej spoznamo ključne elemente fizike. Vsi elementi, ki sestavljajo stvari okoli nas, se držijo nekaterih značilnih zakonitosti. Delci, ki se ohlajajo, se krčijo in postajajo težji, delci, ki se pa segrevajo, se raztezajo, postanejo lažji in se odmaknejo od gravitacijskega središča. Glede na to, kako močno se delci povežejo, nastanejo tri agregatna stanja – trdo, tekoče in plinasto. Na koncu ti delci sestavijo našo Zemljo. Otrok skozi zgodbo pridobiva občutek o neskončnosti vesolja in majhnosti Zemlje. Kljub vsemu je ravno Zemlja naš skupni dom.

V drugi veliki zgodbi se zgodi nekaj novega. Na Zemljo je prišlo življenje. Živa bitja so imela nove zakone – jesti, rasti, izločati in se razmnoževati. Njihova kozmična naloga je bila pripraviti planet na prihod posebnega živega bitja – človeka. Vsako živo bitje je opravljalo svojo nalogo in s tem pomagalo drugim. Otroku pomagamo, da pridobi občutek, da je del širšega okolja, v katerem živi.

Tretja velika zgodba nam predstavi darove, ki jih je človek s svojim obstojem prinesel na Zemljo. Človek je edino bitje, ki ima roke z gibljivim palcem. Z njim je lahko zelo natančno prijemal in izdeloval najrazličnejša orodja, orožja, celo oblačila in nakit. Drugi dar je človekov razum, s katerim je izumljal vedno nove stvari. Poleg tega pa ima tudi ljubeče srce, s katerim ljubi in mu ni vseeno niti za ljudi, ki so blizu, niti za ljudi, ki so daleč stran. Človeka ti darovi naredijo posebnega in drugačnega od ostalih živih bitij. Njegova naloga je, da z darovi spreminja naravo v svoj prid in v prid vsega živega. Tu se skriva tudi vzgoja za mir. Človek je edino bitje, ki ima svobodno voljo, ki mu daje možnost izbire. Z izbiro vpliva nase in na druge. Otrok se pričenja zavedati, da je kot človek odgovoren za okolje, v katerem živimo, ter soodgovoren za sočloveka.

Četrta velika zgodba govori o največji iznajdbi človeštva – komunikaciji s pomočjo znakov (pisava). Zgodba nam govori, kako smo bili medsebojno odvisni pri nastanku pisave in da je pisava odgovor na potrebo človekovega življenja. Vsaka generacija je z uporabo svojih darov dodala svoj košček pri razvoju pisave in vsak košček je bil izredno pomemben. Kozmična naloga jezika je, da preko njega lahko posredujemo ideje in spoznanja. Ko pa jezik zapišemo, dobi vidno podobo in ostane za ljudi, ki jih v tistem trenutku ni tam. Otrok spozna pomembnost pisane besede.

Podobno se zgodi v zadnji, peti veliki zgodbi, kjer otroku pomagamo spoznati drugo največje odkritje – števila. Ne glede na to, kako je bila neka skupnost tehnološko razvita, vsaka je razvila svoj način štetja. Ko je človek v začetku poskušal predstaviti število, je vedno iskal primerjavo v naravnem okolju. Otrok se tu sreča z zgodovino matematičnih znakov, ki so gradniki matematičnega jezika.

3.2 JAZ, DEL VESOLJA

Z otroki izvedemo predstavitev, s pomočjo katere spozna, da je vsak posameznik del vesolja. Namen te dejavnosti je, da otrok dobi občutek, da je vesolje ogromen in neskončen prostor in da je vse, kar poznamo, po eni strani del vesolja, po drugi strani pa je vse sestavljeno iz atomov. Otroku predstavimo, da smo del nečesa velikega. Čeprav smo zelo majhni, smo pomemben del vesolja.

Material, ki ga uporabimo, je 12 škatel, ki jih lahko zložimo eno v drugo. Na vsaki škatli je fotografija. Na prvi, največji, je fotografija vesolja (Rimska cesta), nato si sledijo fotografije našega osončja, planeta Zemlje, kontinenta Evrope, Evropske unije, Slovenije, naselja, ulice, hiše, družine, enega posameznika in atoma. Pripravimo tudi kartončke z napisi za posamezno poimenovanje.

Potek dejavnosti:

- Pogovor vedno pričnemo z nečim, kar otroci že poznajo. »Vesolje predstavlja neskončen prostor, za katerega pravzaprav sploh ne vemo, kako je velik. Na tej sliki je Rimska cesta. Rečemo/povemo, da je Rimska cesta del vesolja.« Pokažem na škatlo, na kateri je narisana Rimska cesta. Pod njo položim kartonček z napisom 'Rimska cesta'.
- Ko odpremo prvo škatlo, se v njej skriva še ena, manjša. Položimo jo zraven prejšnje. Na njej je slika našega osončja. »V osončju je 8 planetov in vsi se vrtijo okoli edine zvezde v tem osončju – Sonca. Povemo, da je osončje del vesolja.« Pod škatlo položim kartonček z napisom 'osončje'.
- Odkrijem pokrov in vzamem naslednjo škatlo s sliko Zemlje. »To je naš planet, na katerem živimo mi. Povemo, da je Zemlja del vesolja.« Položim kartonček z napisom 'Zemlja'.
- Na naslednji škatli imamo sliko Evrope. »Zemlja ima morja in kopno. Na delu, kjer je kontinent Evropa, živimo mi. Povemo, da je Evropa del vesolja.« Položim kartonček z napisom 'Evropa'.
- Naslednja škatla je s sliko Evropske unije. »Na celini so države, ki so povezane. Te države so Evropska unija. Povemo, da je Evropska unija del vesolja.« Položim kartonček z napisom 'Evropska unija'.
- Naslednja škatla ima sliko Slovenije. »Tako pa iz zraka zgleda naša država Slovenija. Povemo, da je Slovenija del vesolja.« Položim kartonček z napisom 'Slovenija'.
- Naslednja škatla ima fotografijo naselja. »Tukaj vidimo veliko hiš. Temu rečemo naselje. Povemo, da je naselje del vesolja.« Položim kartonček z napisom 'naselje'.
- Naslednja škatla ima fotografijo ulice. »V naseljih so ulice. Tudi te ulice so del vesolja.« Položim kartonček z napisom 'ulica'.
- Naslednja škatla ima fotografijo hiše. »Ob ulicah so hiše. Hiše so del vesolja.« Položim kartonček z napisom 'hiša'.
- Naslednja škatla ima fotografijo družine. »V hišah živijo družine. Družine so del vesolja.« Položim kartonček z napisom 'družina'.

- Otroke vprašamo: »Mislite, da je še kaj notri?« Naslednja škatla ima fotografijo otroka. »Res je! Otrok. Vsak otrok je del družine. Lahko si ti ali pa jaz. Vsi smo del vesolja.« Položim kartonček z napisom 'jaz'.
- Ubesedimo ugotovitev: »Pa poglejmo, del česa smo. Smo del vesolja, Rimske ceste, osončja, Zemlje, Evrope, Evropske unije, Slovenije, naselja, ulice, hiše, družine.«
- Pogovor z vprašanji usmerimo naprej: »Mislite, da smo prišli do konca? Se v tej mali škatli še kaj skriva?« Skrivnostno odprem malo škatlo in v njej je še najmanjša škatlica s fotografijo atoma. »Kaj pa je to? Atom! Vsak od nas, vsaka hiša, vsak kos zemlje, celine, planeta, delca v vesolju, vsi smo sestavljeni iz delcev, iz atomov. Smo zelo majhen del vesolja, vendar zelo pomembni.«

Slika 1: Material Jaz, del vesolja (Foto: Petra Prosen)

Možna dela po predstavitvi:

- Otroci škatle ponovno postavijo v ustrezno zaporedje.
- Škatle zložijo v obliki polžka.
- Prerišejo/narišejo sličice, ki so na škatlah.
- Napišejo, del česa so.

Glavni namen tega dela je meditacija ob škatlah.

3.3 ZEMLJEVID SLOVENSKIH POKRAJIN

Otroke smo popeljali od vesolja do naše države Slovenije. Na Zemlji je veliko držav, ampak naša država se imenuje Slovenija.

Namen naslednje predstavitve je, da otroci s pomočjo sestavljanke slovenskih pokrajin spoznajo Slovenijo glede na pestrost površja. Sprva se srečajo le z besediščem posameznih pokrajin, v nadaljevanju pa vsako pokrajino natančneje spoznajo. Z raziskovanjem ugotovijo, kakšna oblačila so v preteklosti izdelovali, kakšna gradnja je bila za določeno pokrajino značilna, s katerimi dejavnostmi so se nekdaj ukvarjali in s kakšnimi danes, katere so značilne jedi itd. Učiteljeva naloga je, da pove ravno prav, kar pomeni toliko, da ima otrok željo po raziskovanju.

Potek dejavnosti:

Z otroki najprej ugotovimo, katere sosednje države ima Slovenija.

Nadaljujemo in vodimo dejavnost: »Slovenija ima zelo pestro površje, zato jo delimo na štiri različne pokrajine. Vsaka od teh pokrajin ima svoje značilnosti in je drugačna od drugih.«

»Pokrajina, v kateri živimo, se imenuje alpski svet.«

Dobro je začeti s pokrajino, v kateri živimo. Vzamem košček sestavljanke iz zemljevida, ga pokažem, ponovno poimenujem in položim ob zemljevid. Na ta način naredim pri vsaki pokrajini.

»Na vzhodu Slovenije se nahaja panonski svet.«

»Na jugu Slovenije je dinarski svet.«

»Najbližje morju je primorski svet.«

Tu zaključimo ali pa nadaljujemo z naslednjimi težavnostnimi stopnjami:

Koščke sestavljanke otrok polaga na nemi zemljevid, ki ga kontrolira s kontrolno karto.

V škatlici imamo zastavice z imeni večjih mest. Vsaka pokrajina ima na mestu, kjer so središča večjih slovenskih mest, luknjico, kamor vstavimo zastavico. Npr.: »Glavno mesto Slovenije je Ljubljana.« Vzamem zastavico z napisom »Ljubljana« in jo vstavim na ustrezno mesto.

Delo po predstavitvi:

- Obrišejo posamezno pokrajino in jo poimenujejo.
- Zapišejo, od kod izvira ime posamezne pokrajine.
- Označijo vsa večja mesta posamezne pokrajine.
- Obrišejo celotno državo z vsemi pokrajinami.

Otroci bodo tudi sami predlagali delo, ki sledi predstavitvi. Pomembno je, da so aktivni in spoznajo imena slovenskih pokrajin. Z materialom lahko naenkrat dela le nekaj otrok, kar pomeni, da morajo ostali počakati. Material je posledično dlje časa v aktivni uporabi. Med seboj se pogovarjajo o tem, kaj so ugotovili.

Pridejo tudi do učitelja in razložijo: »Ali veš, zakaj se reče primorski svet?« »Ker je pri morju!« Ali pa se učitelj zraven čudi ali zastavi kakšno kratko vprašanje: »Hm, kako to, da ima alpski svet takšno ime?« »Hm, kaj pomeni panonski?« »Ali veš, da včasih rečemo tudi dinarsko-kraški svet? Te zanima zakaj?«

Slika 2: Sestavljanka slovenskih pokrajin z zastavicami in kontrolno karto (Foto: Petra Prosen)

3.4 RAZISKOVANJE SLOVENSKIH POKRAJIN

3.4.1 POSAMEZNE POKRAJINE

Naslednja dejavnost nekako logično vodi v raziskovanje posameznih slovenskih pokrajin. Vsako pokrajino predstavimo s pomočjo petih osnovnih potreb človeka (oblačila, hrana, obramba, transport, bivališče), katerim dodamo še geografske in naravne značilnosti. Otroci imajo na razpolago pripravljene kartice s sličicami in kartice s kratko razlago sličice ter napise s posameznimi poimenovanji.

Otroci poskušajo najprej sami razporediti sličice, besedila in poimenovanja. Kontrola napake je definicijska knjižica, v kateri so sličice, besedila in poimenovanja razporejeni v ustreznem vrstnem redu. Ker je gibanje pri procesu pomnjenja izrednega pomena, otroci preverjajo pravilnost postavitve na daljavo, kar pomeni, da definicijsko knjižico postavijo nekaj korakov stran od preproge, kjer delajo. Na poti od preproge do definicijske knjižice si morajo zapomniti sličico, poimenovanje in ključne podatke v besedilu. Če med potjo pozabijo, ponovijo vajo. Na ta način samostojno raziščejo glavne značilnosti posamezne slovenske pokrajine.

Delo po predstavitvi:

- Postavijo material.
- Izdelajo svojo knjižico.
- Izdelajo plakat.
- Predstavijo pokrajino ostalim sošolcem.

Slika 3: Delo učenke s 3-delnimi kartami (Foto: Petra Prosen)

Slika 4: Primer raziskave 1 (Foto: Petra Prosen)

Slika 5: Primer raziskave 2 (Foto: Petra Prosen)

3.4.2 DOLOČENA POTREBA V RAZLIČNIH POKRAJINAH

Otroci radi uporabljajo material na različne načine. Informacije, ki jih pridobijo, medsebojno povezujejo. Če so s prejšnjo dejavnostjo spoznali posamezno slovensko pokrajino, se sedaj sprašujejo, kako so si med seboj podobne oz. različne. Tako se lahko lotijo primerjanja posamezne človekove potrebe v vsaki od pokrajin. Ali pa raziščejo geografske in naravne značilnosti v vseh pokrajinah hkrati.

3.5 MEDPREDMETNO POVEZOVANJE

Znanje, ki so ga otroci pridobili, dodatno krepimo z medpredmetnim povezovanjem.

Pri matematiki, na primer, na podlagi datumov rojstva in smrti izračunavajo starost pomembnih slovenskih osebnosti, kot so France Prešeren, Jože Plečnik, Anton Martin Slomšek, Ivana Kobilca, Jurij Vega itd.

Pri slovenščini s pomočjo SSKJ-ja raziskujejo pomen neznanih besed (kot so kulinarična, dekoracija, dvokapnica, skodle, konstrukcija, zaledje, termalna voda).

Lahko poiščejo podatke o velikosti posamezne pokrajine in jih na različne načine med seboj primerjajo (urejajo pokrajine po velikosti, računajo razlike med posameznimi pokrajinami. Raziščejo lahko število prebivalcev v pokrajini in pridobljene podatke obdelujejo.

Pri glasbi prepevajo ljudske pesmi, značilne za naš prostor, kot so Marko skače, Ob bistrem potoku je mlin in Lepa Anka kolo vodi. Naučili so se tudi dveh belokranjskih ljudskih plesov (Fruške, jabuke, slive in Lepa Anka kolo vodi).

Slika 6: Raziskovanje načina gradnje v vseh pokrajinah (Foto: Petra Prosen)

Poleg tega otroci enkrat na teden kuhajo in imajo priložnost pripraviti značilne jedi. Belokranjska pogača je primerna jed, ki jo lahko pripravijo tudi učenci prve triade. Aktivno sodelujejo tudi pri pripravi proslav ob državnih in kulturnih praznikih. Letos smo Prešernov dan obeležili v svoji učilnici, kjer so otroci s pomočjo učitelja pripravili različne točke za program. Sodeloval je vsak učenec, bodisi z inštrumentom, deklamacijo pesmi ali vodenjem prireditve.

Čeprav je lepo, ko sodeluje celotna šola, je še posebej pomembno, da se otroci naučijo sodelovati na manjših prireditvah in spoznavajo njihov pomen.

4 ZAKLJUČEK

Pri krepitvi narodne identitete v prvi triadi nam je v veliko pomoč poznavanje in razumevanje otrokovih razvojnih značilnosti. V tem času prihajajo v ospredje razvoj domišljije, sposobnost abstraktnega mišljenja in logičnega sklepanja ter velika želja po raziskovanju.

V pedagogiki montessori kozmična vzgoja in velike zgodbe otroku pomagajo razumeti njegovo vlogo v vesolju, povezanost vseh stvari in pomen vsakega posameznika. S tem otrok razvija občutek pripadnosti, odgovornosti in ponosa, kar je temelj za vzgojo ljubezni do domovine in spoštovanja kulturne dediščine.

Z različnimi didaktičnimi dejavnostmi – kot so predstavitve o vesolju, škatle s fotografijami, zemljevid slovenskih pokrajin in raziskovanje pokrajin – otroci spoznavajo svojo okolico, korenine in identiteto na način, ki ustreza njihovemu razvoju.

Ne smemo pa pozabiti, da učitelj otroku poleg spoštovanja njegovih razvojnih značilnosti, njegove radovednosti in notranje motivacije za raziskovanje pri odkrivanju njegove narodne identitete najučinkoviteje pomaga, kadar jo sam živi s svojim zgledom. Na ta način otrok lažje odrašča v zrelo, odgovorno, samozavestno in domoljubno osebo.

5 VIRI IN LITERATURA

Polk Lillard, Paula (1996): *Montessori today:* A Comprehensive Approach to Educate from Birth to Adulthood. New York: Schocken Books.

Perko, Verena (2019): *Dediščina ali volja do spominjanja*. Pridobljeno 21. 8. 2025: https://casnik.si/mesec-kulturne-dediscine/.

CVETOVI IN LISTI:
USTVARJALNI IZRAZ NARODOVEGA DUHA

Cvetovi in bujno listje drevesa so najboljši pokazatelj njegove vitalnosti. Prispevki se ukvarjajo z umetniškim ustvarjanjem, književnostjo in simboli, ki narodovo identiteto ne le izražajo, ampak tudi aktivno oblikujejo.

SLIKAJMO, KIPARIMO IN OBLIKUJMO SVOJO DOMOVINO

LET'S PAINT, SCULPT AND SHAPE OUR HOMELAND

Mojca Šmit (mojca.smit@gcc.si), prof. umetnosti, Gimnazija Celje – Center, Slovenija

Povzetek

Prispevek z naslovom *»Slikajmo, kiparimo in oblikujmo svojo domovino«* povezuje teoretična razmišljanja o domovini in identiteti z izkušnjo likovne delavnice ob dnevu državnosti. Umetnost se predstavi kot sredstvo za izražanje pripadnosti in vrednot skupnosti, pri čemer osrednjo vlogo dobi simbolna moč pokrajine, zgodovine in osebnega doživljanja domovine. Posebej izpostavljen je umetnik Maksim Gaspari, ki je s svojo upodobitvijo slovenskega ljudskega izročila pomembno soustvarjal vizualno podobo narodne identitete. Dijaki so v delavnici skozi različne likovne tehnike (akvarel, akril, glineni relief) izražali svojo interpretacijo domovine, pogosto preko motivov narave, simbolov in osebnih občutij. Prispevek poudarja pomen umetniškega izraza za krepitev narodne zavesti in spodbuja nadaljnje vključevanje tovrstnih praks v izobraževalna in kulturna okolja.

Abstract

The article entitled "Let's paint, sculpt and shape our homeland" combines theoretical reflections on homeland and identity with the experience of an art workshop held on Naational Day. Art is presented as a means of expressing belonging and community values, with the central role given to the symbolic power of landscape, history, and personal experience of the homeland. Special emphasis is placed on the artist Maksim Gaspari, who, through his depictions of Slovenian folk tradition, significantly contributed to shaping the visual image of national identity. In the workshop, students expressed their interpretation of the homeland through various artistic techniques (watercolor, acrylic, clay relief), often drawing on motifs from nature, symbols, and personal feelings. The article highlights the importance of artistic expression for strengthening national consciousness and encourages the continued integration of such practices in educational and cultural environments.

Ključne besede: domovina, identiteta, likovna umetnost, narodna zavest, simbolika

Keywords: homeland, cultural identity, visual arts, national consciousness, Slovenian symbolic expressions

1 UVOD

V času globalizacije in nenehnih sprememb družbene in kulturne krajine ostaja pojem domovine pomembno gonilo narodnega zavedanja in identitete. Domovina povezuje ljudi različnih generacij, združuje zgodovinsko izročilo, kulturne posebnosti ter osebne zgodbe, ki tvorijo občutek pripadnosti. Pri tem igra umetnost neprecenljivo vlogo. Ne le da omogoča estetsko izpolnitev, temveč služi tudi kot sredstvo izražanja bogate simbolike domovine in občutkov pripadnosti ter krepi skupni občutek povezanosti med ljudmi. Namen tega prispevka je združiti teoretična razmišljanja o domovini in identiteti z izkušnjo praktične likovne delavnice, izvedene ob dnevu državnosti. Poudarek je tudi na likovnem opusu Maksima Gasparija, slovenskega slikarja in ilustratorja, ki je pomembno oblikoval vizualno kulturo slovenskega naroda z upodobitvijo podeželskega življenja, ljudskega izročila in narodnih simbolov. Delavnica, vključena v raziskavo, je dijakom omogočila osebno povezovanje s konceptom domovine z uporabo različnih likovnih tehnik in ustvarjalnega izraza. Tako je umetniško delo postalo most med teoretičnim razumevanjem in čustvenim doživljanjem narodnosti.

2 TEORETIČNI DEL

2.1 DOMOVINA KOT SIMBOLNA KATEGORIJA

Pojem domovine presega zgolj ozemeljsko odrejenost; predstavlja kompleksno simbolno mrežo, ki vključuje zgodovinske dogodke, kulturne tradicije ter osebno doživljanje. Domovina je hkrati posameznikova notranja referenca in kolektivna zgodba naroda. V zgodovinskem smislu je vezana na trajno pripadnost določenemu prostoru, ki je skozi stoletja prežet s spomini in dogodki, ki oblikujejo slovensko identiteto. Kulturni simboli domovine obsegajo pokrajino, narodne praznike, zgodovinske osebnosti ter bogato ljudsko izročilo. Pokrajina ni le geografski prostor, temveč nosilec čustvene navezanosti; v Sloveniji jo zaznamujejo Alpe, reke, gozdovi in obala, pri čemer ima vsaka regija svoj simbolni pomen. Narodni prazniki, kot je dan državnosti, krepijo pripadnost skozi rituale in javna obeležja, medtem ko zgodovinske osebnosti s svojimi dejanji in stvaritvami utrjujejo kolektivni spomin. Pomembno vlogo imajo tudi tradicionalna umetnost, pripovedi in ljudska kultura, ki soustvarjajo občutek domačnosti in narodne identitete (Štih idr., 2008).

2.2 SNOVNA IN NESNOVNA DEDIŠČINA, KULTURNA IN ZGODOVINSKA DEDIŠČINA SLOVENSKEGA NARODA

Povezovanje snovne in nesnovne dediščine je ključno za razumevanje kulturne in zgodovinske kontinuitete slovenskega naroda, saj omogoča, da materialne priče preteklosti povežemo z živimi praksami, običaji in vrednotami, ki se prenašajo iz roda v rod. Le skozi to celovitost lahko prepoznamo, kako so se oblikovali naši identitetni vzorci, ter ohranimo zavest o pomenu dediščine za sedanje in prihodnje generacije. Slovenska kulturna dediščina se razkriva kot preplet snovnih in nesnovnih prvin, katerih soobstoj omogoča razumevanje identitetne povezanosti naroda. Nesnovna dediščina – ljudske pesmi, pripovedi, obredi in prazniki – se naravno dopolnjuje s snovno dediščino, ki jo predstavljajo arhitekturni in umetniški spomeniki, sakralni objekti ter bivalna kultura. Skupaj tvorijo temelje kulturne krajine, v kateri se zrcali zgodovinska izkušnja naroda in iz katere črpamo navdih za prihodnost. Nesnovna dediščina zajema duhovne vrednote, znanja, veščine in običaje, ki se prenašajo med generacijami, njeno ohranjanje pa zagotavlja trajnost narodne kulture in utrjuje identitetno povezanost skupnosti skozi zgodovino. Dediščina presega meje preteklosti – je živ izraz naše identitete, ki se nadaljuje v vsakem posamezniku. Nesnovna dediščina se izraža v naravi, običajih, dogodkih, celem spektru kulturnih praks, ki so hkrati sredstva za uresničevanje občutka identitete. Snovna dediščina varuje zgodovinske objekte, umetniške predmete, arhive ter druge materialne oblike, ki so nosilci kulturne vrednosti in pomena. V slovenskem prostoru ima ta dediščina posebno vlogo pri utrjevanju narodne zavesti in identitete. Slovenska kulturna dediščina združuje materialne spomenike in predmete ter nesnovne izraze, kot so pesmi, plesi, obredi in jezik, ki označujejo narodno identiteto (Republika Slovenija, n. d.; Zgodovinska mesta d.o.o., n. d.).

2.3 POMEMBNA OBDOBJA NASTANKA SLOVENSKE DRŽAVE

Karantanija, prva slovanska plemenska kneževina, je nastala v 7. stoletju v vzhodnoalpskem prostoru. Predstavljala je politehnično tvorbo z izrazitim slovanskim jedrom. Na to območje so salzburški misijonarji prinesli krščanstvo, pri čemer imajo posebno mesto Brižinski spomeniki kot najstarejši ohranjeni zapisi v slovenskem jeziku in dragocen dokument evropske kulturne dediščine. V 8. stoletju je knez Borut zaradi nevarnosti avarskih vpadov zaprosil za pomoč Bavarce, kar je povzročilo krepitev frankovskega vpliva in s tem postopno izgubo samostojnosti kneževine (Štih idr., 2008).

Konec srednjega veka in začetek novega sta zaznamovala reformacija in humanizem, ki sta s poudarkom na jeziku, znanju in dostopnosti besedil prinesla novo zavest o človeku in skupnosti. V tem obdobju je izstopal Primož Trubar, utemeljitelj slovenskega knjižnega jezika, čigar izdaja Katekizma in Abecednika leta 1550 je začetek standardizacije slovenskega jezika in oblikovanja narodne identitete. Jurij Dalmatin je s prevodom Svetega pisma sprožil jezikovni in kulturni preporod. Reformacija je omogočila dostop do verskih vsebin v maternem jeziku, humanizem pa je krepil pomen izobraženosti posameznika (Štih idr., 2008).

V 19. stoletju je potekalo širše evropsko gibanje za oblikovanje nacionalne zavesti, pri katerem so pomembno vlogo igrale osebnosti, kot so France Prešeren, Primož Trubar in Anton Martin Slomšek. Zadnji je pomembno prispeval k razvoju slovenskega jezika in izobraževanja ter utrjevanju narodne zavesti v času političnih prizadevanj za avtonomijo (Štih idr., 2008).

Na prelomu 19. in 20. stoletja so Slovenci ustanavljali politične, kulturne in gospodarske institucije, kar je okrepilo politični aktivizem in državljanske kompetence. Med obema svetovnima vojnama je nacionalna zavest doživela okrepitev skozi politično delovanje, kulturno ustvarjanje in odpor proti okupatorjem.

Najpomembnejši prelom v slovenski zgodovini predstavlja proces osamosvajanja v letih 1990–1991, ko je Slovenija tudi formalno postala samostojna država. Plebiscit, sprejem ustave, politični procesi ter desetdnevna vojna so utrdili nacionalno identiteto in suverenost, hkrati pa pokazali, da je bila osamosvojitev močan izraz narodne volje in ne zgolj politična odločitev. Na plebiscitu 23. decembra 1990 je ob izredni volilni udeležbi več kot 88,5 % volivcev glasovalo za samostojno Slovenijo. Le nekaj mesecev pozneje, 25. junija 1991, sta bila sprejeta Temeljna ustavna listina in Deklaracija o neodvisnosti, kar je sprožilo vojaški odziv Jugoslovanske ljudske armade (JLA). Sledil je spopad, ki so ga enote Teritorialne obrambe in policije uspešno odbile v desetdnevni vojni, trajajoči od 27. junija do 7. julija 1991. Podpis Brionske deklaracije 7. julija 1991 je začasno zaustavil spopade in potrdil slovenski nadzor nad lastnim ozemljem. Ko je oktobra istega leta Slovenijo zapustil še zadnji vojak JLA, se je suverenost dokončno uresničila in država je stopila na pot samostojne državnosti. Osamosvojitev je pomenila vrhunec dolgoletnih prizadevanj za slovensko samoodločbo (Gabrič idr., 2008; Dvajset.si, n. d.).

2.4 NACIONALNI SIMBOLI SLOVENIJE: ZASTAVA IN GRB KOT IZRAZ NARODNE IDENTITETE

Proces oblikovanja nacionalnih simbolov Slovenije ob osamosvojitvi leta 1991 je temeljil na zgodovinsko uveljavljenih narodnih znamenjih, ki so imela globoko zakoreninjen pomen v kolektivni zavesti. Projekt izbora državne zastave je tako ohranil belo-modro-rdečo trobojnico kot narodno zastavo, ki je bila v slovenski zgodovini že dolgo časa prepoznana kot identitetni simbol. Z dodanim grbom je zastava dobila novo funkcijo državnosti, kar je bilo pravno potrjeno z odlokom ob razglasitvi amandmaja C k slovenski ustavi 25. junija 1991. Prvič je bila uradno izobešena naslednji dan, 26. junija 1991, na Trgu republike v Ljubljani, kjer je ob proslavi samostojnosti simbolizirala enotnost naroda in zgodovinsko soglasje o pravici do samoodločbe, ki je bilo uveljavljeno tudi v obrambi med osamosvojitveno vojno. Zasnova grba je prav tako rezultat procesa, ki je združeval zgodovinske simbole in sodobno interpretacijo. Posebno mesto ima arhitekt Jože Plečnik, ki je že leta 1934 na Bledu v sklopu Marijinega znamenja oblikoval grb Kraljevine Jugoslavije in na osrednjem ščitu za Slovence upodobil Triglav z nadgrajeno šestkrako zvezdo. To dejanje velja za pomemben prelomni trenutek v vizualnem izražanju slovenske narodne simbolike, saj je Triglav prvič v javnem prostoru nastopil kot prepoznaven emblem slovenskega naroda. Na javnem natečaju za oblikovanje državnega grba Republike Slovenije spomladi 1991 je bil izbran predlog kiparja Marka Pogačnika. Njegova rešitev je združila ključne elemente nacionalne simbolike: Triglav kot osrednji simbol, tri zlate zvezde grofov Celjskih kot zgodovinski znak politične kontinuitete in dve valovnici, ki ponazarjata slovensko vodovje ter morje in reke. Tako je bila oblikovana celostna likovna podoba, ki povezuje zgodovinsko izročilo, naravne značilnosti in kulturno identiteto ter jo je mogoče razumeti kot vizualno uresničitev ideje, ki jo je pesnik France Prešeren umetniško zasnoval v *Krstu pri Savici* (Slovenska heraldika, n. d.; Urad Vlade RS za komuniciranje, 2022).

2.5 UMETNOST KOT SREDSTVO IZPOVEDI NARODNE IDENTITETE

Likovna umetnost predstavlja prostor kompleksnega in večplastnega izraza narodne identitete ter kolektivnih občutij, saj deluje kot vizualna reprezentacija zgodovinskih, kulturnih in simbolnih pomenov. Skozi ikonografske motive in estetske zasnove umetniška dela razkrivajo odnos do domovine, skupnosti in kulturnega izročila. Umetniki, kot je Maksim Gaspari, s svojim opusom vzpostavljajo povezavo med umetnostjo in narodnim izročilom, pri čemer njihova dela razkrivajo ljubezen do domovine ter njeno simbolno dimenzijo –

v podobah, ki vključujejo motive podeželja, ljudske običaje in narodne simbole. Gasparijevo ustvarjanje uteleša načelo »iz naroda – za narod«, saj njegova umetnost ni odmaknjena ali abstraktna, temveč se umešča v okvir vizualne pripovedi o ljudeh in njihovem vsakdanjiku, ki tvorijo temelj slovenske kulturne identitete. Njegov slikarski opus je skozi čas pomembno prispeval k utrjevanju narodne zavesti, saj so se motivi slovenskega podeželja, ki jih je upodobil, zasidrali kot ikonični vizualni izrazi narodne pripadnosti in kolektivnega spomina. Takšno razumevanje umetnosti nas vodi h Gaspariju kot ustvarjalcu, ki je vizualno oblikoval podobo slovenske identitete (Kužnik, 2022).

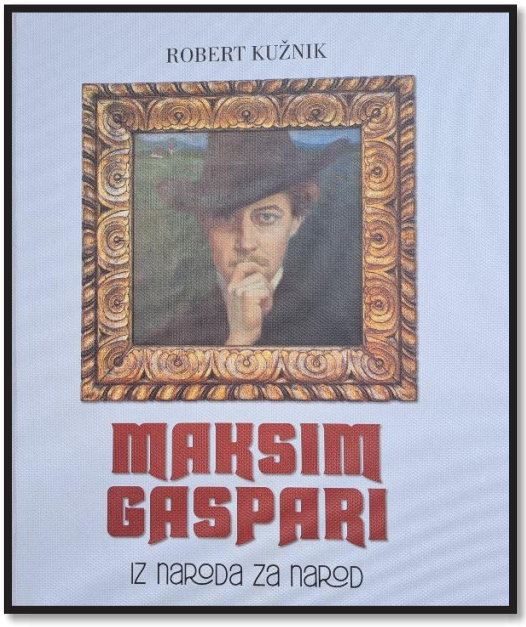

Slika 1: Naslovnica knjige (vir: Robert Kužnik (2022): *Maksim Gaspari*: iz naroda za narod. Cerknica: Studio Zibika)

2.5.1 MAKSIM GASPARI KOT OBLIKOVALEC VIZUALNE PODOBE SLOVENSKE IDENTITETE

Maksim Gaspari (1883–1980) velja za enega najpomembnejših narodnih slikarjev, čigar opus je tesno povezan z idejo domovine in narodne pripadnosti. Njegov preplet umetnosti in narodopisja se kaže v številnih ilustracijah, razglednicah, koledarjih in slikarskih delih, ki so kot del vsakdanjega življenja močno vplivali na množično oblikovanje vizualne kulture Slovencev. Gaspari se je rodil 26. januarja 1883 v Selščku pri Cerknici, umrl pa 14. novembra 1980 v Ljubljani. Najbolj je znan po upodobitvah slovenske ljudske umetnosti, običajev in krajine, njegovo delo pa je zaznamovano s poudarkom na narodnem motivu, ljudski umetnosti in tradicionalni slovenski kulturi. Naslikal je mnogo prizorov, ki prikazujejo kmečke običaje in dela, ki so še danes pomemben del slovenske tradicije. Selščk, njegova rojstna vas, je tesno povezana z umetnikovo zapuščino. Leta 2013 so v Gasparijevo čast vsako hišo opremili z eno izmed njegovih razglednic, kar obiskovalcem omogoča, da si ob sprehodu po vasi predstavljajo, kakšen je bil ta kraj v času umetnikovega življenja. S tem Selščk ohranja bogato kulturno dediščino in povezanost z Gasparijevim ustvarjalnim delom (Kužnik, 2022).

Slika 2: Doprsni kip Maksima Gasparija (vir: Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu). (n. d.). *Maksim Gaspari in njegova kulturna dediščina*. Slovenci.si. Pridobljeno 26. avgusta 2025: https://slovenci.si/maksim-gaspari-in-njegova-kulturna-dediscina/

Slika 3: Vas razglednic – hišne številke, ki krasijo pročelja hiš v Selščku (vir: Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu). (n. d.). *Maksim Gaspari in njegova kulturna dediščina*. Slovenci.si. Pridobljeno 26. avgusta 2025: https://slovenci.si/maksim-gaspari-in-njegova-kulturna-dediscina/

2.5.2 GASPARIJEV SLOG IN OBLIKOVANJE SLOVENSKE VIZUALNE IDENTITETE

Gasparijevo delo je prepoznavno po poudarjenih narodnih motivih, ljudski umetnosti in tradicionalni kulturi. Najbolj znan je po upodobitvah slovenskih običajev, praznikov, kmečkega dela in krajine, ki jih je pogosto idealiziral ter predstavil v romantični, topli podobi. *Kmečka idila* ni naziv ene same slike, temveč prepoznaven motiv v njegovem opusu – domačije, travniki, polja, gore, ljudje v narodnih nošah ter živali pri delu v sončnem, idiličnem vzdušju. Gaspari je bil tudi izredno ploden ilustrator. Ilustriral je številne knjige, revije in voščilnice, posebej priljubljene pa so njegove božične in novoletne podobe. Podobe ljudskih običajev, noš in kmečkega sveta, vtkane v njegova dela, so imele ključno vlogo pri oblikovanju narodne identitete in občutka ponosa med Slovenci. Njegov opus je več kot pol stoletja sooblikoval množični likovni okus Slovencev in utrjeval vizualno narodno identiteto. Gasparijev slog je postal sinonim za slovensko ljudsko razglednico, njegovi motivi pa so še danes prisotni na razglednicah, koledarjih, znamkah in spominskih izdelkih. Svoje motive je razvijal tudi v stiku z etnografsko dediščino z delom v Etnografskem muzeju, kjer je dodatno poglobil svojo ustvarjalno izraznost (Kužnik, 2022).

Slika 4: Gasparijeve razglednice (vir: Studio Zibka). (n. d.). Gasparijeve razglednice. Pridobljeno 26. avgusta 2025: https://www.zibka.si/gasparijeve-razglednice/)

2.5.3 MATI SLOVENIJA IN SIMBOLNA MOČ GASPARIJEVIH PODOB

Eden najsilovitejših simbolov v Gasparijevem opusu je motiv *Mati Slovenija*, ki predstavlja podobo matere kot personifikacije naroda in domovine. Nastal je v času po Majniški deklaraciji (1917), ko je imel še posebej močan domoljuben pomen. Podoba matere v slovenski narodni noši, pogosto ob otroku ali zibelki, simbolizira skrb, zaščito, domačnost in narodno zavest. Gaspari je motiv upodobil v različnih oblikah – kot akvarel, razglednico, ilustracijo – in ga vkomponiral v številna dela. Motiv *Mati Slovenija* je postal likovni simbol naroda, njegove pripadnosti, skrbi za dom in prihodnost. Čeprav ni bil tako množično razširjen kot motiv *kmečke idile*, je v slovenskem likovnem prostoru zelo cenjen in pogosto razstavljen v muzejskih zbirkah, posebej v kontekstu narodopisne in domoljubne tematike. Gasparijeve idealizirane podobe podeželskega sveta, praznikov, običajev in simbolnih likov tako niso le romantičen pogled na preteklost, temveč so postale simbolno jedro slovenske narodne identitete. Njegov opus je presegel umetniško vrednost in postal del množične vizualne kulture, ki še danes krepi občutek narodne pripadnosti in ponosa (Kužnik, 2022).

.

Mati Slovenija

Zgornja slika, ki je delo slovenskega slikarja Maksima Gasparija, je alegorija slovenske kulture. V sredini, sedeč pod mogočno lipo, ki je narodno drevo vseh Slovanov, vidimo lepo mlado ženo v slovenski narodni noši (mati Slovenija), kateri mali dečki in deklice donašajo sadje in cvetlice. Na desni strani lipe vidimo tri važne književne osebnosti, vsi so pesniki: Simon Gregorčič (z očali), Anton Slomšek (v ozadju), mož z brado je Anton Aškerc. Na desni strani lipe vidimo največjega slovenskega pisatelja Ivana Cankarja (s cvetlico v gumbnici), mož z brado za njim je slikar Ivan Grohar, zraven njega pa stoji Ivan Tavčar. 'Sokol' v kroju zaključuje skupino na desni strani. Mož, ki sloneč ob brezi bere knjigo, je največji slovenski pesnik France Prešeren.

Zastor za oder Slovenskega narodnega doma v Clevelendu. Po Gasparijevem originalu je zastor naslikala Shirley Braithwaite. Zgoraj original slika iz leta 1924. Originalna slika se najverjetneje nahaja v prostorih Dramskega društva Ivan Cankar v Clevelandu.

Slika 5: Mati Slovenija (vir: Robert Kužnik (2022): *Maksim Gaspari: Iz naroda za narod*. Cerknica: Studio Zibika)

3 PRAKTIČNI DEL

3.1 IZVEDBA LIKOVNE DELAVNICE KOT IZRAZ NARODNE IDENTITETE

Likovna delavnica je potekala v okviru obveznih izbirnih vsebin za dijake od prvega do tretjega letnika programov gimnazija, umetniška gimnazija in predšolska vzgoja. Njena glavna usmeritev je bila raziskovanje in izražanje doživljanja domovine ter hkrati spodbujanje kulturne in državljanske zavesti. Za izvedbo so bile namenjene štiri šolske ure, kar je omogočilo smiselno povezovanje teoretičnega spoznavanja in praktičnega ustvarjanja.

3.1.1 UVODNI DEL Z MOTIVACIJSKIMI VPRAŠANJI

V uvodnem delu so bili dijaki spodbujeni z motivacijskimi vprašanji, ki so usmerila njihovo pozornost na osebni in družbeni odnos do domovine. Med zastavljenimi vprašanji so bila tudi naslednja:

- Kaj zate osebno pomeni domovina? Kako jo doživljaš?
- Katere naravne ali kulturne značilnosti Slovenije poznaš?

- Kako lahko umetnost izrazi tvojo pripadnost domovini?
- Katere simbole ali motive povezuješ s slovensko identiteto?
- Ali poznaš kakšne ljudske ornamente ali običaje iz svojega kraja? Kako bi jih lahko upodobil/-a v likovni obliki?
- Kateri so pomembni državni prazniki in zgodovinski mejniki?
- Katere zgodovinske osebnosti so s svojim delom pomembno zaznamovale razvoj slovenske kulture, identitete in državnosti?
- Kako te nagovori Gasparijeva slika Mati Slovenija in druge njegove upodobitve ter katero sporočilo prenašajo o slovenski kulturi?
- Kako lahko umetniško ustvarjanje pripomore k boljšemu razumevanju narodne identitete?

Ta vprašanja so predstavljala izhodišče za osebni angažma dijakov, ki so nato z večjo zavestjo in ustvarjalnostjo pristopili k likovnemu delu. Dijaki so odgovarjali z različnimi pogledi. Nekatere osrednje misli so bile: domovina je prostor, kjer se počutijo varno in sprejeto, je zbirališče spominov, tradicij in družinske zgodovine ter prostor pripadnosti skupnosti. Poudarjali so naravne lepote Slovenije, kot so Triglav, Soča, Bled, Bohinj, in bogato ljudsko kulturo s pesmimi, plesi in oblačili. Umetnost so dojemali kot sredstvo izražanja ljubezni do domovine preko simbolov, barv in oblik, ki ohranjajo zgodovino in prenašajo vrednote dalje. Kot ključne simbole slovenske identitete so izpostavili grb s Triglavom, zastavo, lipo in himno. Poznajo tudi ljudske ornamente, kot je klekljana čipka, in ljudske običaje, ki jih vidijo kot navdih za likovni izraz.

Med pomembnimi državnimi prazniki so navedli dan samostojnosti in enotnosti ter dan državnosti, 1. maj, slovenski kulturni praznik, kot tudi zgodovinske mejnike odpora in suverenosti. Zanima jih zgodovinska dediščina, predstavljena skozi pomembne osebnosti, kot so France Prešeren, Primož Trubar, Ivan Cankar, Anton Martin Slomšek, Jakob Aljaž, Ipavci, slovenski športniki in Jože Plečnik, ki so močno zaznamovali slovensko kulturo in identiteto. Gasparijeva slika Mati Slovenija in druge njegove upodobitve dijake nagovarjajo s toplino, nostalgično podobo ljudskega življenja in poudarjanjem pomena narodne kulturne dediščine, ki vzbuja pripadnost in spoštovanje. Umetniško ustvarjanje vidijo kot pomemben način povezanosti osebnih izkušenj z našim skupnim kulturnim izročilom, kar presega besede in omogoča globlji čustveni izraz.

Ugotovitve in razmisleki dijakov so se tako smiselno povezali z likovno prakso, pri kateri so skozi različne tehnike izrazili osebno doživljanje domovine ter skupno pripadnost kulturni dediščini.

3.1.2 PRAKTIČNO DELO V RAZLIČNIH LIKOVNIH TEHNIKAH

Praktični del delavnice je bil izveden v dveh tehnikah:

- *Akvarel v kombinaciji z linerji* je omogočal subtilno prepletanje barv, izražanje svetlobe in ustvarjanje atmosfere, hkrati pa natančno oblikovanje linij in detajlov. Primeren je bil za upodobitev naravnih motivov, državnih simbolov in osebnih občutkov navezanosti na domovino.
- *Oblikovanje reliefov iz gline* je dijakom nudilo taktilno ustvarjalno izkušnjo, pri kateri so upodabljali slovenske ljudske ornamente. Pri tem so se opirali na strokovno literaturo, predvsem na knjigo Jožeta Karlovška *Slovenski ornament*, ki jim je nudila navdih. Delo je zahtevalo natančnost, ustvarjalno razmišljanje in potrpežljivost, s čimer so dijaki razvijali pomembne likovne in osebnostne kompetence.

Organizacija dela je bila zasnovana tako, da je omogočala prilagoditev individualnim zmožnostim dijakov ter hkrati spodbujala skupinsko sodelovanje. Na ta način so se krepile izmenjava idej, medsebojna pomoč in socialne kompetence, obenem pa je vsak dijak oblikoval lasten umetniški izraz.

Slika 6: Skriti obrazi, razkrita dela domovine (Foto: osebni arhiv)

Slika 7: Plastenje domovine, likovna dela dijakov (Foto: osebni arhiv)

Slika 8: Glineni utrinki ljudske krasilne umetnosti, likovna dela dijakov (Foto: osebni arhiv)

3.2 ZAKLJUČNA REFLEKSIJA

Zaključna refleksija je imela pomembno vlogo. Dijaki so predstavili svoja dela, pojasnili izbor motivov in tehnik ter osebno doživljanje povezali z zgodovinskimi in kulturnimi simboli. Hkrati so imeli možnost zgledovanja po umetniku Maksimu Gaspariju. Vzdušje je bilo sproščeno in navdušujoče, dijaki so sami izbrali, kaj bodo upodobili, likovna tehnika akvarela jim je bila všeč, velik izziv pa je predstavljal relief. Veseli in zadovoljni so bili tudi z vso podporo profesorice. Proces ustvarjanja in kasnejši pogovor so pokazali, da likovna ustvarjalnost spodbuja tako čustveno povezanost kot tudi intelektualno razumevanje domovine. Navdušenje in pozitivne povratne informacije potrjujejo učno vrednost umetniškega izraza kot učinkovite metode za krepitev narodne zavesti. Razpravljalni del delavnice je okrepil veščine kritičnega mišljenja, kulturne pismenosti in razumevanja narodne identitete. Celoten ustvarjalni proces je pokazal, da umetnost ne prinaša le lepega doživetja, temveč tudi krepi občutek pripadnosti, spoštovanje kulturne dediščine in spodbuja osebni ustvarjalni izraz.

4 ZAKLJUČEK

Umetnost igra ključno vlogo pri oblikovanju, izraznosti in ohranjanju narodne identitete. Maksim Gaspari kot izreden zastopnik narodnega slikarstva nam pokaže, kako lahko likovni jezik utrjuje pripadnost in ponos. Praktični primer likovne delavnice potrjuje, da je ustvarjanje s slovensko simboliko učinkovit način za poglabljanje narodne zavesti med mladimi. To ne prispeva le k estetskemu razvoju, ampak tudi k državljanski vzgoji in kulturi pripadnosti, kar je ključno v sodobnem izobraževalnem procesu. Z doslednim vključevanjem umetnosti v pedagoško prakso vplivamo na generacije, ki domovino razumejo kot del svoje identitete in jo spoštujejo skozi dediščino ter kulturno raznolikostjo slovenskega naroda.

5 VIRI IN LITERATURA

Knjige in tiskani viri:

Kužnik, Robert (2022); *Maksim Gaspari: Iz naroda za narod*. Cerknica: Studio Zibika.

Spletni viri:

Al. Ma. (2023, 3. oktober). *Deseti brat, dedek Mraz, kmetska svatba*. Ugledna zbirka Gasparijevih razglednic. MMC RTV Slovenija. Pridobljeno 28. avgusta 2025: https://www.rtvslo.si/kultura/razstave/deseti-brat-dedek-mraz-kmetska-svatba-ugledna-zbirka-gasparijevih-razglednic/740743

Čepič, Zdenko (2020): *Pred tem: Nastajanje slovenske državnosti pred samostojno državo*. [PDF]. Pridobljeno 28. avgusta 2025: https://omp.inz.si/zalozba/catalog/download/90/178/1163?inline=1

Dvajset.si. (n. d.). Leto 1991 | 20 let samostojnosti. Pridobljeno 31. avgusta 2025: http://www.dvajset.si/prvih-20/leto-1991/

Gabrič, Aleš; Guštin, Damijan; Prebilič, Vladimir; Prinčič, Jože; Toplak, Cirila; Valič, Andreja (2008): *Osamosvojitev Slovenije*: Priročnik za učitelje osnovnih in srednjih šol [PDF]. Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Pridobljeno 31. avgusta 2025: https://www.zrss.si/projektiess/gradiva/add/Priročnik_Osamosvojitev_Slovenije.pdf

Maksim Gaspari in njegova kulturna dediščina. Slovenci.si. 1. februar 2020. Pridobljeno 28. avgusta 2025: https://slovenci.si/maksim-gaspari-in-njegova-kulturna-dediscina/

Osamosvojitvena vojna. Slovenska vojska. Pridobljeno 28. avgusta 2025: https://www.slovenskavojska.si/o-vojski/zgodovina/osamosvojitvena-vojna/

Republika Slovenija. (n. d.). *Unescove označbe v Sloveniji.* Pridobljeno 28. avgusta 2025: https://www.gov.si/teme/unescove-oznacbe-v-sloveniji/

Slovenska heraldika. (n. d.). *Grboslovje.si*. Pridobljeno 26. avgusta 2025: https://www.grboslovje.si/slovenija.php

Štih, Peter; Simoniti, Vasko; Vodopivec, Peter (2008): *Slovenska zgodovina: družba – politika – kultura* [elektronski vir]. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino: Sistory, 574 strani. Pridobljeno: https://www.sistory.si/cdn/publikacije/1-1000/902/Slovenska-zgodovina-SLO.pdf

Vlada Republike Slovenije. (2020, 26. december). 23. 12. 1990: *Slovenija, moja država*. Pridobljeno 28. avgusta 2025: https://www.gov.si/novice/2020-12-26-26-12-1990-slovenija-moja-drzava/

Vlada Republike Slovenije. (2021, 10. julij). 10. 7. 1991: *Skupščina Republike Slovenije potrdi Brionsko deklaracijo ter ob tem sprejme posebno izjavo*. Pridobljeno 31. avgusta 2025: https://www.gov.si/novice/2021-07-10-10-7-1991-skupscina-republike-slovenije-potrdi-brionsko-deklaracijo-ter-ob-tem-sprejme-posebno-izjavo/

Zgodovinska mesta d.o.o. (n. d.). Svetovna dediščina UNESCO v zgodovinskih mestih. Pridobljeno 28. avgusta 2025: https://www.zgodovinska-mesta.si/blog/unesco-v-zgodovinskih-mestih/

ČAROBNI DAN S SLOVENSKIMI KNJIŽNIMI JUNAKI

A MAGIC DAY WITH SLOVENIAN LITERARY HEROES

Vanja Hočevar (vanja.hocevar@os-marijevere.si), profesorica slovenščine in šolska knjižničarka, Osnovna šola Marije Vere, Kamnik, Slovenija

Povzetek

Na Osnovni šoli Marije Vere že vrsto let izvajamo kulturni dan Čarobni dan s knjigo za učence vseh razredov, ki se izvaja v okviru UNESCO projekta. Vsako leto obravnavamo knjige na določeno temo. Vedno si v sklopu kulturnega dne ogledamo tudi film, risani film ali predstavo, povezano z obravnavano temo ali knjigo.

Leta 2023 smo na šoli izvedli kulturni dan, na katerem smo obravnavali slovenske knjižne junake. V sklopu letega so si učenci ogledali predstavo Drage Potočnjak Vsi junaki zbrani, v kateri je zaigralo 10 učiteljic, ki delujejo v Učiteljski gledališki skupini Verine zvezdice, ki na šoli deluje že od leta 2019. Učenci so se najprej v šoli seznanili oziroma ponovili znanje o slovenskih literarnih junakih, nato pa je v Domu kulture Kamnik sledil ogled enourne predstave Vsi junaki zbrani, v kateri so učiteljice uprizorile dve ekipi najstnikov iz istega razreda, ki se pripravljajo na tekmovanje v kvizu iz poznavanja slovenskega knjižnega izročila. Ker vsak misli le nase, se na odru ves čas pojavljajo prepiri, nesoglasja in neizprosen boj za zmago na kvizu. A na koncu junaki ugotovijo, da zmaga ni vse ter se uprejo sodobnemu izkoriščevalskemu in brezbrižnemu sistemu.

S tem kulturnim dnevom smo zaobjeli kar nekaj področij – učence smo seznanili s slovenskimi knjižnimi junaki in slovenskim ljudskim izročilom, spodbudili smo kritično mišljenje učencev o družbeni odgovornosti, ki ga najdemo v sporočilu gledališke igre, s samim odhodom v kulturni dom pa jih kulturno vzgajamo in navajamo na primerno obnašanje v kulturnih ustanovah.

Abstract

At Marija Vera Primary School, we have been organizing a cultural day called Magic Day with Books for pupils of all grades for many years now, as part of a UNESCO project. Each year, we discuss books on a specific theme. As part of the cultural day, we always watch a film, a cartoon, or a performance related to the theme or book in question.

In 2023, we held a cultural day at school, during which we discussed Slovenian literary heroes. As part of this, the pupils watched a performance of Draga Potočnjak's Vsi junaki zbrani (All Heroes gathered), where 10 teachers who are members of the Verine zvezdice teachers' theater group, which has been active at our school since 2019, took part. The students first learned about or reviewed their knowledge of Slovenian literary heroes at school, and then watched the one-hour play Vsi junaki zbrani at the Kamnik Cultural Center. There the teachers portrayed two teams of teenagers from the same class, preparing for a quiz competition on their knowledge of Slovenian literary heritage. Since everyone is only thinking of themselves, there are constant arguments, disagreements, and a relentless battle for victory in the quiz. But in the end, the heroes realize that winning is not everything, so they rebel against the modern exploitative and a lot of times indifferent system.

This cultural day covered several areas: we introduced the students to Slovenian literary heroes and Slovenian folk traditions, encouraged them to think critically about social responsibility as reflected in the message of the play, and by taking them to the cultural centre, we educated them about culture and taught them how to behave appropriately in cultural institutions.

Ključne besede: aktivno državljanstvo, kulturni dan, kulturno udejstvovanje, slovenska kulturna dediščina, slovenski knjižni junaki

Keywords: active citizenship, cultural day, cultural activities, Slovenian cultural heritage, Slovenian literary heroes

1 UVOD

Na Osnovni šoli Marije Vere že vrsto let izvajamo kulturni dan z naslovom Čarobni dan s knjigo, v okviru katerega obravnavamo teme v okviru UNESCO projekta. Kulturni dan poteka po vertikali, torej v vseh razredih in vsako leto se podrobneje posvetimo posamezni temi. Z učenci obravnavamo književna dela na določeno temo – jih preberemo, se pogovarjamo o njih, jih skupaj kritično ovrednotimo, pogledamo pa si tudi kakšen film, risani film ali predstavo, povezano s knjigo, ki nam da dodatno možnost za pogovor in razumevanje določene tematike. 18. oktobra 2023 smo tako obravnavali slovensko ljudsko slovstvo oziroma slovenske knjižne junake. Naš cilj je bil predvsem, da naši učenci spoznavajo slovensko ljudsko izročilo in s tem našo kulturno dediščino, s čimer razvijajo narodno zavest ter svojo kulturno in narodno identiteto. Učenci priseljenci pa se tako seznanijo s kulturno dediščino države, kamor so se priselili. Drugi cilj je gotovo ta, ki je prav tako zapisan v učnem načrtu pri pouku slovenščine, da učenci spoznajo, doživljajo, razumejo in vrednotijo obravnavane zgodbe (dogajanje, odnosi med osebami in podobno) …

Učenci se s slovenskim ljudskim izročilom najprej seznanijo v šoli, potem pa si v Domu kulture Kamnik ogledajo še predstavo Vsi junaki zbrani, v kateri zaigra deset učiteljic šole, vključenih v Učiteljsko gledališko skupino Verine zvezdice, ki deluje v okviru šole. Le-te zaigrajo najstnike, ki se pripravljajo na televizijski kviz iz poznavanja ljudskega izročila. V samem kvizu morajo biti oblečeni v kostume knjižnih junakov. Z zgodbami le-teh se gledalci predhodno seznanijo v šoli, potem pa jih na podlagi vsebine, zunanjega videza in dogajanja na odru prepoznajo. Na tak način spoznavajo oziroma dodatno utrdijo poznavanje slovenskega ljudskega izročila, kar je zelo pomembno za ohranjanje slovenskih korenin. Pomemben cilj je tudi, da učenci razumejo dramsko dogajanje in odnose med dramskimi osebami ter razvijajo kritično mišljenje o vsebini gledališke predstave, predvsem o delovanju junakov, ter razumejo sporočilo predstave, ki spodbuja k aktivnemu državljanstvu. Pri tem učenci razvijejo kar nekaj temeljnih kompetenc za vseživljenjsko učenje.

2 KULTURNI DAN: VSI JUNAKI ZBRANI

2.1 SLOVENSKI KNJIŽNI JUNAKI SO DEL SLOVENSKE KULTURNE DEDIŠČINE

V sklopu kulturnega dneva smo obravnavali slovenske knjižne junake: Mojco Pokrajculjo, deklico, ki je v svojem lončku prenočila kar nekaj gozdnih živali, Petra Klepca, ki je pridobil moči in se uprl zlobnim pastirjem, pozneje pa še Turkom, Miklovo Zalo, pogumno dekle, ki so jo zasužnjili Turki, Krištofa Lambergarja in Martina Krpana, ki sta premagala sovražnika na Dunaju (Lambergar Pegama, Martin Krpan pa Brdavsa) ter kralja Matjaža, dobrega in pravičnega vladarja, ki pod goro Peco čaka, da mu brada 9-krat zraste okoli mize, da se bo lahko vrnil med slovensko ljudstvo in mu ponovno vladal.

Vsi junaki prihajajo iz ustnega slovstva, razen Martina Krpana, ki ga je v literarnem delu Martin Krpan z Vrha upodobil Fran Levstik. Ta lik je ponarodel in kot pravi Miran Hladnik: »Prav nič težko ni skleniti, da je Martin Krpan nedvomno slovenski nacionalni junak prvega ranga« (Hladnik, 2002, 227–237). Levstik je to povest objavil leta 1858 v Slovenskem glasniku v Celovcu, nato pa je leta 1917 izšel v otroški zbirki z ilustracijami Hinka Smrekarja in od takrat naprej je del mladinske literature. To delo je zaslovelo šele v 20. stoletju, ko so ga pričeli ponovno tiskati, prevajati in uprizarjati na odrskih deskah. Njegov uspeh med Slovenci ni bil instanten, spontan in brez zadržkov, popularnost si je pridobival počasi in po premišljenem načrtu slovenske literarne zgodovine in kulturnih ustvarjalcev (Hladnik, 2002, 227–237).

Tako bi lahko lik Martina Krpana izenačili z junaki iz ustnega slovstva, ki je pomemben del slovenske kulturne dediščine. Janez Bogataj pravi, da ima ustno slovstvo veliko vlogo pri razumevanju in pomenu za današnji in bodoči čas. To področje je razmeroma zelo dobro raziskano in urejeno, predvsem pa gre za dejstvo, da se je že na začetku zanimanja za njihovo zbiranje poudarjal njihov dediščinski element. Ljudska pesem, pripoved, pregovor (tudi glasba in nekoliko pozneje glasbila) so bile pomembne oziroma osrednje sestavine vsega narodnoprebudnega prizadevanja, iskanja narodovega duha v romantičnem obdobju. Meni tudi, da je ustno slovstvo tisto področje dediščine, ki je na najbolj primeren način vključeno v sodobno življenje. Še posebej zato, ker gre za oblike, ki so imele svojo vlogo in pomen v določenih obdobjih zgodovinskega razvoja. V sedanjosti jo predstavljajo razne oblike sodobnega posredovanja tega zgodovinskega spomina. In prav njihovo

razumevanje lahko veliko pripomore k splošnemu razumevanju družbenozgodovinskega razvoja in odvrača zanimanje od raznih romantiziranih, tudi vznesenih predstav o vsem starem, pristnem, dobrem in podobno (Janez Bogataj: Sto srečanj z dediščino na Slovenskem: 356–361).

V preteklosti so si ljudje bolj spontano pripovedovali pripovedke, zgodbe in pesmi. Monika Kropej Telban ugotavlja, da je bilo izročilo o kralju Matjažu na Slovenskem še močno živo v poznih 60. letih 20. stoletja, ko je Matičetov v različnih slovenskih pokrajinah zbral kar obsežno gradivo. Še v 70. letih 20. stoletja je Pavle Merkù v Brezju/Montemaggiore di Taipana posnel pripoved o kralju Matjažu in pastirju in jo objavil v Ljudskem izročilu Slovencev v Italiji. Danes pa pripovedi o kralju Matjažu le redko zaživijo spontano med ljudmi. Otroci zanj izvedo v šoli iz beril in morda doma iz kakšne zbirke ljudskih pravljic in pripovedk (Monika Kropej Telban: Razvojna pot in percepcija izročil o Kralju Matjažu in Petru Klepcu, 2019: 35–59).

V šoli v primeru vseh naštetih junakov podobno ugotavljamo tudi učitelji. Doma ni več pripovedovanja, veliko manj je tudi branja, tudi sami starši veliko manj berejo pravljice svojim otrokom, zato se velikokrat otroci prvič seznanijo s temi knjižnimi junaki šele v osnovni šoli pri pouku, ko jih obravnavamo po učnem načrtu. In še takrat ni nujno, da se jim usidra v spomin. Kot knjižničarka z veseljem za učence pripravljam vsebine iz ljudskega slovstva, zato sem pripravila tudi kamišibaj predstavo o kralju Matjažu. Ko sem imela v knjižnici učence 5. razreda, sem jih v motivacijskem uvodu povprašala, če se spomnijo pripovedi o kralju Matjažu, ki so jo prebrali v 3. razredu. Večina učencev se zgodbe ni spomnila, niti ni vedela povedati, kdo je ta za Slovence zelo pomemben junak, zato je toliko bolj pomembno, da jim ljudsko slovstvo oziroma slovenske knjižne junake predstavimo tudi na nekoliko drugačen način in tako ohranjamo slovenske korenine. Gledališka igra je odličen primer tega. Če pa smo igralke v gledališki igri učiteljice, ki jih učenci srečujejo v razredu, na šolskih hodnikih, na odru pa se naenkrat pred njimi »razgalimo« oziroma nastopimo v popolnoma drugi vlogi, jim lahko še toliko bolj približamo ne le knjižne junake, temveč tudi samo sporočilo predstave.

2.2 POTEK KULTURNEGA DNEVA

Kulturni dan je bil sestavljen iz dveh delov. V prvem delu so se učenci v šoli seznanili z vsemi knjižnimi junaki, ki so nastopali v predstavi. Za učitelje sem kot vodja kulturnega dneva pripravila celotno gradivo s temeljito učno pripravo. Pripravila sem tudi PowerPoint predstavitev, ki je bila učiteljem v veliko pomoč pri predstavljanju snovi. Prebrali so tudi pravljice, jih poslušali v obliki radijskih iger, če so imeli dovolj časa, pa so si ogledali tudi animirani film Martin Krpan. Tako je bil lahko v razredu z učenci kateri koli učitelj ne glede na predmet, ki ga poučuje. V 2. delu so se učenci odpravili peš do Doma kulture Kamnik, kjer so si ogledali predstavo Vsi junaki zbrani.

Predstavo so si ogledali učenci od 3. do 9. razreda, zato so učitelji v 1. in 2. razredu v miru in starosti prilagojeno obravnavali samo snov o knjižnih junakih, namesto ogleda predstave pa so ustvarjali na to temo. Ker je bilo vseh učencev od 3. do 9. razreda preveč, da bi šli vsi naenkrat v dvorano, sem jih razdelila v dve skupini, tako se je ena skupina najprej seznanila s snovjo, nato pa si ogledala predstavo v Domu kulture Kamnik (ta skupina je šla v obe smeri peš), druga skupina pa si je najprej ogledala predstavo, nato pa še natančneje spoznala junake, ki so jih videli v njej (ta skupina je šla v eno smer z vlakom, v drugo pa peš). Naslednji dan smo se z učenci pri pouku slovenščine pogovorili še o njihovi oceni predstave in njenem sporočilu.

Ta predstava, za katero je avtorsko besedilo napisala Draga Potočnjak, je bila uprizorjena že v Slovenskem mladinskem gledališču. Gospa Potočnjak je sredstva, ki bi jih namenili za avtorske pravice, v celoti namenila šolskemu skladu OŠ Marije Vere. V njej smo zaigrale 3 učiteljice slovenščine, 2 učiteljici biologije, 2 učiteljici razrednega pouka, učiteljica kemije, učiteljica matematike in specialna pedagoginja. Učiteljice smo se od oktobra 2022 naprej srečevale enkrat tedensko v šolski knjižnici, kjer smo imele z režiserjem predstave Goranom Završnikom dramske vaje. Sama premiera igre je bila že junija 2023, ko smo izkupiček od prodanih vstopnic namenili šolskemu skladu, 18. oktobra pa smo jo ponovili v sklopu kulturnega dneva za učence. Tako smo nastopajoče učiteljice zaigrale dopoldne dvakrat za učence, popoldne pa smo jo ponovile še za zunanje obiskovalce. Nekaterim učencem je bila predstava tako všeč, da so si jo ogledali kar trikrat. Izkupiček od prodanih vstopnic smo namenili družinam otrok, ki obiskujejo našo šolo, in so bile žrtve avgustovskih poplav tistega leta.

Slika 1: Učiteljska gledališka skupina Šolskega kulturno-umetniškega društva Verine zvezdice (Foto: Franci Brezar)

2.2.1 VSEBINA GLEDALIŠKE IGRE

Predstava Vsi junaki zbrani nastavlja ogledalo današnji družbi, ki je velikokrat naravnana tako, da vsak misli le nase, se ne ozira na druge in skrbi le za svojo korist. V prvem delu igre spoznamo skupino osnovnošolcev, ki se pripravljajo na kviz v poznavanju slovenskega knjižnega izročila in spretnostih. Ker vsak izmed njih misli le nase in na nagrado v primeru zmage (10-dnevne počitnice na Debelem rtiču), se pojavljajo številni prepiri in nesoglasja. Na eni strani je skupina Krpani, v kateri so Zala, Krištof in Martin, na drugi pa Klepci, v kateri tekmujejo Mojca, Peter in France. Slednji je dve leti mlajši od sošolcev, saj je preskočil kar dva razreda. Ko se tako na šolskem igrišču prepirajo in prerivajo, France pade in se udari v glavo. Zaradi pretresa možganov se njegovo celotno znanje pomeša in možnosti za zmago se sedaj izenačijo. V Francetovih zmedenih sanjah, ki že spominjajo na nekakšne blodnje, se prepletajo podobe iz njegovega življenja in knjižni junaki. Ker njegova mati ne more biti tako dolgo odsotna v službi, da bi ga lahko negovala, izgubi službo, kar se zdi Francetu krivično in obsodi kapitalistično družbo.

Slika 2: Francetove sanje, v katerih nastopajo knjižni junaki (Foto: Franci Brezar)

V drugem delu igre junaki nastopijo v televizijskem kvizu, kjer se jim v zadnjem trenutku pridruži tudi France, ki se je nekako uspel pozdraviti. Koncept oddaje je, da se morajo tekmovalci preobleči v kostume junakov. Ko tekmovalci vprašajo, ali se lahko slečejo iz neudobnih kostumov, saj zelo težko tekmujejo na spretnostnem področju, jih režiser osorno zavrne. Otroci ugotovijo, da jih televizijska ekipa samo izkorišča, da bi na njihov račun zaslužila. Spoznajo, da zmaga ni vse v življenju, zato se uprejo komercialni televiziji oziroma sodobnemu izkoriščevalskemu in brezbrižnemu sistemu. Dojamejo, da je bolje, da sodelujejo in delujejo kot skupina, saj lahko le tako kaj dosežejo za skupno dobro.

Slika 3: Televizijski kviz v poznavanju slovenskega knjižnega izročila in spretnostih (Foto: Franci Brezar)

2.2.2 SPOROČILO GLEDALIŠKE IGRE

V spletnem slovarju Fran je v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) zapisano, da je junak nekdo, ki je storil neko izredno pogumno, junaško dejanje, narodni junak pa je zgodovinska oseba, ki se je odlikovala v boju za svoj narod (SSKJ[2], 2014).

Miha Brezovnik je v svojem diplomskem delu zapisal, da naša ljudska epika kljub pogumu slovenskega človeka skorajda ne pozna junaštva, ki bi ga bilo v ljudskem pripovedništvu smiselno pričakovati kot enega izmed glavnih motivov. Ko se omenja junaštvo, so nositelji večinoma tujega izvora, pa vendar mednje sodi tudi slovenski ljudski junak kralj Matjaž. Junaštvo kot izraz kolektivne volje in borbenosti za skupno dobro je v zavesti slovenskega človeka skoraj povsem zbledelo. Zdi se, da so naši junaki bolj pasivni kot aktivni, so podrejeni, v boj se odpravijo na zapoved nekoga drugega. V značilnostih slovenskih ljudskih pesmi se zrcali usoda slovenskega naroda, ki je bil stoletja nesvoboden in nesamostojen, zaradi česar ni mogel razviti svojega potenciala, moči in spretnosti (Brezovnik, 2014: 7).

Tudi France v gledališki igri v svojih blodnjavih sanjah okrca junake, da so delali le zase. Martin Krpan je pridobil dovoljenje za tovorjenje angleške soli, pri cesarju pa se ni nič potegnil za slovenski narod. Podobno je tudi s Krištofom Lambergarjem, ki si je v zahvalo, da je rešil celotno cesarstvo pred Pegamom, pri cesarju izprosil lastništvo za pet gradov, ki so bili tako ali tako že njegovi. Peter Klepec pa sploh nič ni prosil cesarja, čeprav je izgnal Turke iz naših krajev (Potočnjak, 2015). Seveda ni dvoma, da so vsi trije našteti junaki pravi junaki, ki so s svojimi dejanji pomagali tudi drugim, vendar bi lahko naredili še več za svoje sonarodnjake oziroma slovenski narod.

Na drugi strani kralja Matjaža dojemamo kot junaka, ki skrbi za celoten slovenski narod. Najbolj zaslužne za širjenje izročila kralja Matjaža med Slovence so zgodbe o dobrem kralju kot pravičnem kralju, ki se v skrbi za siromake osebno zanima, kako delijo pravico njegovi podrejeni (Brezovnik, 2014: 8). Od njega ljudstvo

pričakuje odrešenje, svobodo, pravični sistem vladanja in boljše življenje (Babič, 2019: 198). V nasprotju z ostalimi junaki, ki imajo fizično moč, so pri kralju Matjažu v ospredju modrost, duševna moč in moč vladarja (Babič, 2018: 193).

France iz gledališke igre v svojih sanjah nagovori tudi kralja Matjaža. Prosi ga, naj se zbudi in pomaga slovenskemu narodu. Pove, da se v šolah učimo, da je kralj Matjaž narodni junak, ki se je s svojo vojsko pred sovražnikom umaknil pod Peco, zbudil pa se bo, ko ga bo slovensko ljudstvo najbolj potrebovalo. France mu zatrdi, da je to sedaj. Njegova mati je izgubila službo, kar pomeni, da bosta lahko živela samo od minimalne socialne podpore, poleg tega se bosta morala preseliti k babici. In to zato, ker so ti požrešni kapitalisti še zlobnejši od najbolj zlobnih graščakov iz pravljic (Potočnjak, 2015).

Takrat se oglasi kralj Matjaž: »Glej, fant, jaz sem tu v Peci za vedno zakopan. Prebuditi moraš ljudi, le oni lahko kaj spremenijo.« Ko mu France pove, da on ne more prebuditi ljudi, saj je le otrok, mu kralj Matjaž odgovori: »Že pojutrišnjem boš odrasel. Ljudje si morate pomagati« (Potočnjak, 2015).

To je tudi sporočilo te igre, da med seboj sodelujemo, si pomagamo, skrbimo drug za drugega. Vse to so tudi značilnosti aktivnega državljanstva. Ni pomembo, koliko smo stari, že kot otroci se učimo, kaj je prav in kaj ni in kako lahko tudi sami vplivamo, da se v družbi kaj spremeni. Na portalu mlad.si je na kratko opisano, kaj pomeni aktivno državljanstvo: »Aktivno državljanstvo ni le politična participacija, udeleževanje volitev, referendumov ali spremljanje političnega dogajanja. Je veliko več kot to, je širše aktivno delovanje vseh državljank in državljanov na različnih javnih družbenih področjih za splošno družbeno korist. Bistvo aktivnega državljanstva je, da imamo možnost sodelovati pri odločanju oziroma vplivanju na odločitve, ki se sprejemajo v demokratičnem družbenem prostoru in pri tem sooblikujemo ter vplivamo na javne teme, ki zadevajo različne ciljne skupine. Aktivno državljanstvo pomeni soustvarjanje družbe in javnih tem na lokalnem, državnem in mednarodnem nivoju. Posledično s tem krepimo demokratično delovanje in zagotavljamo vključenost posameznikov v družbo. Pomembno je, da aktivno državljanstvo temelji na medsebojnem spoštovanju, enakosti, upoštevanju človekovih pravic in demokratičnih vrednotah« (Urad Republike Slovenije za mladino, portal mlad.si).

Glede na to, da potem mladostniki na koncu stopijo skupaj, pozabijo na nagrado ob zmagi, ki si jo sicer zelo želijo, in se uprejo izkoriščevanju komercialne televizije, gre tudi za spodbujanje razvoja aktivnega državljanstva. Za delovanje za širšo skupnost, ne le zase, tako kot je to po legendi počel tudi kralj Matjaž.

Slika 4: Kralj Matjaž Francetu preda krono in plašč ter s tem tudi svojo modrost (Foto: Franci Brezar).

2.3 VEČ KOT LE KULTURNI DAN

Razredniki na razredni stopnji in učiteljice slovenščine smo se dan po kulturnem dnevu z učenci pogovorili o njihovih vtisih glede igre, pri tem smo spodbujali njihovo kritično mišljenje. Učencem je bil celoten dan zelo všeč, dojeli so tudi glavno sporočilo. Najbolj so bili navdušeni nad tem, da so na odru zagledali učiteljice naše šole. Tako so preko sodobne igre in njenih junakov utrjevali oziroma povezovali pridobljeno znanje o knjižnih junakih.

Zanimalo nas je, ali bodo učenci bolj naklonjeni likom, ki jih igrajo njihove učiteljice, ali likom kot takim. Zgodilo se je, da so bili tako navdušeni nad igro, da jim je bilo popolnoma vseeno, kdo uprizarja like, temveč so se zanje odločali glede na njihove karakteristike, kar je bil tudi eden izmed naših ciljev – da razumejo dogajanje in odnose med osebami. To se je jasno videlo med kvizom, ko so učenci zelo doživeto navijali za svoje favorite.

Učence vedno tudi opomnimo, kako morajo biti v kulturnem domu oblečeni in kako se morajo obnašati. Z veseljem opažamo, da se večina učencev drži naših napotkov.

Učenci so tako v sklopu tega kulturnega dneva razvijali kar nekaj temeljnih kompetenc – pismenost, osebno, socialno in učno kompetenco, državljansko kompetenco ter kulturno zavest in izražanje. Pri učencih, ki so prišli iz tujine, pa tudi večjezičnost. Le-ti so spoznali novo okolje in njegovo kulturno dediščino. S tem smo pokrili kar štiri oziroma pet temeljnih kompetenc od osmih.

3 ZAKLJUČEK

Predstava je odlično uspela in gledalci so jo zelo dobro sprejeli, tudi zaradi dobre priprave nanjo. Sicer bi bilo idealno, če bi se s snovjo pred predstavo seznanili vsi učenci in ne le ena skupina, druga pa po predstavi, vendar je to zaradi logistike žal neizvedljivo. Učencem je bila všeč celotna zgodba, v katero smo zapakirali slovensko ljudsko izročilo, poleg tega se je marsikdo v katerem izmed uprizorjenih mladostnikov karakterno našel tudi sam. Še nekaj dni po predstavi so učenci nastopajoče učiteljice ustavljali na šolskih hodnikih in nas pohvalili za igro.

S tem kulturnim dnevom smo dosegli vse cilje, ki smo si jih zastavili. Učencem smo na zanimiv, sodoben in nekoliko drugačen način predstavili slovenske knjižne junake oziroma slovensko ljudsko izročilo v zelo velikem obsegu in jim dokazali, da je lahko kulturna dediščina še kako zanimiva in aktualna ter da je pomembno, da jo cenimo in negujemo. V sklopu tega kulturnega dneva so učenci razvijali kar nekaj temeljnih kompetenc in zagotovo so od tega odnesli veliko več, kot bi sicer pri klasičnem pouku.

4 VIRI IN LITERATURA

Babič, Saša (2019): *Manifestacije moči pri slovenskih folklornih junakih*. V: Božidar Jezernik in Ingrid Slavec Gradišnik (ur.): Močni, modri in dobri: junaki v slovstveni folklori: zbornik (str. 191–203). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. Pridobljeno 22. 8. 2025: https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL/catalog/view/173/269/4464.

Bogataj, Janez (1992): *Sto srečanj z dediščino na Slovenskem*. Ljubljana: Prešernova družba.

Brezovnik, Miha (2014): *Primerjalna analiza Kralja Matjaža v slovenski in madžarski literaturi ter njegova popularizacija v zunajliterarnem življenju.* Diplomsko delo. Ljubljana, str. 7–8.

Hladnik, Miran (2002): *Pa začnimo pri Krpanu*. Sodobnost, letnik 66, št. 2, str. 227–237. Pridobljeno s spletne strani 27. 8. 2025: https://lit.ijs.si/krpan.html.

Kaj je aktivno državljanstvo? Portal mlad.si Urada Republike Slovenije za mladino. Pridobljeno 28. 8. 2025: https://www.mlad.si/kategorija/aktiviraj-se/aktivno-drzavljanstvo/.

Kropej Telban, Monika (2019): *Razvojna pot in percepcija izročil o Kralju Matjažu in Petru Klepcu.* V: Božidar Jezernik in Ingrid Slavec Gradišnik (ur.): Močni, modri in dobri: junaki v slovstveni folklori: zbornik (str. 35–39). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. Pridobljeno 22. 8. 2025: https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL/catalog/download/173/269/4475?inline=1.

Potočnjak, Draga (2015): *Vsi junaki zbrani.* Igra za otoke in mladino (scenarij). Ljubljana: Slovensko mladinsko gledališče.

Poznanovič Jezeršek, Mojca; Cestnik, Mojca; Čuden, Milena idr. (2018): *Učni načrt* (posodobljena izdaja). *Program osnovna šola. Slovenščina*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 22. 8. 2025: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_slovenscina.pdf.

Priporočilo Sveta z dne 22. maja 2018 o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje (2018). Uradni list Evropske unije C189/2018. Pridobljeno 30. 8. 2025: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX%3A32018H0604%2801%29&utm_source=chatgpt.com.

Slovar slovenskega knjižnega jezika, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja (2014). Fran, slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik ZRC SAZU. Pridobljeno 28. 8. 2025: https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=130&View=1&Query=junak.

PRAVLJICE KOT VIR SPODBUJANJA LJUBEZNI DO DOMOVINE

FAIRY TALES AS A SOURCE OF ENCOURAGING LOVE FOR THE HOMELAND

Rosana Kleindienst (rosana.kleindienst@os-fa.si), univ. prof. pedagogike in sociologije, učiteljica dodatne strokovne pomoči, Osnovna šola Frana Albrehta Kamnik, Slovenija

Povzetek

Otrokom je pomembno predstaviti bogato dediščino in modrosti iz davne preteklosti ter jih opolnomočiti za današnji čas. Pri tem nam kot izhodišče lahko služi svet ljudskih pravljic in pripovedk. V prispevku bom predstavila primer dobre prakse, kako lahko učencem v okviru interesne dejavnosti, ob uporabi modrosti slovenskih ljudskih pravljic, ponudimo navdihujoče priložnosti za razvoj vrednot na sproščen, ustvarjalen in izkustven način. Skozi dva primera ljudskih pravljic bosta predstavljena načina, kako lahko odkrivamo čare lokalne dediščine, naravne lepote ter kulturne bisere. Učenci se dejavno vključijo v interpretacijo in lastno ustvarjalno izražanje. Ob tem spoznavajo sebe, svoje moči in razvijajo samozaupanje ter samozavest. Spoznavajo tudi druge in vstopajo v medsebojno sodelovanje. Posredno prebujajo in razvijajo vrline kot so: dobrota, spoštovanje, pravica, povezanost, sodelovanje, zaupanje, odgovornost, iznajdljivost, vedoželjnost in ljubezen s poudarkom na ljubezni do svojega kraja in domovine.

Abstract

It is important to introduce children to the rich heritage and wisdom of the ancient past and empower them for the present. In this context, the rich world of folk tales and fairy tales can serve as a starting point. This paper presents an example of good practice showing how, through extracurricular activities, students can be offered inspiring opportunities to develop values in a relaxed, creative, and experiential way. The magic of local heritage, natural beauty and cultural treasures is illustrated through two folk tales. Students actively engage in interpretation and creative expression. In the process, they discover themselves, their strengths, while developing self-trust and self-confidence. They also learn about others and engage in collaborative interaction. Indirectly, they cultivate virtues such as kindness, respect, justice, connectedness, cooperation, trust, responsibility, resourcefulness, curiosity and love, with a particular emphasis on love for their hometown and homeland.

Ključne besede: ljudske pravljice, vzgoja, vrednote, dediščina, ljubezen do domovine

Keywords: folk tradition and storytelling, education, values, heritage, love for homeland

1 UVOD

Za srečno bivanje in uspešno delovanje v tem svetu je pomembno, kako razmišljamo in ravnamo, kako se odločamo, kakšne odnose imamo, kako komuniciramo ter kakšne so naše osebnostne lastnosti. Vse to je v veliki meri odvisno od vrednot oziroma vrednostnega sistema, ki nas usmerja. Tistemu, kar nam je pomembno, dajemo prednost in nas vodi pri zastavljanju ciljev in pri izbiri načina udejanjanja teh ciljev.

Naloga šole je, da podpre mlade pri harmoničnem individualnem razvoju in njihovem uvajanju v kulturo, ožjo in širšo družbo ter v življenje. Tega namena pa ne moremo doseči samo s poudarjanjem razvoja intelektualnega znanja. Ravno toliko, ali v tem trenutku še bolj, ko se soočamo s krizo vrednot, so pomembne osebnostne lastnosti, vrednote, emocionalne in socialne spretnosti. Tem področjem pa družina, šola in širša družba namenjajo vse manj pozornosti.

Današnji vzgojno-izobraževalni proces je bistveno bolj usmerjen na izobraževalno področje, torej na krepitev intelektualnega znanja. Vzgojni vidik, ki pomeni predvsem prenos in vzpostavitev etičnih načel (Zalokar Divjak, 2000: 120) in ustvarjanje najbolj 'žlahtnega' človeka (Zalokar Divjak, 1998: 152), pa je vse bolj zanemarjen.

Namen prispevka je dati večji poudarek vzgoji, spodbuditi vzgojo temeljnih vrednot za življenje in podpreti oblikovanje zdravih kažipotov v svetu številnih izzivov mladih.

Cilji prispevka so:

- opozoriti na pomembno vlogo vrednot pri vzgoji in razvoju otrok,
- predstaviti načela in načine, ki jih lahko uporabimo pri vzgoji vrednot,
- navdušiti za možnost oblikovanja vrednot skozi bogastvo ljudskih pravljic,
- predstaviti primer dobre prakse spodbujanja ljubezni do domovine s pomočjo ljudskih pravljic.

V prispevku se osredotočam na možnost oblikovanja vrednot skozi pripovedovanje ljudskih pravljic, ki so nosilke modrosti, dediščine naše dežele in vrednot, ki so bile pomembne našim prednikom. Predstavila bom uspešen način spodbujanja vrednot in vrlin, ki je potekal v okviru interesne dejavnosti in je učencem nudil obilo priložnosti za spoznavanje, doživljanje in prakticiranje vrednot na sproščen, ustvarjalen, otrokovi starosti prilagojen način.

2 TEORETIČNI UVOD

2.1 VREDNOTE IN NJIHOV POMEN

Že sama beseda vrednota pove, da gre za nekaj vrednega in dragocenega ter si zasluži pozornost.

Vrednote imajo velik pomen za posameznika in za celotno družbo ter predstavljajo vodila za ravnanje posameznika in skupnosti. Na njihovi osnovi si postavljamo cilje, ki dajejo našemu življenju smisel. Na podlagi vrednot se odločamo, kako bomo določene potrebe zadovoljili (Musek, 1993).

Musek (1993: 72–73) pravi, da so vrednote »posplošena in relativno trajna pojmovanja o ciljih in pojavih, ki jih visoko cenimo, ki se nanašajo na široke kategorije podrejenih objektov in odnosov, ki usmerjajo naše interese in naše vedenje«. Bolj preprosto jih definira kot pojme, ki se nanašajo na stvari in kategorije, ki jih visoko vrednotimo in h katerim si prizadevamo.

Vrednote imajo pomembno motivacijsko moč in vpliv na oblikovanje identitete. Močno spodbujajo celostni razvoj osebnosti. So v našem jedru in pogojujejo naše razmišljanje, odnose z bližnjimi in s širšo družbo, naša dejanja in načine, na katere jih izvajamo.

2.2 OBLIKOVANJE VREDNOT

Glede na velik pomen vrednot je pomembno, da podpremo oblikovanje le-teh. Zalokar Divjak (2001) meni, da je vrednote težko uresničevati, ker se v spremenjenem vrednostnem sistemu sodobnega časa na vrh postavlja potrošniške vrednote. Zaradi tega ljudje več časa posvečajo delu, nakupovanju, potrošnji in zabavi, manj časa pa vrednotam, kot so otrok, partner, zdravje, narava, kultura in osebnostna rast. Krizo vidi v naravnanosti sodobnega človeka, ki nima časa za negovanje in razmišljanje o pravih vrednotah.

Prenos zdravih vrednot na otroka je del vzgoje, ki poteka v družini, šoli in skupnosti. Vrednote pri večini izvirajo iz družinskega okolja in se oblikujejo od rojstva dalje (Duckworth, 2011). Musek (1993) pa omenja, da se predstopnja oblikovanja vrednot začne in nadaljuje v dobi od zgodnjega otroštva do adolescence, ko poteka osnovni razvoj osebnosti. V pravem pomenu besede pa se vrednote oblikujejo v najstniških letih, saj so povezane z zmožnostjo abstraktnega mišljenja.

Nekateri avtorji menijo, da se bo otrok zdravih vrednot naučil sam ali pa zgolj preko zgleda odraslih. Drugi zagovarjajo tudi določeno načrtno in vztrajno delovanje v tej smeri, saj tako pomembnega procesa ne moremo prepustiti naključju. Zdi se jim pomembno zagotoviti pravočasne vzgojne spodbude za oblikovanje odnosa do vrednot.

2.3 VZGOJA ZA VREDNOTE V ŠOLI

Šinkovec (Priporočila, 2008) meni, da je vzgoja za vrednote kompleksen proces, zato naj bi bili poleg zgleda, ki je ključen, potrebni tudi drugi vidiki vzgoje.

Navaja pet ravni:

- kognitivna, kjer naj učenci spoznavajo vrednote,
- doživljajska, ko učenci skozi izkušnjo doživijo določeno vrednoto in posledice svojega ravnanja ali ravnanja drugih,
- motivacijska, ko vrednote začno dejavno vplivati na odločitve in delovanje učencev,
- odnosi, skozi katere začutimo in sprejemamo vrednote, zato je pomembno, kakšni so,
- metodična raven, ki vključuje različne oblike in metode dela, priložnosti in situacije za razvijanje vrednot (Šinkovec, 2008).

Pri podaji vrednot je dobro, da upoštevamo celovit pristop, ki se kaže tudi pri uporabi metod, ki nagovarjajo kognitivni, čustveni in akcijski nivo (Marentič Požarnik, 2000). Tako otrok spozna, čuti in na podlagi lastne odločitve tudi deluje v skladu z vrednotami.

Vrednote je potrebno spoznati, se jim znati približati in jih ponotranjiti. Ne moremo se jih enostavno naučiti samo skozi razumsko razlago, saj spadajo v t. i. duhovno dimenzijo človekove notranjosti (Zalokar Divjak, 2000: 12–14).

O pomembnosti učenja vrednot v šoli govori tudi Duckworth (2011), ravnateljica osnovne šole v Ledbury Herefordshireu. Meni, da se otrok vrednot nauči le skozi pristne medčloveške odnose. Zato je pomembno, da mlade učimo spretnosti medčloveških odnosov, da jim nudimo učna okolja in situacije, v okviru katerih učencem pomagamo pri razumevanju, osmišljanju in utelešanju vrednot, ki jih bodo potrebovali v življenju. V svoji knjigi Mala knjiga vrednot predstavi 22 vrednot in pove, kako jih na enostaven in izvedljiv način vpeljati v razred, šolo, skupnost. Pri pouku lahko jemljemo vrednote kot same po sebi umevne in jim ne namenjamo posebne pozornosti. Avtorica je učenje vrednot vpeljala kot osrednjo temo na svoji osnovni šoli. Ta znanja so pomagala učencem bolje spoznati sebe in razumeti druge ljudi ter omogočila, da lahko v svet stopajo kot pozornejši in spretnejši državljani. Ob prakticiranju vrednot je opazila spremembe v medsebojnih odnosih in celotni klimi v razredu in v šoli.

Ustvarjanje spodbudnega učnega okolja je eno od orodij, ki nas podpre pri učenju vrednot v šoli. Učno okolje pa ne vključuje le fizični prostor, temveč tudi občutenje in odnose. Če vzpostavimo ozračje zaupanja, radosti in lepote, se bodo učenci sprostili ter se počutili dobro in cenjene. Ustvarimo lahko posebne kotičke, kjer bodo lahko v miru razmišljali ali pa sodelovali v dvoje ali v mali skupinici. Lahko gremo v naravo.

Priložnosti za vzgojo vrednot v šoli je veliko, na primer:

- ustvarjanje šolske klime, medosebnih odnosov, ki temeljijo in odražajo določene vrednote,
- podane so lahko v okviru pouka, različnih projektov, natečajev, interesnih dejavnosti, taborov, praznovanj ali v okviru različnih oblik sodelovanja z okoljem,
- veliko vlogo pri vsem tem pa ima zgled in odnos učiteljev do vrednot.

2.4 VLOGA IN POMEN PRAVLJIC PRI VZGOJI OTROK

Pravljice imajo veliko moč in bogatijo otrokovo notranje življenje. Vplivajo na celostni razvoj, ki zajema kognitivno, čustveno, socialno, moralno področje in oblikovanje osebnosti.

»Pravljice in pripovedke niso zgolj kratkočasno berivo za otroke in za premagovanje dolgčasa odraslim, kadar varujejo male, ampak skrivajo v sebi globoka spoznanja preteklih rodov, le da smo izgubili ključ za njihovo umevanje« (Stanonik, 1995).

Pravljice odstirajo duhovni svet, ki je poleg fizičnega sveta prav tako pomemben, če ne najpomembnejši, saj od tam izvira vse. Ljoba Jenče (2006: 18) vidi pravljice kot srčiko duhovnega izročila, ki nosijo sporočila o skrivnostih življenja. Pri poslušanju pravljic se dotaknemo čudežnega, ki odseva zakone večnosti in ne časa.

Steiner (1908) meni, da so pravljice zelo pomemben del šolskega kurikuluma, saj lahko izrazijo oz. nosijo tisto, česar mi zaradi razvoja človeštva nismo več sposobni videti. Dajejo nam slike duhovnih sil, ki so večne – in še vedno pomembne. Pravi, da pravljice podajajo možnost za spoznavanje realnosti duhovnega sveta in da naša duša potrebuje pravljice tako kot naše telo hrano.

Pravljice predstavljajo eno pomembnejših vzgojnih sredstev, skozi katere lahko razvijajo občutek za etiko in moralo. Zalokar Divjak (1998: 68) vzgojni pomen pravljice utemeljuje z njihovo sporočilnostjo. V pravljicah se

na simbolni ravni odvija boj med dobrim in zlim. Na koncu dobro vedno zmaga. Otrok se identificira s pravljičnimi junaki, s katerimi doživlja različne preizkušnje. Pravljice sporočajo, kaj človek sme in česa ne sme, kaj zna in kaj zmore. Pravljice jim tako pomagajo razumeti kompleksne čustvene in moralne dileme, omogočijo jim, da ob zgodbah varno raziskujejo lastna čustva in razumejo posledice različnih odločitev. Naučijo jih odločati po svoji presoji in premisleku, kar je ključnega pomena za njihov emocionalni in socialni razvoj. Spodbujajo pa seveda tudi jezikovni razvoj otrok in ljubezen do branja.

2.4.1 LJUDSKE PRAVLJICE KOT VIR MODROSTI IN TEMELJNIH VREDNOT

Med vrednotami in pravljicami obstaja posebna vez**.** Ljudske pravljice kot zakladnice modrosti že tisočletja krepijo zavedanje in kažejo pot k temeljnim vrednotam, k tem, kar je 'prav'. Otrok s pravljicami spozna smisel osebne naravnanosti in vrednot, kot so: ljubezen, pravica, dobrota, nesebičnost, pogum, delavnost, prizadevnost, vztrajnost, modrost, poštenost, resnicoljubnost, iskrenost, obvladovanje samega sebe.

Otrokom do osmega, devetega leta, ki so še v pravljičnem obdobju zavesti, še ne moremo razumsko razlagati, kaj je posamična vrednota, lahko pa jim to posredujemo na njim razumljiv način – s pravljicami. Le-te z izredno čistostjo in enostavnostjo neotipljivi in nevidni svet prenašajo v podobe, v vidni, predstavni svet s simbolno govorico.

Ob prepletanju resničnosti in čudežnosti pravljica nevsiljivo prinaša moralno-etična sporočila, ki jih otrok upošteva toliko, kolikor jih na določeni stopnji razvoja zmore razumeti.

Pravljica nikoli ne zapoveduje, temveč prepušča vse odločitve nam, ničesar ne vsiljuje, samo daje. Prav zaradi tega ne deluje vsiljivo ali prisiljeno in nikoli »moralizatorsko«. Pravljica ima veliko moč pri postavljanju temeljev moralnosti in jo utrjuje tam, kjer številni opomini ne pomagajo (Streit, 2015).

Pravljica ni čudežna rešitev za razvoj otroka in s sabo ne prinaša vseh odgovorov na življenjska vprašanja, vendar pa otroku pomembno pomaga pri odraščanju in orientaciji med vrednotami v življenju.

2.4.2 SLOVENSKE LJUDSKE PRAVLJICE – VIR STIKA S KORENINAMI SLOVENSKEGA NARODA

Slovenske ljudske pravljice so izreden vir modrosti. Oblikovale so slovensko kulturno identiteto in bogato kulturno dediščino, ki se prenaša iz roda v rod. Mlajšim generacijam ponujajo vpogled v življenje naših prednikov, v miselnost in vrednote, ki so oblikovale slovenski narod. Skozi njih se ohranja dediščina slovenskega naroda, stik z našimi koreninami in bogastvo slovenskega jezika.

Slovenske ljudske pravljice so polne moralnih naukov, ki so še danes ključni za vzgojo in oblikovanje vrednot. Z njimi mlade lahko podpremo pri ustvarjanju moralnih kompasov pri soočanju z izzivi življenja. Pravljice učijo o pomembnosti poguma, pravičnosti, zvestobe in poštenosti. Glavni junaki s svojimi dejanji kažejo, kako pomembno je, da se držimo svojih načel in branimo to, kar je prav, četudi v težkih okoliščinah.

Pripovedovanje in branje iz zakladnice slovenskih ljudskih pravljic tako lahko pomembno podpre spoznavanje identitete slovenskega naroda, kulturne dediščine in spodbujanje ljubezni do domovine ter do svojega naroda. K spodbujanju ljubezni in spoštovanja do domačega kraja pa pripomorejo zbrane pravljice in pripovedke z območja domačega kraja. Zbirke številnih zbranih gradiv ljudskega izročila tako iz lokalnih območij kot iz celotne domovine ponujajo vreden vir izobraževanja in vzgoje za vrednote.

2.4.3 DOMOLJUBJE V PRAVLJICAH IN PRIPOVEDKAH

Ljubezen je po mnenju večine tista sila, ki najbolj osmisli naše bivanje. Ljubezen nas obvezuje, da skrbimo zase, postajamo vedno boljši posamezniki in skrbimo za svoje dobre odločitve, ki bodo sejale čim več dobrih dejanj tudi okoli nas. Ljubezen se lahko izraža kot ljubezen do sebe, do drugih ljudi, do drugih bitij, do svojega rodnega kraja, do domovine.

Domoljubje je ena izmed pomembnih vrednot, ki v sebi nosi več razsežnosti. Dom je tam, kjer smo doma, kjer smo sprejeti, varni, kjer se lahko izrazimo. V najožjem pomenu je to prostor našega bivanja. Od domačega

kraja, pokrajine, svoje rodne domovine, Evrope, planeta Zemlje pa pridemo do najširše razsežnosti našega doma – do večnosti duhovnega sveta.

Ljubezen do domovine se kot ena izmed univerzalnih vrednot kaže v izražanju človekove ljubezni do dežele, v kateri se je rodil, do lastne zemlje, do narave. Pokaže se skozi ponos, pripadnost svoji deželi in negovanje maternega jezika ter kulturne dediščine.

Ljubezni do domovine otrokom ne moremo zaukazati in enostavno naučiti. Lahko jim ponudimo svoj zgled in ustvarimo spodbudno okolje. Pri tem imajo zagotovo posebno mesto slovenske pravljice, pripovedke, legende, ki nudijo neizčrpen vir za razvijanje ljubezni do domovine, občutka pripadnosti svojemu narodu in državi ter krepitev spoštovanja naravne in kulturne dediščine domačega kraja in Slovenije.

Martin Krpan je na primer simbol slovenskega ljudskega junaka, ki se s svojo močjo in iznajdljivostjo postavi po robu nasprotnikom, ki ogrožajo njegov dom in domovino. Kralj Matjaž pa prikaže pravičnega in modrega kralja, ki se bori za pravico in blaginjo svojega ljudstva.

Pravljice in pripovedke prenašajo mnogotera sporočila, na primer o pomenu spoštovanja narave, dediščine, o pomembnosti medsebojne pomoči in solidarnosti. Vsa ta sporočila pa vplivajo na oblikovanje narodne zavesti in oblikovanje ter spodbujanje vrednot, ki so pomembne za gradnjo močne in povezane skupnosti slovenskega naroda.

2.5 PRIMER DOBRE PRAKSE: SPODBUJANJE LJUBEZNI DO DOMOVINE IN DRUGIH VREDNOT SKOZI LJUDSKE PRAVLJICE V OKVIRU INTERESNE DEJAVNOSTI

2.5.1 IZHODIŠČE

Kot mentorica interesnih dejavnosti v Osnovni šoli Frana Albrehta Kamnik sem učencem od 1. do 5. razreda ponudila spodbudno učno okolje za razvoj jezikovno-govornih, čustvenih in socialnih kompetenc, kjer so imeli priložnosti za bogatenje slovenskega jezika, spoznavanje sebe in okolice ter se urili v medsebojnem sodelovanju.

Približala sem jim bogato naravno in kulturno dediščino domačega kraja, lepoto slovenskega jezika in vrednote naših prednikov. Ob tem so razvijali tudi odnos do temeljnih vrednot s poudarkom na ljubezni do domovine ter razvijali vrline, ki so jih bogatile in podprle pri reševanju vsakodnevnih izzivov.

2.5.2 VSEBINA

Naš glavni vir, iz katerega smo črpali navdih, je bil svet slovenskih ljudskih pravljic. Poseben poudarek smo namenili pravljicam in pripovedkam s kamniškega območja, s katerimi smo želeli učencem približati naravne lepote in kulturne zaklade domačega kraja. V knjigi Veronika z Malega gradu so knjižničarke kamniške knjižice zbrale in uredile pravljice in pripovedke s kamniškega območja, ki so se pripovedovale in ohranjale predvsem z ustnim izročilom.

2.5.3 OBLIKE IN METODE DELA

Delo je skozi celo šolsko leto potekalo v okviru dveh interesnih dejavnosti, in sicer:

- Zgodbe v besedi, barvi in obliki, ki je bila namenjena učencem od 1. do 3. razreda, in
- Ko beseda oživi …, ki je bila namenjena učencem od 3. do 5. razreda.

Metode so bile raznolike in so vključevale: pripovedovanje in poslušanje pravljic, branje, dramatizacijo zgodb, likovno ustvarjanje, tvorjenje zgodb, ogled lutkovnih in kamišibaj predstav, pogovore, obisk lokalne knjižnice, interaktivne vaje.

Oblike dela so vključevale individualno delo, delo v paru in delo v skupinah.

Nekatere oblike dela so se odvijale tudi v naravi (slika 1).

Slika 1: Skupinsko pripovedovanje zgodbe v naravi s samostojno ustvarjenimi pripomočki
(Foto: Rosana Kleindienst)

2.5.4 POTEK

Pri oblikovanju poteka sem upoštevala vključevanje kognitivne, doživljajsko-čutne in akcijske ravni. Na srečanju so učenci spoznali pravljico, se seznanili z življenjem in vrednotami prednikov, to v veliki meri ponotranjili in jih v drugem delu doživeto vtkali v lastne ustvarjalne aktivnosti.

Prvi primer

Naš vir je slovenska ljudska pravljica O treh sinovih (Podbrežnik Vukmir idr., 2009: 62).

Pravljica nudi priložnosti za razvoj odnosa do naravne dediščine, svojega kraja in domovine.

Trajanje: dve pedagoški uri

Udeleženci: učenci od 1. do 3. razreda

Potek:

- Učenci prisluhnejo pripovedovanju slovenske ljudske pravljice O treh sinovih.

Oče išče sina, kateremu bo predal posest. Da pa se bo pravilno odločil, vsakemu zastavi enako vprašanje. Kmetijo in gozdove prepusti najmlajšemu sinu, ki je izkazal spoštljiv in ljubeč odnos do dediščine.

- Po kratkem premoru, ko se jim slike pravljice usedejo, sledi pogovor z izhodiščnim vprašanjem: »Kaj bi ti naredil, če bi bile smreke tvoje?«

Pogovor zapeljemo k doživljanju lepote in odnosu do nečesa, kar nam je vredno.

Učence spodbudimo, da poiščejo lepote, ki jih zaznavajo v svojem domačem kraju.

- Sledi likovno izražanje z barvami in oblikami na temo: Lepota narave, ki jo vidim okoli sebe.
- Izziv: učenec si izbere aktivnost, s katero bo prenesel lepoto v svoj dom.

Pridobitve: spoznanja, doživetja, delovanja:

- Otroci oblikujejo lasten odnos do narave, naravne dediščine in poseganja v prostor.
- Odkrivajo in se vživljajo v pomen lepote.
- Doživljajo sočutje, odgovornost, ljubezen do dreves, narave.
- Na konkretnem primeru se učijo razumevanja posledic.
- Učenci prepoznavajo naravne lepote v svoji okolici.
- Učence spodbudi k iskanju načinov, kako lahko čuvajo naravne lepote. To prikažejo tudi v spontani skupinski igri (slika 2).

Slika 2: Skupinska igra s poudarkom na odnosu do narave (Foto: Rosana Kleindienst)

- Učence nagovarja sporočilo: *Ljubim naravo, svoj kraj, deželo, domovino, ker je tako lepa. To lepoto je vredno ohranjati, negovati, zaščititi.*

Drugi primer

Za izhodiščni vir smo uporabili slovensko ljudsko pravljico Zlata orehova vejica (Podbrežnik Vukmir in Jovanović, 2023: 101,102).

Godci so se s pesmijo poklonili nekdanjim prebivalcem graščine. Bitje se jim zahvali z orehovo vejico. Samo eden izmed godcev je shranil vejico v žep in jo odnesel svojim otrokom ter tako pokazal svojo hvaležnost do prejetega, na prvi pogled majhnega daru.

Pravljica nudi priložnosti za oblikovanje odnosa do kulturne dediščine in zapuščine prednikov. Otroke nagovarja, da tudi sami zavzamejo odnos do dediščine, starih izročil in do podarjenega. Nudi jim spodbudo za razvoj spoštovanja, hvaležnosti, negovanja in ohranjanja dediščine.

Trajanje: dvakrat po dve pedagoški uri

Udeleženci: učenci od 3. do 5. razreda

Potek:

- Učenci si ogledajo kamišibaj predstavo ljudske pravljice Zlata orehova vejica, ki jo odigra mentorica.
- Sledi pogovor o hvaležnosti in našem odnosu do dediščine.
- Učenci rišejo in zapišejo misli hvaležnosti za starostnike v DSO Kamnik. (Te jim decembra tudi predamo.)
- Odkrivamo kulturno dediščino našega kraja. V skrinjo zakladov vsak učenec zapiše po tri primere. Vse zbrane bisere predstavimo.
- Iščemo možne načine, kako lahko ohranjamo zaklade prednikov.
- Učenci v malih skupinah ustvarjajo zgodbe z naslovom Zakladi naših prednikov in jih na koncu tudi predstavijo drug drugemu (slika 3 in 4).

Slika 3: Kamišibaj, predstava z dodanimi ročno izdelanimi lutkami (Foto: Rosana Kleindienst)

Slika 4: Predstava z ročno izdelanimi namiznimi lutkami (Foto: Rosana Kleindienst)

Pridobitve: spoznanja, doživetja, delovanja:

- Učenci spoznavajo kulturno dediščino domačega kraja.
- Učijo se razumevanja posledic različnih ravnanj.
- Razvijajo odnos do kulturne dediščine in krepijo zavedanje pomena odgovornega, spoštljivega odnosa do nje.
- Doživljajo pozitivna čustva do prednikov, svojega kraja in domovine.
- Krepijo hvaležnost, ponos in ljubezen do prednikov ter domovine.
- Iščejo in prakticirajo načine ohranjanja kulturne dediščine.

Učence nagovarja sporočilo: *Spoštujmo dediščino prednikov. Ponosni smo nanjo. S hvaležnostjo jo odkrivamo in ohranjamo.*

2.5.5 UGOTOVITVE IN SPOZNANJA

Tako zasnovana interesna dejavnost je imela na učence močan pozitiven vpliv.

- Spoznali so, kako so živeli včasih, kako so razmišljali in kaj jim je bilo vredno/pomembno.
- Ob poslušanju, pripovedovanju in dramatizaciji pravljic so doživljali lepoto slovenskega jezika.
- Navdušili so se za branje, odkrivanje lepot v domačem kraju in okolici. V to so pritegnili tudi svoje starše.
- Pridobili so senzibilnost za občutenje sebe, drugega, skupine, narave, domovine.
- Ozavestili so odnos do naravne in kulturne dediščine domačega območja in pripadnost kraju.
- Razvijali so ustvarjalnost in domišljijo. Prav vsi so sodelovali pri snovanju in predstavitvi svojih zgodb.
- Prakticirali so vrline harmoničnega sodelovanja in medsebojne povezanosti.
- Prebujali in krepili so vrline, ki so pomembne za življenje: dobroto, spoštovanje, hvaležnost, pravičnost, povezanost, ljubezen, zaupanje, odgovornost, iznajdljivost, vedoželjnost, ustvarjalnost.

3 ZAKLJUČEK

Uporaba pravljic kot vira spodbujanja ljubezni do domovine in drugih vrednot, se je izkazala za več kot uspešno in dobrodošlo. Učenci so zelo radi poslušali pravljice. Iz njih so črpali zglede, sporočila in številne navdihe za ustvarjalno izražanje ter razvoj vrlin. Delo je potekalo v sproščenem, ustvarjalnem vzdušju. Oblika dela v okviru interesne dejavnosti ima določene prednosti, saj v njej sodelujejo učenci, ki so motivirani za delo. Pri vsebinah smo lahko bolj fleksibilni in prilagodljivi glede na interes in dinamiko skupine. Metode dela so prožne in vključujejo pestre aktivne oblike, v katerih smo vsi udeleženci tudi ustvarjalci. Učiteljeva prevladujoča vloga je vloga usmerjevalca in svetovalca.

Če želimo, da mladi spoštujejo svojo domovino, ohranjajo bogastvo prednikov ter hkrati ustvarjajo nove zaklade za naslednje rodove, moramo tem področjem nameniti pozornost, čas in ustvariti spodbudno učno okolje. Ponudimo mladim številne priložnosti, da ponotranjijo vrline spoštovanja, odgovornosti, ljubezni, strpnosti, saj se bodo odražale v njihovih odnosih do sebe, drugih, svoje domovine, sveta, življenja. Pri tem se lahko opremo na bogato dediščino slovenskih ljudskih pravljic in pripovedk, ki nosijo globoka spoznanja univerzalnih modrosti. Ponudimo otrokom veliko dobrih pravljic, zgodb in zgledov. Ponudimo jih lahko pri pouku vseh predmetov, v okviru kulturnega dne, ekskurzije, kot iztočnico na uri oddelčne skupnosti, natečaja ali pa interesne dejavnosti. Dajmo jim dovolj možnosti, da se bodo čudili pravljičnim sadovom.

4 VIRI IN LITERATURA

Duckworth, Julie (2011): *Mala knjiga vrednot*. Ljubljana: Založba Karantanija.

Jenče, Ljoba (2006) v Jenče, Ljoba (ur.): *Sedi k meni, povem ti eno pravljico*: za ohranjanje slovenskega izročila: zbornik prvega simpozija pravljičarjev: priročnik pripovedovanja pravljic. Maribor: Mariborska knjižnica (str. 16–23).

Marentič Požarnik, Barica (2000): *Psihologija učenja in pouka*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Musek, Janek (1993): *Osebnost in vrednote*. Ljubljana: Educy.

Podbrežnik Vukmir, Breda; Šinkovec Rajh Maja; Štorman Vreg, Andreja (2009): *Veronika z Malega gradu*. Kamnik: Matična knjižnica Kamnik.

Podbrežnik Vukmir, Breda; Jovanović, Klarisa (2024): *Čudežna drevesa*. Medvode: Malinc.

Stanonik, Marija (1995): *V deveti deželi*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.

Streit, Jakob (2015): *Zakaj otroci potrebujejo pravljice?* Ljubljana: Buča.

Šinkovec, Silvo (2017): *Vzgojni načrt v šoli*. Ljubljana, Založništvo Jutro ter Inštitut Franca Pedička.

Šinkovec, Silvo (2008): *Priporočila,* Ljubljana, MZZŠ.

Zalokar Divjak, Zdenka (1998): *Vzgoja za smisel življenja*. Ljubljana: Educy.

Zalokar Divjak, Zdenka (2000): *Vzgajati z ljubeznijo*. Krško: Gora.

Zalokar Divjak, Zdenka (2001): *Jaz in ti*. Krško: Gora.

POSAMEZNIK KOT NOSILEC NARODOVIH KORENIH NA PRIMERU ROMANA IZTRGANE KORENINE

AN INDIVIDUAL AS THE BEARER OF NATIONAL ROOTS: THE CASE OF THE NOVEL UPROOTED ROOTS (IZTRGANE KORENINE)

Dddr. Mira Delavec Touhami (mira.delavec@guest.arnes.si), učiteljica DPS v Zvezni Republiki Nemčiji, Nemčija, Slovenija

Povzetek

Članek analizira vlogo posameznika kot simbolnega in konkretnega nosilca korenin naroda v zgodovinskem romanu *Iztrgane korenine* (2025) avtorice dddr. Mire Delavec Touhami. Skozi simboliko glavnega lika, dr. Lovra Tomana, prispeva k razumevanju, kako literarna upodobitev posameznika krepi kolektivno identiteto naroda. Na podlagi teoretičnih okvirov literarne narodnostne identitete ter analize vsebine romana se pokaže, da se posameznik izkaže kot prelomni člen med osebno izkušnjo izgube in kolektivnim vsestranskim iskanjem korenin.

Abstract

This paper analyses the role of the individual as both a symbolic and concrete bearer of national roots in the historical novel Iztrgane korenine (Uprooted Roots, 2025) by author Dr. Mire Delavec Touhami. By examining the symbolism of the protagonist, Dr. Lovro Toman, the study sheds light on how the literary portrayal of an individual strengthens the collective identity of a nation. Drawing on the theoretical frameworks of literary national identity and an analysis of the novel, the paper demonstrates that the individual emerges as a crucial link between a personal experience of loss and the collective, multi-layered search for roots.

Ključne besede: identiteta naroda, 19. stoletje, slovenski zgodovinski roman, Iztrgane korenine, dr. Lovro Toman

Keywords: national identity, 19th century, Slovenian historical novel, Uprooted Roots, Dr. Lovro Toman

1 UVOD

Junija 2025 je izšel zgodovinski roman *Iztrgane korenine* avtorice dddr. Mire Delavec Touhami, ki ga je avtorica napisala na osnovi obsežnega zgodovinskega arhiva, ki ga je sama proučevala zadnjih dvajset let v okviru svojega doktorskega študija in znanstvenega dela. Roman prikazuje življenjsko pot dr. Lovra Tomana, političnega aktivista in ranljive osebnosti, ki po smrti žene Josipine Turnograjske najde tolažbo in smisel v političnem delovanju za pravice Slovencev in ohranjanje slovenskega jezika. Roman postavlja posameznika kot nosilca kolektivnih izročil in narodnih korenin, kar odpira vpogled v literarno konstrukcijo narodnih identitet. Že sam naslov romana odpira metaforo »iztrganih korenin«: gre za individualno travmo (smrt žene) in kolektivno grožnjo (asimilacija in zatiranje slovenske besede v habsburški monarhiji). Posameznik postane most med osebnim in narodnim – kar je stalnica slovenske literarne tradicije.

2 ZGODOVINSKI ROMAN IN NACIONALNOST

V literarni teoriji velja, da posameznik služi kot simbolni most med osebnimi izkušnjami in širšim narodom. Posameznikova zgodba – z vsem svojim čustvenim, družbenim in zgodovinskim nabojem – omogoča literarni prikaz »korenin« kot temeljne strukture nacionalne identitete. V slovenskem kontekstu zgodovinski romani

pogosto modelirajo odnose med nacionalno kulturo in tujimi vplivi skozi adaptacijo, ignoranco ali eliminacijo, najbolj ustvarjalna pa je adaptacija, vključujoča preseganje tujega z ohranjanjem lastnega.

Iztrgane korenine sodijo med zgodovinske romane in ta žanr poznajo vse razvite nacionalne literature. Razvoj samega zgodovinskega romana je bil v veliki meri odvisen od istega skupnega vzorca in to dejstvo ga uvršča med žanre svetovne literature. Ker pa je bil njegov začetek tesno povezan z rojstvom nacionalne zavesti, je postal eden najbolj nacionalno specifično interpretiranih žanrov, tako med romanopisci kot med literarnimi zgodovinarji. K politični tendenčnosti sta prispevali jasna lokacija v prostor bralčevega nacionalnega interesa in tematizacija preteklih dogodkov, ki jih je bralec interpretiral kot anticipacijo lastne sočasne politične in nacionalne usode (Hladnik 2009: 39).

Slika 1: Naslovnica romana Iztrgane korenine (vir: osebni)

Nacionalizem zgodovinskega romana je dveh vrst: liberalni (v imenu boja proti aristokraciji) in etnični ali rasni (v imenu boja proti tuji imperialni moči). Prvi tematizira družbenega nasprotnika, drugi se obrača k lastnemu narodu, da bi mu dal samozavest in moč za nacionalno emancipacijo ter osvoboditev izpod univerzalizmov in kulturnega imperializma velikih literatur (povzeto po Lemire, 1970: 15–34), kar nakazuje tudi naslednji odlomek iz romana (Delavec Touhami 2025: 48):

»Tri leta kasneje, leta 1860, so korenine slovenskega naroda začele rasti na novo. Rasle so tiho, skrivnostno in vztrajno kot pesem, ki jo zemlja šepeta skozi čas. Počasi so se prebijale skozi mehko prst in se širile v vse smeri, iščoč svojo pot skozi temo in globino. Brez hrupa in brez pohval so se spuščale globlje, ovijajoč se okoli kamnov in srkajoč zemljo, ki jim je dajala življenje. Bile so del ljudi, ki so si želeli, da bi se njihove korenine razširile in pognale na novo.«

Slovenski zgodovinski roman bi po Lemirovi klasifikaciji spadal skupaj z grškim, nemškim, poljskim, ruskim, italijanskim, madžarskim v etnično skupino, kamor sodi tudi roman *Iztrgane korenine.* Od tod tudi potreba po lokalni obarvanosti in folklorizaciji preteklosti. Najbolj nacionalistične so teme z negativnimi junaki in zgodbami, npr. o nacionalnem izdajstvu (Hladnik 2009: 39).

2.1 DR. LOVRO TOMAN KOT ZGODOVINSKI SUBJEKT

Dr. Lovro Toman (1827–1870), osrednji lik romana *Iztrgane korenine,* je bil osrednja osebnost slovenskega narodnega gibanja v 19. stoletju. Rojen je bil 10. avgusta 1827 v Kamni Gorici kot deveti od enajstih otrok v premožni družini. Kljub zgodnji izgubi očeta je mati Helena vztrajno skrbela za njegovo izobrazbo. Študij prava je začel na Dunaju in ga zaključil z doktoratom v Gradcu leta 1852. Že med študijem je postal znan kot pesnik, govornik in narodni aktivist. Postal je tudi pomembna osebnost revolucionarnega leta 1848. V srca ljudi se je zapisal še posebej 7. aprila 1848, ko je na Wolfovi ulici 8 v Ljubljani prvič izobesil slovensko trobojko (belo-modro-rdečo) – kot odgovor na izobešanje nemške zastave na mestnem gradu. Od takrat ta dogodek praznujemo kot dan slovenske zastave. Ob vrnitvi na Kranjsko je deloval kot pravnik in bil izvoljen v deželni

zbor, nato tudi v dunajski državni zbor od leta 1861 do svoje smrti. Bil je nosilna figura konservativne stranke in eden najbolj vplivnih politikov tistega časa. Po njem so Kranjsko poimenovali "Tomanija", klicali pa so ga tudi »kranjski Leonida«. Ustanovil je prvo slovensko založniško hišo, *Slovensko matico*, kjer je bil njen prvi predsednik. Leta 1853 se je poročil s prvo slovensko pesnico, pisateljico in skladateljico Josipino Urbančič Turnograjsko, a je umrla že leto kasneje. Deset let kasneje se je poročil z Nemko Luiso Altmann. Umrl je 15. avgusta 1870 v Rodaunu pri Dunaju, pokopan pa je v rodni Kamni Gorici (Delavec Touhami 2009: 72).

Izredno pomembno Tomanovo delo, poslanstvo in tudi končni uspeh je bilo njegovo zavzemanje za vpeljavo slovenskega jezika kot uradnega jezika na Slovenskem. Kot zelo temperamenten politični govornik je vezal svoje delovanje in s tem tudi svoje govore in nagovore Slovencem na boj za svoj jezik – za slovenščino, ki mu je predstavljala eno izmed ključnih elementov oblikovanja narodne identitete 19. stoletja pri nas, kar je tudi zapisal:

»Razmišljal sem, da bi bil program zasnovan in zapisan nekako takole. Stvarnik ima usodo narodov v svojih rokah. Čeprav so temna pota, po katerih morajo nekateri narodi hoditi in so jim okoliščine nenaklonjene, mora biti vendarle vsem namenjeno doseči svoje pravice. In zahtevati pravice ni le prazno sanjarjenje, kakor se ljubi govoriti nekaterim narodovim sovražnikom. Naše zahteve so, da se slovenski jezik govori in je naš narod priznan. Jezik je tudi prvina, ki budi posebne občutke. Da je to resnica, nam dokazujejo veleslavni narodi, kot so Grki in Rimljani ter narodi v novejši dobi. Kaj je narod brez narodnosti? Nič drugega kot mlačna, nečvrsta truma sužnjev, ki se ne morejo povzdigniti do višje zavesti in se celo ob času hude sile in stiske ne navdušijo toliko, da bi rešili domovino in z njo sebe. Država, kateri je mar za lastno ohranitev, mora skrbeti, da se narodi razvijajo in tako z njo krepijo. Vsak narod, tudi slovenski, ima pravico do svoje kulture, ki izvira iz njegovega lastnega bitja. Slovenski narod živi in je in vreden priznanja, saj je pokazal, da je zmožen in ima dovolj kreposti v sebi, ker se je ubranil tuji sili do današnjega dne. Sedaj nam je beseda našega gospoda in cesarja dala možnosti za svobodo. Ali bi bilo prav, da bi mi svojemu narodu pridrževali pripomočke za razvoj kulture?! Prokletstvo bi nas zadelo, če se te prilike krepko ne oprimemo in ne utemeljimo samostojnosti Slovencev. Vsemu temu služi kot podlaga pravica do jezika. Tisočletna sila nas ni ponemčila. Ostali smo Slovenci, čeprav bi morali po vseh dogodkih biti kot narod že mrtvi. Obstanek Avstrije je odvisen od narave narodov, iz katerih sestoji. Ker pa ti niso enaki, je potrebno, da se posebnost vsakega naroda spoznava in potrjuje. To je naravno; kar je naravno, ostane; nenaravno pa izgine, četudi si s pomočjo nenavadnih sredstev nekaj časa ohrani življenje!« (Delavec Touhami 2025: 50).

Dr. Toman je torej korenine naroda vezal med drugim na jezik in njegov obstoj. Zanj se ni zavzemal samo kot politična osebnost, ampak tudi kot posameznik, ki se je trudil za skupno narodovo dobro. Na takšen način je nagovarjal ljudi vseh družbenih skupin s pojasnilom, da se je vredno boriti in da vsak sam na svoj način lahko veliko naredi in prispeva za narodov blagor.

Ravno zato se zgodbe iz življenja znamenitih Slovencev ohranjajo in utrjujejo njihov sloves še danes v literarni tradiciji, zraven pa skušajo popularizirati tiste osebnosti in poglavja iz slovenske zgodovine, za katere se je avtorjem zdelo, da jih uradno zgodovinopisje ni dovolj poudarilo oziroma da manjkajo v popularni kulturni zavesti (Hladnik 2009: 162), kar velja tudi za Lovra Tomana.

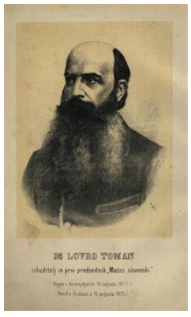

Slika 2: Dr. Lovro Toman (vir: hrani NUK, rokopisna zbirka)

Dr. Lovro Toman je v romanu predstavljen kot večplastna osebnost – strasten borec za narod, hkrati pa čustveno ranljiv, izgubljen mož po smrti ljubljene žene. Njegova pot simbolizira iskanje osebne in narodove stabilnosti; korenine, ki ga vežejo na slovensko zemljo, so tiste, ki mu omogočijo »pomembno spoznanje« – da je narod, ki ne neguje svojih korenin, izgubljen. V romanu tako glavni junak izpostavi (Delavec Touhami 2025: 74):

»Naš narod ima iste želje kot vsak drug narod, in to je telesno in dušno blagostanje. Slednje pa izvira iz poučevanja, katerega edino sredstvo je narodni jezik. To je vsa umetnost in tega nam ne more nihče odreči. Narodna zavest in narodni jezik nam morata biti na prvem mestu, šele potem tovarne in denar. Zato bi morali vzpodbujati svoje ljudi in zahtevati, da se v urade in šole vpelje slovenski jezik, tudi za domačo rabo. Spoštujmo svoj jezik, v katerem nas je prvikrat sladko in milo nagovorila materina ljubezen, in katerega obstoj in veljavnost nam zagotavlja državna in zvesta cesarjeva beseda! Kdor zaničuje svoj jezik, ni prijatelj svoje vere, je nehvaležnež svoje matere, je pozabljeni sin domovine, je odpadnik svojega naroda in sovražnik države ter sebičnež, saj svoj lastni dobiček stavi više od naroda samega. Zelo preprosto je to, gospod Gorjup,« je bil v govorniškem elementu Toman. /…/ Zbirati moramo tudi naše ljudske zgodbe in jih zapisovati. Naše ljudsko slovstvo še ni bogato zapisano, a če Bog da in skupaj poprimemo ter se lotimo pisanja, se bo pomnožilo. Poštenost in čistost našega slovstva moramo skrbno varovati. Vse to so naše korenine, ki so med seboj prepletene in so skozi stoletja pognale globoko. Če jih ne bomo negovali, jih bodo drugi potrgali, odtrgali, raztrgali in na koncu iztrgali. Nočemo biti iztrgane korenine, temveč pognati nove.«

Roman torej pogosto omenja, da »le narod, ki neguje svoje korenine, preživi«. Ta misel je centralna: posameznik skozi življenje postane živa metafora teh korenin. Tomanovo delovanje – politično, kulturno in osebno – postane izraz procesa, v katerem se osebna izguba pretvori v narodovo moč. Zato sam roman ni samo psihološki portret, ampak tudi zgodovinski, glas naroda. Skozi preplet političnih izzivov v Avstro-Ogrski in Tomanovo družinsko-rodovno pripadnost pripoveduje zgodbo naroda skozi generacije. Tomanova navezanost na slovensko rodbino, njeno preteklost in družinsko izročilo simbolizira, kako posameznik nosi zgodovinski zaklad naroda.

Polje literarne narodnosti pogosto poudarja kolektivne simbole, narodne mite ali skupne izkušnje, *Iztrgane korenine* pa jih konkretizira skozi posameznika, čigar osebna zgodba se prepleta z narodom. Toman torej kot nosilec izgube, dokazovanja, politične in jezikovne posebnosti predstavlja idealni literarni subjekt, ki skozi emocionalno resonanco omogoča bralcu empatijo in razumevanje korenin. Temu se lahko primerja adaptacija tujega ali ohranjanje kulturnih vplivov, kot jo navajajo teoretiki slovenske literature (povzeto po Anderson 2006: 26).

V romanu se pojavi tudi mladi študent Ivan Tavčar, ki zaradi neuspešne ljubezni do Emilije Terpinc, posvojenke velikega kranjskega industrialca 19. stoletja, Fidelisa Terpinca, zelo trpi in je bil tudi iz Ljubljane premeščen za nadaljevanje študija v Novo mesto. Ob tujem kapitalu na Slovenskem se je spraševal (Delavec Touhami 2025: 137):

»Jezno je prečrtal nekaj misli, si popravil papir in nadaljeval: Živimo v času iztrganih korenin! Človeštvo je postalo povsem materialno! Jedo in pijejo; ženijo in možijo se, da bi še bolje in lažje jedli in pili. Govorijo na odborih in v parlamentu, da ljubijo domovino, da bolje jedo in pijejo, pa potem spet pijejo in jedo. Hodijo na kulturne prireditve in se kažejo verne, da lažje jedo in pijejo. Njihovi želodci niso nikoli siti in grlo je vedno suho! Seveda, če pa nimajo korenin. Prodali so jih poceni – za hrano in pijačo, prodali so načela za mrtvo humanost! Iztrgali so kulturo naroda, iztrgali vse dragoceno. In ko je vse iztrgano, izruvano, populjeno, odtrgano, ne ostane od naroda nič … Mi smo torej postali nič. Lupina brez vsebine!«

3 PRIMERJALNA ANALIZA

Vsak posameznik ima v družbi svojo vlogo in poganja svoje korenine. To velja tako za realni kot literarni prostor. Podobno kot posameznikova zavest presega njegov lastni čas, presega tudi njegov lastni prostor. Njegova identiteta s svojim lastnim individualnim jazom se dopolnjuje s celo vrsto ožjih in širših kolektivnih

identitet, pripadnosti različnim ožjim in širšim družbenim skupinam. To pa še ni vse, kajti zavest o skupinah, ki jim posameznik pripada, ne visi v praznem prostoru, temveč vselej vključuje tudi bolj ali manj jasno predstavo o tistem »onkraj« – se pravi zavest o drugem, tujem, drugačnem (Makarovič 1997: 168).

Ob pojmu korenine naroda trčimo tudi ob sam pojem identitete, v okviru katerega se pojavi tudi problem same slovenske identitete, ki pa ga ni mogoče razumeti, če ne upoštevamo posebnosti slovenskega prostora kot geografske danosti, ki ostaja kljub zgodovinskim spremembam skozi tisočletja bolj ali manj enaka. Izkaže se namreč, da imajo zgodovinska dogajanja v tem prostoru kljub vsem spremembam ves čas nekatere skupne lastnosti (Makarovič 1997: 170).

Ena izmed njih je zagotovo vloga posameznika, ki določa njegove naloge. Podobno temu dr. Toman – v resničnem življenju in/ali kot literarni lik v romanu *Iztrgane korenine* – išče možnost širjenja narodne identitete preko svojega dela, razmišljanja, vplivanja na okolico okrog sebe. Hkrati pa okolica vpliva nanj nazaj. Podobnih motivov najdemo v slovenski literaturi kar veliko. Izpostavili bi Vorančeve *Samorastnike,* kjer otroci Hudabivške Mete kot posamezniki brez zunanje podpore nosijo narodovo kulturno in moralno identiteto. Čeprav niso zgodovinske osebnosti, so po funkciji podobni Tomanu: njihova individualna trpljenja postanejo metafora za narodovo usodo. Izpostavili bi še roman Ivana Tavčarja *Visoška kronika*, v katerem pisatelj prikazuje zgodovinsko življenje na Visokem pri Poljanah in razmerja med plemstvom in kmeti. Posameznik (npr. graščak Jurij) postane nosilec narodne zavesti in moralnih odločitev, ki vplivajo na skupnost. Podobno kot pri dr. Tomanu gre za iskanje »pravih korenin« v zgodovini in rodovini. Zgodovinski roman Frana Saleškega Finžgarja *Pod svobodnim soncem* pripoveduje o slovanskih plemenih v času prihoda Slovanov na današnje ozemlje. Posameznika, kot sta Iztok in Irena, utelešata narodno moč, svobodo in povezavo z zemljo. Motiv korenin je tu izrazit: skupina preživi samo, če neguje svojo tradicijo in jezik. Na drugi strani imamo roman *Prišleki* Lojzeta Kovačiča, kjer gre za avtobiografski roman o priseljeni družini v Ljubljano. Posameznik (sam avtor kot otrok) išče svoje korenine med tujstvom in slovensko identiteto. Gre za sodobnejše razumevanje narodne pripadnosti: korenine niso le rodovinske, ampak tudi kulturne.

Primerjava pokaže, da predvsem slovenski zgodovinski in tudi socialni roman uporabljata posameznika kot ključnega nosilnega lika narodne identitete in sooblikovalca narodovih korenin. V sodobnem kontekstu, kar izpostavi pisateljica dddr. Mira Delavec Touhami v romanu *Iztrgane korenine* (Delavec Touhami, 2025: 229), pa dobiva ta motiv nove razsežnosti: posameznik ni le figura naroda, temveč tudi kritični glas proti pozabi in asimilaciji. Roman hkrati aktualizira vprašanje: kaj pomenijo »korenine« v času globalizacije in migracij? Tomanov boj za narodov obstoj odmeva tudi danes, ko vsak posameznik (ne glede na družbeni, poklicni, socialni itd. položaj) ponovno prevzema vlogo varuha nacionalne identitete.

4 ZAKLJUČEK

Posameznik – v našem primeru dr. Lovro Toman – v romanu *Iztrgane korenine* ni le (so)oblikovalec svoje zasebne tragedije, temveč simbolni nosilec kolektivnih korenin in narodove kontinuitete. Njegova zgodba izraža idejo, da narod preživi le, če neguje svoje korenine. To povečuje razumevanje literature kot sredstva za literarno in emocionalno povezovanje z narodno kolektivnostjo. Zato še toliko bolj močno zvenijo Tomanove besede, ki jih je zapisal v enem izmed svojih govorov leta 1867 (Delavec Touhami 2025: 211, 212):

»Stvarnik ima v rokah usodo narodov. Čeprav so temna pota, po katerih morajo narodi hoditi in so jim okoliščine nemile, je vsem podana naloga, da dosežejo, kolikor je mogoče, najvišjo omiko v veliki družini človeštva. Kaj je narod brez narodnosti? Nič drugega kot mlačna, nečvrsta truma sužnjev, ki se zaradi svoje izgubljene narodnosti ne morejo povzdigniti do višje zavesti in se celo ob času hude sile in stiske ne navdušijo toliko, da bi rešili domovino in z domovino sebe. Država, kateri je mar za lastno ohranitev, mora skrbeti, da se narod razvija in z njo krepi. Slovenski narod živi in obstaja že dolgo in pokazal je, da ima dovolj kreposti v sebi, ker se je ubranil tuji sili do današnjega dne. Zadovoljno in ponosno se ozrimo torej v pretekle čase, katerih razumevanje nam je porok boljše prihodnosti.«

Vse skupaj pa lahko vežejo samo korenine (Delavec Touhami 2025: 215).

»Samo narod, ki žene korenine, da raste in se širi, preživi.
Narod pa, ki trga lastne korenine, ne more preživeti ali pa hira na obroke.
Kje je naša enotnost?
Če je ne zmoremo med seboj, kako jo bomo potem pred tujimi kapitalisti,
ki se grebejo za našo zemljo, teptajo našo identiteto, ne spoštujejo našega jezika?«

5 VIRI IN LITERATURA

Anderson, Benedict (2006): *Imagined Communities:* Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. London: Verso.

Delavec Touhami, Mira (2009): *Moč vesti:* življenje in delo Josipine Urbančič Turnograjske, prve slovenske pesnice, pisateljice in skladateljice. Brežice: Primus.

Delavec Touhami, Mira (2025): *Iztrgane korenine*. Celjska Mohorjeva družba.

Hladnik, Miran (2010): *Zgodovinski roman na Slovenskem*. Ljubljana: Založba ZRC.

Kuhar, Lovro – Prežihov, Voranc. (1917): *Samorastniki*. Ljubljana: Slovenska matica.

Kovačič, Lojze (2007): *Prišleki*. Ljubljana: Beletrina.

Lemire, M. (1970): *Les grandes thèmes nationalistes du roman historique canadienfrançais*. Qébeck: Les Presses de l'Université Laval, 1970 (Vie des lettres canadiennes, 8).

Makarovič, Jan (1997): Slovenska identiteta kot meja in kot razlika, v: *Traditiones* (Ljubljana), številka 26 (1997), str. 163–171.

Finžgar Saleški, F. (1985): *Pod svobodnim soncem* (v izvirniku: Pod svobodnim soncem: povest davnih dedov). Ljubljana: Mladinska knjiga.

Zlobec, M. (2025): *Zgodovinski roman Iztrgane korenine o dr. Lovru Tomanu.* S spletne strani 20. 8. 2025, https://kritik.si/category/knjiga/

FILMA IN STRIP O JAKOBU ALJAŽU, DUHOVNIKU, DOMOLJUBU, GORNIKU IN GLASBENIKU

TWO FILMS AND A COMIC STRIP ABOUT JAKOB ALJAŽ, A PRIEST, PATRIOT, MOUNTAINEER AND MUSICIAN

Marjetka Žebovec (marjeta.zebovec@gmail.com), samozaposlena v kulturi, urednica, redaktorica, lektorica in interpretatorka kulturne dediščine, Slovenija

Povzetek

Letos je minilo 180 let od rojstva Jakoba Aljaža. Rojen je bil 6. julija 1845 pri Bačniku, v Zavrhu pod Šmarno goro, ki je takrat spadal v župnijo Smlednik. Krščen je bil naslednji dan v Smledniku, prav tam je imel tudi novo mašo. Je tudi zavetnik občine Medvode. Ob tej obletnici je Občina Medvode povabila društva, organizacije in župnije, naj počastijo to obletnico, in Župnija Smlednik jo je počastila z dvema risanima dokumentarnima filmoma in stripom o Jakobu Aljažu. Prispevek bo predstavil nastajanje in vsebino teh del in Aljaževo zanimivo pot do duhovniškega poklica, saj je najprej študiral filozofijo, potem pa se odločil za bogoslovje. Janko Mlakar je v brošuri *Jakob Aljaž, triglavski župnik*, zapisal: »Če Aljaž ne bi postal duhovnik, ne bi imeli niti Aljaževega stolpa niti Aljaževega doma.«

Abstract

This year marks 180 years since the birth of Jakob Aljaž. He was born on July 6, 1845 in Zavrh, at the foot of Šmarna gora, which at the time was part of the Smlednik parish. He was baptized the next day in Smlednik, where he later celebrated his First Mass. Jakob Aljaž is also considered the patron of the Medvode municipality. On this anniversary, the municipality invited associations, organizations and parishes to commemorate this occasion. The Smlednik parish honoured it with two animated documentaries and a comic strip about Jakob Aljaž. This paper presents the creation and the content of these works, as well as Aljaž's interesting path to the priesthood, as he first studied philosophy before deciding to study theology. Janko Mlakar wrote in the brochure Jakob Aljaž, Triglav parish priest: “If Aljaž had not become a priest, we would not have either the Aljaž Tower or the Aljaž Lodge in the Vrata Valley.

Ključne besede: dokumentarni animirani film, glasbenik, gornik, Jakob Aljaž, strip, župnik

Key words: animated documentary, musician, mountaineer, Jakob Aljaž, comic strip, parish priest

1 UVOD

Mogoče se bo kdo vprašal, zakaj na konferenci DKPS govoriti o dovškem župniku. Ampak, ko malo premislimo njegovo življenje, vidimo, da je bil vsekakor tudi pedagog, saj je farane, za katere mu je bila zaupana skrb, najprej poučeval – pa ne le o veri, ampak tudi o drugih življenjskih temah. Bil je tudi glasbenik – skladatelj, pevec in zborovodja, torej tudi v tem primeru pedagog. Kot kaplan v Tržiču je bil še učitelj v osnovni šoli, kot župnik na Dovjem pa tudi okrajni šolski nadzornik.

Zakaj pa sta v župniji Smlednik nastala kar dva filma o Jakobu Aljažu?

Ob 30-letnici občine Medvode in 180. obletnici rojstva Jakoba Aljaža, duhovnika, gornika, graditelja, glasbenika se je župnija Smlednik pod vodstvom župnika Davida Jensterla lotila projektov, ki osvetljujejo Aljaževo življenje in delo. Najprej je leta 2024 nastal risani dokumentarni film *Za vse nas, Slovence, gre* s podnaslovom Zgodba o Jakobu Aljažu, ko pa je bil leta 2025 v izdelavi drugi film z naslovom *Ni ga niti ga ne bo junaka, kot je bil Bačenkov Jaka*, je okrog velike noči pri Mohorjevi družbi izšel še strip z naslovom *Jakob Aljaž, bojevnik za*

slovenske gore in slovenstvo. Avtor slikovnega dela je Juan E. Juvančič, besedilo pa je sestavil David Jensterle.

Župnik je k sodelovanju pri nastajanju scenarija za film povabil mene, slovenistko in etnologinjo Marjeto Žebovec, ki sem sodelovala tudi pri nastajanju besedila za strip. Kot bralci so pri prvem filmu sodelovali župnik David Jensterle ter sestra in brat Katarina in Gregor Jelenc, pri drugem pa poleg župnika še jaz in Jan Vodopivec Suhadolc.

V prvem filmu je prikazan potek življenja Jakoba Aljaža, v drugem pa posamezni dogodki iz njegovega življenja, tudi anekdote. Gradivo za scenarij so bila predvsem Aljaževa avtobiografska besedila, objavljena v takratnih publikacijah, in brošura Aljaževega prijatelja, duhovnika in pisatelja Janka Mlakarja z naslovom *Jakob Aljaž, triglavski župnik*.[1]

Župnik David Jensterle je scenarij filma *Za vse nas, Slovence, gre* končal takole: »Jakob Aljaž je bil duhovnik in razumnik, ki je energijo, znanje in lastni denar vlagal v napredek tako na duhovnem kot na drugih področjih: v planinstvu, glasbi, zlasti petju, pa tudi v gospodarski in prosvetni razvoj podeželja. Kjerkoli je deloval, se je zavzemal za složnost med Slovenci. Spodbujal jih je, naj iščejo tipične odlike, ki jih delajo Slovence, in skupne točke, ki jih povezujejo. Ta spodbuda Jakoba Aljaža je vredna, da jo upoštevamo Slovenci še danes, kajne?«

2 NASTAJANJE SCENARIJA ZA FILM ZA VSE NAS, SLOVENCE, GRE

Župnik je najprej prebral knjigo Ivana Sivca *Triglavski kralj*, jaz pa sem že nekaj let prej pripravila prispevek o Aljažu za zbornik KS Smlednik z naslovom Če spoštujemo preteklost, bo svetla naša prihodnost, zato sem poznala kar nekaj gradiva o Aljažu, objavljenega v Digitalni knjižnici. Največ gradiva je bilo v Planinskem vestniku, saj so v letih 1922, 1923 in 1924 v njem v nadaljevanjih izhajali Aljaževi *Planinski spomini* in *Oris mojega življenja*, v glasilu Pevske zveze Pevec pa je objavil prav tako avtobiografske *Pevske spomine*. Tudi njegovi sodobniki so objavljali spomine nanj, marsikaj zanimivega je objavilo Planinsko društvo Dovje – Mojstrana, tehten članek pa je izšel tudi v Zgodovinskem časopisu.[2] Posebno dragocena je knjižica Aljaževega prijatelja, duhovnika in pisatelja Janka Mlakarja z naslovom *Jakob Aljaž, triglavski župnik*.

Z župnikom Davidom Jensterlom sva približno tri mesece obdelovala besedilo, potem pa ga je bilo treba posneti. Župnik je bral Aljaževo besedilo, za druge vloge pa je izbral za bralca sestro in brata Katarino in Gregorja Jelenc. Takrat sta bila še oba osnovnošolca. Oba imata zelo dobro izgovorjavo, a je bilo kljub temu treba vaditi, da so bile besede pravilno naglašene in izgovorjava dovolj razločna. Na dan snemanja, ki ga je seveda vodil Juan Juvančič, pa je bilo treba marsikaj posneti dvakrat, da smo dosegli pričakovano kvaliteto.

---

[1] Mlakar, Janko: *Jakob Aljaž – triglavski župnik*. Planinska zveza Slovenije, Ljubljana 1953.

[2] Mikša, Peter (2015): *»Da je Triglav ostal v slovenskih rokah, je največ moja zasluga.«* Zgodovinski časopis, letnik 69, št. 1–2.
Aljaž, Jakob (1989): *Dovška župnijska kronika: 1889–1923*. Planinsko društvo Dovje – Mojstrana.
Aljaž, Jakob (1923): *Oris mojega življenja*. Planinski vestnik, letnik 23, št. 8–11.
Aljaž, Jakob (1924): *Pevski spomini*. Pevec, glasilo pevske zveze, letnik 4, št. 1–12.
Aljaž, Jakob (1922): *Planinski spomini*. Planinski vestnik, letnik 22, št. 1–12; leto 1923, letnik 23, št. 1–6.
Delavec, Avgust; Svoljšak, Janez (1990): *Da je Triglav ostal v slovenskih rokah, je največ moja zasluga*. Planinsko društvo Dovje – Mojstrana.
J. T. (1927): Triglavski župnik + Jakob Aljaž. Zadnje poglavje iz njegovega življenja. Planinski vestnik, letnik 27, št. 6.
Klinar, Stanko (1989): *Jakob Aljaž – slovenski domoljub*. Planinski vestnik, letnik 89, št. 7–8.
Kmecl, Matjaž (1989): *Nastanek slovenske planinske himne*. Planinski vestnik, letnik 89, št. 11.
Strojin, Tone (1989): *Slovenska planinska legenda*. Planinski vestnik, letnik 89, št. 7–8.
Škulj, Edo (1989): *Slavček izpod sivega Triglava*. Planinski vestnik, letnik 89, št. 7–8.
Urbanija, France (1989): *Mirno je zaspal blagi gospod*. Planinski vestnik, letnik 89, št. 5.
Voga, France (1989): *Dovžani smo imeli izjemnega moža*. Planinski vestnik, letnik 89, št. 7–8.

Obema sodelovanje pri projektu veliko pomeni. Katarina je o tem povedala: »Ko sva z bratom od gospoda župnika dobila vabilo, da posodiva glas v prvih dveh filmih,[3] sem ga z veseljem sprejela, saj sem si vedno želela sodelovati pri kakšnem podobnem projektu, hkrati pa je film tudi nekaj, kar ostane. Zdi se mi, da smo se kot ekipa dobro ujeli, tako na vajah kot na samem snemanju. Z obema filmoma sem zelo zadovoljna, saj so ilustracije čudovite in tudi tekst je zanimiv, opominja nas na našo preteklost, na ljudi, ki so ogromno naredili z mislijo na prihodnje rodove. Verjamem, da marsikoga tudi spodbudi k razmišljanju o tem. Snemanje filmov je izkušnja, ki mi bo za vedno ostala v spominu, in vesela sem, da sem jo doživela.«

Tudi za Gregorja je bila to dobra izkušnja. Takole je povedal o njej: »Leta 2023 sva s sestro Katarino posodila glas animiranemu filmu, ki je predstavil zavetnika smledniške cerkve svetega Urha ter samo župnijo Smlednik. To je bila zame čast in priložnost, ki sem jo z veseljem sprejel. Pri tem projektu sem spoznal odličnega ilustratorja Juana E. Ivančiča, sodeloval sem z gospo Marjeto Žebovec, ki me je usmerjala pri pravilnem branju besedila, in z župnikom Davidom Jensterlom, idejnim vodjem celotnega projekta. To je bila zelo močna izkušnja, ki se je nadaljevala še naslednje leto, ko smo s snemalno ekipo ustvarili animirani film o življenju Jakoba Aljaža. Med ustvarjanjem sem se veliko naučil o tem velikem domoljubu in njegovem izjemnem prispevku k slovenski kulturi, veri in narodni zavesti. Strip mi je to znanje še dodatno obogatil na prijeten način.«

Besedilo drugega filma smo prebrali župnik, Jan Suhadolc Vodopivec in jaz. Lahko mi verjamete, da sem navdušena nad projektom in mi sodelovanje pri njem veliko pomeni.

3 PREDVAJANJE FILMOV

Oba filma, tako *Za vse nas, Slovence, gre* kot *Ni ga niti ga ne bo junaka, kot je Bačenkov Jaka*, sta bila premierno predvajana na največji praznik župnije, na god njenega zavetnika sv. Urha, ki ga praznujemo 4. julija, oz. na prvo nedeljo po tem datumu. Premiera prvega filma o Aljažu je bila v nedeljo, 7. julija 2024, drugega pa v soboto, 5. julija 2025, v dvorani Kulturnega doma v Smledniku. Obisk je bil dober; filma si niso prišli ogledat le domačini, precej je bilo tudi obiskovalcev iz drugih krajev. Film *Za vse nas, Slovence, gre* je bil predvajan v več slovenskih krajih, tudi v Slovenskem šolskem muzeju v Ljubljani in konec avgusta 2025 na Aljaževih dnevih na Dovjem.

4 STRIP O JAKOBU ALJAŽU

Scenarist David Jensterle in ilustrator Juan Juvančič sta si skupaj ogledovala kraje, kjer je živel in delal Jakob Aljaž. Prav Aljaževa soseda v njegovem rojstnem Zavrhu je dala idejo, da bi nastal strip o Aljažu. Avtorja sta bila takoj za. Ker je Juan Juvančič naredil že precej stripov, se mu je kar samo smejalo, tako dobra se mu je zdela zamisel. Oba sta bila zelo vesela tudi takrat, ko sta izvedela, da bo Mohorjeva strip izdala. Strip je izšel pred veliko nočjo 2024 in je bil med farani zelo lepo sprejet, navdušeni pa so tudi drugod, kjer je predstavljen. Tudi slovenske splošne knjižnice so kar dobro založene z njim, kupile so ga tudi nekatere osnovne šole. Ker se ti podatki spreminjajo, ne bom navajala številk.[4]

[3] Katarina in Gregor Jelenc sta brala tudi besedilo za film Župnija Smlednik.
[4] Podatki so s Cobissa, pridobljeni 27. avgusta 2025 na https://plus.cobiss.net/cobiss/si/sl/bib/227880451

Slika 1: Strip *Jakob Aljaž, bojevnik za slovenske gore in slovenstvo* – naslovnica (Foto: Marjeta Žebovec)

4.1 VSEBINA STRIPA O JAKOBU ALJAŽU

Strip Jakob Aljaž, bojevnik za slovenske gore in slovenstvo v slikah z malo besedami prikazuje življenje Jakoba Aljaža. Začne se s pripovedjo o njegovem rojstvu v Zavrhu pod Šmarno goro, krstu v župnijski cerkvi v Smledniku, otroštvu, kakršnega so živeli kmečki otroci v tistem času, šolanju v Smledniku in Ljubljani, kjer je bil najboljši v razredu in nagrajenec, premifer. Že kot dijak je rad hodil v hribe, posebej na Šmarno goro.

Slika 2: Strip, strani 4 in 5: Aljaževo otroštvo in šolanje v Ljubljani (Foto: Marjeta Žebovec)

Sledi študij na Dunaju, kjer je zdržal le eno leto, potem pa je vstopil v ljubljansko bogoslovje. V duhovnika je bil posvečen leta 1871, novo mašo je imel v župnijski cerkvi sv. Urha v Smledniku. Že na Dunaju je pel v pevskem zboru. Najprej je bil kaplan v Tržiču in bil tudi učitelj in zborovodja. Kot župnik na Dobravi pri Kropi je šel prvič na Triglav. Na Dobravi je začel tudi komponirati in potem to počel vse življenje.

Kmalu je spoznal, da bo lahko za to, da Triglav ostane slovenski, lahko največ naredil kot župnik na Dovjem. Škof mu je ustregel in ga imenoval za dovškega župnika. Kot tamkajšnji župnik je poleg tega, da je skrbel za župnijo in župljane, naredil še veliko dobrega za slovenske gore in slovenstvo. Najbolj znan je po nekaterih zgradbah v gorskem svetu, npr. Aljaževem stolpu, in po pesmih, zlasti po slovenski planinski himni Oj, Triglav, moj dom.

Bil je zelo dober človek in je pomagal veliko ljudem, zlasti med prvo svetovno vojno. Za slednje je bil tudi odlikovan. Leta 1921 je praznoval zlato mašo. Ob tem jubileju ga je počastilo veliko ljudi.

Februarja 1927 je padel na poledenelih stopnicah in si zlomil kolk. Ni si več opomogel, ampak je umrl 4. maja 1927 na Dovjem.

Slika 3: Panoji s stranmi iz stripa so bili postavljeni tudi v dvorani v Aljaževi rojstni hiši (vir: Arhiv Javnega zavoda Sotočje Medvode).

4.2 STRIP IN KNJIŽNICA MEDVODE

Posebej se je za promocijo stripa zavzela Knjižnica Medvode. Tam smo imeli v torek, 13. maja 2025, njegovo predstavitev, direktor mag. Igor Podbrežnik[5] pa je napisal nekaj misli o njem, pa tudi na splošno o stripih v medvoški knjižnici.

Takole je zapisal: »Razvoj zanimanja za izposojo stripov se je pokazal tudi v Knjižnici Medvode, kjer stripe načrtno vključujemo v knjižnično zbirko. Skupaj z uporabniki smo prepoznali kulturni, izobraževalni in zabavni potencial stripov. Danes imamo v zbirki stripov že 987 naslovov, med njimi sta jih skoraj dve tretjini namenjeni otrokom in mladostnikom. Večina stripov je na voljo v fizični obliki, uporabnikom je na voljo tudi nekaj elektronskih različic.

Naša zbirka je letos bogatejša za 33 stripov z letnico izdaje 2025, med njimi izpostavljamo strip, ki je nastal v Aljaževi rojstni fari, tam je tudi pel novo mašo. Biografski strip Jakob Aljaž: bojevnik za slovenske gore in slovenstvo, ki je delo smleškega župnika Davida Jensterla in risarja Juana Juvančiča, izdala pa ga je Celjska Mohorjeva družba, pripoveduje zgodbo življenja velikega Slovenca od otroških let do smrti. Prikaže njegovo šolanje, odločitev za duhovniški poklic, izjemno karizmo, optimizem in pogum, njegovo poklicno poslanstvo in delovanje v prostem času, omenja pa tudi mnogo dobrih del, ki jih je opravil v korist skupnosti. Avtor Jensterle se je odločil za stripovsko obliko, ker je želel nagovoriti še zlasti mlajše občinstvo, Juvančič pa je s sliko prepričljivo prikazal Aljaževo občudovanja vredno osebnost, ki še danes vzbuja občudovanje in občutja pristnega domoljubja.

[5] E-sporočilo o tem in besedilo mi je sam poslal 1. septembra 2025.

Slika 4: Panoji s stranmi iz stripa v Aleji Medvoščanov za medvoško knjižnico (vir: arhiv Javnega zavoda Sotočje)

Tako smo tudi razumeli avtorjeva sporočila, da je Aljaž pomembna zgodovinska oseba, vizionar, skratka človek, ki je razumel sporočila takratnega časa in deloval skladno z njimi. Jensterle nas je znova, tokrat s stripom, prepričal, med odprtjem svetovnega prvenstva v nordijskem smučanju v Planici leta 2023 pa nas je navdušila glasbena skupina Laibach s priredbo Aljaževe triglavske himne, s katero smo laže mladim obiskovalcem kulturnega festivala v Medvodah predstavili Aljažev boj za vrh Triglava. Predstavitev smo popestrili z Aljaževo triglavsko himno v izvedbi domačega MePZ Jakoba Aljaža Medvode in z Laibachovo priredbo – malo starega, malo novega.

Slika 5: Aljaž je bil glasbenik ter prijatelj in zagovornik pesnika Simona Gregorčiča (vir: Arhiv javnega zavoda Sotočje Medvode).

Ker je bila letos (2025) rdeča nit medvoškega kulturnega festivala, ki vsako leto povezuje dediščino, industrijo in sodobno umetnost v objemu narave, 180. obletnica rojstva Jakoba Aljaža, smo za sodelovanje pri pripravi knjižničnega prispevka na kulturnem festivalu prosili župnika Jensterla. Njegov strip smo razdelili na osem tematskih sklopov. Oblikovali smo osem plakatov, ki z odlomki iz stripa predstavijo Aljaža duhovnika, glasbenika, ljudskega tribuna, pionirja slovenskega planinstva, graditelja triglavskih planinskih postojank in urbanista doline Vrat ter konec koncev tudi neverjetno tehnično nadarjenega človeka. Plakate smo s kratkimi pojasnili razstavili na tematski festivalski krožni poti KULtura s postajo v Aleji Medvoščanov, ki je med knjižnico in reko Savo. Tematsko krožno pot je prehodilo prek 400 osnovnošolcev in okoli 50 odraslih in prav vsi so se zadržali na razstavi stripa in tako spoznavali podrobnosti iz življenja občinskega zavetnika Jakoba Aljaža.

Razstava se je po koncu festivala preselila v Aljaževo rojstno hišo, od tam pa v župnijsko cerkev sv. Urha v Smlednik, kjer so na Urhovo nedeljo odkrili spomenik Jakobu Aljažu. Prepričani smo, da je bilo to največ, kar je mogoče narediti za promocijo stripa o Aljažu, saj smo ga predstavili širokemu krogu občinstva, in to na stripovski način.«

4.3 KAKO SO STRIP SPREJELI OTROCI

Govorila sem z nekaj otroki o tem, kakšen je strip. Večina ga je pohvalila, le desetletni Marcel je rekel, da je v njem premalo akcije.[6] Dvanajstletna Lara, ki je videla tudi film *Za vse nas, Slovence*, *gre*, pa je napisala: »Strip in film sta mi bila všeč. Strip se lepo bere in sem ga prebrala hitro in z lahkoto. Dobro je, ker je zgodba dobro napisana in se lepo povezuje. Zelo so mi všeč ilustracije, saj so narisane preprosto, a lepo in z dodatki in majhnimi podrobnostmi, kar sliko naredi še lepšo. O Jakobu Aljažu zveš res veliko podatkov, zato bi strip priporočala za branje.«[7]

Trinajstletna Maruša Rosana Žebovec pa je o stripu napisala: »Strip o Jakobu Aljažu v slikah prikazuje zgodbo o njegovem življenju in delu. Iz njega lahko razbereš, da je bil zelo uspešen Slovenec, ki je imel rad gore in se je boril, da je Triglav ostal slovenski. Všeč mi je, da strip zelo podrobno opisuje življenje malo več kot sto let

[6] Moj pogovor z vnukinjo Marušo (13 let) in vnukom Marcelom (10 let) Žebovec v četrtek, 7. avgusta 2025.
[7] E-sporočilo moje vnukinje Lare Lavrič 29. avgusta 2025.

nazaj. Tudi ilustracije so lepo narisane, zato je besedilu laže slediti. Vernim je Jakob Aljaž lahko dober zgled, saj je vedno našel čas za Boga in Jezusa, nevernim pa zato, ker je veliko naredil za slovenski narod.«[8]

Strip sta seveda prebrala tudi bralca besedila v filmu *Za vse nas, Slovence, gre* Katarina in Gregor Jelenc. Katarina (16 let) je povedala tole: »Ko sem izvedela, da bo o Jakobu Aljažu izšel tudi strip, se mi je to zdelo pravilno, saj si bo tako njegova zgodba utrla pot do širše množice. Prav tako se mi zdi strip zelo dobra izbira, saj je razumljiv tako mlajšim kot starejšim, slike pa še obogatijo našo predstavo. Pred izidom sem zaradi sodelovanja z ilustratorjem Juanom že približno vedela, kakšen bo, in po branju stripa so se mi zdele ilustracije zelo dobro izbrane in dodelane, zgodbo pripovedujejo skupaj z besedilom.«[9]

Gregor (13 let): »Strip o Jakobu Aljažu ponuja svež, zabaven in otrokom prijazen vpogled v življenje tega izjemnega Slovenca. Za nekatere najstnike, ki že od malih nog radi prebiramo stripe, pa ima morda celo nostalgičen pridih. Ko sem v oznanilih prebral, da bo župnik pripravil nadaljevanje poglobljene predstavitve Aljaževega življenja, me je resnično zanimalo, kako bo to prikazano skozi strip. Komaj sem čakal, da bo izšel. Ob branju sem res užival, lahko rečem, da sem ga prebral 'na dušek'. Strip je izpolnil moja pričakovanja, saj jedrnato in slikovito povzema ključna dejstva o Jakobu Aljažu od rojstva do smrti in poudarja njegova najpomembnejša dela. Hkrati lepo ohranja spomin na čas, ko se je slovenski narod začel intenzivneje zavedati svoje narodne identitete.«[10]

Njuna mlajša sestra Marija (10 let) je tudi na dušek prebrala strip in napisala: »Župnik je pozimi oznanil, da bo ob letošnjem praznovanju farnega zavetnika svetega Urha izšel strip o Jakobu Aljažu, enem pomembnejših Slovencev. O njegovem življenju sem že precej izvedela ob gledanju animiranega filma, pri katerem sta sodelovala moja sestra in brat. Prav zato me je zanimalo, kako bo Aljaž predstavljen v obliki stripa, čeprav sama sicer nisem največja ljubiteljica te zvrsti. Ko je izšel strip, sem ga prebrala naenkrat. Presenetil me je in navdušil. Odlične ilustracije Juana E. Juvančiča so dodatno prebudile mojo domišljijo o času, v katerem je živel Jakob Aljaž, besedila v oblačkih pa so izpostavila ključne poudarke iz njegovega življenja. Prepričana sem, da bo marsikdo, ki o tem velikem Slovencu še ne ve veliko, v tem stripu našel zanimiva dejstva ne le o njegovem osebnem življenju, temveč tudi o njegovem vplivu na slovensko narodno zavest in zgodovino. Zame pa je glavno sporočilo stripa to: za velike stvari, ki ostanejo za prihodnje rodove, moraš pogumno slediti svojemu notranjemu glasu in verjeti, da te na tej poti podpira tudi Bog.«[11]

4.4 KAJ MISLITA O STRIPU UČITELJICA IN MAMA

Maja M. Naglič, učiteljica in mama treh deklet, je o stripu napisala takole: »Izdaja stripa pomeni, da imam kot mama in kot učiteljica nekaj, kar je oprijemljivo, česar se lahko otrok dotakne, bere znova in znova, se vrača v zgodbo, ki ga zagrabi. Najmlajša to počne; kar tako, da ji ni dolgčas. Imeti ob sebi strip, ki je didaktični material in nosi zgodbo o Slovencu takega kova, pa je neprecenljivo. Trenutno starejši dve nista razpoloženi, da bi prebirali zgodbo o Aljažu; verjamem pa, da se bosta k njej še vrnili in tudi vračali. Občasno jima navržem kakšno informacijo, ki sem jo tudi sama pridobila iz knjige, pa tega prej nisem vedela. Ko smo se peljali skozi Tržič, smo govorili o moškem pevskem zboru. Mož je prepričan, da s pomočjo take knjige lokalna skupnost znova začuti moč njegovih (Jakobovih) dejanj in se zave, kakšen pomen imajo. Zavedanje, da živimo obdani z isto naravo, predstavljam si tudi z istim vonjem, svetlobo ... kot on pred skoraj 200 leti, nosi težo odgovornosti, da ohranimo zavedanje, kaj imamo, kaj nam je bilo dano; odgovornost, da to prenesemo naprej (kot pravi gospod župnik).«[12]

Moja hči Marta Lavrič, mama treh otrok, pa je o stripu napisala: »Všeč mi je, ker se v stripu in filmu lepo prepletajo zgodovinski podatki o Jakobu Aljažu in njegovem življenju na eni strani in na drugi kratke anekdote,

[8] Zapis Maruše Rosane v e-sporočilu mojega sina Mateja Žebovca meni 6. septembra 2025.
[9] E-sporočilo Barbare Jelenc meni 1. avgusta 2025.
[10] Gregorjevo mnenje mi je v e-sporočilu poslala Barbara Jelenc 1. avgusta 2025.
[11] E-sporočilo Barbare Jelenc meni 1. avgusta 2025.
[12] E-sporočilo Maje M. Naglič meni 20. avgusta 2025.

ki nam približajo njega kot osebnost in ohranjajo našo radovednost in osredotočenost. Zelo rada prebiram o ljudeh, ki so živeli v naših krajih, ker jih skozi zgodbo še bolj začutim, saj so hodili po istih poteh kakor mi danes. Zanimivo se mi zdi brati, kakšne težave so imeli, za kaj so se borili in kakšno je bilo okolje, da so se odločali za življenjsko pot, kakršno so živeli. Film in strip vzbudita hvaležnost za vse njegovo delo, da so ohranili našo zemljo in jezik, ki sta nam v današnjem času vse preveč samoumevna.«[13]

5 ZAKLJUČEK

Jakob Aljaž je pustil močno sled v slovenski, posebej gorenjski družbi s svojim duhovništvom, planinstvom, glasbo in kot okrajni šolski nadzornik v Radovljici. To je bil kot župnik na Dovjem od leta 1889 do 1892. O tej funkciji je v *Orisu mojega življenja* zapisal: »Velika čast, pa tudi veliko dela! Učitelji so bili pridni. Lepa harmonija je vladala med posameznimi stanovi, tudi pri sejah okr. šolskega sveta. Učitelji so imeli izvrsten pevski zbor in so dali več koncertov.«[14]

Marsikaj nas spominja nanj. Ob glavni cesti, ki pelje z Jesenic v Kranjsko Goro, so pri Dovjem postavili Aljažev kip, delo kiparja Nebojše Mitrića, ki kaže proti Triglavu, njegov doprsni kip je pred osnovno šolo v Mojstrani, v Tržiču stoji pred cerkvijo spominski steber. Spominsko znamenje je tudi v njegovi rojstni vasi, ob rojstni hiši je maketa Aljaževega stolpa, v vstopni avli stavbe Občine Medvode pa njegov doprsni kip, delo akademskega kiparja Jurija Smoleta. Njegova rojstna občina Medvode praznuje občinski praznik na obletnico njegovega rojstva. Na severovzhodni fasadi občinske knjižnice so bile leta 2020 hkrati z obnovo terase, ki je namenjena prireditvam na prostem in prebiranju knjižničnega gradiva, urejene niše za projekt Obrazi sotočja; v drugi niši je reliefni portret Jakoba Aljaža. Ob Knjižnici Medvode so v spomin na Jakoba Aljaža na začetku julija 2021 postavili Stolp upanja, njegova avtorja sta Mihel Jenko in Matjaž Poredoš. V Kranju je po njem poimenovana osnovna šola, v več slovenskih krajih pa ulice. Aljažev naslednik France Urbanija, ki se ga je tudi prijel naziv triglavski župnik, je v dovškem župnišču uredil Aljaževo spominsko zbirko, in to v sobi, iz katere je Aljaž tako rad gledal Triglav. Zbirka vsebuje oznanilne knjige, Aljaževa osebna pisma, liturgične predmete in njegovo glasbeno zapuščino. V zbirki so tudi razglednice in dopisnice, ki sta mu jih pisala Fran Saleški Finžgar in škof Andrej Karlin.

6 VIRI IN LITERATURA

Aljaž, Jakob (1923): *Oris mojega življenja*. Planinski vestnik, letnik 23, št. 10, str. 145.

E-sporočilo Barbare Jelenc meni 1. avgusta 2025.

E-sporočilo direktorja KM mag. Igorja Podbrežnika meni 1. septembra 2025.

E-sporočilo Lare Lavrič meni 29. avgusta 2025.

E-sporočilo moje hčere Marte Lavrič meni 30. avgusta 2025.

E-sporočilo Maje M. Naglič meni 20. avgusta 2025.

(INTERVJU) David Jensterle: *»Duhovnik Jakob Aljaž nas res spodbuja, da cenimo svoje slovenske korenine.«* Demokracija, 3. avgusta 2024, pridobljeno 20. avgusta 2025 na https://demokracija.si/fokus/intervju-david-jensterle-duhovnik-jakob-aljaz-nas-res-spodbuja-da-cenimo-svoje-slovenske-korenine/

[13] E-sporočilo moje hčere Marte Lavrič 30. avgusta 2025.
[14] Aljaž, Jakob (1923): *Oris mojega življenja*. Planinski vestnik, letnik 23, št. 10, str. 145.

Jensterle, David; Juvančič, Juan E.: *Za vse nas, Slovence, gre*. Animirani dokumentarni film, Župnija Smlednik, 2024.

Jensterle, David; Juvančič, Juan E.: *Ni ga niti ga ne bo junaka, kot je bil Bačenkov Jaka*. Animirani dokumentarni film, Župnija Smlednik, 2025.

Juvančič, Juan: *»In moraš se zabavat, ker en nasmeh naredi boljše življenje.«* Pridobljeno 23. avgusta 2025 na https://socialna-akademija.si/juan-juvancic-in-moras-se-zabavat-ker-en-nasmeh-naredi-boljse-zivljenje/

Moj pogovor z vnukinjo Marušo in vnukom Marcelom 7. avgusta 2025.

Zapis Maruše Rosane v e-sporočilu mojega sina Mateja Žebovca meni 6. septembra 2025.

DREVO V SVETU:
MEDKULTURNI ODNOSI IN GLOBALIZACIJA

Nobeno drevo ne raste v izolaciji, na njegovo rast pa med drugim vplivata dež in veter. To poglavje obravnava, kako se slovenske korenine soočajo s svetom: kako se ohranjajo v tujini, kako sodelujemo z drugimi kulturami in kako globalni izzivi (kot sta okoljska problematika in digitalizacija) oblikujejo sodobno domoljubje.

LJUBEZEN DO SLOVENSKEGA NARODA ŽIVI MED SLOVENCI V NEMČIJI

LOVE FOR THE SLOVENIAN NATION LIVES AMONG THE SLOVENIANS IN GERMANY

Alenka Domanjko Rožanc (alenka.dr@os-markovci.net), mag. prof. slov., učiteljica slovenskega jezika,
Osnovna šola Markovci, Slovenija

Povzetek

Narodna identiteta pomeni občutek pripadnosti določenemu narodu. Kdor jo ima izgrajeno na temeljih ljubezni in spoštovanja, je sposoben spoštovati tudi druge narode. S tem se namreč zaveda moči, ki jo človeku dajejo njegove korenine. Lep in pristen primer za to so Slovenci, ki živijo v tujini. Tja so se preselili iz raznolikih razlogov, a domovina, v kateri so se rodili, vselej ostaja ena sama. Oddaljenost od domačih in lastnega naroda jih še toliko bolj krepi ter vse bolj daje občutek slovenstva. Slovenci v tujini spoštujejo in negujejo kulturo našega naroda bolj kot kdo drug.

Prispevek predstavlja in izpostavlja pomen narodnega ponosa med Slovenci v tujini, natančneje v Nemčiji. Opis življenja Slovencev v Nemčiji in predvsem narodnem ponosu ter ljubezni do domovine bosta podkrepili dve izkušnji: izvedba pedagoških pevskih delavnic na strokovnem posvetu za Slovence v Nemčiji ter izvedba šolske kulturne prireditve. Tridnevno bivanje med Slovenci v tujini, kjer je bilo poskrbljeno tudi za otroke, je name naredilo močan vtis, zaradi česar sem toliko bolj premislila o pomenu narodnega ponosa. Ali smo Slovenci dovolj ponosen narod? Ali to tudi dovolj izkazujemo?

Abstract

National identity means a sense of belonging to a particular nation. Those who have built it on the foundations of love and respect are also capable of respecting other nations. In doing so, they recognize the power that a person's roots can give. A beautiful and authentic example of that are the Slovenians living abroad. They moved away for various reasons, yet their homeland always remains the same. The distance from their relatives and their nation strengthens them even more and increasingly deepens their sense of Slovenian identity. Slovenians abroad respect and nurture the culture of our nation more than anyone else.

This article presents and highlights the importance of national pride among Slovenians abroad, with particular attention paid to communities in Germany. The description of life among Slovenians in Germany, and especially of national pride and love for their homeland, will be supported by two experiences: the implementation of pedagogical choral workshops at a professional meeting of Slovenians in Germany, and the organisation of a school cultural event. The three-day stay among Slovenians abroad, where children were also taken care of, made a strong impression on me and made me think even more about the importance of national pride. Are Slovenians a sufficiently proud nation? Do we show it enough?

Ključne besede: domoljubje, narodni ponos, Slovenci v tujini, identiteta

Key words: patriotism, national pride, Slovenians abroad, identity

1 UVOD

Narodni ponos je čustvena vez človeka z identiteto naroda. Moč narodnega ponosa, ki ga gojijo Slovenci v tujini, je neomajna. Tridnevno bivanje skupaj z njimi je oblikovalo pozitivno izkušnjo, hkrati s tem pa podalo razmišljanje o zavesti narodnega ponosa med Slovenci na domačih tleh, kar je tudi namen pričujočega prispevka. Vsega, s čimer se v prostem času ukvarjajo na različnih področjih, ne bi mogli izvajati brez zanosa in vere v lastno identiteto. Kot vodja pedagoških delavnic sem izkusila veliko spoštovanja do domovine in

lastnega naroda. Slednje sem kot učiteljica slovenskega jezika prenesla tudi v šolski razred, kjer sem domovinsko tematiko še nadgradila s pridobljenimi izkušnjami, natančneje pa jo vključila v snovanje kulturne prireditve ob Prešernovem dnevu, slovenskem kulturnem prazniku.

2 SLOVENCI V NEMČIJI IN NARODNI PONOS

V tujini živi približno pol milijona Slovencev in oseb slovenskega rodu. To število vključuje tako zamejce kot zdomce in izseljence (Žigon, v: Malovrh, 2019). Vzroki, zakaj so odšli onkraj meje in še dlje, celo čez lužo, so raznoliki. S trebuhom za kruhom je v zadnjem stoletju odšlo mnogo Slovencev, ki so iskali zaslužek in želeli boljše pogoje za življenje. Razlogi so torej bili ekonomski; postali so zdomci. Nekateri so bili k selitvi prisiljeni, saj so reševali svoja življenja pred komunističnim nasiljem. Danes so vzroki za migracije gospodarski in tudi politični; govorimo o izseljencih. Kljub vsemu so vsi, ki so zapustili našo domovino, v srcu ostali Slovenci, ki slovenstvo čutijo še bolj goreče kot mi, ki živimo na slovenskem ozemlju. Slovenska narodna zavest je namreč pri naših rojakih skozi desetletja obstala ter se izkazala kot najvišja osebna vrednota. Izražala se je skozi slovenski jezik, ki je temelj narodne identitete, skozi kulturno delovanje, zgodovinski spomin. Na vsem omenjenem temelji tudi etnična, narodna identiteta posameznika. »*Izgrajena identiteta pomeni, da vemo, kdo smo, od kod prihajamo in kaj nas določa. Da se zavedamo svojih korenin, jih poznamo ter jih spoštujemo. Če je tako, lahko svobodno in samozavestno vstopamo v druge odnose, v druge kulture – brez strahu, da bi kaj izgubili, in tudi brez občutka, da smo vredni več kot drugi. To je pot v sožitje, sobivanje*« (Ašič, 2021).

Slednjega se ne da zapovedati oz. nekomu ukazati, da upošteva, kot pedagogi pa imamo možnost vzgajati v tem duhu in otroke usmerjati, jim priporočati ter podati nauke o pomenu ljubezni do svojega naroda. Še posebej težko je identiteto ohranjati pri maloštevilčnih narodih. Dr. Tušak tako razmišlja o slovenski identiteti: »*Slovenci smo tako majhni, da so praktično vsi posegi tujih jezikov v slovenski jezik izrazito tvegani. Zanimivo je, da je v prejšnjem obdobju, moj oče prihaja iz Koroške, kjer je bil velik vpliv nemškega jezika zelo velik, bolj spodbujali ljubezen do jezika. Čeprav je bila gimnazija, so tam izrazito spodbujali tudi govor v dialektu, da ne bi ta propadel, da se ne bi izgubil. Polno je bilo naporov, da jezik obstane.*« Danes opaža velik vdor tujih jezikov. »*V mnogih lokalih sploh ne govorijo več slovensko, ker zaposleni niso Slovenci in preprosto govorijo v svojem jeziku, tudi postrežejo te v tujem jeziku. Tukaj bi morali najti nacionalno soglasje, kako naprej, če želimo, da slovenski narod obstane*« (Tušak, 2023).

Milček Komelj (2023) je zapisal, da so prav Slovenci po svetu »*najbolj goreče in najzvestejše srce slovenstva, prežarjeno z vero, upanjem in ljubeznijo*«. Domovina Slovenija smo namreč šele vsi skupaj, tako Slovenci na domačih tleh kot Slovenci v tujini. Le skupaj tvorimo enotnost, skupnost, v kateri smo narodna in kulturna celota šele vsi skupaj. Prav zato slovenski izseljenci upravičeno trdijo, da je »s hrepenenjem po domovini podobno kot z zdravjem: dokler ga imaš, ne veš, kaj je to, ko ga izgubiš, ga začneš ceniti« (Bandur, 2023).

Trud za poudarjanje in vzgojo etičnih vrednot, kot so pravičnost, svoboda, sožitje, enakopravnost, spoštovanje drugih narodov …, rodi sadove in daje poseben pomen svojemu narodu. To vzdržuje pravi odnos, ki bi ga Slovenci morali imeti do lastne domovine. Narodni ponos velikokrat izkazujemo izključno skozi športne dosežke. Potrebno bi ga bilo gojiti v vsakem trenutku, ob vsaki priliki (Tušak, 2023).

Da sta materni jezik in identiteta ključna elementa oblikovanja naroda kot celote, poudarja tudi Komelj (2023), ki je zapisal: »*Temelj našega duhovnega, zavestnega obstoja in nadaljnjega razvoja je ukoreninjenost v slovenski samobitnosti, v slovenski identiteti, katere osrednji nosilec je slovenski jezik. /…/ To je dragoceno zagotovilo, da bomo tako doma kot na vseh kontinentih lahko še naprej živeli in ustvarjali. /…/ Zavest o pomenu lastne identitete, ki v globalnem svetu ni presežena odvečnost, marveč nujnost, ki šele zagotavlja človeško avtentičnost in omogoča ustvarjalno in samozavestno individualnost, je v veliko moralno spodbudo.*« Prav slednje je torej tudi velik poduk in spodbuda Slovencem v Sloveniji, da se od rojakov naučimo, kaj pomeni domoljubje, kako še bolj izkazovati ljubezen do lastnega naroda in jo pogostokrat izpostavljati. Narodni ponos nas namreč utrjuje, daje nam korenine (Ašič, 2024).

Slovenci v tujini, ki je postala njihova druga domovina, že leta negujejo in ohranjajo živo zavest o slovenskem poreklu. Ljubezen do domovine nosijo v srcu iz roda v rod ter z njo ohranjajo srčno vez posebno z ohranjanjem slovenskega jezika in negovanjem kulture, za katero si zelo zavestno tudi prizadevajo. Ustanovili so številna

slovenska društva in v okviru njih podprli ali izvedli pouk slovenskega jezika, prirejajo različne prireditve, vključeni pa so tudi v številne skupine (folklorne, pevske, šahovske …). Drnovšek (2013, 76) pravi: »*Izpostaviti moramo predvsem kulturno dejavnost v izseljenstvu, ohranjanje in obnavljanje maternega jezika, v večjem obsegu tudi pripadnost katoliški veri. Društva, izseljenske knjižnice, šolski tečaji, spoznavanje novih okolij, organiziranje prireditev za mlade in stare, igralske skupine, božičnice, medsebojni obiski odraslih in otrok med domovino in novim priseljenskim okoljem.*« Posebno pomemben je dopolnilni pouk slovenščine za slovenske izseljence in njihove potomce, ki v številnih državah poteka že več desetletij in katerega cilji so ohranjanje in razvijanje slovenščine pri Slovencih po svetu, krepitev njihove slovenske identitete, pripadnosti slovenskemu narodu in stikov z matično domovino. To so *iznajdljivi in vztrajni slovenske izseljenke in izseljenci, ki so pripravljeni del svojega zasebnega življenja posvetiti ohranjanju slovenskega jezika in kulture* (Ajša, Vižintin, 2021, 190). Ministrstvo za vzgojo in izobraževanje financira učitelje slovenščine in Slovenija ima v Evropi razvito široko mrežo. Pouk je prostovoljen in za udeležence brezplačen (Ajša Vižintin, 2018). Tudi v fizični razdalji ohranjajo naš jezik in kulturo z branjem slovenskih knjig, ki jih učitelji prinašajo v tujino in spodbujajo odrasle in otroke k branju slovenskega leposlovja in mladinske periodike, gledališčem, glasbo in tudi likovno ustvarjalnostjo in z vsem tem izkazujejo in dokazujejo ljubezen do slovenstva.

3 DRAGOCENA IZKUŠNJA V STIKU Z ROJAKI V NEMČIJI

Decembra 2024 so me organizatorji, tj. Slovensko kulturno društvo Lipa iz Münchna, povabili na tridnevni strokovni posvet pod pokroviteljstvom Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu. Nosil je naslov *Posvet slovenskih društev, katoliških misij, učiteljev, socialnih delavcev, članov folklornih skupin, pevskih zborov in ostalih Slovencev v Nemčiji.* Organizatorji so se obrnili na kulturno-umetniško društvo, v katerem aktivno delujem že več kot 20 let. Po desetletnem vodenju otroškega pevskega zbora trenutno 12. leto vodim mešani cerkveni pevski zbor, znanje pa sem nabirala še v raznolikih pevskih sestavih. Izvajala sem pedagoške delavnice s področja zborovskega petja za odrasle. Posveta so se udeležili številni Slovenci, ki so vključeni v različna slovenska društva in bivajo po celotni Nemčiji. Bogat program je vključeval raznolike aktivnosti, od omenjenih delavnic do konzularnih zadev (vprašanja s področja, razprave in nasvete, predstavitev Slovenske turistične organizacije München, Slovenske izseljenske matice, predstavitev slovenskih učbenikov, knjig, dela slovenskih učiteljev), manjkalo ni niti družabnega dela. Sobotni večer je predstavljal vrh srečanja, saj so se na prireditvi predstavili vsi udeleženci delavnic.

Kot že omenjeno, sem na posvetu izvajala vokalno delavnico oz. vodila pevsko zasedbo za to priložnost. V treh dneh sem ob druženju z udeleženci spoznala, kaj pomeni biti »pravi Slovenec«. Izvedela sem veliko življenjskih zgodb, ki so jih pripovedovali, predvsem tistih, zakaj so se izselili iz naše domovine in kakšne spomine imajo nanjo. Večina udeležencev je vključena v pevske zbore, ki jih imajo v okviru svojih slovenskih društev in v katerih so precej aktivni.

3. 1 PRIMER USPEŠNE UČNE URE Z ODRASLIMI

Naše srečanje smo pričeli s spoznavanjem. Predstavila sem se, za mano pa tudi vsi udeleženci delavnice, kjer so med drugim opisali tudi svoje pevske aktivnosti v okviru društev. Sledil je kratek oris našega dela in predstavitev pevskega repertoarja, ki sem ga izbrala za to priložnost. Zasnovan je bil za tridnevno delavnico odraslih pevcev, ki se v prostem času ljubiteljsko ukvarjajo s petjem v pevskih zborih.

Cilji učnih ur so bili sledeči:

- sodelujoči pridobivajo znanje in spretnosti za razvoj lastnega kulturnega in svetovnega nazora ter oblikujejo pozitiven odnos do nacionalne, evropske in svetovne kulturno-umetniške dediščine ter njenega vključevanja v sodobnost,
- pridobivajo estetske izkušnje ter krepijo in razvijajo zaznavno-doživljajske zmožnosti, interese, predstave, domišljijo, ustvarjalnost in inovativnost,
- izražajo svoje zamisli, izkušnje in občutja,

- krepijo in razvijajo pozitivno samopodobo, (samo)spoštovanje, zaupanje in odgovornost do sebe, drugih in okolja,
- razvijajo znanje, spretnosti in veščine za učinkovito sodelovanje ter sporazumevanje v maternem jeziku,
- usvajajo strategije o učenju jezikov in razvijajo medkulturno sporazumevalno zmožnost,
- krepijo in razvijajo prosocialno vedenje (npr. empatijo, altruizem, solidarnost, prostovoljstvo).

Za delavnico sem izbrala pet skladb slovenskih skladateljev različnih zvrsti. Delo je potekalo v skupini, kar je spodbudilo sodelovanje, občasno pa sem jo razdelila na moški in ženski del, predvsem zaradi lažjega učenja.

Uvod v pevsko vajo je pevsko upevanje. Delo je potekalo frontalno. Ogreli smo telo in s pomočjo različnih vaj glasilke pripravili na petje. Ob vsaki upevalni vaji sem obenem tudi razložila, čemu služi oz. zakaj je pomembna.

Sledilo je učenje skladbe. Predstavila sem jo, povedala nekaj besed o avtorju, morda anekdoto iz njegovega življenja, in na tem mestu se je razvil pogovor. Sodelujoči so se aktivno vključevali in izražali svoja mnenja, ideje, izkušnje, ki so jih v povezavi s pesmijo oz. njeno tematiko doživeli.

Pričeli smo s skladbo iz slovenske ljudske zakladnice, ki je prvobitna in med Slovenci še posebej močno zakoreninjena ter priljubljena. Izbrala sem koroško narodno *Voda teče* v priredbi Pavleta Kernjaka, kjer smo se srečali tudi s koroškim narečjem in ga občudovali. Sprva sem glasno prebrala besedilo. Udeleženci so za menoj ponavljali besede, še posebej tiste, ki so jim bile težje izgovorljive. Gre za koroško narečje, zato sem nekatere izraze poenostavila v obrazložitvi. Izkazali so zadovoljstvo oz. naklonjenost do prebranega. Vprašanja, ki se jih zastavila, so bila: Ali vam je pesem všeč? Ali pesem razumete? Ali pesem poznate? Kakšno sporočilo nosi pesem?

Sledilo je učenje skladbe po posameznih glasovih. V prihodnjih urah smo vse to le nadgrajevali. Poznavanje osnovne melodije vsakega glasu se je nadaljevalo v interpretaciji skladbe. Ob delu sem upoštevala starost udeležencev in seveda čas, ki nam je bil na razpolago. Podobno delo je potekalo z ostalimi skladbami (od petih pripravljenih smo za končni nastop izbrali tri, sami so še dodali društveno himno, zapeli smo tudi »obvezno« Zdravljico).

Zapeta pesem je zagotovo najlepši izraz naklonjenosti, ljubezni do nečesa/nekoga. Koroški ljudski sem dodala še Juvanovo *Podaj mi roko*, kjer je besedilo zelo čutno: *Podaj mi roko, sestra; podaj mi roko, brat. Rad bi v svoji roki čutil tvojo toplo dlan, čutim, da mi tiho boš zaželel: mir s teboj.* Udeleženci so ob tem razvijali kulturno vedenje in odgovornost ter se pri tem osebnostno razvijali, prek izkušenjskega učenja pridobivali in razvijali znanje, spretnosti in stališča o kulturi. Bili so izredno odgovorni, natančni, pazljivi pri popravkih, zlasti pri izgovorjavi posameznih besed. Navdušenost, zagnanost in vera v to, da bomo v nekaj urah pripravili program, ki bo odpet na prireditvi, je bila izredna.

Tretja, ki je obveljala za najbolj priljubljeno, je bila skladba ansambla bratov Avsenik *Čakala bom* v priredbi Daniela Tementa. Skozi prvo branje besedila so bili navdušeni nad izbranimi besedami, prav tako se je v pogovoru razvila tematika in navdušenje ob najuspešnejšem slovenskem ansamblu v svetovnem merilu.

Ob pedagoškem delu z odraslimi je bilo čutiti veliko spoštovanja do slovenske pesmi, tudi ponosa. Rezultat vokalnih delavnic je bil sobotni nastop. Slovensko himno kot uvodno skladbo so zapeli z veliko mero močne čustvene vznemirjenosti zaradi navdušenja in spoštovanja. Vse to so prenesli tako name kot na nastopajoče. Ob tem smo na njihovo željo na sobotni prireditvi izvajali še društveno himno, ki je poudarjala izraze »Slovenec, Slovenka sem«. Posebej sem bila navdušena ob zaključku srečanja, ko smo v nedeljo dopoldan skupaj z vsemi zbranimi s petjem sodelovali tudi pri sveti maši, ki jo je vodil slovenski duhovnik Izidor Pečovnik, ki že dolga leta deluje v Nemčiji. Čutiti je bilo izredno prijazno vzdušje ter zadovoljstvo vseh, *Marija skoz' življenje* pa je še posebej srčno zaključila naše srečanje.

Slika 1: Utrinek z nastopa na zaključni prireditvi novembra 2025 (vir: Silvija Cvetko Stolec)

Udeleženci so se torej naučili nekaj slovenskih ljudskih in umetnih pesmi, ki jih lahko naprej prenašajo med svoje družinske člane in v slovensko društvo, v katerem delujejo. Morda jih bodo vključili v kulturne prireditve, ki jih organizirajo. Seminar je vsekakor bil tudi pobuda, da uživajo v druženju s sorojaki, pridobijo prijetne spodbude za vztrajanje pri ohranjanju prvin slovenske kulturne dediščine in identitete zunaj domovine. Sporazumevali smo se v slovenskem jeziku, kar je med drugim pomenilo tudi utrjevanje besedišča. Nekateri so občasno vseeno potrebovali razlago v nemščini oz. so se v nemščini znali bolje izraziti kot v slovenščini. Delavnica je bila priložnost, da so se udeleženci spoznali z vsebinami pesmi, z življenjem in delom njihovih avtorjev, da so začutili razlike med posameznimi skladbami različnih slovenskih pokrajin in, kar je bistveno: da so ob tem doživljali občutek (samo)spoštovanja ob pevskih in glasbenih prvinah slovenske kulturne dediščine.

4 KDO SMO? KULTURNA PRIREDITEV NAM SPOROČA

Odnos vsakega Slovenca do slovenske države in slovenskega naroda se kaže med drugim tudi kot rezultat vzgoje in izobraževanja. Šola je zelo pomemben element vpliva oblikovanja in rasti mladega človeka. Naloga učiteljev je, da poleg podajanja izobraževalnih vsebin učence vzgaja tudi v smislu ozaveščanja in ponotranjanja različnih vrednot. Ena izmed oblik izkazovanja domoljubja in spoštovanja slovenske države je vsekakor tudi proslavljanje (s šolsko prireditvijo) slovenskih državnih praznikov (Šenica tudi Pavletič idr., str. 13). Ob vsem tem je jasno, da vzgoja otrok prvenstveno izhaja od doma, iz primarne družine, zato so starši velikokrat tisti, brez katerih otroci ne bi razvijali svojih čustev do domovine. Prav oni prispevajo najpomembnejši delež k vzgoji in domoljubju svojih otrok.

V izkušnji, ki mi je bila dana, sem sklenila, da bom tematiko domoljubja še pogosteje vključevala v pouk oz. jo umeščala v vsebine, kjer bo to mogoče. Mlade velikokrat sprašujem, kaj jim pomeni biti Slovenec/Slovenka, na kaj so v naši deželi ponosni in zakaj, kaj jim pomeni njihov materni jezik oz. slovenščina. Odgovori se med seboj razlikujejo; nekateri učenci zelo cenijo svojo deželo in jezik, spet drugim je malo mar. Spodnji zapisi učenk krasijo vrata učilnice za slovenščino.

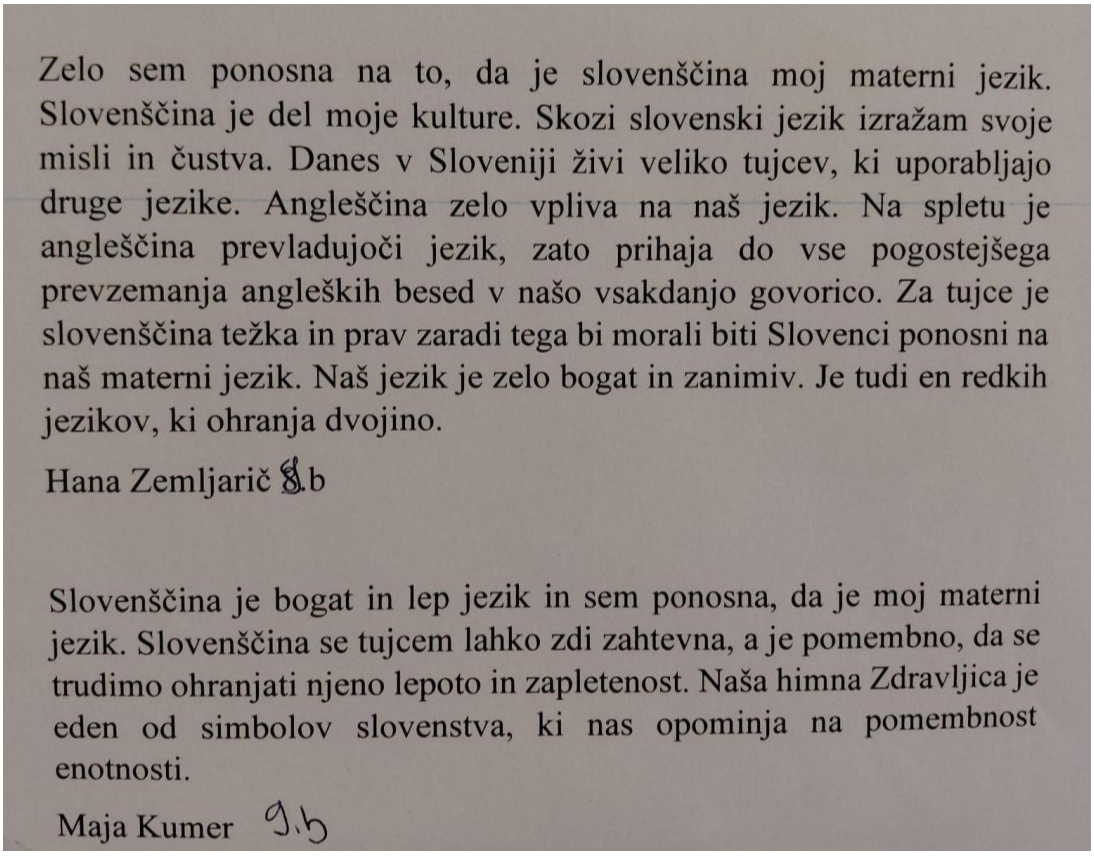

Zelo sem ponosna na to, da je slovenščina moj materni jezik. Slovenščina je del moje kulture. Skozi slovenski jezik izražam svoje misli in čustva. Danes v Sloveniji živi veliko tujcev, ki uporabljajo druge jezike. Angleščina zelo vpliva na naš jezik. Na spletu je angleščina prevladujoči jezik, zato prihaja do vse pogostejšega prevzemanja angleških besed v našo vsakdanjo govorico. Za tujce je slovenščina težka in prav zaradi tega bi morali biti Slovenci ponosni na naš materni jezik. Naš jezik je zelo bogat in zanimiv. Je tudi en redkih jezikov, ki ohranja dvojino.

Hana Zemljarič 8.b

Slovenščina je bogat in lep jezik in sem ponosna, da je moj materni jezik. Slovenščina se tujcem lahko zdi zahtevna, a je pomembno, da se trudimo ohranjati njeno lepoto in zapletenost. Naša himna Zdravljica je eden od simbolov slovenstva, ki nas opominja na pomembnost enotnosti.

Maja Kumer 9.b

Slika 2: Zapis dveh učenk (Foto: Alenka Domanjko Rožanc)

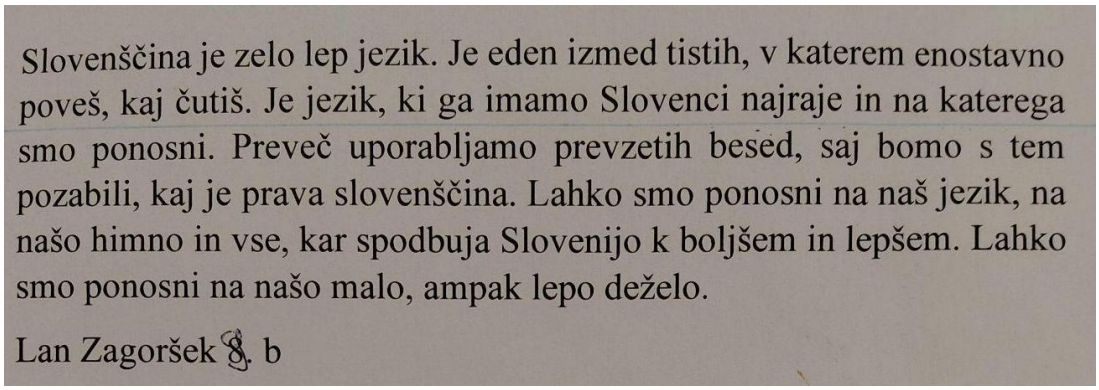

Slovenščina je zelo lep jezik. Je eden izmed tistih, v katerem enostavno poveš, kaj čutiš. Je jezik, ki ga imamo Slovenci najraje in na katerega smo ponosni. Preveč uporabljamo prevzetih besed, saj bomo s tem pozabili, kaj je prava slovenščina. Lahko smo ponosni na naš jezik, na našo himno in vse, kar spodbuja Slovenijo k boljšem in lepšem. Lahko smo ponosni na našo malo, ampak lepo deželo.

Lan Zagoršek 8. b

Slika 3: Zapis učenke (Foto: Alenka Domanjko Rožanc)

Ob letošnjem slovenskem kulturnem prazniku sem bila zadolžena za organizacijo in izvedbo kulturne prireditve. Nosila je naslov *Medkulturnost nas povezuje in bogati,* ki je povezan s šolskim projektom Erasmus+, v katerega smo vključeni od lanskega šolskega leta. Izmenjava šol in hkrati narodov pomeni tudi medkulturnost, zato smo na prireditvi med drugim predstavili kulturo sodelujočih držav v projektu. Le nekaj dni zatem smo namreč gostili učence iz Madžarske in Španije in kulturna prireditev je bila uvod v mednarodno dogajanje na naši šoli. V programskih točkah sem ob omenjenem skušala izpostaviti še ponosno držo mladega rodu, ki so naša bodočnost, zavedanje zgodovinskih dejstev, pomen narodne identitete in kulture. Izpostavila bom samo nekaj točk programa.

V 9. razredu smo pri urah slovenščine razmišljali in s Prešernovimi verzi 8-kitične *Zdravljice* približali in kritično vrednotili pomen naše domovine, našega ponosa na prelepe Slovenke in možate Slovence, na celoten slovenski svet. Fantje, 9 devetošolcev, so predstavili omenjeno pesem zdravico oz. napitnico, vsak svojo kitico.

Da so zreli za prehod v novo obdobje, iz osnovnošolca v srednješolca in kasneje študenta, so svoj nastop popestrili s kozarcem – kelihom v roki. Prav to jih je precej spodbudilo, da so se počutili pogumnejše, odločnejše in ponosne. Tudi sama sem jih spodbujala k temu, zlasti z vidika, kako predstaviti pesem: glasno, jasno, razločno in predvsem odločno, katere besede posebej poudariti. Vprašala sem jih, kaj menijo, kateri izrazi se jim v posamezni kitici zdijo najpomembnejši in zakaj. Nadaljevala sem s podvprašanjem, ali tudi oni čutijo enako, kot je zapisal Prešeren oz. ali se z napisanim strinjajo. S tem smo ugotovili pravi pomen verzov in hkrati tudi namen pesmi. Vse to jim je bistveno pomagalo pri izvedbi. Ta točka je zaokrožila celotno prireditev in podkrepila pomen narodnega ponosa. Fantje so bili odločni in so pogumno izvedli svojo točko.

Ob njih smo si v programu ogledali še plesno točko na glasbo slovenske skupine Čuki in na besedilo Franceta Prešerna: *Vso srečo ti želim*. Tudi solistična točka mladih petošolk, zavzetih pevk, je bila Prešernova *Kam?*, ki sta ju učenki izvedli z veliko mero empatije in čustvene zavzetosti. Da smo enaki drugim evropskim narodom in da je naša poezija zares dosegla zavidljivo raven v svetu, smo dokazali še z branjem 7. kitice *Zdravljice* v kar 15 evropskih jezikih. Osmošolci so za ta namen pripravili dramatizacijo Turjaške Rozamunde.

Na šolski prireditvi nismo imeli programskih listov. To ni praksa šole. Imena in naslovi točk so se predvajali na platnu.

4.1 PROGRAM PRIREDITVE OB SLOVENSKEM KULTURNEM PRAZNIKU

MEDKULTURNOST nas POVEZUJE, petek, 7. 2. 2025

PROGRAM

- Napoved Zdravljice
- Mpz – Zdravljica
- Osrednji nagovor g. župana
- Uvod povezovalca
- MPZ – Pomladna
- Predstavitev države: MADŽARSKA, PPT
- Ansambelska igra: madžarska pesem
- Zdravljica v različnih jezikih (6., 7., 8. in 9. r.), violini – Živa in Zoja (6.b)
- Predstavitev države: ŠPANIJA
- Ansambelska igra: španska skladba
- Dramatizacija Turjaške Rozamunde – 8. r.
- OPZ – Pot
- *Kam?* (Prešeren) – Antea, Ula, 5. r., spremljava: Lara, Marsel, Slavica
- 1., 2., 3., 4. r. – obletnice slovenskih ustvarjalcev v letu 2025 (glasbeno ozadje – *Vso srečo ti želim* (Prešeren) – Čuki)
- Ples – Čuki (Vso srečo ti želim), učenke plesne dejavnosti
- Eko šola, dvig zelene zastave in podpis eko listine
- Zaključek
- Zdravljica (Prešeren) – 9. razred

Slika 4: Prešernova Zdravljica v izvedbi devetošolcev na kulturni prireditvi 7. 2. 2025 (Foto: Gregor Zmazek)

5 ZAKLJUČEK

Kot narod gojimo domoljubje tako, da vanj vključujemo bogastvo, ki so nam ga prepustili prejšnji rodovi domačinov in Slovencev po srcu oziroma duhovni pripadnosti (Gosar, 2020: 38).

Pedagoški delavci v šolah se trudimo, da v mladih generacijah vzbudimo in jim privzgojimo ljubezen do lastnega naroda. Pri urah slovenskega jezika imam na tem področju na srečo veliko možnosti, ki jih skušam čimbolj praktično osmisliti. Pri današnjih generacijah otrok je slednje sicer trd oreh, saj večkrat uporabim sprva tudi zemljevid Slovenije, da jih spomnim, kjer npr. teče reka Soča, ko govorimo o Gregorčičevi Soči, pa npr. kam se je Prešeren preselil pri sedmih letih (iz Vrbe na Kopanj pri Grosupljem …).

Priložnost, ki mi je bila dana, je name naredila močan vtis, zato se še bolj pogumno in konkretno lotevam domovinske tematike pri delu z mladimi. Izkušnja dela z odraslimi je bila odlična, bistveno lažja v primerjavi z delom v razredu. Sodobni čas terja svoje in potreben je trud, da mladim privzgojiš vsaj delček domovinskosti. Prične se pri osnovnih stvareh: državnih praznikih, grbu in zastavi, vodstvu naše države, pri zgodovinskih dejstvih … Obisk Slovencev v tujini nas še bolj okrepi za narodno zavednost, ki smo jo pridobili v primarni družini in kasneje v šoli ter različnih organizacijah in dejavnostih, v katerih smo aktivni. Ob vsem tem se zavemo, da smo zares bogat narod, ki je obstal tisočletje dolgo pot preizkušenj zlasti zaradi ohranitve maternega jezika in da lahko danes zato svobodno govorimo v slovenskem jeziku in izkazujemo ljubezen naši deželi pod Triglavom.

6 VIRI IN LITERATURA

Ašič, Erika (2024). *Narodni ponos v globaliziranem svetu*. Tednik Domovina, št. 152, str. 52–53. Pridobljeno 16. 6. 2024: https://domovina.je/narodni-ponos-v-globaliziranem-svetu

Ašič, Erika (2021). *Odgovorno ohranjajmo slovensko identiteto*, v: Vzgoja za ljubezen do domovine in države. 3. mednarodna konferenca. Pridobljeno: 20. 9. 2025. Dostopno: Zbornik_MK_2021.pdf

Vižintin, Marijanca Ajša (2018). *Dopolnilni pouk slovenščine v Nemčiji:* pomembna oblika povezovanja ter ohranjanja slovenskega jezika in kulture poleg organiziranega društvenega delovanja, v: Slovenščina v šoli, št. 2/2018. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Vižintin, Marijanca Ajša (2021). *Začetki dopolnilnega pouka slovenskega jezika in kulture v Nemčiji v 20. stoletju*, v: Dve domovini, št. 54. Ljubljana: ZRC SAZU, str. 189–204.

Bandur, Simona (2023). *Dom: Dokler ga imaš, ne veš, kaj je to, ko ga izgubiš, ga začneš ceniti*. Delo, Zanimivosti. Pridobljeno: 25. 7. 2025: https://www.delo.si/magazin/zanimivosti/slovenci-iz-domovine-v-domovino

Drnovšek, Marjan (2013). *Slovenski migranti po svetu:* od Friderika Barage do sodobnega bega možganov, v: Zgodovina v šoli, let. 22, št. 1–2. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, str. 72–81.

Gosar, Anton (2020): *Slovenija – moja država*. Geografija v šoli, letnik 28, št. 3, str. 38–45.

Kralj, Tadej (2024). *Uveljavljanje slovenskega narodnega ponosa v izseljenstvu in domovini*, v: Zbornik 6. mednarodne konference Vzgoja za ljubezen do domovine in države, Narodni ponos v globaliziranem svetu. Ljubljana: Društvo katoliških pedagogov Slovenije, str. 40–46.

Komelj, Milček (2023): *Srečanja s Slovenci po svetu so za nas narodni in družinski praznik.* Kritikultura. Pridobljeno: 2. 8. 2025:

https://kritik.si/2023/07/05/milcek-komelj-srecanja-s-slovenci-po-svetu-so-za-nas-narodni-in-druzinski-praznik/

Malovrh, Polona (2019). *Nekoč so jih enačili s polko in klobaso*, v: Delo. Pridobljeno: 19. 9. 2025:

https://www.delo.si/novice/slovenija/nekoc-so-jih-enacili-s-polko-in-klobaso#!?logout

Piškurić, Jelka (2021). *Na »začasnem« delu v Nemčiji*: odnos Jugoslavije do ekonomskih izseljencev, v: Prispevki za novejšo zgodovino, let. 21, št. 1. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 121–142.

Šenica Pavletič, Vera; Pevec, Marija; Čekada Zorn, Špela; Dobnikar, Andreja (2014): *Aktivno državljanstvo in domovina. Kako in zakaj praznovati v šoli*? Priročnik za učitelje v osnovni šoli. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 11. 1. 2025: https://www.zrss.si/pdf/ADD-zakaj-in-kako-praznovati-v-soli.pdf

Tušak, Matej (2023). *Kako gradimo narodni ponos*. Spoznanje več, predsodek manj. Radio Ognjišče. Pridobljeno: 16. 8. 2025: https://avdio.ognjisce.si/oddaja/svpm_2025_01_06

MOJA-TVOJA-NAŠA ŠOLA: KREPITEV NARODNE IDENTITETE IN PONOSA PREKO MEDNARODNE IZMENJAVE

MY-YOUR-OUR SCHOOL: STRENGTHENING NATIONAL IDENTITY AND PRIDE THROUGH INTERNATIONAL EXCHANGE

Ana Vidmar (ana.vidmar@os-marijevere.si), specialna pedagoginja, učiteljica za dodatno strokovno pomoč, Osnovna šola Marije Vere, Slovenija

Povzetek

Na Osnovni šoli Marije Vere smo v okviru Erasmus projekta Moja-tvoja-naša šola izvedli mobilnost učencev na Švedsko in švedske učence tudi gostili. Naši učenci so se izkazali kot odlični promotorji Slovenije in Kamnika. Ko smo bili na Švedskem, so gradili narodno identiteto in pripadnost ter oblikovali narodni ponos, saj so z veliko vnemo pripovedovali o naši državi in šolskem okolišu. Ko smo bili gostitelji v Sloveniji, pa smo uporabili različne načine in metode vključevanja učencev in učiteljic v naše okolje ter kulturo.

V prispevku boste spoznali teoretični okvir temeljnih smernic konference v povezavi z izvedbo mednarodne izmenjave učencev. V šolskem prostoru je tudi ta dejavnost ena izmed pomembnejših, da se med učence širi in s pomočjo tega krepi narodno identiteto, pripadnost, ponos in domoljubje.

Abstract

At Marija Vera Primary School, we have organized a student exchange trip to Sweden as part of the Erasmus project My-Your-Our School, and hosted Swedish pupils. Our students proved to be outstanding promoters of both, Slovenia and Kamnik. While in Sweden, they developed a stronger sense of national identity and belonging, expressing pride in their country as they eagerly shared stories about Slovenia and their school community. When it was our turn to host, we used a variety of approaches to involve students and teachers in our environment and culture.

This article outlines the theoretical background of the conference's main guidelines in relation to the implementation of international student exchanges. Within the school setting, such activities play a key role in fostering national identity, a sense of belonging, pride and patriotism among pupils.

Ključne besede: narodna identiteta, narodna pripadnost, narodni ponos, domoljubje, mednarodna izmenjava učencev

Keywords: national identity, sense of national belonging, national pride, patriotism, international student excange

1 UVOD

»Mlade moramo učiti o vrednotah naše družbe in univerzalnih vrednotah sveta, pri čemer je temeljna vrednota domoljubje« (Kukovič idr., 2022: 14).

Eden izmed bolj pomembnih ciljev sodobne in razvite družbe je vzgoja dobrih državljanov. To v teh časih predstavlja zapleten in kompleksen proces, saj hitro spreminjanje socialne dinamike zahteva nenehno preverjanje pristopov poučevanja in učnih načrtov. Pojavlja se vprašanje, kako mlade vzgajati kot domoljube in jim hkrati ozavestiti pomen globalnega državljana (Kukovič idr., 2022).

2 NARODNA IDENTITETA

»Kadar se ljudje sprašujejo, katere značilnosti jih opredeljujejo kot posameznike, se sprašujejo o svoji identiteti. Je celota posameznikovih značilnosti, po katerih se loči od drugih ljudi« (Gana Mahmoud idr., 2018: 9).

Identiteto določajo vsi odgovori na vprašanje »Kdo si?«, ki za nekoga veljajo v tistem trenutku. Identiteta je vse, kar določa položaj neke osebe med ljudmi. Na eni strani označuje enkratnost osebe, po drugi pa pokaže, kateri skupini ljudi pripada (Černigoj in Žvelc, 2013).

»Biološko so določeni spol, starost, telesne in osebnostne lastnosti. Iz okolja smo prevzeli kulturo, jezik, vero in narodno pripadnost« (Gana Mahmoud idr., 2018: 9).

Geografski terminološki slovar navaja, da je narodna identiteta »nezamenljivost in enkratnost določenega naroda, ki jo ob družbenih spremembah v širši upravnopolitični skupnosti doživlja kot poseben način mišljenja, ravnanja in doživljanja« (Bufon idr., 2013).

Narodna identiteta omogoča ljudem, da se povezujejo, saj imajo skupen jezik, ozemlje, običaje in zgodovino. To jim daje občutek pripadnosti, krepi povezanost in jih zavezuje k skupnosti, ki ji pripadajo.

3 NARODNA PRIPADNOST

Večje število ljudi, ki govorijo isti jezik, imajo podobne telesne značilnosti, navade, šege in verovanja, imenujemo ljudstvo. Ko se pri ljudeh razvije še občutek pripadnosti, se ljudstvo oblikuje v narod – ima skupno kulturo, zgodovino, isti jezik in navadno živijo na strnjenih ozemljih (Černigoj in Žvelc, 2013).

Občutek pripadnosti je pomemben za vse ljudi, saj daje občutek moči in varnosti. Človek, ki ne pripada ničemur in nikomur, je kot rastlina brez korenin, saj ne ve, kje je doma in kdo je. Skupaj lahko premikamo gore, sami pa težko kaj dosežemo. Ljudje, ki delajo v skupini, so veliko bolj motivirani, saj se podpirajo in spodbujajo ljudi, ki so si blizu in se imajo radi. To jih lahko ponese čez ovire, ki bi se jim sicer zdele nepremagljive (Černigoj in Žvelc, 2013).

Ljudje največ prinašamo k skupnosti s svojimi posebnostmi. »Če vsakdo daje od sebe tisto, v čemer je najboljši in kar najbolje zna, imamo od tega korist vsi. Če bi bili vsi enaki, si ne bi mogli dati ničesar in še zelo dolgočasno bi bilo« (Černigoj in Žvelc, 2013: 31).

Za ohranjanje skupinske pripadnosti so zelo pomembni simboli, ki označujejo skupine ljudi. Države in narodi imajo svoje simbole. Lipa in Triglav sta pomembna simbola slovenskega naroda. Lipa je včasih pomenila središče skupnosti. Vaščani so se pogosto zbirali pod vaško lipo in sprejemali odločitve, obravnavali medsebojne spore, se zbirali na praznovanjih in veselicah. Zastava, grb in himna pa so uradni simboli slovenske države (Černigoj in Žvelc, 2013: 35).

»Narodna pripadnost je poleg državljanstva del naše identitete« (Gana Mahmoud idr., 2018: 31).

4 DOMOLJUBJE IN NARODNI PONOS

»Državljani običajno do svoje države gojimo čustva. Ljubezen do domovine, naroda, države se imenuje domoljubje ali patriotizem (Mahmoud idr., 2018: 33).

Domoljubje se najpogosteje definira kot predanost državi, nekateri drugi pa jo definirajo tudi kot predanost narodu. V demokraciji domoljubje odraža ljubezen, ki ljudi združuje in posledično povzroči, da so za nacionalno državo pripravljeni storiti marsikaj (Kukovič idr., 2022).

Slovenija je mlada država, saj je ideja o družitvi Slovencev nastala v prvi polovici 19. stoletja, a se takrat še ni mogla uresničiti. Najprej smo se po prvi svetovni vojni združili s Srbi in Hrvati v Kraljevino Jugoslavijo, po drugi svetovni vojni se je oblikovala Socialistična federativna republika Jugoslavija, leta 1990 pa se je večina

Slovencev na plebiscitu odločila, da postanemo samostojni. Republika Slovenija je bila razglašena 25. junija 1991 (Černigoj in Žvelc, 2013).

Domoljubje je pogosto pripomoglo k temu, da so se pripadniki naroda v odločilnih trenutkih povezali in si tako pomagali. To se je v zgodovini zgodilo v vojni za Slovenijo, ko so se Slovenci kot narod povezali v skupno državo. V zadnjem času pa je pogosto, da prebivalci Slovenije kažejo ljubezen do domovine ob uspehih športnikov (Gana Mahmoud idr., 2018).

Borut Pahor je na mednarodni konferenci Društva katoliških pedagogov Slovenije povedal, da »Slovenci zdaj sicer živimo najboljši, najvarnejši, najplodnejši del naše zgodovine, toda slednjega ni konec. Niti ni konec našega razvoja narodnega vprašanja, za kar moramo še naprej skrbeti hkrati z razvojem države. Pri tem ima velik pomen narodni ponos kot izraz ljubezni, navdušenja in skrbi za lastno domovino. Ne sodi v preteklost, ni predmoderen. Ravno zaradi globalizma je za Slovence še toliko bolj pomemben« (Glücks, 2024).

5 KREPITEV NARODNE IDENTITETE, PRIPADNOSTI, PONOSA IN DOMOLJUBJA V ŠOLI

»Drugi člen zakona o osnovni šoli (2016), ki ureja osnovnošolsko izobraževanje, med drugim določa, da so cilji osnovnošolskega izobraževanja v Sloveniji razvijanje zavesti o državni pripadnosti in narodni identiteti ter vedenja o zgodovini Slovenije in njeni kulturi, vzgajanje za obče kulturne in civilizacijske vrednote, ki izvirajo iz evropske tradicije, vzgajanje za medsebojno strpnost, spoštovanje drugačnosti in sodelovanja z drugimi, spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter s tem razvijanje sposobnosti za življenje v demokratični družbi« (Kukovič idr., 2022: 40).

V osnovni šoli je vsebine s področja vzgoje mladih za varnost, domovinsko vzgojo in vzgojo za demokracijo mogoče zaslediti v predmetih, kot so državljanska vzgoja in etika, zgodovina, geografija, slovenski jezik, družba ter drugi obvezni in izbirni predmeti iz družboslovno-humanističnega sklopa programa devetletne osnovne šole (Kukovič idr., 2022).

5.1 VKLJUČEVANJE VSEBIN V VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNI SISTEM

Razporeditev načrtovanih vsebin v šolskem kurikulu, ki obsegajo elemente domovinske vzgoje, vzgoje mladih za varnost in vzgoje za demokracijo, temelji na treh načelih. *Načelo interdisciplinarnosti* premošča razlike med šolskimi predmeti in omogoča, da so discipline med seboj bolj povezane. *Načelo koherentnosti kurikula* povezuje posamezne ravni šolskega programa izobraževanja. Načelo *uravnoteženosti kurikula* pa vključuje različne elemente vzgojno-izobraževalnega področja (znanje in razumevanje – politična pismenost, vrednote in stališča ter aktivno vključevanje učencev v šolsko in lokalno skupnost) (Kukovič, 2022).

Pri razvijanju refleksivnega in dejavnega odnosa do individualne, nacionalne in državljanske ter kulturne identitete sebe in drugih državljanov Republike Slovenije, ki so temeljni cilji vzgojno-izobraževalnega področja vzgoje mladih za domovinsko vzgojo, varnost in vzgojo za demokracijo, se zahteva opredelitev osnovnih kompetenc.

Razvijajo se:

- *kognitivne kompetence*, ki so pravne in politične narave, tj. poznavanje pojmov, načel in vrednot v povezavi z demokratičnim državljanstvom;
- *etične kompetence*, kjer gre za razvijanje etičnih veščin, ki so pogoj za svobodno, samostojno in odgovorno družbeno delovanje, razvijajo se socialne in komunikacijske spretnosti in veščine;
- *socialne kompetence*, kjer je poudarjeno sodelovanje, reševanje konfliktov v skladu s temeljnimi demokratičnimi načeli;
- *komunikacijske kompetence*, ki obsegajo razvijanje demokratične komunikacijske kulture in iskanje konsenza, izražanje in utemeljevanje mnenj, stališč in nazorov (Kukovič idr., 2022: 41).

Kukovič idr. (2022) v knjigi navajajo različne možnosti, kako vključiti elemente domoljubja v šolski prostor. Predlagajo razvijanje inovativnih in multidisciplinarnih pristopov k vsebinskemu področju vzgoje mladih za domovinsko vzgojo, vzgojo za demokracijo in vzgojo mladih za varnost, razvijanje šolskih, obšolskih in zunajšolskih dejavnosti, ki učencem ponudijo možnosti in priložnosti za aktivno vključevanje v demokratični družbi, spodbujanje vseh šolskih dejavnosti na področju vzgoje v povezavi z domovino, oblikovanje medpredmetnega modela poučevanja vsebin s širšega področja vzgoje za demokracijo, domovinsko vzgojo in vzgojo mladih za varnost, spodbujanje kakovostnega pouka na družboslovno-humanističnem področju, ki bo poudarjal razvijanje najpomembnejših državljanskih in domovinskih vrlin ter razvijanje novih povezav med stališči in znanjem učencev, saj na tak način državljanska pismenost pomembno prispeva k solidarnosti in povezanosti demokratične družbe.

Ena izmed dejavnosti, ki jo lahko vključimo v šolski prostor in spodbuja razvijanje narodne identitete, ponosa, pripadnosti in domoljubja, je tudi mednarodna izmenjava učencev.

6 MEDNARODNA IZMENJAVA

6.1 PROJEKT MOJA-TVOJA-NAŠA ŠOLA

Šola je izredno pomemben element oblikovanja in rasti mladega človeka, zato jo lahko dojemamo kot enega izmed temeljev, na katerem se lahko gradi nacionalno identiteto (Šenica Pavletič idr., 2014).

Na Osnovni šoli Marije Vere imamo vsako leto velik letni priliv učencev priseljencev (5–10 %). Na podlagi poročil razrednikov smo ugotovili problem slabe integracije učencev priseljencev v šolsko skupnost. Ti učenci imajo manj razvito socialno mrežo in težje rešujejo svoje učne težave. To vodi v nižji učni uspeh, manjšo motivacijo za šolsko delo in več izostankov od pouka. Želeli smo si izmenjave znanja in dobre prakse na mednarodni ravni ter gradnjo mreže za trajno sodelovanje.

Cilji projekta so bili dvig splošnega dobrega počutja na šoli, krepitev pozitivne šolske klime in oblikovanje nabora prostovoljnih dejavnosti za vključevanje vseh deležnikov (učenci, učitelji in starši), še posebej učencev priseljencev.

Učence 6. in 7. razredov smo približno pol leta pred predvidenim odhodom na Švedsko povabili na skupinski sestanek, kjer smo jim predstavili mobilnost in kriterije za izbiro. Kriteriji so se navezovali na cilje projekta. Opraviti so morali 20 ur prostovoljskih dejavnosti v predvidenem časovnem okviru, napisati motivacijsko pismo in pripraviti predstavitev skupinske gibalne ali socialne igre za učence v 2. razredu. Glede na finančne okvire smo lahko izbrali 5 učencev. Resno so k projektu pristopili le 4 učenci iz 7. razreda, devetošolko pa smo povabili, ker je prostovoljno sodelovala pri gostovanju učenke iz Španije.

Na uvodno srečanje pred organizacijo celotne mobilnosti smo starše izbranih učencev povabili na poseben roditeljski sestanek, kjer smo jih seznanili s cilji projekta in mobilnosti, z aktivnostmi učencev pred in med mobilnostjo ter po njej, kakšni so bili kriteriji za izbor ter kako bo mobilnost potekala (pot, bivanje, pomembni datumi, kraj, šola, program mobilnosti, kaj naj imajo učenci s seboj in kakšna so pravila na potovanju …). Na tem srečanju so starši podpisali vsa potrebna soglasja, ki smo jih pripravili za namen mobilnosti (soglasje za udeležbo na mobilnosti, pooblastilo za potovanje v tujino, soglasje za delitev podatkov za namene projekta). V projektu je bilo predvidenih tudi nekaj sredstev (40 € za vsakega učenca), ki smo jih lahko porabili za opremo učencev. Na listu želja so učenci in starši lahko obkrožili, kaj bi njihovemu otroku prišlo najbolj prav. Izbirali so lahko med oblačili, kot so topla jakna, pelerina, rokavice, kapa, in drugimi pripomočki, kot so nahrbtnik, dežnik, vzglavnik za na pot, steklenička za vodo …

Pred izmenjavo z učenci smo si začrtali določene dejavnosti in cilje. Načrtovali smo, da bodo učenci na Švedskem aktivno sodelovali pri pouku in opazovali prostovoljske aktivnosti na ravni šole, krepili socialne kompetence, se igrali skupinske gibalne in socialne aktivnosti in predstavili slovenski jezik ter kulturo z uporabo IKT. Podobne aktivnosti smo izvedli tudi, ko smo gostili švedske učence v Sloveniji. Vsem naštetim dejavnostim in ciljem smo posebej dodali še oblikovanje plesno-gibalne aktivnosti s poudarkom, da se vključi

čim več učencev. Tako so se švedski učenci naučili plesno koreografijo na slovensko glasbo in plesa naučili tudi učence naše šole.

Pri načrtovanju smo naše učence spodbujali, da vključijo vsebine, ki se navezujejo na Kamnik in Slovenijo, saj smo preko mednarodne izmenjave lahko tudi ambasadorji naše domovine.

6.2 SLOVENSKI UČENCI NA ŠVEDSKEM

V tednu od 10. do 15. novembra 2024 smo tri učiteljice in pet učencev spoznavali Švedsko. Odšli smo v kraj Vänersborg blizu Göteborga, kjer deluje zasebna šola Fridaskolan. Naši učenci so v času gostovanja bivali pri švedskih družinah. Dopoldne so svojim gostiteljem sledili pri pouku, popoldne pa so z njimi odšli na različne individualne in skupinske popoldanske aktivnosti.

Naši učenci so spoznavali, kako se naš šolski sistem razlikuje od njihovega. Šolanje je popolnoma brezplačno, tudi če gre za zasebno šolo, saj starši ob koncu meseca ne dobivajo položnic. Poleg brezplačnega kosila v šoli dobijo tudi vse šolske pripomočke. Od 6. razreda naprej ima na Švedskem vsak učenec svoj prenosni računalnik. Učbenikov, delovnih zvezkov in zvezkov skorajda nimajo. Snov imajo predstavljeno in napisano na različnih spletnih portalih, ki jih raziskujejo in pregledujejo s pomočjo učiteljic. Tam najdejo tudi vaje za domačo nalogo in učenje. Navkljub učenju preko računalnika pa so pisni preizkusi znanja še vedno v klasični (papirni) obliki.

Učenci so v dopoldanskem času poslušali šolsko snov v švedščini, se vključevali in reševali naloge, ki so jih razumeli (še posebej uspešni so bili pri matematiki in angleščini), spoznavali so prostovoljske aktivnosti na šoli (pomagali so čistilkam in hišniku), krepili socialne veščine in vadili komunikacijo v angleščini. V času pouka so pri angleščini predstavili Slovenijo s pomočjo uporabe informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT). Predstavitev so skrbno pripravili že pred odhodom in se izkazali kot aktivni raziskovalci. Vanjo so vključili splošne informacije o Sloveniji in Kamniku, geografsko raznolikost, hrano, kulturo, uspešne športnike in jezik. Pripravili pa so tudi kviz, ki so ga švedski učenci reševali po predstavitvi. Pri športni vzgoji so švedskim učencem predstavili še dve gibalni igri, ki sta v slovenskem prostoru pogosti – bratec, reši me in kdo se boji črnega moža.

6.3 ŠVEDSKI UČENCI NA OBISKU V SLOVENIJI – IZVEDBA

Od 7. do 12. aprila 2025 so nam gostje s Švedske obisk vrnili. Gostili smo dve učiteljici in pet njihovih učencev, ki so z našimi učenci že na Švedskem vzpostavili prijateljske vezi.

Za pripravo programa smo bile zadolžene tri učiteljice, ki smo naše učence spremljale že na Švedsko. Program so pomagali sooblikovati učenci, na posebnem sestanku smo z njim seznanile tudi starše in jih povabile k sodelovanju. Starše smo nagovorile, da se organiziranih prostočasnih aktivnosti udeležijo tudi sami, in jih spodbudile, da učencev na te aktivnosti ne vozijo z avti, ampak jih usmerijo k trajnostni mobilnosti. Učenci so se na večino dejavnosti izven pouka tako odpravili peš ali s kolesom.

Že v osnovi je bilo načrtovano, da so učenci v dopoldanskem času večino časa prisotni pri pouku, kar je bilo staršem še posebej všeč. Učencem zaradi tega ni bilo treba nadomeščati zamujene učne snovi. Staršem smo povedali, da švedski otroci lahko njihove otroke spremljajo pri popoldanskih aktivnostih. Učenci so popoldne skupaj odšli na trening namiznega tenisa in v glasbeno šolo (učenje bobnov in trobente). V družinah so se veselili organizacije aktivnosti v času, ko jih ni vodila šola. Ob večerih so se učenci družili. Skupaj so igrali košarko, pekli palačinke in vaflje, gledali film … Ko so imeli prosto celo popoldne, pa so nekatere družine učence odpeljale na Bled in v Ljubljano.

Vsi učenci so imeli kosilo naročeno v šoli. Starši so se potrudili, da so učencem doma kuhali njihove najljubše jedi. Vse družine pa so vsaj enkrat peljale učence jest tudi v restavracijo.

Tabela 1: Program izmenjave

	Dopoldne	Popoldne	Zvečer
ponedeljek 7. 4. 2025		prihod	
torek 8. 4. 2025	pouk po urniku (1 ura branja mlajšim učencem)	obisk Kamnika	
sreda 9. 4. 2025	pouk po urniku	prosto popoldne	
četrtek 10. 4. 2025	pouk po urniku	obisk Velike planine	
petek 11. 4. 2025	pouk po urniku (1 ura učenja plesa mlajših učencev), podelitev potrdil in pogostitev		kegljanje in večerja
sobota 12. 4. 2025	obisk Arboretuma Volčji Potok	odhod	

Vir: arhiv avtorice prispevka

6.3.1 ORGANIZACIJA BIVANJA

Že na začetku organizacije mobilnosti je bilo predvideno, da bodo učenci izmenjaje spali v družinah drug pri drugem. Na to smo opozorili že na uvodnem sestanku, ki smo ga imeli samo z učenci in kasneje tudi na uvodnem roditeljskem sestanku izbranih učencev. S tem so se strinjali in se na to ustrezno pripravili. Švedskim učencem so zagotovili dobre pogoje za bivanje. Mobilnost in bivanje učencev smo uradno prijavili tudi na Policijski postaji Kamnik, za kar smo potrebovali kopijo dokumentov vsaj enega izmed staršev slovenske družine in dokumente švedskih učencev.

6.3.2 ORGANIZACIJA DEJAVNOSTI V ČASU POUKA

Učitelji na predmetni stopnji so sprejeli pobudo, da bodo pri pouku prisotni učenci s Švedske. Potrudili so se, da so jim pripravili natisnjeno gradivo in so na ta način spremljali pouk v slovenščini brez uporabe računalnika.

Poleg učnih ur po urniku so imeli med poukom še dve drugi aktivnosti, ki sta se izvajali v dvojicah, en slovenski in en švedski učenec. V torek so posamično vstopali v razred k pouku angleščine na razredni stopnji in slovenskim učencem v 2. in 3. razredu prebirali pravljice. Dobili pa so še eno posebno nalogo – slovenski učenci so morali najprej švedske učence naučiti koreografijo na pesem Gremo okrog sveta slovenske skupine Čuki. V petek so nato v dveh švedsko-slovenskih skupinah (6 fantov in 4 punce) vstopili v 2. razred ter koreografijo naučili tudi naše najmlajše.

6.3.3 ORGANIZACIJA DEJAVNOSTI V POPOLDANSKEM ČASU

V popoldanskem času smo jim pripravili bogat program.

V torek so s pomočjo zemljevida spoznavali Kamnik, ki je vseboval nekaj kontrolnih točk (Mali grad in pripovedka o Veroniki, Smoletov dvorec, kip mamuta, center Kamnika – Šutna in kip generala Rudolfa Maistra). Pripravila ga je sodelavka Petra Bitenc, ki je sodelovala v tem projektu pri izmenjavi učencev z Romunijo. Na že obstoječi otroški načrt Kamnika (dobimo ga na Turistično-informativnem centru Kamnik) je umestila pomembnejše znamenitosti. Učenci so samostojno obiskovali kontrolne točke, izpolnili naloge in posneli fotografije.

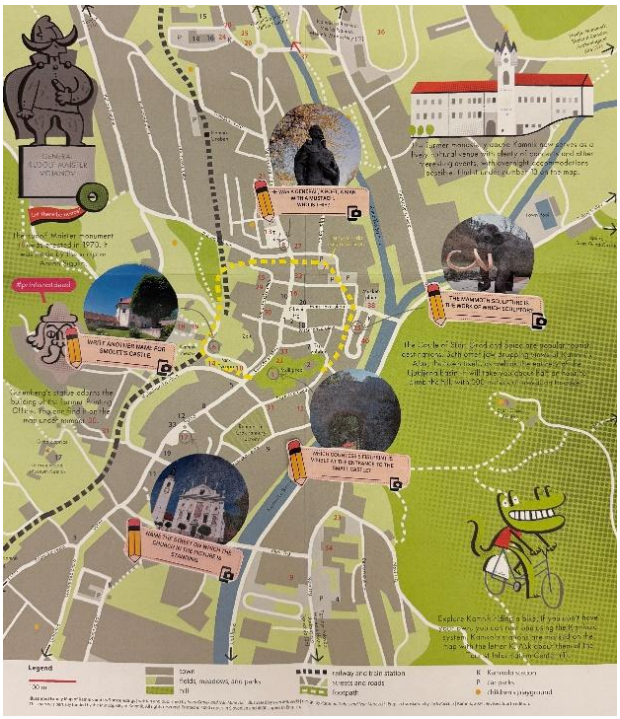

Slika 1: Načrt Kamnika (vir: Petra Bitenc)

Z gondolo smo se odpeljali na Veliko planino, kjer smo uživali v pohodu in dobri hrani v koči. Vsi smo lahko izbirali le med tipičnimi slovenskimi jedmi, ki jih ponujajo koče. Švedskim fantom je bil všeč ričet, dekletom pa sirovi štruklji z gozdnimi sadeži.

V petek zvečer smo odšli v Kamnik na kegljanje in pico. Za zaključek druženja pa smo si izbrali sprehod po čudovitih, že cvetočih vrtovih Arboretuma Volčji Potok.

6.3.4 REZULTATI DRUŽENJA

Vreme nam je dobro služilo in lahko smo izvedli prav vse načrtovane aktivnosti. Med dejavnostmi so se med slovenskimi in švedskimi učenci stkale nove vezi in utrdila prijateljstva. Slovenski učenci so se izkazali kot odlični gostitelji in s ponosom smo jih lahko opazovali, koliko vedo o Kamniku in Sloveniji ter s kakšnim ponosom so pripovedovali o tem.

Na tem mestu se mi zdi dobro, da izpostavimo tudi družine naših učencev, ki so gostile švedske učence. Če bi se v vseh družinah začelo spoštovati temeljne vrednote in bi se jih negovalo, bi jih lahko prenesli v življenje celotne družbe. Plemenitost odnosov začenjamo graditi v družini. Če jih tam ni, jih tudi v širši skupnosti ali posebnih ustanovah ni mogoče obuditi (Gregorič, 2018).

Naši učenci so s svojimi vrednotami dajali dober zgled učencem in njihovim družinam v tujini.

6.4 UČINKI IZMENJAVE IN DOSEGANJE CILJEV

Izmenjava učencev na Švedsko je pomembno prispevala k doseganju ciljev projekta Moja-tvoja-naša šola. Učenci so se v novem okolju preizkusili v različnih vlogah, spoznali drugačen šolski sistem in kulturo ter obenem krepili lastno narodno identiteto in ponos. Vzpostavili so nova prijateljstva, kar je vplivalo na njihov občutek sprejetosti in pripadnosti, hkrati pa so spoznali pomen prostovoljstva in sodelovanja v skupnosti.

Ključni učinki izmenjave:

- krepitev narodne identitete: učenci so s ponosom predstavljali slovenski jezik, kulturo in tradicijo, kar je okrepilo njihovo samozavest in občutek pripadnosti;
- medkulturno učenje: ob sodelovanju in opazovanju so spoznali drugačne načine vključevanja učencev in organizacije prostovoljskih aktivnosti, kar predstavlja uporabne iztočnice za domače okolje;
- razvoj socialnih veščin: skupne gibalne in ustvarjalne aktivnosti so pripomogle k večji povezanosti učencev ter krepitvi socialnih kompetenc.

Pomemben del izmenjave je bila tudi komunikacija s starši. Poudarili so, da so se otroci vrnili polni pozitivnih vtisov in da je bila izkušnja zanje dragocena tako z osebnega kot tudi izobraževalnega vidika. Ti odzivi potrjujejo, da izmenjava ni bila le enkratno doživetje, temveč priložnost za osebnostno rast, večjo odprtost ter razumevanje pomena sodelovanja v skupnosti.

Rezultati jasno kažejo, da so cilji projekta – oblikovanje prostovoljnih dejavnosti, večja vključenost učencev, učiteljev in staršev ter dvig splošnega dobrega počutja – uresničljivi tudi v praksi in da ima izmenjava dolgoročne učinke za celotno šolsko skupnost.

7 ZAKLJUČEK

Dobro bi se bilo poenotiti, kaj za nas pomeni domoljubje in katere vsebine so tiste, ki bodo domovino približale mladim. Te vsebine bo treba nenehno posodabljati, saj se dosežki domovine nenehno nizajo in se bodo tudi v prihodnjih letih. Treba je nameniti pozornost učiteljicam in učiteljem, ki bodo posredovalci oziroma prenašalci teh vsebin, njihova vloga pri tem pa je ključnega pomena. Kljub hitremu procesu globalizacije bo domoljubje ostalo aktualno čustvo, saj se bomo domovine ali doma zavedali tudi v prihodnje. Naša ljubezen in odnos do domovine bosta odvisna od tega, kako jo bomo poznali in bili nanjo ponosni (Kukovič idr., 2022).

Mladim je treba ponujati različne dejavnosti, s katerimi bodo pridobivali novo znanje o naši državi in kulturi, ozaveščali pomen naše kulture in jezika ter pridobljeno znanje in vedenje prenašali na mlajše učence in na vse druge ljudi, tudi izven slovenskih meja. Lahko smo zares ponosni na to, kje prebivamo in kar imamo.

Če mladi začutijo, da je domovina vrednota, bodo spoštovali svojo in domovino drugega (Šinkovec, 2022).

8 VIRI IN LITERATURA

Bufon, Milan; Kladnik, Drago; Lovrenčak, Franc; Orožen Adamič, Milan; Košmrlj-Levačič, Borislava; Humar, Marjeta (2013): *Geografski terminološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC. Pridobljeno 29. 8. 2025: https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/slovarji/geografski/iskalnik?iztocnica=n%C3%A1rodna%20identit%C3%A9ta

Černigoj, Matej; Žvelc, Maša (2013): *Svet smo mi*: učbenik za državljansko in domovinsko vzgojo ter etiko za 7. razred osnovne šole. Ljubljana: DZS.

Gana Mahmoud, Daša; Tawitian, Elissa; Zupančič, Mateja (2018): *Jaz, midva, mi 7*: učbenik za domovinsko in državljansko kulturo in etiko v 7. razredu osnovne šole. Ljubljana: Rokus Klett.

Glücks, Nenad (2024): *Borut Pahor na konferenci o narodnem ponosu: kaj je lahko bolj navdihujoče kot zgodba naše osamosvojitve?* Domovina, 24. 11. 2024. Pridobljeno 29. 8. 2025: https://www.domovina.je/borut-pahor-na-konferenci-o-narodnem-ponosu-kaj-je-lahko-bolj-navdihujoce-kot-zgodba-nase-osamosvojitve

Gregorič, Milan (2018): *Evropa, vstani in obstani*. Trst: Slovenska prosveta.

Kukovič, Simona; Haček, Miro; Prebilič, Vladimir (2022): Domoljubna in državljanska zavest med mladimi. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Nacionalna identiteta in kultura: delovna verzija (b. d.). Ljubljana: Slovenija jutri. Pridobljeno 29. 8. 2025: http://www.slovenijajutri.gov.si/fileadmin/urednik/dokumenti/nacik2.pdf

Šenica Pavletič, Verica; Pevec, Marija; Čekada Zorn, Špela; Dobnikar, Andreja (2014): *Aktivno državljanstvo in domovina. Zakaj in kako praznovati v šoli?* Pridobljeno 30. 8. 2024: https://www.zrss.si/pdf/ADD-zakaj-in-kako-praznovati-v-soli.pdf

Šinkovec, Silvo (2022): *Kako v šoli spodbujati razvoj narodne in nacionalne identitete pri mladih?* Pridobljeno 29. 8. 2025: http://arhiv.ds-rs.si/2017-2022/sites/default/files/POSVET_Kako%20v%20%C5%A1oli%20spodbujati%20razvoj%20narodne%20in%20nacionalne%20identitete%20pri%20mladih_sklepi%20lekt.pdf

ADIJO, PAMET! – IZSELJEVANJE MLADIH SLOVENCEV

GOODBYE, BRAINS! – EMIGRATION OF YOUNG SLOVENIANS

Kristina Lepen (kristina.lepen@gmail.com), učiteljica geografije na OŠ montessori Ljubljana, Slovenija

Povzetek

V prispevku je predstavljena raziskovalna naloga o izseljevanju mladih Slovencev v zadnjih 10-ih letih. Raziskovalno nalogo sta pripravila učenca 8. razreda OŠ montessori Ljubljana, Jaka Pogačar in Borut Maček, pod mentorstvom učiteljice geografije Kristine Lepen. Izseljevanje mladih je eden od najbolj perečih izzivov, s katerimi se soočajo manjše države kot je Slovenija. Glavni cilj raziskave je bil ugotoviti trend izseljevanja mladih Slovencev, poiskati glavne razloge selitve in njihove izzive ter raziskati odnos izseljencev do domovine. S pomočjo rezultatov je predstavljena primerjava sodobnega izseljevanja Slovencev s preteklimi valovi izseljevanja. Predstavljen je tudi novodobni pojav kroženja možganov. Za raziskovalno nalogo sta učenca prejela zlato priznanje na državnem tekmovanju mladih raziskovalcev.

Abstract

The paper presents a research on the emigration of young Slovenians over the past 10 years, which was prepared by 8th-grade students of the Montessori Elementary School in Ljubljana, Jaka Pogačar and Borut Maček, under the mentorship of geography teacher Kristina Lepen. Emigration of young people is one of the most pressing challenges faced by small countries such as Slovenia. The main goals of the research were to identify the trend of emigration of young Slovenians, to find the main reasons for their departure and the challenges they face, and to explore the attitude of emigrants towards their homeland. The results were used to compare the contemporary Slovenian emigration with past waves of emigration. Additionally, the presentation of the current phenomenon of brain circulation was included. The students received a gold award for their research paper at the national competition for young researchers.

Ključne besede: beg možganov, izseljenci, kroženje možganov, razlogi izseljevanja, valovi izseljevanja

Key words: brain drain, emigrants, brain circulation, reasons for emigration, waves of emigration

1 UVOD

Izseljenstvo je pojav, ki se dogaja ves čas in vpliva tako na države izseljevanja kot na države priseljevanja. Zadnje obdobje izseljevanja je drugačno od prejšnjih treh večjih valov in je odraz spremenjenega načina življenja po vsem svetu. Zaradi sodobne tehnologije in večje odprtosti držav je prehajanje ljudi večinoma lažje. Občutek povezanosti je ne glede na razdalje večji. Svet postaja globalna vas. Vseeno pa si večina izseljencev želi nekoč vrniti nazaj v Slovenijo. Ta tema je zelo primerna za raziskovalno nalogo.

Raziskovalna naloga je ena do možnosti, kako lahko učenci določeno tematiko poglobijo in jo raziščejo s pomočjo različnih metod. Z učencema Jakom in Borutom smo se odločili, da raziščeta temo, ki se jima zdi zanimiva in aktualna. Izbrala sta izseljevanje mladih Slovencev, saj sta sama ugotovila, da se trend izseljevanja povečuje. Ob razmišljanju o tej tematiki se jima je zdelo zaskrbljujoče predvsem izseljevanje mladih ljudi z visokim intelektualnim potencialom za našo državo. S tega vidika sta želela v nalogi raziskati trend in razloge izseljevanja mladih Slovencev, starih do 40 let, s kakšnimi izzivi se soočajo ob selitvi in kakšen je njihov odnos do domovine. Ugotovila sta, da je izseljevanje pomembna družbena tema. Prisotno je skozi celotno zgodovino, pri čemer so se ljudje selili v tujino zaradi različnih razlogov.

Raziskovalno nalogo sta učenca pripravila v šolskem letu 2024/25. Temo sta raziskovala več mesecev, v maju pa sta na državnem tekmovanju mladih raziskovalcev za nalogo prejela zlato priznanje na področju sociologije.

Na začetku raziskovanja sta si postavila 7 raziskovalnih vprašanj in hipotez:

- Ali se je število slovenskih izseljencev v zadnjih 10-ih letih povečalo? Hipoteza 1: Leta 2023 se je izselilo več Slovencev kot leta 2013.
- Kateri so glavni razlogi za izselitev v zadnjih 10-ih letih? Hipoteza 2: V zadnjih 10-ih letih se je več kot polovica Slovencev izselila zaradi ekonomskih razlogov.
- Koliko je približna starost izseljencev v zadnjih 10-ih letih? Hipoteza 3: Večina (80 %) izseljencev v zadnjih 10-ih letih je stara med 25 in 40 let.
- Kje so po mnenju izseljencev pogoji za delo in bivanje boljši – v tujini ali v Sloveniji? Hipoteza 4: Po mnenju izseljencev so pogoji za delo in bivanje boljši v tujini.
- Ali se ima večina tistih, ki so se izselili v zadnjih desetih letih, namen vrniti v Slovenijo? Hipoteza 5: Večina tistih (80 %), ki so se izselili v zadnjih desetih letih, se ima namen vrniti v Slovenijo.
- Kaj izseljenci najbolj pogrešajo iz Slovenije? Hipoteza 6: Slovenski izseljenci najbolj pogrešajo svojo družino.
- Ali si najstniki v prihodnosti želijo živeti v tujini? Hipoteza 7: 80 % učencev III. triade Zasebne osnovne šole montessori si želi v prihodnosti živeti v tujini.

Raziskavo sta razdelila na teoretični in empirični del. Pri tem sta uporabila različne metode raziskovanja. V teoretičnem delu sta raziskala zgodovino izseljevanja Slovencev in obstoječe slovenske izseljenske skupnosti. V empiričnem delu pa sta s pomočjo analize statističnih podatkov, intervjuja, ankete, vprašalnika in analize radijskih oddaj poskušala osvetliti, zakaj mladi zapuščajo svojo domovino, in predlagati morebitne rešitve za zmanjšanje tega trenda. V nadaljevanju so predstavljene ugotovitve obeh delov naloge.

2 SLOVENSKI IZSELJENCI PO SVETU

2.1 PROBLEMATIKA IZSELJENSTVA

Problematika izseljenstva je za Slovenijo in Slovence zelo pomembna, saj se je v dobrem stoletju samo z zdajšnjega državnega ozemlja za stalno izselilo v tujino precej več kot pol milijona ljudi. Izseljenci in njihovi potomci sestavljajo več kot petino slovenskega naroda. Slovenci pa se uvrščamo med evropske narode, ki so zaradi izseljevanja pretrpeli največ škode.

Izseljevanje s slovenskega narodnega ozemlja je bilo najbolj množično od sredine 19. stoletja do sedemdesetih let 20. stoletja, v posameznih obdobjih pa so bili različni: pokrajine odseljevanja, območja in države doseljevanja ter vzroki za preselitev (Fridl idr., 1998, 172).

2.2 SLOVENSKE IZSELJENSKE SKUPNOSTI

V preteklosti so potekali trije večji valovi izseljevanja Slovencev. Danes so največje slovenske izseljenske skupnosti v Severni Ameriki. Po nekaterih podatkih živi v ZDA okrog 300.000 prebivalcev slovenskega etničnega izvora.

Izseljevanje v evropske države je intenzivnejše od 19. stoletja. Zaradi pomanjkljive evidence in asimilacije je ugotavljanje, koliko je slovenskih izseljencev v evropskih državah, težavno. Po predvidevanjih naj bi jih bilo približno 100.000. Največ Slovencev je v industrijsko razvitih Nemčiji (okrog 50.000), Franciji (več kot 4000) in Švedski. V Belgijo (2000 do 3000) in na Nizozemsko so se izseljevali zlasti med svetovnima vojnama. Izseljevanje v sosednji državi Italijo in Avstrijo poteka že dolgo in stalno; število izseljencev je težko ugotoviti. Precej Slovencev je tudi v novonastalih državah na ozemlju Jugoslavije. Največ, okrog 25.000, jih živi na Hrvaškem, predvsem v večjih mestih. V Srbiji jih je več kot 10.000, največ v Beogradu. Tudi v Bosni in Hercegovini je leta 1991 živelo nekaj tisoč Slovencev.

Pomembno območje doseljevanja so države Južne Amerike. Največ Slovencev je v Argentini (približno 30.000), sledijo Brazilija (2000 do 3000), Urugvaj (2000 do 3000) in Venezuela (več kot 1000). Glavnino

izseljenske skupnosti sestavljata dve veji politične emigracije: protifašistična iz obdobja med svetovnima vojnama, večinoma s Primorskega, in protikomunistična, ki je iz begunskih taborišč v Avstriji in Italiji odšla v letih 1948 do 1951. Slovenska skupnost v Argentini je narodno preživela zaradi dobre organiziranosti in politične vztrajnosti, oprte na katoliško tradicijo. Obe veji politične emigracije sestavljata tudi izseljensko skupnost v Avstraliji, ki šteje okrog 25.000 ljudi. Avstralski Slovenci so se v novi domovini dobro znašli, saj se jih je precej prebilo v srednji sloj. Slovenski izseljenci in njihovi potomci ohranjajo narodno pripadnost z združevanjem v kulturna, prosvetna in športna društva, z založniško dejavnostjo in s povezovanjem s staro domovino. Med prvo generacijo izseljencev so bile zelo dejavne različne gospodarsko-socialne podporne ustanove. Izredno pomembno povezovalno vlogo je imela ves čas izseljevanja slovenska Katoliška cerkev, saj je med izseljence vseskozi pošiljala duhovnike. Zaradi prostorske razpršenosti, številnih mešanih zakonov in vpetosti v gospodarsko, politično in kulturno življenje večinske družbe, je asimilacija, predvsem med potomci, zelo močna (Fridl idr., 1998, 172).

Po osamosvojitvi Republike Slovenije se je izseljevanje nadaljevalo v majhnih številkah. Šlo je predvsem za posameznike, ki so se izselili v iskanju boljših kariernih možnosti, zaradi ljubezni, pustolovstva itd. Izseljevanje je poskočilo z zadnjo ekonomsko-finančno krizo (2008/9) in se odtlej stalno zvišuje ter dosega približno 9.000 državljanov na leto. Značilnosti sodobnih migrantov so drugačne od prvih treh valov. Poleg omenjenih obstajajo še manjše »kategorije« slovenskih izseljencev s svojimi značilnostmi, kot so na primer slovenski misijonarji, ki delujejo po svetu.

V Sloveniji delujejo tudi štiri civilnodružbene (nevladne) organizacije, katerih osrednji namen je prav povezovanje Slovencev po svetu z domovino: Svetovni slovenski kongres, Slovenija v svetu, Slovenska izseljenska matica in Rafaelova družba (vir: https://www.gov.si/podrocja/zunanje-zadeve/slovenci-zunaj-slovenije/slovenci-po-svetu/).

2.3 ZDOMCI IN IZSELJENCI

Rojake, ki so se s slovenskega narodnostnega ozemlja izseljevali na tuje, se je v preteklosti delilo na zdomce in izseljence. V sociološkem pogledu so zdomci tisti, ki naj bi se nameravali vrniti v svojo izvorno domovino, izseljenci pa ne; v pravnem pogledu pa naj bi zdomci ohranili stalno bivališče v izvorni domovini, medtem ko izseljenci ne.

Ker pa se življenjske odločitve in slogi spreminjajo in se zdomstvo pogosto sčasoma spremeni v izseljenstvo, poleg tega sta oba pojma netočna za drugo in nadaljnje generacije, torej potomce zdomcev in izseljencev, se v novejšem času najpogosteje uporablja enotni pojem Slovenci po svetu, oziroma s tujko, diaspora.

3 UPORABLJENE METODE RAZISKOVANJA

Različne metode raziskovanja, ki sta jih učenca uporabila pri pripravi naloge, so omogočale širši in bolj kakovosten vpogled v tematiko izseljevanja. Glavni vir pri pripravi teoretičnega dela je bila spletna stran Slovenci po svetu Ministrstva za zunanje in evropske zadeve: https://www.gov.si/podrocja/zunanje-zadeve/slovenci-zunaj-slovenije/slovenci-po-svetu/ Glavna literatura je bil Geografski atlas Slovenije, Država v prostoru in času (Fridl idr., 1998). Analizirala sta tudi statistične podatke o izseljencih v zadnjih 10-ih letih. Vir so bili podatki Statističnega urada RS. Poslušala in analizirala sta 10 radijskih oddaj iz serije *Globalna vas* na Valu 202, kjer v vsaki oddaji predstavijo enega slovenskega izseljenca in njegovo izkušnjo življenja v tujini. Izbrala sta oddaje, v katerih so izseljenci stari manj kot 40 let. Opravila sta intervju z Boštjanom Kocmurjem, generalnim tajnikom Izseljenskega društva Slovenija v svetu. Pripravila sta anketni vprašalnik za učence III. triade Zasebne osnovne šole montessori. Anketo sta med 59 učenci izvedla konec januarja 2025. Pripravila sta tudi vprašalnik za slovenske izseljence, ki sta ga preko znancev in organizacij, ki se ukvarjajo z izseljensko tematiko, razposlala izseljencem po svetu. Nanj je odgovorilo 127 izseljencev, kriterijem za raziskovalno nalogo je ustrezalo 113 izpolnjenih vprašalnikov.

Slika 1: Učenca Borut Maček in Jaka Pogačar s predstavnikoma Izseljenskega društva Slovenija v svetu z Boštjanom in Anjo Kocmur (Foto: Kristina Lepen)

4 IZSELJEVANJE MLADIH SLOVENCEV

4.1 TREND IZSELJEVANJA

Glede na statistične podatke, ki sta jih učenca analizirala za obdobje zadnjih 10 let, sta ugotovila, da se trend izseljevanja nadaljuje. V obdobju 2013–2017 je bilo število izseljencev večje. Leta 2017 je doseglo višek z dobrih 8000 izseljencev. Po tem letu je število izseljencev nekoliko manjše, in sicer okoli 5000 vsako leto.

Glede na pretekle valove izseljevanja sta predvidevala, da so glavni razlogi za večji porast izseljevanja predvsem izredne razmere, kot so na primer ekonomske krize ali politično nestabilne razmere (vojne ipd.). Ker teh izrednih razmer trenutno ni, je število izseljencev manjše. Izseljevanje je sicer proces, ki se nikoli povsem ne ustavi, zato predvidevata, da se bo število izseljencev v prihodnosti spreminjalo, predvsem takrat, ko bo prišlo do izrednih razmer. Izseljenci, ki so sodelovali pri vprašalniku, ostale spodbujajo k selitvi v tujino in jo večinoma opisujejo kot izziv, ki ga je vredno poizkusiti.

Tudi danes se glede na analizo, ki sta jo naredila med radijskimi oddajami in v pogovoru z Boštjanom Kocmurjem, mladi izseljujejo predvsem v Evropo, ZDA in Avstralijo. Destinacije so zelo podobne kot v prejšnjih valovih izseljevanja. Je pa čedalje več posameznikov, ki izberejo tudi druge države, torej je razpršenost Slovencev danes večja.

Podatki za obdobje zadnjih desetih let kažejo, da je odseljenih državljanov RS vsako leto več kot priseljenih. Edina izjema, ko je bilo več priseljenih, je bilo leto 2020. Učenca sta predvidevala, da lahko ta enkraten in nenaden pojav pripišemo pojavu covida po vsem svetu. Število odseljenih je v letih 2013 do 2017 naraščalo, ko je doseglo svoj višek v zadnjih desetih letih, in sicer se jih je odselilo 8384. Po tem letu je število odseljenih nekoliko upadlo in se je do leta 2023 gibalo okoli 5000 izseljencev na leto.

Število priseljenih pa je med leti 2013 in 2018 rahlo naraščalo, od 1897 do 3745 prebivalcev. Skokovito je naraslo že omenjenega leta 2020, ko se je v Slovenijo vrnilo 10.577 prebivalcev. Po tem letu pa se je število priseljenih spet gibalo okoli 3000 prebivalcev.

Če pogledamo celotno število priseljenih v letih 2013 do 2023, lahko opazimo, da se je v teh 10-ih letih število povečalo za 2/3. Največji val priseljevanja je bil v letu 2020. Prav tako se veča delež priseljenih tujih državljanov. V vseh teh letih je bil večji od 50 %, v letu 2023 je znašal dobrih 86 %. Skupno število odseljenih je v teh 10-ih letih se je prav tako povečalo za polovico. Do leta 2018 je bilo število odseljenih državljanov RS nekoliko večje od števila odseljenih tujcev. Od leta 2018 naprej pa je število odseljenih tujcev večje od števila odseljenih državljanov, leta 2023 je število večje kar za 2/3. Na podlagi teh podatkov lahko sklepamo, da se povečuje število priseljenih tujih državljanov in posledično se tudi spreminja sestava prebivalcev naše države.

Tabela 1: Priseljenci v letih 2013–2023

Leto	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Vsi priseljenci	11923	11820	13011	14393	16409	25395	28123	32188	20214	30356	29990
Priseljeni Slovenci	1897	2087	2297	2403	2785	3745	3218	10557	3342	3133	3456
Priseljeni tuji državljani	10026	9733	10714	11990	13624	21650	24905	21631	16872	27223	26534

Tabela 2: Odseljenci v letih 2013–2023

Leto	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	202	2021	2022	2023
Vsi odseljenci	11877	12535	12970	13555	15423	11914	13520	16122	19089	18902	19950
Odseljeni Slovenci	6658	6755	7221	7406	8384	5609	5641	4886	5015	5593	4877
Odseljeni tuji državljani	5219	5780	5749	6149	7039	6305	7879	11236	14074	13309	15073

Vir tabele 1 in 2: https://www.stat.si/statweb/News/Index/13269ž

Grafikon 1: Odseljeni in priseljeni državljani RS v letih 2013–2023

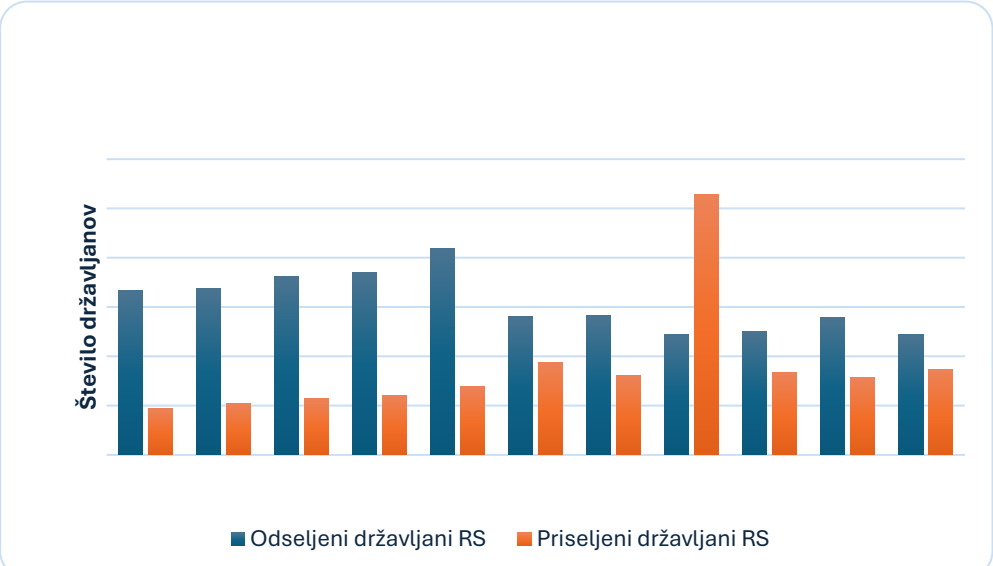

Vir: Raziskava učencev Boruta Mačka in Jaka Pogačarja

4.2 GLAVNI VZROKI IZSELJEVANJA

Glavni vzroki izseljevanja so v zadnjih desetih letih glede na analizo vprašalnika in radijskih oddaj ter po besedah Boštjana Kocmurja bolj osebne narave. Iz analize vprašalnika za izseljence mladi iščejo nove priložnosti in izkušnje glede študija, dela in življenja, večkrat pa je razlog za selitev tudi ljubezen.

Grafikon 2: Vzroki anketirancev za izselitev slovenskih izseljencev

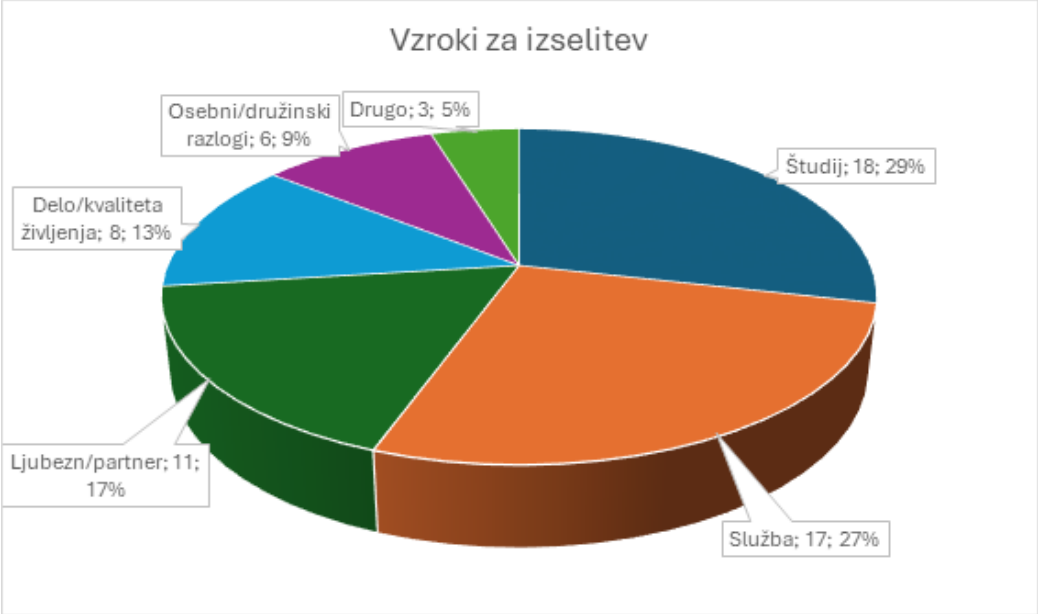

Vir: Raziskava učencev Boruta Mačka in Jaka Pogačarja

Po besedah izseljencev v oddaji *Globalna vas* ima tujina kar nekaj prednosti. Navajali so višje plače, cenejše življenje, več možnosti za obslužbene dejavnosti, ljudje so bolj umirjeni, skromni in povezani.

Kot prednost življenja v Sloveniji navajajo le tri stvari, in sicer občutek večje varnosti, zrak je ostrejši in čistejši, bivanje v naši deželi je prijetnejše. Izseljenci navajajo tudi nekaj posebnosti življenja v tujini. Iz analize vprašalnika za izseljence pa izvemo, da v tujini najbolj pogrešajo svojo družino, slovensko hrano, prijatelje in naravo. Le dva anketiranca sta odgovorila, da ne pogrešata ničesar. Ta podatek učencev ni presenetil, saj veljamo Slovenci za narod, ki je tradicionalno povezan s svojo družino in hkrati ceni lepoto naše dežele.

Iz analize vprašalnika tudi izvemo, da se je kar 80 % izseljencev dobro vključilo v novo družbeno okolje. Le slabih 8 % jih je odgovorilo, da je bila vključitev slaba. Iz tega lahko sklepamo, da so slovenski izseljenci odprti, prilagodljivi in učljivi za nove spremembe ter posledično nimajo težav s prehajanjem v novo okolje. Kot najbolj pogoste izzive ob prihodu v novo okolje so sicer sodelujoči navedli učenje novega jezika, urejanje dokumentov in iskanje stanovanja.

4.3 KROŽENJE MOŽGANOV

Glede na analizo statističnih podatkov, kjer se vidi, da se izseljuje čedalje več ljudi z višjo izobrazbo, sta se učenca spraševala, ali gre za t. i. beg možganov. To sta opredelila tudi z naslovom raziskovalne naloge *»Adijo, pamet!«*. S pomočjo besedne igre sta želela nakazati, da se izseljevanje bolj izobraženega prebivalstva povečuje in da to lahko prebudi določeno skrb za slovenski narod.

Po besedah Boštjana Kocmurja gre danes za nekoliko drugačen proces, in sicer t. i. kroženje možganov. To pomeni, da se mladi izobraženci po nekaj letih življenja v tujini vrnejo nazaj v Slovenijo, s seboj pa prinesejo nove študijske in delovne izkušnje, s tem pa prispevajo tudi k drugačnemu oz. boljšemu razvoju naše države.

Večina izseljencev iz radijske oddaje je omenila, da se želi vrniti nazaj v Slovenijo, ne ve pa še, kdaj točno to bo.

Veliko bolj pa sta bila učenca presenečena nad odgovori anketirancev, kjer jih je enako število odgovorilo, da se želijo ali da se ne želijo vrniti v Slovenijo. Dobrih 30 % pa glede vrnitve še ne ve. Predvidevala sta, da se bo večina izseljencev želela vrniti, zato bi ju v morebitnem nadaljnjem raziskovanju zanimalo, kaj so razlogi, zaradi katerih bi želeli ostati v tujini.

Takole pa je zapisala ena od izseljenk kot dogovor na vprašanje, kaj bi priporočili tistim, ki razmišljajo o selitvi v tujino:

»Ni vse zlato, kar se sveti« in »Kjer je volja, je tudi pot« ... Tujina ponuja sicer boljše karierne možnosti, višjo plačo in druge prednosti. Ko pa si sam v drugem okolju, se lahko velikokrat počutiš osamljenega in manjvrednega, saj nikoli nisi tam domačin. Če se odločiš za življenje v tujini, imaš za vedno dva domova – Slovenijo in tujino. Nikjer nisi več povsem srečen. Ko si v tujini, pogrešaš in idealiziraš življenje v Sloveniji, ko si v Sloveniji, pa ravno obratno. Dobro je treba premisliti. Za nekatere je življenje v tujini boljše, za nekatere nekaj vmes. Odvisno tudi, kakšen človek si in v katerem življenjskem obdobju se nahajaš. Ni vse črno-belo. Tujina ni nujno boljša kot Slovenija in obratno. Vse ima svoje prednosti in slabosti. V kolikor pa je to velika želja, kakor je bilo tudi pri meni, je kljub temu, da je selitev težka, možna, in ko ti nekaj v tujini uspe, imaš še večji občutek uspeha. Pa še vrniti domov se je lepše in naučiš se ceniti majhne stvari. Kot je babičina goveja juha, mamičino kosilo, kava z najboljšo prijateljico, domače živali itd.

4.4 NAJSTNIKI IN IZSELJEVANJE V PRIHODNOSTI

S pomočjo ankete, izvedene med učenci III. triade OŠ montessori, sta učenca ugotovila, da si želi v prihodnosti 1/5 najstnikov živeti v tujini, 1/3 najstnikov še ne ve, ½ pa si tega ne želi. Predvidevala sta, da bo odstotek tistih, ki si želijo živeti v tujini, višji.

Zanimalo ju je, koliko najstnikov pozna kakšnega sorodnika ali znanca, ki je slovenski izseljenec. Ugotovila sta, da več kot polovica najstnikov (56 %) ne pozna nobenega slovenskega izseljenca, slaba polovica pa ga pozna (44 %). Ta podatek ju je presenetil, saj sta pričakovala, da ima velika večina kakšnega sorodnika ali vsaj znanca, ki se je v preteklosti izselil. Morda je razlog tudi v tem, da ti izseljenci pripadajo predvsem III. valu izseljevanja in so sedaj že pokojni. Če generacije starih staršev ali staršev najstnikov niso imeli stikov z njimi, se povezave izgubijo.

5 PRIMERJAVA RAZLIČNIH OBDOBIJ SELITEV SLOVENCEV

Iz zgornjih rezultatov sta učenca pripravila primerjavo sodobnega izseljevanja Slovencev s preteklimi tremi večjimi valovi izseljevanja. Glavna območja, kamor se danes selijo Slovenci, še vedno ostajajo Evropa, ZDA in Avstralija. Glavna razlika pa je v razlogih za izseljevanje. Danes prevladujejo osebni razlogi, predvsem ljubezen, želja po novih izkušnjah in boljše zaposlitvene možnosti. Zato to obdobje izseljevanja ne poteka v skupinah, ampak se izseljujejo posamezniki, katerih izobrazba je čedalje višja.

Tabela 3: Valovi izseljevanja Slovencev

	I. val selitev	II. val selitev	III. val selitev	Sodobno izseljevanje
Čas	1860–1914	1918–1941	po II. sv. vojni in konec 70. let	od 2008 naprej
Kam	ZDA, Nemčija, Argentina, drugi deli Avstro-Ogrske	Argentina, zahodnoevropske države, Kanada, Avstralija	Argentina, ZDA, Avstralija, Kanada, Nemčija, Švedska, Francija	Evropa, ZDA, Avstralija
Razlogi	ekonomski, deloma politični	ekonomski in politični	politični in ekonomski	2008 do 2020 – pretežno ekonomski; od 2020 naprej osebni, nove priložnosti
Posebnosti	aleksandrinke	aleksandrinke		

Vir: Raziskava učencev Boruta Mačka in Jaka Pogačarja

Kljub izseljevanju pa večina še vedno ohranja vez z domovino, bodisi prek družine in prijateljev bodisi skozi sodelovanje v slovenskih skupnostih v tujini.

Raziskava kaže, da je izseljenstvo kompleksen pojav, ki ima tako pozitivne kot negativne vidike. Po eni strani omogoča boljše življenjske razmere in osebni razvoj, po drugi strani pa prinaša izzive, kot so kulturna prilagoditev, jezikovne ovire in občutek oddaljenosti od domačega okolja.

Ugotovitve raziskave so pomembne tako za mlade, ki razmišljajo o odhodu v tujino, kot tudi za širšo družbo, saj izseljenstvo vpliva na demografsko in gospodarsko sliko države. Pridobljeni podatki kažejo, da se izseljevanje Slovencev nadaljuje, a hkrati ostaja močna čustvena in kulturna povezanost z domovino.

6 ZAKLJUČEK

Po opravljenem raziskovanju sta učenca ugotovila, da sta dve njuni hipotezi potrjeni, 4 ovržene in ena delno potrjena.

Hipoteza 1: Leta 2023 se je izselilo več Slovencev kot leta 2013.

Ta hipoteza je ovržena, saj se je leta 2023 izselilo manj Slovencev kot leta 2013.

Hipoteza 2: V zadnjih 10-ih letih se je več kot polovica Slovencev izselila zaradi ekonomskih razlogov.

Hipoteza je ovržena. Glede na analizo vprašalnika za izseljence in oddaj Globalna vas so glavni razlogi izselitve v zadnjih 10-ih letih študij, služba in partnerski odnosi. Delo je izpostavila manj kot polovica izseljencev.

Hipoteza 3: Večina (80 %) izseljencev v zadnjih 10-ih letih je stara med 25 in 40 let.

Hipoteza je delno potrjena. Glede starosti izseljencev podatka nismo dobili, razen za širšo starostno skupino, to je od 15 do 64 let. V radijskih oddajah Globalna vas pa prevladujejo mladi do 40 let.

Hipoteza 4: Po mnenju izseljencev so pogoji za delo in bivanje boljši v tujini.

Hipoteza je potrjena. Odgovori izseljencev kažejo na to, da so pogoji za bivanje večinoma boljši v tujini.

Hipoteza 5: Večina tistih (80 %), ki so se izselili v zadnjih desetih letih, se ima namen vrniti v Slovenijo.

Hipoteza je ovržena. Iz odgovorov izseljencev v vprašalniku smo ugotovili, da se ima namen vrniti le 36 % izseljencev. Preostalih 36 % se nima namena vrniti, 28 % pa glede vrnitve še ne ve.

Hipoteza 6: Slovenski izseljenci najbolj pogrešajo svojo družino.

Hipoteza je potrjena. Iz analize vprašalnika izvemo, da največ izseljencev pogreša svojo družino.

Hipoteza 7: 80 % učencev III. triade Zasebne osnovne šole montessori si želi v prihodnosti živeti v tujini.

Hipoteza je ovržena. Iz ankete učencev izvemo, da si želi živeti v tujini v prihodnosti le ⅕ najstnikov, ⅓ najstnikov še ne ve, ½ pa si tega ne želi.

Izseljevanje se bo dogajalo tudi v prihodnosti, saj je to živ in stalen proces, zato ga je vredno spremljati in raziskovati. Zagotovo tudi v prihodnje ostaja izziv, kako zaobjeti vse slovenske izseljence, saj marsikdo ob odhodu ne spremeni naslova stalnega prebivališča in zato ni zaobjet v uradnih statističnih podatkih. Ker se ta proces odvija vseskozi, ga je težko natančno meriti oziroma spremljati. Zagotovo pa lahko sledimo trendom. Čez nekaj let bi bilo zagotovo zanimivo preveriti, koliko Slovencev se je vrnilo nazaj v Slovenijo in kakšna je njihova povprečna doba izseljenstva. Prav tako bi lahko preverili, če se trend izseljevanja veča in če glavni razlogi za izseljevanje ostajajo enaki. Tudi pri učencih, s katerimi smo izvedli anketo, bi bilo zanimivo čez približno 10 let preveriti, koliko jih živi v tujini in ali se ta podatek razlikuje od njihovih sedanjih odgovorov.

Tematika izseljenstva bo vedno aktualna, zato je zelo dobro izhodišče za raziskovanje tudi v prihodnje.

7 VIRI IN LITERATURA

Maček, Borut; Pogačar, Jaka (2025): *Adijo, pamet! Izseljevaje mladih Slovencev* [raziskovalna naloga].

Orožen Adamič, Milan; Fridl, Jerneja; Kladnik, Drago; Perko, Drago (1998): *Geografski atlas Slovenije*, Država v prostoru in času. Ljubljana, DZS.

Radijska oddaja Globalna vas. [online] Pridobljeno 3. 2. 2025: https://val202.rtvslo.si/podkast/globalna-vas/129202817

Statistični podatki. [online] Pridobljeno 23. 1. 2025: https://www.stat.si/statweb/News/Index/13269

Slovenci po svetu. [online] Pridobljeno 27. 1. 2025: https://www.gov.si/podrocja/zunanje-zadeve/slovenci-zunaj-slovenije/slovenci-po-svetu/

Statistični podatki. [online] Pridobljeno 29. 1. 2025: https://pxweb.stat.si/SiStat/sl/Home/GetSearchResultsRedirect?searchQuery=05N3102S%20OR%2005N3105S%20OR%2005N3108S%20OR%2005N3111S%20OR%2005N3114S%20OR%2005N3117S%20OR%2005N3212S%20OR%2005N3214S%20OR%2005N3216S%20OR%2005N3218S%20OR%2005N3220S%20OR%20H146S&searchString=05N3102S%20OR%2005N3105S%20OR%2005N3108S%20OR%2005N3111S%20OR%2005N3114S%20OR%2005N3117S%20OR%2005N3212S%20OR%2005N3214S%20OR%2005N3216S%20OR%2005N3218S%20OR%2005N3220S%20OR%20H146S

SLOVENKA, ROJENA V JUŽNI AMERIKI – PRIČEVALKA DVEH IDENTITET

SLOVENIAN WOMAN, BORN IN SOUTH AMERICA – WITNESS TO TWO IDENTITIES

Cecilija Erika Grbec (galerijacecilija@gmail.com), profesorica likovne vzgoje, Argentina, Slovenija

Povzetek

V prispevku bomo spoznali doživljanje svetov, ki so vsak s svojimi identitetnimi prvinami oblikovala identiteto osebe, ki je odraščala v različnih svetovih. Ti so oblikovali njeno občutenje in doživljanje, ki ga kot odrasla oseba besedi ne le z govorjenjem temveč tudi s čopičem. Spoznali bomo svet potomke tretje generacije Slovencev, ki so pognali korenine v daljni Južni Ameriki in seveda tudi v Sloveniji, domovini prednikov …

Abstrakt

In this article, we will learn about the experience of worlds, each of which, with its own identity elements, shaped the identity of a person who grew up in different worlds. These shaped her feelings and experiences, which as an adult she expresses not only through speech but also with a brush. We will learn about the world of the descendants of the third generation of Slovenians, who put down roots in distant South America and, of course, also in Slovenia, the homeland of her ancestors…

Ključne besede: Bolivija, Argentina, Slovenija, izraznost preko slik, doživljanje korenin

Keywords: Bolivia, Argentina, Slovenia, expression through images, experiencing roots

1 UVOD

Kultura (iz latinske besede *cultura*, izpeljane iz *colere*, kar pomeni »gojiti«) se na splošno nanaša na oblike človeške dejavnosti in simbolične strukture, ki dajejo taki aktivnosti pomen. Različne definicije »kulture« odražajo različne teoretične osnove za razumevanje oziroma merila za vrednotenje človekove dejavnosti.

V najširšem pomenu izraz *kultura* označuje vse produkte posameznika, skupine ali družbe inteligentnih bitij. Sem spadajo tako tehnika, umetnost, znanost kot tudi moralni sistemi in značilna vedenja ter navade izbranih inteligentnih entitet. Ožje pa ima izraz natančnejše pomene na različnih področjih človeške dejavnosti.

Različne človeške družbe imajo različne kulture, osebna kultura posameznika pa se lahko razlikuje od kulture drugega, zato so pomembne tudi hrambe obče človeške izkušnje, tako imenovana dediščina civilizacije, s katero se ohranja tako preteklost kot izkušnja obče človečnosti (Wikipedija).

2 PREDSTAVIM SE

Če izhajam iz besede kultura, katere razlago sem povzela po Wikipediji, se lahko v njej najdem in se vanjo umestim. Vraščena sem v več kultur, ker sem živela v različnih kulturnih okoljih, ki so mi v razum, duh in dušo vtisnile svoje kulturne prvine. Najbolj pa se čutim vgrajena v slovenstvo. Sem argentinska Slovenka, rojena v Buenos Airesu, staršem slovenskih korenin. Moji stari starši po mamini strani prihajajo iz Čateža pod Zaplazom in iz Logatca, stari starši po očetovi strani pa iz Loškega Potoka. Bili so begunci, ki so po 2. svetovni vojni zapustili slovensko ozemlje in svojo novo domovino našli v Argentini. Moj oče je po vojni rojen v Špitalu, mama pa že v Argentini, v Buenos Airesu. Sem najstarejši otrok v številčni družini, imam še tri brate in dve sestri. Dva od teh (brat in sestra) sta dvojčka in posvojena v našo družino, ko sta bila stara komaj tri dni. Od šestih otrok štirje živimo v Sloveniji.

Mene so poleg slovenskih zaznamovale tudi bolivijske in argentinske kulturne prvine. Do svojega trinajstega leta sem živela z družino v Boliviji, ker je bil oče tu zaposlen. Tako sem bila deležna vpliva bolivijske kulture. Tudi osnovno šolo sem obiskovala v Boliviji in do države še danes gojim zelo prijeten občutek. Pogled na bolivijsko zastavo me čustveno prevzame.

2.1 SLOVENSKE KORENINE

Od trinajstega do šestindvajsetega leta sem živela v Buenos Aires pri starih starših, kjer sem vedno rada poslušala zgodbe stare mame in starega ata, ki so bile povezane z življenjem v Sloveniji. Še sedaj čutim, s kakšno ljubeznijo je stara mama pripovedovala, kako je hodila po klancu v hlev po mleko in kako je pozimi škripalo pod nogami. Izraz »škripalo pod nogami« sem razumela šele, ko sem prvič pozimi prišla v Slovenijo in je bilo poledenelo. Ko sem stopala po ledu, je škripalo pod nogami.

Nikoli nisem razumela, zakaj je stara mama Cilka v Argentini, ko je bilo za božič 30 ali več stopinj, v jaslice polagala belo vato. Tudi jaz sem delala jaslice z vato, nisem pa se nikoli vprašala, zakaj je to tako. Ko sem pa pozimi decembra leta 1991 prišla v Slovenijo, sem dojela, da je bil za božič v Sloveniji sneg, ki ga je stara mama tako pogrešala v vročem božičnem času v Buenos Airesu.

Ko sem prišla v Slovenijo, nisem mogla verjeti, da vse razumem. Zelo čudno se mi je zdelo, ko je šofer avtobusa govoril po slovensko in tudi potnik, vsi na cesti. Neverjetno je bilo, da so na trgovinah bili napisi, npr.: pekarna, lekarna, trgovina, vse po slovensko. Na mleku je pisalo mleko s črko »k«, na čokoladi pa čokolada s »č«. Šele takrat sem se zavedla, kakšen zaklad so mi posredovali starši in stari starši, ki so doma govorili po slovensko. Tako sem bila navdušena nad zapisi slovenskih besed, da sem vse papirčke in vso embalažo shranjevala. Vse to sem dala v kovček in nesla v Argentino, da sem pokazala otrokom iz slovenske, Jegličeve šole – ABC, da Slovenija res obstaja, da je prečudovita, da se splača učiti slovenščino in hoditi v slovensko sobotno šolo.

Moji starši so se večkrat odpovedali obiskom špansko govorečih prijateljev, da bi z nami otroki doma lažje ohranjali materni jezik, slovenščino. Doma smo vedno imeli omejen čas za gledanje televizije. Če smo začeli govoriti špansko, so nas starši vedno opominjali. Zelo sem hvaležna starim staršem in staršem, da so nas nagovarjali v slovenščini in z nami vedno govorili po slovensko.

V slovensko šolo smo hodili ob sobotah, medtem ko so argentinski sošolci imeli prosto. V srednješolskem tečaju, kjer vsi učitelji poučujejo brezplačno, smo večkrat pri predmetih zemljepis in zgodovina gledali slike in knjige s krasnimi fotografijami lepot Slovenije. Slovenija se mi je zdela prelepa, a ko sem prišla sem, sem opazila, da je še lepša. Zdela se mi je kot pravljica. A je resnična!

Zelo me je navdušila narava. Hrana se mi ni zdela tuja, saj smo tudi v Argentini imeli koline, kislo zelje, potico, flancate, tenstan krompir … vse, kar se jé tukaj.

2.2 SPODBUDA ZA ŽIVLJENJE V SLOVENIJI

V Slovenijo sem prišla živet, ker me je povabila teta Tinka Urbančič. To je mamina sestra in moja krstna botra, ki je tudi sama živela v Argentini. Tako sem se lažje tudi sama odločila, da grem poskusit. Če mi ne bo všeč, se lahko še vedno vrnem domov v Argentino. Šlo je za povsem drugačno situacijo, kot je bila z mojimi starimi starši, ki so bežali iz Slovenije, ker so jim komunisti po letu 1945 stregli po življenju. Oni so zato v Argentini vedno bolj hrepeneli po Sloveniji. Jaz pa sem v Slovenijo prišla na povabilo tete leta 2003. Ona mi je ponudila streho nad glavo, dala mi je vse, kar sem potrebovala, in bila mi je kot mama. Kupila mi je celo oblačila, bundo, gojzarje, tople rokavice, vse za tukajšnjo zimo. Ona je vedno čutila krivico, razmišljala in govorila je, zakaj ji ni bilo dano, da bi se rodila v Sloveniji, da ji je bilo to po krivici odvzeto. Zato si je tako želela vzgajati mladino in darovati nekaj za Slovenijo. To je nato počela vse do svoje smrti. Če me ona ne bi povabila, ne vem, če bi se sama odločila za ta korak.

2.3 MOJA IZOBRAŽEVALNA POT

Osnovno šolo sem obiskovala v Boliviji v Sagrado Corazon de Jesus, srednjo šolo pa Colegio Santa Rosa de Lima v Buenos Airesu v Argentini. To je bila zasebna šola samo za dekleta. V Argentini so zasebne šole plačljive, državne pa brezplačne. Šolanje sem nadaljevala na CONSUDEC (Consejo Superior de enseñanza Catolica ali po slovensko Višja katoliška šola). Izpopolnjevala sem se v tehniki izdelovanja mozaika pri profesorju Juanu Joséju Bayonu. Svoje znanje sem obogatila z likovno-pedagoškim delom na osnovni in srednji šoli. Staršem je veliko pomenilo, da se njihovi otroci šolamo v dobrih verskih šolah. To zdaj tudi jaz cenim in mi veliko pomeni.

Obiskovala sem tudi Srednješolski tečaj ravnatelja Marka Bajuka. Kot maturantka sem potovala s skupino drugih sošolcev v Slovenijo, v domovino naših starih staršev! Lepota Slovenije me je navdušila in čisto prevzela!

Že v otroštvu me je veselilo risanje in slikanje. Risati sem začela že kot otrok. Svoje risbe sem iz Bolivije ob različnih priložnostih pošiljala svojim sorodnikom in prijateljem. Ko sem zaključila srednjo šolo, so me vsi prigovarjali, naj grem študirat medicino ali veterino. Bila sem namreč zelo pridna učenka, odličnjakinja, pa še rada sem imela živali. A odločila sem se za slikarstvo. Slikam vse, kar mi pride pred oči.

2.4 POUČEVANJE V SOBOTNI ABC SLOVENSKI ŠOLI

Kot najstnica sem tudi sama začela poučevati slovenščino v Jegličevi slovenski sobotni šoli imenovani ABC tečaj (ta je namenjen otrokom iz slovensko-argentinskih družin) na Ramon Falconu, v delu Buenos Airesa v slovenski hiši. Želeli smo, da bi slovenščina šla naprej iz roda v rod in ne bi izumrla med Slovenci, ki so sem prišli po koncu 2. svetovne vojne. To delo z otroki sem prostovoljno opravljala enajst let, vse dokler nisem prišla v Slovenijo. Pouk je tudi v ABC tečajih z otroki iz argentinsko-slovenskih družin potekal ob sobotah dopoldne.

2.5 ŽIVLJENJE V BOLIVIJI

Del otroštva sem preživela v Boliviji, najprej v Yacuibi. Potem sta se starša odločila, da gremo živet eno leto v Amazonijo, v pragozd, v džunglo. Tam smo bili otroci edini belci med domorodci. Najlepše spomine iz otroštva imam, ko nas je ati vzel sabo in smo šli lovit ribe. V reki Beni so bile tudi piranje. V Rurrenabaque so živeli čimanes (domorodci), ki so bili visoki meter in pol. Imeli so ogromne in debele podplate, saj so hodili bosi po pragozdu. V njem je bilo polno strupenih kač, pajkov, imenovanih tarantula, in škorpijonov. Mi smo doma imeli dve mali opici, ki ju je ati prinesel iz gozda. Atijevi sodelavci so vedno jedli vse, kar so našli v pragozdu. Če je katera žival imela mladiče, jo niso ubili za hrano. Pripetilo pa se je, da je opica imela mladiča na hrbtu, ki ga niso videli, in so jo ustrelili. Šele potem, ko je padla, sta se ob njenem telesu držali te dve mali opici. Atiju sta se zasmilili in ju je prinesel domov. Hranili smo ju s stekleničko in ker sta bili dve, sta lažje preživeli. Kasneje smo ju prinesli v Argentino. Tam sta res bili atrakcija. Bili sta zelo navihani. Pri sosedi sta spustili kanarčka iz kletke; pri drugi potrgali še zeleno grozdje; pri tretji so odstranili vse ščipalke, ki so držale oprane rjuhe in te vrgli po tleh. Ko si jima podajal žogo, sta se žogali, v lavorju sta prali cunje. Ko je mačka imela mladiče, sta krpo metali toliko časa, da sta z njo zadeli škatlo z mačjimi mladiči, mucke pritegnili k sebi in jih čohali. Na koncu smo jih odnesli v živalski vrt, ker je bil tam najprimernejši prostor zanju. Nekega dne je mami obešala perilo in z enim kotom očesa opazila, da se nekaj premika. Ko je bolje pogledala, je videla krokodila, ki je hitro izginil v eno, mami pa v drugo smer, ker se ga je zelo ustrašila. Ko smo živeli v džungli, ni bilo elektrike, še manj hladilnikov. Vsak dan je bilo med 35 in 40 stopinjami in je lilo kot iz škafa. Vse je bujno raslo, celo leto je poletje. Mi smo bili ena redkih družin, ki smo imeli psa. Neko noč, ko je bila mami sama z nami šestimi otroki, ati je bil v gozdu, zaslišala psa. Ko je šla ven pogledat, je zagledala ogromno debelo kačo, ki je jedla jajca in se zaradi laježa psa zataknila v mrežo kurnika. Bila je dolga skoraj meter in mami je vsa preplašena poklicala najbližjega soseda. Prišel je z mačeto v roki in pred vsemi nami razsekal strupeno kačo na kose. Naslednji dan je naš pes poginil, sklepali smo, da ga je pičila kača. Nekoč, ko smo šli lovit, smo ujeli ribo, ki je imela

oblikovan hrbet kot dinozaver. Veselili smo se, da jo bomo pojedli. Ko jo je ati spekel, smo ugotovili, da so jo same kosti in se je ni dalo jesti.

Mami je morala likati z likalnikom na oglje in tega seveda ni znala. Morala se je naučiti, ker je bilo potrebno vse perilo prelikati zaradi muh, ki so se usedale na mokro perilo in puščale nevidna jajčeca. Če si oblekel oblačilo s temi jajčeci, se je na kožo ugnezdil črv, ki je nagrižal telo od znotraj. Moj ati ima še zdaj luknjo na hrbtu, ker je dobil takega črva v gozdu in so mu ga delavci iztisnili ven z nikotinom, da so ga zadušili. Zato je bilo treba likati vse obleke. Metuljev je bilo ogromno vseh vrst in velikosti, dnevni in nočni, tudi leteče kače so bile, tako da ponoči ni šel nihče na wc na štrbunk, ki je bil pet metrov stran od hiše, saj je bilo temno in zelo nevarno. To so bile vsakodnevne avanture in dogodivščine. Nekega večera, ko smo vsi spali, je skozi okno bilo slišati ogromno žival, ki je smrčala. Vse hiše so bile namreč z odprtinami brez oken ali komarnikov ter z netlakovanimi tlemi in slamnato streho. Vsi smo čakali jutra, da bomo šli pogledat to žival. Bila je majhna žival – anta, podobna malemu slončku, ki je zgrizla vse perilo. Želve so bile tako velike, da smo se usedli na njih in te so nas nosile. Lovili smo martinčke vseh vrst, prav tako metulje.

2.6 ŽIVLJENJE V ARGENTINI

Ko sem bila stara 13 let in sem končala osnovno šolo v Boliviji, sem šla študirat v Buenos Aires in živela pri starih starših. Če bi študirala v Boliviji, mi tega študija ne bi priznali v Argentini. Potem se je tudi moja družina preselila v Argentino, toda jaz sem prosila starše, če lahko živim še naprej pri starih starših. Zelo sem imela rada staro mamo Cilko in starega očeta Slavka, ker sta onadva pripovedovala o Sloveniji z veliko ljubeznijo. Ta ljubezen do Slovenije, ki sta jo prenesla name, me je vedno spremljala v življenju.

V Buenos Airesu sem najprej sodelovala v slovenski skupnosti v San Justu pri pevskem zboru. Pomagala sem tudi pri izdelavi scenografij za razne prireditve, in sicer za mladinske dneve, obletnice Doma, domobranske proslave in pevsko-glasbene večere, pri raznih prireditvah, pri porokah in skupnih mladinskih dnevih, pomagala sem tudi postrežbi gostov. Rada sem sodelovala pri raznih otroških uprizoritvah za materinski in očetovski dan ter za miklavževanje. Pri 7 letih sem sodelovala v igri Ostržek, kjer sem igrala glavno vlogo. Vsako leto v slovenski skupnosti praznujemo slovenski dan, ki se začne s sveto mašo. Sodelujejo otroci, mladina in odrasli, oblečeni v slovenske in argentinske narodne noše. Ob tej priložnosti se slavnostno dvigujeta argentinska in slovenska zastava ter pojeta himni obeh držav. Temu sledi kulturni program, nagovori in ples v narodnih nošah in nato še zabava s sodelovanjem slovenskega ansambla ter večerja.

Pri nas doma smo vedno ob nedeljah za kosilo pripravljali argentinski asado (goveja rebra na žaru), ati je pekel, mami pa je pripravila solatne priloge. V Argentini ni navade, da otroke obišče Miklavž, ampak sveti trije kralji. Otroci pripravijo copate, ki jih dajo ven pred vrata, dodajo še vodo in travo za kamele. Zjutraj smo v copatih našli slaščice in zraven prazno posodo, ker so kamele popile vodo in pojedle travo.

V Argentini se ljudje zelo radi družijo. Na obisk prihajajo brez vnaprejšnjega najavljanja, samo pozvonijo, vedno so sprejeti in postreženi z mate čajem. Pitje mate čaja je običaj, s katerim krepijo prijateljstvo. Pitje poteka v krogu, kjer si podajamo posodico z zeliščem (to zelišče se imenuje yerba). Vsaka hiša ima navado, da te sprejme, ponudi čaj in ti tako izkaže dobrodošlico. Ljudje so sicer zelo solidarni; ker je veliko revščine, si morajo med seboj pomagati.

Argentinci so zelo zagreti za nogomet. Kadar je na programu nogomet, se svet ustavi, trgovine se zapro in vsi ljudje so pred ekrani, skupaj s prijatelji navijajo za priljubljeno moštvo.

2.7 ŽIVLJENJE V SLOVENIJI

Ko sem leta 2003 prišla v Slovenijo, sem neko sredo bila pri mladinski maši pri frančiškanih. Tam sem videla ogromno mladih, kar me je navdušilo. Po končani maši sem v roke dobila letak za šolo Abram, ki jo organizira skupnost Emanuel. Šla sem na prvo srečanje in sem se potem odločila, da se bom šole udeleževala še naprej. Tam sem srečala dobre ljudi in nove prijatelje. Vključila sem se še v pevski zbor Cilka. Tu sem spoznala skupino ljudi, ki hodi v hribe. Ker obožujem naravo, sem se jim pridružila, vsak konec tedna smo kam šli.

Začela sem službo kot varuška. Potem sem delala še kot receptorka pri uršulinkah in tako devet mesecev počakala na nostrifikacijo moje diplome. Zaposlila sem se kot učiteljica likovne vzgoje v OŠ Brinje v Grosuplju. Tu sem tudi naredila strokovni izpit.

Na Teološki fakulteti sem končala štiriletno katehetsko-pastoralno šolo, pri kateri sem morala opraviti obvezno prakso. Vprašala sem, če bi to lahko opravila v svoji župniji, pri sv. Jakobu v Ljubljani, in so mi dovolili. Potem so me vprašali, če bi lahko nadaljevala s poučevanjem verouka. Privolila sem in to počnem še zdaj. Vključena sem v različne župnijske dejavnosti; berem berilo pri svetih mašah, občasno pojem pri malgaškem pevskem zboru Sambača.

Igram odbojko, ki je moja strast in sem jo igrala tudi v Argentini, hodim v hribe, ko mi čas dopušča. Letos sem v hribe nesla tudi čopiče in platno, da sem tam tudi slikala.

2.8 SLIKARSKA GOVORICA

Življenje me je ukoreninilo v tri kulture in dva jezika, kar izražam ustno in pisno, občutke pa skozi slike. V slikarski »govorici« se srečujejo in izmenjavajo različni svetovi. *»Južna Amerika je svet njenega otroštva, svet, kjer je odraščala in kjer so jo stalno spremljala zavest o še enem svetu, o domovini njenih prednikov. Žive barve se zdijo kakor ožgane od sonca in s ploskvami pisanih tkanin ustvarjajo vzdušje in ozadje portretom ljudi iz Amerike. Prvinski indijanski svet ji je vir navdiha. Prevzame jo njegova tišina, polna vsebine, preprostost življenja, neskončno potrpljenje in vsakdanja borba za obstoj,«* je zapisala Ana Sitar Škrlep.

Ana Sitar Škrlep je umetnostna zgodovinarka in kritičarka, ki je o mojem slikarskem delu zapisala tudi: *»Figuralika, tako značilna za južnoameriško obdobje, presenetljivo skoraj docela izgine iz slovenskih podob. Tu jo navdušujejo narava, prostor in atmosfera. V krajinah, vedutah, marinah in rastlinskih motivih se poigrava s svetlobo in raziskuje počutje slovenskih pokrajin. Prstene barve zamenja paleta zelenih odtenkov na gričih, modrina obale se stopi v večernem soncu, njeno delo pa venomer spremlja naravni ritem letnih časov. Slikarka išče in najde mir. Raznolikost del Cecilije Grbec potrjuje večno povezanost in prepletanje ne le dveh stvarnih svetov in domovin, ampak tudi prepletanje doživetega sveta s prostranim svetom spomina.«*

2.9 RAZSTAVE

Svojo prvo razstavo v Sloveniji sem imela v Logatcu, od koder izvirajo moje korenine. Vse slike sem naslikala tukaj, vse moje prejšnje slike so ostale v Argentini.

Razstavljala sem tudi v Ljubljani ter drugod po Sloveniji in tujini. Rada slikam drevesa, travniške rože, portrete. Slikam ob Gradaščici, v Botaničnem vrtu v Ljubljani, ljubljanske mostove, potoke in naravne lepote slovenskih krajin.

S čopičem sem spregovorila tudi o Afriki. Na Madagaskar sem potovala leta 2012. V ekipi nas je bilo sedem, trije maturantje, moj bratranec, upokojena zdravnica, ena moja prijateljica in jaz. Šli smo k slovenskemu misijonarju Janiju Mescu. S seboj sem nesla pripomočke za slikanje. Toda v živo ni bilo možno slikati, ker smo ves čas bili zaposleni z otroki. Otroke sem fotografirala in jih potem po fotografijah naslikala v ateljeju v Sloveniji. Te slike sem razstavljala najprej v knjižnici in nato še v Domu starejših občanov v Grosuplju.

3 ZAKLJUČEK

Živela sem v različnih kulturah po svetu in zdaj živim v Sloveniji. Ohranila sem v sebi kulturne prvine iz Bolivije in Argentine, iz držav, v katerih sem odraščala.

Poleg teh sem ves čas vase vsrkavala tudi slovenske prvine in ponotranjala kulturno dediščino zahvaljujoč se svoji družini. Ta ljubezen do slovenskih korenin me je pripeljala v domovino mojih prednikov – v Slovenijo. Ljubezen do slovenstva nosim v sebi in to izražam z likovno govorico.

Želela bi si to svoje izrazno sporočilo posredovati tudi slovenskim šolarjem. Morda pa bo kakšen motiv prišel tudi mednje pri pouku ali pa morda celo na kakšni razstavi na slovenski šoli.

4 VIRI IN LITERATURA

Cecilija Grbec. Pridobljeno 12. 9. 2025: https://sites.google.com/view/cecilijagrbec/

Cecilija Grbec. Facebook profil. Pridobljeno 10. 9. 2025:

https://www.facebook.com/profile.php?id=100008495112917 (fotografije)

Kultura. Pridobljeno 15. 9. 2025: Kultura – Wikipedija, prosta enciklopedija

DODATEK

Cecilija Erika Grbec. Ajdovska deklica. Leto 2025.

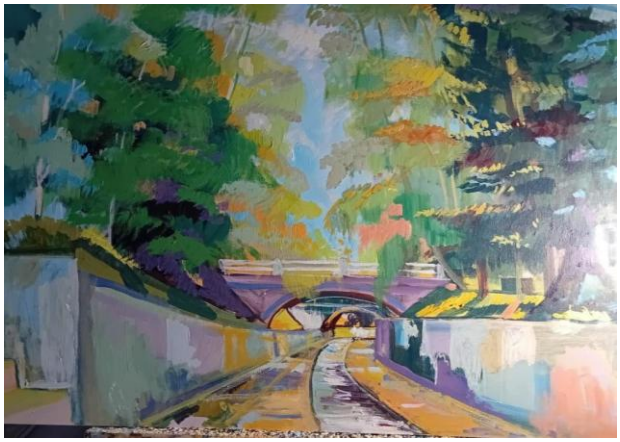

Cecilija Erika Grbec, Gradaščica, Trnovo, Ljubljana. Leto 2024.

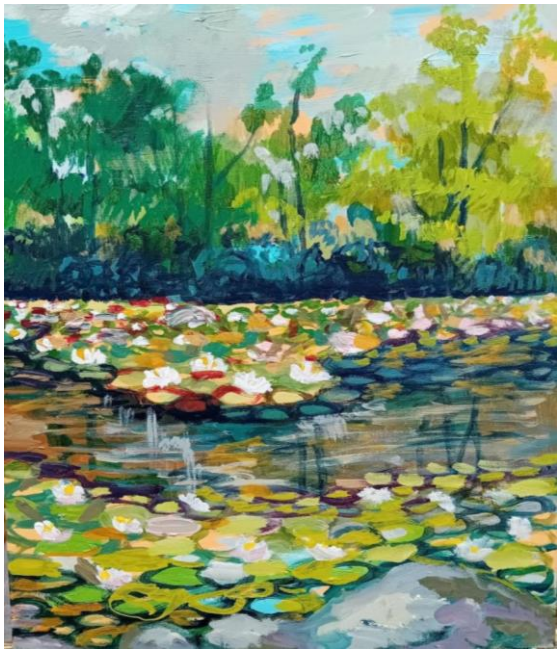

Cecilija Erika Grbec. Lokvanji v Tivoliju v Ljubljani. Leto 2023.

Cecilija Erika Grbec. Tičarjev dom. Leto 2025.

V SEBI NOSIM DVA SVETOVA – DVE IDENTITETI

IN MYSELF, I CARRY TWO WORLDS – TWO IDENTITIES

Danica Malovrh (danamalovrh@gmail.com), učiteljica slovnice, zgodovine in zemljepisa, Parroquial San Justo / Slovenska šola France Balantič, Argentina

Povzetek

V prispevku bom predstavila pot, ki jo je prehodila moja ožja družina, da je meni in mojim sorojencem v srce in razum vgradila ljubezen do slovenstva. Pot mojih staršev sem nadaljevala tudi sama tako, da sem v slovenski skupnosti, pri mladih rodovih, z različnimi dejavnostmi in s poukom slovenščine v sobotnih šolah, spodbujala zavest o njihovem poreklu, slovenskih koreninah, tradicionalnih slovenskih vrednotah in vsem, kar so jim z rojstvom in z vzgojo podarili starši in vsemogočni Bog. K mojemu strokovnemu poslanstvu med mladimi rodovi v Buenos Airesu so veliko prispevale naše starejše učiteljice in potem še strokovnjaki v domovini Sloveniji, ki je leta 1991 postala samostojna država.

Abstract

In my contribution, I will present the journey of my immediate family, who instilled in my siblings and me a deep love for Slovenia in our hearts and minds. I have continued my parents' path by actively promoting awareness of our Slovenian roots, traditions, and values among the younger generations within the Slovenian community. I have done this through various activities and Slovenian language classes in Saturday schools, encouraging a sense of identity grounded in our heritage, traditions, and everything that our parents – and the Almighty God – have given us through birth and upbringing. My professional mission among the younger generations in Buenos Aires has been greatly supported by our senior teachers and later by experts in Slovenia, our homeland, which became an independent country in 1991.

Ključne besede: zavest o poreklu, korenine, družinska in družbena vzgoja, slovenstvo

Keywords: cultural self-awareness, family and social upbringing, roots, Slovenian identity

1 UVOD

Sem Danica Malovrh, hčerka staršev, ki sta se rodila v Sloveniji. Ata je bil iz Šentjošta nad Horjulom, mami pa iz Polhovega Gradca. Po drugi svetovni vojni je naš ata zapustil rojstni kraj in dom ter se z bratom podal v Argentino.

Krutost vojne in komunistično nasilje sta umorila njunega očeta, mojega dedka, osem bratrancev, katerih grobovi so še danes neznani, zaplenila premoženje in domače potisnila na rob preživetja in v neskončno trpljenje. Ata se je čudežno rešil, odšel z Vetrinjskega polja v Italijo in se rešil zanesljive smrti, ker so v Sloveniji oblast prevzeli komunisti.

Tudi v družini naše mami je bilo zelo težko. Božnarjev ata, moj dedek, je bil na seznamu za likvidacijo, ker je bil pokončen katoličan in kot tak ni mogel sodelovati s komunistično ideologijo. Babico Josipino so zaprli, premoženje pa zaplenili. Da si je dedek rešil življenje, je stopil na begunsko pot z najstarejšo hčerko in tako prišel v Argentino. Družina je ostala ločena deset let. Šele po posredovanju Rdečega križa se je babica z ostalimi petimi hčerami lahko vkrcala na ladjo in se tako pridružila možu in očetu.

Včasih se sprašujem, zakaj me življenje tako veže na Slovenijo. Rojena sem tu, v Argentini, a so moji dnevi mnogokrat prepojeni z mislijo na deželo pod Triglavom: tisto lepo, čisto in polno globokih vrednot, ki so ji bile kažipot skozi zgodovino. Tiho in vdano trpljenje domačih, ki so se srečevali, da bi delili ljubezen in bolečino ob izgubi svojih dragih; sklenjene roke v molitvi za svoje pokojne in tudi za tiste, ki so jim prizadeli bolečino. Otroci doma nismo slišali obsodilnih besed do tistih, ki so našim domačim odvzeli prav vse, kar jim je bilo najdražje. Nekje v notranjosti me je nekaj spodbujalo, da vse to ne sme iti v pozabo. Zgled so mi bili ti moji bližnji, ki so kljub tako hudi izgubi lahko na novo zaživeli, se dvignili in na novo ustvarjali. To me je spodbujalo in sem tudi sama našla pot. Državi Argentina in Slovenija sta moja danost ob rojstvu, s katerima me je obdaril Stvarnik. Za ta dar sem hvaležna Bogu. V sebi nosim dva svetova, ki se stapljata in medsebojno bogatita. V sebi čutim argentinsko prešernost in širino, slovensko globino duha, lepoto in zven jezika, podedovano delavnost in poštenost slovenskega človeka.

Slika 1: Angelca Klanšek, moja učiteljica (Foto: Danica Malovrh)

2.1 DRUŽINA ME JE VZGAJALA Z ZGLEDOM

Ko sem odraščala, sem vsrkavala vrednote svojih staršev. Največ sem pridobila z zgledom, ki me je vlekel. Kljub vsakdanjim težavam, povezanim z golim preživetjem v novem in za njih tujem okolju, so vztrajali. Morali so se navaditi in se naučiti španskega jezika, spoznavati in v življenjskem okolju tudi upoštevati njihove navade. Ob vsem tem so zgradili svoj družinski dom, skupaj z ostalimi rojaki slovenska društva, da bi tako lažje ohranjali košček Slovenije na tem koncu sveta.

Vse svoje želje in prizadevanja za ohranjanje in pričevanje so predali tudi v Božje roke. Delali so v zaupanju v Božjo Previdnost. Tako so mi posredovali tisto najdražje: globoko vero v Boga in ljubezen do slovenske domovine. Nedeljska sveta maša jim je bila središče življenja, z nje so črpali moč. Žilavost, trpljenje, vera teh ljudi je tudi v meni pustila sled. V moji notranjosti sem zavestno čutila premik. Zavedala sem se, kje so moje korenine. Razumela sem, da so te del moje osebne zgodovine. Iz teh izhajam ...

Vračam se na izrek, ki stoji v svetem pismu: »Če seme ne umrje, ne obrodi sadu«. Naši predniki so umirali za ideale in v naših srcih prebudili majhno kal, ki je rodila ljubezen do zemlje, ki je mi, ki smo bili rojeni na argentinskih tleh, še nismo poznali. Tudi sama moram v sebi umreti, da lahko ohranim to ljubezen in zvestobo.

2.2 SLOVENSKA SKUPNOST – POMOČ STARŠEM PRI VZGOJI

Kot majhna deklica sem seveda obiskovala redno argentinsko šolo. Poleg tega sem obiskovala tudi sobotno slovensko šolo, ki so jo naši starši oz. slovenska skupnost zgradili v prosvetnem društvu Naš dom, v mestni četrti San Justo v Buenos Airesu. Ta šola še vedno deluje in prihodnje leto bomo praznovali 75-letnico obstoja.

Pobudo za ustanovitev te slovenske sobotne šole je dala gospa Angelca Klanšek, moja učiteljica, ob kateri sem se učila ljubezni do slovenske zemlje. Tudi ona je v sebi nosila veliko bolečino. Komunisti so ji ubili štiri brate, starša pa sta od žalosti umrla.

Angelca Klanšek je bila dolgoletna voditeljica in učiteljica Balantičeve šole, več kot 60 let. Posredovala nam je podatek, da je to šolo obiskovalo nad 700 otrok. Dodala je: »Če sem v tujini kaj pripomogla, da iz posekanega slovenskega drevesa poganjajo že tretje in četrte mladike, me to osrečuje in zapolnjuje moje neprostovoljno izgnanstvo.«

Sobotna slovenska šola, ki sem jo obiskovala, nosi ime po Francetu Balantiču, pesniku, ki je mlad daroval svoje življenje na oltarju domovine. Ime zanjo je izbrala ga. Angelca, saj jo je pesnik spominjal na umrle brate. Vedno me predramita verza iz njegovega sonetnega venca. »Naj bom še dolgo bakla nema, ki potnikom samotnim v noč gori.« To sta verza kitice, ki jo je pesnik zapisal in sta se mi zasidrala v srce. Ko prebiram njegove pesnitve, se znova in znova poglabljam v čudovito globino, ki jo izžareva v zapisani besedi.

Ko so argentinski učenci uživali sobotni prosti dan, sem sama sedela v klopi in poslušala o tisti deželi pod Triglavom in njenih lepotah. Poučevali so nas zagnani učitelji, ki so to delo opravljali brezplačno, iz čiste ljubezni do slovenske zemlje in domovine. In tako to počno še danes. Tudi zato je slovenski pouk v sobotni šoli vrednota, kakor je vrednota vse, česar ne moremo ovrednotiti z denarjem.

Po kapljicah je rasla ljubezen do slovenskih korenin in oblikovala mojo identiteto. To sem razvijala naprej v Slovenskem srednješolskem tečaju Marka Bajuka. Tu sem poglobila vedenje do slovenske dežele in spoznavala prvine, ki so oblikovale mojo (našo) identiteto.

2.3 MOJA ŽIVLJENJSKA IN POKLICNA POT

Moja pot v odraslost je šla po dveh tirnicah. Poleg vključenosti v slovensko skupnost sem vzporedno obiskovala argentinsko srednjo trgovsko šolo.

Ker sem imela tako pester slovenski svet, mi za argentinskega ni preostajalo dosti časa. Ko sem razlagala argentinskim sošolkam, kaj vse moram postoriti med tednom, niso mogle razumeti, kako mi teče življenje. Zato je vse, kar je bilo argentinskega, ostalo potisnjeno na minimum. Navadno smo se sošolke srečevale za kako skupinsko delo, ki so ga profesorji zahtevali, ali za praznovanje rojstnih dni. Čeprav je bilo včasih težko, se je kasneje obrestovalo, sploh glede slovenskega jezika. Znanje španščine pa sem nadgrajevala z branjem knjig in s poslušanjem radijskih iger priznanih argentinskih avtorjev. Tako sem se poglabljala v znanju argentinske zgodovine ter španske literature.

Življenje otrok slovenskih staršev je bilo živahno. Večinoma smo bili aktivni v slovenskih prosvetnih društvih. V našem okraju San Justo smo se ob nedeljah zbirali pri slovenski sveti maši ob osmih zjutraj (in še danes je tako – hvala Bogu!). Nato smo šli v Naš dom (prosvetno društvo), kjer smo imeli razne dejavnosti: najprej skupni zajtrk in nato igre in zabavo na dvorišču. V osnovnošolski dobi sem poleg šole sodelovala pri otroškem krožku *Naraščajniki* (to smo bili otroci stari približno od 7 do 11 let), kjer sem se učila odgovornosti, saj smo morali deklice in fantje pod vodstvom animatorja pripraviti prostor ali napisati kratek referat.

Kot najstnica sem vstopila v organizacijo *Mladci in mladenke* (stari od 12 do 15 let), kjer so se odgovornosti že stopnjevale. V tej skupini je poleg animatorja nastal še ožji odbor mladcev in mladenk. Ta je poskrbel za občasne izlete, taborjenja, obisk ostarelih itd.

Od petnajstega leta dalje pa sem bila članica SDO (Slovenska dekliška organizacija), poleg te deluje še *Mladinske organizacije* SFZ (Slovenska fantovska zveza). V SDO sem aktivno sodelovala, saj sem bila več let kulturna referentka v mladinskem odboru, kasneje pa sem jim bila vedno na razpolago za pomoč. Kot kulturna referentka sem skrbela za organizacijo in pripravo kulturnih programov za mladino: srečanja v domačem Domu in povezovanje z ostalimi slovenskimi društvi; praznik mladine (kjer smo mladi nastopali in pokazali športne, plesne, pevske in dramske spretnosti), očetovski in materinski dan, velikonočne in božične akademije ter poklon našim mučencem. Treba je bilo poiskati zanimive in ustvarjalne zamisli, sestavljati kratke scenarije, poiskati ljudi, ki bi nam pomagali pri učenju, pripravljati razne razstave itd. Pomagala pa sem tudi pri glavnem odboru *Našega doma*. Ko je ustanova obhajala 50-letnico, sem bila del skupine, ki je pisala brošuro. Ta odbor, ki ga sestavljajo že odrasli člani (od 25 leta dalje), skrbi, da ustanova lepo deluje. Vsako leto ob obletnici odbor pripravi tudi gledališko predstavo. Ker mi je gledališče posebno pri srcu, sem večkrat pomagala pri izdelovanju ali pridobivanju kostumov; kasneje pa tudi pripravila kako akademijo.

Petje je vsem Slovencem posebno pri srcu in znani smo po lepem in ubranem petju. Tudi sama sem stopila v Mladinski pevski zbor, ki je vadil dvakrat tedensko. S petjem smo polepšali svete maše, spominske proslave (na čast našim mučencem), dramske prireditve. Priprava koncertov in gostovanj po različnih delih Argentine in turneja po Sloveniji so bili na dnevnem redu. »Če človek poje, dvakrat moli,« pravijo. Pesem pa je balzam za srce. Slovenski človek 'kratkih besed' je našel tako pot, da preko nje izraža svoja čustva. Zbor se je kasneje preimenoval v Mešani pevski zbor. Sama pa nisem več njegova članica zaradi drugih obveznosti, ki sem jih kasneje prevzela. A še vedno sama pri sebi tiho zapojem, kadar poslušam njihovo petje.

Z leti sem mnoge od teh dejavnosti počasi opustila, saj sem postala odrasla in prevzemala nove odgovornosti: pisanje poročil za časopisje, veznih besedil za razne prireditve, scenarijev za krajše gledališke prizore in recitale, ki smo jih odigrali na odru. Zanje je bilo potrebno veliko vaj med tednom, poleg tega pa sem še redno hodila v službo.

3 ZAČETKI POUČEVANJA V SOBOTNI ŠOLI V SLOVENSKI SKUPNOSTI

Kot petnajstletna dijakinja, članica slovenske skupnosti in bivša obiskovalka slovenske osnovne sobotne šole, sem bila povabljena, da se pridružim učiteljskemu kadru. Najprej kot pomočnica, ker sem kar dobro obvladala pogovorni jezik v slovenščini, leto kasneje pa sem prevzela poučevanje v prvem razredu.

Delo s petletnimi malčki ni teklo tako gladko, kot sem si ga predstavljala. Zanje je bil potreben poseben prijem in didaktika, ki pa ju nisem obvladovala. Uvidela sem, da se moram usposobiti, da bi mali šolarčki lahko osvojili to, kar sem jih učila. Zato sem se odločila, da nadaljujem z izobrazbo. Po končani trgovski srednji šoli sem se vpisala na učiteljišče. Odprl se mi je nov svet! Postala sem poklicna učiteljica na razredni stopnji v argentinskem šolskem sistemu in z veseljem, tudi tu, prevzela prvi razred. Ker mi je ta starostna doba ugajala in sem požela lepe uspehe, so me v njej zadržali kar dvajset let.

Ko sem se preselila v drugo slovensko sobotno šolo, ki je bila bliže mojemu domu, sem prevzela peti razred, nato četrti, kasneje pa spet prvi in drugi. Razumela sem, kako odgovorno in lepo je to delo. Resno sem se mu posvetila, saj vem, kakšen pečat pusti učiteljeva beseda na otroku. Po tridesetih letih še vedno z veseljem poučujem.

V slovenski šoli pa mi teče že kar petinštirideseto leto dela, kar mi je še vedno v posebno veselje. Vidim, kako otroci rastejo in se razvijajo. Prav posebno pa se veselim, ko vidim njihov napredek v življenju in da sem jim smela podajati to, kar sem od staršev prejela: ljubezen do svojih korenin.

Slika 2: Znak šole (Foto: Danica Malovrh)

Koliko lepih spominov! Posebno lepo doživete so bile urice, ko smo kuhali, se učili besedišča o kuhinjskih pripomočkih. Seveda smo sestavili cel meni in vsak izmed šolarjev je moral kuhati. Najprej smo napisali recept, nato so otroci morali razložiti postopek kuhanja in tudi skuhati! Tisti dan smo bili deležni okusne juhe, glavne jedi s prilogo in solatami, nazadnje pa še posladek, piškote ali torto! Okusno kosilo je imelo poseben meni: turške empanade, kosmičeva juha, pire krompir z dunajskimi zrezki, carski praženec s kompotom. Naši kuharji so tudi pripravili in pospravili mizo!

Slika 3: Mladi kuharji (Foto: Danica Malovrh)

Slika 4: Pripravljeni na kosilo (Foto: Danica Malovrh)

Bogatili smo besedni zaklad in ob obrisu celega telesa spoznavali besedišče za poimenovanje delov telesa. Na igriv in privlačen način smo se učili tudi deljenja besed. Da smo utrjevali znanje slovnice, smo igrali karte, ki smo jih sami sestavili in izdelali. Ob tem smo se seveda nemalokrat nasmejali, ker smo končnice povedali narobe.

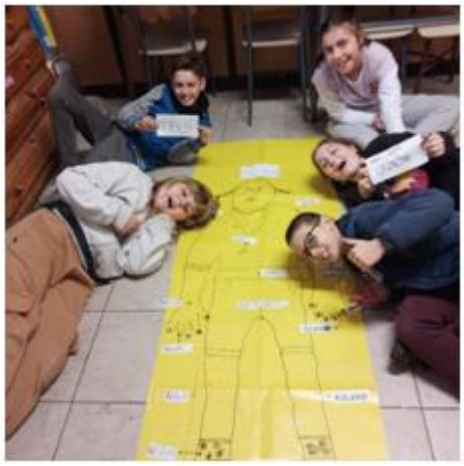

Slika 5: Rišemo telo. Poimenujemo dele telesa (Foto: Danica Malovrh)

Slika 6: Učimo se deljena besed (Foto: Danica Malovrh)

Zabavali smo se tudi, ko smo pripeljali v šolo naše hišne ljubljenčke (psičke, mucke, želvice, ribice …). Vsak je moral pripovedovati o svoji živalici. Predstaviti je bilo treba njihovo pasmo, prehrano in varstvo. Ko smo šli na obisk v živalski vrt, smo spoznavali divje živali in poizvedovali, katere so značilne za Slovenijo in katere za Argentino.

Običajno imamo tudi kako plišasto igračko, ki postane naša razredna maskota. Učenci ji dajo ime, jo »krstijo«. Maskotka pa jih potem obišče za en teden. Otroci dobijo torbico z zvezkom in vanjo napišejo dogodivščine ter jih okrasijo s primernimi fotografijami.

Slika 7: Prvi dan pouka
(Foto: Danica Malovrh)

Slika 8: Otroci se predstavijo
(Foto: Danica Malovrh)

Takole pa ohranjamo navado izdelovanja butaric, izdelovanja pirhov in iger s pirhi.

Slika: 9: Izdelava butaric
(Foto: Danica Malovrh)

Slika 10: Z butaricami v rokah
(Foto: Danica Malovrh)

Slika 11: Pirhi
(Foto: Danica Malovrh)

3.1 MOJE DEJAVNOSTI Z UČENCI – POUČEVANJE V ČETRTEM, PETEM IN ŠESTEM RAZREDU

Po petih letih sem prevzela poučevanje v četrtem razredu, danes poučujem v petem in šestem razredu. Ko sem opazila, kako otroci radi nastopajo, sem posebno pozornost posvečala branju in nato pripovedovanju o

prebranem. Poslušali smo tudi pravljice, ki nam jih je pripovedovala knjižničarka, danes pa k temu dodam še glasbene pravljice, ki so na spletnih straneh. Vse to nam pomaga, da ohranjamo prelepi slovenski jezik. »Slovenščina je stvar srca,« vedno poudarjam. Že prej sem omenila, da otroci zelo radi nastopajo, meni pa ugajajo gledališke predstave. Tudi sama sem bila del njih, ko sem odraščala. Tako sem skozi vsa leta poučevanja pripravljala kratke uprizoritve, zadnja leta tudi daljše. Na oder sem tako postavila glasbeno igrico Dežela Bi-ba-bo, Ostržek, Kekec, Pepelka, Petrčkove poslednje sanje, lutkovni igrici Sneguljčica, Sovica Oka, sodelovala kot kostumografinja pri Juri Muri v Afriki in drugih.

Tudi med počitnicami nismo mirovali. Pripravili smo »Počitniške dneve«. Zbirali smo se med tednom, izdelovali razna ročna dela, prebirali slovenske knjige, peli, prisluhnili tudi vzgojni besedi z versko podlago. Najlepše pa je bilo gotovo, ko smo hodili na plavanje na bazen, ki ga je skupina Slovencev zgradila na zelenici za lastno uporabo. Širokosrčno so nam ponudili prostor, da so otroci lahko uživali v stiku z naravo. Sama sem bila tega deležna kot otrok. Ko so me pozneje zaprosili, sem tudi tu prevzela delo in ga vodila petnajst let.

3.2 ANIMATORKA V KOLONIJI

Sedem let sem sodelovala kot animatorka v Poletni šolski koloniji, ki tako kot vse slovenske šole in društva, deluje pod okriljem Zedinjene Slovenije (https://www.youtube.com/channel/UCAqKWUXU1AOR1aJUVeXaWRA), ki je naša krovna organizacija in združuje Slovence v Argentini.

Na to poletno kolonijo so bili vabljeni vsi otroci slovenskih šol v Argentini. Za štirinajst, danes deset dni, smo otroke popeljali v Kordobske hribe. To je kraj, ki se nahaja nekako v sredini države Argentine. Kolonija nosi ime po duhovniku Hanželiču, ki je uvidel, kako otroci beguncev potrebujejo počitniški kraj in svež, čist zrak za zdravje in oddih. Kupil je veliko parcelo zemlje, posadil sadna drevesa in počasi gradil počitniške hišice. Tako smo deležni tega blagoslova še danes. Otroci se urijo v potrpežljivosti, ko hodijo v hribe in osvajajo kordobske vrhove. Uživajo v plavanju v potokih in se naužijejo svežega zraka. Pojejo slovenske pesmi, se igrajo, tekmujejo v slovenski besedi (odgovarjajo na uganke, rešujejo križanke, pišejo kratke pesmice in pripravljajo hudomušne prizore), pripravljajo nastope ob tabornem ognju in to, kar je najlepše, nastajajo nove vezi in prijateljstva preko širne Argentine. Prelepi spomini me vežejo na to obdobje.

Slika 12: Slovenska otroška kolonija v Kordobi (Foto: Danica Malovrh)

Slika 13: Začetek šolskega leta na šoli France Balantič, kjer poučujem (Foto: Danica Malovrh)

3.3 NAŠ NAJLEPŠI PRAZNIK – NAŠA ŠOLA, OBARVANA V BELO, MODRO, RDEČE

Najlepši praznik, ki poglablja našo pripadnost tej lepi deželici pod Triglavom, je praznik njene osamosvojitve. Takrat se naša šola obarva belo, modro in rdeče. Otroci so ponosni na slovensko zastavo in himno. S

spoštovanjem jo dvigajo in ji pojejo. To dejavnost smo prevzeli iz argentinske šole, kjer šolarji četrtega razreda obljubijo zvestobo svoji zastavi s prav posebnim nastopom. Učimo se ljubiti in spoštovati državo, v kateri živimo, in z njo argentinski narod, katerega lastnosti prevzemamo.

Slika 14: Praznovanje samostojnosti Slovenije (Foto: Danica Malovrh)

Slika 15: Utrinki s praznovanja (Foto: Danica Malovrh)

Slika 16: Na praznovanju (Foto: Danica Malovrh)

Slika 17: Praznično (Foto: Danica Malovrh)

3.4 PRELOMNICA NA MOJI POKLICNI POTI, POVEZANA Z OSAMOSVOJITVIJO SLOVENIJE

Ko se je Slovenija osamosvojila in si je demokratizacija utrla pot, so v Argentino prihajali obiski iz matične domovine. Mlade učiteljice, že rojene v Argentini, smo spoznale, da moramo dopolnjevati in utrjevati znanje za uspešno posredovanje tega, kar smo prejele od starejših učiteljic, posebno še od tistih, ki so bile poklicne učiteljice.

V Sloveniji so bili organizirani tečaji slovenskega jezika za Slovence, ki živijo po svetu. S to štipendijo je bilo omogočeno bivanje in strokovno spopolnjevanje oseb, ki so aktivno delovale v slovenskih skupnostih po svetu, tudi za nas iz Argentine. Tako sem bila tudi jaz deležna te pomoči. Z enoletno štipendijo sem si leta 1991 privoščila bivanje v domovini Sloveniji in študij na Pedagoški fakulteti v Ljubljani. Zame je bil na omenjeni fakulteti pripravljen prilagojen študijski program. To priložnost sem popolnoma izkoristila in sem poleg študija na Pedagoški fakulteti obiskovala pouk tudi na Likovni akademiji.

Zelo pomembno je bilo zame obiskovanje pouka slovenščine pri dr. Martini Križaj Ortar. Naučila sem se mnogih slovenskih izrazov, ki jih nisem poznala, ter se poglobila v znanje slovenščine. Profesor France Žagar, predavatelj na Oddelku za razredni pouk na Pedagoški Fakulteti v Ljubljani, je predaval predmet Didaktika slovenskega jezika in književnosti. Razvijal je teorijo poučevanja predmeta slovenski jezik na razredni stopnji

osnovne šole. Povabil me je, naj študentom predstavim, kako to delamo v Argentini. Ker se je zavzemal za kakovostno prakso bodočih učiteljev s spremljanjem oz. hospitacijami in nastopi študentov po osnovnih šolah, mi je med eno izmed šolskih ur predstavil učiteljico go. Viljenko Jalovec, avtorico učbenikov za prvošolčke, ki jih je pripravila na osnovi lastnih in dolgoletnih izkušenj. To me je zelo zanimalo, saj sem takrat na argentinski šoli poučevala prvi razred. Gospa Viljenka Jalovec me je povabila, naj obiščem osnovno šolo v Trnovem v Ljubljani. Tam sem hospitirala cel mesec in se mnogo naučila. Iz srca sem hvaležna vsem, ki so si vzeli čas in mi ga posvetili.

Dvakrat sem se tudi udeležila seminarja za učitelje, ki delujejo izven Slovenije. Vodila ga je Dragica Motik, svetovalka na Zavodu RS za Slovence po svetu s sodelavci profesorji s Centra za slovenski jezik kot drugi/tuji jezik. Spet izredna priložnost, saj smo se srečali z učitelji dopolnilnega pouka slovenščine iz različnih evropskih držav, se spoznali, se izobraževali, navezali stike in se spodbujali pri delu. Koliko lepih spominov imam nanje!

3.5 IDENTITETNE KORENINE POŽENEJO IN RASTEJO IZ DRUŽINE – ŠOLA JIH ZALIVA

Kako pa je pri nas doma? Doma poteka slovensko življenje takole: pogovarjamo se slovensko, molimo po slovensko, ohranjamo slovenske navade za veliko noč, božič, praznovanje godov, sv. Miklavža ... Pokojna mama nas je navduševala, da si dopisujemo s sorodniki v Sloveniji. In tako sem že kot mala deklica pisala prva kratka pisemca. Pišem jih še danes, a tokrat daljša. Nastala so prijateljstva, ki držijo še danes. Pokojni ata nas je posnel na trak in ga ponesel naši babici, ki je ostala v Sloveniji, tako je lahko slišala svoje vnučke. Mi pa smo željno pričakovali atovo vrnitev, saj je prinašal posnete pozdrave sorodnikov in znancev iz Slovenije. Nit je ostala nepretrgana.

4 ZAKLJUČEK

Danes, po osemdesetih letih, jezik počasi ugaša. A sama vem, da kri ni voda in da v zrelih letih znova zagori in išče sok, ki so ga korenine kdaj prejele. Zato tudi sama iščem novih prijemov, nov način, ki bi zavest slovenstva krepil in ohranil slovensko besedo med nami. »Človek ne živi samo od kruha, ampak od vsake besede, ki izhaja iz Božjih ust.« In slovenska beseda ter pripadnost slovenskemu narodu sta Božji dar. Ohranjajmo ju in ljubimo ju! Bodimo ponosni na slovensko deželo! Dva svetova sta, dva svetova se spajata v meni: eden je argentinski, drugi slovenski. Oba pa povezuje ljubezen in spoštovanje do vsega, kar sem prejela. Ljubezen do obeh domovin je treba sejati, vsak dan po malem!

5 VIRI IN LITERATURA

Pasijonke. Pesmi o trpljenju in vojni. Muzejsko društvo Škofja Loka. Slovenska matica. Napoved dogodka. Pridobljeno 28. 8. 2025:

https://www.pasijonke.si/post/118195020759/france-balanti%C4%8D-v-ognju-groze-plapolam

Pridobljeno 2. 9. 2025: https://svobodnaslovenija.com.ar/tag/zedinjena-slovenija/

SLOVENSKA SKUPNOST V ARGENTINI: AKTIVNOST, VREDNOTE IN DUŠEVNO ZDRAVJE

THE SLOVENIAN COMMUNITY IN ARGENTINA: ACTIVITIES, VALUES, AND MENTAL HEALTH

Emma Urbančič (emma.urbancic@gmail.com), upokojena višja medicinska sestra, živi v Buenos Airesu, Argentina

Povzetek

Duševno zdravje je stanje dobrega počutja in optimalno delovanje osebe, zavedajoče se svojih sposobnosti biti sposoben prispevati svoji skupnosti. Del Slovencev, ki kot posledica nasilnega preseljevanja oz. ločitve od domovine ter pretrganjem družinskega življenja v Sloveniji, je dobilo v taborišču in v novi domovini Argentini možnosti za zdravo otroštvo in mladost. Za to so poskrbeli predvsem slovenski duhovniki, učitelji in drugi rojaki, ki jih je doletela enaka usoda kot mojo družino. Prostovoljno in z veliko vnemo so z ustvarjanjem oz. gradnjo slovenskih domov za medsebojno srečanje in razne dejavnosti, pripomogli k temu, da so novi generaciji posredovali vrednote in pripadnost slovenskemu narodu, obenem pa ohranili zdravo ravnovesje na duhu, duši in telesu. V prispevku bom pisala prav o tem, o usodni selitvi mojih prednikov, o iskanju prostora in začenjanju na novo v novem svetu ter o tem, kako pomembno je za življenje vsakega zdravje in ravnovesje v telesu, o socialnem kapitalu, ki je kapital duševnega zdravja.

Abstract

Mental health is a state of well-being and optimal functioning in which a person is aware of their abilities and capable of contributing to their community. A number of Slovenians, as a result of forced relocation or separation from their homeland and the disruption of family life in Slovenia, found opportunities for a healthy childhood and youth in refugee camps and later in their new homeland, Argentina. This was made possible primarily by Slovenian priests, teachers, and other compatriots who shared the same fate as my family. With dedication and great enthusiasm, they contributed to this by creating and building Slovenian community centres for gatherings and various activities, passing on values and a sense of belonging to the Slovenian nation to the new generation, while also maintaining a healthy balance of mind, body, and soul.

In this contribution, I will focus precisely on this – the fateful migration of my ancestors, their search for a new home and a new beginning in a different world, and the importance of health and balance in life, as well as on social capital, which represents the foundation of mental health.

Ključne besede: aktivnost, duševno zdravje, pozitivno čustvovanje, pripadnost narodu, vrednote

Keywords: activity, a sense of national belonging, mental health, positive emotions, values

1 UVOD

Ljudje vse življenje iščemo srečo, ki je tesno povezana s telesnim in duševnim zdravjem. Skupaj z ustvarjalnostjo deluje kot varovalni dejavnik. Sreča velja za afektivno lastnost, pozitivno čustvo, ki ga ljudje

lahko načrtno krepimo. Pozitiven učinek tega je zadovoljstvo z življenjem. Sposobnost izražanja lastnega vrednotnega odnosa do sveta je le eden od načinov interakcije vrednotenja in čustev.

Prek interakcij in pod vplivom različnih kulturnih prvin ljudje preizkušajo raznolikost vplivov ljudi in okolja ter razvijajo sposobnosti odzivanja nanje, uravnavajo sobivanje in delovanje, krepijo povezave in medčloveške odnose ter puščajo sledi in sooblikujejo pečat oziroma svoj prispevek skupnosti. Vse to oblikuje občutke, ki jih imenujemo z izrazom »dobro počutje« in so del definicije o duševnem zdravju, zapisani v dokumentu Svetovne zdravstvene organizacije (WHO, 2023).

Duševno zdravje pojmujemo kot stanje optimalnega delovanja osebe. To nam narekuje potrebo po spodbujanju prijaznih človeških lastnosti in omogočanju njihovega maksimalnega razvoja.

Če je duševno zdravje, kot ga opredeljuje argentinski zakon o duševnem zdravju št. 26.657 iz leta 2015, »proces, ki ga določajo zgodovinske, družbeno-ekonomske, kulturne, biološke in psihološke sestavine, katerega ohranjanje in izboljšanje vključuje dinamiko družbene zgradbe, povezane z uresničevanjem človekovih in socialnih pravic vsakega posameznika«, lahko sklepamo, da ima vsak posameznik sposobnost razvoja in je potrebno varovati duševno zdravje vseh. »Duševno zdravje je stanje dobrega počutja, v katerem se posameznik, ki se zaveda svojih sposobnosti, lahko spopada z običajnimi življenjskimi stresi, lahko uspešno dela ter je sposoben prispevati k svoji skupnosti.«

Mreže skupnosti se krepijo z opolnomočenjem in oblikovanjem občutka pripadnosti ter družbene odgovornosti članov znotraj skupnosti. Delovanje posameznikov, ki si prizadevajo za skupni cilj, povečuje socialni kapital, ustvarja občutek opolnomočenja ter povečuje zmogljivost in odpornost skupnosti, s čimer jo krepi. Afektivne in socialne vezi ter odnosi v skupnosti predstavljajo izhodišče za celovito zdravstveno oskrbo.

V našem primeru je pri tem zelo veliko in pomembno nalogo opravila slovenska skupnost.

2 NAJ SE PREDSTAVIM

Sem hči slovenskih staršev, ki so se skupaj s sorojaki po drugi svetovni vojni morali izseliti oz. zapustiti Slovenijo.

Preden so leta 1948 prispeli v Argentino, so preživeli precej časa v begunskih taboriščih v Avstriji in Italiji. O tem so pisali že drugi Slovenci iz Argentine, katerih starši so delili podobno usodo z mojimi. Predstavili so svoje zgodbe na prejšnjih konferencah v organizaciji Društva katoliških pedagogov Slovenije in jih lahko zainteresirani poiščejo v E-zbornikih.

Moja starša sta v Argentino prispela v različnih obdobjih in se ponovno srečala pri slovenski maši, ki je bila takrat v najeti župnijski dvorani Santa Julia v Buenos Airesu. Kmalu zatem sta se tam tudi poročila (naj omenim, da je bila to prva slovenska poroka v tej cerkvi). Jaz sem peti otrok iz družine z enajstimi otroki. Tudi mama in oče prihajata iz številčnih družin.

Že od otroštva, tako kot moji sovrstniki, sodelujem pri dejavnostih slovenske skupnosti v Buenos Airesu. Hvaležna sem staršem in vsem, ki so mi te vrednote posredovali in me vzgajali v slovenskem duhu ter vzbudili čut pripadnosti slovenskemu narodu.

Slika 1: Mešani Pevski Zbor San Justo (MPZSJ) je imel koncert v Entre Rios, provinca proti severu Argentine, junija 2024 (Foto: osebni arhiv)

Z Aleksandrom Marušičem, ki je potomec Slovencev, ki so prišli v Argentino z drugim valom, sva ustvarila družino. Rodili so se nama štirje otroci, slovensko govoreči, ki se še udeležujejo in/ali sodelujejo pri slovenskih aktivnostih v slovenskih domovih.

Slika 2: Moja družina (Foto: osebni arhiv)

Študentom zdravstvene nege in bodočim medicinskim sestram predavam na Univerzi Hospital Italiano. Obravnavamo teme s področja zdravstvene nege in duševnega zdravja ter nege v patronažni službi. Napisala sem tudi knjigo »Los cuidados del cuidado« (Skrb za oskrbo), v kateri pišem o tem, kako poskrbeti tudi za čustveno nego.

Slika 3: Ob naslovnici knjige »Los cuidados del cuidado« – Skrb za oskrbo, ki sem jo napisala leta 2017 (Foto: osebni arhiv)

3 OBČUTEK PRIPADNOSTI SKUPINI ALI LE OSEBNI OBČUTEK

Naš znani in veliki Slovenec dr. Miha Krek je kot predsednik Slovenskega narodnega odbora za Slovenijo (Zbornik Svobodna Slovenija 1957) zapisal: »Ko v tujini ohranjujemo slovensko krščansko skupnost in njeno kulturo, ne žlahtnimo le lastnega življenja kot naseljenci v začasnih domovinah; v tem ohranjamo dokument pravega značaja svojega naroda v meddobju in dokazujemo množicam doma in bodočim slovenskim rodovom, da smo in smo vedno bili eno z njimi, v bolečini in trpljenju, v željah in namenih.«

Biti Slovenec je lahko kolektivni občutek pripadnosti skupini – identiteta ali pa osebni občutek. Pravi jaz vključuje vrednotenje lastnih življenjskih izkušenj, vključno z dejavnostmi v lastni družini in okolju, izražanje pozitivnega občutka do domovine in države, v kateri živiš. To vključuje tudi občutek dolžnosti do preostale družbe, kateri posameznik pripada, navezanost na tradicionalne vrednote, ki jih uteleša domovina določenega posameznika.

Če si na družbeni ravni vključen in si sestavni del skupne institucije ali združenja z aktivnim sodelovanjem, prevzemaš skupne odgovornosti in opravljaš družbeno cenjeno vlogo. Vse to spodbuja osebni nadzor in samozavest ter pozitivno družbeno identiteto, ki povečuje zadovoljstvo z življenjem ter krepi tudi samo skupnost. Opolnomočena skupnost je proaktivna in pozitivna, deluje za skupno dobro s čustveno povezanostjo in sodelovanjem med posamezniki ter ustvarja občutek pripadnosti tej skupnosti. Razvija družbene vrednote, kot so velikodušnost, strpnost, medsebojna pomoč, spoštovanje, dobrohotnost, pravičnost in enakost. Skupnost je mreža odnosov, kjer si njeni člani delijo vrednote, ideale, zgodovino in simbole.

Slika 4: Prireditev v Našem domu, San Justo: Domobranska proslava: »Dobil sem svoj dom na tujem«. 26. junij 2022. (Foto: osebni arhiv)

4 NASELITEV SLOVENCEV V ARGENTINI JE POTEKALA V TREH VALOVIH

V poznem 19. stoletju in v šestdesetih letih 20. stoletja je Argentina sprejela znaten pritok priseljencev iz različnih delov Evrope, vključno s Slovenijo.

Slovenci so v Argentino prihajali v treh valovih. Prvič, okoli leta 1878, so Slovenci vstopili z avstrijskimi potnimi listi, registrirali so se kot Avstrijci. Ocenjuje se, da je bilo leta 1900 približno 200 slovenskih družin.

Drugi val zajema obdobje med obema svetovnima vojnama in ga predstavljajo zlasti Primorci. V tem času so zapustili svojo domovino posebno zaradi fašističnega nasilja, nekateri tudi zaradi ekonomskih težav. Italijanska oblast, ki je zasedla slovensko ozemlje, je zatirala narodnostne pravice Slovencev. Leta 1929 je nastopila gospodarska kriza, ki je povzročila, da so iskali boljše življenje drugje. Mnogi od teh priseljencev so se ob prihodu v Argentino preselili v njeno notranjost in izgubljali stik z drugimi rojaki, nekateri pa so se pozneje vrnili v provinco Buenos Aires. S skupino Primorcev so v Argentino prišli tudi Prekmurci, Belokranjci in Slovenci iz Suhe krajine.

Tretji val priseljevanja je bil sprožen po 2. svetovni vojni iz političnih in verskih razlogov. To so bili slovenski begunci, ki so se pred prihodom v Argentino zatekli najprej v avstrijska in italijanska begunska taborišča in se med leti 1947 in 1949 preselili v Argentino. Med temi priseljenci sta bila tudi moja starša.

Glede na zgodovino posameznika, glede na to, ali je bil vzrok njegove preselitve ekonomski ali politični, glede na val, s katerim je prispel v Argentino, ter vključenosti v slovenske organizacije, v katerih je sodeloval on oz. njegova družina, je mogoče med njimi opaziti različne značilnosti tako v ravnanju kot tudi v odnosu do nove

države. Pri vseh pa je bila vrednota ohranjanje slovenstva. V večini primerov je bila družbena podpora gonilna sila individualnega samoizboljševanja in potrditve slovenstva. Srečanja z drugimi Slovenci, možnost dialoga v njihovem maternem jeziku in sodelovanje v kulturnih dejavnostih so bili vir čustvenega in afektivnega preživetja.

4.1 ORGANIZACIJA ŽIVLJENJA V SLOVENSKI SKUPNOSTI

Slovenci drugega in tretjega vala so se kmalu organizirali v skupnosti in posameznika podpirali; razvijali in ohranjali so slovenski značaj in sodelovalni odnos. Sodelovanje v skupnosti je opredeljeno kot organizirano, kolektivno, svobodno in vključujoče. Potekale so različne dejavnosti ob zavedanju, da smo zavezani skupnim vrednotam in ciljem, ob katerih so se tako skupnost kot posamezniki dodatno oblikovali. Člani skupnosti so izražali zanimanje za ohranjanje slovenskih običajev in identitete skozi življenje v skupnosti in vse to še razvili v različnih krajih, kamor so se naselili.

Med vrednotami, ki so prevladovale na srečanjih, je bila solidarnost. Občutek pripadnosti slovenski skupnosti je ustvaril močne, stabilne vezi pripadnosti, vezi, ki so ustvarjale družbeno in individualno blaginjo ter izboljševale skupinsko dinamiko. Udeležba posameznika v družbenem življenju skupnosti je utrjevala njihovo odpornost in delovala kot zaščitni dejavnik na duševno zdravje.

Individualna izbira in sodelovanje v življenju skupnosti krepita notranjo razsežnost osebe, njen osebni svetovni nazor in razumevanje ter povezanost z življenjskim okoljem. To posamezniku omogoča, da se osredotoči na prizadevanje za lastno dobro počutje, zdravje, kakovostnejše življenje in občutenje lastne sreče, kar ima na koncu tudi posledice na njegovo duševno zdravje.

4.2 SOCIALNI KAPITAL – KAPITAL DUŠEVNEGA ZDRAVJA

Koncept socialnega kapitala je prispeval Georg Simmel (Fontes, 2015; Ovares Sánchez, 2018). Vključuje značilnosti socialnega okolja, ki lahko olajša sodelovanje ljudi prek njihovih odnosov, podpore znotraj omrežij, zavezanosti, zaupanja in sodelovanja. Pravi, da je kultura vzgoja posameznikov ob delovanju zunanjih dejavnikov, ki so se objektivizirali skozi zgodovino. Iz tega premisleka lahko spoznamo zgodovinsko veljavo skupne tradicije, ki se kaže skozi obrede, svetovne nazore ter jezikovne in družbene prakse, podedovane od prejšnjih rodov. Te ponujajo odgovor na vprašanje posameznika o njegovem izvoru. Simmel tudi omenja, da je pomembna vključitev vrednotne naklonjenosti in osebnega zaupanja. Družina je v slovenski skupnosti v Buenos Airesu bila še posebej prostor, kjer smo otroci prejemali nacionalna in moralna načela, ki so postavila temelje tradicije. Ta je veljala za pomembno oporo, saj je zagotavljala globok občutek dobrega počutja in podpore, ter je hkrati omogočala, da so se počutili povezane s svojimi družinskimi in slovenskimi koreninami. Dobro počutje, povezano s telesnim in duševnim zdravjem, ustvarjalnostjo in zadovoljstvom, je opora samozavesti, ki jo posreduje tudi kultura. Subjektivno dobro počutje ima čustvene temelje in se v mnogih raziskavah obravnava skozi srečo, afektivno pripravljenost ali zadovoljstvo z življenjem. Verska pripadnost je pomemben sooblikovalec višjih vrednot glede medgeneracijske družinske solidarnosti.

Duševno zdravje vključuje subjektivno dobrobit, avtonomijo, svobodo, medgeneracijsko povezanost in spodbujanje intelektualne in čustvene izpolnitve. To krepi posamezniku in tudi skupnosti sposobnost pridobivanja dodatnih veščin ter omogoča dosego želenih ciljev. »Ni subjekta zunaj družbenih odnosov« (Achilli, 2005). Družba je človeška in humanizirajoča manifestacija, ki se lahko uresniči le v sožitju. Skupnost gradijo človeške skupine, katerih pripadnike zaznamujejo sproščeni in prijazni odnosi, čustvena globina, moralna predanost, socialna povezanost in prenos skozi čas (Jacquier, 2011).

Solidarnost izvira iz spoštovanja, ki si ga dolgujemo drug drugemu in se bolj pojavi tam, kjer obstaja družbena potreba. Skupnost temelji na solidarnosti njenih članov in deluje na podlagi medsebojnega zaupanja. Polnost človeka in s tem sreča se lahko dosežeta le v skupnosti. (Tello, 2011).

Tudi med Slovenci v Buenos Airesu se je razvijala pomoč skozi različne dejavnosti (kulturne, športne, verske) tako drugega kot tretjega vala. Mladinski dnevi, razne prireditve, športna srečanja in tekmovanja so bili ljudem v veselje in so dajali nagon za sodelovanje. Te dejavnosti odražajo družbene in zgodovinske izkušnje, ki združujejo vse, kar je zaznamovalo preteklost, oblikovalo pomen sedanjosti in kar ga usmerja v prihodnost.

Iz izkušenj lahko povem, da sta mi starša položila na srce posebno ljubezen do vsega, kar je slovenskega. Ko sta z nami delila doživljanja v taborišču, organizirano pomoč duhovnikov in učiteljev ob vseh možnih dejavnostih, ki so bile na razpolago posebno otrokom in mladini, sta nam otrokom posredovala veselje do življenja in to kljub žalostni ločitvi od domovine, rojstne hiše in tragični izgubi bratov. Udejstvovanje staršev in cele naše družine pri različnih dejavnostih v slovenskih domovih je bilo za njih in nas otroke kraj ohranitve slovenskih vrednot – varen kraj. Zato so nas spodbujali, naj se udeležujemo vsega, kar je bilo organizirano: sobotna slovenska šola, športne dejavnosti, pevske vaje, srečanja in pogovori s sorojaki, duhovne vaje in delovanje v združenju, poimenovanem Katoliška akcija. Tako so nas spodbujali in pripravljali, da bi vsako delo opravili solidarno, v smislu pomoči drugemu, kjerkoli bi se znašli in z veseljem drugemu stali ob strani. Poleg tega je bilo v domačem okolju posebno cenjeno petje slovenskih pesmi. Oba starša sta se trudila za lepo pripravljene in doživete slovenske verske praznike. Velikokrat smo se pogovarjali o njunih spominih na težke dogodke, o domači tradiciji in doživetjih. Udeležba pri slovenskih svetih mašah in na raznih verskih srečanjih je bila vedno na prvem mestu. Pogovarjali smo se v slovenskem jeziku. Po možnosti so nas spremljali in sodelovali pri odločitvah, poglabljanju vere pri vsakdanjih molitvah in nas spremljali pri organiziranem delu v slovenski skupnosti.

Slika 5: Srečanje s Pedrom Opeko (Foto: osebni arhiv)

Leta 2024 sem v kraju Manakara na Madagaskarju sodelovala kot prostovoljka s skupino španskih zdravstvenih in prostovoljnih delavcev. Pred vrnitvijo v Argentino sem se z velikim veseljem srečala s Pedrom Opeko, ki tam živi in dela, bila z njim pri maši in v pogovoru.

5 ZAKLJUČEK

Duševno zdravje razumemo kot zavedanje samega sebe, kot kakovostne medosebne odnose in občutek zadovoljstva v osebnem in v družbenem življenju. Skrb za posameznika, za njihove povezave s skupnostjo, za medosebno dinamiko med člani ter za skupnostne dejavnosti, ki prispevajo k osebnostnemu razvoju, je bistvenega pomena. Negovanje odnosov spodbuja čustveno blagostanje in pomembno vpliva na telesno in duševno zdravje, saj socialna mreža in podporni odnosi igrajo ključno vlogo pri uravnavanju stresa ter ohranjanju ravnovesja v vsakdanjem življenju.

Transkulturni dokazi, psihološki, socialni in vedenjski dejavniki lahko zaščitijo telesno zdravje in s pozitivnimi spodbudami krepijo duševno zdravje. Potrebne so trdne in varne vezi, optimizem, občutek pripadnosti, učinkovite strategije za soočanje z izzivi, zavestna kontrola nad dogodki v življenju, čustveni odnosi in izražanje čustev ter socialna integracija.

Na posameznikovo ravnanje in na kolektivne odzive vpliva stopnja povezanosti, občutek pripadnosti skupnosti ter skupnim vrednotam. Visoka stopnja teh dejavnikov krepi identiteto posameznika, občutek varnosti in medsebojne podpore (Benyakar, 2006).

Ker se raziskave duševnega zdravja bolj osredotočajo na bolezni in trpljenje, na obseg in breme problema, zato je za današnje čase še bolj treba usmerjati dejanja, ki se nanašajo na promocijo duševnega zdravja. Aktivnosti v slovenskih domovih so del tega.

Sem potomka generacije, ki je bila prisiljena živeti zunaj domovine, ki je duševno trpela zaradi izgube varnega zavetja in družinskih članov. Močno oporo je dobila v katoliški veri, poglobljenem in ustvarjalnem delovanju že v taboriščih. To jim je vrnilo vero v preživetje in pozneje v smisel življenja. Medsebojna pomoč in pripadnost slovenski zemlji sta bili močni sili za nadaljevanje z dejavnostmi, ki so jim bile v spodbudo in so jim osmišljale življenje.

Večinoma niso izražali osebnih težav in trpljenja, se pa to trpljenje lahko pojavi pri naslednjih rodovih. Zato je prav, da se o težkih situacijah in dogodkih govori, da se ubesedijo težave in bolečine, saj gre za temeljne prvine človeškega obstoja. To je predvsem gesta samoobrambe (Benyakar, 2006).

Želja po ohranjanju korenin staršev in dedov se nadaljuje v moji družini. Slovenske pesmi z otroci in vnuki, slovenske navade in posredovanje zanimanja za slovenski duh v družbi in v slovenskih domovih me vodijo, da se še naprej zanimam za preteklost, da ostanem povezana s sedanjostjo in vlagam trud in veselje za ohranitev slovenstva v bodočnosti.

čas, zanimanje in družbeno odgovornost je treba vlagati v duševno zdravje.

6 VIRI IN LITERATURA

Achilli, E. (2005). *Investigar en Antropología social*. Los desafíos de transmitir un oficio, Laborde libros. Pridobljeno 15. 8. 2025 s spletne strani: https://cidac.filo.uba.ar/sites/cidac.filo.uba.ar/files/revistas/adjuntos/Clase%207%20-_0805165038_001.pdf. stran 25

Benyakar, M. (2006). *Lo disruptivo*. Amenazas individuales y colectivas: el psiquismo ante guerras, terrorismos y catástrofes sociales. 2a. ed. Editorial Biblos. Str. 23–138.

Cabanyes, J. (2017). *La salud mental y los cuidados*. 4a. ed. EUNSA. Str. 26–51. Pridobljeno 14. 8. 2025 s spletne strani: https://mail.google.com/mail/u/0?ui=2&ik=b4003b85b4&attid=0.2&permmsgid=msg-f:1839543098398018889&th=19875eb3a1090d49&view=att&disp=inline&realattid=f_mdxbsjrh2&zw

Društvo Zedinjena Slovenija. (1998). *Zbornik dela v zvestobi in ljubezni 1948–1998*. Str. 746.

Fontes, Breno Augusto Souto Maior, in Andreu, Fátima. (2015). *Prispevek Simmla k mrežni sociologiji*. *Estudios Sociológicos, 33*(99), 527–551. Pridobljeno 30. 8. 2025 s spletne strani: http://www.scielo.org.mx/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S2448-64422015000300527&lng=es&tlng=es

González-Heras, Alejandro. (2022). *Perspektive socialnega kapitala, 1. del*. Cinta de moebio, (74), 121–131. Pridobljeno 1. 8. 2025 s spletne strani: https://dx.doi.org/10.4067/s0717-554x2022000200121

Jacquier, N. et alt. (2011). *Introducción a la Enfermería Comunitaria*. Una contribución a la salud colectiva. 1a ed. Posadas. Misiones, Argentina. Str. 199–200.

Krek, Miha. (1957): *Žarek upanja*: Svobodna Slovenija: zbornik (str. 11–12). Buenos Aires, 1957.

Ministrstvo za zdravje Republike Argentine. (2024). *Socialno in skupnostno zdravje: Modul 7 – Skupnostna udeležba*. Pridobljeno 1. 9. 2025 s spletne strani: https://iah.msal.gov.ar/doc/Documento175.pdf

Ovares Sánchez, Carolina. (2018). *Sociologija Georga Simmela in 'socialni kapital'*: Zaupanje kot socializacijska sila. Revista Reflexiones, 97(2), 23–34. Pridobljeno 1. 9. 2025 s spletne strani: https://dx.doi.org/10.15517/rr.v97i2.31481

Rodriguez, J. (2009). *Salud mental de la comunidad*. 2 a. ed. OPS. Str. 4.

Svetovna zdravstvena organizacija. (2022). *Duševno zdravje: krepitev našega odziva*. Pridobljeno 1. 9. 2025 s spletne strani: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response

Tello, R. (2011). *Pueblo y cultura.* 1. ed. Patria grande. Argentina.

Urbancic, Emma Teresa (2017). *Los cuidados del cuidado*. Abriendo alas al bienestar. Buenos Aires, Argentina.

Zakon št. 26.657 o duševnem zdravju. (2010). *Nacionalni zakon o duševnem zdravju*. Uradni list Argentinske republike. Pridobljeno 30. 8. 2025 s spletne strani:

https://www.argentina.gob.ar/normativa/nacional/ley-26657-175977/texto

World Health Organization. (2023, 26. oktober). *Mental health*. Pridobljeno 1. 9. 2025 s spletne strani: https://www.who.int/health-topics/mental-health

Svetovna zdravstvena organizacija. (2012). *Pismo iz Ottave o spodbujanju zdravja.* Pridobljeno 1. 9. 2025 s spletne strani: https://www.who.int/healthpromotion/conferences/previous/ottawa/en

KIRKINČO TINČO – ISKANJE IDENTITETE MED DVEMA DOMOVINAMA; MOTIVACIJA ZA UČENJE SLOVENŠČINE IN OHRANJANJE SLOVENSKIH KORENIN

KIRKINČO TINČO – SEARCHING FOR IDENTITY BETWEEN TWO HOMELANDS; MOTIVATION FOR LEARNING SLOVENIAN AND PRESERVING SLOVENIAN ROOTS

Mariana Paula Rezelj (mariana.paula.rezelj@gmail.com), dipl. medicinska sestra, Zdravstveni zavod Zdravje, Slovenija – Argentina

Povzetek

Gledališka igra *Kirkinčo Tinčo*, uprizorjena leta 2003 v Buenos Airesu pod režijsko taktirko Andrejke Vombergar Štrfiček po izvirnem besedilu Mariane Paule Rezelj, je dragocen primer vzgoje za osebno in narodno identiteto med slovenskimi otroki v Argentini. V igri so nastopali učenci šole Antona Martina Slomška, ki so skozi lik mladega pasavca Kirkinča izrazili svojo izkušnjo dvojne pripadnosti – argentinski in slovenski kulturi. Kirkinčo, ki se v argentinskem okolju počuti drugačnega in osamljenega, se poda na simbolično potovanje po domovini, ki ga naposled pripelje v Slovenijo. Tam odkrije, da je po duši in naravi podoben ježem – metaforičnim predstavnikom slovenske skupnosti – in da nosi dvojno identiteto. Čeprav se najprej sooči z nezaupanjem, ga ježi naposled sprejmejo medse. Ob koncu izrazi dilemo, da ima dve domovini, med katerima ga razpeta čustva vlečejo vsaka na svojo stran. Prispevek prikazuje simbolno moč igre kot vzgojnega orodja za krepitev identitete in narodne zavesti v izseljenstvu.

Abstract

The theatre play *Kirkinčo Tinčo*, staged in Buenos Aires in 2003 under the direction of Andrejka Vombergar Štrfiček and written by Mariana Paula Rezelj, serves as a valuable example of fostering personal and national identity among Slovenian children in Argentina. Performed by pupils of the Anton Martin Slomšek School, the play portrays the journey of a young armadillo who symbolizes the experience of dual belonging – to both Argentine and Slovenian cultures. Through his journey across Argentina and his eventual discovery of kinship with hedgehogs in Slovenia, Kirkinčo embodies the challenges and the richness of dual identity. This contribution highlights the symbolic power of art as an educational tool for strengthening identity, cultural roots, and national pride among the children of the Slovenian diaspora.

Ključne besede: domovina, dvojna identiteta, gledališče, izseljenstvo, kulturna vzgoja, otroci, večkulturnost

Keywords: Argentina, children, cultural education, dual identity, emigration, Slovenia, theatre

1 UVOD

Vprašanje narodne identitete, pripadnosti in vzgoje za ljubezen do domovine je danes še posebej aktualno v globaliziranem svetu. Slovenci smo narod, ki je zgodovinsko zaznamovan z izseljevanjem. Tisoči naših rojakov živijo zunaj domovine, a kljub temu ohranjajo jezik, kulturo in pripadnost. Pri tem imajo posebno mesto kulturne in vzgojne dejavnosti, ki mladim pomagajo graditi mostove med dvema svetovoma.

Gledališka igra Kirkinčo Tinčo, uprizorjena leta 2003 v Buenos Airesu pod režijsko taktirko Andrejke Vombergar Štrfiček po izvirnem besedilu Mariane Paule Rezelj, je dragocen primer, kako lahko umetnost v obliki otroške igre pomaga pri izražanju in razumevanju dvojne identitete. V igri so nastopali učenci šole Antona Martina Slomška iz Argentine, ki so skozi lik mladega pasavca Kirkinča izrazili svojo izkušnjo dvojne pripadnosti – argentinski in slovenski kulturi.

Igra simbolno prikazuje, kako otroci slovenskih izseljencev ohranjajo korenine narodovega drevesa – jezik, kulturo in vrednote – tudi daleč od domovine. Skozi umetniško izkušnjo otroci prepoznavajo svojo povezanost s slovensko dediščino in hkrati razvijajo zavedanje o svoji večkulturni identiteti. Korenine narodovega drevesa so v jeziku, kulturi, zgodovini in spominu skupnosti. Vzgoja za ljubezen do domovine in države pomeni negovanje teh korenin, a tudi njihovo razumevanje v sodobnem svetu, kjer migracije, globalizacija in mešanje kultur postavljajo nove izzive.

Za Slovence po svetu je ohranjanje jezika in kulture dejanje spoštovanja, hkrati pa način, kako ohranjajo most z domovino. Prav skozi vzgojne in kulturne dejavnosti – kot je gledališče – se krepi občutek pripadnosti in razumevanje, da identiteta ni nekaj, kar se podeduje, ampak nekaj, kar se vsak dan znova živi.

2 TEORETIČNE PODLAGE

2.1 IDENTITETA IN IZSELJENSTVO

Narodna identiteta je preplet jezika, kulture, zgodovine in vrednot. Pri Slovencih v izseljenstvu je pogosto prežeta z dvojno pripadnostjo, saj posameznik hkrati razvija vezi z novo domovino in ohranja izvorno kulturo. To ustvarja napetost, a tudi bogastvo večkulturnosti.

Kot je v Državnem zboru poudarila Marjana Poznič (2025): »Argentinski Slovenci so 100-odstotno Slovenci in hkrati 100-odstotno Argentinci.« Ta misel potrjuje, da dvojna identiteta ni pomanjkljivost, temveč vir moči in ponosa.

Filozof dr. Vinko Brumen opozarja na pomen kulturnih temeljev naroda: »Ne razlikujemo vselej zadosti med slovenstvom kot pripadnostjo našemu narodu in med znanjem slovenščine … Jezik je izrednega pomena, vendar samo znanje slovenščine še iz nikogar ne naredi Slovenca« (Brumen, cit. po Poznič, 2025).

Benedict Anderson narode opredeli kot imaginarne skupnosti: »The nation is an imagined political community – and imagined as both inherently limited and sovereign« (v slovenskem prevodu: »Narod je izmišljena politična skupnost – izmišljena kot hkrati omejena in suverena«) (Anderson, 2006: 6).

Stuart Hall pa poudarja, da identiteta ni enoznačna: »Identities are never unified and, in late modern times, increasingly fragmented and fractured; never singular but multiply constructed across different, often intersecting and antagonistic, discourses, practices and positions« (v slovenskem prevodu: »Identitete niso nikoli enotne, temveč so v pozni moderni dobi vse bolj razdrobljene in razklane; nikoli niso enoznačne, ampak večkratno konstruirane znotraj različnih – pogosto prepletajočih se in celo nasprotujočih si – diskurzov, praks in položajev«) (Hall, 1996: 4).

Pomembno vlogo pri oblikovanju identitete ima tudi občutek povezanosti z matično domovino. Kot poudarja Helena Jaklitsch (2021): »Vsi skupaj smo en, slovenski narod.«

2.2 VZGOJNA VREDNOST UMETNOSTI

Umetnost, zlasti gledališče, je učinkovito orodje za krepitev vrednot, pripadnosti in identitete. Kot poudarja Musek (2015), so vrednote in osebna identiteta temelj občutka smisla in psihičnega blagostanja. Gledališke igre omogočajo izražanje čustev, gradnjo skupnosti ter razvijajo občutek pripadnosti in samopodobe pri otrocih.

Umetnost ima posebno moč, saj združuje čustveno, intelektualno in telesno izkušnjo. Gledališče pri otrocih razvija empatijo, komunikacijo in razumevanje drugačnosti. Glasba in ples pa omogočata izražanje tistega, česar se ne da povedati z besedami.

Zoltán Kodály je zapisal: »Naj bo petje prva in najbolj naravna oblika glasbenega izobraževanja otrok« (Kodály, 1974: 120).

Podobno James Mursell poudarja: »Glasbena rast je mogoča le skozi aktivno sodelovanje – petje, igranje in ustvarjanje« (Mursell, 1937: 45).

Ti misli potrjujeta, da je vloga umetnosti v vzgoji otrok več kot estetska – je pot do oblikovanja osebnosti in narodne zavesti.

3 PRIMER IZ PRAKSE: KIRKINČO TINČO

3.1 ZGODBA IGRE

Igra *Kirkinčo Tinčo* pripoveduje o mladem pasavcu Kirkinču, ki v Buenos Airesu išče svoje mesto med vrstniki. Medtem ko drugi igrajo nogomet, se on ne znajde in se počuti drugačnega. Odloči se, da bo poiskal, kdo v resnici je, zato se poda na simbolično potovanje po različnih pokrajinah Argentine.

V misijonski džungli sreča kapitana Tukana in ptico Flamingo Mingo – lepotico, ki se vanj zaljubi. Naučita ga piti *terere*[1] in plesati *chamamé*[2]. Na severu Argentine, v visokogorju Pune, sreča otroke, ki plešejo *carnavalito*, tradicionalni ples andskega območja. Tam spozna tudi *Pačamamo*[3], boginjo Matere Zemlje, ki ga poveže s kondorjem – mogočno ptico, simbol duhovne moči in svobode. Kondor nato Kirkinča ponese čez ocean v Slovenijo.

V Sloveniji spozna ježe, ki sprva vanj dvomijo, a ga kasneje sprejmejo medse. Ob pomoči ježa-znanstvenika odkrije svojo dvojno identiteto: del pasavca in del ježa. Na koncu Kirkinčo izrazi svojo notranjo razpetost v pesmi: *Ne vem, kaj bi – kam bi šel, saj dve domovini imam.*

3.2 IZBOR GLASBENIH VLOŽKOV IN PRIPRAVE

Glasba je bila srce predstave. Izbrali smo skladbe, ki so predstavljale različne pokrajine Argentine – tango, chamamé in andske melodije, ki so pričarale zvok pokrajin, skozi katere potuje Kirkinčo. Ko prispe v Slovenijo, se ritem spremeni v poskočno polko, ki simbolno poveže dve kulturi. Glasbena spremljava je bila posneta, solisti pa so peli v živo.

Vaje so potekale po skupinah – posebej za plesalce, pevce in igralce. Solisti so imeli individualne pevske vaje, celotne skupine pa smo združevali ob sobotah in popoldne po pouku. Pogosto so se vaje zavlekle do poznega večera. Skozi proces so otroci razvijali samozavest, sodelovanje in odgovornost.

Scenarij sem pisala sproti – za vsak razred posebej, da bi v igri lahko nastopili vsi učenci. Skupno je sodelovalo okoli sto otrok. Tudi tisti, ki niso znali peti ali govoriti, so dobili vloge, v katerih so lahko sodelovali s plesom ali mimiko.

Pri pripravi kostumov je pomembno vlogo imela scenografinja Andreja Quadri Brula, ki je skupaj z režiserko Andrejko Vombergar Štrfiček estetsko dodelala vsak prizor. Starši so pomagali pri šivanju kostumov in izdelavi scenografije. Na odru je bila postavljena velika knjiga – simbol »knjige življenja«, katere strani so se obračale med prizori in ponazarjale prehode med poglavji Kirkinčeve poti.

Posebno čustveno vez smo imele tudi zato, ker smo vse tri – avtorica, režiserka in scenografinja – med nastopajočimi imele svoje otroke. To je predstavi dalo iskreno, toplino prežeto dimenzijo in močan občutek skupnosti.

[1] Tereré – hladen napitek iz listov rastline yerba mate, tradicionalen v severni Argentini in Paragvaju.

[2] Chamamé – plesno-glasbena zvrst province Corrientes, ki združuje evropake in južnoameriške vplive.

[3] Pačamama – v andski mitologiji Matere Zemlje, simbol povezanosti človeka z naravo.

3.3 PRIZORI IZ IGRE

Slika 1: Prizor iz predstave: Kirkinčo s prijatelji po nogometni tekmi v Buenos Airesu (Foto: Pablo Brula)

Slika 2: Prizor iz predstave: Kirkinčo v pogovoru z živalmi v misijonski džungli (Foto: Pablo Brula)

Slika 3: Kirkinčo med ježi v Sloveniji (Foto: Pablo Brula)

Slika 4: Skupinska fotografija vseh nastopajočih otrok po predstavi (Foto: Pablo Brula)

Eden izmed prizorov prikazuje pogovor med Kirkinčem in njegovimi vrstniki po nogometni tekmi, kjer se razkrije njegova drugačnost:

Kirkinčo 1: Kaj ti je dermatolog rekel o teh tvojih čudnih bodečih ščetinah?
Tinčo: Nič. Rekel je, da kaj takega še ni videl – da bo objavil.
Kirkinčo 2: Objavil?
Tinčo: Da, v *New England Journal of Medicine*.
Kirkinčo 2: In ti?
Tinčo: Rekel je, da bova oba slavna – on in jaz.
Kirkinčo 1: Pa se boš pozdravil?
Tinčo: Tega pa ni rekel.

Kasneje Kirkinčo poje pesem, v kateri izrazi svojo notranjo bolečino in občutek drugačnosti:

Kako bi ti povedal,
kako bi razložil,
kaj mene boli ...
Da to prava ni bolezen, pravijo,
da izmišljujem si sam …

Pesem je eden najbolj ganljivih trenutkov predstave – trenutek, ko otrok, ki se počuti »drugačen«, spregovori s srcem.

Na spodnji povezavi najdemo celotno predstavo v Slomškovem domu Ramos Mejía, v Buenos Airesu. Predstava je bila 7. septembra 2020:

https://www.google.com/search?q=kirkin%C4%8Do+tin%C4%8Do&oq=kirkin%C4%8Do+tin%C4%8Do&aqs=chrome..69i57j33i160l2.4908j0j15&sourceid=chrome&ie=UTF-8#fpstate=ive&vld=cid:26b58bb4,vid:Z_-BPzGFG1U,st:0

3.4 SIMBOLIKA

- Pasavec predstavlja argentinsko naravo, odprtost in vitalnost.
- Jež simbolizira Slovenijo, domačnost in korenine.
- Kondor je metafora prehoda in povezovanja med celinama.
- Dvojna genetska pripadnost (pasavec in jež) ponazarja večkulturnost otrok izseljencev.
- Knjiga na odru je simbol življenja, zgodovine in spomina, ki se listajo iz roda v rod.

3.5 ODMEVI NA PREDSTAVO

Čeprav je bila predstava namenjena otrokom, je globoko ganila tudi odrasle gledalce. Mnogi so med predstavo jokali – prepoznali so se v zgodbi o iskanju korenin in pripadnosti. Po predstavi so mi starši govorili, kako jih je sporočilo igre dotaknilo, ker je na preprost otroški način izrazilo tisto, o čemer odrasli pogosto molčijo.

Tudi sama sem se po predstavi počutila, kot bi povila otroka – z mešanico ponosa, ganjenosti in utrujenosti. Ko sem kasneje obiskala pisatelja Janka Modra, mi je povedal, da si je posnetek predstave ogledal dvakrat – in obakrat jokal. To je bil zame največji dokaz, da umetnost, tudi otroška, lahko seže globoko v srce.

Predstava je postala več kot le šolski projekt – postala je dogodek skupnosti. Povezala je otroke, starše in učitelje v skupnem občutku ponosa, pripadnosti in ljubezni do jezika ter korenin.

4 ZAKLJUČEK

Gledališka predstava *Kirkinčo Tinčo* je mnogo več kot le otroška igra – je simbol iskanja identitete med dvema domovinama in izraz bogastva slovenske diaspore. V sebi združuje umetnost, vzgojo, domotožje in veselje do skupnosti.

Skozi ustvarjalni proces so otroci spoznavali, da identiteta ni dana, temveč ustvarjena – skozi jezik, pesem, gib in čustva. Učili so se, da se biti Slovenec ne meri z razdaljo od domovine, ampak z občutkom pripadnosti in s spoštovanjem svojih korenin.

Predstava je imela močan vzgojni učinek: otroci so doživljali slovensko kulturo v jeziku, glasbi in gibu, hkrati pa razvijali samozavest in občutek skupnosti. Tudi odrasli so ob njej znova začutili ponos in hvaležnost, da pripadajo narodu, ki zna ohranjati svoje korenine, četudi so razprte po svetu.

V zgodbi o pasavcu in ježu se skriva globoka resnica o vseh, ki živijo med dvema svetovoma – da lahko ima človek dve domovini, dva jezika in dve kulturi, a eno srce. Marjana Poznič je to misel čudovito povzela: »Argentinski Slovenci so stoodstotno Slovenci in stoodstotno Argentinci.« Ta stavek ne govori le o Argentini, temveč o vseh Slovencih po svetu, ki svojo dvojno identiteto nosijo kot dar.

V globaliziranem svetu, kjer se identitete pogosto brišejo, je vzgoja tista, ki ohranja korenine narodovega drevesa – jezik, kulturo, zgodovino in vrednote. Le z zavestnim negovanjem teh korenin bo naš narod ostal živ, odporen in povezan doma in po svetu.

Tako *Kirkinčo Tinčo* ostaja živ primer, kako umetnost presega meje – med domovinami, generacijami in jeziki – ter nas opominja, da se narodni ponos ne meri po velikosti zemlje, temveč po moči srca, ki bije zanjo.

5 VIRI IN LITERATURA

Anderson, B. (2006). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (Rev. ed.). London: Verso.

Brumen, V. (cit. po Poznič, M., 2025). *Svobodna Slovenija*, št. 12, str. 2.

Hall, S. (1996). *Introduction: Who Needs "Identity"?* V: Hall, S. & du Gay, P. (ur.), *Questions of Cultural Identity* (str. 1–17). London: SAGE.

Jaklitsch, H. (2021). *Izjava ob obisku Slovencev v Porabju:* »Vsi skupaj smo en, slovenski narod.« *ORF*, 21. 6. 2021.

Kodály, Z. (1974). *Selected Writings.* London: Boosey & Hawkes.

Musek, J. (2015). *Osebnost, vrednote in psihično blagostanje.* Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Mursell, J. L. (1937). *The Psychology of Music.* New York: W.W. Norton & Company.

Poznič, M. (2025). *Slovenci v svetu, živi člani naroda. Svobodna Slovenija*, št. 12, str. 1–2.

Kirkinčo Tinčo: Pridobljeno: 6. 10. 2025: https://www.google.com/search?q=kirkin%C4%8Do+tin%C4%8Do&oq=kirkin%C4%8Do+tin%C4%8Do&aqs=chrome..69i57j33i160l2.4908j0j15&sourceid=chrome&ie=UTF-8#fpstate=ive&vld=cid:26b58bb4,vid:Z_-BPzGFG1U,st:0

RAZISKOVANJE ZGODOVINE KRAJA IN SPOZNAVANJE NAŠIH PREDNIKOV

EXPLORING HISTORY OF A PLACE AND LEARNING ABOUT ANCESTORS

Jadranka Mittendorfer (mittendorfer@dante-alighieri.si), dipl. prof. angleškega in nemškega jezika s književnostjo, učiteljica angleškega in nemškega jezika na OŠ Dante Alighieri Izola, Scuola elementare/Osnovna šola Dante Alighieri Isola/Izola, Slovenija

Povzetek

V prispevku bom predstavila dejavnost učencev tretjega triletja OŠ SE Dante Alighieri z italijanskim učnim jezikom v Izoli, ki so se najprej preizkusili v predznanju o kraju, v katerem živijo. Nato so po obisku kulturnih znamenitosti in preučevanju virov v brošuri zbrali podatke, ki so jih pri vodenju po mestu predstavili gostom iz evropskih projektov. Za mlajše učence drugega triletja so ustvarili namizno igro, s katero so se ti preverili v poznavanju domačega okolja. Starejši učenci so se podali na orientacijski pohod, med katerim so z uporabo aplikacije na mobilnih napravah medsebojno tekmovali. Zabavno učenje jih je spodbudilo k izdelavi misije v dveh jezikih, s katero lahko družine z mlajšimi otroki spoznavajo znamenite zgodovinske osebnosti iz naše okolice, ki predstavljajo korenine naroda. Pri razvijanju narodne identitete otrok imajo pomembno vlogo tako starši kot tudi učitelji, zato se na naši šoli učitelji stalno izobražujejo na področju italijanskih in slovenskih kulturnih vsebin ter udeležujejo ekskurzij in srečanj za krepitev učiteljskega tima.

Abstract

In this article, I will present the activities of the 7 – 9 grade students at Dante Alighieri primary school in Izola, where Italian is the language of instruction. The pupils were first tested their prior knowledge of the town where they live. Then, after visiting cultural landmarks and studying sources in a brochure, they collected information which they presented to guests from European projects during a guided tour of the city. For the younger, 4 – 5 grade students, they created a board game to help them test their knowledge of the local environment. Older students went on an orienteering trip, during which they competed with each other using an app on their mobile devices. This fun learning experience inspired them to create a mission in two languages, which families with younger children can use to learn about famous historical figures from our area who represent the roots of our nation. Both parents and teachers play an important role in developing children's national identity, which is why teachers at our school undergo continuous training in Italian and Slovenian cultural content and participate in excursions and meetings to strengthen the teaching team.

Ključne besede: izkustveno učenje, medpredmetno povezovanje, narodna identiteta, korenine naroda, večkulturnost

Keywords: experimental learning, cros-curricular approach, national identity, roots of a nation, multiculturalism

1 UVOD

SPOZNAVANJE KORENIN PREBIVALSTVA NA NARODNO MEŠANEM OBMOČJU SLOVENSKE ISTRE

Večjezičnost in večkulturnost je na šoli z italijanskim učnim jezikom OŠ Dante Alighieri v Izoli samoumevna in naš vsakdan. Učenci se namreč učijo prvin identitete od učiteljev in drug od drugega, saj ima vsak posameznik svoje korenine. Večina naših učencev izhaja iz družin lokalnega prebivalstva, ki jim je materni jezik italijanščina

ali istrsko-beneško narečje ali slovenščina, tretjina učencev pa prihaja od drugod, iz rusko govorečih držav, iz družin, kjer govorijo srbsko, hrvaško, bosansko, makedonsko, albansko, turško idr.

Pri nas imajo jeziki velik pomen: italijanščina je učni jezik pri vseh predmetih, razen pri pouku slovenščine, ki se je učenci učijo kot jezika okolja, in pri angleščini, ki ima status prvega tujega jezika; nemščina oz. španščina pa sta izbirna predmeta. Na šolskih hodnikih učenci med seboj večinoma govorijo italijansko, dovoljena je tudi komunikacija dveh otrok iste narodnosti v njunem domačem jeziku, saj je to najbolj naravno. Dejstvo je, da večjezičnost na naši šoli med seboj povezuje učence in učitelje, spodbuja medsebojno sporazumevanje, spoznavanje drugačnosti in spoštovanje različnosti. Učence vzgajamo v duhu, da so ponosni na lastne korenine in domovino, obenem pa počaščeni, da živijo v Sloveniji, socialno varni državi, v kateri so enakovredno zastopane vse skupine.

Delujemo kot šola 21. stoletja, ki ima cilj učence usposobiti za vseživljenjsko učenje, da se bodo znali učiti, razmišljati in da bodo postali socialno sprejeti člani družbe, ki so pripravljeni sprejemati ljudi iz drugih kulturnih svetov. Zato se na šoli učitelji trudimo osmisliti učenje, da postane kakovostnejše, uporabnejše in trajnejše.

V prispevku predstavljam, kako smo na šoli z medpredmetnim sodelovanjem in v okviru projektnega dela z učenci raziskovali korenine avtohtonega slovenskega in italijanskega prebivalstva v lokalni skupnosti, skozi zgodovinska obdobja spoznavali mesto Izola in se seznanili z znamenitimi osebnostmi iz preteklosti.

2 AKTIVNO UČENJE ZA ŽIVLJENJE

2. 1 MEDPREDMETNO IN IZKUSTVENO UČENJE

Profesorica Katja Pavlič Škerjanc razlaga, da človek stvarnost doživlja kot neko celoto, saj so naši možgani sposobni zaznave procesirati vzporedno in znajo informacije urejati v kompleksne mreže, zato sodobno učenje zahteva globlje medpredmetne povezave med različnimi šolskimi predmeti.

Učitelji morajo iz učencev najprej izvabiti predznanje in izkušnje v zvezi z določenim področjem, nato pa ustvariti učne situacije, ki učencem pomagajo preoblikovati njihovo znanje, da lahko ob komuniciranju in sodelovanju z vrstniki rešujejo probleme njim primerne zahtevnosti. Učenci morajo dobiti spodbudo k samostojnemu razmišljanju in uporabi znanja v raznolikih življenjskih situacijah, kar lahko lepo pride do izraza v medpredmetnih povezavah, ki morajo dati dodano vrednost in razvijati veščine. Pri tem sta pomembni tudi sprotna evalvacija in refleksija, ki doprineseta k boljšim rezultatom (Rutar Ilc in Pavlič Škerjanc, 2019).

Učitelj mora torej vsebinsko racionalno in ekonomično načrtovati pouk, premagovati ločnice med učnimi predmeti in vzpostavljati zveze med vsebinami, ki so si sorodne znotraj enega ali več predmetov, da bi učenci svet okrog sebe lahko razumeli celostno.

2. 2 SPOZNAVANJE OKOLJA IN DRUŽBE PO ŠOLSKI VERTIKALI

Učenci se v slovenskem osnovnošolskem sistemu učijo o lokalnem okolju in svetu okrog sebe od 1. do 9. razreda osnovne šole.

2.2.1 PRVO TRILETJE OŠ

Mag. Leonida Novak v Posodobitvah učnega načrta za spoznavanje okolja za prvo triletje OŠ piše, da je potrebno poudariti učenčevo osebno doživljanje družbenega in naravnega okolja ter upoštevati »učenčeve izkušnje in zamisli, ki se oblikujejo v šoli in zunaj nje. Eden od temeljnih poudarkov govori o sistematičnem spremljanju in nadgradnji predznanja učenca, kar dosežemo z raznovrstnimi in razvojni stopnji otroka prilagojenimi pristopi s poudarkom na neposrednem spoznavanju okolja« (Novak, 2014: 28).

Med didaktičnimi priporočili pa navaja, da naj »učenci okolje spoznavajo neposredno. Učitelj naj izkoristi aktualne dogodke in situacije v razredu ter jih vplete v pouk«. Izvajanje medpredmetnega povezovanja prepušča presoji učiteljev, »pri tem pa je lahko izhodišče njihovega načrtovanja in izvajanja medpredmetnosti razvijanje postopka ali spretnosti, raziskovalni pristop pri več predmetih, reševanje problemov, uporaba IKT, cilji in vsebina. Medpredmetno povezovanje vključuje – poleg povezovanja z drugimi predmetnimi področji – tudi teme oziroma vsebine in cilje za trajnostni razvoj, kot so: državljanska kultura, IKT, knjižnično informacijsko znanje, okoljska vzgoja, vzgoja za zdravje, poklicna orientacija, vzgoja potrošnika, prometna vzgoja in druge aktualne vsebine« (prav tam: 29).

V strokovnem članku Maja Korban Črnjavič in dr. Vlasta Hus podajata stališče učiteljev do izkustvenega učenja in poučevanja predmeta spoznavanje okolja. Tako učenje prinaša mnoge pozitivne učinke: »Pri učencih se povečujejo intelektualne sposobnosti, večata se notranja motivacija ter želja po učenju in odkrivanju novega. Tako dosežemo večjo zapolnitev naučene snovi, globlje razumevanje obravnavane snovi, razvoj sodelovalnih veščin, povezovanje teorije s prakso.« Z empirično raziskavo so ugotovili, »da ima večina učiteljev pozitivno stališče do izkustvenega učenja in poučevanja, vendar pa opozarjajo na nekatere pomanjkljivosti« (Korban Črnjavič, 2009: 73–80). Večina učiteljev bi pri pouku na prostem potrebovala spremljevalca in bolj fleksibilen urnik, poleg tega so stroški izkustvenega učenja pogosto preveliki, saj jih ministrstvo za šolstvo ne krije (prav tam).

V učnem načrtu za predmet spoznavanje okolja učenci od 1. do 3. razreda v učnem sklopu Prostor spoznajo možnosti za orientacijo v okolju, poznajo značilnosti domačega kraja ali soseske ter tamkajšnje ustanove, spoznajo vrste naselij, tržnico, znajo uporabiti različne vrste skic in zemljevidov, poznajo glavne smeri neba idr. (Kolar, 2011).

2.2.2 DRUGO TRILETJE OŠ

V učnem načrtu za družbo v 4. razredu OŠ je opredeljeno, da je poudarek in namen predmeta »spoznavanje razmerja med posameznikom, družbo in naravnim okoljem. Pri tem gre za spoznavanje in vrednotenje okolja (družbenega, kulturnega, naravnega), in sicer v vseh njegovih sestavinah ter interakcijah, soodvisnostih med temi sestavinami. Pri predmetu gre za nadgradnjo in razširitev ciljev, vsebin in dejavnosti, ki jih učenci spoznavajo v 1., 2. in 3. razredu pri predmetu spoznavanje okolja« (Budnar, 2011: 4).

Pri predmetu družba se učenci 4. razredov učijo vsebin iz treh sklopov: ljudje v družbi, prostoru in času. »Pridobivajo znanja v raziskovanju neposrednega družbenega okolja, razumejo svoje osebne značilnosti in prepoznavajo vloge, ki jih imajo v različnih skupinah, spoznavajo povezanost z družino, z ljudmi v ožjem in širšem okolju, spoznavajo pomen temeljnih človekovih in otrokovih pravic, dolžnosti in odgovornosti, razvijajo razumevanje o pomenu sodelovanja med ljudmi, tekmovanja in reševanja sporov, spoznavajo družbene razlike med ljudmi, presojajo o vplivu razvoja na okolje, spoznavajo pomen pojma trajnostnega razvoja, razvijajo pozitiven odnos do države Slovenije, domovine in Evropske unije.

Širijo prostorsko orientacijo od domačega kraja, pokrajine na Slovenijo, Evropo in svet, spoznavajo osnovne geografske značilnosti naravnih enot Slovenije, berejo preproste zemljevide, raziskujejo in spoznavajo geografske pojave in procese, spoznavajo pomen delovanja z vidika trajnostnega razvoja.

Spoznavajo življenje ljudi v preteklosti (zlasti domači pokrajini) in ga primerjajo z današnjim življenjem, spoznavajo slovensko kulturno dediščino in razvijajo zavest o narodni identiteti in državni pripadnosti, raziskujejo preteklost, primerjajo dediščino preteklosti in sodobnost, razvijajo pozitiven odnos do naravne in kulturne dediščine« (prav tam: 4–5).

Med didaktičnimi priporočili se učitelju prepušča presojo vključevanja smiselnih medpredmetnih povezav v pedagoški proces glede na znanje, poznavanje predmetnih področij in izkušnje ter ob upoštevanju razvojne stopnje in interesov učencev (prav tam).

2.2.3 TRETJE TRILETJE OŠ

»Nadgradnja spoznanj, pridobljenih pri predmetu družba, pa se nadaljuje od 6. do 9. razreda pri predmetih zgodovina, geografija, gospodinjstvo, državljanska vzgoja in etika« (Budnar, 2011: 4).

Po učnem načrtu za zgodovino v OŠ se učenci poleg vsebinskih sklopov iz različnih zgodovinskih obdobij učijo tudi spretnosti in veščin, tako npr. »razvijejo spretnosti časovne in prostorske predstavljivosti, spretnosti zbiranja in izbiranja informacij in dokazov iz različnih zgodovinskih virov in literature v različnih medijih, zmožnost analize, sinteze in interpretacije uporabnih in verodostojnih informacij in dokazov iz različnih zgodovinskih virov in literature, spretnost iskanja zgodovinskih virov in literature z IT, zmožnost kritične presoje zgodovinskih dogodkov, pojavov in procesov na podlagi večperspektivnih zgodovinskih virov in literature, zmožnost oblikovanja samostojnih sklepov, pogledov, mnenj, stališč, izvirnih predlogov in rešitev, sposobnost samostojnega izbiranja in odločanja ter svoje poglede na zgodovino, dovzetnost za različne poglede na zgodovino oz. interpretacije zgodovine ter razumejo, zakaj se pojavijo, razvijejo spretnosti različnih oblik komunikacije.

Pri vseh obveznih in izbirnih temah … učenci razvijejo zavest o narodni identiteti in državni pripadnosti, poudarijo pomen pozitivnih kulturnih vplivov v okviru slovenskega naroda in s sosednjimi narodi, ocenijo pomen ohranjanja in varovanja slovenske, evropske in svetovne kulturne dediščine ter okolja, razvijejo sposobnost za razumevanje in spoštovanje enakopravnosti med spoloma /…/, različnosti in drugačnosti ver, kultur in skupnosti, obsodijo zločine proti človeštvu /…/, obsodijo politične sisteme, ki kršijo človekove pravice /…/, razvijejo poglede na svet, ki spoštujejo človekove pravice, enakost in demokracijo ter demokratično in odgovorno državljanstvo« (Kunaver, 2011: 25–26).

Predmet geografije v OŠ »učencu pomaga pridobiti znanje, sposobnosti in spretnosti, s katerimi se lahko orientira in razume ožje in širše življenjsko okolje, ga vzgaja v pravilnem vrednotenju in spoštovanju okolja, s čimer si pridobi tudi odnos do narave, sebe, sočloveka in družbe /…/. Ob spoznavanju in razumevanju različnih kultur, socialnih skupin, njihovih predstavnikov ter družbenih odnosov učenci razvijajo pozitivna stališča do kulturne različnosti in razvijajo medkulturne odnose. Pri geografiji usposabljamo učence za odgovoren, angažiran in solidaren odnos do naravnega in družbenega okolja ter za reševanje prostorskih vprašanj in vzajemno sožitje med naravo in človekom z vidika sonaravnega trajnostnega razvoja. Pri pouku geografije učenci razvijajo pozitivna čustva do domovine, občutek pripadnosti svojemu narodu in državi ter ljubezen do naravne in kulturne dediščine« (Kolnik, 2011: 4). Vsebine so smotrno in aktualno izbrane, uporablja se sodobne učne oblike in metode, pester izbor učnih pripomočkov in medijev, pogosto pa se tudi neposredno opazuje geografske procese in pojave v okolju, kjer nastajajo, torej na prostem. Medpredmetne šolske ekskurzije in terensko delo razvijajo vseživljenjska znanja (prav tam).

2.2.4 SKUPNI IMENOVALEC

Kot je razvidno iz učnih načrtov naštetih predmetov, se učenci v osnovni šoli učijo o lokalnem okolju v različnih zgodovinskih obdobjih, o zgodovinskih osebnostih, kulturni in naravni dediščini, družbi in naravnem okolju, toda zaradi umeščenosti posameznega predmeta v urnik in pomanjkanja časa se medpredmetno in izkustveno učenje velikokrat izvajata ob dnevih dejavnosti ali v okviru raznih projektov, kjer se lahko učenci posvetijo določeni temi in jo podrobno, globlje raziščejo, znanje takoj aplicirajo, zaradi interakcije s sovrstniki pa je njihovo znanje boljše in trajnejše.

2.3 RAZISKUJEMO NAŠE MESTO IN NJEGOVO PRETEKLOST

2.3.1 ODLOČITEV ZA IZBIRO TEME

Na SE/OŠ Dante Alighieri Isola/Izola že vrsto let izvajamo različne evropske projekte, pri katerih gostujemo tuje učitelje in učence. Naši učenci so vedno gostoljubno sprejeli sovrstnike od drugod in jim razkazali svojo šolo in svoje mesto. Predhodno so se pripravili za predstavitev in vodenje v italijanskem, slovenskem ali

najpogosteje angleškem jeziku. Ker so bili to vsakič drugi učenci iz višjih razredov predmetne stopnje, so jih učitelji vedno znova pripravljali na sprejem gostov, jim razdeljevali pisni material, ga plastificirali ter pri tem porabili veliko časa in energije.

Ker pa v zadnjih letih pri pouku in na dnevih dejavnosti kombiniramo uporabo papirja z digitalnimi mediji, smo se odločili, da bi material o Izoli pripravili v digitalni obliki, da bi ga lahko uporabili pri nadaljnjih sprejemih tujih gostov. Da bi bilo druženje s tujimi sovrstniki bolj interaktivno in zanimivo, smo si želeli narediti neke vrste orientacijski pohod, v katerem bodo gostje spoznavali Izolo, obenem pa v skupinah z našimi učenci reševali zastavljene naloge.

2.3.2 NAČRTOVANJE DEJAVNOSTI

Na začetku šolskega leta 2024/2025 smo si v okviru učiteljskega zbora postavili cilje o načrtovanem medpredmetnem sodelovanju. Želeli smo:

- zagotoviti timsko delo učiteljev in drugih delavcev šole, razvijati sodelovalno kulturo med sodelavci, nuditi si medsebojno podporo,
- izvajati medpredmetno povezovanje pri rednem pouku in ob dnevih dejavnosti,
- dvigati kakovost učenja, tako da učencem omogočimo večjo aktivnost in samoiniciativnost,
- omogočati celostni pogled učencev na skupni vsebinski sklop,
- nadgraditi narodno identiteto in občutek lokalne pripadnosti učencev, učiteljev in staršev.

Načrt izvedbe projekta o raziskovanju naših korenin v lokalnem okolju je sestavil tim učiteljev angleščine, italijanščine, slovenščine, zgodovine in geografije.

Koraki, ki smo jih z učenci prehodili pri izvedbi projekta, so bili sledeči:

- preverjanje predznanja,
- raziskovanje in zbiranje podatkov,
- uporaba pridobljenega znanja (izdelava brošure, namizne igre),
- prenos znanja na mlajše učence,
- urjenje veščin: skupinsko sodelovanje, kritično mišljenje, reševanje problemov (na orientacijskem pohodu),
- samoiniciativno ustvarjanje (misija za družine z mlajšimi otroki),
- nadgradnja sodelovanja učiteljev (team-building) in
- evalvacija vseh udeležencev.

2.3.3 IZVEDBA DEJAVNOSTI IN USTVARJENI IZDELKI

2.3.3.1 PREVERJANJE PREDZNANJA O PRETEKLOSTI NAŠEGA KRAJA PRI UČENCIH 9. RAZREDA

Na začetku šolskega leta smo s kvizom Kahoot, ki ga imajo učenci zelo radi, pri pouku angleščine preverili predznanje učencev 9. razredov. V parih so odgovorili na deset vprašanj o nastanku mesta Izola, o njenem imenu in grbu, kulturnih spomenikih in zgodovinskih osebnostih. Analiza odgovorov nam je pokazala, da je bilo njihovo znanje presenetljivo pomanjkljivo. To nas je spodbudilo k nadaljnjemu delu in raziskovanju teme.

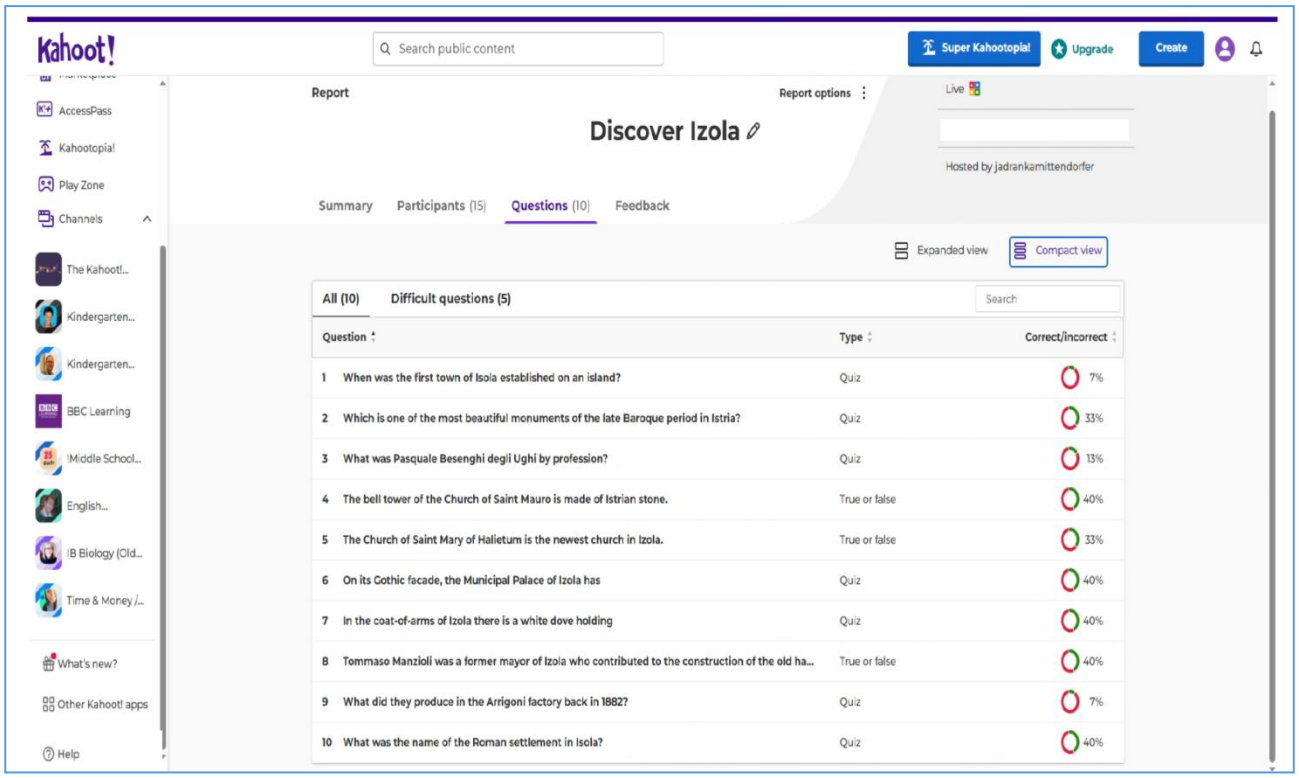

Slika 1: Kviz Kahoot (Foto: arhiv avtorice)

2.3.3.2 PROUČEVANJE ZGODOVINSKIH VIROV IN ZBIRANJE PODATKOV

Pripravili smo načrt z dnevi dejavnosti za 9. razred in se odločili, da bodo učenci v naslednjih mesecih obiskali lokalna arheološka najdišča, zgodovinske spomenike in muzeje.

Poleg tega smo jim v šolski knjižnici priskrbeli pisne vire, iz katerih so lahko črpali pri svojem raziskovanju in skupaj poiskali zanesljive internetne strani.

Učenci so na tehnični dan, v oktobru, delali v parih. Razdelili so si teme: zgodovinska obdobja, simboli in legende, kulturni spomeniki, dejavnosti in pomembne osebnosti iz preteklosti ter si izpisovali in zbirali podatke, ki so jih oblikovali v krajše povedi. Po pregledu besedil v angleščini so učenci v računalniški učilnici dokončno oblikovali besedila. Hitrejši učenci so nato pomagali počasnejšim, medtem ko se je skupina učencev z učiteljem italijanščine odpravila na fotografiranje znamenitosti po Izoli. Dokumente in fotografije so delili z učenko, ki je imela vlogo urednice. Združila je vse prispevke v en dokument in ga posredovala učiteljici angleščine v ponovni pregled. Novembra 2024 je dokončno nastala brošura, ki smo ji dali naslov *Izola/Isola – now and then*. Natisnili smo izvod brošure in jo postavili na polico šolske knjižnice, da si jo lahko izposodijo vsi učenci naše šole. Material bi koristil predvsem učencem tujcem, zato smo gradivo v PDF obliki zaradi lažje dostopnosti pripeli na spletno stran šole. Učenci so z veseljem sodelovali pri izdelavi brošure, še posebej zato, ker radi brskajo po spletu in se izražajo z uporabo digitalnih medijev. Na koncu so bili ponosni, da so izdelali nekaj koristnega za bodoče generacije.

2.3.3.3 UPORABA PRIDOBLJENEGA ZNANJA

Brošuro so učenci 9. razreda uporabili pri pripravi na vodenje mednarodnih gostov po mestnem jedru Izole, ko smo spomladi gostili učence iz Italije. Posamezni učenec si je izbral eno znamenitost in jo podrobno predstavil gostom pri sprehodu skozi mesto.

Slika 2: Vodenje po mestnem jedru (Foto: arhiv avtorice)

S pomočjo podatkov, zbranih v brošuri, so učenci 7. razreda na tehničnem dnevu z učiteljico zgodovine v italijanskem jeziku izdelali namizno igro, ki so jo poimenovali *Isolopolis*, z namenom, da se bodo mlajši učenci v 4. razredu pri predmetu družba lahko preko igre preizkusili v svojem znanju.

V parih so učenci 7. razreda prebirali informacije v brošuri *Isola – now and then*. Nato si je vsak par izmislil nekaj vprašanj v zvezi s prebranim besedilom in k vsakemu vprašanju dopisal tri do štiri možne odgovore izbirnega tipa. Ko je učiteljica preverila pravilnost vprašanj, sta jih dve učenki prepisali na kartončke, ki so jih drugi učenci plastificirali. Nastalo je 50 kartončkov z vprašanji različnih težavnosti. Učenci 4. razreda so igro z veseljem igrali in po predelani snovi pri predmetu družba na zabaven način preverili svoje znanje o mestu Izola.

Slika 3: Igra Isolopolis (Foto: arhiv avtorice)

Slika 4: Učenci 4. razreda pri igri (Foto: arhiv avtorice)

2.3.3.4 URJENJE VEŠČIN – SKUPINSKO SODELOVANJE, KRITIČNO MIŠLJENJE, REŠEVANJE PROBLEMOV

Učenci 8. razredov so v marcu izvedli športni dan z orientacijskim pohodom, pri katerem sta sodelovala učitelj geografije in učiteljica angleščine. Učenci so v parih na svoje mobilne telefone naložili aplikacijo *Actionbound,* ki deluje z internetno povezavo, izbrali misijo imenovano *Discover Izola, Slovenia* in pričeli z igro. Najprej so prebrali opis znamenitosti ali kraja, nato so sledili različnim navodilom (Premakni se v smeri …, Najdi letnico …, Klikni na pravilni odgovor …, Izračunaj, kdaj …), rešili nalogo in se premaknili na naslednjo lokacijo. Hodili so od Parka Pietro Coppo do nekdanjih mestnih vrat, prve šole v Izoli, palače Besenghi degli Ughi, cerkve sv.

Mavra, na Manziolijev trg, do mandrača, Ribiškega pomola in nazadnje do stare železniške postaje Porečanke. Ob prihodu parov v šolo smo razglasili zmagovalnega, tistega, ki je zbral največ točk.

Orientacijski pohod je bil uspešen, učenci so spoznali veliko novega, saj so z zanimanjem sledili sošolcem, ki so brali besedilo z mobilnega telefona. Zanimalo jih je predvsem to, kakšna naloga jih čaka in če jo bodo znali pravilno rešiti, saj so bile v igri točke. Sodelovanje v parih je bilo izrednega pomena, morali so se dogovarjati in sprejemati skupne odločitve. S pritiskom na tipko za odgovor so dobili takojšnjo povratno informacijo o pravilnosti, tako da so lahko sproti sledili svojemu uspehu.

Učenci niso imeli večjih težav s tehnologijo, samo pri nalogi, ki je zahtevala, da posnamejo sebe pred eno izmed znamenitosti, se je nekaterim pripetilo, da se slika ni hotela naložiti. Ugotovili so, da je bilo to odvisno od tipa mobilne naprave. Tistim, ki se je ta nevšečnost zgodila, so učitelji ob pregledu slik na telefonu to upoštevali in paru dodali točke.

Na splošno pa so bili učenci enotnega mnenja, da bi moralo imeti izolsko mestno jedro brezplačno internetno povezavo za vse obiskovalce. Tako bi jo lahko koristili tudi pri uporabi te aplikacije in bolje opravili misijo. V našem primeru so namreč učenci pri igri uporabljali mobilne podatke, ki jim jih je omogočal njihov telefon.

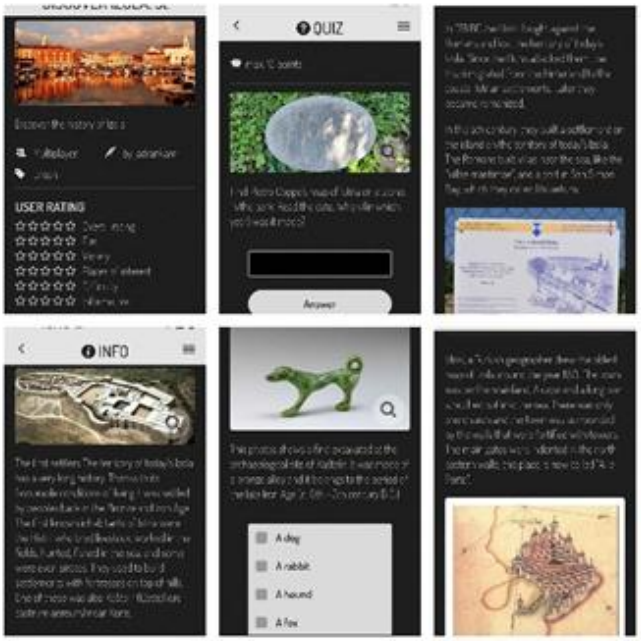

Slika 5: Misija Actionbound: Discover Izola, Slovenija (Foto: arhiv avtorice)

2.3.3.5 UPORABA PRIDOBLJENEGA ZNANJA

Učenci 8. razreda so se na orientacijskem pohodu naučili, kako deluje aplikacija *Actionbound*. Odločili so se, da bodo za učence 4. in 5. razredov izdelali misijo v slovenskem in italijanskem jeziku. Izbrali so si temo o znanih zgodovinskih osebnostih, ki so živele v preteklosti v našem mestu. Misijo so poimenovali *Znani Izolani* oziroma *Isolani famosi.* Namenili so jo družinam z mlajšimi otroki, ki želijo preko zgodb o pomembnih ljudeh iz preteklosti spoznati zanimivosti našega mesta, se po njem sprehoditi in se pri tem zabavati na odprtem.

Najprej so si učenci 8. razredov iz brošure *Izola/Isola – now and then* izbrali osebnost in jo v nekaj povedih opisali v 1. osebi ednine. K opisu so dodali vprašanje s tremi možnimi odgovori, ponekod pa so napisali trditev, ki drži ali ne drži. Vsak je svoje vprašanje oziroma trditev pokazal sošolcu, ki je poizkusil rešiti nalogo. Šele nato sta učiteljici italijanskega oz. slovenskega jezika pregledali vprašanja in trditve, ki so jih učenci predhodno zapisali na papir.

V razredu so učenci prebrali vsa vprašanja in skušali nanje odgovoriti. Na koncu so skupno izbrali 14 nalog oz. vprašanj, ki bodo sestavljala misijo. V parih so jih prevedli v slovenščino in italijanščino. Vsak par je na internetu poiskal sliko ene osebnosti in jo delil z dvema sošolkama, ki sta se ponudili, da bosta z aplikacijo *Actionbound* oblikovali misijo.

Slika 6: Misija Actionbound: Znani Izolani – Isolani famosi (Foto: arhiv avtorice)

Učenci 5. razreda so bili veseli naloge. Všeč jim je bilo, da so lahko s telefoni v rokah in v družbi svojih vrstnikov šli na raziskovanje znamenitosti mesta. To, da je en razred imel na razpolago samo šest telefonov z mobilnimi podatki, jih prav nič ni motilo, nasprotno, še lepše so se imeli, ko so poslušali prijatelja, ki jim je bral predstavitev znane osebnosti, in komaj čakali na vprašanje, ki jim je bilo zastavljeno v prvi osebi.

Naloge so reševali v trojicah. Pri tem so bili zelo natančni in se pri odgovoru niso hoteli prenagliti, saj so jim učitelji na začetku povedali, da je bistvo igre s pravilnimi odločitvami zbrati čim več točk, čas pa pri tem ni pomemben. Poleg tega jim je bila tudi ideja o obliki dejavnosti na odprtem zelo všeč. Z 18 učenci 5. razreda sta bili na orientacijskem pohodu dve učiteljici. Ko so vsi zaključili misijo, so se po dobri uri hoje vrnili v šolo.

Po opravljeni evalvaciji v razredu smo lahko ugotavljali, da so bili učenci 5. razreda navdušeni nad takim načinom učenja.

Na vprašanje, kakšne šolske dejavnosti bi radi počeli v bodoče, so odgovorili, da bi radi raziskovali ostanke ladje Rex na morskem dnu, druge slovenske kraje z aplikacijo Actionbound in obiskali arheološka najdišča.

Na vprašanje, katera znana osebnost jim je bila najbolj zanimiva, se jih je presenetljivo največ odločilo za svetega Mavra, zavetnika Izole, ter za kip pandura, ki je v 18. stoletju varoval vhode bogatih palač pred vdorom nepridipravov.

V bodoče bi si učenci želeli, da je misija tako zastavljena, da lahko vsaka skupina avtonomno hodi od točke do točke, brez spremstva učiteljic, ter da se na koncu zberejo vsi skupaj na zadnji postaji. Nekateri so napisali, da so izvedeli več od pričakovanega.

Slika 7: 5. razred na misiji Znani Izolani – Isolani famosi (Foto: arhiv avtorice)

2.3.3.6 IZVEDBA TEAM-BUILDINGA ZA UČITELJE

Konec meseca maja je šola organizirala ekskurzijo v Trst, ki smo se je udeležili ravnateljica in učitelji. Po ogledu muzeja Revoltella ter razstavljenih skulptur smo se podali na orientacijski sprehod po slovenskem Trstu. V manjših skupinah smo hodili s telefoni v rokah in s pomočjo mobilne aplikacije *Actionbound* prenesli misijo *Znani Slovenci v Trstu,* ki nas je vodila od ene lokacije do druge, od stavbe do trga, kipa, gostilne idr. Izvedeli smo veliko zanimivosti o Slovencih, ki so kadarkoli v preteklosti živeli v Trstu in so s svojim delovanjem prispevali nekaj koristnega našemu narodu na političnem, narodnozavednem in osvobodilnem, znanstvenem, jezikovnem, literarnem, arhitekturnem, religioznem in poslovnem področju.

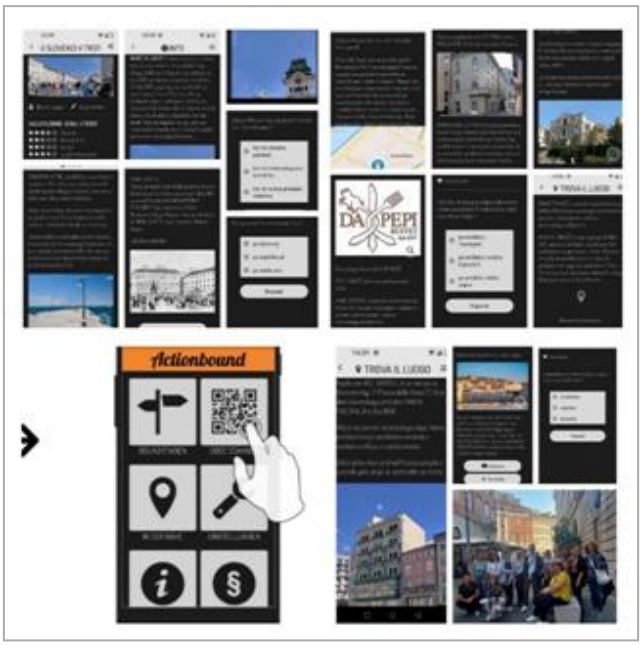

Slika 8: Misija Znani Slovenci v Trstu (Foto: arhiv avtorice)

2.3.3.7 EVALVACIJA VSEH UDELEŽENCEV, VPLETENIH V DEJAVNOSTI

Ob koncu šolskega leta so učenci 9. razreda svoje znanje o Izoli preverili z istim kvizom kot na začetku šolskega leta. Pokazalo se je, da so se veliko naučili. Doseženi rezultati so vidni na sliki 9.

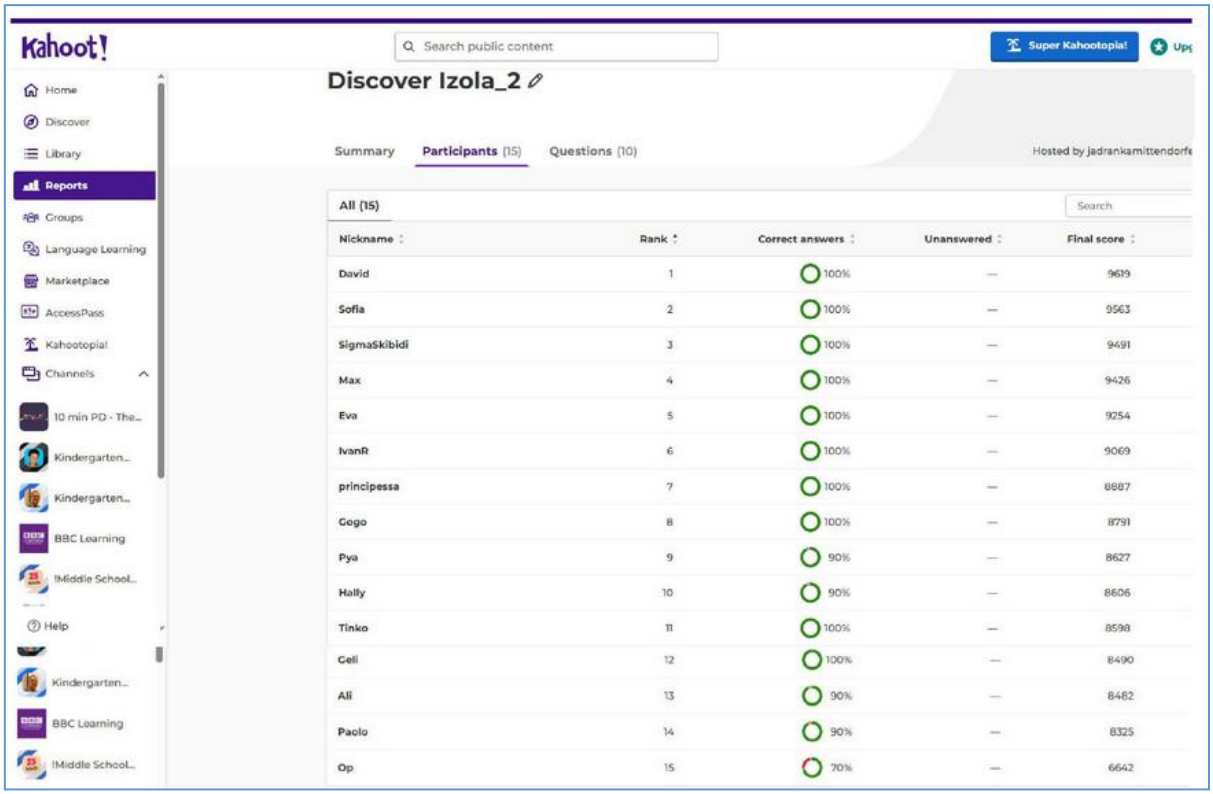

Slika 9: Končno preverjanje znanja učencev (Foto: arhiv avtorice)

Sodelujoči učenci so v kratki anketi, ki so jo sestavili učitelji, izrazili svoje zadovoljstvo s tovrstnim načinom učenja. Iz ankete je razvidno, da se učenci radi učijo na prostem, so sproščeni v družbi svojih sošolcev in se dobro počutijo, ker se premikajo in hodijo in jim ni potrebno sedeti.

Poleg navedenega so nad takimi aktivnostmi navdušeni, ker lahko za učenje kot vir informacij uporabljajo mobilne naprave, telefončke in tablice in imajo tudi dostop do interneta, s katerim si pomagajo pri iskanju neznanih podatkov in reševanju problemov. Pri učenju se počutijo bolj samostojne, saj od naloge do naloge napredujejo z lastnim tempom. Uspešnejši kot so pri reševanju nalog, bolj rasteta njihova samozavest in samozaupanje, saj imajo podporo sošolcev, ki so z njimi v skupini in s katerimi sodelujejo v timskem duhu, da bi čim bolje in hitreje napredovali z vprašanji misije, ob čemer se porodita zdrava tekmovalnost in želja, da bi prišli do novih spoznanj.

Tako starejši kot mlajši učenci se počutijo varne, ker se gibljejo po njim znani okolici, v samem mestnem jedru, poleg tega pa so jim učitelji vedno na razpolago na točkah, označenih na zemljevidu.

Mlajši učenci sprejemajo učenje skozi igro kot nekaj samoumevnega, starejšim pa pomeni dobro popestritev vsakodnevnega načina učenja.

Pri pripravi iger in misij za mlajše učence učenci 8. in 9. razreda utrjujejo svoje znanje o lokalnem okolju, zgodovinskih dogodkih in njihovih vplivih na ljudi, začutijo povezanost z domačini in dobijo uvid v lasten izvor ter poglobijo zavedanje o svojih koreninah, tako da se iskreno navežejo na domači kraj in posledično začutijo pripadnost svojemu narodu.

Z izdelavo misije o znanih Izolanih želijo starejši učenci prispevati svoj vložek v lokalnem okolju in mlajši generaciji. Zahvaliti se želijo svojim učiteljem in predhodnikom za minulo delo ter jim na lastno pobudo pokazati, da so njihovi inovativni pristopi poučevanja obrodili dobre sadove. To velja ohraniti tudi v bodoče.

Učitelji, ki med seboj sodelujejo v tovrstnih dejavnostih, se povezujejo kot tim v projektu, pa tudi po vertikali v osnovni šoli. Ko se predmetni učitelji povežejo z razrednimi, se dopolnjujejo oziroma izmenjujejo izkušnje o poučevanju. Skupaj načrtujejo in usklajujejo metode in oblike dela pri pouku, razmišljajo o takih dejavnostih in vsebinah, ki bodo učence aktivirale in ne bodo enolične. S skupnimi idejami strokovnjakov različnih področij tako poučevanje oziroma učenje postane pestro in zanimivo. Na tak način učitelji skupaj izvedejo celoten vzgojno-izobraževalni proces, vrednotenje in spremljanje rezultatov.

3 ZAKLJUČEK

Medpredmetno povezovanje predstavlja strokovno napredovanje učiteljev, saj so le-ti zavzeti za izpopolnjevanje oziroma dopolnjevanje svojega znanja, iščejo nove poti pri poučevanju in prenašajo pozitivna spoznanja iz drugih strok. Pripravljeni so se nenehno učiti in sprejemati, a tudi dajati drugim sodelavcem. Izboljšajo se tudi medsebojni odnosi med sodelavci, čeprav zahtevnejše priprave in sodelovanje z drugimi pomenijo več dela, kar je verjetno razlog, da se na šolah medpredmetno povezovanje še ni bolj razširilo.

Pozitivne učinke medpredmetnega učenja pri učencih je kmalu opaziti, saj postanejo pri pouku in šolskih dejavnostih bolj aktivni, ustvarjalni in odgovorni kot pri klasičnem predmetnem pouku. Če jim damo možnost izbire, izražanja mnenja in želja, so pri dejavnostih veliko bolj pozorni in zainteresirani.

Medpredmetno povezovanje postavlja učence v nove, nepredvidljive situacije, ki jih privlačijo in jih stimulirajo, da se aktivirajo, saj vsebujejo dejavnosti za učence z različnimi stili učenja (vizualne, slušne in kinestetične). Če učenci pri tem začutijo še privlačnost teme, ob kateri se učijo, z njo povežejo svoje interese in kmalu postanejo avtonomni v kreiranju učenja. Takrat se vloga učitelja in učenca zamenja. Učenci postanejo izredno motivirani ter prevzamejo nadzor nad učno aktivnostjo, so osredotočeni, vseeno pa potrebujejo socialno interakcijo s sovrstniki v skupinskem delu.

Ko jim omogočimo uporabo digitalne tehnologije, jim to močno dvigne notranjo motivacijo. Izdelek na ta način pridobi na vrednosti, saj bo na voljo njihovim vrstnikom ali mlajšim generacijam na šoli ali v lokalni skupnosti.

Gledano z druge perspektive se zdi izdelek sovrstnikov ali starejših učencev kot nekaj dragocenejšega od gradiva neznanih avtorjev.

Zato lahko trdimo, da medpredmetno povezovanje vodi k višji kakovosti vzgojno-izobraževalnih rezultatov. Učenci so bolj angažirani, se bolje odrežejo v testih, razvijejo transverzalne veščine pri projektnem delu in so bolje pripravljeni na soočanje z življenjskimi izzivi.

Delo na temi raziskovanja korenin skupnosti, v kateri živimo, in v povezavi s tem tudi naroda, ponuja mnogo možnosti za medpredmetno povezovanje. Že zaradi pestrosti dela ter boljše motivacije učencev in učiteljev je pomembno, da se medpredmetnemu povezovanju v šolah ne odpovemo.

4 VIRI IN LITERATURA

Budnar, Meta (2011): *Učni načrt. Program osnovna šola. Družba.* Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport; Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 28. 7. 2025: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_druzba_OS.pdf

Kolar, Metoda (2011): *Učni načrt. Program osnovna šola. Spoznavanje okolja.* Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport; Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 28. 7. 2025: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_spoznavanje_okolja_pop.pdf

Kolnik, Karmen (2011): *Učni načrt. Program osnovna šola. Geografija.* Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport; Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 28. 7. 2025: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_geografija.pdf

Korban Črnjavič, Maja; Hus, Vlasta (2009): *Stališče učiteljev do izkustvenega učenja in poučevanja predmeta spoznavanje okolja*. Revija za elementarno izobraževanje, 2(1), 73–81. Pridobljeno 29. 7. 2025: https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-IRRHWTOB/b7591251-5d26-41a6-8535-4263801f535f/PDF

Kunaver, Vojko (2011): *Učni načrt. Program osnovna šola. Zgodovina*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport; Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 28. 7. 2025: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/obvezni/UN_zgodovina.pdf

Novak, Leonida idr. 2014: *Posodobitve pouka v osnovnošolski praksi*. Posodobitev učnega načrta za spoznavanje okolja. 22–30. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 29. 7. 2025: https://www.zrss.si/pdf/pos-pouka-os-spozn-okolja.pdf

Rutar Ilc, Zora; Škerjanc Pavlič, Katja (2019): *Medpredmetne in kurikularne povezave.* 19–42. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 29. 7. 2025: https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-WERN47BP/1a40a1da-1c6b-480c-9124-4cd61f150cef/PDF

INTERNETNI VIRI

Actionbound: *Discover Izola,* Slovenia. Pridobljeno 30. 8. 2025: https://actionbound.com/bound/discover-izola-slovenia

Kahoot. *Discover Izola.* Pridobljeno 30. 8. 2025: https://create.kahoot.it/share/discover-izola-2/c7de5fd6-b692-4c55-af17-22a11ad0438a

Actionbound: *Znani Izolani – isolani famosi.* Pridobljeno 1. 9. 2025: https://actionbound.com/bound/znani-izolani---isolani-famosi

Actionbound: *Znani Slovenci v Trstu.* Pridobljeno 1. 9. 2025: https://actionbound.com/bound/znani-slovenci-v-trstu

Brochure: *Isola Izola – now and then*. Pridobljeno 7. 10. 2025: https://publuu.com/flip-book/984290/2165271

MED KORENINAMI IN KRILI – O IDENTITETI, SAMOSPOZNANJU IN ŽIVLJENJU V SKLADU Z NARAVO MED SLOVENIJO IN NEMČIJO

BETWEEN ROOTS AND WINGS: IDENTITY, SELF-AWARENESS, AND LIVING IN HARMONY WITH NATURE BETWEEN SLOVENIA AND GERMANY

Natalija Hormuth (natalijahormuth@web.de), profesorica francoščine in latinščine, sopranistka ter svetovalka za celostno življenje in zdravje, Nemčija in Slovenija

Povzetek

V prvem delu prispevka se bomo posvetili vprašanju o koreninah in smislu življenja, tako na podlagi književnosti kot tudi lastnih izkušenj. Nato bomo predali besedo antičnemu filozofu Luciju Eneju Seneki in pogledali, kaj nas lahko nauči njegov pogled o srečnem življenju. Nakar bomo v tretjem delu povezali vhodna vprašanja o koreninah z izročilom rimskega filozofa, državnika in pisatelja ter ob pripovedi lastne poti avtorice in njene družine izvedeli, kaj imata narava, korenine in življenje med dvema državama skupnega.

Abstract

In the first part of this article, we will focus on the question of the roots and meaning of life, based on literary references and personal experiences. We will then turn to the ancient philosopher Lucius Annaeus Seneca and examine what his perspective on a happy life can teach us. In the third part, we will connect the initial questions about roots with the legacy of the Roman philosopher, statesman, and writer, and through the story of the author's own journey and that of her family, we will learn what nature, roots, and life between two countries have in common.

Ključne besede: celostno življenje, korenina, narava, notranji glas, povezanost s stvarstvom, stoicizem

Keywords: harmony with creation, holistic life, inner voice, nature, roots, stoicism

1 UVOD

Kaj se zgodi s človekom, če živi drugje in ne v državi svojih prednikov? Kje je človek sploh ukoreninjen? In kako začutimo svoje korenine?

To so vprašanja, ki so izhodišče za ta prispevek.

2 ŽIVLJENJE MED NEMČIJO IN SLOVENIJO

Rodila sem se v Nemčiji, starša prihajata iz Slovenije.

»Tvoje korenine so v Sloveniji.« Ta stavek mi je zelo znan iz otroštva, ko smo se z družino za skoraj cele počitnice odpeljali v Slovenijo, v rodno deželo mojih staršev. Zelo rada sem bila na kmetiji svojih starih staršev, uživala sem v vsakodnevnem delu z živalmi, v prostem času, ki sem ga preživela med rožicami, na jablani, pri kužku, sedeč ob robu polja z veliko rumeno sončnico v rokah in sem zobala sončična semena, v nasmejanih skupnih večerih s številčno družino ob toploti kuhinjske peči ...

A je to okus mojih korenin?

Zakaj pa nisem tam, kjer so moje korenine? Kako daleč segajo korenine? A lahko imaš korenine na dveh mestih? Kaj, če ne? A sem potem v Nemčiji brez korenin in nisem doma, ker nimam korenin? A so korenine

vezane na kraj? A vzameš svoje korenine s seboj in se ukoreniniš tam, kjer si? Od česa živijo korenine? Se korenine povežejo z novo okolico? Ali sem jaz drugje, kot so moje korenine?

Vprašanja, ki so me spremljala v času otroštva in mladosti. Včasih sem si mislila, kako enostavno je odgovoriti na ta vprašanja, če živiš tam, kjer so živeli že tvoji predniki, kjer se ve, »čigav si«, kjer šteje domače ime družine več kot priimek in kjer spadaš v krog tistih, ki vedo za ta stara družinska imena. Potem je vse samoumevno, a ne?

Vendar to ne more biti tako, korenina je več kot to.

Glede na to, da sem bila »vsaj« otrok staršev, ki sta prihajala iz istega okolja, kamor smo se redno vračali, mi je bilo še toliko lažje. Kaj pa sedaj moja otroka, katerih starša »prihajata« iz dveh različnih držav? Ker smo se selili tudi v Nemčiji, imata tudi dva različna rojstna kraja, sedaj pa živimo kot družina celo v dveh državah – v Nemčiji in Sloveniji. Kaj bi onadva odgovorila na vprašanje »Kje začutiš svoje korenine?« In ko že pišem ta stavek, čutim, da bi rada vprašala »Kaj so tvoje korenine?«

3 KAJ SO *KORENINE*?

Dovolite, da na začetku pogledam, kaj nam o koreninah povesta slovar slovenskega knjižnega jezika oz. etimološki slovar. V FRAN-u, v slovarju slovenskega knjižnega jezika piše takole (FRAN (1994): 435) korenína -e ž (í):

- podzemeljski del rastline, ki ji dovaja vodo in v njej raztopljene snovi: korenine že poganjajo; rastlina je pognala korenine; izruvati plevel s korenino; baldrijanove korenine; korenine vinske trte; vršički korenin; gomolji in korenine; stal je tam, kot bi pognal korenine dolgo časa, vztrajno / to drevo ima globoke korenine; gnezdasto prepletene korenine; pren. to gibanje pri nas ni pognalo korenin,
- ekspr. osnova, temelj: gre za družbene korenine eksistencializma / seči bo treba prav do korenin sistema / sovraštvo ima preveč globoke korenine / zlo izruvati s koreninami vred // začetek, izvor: vsi ti dogodki imajo svoje korenine v preteklosti,
- ekspr. krepek, trden človek: taka korenina mora vzdržati; star je, pa je še vedno korenina; je prava kraška korenina / kot nagovor kako je s teboj, stara korenina / to je še kmet stare korenine,
- zastar. del besede kot nosilec osnovnega pomena besedne družine; koren
- V Slovenskem etimološkem slovarju pa najdemo pod besedo *koren*, ki velja za nosilca osnovnega pomena besedne družine, kot beremo pod zgornjo točko 4, med drugim sledeča pojasnila (Snoj (1997): 261)
- izkoreníniti, ukoreníniti se, zakoreníniti se
- baza je morda [...] 'rasti, povzročati rast',
- znana še v lat. Ceres 'boginja rodovitne zemlje'.

Kje torej *poganjam* jaz svoje korenine? A so *izruvane*, ker sem se rodila v Nemčiji? *Poganjajo* mogoče v Nemčiji in v Sloveniji ter se povezujejo? Sem jih sedaj, ko sem se preselila v Slovenijo, zopet posadila in se povezujejo *vztrajno* nazaj s svojo znano domačo *zemljo* in s *podzemeljskim* življenjem?

Kaj je *temelj* mojega življenja? *Izvor*? V teh besedah začutim neko tolažbo, ker *temelj* lahko nosim vedno s seboj, ker je v meni, *globoko* v moji notranjosti, del mojega bistva, neodvisno od prostora in časa.

Kaj torej je moj *temelj*? Zakaj sem, kdo sem? Vsa ta vprašanja so me že kot mlado dekle spodbujala, da sem iskala, kaj je v meni in kaj je smisel mojega življenja. Spomnim se, da sem si velikokrat želela slišati svoj notranji glas, ki mi iskreno in čisto govori, kaj je moja naloga v mojem življenju, zakaj sem tu.

3.1. KORENINE TU IN TAM

3.1.1 KAJ PA Z IDENTITETO?

Ko sem se začela ukvarjati s to temo, sem opazila, da je ravno to, da živim življenje, obdarjeno z izkušnjami dveh držav, dveh kultur, dveh jezikovnih družin, da je ravno to moje poslanstvo: da se poglobim v eno in drugo, da začutim v srcu bogastvo obeh in posledično povezujem oboje in obogatim eno z drugim.

Ta pot pa vendar ni bila vedno enostavna, saj sem bila v Nemčiji tujka in v Sloveniji so me imeli za Švabinko. Kje sem sedaj res dobrodošla, da dobim potrditev, da sem ena izmed njih, da spadam nekam? Dogajalo se mi je, da sem bila po eni strani zanimiva, ker sem bila malo drugačna, vendar po drugi strani nisem bila popolnoma »domača«. Že sredi pubertete sem se zato odločila, da si bom oblikovala svojo identiteto, če je ne morem najti popolnoma v eni ali drugi »enoti«. Od tega trenutka naprej mi je bilo veliko lažje in sem uživala v tej svobodi in pristnosti. Spomnim se izjave profesorja za latinščino, ki je tako ljubil klasično literaturo, da si je vse originalne izvode klasične literature dal oviti v usnjen ovitek. Med odmori je bral vedno v kakšnem slovarju ali v pismih antičnega filozofa Cicera. Rekel mi je: »A veš, zelo mi je všeč Cicero, ker si je iz filozofij izbral točno to, kar mu je blizu, in iz vsega tega naredil svoje – in to danes beremo.« Široko sem se mu nasmehnila in se počutila v dobri družbi. Oblikovala sem si svojo identiteto po tem, kar sem čutila, da je zame pravilno in »na vrsti«.

3.2.1 NAŠA KRILA: KO NAS VODI TOK ŽIVLJENJA

V življenju sem dobila priložnost zelo intenzivno vase srkati znanje in pridobivati veščine, ki sem jih bila deležna v Nemčiji, od izobraževanj na različnih področjih do spoznanja in doživljanja kulture, ki temelji na literatih, kot so Johann Wolfgang von Goethe, Friedrich Schiller in Hermann Hesse, na skladateljih, kot so Johann Sebastian Bach, Wolfgang Amadeus Mozart in Ludwig van Beethoven ter še veliko drugih bistroumnih in modrih duš. Imela sem priložnost obiskovati klasično gimnazijo, kjer sem se od 5. razreda naprej učila latinščino in se ukvarjala z antično mitologijo ter filozofijo. V maturitetnem letniku sem se intenzivno ukvarjala s filozofom Seneko. V njegovih pismih sem se kot mlad človek zelo našla, glede na moja življenjska vprašanja po smislu in dobrem, srečnem življenju. Po maturi sem začutila, da želim še poglobiti in tako bolje razumeti to našo takoimenovano »zibelko evropske kulture«. Zato sem ob privatnem študiju solopetja študirala še klasično filologijo ter romansko filologijo na univerzi v Heidelbergu. Med študijem sem spoznala, da me stara grščina celo še bolj navdušuje, ker so mi bili starogrška filozofija, mitologija, literatura in bogat oz. razkošen jezik, ki je poln poezije, slik, lepih fraz, sopomenk, še bližje temu, kar sem začutila kot harmonični izraz kulture in načina življenja. Ker pa na gimnazijah ni bilo več veliko potrebe po starogrščini in bi jo lahko samo še izbrala kot dodatni predmet, sem ostala le pri latinščini, kar me je v kombinaciji z dodatnim privatnim študijem solopetja zelo izpolnjevalo. Bila sem srečna, da delam to, kar želim, nisem iskala drugih vsebin, imela sem lep občutek, da mi to vsestransko daje energijo in se medsebojno dopolnjuje, zato nisem potrebovala še grščine. Ukvarjala sem se z vsebinami, za katere sem čutila, da so moje in so mi napolnjevale dušo.

Čeprav sem bila v Nemčiji polna energije in zadovoljstva, sem tudi po tem, ko sem že živela samostojno, redno obiskovala svojo slovensko domovino. Tudi v tem sem sledila notranjemu glasu.

Zakaj? Vedno sem se počutila povezana z domačim krajem svojih staršev, z naravo, s svojimi sorodniki in prijatelji, s katerimi sem negovala in ohranila prijateljstvo do danes, zaradi česar sem zelo hvaležna. Čutila sem *globoke* korenine, ki so me vsako leto klicale v te kraje.

3.1.3. ZAKAJ SEM TU NA TEM SVETU – ALI: MISLI O SMISLU

Na svoji poti sem veliko iskala, spraševala sebe in druge, izmenjevala misli z mnogimi ljudmi. Že kot študentka, še bolj intenzivno pa v vlogi mame in profesorice, me je življenje vodilo v to, da sem se začela ukvarjati s celostnim pogledom na človeka, na njegov razvoj in osebno rast.

Bolj ko sem iskala odgovore na svoja vprašanja in izzive, bolj sem preko lastnih iskušenj prišla do vedno večje samozavesti in notranje moči, ki me danes vodita, da hvaležno in s srčno povezanostjo s seboj in s svojim poslanstvom delam v smeri, ki jo čutim, da je moja pot. V tej zavesti zaznavam svoje korenine, ki so *globoko* v meni in *gnezdasto prepletene*, kot beremo v slovarju pri opisu besede »korenina«, in ki mi *dovajajo* vse, kar potrebujem na svoji samozavestni poti. Moje korenine segajo od Slovenije do Nemčije in neba, ker sem duhovno bitje. Tudi tam so moje korenine in mi dajejo moč, da tu na zemlji kot božje bitje živim to, za kaj sem poslana. V tem globokem zaupanju, da sem na pravi poti, verjamem, da je vse, kar sem doslej živela, del te *rasti*. In v to spadajo tako vsi padci, vsi izzivi in vse bolečine kot tudi veselje, zaupanje in ljubezen. To so darila, preko katerih sem dobila priložnost, samo sebe spoznati in se povezati z svojimi močnimi *podzemeljskimi* koreninami ter razviti to, kar bo vidno nadzemeljsko, ker je del moje naloge tu na zemlji zase in za drugega.

Verjamem, da vsak človek ima svojo lastno pot, da ne moremo preskakovati nobene stopničke, lahko pa vedno bolj zavestno in odgovorno korakamo ter svobodno odločamo, kako želimo živeti, v kakšnem odnosu do samega sebe, do drugega in do našega stvarstva.

Verjamem, da smo vsi med seboj povezani drug z drugim, da skupaj tkemo nit, ki nas povezuje med seboj in s celim stvarstvom od nekdaj do danes in še naprej. Verjamem, da je Bog in da smo vsi v božji luči povezani, verjamem, da obstaja ena sama resnica, en skupni vir, da smo bratje in sestre, da smo eno z očetom in s stvarstvom.

Danes to lahko izražam z temi besedami, kot otrok pa si včasih nisem znala razložiti, zakaj so nekateri srečni, nekateri nesrečni, kje je pravičnost, razlog, ki povezuje vse. Čutila sem, da je nekje višji smisel in povezava med nami vsemi. V mojih otroških besedah se je to slišalo takole: »Zvečer sem ležala v postelji in premišljevala, da če si jaz nekaj dobrega zase želim, to ne sme biti nekaj, kar ne bi bilo dobro tudi za drugega, ker tega bogec sigurno ne bi želel in mi tudi ne bi izpolnil. Posledično velja, če si pa nekdo drug kaj zase želi, pa se to res zgodi, mora biti nekako tudi smiselno in dobro zame, ker drugače tega bogec ne bi dopustil.« Vendar sem tudi že kot otrok čutila, da ni vse samo dano in da imamo mi ljudje možnost in tudi dolžnost, pogledati vase in zavestno odločiti, ali spadajo naše želje in naša dejanja v tok te velike resnice ali ne. Nisem še vedela nič o etiki, o antičnih filozofih, o celostnem pogledu na človeka in svet, poslušala sem svoj notranji glas, pristni čut za resnico. Tu vidim začetek poganjanja svojih globokih korenin, ki sem jih ozaveščala in spoznavala. Te so mi pomagale postajati močnejša in vztrajati pri spoznavanju, kdo sem in zakaj.

4 VPRAŠANJA, KI NISO NOVA

4.1 KAJ PRAVI ANTIČNI FILOZOF SENEKA?

V gimnaziji me je pouk latinščine predvsem v predmaturantskih letih, ko smo se ukvarjali s primarno literaturo in antično filozofijo, zelo navduševal in sem z velikim interesom sledila vsebinam med poukom. Naš profesor in hkrati tudi ravnatelj privatne katoliške šole je bil vzor krščansko-humanističnega načina življenja in dela. Razgledanost, branje in pogovor so mu bili izjemno pomembni. Nekako je razumel, da sem imela že takrat svoje močno notranje poslanstvo in me je podpiral, da sem sledila svojim talentom in interesom. Ker sem bila v šoli zelo uspešna, mi je odpustil domače naloge in mi v zameno zanje prinesel knjigo, ki sem jo predelala med počitnicami v Sloveniji. Pripravila sem referat o življenju in delu filozofa Seneka in ga po počitnicah predstavila v razredu. Obsežno knjigo (imela je 400 strani), po kateri sem naredila referat, je napisal Pierre Grimal (1987): Seneka. Macht und Ohnmacht des Geistes.

Vsebine, s katerimi sem se takrat srečala in se z njimi ukvarjala, so me spremljale ves študij in pozneje sem s tem navduševala še mnoge svoje učenke in učence na gimnaziji, kjer sem poučevala latinščino in francoščino.

O čem govori Lucij Enej Seneka (4. pr. n. št.–64 n. št.)?

Lucij Enej Seneka, tudi Seneka mlajši, je rimski filozof, državnik in pisatelj. Bil je vzgojitelj in svetovalec cesarju Neronu in je eden najpomembnejših predstavnikov rimskega stoicizma. Poglejmo v njegovo delo *Epistulae morales,* v 41. pismo, ki ga piše prijatelju Luciliju:

»Lauda in illo quod nec eripi potest nec dari, quod proprium hominis est. Quaeris quid sit? Animus et ratio in animo perfecta. Rationale enim animal est homo; consummatur itaque bonum eius, si id implevit cui nascitur. Quid est autem quod ab illo ratio haec exigat?
Rem facillimam, secndum naturam suam vivere.«

Hvali v človeku tisto, česar mu ne more noben odvzeti niti mu podariti, tisto, kar je njegova prava bit. Sprašuješ, kaj je to? Duša in razum, ki je v celoti prisoten v duši. Človek je razumsko bitje; zato se uresniči njegovo najvišje dobro, če sledi svojemu poslanstvu, za katerega je rojen. Kaj torej razum od njega zahteva? Najlažjo stvar: živeti v skladu s svojo naravo.)

(Prevod je priredila v slovenščino avtorica tega prispevka.)

V svojem delu *De vita beata*, VIII piše Seneka o življenju v skladu z naravo še tole:

»Natura enim duce utendum est; hanc ratio observat, hanc consulit.
Idem est ergo beate vivere et secundum naturam.«

Naravo namreč moramo uporabiti kot vodnico; razum se zgleduje po njej, jo posluša. Zato je srečno živeti isto kot živeti v skladu z naravo.)

(*Prevod je priredila v slovenščino avtorica tega prispevka)*

4.2. KAJ TO POMENI?

Seneka mi s svojo stoično filozofijo sporoča, da je tudi antični človek izhajal iz spoznanja, da obstaja ena resnica, ki vodi vse stvarstvo. In ko Seneka govori o človeku kot razumskem bitju (*animal rationale*), potem ne govori o intelektu, mentalnem razumu, temveč o kozmičnem redu, na katerem temelji vse stvarstvo. V grško-rimskem antičnem razumevanju se je izobraženi človek posvečal različnim področjem, ne le naravoslovju ali družboslovju, kot to počnemo mi danes. Pogled na človeka je bil dosti bolj celosten, saj so se izobraževali v aritmetiki, geometriji, glasbi, astronomiji, slovnici, retoriki in logiki oz. dialektiki, kar je potem v srednjem veku pripeljalo v t.i. *septem artes liberales (sedem svobodnih umetnosti),* razdeljene na prve štiri umetnosti kot *quadrivium* (*štiri poti*) in zadnje tri kot *trivium (tri poti)*. Ta celostnost se je izražala povsod. Vsa narava je bila en jezik povezanosti med človekom in kozmosom, kar lahko preberemo kot vodilno misel tudi pri sv. Frančišku Asiškemu v njegovi *Hvalnici stvarstva* ali *Sončni pesmi,* ki jo napiše leta 1224 o bratu soncu, sestri luni in materi zemlji. In ta red vsega stvarstva (*ratio*) je del nas, ker je popoln v naši duši. Ko Seneka govori o srečnem življenju (*vita beata*), ne govori o dobri volji, o luksuzu, o bogastvu, o smehu in plesu. Govori o življenju, v katerem je človek našel svoj smisel, prišel v stik s svojim bistvom (*proprium hominis – bistvo človeka*), kar doseže takrat, ko sledi naravi (*secundum naturam vivere – živeti v skladu z naravo*).

Narava je vir vse resnice, je eno z razumom, s človekom, s srečnim življenjem, odsev vsega stvarstva. Kot v velikem, tako tudi v majhnem. V naravi lahko spoznamo vse analogije oz. podobnosti, ki nas učijo o celosti nas v povezavi z stvarstvom, z Bogom, ker je vse eno, en *ratio*, en *logos* (kot pravijo stari grki). Ko Seneka govori o naravi (*natura*), ne misli samo na naravo, ki nas vidno obdaja: vodo, drevesa, veter, ... Misli predvsem tudi na zakon naravnega reda, ki je univerzalni red, in česa smo vsi deležni. Zato je po njegovem mnenju tudi tako enostavno (*facillimam rem*) biti srečen, saj je le potrebno živeti v skladu z naravo.

4.3. QUID AD NOS? – KAKŠNO POVEZAVO IMA TO Z NAMI?

»Kaj se zgodi s človekom, če živi drugje in ne v državi svojih prednikov? Kje je človek sploh ukoreninjen? In kako začutimo svoje korenine?« To so uvodna vprašanja za ta prispevek. Lahko bi se tudi vprašali: »A je možno biti ukoreninjen na različnih lokacijah in hkrati biti stalno v stiku s seboj?«

Da, možno je. Meni je pogled Seneke pomagal razumeti, da ni v nasprotju z mojimi slovenskimi koreninami, da sem se rodila v Nemčiji. Vendar je to popolnoma v skladu z božjo voljo, z univerzalnim redom. V tistem trenutku, ko se prepustimo našemu notranjemu glasu, ko sledimo naši naravi, ko živimo v skladu s tem, kaj

narekuje božji red, razumemo, zakaj smo, kjer smo, takšni kot smo. Vsi smo povezani drug z drugim v veliki enoti božjega stvarstva. Lahko se sprostimo, zaupamo, da smo *v redu*, da nas naša duša popelje tja, ker je naše poslan-stvo, kamor smo poslan-i, če poslušamo notranji glas. In zame je moje poslanstvo, da povezujem globoke slovenske korenine z vsem, kar mi je bilo dano v bogatem življenju v Nemčiji. V povezavi obeh kultur, obeh jezikov v dobrobit obeh dežel in ljudi.

4.3.1. DA, KORENINE TU IN TAM!

Tako razumeva z možem tudi našo selitev iz Nemčije v Slovenijo: vse se je moralo ravno tako zgoditi, vsi izzivi, ki so nas vodili v to odločitev, imajo svoj smisel.

Zame je to dokaz visoke božje resnice in duhovne povezanosti s vsem stvarstvom. Verjamem, da imam nekakšno poslanstvo sedaj v Sloveniji. Sicer sem že od prej bila srčno povezana in smo z možem in otrokoma vsako leto preživljali z velikim veseljem počitnice v Sloveniji, na Štajerskem, čeprav smo se v Nemčiji zelo lepo ustalili, si ustvarili topel dom in bili vsestransko aktivni tako na poklicnem kot tudi zasebnem področju. Delala sem kot profesorica na gimnaziji, hkrati koncertirala in bila svetovalka v kliniki za psihosomatične bolezni po konceptu celostnega vokalnega coachinga, ki sem ga ustvarila na podlagi svojih izkušenj in raznolikega znanja. Mož je bil aktiven kot pianist, dirigent, profesor glasbe, skiper in trener ter svetovalec na področju dela s konji. Sin in hči sta bila uspešna v šoli ter uživala v glasbi, športu in ob prijateljih.

Kljub vsemu smo prišli leta 2022 do te točke, da smo se poglobili vase in jasno zaslišali glas, ki nas je vodil do odločitve, da kombiniramo življenje v Nemčiji in Sloveniji, kjer smo že imeli družinske korenine.

4.3.2. KONKRETNA REALIZACIJA TEH KORENIN

In kaj sedaj tu počneva?

Preselila sva se na kmetijo ob vznožju Donačke gore, kjer živimo kot družina sredi neokrnjene narave Haloških travnikov in gozdov, z našimi živalmi. Poskušamo živeti čim bolj v skladu z naravo. V njej doživljava vsak dan vir nove, sveže moči, navdih, iskreno življenje, povezanost z vsemi bitji, predvsem tudi mir in povezanost s samim seboj.

Leta 2025 sva ustanovila zasebni zavod *VIAMUS za glasbo, celostno in zdravo življenje ter osebno rast,* ki ima sedež na naši kmetiji *Ranch in Retreat VIAMUS* v Stopercah ter poslovno enoto *Akademia VIAMUS*, ki se nahaja v prostorih starega vrtca Rogatec v neposredni bližini in s pogledom na dvorec Strmol. V Sloveniji združujeva vse najine več kot 20-letne profesionalne izkušnje v obliki izobraževanj, delavnic, seminarjev, svetovanj, koncertov in doživetij za posameznike, skupine, šole in podjetja na področju glasbe, stika z naravo, s konji in na jadrnici.

Dajemo pa tudi možnost drugim, da lahko najamejo naše prostore za svoje dogodke, za taborjenje, za večdnevne seminarje, vključno z nočitvijo.

Sodelujemo s posamezniki in institucijami na regionalnem, nacionalnem in mednarodnem nivoju na področju kulture, izobraževanja in turizma.

4.3.3. VIAMUS!

Ime našega zavoda *VIAMUS* je moto najine poti: iz latinščine »*smo na poti*« in hkrati kot kratica *via musica (»po poti glasbe«).*

Glasba je val, je – kot pravi Ludwig van Beethoven – »*višje razodetje kot vsa modrost in filozofija«.*

Naju je povezala, preko glasbe se izraža na koncertih, predavanjih ter delavnicah. Verjameva, da glasba naredi svoje, da se dotakne človeka točno tam, kjer ga njegova pot želi popeljati dlje. Ko koncertirava, je najin namen,

da glasba sproži spremembo v človeku, da ga osrečuje in globlje poveže z njegovim bitjem. Glasba je tega sposobna, vedno ko jo podarimo z iskrenim srcem.

V predavanjih o pomenu glasbe za celostni razvoj otroka, v delavnicah uglaševanja skupine in v individualnih coachingih o zavestni uporabi glasu je najin cilj, da človek zraste v svoji samozavesti in se opolnomoči za naslednji korak na svoji poti.

Ker pa so poti različne in ker sva tudi midva doživela, da ko greš globlje na enem področju, ne moreš ostati na površini na drugih področjih, se je nama dogajalo, da sva z vsakim novim področjem, ki sva se ga lotevala tekom življenja, širila svoje znanje in izkušnje, ki jih sedaj ponudiva tudi drugim:

Biti v stiku z naravo v obliki eno- ali večdnevnega retreata na kmetiji *Ranch VIAMUS* je možno tudi:

- v kombinaciji s senzibilno komunikacijo s konji (*Natural Horsemanship*),
- s celostnim vokalnim coachingom (*via vocalis*) in
- z meditativnimi impulzi v tišini neokrnjene narave ob vznožju Donačke gore ali na jadrnici (*via nautica*).
- Verjameva, da je najino poslanstvo, da širiva poti, ki služijo človeku in njegovemu zdravemu ter srečnemu življenju v smislu *vita beata* na prijazen, celosten način. Nekatere teh poti so v Sloveniji inovacije. To velja tudi:
- za metodo in držo celostnega vodenja samega sebe in drugega *TCI (tematsko centrična interakcija po Ruth Cohn)* s svojim celostnim pogledom na dinamiko skupinskega procesa in
- za *dentosofio* (*via dentosophia*) s svojim celostnim razumevanjem čeljusti in zob, ki skrbi za ravnovesje in harmonijo na telesni, duševni in mentalni ravni kot tudi
- za coaching s pomočjo konj (*via equina*), kjer človek pride v čuječem stiku s konjem tudi v stik s samemu seboj (ne gre za jezdenje, vendar za zdravo komunikacijo in zavestno notranjo držo).

5 ZAKLJUČEK

S to najino širino in pripravljenostjo deliti z ljudmi to, kar nama je bilo dano in poslano, sva prišla v Slovenijo, greva dalje korak za korakom, v globokem zavedanju, da smo vsi ukoreninjeni in da nosimo vsi vse znanje v sebi. Vzameva izzive za stopničke na najini poti, dan za dnem, v hvaležnosti in trudu, da bi ostala zvesta svojemu poslanstvu, sledeč najini – in s tem tudi božji – naravi:

Secundum naturam vivamus! – Živimo v skladu z naravo!
Razširimo svoja krila in poletimo po svoji poti!

6 VIRI IN LITERATURA

Asiški, Frančišek: *Hvalnica stvarstva ali Sončna pesem*. Pridobljeno 22. 9. 2025 s spletne strani: https://www.franciskani.si/?page_id=308.

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU in avtorji (1994): *Slovar slovenskega knjižnega jezika.* Ljubljana: DZS.

Pierre Grimal (1987): *Seneca. Macht und Ohmacht des Geistes*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft (ur): Impulse der Forschung. Darmstadt.

Seneca: *De vita beata*, VIII, 1. Pridobljeno 20. 9. 2025 s spletne strani: https://www.thelatinlibrary.com/sen/sen.vita.shtml

Seneca (1979). *Epistulae Morales ad Lucilium*. Translated by Richard M. Gummere. Loeb Classical Library 75, Cambridge, MA: Harvard University Press / London: Heinemann, Epistula 41, pp. 276–277. Pridobljeno 19. 9. 2025 s spletne strani: https://dn790009.ca.archive.org/0/items/adluciliumepistu01sene/adluciliumepistu01sene.pd

Snoj, Marko (1997): *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga (Zbirka Cicero).

MAČEK V ŽAKLJU – ŠOLSKA MEŠANICA S PRIDIHOM SLOVENŠČINE

CAT IN A BAG – A SCHOOL MIX WITH A SLOVENIAN TOUCH

Oskar Müller (omlinar@gmx.at), učitelj, jezikovni posrednik, filozof in permakulturni kmet,
Ljudska šola na Čajni/Osnovna šola Nötsch, Avstrija

Povzetek

Ko se ljudski šoli iz Čajne/Nötsch na Zilji in Bad Bleiberga povežeta s srednjo šolo in rudarskim kulturnim društvom, ne nastane le pouk – temveč živi dialog med generacijami, jeziki in celo med kozmični vizijami. V učilnicah in na odru oživijo zgodbe o mejah in mostovih. Slovanski jezik še vedno tiho zveni v anekdotah in pesmih. »Mi govorimo vse! Windisch und Walisch und Deitsch und Kanalisch,« pravi stoletnica, rojena v Trbižu, leta 1930, in misli s tem način mišljenja v melodijah jezika, in to ne le v slovnici.

Na Jožefovem sejmu, na Čajni, se vse sreča, pomeša, zadene, zapleše. Jeziki se kot dialekti srečajo, včasih kar v enem stavku. Pogovorna etika se preizkuša tudi v praskah in pretepih. Na drugi strani se razcveti humor in nekje vmes mijavka naš maček v žaklju – med resnico, spominom in interpretacijo. Kaj je resnično? Kdo pa najde mačko v žaklju in njeno posebno resnico? Morda se sam nahaja v svojemu hermenevtičnemu Žaklju? O tem bom pisal v tem prispevku.

Abstract

When the elementary schools of the two communities of Nötsch and Bad Bleiberg (Bleiberg-Nötsch) come together with the middle school and the miners' cultural association, the result is not just lessons – but a living dialogue among generations, languages, and even cosmic visions. In the classrooms and on stage, stories come alive – about borders and bridges. The Slavic language still softly resonates in anecdotes and songs. "We speak everything! Windisch and Walisch and Deitsch and Kanalisch," says a centenarian born in Tarvis in 1930 – and she means it, thinking in melodies rather than grammar.

At the Saint Joseph's Fair in Čajna/Nötsch, everything comes together: it mixes, clashes, dances. Languages and dialects sometimes meet within a single sentence. Discursive ethics are tested amid scratches and brawls. On the other side, humour blossoms, and somewhere in between, our cat meows in the sack – amidst truth, memory, and interpretation. What is real? Who finds the cat in the sack and its special truth? Perhaps the creature finds itself within its own hermeneutic circle. I will write about this in this article.

Ključne besede: dediščina, dediščina in film/video, gledališče, ljudsko izročilo, preteklost, prihodnost, sedanjost

Keywords: heritage, heritage and film/video past, oral history – common lore, present and future, theatre

1 UVOD

Mačka (ali maček) živi v svojem svetu. Lahko bi rekli, da je v svoji vreči. Težko jo je dresirati, gre svojo pot, eno nogo pred drugo ali se obrne, počne, kar hoče. Zunanji opazovalec tega ne more takoj razumeti. Če pa jo dobesedno zapakiramo v vrečo, so njene lastnosti za novinca popolnoma neznane.

Kdor mačko spusti iz vreče, bo doživel presenečenje. Enako velja za ozadje našega projekta. Pravzaprav je že uradna zgodba polna interpretacij in predstav gledalca ali režiserja ali njegovih pomočnikov in sodelavcev. Zgodovine, kot jo poučujejo ali pripovedujejo, nismo doživeli osebno. Še toliko bolj nejasna je prihodnost, ki jo

gledamo skozi očala sedanjosti na ozadju preteklosti. Morda je vse le fikcija? Ne, to ne more biti! To so izhodišča našega projekta: pripovedi, osebno doživete zgodbe!

Rudarsko-kulturno društvo je po zaprtju rudnika nekaj let vodilo tako imenovano „ustno zgodovino“. Priče rudarstva so bile intervjuvane in ti intervjuji so bili posneti. Tako so številne zbrane zgodovinske fotografije dobile glasno ozadje. Veliko podatkov iz tega specifičnega družbenega gibanja je bilo zabeleženih v prispevkih opozicijskega komunističnega regionalnega časopisa 'Bergarbeiter-Echo' in so nam dostopni. Opozicijski prispevki že sami po sebi prinašajo posebne vpoglede, dodatna posebnost pa je tu komunistična opozicija in manjšina v sporu s socialistično večino industrijske občine.

Sosednja občina Nötsch, ki je bolj krščansko-socialno obarvana, tu predstavlja nekakšno nasprotje, čeprav je prav veliko rudarjev vsak dan iz današnjega Unterorta St. Georgen im Gailtale odhajalo na delo v rudnik Bleiberg-Kreuth ali pa je opravljalo večurne pešpoti. Do konca habsburške monarhije se je ta župnija imenovala St. Georgen vor dem Bleiberge. Visok cerkveni stolp še danes krasita kladivo in železo kot simbol rudarstva v teh krajih. Prav tako sveta Heinrich in Kunigunde spominjata na povezavo s sosednjo župnijo in njeno stoletno vladavino Bambergov.

Občini Bleiberg in Nötsch sta že od nekdaj povezani z reko Nötschbach[2]. Danes na spletni strani občine piše: »Ime Nötsch izhaja iz stare in srednje visoke nemščine 'Nezz-ach', kasneje tudi 'Netz-ach', kar pomeni 'Ache' potok, ki namaka dolino«. Jaz ga nekoliko svobodneje prevajam z izrazom »delta«. To je značilno tako za kraj Nötsch kot tudi za sosednji kraj Bleiberg-Nötsch. Zanimivo je vsekakor slovensko ime kraja 'Čajna'. Očitno beseda 'čaj' ni izvirno slovenska, ampak sposojenka, ki se uporablja v mnogih jezikih. 'Čaj' je nekaj, kar se doda v vodo, da nastane značilnost 'čaja'. To nekaj lahko opišemo z različnimi besedami: okus, barva, material – tudi umazanija[1], posušena snov, zelišča itd. Tako Nötsch postane kraj, kjer se na primer čajna vrečka doda v vodo. To je za nas zanimiva interpretacija Nötscha/Čajne.

Naša špraha - weltšpraha! Posebnost so regionalni jeziki ali narečja. Vsekakor je v teku zgodovine na stičiščih preseljevanj narodov (Kanaltal – canal del ferro) prišlo do mešanja jezikov (latinščina, furlanščina, italijanščina, slovenščina, srednja in stara visoka nemščina itd.). Morda so besede in jezikovne rabe celo tako stare, da imajo svoje korenine v skupnem indoevropskem korenu. Vsekakor izrazi in fraze v lokalnih idiomih veliko povedo o skupni zgodovini. V delih jezikoslovca Heinza-Dieterja Pohla najdemo veliko primerov. Navajam le nekaj primerov:

Sam kauša! (Sam kriv!) A ma(n)gari (morda) zastopiš, če ne kapiraš? Koj pa fehtaš (prosiš, se boriš ali preprosto storiš)? Scat pa spat! ... To se mene leiht zgodi, hudič paklet! Počasi! Tiho boda! Žlibe (slive), čompe (krompir), frbec ...

Predvsem vulgarni izrazi in kletvice so znani večini prebivalstva, ki ne govori slovensko.

Drzne izjave o posebnih družbenih skupinah so na primer zapisane v slovarju jezika *PənəgoərcevPənəgoərcev*. Psiholog bo domneval: s poniževanjem drugih poskuša tisti, ki izreka drzne izjave, izboljšati svoj položaj!

Nekaj primerov takih poniževanj:

- *Dam te nə trusnə da tri ndelə (tedne) guavə boli!*
- *Pənəgoərce so noərce pa uəlë rədijo, kə mliəka nemajo pa scajnjë cədijo!*

Z zadnjim izrekom so se izkušeni vozniki in konjerejci iz doline oziroma z druge strani doline posmehovali gorskim prebivalcem, ki so se ukvarjali z rejo volov. Nekoliko ekscentričen odgovor na to provokacijo je zagotovo podan v prav tako ohranjeni izjavi:

- *Čë jë tistə Bistrčan, kə jë nə Čajnə dilë kradu, čë jë tistə Zahomčan, kə ga jë nauadu?*

[12]Primerjaj: Desetletja, če ne stoletja, so kamnina in ostanki iz predelave rudnin odtekali prek potoka Nötschbach. Ribe in druga živa bitja tam niso mogla preživeti.

V takšnih rekih in posebnih modrostih je ohranjen del barvitega zvoka starih časov, katerih posebnosti si na ta način lahko vsaj malo predstavljamo. Vendar si teh časov ne smemo predstavljati preveč harmonično. Današnja nostalgija zagotovo prikriva trdoto in brutalnost takratnega življenja. Dejstvo ostaja, da se je v zadnjem stoletju raba slovenskega pogovornega jezika močno zmanjšala. Odpor in nenaklonjenost do njega danes sicer popuščata, vendar se zaradi tega ne bo sam od sebe ponovno oživil.

V tem smislu ostaja pojem domovine nostalgično prisvojen, oziroma dejansko izgubljen, podobno kot boj naših prednikov za demokracijo in človekove pravice.

Te spopade in nasprotja so nenehno premagovali. Mlade ljudi so v Bleiberg pošiljali ne le na delo, ampak tudi na učenje nemščine. Priimki pričajo o tesni povezanosti krajev: Sv. Jurija (St. Georgen) ali Čajne (Nötsch) do Ziljice (Gailitz) in Podkloštra (Arnoldstein) z Bleibergom in njegovo industrijo. Ostaja dejstvo, da se je v rudarstvu, ki je prevladovalo v okoliški industriji, v osnovi uveljavil nemški jezik – domnevno zaradi strokovnih izrazov in velikega strokovnega znanja iz nemških rudarskih območij v Erzgebirgu in Šleziji. Iz teh območij so se priselili strokovnjaki. Očitno znanje ali izročilo iz velike dobe »norijskega železa« tukaj ni bilo več tako prisotno. Od Bleiberga do Gailitza in tudi Raibla v občini Tarvis se je tako rekoč v talilnem loncu večnarodnostne države oblikoval nov mikrokozmos, delavska družba, ki je vplivala na sosednje občine.

V Habsburški monarhiji je bila poleg madžarščine in mnogih drugih jezikov nemščina uradni jezik. Natančnejše znanstvene raziskave o nastajajočih nacionalističnih razpoloženjih in takratni težnji po ločevanju po jezikovnih mejah se še vedno izvajajo v okviru študij jugovzhodne Evrope, npr. v Gradcu.

Brez predsodkov odraščati na meji je sreča! Ko je poštar s slovenskim maternim jezikom iz sosednje občine redno prinašal pisma in z močnim naglasom pripovedoval novice, se je oblikovala osnova in melodičnost mojega občutka domovanja. »Mi smo mi,« je rekla ena stran, »wir sind wirr,« pa druga. Poštar, s svojim mopedom in veliko usnjeno torbo, je deloval kot posrednik med njima. Dokler bodo obstajali ljudje, bo obstajalo tudi to skupinsko vedenje. Razpoke se vedno znova pojavljajo. Kdaj pride do izbruha sovražnosti, je vprašanje okolja, morda izobrazbe.

Opisano zgodovinsko nasprotje med projektnima občinama Bad Bleiberg in Nötsch v bistvu predstavlja tematsko podlago za »Katz im Sack« ali »Maček v žaklju«. Izjave enega domišljijskega sveta se nekega trenutka srečajo z izjavami drugega domišljijskega sveta. Tako se vedno znova pojavlja vprašanje, kaj je resnično in kaj je pravo, kaj je resnica! Ali kako dolgo traja razpolovna doba resnice? Gledališka igra ali film je kot potovanje med različnimi resnicami.

Potovanja izobražujejo! Ded prijatelja iz Feistritza an der Gail ni znal niti brati niti pisati, bil je torej nepismen. Kljub temu je bil uspešen in kot voznik med Benetkami, Koroško in Dunajem in je obvladal vsaj tri jezike. Skoraj ni bil doma. Je bil neizobražen? Kje je bila njegova domovina in kako jo je spremenil s svojimi potovanji? Pri nas, v naših predstavah, igrajo otroci iz ene občine in otroci iz druge. Oboji so vedno sodelovali z navdušenjem. Ta dva svetova se oba potem ponovno srečata na svoji nadaljnji poti v skupni srednji šoli.

2 KAKO JE ZAČEL PROJEKT – ZGODOVINA NASTANKA

Naš projekt se je začel z informativnim pismom dežele Koroške za šolsko-mladinsko gledališče 2019/2020, ki ga je poslal deželni glavar, dr. Peter Kaiser, na pobudo referenta za izobraževanje in kulturo. Zgodovinska tema *1920–1945–1955–1995–2020* me je navdušila in takoj sem si pripravil projektni program, ki vključuje strokovnjake in večjezične, medgeneracijske intervjuje.

Nato so se mobilizirale šole in akterji, pritegnili so celo zunanje strokovnjake in pregledali arhiv rudarskega kulturnega društva. Med otroki jim je uspelo vzbuditi zanimanje. Naslov našega projekta, Katz im Sack (Mačka v vreči), ni nastal takoj. Šele med delom na projektu me je ta dolgoletni izraz za prodajo srečk (tombola) navedel na to idejo. *Katz im Sack* se je kupilo na sejmu svetega Jožefa in pustilo, da te preseneti! Prodajni izdelek z Josefimarkta v Nötschu je postal naš naslov na podlagi pripovedi vaščanov!

Slika 1: Na Josefimarkt sejmu (Foto: arhiv avtorja prispevka)

Toda kje je ostala mačka v vreči? Ali jo lahko še danes najdemo, po vseh teh resnih dogodkih preteklega stoletja? Če jo res lahko nekje najdemo, se bo še znašla v našem času? Meje so se premaknile, valute so se zamenjale, jeziki in jezikovne cone so se spremenile. Igra moči titanskih sil za našo malo mačko v vreči!

2.1 MALA TEORIJA PROTISLOVJA V OZADJU

Vsak človek nosi v sebi protislovja. V osnovi sta to mati in oče. Čisto matematično se ta protislovja s starimi starši štirikratno povečajo. Rezultat takšnega razmišljanja je podoba posameznika kot precej razcepljenega bitja. Takšno razumevanje samega sebe pa je naporno! Tako lahko pri Platonu ali Sokratu že beremo o ideji prvotnega, celostnega kroglastnega človeka. (Platon, Simpozij)

Vrnimo se najprej k temeljnim protislovjem, ki so jih ljudje tukaj, v teku svojega zgodovinskega razvoja, vedno znova morali premostiti:

- eni in drugi
- Nemci in *sovenci.* (Slovenci)
- kmetje in delavci
- gorjanci in poljanci
- katoliki in protestanti.

Končno vse te posamezne in posebne značilnosti tvorijo temelj za tisto, kar imenujemo demokracija. Vsaka oseba dobi majhno pravico do svoje edinstvenosti, ki se verjetno začne s pravico do imena (ali dolžnost, da nosi ime). Protislovja združujemo in premostimo. To poskušamo storiti tudi z »mačko v vreči«! Tudi veliko skritega, nevidnega ali neznanega spada k naši naravi!

2.2 TERENSKO RAZISKOVANJE

Intervju z otroki – mladimi novinarji in znanstveniki – otroška vprašanja.

Pri nas je le malo otrok, ki si upajo postavljati vprašanja neznancem v znanem jeziku. Sedaj pa so dobili nalogo, da postavljajo vprašanja v slovenščini. To se je izkazalo za težko oviro. Komaj so uspeli postaviti vprašanje

tako, da ga je vprašani razumel. Spomnim se, da je šele po večkratnem ponavljanju prišlo do izjave: *Pa da Batonung!* (slovensko: naglas!) Družine ali posamezniki, ki narečje uporabljajo le v ožjem krogu, pogosto ne razumejo drugih narečij in slovenskega knjižnega jezika, če se ga nikoli niso naučili. Dodaten razlog je seveda besednjak in slaba izgovarjava vpraševalcev.

Osnovne vzorce vprašanj smo določili vnaprej. Kaj želimo vedeti? Ta cilj moramo imeti v mislih. Kdor uspe slediti pogovoru, uspe tudi pri enem ali drugem nadaljnjem vprašanju ali poizvedbi. Nekateri otroci se bolj zanimajo za kamero in njeno uporabo. Zanimiva je bila ugotovitev, da se sogovorniki z otroki pogovarjajo drugače kot z odraslimi – nekatere izjave so preprosto presenetljive. Eden od sogovornikov je otrokom pripovedoval o bombardiranju Wiegelejevega ateljeja v Nötschu in odrezanih delih teles mrtvih. To je zvenelo bolj kot senzacionalna novica kot pa obžalovanje ali groza. Otroci so to preprosto sprejeli.

Nekaj intervjujev smo začeli v slovenščini in pričakovali tudi odgovore v slovenščini. To je delovalo dokaj dobro, vendar takoj, ko je intervjuvana oseba opazila, da ji otroci ne morejo dobro slediti, je prešla nazaj na nemščino. Edino, kar nam je uspelo, je bilo, da smo nekaj fraz in stavkov v posebnem jeziku ponovili oziroma posneli v intervjuju.

Pogovarjali smo se tudi z avtorjem slovarja PƏnƏgoƏrce, ki nam je bil v veliko pomoč pri projektu. Seveda je poznal vse posebnosti in izraze. Tudi on nas je opozoril na to, da obstajajo razlike med družinami in kraji, tako v rabi besed kot v izgovorjavi.

Mnogi starejši ljudje pripovedujejo o pouku slovenskega jezika v šoli. Čeprav so doma uporabljali slovenski dialekt, jim je bil slovenski jezik skoraj kot tuji jezik. Le redki so obiskovali slovensko gimnazijo ali so na drug način dosegli znatno obvladovanje pisnega jezika.

Večino intervjujev smo opravili v nemščini in v nemškem pogovornem jeziku. Govorili smo o skoraj vsem: o strupenih snoveh in svincu, odpadnih vodah, delu in nesrečah, zavarovanju, vojni in miru, denarju in otroštvu, igriščih in onesnaževalcih itd.

Otrokom so predstavili teme revščine in vojne. Intervjuvanci so pripovedovali o svoji mladosti, težkem delu, malo hrane in pomanjkanju igrač. To je vsekakor drug svet. Vsi otroci, vključeni v naš projekt, se s tem še niso srečali. S strukturne perspektive pa je treba priznati, da je bilo v času, ko so se zgodili opisani dogodki, treba na novo opredeliti pojme domovina z njenimi mejami, notranjost in tujina oziroma nove meje, jezik, torej materni jezik, uradni jezik itd. Tujska in tujejezična okupacija je v teh časih ločitve igrala prehodno vlogo. Lokalna policijska kronika opisuje zanimive dogodke: nedovoljen prevoz oseb prek na novo vzpostavljenih meja, tihotapljenje, nedovoljeno posedovanje orožja in z njim povezani incidenti, pretepi, napetosti, kraje, ljudje brez domovine!
Ko sodobne priče pripovedujejo o svojih izkušnjah, ki so se zgodile pred davnimi časi, so te pripovedi seveda zelo idealizirane in so postale resnične zgodbe. Za tiste, ki danes postavljajo vprašanja, so teme mladost v revščini in vojna daleč stran. Za tem delom zgodovine se skriva veliko nasilja in izolacije, nove meje. Domovina je vedno bolj samo nemška. Domovina je postala manjša in bolj jasna. Za mejo se je nahajala tujina.

2.3 KAKO NASTANE DELO ZA FILM ALI GLEDALIŠČE?

Naša posebna mešanica – otroci, ki se igrajo in igrajo v gledališču

Glavno temo je določila projektna organizacija dežele Koroška Šola-Mladinsko gledališče, mi pa smo pripravili podtemo. Zelo veliko zanimivih, resnih ali smešnih dogodkov mi je že prej prišlo na ušesa preko različnih očividcev. K temu smo dodali jezikovne posebnosti, ki še vedno obstajajo. S tema dvema gradnikoma smo lahko velikim časovno zgodovinskim mejnikom dodali svojo lastno 'omako' in vse to 'zapakirali' pod naslov Maček v vreči. Tako je nastal prvotno prevelik koncept, ki smo ga potem krajšali. Najprej smo predelali in ponovili pripovedi očividcev, jih razvrstili v zaporedje, odigrali in preizkusili.

Otroci večinoma na začetku igrajo samega sebe, kar je tudi prav. Šele kasneje lahko zavestno prevzamejo druge vloge. Na pomoč nam je prišel tudi jezikoslovec Hermann Fritz. Prišel je v šolo in z učenci vadil izgovarjavo. Zelo veliko igralcev se je prijavilo za sodelovanje.

Medtem je prišel koronavirus in zmotil naše delo. Takoj ko je bilo dovoljeno, smo filmske scene posneli na prostem. Odri niso bili dovoljeni. Kasneje smo prizore povezali in jim dodali spremljevalne tekste ali prevode.

Slika 2: Snemamo na prostem (Foto: arhiv avtorja prispevka)

Večinoma smo bili zelo navdušeni, tako da smo odigrali več prizorov, kot jih je bilo potrebno za prvo predstavitev. Šele veliko kasneje je prišlo do predstavitve zbranih prizorov v obliki filma: »Wo ist die Katz im Sack?/Kje je maček v vreči/žaklju?«

Nekateri igralci - otroci so se zelo dobro naučili besedilo, vendar je bilo pogosto slišati nenaravno kljub naknadni obdelavi pri montaži filma. Nemške scene pogosto niso bile optimalno razumljive. Vendar so bili vsi igralci ponosni, da so se na koncu videli na platnu. Naš film je še vedno na voljo na YouTube.

V nadaljevanju navajam le eno sceno, ki bi lahko bila zanimiva za sloveniste in udeležence konference. Prikazuje omenjene teme – revščino, jezikovne ovire in otroško življenje. Dve dekleti med pranjem perila opazujeta neznano žensko z nahrbtnikom in se pogovarjata o njej:

A: Koj pa diavə ta ženščana? Da takšen ruksok ma?

B: Knajbrž patlá! Se sliše kakr z plajberka. Tam nemajo za esta!

A: A zakoj? Nče divajao, ki faul na soncə ləžo?

B: Na, a viaš da tota situacia je zoa žawoastna. Strina ki tam (Plajberg) ževi je reakva, da blika truak majo pa nəč za esta. To je čist katastrofa! Tam na stanagreflach čompe ne rastajo, poad je pohn gifta pa svinca. Krav ni, ki koze majo.

A: Diadale je vuaz čas rekel, al ptica pomotoma notr leti, mura ritnsko zad, ker tam ni poaca da se ubrne. A sama še nisem notri bua.

B: Buag via koj je riasn! PƏglejma kam gre!

A: Ja, kajda jez žinjan da s deseatama koanjama se ne bm notr ženija!

V tej sceni je glavna oseba mati očividca, ki je v času lakote, kot mnogi drugi, odšla iz Bleiberga v sosednjo zijlsko dolino, da bi »prosila« ali beračila. Po smrti svojega moža, ki je umrl v rudniku, je morala sama preživljati sebe in otroke. Pri tem je morala prečkati angleško okupacijsko mejo. Na poti domov jo je ujela vojska in jo zaprla. V tej sceni se Ziljska dekleta pogovarjajo o njej in njeni situaciji, medtem ko perejo perilo pri vodnjaku. Čeprav je bila rojena v mežiški dolini in je razumela slovenščino, je imela težave z zijlskim naglasom.

Slika 3: Izsek iz scene: Pogovor pri potoku (Foto: arhiv avtorja prispevka)

Dodatne scene si lahko ogledate na navedeni povezavi:

https://www.youtube.com/@katzimsack6951).

Intervjuje smo shranili, vendar jih v filmu skoraj nismo pokazali ali objavili drugje. Na povezavi si lahko ogledate več različic naših filmov, ki so za nemško govoreče gledalce ustrezno pojasnjeni.

2.4 PROJEKT SE JE NADALJEVAL

Naše delo se je nadaljevalo s še tremi oziroma štirimi nadaljnjimi produkcijami. Pridružili so se novi igralci, novi sogovorniki. Osnovne teme pa so se le malo spremenile. Do danes smo sodelovali pri štirih zaključenih razpisih in predstavili ustrezna dela ter podnapise.

- 1920–1945–1955–1995–2020
  Naš projekt smo naslovili: Kje je mačka v vreči?
- »Hočemo si upati več demokracije«, ker »potrebujemo demokracijo kot zrak za dihanje«.
  Kje je mačka v vreči? 1. maj – tvegati demokracijo ali ne / Kje je mačka v vreči?
- Ni načrta (planeta) B,
  Mačka v vreči III, Planet (B) na kocki
- Resnica in propaganda – Od Privilegium Maius do lažnih novic (Fakenews),
  Mačka in resnica, gora Dober Oče (Dobratsch), njeni ljudje in njen lom
- Spomin – Idila in pekel
  Maček in resnica na poti

2.5 UMETNOST IN DOMIŠLJIJA

Razmerje med umetnostjo, domišljijo in izmišljijo ter resnico

Gre za zaznavanje! Kaj je resnično res, ne vemo. To najbolje ve umetnost. V znanstveni teoriji bi radi to negotovost racionalizirali, vendar jim to nikoli ne uspe v celoti. Hvala bogu, umetnost nima potrebe, da bi bila resnična. Obravnava in upodablja določeno temo. Umetnik ne trdi, da je resničen.

Zagotovo se noben ponovljen dogodek ni zgodil tako, kot smo ga prikazali. Morda je bil doživet tako, kot ga je opisal očividec, vendar je verjetno pozabil, spremenil ali ignoriral nekatere dele. Naša naloga je bolj prikazati problem kot ponuditi rešitev. Projekt je naletel na veliko zavračanja in kritike, predvsem da je preveč težak za otroke in da ni dobro otrokom pripovedovati o umorih in ubojih.

V šoli ni bilo prostora za učenje vlog, zato se je to dogajalo dobesedno med vrati. Kako lahko sploh prideš na misel, da bi začetnim bralcem recitiral Goetheja? Za mnoge je bilo preveč slovenskega jezika, zakaj ga potrebujemo? Lahko to povemo tudi v nemščini! Za druge pa je bilo premalo slovenskega jezika. Tukaj bi rad samo na splošno povedal: vsi ti ugovori so upravičeni – iz njihove perspektive!

Kot organizator in režiser pa sem imel druge skrbi. Neprespane noči. Ali bodo otroci sploh prišli na predstavo? Ali nam bo uspelo prenesti sporočilo? Ali bodo gledalci sploh prišli? Beseda »kaos« mi je zvenela kot neprestani tinitus. Ali bodo gledalci vsaj lahko našli povezave med posameznimi izjavami in vlogami?

V retrospektivi imam le en skromen odgovor: doslej so kaotične generalke vodile do odlične premiere! Otroci so sposobni učenja, imamo talente, razvijajo se in aktivno delajo na svoji osebnosti! Kaj še hočemo?

3 ZAKLJUČEK

Stanje in obeti

Uspelo nam je realizirati štiri produkcije v okviru projekta Šola-Mladinski gledališče. Otroci so se v pogovorih z 'izkušenejšimi' generacijami podrobno seznanili z lokalno zgodovino. Z izjemo leta, ko je divjal koronavirus, smo vsakič prikazali film in gledališko predstavo. Poleg tega smo enkrat igrali za naše ljudi v domačih krajih in dvakrat prikazali filme. Kot že omenjeno, so bile posnete še dodatne scene, ki pa zaradi omejenega prostora v predstavitvenem filmu niso našle mesta. Takoj ko bomo zbrali sredstva za montažo, bomo lahko predstavili tudi preostale scene in jih objavili na spletu. S tem prispevamo tudi k javnemu mnenju in demokraciji, kar še dodatno poudarja nastop Immanuela Kanta z njegovo moralo in teorijo spoznavanja v zadnji igri. »Imej pogum, da uporabiš svoj razum!«

Kakšna je lahko bližnja prihodnost projekta? Kot že omenjeno, je na voljo še dodatno gradivo. Če nam bo uspelo nadaljevati projekt Šola-Mladinsko gledališče in objaviti ustrezne teme, si bomo prizadevali, da bomo v skladu z okoliščinami malo osvetlili mikrokozmos okoli Dobratscha. Če bodo Bog, direkcija in kolegij to želeli, bomo v duhu ljubezni do domovine ponovno pogledali na Josefimarkt ali kaj podobnega.

4 VIRI IN LITERATURA

Izbor virov, uporabljenih pri izdelavi filmsko-gledaliških predstav

Aurelius Augustinus (1982): *Bekenntnisse*. München: dtv.

Kommunistische Partei Österreichs, Betriebsorganisation Bleiberg-Kreuth (1947–1998): Bergarbeiter-Echo, *Informationsblatt des gewerkschaftlichen Linksblocks*, div. Ausgaben/izdaje. Klagenfurt: Kärntner Volksverlag in druge (Zasebni arhiv, Bergmännischer Kulturverein Bad Bleiberg).

Blum, William (2020): *Killing Hope, Zerstörung der Hoffnung, Globale Operationen der CIA seit dem 2.* Weltkrieg. Frankfurt: Zambon.

Cankar, Ivan (2013): *Hlapec Jernej in njegova pravica*. Maribor: Obzorja.

Cerar, Irena (2021): *Pravljične poti brez meja*. Ljubljana: Sidarta.

Fengler, Susanne: Journalismus und Wahrheit, in: *Nordrhein-Westfälische Akademie der Wissenschaften und der Künste* – Forum (Autorinnen: Fengler Susanne, Lynen Peter M., Rosen Klaus, Scholz Oliver R., Schweizer Urs): Band 3, Strategien der Desinformation, 1.1.2013, Brill | Schöningh. Pridobljeno 12. 9. 2025: https://brill.com/display/book/9783657777570/B9783657777570-s005.xml

Fritz, Hermann (2021): Wörterbuch der slowenischen Mundart der Gailtaler »PənƏgoƏrce«. Karnitzen: samozaložba.

Goethe, Johann Wolfgang von (1986): *Faust I, Faust II.* Stuttgart: Reclam.

Herzmansky-Kulterer, Solveig (1969): *Der alte Wortschatz der Bauern, Handwerker und Knappen in der Umgebung von Villach.* Wien (disertacija).

Holl, Adolf (1997): *Die linke Hand Gottes: Biographie des heiligen Geistes.* München: List

Kant, Immanuel (1784): *Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?,* in: Berlinische Monatsschrift, Band 12. Berlin: Haude und Spener.

Kuret, Niko (1989): P*raznično leto Slovencev: starosvetne šege in navade od pomladi do zime.* Ljubljana: Družina.

Müller, Heinz; Wiesflecker, Peter (2018): *Allerhand Lieder aus dem Bleiberger Hochtal*. Klagenfurt: Hermagoras.

Platon (2006): *Symposion*. Stuttgart: Reclam.

Pleteršnik, Maks (2006): uredila Metka Furlan, *Slovensko-nemški slovar.* Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

Pohl, Heinz-Dieter (2004): *Die Sprache der Kärntner Küche/ Jezilk koroške kuhinj*e. Klagenfurt: Hermagoras.

Pöllitsch, Gerd (2020): *Wertschacher Lieder/Dvorske Pesm*i. Garching: Musikverlag Elke Pöllitsch

Šmitek, Zmago (2012): *Poetika in logika slovenskih mitov: ključi kraljestva*. Ljubljana: Študentska založba.

Stauder, Herbert (1965): *Wasser und Erz, Eine Erzählung aus der Geschichte des Bleierz-Bergbaues aus dem vorigen Jahrhundert.* Villach-Wien: Verlag Fitzek.

Stupnik, Maria; Zaworka, Josef (1985): *Bad Bleiberg, einst und jetzt.* Villach: Marktgemeinde Bad Bleiberg.

Wirnsperger, Jakob (1999): *Wörterbuch – Wås ma mir fra Gschprach håmm*a. Bad Bleiberg: samozaložba.

Zeloth, Thomas (2004): *Zwischen Staat und Markt, Geschichte der Bleiberger Bergwerks Union und ihrer Vorläuferbetriebe.* Klagenfurt: Verlag des Kärntner Landesarchivs.

Žižek, Slavoj (2012): *Življenje v času konca.* Ljubljana: Cankarjeva založba.

PRILOGA FOTOGRAFIJ

Slika 4: Rudarska družina pred hišo
(Foto: arhiv avtorja prispevka)

Slika 5: Pogovor o navadah okrog mlaja
(Foto: arhiv avtorja prispevka)

Slika 6: Valpurgina noč
(Foto: arhiv avtorja prispevka)

Slika 7: Poskus z volom
(Foto: arhiv avtorja prispevka)

Slika 8: Vaje besedila na vozičku (Foto: arhiv avtorja prispevka)

MOJA GLASBA, MOJE KORENINE

MY MUSIC, MY ROOTS

Osvaldo Errath (oswalderrath@gmail.com), organist, zbiralec ljudskih in nabožnih napevov in pesmi, ljubitelj slovenskega jezika, Italija

Povzetek

Sem Slovenec in živim v Ukvah, v Kanalski dolini. Moje življenje je od mladosti v zelo veliki meri povezano in posvečeno glasbi in delovanju na tem področju, danes pa tudi krajem, kjer bivam. Z velikim navdušenjem držim pokonci slovenski cerkveni pevski zbor. Leta 1983 sem ustanovil Mladinski pevski zbor Ojstrnik in prevzel cerkveni pevski zbor. Bili so časi, ko sem občasno nadomeščal organista, sedaj pa sem v celoti prevzel njegovo delo.

V prispevku bom pisal o mojem življenju, o življenju v mojim krajih in o glasbi, ki mene in moje prijatelje zelo močno povezuje. Veliko damo za slovenstvo, ohranjamo korenine, izročilo naših prednikov in se po svojih močeh trudimo za ohranjanje slovenskega jezika. A žal, slovenski jezik v našem okolju izginja, saj med mladimi ni več takih, ki bi ga ohranjali, ki bi ga govorili.

Abstract

I am Slovenian, and I live in the Uke area of the Kanalska Valley. My life has been deeply connected to music and activities in this field since my youth, and today also to the places where I live. I am a passionate supporter of the Slovenian church choir. I founded two other choirs: a youth choir called Ojsternik and an older village choir called Planinka, which later merged with the parish choir. There were times when I occasionally filled in for the organist, and now I have taken over his work completely.

In this contribution, I will write about my life, about life in my hometowns, and about music, which connects me and my friends very strongly. We deeply value Slovenian heritage, preserving our roots and the traditions of our ancestors, and we strive to maintain the Slovenian language as best we can. Unfortunately, the Slovenian language is slowly disappearing in our environment, as there are now few young people who still speak or preserve it.

Ključne besede: glasba, ljudska pesem, narodove korenine, nabožna pesem, zbirka pesmi

Keywords: collection of songs, devotional song, folk songs, music, nation's roots

1 UVOD

Ime mi je Osvald Errath. Rodil sem se 29. julija 1961 v občini Naborjet v Kanalski dolini (Italija) kot tretji otrok očetu Francu in materi Jožefi Errath, imam dve starejši sestri. Živim v očetovi hiši z ženo Lauro, ki je Furlanka, in sinom Federicom. Oba starša sta bila iz vasi Ukve, kjer naša rodbina živi že stoletja. Ta nekdaj povsem slovenska vas leži pod Svetimi Višarjami, ki so znana romarska pot treh dežel na tromeji med Italijo, Slovenijo in Avstrijo.

Ukve (italijansko Ugovizza, nemško Uggowitz, furlansko Ugovize) so starodavno naselje v Občini Naborjet – Ovčja vas v Videmski pokrajini v Italiji. Ležijo na sredini Kanalske doline, med Trbižem ter Tabljo, 9 km zahodno od Trbiža. Naselje so že v 7. stoletju ustanovili Slovenci, ki tu še vedno živijo. Vas leži na nadmorski višini 775 m (Dolhar, 2006).

Slika 1: Ukve (Foto: Osvaldo Errath)

V času mojega otroštva smo doma imeli majhno kmetijo, tako kot večina prebivalstva naše vasice. Vsaka hiša je imela hlev in nekaj krav, kokoši, svinje, zajčke in drugi živali. Nekaj zemljišč smo imeli v vasi, pa tudi na planinah nad našim naseljem. Takrat smo vsi živeli le od tega, kar nam je dajala zemlja. Vsaka hiša je imela svoj vrt in na poljih ob vasi smo Ukljani sadili krompir. Živeli smo skromno, od zemlje in drug od drugega. Vsi smo govorili po domače – v našem slovenskem ziljskem narečju. Slovenska narodna pesem je bila zelo prisotna v naši vasi. Poleti smo se z živino preselili na planino. Pomagali smo si, skupaj peli ob večerih, po nedeljskih mašah, na poljih in na planini, ko smo »vandrali« za kravami. Pela so dekleta in žene, ko so delale na poljih, peli smo v gostilni ... Celo fantje so vaškim dekletom še peli podoknice. Slovenska narodna pesem je bila v naši vasi zelo prisotna. To je bilo življenje povezane skupnosti. Danes žal tega ni več. Časi so se spremenili. Z mešanimi zakoni se je domača govorica v mnogih družinah začela izgubljati. Starejši ljudje so preminili. Tudi v trgovinah in gostilnah je narečja slišati vedno manj.

2 MOJA ŽIVLJENJSKA POT

2.1 OTROŠTVO IN MLADOST

Ko sem dopolnil tri leta, sem v rodnem kraju obiskoval otroški vrtec in nato osnovno šolo z italijanskim učnim jezikom. Nižjo srednjo šolo sem zaključil na Trbižu. Moja šolska izobrazba se je oblikovala v italijanskih šolah, razen nekaj ur nemškega pouka. Po tretjem razredu nižje srednje šole na Trbižu so se moji starši odločili, da me vpišejo v italijansko višjo srednjo šolo Fermi (smer poslovno komuniciranje v tujih jezikih) v Gorici. Prebival pa sem v Alojzijevišču, slovenskem dijaškem zavodu za fante. Zavod je bil v naših krajih precej znan, ker so v preteklih letih v njem že živeli nekateri fantje iz Kanalske doline, ko so se šolali v Gorici.

2.2 LETA SREČANJA Z GLASBO

V začetku 80. letih je MPZ Planinka končal svojo dejavnost in zato sem leta 1983 ustanovil pevski zbor Ojstrnik, ki je nosil ime po hribu, ki se vzpenja nad našo vasjo. Kar nekaj let smo s slovenskim petjem nastopali na raznih pevskih prireditvah v Sloveniji, na Koroškem in v Furlaniji.

Ko sem leta 1975 prišel v Gorico, sem se začel v Alojzijevišču z vzgojitelji in dijaki prvič pogovarjati v slovenščini. V času šolanja leta 1980 sem ob pomoči prof. Jožka Šavlija, ki je bil takrat prefekt v Alojzijevišču, napisal članek o Ukovški planini za koledar Goriške Mohorjeve družbe.

In kako sem se srečal s svetom glasbe? Že v nižji srednji šoli sem bil zelo navdušen nad glasbo. Učiteljica glasbene vzgoje me je naučila brati note in igrati flavto. Največje veselje pa sem kazal do klavirja. Na skrivaj sem hodil na cerkveni kor in tam sem se učil igranja na harmonij - najprej samo z desno roko. Igranja na kljunasto flavto pa sem se učil, ko sem s pomočjo maminega molitvenika, ki je imel na koncu cerkveno pesmarico, igral na planini, medtem ko sem pasel krave. Kako se bere basovski ključ, me je naučil naš tedanji organist Franc Sivec.

Slika 2: Pevski zbor Ojstrnik (Foto: Osvaldo Errath)

2.3 SLOVENŠČINA IZGINJA

V mojih petdesetih letih, odkar sem se začel ukvarjati s cerkveno glasbo, se je veliko stvari spremenilo. Menjali so se pevci in pevke, sledili so si duhovniki, zamenjali so se obredi. Od leta 2019, in še danes je tako, so liturgični obredi ter maše ob nedeljah samo v italijanskem jeziku. Končala se je neka doba. Zadnji duhovnik, ki je še imel mašo in druge cerkvene obrede v slovenskim jeziku, je bil zadnji Čedermac iz Nadiške doline, in to je bil Mario Gariup Prišel je v Ukve kot duhovnik leta 1974 in ostal do svoje smrti leta 2019. Resnično je skrbel za ukovško faro. Več kot 40 let si je pogumno in vztrajno prizadeval za ohranitev slovenskega jezika in kulture v naših vaseh. K njegovim nedeljskim mašam so prihajali ljudje iz bližnje Ziljske doline. Radi so poslušali ukovško slovensko cerkveno petje. Hvaležni farani smo mu na zidu ukovške cerkve–postavili spominsko ploščo.

Slovenska pesem v naši cerkvi še ni zamrla, saj poskrbim, da cerkvena slovenska pesem še naprej zveni. Pokojna pevka Marija Wudenig je bila izredna poznavalka slovenskih mašnih pesmi. Vedno je znala izbrati

najprimernejše pesmi za vsako nedeljo v cerkvenem letu in za vsako priložnost. Od nje sem se tega naučil, vse sem si sproti zapisoval v zvezek.

Več kot sto let v naši cerkvi pojemo slovenske nabožne pesmi. V tem obdobju smo na koru zapeli več kot 500 različnih cerkvenih pesmi. Do leta 2000 je bila namreč v naši vasi vsak dan slovenska sveta maša in vsak dan smo morali zapeti druge pesmi. Ta podatek je zabeležen tudi v knjigi Holmar – Voci che si stanno spegnendo – Ugašajoči glasovi (Gariup, 2005). V tej knjigi je od 414 cerkvenih pesmi kar 118 Marijinih, saj jo Ukljani zelo častijo. Don Mario Gariup je napisal, da so v cerkvi v Ukvah vedno odmevale slovenske cerkvene pesmi, ki so obogatile, in še danes obogatijo liturgične obrede in sv. maše.

Upam, da se bo slovensko petje ohranilo tudi v prihodnosti, čeprav so se časi zelo spremenili. Tudi repertoar ni več tak, kot je bil nekdaj. Dandanes pojemo bolj ljudske, četudi štiriglasne cerkvene pesmi. Ne pojemo več zahtevnejših zborovskih skladb, ki vsebujejo tudi solistične dele.

Res je, da se je marsikaj spremenilo: pevci, duhovniki, verniki. Danes se v družini ne pogovarjamo več v ziljskem narečju, kajti žena govori samo italijansko, sin pa, četudi razume naše narečje in zna povedati kak stavek, slovenščine ne obvlada. Čeprav se naš jezik izgublja, upam, da bo ostala vsaj naša pesem. Cerkvena in posvetna, vsekakor naša, slovenska. Pesem, ki še vedno odmeva v naših krajih in ki je tesno povezana z dušo te naše male vasi pod Višarjami.

2.4 KAKO JE NASTAJALA ZBIRKA PESMI Z UKOVŠKEGA KORA

Pesmi so že od nekdaj bile sestavni del vaškega vsakdana. Pelo se je v cerkvi, doma, ob praznikih, med dolgimi dnevi na planini. Ljudje so ljubili petje in ni slučaj, da so v naše kraje prihajali izredni pevovodje in skladatelji, od Lojzeta Bratuža do Brede Ščck, kasneje pa še Ipavca. Vsak je prinesel s seboj tudi nekaj notnega gradiva, tako da se je na koru nabralo kar veliko notnega bogastva. Mnoge pesmi, ki se nahajajo v tem kupčku, smo potem tudi zapeli pri bogoslužju. Za vsako mašo sem rad uvrstil kaj novega. To je bil tudi izziv zame in za naše pevke in pevce.

Ko je župnik Mario Gariup napisal knjigo Holmar – *Voci che si stanno spegnendo, Ugašajoči glasovi* – leta 2005, sem ga vprašal, če bi lahko še jaz dodal različne cerkvenih pesmi, ki smo jih in jih še vedno pojemo na našem koru. Peli smo jih dovolj pogosto, da sem se jih spomnil in zabeležil. To so pesmi za vsako cerkveno priložnost. Na našem koru imamo še danes veliko zakladnico cerkvenih pesmaric, še iz prvih desetletij prejšnjega stoletja, a tudi najnovejše cerkvene pesmarice. Notno gradivo sem popisal in ga pripravil za to knjigo. Izdelal sem seznam obstoječega gradiva na ukovškem koru. Vse to je potem postalo sestavni del knjige, ki jo je izdal gospod Gariup in ki v središče postavi celotno glasbeno delovanje v Kanalski dolini. Gre za obsežno delo, ki poleg pesemskega gradiva predstavlja tudi delovanje Tomaža Holmarja, ki je bil duhovnik in vseskozi tesno povezan s slovensko narodno skupnostjo. Vodil je pevske seminarje za slovenske organiste in pevovodje in na ta način skrbel za ohranjanje slovenske narodne skupnosti.

V čast mi je bilo in še vedno sem ponosen, da sem lahko v tej publikaciji prispeval članek prav o glasbenem gradivu, ki se nahaja na ukovškem koru.

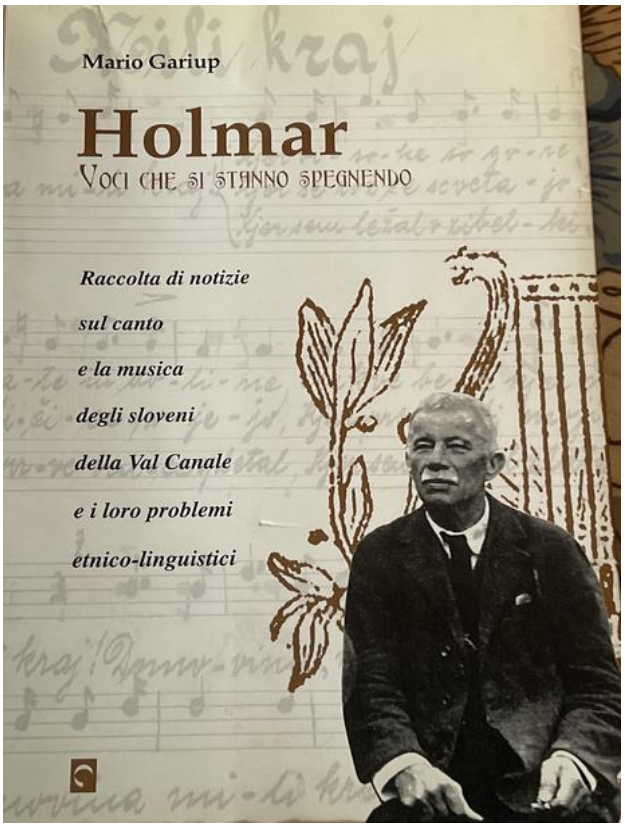

Slika 3: Naslovnica *Holmar. Voci che si stanno spegnendo, Ugašajoči glasovi* (Foto: Osvaldo Errath)

2.5 KAJ MI OSTAJA ZA VEDNO V SPOMINU

Spomnim se dogodka, ko so me nekatere pevke prosile, da bi se naučil igrati Marijino pesem, da bi jih spremljal na harmoniju. Res sem se jo naučil, potem pa na dogovorjeno nedeljo niso prišle in moj 'podvig' je odpadel.

Zgodilo se je tudi, da mi je po končani maši neka pevka rekla, da sem igral kar v redu, le da bom moral, če jih bom želel pri vseh mašah spremljati na harmoniju, začeti šteti tempo ali peti med igranjem. Seveda, saj sem bil samouk, zato ni bilo čudno, če sem kdaj, sploh na začetku, naredil kaj narobe. A bil sem zelo navdušen in zagnan.

Lepo spodbudo sem dobil, ko je leta 2017 pri polnočnici maševal pater Peter Lah in je po maši cerkvene pevci in pevke zelo počastil in se zahvalil za lepo in ubrano petje. Meni pa je kompliment izrazil tako, da je rekel, da pojemo tako dobro, da gremo lahko v Vatikan in pojemo papežu. Te besede sem vzel za res. Po osmih mesecih pevskih vaj in pripravljenega primernega repertoarja, smo bili pripravljeni za odhod v Rim.

Gospoda Antonio Pischiutta, iz Villanove pri Sv. Danilele v Furlanij, nam je pomagal, da smo doživeli ta nastop v Baziliki. Usmeril me je, na koga naj se obrnem, da smo potem lahko peli pri sveti maši. On je osebno poznal tudi komisarja vatikanske žandarmerije, poskrbel je za vse stike in tudi zaradi njega in njegove pomoči nam je bilo lažje urediti obisk Vatikana.

Peli smo na četrto nedeljo po veliki noči, 22. aprila 2018, v Baziliki Sv. Petra. Maševal je kardinal Comastri in lahko smo zapeli tudi dve slovenski pesmi in sicer Jezus, premagavec groba Alojzija Mava in Raduj se, Kraljica nebeška Franca Kubika. Pridružilo se je veliko mladih in starejših pevcev. Zelo lepo smo zapeli in zame je bil res življenjski dogodek, ki ga imam še danes v najlepšem spominu. Naš nastop je takrat obeležil tudi tedanji dopisnik RTV Slovenija g. Janko Petrovec in slovenski radio RAI iz Trsta.

Slika 4: Spomini na nepozabno doživetje v Rimu (Foto: Osvaldo Errath)

Od leta 2019 mi je pomagal pri orglanju zelo priden mlad domačin organist Matteo Schönberg. Na videmskem in potem na tržaškem konservatoriju je študiral klavir in kompozicijo. Zdaj že nekaj let orgla v Žabnicah in tam vodi pevski zbor. Ob mnogih priložnostih radi sodelujemo z njimi, letos smo skupaj zapeli na vaškem praznovanju. Nastal je velik pevski zbor, da smo lahko peli šestglasne pesmi.

Pomembno leto je bilo leto 2019, ko smo imeli v svoji sredini za skoraj celo leto patra Jana Cvetka iz Bohinja. Zelo lepo smo ga sprejeli v naši skupnosti in tudi on se je lepo ujel z nami, saj je vedno rekel, da se pri nas počuti, kot bi bil doma. Veliko cerkvenih običajev in ljudskih pobožnosti smo znova doživeli z njim. Sodeloval je tudi pri pevskih vajah.

Dandanes imamo duhovnika, ki je iz južne Italije. Maše v italijanščini, le nekaj molitev imamo še v slovenščini. Na koru pa še vedno ohranjamo slovensko cerkveno petje.

V petdesetih letih, odkar sem se začel ukvarjati s cerkveno glasbo, se je veliko stvari spremenilo. Pa vendar, več kot sto let v naši cerkvi že pojemo slovenske nabožne pesmi. Upam, da se bo vsaj kaj ohranilo tudi v prihodnosti, čeprav se včasih malce bojim.

2.5 ZA KAJ ŠE VEDNO NAJDEM ČAS

Časa vedno malo primanjkuje in ne bi bilo slabo, če bi ga bilo čisto malo več. Vseeno pa že več kot dvajset let sodelujem s slovenskim Radiom Trst in z domačinko Ano Wedam. Skupaj pripravljava mesečno oddajo za Kanalsko dolino in druge poslušalce z naslovom *Tam, kjer teče bistra Bela.* Oddaja je namenjena poročanju o kulturnih dogodkih, ki se odvijajo v naših krajih. Urednik te oddaje je Peter Rustia.

Na povabilo sem se, letos že drugič, udeležil seminarja slovenskega jezika, literature in kulture, ki ga organizira Filozofska fakulteta in Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik v Ljubljani. Bila je čudovita izkušnja, saj sem spoznal mnoge ljudi in mlade iz različnih evropskih držav. Presenečen sem bil, da se je toliko univerzitetnih študentov učilo slovenščine kot tujega jezika, poleg drugih jezikov. Dva tedna, ki sem ju preživel v Ljubljani, sta mi omogočila, da sem spoznal veliko novih prijateljev in obiskal številne čudovite kraje v Sloveniji. Domov sem se vračal na novo obogaten s kulturno in osebno izkušnjo.

Vesel sem, da moje delo opazijo tudi drugi in mi podelijo tudi različna priznanja. Lansko leto je bilo zame posebno leto. Meseca januarja so mi Upravna enota Tolmin in Občine Bovec, Kobarid in Tolmin podelili Gujonovo priznanje za dolgoletno aktivno delovanje pri ohranjanju slovenskega zborovskega petja in slovenske besede v Kanalski dolini.

16. novembra 2024, ob dnevu slovenskih cerkvenih glasbenikov, pa mi je v Rakovniku Slovensko Cecilijino društvo podelilo zlato Riharjevo plaketo za življenjsko delo na področju cerkvene glasbe. Bil sem zelo počaščen. Nikoli si nisem mislil, da bi bil lahko kdaj za svoje delo tako nagrajen, saj je to, kar delam in sem delal, moje največje veselje.

Slika 5: Na dan podelitve Riharjeve plakete (Foto: Arhiv Osvaldo Errath)

3 ZAKLJUČEK

Moja glasba, to so moje korenine. Spremljajo me na vsakem koraku, ob vsakem oziranju nazaj, v preteklost in naprej, v prihodnost. V tej glasbi je navzoč jezik, ki mi je bil položen v zibel. Tu je globoko zakoreninjen spomin na petje moje mame, očeta, sestra, kmetov na polju, v planinah in fantov na vasi, petje pevcev, ki so z mano doživljali in delili ljubezen do materinščine. Vse moje otroštvo in moja mladost sta bila prežeta s pojočim in milo zvenečim ziljskim narečjem. To mi je vsajeno v srce, to mi preveva dušo, ki poskoči od veselja, ko ga sliši, ki se neizmerno vzradosti, ko zasliši slovensko pesem ali pesem v ziljskem narečju. Kako zelo bi si želel, da bi vse to tako ostalo in se ohranilo še mnoga leta in stoletja, ne le v knjižnih zbirkah in pesmaricah, pač pa tudi v živo, v živi besedi in živi pesmi.

4 VIRI IN LITERATURA

Černač, Betka; Matjaž, Hočevar; Alenka, Mayer Laznik; Ferdinand, Odak; Tjaša, Pavletič Lacko; Veselin, Mišković; Boris, Rifl; Daniela, Škerget; Marjeta Šušterčič; Tjaša, Ujčič in drugi (2010): *Slovenska bibliografija*, Narodna in univerzitetna knjižnica. Ministrstvo za kulturo. Ljubljana.

Dolhar, Rafko (2006): *Zahodni rob: avtovertikala*: *kulturno-turistični vodnik.* Mohorjeva družba, Celovec.

Gariup, Mario (2005): *Holmar: Voci che si stanno spegnendo*: *raccolta di notizie sul canto e la musica degli sloveni della Val Canale e i loro problemi etnico-linguistici*. Mladika, Trieste.

Slovenska bibliografija. Pridobljeno 29. 7. 2025: http://sb.nuk.uni-lj.si/

Osvald Errath na koru v Ukvah že več kot 50 let – Osvald Erraath sul coro di Ugovizza da oltre 50 anni. Pridobljeno 15. 9. 2025: https://www.dom.it/osvald-errath-na-koru-v-ukvah-ze-vec-kot-50-let-_-osvald-errath-sul-coro-di-ugovizza-da-oltre-50-anni/

Ukve-Wikipedija. Pridobljeno 29. 7. 2025: https:// sl.wikipedia.org/wiki/Ukve.

Varuh slovenske pesmi pod Višarjami. Pridobljeno 15. 9. 2025: https://www.druzina.si/storage/app/media/Ivo%20Žajdela/ZAMEJSTVO/druzina-osvald-errath-varuh-slovenske-pesmi-pod-visarjami-kanalska-dolina-ukve-15-6-2025.pdf

Zlato Riharjevo plaketo so prejeli tudi Janko Ban, Oswald Errath in Dina Slama. Pridobljeno 15. 9. 2025: https://www.noviglas.eu/zlato-riharjevo-plaketo-prejeli-tudi-janko-ban-oswald-errath-dina-slama/

NARAVNE IN NARODNE VREDNOTE SLOVENIJE PRI POUKU NARAVOVARSTVA

NATURAL AND NATIONAL VALUES OF SLOVENIA IN NATURE CONSERVATION TEACHING

Alenka Mavrič Čefarin (alenka.mavriccefarin@scng.si), profesorica strokovnih modulov naravovarstva in biologije, Šolski center Nova Gorica, Biotehniška šola Šempeter pri Gorici, Slovenija

Povzetek

Prispevku se osredotoča na poznavanje naravnih vrednot Slovenije in istočasno iskanje vzporednic z narodnimi vrednotami. Pri strokovnem modulu varstvo naravnih vrednot smo z dijaki obiskali različna zavarovana območja ter raziskovali naravne in kulturne vrednote določenega kraja, ter jih nato umestili v prostor. Dijaki so tako preko terenskega dela in dela v razredu poiskali tesne vezi med poznavanjem naravnih in kulturnih vrednot, ki imajo lahko istočasno narodni pomen za slovenski narod. Naravne vrednote Slovenije (reka Soča, Triglav, drevo lipa, slap Savica …) so tesno prepletene z narodno identiteto slovenskega naroda (Jakob Aljaž, Valentin Stanič, France Prešeren, Franc Hladnik …). Ugotovili smo, da nas poznavanje naravnih vrednot lahko usmerja in poveže v srčiko slovenskega naroda in obogati v zavesti v ohranjanju ne le naravne temveč tudi kulturne dediščine.

Abstract

The article focuses on knowing Slovenia's natural values and finding parallels with national values at the same time. As part of the professional module on the protection of natural values, students first visited various protected areas and explored the natural and cultural values of certain places, and then placed them in space. Through field and classwork, the students discovered close links between knowledge of natural and cultural values, which could at the same time have national significance for the Slovenian people. The natural values of Slovenia (the Soča River, Triglav, the linden tree, the waterfall Savica, etc.) are closely intertwined with the national identity of the Slovenian nation (Jakob Aljaž, Valentin Stanič, France Prešeren, Franc Hladnik...). We have found out that knowledge of natural values can guide and unite us at the heart of the Slovenian nation and enrich our awareness of the preservation of not only natural but also cultural heritage.

Ključne besede: kulturna dediščina, naravne vrednote, narodne vrednote, varovanje narave

Keywords: cultural heritage, natural values, national values, nature conservation

1 UVOD

Narava Slovenije ni le prostor, kjer živimo, je tudi prostor, ki nas določa, navdihuje in povezuje z zgodovino ter kulturno identiteto. Pri predmetu varstvo naravnih vrednot, ki je del izobraževanja v programu naravovarstveni tehnik, je ključno, da dijaki spoznajo naravne vrednote ne le skozi objektivne kriterije varovanja, temveč tudi kot del slovenske narodne zavesti. Tako naravne kot narodne vrednote namreč tvorijo temelje, na katerih sloni razumevanje in spoštovanje do okolja ter identitete naroda. Zaradi močnega in hitro dostopnega vpliva svetovne globalizacije tako na družbenem kot ekonomskem področju je velika potreba po gradnji in postavljanju trdnih temeljev za ohranjanje vsakega naroda. Zato je izgubljanje identitete naroda danes še toliko bolj izpostavljeno. Kot učiteljica zato menim, da z vsebinami, ki jih ponuja strokovni modul varstvo naravnih vrednot, lahko pripomorem h krepitvi slovenske narodne zavesti pri dijakih preko fotografiranja in raziskovanja na terenu, poročanja in vrednotenja v razredu ter objavah na šolski spletni strani.

2 NARAVNE VREDNOTE KOT UČNI IN VZGOJNI ELEMENT

Pri strokovnem modulu varstvo naravnih vrednot dijaki spoznajo pojem naravne vrednote, ki predstavlja geološke pojave, minerale in fosile ter njihova nahajališča, površinske in podzemske kraške pojave, podzemske jame, soteske in tesni ter druge geomorfološke pojave, ledenike in oblike ledeniškega delovanja, izvire, slapove, brzice, jezera, barja, potoke in reke z obrežji, morsko obalo, rastlinske in živalske vrste ter njihove življenjske prostore, ekosisteme, krajino in oblikovano naravo. Po pomenu so naravne vrednote razvrščene glede na državni pomen zaradi izjemnosti, tipičnosti, povezanosti, pričevalnosti, redkosti in tiste, ki so lokalnega pomena. Naravne vrednote določi minister, označi jih država, občina ali upravljavec zavarovanega območja. Leta 2019 je bilo določenih 17.470 naravnih vrednot, od teh je 5321 naravnih vrednot geomorfoloških, geoloških, hidroloških, ekosistemskih, botaničnih, zooloških, drevesnih vrst ter 12.148 podzemnih jam.

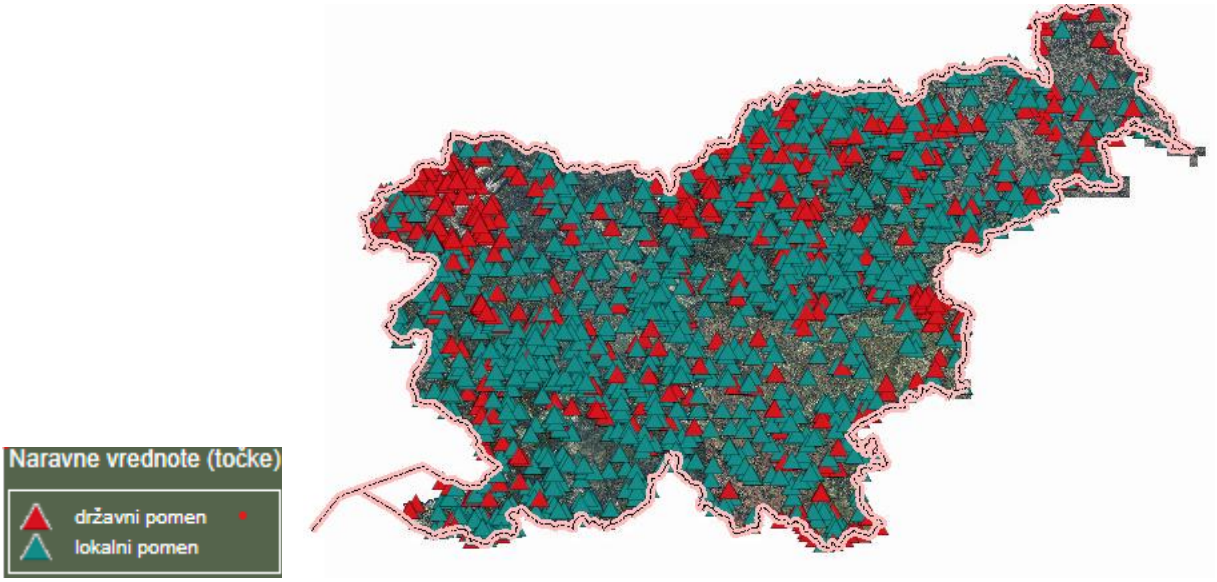

Slika 1: Naravne vrednote Slovenije (vir: https://gis.arso.gov.si/atlasokolja/profile.aspx?id=Atlas_Okolja_AXL@Arso)

Z dijaki nato raziščemo in delimo naravne vrednote glede na zvrsti. Te so naslednje: geomorfološke podzemeljske, geomorfološke površinske, geološke, hidrološke, botanične, zoološke, drevesne, oblikovane, krajinske, ekosistemske.

Pomembno je tudi razumevanje meril vrednotenja ter umeščanja teh vrednot v prostor. S tem se razvija občutek za strokovno presojanje, hkrati pa se vzgaja odnos do narave kot vrednote. Narava ni samoumevna, temveč dragocena in ranljiva, zato jo je treba znati opaziti, razumeti in varovati. Žal človek s svojim načinom življenja lahko negativno posega v naravo. Zato naravne vrednote ohranjamo z različnimi ukrepi varstva. Za varstvo vseh naravnih vrednot so v Pravilniku o določitvi in varstvu naravnih vrednot določene varstvene in razvojne usmeritve. Upoštevanje teh pri poseganju v naravo zagotavlja ohranjanje lastnosti, zaradi katerih je del narave določen za naravno vrednoto.

Nekateri deli narave potrebujejo neposredno in aktivno varstvo. Ukrepov varstva je več in jih glede na pomen naravne vrednote izvajata država ali lokalna skupnost. Zavarovanje je eden od ukrepov varstva, s katerim naravnim vrednotam dodelimo status naravnega spomenika, naravnega rezervata ali strogega naravnega rezervata. Tako usmeritve ravnanja na naravni vrednoti postanejo režimi, s katerimi določimo pravila ravnanja na zavarovanem območju. Dijaki tako spoznajo tudi ožja in širša zavarovana območja Slovenije. V Sloveniji imamo: 1 narodni park, 4 regijske parke, 46 krajinskih parkov, 1 strogi naravni rezervat, 56 naravnih rezervatov in 1164 naravnih spomenikov. Zavarovano je dobrih 13 % površine celotne države.

3 POVEZOVANJE NARAVNIH IN NARODNIH VREDNOT PRI POUKU

Pomemben del učnega procesa je povezovanje naravnih vrednot z narodno identiteto. Za uspešno vzgojno delovanje sta potrebna znanje in tudi pedagoška ustvarjalnost (Motik, 2024: 32–33). Reka Soča, Triglav, slap Savica ali drevo lipa niso zgolj naravni pojavi, predstavljajo tudi simboliko slovenskega naroda, njegove zgodovine in duhovne dediščine. Osebnosti, kot so Jakob Aljaž, Valentin Stanič, France Prešeren in Franc Hladnik, so pomembni mostovi med naravo in narodom. Na strokovnih ekskurzijah in pri terenskem delu dijaki raziskujejo te vezi, fotografirajo naravne vrednote in jih nato pri pouku predstavijo tudi z vidika kulturnega pomena za Slovence. Prav z razvijanjem pozitivnih čustev do domovine in občutka pripadnosti svojemu narodu in državi lahko dijake vzgajamo za družbene potrebe pa tudi reševanje problemov na nacionalni in tudi svetovni ravni (Pečnik, Križman, Dolšina: 2014: 9–10).

3.1 REKA SOČA – NARODNI SIMBOL, KI ZDRUŽUJE LEPOTO SLOVENSKEGA PROSTORA, ZGODOVINO IN KULTURO NARODA

Soča je ena izmed najlepših alpskih rek v Evropi, znana po svoji izredni smaragdno zeleni barvi, ki je posledica specifične sestave mineralov in svetlobnih odsevov v čisti gorski vodi. Reka Soča je 137 km dolga alpska reka, izvira v Trenti, pod Julijskimi Alpami, in teče tudi skozi Triglavski narodni park, kar ji že samo po sebi daje velik naravovarstveni pomen. Njene hidrološke, geomorfološke in ekosistemske značilnosti jo uvrščajo med naravne vrednote državnega pomena. Soča je pomemben življenjski prostor za številne avtohtone rastlinske in živalske vrste, med njimi tudi soško postrv (Salmo marmoratus), endemično ribo, ki je simbol biotske raznolikosti tega območja. Obenem pa njena slikovita korita, soteske, slapovi in struge predstavljajo pomembno naravno dediščino.

Dijaki morajo v svojem poročanju poudariti tudi, da Soča ni le reka – je simbol slovenske pokrajine, bojev in pesništva. Med prvo svetovno vojno je ob reki potekala soška fronta, kjer so slovenski vojaki skupaj z drugimi narodi Avstro-Ogrske branili svojo domovino. Ta del zgodovine je močno vplival na slovensko narodno zavest, saj se je v zavesti naroda oblikovala podoba Soče kot kraja žrtvovanja, poguma in domoljubja. Posebno mesto ima Soča tudi v slovenski literaturi – Simon Gregorčič jo je v pesmi *Soči* opeval kot »krasna si, bistra hči planin«, s čimer jo je povzdignil v simbol domovine, lepote in nežne pripadnosti narodu. Njegova pesem ni le poklon naravi, temveč tudi izraz čustvene povezanosti Slovencev z lastnim prostorom.

Reka Soča je več kot naravna vrednota – je narodni simbol, ki združuje lepoto slovenskega prostora, zgodovinsko izkušnjo naroda in kulturno izražanje. Njeno varovanje ne pomeni le ohranjanja naravnega ravnovesja, temveč tudi spoštovanje zgodovine, kulture in identitete slovenskega naroda. Zato jo dijaki pri pouku naravovarstva ne spoznavajo le kot predmet naravoslovnega opazovanja, temveč kot del sebe in naroda, ki mu pripadajo.

3.2 DREVO LIPA – NARODNI SIMBOL MIRU, POVEZANOSTI, DOMAČNOSTI IN TRADICIONALNIH VREDNOT

Drevesa izrednih dimenzij, starosti in oblik so umeščena med drevesne naravne vrednote. V Sloveniji je teh veliko, poseben poudarek pa z dijaki posvetimo lipi, ki ima za Slovence velik pomen. V preteklosti so mnoga drevesa posadili v središču vasi, ob domačijah ter na drugih posebnih krajih zaradi njihove uporabne in simbolne vloge. Danes so to izredna drevesa, ki jih varujemo kot naravne vrednote. Izredna drevesa rastejo tudi v gozdu in so dokaz skrbnega gospodarjenja z gozdovi.

Eno izmed najpomembnejših simbolnih dreves v Sloveniji je lipa. Pogosto se pojavlja v slovenski literaturi, pesmih, grbih, krajevnih imenih in ljudskem izročilu. Je simbol slovenstva, miru, povezanosti, domačnosti in tradicionalnih vrednot. V preteklosti so Slovenci sestankovali pod lipo – »vaška lipa« je bila kraj, kjer so se zbirali vaščani, sprejemali pomembne odločitve. Pojavlja se v slovenski literaturi – na primer v Prešernovi in

Pavčkovi poeziji, pa v mnogih slovenskih ljudskih pesmih. Najbolj znana je Lipa zelenela je tam v dišečem gaju … V pripovedkah nastopa kot varuhinja naroda ali pričevalka zgodovine. V Kobaridu je leta 1936 diktator Mussolini dal zasaditi drevored, ki velja za enega najdaljših v Sloveniji. Po ustnem izročilu pa so vaščani kot simbol naroda zasadili ravno lipo. Danes je zaščiten kot naravna znamenitost, z dijaki ga umeščamo med oblikovane naravne vrednote. Lipa stoji tudi na Trgu republike v Ljubljani pred slovenskim parlamentom. Zasajena je bila na dan razglasitve neodvisnosti in državne suverenosti Republike Slovenije 25. junija 1991. Najstarejša lipa v Sloveniji je Najevska lipa v Črni na Koroškem, stara več stoletij.

Slika 2: Večstoletna lipa v vasi Rut pod Rodico (vir: https://lipovlist.turisticna-zveza.si/rutarska-lipa-simbol-samouprave-prvih-naseljencev/)

3.3 TRIGLAV, JAKOB ALJAŽ IN VALENTIN STANIČ – PREPLET TEMELJEV SLOVENSKE IDENTITETE

Triglav smo z dijaki umestili med krajinsko naravno vrednoto, je del narave, ki ima zaradi značilnosti žive in nežive narave tipično ali redko obliko, razporeditev ali raznolikost krajinskih elementov, ki so pretežno naravnega izvora.

Triglav, Jakob Aljaž in Valentin Stanič pa imajo tudi pomembno narodno, kulturno in simbolno vlogo v slovenski zgodovini. Vsak od teh treh pojmov je tesno povezan z idejo slovenske narodne identitete, kulture, duhovnosti in ljubezni do narave. Dijaki morajo raziskati in poiskati preplet teh temeljev slovenske identitete.

Triglav je najvišja slovenska gora (2864 m) in močan simbol narodne identitete. Pojavlja se na slovenskem grbu in zastavi, s tremi vrhovi, ki simbolizirajo slogo, pogum in narodno zavest. Že v 19. stoletju so Triglav začeli povezovati s slovenskim narodnim prebujanjem in bojem za priznanje Slovencev kot naroda. Vzpon na Triglav je postal simbol ljubezni do domovine – »vsak Slovenec naj bi vsaj enkrat v življenju stal na Triglavu«, kar predstavlja narodni ponos posameznika.

Valentin Stanič (1774–1847) je bil slovenski duhovnik, pesnik, alpinist, naravoslovec, učitelj in dobrotnik. Bil je izredno razgledan človek. Ukvarjal se je z botaniko, meteorologijo, prevajal je verska in poučna besedila. Prizadeval si je za izobraževanje ljudi in socialno pravičnost. Ustanovil je prvo gluhonemnico v Gorici. Kot duhovnik je bil skromen in predan ljudem ter moralni vzor. Stanič velja za enega od začetnikov evropskega alpinizma. Leta 1800 je med prvimi osvojil tudi Veliki Klek (Grossglockner), Triglavu pa je prvi izmeril višino.

Jakob Aljaž (1845–1927) je bil slovenski duhovnik, skladatelj, planinec in velik narodni buditelj. Leta 1895 je kupil vrh Triglava (za 1 goldinar) in tam postavil Aljažev stolp, ki še danes stoji kot simbol slovenske prisotnosti in lastništva nad Triglavom. Zavzemal se je za slovensko kulturo v gorah, v času, ko so Nemci gradili koče in

označevali poti v nemščini. Gradil je planinske poti, koče in spodbujal slovensko planinstvo kot način narodne krepitve. Uglasbil je tudi nekaj pesmi Simona Gregorčiča. Poskrbel je, da je Triglav postal in ostal slovenski – tako fizično kot simbolno.

Slika 3: Dijaki smeri naravovarstveni tehnik v Stari Fužini (vir: lastni)

3.4 SLAP SAVICA – »… KAK DO NEBES LETI NJE JEZE PENA!« (FRANCE PREŠEREN, KRST PRI SAVICI)

Z dijaki smo slap Savico umestili med hidrološko naravno vrednoto. Zaznamuje ga del narave, ki je z vidika tekočih in stoječih voda izreden, tipičen, kompleksno povezan, ohranjen, redek, znanstvenoraziskovalno ali pričevalno pomemben in se v naravi pojavi kot izvir, slapišče ali slap.

Slap Savica je kraški izvir. Leži v osrčju Triglavskega narodnega parka, kjer velja najvišja oblika varovanja narave. Znameniti slap je v obliki črke A, napaja se z vodo, ki se steka iz Doline Triglavskih jezer. Slap je pravzaprav izvir Save Bohinjke, ki se v svojem povirnem delu, do izliva v Bohinjsko jezero, imenuje Savica.

Seveda pa je bil tudi poudarek na najdaljši pesnitvi Franceta Prešerna – Krst pri Savici, ki ima zagotovo nacionalni in zgodovinski pomen. Pesnitev je pesnik posvetil umrlemu prijatelju Matiji Čopu. Zgodovinsko snov je Prešeren črpal od Valvasorja. Tema je pokristjanjevanje Karantancev v 8. stoletju, zato je vodilni motiv bojevanje med kristjani in poganskimi Slovani. Slap Savica je tudi rojstni kraj ljubezenske zgodbe med Bogomilo in Črtomirjem ter Bogom, ki ga na koncu oba sprejmeta v svoje življenje.

3.5 BOTANIČNI VRT UNIVERZE V LJUBLJANI

Botanični vrt Univerze v Ljubljani sodi med oblikovane naravne vrednote. To je del narave, ki so jo ljudje izoblikovali skozi čas z namenom izobraževanja. Botanični vrt Univerze v Ljubljani velja za eno najstarejših kulturnih, znanstvenih in izobraževalnih ustanov z neprekinjenim delovanjem pri nas.

Ustanovljen je bil na pobudo Franca Hladnika (1773–1844), ki je bil prvi vodja vrta in prvi botanik – znanstvenik domačega rodu. Franc Hladnik je bil duhovnik, učitelj, botanik in eden prvih slovenskih naravovarstvenikov. Rodil se je v Idriji, deloval pa je predvsem v Ljubljani, kjer je že v začetku 19. stoletja prepoznal pomen

ohranjanja narave in rastlinstva. Podrobno je raziskoval slovensko rastlinstvo, še posebej redke in endemične vrste, ki rastejo na območju Slovenije. Republika Slovenija je izdala spominski kovanec za dva evra, na katerem je upodobljen cvet rebrinčevolistne hladnikije. Rastlino je Hladniku v čast poimenoval nemški botanik Reichenbach. Dijaki so tako spoznali oblikovano naravno vrednoto in pomembno osebnost, ki je predstavlja zametke naravovarstva.

4 VLOGA POUKA PRI OBLIKOVANJU NARODNE ZAVESTI

Poučevanje strokovnega modula varstvo naravnih vrednot je več kot le podajanje strokovnih vsebin – je lahko tudi gradnja narodne zavesti in občutka pripadnosti. Ljubezen do narave se prek premišljene pedagoške zasnove preobraža v ljubezen do domovine. Naravne vrednote smo z dijaki največkrat spoznali na zavarovanih območjih, ko smo se z javnim prevozom odpravili npr. v osrčje Triglavskega narodnega parka ali pa na drugo območje, pomembno z vidika naravovarstva. Dijaki so predhodno dobili smernice in zadolžitve za delo na terenu, ki so ga nato predstavili še v razredu. Med smernicami je bil potreben poudarek prav na kulturni dediščini, ki je največji temelj za gradnjo narodne pripadnosti.

Pri praktičnem delu strokovnega modula pa so dijaki izkazali svoja znanja s poznavanjem naravnih vrednot preko naravovarstvenega atlasa. Z njegovo pomočjo so določali in iskali naravne vrednote v svoji občini. Izdelali so informativno gradivo ali objavili naravne vrednote na spletni strani šole ali občine ter na ta način tudi ozaveščali lokalno skupnost o poznavanju in varovanju vrednot domačega kraja.

Ob teh vsebinah so tako dijaki krepili zavedanje, da je skrb za naravo hkrati tudi skrb za prihodnost naroda. Slovenska narava ni le kulisa, ampak živa dediščina, ki oblikuje identiteto posameznika in skupnosti.

Prepričana sem, da se lahko tudi na takšen način krepi narodna identiteta posameznika v lokalnem okolju. Posebno je to pomembno danes, v času globalizacije in izgubljanja narodne identitete. Ob teh vsebinah so tako dijaki krepili zavedanje, da je skrb za naravo hkrati tudi skrb za prihodnost naroda.

5 ZAKLJUČEK

Samostojnost učiteljskega poklica dopušča, da lahko dijakom predstavim naravne in narodne vrednote Slovenije, ki so neločljivo prepletene. Obravnavane vsebine strokovnega modula varstvo naravnih vrednot ponujajo odlično priložnost za dijake, da to povezanost začutijo in razumejo. Če pa je dijak odnesel v življenje vsaj eno spoznanje v svoje srce, dušo in duh, sem kot učiteljica lahko ponosna na svojo osebnostno in državljansko nalogo (Pediček, 2013: 30–31). Prednost poučevanja preko terenskega dela, v naravi, pa nudi izkušenjsko učenje dijakov, ki še toliko bolj vzbudi čute in prostorsko predstavo. Tako dijaki lažje postanejo ne le varuhi narave, temveč tudi nosilci in ohranjevalci kulturne ter narodne identitete. S tem se oblikuje nova generacija, ki spoštuje dediščino in odgovorno gradi prihodnost – v sozvočju z naravo in domovino.

6 VIRI IN LITERATURA

Botanični vrt Univerze v Ljubljani: Hribar, Matjaž. Pridobljeno: 25. 8. 2025: http://www.dedi.si/dediscina/378-botanicni-vrt-univerze-v-ljubljani

Dolšina, Marjana; Križman, Zdravka; Pečnik, Jožica (2014): *Spoznajmo domovino Slovenijo* – priročnik za strokovne ekskurzije po Sloveniji. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Inštitut Franca Pedička (2013): *Franc Pediček*: *Slovenski pedagog*. Ljubljana: Društvo katoliških pedagogov Slovenije, (str. 30–31).

Škrabec, Milan: *Jakob Aljaž (1845–1927), ob 180. obletnici rojstva*. Pridobljeno: 30. 8. 2025: https://www.druzina.si/clanek/jakob-aljaz-18451927-ob-180-obletnici-rojstva

Motik, Dragica (2024): Narodni ponos. *Vzgoja: revija za vzgojitelje, učitelje in starše*, letnik XXVI/4, št. 104, str. 32–33.

Hladnik, Franc; Seljak, Breda: *Obrazi slovenskih pokrajin*. Pridobljeno: 29. 8. 2025: https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/hladnik-franc/

Stanič, Valentin; Seljak, Breda: *Obrazi slovenskih pokrajin*. Pridobljeno: 29. 8. 2025: https://www.obrazislovenskihpokrajin.si/oseba/stanic-stanig-valentin/

Uredba o zvrsteh naravnih vrednot: *Uradni list RS*, št. 52/02 in 67/03. Pridobljeno: 25. 8. 2025: https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=URED2354

Slika 1: Naravne vrednote Slovenije (vir: https://gis.arso.gov.si/atlasokolja/profile.aspx?id=Atlas_Okolja_AXL@Arso)

Slika 2: Večstoletna lipa v vasi Rut pod Rodico (vir: https://lipovlist.turisticna-zveza.si/rutarska-lipa-simbol-samouprave-prvih-naseljencev/)

OD KORENIN SLOVENSKE POMLADI DO ZDRAVIH SADOV V KROŠNJI NARODOVEGA DREVESA

FROM THE ROOTS IN THE SLOVENIAN SPRING TO THE HEALTHY FRUITS OF THE NATIONAL TREE

Matjaž Perenič (matjaz.perenic@gmail.com), magister geografije, učitelj geografije, OŠ Košana, Dolnja Košana, Slovenija

Povzetek

Prispevek tematizira vlogo t. i. kulturne šole pri krepitvi državotvornosti. Državotvorna vzgoja je zamišljena v več smereh. Povezana je s spravo naroda, ki temelji na priznavanju lastne zgodovine, svetle in temne. Kot drugo je državotvorna vzgoja zamišljena v smeri zdrave in celostne rasti posameznika, ki se bo zavedal, da je pravica naroda pred pravico posameznika, a da je hkrati vsako življenje nedotakljivo. Poudarjen je pomen slovenske besede, vere in lastne kulture, ki je bila vedno na prepihu zgodovine in zaradi katerih smo Slovenci (ob)stali. Spregledati ne gre pomena in vloge družine, ki je v privzgajanju osnovnih civilizacijskih vrednot najpomembnejša, tudi ne njene vloge medgeneracijskega sožitja, primerne zdravstvene oskrbe, že pregovorne slovenske poštenosti, optimizma, ambicioznosti in delavnosti, ki bodo v dobi negativnega naravnega prirastka odločilne pri tem, ali bo slovensko drevo dobro in plodovito rastlo še naprej.

Abstract

The paper discusses the role of the so-called cultural school in fostering statehood and civic identity. Statehood education is understood in several ways. It is linked to national reconciliation, which is based on the recognition of one's own history, both bright and dark. Secondly, civic education is aimed at the healthy and holistic development of the individual, who understands that the interests of the nation take precedence over those of the individual, while every human life remains inviolable. It emphasizes the importance of the Slovenian language, religion, and culture, which have always been exposed to the currents of history and have enabled Slovenians to endure. The role of the family is also highlighted, as it is central to instilling basic civilizational values. Similarly important are intergenerational coexistence, adequate health care, and the proverbial Slovenian virtues – honesty, optimism, ambition, and industriousness, which will all be decisive in ensuring that the Slovenian tree will continue to grow and bear fruit in an era of declining population.

Ključne besede: kulturna šola, državotvornost, sprava, dialog, moč slovenske besede, družina, medgeneracijsko sožitje, poštenost

Keywords: cultural school, statehood, reconciliation, dialogue, the power of the Slovenian word, family, intergenerational coexistence, honesty

1 UVOD

Prispevek je razdeljen na tri vsebinske sklope. Prvi sklop tematizira slovensko pomlad in skuša prikazati, na katerih temeljih se je narod tedaj poenotil in samouresničil, kar bi lahko predstavljalo pot k (do)končni spravi, ki je razumljena kot državotvorno preseganje razlik in pomemben element t. i. kulturne šole.

Drugi sklop v kontekstu kulturne šole obravnava celostno razvijajočega se posameznika, in sicer s posebnim ozirom na moč slovenske besede, kulture in dialoga.

Tretji sklop pa ponuja nekatere predloge, ki navdih črpajo pri družini, razumljeni kot osnovni celici družbe in iz katere v kulturni šoli razvijajoči se posameznik izhaja, oz. temeljnih družinskih vrednotah, načelih, veščinah, ki so tako ali drugače (državo)tvorne.

2 OD KORENIN SLOVENSKE POMLADI PO POTEH SPRAVE

Obstane lahko samo tisti, ki gre naprej, vendar mu je obenem mar za zgodovino in ki (v njej) loči med dobrim in slabim, kajti če prepoznava dobro, potem najbrž tudi ve, kako se ogniti tistemu, kar to ni. O pomenu poznavanja zgodovine in v tej zvezi družinskih korenin in prednikov, od katerih je odvisna tudi prihodnost naših otrok, med drugim pomenljivo piše slovenski pisatelj Fran Saleški Finžgar (1871–1962). Nanj se sklicuje tudi teolog, antropolog, filozof in psiholog Anton Trstenjak (1906–1996), ko pravi, da korenine kmečkega grunta segajo prav do pekla, kar bi lahko razumeli na način, da bo le na svoji zemlji trdno zakoreninjen Slovenec zvest skrbnik slovenskega jezika in slovenske zavesti (Trstenjak, 1991: 200–201). Prav tako pa se Slovenec, le da v nekoliko drugačni podobi, po Trstenjaku kaže v legendarnem Petru Klepcu, ki je znal pomagati drugim in ne sebi, s čimer Trstenjak pri narodu meri na pomanjkanje bolj suverene drže, ki je po njegovem primanjkuje tudi Martinu Krpanu – slednji se, potem ko je na Dunaju premagal Brdavsa, zadovolji s (pre)majhno nagrado (Trstenjak: 1991: 194–195).

Sicer pa Trstenjak v pobudnem delu *Misli o slovenskem človeku* (1991) in v primerjalni perspektivi z maloštevilčnimi narodi, med katerimi ob Slovencih našteje še Estonce in Latvijce v Evropi ter Eskime v Kanadi, v povezavi z značajskimi lastnostmi slovenskega naroda omenja dvojino, zaradi katere bi bilo po njegovem pričakovati, da bomo Slovenci ljudje dialoga in dvo(do)govorov (ne samo večnih polemik). Dialog je namreč pomemben oz. ključen tudi na poti k spravi. Če si posameznika in narod predstavljamo kot drevo, potem lahko rečemo, da je dialog pravzaprav zdravilen pri odstranjevanju posušene, gnile ali razklane grče, iz katere ne morejo pognati ne nove veje ne zdrav sad, in jo je torej treba pred pomladjo odstraniti. Prav tako grča oz. rana na drevesu priča o času in razmerah, v katerih je nastala. Po osemdesetih letih od konca druge svetovne vojne enega od poskusov celitve omenjene rane po poti (Trstenjakovega) dialoga in z veliko simbolno vrednostjo predstavlja letošnji 8. julij, ko je Evropski parlament sprejel in potrdil Resolucijo o povojnih pobojih v Sloveniji.[1] Vendar si slovenski evropski poslanci niti tokrat niso bili povsem enotni, saj so nekateri uporabili argument, da pobuda zamegljuje resničnega zmagovalca zgodovine in da gre za nekakšno pranje domačega umazanega perila na mednarodnem parketu; da se, skratka, falsificira zgodovinski kontekst časa okrog druge svetovne vojne in po njej – kakor bi se ne zavedali, da je zločin zločin in da se zla med sabo ne primerja.

Na to, kako z nedialoškostjo ogrožamo sami sebe in vso družbo in kako nesrečni, zamujeni in tragični so časi, v katerih so pred narodno enotnostjo na delu razne ideologije, je v knjigi *Slovenski razkol* nakazal tudi zgodovinar Jože Možina (r. 1968). Opozoril je na to, kako Slovencem ni bila prikrajšana niti državljanska vojna med drugo svetovno vojno in po njej, ob čemer je bratomorni spopad temeljil na ideološkem prestižu in prevzemu oblasti na eni ter preživetju in varovanju premoženja na drugi strani (Možina, 2020: 498–539).[2]

Literarni zgodovinar in publicist Matija Ogrin (r. 1967) pa je nemirne čase na slovenskih tleh med drugo svetovno vojno, ko smo bili priča državljanski vojni in so bile brez strelnih ran na okruten način od slovenskih fantov pobita tudi slovenska dekleta in otroci, povzel z besedami: »Kako je mogoče pokončati mlado dekle, srce in središče nove družine, in mater novih življenj? Mar ni to konec prihodnosti skupnosti, ko pokončaš takšen cvet prihodnosti in dopustiš, da bi takšna stvar izginila v pozabi?« (po Možina, 2020: 498–539).

V duhu pomena sprave in poziva k njej lahko ne nazadnje beremo celo ameriškega pisatelja Jacka Kenta (1920–1985), in sicer njegovo zgodbo za otroke z naslovom *Theres No Such Thing as a Dragon (Zmaji ne*

[1] Že l. 1993 je bila Slovenija sprejeta v Svet Evrope, ki je v dokumentu št. 1096 sprejela Resolucijo o razgradnji dediščine totalitarnih komunističnih režimov. Slovenija je 17. 5. 2022 razglasila nacionalni dan za žrtve komunističnega nasilja, a je bil z nastopom nove, 15. vlade RS navkljub več kot stotim moriščem svobodno preklican tako rekoč že leto po tem, 16. maja l. 2023. Evropski parlament je že 23. avgusta 2009 poskušal sprejeti predlog svojcem žrtvam vseh totalitarnih sistemov in državam članicam, da ta dan umestijo kot dan spomina na žrtve totalitarnih sistemov, a se žal tudi ta dan ni takrat obdržal (Janša, 2013: 7–32; vir 2).

[2] Na spravni slovesnosti nedaleč od jame pod Krenom v Kočevskem rogu 8. julija 1990 je 1. predsednik Republike Slovenije Milan Kučan (r. 1941) spregovoril zelo spodbudne besede, da je sprava preizkušnja narodove zrelosti, njegove samozavesti in samospoštovanja, a nadaljeval nekoliko manj jasno, ko je dejal, da niso žrtve nikogaršnja zmaga in nikogaršnji poraz. Ob tem je treba reči, da zmaga prav gotovo ne, poraz pa prav gotovo. Da sprava ni enkratno dejanje, se je strinjal tudi takratni ljubljanski nadškof Alojzij Šuštar (1920–2007), ki pa je poudaril, da ta ni enkratno dejanje, ampak dolga in težka pot sprtih in ranjenih na obeh straneh (Bukovnik idr., 2006).

obstajajo), v kateri deček Billy Bixbee vztrajno prepričuje starše, da ima malega zmaja, ki, velik kot mačka, spi na njegovi blazini v spalnici. Starši zanikajo obstoj zmaja toliko časa, dokler ta ne postane tako velik, da odnese celo hišo. Ko mama vpraša Billyja, zakaj je zmaj moral postati tako velik, ji sin odgovori, da je mogoče le želel, da ga opazijo – njega in zmaja (Peterson, 2018: 267–268). Zmaj bi torej lahko prispodabljal preteklost naroda, ki zadnjega koraka k pravi spravi še ni naredil.

3 DO ZDRAVIH SADOV NARODNEGA DREVESA PO POTI SLOVENSKE BESEDE

O pomenu dialoga v smislu preseganja razlik in pa sprave, ki je ni bilo mogoče vzpostaviti niti ob slovenski osamosvojitveni vojni (ta ni bila velika samo zato, ker je imela relativno malo smrtnih žrtev, ampak tudi zaradi zgledne enotnosti večine, ki se je na referendumu izrekla za osamosvojitev), je v intervjuju 19. 2. 2025 v Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu v Ljubljani opozoril tudi kardinal dr. Franc Rode (r. 1934), ki je s poudarjanjem ambicioznosti in ponosa mladih državljanov v ospredje pravzaprav postavil posameznike. Povedano drugače: za domovino je pomemben oz. ključen sleherni posameznik, toliko bolj, če njegova domovina po številu prebivalcev ni tako številčna kot druge (Vir 3).

Tákega posameznika v ospredje postavlja pedagog in filozof Franc Pediček (1922–2008), ko pojasnjuje, kako je vzgoja lahko prvinsko najprej v funkciji človeka in ne more biti le pedagoško-operativno orodje za uresničevanje določenih družbeno-vzgojnih interesov. Kot *paidea* se torej lahko uresničuje zgolj ob pogoju, da je najprej v funkciji človeka in ne družbe, v kateri živi. Že pedagog in Pedičkov predhodnik Karel Osvald (1872–1946) je pedagogiko opredelil skozi vzgojo dobrega človeka, ki bi si predvsem želel "veliko-biti" in se ne bi zadovoljil le z "veliko-storiti". Gre torej za kulturno pedagogiko in po tej poti kulturno šolo, skozi katero raste ne samo dober človek, ampak tudi državotvoren posameznik, ki pozna moč dialoga in preseganja razlik, ki ve, kaj je dobro, ki ima veščino združevanja, ne razdvajanja, in iz katerega nato raste družba, skupnost, narod (Šinkovec, 2022: 3–28, v: Perenič, 2023).

Kulturna šola na tem ozadju zato ni razumljena kot šola, v kateri bi versko ali nazorsko enakopravnost in nevtralnost, ki ju med drugim določa tudi 7. člen Ustave RS, zagotavljali s tem, da posameznik ne sme povedati svojega mnenja in izražati svojih stališč in nazorov, ampak ravno obratno: kakor šola, v kateri se posameznik lahko pisno in ustno izraža oz. svoje misli pove in zapiše. Osvald in Pediček imata takega posameznika za kritično mislečega. To se (mi) zdi toliko pomembneje na ozadju pridobljenih pedagoških izkušenj, ki so pokazale, kako različno se lahko razumeta tudi 39. in 41. člen Ustave RS, ki zagotavljata svobodo izražanja misli, govora in javnega nastopanja, tiska, izpovedovanja vere v zasebnem in javnem življenju, saj namreč spodbuja k upoštevanju posameznika in komuniciranju – v pomenu razpravljati, pogovarjati se in deliti mnenje.

S slednjim, torej deljenjem mnenja oz. komuniciranjem, je še kako povezan govor oz. beseda, katere pomen poudarja tudi Trstenjak, ko denimo piše, kako Slovenci z izjemo ljudskega izročila pod Peco o spečem Kralju Matjažu ter Pegamu in Lambergarju nismo imeli pravega kralja, vendar pa smo se obdržali s pomočjo besede. Nadaljuje, da smo skozi zgodovino (ob)stali ali po Rodetovo (zoper)stali prav po zaslugi slovenskih pesnikov in pisateljev, torej besednih ustvarjalcev, ter izobražencev in znanstvenikov (Trstenjak, 1991: 153–190; Vir 3). Zato je prav in smiselno, da se v šoli in skozi pouk poseben in trajen stik z njimi in dosežki njihovega ustvarjalnega duha ohranja tako skozi učne ure kakor na prireditvah in s pomočjo drugih dejavnosti, če omenimo bralno značko, bralno noč, izdajanje šolskega glasila, obeležitve kulturnega praznika ipd.[3]

[3] V kakšnem upadanju je znanje slovenskega jezika, kažejo letošnji rezultati nacionalnega preverjanja znanja (NPZ) iz slovenskega jezika v 6. razredih OŠ, kjer so učenci na državni ravni dosegli povprečje 48,3 %. Za primerjavo: višji odstotek so dosegli na področju matematike in angleščine (dobrih 50 oz. 60 %). V minulem šolskem letu 2024/25 sem zato kot razrednik 6. razreda, ki je opazil, kako je nerazumevanje nekaterih besedil povezano marsikdaj tudi z bralno (ne)pismenostjo, več časa namenil prav branju. Za ta namen smo se med razredno uro odpravili v vrtec, kjer so učenci brali pravljice najmlajšim. Iz niza dragocenih izkušenj, ki sem jih pridobil v desetletju, ko sem služboval tudi kot vzgojitelj v dijaških domovih in vzgojnem zavodu, pa naj med prizadevanji, ki so šla prav tako v smeri dviganja bralne pismenosti in sploh bralne angažiranosti, omenim izdaji šolskega in domskega glasila *Sidro 1* in *2*, ki smo ju pripravili z dijaki.

Predsednik prve slovenske vlade, slovenski politik, geograf ter predsednik Združenja za vrednote slovenske osamosvojitve, Lojze Peterle (r. 1948), je v tej zvezi na V. MK DKPS[4] dejal, da je za državotvornost ključna tudi čim bolj živa raba slovenskega jezika. Vse pogostejše rabe angleščine pri mladih po njegovem ni razumeti nujno kot izraza svetovljanstva, ampak velikokrat kot odraz lastne nesamozavesti. S tem je mogoče soglašati, sploh če se zavedamo, da narodova samobitnost ne poganja iz svetovnih trendov in ideologij, ampak iz domačega humusa. Z drugimi besedami: ko vemo, od kod so pognale naše korenine, potem lahko z jasnejšim očesom vidimo širše v svet. Na IV. MK DKPS[5] pa je tedanji predsednik državnega sveta, obramboslovec in urar Alojz Kovšca (r. 1965), poudaril, da se ljubezen do domovine ne rodi v zibelki, ampak v srcu matere, pod katerim nosi otroka, torej doma. V družini.

4 IZPOD KROŠNJE V KROGU DRUŽINE PO POTI MEDGENERACIJSKEGA SOŽITJA

Prvo žarišče vrednot posameznika in po tej poti skupnosti oz. naroda, ki iz posameznikov raste,[6] je torej družina. Ali bo narod obstal ali ne, pa je odvisno od rodnosti. Slovenski antropolog in socialni delavec Jože Ramovš (r. 1947) poudarja (2017, 225–239), da smo v 20. stoletju naredili ogromen tehnološki napredek, zaradi česar je 21. stoletje, na katerega pragu že krepko stojimo, idealen, če ne že skrajni čas, da se poglobimo tudi v delo, ki naj krepi odnose in komunikacijo v skupnosti.[7] Nadaljuje, da bolje kot bomo mlade pripravili na samostojno življenje, več bodo ti lahko pozneje prispevali k sožitju v skupnosti. Brez sožitja namreč ni ne državotvornosti ne prave skrbi, da bi drevo naroda ponudilo zdrav in dober sad.[8]

Če sta se poprej zanemarjali človekova samostojnost in avtonomija, to zdaj velja za učenje sožitja med generacijami, ki zato predstavlja zgodovinsko nalogo. Število tretje generacije naj bi se namreč po podatkih *Zelene knjige*[9] med letoma 2010 do 2030 podvojilo, rodnost pa je za ohranitev evropskih narodov prenizka, saj v večini evropskih držav povprečje znaša pod 1,5 otroka na žensko. Izjema je le Turčija, kjer naj bi se med letoma 2005 in 2030 število prebivalcev povečalo za 25 %, kar je 19 milijonov (Ramovš, 2017).

Ko govorimo o medgeneracijskem sožitju in učenju le-tega, merimo tudi na nesamoumevnost pri prevzemanju nekaterih vlog s strani mlajših. Kajti če so včasih otroci spontano prevzemali vloge odraslih, jih danes veliko težje oz. jih je o tem težje poučiti, sploh če upoštevamo, da so starši polno zaposleni in probleme iz službe prinašajo domov. Kot rešilna bilka se vsaj občasno ponuja delo od doma, ki naj bi prispevalo k lažjemu usklajevanju poklicnega in osebnega življenja.

Po drugi plati pa Ramovš opozarja na razvojno krizo družine, zaradi katere je prav tako otežkočeno medgeneracijsko sožitje. Tradicionalni model družinskega sožitja je bil za obstoj lepšega sobivanja idealnejši (od drugih), saj so pod isto streho živele tudi štiri generacije naenkrat (ki so večkrat na dan sedle za isto mizo ob družinskih obrokih). V sodobnih družinah manjka tovrstno skupno sedenje, ki bi ga lahko razumeli tudi kot

[4] Mednarodna konferenca Društva katoliških pedagogov Slovenije, ki je pod naslovom Vzgoja za ljubezen do domovine in države: *Jezik kot temelj narodne identitete* potekala na OŠ Notranjski odred Cerknica 18. 11. 2023.

[5] Mednarodna konferenca Društva katoliških pedagogov Slovenije, ki je pod naslovom Vzgoja za ljubezen do domovine in države: *Živeti s kulturno dediščino danes za jutri* potekala na OŠ v Starem trgu pri Ložu 19. 11. 2022.

[6] 1994 in 2014 je Organizacija združenih narodov (OZN) razglasila za mednarodni leti družine, 15. maja pa obeležujemo mednarodni dan družine, ko bi se še posebej moralo postavljati v ospredje človeka ter spodbujati čim višjo rodnost in življenje. Danes prevladujejo že enostarševske družine (Trstenjak, 1994; Vir 1).

[7] Prav zaradi staranja prebivalstva bo v prihodnosti vedno več ljudi potrebnih oskrbe in nege, zato bo iskanje poklicev v oskrbi naraslo (Ramovš, 2017, 61–68, v: Perenič, 2021).

[8] Primer dobre šolske prakse je obisk učencev v domu starejših občanov.

[9] Zelena knjiga: Odziv na demografske spremembe: nova solidarnost med generacijami, iz l. 2005, je evropski politični dokument, dosegljiv tudi na spletu.

skupno soustvarjanje, prav tako pa smo soočeni z veliko količino informacij, ob čemer manjka znanja, kako se v njihovi poplavi orientirati, ipd.

Energijo za boljše in lepše sožitje v družbi pa narod potrebuje vedno. Ramovš vseeno meni, da je premislek ob krizi vrednot, v kateri se zdi, da smo, dobra odskočna deska v to, torej pozitivno smer (Ramovš, 2017, 61–86).

5 ZAKLJUČEK

Pravi pa tudi, da je življenje podobno drevesu skozi štiri letne čase, v katerih je odvisno od naše skrbi: od zgodnjespomladanskega truda je namreč odvisno, kaj se bo čez poletje nabralo za jesensko (s)hrambo in za zimo življenja, v kateri pa, kakor piše Trstenjak: *umrješ, da živiš*.

S temi besedami je znova poudarjena ne samo pomembnost zmožnosti skupnega (so)bivanja v jeseni in zimi življenja, ampak tudi poznavanje lastne in skupnostne zgodovine ter zmožnost nenehnega učenja za življenje (iz lastnih napak.). Ne gre spregledati niti moči (slovenske) besede, torej pogovarjanja in deljenja stališč – čez meje generacij, saj ignoranca duši in ugaša življenje, pa tudi zato, ker v dobi, ko je količina informacij praktično neizmerljiva, manjka njihovega kritičnega ovrednotenja – in kar je še ena izmed nalog kulturne šole, ki naj posamezniku pomaga iskati pravo pot v življenju. To mu seveda pomaga iskati tudi (tradicionalna) družina, ki jo v prispevku razumemo kot zavetje posameznika in primarno celico družbe, pa tudi prostor prvega učenja medgeneracijskega sožitja, ki naj bi se nadaljevalo v objemu kulturne šole.

Zadnje, ne najmanj pomembno, je, otroke (na)učiti optimizma in poštenosti. Kakor za to besedo oz. pojem zanimivo ugotavlja Trstenjak, je ni mogoče zares prevesti v druge jezike in jo povezuje s slovenskim značajem in slovenstvom. Povedano drugače in po Trstenjaku: Slovenec si lahko samo, če si tudi pošten (Trstenjak, 1994: 143–152). S tega stališča se ravno poštenje in posledično optimizem kažeta kot ključni vrednoti, lepilo in smerokaza pri vzgajanju dobrih in skrbnih vrtnarjev ter čuvarjev narodovega drevesa, ki jih vzgajamo tako doma kot v šoli in bodo po poteh (nazorske, generacijske idr.) razlike presegajočega, spravnega dialoga znali oblikovati tisto, čemur v pričujočem prispevku pravimo krošnja narodovega drevesa.

6 VIRI IN LITERATURA

Bukovnik, Anton idr. (ur.): *Enotni v zmagi*: osamosvojitev Slovenije. Ljubljana, Nova revija.

Janša, Janez (2013): *Premiki*: nastajanje in obramba slovenske države 1988–1992 (tretja dopolnjena izdaja). Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 7–32.

Možina, Jože (2020): *Slovenski razkol*: okupacija, revolucija in začetki protirevolucionarnega upora (1. ponatis). Celje: Mohorjeva družba, str. 498–539.

Ramovš, Jože (2017): *Sožitje v družini*. Celje: Mohorjeva družba, v: Matjaž Perenič (2021): Dobronamerni reki in prefinjene pasti skozi oči vzgojitelja, v: Tanja Frank Paulič in Katja Grahut (ur.): VII. mednarodna konferenca DVDDS. *Izzivi vzgoje v globalni družbi*, str. 420–427. Pridobljeno 2. 7. 2025 s spletne strani: https://drive.google.com/file/d/1WoZKIvkSVwrQBWMIeJDpuxICAN6Y2B09/view

Perenič, Matjaž (2021): *Odgovorno ohranjanje vrednot v vzgoji skozi pregovore in reke kot pomemben gradnik narodne identitete*, v: Erika Ašič (ur.): 3. mednarodna konferenca DKPS *Vzgoja za ljubezen do domovine in države. Živeti s kulturno dediščino danes za jutri,* str. 112–117. Pridobljeno 3. 7. 2025 s spletne strani: https://www.dkps.si/fileadmin/user_upload/Zbornik_MK_2023.pdf

Peterson, B. Jordan (2018): *12 pravil za življenje: protistrup za kaos*. Ljubljana: Družina, str. 257–279.

Šinkovec, Silvo (ur.) (2013*): Franc Pediček, Slovenski pedagog: Zbornik prispevkov.* Ljubljana: Inštitut Franca Pedička, Društvo katoliških pedagogov Slovenije, Jutro, str. 3–28, v: Matjaž Perenič (2023): Z jezikom kulture življenja za narod svoj, v: Erika Ašič (ur.) 5. mednarodna konferenca DKPS *Vzgoja za ljubezen do domovine in države. Jezik kot temelj narodne identitete*, str. 523–528. Pridobljeno 5. 7. 2025 s spletne strani: https://www.dkps.si/fileadmin/user_upload/Zbornik_MK_2023.pdf.

Tamše, Danijela (ur.) (2023): *Ustava Republike Slovenije*, Ljubljana: Javno podjetje Uradni list RS, d. o. o.

Trstenjak, Anton (1994): *O družini.* Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka, str. 143–152.
Trstenjak, Anton (1991): *Misli o slovenskem človeku*. Ljubljana: Založništvo slovenske knjige, zbirka Brevir, str. 153–203.
Vir 1: Pridobljeno 5. 7. 2025 s spletne strani: https://www.gov.si/novice/2022-05-15-organizacija-zdruzenih-narodov-15-maj-razglasila-za-mednarodni-dan-druzin/
Vir 2: Pridobljeno 1. 8. 2025 s spletne strani: https://www.rtvslo.si/evropska-unija/evropski-parlament-potrdil-resolucijo-o-povojnih-pobojih-v-sloveniji/751300
Vir 3: Pridobljeno 11. 8. 2025 s spletne strani: https://www.youtube.com/watch?v=MQkn9ME9PEg

7. mednarodna konferenca: VZGOJA ZA LJUBEZEN DO DOMOVINE IN DRŽAVE

KORENINE NARODOVEGA DREVESA

22. 11. 2025, v živo in preko spleta - OŠ Frana Albrehta Kamnik

PROGRAM

8.30 - 9.00 **Prijava udeležencev**

9.00 - 9.45 **Otvoritev konference**

Himna Republike Slovenije

Uvodni nagovori:

- ga. Monika Glücks Donko, ravnateljica OŠ Frana Albrehta Kamnik,
- ga. Helena Kregar, predsednica DKPS,
- g. Matej Slapar, župan Občine Kamnik,
- ga. Breda Podbrežnik Vukmir , direktorica Knjižnice Franceta Balantiča Kamnik ,
- g. Lojze Peterle, predsednik Združenja za vrednote slovenske osamosvojitve,
- g. Marko Lotrič, predsednik Državnega sveta.

Kratek kulturni program - učenci OŠ Frana Albrehta Kamnik, mentorica: Marjeta Kregar

9.45 - 11.40 **Plenarni del** (vabljena predavanja - delovni naslovi)

→ **dr. Ignacija Fridl Jarc,** urednica pri Slovenski matici, filozofinja, komparativistka, literarna zgodovinarka, kritičarka in predavateljica (*vabljeno predavanje*): ***Pomen izobraževanja v maternem jeziku za intelektualni razvoj posameznika.***

→ **dr. Borut Holcman,** profesor zgodovine prava in še nekaterih drugih predmetov, diplomirani teolog, vsestranski razumnik in humanist (*vabljeno predavanje*): ***Krščanske vrednote in dediščina Evrope v izobraževanju.***

→ **ddr. Igor Grdina,** slovenski literarni zgodovinar in libretist, raziskovalec na področju slovenske zgodovine (*vabljeno predavanje*): ***Domovina in država med izhodiščem in orientacijo.***

11.40 - 11.50 **Odmor** za selitev v učilnice, kjer bodo potekale predstavitve po skupinah

11.50 - 13.00 **Predstavitve referatov - po skupinah** (v živo,preko spleta) - 1. DEL

13.00 - 14.00 **Kosilo**

14.10 - 16.05 **Predstavitve referatov - po skupinah** (v živo,preko spleta) - 2. DEL

16.10 - 16.15 **Selitev v prireditveni prostor**

16.15 - 17.00 **Zaključek**

- *Glasbena točka:* Tomaž in Ana Plahutnik
- Poročanje o delu po skupinah, evalvacija in sklep
- *Glasbena točka:* Tomaž in Ana Plahutnik
- *Zaključna misel:* p. dr. Silvo Šinkovec

Organizacijski odbor (ožji): Marija Pisk (koordinatorka), Klemen Jevnikar, Helena Kregar, Dragica Motik, mag. Ivo Piry, p.dr. Silvo Šinkovec, mag. Albin Vrabič, Marija Žabjek.
Organizacijski odbor (širši): moderatorji, recenzenti, prevajalci, lektorji: Katarina Lenarčič in Alenka Mavrič Čefarin, Bernarda Kejžar, Brane Božič, Erika Ašič, Ivanka Šircelj Žnidaršič, Janko Jarc, Karmen Koprivec, Kilijana Tomelj, Klara Levstek, Ksenija Fänrich Vuga, Leon Kernel, Marjana Korošec, Marjeta Humar, Miriam Jereb Batagelj, Monika Šuligoj, Nežka Černe Gec, Primož Hvala Kamenšček, Rok Kastelic, Sandra Kozorog Košuta, Silvester Gaberšček, Urška Hrast, Valentina Kobal.
Tehnična podpora: Janko Korošec (Socialna akademija), Klemen in Špela Jevnikar (DKPS).
Likovna zasnova gradiv v povezavi s konferenco: Tanja Pogorevc Novak.
E-zbornik ob konferenci (uredništvo, oblikovanje, prelom): Anja Grmovšek Drab.
Kulturni program: učenci OŠ Frana Albrehta Kamnik pod mentorstvom ge. Marjete Kregar ter Tomaž in Ana Plahutnik.

Za sodelovanje se zahvaljujemo vsem avtorjem prispevkov in udeležencem, Uradu RS za Slovence v zamejstvu in po svetu, podjetju Domovina d.o.o., dr. Alešu Štrancarju, Združenju za vrednote slovenske osamosvojitve, Socialni akademiji in gostiteljici Osnovni šoli Frana Albrehta Kamnik.

PROGRAM: Prispevki po skupinah

Skupina 1 - v živo - moderatorja: Leon Kernel in Primož Hvala Kamenšček

11.50-12.10	1	Ana	Vrenko	Slovenija	KUL-TURA po Sloveniji
12.10-12.30	2	Mihaela	Tikvica	Hrvaška	Kulturocid v času velikosrbske agresije na Hrvaško: Predstavitev teme z izbranimi primeri iz prakse in prikaz obdelave vsebin pri pouku
12.30-12.50	3	Andreja Barbara	Nagode Burger Orešnik	Slovenija Slovenija	Glavarjeva bralna značka kot most do korenin
KOSILO - 13.00 - 14.00					
14.10-14.30	4	Mihaela	Kastelec	Slovenija	Pisanje kot krepitev lastnih in narodovih korenin
14.30-14.50	5	Nika	Kuzma	Slovenija	Folklorna dejavnost v življenju otrok
14.50-15.10	6	Mihael	Drašler	Slovenija	Ko dijak najde svojo vrednost skozi roke in odnos
15.10-15.30	7	Petra	Berčič Oman	Slovenija	Iz korenin domačih krajev raste narodovo drevo
15.30-15.50	8	Marija	Kresnik	Slovenija	Medpredmetna povezava pri predmetu biologija v okviru športnega dne

Skupina 2 - v živo - moderatorja: Brane Božič in Ksenija Fänrich Vuga

11.50-12.10	1	Brane	Božič	Slovenija	Gradimo osebno in narodno identiteto skozi vsakdanje trenutke v podaljšanjem bivanju
12.10-12.30	2	Cecilija Erika	Grbec	Slovenija Argentina	Slovenka, rojena v Južni Ameriki - pričevalka dveh identitet
12.30-12.50	3	Jerca	Bogataj	Slovenija	Ko kraj postane učilnica: domoljubje skozi dediščino Dovja in Mojstrane
KOSILO - 13.00 - 14.00					
14.10-14.30	4	Matija	Grgat	Hrvaška	Duhovnost - najpomembnejše korenine hrvaškega narodnega drevesa, ovrednoteno skozi zgodovino književnosti
14.30-14.50	5	Helena	Mai Osojnik	Slovenija	Čustvena pismenost in korenine narodne identitete
14.50-15.10	6	Marko	Kobal	Slovenija	Božja znamenja ob poti nas nagovarjajo
15.10-15.30	7	Matija	Nared	Slovenija	Pogled na pedagoško delo Primoža Trubarja ali kako skrb za pravi *leben* ustvarja kulturo in osredišča narod
15.30-15.50	8	Kristina	Lepen	Slovenija	Adijo pamet! Izseljevanje mladih Slovencev

Skupina 3 - v živo - moderatorici: Klara Levstek in Valentina Kobal

11.50-12.10	1	Klara	Levstek	Slovenija	Državni prazniki - priložnost za obravnavo domovinskih tem tudi pri angleščini
12.10-12.30	2	Octavian-Mihai	Machidon	Romunija	Nacionalna identiteta in digitalna doba: ohranjanje naših korenin v globalnem svetu, ki ga poganja umetna inteligenca
12.30-12.50	3	Magda	Krt Kaddoura	Slovenija	Gledališka pedagogika pri pouku književnosti
KOSILO - 13.00 - 14.00					
14.10-14.30	4	Valentina	Kobal	Slovenija	Domovinska tema in IKT - z roko v roki
14.30-14.50	5	Marjeta	Žebovec	Slovenija	Film in strip o Jakobu Aljažu, duhovniku, domoljubu, gorniku in glasbeniku
14.50-15.10	6	Tine	Golež	Slovenija	Od rodbinskih do narodnih korenin
15.10-15.30	7	Tina	Kosi	Slovenija	Fotolov na kulturno dediščino
15.30-15.50	8	Katja	Lavrin	Slovenija	Slovenska ljudska pesem malo drugače

Skupina 4 - v živo - moderatorja: Rok Kastelic in Marija Žabjek

11.50-12.10	1	Rok	Kastelic	Slovenija	Samova plemenska zveza pri pouku zgodovine v gimnaziji
12.10-12.30	2	Oskar	Müller	Avstrija	Maček v žaklju - šolska mešanica s pridihom slovenščine
12.30-12.50	3	Irena	Senčar	Slovenija	Ohranja je lokalne identitete na primeru šolske proslave ob visokem jubileju
KOSILO - 13.00 - 14.00					
14.10-14.30	4	Rosana	Kleindienst	Slovenija	Pravljice kot vir spodbujanja ljubezni do domovine
14.30-14.50	5	David	Jensterle	Slovenija	Animirani film o Jakobu Aljažu
14.50-15.10	6	Ana	Vidmar	Slovenija	Moja - tvoja - naša šola: krepitev narodne identitete in ponosa preko mednarodne izmenjave
15.10-15.30	7	Tanja	Slanšek Marinšek	Slovenija	Preko digitalnih vsebin do kulturnih korenin
15.30-15.50	8	Veronika	Kotnik	Slovenija	Libeliče - simbol narodne zavednosti, upora in zmage

Skupina 5 - v živo - moderatorici: Alenka Mavrič Čefarin in Sandra Kozorog Košuta

11.50-12.10	1	Alenka	Mavrič Čefarin	Slovenija	Naravne in narodne vrednote Slovenije pri pouku naravovarstva
12.10-12.30	2	Petra	Prosen	Slovenija	Otrokovo odkrivanje slovenskega prostora in lastne identitete
12.30-12.50	3	Natalija	Hormuth	Nemčija	Med koreninami in krili - o identiteti, samospoznavanju in življenju v skladu z naravo med Slovenijo in Nemčijo
KOSILO - 13.00 - 14.00					
14.10-14.30	4	Darja	Klopčič Lisičić	Slovenija	Babičini spomini - preplet slovenskih korenin skozi kulturni projekt
14.30-14.50	5	Mariana Paula	Rezelj	Slovenija Argentina	Kirkinčo Tinčo - iskanje identitete med dvema domovinama; motivacija za učenje slovenščine in ohranjanje slovenskih korenin
14.50-15.10	6	Jadranka	Mittendorfer	Slovenija	Raziskovanje zgodovine kraja in spoznavanje naših prednikov
15.10-15.30	7	Anka	Longo	Slovenija	Med-predmetna obravnava domovinskih tem
15.30-15.50	8	Vanja	Hočevar	Slovenija	Čarobni dan s slovenskimi knjižnimi junaki

Skupina 6 - v živo - moderatorici: Urška Hrast in Monika Šuligoj

11.50-12.10	1	Sonja	Pavlinjek	Slovenija	Predšolsko obdobje in korenine narodovega drevesa
12.10-12.30	2	Osvaldo	Errath	Italija	Moja glasba, moje korenine
12.30-12.50	3	Barbara	Sivec Urbanč	Slovenija	Korenine narodovega drevesa skozi projektno delo pri fiziki
KOSILO - 13.00 - 14.00					
14.10-14.30	4	Anja	Dobnikar	Slovenija	Vezi bogatijo generacijske korenine
14.30-14.50	5	Mojca	Šmit	Slovenija	Slikajmo, kiparimo in oblikujmo svojo domovino
14.50-15.10	6	Katarina	Jerele	Slovenija	Valentin Vodnik - goreč bojevnik za slovenski jezik
15.10-15.30	7	Helena	Brezar	Slovenija	Obeleževanje 140-letnice rojstva Marije Vere na OŠ Marije Vere
15.30-15.50	8	Andrejka	Debelak Arzenšek	Slovenija	Slovenski znanstveniki
15.50-16.10	9	Philip	Jacobs	Nemčija	Življenjske izkušnje Nemca v različnih državah kot učenca in kot učitelja

Skupina 7 - splet - moderator: Ivo Piry

11.50-12.10	1	Alma	Novak	Slovenija	Pisanje kot izraz kulturne in osebne identitete v zgodnjem opismenjevanju
12.10-12.30	2	Camelia	Luncan	Romunija	Poznavanja svoje lastne zgodovine pomeni poznavanje samega sebe
12.30-12.50	3	Danijela	Belovič	Slovenija	Danijel Halas - zgled zvestobe in ohranjanja verskih, kulturnih in narodovih korenin
12.50-13.10	4	Andrej	Šmit	Slovenija	Domovina Slovenija od NOB do slovenske vojske
13.10-13.30	5	Oleksii Oleksandr	Ternovoi Krasian	Ukrajina Ukrajina	Nacionalni ponos mladih v razdejani Ukrajini: verski kontekst
13.30-13.50	6	Mira	Delavec Touhami	Slovenija	Posameznik kot nosilec narodovih korenin na primeru romana Iztrgane korenine

Skupina 8 - splet - moderatorka: Karmen Koprivec

11.50-12.10	1	Matjaž	Perenič	Slovenija	Od korenin slovenske pomladi do zdravih sadov v krošnji narodovega drevesa
12.10-12.30	2	Emma	Urbančič	Argentina	Slovenska skupnost v Argentini: aktivnosti, vrednote in duševno zdravje
12.30-12.50	3	Janja	Hostnik	Slovenija	Razredne ure kot vzgoja za temeljna življenjska vodila Slovencev
12.50-13.10	4	Neža	Zakrajšek	Slovenija	Ljudska pravljica, dragocen vir izročila in navdih za ustvarjalnost
13.10-13.30	5	Danica	Malovrh	Argentina	V sebi nosim dva svetova - dve identiteti
13.30-13.50	6	Alenka	Domanjko Rožanc	Slovenija	Ljubezen do slovenskega naroda živi med Slovenci v Nemčiji

DRUŠTVO KATOLIŠKIH PEDAGOGOV SLOVENIJE

Začetki delovanja Društva katoliških pedagogov Slovenije segajo v **februar 1989**, ko so se v Ljubljani začeli organizirano srečevati verni učitelji in vzgojitelji različnih stopenj in strok. Pripravljali so strokovna predavanja o liku učitelja in vzgojitelja, o kakovostni šoli ter o potrebi po sooblikovanju slovenske pedagoške misli, ki črpa življenjski sok iz krščanskih korenin. Tako je nastala Skupnost katoliških pedagogov, ki je od leta **1994** registrirana kot Društvo katoliških pedagogov Slovenije. Prvim članom so se pridružili tudi slovenski učitelji iz zamejstva in zdomstva, predvsem iz Argentine. Društvo se je uspešno širilo po Sloveniji in danes deluje v 12 območnih skupnostih.

Na temelju predhodnega glasila *Iskanja* je društvo leta **1999** začelo izdajati revijo *Vzgoja*. Od vsega začetka jo ureja p. dr. Silvo Šinkovec. Revija izhaja štirikrat letno, do danes pa je izšlo že **107 številk**. Revija je eden od pomembnih temeljev delovanja društva. Kot opora in vodilo pri našem delovanju nam služijo **Etični kodeks članov Društva katoliških pedagogov.** Zapisali in sprejeli smo ga leta **1997**, ga kasneje dopolnjevali in v dokončni obliki s citati iz Svetega pisma ponovno izdali leta **2005**.

Že leta **1992** je skupnost postala članica Evropskega združenja katoliških učiteljev **SIESC**. Leta 1993 je v Ljubljani pripravila seminar *Evropska šola in njene krščanske razsežnosti*. V letih 2000, 2004, 2014 in 2024 smo organizirali petdnevne mednarodne kongrese SIESC, ob katerih smo vedno izdali tudi zbornik predavanj.

Od leta **1997** izvajamo programe stalnega strokovnega izpopolnjevanja učiteljev, ki so vključeni v sistem KATIS. Doslej smo izvedli **32 različnih izobraževalnih programov**, skupaj več kot **255 izvedb**, ki se jih je udeležilo več kot **6050 posameznikov**. Med šolskimi počitnicami pripravljamo tudi tedensko počitniško varstvo za otroke od 1. do 5. razreda, ki smo ga doslej izvedli **sedemkrat**, skupaj **22 tednov**.

V letu **2004** smo blaženega A. M. Slomška razglasili za zavetnika učiteljev, vzgojiteljev in katehetov. Zato vsako leto ob njegovem godu praznujemo **Slomškov dan,** na katerem zaslužnim pedagogom in katehetom podelimo Slomškova priznanja in naziv častni član DKPS.

Od leta **2018** dalje na začetku šolskega leta pripravljamo **Teden vzgoje**, v okviru katerega vsebine posvečamo pomenu vzgoje ter opozarjamo na pomen duhovne, predvsem molitvene podpore vsem, ki so vključeni v vzgojno izobraževalne procese.

Mednarodno konferenco **Vzgoja za ljubezen do domovine in države** smo prvič pripravili leta **2019 v Radljah ob Dravi** na temelju spoznanja, da je v naših šola premalo strukturirano predstavljenih in obravnavanih domoljubnih vsebin. V teh sedmih letih smo na konferencah gostili več kot **655 udeležencev** iz Slovenije in tujine s skupno 353 referati.

Društvo katoliških pedagogov Slovenije si prizadeva za kakovostno soustvarjanje slovenske družbe. Zavzemamo se za kvalitetno znanje ter za osebnostno, moralno in duhovno oblikovanje mladega človeka. Člani društva smo nosilci evangeljskih vrednot, strokovnosti in ustvarjalnosti. V luči krščanskega etosa razumemo pedagoški poklic kot poslanstvo in življenjsko odločitev. *Utemeljeni v Ljubezni skupaj iščemo smisel v našem svetu.*

Veselimo se vseh, ki s srcem vzgajate mlade za temeljne vrednote človeškega življenja in sožitja v naši domovini in v sodobni družbi: za spoštovanje, poštenost, odgovornost, delavnost in sodelovanje.

Naše dejavnosti lahko spremljate na spletni strani **www.dkps.si** ter na Facebook profilu **Društvo katoliških pedagogov Slovenije**.

Predsednica DKPS
Helena Kregar, prof.

DRUŠTVO KATOLIŠKIH PEDAGOGOV SLOVENIJE
DKPS

7. mednarodna konferenca

VZGOJA za ljubezen do domovine in države